बृहत्कथा (कथासरित्सागरोक्ता

द्वितीयभागः

५८

नः ब्राह्मणो रूपवर्जितबलवीर्ययशःसमः ततो महावराहः स्वसुतारमवदन्नृपः नीता विश्रमयेतां
त्वं संप्रति स्वगृहे विलान् तच्छ्रुत्वा सन येत्सुकात् तानानानयन्नृहं ततो ऽब्रवीत्सराजा तामनंगरतिमात्मजां
एषां चतुर्णां वीराणां त्वं कोऽभिमतस्तव श्रुत्वैतत्पितरं तं सा प्राहानंगरतिस्तदा चतुर्णामपि तातैषां नै
को ऽप्यभिमतो मम शूद्रस्तु वायकस्त्वेकः क्रियते तस्य किं गुणैः वैश्यो द्वितीयः पश्चाद्विशानैतेनैवस्तु तस्य
किं नाम्यामहर्कषद्याभ्यामात्मानं तत्क्रियामतौ तृतीयस्तु लय वर्णो मे भवतिद्वतक्रियो गुणी किं तु मे वोपजी
वी सद्दरिद्रः प्राणविक्रयी क्षत्रीपतिस्तत्ता भूत्वा कथं स्यां तस्य गेहिनी चतुर्थो ब्राह्मणो जीवदत्तोऽप्यभिमतो न
मे स विरूपो विकर्मस्थः पतितो वेदवर्जितः तते दण्डयितं युक्तः किं तु न स्मै ददासि मां वर्णाश्रमा
णां धर्मस्य राजा त्वं तातरक्षिता खड्गाभूराश्च नृपतेर्वर्णभूरः प्रशस्यते खड्गाभूरस्तुह स्वाणां धर्मभूरो
भवेत्पतिः इत्थायुक्तवतीमेतां सुतां सा संततः पुरं निजं विसृज्य स प्रतस्थौ च स्नानाद्यर्थं सम भूपतिः द्वितीये
ह्नि च ते वीरा गृहात्तत्तु विनिर्गताः बभ्रमुर्नगरे तत्र चत्वारोऽपि सकौतुकाः तावच्च पद्मकवलो नामात्र
वालवारणः भग्नालानो जनं मग्नं शालाया निरगान्मदात् सो ऽप्यधावत्तु तान्दृष्ट्वा वीरान्मत्तमहागजः
ते चापि तस्याभिमुखाः प्राधावन्नुद्यतायुधाः ततः खड्गधराख्योऽयस्तन्मध्ये तत्क्रियः स तान् ग्रम्याक्रियं वार्य
वीने को गजमभ्यापपात तं लुलावच करं तस्य गर्जतो ग्रप्रसारितं एकेनापि प्रहारेण बिसकाण्डवद्धेलया
पादमध्येन निर्गम्य दर्शयित्वा च लाघवम् प्रहारं प्रददौ पृष्ठे द्वितीयं तस्य दन्तिनः तृतीयेन च चिच्छेद

कृं
अ लं
का
३९

301

तस्यपादावुभावपि ततोमुक्तारटिर्हस्तीसपपातममारच मेदृष्ट्वाविक्रमंतस्यजनःसर्वोविसिस्मियेराजा
महावराहस्तत्क्रुद्धाविद्धीयतेस्मच अन्येद्युःसराजारूपोमृगयायैनृपोययौ वीरावखड्गधरायास्तेच
त्वारोपितमन्वगुः तत्रव्याघ्रमृगक्रोडान्मसैन्यराज्ञिनिघ्नति अथावन्कुपिताःसिंहाःक्रतवाराणांहि
ताः अभ्यापतन्नमेकंचसिंहंखड्गधरोत्तमः एकेनतीक्ष्णनिस्त्रिंशप्रहारेणद्विधाकरोत् द्वितीयंच
गृहीत्वैवचरणेवामपाणिना आस्फोटभूतलेसिंहंचकारगतजीवितं भाषाज्ञोजीवदत्तश्चपंचफुह्नि
कएवच एकैकःसिंहमेकैकंतथैवास्फोटयद्रुविः एवंक्रमेणतेराज्ञःपश्यतःपादचारिभिःली
लयावहवोवीरैःसिंहव्याघ्रदयोहताः ततःसाविस्मसलुष्टःकृतास्वेटःसभूमिपः विवेशस्वपुरंतेपि
वीरास्तनुर्गृहंययुः सचराजाप्रविष्टोन्तःपरंस्थानेपितत्क्षणं तत्रैवानाययामाससनामनंगरतिंसुतां
आख्यायतेषांवीराणामेकैकस्यपराक्रमं आखेटकेयथादृष्टंतामुवाचातिविस्मितां पंचह्नह्निकभाषा
ज्ञावसवर्णावुभावपि विज्ञोपिजीवदत्तश्चेद्रूपहीनोविकर्मकृत् तत्ताद्वियसदेशोस्तितस्यखड्गधर
स्यकः स्वप्रमाणस्वरूपस्यवर्णविक्रमशालिनः येनहस्तीहतस्ताहग्व्यःपिनष्टिचभूतले गृहीत्वा
पादतःसिंहान्खड्गेनान्यान्निहंतिच दरिद्रःसेवकस्तुतिदोषस्तस्योच्यतेयदि अहंतंसेव्यमन्येषांकरि
ष्यामीश्वरंक्षणात् तन्नवृणीष्वभर्तारंयदितेषुविरोचते इत्युक्तानेनसानंगरतिःपित्राजगादतम्
तज्ज्ञानीतेषुसर्वेषुतेषुवीरेष्विहत्वया गणकःपृच्छतांतावत्पश्यामःकिंब्रवीतिसः एवंतयोक्तःस

नृपोवीराननानामतत्रासीत् तत्संनिधौसान्तरोधः पप्रच्छगणकंस्वयं पत्नीनांनगरनेरेषांमध्यात्केनसमं
मिथः अस्यानुकूल्यंलग्नंश्रुत्वास्यासांश्चकदाशुभः तच्छ्रुत्वाप्रश्नंदत्तचित्तेषांसगणकोत्तमः गणयित्वा
चिरंकालंराजानंसमभाषत नचेत्कुप्यसिमेदेवस्फुटंविज्ञापयामितत् अस्तित्वदुहितुर्नैषामेकेनाप्य॰
नुकूलता नचेहास्तिविवाहोस्याप्रष्टव्यापन्नुतान्वयन् विद्याधरीसशापोस्यास्त्रिभिर्मासैर्निवर्त्स्यति न
स्मान्मासत्रयंतावत्प्रतीक्षतामभीष्टह नैषास्वलीकयानाचेत्तत्पतनंद्रक्ष्यति एतन्मौहूर्तिकस्यास्यव
चः सर्वेपितत्रते शुश्रुवुस्तत्रचैवासन्वीरामासत्रयावधि गतेमासत्रयेराजातान्वीराननोगणकंचसम
ग्रमानाययामासतामनंगरतिंचसः दृष्ट्वाचाधिकसौंदर्यामकस्मात्तांसहर्षांनृपः जहर्षगणकस्तातु
माग्नकालस्थमन्यत इदानींब्रूहियद्युक्तंनेहिमासात्रयोगताः इतियावत्सतंराजागणकंपृच्छतिस्म
तावज्जातिंनिजांस्मृत्वासानंगरतिराननम् आच्छाद्यस्वोत्तरीयेणमानुषीनांततुंजहौ एवमेषास्थिता
किंस्विदितिराज्ञास्वयमुखं यावदुद्घाटितेनसास्तावत्साददर्शमृता व्याघ्रतनेवभ्रमराविवर्णावदना
स्तुजा हंसमंजुस्वनोन्मुक्तपद्मिनीवहिमाहता ततःसमयस्तत्क्षोकवज्रपाताहतोभुवि भूभृत्पपात
निश्चेष्टःस्वपत्नीच्छेदमूर्छितः राज्ञोपश्यरतिःसापिव्यामोहंपतिनाययौ अथाभरणवव्यादात्मानमिभ
भग्नेवमंजरी मुक्ताक्रंदेपरिजनेनेश्वीरेभृशंविभुर्लब्धसंज्ञः तत्क्षणाद्राजाजीवदत्तमुवाचतम् नावै
षाशक्तिरन्येषामद्यनावसरोस्तिते प्रतिज्ञातंत्वयानारीजीवयामिमृतामिति यदिविद्याबलंतेस्ति॰

वृः
प्र लं
का॰
३.२
302

तज्जीवयस्व तां मम दास्यामि तुभ्यमेवैतां विज्ञायशान्नजीविताम् इति राज्ञो वचः श्रुत्वा जीवदत्तोऽभि
मन्त्रितैः अभ्युक्ष्याद्भिर्नयैस्तां राजपुत्रीं मार्यामिमां जगौ अट्टाट्टहाससहसितेनेकरंकमालाकुले डुशालो
के चामुण्डे विकराले साहाय्यं कुरु मम त्वरितम् एवं तेन कृते यत्ने जीवदत्तेन सा यदा बाला न जी
विता शापविषण्णः सोऽवदत्तदा दत्तापि विन्ध्यवासिन्या विद्या मे निष्फलागता तेन च तेनोपहासेन।
किं कार्यं जीवितेन मे इत्युक्त्वा जीवदत्तः स्वं शिरश्छेत्तुं महासिना यावत्प्रवर्तते तावदुदगाद्भारती
दिवः भो जीवदत्त मा कार्षीः साहसं शृणु संप्रति एषानंगप्रभा नाम महाविद्याधरकन्यका पित्रोः
शापेन मानुष्यः मियन्तं कालमागता त्यक्त्वा देहं तं तनुं याता स्वलोकं स्वतनुं श्रिता तद्विन्ध्यवासिनी
मेव गत्वाराधय तां पुनः तत्प्रसादादिमां प्राप्य तस्यापि विद्याधरीं सतीं न चेषा दिव्यभोगस्था शोच्या रा।
ज्ञो न चापि ते इत्युदीर्य यथातत्त्वं दिव्या वागुपरराम सा ततः सुतायाः संस्कारं कृत्वा राजा जहौ शुचम्॥
सदारोऽपि यथुस्ते त्वन्ये त्रयो वीरा यथागतम् जीवदत्तस्तु जातास्थो गत्वा तां विन्ध्यवासिनीं तपसाराधयाम
स स्वप्ने सा प्यादिदेश तं तुष्टाहं मत्त्रिं शृणु चेदं ब्रवीमि ते अस्ति वीरपुरं नाम नगरं तु हिमाचले वि
द्याधराधिराजोऽस्ति समरो नाम तत्र च तस्यानंगवती देव्यां सुतानंगप्रभा जाता सा रूपयौवनोन्मत्ता काले
च्छन्नं किंचिन्मतिं यदा न दाति दुर्गं हृष्टो पितरौ शपतः स्म ताम् मानुष्यं व्रज तत्रापि न भर्तृसुखमा
प्स्यसि कन्यैव षोडशाब्दा नीत्वा त्यक्त्वा तनुमिहैष्यसि मर्त्यो विरूपो भावी च त्वदुत्तमित्रो ध्यते पतिः स्मति

कन्याभिलाषेण शापान्मर्त्यत्वमागतः अनिच्छन्तीमपि त्वां च मर्त्यलोकं स नेष्यति तया तस्य वियो
गो न भविष्यत्यन्यनीतया पूर्वजन्मनि तेनाश्लिष्टा नाहि परयोषितः तेनात्र जन्म भोगार्हं दुःखं सो
ढुं भविष्यति त्वं चात्र जन्मन्येतस्मिन्नष्टानामपि जन्मनां दुःखं शापस्य सिद्धियानां शेन मनुजीक
ता सर्वस्यैव हि पापिष्ठैः सम्पर्कः पापभागदः स स पापः पुनस्त्रीणां भर्त्रीपापेन संगमोतन्मः
नेष्टस्मृतिः पत्नीश्चात्र वहून्याप्यासि मानुषान् तयोश्चित्तवरह्देषडुर्गेह्लोविहिनोयतः योयाचत
समानस्त्वां पुत्र रोमदनप्रभुः भूत्वा स मानुषो भूभृदं नेभावीयतिस्त्व ततस्त्वं शापनिर्मुक्ता
स्वलोकं पुनरागता नमेवपुत्रवरीभूतं संप्राप्यस्यचिन्तपतिम् तदेवं पितृशाज्ञा साभूत्वानंगरतिः
स्थितो प्राज्ञायपित्रोर्निकटं जातानंगप्रभा पुनः अतो वीरपुरं गत्वा जित्वानत्यिनरं रणे जातं नमपि
कौलीनरश्मित्तं नाम वा पुहि इत्युक्तोपितत्खड्गासात्तस्य देवीतिरोदधे सच प्रवुद्धो येदिव्य खड्गं हस्ते द
दर्शन च अथोत्थाय प्रहृष्टात्माजीवदत्तो नु तानाग्विकः तत्प्रसादात्मतां प्राप्य शांताशेषतपः क्लमः
खड्गहस्तः ख पुनस्तत्य परिभ्रम्य हिमालयं प्राप्य वीरपुरं रम्यं तं समरं पुत्रवरेश्वरं तेन प्रहृद्विजेना
त्र प्रदत्ताय परिणीयमः तामनंगप्रभां भेजे दिव्यां संभोगसंपदं कंचित्कालं स्थितं तत्र स्वपुरं समर
मतं जीवदत्तो जगादैवं तां वानंगप्रभां प्रियां मनुष्यलोकं गच्छाम स्वप्रस्तुतकरोठेनोस्मियतन् शालि
नां हि निकृष्टापि जन्मभूमिः परा प्रिये एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य श्वशुरस्सोनुमन्यत मातनंगप्रभाकृ

दृ·
श्र·ले
का
२·२
303

ह्लादनुमेने विजानती अथैकोपान्तयामा कमनंगप्रभया तया दृष्ट्वाश्च रम्यमेकं च पर्वतं साजगाद
तं श्रान्तानंगप्रभा क्षिप्रमिह विश्रम्यतामिति ततस्तथेति तत्रैव सोवतीर्य तया सह चकाराहार-
पानादि तत्र विद्याप्रभाववान् ततोनंगप्रभां क्षीबां दृष्ट्वा सोपि विधिचोदितः तामुवाच प्रिये किंचिन्म-
धुरं गीयतां त्वया तच्छ्रुत्वा गातुमारेभे सा भक्त्या धूर्जटेः स्तुतिं तेन तद्गीतशब्देन सोथ निद्रामगाद्द्रु-
तः तावदाखेटकश्रान्तो निर्झराम्भोभिलाषकः राजा हरिवरो नाम पथा तेनाकिलाययौ स तेन
गीतशब्देन कृष्टेन हरिणो यथा आकृष्टोभ्यापतत्तत्र रणमुन्मुच्य केवलं शनकैः पूर्वमाख्यातशु-
भोपश्यत्स भूपतिः तामनंगप्रभां सत्यामनंगस्य प्रभामिव तदानङ्गीतरूपाभ्यां नीतेन तस्य विह-
स्तेन निर्बिभेद यथाकामं हृदयं मदनः शरैः सापि तं वीक्ष्य सहसा सभगं प्रथत्वतः पतिता गो-
चरेनंगप्रभाद्रणमचिंतयत् कोयं किमयमुन्मुक्तपुष्पचापो मनोभवः किं मूर्तो गीततुष्टस्य-
शर्वस्यानुग्रहो मयि इति संचिन्त्य पप्रच्छ सा तं मदनमोहिता कस्त्वं कथं वने चेदमागतोस्युच्यता-
मिति ततो यथागतोयः स सर्वं तस्यै शशंस तत् स राजा तामथापृच्छत्का त्वं सुंदरि शंस मे यश्च
सुप्तः स्थितोत्राय मेष कमलानने इति तं पृष्टवंतं च संक्षेपेण जगाद सा अहं विद्याधरो खड्गासि-
द्धश्चैष पतिर्मम दृष्टमात्रे च जातास्मि सानुरागाधुना त्वयि तदेहि तावद्गच्छावस्त्वदीयं नगरं द्रुतं
यावन्नावबुध्यतेनायं तत्र वक्ष्यामि विस्तरं श्रुत्वैतत्तद्वचो राजा प्रतिपद्य तथेति सः त्रैलोक्यराज्यसं-

राम·

प्राप्तिहर्षहरिवरोदये नृपसंकेगृहीते मं गच्छाम्युत्पत्य खेजवात् इत्यनंगप्रभासा ततः सत्वरा समर्पितं न
यत् तावच्च भ्रष्टविद्याभूद्गर्ते द्रोहेणानेनसा स्मरंनीपित् प्राप्यं च विषादं सहसाययौ नहृष्टाकारणं पृष्ट्वास
राजानामभाषत नविषादस्यकालोयं प्रवुध्येनैषनेपतिः दैवायत्तं च वस्त्वेतत्तच्छोचितुं नार्हसि प्रिये
कोहिस्वशिरसच्छायांविधेश्चोल्लंघयेदिति तदेहियाम इत्युक्तानां सम्प्रस्थितननगरं श्रुत्वेह हरिवरस्यके
राजानंगप्रभांद्रुतम् ततोनिधानं लब्ध्वेव तद्धोगत्वाजवानतः राजारुरोह स्वरथं सम्प्राप्तेरभिनंदितः
तेन स्वनगरं प्राप समनः शीघ्रगामिना रथेन रमणीयुक्तः प्रजानांदत्तकौतुकः स्वनामलांछने तस्मिं
सोनंगप्रभया तया सहदिव्यसुखास्तस्थौ ततो हरिवरो नृपः साप्यनंगप्रभा तत्रैवासीत्तदनुरागिणी वि
स्मृत्य स्वप्रभावं तं सर्वं पापविमोहिता अत्रान्तरे सतनयाद्रोजीवदत्तोनकेवलं प्रवुद्धो नैद्ततानंगप्रभायाव
त्वमप्यमिं क्रमानंगप्रभाकष्टं क्व सखड्गोपि किं ननु हृत्वा गता सा किं वा नीतोनीनो द्वावपि केनचित् इत्युक्तोता
वहन्तुर्वन्तितक्रान्तमादिनत्रयं गिरिं तं विचिनोति स्मदह्यमानः स्मराग्निना ततोवतीर्य चिन्वानो वना
नि दिवसान्दश सवभ्रामनचापअपन्नस्याः पदमपि क्वचित् हा दुर्जनविधे क्व गच्छास्मादत्रापि कथं त्वया
खड्गासिद्धामहं हृता प्रियानंगप्रभा मम इत्याक्रन्दन्निराहारो भ्रममेकमवाप्तवान् ग्रामं तत्र विवेशैकं
माप्नांद्विजगृहं चसः गृहिणी तत्र सुभगा सवस्त्राचोपवेश्य तं आसने प्रियदत्ताख्या स्वचेटीः शीघ्रमा
दिशत् तरितं जीवदत्तस्य पादौ प्रक्षालयमास्य हि निराहारस्य विरहाहि नमद्य त्रयोदशं तच्छ्रुत्वावि

वृ:
प्र: तं
ता:
रू: ४
304

स्थितो जीवदत्तोन्तर्विममर्ष सः इहानंगप्रभा प्राज्ञा किंकिमेषाप्ययोगिनी इति ध्यायन्सौ तत्पादो भुक्त्वा तद्दत्तमो
जनः प्रणतः प्रियदत्तां नामज्ञात्वा पृच्छति स्म सः एवं ब्रूहि कथं वेत्सि मद्वृत्तान्तमनिंदिते हितीयं चापि
कथय प्रिया खड्गौकमे गतौ तच्छ्रुत्वा तमवोचात्मा प्रियदत्ता पतिव्रता भर्तुरन्यो न मे चित्ते स्वप्नेपि कुरुते
पदं पुत्र भ्रातृ समान्मान्यश्यामि पुरुषानहं नच मे नर्चितो याति कदाचिदतिथिर्गृहात् तत्प्रभावेन
जानामि भूतं भव्यं च भावि च साचानंगप्रभानीता राज्ञा हरिवरेणाने तुष्टेन विधि वैधेर्योगान्तन्मार्गी मार्ग
गामिना गीताकृष्टोपयातेन स्वनामपुरवासिना साच शक्या न तेषां तु स हि राजा महाबलः सापुनस्तम
पि त्यक्त्वा कुलटा त्पृत्रयाम्पति खड्गांच देवी प्रादा त्वेन त्वाश्रयेन हि थायसः तस्या हृताया दिवसा दृष्ट्वा पत्वां
तिकं गतः किंच देवैवतेनंगप्रभाशापोपवर्णने स्वप्ने भाविय दाविष्टं तत्कथं विस्मृतं तव तदेष भवि
तवेष्टव्यामोहस्तेष्वेवकः पापानुबंधे मुंचेनं भूयो भूयो निडः खदं किंचायुन तवतया पापयान्यान्तर
क्तया मानुषी भूतया शातस्वद्द्रोह प्रष्टविधया इत्युक्तः सतया साध्यात्वा तांगप्रहस्तहः तद्वापलावि
ज्ञात्मा जीवदत्तो जगादताम् शानस्तवहच सामोहः सत्ये नाम्बामनामम कामं नश्रेय सेकस्य संगमः पुरा
णपकर्मभिः पूर्वपापवशादेन दुःखमापतितं च मे तत्प्रालनाय यास्यामि नीर्थान्वक्रिन मत्सरः को
मेनंगप्रभाहेतो वैरेणार्थैः परैः सह जितक्रोधेन सर्वं हि जगदेतद्धि जीयते इति यावत्स वक्त्यवता
वत्तस्याः पतिर्गृही भायपौ प्रियदत्ताया धार्मिकोतिथि वत्सलः क्रनातिथ्येन तेनापि त्याजितो दुःख

१

मत्तस्सः विभ्रमन्तीर्थयात्रायै श्रायादाष्टस्थानात्तु भो ततः क्रमेण सर्वाणि दृष्ट्वांतीर्थानि सोभ्रमन् विसो॰
प्यानेककांतारकष्टो मूलफलाशनः श्रांतस्तीर्थस्नानामेव सययो विंध्यवासिनीं ततस्तोपेन पल्लीवं
निराहारः ऊं श्रान्तरे तपस्तुष्टचतासांसाद्वाडवावैवंतमम्बिका उत्तिष्ठत्रयूयग्ह्नि चत्वारोमामकागणाः
पंचमूलचतुर्विकामहोदरस्तुखोत्तयः त्वंचतुर्थस्तुविकटवदनाख्यः क्रमोत्तमः तेयूयंजातुगंगायां
विहर्तुं पुलिंगताः ततस्तांतीचपुष्पाभिर्दृष्टेकामुनिकन्यका चापलेखेतिकपिलजनदाख्यमुनेः
मुनाः ध्यानेस्मचसर्वेताभवद्भिर्डदनात्तुरैः कन्याहृत्वपयातेतितयोक्तेनत्वयोपरे त्वस्मीमास
त्वयासात्तुहृष्टाहाहाहावगृंह्यत क्रंदतिस्मचसाताननानत्रायस्वमामिति तच्छ्रुत्वानिकटस्थोत्र स॰
ऊर्द्धोमुनिरागमत् तद्दृष्ट्वासानयात्तुक्रांततोऽपुष्पांशशापस्सः मनुष्ययोनिंयापिष्टाः सर्वेयानेति
तत्क्षणात् प्रार्थितः सोथशापांतः मेवंवोमुनिरब्रवीत् यदानंगप्रभाराजस्तनाद्पुष्पाभिरर्पिता॰
गतावैयाधवंलोकंमोक्ष्यामीतदात्रयः त्वंतुविद्याधरीभूताशाप्येतांहारयिष्यसि ततः प्राप्तामि
विकटवदनव्यसनंमहत् विशाम्बदेवीमाराध्य शापादस्माद्विमोक्ष्यसे तयाप्याश्वापलेखायाहृत्तस्यशी
पतः कृतः परदारापहारोत्त्यंपापमलिचनेवहु इतियेमहत्क्षणायूयंशाप्तास्तेनमहर्षिणा तेषुजाताः॰
स्थचत्वारः प्रवीरादक्षिणपथे पंचफुल्हिकभाषाज्ञोयोनौखड्गाधरश्चयः सत्वायस्त्वेत्रयस्त्वंचचतुर्थो
मीवदनकः तेचत्रयोनंगरनौप्रयातायांजनिपदं इहागत्यैवनिर्मुक्तामनत्प्रसादेनपापतः त्वयाचा

दृं. ले. ग्रं का टू ५

305

राधिनास्मयजातः शापस्तवयस्तुते तदाग्नेयीं गृहीत्वेमां धारणं स्वतनुं त्यज भ्रष्टजन्मोपभोगं च
पानकं तन्मकृहृह इत्युक्त्वा धारणां दत्वा देवी तस्य तिरोदधे समत्पिदेहपापं च दग्धा धारणया
तया जीवदत्तश्चिरात्यापत्तु कौजस्तेगणेन्द्र मः देवानामप्यहो येन पापेन क्लेश ईदृशः परस्त्री
संगमोत्थेन हा त्वेषां तेन का गतिः तावत्तु तत्र मानंगप्रभा हरिवरेपुरे राज्ञो हरिवरस्यांतःपुरा
णां प्रापत्तु स्वपनां स च राजा तदेकाग्रमनास्तस्यां दिवानिशं सहमंत्रिणि सहमंत्रात्वेत्यस्तराज्यमहा
भरः एकदा तस्य राज्ञस्तु निकटं मध्यदेशतः आगाल्लब्धवरो नाम नास्याचार्यो नूतनः सह
पूकौशलस्तेन भूभृतावाप्यनामयोः समास्यांतःपुरस्त्रीणां नृत्याचार्यो व्यधीयत तेनानंगप्रभात्
तेप्रकर्षप्रापितानातथा नृत्ये सम्यक्पि सपत्नीनां स्त्रहाणीया भवद्यथा सहवामास्तु तस्याश्च नृत्तशिक्षा
रमादपि नास्याचार्यस्य मानंगप्रभाभूदनरागिणी तस्याश्च रूपनृत्ताभ्यामाकृष्टः शमनेरहो नास्या
चार्योपि कामेन किमप्यन्यदनृत्यत विजने चैकदानंगप्रभा सा नास्यवेश्मनि प्रसह्य नास्याचार्येन
मुपागाद्रतलालसा स्रतांतेन सा स्वं तस्यानुरागाज्जगाद तं त्वया विनाहं न ताना हंस्यातुं शिक्षास्यहं
क्षणं राजा हरिवरस्तेन तु ज्ञात्वैव न क्षमिष्यते तदेह्यन्यत्र गच्छामो यत्र राजा न बुध्यते अस्ति हेम ह यो
ष्ठा द्रविणं च नवभूभृता यहृत्तं नास्य नुष्टेन ह्यस्मि चाभरणं मम तत्रास्तु तव रितं यामः स्यास्या मो यत्र
निर्भयाः एतन्नस्तनदचो हृष्टो नास्याचार्यो न्वमन्यत ततः पुरुषवेषा सा कृत्वानंगप्रभा ययौ नास्य

चार्यागृहं चैसा सहसस्त्रिग्धयैकया ततस्तद्देवनेनोष्टुएशर्पिनयनार्दिना; साकं स्तानुरंगारूपा शायात्रा
सोपदेशिना आदौ वैद्याधरीं लक्ष्मीं त्यक्त्वा राज्यश्रियं श्रुतः शिष्प्रियेचारणार्हसाधिकस्त्रीणं च पलंमनः
गत्वा च नासाचार्येण नेनानंगप्रभामह हरंस्तानगरं प्राप वियोगपुरसंज्ञितं ततनन्सा हि तानस्रोक्ष
विसामोपिलब्ध्वया नयालब्धवशा ख्यास्वामसंमेन नटाग्रणीः तावच्चमोंगतं कापि उच्चानंगप्रभोपि
या राजाहरिवरः सोभूद्दृष्ट्वा गोन्मुखः शुचा ततः समंत्रमंत्रीतस्तुवाचाध्यासयन्नृप देवकिंयन्नवेत्सिवं
पर्यालोचयतस्त्वयं स्वङ्गाविद्याधरं त्यक्त्वा पतिं त्वां हष्टुमेवया उपाश्रिताः कथं तस्याः स्थैर्यं स्यात्त्वय्या
पि प्रभो लङ्घं कंचिद्दृष्ट्वा सा गतामहस्तनिः स्पृहाः तृणरत्नशालाकेवृत्रणहस्तनरागतः नासा
चार्येणसानूतं नीतास्त्वचनहपणे मंगीनकगृहीभूतस्तोस्थिनाविति चकृतं तहृवदकस्तसांजान
तोपि नवग्रहः विलासिनी हि सर्वस्य संध्येव क्षणरागिणी इत्युक्तो मंत्रिणा सोथ विचार्य पतिनोन्तृपः प्र
विंनयदहो सत्यमुक्तं मे त्वधिया मुना पर्यंतविरमा कष्टा प्रतिक्षणविवर्तिनी भवस्थितिरिवानित्यसंव
धा हि विलासिनी पतितं मज्जयंतीष्ठ दर्शितोत्कलिकास्वच आज्ञः पतत्यगाधास्तु नस्त्रीषुच नदीषु च
व्यसनेषु निरुद्वेगा विभवेष्वप्यगर्विताः कार्येषुकानरायेचनेधीरास्तेर्जितं जगत् इत्यालोच्य शुचं त्यक्त्वा
मंत्रिणो वचनेन सः स्वदारेष्वेव संतोषो राजा हरिवरो व्यधात् साप्यनंगप्रभा तत्र वियोगपुरनामुनि
नासाचार्यसुतां यावत्कंचित्कालं स्थिता पुरे तावत्तत्रापि संजज्ञे नास्रासाचार्यस्य देवतः सूनास्तदर्शना

सु॰
म॰ ले
का
२६
३०६

द्युतेन द्यूतकारेण संगतिः तेन द्यूतहृताशेषधनेनंगप्रभा ग्लहः कृतः सुदर्शनेनात्मनाचार्येण विरेणासः
तद्दोषादिवनिः श्रीकंत्यक्तानंगप्रभाथतं सा सुदर्शनमेवैनं प्रसह्याशिश्रियत्पतिं नष्टदारधनुः
सोऽथ नासाचार्यो प्रतिश्रयः वैराग्यात्तपसे बद्धः जटो गंगातटं ययौ सा त्वनंगप्रभा तेन द्यूतकारे
णासंगता सुदर्शनेन तत्रैव तस्थौ नवनववप्रिया एकदा च पतिस्तस्यास्तस्करैः स सुदर्शनः मुषिता
शेषसर्वस्वः प्रविश्य परजनैर्हृतः ततस्तां द्रविणभावात् दुःस्थितामनुतापिनीं दृष्ट्वा सुदर्शनोनंगा
प्रभामिदमुवाच सः हिरण्यगुप्तनामीयः सुहृन्मेऽस्ति महाधनः तत्सकाशादृणं किंचिद्वयमृग
यामहे इत्युक्त्वा दैवहतधीः संगत्यैव तया सह ऋणं हिरण्यगुप्तं वणिजमुख्यमयाचत सचानंगा
प्रभां दृष्ट्वा वणिक् सापि च तं तदा अन्योन्यसाभिलाषौ तौ बभूवतुरुभावपि उवाच चैवं च वणिक् तं सु
दर्शनमादरात् प्रातर्दास्ये हिरण्यं वामद्यैव हे तु भुज्यतां तच्छ्रुत्वा तादृशं भावमुपलक्ष्य तयोर्द्वयोः सु
दर्शनोऽब्रवीन्नाहं भोजनेऽद्य पटुः स्थितः वणिक् प्रतिस्ततो वादीत्तर्हि त्वद्गृहिणी तावद्भुङ्क्तां प्रथममस्माक
मेषा हि गृहमागता इत्युक्तस्तेन तूष्णीं स बभूव कितवोऽपि सन् सा चानंगप्रभा भुक्त्वा याव भ्यंतरं व
णिक् तत्र चक्रे तया साकं पानाहारादिनिर्वृतिं अतर्कितोपनतया लसन्मदविलासया सुदर्शनः स त
स्यास्तु निर्गमं प्रतिपालयन् बहिः स्थितः स तद्दूत्यैः रूचे नत्वैरितैस्ततः भुक्त्वा गृहं गता सा तेन निर्यातीति
नत्वयेद्दिता तत्त्वया किमिहायापि क्रियते गम्यतामिति सोऽतः स्थिता नानिर्याता नयास्यामीति सोऽब्रवीत्

दत्वापादप्रहारांस्तैस्तज्जृत्यैर्निरकाम्यत ततः स्वदर्शनो गत्वा दुःखितः सर्व्वं विनयत् कथं मे वणिग्जाद
रामित्रेणाप्यमुनाहृता: इहैवोपनतं वा मे स्वपापफलमीदृशं यन्मयाहृतमन्यस्य तदन्येन हृतं मम
हृष्यामि किं न दत्तस्मै कोपार्हं यत्स्वकर्म मे तच्छिनच्चिनयेन स्यात्तन्न मम पराभवः इत्यालोच्य कृतं तत्य
क्त्वागत्वा च वृषिकाश्रमं घूतकारः स चारण्ये भवच्छेदिव्यपात्रपः साच हूपाधिकं प्राप्य प्रियं तं वणि
जं पतिं रेमे नगप्रभा भूगीश्चव्यात्तच्छमिवागता क्रमेण तस्य साचाभूद्दुहिताजोविद्युल्लाख्य य: स्वामिनी सा
नुरागस्य प्राणेष्वपि पथनेष्वपि राजा त्रवीरावाख्यस्तत्रस्या भेकसुंदरी वद्धापि प्रथममर्यादारत्नान्नैवजह्रा
र ताम् दिनैस्त्वनद्ययेसोभूद्दुहिणीगल्पीभवद्धनः ग्लायति श्रीऊलस्त्रीव गृहेवं यक्ताधिष्ठिते ततः स्ववा-
णिभूम्याव्यद्वीपं संभृतभाण्डकः हिरण्यगुप्तः स वणिक् प्रस्थितो भूद्दुहिणीज्ज्वया वियोगभीत्या चादाय-
तामनंगप्रभां सह व्रजन्यथिक्रमात्प्राप समाशासनपरंपरं तत्र सागरवीराख्यो वाल्लभ्यो धीवराधिपः न
गरं भोधिनिकटे तस्येको मिलितोभवत् तेनाब्धिजीविना साकं सोऽयमुपेत्य तटं तत्फौकितं यानपात्रमा
रुरोह प्रियासखः ततो व्योयानपात्रेण तेन यावत्प्रयाति सा पृष्ठमागरवीरेण दिनानि कतिचिद्वणिक् प
कस्मिंश्चिद्दिवसे तावज्ज्वलद्विद्युद्विलोचनः उग्रः संहारभयदः कालमेघस्समाययौ तस्य स्थूलवर्षधारेणवाद्य
नावलिनाहतं ततो मज्जितुमारेभे यानपात्रं तत्क्षणेषु मुक्ताक्रंदे परिजने मनोरथ इव स्वके भज्यमाने प्रव
हणोकन्यावद्धोत्तरीयकः वणिग्हिरण्यगुप्तः सत्वष्टानंगप्रभामुखं हाप्रियेक्वत्वामिन्युक्त्वा चिक्षेपात्मान

वृ:
प्र.ले
का:
९.७
३०७

मम्बुधौ गत्वाच वाहुविक्षेपात्किंचित्प्रापसदैवत: वणिक्प्रवहणीमेकांतांचारुरोह स: साप्यनंग
प्रभारज्ज्वावद्धे फलहकोत्करे तेन सागरवीरेण कल्पितेवाध्यरोप्यत स्वयंचारुह्य तत्रैव भीतामास्मामय-
त्मनां प्लवमानोयया तु द्वौ वाहुभ्यां जलमाक्षिपन् हतास्त्रवहणोभग्ने नष्टाभ्रमभवन्नभ: सायोऽप्रा
शांतकोपस्य तुल्यभूत्क्षिमितोम्बुधि: सचाकृष्ट:प्रवहणं पंचाहेनानिलेरितं हिरण्यगुप्त:प्रापाब्धे
कूलं दैवाद्दारणित्क्रन्त: प्रवतीयत्तटेसोऽथप्रियाविरहदु:खित: अशकप्रतिहारं च मत्वाविधिविचेष्टि
त गत्वाशनै: स्वनगरं तु ज्ञात्वा धीराशयोऽधृतिं हिरण्यगुप्तोऽभूद्योग्यानुयाज्योऽस्तस्वनिर्वृत: सात्वनंग
प्रभैकाहाच्छिन्नं फलहकास्थिता तेन सागरवीरेण प्रापिताम्भोनिधेस्तटं तत्राश्वास्य चतुर्नीताभूद्वीर-
वरेंद्रेण तेन सा तत्सागरपुरं नाम नगरं भवनं निजं तत्रराजमसक्षीकं वीरं प्राणप्रदायिनं सयौवनं स्वरूपं
च विचिंत्या सा विधायितं तमेव चक्रे सानंगप्रभा दाशपतिं पतिं तस्त्रीचलितचारित्रा निम्नोन्नतमवेक्षते न
त: कैवर्तपतिना तेन सा कंचुवासस्सा तद्देशमन्नुपभुंजाना नानन्सम्पत्सुखाच हर्षिता एकदा मा वहर्म्यायाट
पश्यपदृश्यपयातया यांतं विजयवर्माख्यं भव्यं क्षत्रियपुत्रकं रूपलुब्धावतीर्यैव तमुपेत्य जगाद सा दृष्टि
ना हृष्यविर्त्नमां भज प्राणप्रियेणीमिति सचाभिनंद्य हृष्टस्तामाकाशपतितामिव गृहीत्वाऽजगाम स्वगृहं त्रैलो
क्यसुंदरी सोऽथसागरवीरस्तां तु ज्ञात्वा कापि गांप्रियां तत्काम सर्वतनुं सन्तं सलपसास्तुरनिम्नगाम् यद्गात्रतत्क
थसाभूद्दु:खेन स्थनयाविधं कदामतं ज्ञता दष्पाविधायधींहिसंगम: साचानंगप्रभातेन समं विजयव

मेण तस्योतद्वैवनगरेयथासाववनिरर्गला ततः कदाचिन्निर्गतः सचारूढकरेणुकः राजासागरदत्ता
द्योनिरगाद्भूमिं तु शुभं स्वनामसंज्ञं स्वकृतं सपद्मपल्लवं नृपः तेनायथोपध्यायत्रगृहं विजयवर्मणः
दृष्ट्वा च नृपमायातं तद्दर्शनकुतूहलात् आरुरोहाथसानगप्रभाहर्म्यतलं तदा दृष्ट्वैव सा तं राजानं
तथाभूद्दृशगायथा हृष्टाद्राजकरेणुस्थं हर्म्यारोहमभावत मोहस्त्यारोहनेवाहमारूढोजातुहस्तिनम्
तदारोहयमामत्रवीतेनावात्कियन्मया त्वं तच्छ्रुत्वा घोरणेन तस्मिन्राजानं तं विलोकिते राजादर्शनामिंदोर्दि
वः कांतिमिव चक्षुतां पिबंस्तुतामतः तेन च कोरइव चन्द्रुषा नृपपत्न्यास्तिवद्वाशोहस्त्यारोहस्तु वाच सः॥
नीत्वाकरेणुनिकटं प्रार्थयामास मनोरथं आरोपयैडवदनामेनामत्राविलंबितं इति राज्ञोदितेनेनहस्त्यारो
हेणपृष्ठेकिता अथ तस्मात्तु सहर्म्योपानतलाणं सा करेणुका दृष्ट्वा तां निकटं प्राप्ता राज्ञः सागरवर्मणः उत्सं
गेतस्य मानंगप्रभास्मानमयानयत् कादौ स भर्तृविद्वेषः कैषाभर्तृक्षत्रता हातस्याः पितृशापेन दर्शि
तोतिविपर्ययः तिपाभीतेव चकसा कण्ठं तं नृपमाग्रहीत् तत्स्पर्शामृतसिक्तांगः सोपिप्रापपरां मुदं॥
तां समर्पितात्मानं परिचुम्बनलालसां तां स राजा गृहीत्वैव जगाम स्वमंदिरं तत्र तां मुक्तांगनां
तदैव गुरुचरांगनां सचकार महादेवीं प्रवेश्यान्तःपुरे नृपः श्रुत्वा राजहस्तनामेनामेत्य तत्र शुवाचसः व
हिर्विजयवर्मा च राजभृत्यानयोधयत् युद्धे च तत्र तस्माज शरीरमपरांगुत्वः तमूराविषहं तेहिस्त्रीणि
मित्रपराभवं किमेतयावरान्कृताने भजाम्मानेहि नंदनं इतीव च सहेरस्त्रीभिः सनीतो भूत्सरालयं सा

बृं
ग्रं ले
को
६०८
३०६

पनंगप्रभा तस्मिं राज्ञि सागरवर्मणि नदीव सागरस्थैर्यं ववंधानन्यगामिनी भवितव्यवलान्मेनेनेन
पत्याहृतार्थितां सोपि जन्मफलं प्राप्तं तयामेने स भार्यया दिनैः सुतस्य राज्ञी सा राज्ञः सागरवर्मणः द
भ्रेनंगप्रभा गर्भकाले च सा सुषुवे सुतं नाम्ना समुद्रवर्माणं तं स राजा पिताशिषं चकार विहितोदारपुत्र
जन्ममहोत्सवः क्रमात्स वृद्धिमायातं सद्गुणं प्राप्तयौवनं विवाहहेतोस्तस्याथ सूनोः समरवर्मणः ऽ
राज्ञः कमलवत्याख्यां सुतामाहरति स्म सः कृतोद्वाहाय तस्मै च पुत्रायावर्जितो गुणैः समुद्रवर्मणे रा
ज्यं निजं प्रादात्स भूपतिः सोपि प्राप्यैव तद्राज्यमोजस्वी दात्रधर्मवित् समुद्रवर्मा पितरं प्रणतस्तं व्य
जिज्ञपत् अनुजानीहि मां तात दिशो जेतुं व्रजाम्यहं अजिगीषुः पतिर्भूमेर्नियुः क्लीव इतस्त्रियः प
र्माकीर्तिकरी सा च लक्ष्मीरिह महीभुजां याजिता परराष्ट्राणि निजवाहुबलार्जिता किं तेषां तात राजत्वं
त्वद्धाणामभिभूतये स्वप्रजामेव खादंति मार्जारा इव लोलुपाः इत्युक्तिवान्स तेनोचे पित्रा सागरवर्मणा
नूतनं पुत्र राज्यं ते तन्तावत्प्रसाधय नास्त्यधर्मपमकीर्तिर्वा प्रजाधर्मेण शासतः अनवेक्ष्य च शक्तिं स्वां
प्रकोपो राज्ञां न विग्रहः वत्स यद्यपि भूयस्त्वसैन्यमस्ति च तेन बहु तथापि नैव विश्वासो जयश्रीर्हि चलार
णे इत्यादि पित्रा प्रोक्तोपि तमेवानुज्ञाप्य यत्नतः समुद्रवर्मा सययौ तेजस्वी दिग्जिगीषया क्रमेण चाद्दिशोः
जित्वास्थापयित्वा वशे नृपान् आपन्नहस्त्यश्वहेमादिराययौ नगरं निजं तत्र पित्रोर्महार्हस्तैर्नानादेशाग्र
वैश्च सः चरणौ पूजयामास प्रणतः परितुष्टयोः तदाज्ञया च प्रददौ ब्राह्मणेभ्यो महायशाः महादा

नानिहत्यस्वदेहेमरन्नमयातिसः ततोवत्सलतयार्थिभ्योभृत्येभ्यश्चववर्षसः एकोटगीद्दशताव्योत्रयथाभूदर्थव
र्जितः तद्दृष्ट्वापुत्रमाहात्म्यमात्मनःकृतकृत्यतां राजासागरवर्मासमेनेनंगप्रभायुतः उत्सवेनचनीत्वाना
न्यहान्निनृपतिःसतं पुत्रंसमुद्रवर्माणमवोचन्मंत्रिसंनिधौ यन्मयापुत्रकर्तव्यंकृतंतदिहजन्मनि भुक्तं
राज्यंत्वयादृष्टःपरेभ्योनपराभवः दृष्टस्त्वंचात्तसाम्राज्यःकिमन्यन्नाप्यमस्तिमे तदाश्रयाम्यहंतीर्थया
वन्मेप्रियतेतनुः विनश्वरेशरीरेस्मिन्किमद्यापिगृहेतव इतीवैषाजरापश्यकर्णमूलेब्रवीतिमे इत्युक्त्वा
मत्वतेनिहत्यपितस्मिन्नृपःकृती ययौसागरवर्माथप्रयागंप्रेयसासह तमनुव्रज्यपितरंसचागत्यनि
जपुरम् समुद्रवर्मास्वराज्यंयथाविधिशशासमः राजासागरवर्मापिसोनंगप्रभयायुतः प्रयागेतपसा
देवंवृषध्वजमतोषयत् सस्वप्नेनतुष्टाचैवंत्रिशूलारिर्निशात्यये तुष्टोस्मितेसभार्यस्यतपसातदिदंशृणु
एषानंगप्रभात्वंचयुवांविद्याधरावुभौ शापच्युतावान्निजंलोकंशातःप्रत्रागमिष्यथः तच्छ्रुत्वाप्रबुद्धयैराजा
नंगप्रभावसा तद्दालोकितत्वज्ञानस्मान्योन्यमथोचतुः ततस्तंनृपतिंमाहस्मानंगप्रभाव्ययातत् श्री
यिपुत्रमयाजातिःकृतत्वान्सीयास्मृताधुना अहंविद्याधरेंद्रस्यसमरस्यात्मसंभवाः एषानंगप्रभानाम
पृथ्वीरप्रराभिधे पितृशापादिहागत्यविद्याध्रंशेनमानुषी भूत्वाविद्याधरीभावंसाहंव्यस्मरमात्मनः इ
दानींचप्रबुद्धाहमितियावच्चवक्तिसा तावत्सेवततारात्रं समरस्तात्पितादिवः नमस्कृतःसतेनाथः
राज्ञासागरवर्मणा उवाचपादपतितांतामनंगप्रभांसतां पाहिवत्सगृहाणेताविद्याःशापःसजगतःत

वृ॰
म॰लं
का
नं॰५
309

याष्टजन्मदुःखं हि भक्तमेकत्र जन्मनि इत्युक्तोत्संगमारोप्य विद्यास्तस्यै पुनर्ददौ ततः सागरवर्माणं राजा
नं तमभाषत भवान्विद्याधराधीशो मदनप्रभसंज्ञकः अहं च समरो नाम सुतानंगप्रभा मम मद्देयाप
र्वमेषा च वरैस्तैस्तैरयाचत न च तेषां कमप्यैच्छद्भर्तारं रूपगर्विता ततस्तुल्यगुणेनैषा त्वयाप्रार्थिता केन म
याचिता विप्रियोगाच्च ततस्त्वामप्यंगीकृतोनया मर्त्यलोकागमायास्यास्तेन शापमुदाम हं भूयान्मे
मर्त्यलोकेपि भार्येयमिति रागिणा संकल्पहृदये ध्यातावरदं गिरिजापतिं योगेन स्वां तनुं त्यक्तान्ता
तो वैद्याधरी त्वया ततस्त्वं मानुषो जातो जाता भार्या तवाप्यसौ आगच्छतमिदानीं स्वं लोकं पुत्रौ युवामिथः
इति समरेणास्युक्तः स्मृतजातिस्ततस्तनुं प्रयागजले मुक्त्वा सागरवर्माबभूव मदनप्रभः सद्यः सापुन
रधिगतविद्यादीप्तानंगप्रभापितेनैव देहेनाभवद्भूयो जाताविद्याधरीकृतिगिति सानंदो मदनप्रभः स च त
तः सा चाप्यनंगःप्रभादिव्यावन्योन्यवपुर्विलोक्य तुलसद्यानुरागावभौ सश्रीमान्समरश्च खेचरपतिः स
वैसमुत्पत्य खं जग्मुर्वीरपुरं सहैव किल ते वैद्याधरं ततः स तत्र समरोपद्याविधिसुतामनंगप्रभां तेद
व मदनप्रभपुत्रवरभूभृते नाददौ स च तां पितृशापयाससमवस्थेन याश्रीत याजगाम मदनप्रभः स्वपुरम
न्यचासीत्सुखं इत्थं स्वदुर्नयविपाकवशेन दिव्याः शापच्युता नृवरं तितिमनुष्यलोके भुक्ताफलं तदुचि
तं च निजां गतिं ते स्वीर्जितेन सुकृतेः पुनः प्रयांति इति सकथाननवाहनदत्तः सचिवान्निशम्य गोमुखा
तः सालंकारवतीकस्तृतोषचक्रे ततश्च दिनकृत्यं इति श्रीभट्टसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे लं

कारवतीलम्बके द्वितीयस्तरंगः आदितो द्वापंचाशः ५२ ततोऽस्येयुरलंकारवतीपार्श्वस्थितं सखा नरवाह
नदत्तं तं मरुभूतिर्व्यजिज्ञपत् पश्य पश्य वराकोयं देव कार्पटिकस्तव चर्मखड्गैकवसनो जज्ञालः कृश
धूसरः सिंहद्वाराद्दिवारात्रं शीते वाप्यातपेपि वा न चलत्येव तन्नास्य किमद्यापि प्रसीदसि कालेदत्तं व
रं ह्यल्पमकालेबहुनापि किं तथा चैव द्वियते नैष तावदस्य कृपां कुरु तच्छ्रुत्वा गोमुखोवादीत्साहूक्तं मरुभू
तिना किं पुनर्नैवरार्होस्ति न वदेवान कश्चन तयोपायवन्न दृष्टो हि पापस्य परिपन्थिनः तावद्दान प्रवृत्तोपि दातुं श
क्नोति न प्रभुः परिक्षीणे पुनः पापे वार्यमाणोपि यत्नतः ईश्वरः प्रददात्येव कर्मायत्तमिदं किल तथा च ल
त्तदत्तस्य राज्ञः कार्पटिकस्य च लब्धदत्तस्य देवैतां कथामाख्यामि ते शृणु अभूल्लक्षपुरं नाम नगरं वस्यां
तले तत्रासील्लक्षदत्ताख्यस्त्यागिनामग्रणीर्नृपः लक्षादूनं न दातुं स जानाति स्म किलार्थिने संबभा
षे स्वयं तस्मै ददौ लक्षाणि पंच सः ततोस्य यस्मै स पुनर्निर्दारिद्र्यं चकार तं लक्षदात्तु इति ख्यातं नाम तस्या
तथैव तत् तस्यैको लब्धदत्ताख्यः सिंहद्वारे दिवानिशं तस्थौ कार्पटिकश्चर्मखण्डैककटिकर्पटः सनि
वद्धः जटः शीते वर्षे ग्रीष्मातपेपि वा न चचाल ततः क्षिप्रं स राजा च ददर्श तं तथा तत्र चिरं तस्य तिष्ठतः
क्लेशानुवर्तिनः स तं राजा ददौ किंचिद्दृष्टो नापि स्वकृतोपि सन् अथैकदा स नृपतिर्जगामाखेटकाटवीं स च
तं सलगुडं बिभ्रदन्वगात् कार्पटिको ययौ तत्र तस्य स सैन्यस्य वाहनस्य स्यन्दिनः व्याघ्रान्वराहान्हरिणा
न्बाणवर्षेण निघ्नतः अग्रतः पादचारी सन्स कार्पटिकः एककः जघान लगुडेनैव वराहान्हरिणान्व

बृ· क·ले· का· ३१०

310

हून् सदृष्ट्वाविक्रमंतस्यचित्रंशूरः कियानयम् इतिदध्यौसराजातुनत्वस्मैकिंचिदप्यदात् हत्वाखेटः
स्वनगरंसहृष्टःप्राविशन्नृपः सचकार्पटिकस्तस्थौसिंहद्वारेसपूर्ववत् कदाचिच्चैकसीमांतगोत्रजा
विजयायसः लक्षदत्तोययौराजायुद्धंचास्याभवन्महत् तत्रयुद्धेसतस्याग्रेराज्ञःकार्पटिकोबहून्
हत्वावारसखड्गाग्रप्रहारैरवधीत्परान् जितशत्रुःसराजाचनिजंप्रत्याययौपुरं नचतस्मैददौकिं-
चिदपिदृष्टपराक्रमः एवंकार्पटिकस्यात्रलब्धदत्तस्यतिष्ठतः व्यतीयुःपंचवर्षाणितस्यकष्टेनजीव
तः षष्ठेप्रवृत्तेदृष्ट्वातमेकदादैवयोगतः सराजाजातकरुणोलक्षदत्तोव्यचिंतयत् नाद्याप्यस्मैम
यादत्तंपरिक्लिष्टस्यकिंचन तद्गुप्तंकिंचिदेतस्मैदत्वापश्याम्यहंनकिं किंनामास्यवराकस्यदृष्टःपाप
क्षयोनवा किंददातिनवाद्यापिलक्ष्मीरस्यचदर्शनं इत्यालोच्यनृपःस्वैरंभाण्डागारंप्रविश्यसः रत्नैर्भृ
तंसमातुलिंगंसमुद्गकमिवव्यधात् चकारसभवास्थानंचसविधायबहिःसभां तत्रचप्राविशत्सर्वपौर
सामंतमंत्रिणः तन्मध्येचप्रविष्टंतंराजाकार्पटिकंस्वयं इतोनिकटमेहीतिजगादस्निग्धयागिरा ततः
कार्पटिकःश्रुत्वालब्धदत्तःप्रहर्षवान् अग्रेसविधमागत्यराज्ञस्तस्योपविष्टवान् ततस्तमवदद्राजा
ब्रूहिकिंचित्सुभाषितं तदाकर्ण्यपपाठैतामार्यांकार्पटिकोथसः पूरयतिपूर्णमेवानतरंगिणीसंहतिःस
मुद्रमिव लक्ष्मीरधनस्यपुनर्लोचनमार्गेपिनायाति श्रुत्वैतत्पाठयित्वाचभूयस्तुष्टःसभूपतिः सद्रत्न
पूर्णंतस्मैतन्मातुलिंगफलंददौ यस्यतुष्यतिराजायंदारिद्र्यंतस्यहंनति शोच्यःकार्पटिकस्त्वेषयद्

येवमादरात् मातुलिंगमिदं दत्तं तुष्टानानेन भूभृता कल्पवृक्षोपभव्यानां प्रायो याति पलाशताम्
इति सर्वे पि न दृष्ट्वा तत्रास्थाने विषादिनः अज्ञातपरमार्थत्वात्स्वैरमूचुः परस्परं स तु कार्पटिको मा
तुलिंगमादाय निर्ययौ अथ यौ चात्र तत्तस्य भिक्षुरेको विषीदतः स राजवंदिनामातं दत्त्वा शाकटम
ग्रहीत् तस्मात्कार्पटिकान्मातुलिंगं हृष्टमनोरमं प्रविश्य च स भिक्षुस्तद्राज्ञे फलमप्येकयत् रा
ज्ञा च तत्समरिज्ञाय श्रमणं पृष्ट्वा तस्मै ततं मातुलिंगं कुतस्त्वं दं भदंत नभवतामिति ततः कार्पटिकं सोस्मै तद्दा
नारं शाशंस ततः राजा च विषण्णश्चाविस्मितश्च बभूव सः अहो अद्यापि नक्षीणं पापं मे स्येति चिंतयन् स्वो
कस्य मातुलिंगं तदुत्थायास्थानतः क्षणात् चकार दिनकर्तव्यं लक्षदत्तः स भूपतिः सोपि कार्पटिको
गत्वा सिंहद्वारे यथास्थितः कृतभोजनपानादिरासीद्धृष्टो जातशाटकः द्वितीयेह्नि स राजा च सभास्थानमा
स्थितवान् विदधे तत्र सर्वे च समपौरा आविशंस्ततः तद्वत्कार्पटिकं तं च प्रविष्टं सोथ भूमिभृत् तथैवा
त्यर्थपुनरप्युपवेशयदंतिके पाठयित्वा च भूयो नामेव भार्याप्रसादतः गूढरत्नं ददौ तस्मै मातुलिंगं
तदेव सः अहो द्वितीयं दिवसं तुष्टाः [illegible] किमेतदेतद्दिनस्तत्र सर्वे दध्युः सविस्मयाः स च का
र्पटिको विप्रो हस्ते कृत्वा तु तत्फलं राजप्रसादनफलं मत्वा नो निर्ययौ वहिः तावद्भूम्यापर्यायो कोपि वि
षयाधिकृतो ग्रतः प्रदिविष्टस्तदास्थानं दृष्टकामो महीपतिं सदृष्ट्वा मातुलिंगं तं च व्रजे केर्कटिकातनः
प्रादद्देशाक्तनापेक्षीद्दत्वास्मै वस्त्रयोर्युगं वस्त्रयुग्मेन तत्क्रीतं तेन कार्पटिकात्फलं प्रविश्य पवन्नृपास्या

बृ॰
ग्र लं
का
२९९
311

नेपाद्नस्तोनृपायतम् मातुलिंगंददावादौततोऽन्यत्राभृतनिजं परिज्ञायचतद्राज्ञाफलंमविषयाधि
पः ऊनपञ्चत्रवेसूक्तेवोचत्कार्पटिकादिति अहोददानिनाद्यापिलक्ष्मीस्तस्येहदर्शनं इत्यंतस्थित
यत्सोऽथराजाभूद्विमनाभ्यं उत्तस्थौमातुलिंगंगृहीत्वास्थानतस्ततः सोऽथकार्पटिकोवस्त्रयुग्मं
प्राप्यापणंययौ चक्रेभोजनपानादिविक्रीयैकंचशाटकं द्वितीयंचद्विधाकृत्वावाससीद्वेव्यधत्तसः
ततस्तृतीयेऽपिदिनेसर्वास्थानसपार्थिवः यथापूर्वमेवसर्वस्वप्रविवेशपुनर्जनः तस्मैप्रविष्टायचतन्मा
तुलिंगंतथैवसः भूयोऽप्याहूयतन्मायांपाठयित्वानृपोददौ विस्मितेष्वथसर्वेषुसोऽपिकार्पटिकोबहिः गत्वा
राज्ञविलासिन्यैतदादाद्बीजपूरकं सातस्मैराज्ञस्स्थानंतरुवल्लीवजंगमा जातरूपंददौभष्यमिवाग्रफलस्त
वकं तत्स्वविक्रीयतद्दृस्तस्याकार्पटिकः स्वंवं विलासिन्यपिसाराज्ञः प्रविवेशांतिकंतदा तस्मैचस्थूल
रम्यंतंमातुलंगमढौकयत् सोऽपितत्प्रतिभिज्ञायतांपप्रच्छतदागमं ततोजगादसादत्तमिदंकार्पटिकेन
मे तच्छ्रुत्वामनृपोदध्यौलक्ष्मीमोद्यापिनेक्षितः मंदपुण्योनयोवेत्तिमत्प्रसादसुनिष्फलं मामेव
वैनान्यांतिमहारत्नानिमूनिहि इतिध्यात्वागृहीत्वातत्स्थापयित्वाचरक्षितं मातुलंगंसउत्थायच
क्रेभूपतिराह्निकं चतुर्थेऽह्निचमेकार्षीद्राजास्थानंतथैवतत् प्रविशेचैवतत्सर्वैः सामंतसचि
वादिभिः ततस्तत्रतमायातंभूयः कर्पटिकंनृपः उपवेश्याग्रतः प्राग्वत्स्वतामार्यामपाठयत् द
दौचमातुलिंगंतत्तस्मैतस्युडुनोज्झितं तस्यहस्तार्थसंप्राप्तंद्विधाभूत्पतितंभुवि पिधानसंतिभग्नास्त्र

तस्माद्रत्नानि निर्ययुः भासयंति तदास्थानं वहार्घाणि वहूनि च तानि दृष्ट्वाऽब्रवीत्सर्वं परमार्थमजानतां
अहं मृषाभ्रमोऽभूत्रः प्रसादस्त्वीदृशः प्रभोः एतच्छ्रुत्वाऽब्रवीद्राजा मयापृष्टान्नयाह्ययम् दर्शनं श्रीद
दाम्भस्य किं न वेति परीक्षितः पापांतस्त्वयहं नास्य प्राप्तः प्राप्तोऽस्य सेयमद्य तेनैवं दर्शनं लब्ध्वा दत्तमेत
स्य सांप्रतं इत्युक्त्वा तानि रत्नानि ग्रामान्हस्त्यश्वकांचनं दत्वा चकार सामंतं स तं कार्पटिकं प्रभुः उत्
स्थाय च ततः स्नातुमास्थानात्सत्वरं जनात् ययौ कार्पटिकस्सोऽपि कृतार्थो वसतिं निजां एवं यावन्न पापा
नक्षत्तस्तावन्न लभ्यते प्रभुप्रसादो भृत्यैस्तैः कृतैः कष्टशतैरपि इत्याख्याय कथामेतां मंत्रिमुख्यः स गो
मुखः नरवाहनदत्तं तं जगाद स्वप्रभुं ततः तदेव जाने नैतस्य नूनं कार्पटिकस्य तु क्षीणः पापक्षयोऽद्या
पि येन नाम्प्रसीदसि श्रुत्वेतन्नोमुखवचो हृष्टः साधित्युदीर्य च तस्मै कार्पटिकायाशु निजकार्पटि
काय सः वत्सेश्वरसुतः सद्यः प्रददौ ग्रामसंचयं हस्त्यश्वहेमकोटिं च सहस्राभरणानि च ततो देवराज
सदृशोऽभूत्कार्पटिकः कृती कृतज्ञे सत्यदेवारे प्रभौ सेवाफलाऽऽत्ततः एवं स्थितस्य तस्याथ जात्वसेवा
र्थमाययौ नरवाहनदत्तस्य दाक्षिणात्यो वा द्विजः प्रलम्बबाहुनामा च स वीरस्तं व्यजिज्ञपत् कीर्त्या
कृष्टस्तवैषोऽहं पादौ देव समाश्रितः पदात्यादं च देवस्य पदातिर्न चलाम्यहं गजवाजिरथैर्भूमौ गच्छ
तो नाम्बरेऽपि नः विद्याधरेंद्रतायस्मात्कृयते भाविनी प्रभोः दिने दिने स्वर्णशतं दीयते वृत्तये मम एवमु
क्तवते तस्मै तात्किलातुलतेजसे नरवाहनदत्तस्तां ददौ वृत्तिं प्रवाहवे तत्प्रसंगाच्च वक्ति स्म गोमुखः

वृं॰
भ लं॰
का॰
भूरर
३१२

देवसेवकाः भवंसेवंविधाराज्ञा न यावच्छ्रूयतां कथां अस्तीह विक्रमपुरं नाम्ना पुरवरं महत् तत्र वि
क्रमतुंगाख्यो बभूव नृपतिः पुरा नैस्त्रिंशं हि पाणौ यस्याभून्न दण्डे नयशालिनः धर्मे च सततासक्तिर्न
तु स्त्रीमृगयादिषु तस्मिंश्च राज्ञि खलयो रजः स्वगुणविच्युतिः सायकेष्वविचारश्च गोष्ठेषु पशुरक्षणं
तस्य वीरवरो नाम शूरो मालवदेशजः स्वाकृतिश्चाययौ राज्ञो विप्रः सेवार्थमेकदा यस्य धर्मवती नाम
भार्या वीरवती सुता पुत्रः सत्त्ववरश्चेति त्रयं परिकरो गृहे सेवापरिकरश्चान्यत्रयं कसांकृपाणिका
पाणौ करतलेकस्मिंश्चर्मान्यस्मिन्सदर्पणं १ यन्मात्रे परिकरेहन्त्रयेर्थ्ययतेः सम: प्रत्यहं नृपतेस्त
स्माद्दीनारशतपंचकं राजा च स ददौ तस्मै वृत्तिं तां लब्ध्वा नौजसे पश्यामि तावदेतस्य प्रकर्षमिति
चिंतयन् दधौ च तस्य चारान्स पश्चाज्जिज्ञासितुं नृपः ऊर्यादियद्विदीनाद्यैः किं ह्येवाद्धरसाविति स
च वीरवरस्तेषां दीनाराणां दिने दिने शतं हस्ते स्वभार्याया भोजनादिकृते शतेन वस्त्रमाल्यादिक्री
णाति स्म शतं पुनः स्नात्वा हरिशिवादीनामर्चनार्थमकल्पयत् द्विजातिकृपणान्येभ्यो ददावन्यच्छतद्व
यं एवं स विनियुंक्ते स्म नित्यं पंचशतीमपि तस्थौ च पूर्वमध्याह्नं सिंहद्वारे स भूपतेः कृत्वाह्निकादि
चागत्य तत्रैवासीन्निशां पुनः एतां स ह्निनचर्यां च नित्यं चारान्यवेदयन् राजानस्तेन तल्लुष्टः स तांश्चा
रान्यवेदयन् राजानस्तेन तल्लुष्टः स तांश्चाराव्यवेदयन् सोपि वीरवरस्तस्य राज्ञस्तस्थौ दिवानिशं
स्नानादिसमयं मुक्त्वा सिंहद्वारे धृतायुधः अथागतं नवीरवरं जेतुमिच्छन्निवाययौ प्रतप्रतापसहनो

गर्जितोद्घनागमः तदा च वर्षति घने घोरा धाराशरावलीः तस्य वीरवरः सिंहद्वारात्तस्थ इवावल
त् राजा विक्रमतुंगस्तु प्रसादाद्वीक्ष्य तं तदा आरुरोह स जिज्ञासुः प्रासादं तत्पुनर्निशि सिंहद्वारे स्थितः
कोत्रेत्यपृच्छद्राजगादसः तच्छ्रुत्वाहं स्थितो त्रेति सोपि वीरोभ्यधात् अहो धैर्यं महासत्त्वः सत्सहस्र
दमर्हतीति सिंहद्वारं न यो मुंचत्यस्मिन्देववर्षतीदृशे इति यावत्स सम्यक् श्रुत्वा विचिन्तयति भूमिभुक् तावद्दुः
खात्मकरुणं रुदन्तीमशृणोत्स्त्रियं दुःखितो सोमराष्ट्रेस्ति न दृष्टा कानु रोदिति इत्यालोच्याब्रवीद्राजा स
तं वीरवरं तदा भो वीरवर कापि स्त्री दूरे रोदित्यसौ शृणु केषा किं दुःखमस्यास्त्वेतत्तत्र गत्वा निरूपय तच्छ्रु
त्वा स तथेत्युक्त्वा गन्तुं प्रववृते तेन नः धुन्वन्करतलं वीरवरो बद्धासिधेनुकः दृष्ट्वा तं प्रस्थितं मेघेज्व॰
लद्विद्युति तादृशे धारानिपातसंरुद्धरोदोरन्ध्रे सकौतुकः सत्कृपश्चावनीर्यैव प्रासादात्तस्य पृष्ठतः अलक्षितः
खड्गपाणिः प्रतस्थे सोपि भूमिपः स चानुसरन्क्रन्दितं शब्दं त्वागतभूपतिः गत्वा बहिः पुरादेकं आप वीरवरः
सरः हा नाथ हा कृपालो हा शूर त्यक्त्वा हृदयात्कथं वत्स्यामीति वदन्तमथ रुदन्तीं स्त्रीं ददर्श तां कात्वं शोचसि किं नाथ
मिति पृष्टा च तेन तदा उवाच पुत्र मामेतां विद्धि वीरवरादितिं तस्या विक्रमतुंगो मे राजा नाथो याधार्मिकः ॥
मृत्युश्च भविता नस्यान्तरनीयेहनि निश्चितं एतादृशस्तु भूयोपि पतिस्यात्तु कुत्र मे कुतः तेनैनमनुशोचामि त्वा
मानं च सदुःखिता अहं हि भावि पश्यामि दिव्यदृष्ट्या शुभाशुभं त्रिदिवस्थो यथा द्राक्षीत्तत्प्रभो देवपुत्रकः
स हि पुण्यक्षयात्स्वर्गात्पतनं भावि दिव्यदृक् सत्ता राज्ञ्यन्तःकरी गर्भवासक्लेशं विभावयन् देवपुत्रोन्वशो

द्वं॰ प्रलं का २९२

313

चन्नादिव्यान्भोगान्महात्मना हा स्वर्गा हा हाप्सरसो हा नंदनलतागृहाः हा वत्स्यामि कथं क्रोडीगर्भे
निविडकर्दमे इत्यादि विलपंतं तं संकृत्वाभ्येत्य सुराधिपः पप्रच्छ सोपि स्वं तस्मै दुःखहेतुमवर्णयत्
ततः शक्रेणागादेन मस्त्युपायोत्र नेमृणु व्रजोन्नमः शिवायेति जपं धारणमीश्वरं तं गत्वा शरणं हि
त्वा पापं पुण्यमवाप्स्यसि येन प्राप्स्यसि न क्रोडयोनिं स्वर्गान्न च च्युतिं इत्युक्तो देवराजेन तत्प्रभोः सन् तथे
ति सः उक्त्वा नमः शिवायेति शंभुं शरणमग्रहीत् तन्मयः सप्तदिनैः षड्भिः त्वत्प्रसादान्न केवलं नि
र्दिष्टः सूकरीगर्भे यावन्स्य गोडुपर्ययगात् सप्तमे हनि च तं स्वर्गे तत्रापश्यत् पेशनकान्तः वीक्षितेयावपि
कं लोकान्तरमसौ गतः इत्युक्त्वा शोचसयथा दृष्ट्वायं भाविसुप्रभः तथैव भाविनं मृत्युं दृष्ट्वा शोचामि
भूभृतः एवमुक्तवतीं भूमिं तां सवीरवरोब्रवीत् यद्यास्य सुप्रभस्याभूदुपायः शक्रवाक्यतः तद्याय
यस्ति राज्ञोस्य रक्षोपायस्तदुच्यतां इति वीरवरेणोक्ते पृथिवी तमुवाच सा एक एवास्त्युपायोत्र स्वाधी
नः सततथैव च तच्छ्रुत्वैव च सोवादीत्कृष्णश्रीरवरो द्विजः तर्हि शुहि द्रुतं देवि यदि श्रेयो भवेत्प्रभोः
प्राणैर्मे पुत्रदारैर्वा तज्जन्म सफलं मम इत्युक्तवंतमवदत्स्मातं वीरवरं क्षितिः अस्त्यत्र चंडिकादेवी येषा
राजकुलांतिके तस्यै सत्त्ववरं पुत्रमुपहारीकरोषि चेत् ततो जीवति राजासौ नान्यस्त्युपायोपरः पुनः स्क
वैन हृत्स्यधावाकं धीरो वीरवरस्तदा यामि देवि करोमेतद्धुनैवेत्युवाच सः कोन्यः स्वामिहितस्त्वाह
गभद्रं तेस्तु व्रजेति भूः उक्त्वान्तिरोभूत्सर्वं च राजासौ न्यागतोशृणोत् ततो विक्रमतुंगोस्मिन् राज्ञि प्रच्छन्ने

तुगच्छति इतंवीरवरस्तस्यांरात्रौस्वस्वगृहंययौ तत्रप्रबोध्यभार्यायैयथावृत्तमशेषंशशंससमः सपुत्रमुप
हूतेनंचराजार्थेवचनादुक्तवः मानयुक्त्वाब्रवीत्कार्यमवश्यंस्वामिनोहितं तत्पुत्रस्त्वायमवनाप्रतिवोधो
च्यतामिति ततःप्रबोध्यवालातनतस्तैवीरवरेणतत् उक्तेनउपहारार्थनेराजार्थेयदुक्तोदितं तच्छ्रुत्वास
पद्मपाद्योवालःसत्ववरोभ्यधात् प्रभुःकार्योपयुक्तास्तुः उएपवांस्तातनतास्मिकिं भुक्तंमयानदत्तंयच्छो
धनीयंमयापिततत् गत्वीत्वानत्वातेदेव्याउपहारीक्रियतांमां इत्युक्तंवामत्सत्ववरंवीरवरःशिशुं सत्यंभ
वसिमत्ज्ञातत्सम्बोधयद्विक्रवं एतद्विक्रमनृगःस्वराजाश्चत्वावहिःस्थितः अचिंतयदहोसर्वैमम
सत्वाग्रहोइति ततोवीरवरःस्कंधेसुतंसत्ववरंमत्तं भार्यायथमवतीचास्यपृष्ठेवीरवतीसुता गृहीत्वा
जग्मतुस्तौहौरात्रौतस्यांडिकागृहं राजाविक्रमनृगस्यपश्चाद्गुप्तोययौतयोः तत्रावतारितःस्कंधात्पित्रास
त्ववरोथसः वालोपिधैर्यराशिस्तानत्वादेवीव्याजिज्ञपत् देविमत्प्रोपहारेणममजीवतुनःप्रभुः प्रभुःन
पेविक्रमनृगोत्रशास्त्रवत्सामककण्टका पवमुक्त्वातनत्तस्यसाधुपुत्रेत्युदीर्यसः कृत्वाकरतलास्त
नोःच्छित्वावीरवरःशिरः प्रददौचगीडकादेव्यैराज्ञःश्रेयोस्त्वितिब्रुवन् नात्यहोस्वामिभक्तानांपत्रेवात्म
निवास्यहा साधुवीरवरप्रभुंस्वामिनोजीवितंतया अपिप्राणैःस्वतस्येतिशुष्कवेवाक्तदादिवः तश्रुति
विस्मितेराज्ञिसर्वपश्यतिश्रृएवति वालावीरवतीतस्यभ्रातुर्वीरवरात्मजा हतस्योपेत्यमूर्धानमाघ्रा
यपरित्युम्बाच हाभ्रातरितिचाक्रंदयहृत्स्फोटेनव्यपद्यत दृष्ट्वासुतामपिमृतांस्तानंवीरवरंतदाभार्याय

बृ.
प्र.लं.
का
२८४
315

र्मवती देवी तमब्रवीद्विहितांजलिः राज्ञः शिवं कृतं तावत्तदनुज्ञां प्रयच्छ मे यावदात्मनापत्यद्वयाग्निं प्र
विशाम्यहं बालायतेयमज्ञानाप्येवं भ्रान्तश्च वा मृता का शोभा जीवितेनात्र नष्टे पत्यद्वयेपि मे निश्चये
नेति जल्पंतीं तां स वीरवरोऽब्रवीत् एवं कुरुष्व किं वच्मि नहीदानीमनिंदिते अपत्यशोकैकमये संसारे
स्मिन्सुखं तव तत्प्रतीक्षस्व यावत्ते रचयामि चितामहं इत्युक्त्वा तत्र स्थिते देवीगृहे निर्माणदारुभिः स्वसुता
पत्यशवांश्चक्रे दीपाग्निज्वलितां चितां ततोऽथ धर्मवती भार्या पादौ तस्य प्रणम्य सा जन्मान्तरेपि मे भूयादा
र्यपुत्र पतिर्भवान् शिवं राज्ञोस्तु चेत्युक्त्वा साध्वी तस्मिन्हुतानले ज्वालाजटाले न्यपतत्स्त्री नलह्रदे ली
लया ततो विक्रमं तु गत्वा दृष्ट्वा प्रास्थितो नृपः कैर्नैषामनृणोऽहं स्यामित्यासीद्ध्यानमोहितः ततो वी
रवरः सोपि धीरचेता व्यचिंतयत् संपन्नं स्वामिकार्यं मे साध्वाहृता हि वाक् स्फुटा भुक्तान्नः पिण्डः स्वसु
स्तुः प्रभोस्तदधुना मया सर्वमिष्टं व्यपोह्य त्यभरणीयं कुटुंबकं एकस्यात्मंभरित्वेन च का स्त्रैव
नु जीवितं तत्किमात्मोपहारेण प्रीणयाम्यम्बिकामिमां इति वीरवरः सत्वनिष्ठः संकल्प्य चंडिकां देवी
तां वरदां पूर्वं स्तोत्रेण पर्यस्तुवान् ॐ महेश्वरि नमस्तुभ्यं प्रणताभयदायिनि संसारपंकमग्नं मां शरण
गतमुद्धर त्वं प्राणा क्रियाभूतानां त्वयेदं चेष्टते जगत् सृष्टेरादौ त्वमेव संभूता स्वयं दृष्टासि शंभुना ज्वलंती विश्व
मुद्भास्य दुर्निरीक्ष्येण तेजसा ब्रह्माण्डकाण्डबालार्कबिम्बकोटिरिवोदिता भुजानां चक्रवालेन मुष्ट्यादितदि
गंतरा खड्गखेटककोदण्डशरशूलादिधारिणा संस्तुतासि च तेनैव देवेन त्रिशूलिना नमस्ते चण्डि

चामुण्डे मंगले त्रिपुरे जये एकानंशे शिवे दुर्गे नारायणि सरस्वति भद्रकालि महालक्ष्मि सिद्धे रुरुविदा-
रिणि त्वं गायत्री महाराज्ञी रेवती विंध्यवासिनी उमा कात्यायनी च त्वं शर्वपर्वतवासिनी इत्यादिभिर्नामभि-
स्त्वां देवि स्तुतिपरं हरं स्तुत्वा स्कंदो वसिष्ठश्च ब्रह्माद्यास्त्वां च तुष्टवुः स्तुवंतस्त्वां च भगवत्यमराश्च त्रयो-
नराः ईप्सिता भूपिकाः कामान्प्राप्नुवंति च ततो मे प्रसीद वरदे गृहाण त्वमिमामपि मच्छरीरोप-
हाराद्वी श्रेयो राज्ञोस्त्वमन्यभोः इत्युद्दीर्य शिरश्छेत्तुं यावदिच्छति सत्वरं उदभूत्तावत्तावदशरीरा नभ-
स्तलात् माकार्षीः साहसं पुत्र सत्वेनैवामनाङ्मह स्वर्गीनानवनन्मतः प्रार्थयस्वाभिमतं वरं तच्छ्रुत्वा सो-
ब्रवीद्वीरवरस्तुष्टासि देवि चेत् राजा विक्रमस्तु गतस्तज्जीवतत्वन्यत्समापतं भार्यापत्न्यानि जीवंतु ममचेति
वरेप्सिते तेन भूयः समुदभूः देवमस्त्विति वाग्दिवः तत्क्षणेनेव जीवं तु स्वयो पुत्रस्पुरस्तनैः देहैर्यथा-
वतीसत्ववरवीरवतीवसा ततो वीरवरो हृष्टो बोधितान्देवानुगृह्य तान् नीत्वा तान्स्वगृहं सर्वान्राज्ञो द्वारमगात्
पुनः नृपो विक्रमतुंगस्तु तं दृष्ट्वा हृष्टविस्मितः गत्वा पुनस्तं प्रासादमारोहन्स्वमलक्षितः सिंहद्वारे स्थि-
तः कोत्रेस्तुपरिष्टाद्वाचसः अहं स्थितोत्र तां पत्नीं वीक्षितुं गतवानहं देवत्वे वचसा क्वापि दृष्टनष्टवमेग-
ता स्मात्वैनतमात्त्वद्वृत्तांतं हृष्टो मोत्पन्नमतुतः भूभृद्विक्रमतुंगोत्र राज्ञा वेकोव्यचिंतयत् अहोत्र पूर्वः-
कोप्येष पुरुषातिशयो वनः यः करोतीदृशं श्लाघ्यस्तद्वले देवनवंशसति गंभीरोपि विशालोपि महास-
त्त्वोपि नाम्बुधिः प्रबलेन महावातनस्पर्शोपि स्पर्धते मुना परोक्षं निशि येनेवं पुत्रदारव्ययेन मे प्राणाः

प्रदत्तास्तस्यास्सकृपयीकांप्रसुक्तियां इत्यायाकलयन्राजाप्रासादद्दवतीर्य सः प्रविश्याभ्यंतरं रात्रिं स्वयमा
नोनिनायतां प्रातस्स्वसमहास्थाने तस्मिन्वीरवरे स्थिते नदीयंकथयामास तत्रातिचरितान्द्भुतं ततः स
स्तूयमानस्य सर्वैर्वीरवरस्य सः ववंधनस्य सस्त्व तस्यापि पट्टं नराधिपः प्रादाद्दह्नं स्वविषयान्स्थान्
त्मानिवारणान् दशकांचनकोटीस्सुश्शन्निषष्टिगुणामपि तत्क्षणद्राजतुल्यस्सुसोभूद्वीरवरो द्विजः उच्छ्रि
तेनातपत्रेण कृतार्थः सकुटुम्बकः इतिसकथां कथयित्वा विदयौनः प्रस्तुतोपसंहारं नरवाहनद
त्तं तं पुनरेवदत्तोमुखिमंत्री एवंदेवत्ता भृतामेकवीराभृत्याः केचित्सुण्ययोगान्मिलंति येस्वाम्यर्थेन्य
क्तदेहाधयेत्ताः समग्रलोकौहौस्वमत्राजयंति नदेषताद्विधएषद्दश्यते द्विजप्रवीरस्तव देव सेव
कः नवागतः सत्वगुणाधिकाधिकः प्रलम्बवाहुः स्थिरसौहृदाकृतिः इतिनिजसचिवाद्दुदारस
त्वोविपुलमनेरवधार्यगोमुखात्सः नरवाहनदत्तराजपुत्रो हृदिपरितोषमनुत्तमंबभार इतिश्रीभट्ट
सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे लंकारवतीलम्बके तृतीयस्तरंगः ४२ एवं स तत्र वत्सेव
त्सेशपितुर्गृहे गोमुखाद्यैः स्वसचिवैः सेव्यमानोनुरागिभिः विहरंस्तावप्यलंकारवत्यादेव्यानुरक्तया
मानविन्नामहोद्यानजत्रेमगुषितेर्णीया प्रलम्बवाहोनस्मिंस्तु विप्रवीरेग्रयायिनि चकाराखेटकक्री
डां सततंत्रसहितोनुगैः सर्वप्राणेनयावत्स्वरथाश्वेषु पितसस्तः प्रलम्बवाहुस्तदहेवं गं विजित्याश्वरथो
ययौ सोवधीत्तायकैः सिंहव्याघ्रादीन्स्पंदनेस्थितः प्रलम्बवाहुस्तत्स्तितपादचारीजघाननतान् श्रृहो

शौर्यमहौजं याजवोयमेति विस्मिये नरवाहनदत्तश्च दृष्टाहृष्टस्तं द्विजं कृत्वाखेटः परिश्रांतः सस-
सारथिर्गोमुखः प्रलम्बबाहुहोसभरे तास्मिन्नग्रेसरे ततः तृष्णारूपाल्लषाक्रांतः सलिलान्वेषणाक्र-
मात् वन्येश्वरान्मजोहूरं विवेशान्यन्महावनं ततोत्फुल्लहिरण्याब्जं दिव्यं शपमहत्सरः द्वितीय-
मिवहूर्कविम्बभूमिगतं नभः तत्र सस्नानपीनाभाः कृत्वास्नानादिमानुगः तदेकदेशे चतुरो हूराद्दे-
दत्तपुरुषान् दिव्याकृतीन्दिव्यवस्त्रान्दिव्याभरणभूषितान् हेमाम्बुजानि सरसस्तस्माउच्छित्य शुक्ल-
नः उपागत्कौतुकान्ताश्च पृष्टः कोमीतिनैरपि प्रत्यर्यनामवृत्तांतं निजं तेभ्यः शशंसमः तेप्येवंद-
र्शनप्रीताः पृष्टवंततमब्रुवन् अस्ति मध्ये महाम्बोधेः श्रीमद्द्वीपवरं महत् यत्रारिकेलिद्वीपाख्य-
ख्यातं जगति सुंदर तत्रसंति चचत्वारः पर्वतादिव्यभूमयः मैनाकोवृषभश्चक्रोबलाहकइतिस्मृताः
चतुर्षु तेषु चत्वारो निवसामश्च मेवयं एकोस्माकं रूपसिद्धिनामा विधरूपपृत् प्रमाणसिद्धिरपरो-
गुरुलघुत्वप्रमाणदृक् ज्ञानसिद्धिस्तृतीयश्च भाविष्यद्भूतभवित् देवसिद्धिश्चतुर्थोपि सर्वदैवतसि-
द्धिभृत् तेवयं हेमकमलान्येतान्यादाय सांप्रतं देवं पूजयितुं यामः श्वेतद्वीपे श्रियःपतिं तत्रक्राहि
वयं सर्वे तत्प्रसादेन वाद्दिषु तेषु स्वेच्छाधिपत्यं च सिद्धिश्चकाश्च संपदः तदेहि दर्शयामस्ते श्वेतद्वीपे
हरिंप्रभुं तथामस्तं तारिहेणपदि नौरोचते सहते इत्युक्त्वाङ्गेस्तेः साकं देवपुत्रैस्तथेतिसः नर-
वाहनदत्तोत्रस्वादीनाम्च फलादिके गोमुखादीनवस्थाप्य सेतद्वीपं विहायसा ययौ गृहीतः सो-

वृं
प्र ले
का
३२६

316

त्संगे तन्मध्याद्देवसिद्धिना तत्रावतीर्य गगनाद्दूराद्देवोपसृत्य च पार्श्वस्थितनाथितनयं पादांतःस्थ।
वसुंधरं खड्गचक्रगदापद्मैः सेव्यमानं सविग्रहैः भक्त्योपगीयमानं च गंधर्वैर्नारदादिभिः प्रणम्य
मानं देवैश्च सिद्धैर्विद्याधरैस्तथा अग्रोपविष्टगरुडं शेषशय्यागतं हरिं स ददर्श चतुर्भिस्तैः प्रापि॰
तो देवपुत्रकैः कस्य नाभ्युदयेहेतुर्भवेत्साधुसमागमः ततोर्चितं देवपुत्रैः कश्यपादैस्सुसंस्तुतं
नरवाहनदत्तस्तमस्तोषीत्सांजलिः प्रभुं ॐ नमोस्तु तुभ्यं भगवन्भक्तकल्पमहातरो लक्ष्मीकल्पलताश्लि
ष्टवक्षसे दायिने नमस्ते दिव्यहंसाय सन्मानसनिवासिने सततोदितनादाय पराकाशविहारिणे तु
भ्यं नमोस्ति सत्त्वाय सत्त्वाभ्यंतरवर्तिने शुणातिक्रांतरूपाय गुणिषाड्गुण्यमूर्तये ब्रह्माने नाभिकमलेस्वा
ध्यायोयन्मृडधृतिः उद्भूतानेकचरणोप्यषट्चरणायते भूमिपादोग्रमूर्धा त्वं दिक्श्रोत्रेर्केन्दुलो
चनः ब्रह्माण्डजठरः कोपि पुरुषो गीयसे बुधैः त्वत्तो धामनिधेश्चासौ भूतग्रामो विजृंभते नाथ स्फुलिं
गसंघात इव प्रज्वलतोनलात् पुनश्च प्रविशत्येष त्वामेव प्रलयागमे दिनान्ते विहगव्रात इव वासमहा
द्रुमं सगुणस्थूलसिनः स्वांशांस्त्वमेतान्भुवनेश्वरान् सृजंतं वेलाक्षुभितस्तरंगानिव वारिधिः विश्व॰
रूपोप्यरूपस्त्वं विश्वकर्माभिचाक्रियः विश्वाधारोप्यनाधारः कः सतत्वमवैति ते नांतानामृद्धिं स्वराः श्राश्राः
सप्रसन्नेदृणोदिताः तत्प्रसीद प्रपन्नं मां प्रपश्य प्रपाद्धयाद्दृशा एवं कृतनतिस्तुतिं दृष्ट्वा स प्रसादेन चक्षुषा
नरवाहनदत्तं तं हरिर्नीरदमभ्यधात् गच्छ क्षीरोदसंभूता या वरा अप्सरसः पराः मासीकृत मयादृक्तेश

कस्यस्यापितनाः स्वकाः तास्त्वस्मान्मम वाक्येन मृगयित्वा महामुने आरोप्यतद्रथे सर्वाः सत्वरं त्वमिहा
नय: इत्युक्तो हरिणा गत्वा नारदः मतपैतिनाः आनिन्ये सरसः शक्राद्रथेन समातलिः तेन तास्तप
नीतास्त्वप्रणनेनाप्सरः स्वयं वत्सराजतनूजं तं भगवानादिदेश सः नरवाहनदत्तैतास्तुभ्यमप्स
रसो मया दत्ता विद्याधरेन्द्राणां भविष्यच्चक्रवर्तिने त्वमानानुचितोभर्त्ता भार्याश्चैतास्तवोचिताः काम
देवावतारो हि निर्मितस्त्वं पुरारिणा तच्छ्रुत्वा पादपतिते तस्मिन्वत्सेश्वरात्मजे लब्धप्रसादमुदिते:
हरिर्मातलिमादिशत् नरवाहनदत्तोसावप्सरः सहितस्त्वया आप्यतां स्वगृहं यावत्स्य याप्यताम्
मिच्छति एवं भगवतादिष्टे मातलिरस्तु: प्रणम्यतं नरवाहनदत्तः सरथस्थमातलिसारथिं आरुह्य
देवपुत्रैरसैः साकं हतनिमेतजे: नारिकेलमयाद्वीपं तावद्देवैः कृतस्पृहः तत्रैतैरर्चितोरूपसिद्धि
प्रभृतिभिः कृती चमुर्भिर्दिव्यपुरुषैः शक्रसारथिनायुतः मैनाकऋषभाद्येषु भान्ति वासाद्रिषु क्रमा
त् अप्सरोभिः समं ताभिः स्वर्गस्पर्धिषु रत्नमः मधुमासागमोत्फुल्लनानातरुवनान्तेषु च विजहा
र ततद्यानवनभूमिषु कौतुकी पश्यैतास्तरुमञ्जर्यः एणपुष्पविलोचने: कान्तं वसन्तमायातं प
श्यतीव विकस्वरैः जन्महेतोरिव मा भून्नः सन्तापोर्कः करोत्पज: इतीवाच्छादितं पश्य फुल्ले सरसिजैः
सरः पश्योज्ज्वलकर्णिकारस्थपेत्याप्यविशेषरभं विमुञ्चन्तिलयोनीचं श्रीमन्तमिव साधवः पश्येह किं
नरागीनैकोकिलानां च कूजितैः रतैरलीनां संगीतमृतुराजस्य तन्यते इत्यादि देवपुत्रास्तेन वाणा

नृ·
प्र ले
को
३१७
317

स्तामदर्शयत् नरवाहनदत्ताय तस्मै स्वोपवनावलीं तस्यां तेष्वपि विक्रीडपश्यन्वत्सेश्वरात्मजः सव
संतोत्सवोद्दामभ्रमन्मत्तमयूरचर्चरीः बुभुजे साप्सरस्कश्च भोगानत्रामरोचितान् तत्रकेनोयत्रगच्छति न
दैषामृद्धयोगतः एवं स्थितान्विचचारन्दिव्यासान्देवपुत्रकान् नरवाहनदत्तान्स्वच्छंदो निजगाद सः ग
च्छामहस्त्वनगरीं तानसंदर्शनोत्सुकः तद्धृत्यंतां पुरीमेतां कृतार्थीयत पश्यत तच्छ्रुत्वानेशुवन्हृष्टः सा
रलस्य भो भवान् किमस्मत्प्राप्तविधये न स्मर्तव्याः त्वया वयं इत्युक्त्वा प्रतिशुश्रुवे स्नेहपनीतेषु सद्द
ये नरवाहनदत्तो सो मातलिमभाषत यत्र दिव्यसरस्तीरे स्थितामेगोमखादयः तेन मार्गेण र
कौशांबीं पुरीं प्रापयमामिति तथेत्युक्ते तेनोक्तः साप्सरस्कः सतद्वयैः आरुह्य न रथं गोप
मुखादीन्ददर्शच आयातस्तत्पथाशीघ्रं सर्वे वत्साम्यहं गृहे इत्युक्तां भां च कौशांबीं ययौ शक्ररथेन
सः तत्रावतीर्य नभसः प्रजिते प्रेष्यमातलिं अप्सरोभिर्वृतस्ताभिः सविवेश स्वमंदिरं स्थापयित्वा च
तास्तत्र गत्वा वत्सेश्वरस्य सः तदागमनहृष्टस्य ववंदे चरणौ पितुः मातुर्वासवदत्तायाः पद्मावत्या
स्तथैव च अभ्यनंदंश्च तेप्येवं दर्शनात्तस्य चक्षुषः नावश्च सरथ्यारूष्या गोमुखोत्र ससारथिः प्रलम्बवा
हुनातेन विप्रेण स समाययौ अथ स्थितेमस्त्रिवर्गे पित्राएष्टः शशास मः नरवाहनदत्तस्तं सहृष्टां तम
हाद्भुतं ददाति न स्यात्कल्याणमिद्रसंयोगमीश्वरः इत्थं स्वनुग्रहं यस्य कर्तुं स्वकृतकर्मणः इति शेस
त्स सर्वेषु राजा वत्सेश्वरोप्यसः चकार तत्र घुष्टनयस्मात्पुत्रानुग्रहोत्सवं दर्शयामास पत्तनमायानीतां

9310

गोमुखेनच हरिशिखाद्यलब्धास्ता: सदारोप्सरस: स्नुषा: देवरूपां देवरतिं देवमालां तथैवच देवप्रियां
चतुर्थीच चेटीभि: एष्टनामका: काहंकथ्यप्सरसोदिस्याहं राजसूनुना नरवाहनदत्तेनभुविस्वर्नगरी
कृता इतीवावकिरन्तीस्मासिंदूरंवितनोत्सवा चलद्ध्वजपताकाभि: कौशाम्बीदृश्यतेतदा नरवाहनदत्त
स्य पित्रोर्दत्तोत्सवोदृशो: अन्यास्संभावयामास भार्यास्तागोमुखोनिजा: नाचतुर्भिर्दिनैर्वर्षैरिवतंचूतकेषो
गता: अनंदयन्वर्णयंत्यस्तानांविरहवेदनां गोमुखेवनवासेचरदत्तोरथवाजिन: अलम्बवाहो: सिंहा
दिवपुशौर्यमवर्णयत् एवंप्रतिहस्वांस्तुएतत्कथालापानुयंत्रणान् निवर्णयंसुकोनानारूपंसतनय
नान्नं ऊर्वस्थाहूनिचापिवन्तभूनि सचिवैर्युत: नरवाहनदत्तोत्रतंकालमवसत्सुखी एकदानवलंका
रवतीवामगृहेस्थित: सवयस्य: समुत्थावऊर्यकोला: हलाभुवि: ततोहरिशिखंसेनापतिंनिजमुवा
चस: अकस्मात्कृतपथसात्कुर्यनादोमहानिह एतच्छ्रुत्वैवनिर्गत्यप्रविश्यचसतंदृष्णात् अजितपश्च
रिशिखोवत्सराजसतंप्रभुं रुद्रोनामवणिग्देवनगर्यामिहविद्यते इत: सुवर्णद्वीपंचमतंगामवणि
ज्यया आगच्छन्नुष्टनलसन्सप्ताङ्गोप्यर्थसंचय: अव्यावहनभंगेननिमग्नोनाशमागत: उत्तीर्णस्त्वा
त्मनैवैकोदैवाज्जीवन्नसवारिधे: प्राप्तश्चाद्दियन्नषष्टमिहापन्नोनिजंगृहं दिनानिकुतिचियावदिहति
ष्टतिदु:खित: तावन्मस्तरामतोदेवात्याप्तस्लेननिधिर्महान् तज्ज्ञात्वाज्ञातिनावमुख्यातंवत्सेश्वरेणतत्
ततोथागत्यतेनासौविज्ञप्तोवणिजाप्रभु: सरत्नोयामयालब्धास्मुतस्तोहेमकोटय: तदादिशतिदेवश्च

वृ॰
प्र॰ लं॰
का
३१८

318

दर्पयामेव नाइति जलाशये नखषितं दीनं दृष्ट्वैव वेपथुमा कृपया संविभक्तं त्वां को मुस्मात्त्यजत्याशयः
गच्छ भुंक्ष्व यथाकामं धनं प्राप्य स्वभूमितः इति वत्सेश्वरेण्यं विख्यातदिष्टोऽसौ वणिक्सुतः स एव पादयोराहतः
पतितो हर्षनिर्भरः तूर्णं विरागाद्याप्नाति स्वगृहं सानुगो वणिक् एवं हरिशिखेनोक्ते सत्त्वा धार्मिकतां
पितुः नरवाहनदत्तः स्वान्तविवान्विस्मितोऽब्रवीत् यद्विनावहरत्यर्थं सदन्वेव ददाति किं चित्र मुच्छ्रा
यथानाभ्यां क्रीडतीव विधिर्नृणां तच्छ्रुत्वा गोमुखोवादीदीदृश एव गतिर्विधेः समुद्रशूरस्य कथां तथा
चानिशम्यतां बभूव नगरं पूर्वं नृपतेर्हर्षवर्मणः स्फीतं हर्षपुरं नाम सोराज्यस्थवितनप्रजं तस्मिन्समु
द्रशूराख्यो नगरेऽभून्महावणिक् कुलजो धार्मिको धीरसत्त्वो बहुधनेश्वरः स वाणिज्यावशाद्गच्छन्स्वर्ण
द्वीपमेकदा आरुरोह प्रवहणं तटं प्राप्य महाम्बुधेः गच्छतस्तस्य तेनाब्धौ किंचिद्देशे तदा ध्वनिर्घोरः स
मुद्भून्मेघो वायुश्च स्वल्पोभिन्नार्णवः तेनोर्मिवेगविक्षिप्ते वहने मकराहते भग्ने पतितकरेवद्धासोन्धु पावपत्
द्वणिक् यावत्स्वबाहुविक्षिप्ते वीरो वतरतेतरां तावच्छिरन्मृतं प्राप पुरुषं पवनेरितं तदारूढः स्वबाहु
भ्यांक्षिप्ताम्बुनिधिरेवसः नीतः स्वर्णद्वीपं तदनुकूलेन वायुना तत्रावतीर्णः पुलिने स तस्मान्मृतमा
नुषात् कटीनिबद्धं स्वग्रन्थिं तस्यावैक्षत शाटकं उन्मुच्य वीक्षते यावद्भाटकं कटितोस्य तत् तावत्तदन्त
रादिव्यरत्नाढ्यं प्राप कंठकं ततः सोऽनर्घमादाय भ्रतनस्त्वानस्ततोषसः मन्वानो नाथ्यो विनष्टं तद्धनं तस्या
ग्रतस्तृणं ततो गत्वा त्रकलशपुराख्यं नगरं क्रमात् तस्य कान्तकोदेवकुलमेकं विवेश सः तत्र छा

योपि विष्टः स वारिव्यायामतो भृशं परिश्रांतः शनैर्निर्गत्याययौ विधिविमोहितः तस्मिन्सन्न तत्र चाकस्मा
दागताः पुररक्षिणः ददृशुः तस्य हस्तस्थकण्ठकं तमसंहतं अयं स कण्ठको राजसुताया इह कण्ठकः
हारितस्तु क्ष सेनायाः ध्रुवं चौरोयमेव सः इत्युमाने: प्रवोध्यामी सौनिन्ये राजकुलं वणिक् तत्र दृष्टः स्वयं
राज्ञा स यथावृत्तमभ्यधात् तावत्सभास्थं वंदृष्ट्वा निपत्य तं भुंसोजवात् गृहीत्वा कण्ठकं हृत्वा तं गामका
प्यदर्शनं प्रयाती: तस्य वणिजः क्रंदतः शरणं शिवं वधे राज्ञाज्ञप्तादिष्टे मुख्ये वैमारनीदिवः तास्मि
राजन्वधीरेन मेघदर्पणराज्य वणिक् साधुः समुद्रशूराख्यो विषये भ्यागतस्तव कण्ठकोयेन नीतो भूः
न्यचौरपुररक्षिणं बलेन विकृतो न शपत्रिपन्यावौ मृतो निशि अयं तु तस्य चौरस्य कायं प्राप्यापि हृष्टव
वणीन्भग्न प्रवहणस्तीर्त्वा वोपि मिहागतः तदा च तत्कटीवद्ध शाटकग्रन्थितो मुना वणिजा कण्ठकः
प्राप्तो न नीतो नेन चौरहात् तदा चौरमिमं राजन्वणिजं मुंच धार्मिकं संमान्य प्रहिरण्ड्षेत्र मित्युक्त्वा तिर
राम वाक् पत्रश्रुत्वा ससंतुष्यामुक्तानवणिजं वधात् समुद्रशूरं संमान्य चैने राजा वित्तं ह्यवान् स च
प्राप्तः पनः क्रीतः क्रीतभांडो मयंकरं स्वदेशमेघान्वहने नोत्तनारावत्थं वणिक् नीत्वा द्विप्रवन नोगच्छन्सा
थेन सह साक्रमात् अटवीशापवैकस्मिंवासरेदिवसात्यये तस्यामवस्थिते सार्थेरात्रौ तस्मिं स्तुनायाति स
मुद्रशूरे निपतच्चौरमेनानवडंजेया हन्यमाने तयासार्थे भाण्डासत्यक्ता पलायसः समुद्रशूरो निगुंाय
मारूढोभूदलक्षितः इतनाशोष पनेयातेचौरसैन्ये भयाकुलः तन्वैतोन रौराविंडः खातिम्बनिनायसः
व

वृ॰
म॰ लं॰
का॰
३२५
319

ज्ञातस्तस्य नरोः पृष्ठेगतनरदृष्टिः स देवतः दीपप्रभामिवापश्यत्सुरांतींपद्ममध्यगाम् विस्मयान्तत्र चाह
फोगृह्णनीडमवैद्दन अंतःस्थभास्वरानर्घरत्नाभरणसंग्रहं जग्राह तस्मात्सर्वं तन्नत्मथ्येप्रापकण्ठकं
तं स स्वयं प्राप्नवान्स्वर्णद्वीपे गृह्णाद्दरमुष्यं ततः प्राप्नमितयनोन्यग्रोधादवतत्स्य सः हृष्टगच्छत्क्रमात्प्रा
पनिजं वर्षपुरं पुरं ततस्तस्यो वणिक्तोथवीतान्यद्रविणस्पृहः समुद्रशूरः स्वजनैः सहानंदयथे
च्छया प्रख्यो तत्र तनं सोर्थं नाशान्स्तत्रणं ततः साकण्ठकस्य च प्राप्तिस्तस्यैवापगमस्तु सः सानिक्का
वणनिर्गाद्यदशावाप्तिः स तन्द्राणां तपाह्रीपेष्वराह्लाभस्तदर्थितरणं पुनः सोथ सर्गोपहारस्तु पथि
चौरैः समागमः पर्यन्ते तस्य वणिजस्तस्य एषाह्नागमः तदेवमोहशं देवविविद्धं चेष्टितं विधेः स्रु
कृतीचानुभूयैव ड्डुः खमप्यसुते सहं इति गोमुखेन तः कृत्वा प्रज्ञायोत्त्यायचवापात नरवाहनदत्तोत्र
स्नानादिदिवसक्रियां अन्येद्युरेत्य चास्थानगतं तं बालसेवकः शूरः समरतुंगाख्यो राजपुत्रो व्य
जिज्ञपत देवसंग्राम वर्षेणानाशितो गोत्रजेन मे देशस्तन्तर्भिर्पुकैः नपुत्रैर्वीरजितादिभिः तदेष
गत्वापंचापि बद्ध्वा तानानयाम्यहं प्रभो विदितमस्त्वेतदित्युक्त्वा तत्र सोगमत् तमल्पसैन्यं ज्ञात्वा न्या
न्भूरिभिस्तानवेत्य सः वत्सेश्वरस्ततस्सर्वद्विदेशानुबलं निजं सो गृहीत्वैव तन्मानीं गत्वा पंचापि तानि
पूर्त् स्ववाहुभ्यां रणे जित्वा संयम्यानीतवान्समं तथा जयिनमायान्तं वीरं संमान्य स प्रभुः नरवाहनद
दत्तोथ प्रशशंस स्वसेवकं विक्रमाक्रान्तविषयान्स्वबलाभिदिद्रियोपमान् जित्वा तेन रिपून्सं च पुरुषा

३८

धीः प्रस्तापितः नश्रुता गोमुखेवादी श्रुतावेहृदवनीदृशो राज्ञश्चमरवालस्य कथा नश्रुणवस्थितं हः
स्तिनापुरमित्यस्ति नगरं तत्र वाभवत् राजा चमरवालाख्यः कोशदुर्गबलान्वितः वभूवुस्तस्य समर
वलाद्याभूम्यनंतराः राजानो गोत्रजास्तेन संभूयैव मंत्रितं यत् अयं चमरवालोस्मानेकेकं वाधते
सदा नदेनैमिलिताः सर्वे विदध्मोस्य पराभवं इति संमंत्र्य पंचैतेतत्रयायियासवः प्रस्थानलग्न
स्तितपाः पप्रच्छुर्गणकं रहः अपशकुनस्य भंलग्नमपशकुनशकुनानि च जगाद गणको नास्ति लग्नं सवन्त
येत्रवः यस्मात्तस्माच यात्राणां शुभाकं न भवेज्जयः किंचात्र वेगवं येन समुद्दिष्टं तस्य पपपतां भोगो नाम
परलक्ष्याः स न तस्मादधिकोस्ति नः न चेच्छ्रुता श्रूयतां तत्कथा त्रवणिजोर्द्वयोः वभूव कोनकपुरं नाम
मेहनगरं परा तस्मिन्नन्वर्थनामाभूद्राजा वहुसुवर्णकः यशोवर्मेति तस्यासीत्सेवकः क्षात्रियोद्भवाः
तस्मैदातापि स नृपो नादात्किंचित्कदाच यदा यदा च नृपतिस्तेनार्थ्यार्थ्यत सत्तमः आदित्यं दर्शयन्नेवं तमु
वाच न दातनदा अहमिच्छामि ते दातुं किंतु न भगवानयं तुभ्यं नेच्छति मे दातुं किं करोम्यश्चुतामिति ततः
सोवसरं चिन्वत्या वद्विहोति दुःखितः सूर्योपरागसमयस्तावदत्रागतोभवत् तत्कालं स यशोवर्मा गत्वा
सततसेवकः नृपं भूरिमहादानप्रवृत्तं तं व्यजिज्ञपत् यो न ददाति न मे तुभ्यं दातुं सैष रविः प्रभो ग्रस्तोद्य
वैरिणा यावत्तावत्किंचिद्यच्छ मे न श्रुत्वा सहसितावचदत्तदानो महीपतिः ददौ वस्त्रहिरण्यादि तस्मै व
हुस्वर्णकः क्रमात्प्राप्तिन्यनेभक्ते गिविनः सो ददाति प्रभो मृतजातिर्यशोवर्मा प्रययौ विंध्यवासिनीं किं

बृ॰
श्लो॰
को॰
३२०
320

निर्धनेन देहेन जीवतापि मृतेन मे सह्यामेतं परोदेव्या वरं प्राप्स्यामि वेश्मितं इत्यग्रे विंध्यवासिन्याः संविशे
दर्भसंस्तरे तन्मना स निराहारः स्तपो महदतप्यत प्रादिशत्तं च मा स्वप्ने देवी तुष्टास्मि पुत्र ते ददाम्यर्थ-
श्रियं किं ते किं वा भोगश्रियं वद तच्छ्रुत्वा स यशोवर्मा देवीं तां प्रत्यभाषत एतयोर्निर्गुणं वेद्मि नाहं भेदं-
श्रियोरिति ततस्तमवदद्देवी स्वदेशं तर्हि याहि यो नव भोगवर्मार्थवर्माणौ वणिजौ तत्र तौ तयोर्गत्वा
श्रियं पश्य ततो यत्तस्य दृष्टी चर्ने रोचिष्यते तत्स्य दृष्टीत्वया गताप्यनामिति एतच्छ्रुत्वा प्रबुद्धैव स प्रा
तः कृतपारणः स्वदेशं कौतुकं पुरं यशोवर्मा ततो ययौ गत्वा गात्र्यथ मन्तावदर्थ्य गृहान्तर्थवर्मणः-
प्रसंख्येहेमरत्नादिव्यवहारार्जितश्रियः पश्यंस्तां स पदं तत्र यथावत्तदुपाययौ कृतातिथ्यस्तेना
सौ भोजनाय तस्मिंस्तत ततो बाभुक्त सघृतं समांसव्यंजनं च सः प्राघूर्णोचितमाचारं पार्श्वे तस्यार्थवर्म
णः अर्थवर्मा तु भुक्तेस्म घृतार्धपलसंयुतां सक्तून्भक्तमपि स्तोकं मांसव्यंजनमल्पकं मार्थवाहं किं
मेतावदश्नामीति सकौतुकं स यशोवर्मणा पृष्टो वणिगेवमभाषत अद्य त्वदुपरोधेन समांसव्यंजनम
या भुक्तं स्तोकं घृतस्यार्धपलं भुक्तं च सक्तवः सदा तु घृतकार्षं च सक्तूंश्चाश्नामि केवलान् अतोधिकं
मे मन्दाग्नेरुदरे नैव जीर्यते तच्छ्रुत्वा स यशोवर्मा विचिकित्सन्निनिंदिताम् हृदयेनार्थश्रियं न सविफला
मर्थवर्मणः ततो निशागमे भक्तं क्षीरं चानाययत्ततः अर्थवर्मा वणिक्तत्र स यशोवर्मणः कृते यशो
वर्मा च भूयस्तद्यथाकामं भुंक्त सः अर्थवर्मापि स ततदा क्षीरस्यार्धपलं पपौ तत्रैव चैकस्याने ना वा-

स्तीर्णे शयने ताबुभौ यशोवर्मार्थवर्माणौ शनैर्निद्रामुपेयतुः निशीथे च यशोवर्मा स्वप्नेपश्यदशांकितं प्र
विष्टान्त्रयपुरुषान्दण्डहस्तान्भयंकरान् पिगल्याभ्यधिकः कर्षीवृतस्य किमिति त्वया मांसोदनस्य भक्तो यपी
तं घपयसः पलं इति क्रोधादुवाणौ स्तेनाकृष्यैवाथ पादतः भ्रकुटैरर्थवर्मा पालगुडैः पर्यताड्यत वृतकर्ष
पयोमांसभक्तमप्यधिकं च यत् भुक्तं तत्सर्वमुदरादाचकर्षुश्च तस्य ते तदृष्ट्वा मयशोवर्मा प्रबुद्धो यावदी
क्षते तावत्तस्य यो मूलं विशूचस्यार्थवर्मणः ततः क्रंदन्परिजनैर्मर्घ्यमानोदरस्थ्वरसः वमति स्मार्थवर्मा
तदधिकं वत्सभुक्तवान् शान्तमूलेन ततः सोस्मिन्यशोवर्मा व्यचिंतयत् बलीकृतेन यसोटस्पणाभूयाद भवतिः
श्रियो इत्यं तच्चिंतयन्सोत्र रात्रिं तामत्यवाहयत् प्रातस्तमर्थवर्माणमामंत्र्य सहयौ ततः यशोवर्मा गृ
हं तस्य वणिजो भोगवर्मणः तत्राभ्यागाघयावत्तेनापि च सत्कृतादरः निमंत्रितो भूद्गृहिणाजानदह्भोज्य
नाय सः न चास्य वणिजोपश्यत्कोपि न्यस्तथन संपदं अपश्यत्तु शुभं वेश्म वासांस्याभरणानि च ततः स्थिते य
शोवर्मण्यस्मिन्प्रावर्ततात्र सः भोगवर्मा वणिक्कर्तुं व्यवहारं निजोचितं अन्यस्माद्भाण्डमादाय ददौ चान्य
स्य तत्क्षणं विनैव स्वधनं मध्याह्नीनाराज्ञुदपाचयत् त्वरितं तान्स दीनारान्भृत्यहस्ते विसृष्टवान् स्वभार्यायै
विविधान्नपानसंपादनाय च तत्क्षणश्च सुहृदेकस्तं मिन्छ्वाभरणनामकः उपागमत्स एव च भगसाद्भोगवर्माणम
भ्यधात् सिद्धं भोजनमस्माकमुत्तिष्ठागच्छ भुञ्ज्महे सुहृदो मिलिताः सर्वे त्वत्प्रतीक्षाः स्थिता इति अद्याहं
नागमिष्यामि प्राघुणोयं स्थितो हि मे इति ब्रुवाणं पुनरप्येनं स सुहृदब्रवीत् भवनाम ममायातु तर्हि अ

बृ॰ म॰ लं॰ का॰ ६२२

३२१

कृपणकोऽप्ययं पक्षोऽपि न किमस्माकं मित्रमुत्तिष्ठ सत्वरं इत्याग्रहाद्भोगवर्मा नीतो मित्रेणा तेन सः य॰
शोवर्मणोऽभोगवतासं के स्नाहारमुत्तमं पीत्वा च यानमागत्य सत्यं स स्वगृहे पुनः स यशोवर्मको भेजे
विचित्रं पानभोजनं प्राप्ता यां निशि पप्रच्छ निजं परिजनं च सः किमद्य रात्रिपर्याप्तमस्ति नः सरकं न
वा स्वामिन्नास्तीति तेनोक्तः स भेजे शयनं वणिक् पास्यामो परराज्ञे यकर्षं जलमिति ब्रुवन् यशोव
र्मा यन्तत्याः श्वस्तनस्य नेत्रं ददृष्टवान् प्रविशन्तं पुरुषान्दिव्यान्यास्तेषां च दृष्ट्वा ततः कस्मादपरराज्ञार्थेऽसकं
भोगवर्मणः चिंतितं नाद्य युष्माभिः को भवद्भिः स्थितं शठाः इति पश्चात्प्रविश्य तेऽस्य पुरुषाद्दण्डपाण
यः सर्वे प्रविष्टा क्रोधाक्रान्तदण्डचानैरताडयत् अपराधो यमेकोऽनः त्वम्यतामिति वादिनः दण्डाहता
ले पुरुषास्ते चाप्येनिरगुस्ततः यशोवर्माथ तद्दृष्ट्वा प्रबुद्धः समचिन्तयत् अचिंत्योपनतिः श्लाघ्या भो
गश्री भोगवर्मणः भोगहीना समृद्धापि नार्थश्रीरर्थवर्मणः इति चिंतयतस्तस्य सातिचक्राम यामि
नी प्रातश्च स यशोवर्मा तमामन्त्र्य वणिग्वरं जगाम विंध्यवासिन्याः पादमूलं ततः पुनः तपः स्थः स्व
नदृष्ट्वा यास्तस्य पूर्वोक्तयोर्द्वयोः श्रियो भोगश्रियं तत्र वव्रे सास्मै ददौ च ताः अथागम्य यशोवर्मा गृहं देवी
प्रसादतः अचिंतितोपगामिन्या तस्थौ भोगश्रिया सह एवं न देवं भोगसंपन्नाश्रीरप्यल्पतरा वरं न पुनर्भोग
रहितास्वविस्तीर्णापि पार्थिका नास्ति किंचमरवालस्य राज्ञः कार्पण्यसंपदा नष्टाधेदानभोगाद्यं वीतश्रे
स्यां श्रियं न किं अन तस्य प्रतिपुष्पाकमवस्कंदो न भद्रकः याचालमग्रस्तानास्तेवनापिवाट अपनेजयः॥

रस्तुक्ताश्चपिमेनेन पंचज्योतिर्विदान्नृपा: यश्चश्चमरवालं तं नृपं प्रमयसहिस्तव: सीमाप्राप्तांश्च तान्दृष्ट्वा नि
यीसन्नसमरायत: राजाचमुरवाल: प्राक्स्नात्वाहरमपूजयत् श्रीशाघहृत्वमस्यानन नियमै: नीमभिमुभे:
यथावत्संचतुष्टावपापघ्नै: सर्वकामदै: राजन्युध्यस्वनि:शंक: शत्रूंजेष्यसि संगरे श्रुत्वेत्थं तां च गग
नात्सोथस्फुष्टावभारतीं तत: प्रहृष्ट: सन्नह्य तेषां निजवलान्वित: राजाचमरवालोग्रेयुद्धायनिरगाद्विषां
त्रिंशल्लक्षजसहस्राणिजीणिलक्षाणिवाजिनां कोटि: पादभजानां चतस्याभूद्वैरिणां वले स्ववलेचपदातीनां
नस्पलक्षाणिविंशति: दशादंतिसहस्राणिहयानांलक्षमप्यभूत् प्रवृत्तेत्तुमहायुद्धे तयोरुभयो: से
नयो: यथार्थनाम्निवीराख्येप्रतीहारेग्रयात्ययिनि स्वयं चमरवालोसौ राजा तत्समरांगने महावराहोभ
गवान्महार्णवमिवाविशत् ममर्दवाल्पसैन्योपिपरसैन्यंमहत्तथा यथाश्वगजपत्तीनां हतानां राशयो
भवन् पाविताचात्रसमरवलं तत्संमुखागतं आहत्य शक्त्या राजानं पाशेनाकृष्य वद्धवान् तत: समरभू
रवहृदिवाणहतं तं नृपं द्वितीयं तद्दाकृष्य पाशेनैव ववंधस: तृतीयं चात्र समरं जितं चात्र महीपतिं
वीराख्यस्तत्प्रतीहारो वद्ध्वा तत्पार्श्वमानयत् सेनापतिर्द्ववलस्तस्यानीयसमर्पयत् नृपंप्रतापचंद्रा
ख्यं चतुर्थंसायकाहतं तत: प्रतापसेनाख्यस्तहृष्ट: पंचमोनृप: क्रोधाच्चमरवालं तं नृपमभ्यपतद्रजे
सत्वनिर्भयतद्वाणान्स्वशारांयेन विद्धवान् राजा चमरवालस्तं ललाटे त्रिभिराशुगै: कएडद्वितेन पा
शेनतं चकालरवायस: प्राक्कृष्यस्ववशंचक्रे शरत्यान विचूर्णितं एवं राजस्तववद्देश्चनेरुपवस्त्विपक्रमा

वृ॰
प्रतं
का
३११
३२२

न हतशेषाणि सैन्यानि द्विषस्तेषां प्रदुद्रुवुः अश्वितं हेमरत्नादि बहून्यंततः प्रराणिच राज्ञा चमरवाले
न प्राप्तान्येषां महीभुजां तन्मध्ये च महादेवी यशोलेखेति विश्रुता राज्ञः प्रतापसेनस्य प्राप्ताने नांगनोत्त
मा ततः प्रविश्य नगरं वीरदेववलौ चमूः दत्त्वा सेनापतीपदं नानारत्नैरपूरयत् प्रतापसेनमहि
षीं तत्र यमिजिनेति तां यशोलेखां स नृपतिः स्वावरोधवधूं व्यधात् भुजार्जिताहमस्मीति स हृष्ट चपला
पितं काममोहप्रवृत्तानां शवलायमेवासना द्विनैस्ताभ्यर्थितो राज्ञ्या स यशोलेखया तया राजा चमर
वालस्तान्वध्वा पंचापि भूपतीन् प्रतापसेनप्रभृतीन्गृहीतविनयान्नतान् सुमच निजराज्येन सत्कृत्य
विससर्ज च ततः स नदकण्टकं विजितशक्रराज्यं निजं समृद्धमाशीषच्चिरं चमरवालः पृथ्वीपतिः अ
रंस्त च वराप्सरोभ्यधिरूपलावण्ययाद्विषज्जयपताकया सह तया यशोलेखया एवं बहूनपि रिपून्न्या
भसप्रवृत्तान्हेषाकुलानगाणि तस्वपरसरूपात् एकोप्यनन्यसमपौरुषभमारूपज्वरांजयतिसं
प्रगमूर्द्धि धीरः इतिगोमुखेन कथितां मधर्मां श्रुत्वा कथां कृतस्लाघः अकरोद्रथनरवाहनदत्तः स्ना
नादि दिनकार्यं निनायसंगीतासाच तांतथानिशांमगायन्त्वयमगनामवः सरस्वतीतस्य नभः स्थि
ता यथा दृष्टोप्रियाभिश्चिरं संस्तवं वरं इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे लंकारवतीलम्बके
चतुर्थस्तरंगः आदितश्चतुष्पंचाशः ५४ ततोन्येद्युरलंकारवतीवासगृहे स्थितं नरवाहनदत्तं तं
सनिधौ सर्वमंत्रिणं पत्यविज्ञापयामास मरुभूतिकसेवकः सोदर्यः सोविदलस्यत्वदंतःपुररक्षि

णः मरुभूर्तेमयादेवसेवावर्षद्वयं कृता भोजनाच्छादनं दत्तं सभार्यस्य मम नाम मम आभाषितात्त्वतस्य द्वे
दीनारौ प्रति वत्सरं पंचाशद्धे ममानेन तानेष न ददाति मे मृग्यमाणेन चैतेन वरणे नाहमाहतः तेनो
पविष्टः प्रायेहं सिंहद्वारेस्य नावके विचारयति चेन्नात्र देवो मे तत्करोम्यहं अग्निप्रवेशमपि किं वक्तव्य
मम प्रभुः इत्युक्त्वा विरते तस्मिन् मरुभूतिरभाषत देया मयास्मै दीनाराः सांप्रतं तु न संति मे इत्युक्ते वं तेन स
र्वेषु प्रहसत्सु सत्र्ये मंत्रिणां नरवाहनदत्तस्तं मरुभूतिमभाषत किमेवं मूर्खभावस्त्वेनापि केयं मतिस्तव
उत्तिष्ठ दीनारशतं देह्यस्मा यावल्लविंत पतत्र भोर्वचः कृत्वा मरुभूतिर्विलज्जितः न देवानीय तत्तस्मै
स दीनारशतं ददौ ततोत्र गोमुखो याति नरवाचो मरुभूतिकः विचित्रचित्तवृत्तिर्यत्तस्मिं देव प्रजापतेः पु
पुरुषाभिरेषा किं चात्र चिरदातु महीपतेः तत्सेवकस्य च कथा प्रसंगात्थ्यस्य तत्कृता चिरदातेत्यभूत्पूर्व राजा
विरूपेश्वरः स्वजनस्यापि तस्यासीत्परिवारो तिदुर्जनः देशांतरागतस्तस्य प्रसंगेनाम भूपतेः मित्राभ्यां स
हितो द्वाभ्यां बभूव किल सेवकः सेवां च कुर्वतस्तस्य व्यतीते षड्वत्सरे न स राजा ददौ किंचित् छिद्रमिति पुत्र्य
वादिके स च तस्य न संप्राप विज्ञप्त्यवसरं प्रभोः परिवारस्य दोषात्तास्माद्भ्यां प्रेरयते सदा एकदा तस्य
राज्ञस्तु बालपुत्रो व्यपद्यत दुःखितं चेतस्य सर्वेपि भृत्यास्तं पर्यवारयन् तन्मध्ये च प्रसंगात्स्वः शोकादेव स से
वकः सखिभ्यां वार्यमाणोपि राजानं तं व्यजिज्ञपत् बहुकालं वयं देव सेवकास्तव न त्वया दत्तं किंचि
त्पापीह स्थिताः स्मस्त्वं तत्र नाम्यया त्वया यदि न दत्तं न तन्नृतो स्मासु दास्यति सोपि दैवेन नीतस्तेन त्राः

वृं।
प्र लं
का
३१३
313

किमिदंसांप्रतं व्रजामीतिजल्पित्वापतित्वासोस्यपादयोः राज्ञःप्रसंगोनिरगात्स्वविहायपुनस्तनः पुत्रो
पुत्रेपिवद्धास्थाःसेवकास्सेरच्छाइमे नदेतेममनस्याप्याइतिसंचिंत्यनत्क्षणं सराजातान्प्रसंगादीनानायैव
नथाथनैः प्रपरययद्यथाभूयोनैतान्दारिद्र्यमस्पृशत् एवंविचित्राःदृश्यंतेस्वभावादेवदेहिनां यत्कालेसत्
योनाशादकालेतुददौतथा इत्याख्यायकथाख्यानपटुर्भूयःसगोमुखः वत्सेश्वरसुतादेशादिमामकथ
यत्कथां आसीत्तुंगातटेपूर्वंपुनपौरंनदम्बुभिः सौराज्यरम्यंकनकपुराख्यंनगरोत्तमं यत्रबंधःकविगिरां
छेदःपत्रेषुदृश्यत भंगोलोकेषुनारीणांसस्यसंग्रहणेखलः तत्रवासकिनागेंद्रतनयात्प्रयदर्शनात्
जातोयशोधराख्यायांराजपुत्रोमहायशाः आसीत्कनकवर्षाख्योनगरेःनृपतिःपुरा कृत्स्नभूभारवोप्य
प्रियोशेषगुणभूषितः लब्ध्वायशासितत्वर्थेभीतपापात्रशत्रुतः मूकःपरापवादेषुनपरास्त्रेषुचाभ
वत् यल्पत्वंयस्यकोपेभूत्प्रसादेमहात्मनः शापेचवद्धमुष्टित्वंनदानेधीरचेतसः येनात्तनूनरूपेण
हसिताखिलंजगत् मारव्यथाकुलश्रृंकेटष्टेनैवाबलाजनः सकदाचिन्निदाघकालेश्याप्रशुनादवा
सिनि राजहंसपरीवारेसोत्सवानंदितप्रजे आत्मतुल्यगुणोरतुंचित्रप्रासादमारुहत् [illegible]कमला
मोदेवहत्मारुतशीलम् तत्रनिर्वर्णयन्त्याचत्राश्चित्रंसप्रशंसति तावत्सविप्रभूपतंप्रतीहारव्याजिज्ञ
पत् इहागतोविदर्भेभ्यःपूर्वंचित्रकरःप्रभो अनन्यसममात्मानंचित्रकर्मणिदाहरन् रोलदेवाभिधा
नेनसिंहद्वारेत्वनेनच पत्तदेवाभिलेख्याथवीथिकोल्लंबिताकिल तच्छ्रुत्वैवादराद्रूपेणादिशनयनंमतं

आनिनाय प्रतीहारो गत्वा चित्रकरं क्षणात् सप्रविश्य ददर्शाथ चित्रालोकनलीलया स्थितं कनकवर्षं तं
पं चित्रकरो रहः वरनारीऊरूत्सङ्गसमर्पिततनूभरं महेलेदंचितकरोपात्तताम्बूलवीटिकं प्रणम्य चोप
विष्टस्तं राजानं विहितादरं शनैर्विज्ञापयामास रोलदेवः स चित्रकृत् वीरिकोल्लिख्यिता देवत्वम्मादाज्ञादिष्ट
त्वया मया नवविज्ञानमदात्त्वं नव्यमिदं मम आदिश्यतां च चित्रे किं मालिखामीह रूपकं भवत्येन तत्कलं
शिल्पायत्नो मे सफलः प्रभो इति चित्रकरेणोक्ते स राजा निजगाद तं उपाध्यायय यथाकामं किंचिदालिखतां त्वया
ज्ञा द्यामो वयं च वस्तु धीतिस्त्वकौशलेन तु का इत्युक्ते तेन राज्ञा तत्पार्श्वस्था व भाषिरे राजेवालिख्यतामत्ये वि
रूपैः किं प्रयोजनं तच्छ्रुत्वा चित्रकृत्तुष्टः स तं राजानमालिखत् तुंगेन नासावंशेन दीर्घरक्तेन चक्षुषा विपुले
न ललाटेन कुंतलैः कुंचितासितैः विस्तीर्णेनोरसा रूढ्या वाणादिव्रजशोभिना भुजयुग्मेन दिग्दंतिकराकारे
णाहारिणा मध्येन मुष्टिमेयेन केसरीन्द्रकिशोरकैः उपायनीकृतेनेव पराक्रमपराजितैः यौवनद्विरदाला
नतन्निभेनोरुयुगेन च अशोकपल्लवनिभेनांघ्रियुग्मेन चारुणा दृष्ट्वैवं स्वानुरूपेणारूपेणालिखितं नृपं साधु
वाददध्वः सर्वे तस्य चित्रकृतस्तदा जगदुस्ते च नेच्छामो दृष्टमेकाकिनं प्रभुं चित्रभित्तौ न देनं स्यामेनास्वा
लिखितमास्विह राज्ञो भूम्यां देकांतं तस्य विवाहानुरूपिका लिखितोपाध्यायपार्श्वस्थ स प्रोक्तोऽन्वेषणं भो जनः तच्छ्रुत्वा
स विलोक्याथ चित्रं चित्रकरोऽब्रवीत् भूयसी सुप्रतिष्ठेनाहं तु सत्या राज्ञोऽस्ति काचन जानेच दृष्ट्यामेवास्य तुल्यरू
पास्ति नांगना अस्त्येका राजपुत्री तु म्लेच्छारनारावामिनां च वः विदर्भेष्वस्ति नगरं श्रीमत्कुंडिनसंज्ञितं देवश

शु०
अ.लं
का
३२४
324

क्किरितिख्यातस्तत्रास्ति च महीपतिः यस्यानंतवतीत्यस्ति राज्ञी प्राणाधिकाप्रिया तस्यां तस्य हि तोत्पन्ना ना
म्ना मदनसुंदरी तस्या वर्णयितुं रूपमेकया जिह्वया नया मादृशः कः प्रगल्भेत किं त्वेनाव हृदाम्यहं तां
निर्माय विधिर्मन्ये संजाते छोपितद्रस्मात् निर्मातुमन्यां तद्रूपां प्रगेरपि न वेत्स्यति सैकाप्य राज्ञः सदृशी
पृथिव्यां राजकन्यका रूपलावण्यविनयैर्वयसा च कुलेन च अहं तया हि तत्रस्थः कदाचित्स्वेच्छया चेटि
का आहूतोऽन्तः पुरं तस्याः राजपुत्र्या गतोऽभवं तत्रापश्यमहं तां च चंदनार्द्रविलेपनां मृणालहारां वि
सिनीपत्रशय्याविवर्तिनीम् कदलीपत्रपवनैर्वीज्यमानां सखीजनैः पाण्डुरपामामभिव्यक्तस्मर
संज्वरलक्षणां हे सख्यश्चंदनालेपकदलीपत्रमारुतैः कृतमेभिः किमेतैनविफलेनश्रमेणवः
पुनेहि मंदपुण्यां सदहंति शिशिराश्रपि एवं निवारयंती च सखीराश्वासनाकुलाः विलोकितदवस्थां
तां तदाहिनर्कसमाकुलः कृतप्रणाममस्त्याश्चपुरतोऽहमुपाविशम् उपाध्याये दृगालिख्य चित्रमेदे हि
रूपकं इत्युक्ता वेपमानेन पाणिना भूतवर्तिना शनैरालिख्य साभूमोदर्शयंती नृपात्मजा अलेखयत्म
या कश्चिद्युवा नेरूपवत्तरं आलिख्याहं दरं तं च देव चिंतितवानहं काम एवानया साक्षादयमालेखितो
मया किं तु पुष्पमयः शरापोहस्तेयत्रासलेखितः तेन जानेन कामोसो यद्रूपः कोप्यसौ पुवा अयं च नूनं
मनया दृष्टः क्वापि श्रुतोपि वा पुनरित्र्ववेपनं चेदमस्याः स्मरविजृंभणं उदितोमेप यातव्यमुपरदृष्टोहृ
यं नृपः एतास्मि नादेव या[?]द्धरेदं तमतेनमे इत्यालोच्यैव न त्वा तामहं मदनसुंदरी राजकन्यां निरगमं

तया संमानितस्ततः कृतं चात्र महाराज मया परिभ्रमताभितः स्वैरं कथयतो वत्सासानुरागाकृतेव
यि ततश्चित्रपटे शश्वं लिखितां तां नृपात्मजां शादायाहं भवत्पादमूलं त्वरितमागतः दृष्ट्वा च देवस्या
कारं निवृत्तः संशयो मम देवपक्षतया चित्रे स यत्नेनाभिलेखितः तासौ सकृत्र सदृशी शक्या लि
खितुमित्यहं चित्रदेवस्य पार्श्वे तां न लिखामि समामपि इत्युक्तवंतं गोलदेवं राजा जगाद सः तर्हि
त्वया मानश्चित्रपटस्या दर्श्यतामिति ततो वल्गुलिकातस्तं हृष्टः पटमदर्शयत् स चित्रकृतां चित्रस्थां
राज्ञे मदनसुंदरीं राजा कनकवर्षोपि तां सचित्रगतामपि विचित्ररूपमालोक्य सद्यः स्मरवशंय
यौ पूजयित्वा बहुना हेम्ना तं चित्रकरं मतं शान्तःप्रिया चित्रपटो विवेशाभ्यंतरं नृपः तत्र तद्रूपलावण्य
दर्शनान्नष्टलोचनः मुक्तसर्वक्रियास्तस्थौ तदेकमनुयमानसः ववर्ष धैर्यहारी तं तीव्रैर्लब्धान्तरैः
शरैः रूपस्पर्शासमुद्भूतमात्सर्य इव मन्मथः यादृक्तद्रूपलब्ध्यानां स्मरार्तिस्तेन योषितां फलिते
व च सैवास्य शान शाखिशान शाखिमहीक्षितः ततो दिने स्वविरहे क्षामा पाण्डुः शशंस मः शान्तेभ्यः
सचिवेभ्यस्तस्य हृद्यः स्वमनोगतं मंत्रयित्वा च तैः साकं कन्यां मदनसुंदरीं याचितुं प्राहिणोद्दूतं म
राज्ञे देवशक्तये संग्रामस्वामिनामानं कालज्ञं कार्यवेदिनं विप्रमाप्तकुलीनं च मधुरोदात्तभाषिणम्
स गत्वा सममर्हेण विप्रः परिकरेण तान् विदर्भान्संग्रामस्वामी प्राविशत्कुण्डिनं पुरं यथावत्तत्र रा
जानं देवशक्तिं ददर्श तं स स्वामिनोर्थे तस्याश्च प्रार्थयामास तत्सुतां देया तावन्मया तस्मै दुहितेषा

कृ.
सं.
का
३२५

325

सचोचितः ततः कनकवर्षस्यादृष्टोप्येतां च याचते तदेतस्मै ददाम्येतामिति संश्रवसोपि च प्रहृष्टे
देवशक्तिनत्संग्रामस्वामिनोवचः दर्शयामास तस्मै च तस्या रूपमिवाङ्कितं वृत्तं मदनसुंदर्याः स्व
नायाः समहीपतिः ततस्तद्दर्शनप्रीतं संग्रामस्वामिनं स तं प्रतिपन्नस्तत्तादः संसमान्य प्राहिणोन्नृ
पः निश्चितस्तलग्नस्तदाहेहेतो राजगम्यतामिह संदिश्येति समंतेन प्रतिहूतं ससर्ज च आगत्य संग्राम
स्वामी प्रतिहूतयुतोथ सः राज्ञे कनकवर्षाय सिद्धं कार्यं न्यवेदयत् ततो लग्नं विनिश्चित्य प्रतिहूतं प्र
एज्य तं प्रसत्कत्तां च विज्ञाय रक्तां मदनसुंदरीं तद्विवाहाय डवीरवीर्योनिः शंकमानसः राजा कन
कवर्षोसौ प्रायात्तत्कुण्डिनं परं प्रशोकलतयारूढः प्रत्यंतारण्यवर्तिनः प्राणिप्राणहरान्निघ्नन्सिं
हादींश्च वरानिव विदर्भान्प्राप्य नगरं कुण्डिनं तद्विवेश सः निर्गतेनाग्रतो राज्ञा सहितो देवशक्तिना
तत्रयौ रथरंप्रीणं विलवानयनोत्सवः सज्जितोद्वाहसंभारं प्राविशद्राजमंदिरं विश्राम्यतिस्म तद्दे
तत्समदिनं सपरिच्छदः देवशक्तिनृपोदारहतानारोपनुरंजितः अन्येद्युर्देवशक्तिस्तां तस्मै मदनसुं
दरीं सतां राज्यैकशेषेण सर्वस्वेन समं ददौ स्थित्वा च तत्र सप्ताहं स राजा नगरं निजं आगात्कनकव
र्षोथ नववध्वा समं तया शशांकेनाप्युनेन तस्मै जगदानन्ददायिनि सकौमुदी के शर्शीनीवासीत्तत्सोऽन्त
वंपरं साध्यमाणाधिकानस्य राज्ञो मदनसुंदरी आसीद्वहूवरोधस्याप्यनुतस्य सुंदरी अन्योन्यव
दनासक्तलोचनैः सहसा यकैः कीलिताविव तौ चास्तां दंपती वासरैः पद्मभिः एकदाचाजगामात्र विक

सत्केसरावलिः दलयन्मानिनीमानमातंगं मधुकेसरी लसदलिमालामौर्वीकः पुष्पेषोः कुसुमाकरः स॰
ज्जीचकार चोन्मीलच्चूतवल्लीधनुर्लताः ववौ चोपवनानीव चेतांस्यध्वगयोषितां समुद्दीपितकामानि कलु॰
युन्मलयानिलः पुरा नदीनां पुष्पाणि न रूपाणि शशिनः कलाः क्षीणानि पुनरायांति यौवनानि न देहिनां
भोगुक्तमानकलहारम्भखेदयितान्विताः इतीव मधुरालापाः कोकिला जगदुर्जनान् तत्कालेवमधूयानं
विहर्तुं प्रविवेश सः राजा कनकवर्षोत्र सर्वैरतः पुरैः सह मुसंगिप्रयमशोकानारकैः परिजनाम्बरैः
गीतैर्वरांगनानां च कोकिलभ्रमरध्वनिं दृष्ट्वा मनस्संदर्याः समं तत्र समूपतिः चिक्रीड सावरोधोपि कुसुमाव
चयादिभिः विहृत्य चात्र सुचिरं स्नातुं गोदावरीं नृपः अवतीर्य जलक्रीडासक्तः पुरजनोवधात् मुखैः प
द्मानि नयनैरुत्पलानि पयोधरैः रथांगनामयुग्मानि नितम्बैः पुलिनस्थलीः विजित्य तस्याः सरितः क्षोभ
यामास राशयं तरंगदर्शितामर्षभ्रूभंगायास्तदंगनाः अभोविहारविचलद्वस्त्रव्यक्तांगभंगिषु देमेकनकव
र्षस्सत्सातत्स्नतदा मनः पर्कांचानाडयद्राज्ञी हेमकुंभद्वयोपमे कुचयुग्मेस्य विस्रस्तवसनेकरवारिणा न
दृष्ट्वा सा तु कोपात्सेर्ष्या मदनसुंदरी कियन्तोस्यानदीत्येवं सोद्वेगेवजगाद च उत्तीर्य सोभसः प्रायादानुवत्सा
नरारुषा प्रियापराधशंसतीनं सखीभ्यः स्वमंदिरं ततो ज्ञानाशयत्नस्याजलक्रीडादि कुञ्च सः राजा कनक॰
वर्षोपि तदा सगृहमाययौ वार्यमाणोरुषा तत्र पंजरस्थैः शुकैरपि प्रविश्य सददर्शान्तर्देवीनामप्रयीडितां
वामहस्ततलेन्यस्तविषण्णवदनाम्बुजां स्वच्छमुक्ताफलनिभैः पतद्भिर्बाष्पबिंदुभिः जइविरोहणमहउ

बृ॰ प्र॰ लं की ३२८

ईईप्रजाइक्षणानिउणासिद्धसउलाम्बिक्रणाइक्रूदिशं उइरुउडदिंणपाडोमसणिणबड़िडोन्सावणणवणा॰

स्मिहमि इतीमंद्विपदीखणंइपठंनीमस्तुगद्गदं निर्यद्बाष्पहारिणगिरापश्रेशसुगपया विलोक्य

चनयाभूतांनांकोपेपिमनोरमां उपाययौसलज्जश्चसभयश्चसभूपतिः परांमुखीमथ्याम्लिष्यवचोतिः

प्रीतिपेशलैः प्रहृत्तोभूत्तस्याविनयेस्तांप्रसादयितुंचसः वक्रोक्तिसूचितावज्ञेपरिवारेपयानच तस्याश्चर॰

णयोर्निदधात्मानमपराधिनं ततस्तन्मन्युनेवाश्रुवारिणागलितेनसा सिंचंतीकण्ठलग्नस्यप्रसादं

महीपतेः प्रणैषहृष्टोनीत्वानद्दिनं उपिनतुष्टया राजानयासहासेव्यारतांनिद्रामगान्निशि सोद्राददर्शचा

कस्मात्स्वप्नेविकृतयास्त्रिया हृतामेकावलींकण्ठाच्चूडारत्नंचमूर्धतः ततोपश्यश्वप्नदेनालंनानाशाणंग॰

विग्रहं वाहुप्रहेप्रहृत्तेचतंसभूमावपातयत् दृष्टोपविष्टश्चोन्नीर्यपक्षिणेवविहायसा नीत्वातेनतृपोंमो

धोवेतालेनसचिक्षिपे ततःकथंचिदुन्नीर्णःपरामेकावलींगले चूडामणिंचतंमूर्ध्नि पूर्ववत्स्थितमैक्षत

पततृस्नुद्बुद्धःसध्यातःपरिचयागतं प्रस्ययपणकंराजाफलंस्वप्नस्यपृष्टवान् नवाच्यमप्रियंकिंतुकथ्य

दृष्टोनवक्ष्मिते यात्तयैकावलीदृष्टाहृताचूडामणिस्तथा मेषदेव्यावियोगस्ते पुत्रेणचभविष्यति प्राप्तेवै

कावलीरत्नेयदुत्तीर्णोसिथिनातया दुःखांतेसोपिभावीतेदेवीपुत्रसमागमः इतिक्षपणकेनोक्तेविमृश्यसनृपो

ब्रवीत् पुत्रोमेयापिनास्त्येवसनाज्ञायनामिति अथोपयातादश्रौषीन्सरामायणपाठकान् पुत्रार्थविहित

क्लेशंराजादशरथंनृपं नेनोद्भूतसनशाणिचिंतःक्षपकेगते राजाकनकवर्षस्तान्निनायविमनादिनम्॰

रात्रावेकस्मात्सकौतुकी विनिद्रः शयनस्थितः द्वारेणोद्घाटितेनैवान्तः प्रविष्टां स्त्रियमैक्षत विनीतासौम्यरूपा च
सा तं सान्त्वयितुमुत्थितं कृतप्रणामं दत्ताशीः स्मितीत्थमभाषत अत्र मां विद्धि तनयां नागराजस्य वासुकेः
त्वत्सिन्धुभगिनी ज्येष्ठा नाम्ना रत्नप्रभामिमां रक्षार्थं संतिके शश्वदहं चाववसाम्यहं अद्य द्रष्टुमचिंतं त्वामा
त्मा ने दर्शितो मया तदुक्तमुत्सहे स्नातिं नवनहू हि कारणं इत्युक्तः स तया राजा पितृष्वसा जगाद तां
धन्योऽहं मम वयस्यैवं त्वं प्रसादं करोषि मे प्रतिश्रुतिं च मे विद्धि प्रजासंभवहेतुका अपि राजर्षयो यत्र प
न्नाः शरण्यादयः एतत्कनकवर्षस्य नृपतेस्तद्वचः श्रुत्वा रत्नप्रभा नागी धातुः पुत्रमुवाच तं तत्र
पुत्र वदाम्येकं यमुपायं कुरुष्व तं गत्वा स्वामिकुमारं त्वमेतदर्थं प्रसादय कुमारधारां विज्ञाय पतती
मूर्ध्नि दुःसहां शरीरान्तः प्रविष्टायाः प्रभावान्मे महिष्यसे विघ्नजातं विजितान्यदपि प्राप्स्यसि वां-
छितं इत्युक्त्वान्तर्दधे नागी राजा हृष्टो ह्नि पत्नीयां प्रातर्मंत्रिषु विन्यस्य राज्यं प्रजाभिकांक्षया ययौ स्वामि
कुमारस्य पादमूलं स भूपतिः तत्रातोषं तपस्तुष्टेन माराधयितुं प्रभुं तथापि न वलोनाग्याशरीरां
न्तः प्रविष्टया ततो शान्तिनिभाः राज्ञः पतितास्तस्य मूर्धनि कुमारवारिधारा सा प्रवृत्ताभूदनारतं स च मे
हे शरीरान्तर्गतनागेवलेन सौ ततस्तस्यापि विज्ञार्थं हेरम्बं प्रेरयद्गुहः हेरम्बस्तास्य जनतत्र धाराम
पौमहाविषं तस्याजगरमन्त्रग्रंथस्तेनाप्यकम्पत ततो विनायकः साक्षाद्दंताग्रानात्र रःस्थले प
तदाभ्यवहरेणेनस्याजयः स्वरेरपि मत्वा तं दुर्जयं देवं सौख्यस्तुतिभिरर्चितु राज्ञा कनकवर्षस्य

बृं
श्रले
का
२२०
३२७

हृषश्चैवोपचक्रमे नमः सर्वार्थसंसिद्धिनिधिकुंभोपमात्मने लम्बोदराय विघ्नेशायालालंकरणाय
ते लीलाक्षिप्तकराघातविघ्नतामनपंकजं ब्रह्माणमपि सोत्कम्पं कुर्वं जय गजानन स्वरासुरमु-
नीन्द्राणामपि संति न सिद्धयः यत्तुष्टे त्वयि लोकैकधारणे शंकरप्रिये घटोदरः शूर्पकर्णो गणा-
ध्यक्षो मदोत्कटः पाशहस्तोम्बरोषस्रजम्बुकस्त्रिशिखाग्रयः एवमाद्यैः स्तुवंति स्म पापघ्नैरष्टषष्टि-
भिः नाम्नांख्यातस्यान नियत्नैर्नामभिस्त्वां सुरोत्तमाः स्मरतः स्तुवतश्चैतां विनश्यति भयं प्रभो रण-
राजकुलधूतचौराग्निश्वापदादिजं इति स्तुतिपदैरेतैरन्यैश्च बहुविधैः स्तुतः नृपः कनकवर्षस्तं वि-
घ्नेश्वरमपूजयत् तुष्टोस्मि न करिष्यामि विघ्नं ते पुत्रमाप्नुहि इत्युक्त्वान्तर्दधे तत्र राज्ञस्तस्य स विघ्नजि-
त् ततः स्वामिकुमारस्तद्वरकांक्षिणं तं नृपं उवाच धीरस्तुष्टोस्मि तव याचस्व तद्वरं तच्छ्रुत्वा स प्रहृष्टस्तं
देवं राजा व्यजिज्ञपत् त्वत्प्रसादेन मे नाथ सूनुरुत्पद्यतामिति एवमस्तु सुतो भावी भवतो मद्गणांश-
जः नाम्ना हिरण्यवर्षश्च भविष्यति स भूपते इत्युक्त्वा सोम्यदेहं ततः प्रवेशायतनमाक्रयत् सर्वशोष
प्रसादेभून्नृपतिर्बर्हिवाहनः तेनादृश्यस्य निरगात्ताग्नी देहान्नृपस्य सा विशंति शापभीताहिनकुमारा
गृहं स्त्रियः ततः कनकवर्षोसौ स्वेन मानुषतेजसा विवेश गर्भभवनं तस्य देवस्य पावके समतत्राग्यप्र-
धिष्ठानात्पूर्वतेजो विनाकृतं दृष्ट्वा नृपं किमेतत्स्यादिति देवोप्यचिंतयत् ज्ञात्वा नागीबलव्याजस्तु निर्बु-
द्धविषव्रतं प्रणिधानाच्च तं क्रुद्धः शशाप स नृपं गुहः व्याजं त्वया कृतं यस्मादतो जातेन सूनुना महा-

देव्याचतुर्दीनवियोगस्तेभविष्यति निशम्यदारुणंकृत्वाशापमेनंसभूपतिः स्मृत्वैतच्छापवृत्तान्तंदेवंमोहं
मुक्त्वामहाकविः सहभाषितनत्रैशेष्यसंशुस्तस्तमभाषत राजन्नहोऽस्मिस्तस्मैस्तेशापान्तनवचक्षितनत
भविष्यत्यहमेकंतेयत्नोऽत्रविशुद्धमना मुक्तोपमन्नस्त्वाशिनयान्तोचवश्राप्यस्यतःपरं इत्युक्त्वाविरतात्ता
पेषणमुत्विसत्राप्यन्तं तत्प्रसादहयात्मनोराजाप्युपक्रमायत्यो नत्रतस्यामृतस्पदीज्योत्स्नायामिवशी
तगोः देव्यांमदनसुन्दर्यांक्रमात्सूनुरजायत दृष्ट्वातनयस्यवक्त्रंसोऽथराजाराज्ञीचसामुमुदुः अथानंदस
मापुत्रेनावर्णेनानन्दात्मनि तत्कालंचोत्सवंसत्वमेवंवर्धन्सभूपतिः निजाकनकवर्षाख्यांनयन्भुवि
यथार्थतां पंचरात्रेगतेषष्ठीवजनौजातवेश्मनि कृतेरक्षाविधौतत्रमेघोशांकितमागते तेनदृष्टिम
वाश्नेनराज्ञोवत्रेनभःक्रमात् शत्रुणोपेदिनेनैवराज्यंराज्ञःप्रमादिनः मदत्येवदिपत्याथारावषस्नो
त्कलितद्रुमः ततोधाविनुमारेभेवातमुन्नमनेगजः तत्क्षणंमार्गेलमपिद्वारमुद्घाट्यभीषणा स्त्रीकापि
तुविकाहस्ताजातवेश्मविवेशतत् सातंमदनसुन्दर्याःस्तनात्मजंबालं हृत्वादेव्याःपड्द्रावस
मोह्यैवपरिच्छदं हाहाहानोमेराह्तस्यास्मत्नशस्याषविरूला कंदंतीचान्वधावनांराज्ञीमास्त्रीतमस्यापि सा
वगत्वापपानस्त्रोसरम्यंतःसवालकाः राज्ञीचान्वयतन्त्यापितद्वैवापस्यत्त्सया हरणान्मेचोनिवर्हने
जगामास्त्रंचयामिनी जातवेश्मनिचाक्रंदःपरिवारस्यशुश्रुवे राजाकनकवर्षोऽथतच्छ्रुत्वाजातवामकं
पत्नपुत्रापिप्रयास्वन्यदृष्ट्वामोहंजगामसः समाश्वस्यचहादेविहापुत्रकेतिशोऽइति विलपन्नथस्मार

हृं
प्र लं
को
३२७
३२८

प्राप्तं तं वत्सरावधिं भगवं शापसंदृष्टको मंदृष्ट एष समेवरः कथं स्वं दृतवयादृत्तः सविषामृत संनिभः
हा हा श्रुगसहस्राभं कथं नेष्यामि वत्सरं देव्या मदनसुंदर्या जीवितनाधिकया विना इत्युत्कंठं च सज्ञातहृ
न्नातैर्मंत्रिभिर्वृतः बोध्यमानोपि न प्राप देव्या महर्गतां धृतिं क्रमाच्च मदनावेगविवशो निर्गतः पुरात्
विवेश विंध्यकांतारमुन्मनीभूय संभ्रमन् तत्र बालमृगीनेत्रैः प्रियायालोचनश्रियं कवरीभारसौन्द
र्यं च मरीवालसंचयैः दृष्टैः करिकरेणूनां गमनैर्मंथरंगमनैः स्मरन्नस्त समुज्ज्वलस्तनरां मदनानलः
भ्रमंस्तस्मात्तपक्लांतो विंध्यपादमवाप्य सः पीतनिर्झरपानीयस्तरुमूलउपाविशत् तावद्गुहामुखाद्दि
प्यसाद्धृहासइवोन्नदन् सिंहः सजालो निर्गत्य हंतुमभ्युत्पपात तं तत्क्षणं गगनायातः कोपि विद्याध
रो जवात् निपत्यासिप्रहारेण तं सिंहमकरोत् द्विधा समीपमेत्य चापृच्छद्राजानं तं स खेचरः राजन्कन
कवर्ष वंशप्राज्ञोस्य नेनाकथं भुवं तच्छ्रुत्वा संस्मृत्यालब्धास राजा प्रत्युवाच तं विरहानलविद्दिष्टभूतस्त्वं वे
त्स्यमामिति ततो विद्याधरो वादीदहं प्राज्ञो जकोभवं मानुषो बंधुमित्राख्यस्त्वत्पुरे न्यवसं पुरा सेवया प्रा
र्थितेनाच्चत्वया सा सहायके कृते विद्याधरत्वं प्राप्तोस्मि वीरवेतालसाधनात् तेनत्वां प्रत्यभिज्ञाय कर्तुं तां प्रत्यु
पक्रियां त्वज्जिघांसुरयं ज्ञात्वा सिंहो व्यापादितो मया नाम्ना बंधुप्रभश्चायं संवृत्तोस्मीति वादिनं राजा कन
कवर्षस्तं जातप्रीतिरभाषत हूं तत्स्मरामि सा चेह मैत्री निर्वाहिता त्वया तद्ब्रूहि मे कदा भावी भार्यया श्रृ[illegible]स
मागम इति तस्य वचः श्रुत्वा बुद्ध्वा विद्याप्रभावतः विद्याधरोब्रवीद्बंधुप्रभस्तं समहीभृतं दृष्ट्या विंध्य

वासिन्या पत्नी भ्रावं वास्म्यसि तन्न त्वं गच्छसि द्यौ त्वं स्वलोकं च व्रजाम्यहं इत्युक्त्वा एवं गते तस्मिन् राजा लब्ध
धृतिः शनैः आयात्कनकवर्षोसौ द्रष्टुं त्वां विंध्यवासिनीं गच्छं तमभ्यधावत्तं नृपं वन्यो महानपि आ
हूतमत्तकोमत्तः प्रसारितः करः करी तं दृष्ट्वा तु अमार्गेण स राजा पादरंहसा यथान्वधावत्स गजो
विपेटे स्म प्रयाततः ततः सोध्वश्रमायासक्लान्तो राजा व्रजन् क्रमात् उद्दण्डपुण्डरीकाढ्यं प्राप देकं म
हत्सरः तत्र स्नात्वा च पीत्वा च जलं जग्ध्य मृणालिकः विश्रान्तः पादपतले क्षणं जह्रे स निद्रया तावत्
सुप्ते तेन मृगयानिवृत्ताः शावराः पथा आगतास्ते ददृशुः सुप्तं तं राजानं सलक्षणं ते च देव्युपहारार्थं ब
द्ध्वा निन्युः स्वदेवतं स्वस्य मुक्ताफलाख्यस्य पार्श्वे शबरभूभृतः सोपि तं शबराधीशः प्रशस्तं वीक्ष्य नी
नवान् केतनं विंध्यवासिन्याः पशूकर्तुं नराधिपं दृष्ट्वैव च स देवीं प्रणम्य तदनुग्रहात् राज्यस्कंद
प्रसादाश्च वभूव स्वस्त्ववंधनः तदालोक्याद्भुतं मत्वा तेषां तं देवमनुग्रहं ममोचनं स राजानं शबराधि
पतिर्व्यधात् एवं कनकवर्षस्य तत्रतीयाद्दपम्रत्पुनः अतिक्रान्तस्तस्याभूत् स्वर्गान्निर्गच्छाप्य वत्सरं ताव
भवनस्य सा नारी राज्ञी मदनसुंदरी देवी सपुत्रामादाय ततैवागात्मिन्तस्व सा जगाद तं च भो राजजान
क्रीमारशापया प्रतीतोसि रक्षितो पुत्रकानीत्वा स्वभवनं मया तस्मात्कनकवर्ष त्वं गृहाणैतौ प्रियासुतौ
भुङ्क्ष्वेदं पृथिवीराज्यं क्षीणः शापोधुनाद्य सि इत्युक्त्वा अर्पणं तं सा तं नृपं नारी तिरोदधे नृपोपि स्वप्नमिव
मेने भार्यासुतागमं ततो राज्ञोस्य राज्याश्च चिरादाश्लिष्टयोर्मिथः अगलद्विरहक्लेशो हर्षवाष्पाम्बु

वृं
अलं
का
३२५

329

भिः सह ततः कनकवर्षं तं बुद्ध्वा पृथ्वीपतिं प्रभुं मुक्ताफलोपनतं सशबरेन्द्रः स पादयोः तमर्चयित्वा च
पल्लीं स्वां प्रवेश्य च निजोचितैः सेलैः सह नदारं तमुपचारैरुपाचरत् सोथ तत्र स्थितो राजा हूतैरानाऽ
यय नृपं श्वशुरं देवशक्तिं तं स्वसैन्यं च निजात्पुरात् अथास्थितकरेणुकं मदनसुंदरीं तां प्रियां
स्थितं च शबरजन्मनोदितहिरण्यवर्षाभिधं विधायपुरतस्ततः श्वशुरेव समवामाद्रिनश्चाचलस्ततदाऽ
न्वितः कनकवर्षः पृथ्वीपतिः प्रवापच सवासरैः कतिपयैर्गृहं श्वाशुरं विदर्भविषयाश्रितं तदथाऽ
ऽगेउनाख्यपुरं सम्हृदि मतितत्र मथ श्वशुरसत्कृतः कानिचिद्दिनान्यभजतस्थितिं ततः पदातिसेना
युतः प्रस्थाय तत्र शनैः कनकपुरं शाश्ववान्निजेनगरं पौरवधूजननयनैस्त्रिशोत्सकैः पीयमा
न इव प्रविशन्राजधानीं स्वेन सहितो मदनसुंदरीयुतः उत्सव इव विग्रहवान्प्रमोदशोभान्वितः
स नृपः अभिषिच्य बद्धपट्टां नवचतां मदनसुंदरीमकरोत् सर्वतः पुरतुल्याम भ्युदयेमानि
तः प्रकृतिः देव्यानया सह स तेन तेन वद्धानितोत्सवः पुनरदृष्टवियोगः दुःखः निष्कएटकं कन
कवर्षनरेश्वरोथ भूमंडलं चतुरं तमिदं शशास इति गोमुखतः स्वमन्त्रिमुख्याद्चिरं तत्र कथामिमां नि
शम्य नरवाहनदत्तराजपुत्रः मोलंकारवतीयतस्तुतोष इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरिऽ
त्सागरेऽलंकारवतीपुनस्तुतोषलम्बके पंचमस्तरंगः आदितः पंचपंचाश ५५ ततः समोनुत्वाख्या
नकथातुष्टः प्रियाः सखः दृष्ट्वा सकोपविकृतिं मरुभूतिं तदेतया नरवाहनदत्तस्तं निजगादानं

जयन् मरुभूते त्वमप्येकां किं नाख्यासि कथामिति ततः स वाढमाख्यामीत्युक्त्वा तुष्टेन चेतसा समा
ख्यातुं कथामेतां मरुभूतिः प्रचक्रमे चंद्रस्वामीत्यभूत्पूर्वं राज्ञः कमलवर्मणः नगरे देवकमशराख्ये
ब्राह्मणोत्तमः तस्य लक्ष्मीसरस्वत्योस्तृतीयाविनुयोज्वला भार्या देवमतिर्नाम समानासमगेरभू
त् तस्यां तस्य च विप्रस्य पत्न्यां जज्ञे सुलक्षणः पुत्रः स यस्य जातस्य वागेवमुदगाद्दिवः चंद्रस्वामिन्म
हीपालो नाम्ना कार्यः सुतस्त्वया राजा भूत्वा चिरं यस्मात्पालयिष्यत्ययं महीं एतद्दिव्यं वचः श्रुत्वा स
महीपालमेवं तं चंद्रस्वामी सुतं नाम्ना चकार च विनोत्सवः क्रमाच्च स महीपालो विवृद्धो ग्राहितो भ
वत् शस्त्रास्त्रे वेदविद्यासु समं सर्वासु शिक्षितः तावच्च सुषुवे तस्य सा चंद्रस्वामिनः पुनः भार्या
देवमतिः कन्यां सर्वावयवसुंदरीं सा च चंद्रवती नाम महीपालः स च क्रमात् ध्रानरौवृधानेनोस्व
पितुस्तस्य वेश्मनि अथावृष्टिकृतस्तस्य देशे दुर्भिक्षविप्लवः उदपद्यत सस्येषु सद्यश्चैरविशोषिभिः
तद्दोषेण च राजात्र प्रारेभे तस्करायितुं अधर्मेण प्रजाभ्योर्थं साकर्षन्मुक्तसत्पथः ततोवसीदत्यस्मि
न्देशे तस्मिंस्तु वाच सा भार्या देवमतिर्विप्रं चंद्रस्वामिनमन्वतं आगच्छ मातुस्तद्गृहं गच्छामो नगरादि
तः एतेस्यपथेन श्रेयतामावयोरिह जातु चित् तच्छ्रुत्वा तामपृच्छि स चंद्रस्वामी स्वगेहिनीं मैवं पापं
हृदेशे दुर्भिक्षे हि पलायनं तद्दृह्वालकावेतौ नीतौ तातापि तवे प्रमति स्थापयामि त्वमाः स्वेह शीघ्रं
चैष्याम्यहं पुनः इत्युक्त्वा स्थापयित्वा मातृपेस्युक्तावलीटहृ भार्यां स च चंद्रस्वामी ततो गृहीत्वा दारकौ

वृं
प्र ले
को
२२०
330

विजोमहीपालंचतंतांचकन्यांचंद्रवतीमुभौ ततःप्रतस्थेनगरात्पत्नीपितृगृहंप्रति गच्छन्क्रमाद्विच
न्ध्यैर्दिनैःप्रापमहाटवीं पक्कीभूतजलासिकतांविशुष्कविरलद्रुमाम् तस्यांतृषाभिभूतौतौस्थापयित्वास
दारकौ चंद्रस्वामीययौदूरमन्वेष्टुंवारितत्कृते तत्रतस्याययावग्रेसानुगःशबराधिपः अकस्मात्सिं
हदंष्ट्राख्यःकार्यायप्रस्थितःक्वचित् सतंदृष्ट्वाचपृष्ट्वाचबुद्ध्वाभिल्लोजलार्थिनं संज्ञांकृत्वाब्रवीद्भृ
त्यान्नीत्वाम्भःप्राप्यतामयं तच्छ्रुत्वातस्यभृत्यास्तेहित्वाबालव्याशयामनुजम् तेचंद्रस्वामिनंपल्लींनीः
त्वावद्धमकुर्वत नरोपहारायात्मानंतेभ्योऽवद्याखसंयुतं चंद्रस्वामीसुशोचस्वौदारकावटवींग
तौ हामहीपालहावत्सेचंद्रवत्यपदेकथं मयारण्येध्रुवांत्यक्तौसिंहव्याघ्रामिषीकृतौ भ्रात्माच।
यातिनष्टौरैरेनचात्तिशरणंमम इत्याक्रंदन्सविप्रेकंथ्याघ्रपयप्टमेमदात् हंतमोहंविहायैतंस्वप्र
भुंशरणंश्रये इत्यालोच्यद्विजःसूर्यंसस्तोतुमुपचक्रमे तुभ्यंपरायपराकाशशायिनेज्योतिषेवि।
भो श्राभ्यंतरंचबाह्यंचतमःप्रणुदतेनमः त्वंविष्णुस्त्रिजगद्व्यापीत्वंशिवःश्रेयसांनिधिः स्वप्नविबु
द्धपत्विषांपरमस्त्वंप्रजापतिः अप्रकाशेप्रकाशेनामेनाद्धिस्त्वमग्निचंद्रयोः यस्त्वात्मतेजाःदययैवानधि
यासियामिनीं विद्रवंत्यपिरक्षांसिप्रभवंतिनदस्यवः प्रमोदंतेचगुणिनोभास्वन्नभ्युदितेत्वयि तद्द
त्पारण्यपत्रैलोक्यैकप्रदीपमां इंदुःखांधकारंमेविदारयदयाकुरु इत्यादिभिस्तदाभक्त्यावाक्यैस्तुत
वतोरविं चंद्रस्वाम्यद्विजस्यास्यगगनादुच्चचारवाक् तुष्टोस्मिचंद्रस्वामिंस्तेनतंवधमवाप्स्यति मत्प्रसा

दास्यश्वादिसंगमस्ते भविष्यति इत्युक्तो दिव्यया वाचा जातास्थस्तत्र तस्थिवान् चंद्रस्वामी स शर्वरीपा॰
रितस्नानभोजनः तावच्च तं महीपालं स्वस्यापुत्रकमर्पणं पितुर्येनायान्याकंदविपुरं शोकिताप्सुभ
दृष्टशिनेन मार्गेण सार्थवाहः समागतः महान्सार्थधरो नाम गृह्णान्तं एष्वतिस्म सः सतमाश्वास्य रूप
याशिशुं दृष्ट्वा स्वलक्षणं सार्थवाहो निनाय स्वं देशं स्वसुतसंवनतः तत्रासीत्स महीपालो बाल्येप्यग्नि
क्रियारतः सेदनेन तस्य वणिजः पुत्रस्नेहेन पश्यतः एकदा नृपतेर्मंत्रीतारापुरनिवासिनः ताराप॰
मीभिधानस्य कार्यार्थेनागतः पथा विवेशसार्थवाहस्य तस्य मित्रं गृहं जोत्तमः गृह्णानेन तत्स्वामीति
सहस्त्यश्वपदातिकः सविश्रांतत्र तं दृष्ट्वा महीपालं शुभाकृतिं जपाग्निकार्यादिरतं बुनांतं परिपृच्छ्य
च श्रुतपरिमोविदित्वा च सवर्णं सार्थवाहतः तस्माद्ययाचीपत्नार्थी मंत्रीतद्गिनीवतां ततस्तेनेत॰
वैश्येन दत्तो वादाय तारकं सार्थवाहेन सोत्रं तत्स्वामी ताराप्पुरं ययौ तत्र पुत्रीकृतस्तेन महीपालः सु
मंत्रिणा तस्योतद्वने प्यस्य विद्याविपुलसंपादि अत्रांतरे च वर्द्धतं चंद्रस्वामिनमेत्य सः भिल्लाधि
पः सिंहदंष्ट्रः पल्लीं तस्याम भाषत ब्रह्मंस्त्वंमेहमादिष्टः सत्यादेवेन मानता यथाससुज्यमोक्ष
योत्तहत्तव्योमयाभवान् तडांतिशूब्रजस्तेच्छमित्युक्त्वा समुमोवतं प्रत्तमुक्त्वा मृगमदं लुण्ठारण्यानु
यात्रिकं सोथमुक्तस्तत्र मच्चंद्रस्वामी तमनुजाप्युतं श्रमादाप्पारण्यतः पुत्रं महीपालं गवेषयन् भ्र
मन्वैश्यस्तटे शापनाम्नाजलपरं शुरं प्रविवेशातिथिर्भूत्वा गृहं विप्रस्य कस्यचित् तत्र मत्कोत्तरा

इं:
ग्र लं
का
३३९
331

ख्यातस्त्वत्र ज्ञात्वा तं प्रसंगतः तं स विप्रो गृहपतिश्चंद्रस्वामिनमभ्यगात् वणिक्कनकवर्माख्यो नीतेश्वागा
द्दिनेष्विह तेनाटव्यां स्वसत्सुतः प्राप्तो ब्राह्मणदारकः तौ चादाया तिभव्यौ द्वौ दारकौ स इहागतः ना
रिकेलमहाद्वीपे नीतः स तत्रा सतेनतु तच्छ्रुत्वा मामकावेव नूनं ताविति चिंतयन् चंद्रस्वामी मतिं चक्रे
गंतुं द्वीपवरं मतं नीत्वा च रात्रिमन्विष्य वणिजा विष्णुवर्मणा सख्या न्सगतिं द्वीपं नारिकेलं प्रया
स्यता तेनैव च महाहृद्य यानपात्रं जगाम सः चंद्रस्वामी स तत्र स्नेहाद्वीपमब्धिपथेन तत् तत्र ए
च्छन्नमभ्युत्कलं वणिजः स्वनिवासिनः वणिक्कनकवर्माख्यः काममासीदिहागतः स्वरूपावटवी
प्राप्तौ प्रदाय द्विजदारकौ गतः कटाहद्वीपं तन्मयुक्तः सः इतोऽधुना तच्छ्रुत्वा स ततो विप्रो वणिजा दा
नवर्मणा स तेन गच्छन् तामाकं कटाहद्वीपमभ्यगात् तत्रापि स द्विजोऽश्रौषीद्गतं तं वणिजं ततः द्वी
पात्कनकवर्माणं द्वीपं कर्पूरसंज्ञकं एवं क्रमेण कर्पूरस्वर्णद्वीपसिंहलान् वणिग्भिः सह गत्वापि
तं प्राप वणिजं न सः सिंहलेभ्यस्तु शुश्राव गतं तं वणिजं निजं देशं कनकवर्माणं चित्रकूटाभिधं पुरं
ततः कोटीश्वराख्येन वणिजा सममंसयौ चंद्रस्वामी चित्रकूटं तमोनोत्तीर्णवारिधिः तस्मात्कनक
वर्माणं वणिजं तमवाप सः आचख्यौ चाखिलं तस्मै स्वदंतं दारकोन्मुकः ततः कनकवर्मा तो ज्ञातार्तिः
सोऽप्यदारकौ दर्शयामास तौ येन लब्धानी तावरण्ये तौ चंद्रस्वामी नुतौ यावदृष्टान्ते दारकावुभौ तत्र
नैव तदीयौ तौ न दन्यावेव कौचन ततः स वाष्पशोकार्तो विललाप सः इयद्भ्रांत्वापि हा प्राप्तौ

३०

नपश्चेनस्तनामया पाथ्याक्रमपथजेवाशादर्शिनामेन धूर्तिना भ्रामितोस्मि वृथा मिथ्यैव हराहूरं डरात्मना
इत्यादिशोचन्वणिजाक्रमत्कृतककर्मणा श्राश्वासितः स तेनाथः चंडस्वामीप्रयाचब्रवीत् वत्सरेणात्म
जैतोचैव्रशश्याभिभुवं भ्रमन् ततस्तत्स्वामितपसा गंगातीरे शरीरकं त्यक्त्वैवं ततश्चमोत्तानीकोपित
मभ्यधात् नारायण्याः प्रसादात्तौ प्राप्स्येवात्मजौ व्रज तच्छ्रुत्वा संप्रहृष्टात्मा भास्कराननुग्रहं स्मरन् व
णिग्भिः धूर्जिनः प्राप्य दृष्ट्वा स्वामीपुरात्ततः ततोथहारान्ग्रामांश्च विचिन्वन्नसनगराणिच भ्रमन्नापेकदाचि
यवनं प्राप्य वहुडुमं तत्रत्यैर्विचित्रैः फलाम्बुभिः सनस्यैतत्तमारुह्य सिंहोव्याघ्रादिशंकया
प्रनिडस्य निशीथे तद्ददर्श सततोरथः महन्नारायणीमुख्यैर्मातृचक्रं समागतं उपहारान्समादा
य नानारूपान्निजोचितान् प्रतीक्षमाणं देवस्य भैरवस्य किलागमं विरचयत्यथ किं देव इति तत्र समा
नरः नारायणीमथापृच्छत्साजहासतनुनाब्रवीत् इति निर्वधपृष्टा च तेनाभिल्लाः प्रस्तुवाचसा लज्जावहं
यद्प्येतत्स्वक्ष्यामि तदपि वच्मि हे प्रस्तीहस्तरसेनाख्यो राजास्ति रथरेथरे तस्य विद्याधरीनामख्यातरूपा
स्तिचात्मजा प्रदेया या युतेनाम्या राज्ञा रूपसमः विमलाख्यस्य ततयो राज्ञो नाम्ना प्रभाकरः तस्मै
दित्ससितां तस्मिन्नात्मितेनापि साश्रुता विमलेन स्वतातस्य निजपुत्रानरूपिका ततः स विमलस्तस्मा
त्स्वरसेनादयाचत विद्याधरीहूतं मुरवात्सुत्रार्थीतां तदात्मजां सोप्यपेदिन संपत्या तत्स्वतायसुतामदा
त् प्रभाकरायतस्मैतां स्वरसेनोयथाविधिः ततः सा प्राप्य विमलपुरां स्वपुरं वरं विद्याधरीसमं

कु॰
स लं
को
६३२

६३२

भर्त्रा शयनीयमगान्निशि तत्र संभोगसज्जं सा पतिं सोत्का प्रभाकरं यावन्निरीक्षते तावत्तमपश्यत्षण्ढकं हा
हतास्मि कथं षण्ढः पतिः प्राप्तो मयेति सा शोचन्ती चेतसा रात्रिं राजपुत्री निनाय तां नपुंसकाय दत्ताहम
नन्विष्य कथं त्वया इति लेखं लिखित्वा च पित्रे सा प्राहिणोत्ततः स लेखं वाचयित्वैव विमलेनास्मि वंचितः
छद्मनेत्यगमत्क्रोधं तातिमात्रं विमलं प्रति हतो नपुंसकायाहं यद्व्याजाद्दापितस्त्वया पुत्राय तत्फलं भुंक्ष्व
प्रपश्य त्वामेत्य हन्म्यहं इति तस्मै च लेखेन संदिदेश स भूपतिः सरसेनो वलोद्रिक्तो विमलाय महीक्षिते
विमलश्चापि गत्यैतत्तल्लेखार्थं समंत्रिकः विमृश्य दुर्जयेनास्मिन्नोपायं कंचिदैक्षत ततस्तल्लिंगदत्ताख्यो मं
त्री विमलमभ्यधात् एक एवास्त्युपायोत्र तं देव श्रेयसे कुरु अस्ति स्थूलशिरा नाम यक्षस्तस्य च वेद्म्यहं मं
त्रमाराधनं येन वरमिष्टं ददाति सः तेनोपायेन मंत्रेण यक्षमाराध्य संप्रति लिंगं याचस्व पुत्रार्थं सद्यः शा
म्यतु विग्रहः इत्युक्तो मंत्रिणा तस्मान्मंत्रमादाय तं नृपः स्नातोऽर्थ्य यक्षमाराध्य सनं लिंगमयाचत तेन सं
प्रति दत्तेव लिंगे यक्षेण तत्क्षणात् प्रमान्प्रभाकरः सोऽभूद्यक्षस्त्वासीन्नपुंसकः सा तु विद्याधरी दृष्ट्वा प्रमांसं तं
प्रभाकरं तेन पत्या महाभाग्यान्नरंजनसौख्यावचिं नयत् भ्रान्ताहमद्दोषेण न मे भर्ता नपुंसकः प्रमानेवैष
भगवानात्र कार्यान्यथामतिः इत्यालोच्यैतत् सेवार्थी लिखित्वा लज्जितापनः पित्रे स प्राहिणोल्लेखं स मंभेजे
च तेन सः एवं ज्ञात्वा च वृत्तान्तं भैरवेणाद्य कुपिता प्रानाय्य स स्थूलशिराः शप्तो देवेन गुह्यकः लिंगत्या
गेन षण्ढत्वमाश्रितं यत्त्वयानतः षण्ढ एव भवाजीवं प्रमांस्त्वेष प्रभाकरः एवं नपुंसकीभूतो गुह्यकः

सोपदुःखभाक् प्रभाकरस्तु प्रहर्षीभूतो भोगस्त्वायसः तदेतेनाप्यकार्येण देवस्यागमनं मा-
नाक् जातो विलम्बदिशात्सुजानीतागतमेवतं इति नारायणी देवी मानत्यीवद्धवीति सा देवस्य के
ष्वरस्तावदागतः सोत्र भैरवः संसृजितस्तु सर्वाभिरुपहारैः समातृभिः नाण्डवेन तत्क्षणं नृत्य-
न्नक्रीडन्योगिनीसखः तच्च सर्वं नरोः पृशस्तु चंद्रस्वामी विलोकयन् नारायणपाददर्शं कांदासी
सापतिमैत्तन अन्योन्यस्याभिलाषो च देवाह्नोतो बभूवतुः सा च नारायणी देवी तथाभूतोऽपि वेदितो
गतेष्यमातृसहिते भैरवे सा विलम्बतं नारायणीपाददपस्यं चंद्रस्वामिनमाहूयत् प्रवरस्यागा-
तं तं च स्वदासीं तां च सा ततः पप्रच्छ कच्चिदन्योन्यमभिलाषोऽस्ति वामिति अस्ति देवीति वित्रस्ता-
नाभ्यां तथ्यं च तत्तत्सुमा देवी विमुक्तकोपा तं चंद्रस्वामिनमभ्यधात् सत्येनोक्तेन तुष्टाहं युवयोर्न
शपामि वां ददाम्येतां तु दासीं ते भवतां निर्दूर्मेऽपुत्रवां तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीद्विप्रो देवि यद्यपि चंचलम्
मनो रूणाभितदपि स्पृशामि न परस्त्रियं मनसः प्रकृतिर्ह्येषा रक्ष्यं पापं तु कायिकं इत्युक्ते विवा-
सं तं धीरं विप्रं देवी जगाद सा प्रीतास्मि ते वरस्त्वायं पुत्रां दोषी शीघ्रमाप्स्यसि इदं चोत्पलमम्लानं सैवि-
षादि त्रां गृहाण मे इत्युक्त्वा वीरजन्मत्वा स्वं चंद्रस्वामि द्विजस्य सा नारायणी सदासेका देवी तस्य ति-
रोदधे सच प्राप्तोत्पलो राजद्वीहीणयां प्रस्थितस्ततः नाराभराख्यं नगरं प्राप विप्रः परिभ्रमन्

वृं॰
अ लं
का
३३३
333

यत्रास्य संस्थितः पुत्रो महीपालः स्वनाथसा अनंतस्वामिनस्तस्य गृहे विप्रस्य मंत्रिणः तत्र ग
त्वा स्वतस्यैवं मंत्रिणो भोजनेच्छया द्वारि प्राध्ययनं चक्रे श्रुत्वा तमतिथिप्रियं सच मंत्री प्रतीहा
रै राघवेश्यांतः प्रवेशितं न्यमंत्रयत दृष्ट्वैव विद्वांसं भोजनाय तं निमंत्रितोथ स श्रुत्वा तत्र पाप
हरं सरः चंद्रस्वामी ययौ स्नातुमनंतह्रदसंज्ञकं आगच्छत्ति ततः स्नात्वा यावत्तावत्समेत
तः हा कष्ट शब्दं शुश्राव नगरे तत्र स द्विजः तत्कारणं च पृष्टं तं जनमेवमवदज्जनः इहास्ति
त्रो महीपालो नाम ब्राह्मणपुत्रकः अटव्याः सार्थवाहेन प्राप्तः साधु परेण सः तस्मात्स ल
क्षणो दृष्ट्वा याचितश्च भगिनी सखः अनंतस्वामिना यत्नाद्विहानीतः स मंत्रिणा पुत्रीकृतश्चा
पुत्रेण सतेन प्रियतां गतः तारावर्मनृपस्येह राज्ञस्स्वाम्यं च सद्गुणः सच कस्मादि नादष्ट-
स्तेन हाहारवः पुरे एतच्छ्रुत्वा स पवेष मत्सुत इति चिंतयन् आययौ त्वरितश्चंद्रस्वामी मं-
त्रिगृहं स ततः तत्र सर्वैर्वृतं दृष्ट्वा परिज्ञाय च तं सुतं ददाति स्म स हस्तस्य देवी दत्तागदोत्प
लः अप्योकयस्वनामा यो महीपालस्य तस्य तत् नीलोत्पलं तदैवाभूत्तत्तद्येन स निर्विषः
उत्तस्थौ च महीपालो निद्राप्रबुद्ध इवालसः प्रदेवाद्योत्सवं चक्रे जनः सर्वः सराजकः चंद्रस्वा
मी च सत दाटे वांशः कोप्यसाविति अनंतस्वामिना यौरैरत्नातार्थैरपूज्यत तस्थौ च तत्रैव

स्वर्वं मंत्रिवेश्मनि वार्द्धितः एषपत्सुतं महीपालं स्वमांचंद्रवतीचतां परिज्ञायापिचान्योन्यंतत्स्त्रीनस्यु॰
स्वयोपिते कुर्वंत्यकालेभिव्यक्तिं नकार्यापेक्षिणोवुधाः अथतस्मैमहीपालायांतः संतोषितोगुणैः
राजावंधुमतीनामतनयांवर्माददौसुतां प्रदत्तनिजराज्यार्थंतस्मिन्नेवव्यथतत्द्रा सर्वीराज्यभरंहिकृत्वात्तस
पुत्रोनत्यपुत्रकः महीपालोपिसंप्राप्तः राज्यप्रख्याप्यतंनिजं पितरंस्वानुजस्यानेदत्रातस्योयथा
स्वयं एकदातंपिताचंद्रस्वामीस्वैरमभाषत एहिस्वदेशंगच्छावोमातरानयनायते राज्यस्थंत्वांहि
दृष्ट्वाकथंतेनास्मिनेविस्मृता इतिकृत्वाशपथ्यात्तुपुत्रातिचिरदुःखिता मातापितृभ्यांशप्तः सन्नजातु
स्वल्पमश्नुते तथाचैतांपुराद्वत्तावणिक्पुत्रकथांशृणु तंक्षोनामवणिक्पुत्रोथवलात्स्वभवत्सुरे सो
नित्यंनोरगामीवणिग्घीपंवणिज्यया ततः सपंचभिर्वर्षैरुपार्जितमहाधनः आगच्छाम्नारुरोह्ना
व्योवहनंरत्नपूरितं अल्पावशेषागतश्चैवाम्भोधौतस्यचोत्तरदन् उदतिष्ठन्महावानवर्षवेगाकुलोमु
दः पितरवमत्येषकिंमायानइतीवतत् कोपात्प्रवहणंतस्यनिरभंजन्महोर्मयः ततस्याः के॰
पिहतास्तोयेमकरैः केपिभक्षिताः चक्रस्तुपूर्वलाद्गीत्वातीरेक्षिप्तःस्ववीचिभिः ततस्योतिः सहः स
नइववीराकाशितृणाकृतिं पाशहस्तंददर्शैकंपुरुषंसवणिक्सुतः तेनेतोत्क्षिप्यनीतोभूत्ससवक्रः पाश

दृ॰
स॰ लं॰
का॰
३३४

334

वेष्टितः । दूरं सिंहासनस्थेन पुरुषेणास्थितां सभां तस्यां तद्वयासनस्थस्य तेनैव स वणिग्भुवा नीत्वा पाशभृता
लोहमये गेहे प्रवेशितः तत्रान्तः पीड्यमानेन स चक्रः पुरुषमैक्षत मूर्ध्नि निघ्नेन लोहेन चक्रेण भ्रमताशं
कस्त्वं केनाशुभेनेदं तस्य जीवस्य होकथं इत्यपृच्छत्स चक्रस्तं सोप्येवं प्रत्युवाच तं खड्गाख्योहं वणिक्पुत्रः
पित्रोर्यत्तु वचो मया न कृतं तेन संक्रुद्धौ तौ मामशपतां क्रुधा शिरस्यायसमस्तम्भ चक्रभ्रमो नौ दुनोषि यत् तदी
दृशे पवने पीडा दुराचार भविष्यति इत्युक्तौ तौ विनम्यो भीरुदं तं मामवोचतां मा रोदीरेकमेवाद्यं मासं पीडा तवे
दृशी तच्छ्रुत्वाहं भुक्त्वानीत्वा न दिनं शयनाश्रितः निशि स्वप्न इवाद्राक्षं भीमं पुरुषमागतं तेनादाय बले
नाहमस्मिँल्लोहमये गृहे क्षिप्तो मस्तके च मे मूर्ध्नि ज्वलच्चक्रमिदं भ्रमत् इति मे पितृशापोयं तेन प्राणनया
ति मे स च मासोद्य संपूर्णो न च मुच्ये तथाप्यहं इत्युक्तवन्तं खड्गं स चक्रः सकृपोब्रवीत् पित्रोः प्रवसता
धीर्थं मयापि न कृतं वचः प्राप्नं तयापि ते नैविह मिति मां शपतः स्म तौ तेनाद्यौ मेयं तेन हेलावत्वं द्वीपांत
रार्जितं एष वै वातावात्य तत्कोट्यो जीवितेन मे देहे तन्मूर्ध्नि मे चक्रं खड्गाघातोपपद्यतां इति च
के प्रदत्तेव वाणीं दिव्यात्र भुक्तवे खड्गं मुक्तोसि चक्रस्य मूर्धन्यपक्रमर्पय तच्छ्रुत्वा चक्रः शिरसि न्यस्तव
कस्तदैव सः खड्गकेनाप्यदृष्टेन निन्ये पितृगृहं ततः तत्रासीत्तु नः पित्रोरनुल्लंघितशासनः
वत्सादायतन्मूर्ध्नि चक्रं न तत्रैवमभ्ययात् पापिनो मे पि मुच्येनादृष्टां तस्यानकैरपि प्राप्यापद्रुह्य मे॰

तन्मेवचक्रं भ्राम्यतन्मूर्धनि इत्युक्त्वैतेन चक्रेतेयोरस्त्वेनेनमः स्थिताः शुश्रूषा हि सर्वो देवाः परित
ष्टो वरमब्रुवन् साधुसाधु महाभाग लक्ष्मणेनैकहृत्यावयनया पापेनेवं जनिर्विनेच तत्वात्त्रयो भविष्यति इत्युक्त
वत्सदेवेषु वक्रस्य शिरसः स्थानात् आयमेतस्य तत्पश्चात्के जगाम क्वाप्यदर्शनं तथोपेतमास्वगृहे कोविद्या
धरत्कुमारकः तत्रैवं द्रोभिषितं द्रव्यामहार्यं यत्नसंचयं भ्रंकेकृतैर्वतेच जनांदेयवत्सामियं निर्जनतस्ये
स्थयामास जगामयथागते सोथचकौतिकेपित्रोः प्राप्यनेदितवांधनः तच्छ्रुत्वा वाक्यमातच्छ्रुतमातेनस्तत्र
यर्मापरिच्युतः इमाख्यायमहीपालेवेदद्रव्यामवरमनः ईदृक्पापफलेभ्रमातापित्रोर्विनाथने का
मयेनुस्तत्नतद्गर्किस्तत्राप्येतांकथांशृणु आसीत्कोपिमुनिः पूर्ववनचारीमहातपाः तरुच्छायोपवि
ष्टः संलक्ष्योपरिबलाकया विष्टाकरोविन्युतांभूतोथक्रुद्धो ददर्शतां दृष्टमात्रैवसातेनबलाकाभ
स्मसाद्भूत् तपःप्रभावाहृत्काम्यसचभेजेतपोनिधिः एकदानगरे क्वापि सब्राह्मणगृहेमुनिः एका
प्रविश्यागृहिणीतत्रभिक्षामयाचत प्रतीक्षस्वमनागभर्तुः परिचर्यांसमापये इतितंसाच गृहिणीति
जगादपतिव्रता ततस्तत्क्रुद्धयादृष्ट्यादीक्षमाणंविहस्यसा प्रभाषतमुनेनाहंबलाकामस्यनाभिति
श्रुतैतत्सम्बनिस्तस्याःपवित्राशमाद्भुतः पतत्कथमिवज्ञातमनयेतिविचिंतयन् कृतातिथ्यतत्प्रिका
र्यादेः शुश्रूषांभर्तुरत्रमा साध्वीमिदंतां ममारायतस्यागादे तिकंमुनेः सोथवद्धांजलिर्भूत्वामुनिस्तामव
दत्सतीमकथंबलाकावृत्तांतः योगिनोपिममतया ज्ञातइमादितोशूहिमिदंताः प्रत्युत्तरमपृच्छत्ततः इस

ह
ह.क.
य लं
को
३३५
335

कार्यं तेन तमृषिं सा प्रावोचत्सतीदेवता । न मर्त्यभक्तेरपरं धर्मं किंचन वेद्म्यहं । तेन मे तत्प्रभावेन विज्ञा
नं बलमीदृशं । किं चेह धर्मव्याधाख्यं मांसविक्रयजीविनं । गत्वा पश्य ततः श्रेयो निरहंकारमाप्स्यसि
एवं सर्वविदा प्रोक्तः स पतिव्रतया मुनिः । गृहीतातिथ्यभागस्तां प्रणम्य निरगात्ततः । अन्विष्यन्स मुनि
र्धर्मव्याधं स तं विष्टं तत्र तं विपणिस्थं मृगाणां च कृन्तंतं मांसविक्रयं । धर्मव्याधश्च दृष्ट्वैवमेतं मुनिम
भाषत । किं पतिव्रतया ब्रह्मन्निह त्वं प्रेषितस्तया । तच्छ्रुत्वा विस्मितो वादी धर्मव्याधं मुनिः स तं ईदृशे
ते कथं ज्ञानं मांसविक्रयिणः सतः । इत्युक्तवंतं तं मुनिं धर्मव्याधो जगाद सः । मातापित्रोरहं भक्तः सैव मे
के परायणं । तयोः स्नापितयोः स्नामि भुंजे भोजितयोस्तयोः । शये शयितयोस्तेन ज्ञानमीदृग्विधं मम । मां
सं चान्यहत्तस्याहं गृणाम्येवं स्वधर्मनिरतो भूत्वा विक्रीणे नार्थमर्थतः । ज्ञानविघ्नमहंकारं सा
हिंसेव परिमज्ज स्वधर्मं च न येनाश्रुतं ज्योतिरवाप्स्यसि । इति तेनानुशिष्टश्च धर्मव्याधेन तद्गृहान् ग
त्वा दृष्ट्वा च तच्छुश्रूषां मुनिस्तुष्टो वनं ययौ । सिद्धस्तदुपदेशाच्च सोऽभूत्तावपि जग्मतुः । सिद्धिं पतिव्रता धर्मव्या
धौ स्वधर्मचर्यया । एवंप्रभावो भर्तृणां पत्युः पितुर्मातुरि । तदेहि संभावयतां मातरं दर्शनोत्सुका
एवं पितामहीपालः स चंद्रस्वामिनोदितः । प्रतिपेदे स्वदेशाय गंतुं मात्रनुरोधतः । अनेन स्वामिने स
र्वं धर्मपित्रे निवेद्य तत् । तेनानुज्ञातः स ततः प्रायात्सितं सखो निशि । क्रमात्प्राप्य स्वदेशं च जननीं दर्श
नेन तां आनंदयद्वसंतमतिमधुः पिक इव भूमिव केचित्कालं महीपालस्तस्यौ बांधवसत्कृतः । तत्र मा

तत्पुत्रः पित्रा हृतोन्ताख्यो पितामह तावन्मारघुरेनतत्र तज्ज्ञार्यीसान्तपात्मजा निशाद्वयेवं प्रमतीवा
नः स्वस्मात्प्रयुध्यत बद्धाचनत्पतिक्षपितानेविरहविज्ञवा नलेभेस्थागतेकापिप्रमादोपवनान्दिपु द्वि
गुणीकृतनहारिणवाष्पेण हृदतीपरं आसीत्तलापैकसुयीवांछेतीमहतनाम्नवे यामिकार्येण केनापि
पीचम्रमेघामिचेतिमे हेरमुत्केवसयातत्तत्वापत्रिपुचक्रघाः इत्याशादर्शिक्षिवीकेरवंततस्यामितात
तः मन्त्रिणाश्वासितावैसक्रकृच्छ्रात्मा धृतिमाददे ततः प्रहृतिलानार्थं भर्तुर्देशान्तरागतान् पूजयन्ती
सदैवासीद्व्रतैः साद्विजपुंगवान् तेनसंगमदत्ताखेदीवदानागतेद्विज भर्तुः पप्रच्छसावार्ता मुक्तावि
सतानतामनी ततस्तां माद्विजोवादीदृष्टो नैवं वियोगमया कश्चित्तथापि देवात्रकार्यानैवाधृतिस्त्वया त्रि
पुरवाप्यते भीष्टसंयोगः शुभकर्मभिः तथाययत्नया हृष्टमाश्चर्यं वाशृमतच्छृण तीर्थाटनहेतो
हिमाद्रौ मानसस्थः तत्रादर्शमिवापश्यंसतमणिमयं गृह ततोकस्मान्निर्गतस्तव रवक्त्रपाणिः पुमास्तु
रात अश्वारोहतस्य रत्नीदिव्यनारीगणान्वितः तत्रोद्याने स्वच्छस्त्रीभिः सक्रीडासानलीलया हृतस्यको
तुकाच्चाहं पश्येयावदलक्षितः तावत्कुतोपितत्रागात्स्वभगः पुरुषोपरः मिलितायचतनन्सेयथाद्ध
ष्टमयोदितं दृष्टं तच्चसमस्तीकः पुमानहंसात्कृतहेलात् तदृष्ट्वस्वहृष्टोततमेवमाख्यातवानमम पु
रे त्रिभुवनाख्येहराजा त्रिभुवनाभिधः तत्रमेहाचिरं सेवामेकः पाशुपतोव्यधात् ···

वीरशवि शाहर्वन्तं रवकं प्राप्यचमामपि

द्वि
हृ. कं.
मू. लं
कौं
२२६
336

प्रवेशयेस्त्वं निर्गतस्समम यं चात्र मे ऊरु रत्नकः स्तेनतस्माहं कृत्वा समयमात्मनं प्रविश्य विवरं प्राप्य म
हृदलमयं यत्र हं ततो निर्गमं मौवैकाप्रथानाम् रक्तकया शुतः प्रावेश त्वेत्रमणाप्रदात्वकृत्वा वसात्रमे स
वीसाहं प्रदर्शितं खड्गं खेमनिहाखिन रक्तं विगत्वा मया हं तया तत्रावसं महद् स्फुरात् यस्वड्गं हस्ते हेतिग
त्वविवरेणैतं प्रावेशयं पाशुपते तस्मिन्नमस्मि दिवे तत्राहमागयामाकं तया समं विवाहया सोपिद्वी
तीयया सार्कमासीद्रक्तकया एकदा पानमत्तस्समेपाशुपत खड्गं हृत्वा पार्श्वस्थितं खड्गम
करोत्ति जहस्तगं तस्मिन्हस्तस्थिते तत्र महासिद्धिः सपाणितः मामारोप्य वनिष्क्रस्य विवरात्प्रातिपद्वारेः
ततो द्वादशवर्षाणि मया बिलं मुखे बुभुः गवेषितः कदाचिन्निर्गतं प्राप्नुयामिति सोयमद्य हमदृष्ट
पथेन पतितः शठः मदीयैवतया सार्कं क्रीडन्नक्तकया इतियावन्त्रिभुवनः सराजा देविवक्ति मा
तावन्नत मदा निद्राम गाता पाशुपतो ततः समम्भत स्वगात्रैव पार्श्वात्खड्गं तमग्रहीत सराजा तेन भूयश्च
प्रसादं दिव्यमानुवान् ततः पाशुपतं पादप्रहारेण प्रबोध्यतं निर्भर्त्सयदापतं सर्वाणि ना वर्धीत्ततः प्रा
विश्य श्वात्र सुरचं रस पवित्र च स्यात्तया प्रात्तयासमं पातालं सिद्धो वा रक्तकया सपाशुपतः सिद्धिभ
ष्टः कष्टमगात्परं कृतघ्नाभिद्रुसिद्धार्थी अपि चिरस्थातिर्हि आन्ते एतत्सात्तात्त्वाहितो कथाहश्रामः ॱॱ परिश्रम न
तद्वि विप्रियं संयोगाद् त्वभावी चिरादपि यथा त्रिभुवनस्यापि दुःखमभूत् महिसी दति इति तस्माद्धिजाद्धत्वा ते षा
कंपुमतीयया चकाराच कृता यथें तद्धिजे रत्नापनेवङ्ग प्रमाणयुक्तद्विजो पूर्वे सत्तत्रागमात्तरत्नदेश अ जनः ॥

तेचवंधुमतीमोक्ताप्रोक्ताभिज्ञाननामिका भर्त्तेवीतामहच्छन्नस्तामोथतांत्राललोभ्यथात नसदेवो
मयादृष्टस्त्वद्धर्त्ताक्कापिकिंत्वहं अनर्थःसमनेनामनवाप्यगृहमागात: तदाशुसोमनंसंतेभावीमाएवा
तिमेमतुः भवत्येवचसंयोगाश्चिरेविच्छेदेविल्लामपि तथाचकथ्यतामेतामत्रैवेकथ्यांशृणु निषधा
धिपतीराजानलोनामाभवत्पुरा यस्यरूपेणनिर्जितःकामोमन्येवभावततः कोपितत्रिपुरारातिनेत्राग्नि
वन्हेहोमनं तेनभार्याल्पसदृशीभार्यार्थंविविचिन्वता दमयंतीतिभीमस्यविदर्भाधिपतेःसुता भीम
नापिविचिमद्देशोदृष्टशेतेनराजस्य ननलादपरोराजातुल्यःस्वदुहितुःपतिः अत्रांतरेसनुरागेदमयंती
मसोवंय भीमात्मजाजलक्रीडाहेतोर्वनतात्सा नवैकेराजहंसंसादृष्ट्वादृष्टोसत्ताम्भुजं ववंधक्री
डयावालात्पुलकितिमोत्तरीयका सवद्धोदिव्यहंसस्तामवाचवक्रयागिरा राजपुत्र्युपकारंतेकरिष्या
मिविमुंचसा नैषधोस्तिनलोनामराजाहृदिवहृतिये सद्गुणैस्तस्मिंतेहारमिवादृथ्यांगताश्रपि तस्य
तेसदृशीभार्याभर्त्तासमसदृशस्तव तदत्रतत्संयोगकामहंतोभयामिवो तच्छ्रुत्वादिव्यहंसंसामवाप
ताभिभाषणे सुमोचदमयंतीतमेवसाक्षिविवादिनी तमयावरणीयोसौनत्तादृतिजगादच स्फतीति
मार्गंश्रविष्टेनतेनापहृतमानसा सवहंसस्ततोगत्वानिषधेष्वाशुशिक्षिये जलक्रीडाप्रवृत्तेननलेना
प्याशितंसरः नलःसराजादृष्ट्वातंराजहंसंमनोरम ववंधसोत्तरीयेणलीलाद्विमेनकौतुकात सोप्यहं
सोब्रवीत्मेचनृपतेमामहंयतः इहत्वदुपकारार्थमागतः शृणुवक्ष्मिते विदर्भेष्वस्तिभीमस्यतातःदि

बृ
बृ.कौ.
ले
को
३३२

तितस्तेनमया दमयन्तीति दुहितास्वरूपिणी यास्तैवापि त्वमेव वसुधाख्यातगुणोबद्धानुरागया तयाभ
र्तीकृतस्तस्मात्त्वं वाहं वनमागतः इति हंसो नमस्तस्य वचोभिः सस्फलोज्वलैः विशिखैश्च समुपेतो नलः
समममपश्यत अब्रवीत्तं च हंसं तेयमोहं विज्ञातेम योमनोरथं सम्पाद्याम तयेव कृतस्तया हंसकान्तेन
मुक्तः स हंसो नगराशेशे ततस्तत् दमयन्त्यैस्य यथावस्तु यथाकाममनागामच दमयन्तीच सोत्कण्ठा पुनरासा
त्र मुखेनसा पितुः स्वास्त्रायथामामतत्तथास्वयंवरं श्रुतमममतस्याश्च स्वयंवरं कृते पिता भीमः स्वीय
ज्यामतेषां आहूतानिस्पृष्ट्वान प्रामहताश्च निखिला विदर्भाप्रति भूमिपाः व्रजन्ति स्म नलोपि कौण्डिन्या
हृष्टश्चचाल सः ततश्च दमयन्त्या मोहितानलस्वप्रेमस्वयंवरो इन्द्रादयो लोकपालाः श्रुत्वाज्ञानीरातन्तु ते तेषा
चचलोभिहृष्य यमाग्निवरुणास्ततः सम्मेय्य दमयन्त्यस्मान्नलस्यैवेति केयथुः कृत्वश्च शापाप्तेप्रहृविद
र्भोस्वायैत पथि गानासंमहृवनाहूहि दमयन्तीमिदं नृप पंचलोवद्येकं न किमसेन न लेन ते मार्यामद
णायमापण स्त्वमराइति अस्महृग्याश्च तस्यापेवमदृश्योमः प्रवेक्ष्यामि नश्येते ताच देवास्तां प्रतिपेदन
लोथ्यसः गत्वावातः श्रुंतस्याः प्रविश्यादृष्टएवच दमयन्त्याः शुशोभेव देशं तथैवं तस्यान्तरुचत्तांत्रवी
त्साधी देवास्ते मेत्तुतनारदृशाः तथापि मनलोभतीन कार्यं विदं शोभमम इतिसस्मरवचतत्स्याः श्रोतात्म
ने प्रकाशपव नलोगतानतथैवतदिंद्रादिभ्यः शाशोसमः वपुषावयमिदानीते स्म नमाज्ञापनामिनः
तयाकादिनितिचतेनदृष्टास्तस्मैदइवंरान ततोहृष्टेनलेयातेविदर्भांनेचनेपत्रीभिः दमयंत्याः स्वरेशाये

नलरूपमकारिषत गत्वा च भीमस्य सभां समस्थुर्नृपाश्रिताः स्वयंवरे प्रवृत्ते ते नलोन्तिक उपाविश-
न् अथैत्य दमयंती माथ्रुत्वा सानेकशो नृपान् श्राव्यमाणाननुक्रान्ती क्रमात्सा पंचनलान्तिके दृष्ट्वा छाया-
निमेषादिगुणांस्तत्र चतुर्ष्वन्यनलान् सा ग्रामांते समं दृष्ट्वा तेवाकुलामाम चिंतयत् नूनमेते लोकपालास्तैर्मा-
येयं पंचभिः कृता पंचमः स्यान्नलश्चात्र न चान्यत्रास्ति मे गतिः इत्यालोच्यैव साध्वीमाना नैकाग्रमानसा
आदित्याभिमुखीभूता दमयंत्येवमब्रवीत् भो लोकपालाः स्वप्नेपि नलादन्यत्र चेन्न मे मनस्तत्तेन सत्येन
स्वं दर्शयत मे वपुः बाल्यात्प्रवृत्ता आत्मैक कन्यायाः परपूरुषाः परदाराश्च सा तेषां तत्कथं मोहपथ वः
श्रुत्वैतत्सेव शक्राद्याः स्वेन रूपेणाभवन् षष्ठः समस्तनलश्चाभूत्स्वरूपस्थः स भूपतिः तस्मिन्नद मा-
यंती तं फुल्लेन्दीवरसुंदरी दृशैव वरणमालां च हृष्टा निदधे नले मथात् पपात पुष्पवृष्टिश्च नभोमध्यान्नतो नृ-
पः विवाहमंगलं भीमश्चक्रे तस्यानलस्य च विहितोचितपूजाश्च तेन वैदर्भभूभृता नृपाययथागतं ज-
ग्मुर्देवाः शक्रादयश्च ते शक्रादयस्तु दृष्ट्वा द्वौ कलिद्वापरौ पथि बुद्ध्वा च दमयंत्यर्थमागतौ तौ वदत
ब्रुवन् नागंतव्यं विदर्भेषु तत्तत्र वा गता वयं वृतः स्वयंवरे राजा दमयंत्या नलो वृतः तच्छ्रुत्वैवावदतः
पापौ तौ कलिद्वापरौ क्रुधा देवान्भवादृशां समक्षं कायत्समनो वृतस्तया तदवश्यं करिष्यामो वियोगमु-
भयोस्तयोः एवं कृतप्रतिज्ञातौ तौ निषधमययतुस्ततः नलश्च सभैमीसहितः संस्थित्वा श्वशुरवेश्मनि दमयं-
त्या समं बध्वा कृतानो निषधानगात् तत्रासीत्सम दंपत्यो गौरीश्री शर्वादिके तयोः शर्वस्य गौरी देहार्धं त

ह
ह.क.
पु ले
का
३३८
३३९

सतास्मैव साभवत् कालेन चेंद्रसेनाख्यं दमयंती नलात्सुतं प्रसूते स्म तदनु चैकामिंद्रसेनां च कन्य
कां तावच्च स्वकलिर्द्विड्नस्यान्वेष्टा सुव्रतिनः नलस्याभीच्छिद्रं विविनस्थानि द्वादशाब्दानि स्थितः अथैकदा
नुपास्यैव संध्यामदालिलतांद्युकः मद्यपानमत्तः पानमदेन मुषितस्मृतिः छिद्रमतद्वाप्यैव ददत्
छिद्रं द्वाविंशे कलिस्तस्य शरीरान्तरे लस्य प्रविवेश सः तेन देहप्रविष्टेन कलिना मनुलोमनृपः विहाय
धर्म्यमाचारमाचरयथाहवि द्युतैर्दीव्यक्षमीभिरतस्तामसमब्रवीत् अस्यैव तद्दिवा स्वस्य राजा ज्ञा
गतिलतात्रिषु चकाराकारणकोपमसाधयेनाथमादरे अर्थमानसता चक्रे समानमसतोचमः तद्भ्रातरं
पुष्कराख्यं तथैवाक्रान्तस्म मध्ये छिद्रं प्राप्य शरीरं ततः प्रविष्टो द्वापुरोऽथ यात करादिव्य पुष्कराख्यस्य गृहे
तस्मान्नजन्मसः नलोऽदशशीदानाख्ये हरं धवलं वृषं लोभान्मृगयमानाय तेनासौ ज्यायसे न सः द्वा
परयत्तनद्भक्तिः पुष्कराख्योऽवृषं ददौ जग्राद तेन चयधालि वाक्यासि नृषभेतेव तद्वृतेन विजितेस्व मतः
स्त्री ऊर्णमाविंतं तद्भ्रुवास्मनलो माहाशानि पेदे तथैतितत ततः प्रवृत्तेन द्यूतेन तयोर्भ्रात्रोः परस्परं पुष्क
राख्यमन्नवृषेण नलस्य भाग्यः पणः जिगाय पुष्कराख्यश्च नलो मद्धूर जीयत दिनैरिह द्वैर्बलेकोशहाति
नेपि जोरदात ततलोवायमाणो यस्त्रवालकापि विप्लतः तेन मन्त्रणा गतेनराजर् दमयंती निजौ शिशू रथो
तेमसमारोप्य प्राहिणोत्स्वपितृगृहे तावन्नलेन राज्ये समय "महारिते ततः स पुष्कराख्येनजगादे नितनका
सीना नवयामसहारिते मर्त्वं तदसोदराः पणस्यसे दमयंतीमिदानीं तु द्यूतेश्वतिपणोऽद्य कृत इत्युक्तेऽपि वाग्मयानस्य

ततो नलश्च वज्ज्वलन् नवकाले ब्रवीत्किं विनवचवत्रैःपणाद्भियां ततः स शुष्कराख्येत्समवादीत्क
रोषितैत भार्यापणेन दैतस्माद्देशान्निर्याहि तत्स्त्वः तच्छ्रुत्वैव नलो देशात्समयेनासमं ततः निरगाद्रा
ज्ञःपुरुषेवासी मांत्रेश्रवास्तितः हा नलस्यापि पत्रैर्दृगावस्थाकलिना कृता तत्रोच्छ्वतां किमसौ घोक्रमस्थौ।
णामिव देहिनां पिपिपद्भिःपमितः स्वेह राजर्षीणामपीदृशा विपद्द्मामास्पदं भूते कलिद्वापरजीविते श्र
मश्रान्तः एते श्वयो विदेशात्स नलो व्रजन् दमयन्त्या सह प्राप सुधाक्रान्तो वनान्तरे तत्र स्वाके तया दर्भवा
लकालिखितपादया स विश्रान्तः स्वस्त्री रे हंसौ द्वावेव तत्रागतौ आहारार्थं च मत्तयोर्ग्रहणाय तयोर्नलोपके
चिक्षेप तस्मै रुष्टैव हंसौ तौ तस्य जग्मतुः हंसरूपेण तावेतौ वस्त्रं वाससो भुवि मते हृत्वा गता विविक्त
लः स वाचं वाम्भृणोद्दिवः उपविश्य एकवस्त्राय सपुत्रायाविमतान्नृपः पन्थानं दर्शयामास दमयन्त्याः
पितृगृहे अयं मार्गो विदर्भेषु प्रियेन च पितृगृहे अयमपरो गोपुमार्गीयमपरः कोसलेषु च तच्छ्रुत्वा दम
यन्ती साशंकिते वाभवत्तदा त्वत्सुप्तविवार्य पुत्रो मे मार्गौ किं वक्ष्यसाविति ततस्तो फलमूलाभो वनेन तत्रा
निशागमे श्रान्तौ स विशतः स्म भोदं पती उशासन्ते दमयन्ती शनैर्निद्रामधाद्विनाज्जगाम स नलो गा
त्वमनास्त्वासीदनिद्रः कलिमोहितः उत्थायैकवस्त्रार्धं दमयन्तीं विमुच्य सः छित्वा तदुत्तरीयार्धं प्राह
स च ततो ययौ दमयन्ती चाप्यर्थे प्रबुद्धा तं पतिं वने अपश्यन्ती गतं तमाक्रन्दविललापविविधं सा हार्यपुत्र
महाराजनरेशपावपि कृपापर हा महत्कलकेनासि मयि निष्करुणीकृतः एकाकी वक्रैय ग्राममटवी

हे
ह कु·
ग्रल
की
२२९

339

पुत्र यास्यसि कस्ते श्रमापनोदादिमेवं तत्र कश्चिद्वाति हरिचंदनचूर्णेनाप्यालिप्तं न चैवेतपत श्रोतस
त्रिख्याते तेन मया न्याज्ञा कीर्तप कथं किं मे बालेन पुत्रेण किं दुहित्रा किमात्मना तथैव कस्यचिद्देवाः श्रुत्वा ते
यच्छ हे मतो श्रेयेककानुशोचंतो दमयंतीं नलेन सह तस्मै च दर्शितेनैव प्रतस्थे सा ततः पथा कथं विख्याति
च क्रामन्तर्दीशैलवनाटवीः मातिचक्राम भर्तारं सा भर्तीरि कथं च न स्तीते जगाम सा गौतमाश्रमं तपोवनं लब्ध
कः भस्मीभूतो हे सार्थं तयानस्य साः गमिष्यता: लपनात् ततो देवा हृष्टा कन्यार्थेनोत्तरं प्रमिलितेन तस्मा सहहा
त्वा भ्रष्टा पत्नी बाहुरूपा दश्रुभ्रूपतेः तत्र सा राजसन्निध्या हृष्टे पुष्टवहयतः सौरंध्रीत याता नाम्ना सा तत्रैव
भर्तीकृता तस्याः पार्श्वे महादेव्याः सायनत्स्थानत्तत्रागता तस्मा भर्तार निरदृष्ट्वा चैना वदद्भूवीत ता
वच्चतीमिता भीमोनलतोर्दं तमवेसतं तयोर्वैषाणा यान्त्रजनादिच्छविसदृश्वान तन्मध्याद्बहुसषेणाख
पकालमाचिवोधमन सुबाहोराजपुत्री तो शापभ्रालण रूपधृत स तत्र दमयंतीं तामागतेचिवंतीमस्य श्र
ग्रातीमानपवश्पते दुःखितापितमंत्रिणि श्रमोसमशमीभितायसमेभरद्ग्नः स्नतो तथाय पथात्रपाहीमा
सुबाहोमलदृष्ट्वायत यावच्चातीय मातृदेवी तो यथावल्लष्टव्यति बुबुधे दमयंती तो तावत्स भगिनी सुतात
तः सा भर्तारा वयतो सस्मा मामपितगृहं रथमपितेप्यमसुजतत्स सुषेणो समैनिका तत्र सा दमयंतीमासीत्सा
मापत्सहयाततः पित्रा पुत्रस्य दृश्यमाना सा पत्सवी तो विचिन्वतो तस्मिता व्यत्स जभ्युरा तन्वेहुतनचतनकृति सु
दंसदनोविद्याम्पादिश्यामाभ्याग्रपत्नीलिते वार्तं वने प्रस्थितान् शमसेमनजकुमारीदिनी कांता प्राप्य भामेष्टरं वेडं चन्द्रहरभपःके

यातोस्मि एवं भवद्भिर्वक्तव्यं स्थितः शंकितेन तयैवमसः इत्यादिदेशचारांस्तांस्तच भीमो महीपतिः अ
ग्रातेस्म राजा च नलस्तस्मिन्नेव निशि प्रावृतार्धपटो हरिणतारादावाग्निमैक्षत भो महासत्व त्वयावनरक्ष्येहु
म, वलोमना अपसर्पय मां तावद्दावाग्नेर्निकटादितः इत्यत्र वचः श्रुत्वा नलस्तटस्थोदृदर्श स आबद्धम
ण्डलेनागं नलो दावानलान्तिके फणारत्नप्रभाजालजटिलेव नवांक्रिना गृहीतमिव तेनाग्रहेतिह
स्तेन मूर्धनि उपेत्य कृपयाशेषेन कृतान्तानीतावहन्तः तत्क्षणमिच्छति यावत्तावन्नागोब्रवीन्नल ते गण
यित्वा दशपदानि पदानि त्वया मामितः ततः स पञ्चयावेव पदानि गणयन्नलः एकं द्वे त्रीणि चत्वारि पं
च षट् सप्त अष्ट नव दशेत्युक्ते वंतमल्पक्लिष्टे लेनतं नलं सकर्कोटकस्थितो नागोनलताटतेदशमः
तेन कृष्णभुजः कृष्णाविरूपः सोभवन्नृपः ततो वतार्थस्कथ यात्नस्मराजा पृष्टवा हि कोभवान्काकुला
चे यत्वयामे प्रत्युपकृया पतन्नलवचः श्रुत्वा स नागः प्रत्युवाच ते राजन्कर्कोटनामास्ति नागराजन्मदे
हिमा दंशो गुणाय च मयाद्य दत्तस्तेन त्वं वेत्स्यसि गूढवासमेव वेषरूपमहतां कार्यसिद्धये गृहाणवा
सि शोभावाचामिदं वस्त्रयुगं मम अनेन प्रावृतेनैव स्वं रूपं प्रतिपत्स्यसे इत्यस्मात्प्रभुतहस्तयुगोकाकों
टके गते नलस्तस्माद्धनात्क्रमेण प्राप कोशलान् कोशलाधिपतेस्तत्र ऋतुपर्णस्य भूपतेः स
कृष्णबाहुनामा सन्सूदत्वं शिश्रिये गृहे भोजनानि च यत्तस्य वकैदिव्यमासानिसः तेन प्रसिद्धिं प्राप्याश्व
रथविज्ञानेन तस्य तथा तत्र सौ कृष्णबाहुकाख्येन तेन तस्मिन्करावत विदर्भराजवाक्येन द्विजो कोपिकिला

हृ
हृ कां
प्रले
कीं
२८०
340

ययौ कृत्वा बाहुक इति ख्यातिस्सूपविद्याश्वविद्ययोः नलस्तस्योत्तवः सूदत्वनिवासेऽग्रहीदृतुपर्णात नलं सं
भाव्यतेत्युक्त्वा वाह्यात्तेन नृपतेः स्थिते पुत्रप्रासतत्र गत्वा यो पणठेनोऽभूदितो बालांवनेशस्समानन्दशोस स
तस्यकस्मादिनीकांतो प्राप्यैवाम्बोर्विदेचेद्वारदर्पः कृपातोनोसि तत्कृतोमन्नैवकाभंतत्रप्याश्रवजे
ति रे सूवकुमास्थितस्स्वत्रसनलः श्रुत्वा वाचतं दीर्णोस्त्रैकर्दुशंवेदुः प्राप्यास्यमेदस्तं प्रविशन्न कृ
मुदिस्थायदर्पशोपो जातस्तत्कालन्दशोसतातस्य एतद्वचनेश्रुत्वा सस्मृत्संभाव्यते नलं विपदस्तुतवेदंस्थवारः
सोथययौ तदा विदर्भांस्त्राग्र्यभीमायाणहेभार्यां पुतायमः दमयन्ती वतन्नस्वेदैश्च कृतसर्वणियतनतो
त्रदमदमयंती सापितरं हेमब्रवीत् तिः संदेहं समपवार्यग्रत्रः सदशमिषं स्त्रिवः नमदानयतेपुत्रिम
न्मतान्क्रियतामिदं ऋतुपर्णस्य नृपतेस्तस्य हितोविसम्नता प्रामेवैव चतेनैव सुराज्ञान्त्रभएषते
प्रातमत्रगत्वा तेभूपमेवं तत्र ब्रवीतु सः यातः कापि तलोगाजाप्यवृत्तिनीस्पलभ्यते तत्याम: अतृतेभू
योदमयंती स्वयंवरं श्रुतोयैवविदर्भेषु शीघ्रमायाम्पतामिति ततः स्वतेनवाते न समरथ ताभिनान्नृपः
एकाकिनार्यपुत्रेण साकपुत्रवामि हेच्छति एवं सापितर काललो सम्मेदिश्यचतेथैवसा कोसलात्प्रस्रजन्हृते
दमयंतीयथोचितं तेनतृपर्णोनानामत्तथैवोत्कः समनस्कः नगारमन्ररहूपेन प्रणयात्सापवैणतने कृतवाहो
रथहानेसमांशीतित्वरद्भुवान् नृत्यामयविदर्भानामघोवातस्तहृस्सेयाद तत्कृतैवयतलोवांछ श्रापयामीत्सदीयैसः गा
लाववाश्वानश्योग्यमजेवकेरथोनेनम सयंवश्वायोपगतोनेमत्राणायेतया जोतोनदमयंतीतन्मामवेमपीदर्शीभवेत

ततस्त्रतावरुह्याभिपश्यामीति विविंसव राजन्स्तस्य तु ऋतुपर्णस्य समस्तैरय्यम पात्यत ग्राहृष्ठेवन्नृपे
तस्मिंस्तस्य वाहयितेरथं नलः प्रवहृते ताईक्षजवजैर्जवेनैरंहसा रथेवेगाच्युते वस्त्रं प्राप्तुं रथं विचार
णे श्रुवाणमथ मार्गेतमृतुपर्णेन नलोब्रवीत् राजन्कान्तवतदुत्तमनेनैव द्रुतेनाहि बहूनि योजनानि
मेथ वातिक्रान्तो रथस्तव ऋतैनतदृतुपर्णस्तमवादीदंगारे हिमे रथस्तानमिदं तुभ्यमस्ता तावेददाम
हे तेन वस्त्रमवेमत्ताः संख्याज्ञानं च जायते संप्रत्येव वयं पश्याद्य वदामि प्रत्ययेन च द्रुमस्पतेरथ हा
यो यं संख्यामेतस्यैते धुना वयमहे — सपर्णानां गणयित्वा पश्यतां इत्युक्त्वा फलपर्णानि यावन्त्येव
जगाद सः नलेन गणितान्यासंस्तानि वेसेवाद्य शाखिनः ततो नलो रथं त्यक्त्वा ऋतुपर्णाय तत्तद्दृष्ट्वा ऋतु
पर्णोप्यवदद्दत्त्वा नेतस्मै नलायतनं परीत्तेतस्मात् तां तेन नलेन गणनापि तत्रो सम्यक्चक्रे शुभे संख्यापञ्चा
हिष्प्रतेनसः ततो रूपाणि यावत्तस्य तावत्तस्य शरीरतः निर्यातस्तथा कलिः सहसा तस्य कोसीति पृष्टवान् स्व
हे कलिः पापीति दमयन्तीनृपतस्यानेन इव्याप्राविशं तेन च भ्रष्टराज्ये नैनतेभिश्रेयः ततस्त्वादशतानेनव कर
कोटैनन्तदावने नदयन्स्त्वमहं तेन पश्य पदयन्स्त्वयि स्थितः मिथ्यापकारोहि हतःस्त्वक्स्य
शपाम्यहं न त्वक्ष्यामयव कार्षीरिहि नास्ति मे शुचवन्तमे इत्युक्त्वा सकलिस्तिरोभूतो पितन्नात्र ज्ञात
पमिमतिः प्राप्ततेजाः प्रागवद्बभूव नलः आगात्य वाह्यस्य रथं तस्मिन्नेवाह्नि तेजवात् विदर्भान् ऋतुपर्णस्त्रा
प्यामास भूपतिं सचोपहस्यमानो दृष्ट्वा गमनकारणैः ऋतुपर्णो जनैराजन्यहास नेमस्मावमत

नृ
ह. का.
स ल
कौ
२४१

341

प्राप्तं तं तत्र वृद्धासा ऽक्रान्ता स्वयं यशस्विना दमयन्ती जहर्षान्तः सेभा वितनतातामा विसस्र्जायस्मात
त्वमनेषु चेटिकां तेजा सावाल्लिप्यागतावेदीना कुवाचयियोत्सको देविगतामया विष्णुमेवचः कोम
ले श्वरः स्वयंवरप्रवारे तेनैमप्प्राक्रन्ता किलागतः स्वयंवरप्रवारे तेनेमिप्पाक्रन्ता किलागतः श्रानीतार
श्ववाहेन सह देन कृत्सवाहुना एकेनैव नदीतेनाय शस्थाविलासशालिना सवनान्तस्य दृशालायां गतवाहृदोम
ये दितः कृत्स्नरूपोविरूपस्य प्रभावः कोपितस्मत श्रालिमेव यवन्तस्य पातीयं चरहस्र् कृते काष्ठामता
पिताग्नीन्निहृय प्रज्वलितानिव दोणासूभोजने लैलैनविघ्नेदयमेवच एतदृष्ट्वा महाश्चर्यं तत्तत्राहमि
हागता एतच्चेटीमुखाच्छ्रुत्वा दमयन्ती व्यचिन्तयत् वश्यपात्रिव हृणः सूदो यस्थाविप्रस्य हस्तवित् श्रायेष
जोभवत्सेवमन्तां वैरूप्यमन्यथा जानेमद्विप्रयोगाग्नेर्जितात्मेहं तरत्यसौ इति संकल्प्य गुप्तगात्सा सहवे
ज्यातयैवसा तस्यान्तिके दर्शयितुं प्राहिणोद्द्वारकावुभौ सतौ निजाविशु दृष्ट्वा कृत्वा वाके नलस्त्रिरं व
हुपादप्रवाहेणतस्मीमरूदत्कृताणा ईदृशावेवमेवालौ मातामहगृहेस्थितौ जातेमेनतस्य नेत्रे त्वमि
तवावव चेटिका साशिम्भुर्भ्यामहागाम चेटीसर्वमशेसत दमयन्त्यैततः सापि ज्ञातमात्याप्ततगमभूतत्व
पोत्सुश्वत्तोंयतः स्वचेटी मात्रि देशस गत्वानकृत्तपादस्मरं महावतादृहर स्कृतेममश्रयद्भवतातत्स्यामात्मोऽस्तिमपक्र
ते तत्सममायतत्वयायामध्येजनेतेमायातापमिति तेद्वितिमततयागतवानतत्स्वैमातदृध्यितः सततपादमस्त्राप्यरमयन्तीमुपाय
यो मत्संबुद्धनेलागजायार्हतेसरूरूपधृत तत्कुतपनततः स्वेहहर्षस्तुःखववणाकुलः प्रवाहमथस्यमकालेततापुवाचाक्रुश्य

॥ श्री ॥

सएवास्मि नलः सुसंपापः कुलिशकर्कशः तां संतापवतीमेनव्यामोहाहनलायितं इत्युक्त्वा
न्मश्रुत्याभूद्दमयंत्यानलानयः यद्येवं तत्सरूपतं कथं प्राप्तो भवानिति ततस्तत्स्यात्स्मोरंतेन नलः सर्व
मवर्णयत् कार्कोटसख्यदारभ्य कालिनिर्गमनावधिं ततश्च वाग्निशौचेतेदृतं कार्कोटकेन मम प्रा
हुत्सवत्सुगालेदूपंसत्प्रस्तपयत दष्ट्वानलेशुनरवाप्तनिजाम्हि रामस्वरूपतदाप्तुविकसद्दृदनारविं
दा नेत्राम्बुभिः शमितदुः एवं दृष्टा नलेवहर्षकमप्यनुपमरमयंमवाप बुद्धातत्पविजनात्समस्त
हत्तादागमनत्वसहसाविदर्भराजः भीमोनलमभिवंद्य कृतानुरूपपूजं महोत्सवमयंस्वपरेचा
कार हृतस्तादृवि भीमभूभुजा कृतसंकृतमुपचारस्मलोकयः सततं पर्णेन पौरमंत्रैनिलसमीभूज
नपमकोसलान् अथ निषधनेश्वरो निजकालिदीरात्म्यविजृंभितेन नलः श्वशुरायत्तत्ववाद्
यन्नवसत्वाणसमासवृवः स्वोक्ति गतात्मैर्स्वदिनैसंततः सनिषधानमैः सहपुष्कराद्भुरेत्पत्तान जित्तं
विधायविननेन पुष्करणक्षुतः यस्मात्कृतसंविभागमनुजे देहान्कृते द्वापरं राज्यं स्वं दमयंत्या
मिसृत्विती भेजे यथैवं नलः इतिसमाख्यायकथां नगरे ताणद्विजः सुमनाः राजसतांवेपु
मती प्रोषितपतिकामवाचत भूयः एवं देविमहात्मा विघटः खभजंतिकल्याण अनुभूयास्त
मयाकिल दिनकृत्यमुख्यात्वजैस्मदयं तस्मान्नमपिन माप्नुयासिपतिमनघे प्रोषिता गतेनवियोग
उत्कंठितमरतिहरा विरहपतिकामनालाभैः इतितेद्विजमुखात्पुत्रवाक्यं बहुनाभ्यर्च्ययनेनब

बृ
हक·
अले
का·
३४२
342

मृगांसा अवलंब्य धृतिप्रतीक्षमाणा दयितं वंधुमती समत्र तस्थौ अत्रैवं च तस्मादिनैः सपत्ति।
नाययौ महीपालः देशांतरागतां तां जननीमादाय पितृसहितः आगात्स्वधाम ततोऽस्य पार्श्वमेववा
सिराशिजनलस्तस्मौ जननयनोत्सवदायी वंधुमतीं नंदयामास अथ तत्र तया सहितस्तस्थौ लिलताश्च वंद
नाराज्यपुरः स महीपालो बुभुजे राज्यं समनीतिमतान्भोगान् इत्यात्ममंत्रि मरुभूतिमुखोभिः श्रुत्वा मही
पालकथामनुरागरसस्यां तमास सखेः स नरवाहनदत्तो देवी वत्सेश्वरसूनुर्निनायाभिशाममलंत्वणन इतिश्री
भट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरेलंकारवतीलंबके षष्ठस्तरंगः आदितः षट्पंचाशः ५६
समाप्तश्चायमलंकारवतीलंबकः अतः परं शक्तियशोलंबको भविष्यति इदं गुरुगिरींद्रजा
प्रणयमंदरांदोलनात्पुराकिल कथामृतं हरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्य रसयंति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो
धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते अवाप्त्येयत्प्रभिर्वीरपीयंकरनमः हेरंबस्ससिंदूर
मौलिहारमवाकिरे पायाद्वः पार्वतीहारपर्शंभोः स्वेदयतः श्रीं समवाये पुनेषु तनीयमीयंकस्फु
रत्नरत्नाकरानंसिहरकुटिलाविद्धिषावये नलखेलच्छवटाच्छिविनिहंतुडारितानिवः एवं वत्सेश्वरा
त्मजः कौशाम्ब्यां स पितृवेश्मनि नरवाहनदत्तः सनत्सुभार्यासखः सखीन् एकदा च स्थिते तस्मिन्नास्था
नस्थपतनस्थितः वत्सेश्वरस्य विज्ञैनहासीवणिग्ययौ रत्नदत्तनामा प्रतीहारविवेदितः प्रवि
श्यनत्वा राजानं वणिगेवं व्यजिज्ञपत् नास्त्यावसयोदेव दारिद्रोस्ति हि धार्मिकः अत्र कश्चिद्दरिद्रस्तवात

मित्रं स्वाययहितं दशपते कौतकाश्वगृहं नीतायये हं पानभोजनं दत्वामद्वीवर्तनं नीतामयाप्तशेत्र
वीदिरं लब्धराजकुलद्वारान्सान्निकटकं मया उन्मासद्ररत्नमेकं च तेनाविक्रीतवानहं तस्थरीनारल
ह्येण मूलेन वनिजोमया दत्तं हिरण्यगुप्तस्य तेनायाहे स्त्रलेवोस्थितः इत्याकारदर्शितेन तन देवनामांकि
तं मम कटकं यन्मनो देव विज्ञातमेव मया प्रभुः एतद्कूतामवस्मेशफल्ज्ञानाय यतिसमेतो भारि।
कं तेन वलयमसास्तं वणिजं चेत हतसस्तत्रकोपेतम्भूमितत्सवेत्रम इति तत्कटकं दृष्ट्वा सराजाभि
ह्येवस्य निष्कृतराजनामांकेलब्धा किं कटकं तया इति पृष्टो ग्रामसभेः सतामात्र भारिकोऽभ्ययात भा
रणीवीरतो वणिग्राजनामात्यानपह रानिद्धः एवं दर्पेन लब्धं तद्धीकृतं मया इत्युक्तेन रत्नाश्व
सा तेन सोत्र वीहाणिक श्रमसमूल्ये तन मया गृहीतं रत्नमापणे न चास्य राजाभिज्ञानमस्ति तदयमु
च्यते मूल्यामेव समहस्रीतनीतानेनायरस्थित एतद्धिरण्यगुप्तस्य वचो यो गयरायणः स्फुटानात्र स्थि
तो वाहीनात्र दोषोऽस्ति वणिवति दौयद्मा लिपिपास्य भवणेतो भारिकस्यात्किं दारिद्र्यात्क्रियते चौर्यलं
बे के लोग्निकेतु नः मूल्यंस्तत्रग्राही च न वा ख्यो वणिग्यस्मै एतन्महामेति वचो वृत्तेशः स्वदेपेतदा
दत्वा पञ्चसहस्रीमं भारिकेण व्ययीकृता हिरण्यगुप्ताद्वणिजो रत्नेनस्मात्मदादरे भारिकं चाकोणल
कं गृहीतकटकं निजं भुक्तः पञ्चसहस्रीकोणतभीः सोऽप्यगाद्गृहं विश्वस्ताद्याती पापीयान्मितिवान्तं दि
वस्रपः इत्युक्तेन सर्वाणिजं कार्यतेतमसमायत गतेषु तेषु राजा प्रगतो बोवबहसंतकः श्रहोदेवा।

बृ
हत्क.
श. क्रि
य
३८३

343

भिक्षमाणोप्राप्तोऽप्यर्थैः पलायते अस्य भद्रघटो दत्तः संक्षेपो भाविकस्मयत् तथाहि कश्चिदासीत्साक्त
देपाटलिपुत्रके शुभदत्तः स नाम्ना च शतमेकं काष्ठभारकं वनादानीय विक्रीय पुष्णाति स्म कुटुंबकं एकदा
च गतो दूरं वने दैवाद्ददर्श सः तत्रस्थांश्चतुरो यक्षान्दिव्याभरणवाससः ते भीतं वीक्ष्य तं प्रीत्या सर्वे दृष्ट्वा
यथातथं बुद्ध्वा च विनतं सम्यक् कृपायत्तास्तमभाषिरे इहास्स्व त्वदंतिके तिष्ठ भद्र कर्मकरो भवान् अस्मच्छुश्रू
हनिर्वाहं करिष्यामो वयं तव इत्युक्तस्तैस्तथेत्यासीच्छुभदत्तस्तदंतिके स्नानादिपरिचर्यां च कुर्वंस्तेते
षांचकार सः जाते भोजनकालेऽथ यक्षास्ते जगदुः शुभदत्तं आहारमस्मासु ततो भद्र देहि घटादिति ततः स
मैक्षत दृष्ट्वा च घटं यावद्विलंबते तावत्ते गुह्यका भूयस्तमाहुः सस्मितानना शुभदत्त न वेत्सि त्वं तिपर
स्त्वं घटोऽयं यथेष्टं लभ्यते सर्वं घटः कामप्रदो ह्यसौ तच्छ्रुत्वा प्रक्षिप्य सः ततः पाणिं यावद्धृतांतरे शुभद
त्तो ददृशे तेऽन्नाद्यं भुंजे च स्वयं ततः एवं परिचरंस्तान्भक्त्या भीतो सोऽवहत् तस्थौ कुटुंबचिंतातः शुभद
त्तस्तदंतिके तत्कुटुंबं च दुःखार्तं समादेशे तद्गुह्यकैः आपृष्टवासितं तस्मात् दमते स्म ततस्तुष्टैः मासमा
त्रेणायत्तास्ते शुभदत्तं तमभ्यधुः तुष्टाः स्मस्तेन या भक्त्या ब्रूहि किं ते ददामि ते तच्छ्रुत्वा स जगादैतांस्तुष्टाः
स्थ यदि मे ततः एष भद्रघटस्तन्मे युष्माभिर्दीयतामिति ततस्तमूचुस्ते यत्नादेनं त्वं रक्षसि यदि तद्वि भग्नो
पलायते रोषणं तु ह्येतीक्षापायं वदं इत्युक्तोऽपि समयं तैस्तैः शुभदत्तो न पर्ययदा वदैतेच्छुन्नदात तस्मै ते तं भ
द्रघटं ददुः ततः प्रणम्य तान् हृष्टो घटमादाय ते जवात् गृहं स्वं शुभदत्तः स प्रायान्नंदितबांधवाः

तत्र तस्माद्द्विजाल्लब्ध्वा भोजनादि निवेश्य तत् आत्मीयं मनसं भोदेवमस्पृष्टे स्वजनैः सह भार्गतो
भजन्भोगान्मातुर्मनोरथजातकः कृतश्चैव तथा भोगश्रीरित्यथ उच्चतनैवपुष्पैः सत्यवतामब्रवीत्सख्यागा
वेतोषितकामरः गृहीतार्घ्यकरोन्दतं प्राप्यैव तत्रैति तं नृपतनस्तस्य सलेकथान्तरोद्देकं स्वलक्ष्मः
समभद्रवटकोयातः पतिताभुवि खेदशः तदैव तावन्नतीभूतः सजनामयथागते पूर्वावस्थाचम
प्राप शुभदत्तो विषादवान् तदेवं पानदोषादिप्रमादसहत ॥ अभवत्प्रागमध्ये चैव जानेति
रुदितं इति भट्टवरारुणामहासेश्रावायसेतकान उत्थाय वक्रे वतेश्वः स्नानाहारादिकाः क्रि
याः नरवाहनदत्तोपि स्नानान्प्रातिकेपितः दिनान्ते सखिभिः साकं जगाम भवनं निजं तत्र चात्रा
निद्रं तं शयनीयगतं हसन् शृण्वन्ने सखिवेष्टितेशवोवन्महभूतिकः दासीमेरोक्ष्या जानेस्मतामि
नः परेत्वया अल्पं तस्मात्ताहन्तानेननिद्रायनाखिलते तत्किमयापिवेश्यासुज्ञानमतु रम्यामेनया
सोवासितसज्ञावस्तयाचैतो कथ्या शृणु श्रावस्ती हि विद्यतानूटालमहिममन्यायमहत तत्राभूद्दलितश्यामा
ग्रामहापनपति वणिक् ईश्वरवर्मानमादेकतस्तस्य सूनुरजायत अर्थवर्मा ईश्वरवर्माणनाम्नावके
सत्वसुते अथ योसवित्यामामनयावन्नवीस तच्चसः एक पुत्रो वणिक् ग्रामोरत्नवर्माभ्यचिन्तयत्
तृपितोनीरुपलतिः मृच्छायनप्राणापहारिणी ग्राह्यानां योवनान्यानां वेश्यानां महिमे यसा तदर्थयामि
शिक्षिमाः कस्याश्चिदिमममात्मजं वेश्याव्याजोपशिक्षार्थं तेनतामि वेश्यते इत्यालोच्य स पुत्रेण

बृ
हक.
श क्लि
य
३५४
344

हैवेश्वरवर्मणा यमजिह्वाभिधानायाः कुट्टिन्याः सदनं ययौ तत्र स्थूलहनुं दीर्घदशनां स्थूल
नासिकां शिक्षयन्तीं दुहितरं कुट्टिनीं तां ददर्श सः धनेन पूज्यते पुत्रि सर्वो वेश्या विशेषतः तस्मान्नास्त
न रागं गणिका गच्छेद्वेश्या सज्जेदतः शोभाग्रहतो यतो हि वेश्यापश्चिमसंध्ययोः मिथ्यैव दर्शयेद्वेश्या तेन नटीव
कुशलिना रंजयेत्तं नरं स्नेहं दुस्साध्यं कृते ततो यत्ने दुग्धार्थं च सज्जेदं ते प्रासार्थे पुनराग्रहेत समाधूतिनि शि
शोन्मुह्यदेविरूपेन्द्रपवनापि वेश्याजनो योग्यति वत्स चार्थेपभुत्सकृते इति श्रुत्वा लालां दुहितरं तामुणा गात्म
कुट्टिनी रत्नवर्मा कृतातिथ्यस्तया च सगुणाविशत् अब्रवीत्तच पुत्रोऽमेनया यौशिक्षितामयं वेश्या या यावि
तालायेन वैदग्ध्यं प्राप्नुयादयं दीनाराणां सहस्रं च निक्षिप्य नेतदा यतः तच्छ्रुत्वा तत्सकामं तेऽधिकृते देन
थ्येति सा ततो वितीर्य दीनारान् सर्वत्ते समर्प्य च सतमीश्वरवर्माणं रत्नवर्मा ययौ गृहं प्राप्तषोडशव
र्षिस्वपितं तमवाच सः अर्थाद्विपत्वमेकाभ्रौनः प्रजार्थं दर्शितः प्रज्ञा एवमुक्त्वा तेनैष स्वप्नापयन्तो
तितत पंचानां कोटीनां भांडपीतो ददौ पिता तदादाय वणिक्पुत्रः ससार्थः स शुभेऽहनि प्रायाद्दी
श्वरवर्मादीश्वरवर्मा यस्मिन्द्वीपाभिवांछया गच्छन्क्रमात्तस्यि प्राप काञ्चनपुराभिधं नगरं तत्र नातस्व
वासान्याने समावसत् स्नातभुक्तानुलिप्तस्वशांवि शुनपगावेश्म सः शुत्वा प्रेक्षणकं ददृशे मके देवकुलं तया
तत्रापश्यस्य नृत्यन्तीं सुन्दरीं नाम नर्तकीं सा लालपिवालीकलिकालनिरूपाद्भुते लहरीमिव दृष्ट्वैवं तां तथा
सोऽभून्नदेकगतमानसः कुट्टिनी वनकुट्टिनी शिक्षाहेतनसनभवद्व्याया वयस्य प्रेक्षणान्ते तात्पार्श्वया मांतेनावहः

यस्यास्मीति वदंतीव प्रहृष्टा सा पपुनमस्मत स्थापयित्वा निवासे स्वे निपुणा मालांड रविणः तस्याईश्व
र वर्मा सोऽहं यथा वसतिर्ययौ तस्मिन्मकरकेतनाख्याते तन्मात्रा तामुपागते भ्रमाणपङ्क्तिहायावलैलैसैन
मयोचितैः निशागमे वासगृहे स्फुरद्रत्नवितानके न्यस्तपर्यंकशयने प्रावेशयनतया च सः तत्राम
तस्येरधीनतयानमतयासह विचित्रकरणेन्ते स्मते सविदग्धया गाढं दर्शितरागेन तापार्श्वाद
नपगामिनी दृष्टा द्वितीयेह्नि ततो निर्गते नाशकपुत्र सः ददौ च हेमरत्नादि तत्ताणां पूर्वविंशतीः
तस्ये दिने वृथेतस्मिन्नसुंदर्य सवर्णानपवा प्राप्नेमयाथने भूरिनाह प्राप्नाभवादृशं सपवें वेद्रयाजनः किं
यनेन करोम्यहं इत्यसमानुबंधेन संदर्शीत रशृह्णती मातामकरवाद्यवमेकापमेवमाह तां इ
दानीमस्मदीयं यत्नदृसेवसकं यतं तत्स्म येस्थापयित्वा ततः सताशुत्रिकाद्धतः इत्युक्तास दरिसा
च हृष्टा कृष्णादिवतद्रव्यहीन मेने चेश्वरावृमीताम्रुचः समानुरागिणी तस्या रूपेणानन्तेन च स्तुतास्मनः
तेथवाचर्ष्यितस्यायतस्समासहद्वयययो तावच्छृतस्सहर्षको दौहे सद्दाक्रमात श्रेष्ठीपसाधेद
नायकः स्वलोहेव मुवाचते सखेकिंकृह्निनिशि त्वासा यत्तो पार्जितापिते कातस्मात्वर्वियेवति
ष्यास्रावसरेगाता वेष्णाप्रेमाणि सद्भावेयद्रास्मिन त्वय्यनेनत्वया सततं भवति किं जातजलमरुमहीविभु
तत्वं वदीयतयावदिह केनयनेनतव तावद्रजामो ब्रुह्यास्ति त्वमेतत्तमिता तानते इत्युक्तसैनामिवेणाव
णाक्पुत्रो जगाद सः स्मसंनवेषणाद्या श्वामः संदर्शनतताटशी दत्तंहिमा मपश्यंपतीमुचेष्टानसोस

बृ
हत्क
शक्ति
य
२४७
345

ऐवं तद्वान्योपायपत्येतां गंतव्यं यदि सर्वथा एवमुक्तः स तेनार्थं दत्त्वा तस्यैव सन्निधौ मातर्मकरदंष्ट्रा-
स्यां सुन्दरीमवदत्ततः नवतावदसामामा प्रीतिरीश्वरवर्मणि गंतव्यं चाद्य तेनावश्यं स्वर्णद्वीपं वणि-
ज्यया ततः प्राप्य मयेतं स्त्रीयया गमनं दिनके यावत्कालं स खस्यास्य समन्तममस्त तत्तच्छ्रुत्वा सा
स्वाननयनापश्यत्तीश्वरवर्मणः सुन्दरी कृतविषादा सा सुन्दरी तमब्रवीत् पुत्रं जानाति किमहं वृथा मतमन
वेदयकः कस्य प्रत्येति न दत्ते यदि हि यन्नाविधि मम तच्छ्रुत्वा वाचमाता तां माऽदुःखं कृशतनिर्भ्रत्वत्ते पुत्र मेव
शिवोयं ते सिद्धार्थस्तानहास्यति इति माता किल श्वासं स्थितं तं स विनयामह माङ्गोग्रगुहमेकस्मिन्कूपे जा-
लमकारयत् ततश्चेश्वरवर्माभूत् तद्वीक्ष्य हृष्टमानसः सुन्दरी सास्रमाहारपानं च क्रोडे च सुन्दरी नीतवानेव
न्नेऽगुनबबंध रतिं च सा आश्वास्यते स्म प्रणयैस्तैस्तैरीश्वरवर्मणा ततो दिने व्रजयाम्यते सुन्दरी मदग-
ततः चचालेश्वरवर्मा च ऊढ्हिनी कृतमंगलः अनुवव्राज चोदस्रः सुन्दरी तं सुमातृका नगराद्बहिरा-
कूपावद्भ्रातः जालकान्ततः ततो निवर्त्य यावच्च सुन्दरी तां प्रयाति सः तावदात्मा तया कूपे जालच्छेद्यविलि-
पे हाहा स्वामिनि हा पुत्री माऽक्रन्दन्महास्ततः दासी तां भृत्यवर्गस्य तत्मातस्त्रात्र्युस्रुवे तेन प्रतिनिवर्त्य
वस्मिन्नः सवणिक् ततः कूपे निक्षिप्ततन्वंकां तां वृद्धां सोऽहमनात्मना सप्रलापं च शोचंती तस्मिन्मकरदंष्ट्रा
च स्नानवानानाययत् सा कूपे पतित यथान्नमविरः रज्जुभिस्तेव तीर्यं वदिष्या जीवति जीवतीति इमसक्ता तेन ततः कू-
पादुत्क्षिप्य तिःसमसुन्दरी उत्क्षिप्तमानमृतकल्पसा कृत्वाना मानानि वेषते प्रमाणं तेन वणिक्प्रमालापं शान्ते केऽरे

सुमाशवस्तां समारोप्य हृद्‌ हृष्टस्तां सानुगः श्रियं श्रावस्तीश्वरवर्मासौ प्रययौ हृष्टमैव तनहं किञ्चित्सहेद
मेश्रेमश्रमयं जन्मनः फले तस्याभिमवसमनासयाशाश्रुष्टिः श्रुतमेहो ततोबद्धस्थितेतत्रसोर्घ्यदत्तः
सत्वोशृतः तमभ्ययात्सहेमोहा किमात्मा नाशितस्त्वया मा भूत्तेसंदरीस्नेहप्रमयः हापपाततः श्र
तवर्णीकुट्टिनी हृदयवनाहिविधेयपि पितस्त्ववत्पितार्थः किंवदसमेयास्मसिद्धवा तद्दिनेोपायपिवि
घ्याहि कसाली चेन्मतिस्तव एततस्यवचः सच्छुरवर्णीयवणिगपुत्रा मासेनामत्यवीचक्रेतत्रको।
दिव्ययमनन्त ततोहृतस्योरस्मार्थचेद्दकः संदरीगृहात तयामकर्कटकटाससुकुट्टिन्यानिरवासयत ग्रथ
दत्तादयस्तेचगतत्ताश्च नयारं कुते तस्मिंश्चेतत्समावलुर्घ्ययाहृत्तमशोषतः सततमिन्नारत्नवर्मातद्बुद्धा
ः स्वितोऽभूक्षा कुट्टिनीयमजिह्वातेनाहाबाविवद्धाणिस्यतिः गृहीत्वा मूत्समीदक्तत्तयामेरिवितः
तः सत्तः हृत्तेमकर्कटकटायत्समेवतस्पहेलया हमत्कोश्च हृत्वातत्तस्मेसततमवर्णयत ततः साय
मजिह्वातेहृत्कुट्टिन्यामभाषत प्रातायचेहप्रत्रेवकविघ्नहेतयापृथ्वा तस्यामकर्कटकटाससतस्मवेस
सहस्त्रित्यति एवंतयाप्रतिस्तातेकुट्टिन्यायमजिह्वया तदेवषीवृसंदिश्यहृत्ससादानपरः सं रत्न
वर्मातत्स्तसपुत्रस्यतयनाप्यमः तस्मिन्नमर्थदत्तेवप्रणिग्घायपहितेविषिणि ग्रर्थदत्तः सगतावनको
वनश्रंश्र तस्मेतेनमर्वुसन्देशंश्शंसेश्वरवर्मणे श्रुतस्तत्त्वाव्रवीत्मित्रतावुषी स्त्वबचोहिस तत्र्य
वेश्यासमभावेदृष्टः प्रसद्वतस्त्वया ग्रर्थचद्दस्त्वयाप्रामोदृत्तातत्तोरिपचेक कः प्रात्तोवाक्ठतिसं

बृ॰
ह क
शा क्लि
य
३४६
346

हृं वेश्यास्त्वासिकतास्त्व च किंत्वयाऽतेवा भवतो वस्तु यन्मे घमी दृशः तावद्धिद्रव्योपार्जनाभावी स्वम
स्व च यावस्मत्तत्तिनैवा सौगामा विभ्रमभूमिषु तदा गच्छ पितुः पार्श्वमनुयातिक्रान्तिं कुरु इत्युक्तासोऽपि
दत्तेन तेनानीयत सत्वं प्राशवास्य श्वरवर्मा सोऽपि पितुः पार्श्वमुपागतः पित्रा चैक स्तत्र हे हास्तो वधि
हैं वतेन स्वः नीतो भूपमजिह्वायाः कुट्टिन्याः निकटं पुनः शिष्टस्त्वा त्रतया वक्षोमाथ्यें दत्तस्त्वेन तं सोदं तं
सुंदरीरूपनिपातो तत यत्नं त्वयं यमजिह्वा ततो वादीदहमेवापराधिनी यद्धिस्मरस्समया मायामेतामेव
नशिक्षितः रूपेमकाककट्याद्धिजालमेतन्मेवध्यत तत्र हि सुंदरीदेहमत्विपन्नममारयत तदद्यास्ति प्र
तीकारः इत्युक्त्वा माऽपि कुट्टिनी आनाययन्मर्कटं दासीभिस्तेनामस्य मर्कटं दत्वाग्रे स्वचदीनारसहस्रं तमु
वाचस्व निगिलेति ततः सोऽपि शिक्षितस्तान्निगीर्णवान् प्रत्रास्मिविंशतिं देहिदेहि स्वस्मैपचविंशतिं वपि
मम सै शतेना स्मैदितिनानान्ययेष्ठुच दापयमानो निगीर्णांस्तांस्तया त्रयमजिह्वया उद्गीर्योद्गीर्य दीनारान्स
पेवमकपिर्ददौ आलयुक्तिप्रवृत्तं तां यमजिह्वा प्रवीत्मतः गृहाणेश्वरवर्मंस्त्वमेतं मर्कटपोतकं पुनस्त्वं स
दीर्विश्रम्भाय वह्नतासदिने दिने एवं गुप्तनिगीर्णार्थान्स्तायस्यासनुतोऽयं दृष्ट्वा चिन्तामणिप्रख्यं सा त्वमालय च
सुंदरी दत्वा ते प्रार्थ्यं सर्वस्वं कपिमेतं ग्रहीष्यति गृहीत तद्धनो दद्यात्तिनीर्णान् हृदयव्ययं इत्येतस्मै
ततो हृद्यायास्त्वमविस्मितम इत्युक्त्वा यमजिह्वा ततः स्मायीश्वरवर्मणे मर्कटं तं ददौ भाण्डपिताको
टिद्वयस्य च तद्गृहीत्वैव सप्रायात्को वनशृंगं पुनः स्वदेशाग्रहृतः सुंदर्याः प्रविवेश गृहं च सः ।

सतं साधनसर्वस्वं निर्बंधमिव सुंदरी तस्यान्तं दत्त्वा सहर्षं कंठाश्लेषादिविभ्रमैः विश्वासेश्वरव
र्मायत तस्य मंदिरगणान्तरे आलमानयताने तिसोर्थं दत्तं संभाषत तथेति तेन गत्वा समानीयत मर्कटः
निगीर्णपूर्वदीनारसहस्रं निजमादतः आलस्त्वं प्रयच्छ आयदीनाराणां शतत्रयं आहारस्थानस्कु
तेनाम्बुलादिव्ययेशतं शतमेकं मकरकट्यै च देहि सत्याय द्विजातिषु शतं शेषं सहस्रस्य सुंदर्यै तत्समर्प
य एवमीश्वरवर्मोक्तो मर्कटः सतेष्येव तान् उद्गीर्योद्गीर्य दीनारान्प्रत्येकं प्रददौ तावन्मकरक
टेवं सुंदरीं च वाविनयत् अयं चिंतामणिः रहोसिद्धो संकपिरूपधृत् दिने दिने सहस्रं यो दीनाराणां
प्रयच्छति एषो मनोरथस्माकं दत्तः सिद्धमनोरथैः इत्यालोच्य समं मात्रा विजने तेः सतं सुंदरी
श्वरवर्माणं भुक्तोत्तरसमये स्थितं प्रसादो मयि समस्ते चेदालमेतं प्रयच्छ मे तच्छ्रुत्वेश्वरवर्मा तां निजगा
द हसन्निव प्रसादः तातस्य सर्वस्वं दातुं न युज्यते इत्युक्ते विश्वासवशुनः सुंदरी तमुवाच सा ददामि पंचको
टीवसु तदयं दीयतामिति ततईश्वरवर्मा च निश्चित्यैव जगाद तां ददामि यदि सर्वस्वमिदं दातव्यं मम
तथापि युज्यते नैष दातुं किमनकार्यादिभिः एवमुक्त्वा सुंदरी सा हि सर्वस्वं तेन दत्तं महे देहि मे मर्कटं मम
समस्ता कुप्यन्तनाम मम इत्युक्ता सुंदरी पादौ जग्राह ईश्वरवर्मणः अनुलग्नोर्थदत्तास्याटी यतो यच्चवति
ति ततश्चेश्वरवर्मा तं तथापि दत्तमसमत आलमनयत्सह सुंदर्यादि तेन तच्च प्रहृष्ट्या प्रातस्तु आर्यमानायै
सुंदर्यै मर्कटमेतं निगीर्णपूर्वदीनारसहस्रं हि तमयं ददौ तन्मन्ये गृहसर्वस्वं तत्सा सहादायन त्वाणि

बृ
हत्क
शक्ति
य
५४०
347

ततः प्रायाद्द्रुतं वाणिगात्मसगेही पंवणिग्भ्यया संदर्थ्यं वप्रहृष्टायै ददावालोदितद्वयं समसहस्रं सहस्रं ता
न्दीनारान्याचितः कपिः ततो ये ज्ञेव सहृत्सीमाया अमातो प्यसौ यदा नादात्किंचित्तदामुष्ठा संहरीतमत्ता
उयत सताडितः क्रुधो मम समर्कटोद्दशनैर्नखैः संदर्याल्लजनमास्त्वत्रमोः पाटितनासकस्रव ततस्तज्जननी
सा तेस्स्वबद्धकमुखीकृत्य लगुडैस्ताडयामास तेना त्रालोमस्मारसः तेमतं तवीसत्सवेसनष्टमालोद्य ड:ख
नः प्राणांस्त्यागो यतमाभूज्जनस्याम हसंदरी जालमकुकत्या ततल्लाबाय स्पथने हृते आसे कृतवाहि ते
नास्याः सर्वस्वस्वधियाहृते तयाम्यस्कृतंजालमालेस्ताततलनात्मनः इत्सवा चा त्रवित्तानहृतातोविह
मेजनः ततः सा संदरी कुष्ठादेहृत्याणामवतीत स्वजनैर्जननीयुक्तानष्टार्थोपादितानना सचाजिता
यिकश्रीकः स्वग्रहीपातततोविवात आगादीश्ववर्मातस्मिन्वक्रूर्दपितर्गृहे तमायातमजितायिकार्थ
हृतमालोक्य पिता स्वत्ववर्मा अभिहृत्य सजगृहिणीयतेनयमजिन्हतामस्महोत्सवं चकार सचविदितात लमा
योविरक्तचेताविलासिनीसंगो आसीदीश्वरवर्मा ततोत्रकृतदारसंग्रहः स्वगृहे एवं तदेशवनिता हृदये नजा
तकूटदन्तेव सति समकथा तत्वावापि तत्तार्थसाध्य गमनामसमरैवताम्यस्मात्दवीच्छिव मितनभूतिकामः
इति मरुभूतेर्वदनाच्छ्रुत्वा स्यथा वसालजालकथां नरवाहनदत्तस्ततुच्छह्या पजहासगोमुखादिभुतः
इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके प्रथमस्तरंगः आदितः
सप्तपंचाशः ५७ ॐ श्रीगणेशाय नमः एवं वेश्यासमुद्भावे कथिते मरुभूतिना ॥

श्रावयैो गोमुखोथीमांस्तद्दत्तकमदिवाकथां आसीद्विक्रमतेवाख्यः प्रतिष्ठाने महीपतिः यथा
थिविथिमानवर्यायः सिंह इव विक्रमे यमेश्वरस्सत्त्वमभगवती प्रभवाश्रिया अतेकारतनु देवी शशि
लेखेति चाभवत तमेकदास्थानगतेस्थितं समुपेत्यजनाः पंचाशद्गूहमागतराज्ञानेपर्यवेष्टयन महा
भटोवीरबाहुः सुबाहुः शुभवत्तया नृपः प्रतापादित्यसु सर्वेप्येते महाबलाः तेषु सामन्दिंगुज्ञानेनि
राकृतिस्वमंत्रिणा राजाविक्रमसिंहोसौयद्धायैषोविनिर्ययौ प्रवृत्तेशस्त्रसंपातेनृपः सैन्ययोर्द्वयोः से
मदर्पाज्जनारूढः प्रविवेशाहवेस्वयं यतद्वितीयंदृष्ट्वानंदलयंतोद्विषस्तुमं महाभटायाः पंचापिप
जानाभ्यपतन्त्समं तद्दलेयसमंभूयस्याविलेप्यभिधावति वेतोविक्रमसिंहस्ततदत्तुसमभज्यत त
तानंतगुल्लाख्येसंत्मंत्री पार्श्वव्यवस्थितोब्रवीत् भग्नमस्माकंतैतावज्जयोनास्तीहसांप्रतं विधूयास्मात्कृत
श्चायंत्वंविद्विषस्त्वया तत्खिवाया पुनापीदेमदीयंवचनेकुरु अवरुह्यद्विपादस्मादारुह्यवतरंगमे
एहित्वाविषयं यावोजीवंतेनास्मरीमतः यथोचवेशच्छन्नः सन्नाहिमस्त्वेनमंत्रिणा राजाविक्रमसिं
होसौ क्रमाद्उज्जयिनीपुरी तस्यांकुमुदिकाख्यायाः प्रख्यातवसत्संपदः मंत्रिद्वितीयोवृत्तांतविला
सिन्याविवेशसः अकस्मात्तंगृहायातंदृष्ट्वासापिव्यचिंतयत् पुरुषातिशयः कोपिममायंगृहमाग
तः तेनास्मन्महाराज्ञो ध्रुवमहाराजेतिसूच्यते तन्मयप्रेयसिनेसिद्धेरीढ़च्छेन्नीकृतोभवेत स्मालोच
तगुल्याथरसागते ताभिनेयच चकारमहदातिथ्यंराज्ञः कुमुदिकाथसा विश्रांतंचततोदेताराजानं

हि
हक
शक्रि
य
३४८
348

सावत्तनौ नरो धन्याहमथ सम्भृतं प्राकृतं फलितं मम देवेन सह समागमम् अद्यहं हे सख्य विचिन्ते तदनेन
मादेव कौतास्तासीयमस्मिन्ते यदृत्तिमेहास्तिशतं हत्यानोद्धृतस्य यायुने मेदिरं रत्न शूलं च वनदायतमिदं
तव इत्युक्ता सा कुट्टनिका राजानं तस्य पार्श्वे स्नानादिनोपचारेण महार्हेण समर्पित्वा ततः कनकमणि रेखा
के तथ्यात तत्रापितस्याः राजा विक्रमसिंहो सौलिकल्पस्यो यथा सुखं वभुजे द्रविणं तस्याः पापावकेशार
दत्तुमुः न च सा दर्शयन् सस्य विकारं तत्त्वतिस्मृत अहो मध्यन्तरं कैयमिति तिष्ठन्त ततो नृप तेम सोनेन तगुणो
मत्री सहो नारी तस्य हस्थितः वेश्यानां देवमञ्जराको नास्ति व कुरु हते पुनः यत्ते कुट्टनिका भक्तिं न जानेन तत्र का
रणं एतत्तस्य वचः श्रुत्वा स राजा निजगाद तं नैवं कुट्टनिकाप्राणान पिसेचतिस्मृत्ते नवेत्यसंषित
दहं श्रमयं दर्शयामि ते इत्युक्ता तेन सर्व विवेरं राजा मयूरचायातेः शनैः कृशीकृतमतन्तु भितपातोऽस्य
भोजनः चकार सत्तन्मात्मानं निश्चेष्टलक्षितांगकं ततो धिनोद्विशिविकायां निधाय परिजनेन सः श्मशाने सो
वतानेन तगुणेन कृतकदुःखितेन सा च शोकाद् कुट्टनिका वार्यमाणापि वा य वेः श्मशानमतेन तेन समं समारोह स्व
तोपरि यावन्न दीप्यते वह्निस्तावदन्यागतास्मि तो बुद्धा कुट्टनिका शुष्को विमुक्तस्यगृहे मज्ञा श्रुत्वा तस्य वेश्म ते
प्रायः सराजा प्रकृतिस्थः कोऽस्ति दृष्टो नु रागो वेश्याहृति तेऽस्मा हमवशिष्ण ततः कैसाद्रवीन्मं श्रीन बुभ्रसे व
मध्यहं श्रमस्य कारणेनेऽनं तम्सश्यामा बनिस्त्रैय प्रकाश्या यामस्त्वात्मानं संस्पर्ये ते तदर्पितं वते मि
इवं वानस्त्रायहमोऽसि श्रेयसे एवं तस्मिन्वदत्येव मन्त्रिपाश्राय यौ ७ नः प्रात्र कुः श्रीतत्र श्रोरः मत्र सुशोभनी द्रुदे

वैतिभिर्विषयोव्याप्तः श्रुत्वैतोत्तलोकतः देवीराज्ञोमृगाङ्कवतीविपन्नेति वह्निमाशत पतस्त्रा
र्वचः श्रुत्वा शोकाशनिहतस्तदा हा देवि हा सतीत्यादि विललाप स भूपतिः प्रागेव मम नाद्दिष्टं किं दे
वेनधुनापि तत् यन्मे मरीयैः सबलैः क्रियते नाममात्रनिग्रहः इत्युक्तः सततथाकृतान्तह्वेतरथिके बले य
योराजास्वमित्रस्य प्राप्तोवलवतोन्तिके नहत्वैतैःस्वबलैःसह गत्वा निहत्य तान् पञ्चाप्यरीन्नृपो
हेतद्राज्यमप्यवापसः ततस्तत्र कुमुदिकामात्रवीत्तामहस्थितां प्रीतोस्मि तवाभीष्टं किं करोम्यु
च्यतामिति श्रुत्वा वोचत्कुमुदिकासमेतुष्टोसि चेत्प्रभो तदुद्धरेमेहृच्छल्यमेवममविरस्थिते उज्जयि
न्यांविप्रस्तस्तेश्रीधरंनाममेप्रियं राज्ञास्वेनापराधेनबद्धंतस्माद्विमोचय इष्टाङ्गं भाविकल्याणमु
नमेराजलक्षणैः पत्रकार्यस्त्वमेदेवभक्त्या सेवितवद्गृहं अभीष्टसिद्धनेराशयादरोहेत्त्विङ्मामपि वि
फलंजीवितं मत्वाविनातंविप्रपुत्रकं एवमुक्तवतीतांच राजोवाचहिलासिनी साधयिष्यामि हन्तते
धीरास्थवदनेभव इत्युक्त्वा मेत्रिवचनेसेस्मरमाविनयस्वकः सत्वेपणासमङ्गावः प्रोक्तोनन्तगुणोनसे
श्रुतत्तभूरणीयैषावराकवाः काममेतामया इति संकल्पसद्वलः सताम्मुज्जयिनीमगात् श्रीधरंसो
चयित्वातेदत्वाचद्रविणंबहु अथाकुमुदिकां तत्र प्रियासंगमसुस्थितां आगात्यचस्वनगरं मन्त्रिमं
त्रमलेचयन् क्रमाद्विक्रमसिंहोसौबुभुजेसकलांमहीं एवंहृदयमज्ञेयमगाधवेश्ययोषितां इत्या
ख्याय कथां तस्मिन्विरते तत्र गोमुखे नरवाहनदत्ताग्रे जगादाथ तपन्तकः देवतत्प्रायशः स्त्रीषुचपलासु

बृ
हत्क॰
शक्ति
य
३४५

रिविलासस्यापि चिराएठीवृषिपितग्रामयोर्वेश्यस्त्रीष्विव सर्वदा इहैवयन्मयादृष्टमाश्चर्यंवच्मितच्छृणु ब
लवर्माभिधानोभूदस्यामेववणिक्पुरि चंद्रश्रीस्तस्यभार्याभूत्साचवातायनाग्रतः भवंस्थितहरंनामददर्शै
कंवणिक्सुतं सखीगृहंतमानीयतन्मयैवनेवनलग्नेण श्रंस्तमदूतीकृतातेनसाकमरमहिता प्रत्यहं
वमेतेनयावत्सारमतेतेनतथा तावत्सातत्स्वगिनीज्ञातासमस्तैर्भर्तृबांधवैः एकस्तुबलवर्मातांनज्ञा
सीद्सतींपतिः प्रायेणभार्यादोषःश्रीस्वेह्यधोनेक्षतेजनः अथदाहज्वरस्तस्यसमभूद्बलवर्मणः ते
नचासौसमवस्थांसक्रमात्प्राप्सवान्तिकं तदवस्थेपितस्मिंश्चंद्रश्रीर्यावदादिनेदिने अगाद्रूपपनेतस्य
निकटेसखीगृहे तत्रैवचास्यातिष्ठत्सामस्वयुपलमनिष्टेतः आगच्छत्साचतद्बुद्ध्वातमाश्लिष्यप्रका
मकं आरोहत्सासममृतेनपत्याचतच्छचाचितां स्वजनैर्वार्यमाणापिशीलस्यैःकृतस्त्रिया इत्यद्भुतवधा
यैवस्त्रीचित्तस्यगतिःकिल अन्यासक्तापिकुर्वीतस्त्रियःपतिचपतिव्रता एवंतपकमकेतोकक्रमाद्दृत्रिशिखा
भयात् अत्रापिदेवदासस्ययद्वृत्तंतन्नकिंश्रुतं दुर्भगोदेवदासाख्योग्रामेसदभवत्पुरा दुःशीलेतिचतस्य
स्यासीत्तामस्त्यानर्थेनगतोहिनी तौचाग्यपुरुषासक्तांविविदुःप्रातिवेश्मनाः एकदादेवदासोसौकार्याद्राजकु
लेययौ आनीयसावनक्तालेतद्भार्यानदुर्वैरिषिणी गृहस्योपरिभूमौतंनिदधेपरपूरुषं आगतश्चततस्सादेव
दासंनिजंपतिं निशीथेतेनजारेणभूमौसममचानयत् विसृज्योपपतिंतेनवध्यिनात्स्त्रीनिशामयेनिर्गत्य
वचंदहतोभर्तामेतस्करैर्यीति ततोत्रबंधवोभ्येमसदृष्ट्वैवंवत्रयंयदा चौरैर्हतःकथंनीतंनकिंचिदपितैरितः

इत्युक्त्वा त्र स्थितं बालं पश्यन्तं तदात्मजं नातो हतस्ते केनेति ततः स स्पष्टमब्रवीत् पृष्टमस्मावि
हाहस्य को प्यासीद्दिवसेषु वा रात्रौ तेनावतीर्य ता तो मम पश्यतो हतः । अस्मामो– गृहीता रीता तत पाश्वानदी
स्थिता इत्यस्के शिशुनात्र्युक्त्वा भार्या जारेण तेन हते जन्म लं हथ वो नित्र्यत जारं तं ततदैव ते स्त्री कृमतेशिशुं
तं च द्रुः शीलो तिर वामयन् इत्यमस्य कतिमास्त्री भुजंगी हन्म्न शंसयन् इत्यनूरकतिमास्त्री भुजंगी
हृष्म संशयं एवं हरिशिखेनोक्ते अभाषे गोमुखः पुनः किमन्येनेह यत्तु मे वज्रसारस्येहख्याति वसेश
सेवकस्येह हास्यं तच्छृणु तामिदं तस्य भूत्सस्कोतस्य सदृशा मालवोद्भवा वज्रसारस्य भार्या यथ त्व
शासीत् अधिकप्रिया एकदा तस्य भार्यायास्तस्याः पुत्रान्वितः पिता निमंत्रणाय मालवात्तस्मात्केठो भ्याय
योस्वयं वज्रसारश्च सत्कृतं तेनागतेन निवेदय निमंत्रितस्तेन सम्मं स भार्यां मालवं ययौ मासमात्रं च वि
श्रम्य सोऽत्र श्वशुरवेश्मनि इहागाद्राजसेवार्थं तद्भार्यां तालेन त्रस्था ततो दिनेषु यातेषु वज्रसारस्य
सखे ते अकस्मात्क्रोधनो नाम सुहृदेवमभाषत भार्यां पितृगृहे त्यक्ता किं गृहे नाशितं त्वया तत्रास्य पु
रुषा मेयाः पापया हि कृतं त्वया आगतेन ततो घैतदा मेन कथितं मम मो संस्थ्या वितं ये तस्मा त्रिशू
लैनोवहापत्रं इत्युक्त्वा क्रोधने याते स्थितान्मू इव वत्सेण अचिंतयद्वज्रसारः शंके सत्यं भवेदिदं अ
हायके विसृष्टेपि सा मम्थ्या नागताकथं तदेतां स्वयं मानेतुं यामि पश्यामि किं भवेत् इति से कल्यग
तैव मालवं श्वशुरो सतो अनुज्ञाप्य गृहीतां तां भार्यां प्रस्थितवांस्ततः गतावहमसमधाने स पुत्रका वेव

बृ
हत्क
ञ्जि
थ
३५०
350

ताप्तुगः अमुथेनापि शङ्कार्यामास्यागहनं वनं तत्रोपवेश्य सो ऽध्येतां विजने वृद्दति स्म सः तमसमुग्रहशा
सुकैस्मामात्मि त्रान्ममयाकृते मयाचा त्रयिष्यि ते नैव यद्राहृताश्मि नागता तत्सम्पुहितनो वैद्रकारिण्येति ग्र
हेतव तत्कृतानान्तम्बाहीत्सा नवैव यदि निश्चयः तत्किं दृष्ट्वा मिमंायने शोचते तन्नकुरुष्व मे इति सा वणि
माकर्ण्यैव वेस्तस्याः सवेष्पतः वज्रसारस्तरोबद्धाल तामित्सा मनाडयत् वंह्रेहर्शतियाव श्वतस्यास्ताबद्धि
लोकयता नग्रारिंसामृ छसतस्याना यत रागिणः ततो निवेश्य मञ्चोतारं नुमान्मिश्रेणतिस्म सः नेच्छामि
स्मवमा तेन शार्भ्यमा ताजगाद च ताताभिस्ताडिताबद्धा यद्दहं भवता तथा यद्य हताडये यं सा तनत इच्छामि
नाम्यथा तथेति प्रतिपेदे तत्तच व्यसनमोहितः तूष्णसारी कृतश्चित्र वज्रसारो मनोभुवा ततः सह स्त
पादं तेमाब बंधदृढं तसौ तच्छस्त्रेणैव बद्धस्य कर्णनासं चकर्त सा गृहीत्वा तस्य शस्त्रं च वासांसि च वि
धायच पापाशु हवेशमाय थाकामम मगादनतः वज्रसारस्तत्रासीत्क्रिन्नश्रवणनासिकः गालता शोणि
तौ चेतमानेन वनतातनः श्रुत्यतत्रागतः कश्चिद्दोषध्यर्थं वतेभिषक् दृष्ट्वा तत्कृपयोन्मुक्तव्यसापुः स नीत
वान्गृहं तत्र चाश्वासितस्तेन शनैस्स्वगृहमागतं स वज्रसारोन वतांवित्त [illegible] नापत्न्यमोहिनी ग्रवर्गीय स्वत
तस्मै कृतांतेकोपयनायसः तेनापि वत्सराजाग्रे कथितं सर्वमेव तत् अर्थतिष्णुहणामर्षः स्त्रीभूत इति भा
र्याया श्चैवेशोस्य हतोनृतेति ग्रहस्त्रोर्जितः कृतः इति राजकुलेसर्वजनोपहसितोपि सः वज्रसार इहैवास्ते
वज्रसारेण ॥ तदेव कस्यविश्वासः स्त्रीषु देवेति गोमुखे उक्तवत्यथ भूयोपि जगाद मरुभूतिकः

अथ तिष्ठं वचः स्त्रीणामत्रापि श्रूयतां कथा पूर्वं सिंहबलो नाम राजाभूद्दक्षिणापथे तस्य का।
ल्याणवत्याख्या सर्वांतःपुरयोषितां प्रिया मालवसामंतसुता भार्या बभूव च तया सह स राज्यं स्वं शासन्
न्नृपतिरेकदा निष्कालितोभूद्बलिभिर्देशात्संभूय गोत्रजैः देवीद्वितीयः प्रच्छन्नं सायुधोल्पपरिच्छ
दः समतस्थे ततो राजा मालवं श्वशुरास्पदं गच्छन्नटव्यां च सोटव्यां सिंहमाधावितं तदा शूरः एकप्र
प्रहारेण द्विधा चक्रे विहृलतया वनेद्विपं च गर्जंत मंडलैर्भ्रमन् एवं ह्यास्थितनकरांच्छीके म्लेच्छकाराटि
मपाटयत् एकाकीनखरवमृविदंतवणिकजः समाया राज्ये विक्रांतः करीकमलिनीमिव एवं।
मार्गमतिक्रम्य दुःखात्मन्दुतविक्रमः मालवं प्राप्य देवीं तां सोब्रवीत्सत्वसागरः तमाधिहृतमेतन्मेवा
थ्रपितुर्गृहे मा लज्जैव देविकाज्ञाया ताप्रियस्येह विक्रमे इत्युक्त्वा च तया साकं प्राविशत्तत्पितुः।
र्गृहं संभ्रमात्तेन दृष्टश्च निजं भूतोनमस्कृतवान् समासादितहस्त्यश्वबलेनैव श्वशुरेण सः राजानीका
भियानमगाद्भ्रातृबलितनोतिकं देवी तु कल्याणवती भार्या च पितृवेश्मनि तत्रैव वसत्याप यामासौ व
पतिविजयो यतः तस्मिंश्र्च याते याते च दिवसे एकदा तस्मा देवी वातायनाद्गुह्याक्वचित्पुरुषमैक्ष
त सद्रूपवद्रूपेण तस्याक्षिप्तमपाहरत् स्मरेण कृपया माणाच तत्क्षणं सा व्यचिंतयत् जाते हि नाम यु
वशयत्त्वरूपेण शौर्यवान् यावतेवतथापि सिंहरूपेव मनसः नयदस्ति भजामेतस्मितसेवि
तस्मात्तदा सखेचरहस्य पार्श्वाणि ताभिप्रायं शशंसत तस्यै वातायनस्थं च वातायनस्थे तस्मा अंतः

बृ
हक·
श्लि
यु
३५८
351

पर्यंतेपुरुषंराजस्त्रियंसमवेशयत् सुप्तविष्टोत्रपुरुषोनैवाख्यासितमोजसा श्रीशाकतस्यापर्यंके
सुषीदमस्थगात्समेते नदृष्टार्ततनीयोयमितियावद्विषीदति गृहीमातावदन्यागाडुपरिष्टादुमन्महिः
नविवेत्तोवक्तभियोत्थायसहसापुरुषोत्रमः पश्चगात्रयभुजंगोजयानविशिदेनतं विपन्नपतितंतंचगा
वाहोणाक्षिपद्वहिः हर्म्यणानङ्गयोनीतोनितनत्रमंचकात्मसः नस्तंतेवीक्ष्यतेविग्रामसकस्याणवतीभ
यं दृष्ट्वावधिविधिक्तिमेतेनतिः सर्वेनायमनव दृष्टुवतीद्विरेकांनाविनस्तामसाचतत्सर्वी निर्गामास्मृश्र
विद्यमानंराज्ञस्रुतारदत्ता· सभूमा श्रीगानतत्तेपितादेविनरंयातस्मप्रति यथागतेनेवपश्चात्स्वगृहेनूविवे
पुत्रा पवर्तयोक्तेनिर्यातोरज्जावनायमाद्वहिः भयाक्रलतःसपतितोनदैवात्सचतोगतः गतेत
स्मिन्नवोचंतासाकल्याणवतीसर्वी सर्विदृष्टःकृतंतनीचोयमप्रेष्यबहिष्कृतैः हातेनवयामहरूस्यंचे
नोहिमसमहयते भर्तीमेव्यान्नसिंहादीनिपमापत्कृतेक्रिया ग्रयंतभुजंगाहत्वाहीनसत्वः प्रत्नसृति
तमाहशांतेहितावकिमस्मिन्नोप्राकृतेगतिः नदस्यतिष्ठितमतिस्यस्त्रोपिनगच्छवाहितिः याथावेमस्सु
विंहित्वाकार्यमद्दिकाश्च इतिज्ञातातुतापसागतीनीतानिशांततः प्रतीक्षमाणाम्भर्तारमासीनवपि
तगृहे तावत्सदंतानुबलोगजानीकेनभूभुजा गतातक्रोत्रजात्सेचपापात्सितहव
लोपवर्जीत ततः ससंप्राप्यपुनः स्वराज्यमानीयभार्याचपितुर्गेहात्रागमत् ॥ ॥

प्रष्टव्यं तं च पश्व मुहूर्तं यतनीयैव त्रिषंकिंदकोत्तमोहृविरेशशास इति शर्वीरे समभदेव समस्तैतो विवेकिनी
नामपिदेवयोषितो चतेमनोथावतियत्र ऊत्रविह्निशुद्धसत्ता विरलाः पुनः स्त्रियः इति महभूति
नियास्तामा कापिकथा समवत्सराजसूनुः नरवाहनदत्तस्तामखिलसमोतिनायमाराजनीयं इति श्री
सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलंबके द्वितीयस्तरंगः आदितोष्टपंचाशः ५८
ततः प्रातः कृतावश्यककार्यः ससचिवैः सह नरवाहनदत्तः समुद्यानं विहर्तुमययौ तत्रस्थ स्वप्रभा
पुंजमादो मोमत्तोद्याने ततः ततो विद्याधरीं बहूरीरवतीर्णां ददर्श सः तासां मध्ये व दीमामतां ददृशैकांस
कलंकां तारणामिव श्रीतांशुलेखां लोचनहारिणीं विकसत्समवदतोलोललोचनषट्पदां सती
लहंसगामनां वहदुमलसोरभाम नरगाहाविविबलीलतां रक्तं तमध्यमं सात्तादिवसमैप्रांतवापी
शोभाधिदेवतां स्मरस्य संजीवनीं तां च दृष्ट्वा सोत्कलिकामनः चाश्रीमूर्तिमिवाम्भोधि सुखक्षुभसनृपात्म
जः अहोस्त्वरूतिर्माणवैचित्री कापि वेधसः इति प्रशंसन्सचिवैः सहितस्तामुपाययौ तिर्यक्चेत्रमा
दैयादृष्टाप्यपश्यंतीं तां च स क्रमात् पप्रच्छ कासि कल्याणि किमिहागमते वेते तच्छ्रुत्वा तामखीकन्याशु
एतेनस्तदाभिवः अस्ति कोचनं श्रृंगमुख्येश्वर हेमहिमाचले तत्रास्ति रत्नस्फटिकं वैशाविद्याधरेश्वरः
धार्मिकः कृपणानाथशरणागतवत्सलः तस्य हेमप्रभा देव्यां जाता गौरी वराङ्गा सां शक्तियशा
नाम जानीहि तनयामिमां पितुः प्राणप्रियासाह पंचभ्रातृकनीयसी अनोषायनदादेष्णा द्वैताः स्ता

बृ
ह॰क॰
श॰क्ति
य
३५२
352

त्रैस्त्र पार्वती तुष्टा सामकलाविद्यां दत्वा मामेवमादिशत् पितुर्दशगुणां शुचिभावि विद्याबलं तव
नरवाहनदत्तस्य भर्ता तव भविष्यति वत्सराजसुतो भावि चक्रवर्ती गुणाधिकः इत्युक्त्वा शर्वपत्नी मे
तिरोभूत्तस्मादतः लब्धविद्याबला चाहं संप्राप्ता यौवनं क्रमात् अथादिशत्सा रात्रौ देवी मां दत्तदर्शना
प्रातः शुचि त्वया गत्वा द्रष्टव्यः स निजः पतिः आगतं त्वामिहैवाथ मासे तोहि पिता तव विज्ञस्यितेन त्से
कल्पोविवाहं संविधास्यति इत्यादिश्य तिरोभूत्सा देवी याता च यामिनी ततोहमार्यपुत्रेषा त्वामिह द्र
ष्टुमागता तत्स प्रतिव्रजामीति गदित्वा ससखीजना उत्पपात शक्तियशाः सा जनानामशुशोपितः नरवाह
नदत्तश्च तद्विवाहोत्सकस्ततः विवेशाभ्यन्तरं विभुः पश्यन्मासं युगोपमं तत्र दृष्ट्वा विमनस्कं सोथ तं
गोमुखोब्रवीत् शृणु देव कथामेकां तव ख्यामि विनोदिनीं बभूव कांचनपुरी सा च पानगरीशुभा
तस्यां च सुमनानाम महानासीन्महीपतिः आक्रान्तदुर्गकान्तारभूमिनाथेन चाक्रिरे चित्रं विराजमानेन
ताद्दशा अपि शत्रवः तमेकदास्थानगतं प्रतीहारो व्यजिज्ञपत् देवमुक्ता तता नाम निषादाधिपकन्यका
पञ्जरस्थितमादाय शुकं द्वारि स्थिता वीरप्रभेणानुगता भ्रात्रा देवेदिदृक्षती प्रविशत्विति राज्ञोक्ते
प्रतीहारविनिर्देशतः भिल्लकन्या नृपास्थानं प्राविवेश सा न मानुषी यद्दिव्यस्त्री कापि नूनमसा
विति सर्वेषां चिन्तयं तत्र दृष्ट्वा तद्रूपमद्भुतं सा च प्रणम्य राजानमेवं विज्ञापयत्तदा देवायं शास्त्रगंजा
त्वेक्षितवेदधरः शुकः कविः कृत्स्नासु विद्यासु कलासु च विचक्षणः मेरुप्रभोपयोगिनाहि राज्ञी

तोऽपतां इत्यर्थितस्तया दाय प्रतीहारेणाकौतुकात् नीतोऽग्रे नृपतेरेनं शुकः श्लोकं पपाठ सः राज
न्नकं स देवयदयं देवस्य संपुत्तते धूमश्यामम मुखो द्विषद्विरहिणीनिःश्वासमवातोऽत्र मेः प्रतत्वन्नुतेमव
यस्याभिभवा हाष्णामुष्णासूर्वे रासां प्रज्वलतीह दिदृक्षुः शुमप्रौढः प्रतापानलः पूर्वेविदित्वा व्याख्या
य शुकं आवादीत्तु नम्रः सः किं प्रमेय ऊतः शास्त्राद्ब्रवीम्यादिश्यतामिति ततो निर्विस्मितेरामेत्री तस्मा
ब्रवीदिदं शोके शापाच्छुकीभूयः पूर्वर्षिः कोऽप्ययं प्रभो जातिस्मरो जातिवशात्स्वाध्यायी तस्य स्मरन् ततः इत्यु
के मंत्रिणा राजा स शुकं पृष्टः कौतुकात् स्मरसि कोऽथ कं भद्र मेब्रूहि हृतां तेन जन्मते शुकत्वेनस्त्वविलात्मनेऽकृतः का
वा भवानिति ततः सवाष्पमतत्त्वं स्ववदाति स्म शुकः शनैः श्रवाच्यमपि देवेतच्छृणु वक्ष्यामि तदाज्ञया हि
मवतिकटोराजतत्सेकोऽस्ति हिमाणीतरुः आम्नाय इव विस्तीर्णा पिप्पली शाखाश्रितद्विजः तस्मिन्नेकः समं शु
क्या शुकस्त्वेकोऽलक्लान्तालयः तस्मादेवाहम् अभवत् तस्य इच्छामेवाधातः जानदेव च मे ताशुकी सापचः ता
गता तातस्तु वृद्धः पक्षाविना दिनावर्धयन्निस्सम्मां निकटस्थशुकानीतभुक्तशेषफलानि च श्रमं स
च वितरन्न यघ्नत ज्ञात्वमतिता एकदा तत्र तूर्याभध्वानं तोऽभूद्वादिनी ग्रामेवेदकायतत्रागादिह लसेना
भयंकारी विद्रस्तकृष्णशालाल्लीभूलिमालतिता शुका सध्रमोद्वेलवमरी विलस्तकवरीभरा विकुर्वन्वाकले
वाभूत्सहसा सामहाटवी पुलिन्दवृन्दविविधप्राणिवातायथावति कृतान्तक्रीडितं कृत्वा दिन मांवृद्धभूमि
षु ग्रामगच्छवरसैमंततदातैः पिशितभारकाः एकस्तहहृष्णशवरस्तत्रानासादितामिषः श्रद्दानीस्मरम

बृ॰
क॰
शक्ति
य
३५३

353

सायंदृधितस्तस्मपायातं आहृत्यवसतत्रास्य शुकानवांश्चपत्रिणः आकृष्याकृष्यनीडेभ्यो हत्वाह
त्वाभुविव्यपातत् अथायाते स्मिन्निकटंयमकिंकरसन्निभे तंदृष्ट्वाहंभयाल्लीनः शनैपक्षांतरेपितुः तावद
स्मत्कुलायात्सशाख्याकृष्यैवपातनको त्वातेमेपीडितग्रीवंहत्वानडतलेद्विपं अहंचतेतेनसमंपतितस्तात
सपत्तितैः निर्गमत्तृणपर्णोन्तः सभयः प्राविशंशनैः अथावतीर्यभिल्लोसावग्राप्रष्टानभत्तयत् शु
कानस्मान्ममादायपापः पल्लीनिजामगात् ततस्थानभयोद्दुःखोहीनोतीनातिशामहं प्रातर्भ्रंशपिपासार्दितोम
गच्छत्शाखिभाक्षति प्राप्तोब्जपत्रसंरूढवनपथः पत्सवतन्मुहुः तपोनःपंपामारत्सरोमानसंक्षवर्तिनः त
त्रापश्यंपकूलस्यानमहंतत्मैकनर्ष्यिते मुनिंमरीचिनामानं पूर्वपुण्यमिवात्मनः समांदृष्ट्वासमाश्वास्य
मुखेदत्तमारविंदुभिः कृत्वापत्रपुटैतेनदाश्रमेकृपयानितः तत्रदृष्ट्वाजलपतिर्मांपुलस्त्यः किलाह
सत् तेनानमुनिभिः पृष्टोदिव्यदृष्टिसृतवावसः इमंशापशुकंदृष्ट्वादुःखेनहासितेमया वसामिचेनतंसंवेदा
कथावोविहिताह्निकः जातियत्कुवणादेषप्राग्वृत्तेनचसम्मरिष्यति इत्युक्तासपुलस्त्यस्तदानिशाह्निकश्यपोन्यितो
भवत् कृताह्निकश्चिम्मुनिः पुनरभ्यर्थितोव्रवीत् महत्वहंकथामेतांमहामानिर्नवर्णयत् आसीद्गोतिवृश्रमो
नामराजारत्नाकरेपुरे आत्ताकारमवीयःश्राशासोजितशासनः तस्यतीव्रतपस्तुष्टगोरीपतिवरोद्भवः
वर्धवतस्मिन्धानानाम्योपुत्रोदेव्यामजायते स्मैपुत्रसप्रविवेश्यतत्समंदेवीरदृष्टीसा तेनसोमप्रभनाम्नाते
वक्रेसमतेनृपः वहूपुत्रेसचतत्स्नानः प्रजानांनयनोत्सवं राजपुत्रोम्रतमयेगुणैः सोमप्रभःक्रमात्

दृष्ट्वा भर्त्तमस्मूर्ष्टं पुत्रार्थं प्रक्वणितप्रियं यौवराज्येभ्यषिंचत्तं प्रीतो ज्योतिष्प्रभः पिता प्रभाकराभिधान
स्य तनयं निजमन्त्रिणः ददौ प्रियंकरं नाम मन्त्रिनं चास्य सद्गुणं तत्कालमम्बरादश्वं दिव्यमादाय माता।
लिः अवतीर्य तमभ्येत्य सोमप्रभमभाषत विद्याधरः सखा शक्रस्यावतीर्णोभवानिह तेनचाश्वरवाना
मशक्रेणाश्व उच्चैःश्रवःसुतः पूर्वस्नेहेन ते राजन्प्रहितस्त्वद्रोगनमः अमुमारूढः शत्रूणामजेयस्त्वं भविष्य
ति इत्युक्त्वा वाजिरत्नं तद्दत्वा सोमप्रभाय सः आत्तपूजः खमस्तमयया वाम वसारोपि ततोनीसेवदि
वसे तमुत्सवमनोरमे सोमप्रभस्तमभ्येत्य कृत्वा चापितरं नृपं तात नक्षत्रियस्यायं धर्मो यद्विजिगीषा।
ता तदाज्ञां देहि मे यावद्दिग्जयाय व्रजाम्यहं तच्छ्रुत्वा सपिता तस्य हृष्टस्तथेति प्रत्यभाषत चक्रे ज्योतिष्प्र
भस्तस्य यात्रासंविदमेव च ततः प्रणम्य पितरं दिग्जयाय बलैः सह प्रायाच्छक्रहयारूढः शुभे सोमप्र
भोहनि जिगाय सोश्वरत्नेन तेन दिक्षु महीपतीन् आजहार च रत्नानि तेभ्यो दुर्वारविक्रमः नामितेन स्व
यं तेन विद्विषां च समं शिरः उन्नतिं तद्धनुः प्रापनत तद्भूभृतां शिरः सनाच्छन्नान्तकायौ यद्धिमाद्रि।
निकटेपथि सन्निविष्टबलस्तत्र केसरायोत्पवनान्तरे दिव्यास्परत्नविचितं तत्रापश्यत्स किन्नरं अश्मपा
वस्थितं प्राप्तं तेन शाक्रेण वाजिना स किन्नरो गिरिगुहां प्रविवेशापदर्शनं ययौ सोमप्रभस्तेनाश्वेनातिहृत
-मनीयत तावदस्तं कीर्यकाष्ठासुप्रकाशीतिमन्तेजासि प्राप्ते प्रतीचीककुभं संध्यासंगमकारिणि श्रान्तः
कथंचिद्रात्रिमसहद्दर्शी महत्सरः ततीरेतां निशां नेतुं कामस्त्राश्वादवातरत् दत्त्वाततोस्कंधे तस्मै घा।

वृ
हक॰
शक्ति
य
३२४
354

हृतास्मुपतोदकः विश्रांतश्चैकतोकस्मादश्रृणोद्गीतनिःस्वनं गत्वा तदनुसारेल्लकौतुकानितिहृतः
सोपश्यच्छिवलिंगाग्रे गायंतीं दिव्यकन्यकां केयमद्भुतरूपा स्यादिति तं च सविस्मयं साप्युदाराकृतिं दृ
ष्ट्वाकृतातिथ्यमवोचत कस्त्वं कथमिमां भूमिमेकः प्राप्तोसि दुर्गमां एतच्छ्रुत्वा स्ववृत्तांतमुक्त्वा पप्रच्छ
सोपितां त्वं च कथय कासि त्वं वनेस्मिन्का चेत्थंस्थितिः इति तेन पृष्टवेति चादिव्यकन्या जगादसा कौतुकं चे
न्महाभाग तन्मदीयां शृणु कथां इत्युक्त्वात्ममहदाख्यमृगावल्लं प्रचक्रमे आस्तीह कांचनाभाख्ये हिमाद्रि
कटके पुरं पद्मकूटाभिधानोस्ति तत्र विद्याधरेश्वरः तस्य हेमप्रभादेव्यां जातः पुत्राधिकप्रिया मनोरथ
प्रभा नाम सा विहितांतनया मिमा याहं विद्याप्रभावेण सखीभिः सममाश्रमान् द्वीपानि कुलशैलांश्च वना
न्युपवनानि च क्रीडित्वा प्रत्यहं चैव माह्नाय समये पितुः आगच्छामि स्वभवनं वासरप्रहरैस्त्रिभिः एकदा
हमिह प्राप्ता विहरंती सरस्तटे मुनिपुत्रकमद्राक्षं सवयस्यमिह स्थितं तद्रूपशोभया कृष्टहृता वाहं
तमभ्यागात् सोपि साकूतया दृष्ट्या वाकोत्स्वागतेन मम ततो मम्मोपविष्टायाः सखी ज्ञात्वा भयाशयं कस्त्व
ब्रूहि महाभागेमस्पृच्छत्तद्वयस्यकं स चाब्रवीत्तद्वयस्य नातिहरतः सखी इतः समासम्मपदे मुनिर्दीधिति
मानिति सब्रह्मचारी मम सित्वामतमत्र कदाचन आगतो रदर्शदेव्यतन्त्रास्ताणनयात्रिया सानेशरीरेणाप्स
रसं प्रशान्तेमनसैवयं सकामा चकमेतेन पुत्रे संप्रापमानेसे तद्दृष्टोत्स्वसोपमनः पुत्रोयं प्रतिगृह्यतां इति
तीत्लैव तत्रातेत्सा दीधितिमतः सुतं बालकं मनयेत तस्मै समर्प्य च्युतासिद्धे सोप्यन्नायामसब्दोन

पुत्रं दृष्ट्वेयं हीनद्युतिः रश्मिमानिति नाम्ना च कृत्वा संवर्ध्य च क्रमात् उपनीय समं विद्याः सर्वाः स्नेहा
दशिक्षयत् ते रश्मिमन्तं जानीतमेतं मुनिकुमारकं स्त्रियाज्ञाने मया साकं विहरन्तमिहागते इत्युक्त्वान्तर्हय
सेन दृष्टा तेनापि मत्सखी उन्निद्राहारभूमौ तां पितामहये प्रतीक्षते तच्छ्रुत्वा शीघ्रमेवामीत्सखावस्था
प्यवासिते मुनिपुत्रेण ता भूवं भीमा हे पितर्यन्तिके तत्र किंचित्कालं हारायावस्थां हविनिर्गता तावदस्या
सखीमामामागम्यैवमब्रवीत् आगतो मुनिपुत्रस्सखं तेन सहस्सखो मातिः स्थितस्तुप्राङ्गणं हि विमतास्त्व
समावदत् मनोरथप्रभापार्श्वमहे रश्मिमता पुना प्रेषितो व्योमगामिनीं विद्यां दत्त्वैवं प्रेत् कौ प्राणेश्व
रौ विनाहं हि मदनेन हतां दृशोनीतो न शक्नोमि प्राणान्धारयितुं तत्क्षणात् तच्छ्रुत्वैवास्मि निर्गमिते
न पुत्रा यथा पिता मुनिपुत्रकमित्रेण सख्या चाहमिहागता आगतावत्तमिहाद्य तस्मै मुनिपुत्रे विना मया
चेद्रोक्षमेनैवं समं कृतप्रायाक्षमाश्रते ततोऽहं तद्विराग्निर्दं तीतत्तु मात्मनः प्रवेष्टुमेच्छमत्तं गृही
तानिकलेवरं तावद्दिवोवतीर्येव तेजःपुंजाकृतिः पुमान् आराय तच्छरीरं तदुत्पपात गगनं यथौ अथा
हं केवलैवाग्नौ पतितुं यावदुद्यता तावदुच्चरति स्मैवं गगनादिह भारती मनोरथप्रभे मैवं कृथा भूयो
भविष्यति एतेन मुनिपुत्रेण तव कालेन संगमः एतच्छ्रुत्वा परा दृष्ट्वमरणान्निवृत्ताहं दिव्यां स्थितास्मी
हैव ब्रह्मशशांकराधेनन् मया मुनिपुत्रसहस्तोपि यातो मेत्कापि दर्शनं इति तोवादिनी विद्यार्थरी सोम
प्रभो भयात् स्थितासि का किमीतस्ति कथं सापि मत्सखी कृते एतच्छ्रुत्वा तमाहस्मसा विद्याधरी प्रक्रमका

ह
हक॰
श्रि
२५५
355

सिंहविक्रमसंज्ञोस्ति नाम्ना विद्याधरेश्वरः तस्यानन्यसमा चास्मि तनया मकरंदिका सा मे सखी प्रा
णसमा कन्या मद्दुःखदुःखिता तया सखी प्रेषिताभूवं तां ज्ञातुमिहागमे ततो मयापि तत्सख्या समं सा प्रेक्षि
ता निजा सखी तदंतिके तेन स्थिता स्म्येकैव संप्रति एवं वदंती गगनादवतीर्णा नरदेवता स्वसखीं दर्शया
मास तस्मै सोमप्रभा यस्मात् तामथाक्रमसखीं वार्तां परिशोध्यामकारयत् सोमप्रभस्य तत्स्नेहस्यापि चाममरा
पयत् ततो नीतां निशां सर्वे तत्र ते प्रातरहास्थितः भीमावतीर्णे दृष्टु विद्याधरसंपाताते स च विद्याधरेश्व
जयो नाम कृतानतिः मनोरथप्रभामेवमपविश्य जगाद ता मनोरथप्रभे राजा वक्ति त्वां सिंहवि
क्रमः यावत्त्वं न निष्क्रांतो वरस्तावन्न मत्सुता विवाहमिच्छतीत्येतत् त्वत्सखी मकरंदिका तदेतां बोध
यागत्य येन द्वाहे प्रवर्तते एतच्छ्रुत्वा सखीस्नेहात्तां विद्याधरकन्यकां गत्वा प्रहृता वक्ति स्म राजा सोमप्र
भो ग्रहः दृष्टुं वैद्याधरं लोकं मन्ये कौतुकं मम तत्त्वं तयासमश्वो दत्तया मोत्र तिष्ठत तच्छ्रुत्वा सा तथे
त्युक्त्वा सोमप्रभः सखीयुता तेन देवजयोत्संगारोपितेन समं ययौ प्राप्तां तत्र कृतातिथ्या मकरंदिकया
तया दृष्ट्वा सोमप्रभं कोयमिति सविस्मयं पृच्छ्यत तयोक्तं तदुदंतां च ततः सा मकरंदिका सोमप्रभेणातेना
भूत्स्वयंवरा तमानसा सोपि तामनसा प्राप्य सद्यो रूपवतीमिव मेनकां सकृतीयोस्मावरः स्मादिस
चिंतयत् ततः सैव कथालापेनामाहमकरंदिका मनोरथप्रभा चेटिकस्या मोद्वाहमिच्छसि तच्छ्रुत्वा
माण्डवोचत्तां तया नेनी कृते वर कथं विवाहमिच्छेयं ते शशीनाधिका हि मे एवं तया मप्रत्यं मकरंदिकयोदिते

मनोरथप्रभावादीद्दूतो मृगये मया वरः तत्सोमप्रभनाम्नीत्वाहितिष्ठामीत्युदिते तया करोमि नहि
तद्वाक्यमित्याह मकरंदिका मनोरथप्रभामाय तातविनाजनया तो सखि सोमप्रभः स्वयं प्रीत्यागतोति
थि·· स्तव तस्मातिथिसत्कारः कर्तव्यः सेदयितया रत्नाकर्ण्येवजगदे मकरंदिकया तया आश
रीरान्मया सर्वमिदमेतस्मै सांप्रतं अर्घपात्रीकृतं कामं स्वीकरोतु यदीच्छति एवं तयोक्ते तस्मीतिक
माराद्वेपतत्पितुः मनोरथप्रभा चक्रे तयोरुद्वाहनिश्चयं ततः सोमप्रभलब्ध्वा एतत्सत्कृत्य जगाद तां
तदाश्रममहं यामि सांप्रतं तत्र जानते मे विनाऽऽतं परं वीक्षेत माता च्छमं त्रिपिहिते मामशङ्क्याहिता
शंकितस्त्वया गच्छेन्माऽस्तु सर्वे तत्कृत्वा सैन्यवृत्तांतं बुद्ध्यागात तत स्ततः निश्चित्य पर्यटनेऽप्यामि पुनरिति
मकरंदिका तच्छ्रुत्वा सा तथेत्येतमनैषीन्निजमाश्रमं मनोरथप्रभा चैवं जनयाकारेहितं तदुनः
तावत्प्रियेयकरोमंत्री तस्य सोमप्रभस्य सः विचिन्वानस्तु पदवीं तत्रैवागात्स सैनिकः मिलितायतनस्त
स्मै प्रहृष्टो निजमंत्रिणे सोमप्रभः स्ववृत्तांतं पार्श्वस्थं सर्वं सत्यं शंसति तावत्तस्यायये पोढः ततः प्रीत्युमानाम
तामिति लेखं तिखिनाम देशमागादायपितुरंतिकात् तेन सैन्यं समासाद्य सचिवानुमतेन सः पित्रा
ज्ञामनतिक्रामन् जगाम नगरं निजं नोधाने सा प्रतिलेभे न रतिं तेन सविजने प्रकानामपि शुश्राव
न विनोदवती गिरः नाहारमपि सा भेजे का कथा मंडनादिके प्रयत्नेनैवोप्यमाना पाणिवितनुं मंगनागृही
ति उत्सृज्य विमिनीपत्रशयने चाविरोएणसा उन्मादिनीव बभ्राम पिशेहदेहदाहिनी यदा न प्रीति

बृ
हक
शक्ति
पु
३१६
356

पे देशे सा समाश्वास्य यतीस्तयोः वचस्तदा तौ क्रुपितौ पितरौ शापतः स्मातौ निषादसद्मनि निःश्रीके
केचित्कालं तं पतिष्यसि अनेनैव शरीरेण सजातिस्मृतिवर्जिता इति शप्ता पितृभ्यां सा निषादभवने याता नि
षादकन्या संपन्ना नैव मकरंदिका सचान्तरण्यतद्बोकालान्तिनासिंहविक्रमः विद्याधरेश्वरः पत्न्या
सह पंचत्वमाययौ स च विद्याधरेन्द्रोभूत्स्मारणोषिः सर्वशास्त्रवित् केनापि प्राक्तनाद्पुण्यशेषेण शुकतां
गतः तथैव तस्य भार्यापि वनजा नारणप्रसूकरी सोयं शुकः शृणोतीदं वेत्ति चैव तपोबलात् अथ शुकमेता
तिं विज्ञो दृष्ट्वा प्रहसितेमया प्रतराजसहस्रत्ताकथा चैषविमोदयते सोमप्रभस्तु तामस्य सुतां शुचर
जन्मान्ति प्राप्य सैव निषादीन मागतां मकरंदिकां मनोरथप्रभा तु च जाते सै प्रति भूमिप रश्मिमतेन
निसतेन तद्दैवपतिमाप्स्यति सोमप्रभोपि पितरं दृष्ट्वा गत्वा तदाश्रमे सोपि तत्प्रियाप्राप्त्यै शर्वमाराधय
न्स्थितः इत्याख्याय कथां तत्र शुकस्तो बभूव मन्मानिः अहं स जातिमस्मार्षं हर्षशोककरः स्थितः ततो वे
नाहमभवेतीतस्तत्कृपया श्रमे समरीविमतिस्तत्र गृहीता मामवर्धयत् जातपक्षः सपद्यतन्मत्तमाश्रमा
लादहं इतस्ततः परिभ्राम्यन् विद्याश्चर्यं प्रदर्शयन् निषादहस्ते पतितः क्रमात्त्वामस्यंतिकं इहानीतश्च मम
दीर्णं दुष्कृतं पक्षयोर्निजं इति मद्रसिकथां मद्दीर्घितास्मि तु शिशुके विनेवि विचित्रवाचि सपदि समनोभवदामीत्व
मदनं रोगानविस्मितां तां तनामा अप्रेतेऽतेपरितुष्टशंभुः स्वमेव सोमप्रभमादिदेश उद्गृहाण जन्मनोरुपस्य पार्श्वे व्रज
श्यामलिनयकोतां भुक्त्वा तत तस्यापि पतः शापतो हि भूतानि निषादीमकरंदिकाख्या स्मरिष्यातिं तां तस्य वेलोकाजातेन यायथा सा

प्रेमोद्यद्विस्तानविरूढहर्षश्रीशोभीभविष्यत्परमेशगामेवां इति भूमिपतिं निगद्य तं विनिविशः स्वाश्रम
मागतश्चैव तां अथ परां समनोरथप्रभां भगवान्मनसा कृपालुरब्रवीत् यो रश्मिमान्नाम सुतोऽभिमतो वर
स्तेऽजातः समं श्रुतिश्रुतः समनोऽभियातः तत्तत्रागच्छत्समवाप्नुहि समस्तजातिसद्यः स्मरिष्यति श्रुभेन
वरदर्शनेन एवं तेसोमप्रभविद्याधरकन्यके पृथ्वीविभुना समादिष्टे नृपते तस्य समरः समनस्तल
दायतः सोमप्रभेत त्वं च तं विलोक्य संस्मृत्य जातिं सकामदिव्या सा दिव्यप्रपञ्चैव वधूनिजे तज्जग्रा
हकेऽह्वेविरशापमुक्ता सोऽपिप्रसादाद्विजापतेस्तां संप्राप्य विद्याधरराजपुत्री सोमप्रभः साकृति
दिव्यभोगलक्ष्मीमिवाश्रियमकृतीबभूव सचापिदृष्टेवमनोरथप्रभोऽस्मात्तस्तु जातिः समनोमही
पतिः प्रविश्य पूर्वेन भमसद्युतां तत्र स्वीदृश यत्त्वंबभूव रश्मिमान् तयाचसंगम्य पुनः स्वकान्तया
चिरोत्सुकः सप्रययौस्वमाश्रमं ययौ ससोमप्रभभूपतिश्च तां प्रियां समारायनिजां निजं पुरं सुको
पिपुष्कैवसमैत्रीमृगीतनुजगामयामस्वतपोऽभिवर्जितं इतीह दृष्टांतवितोऽपि देहिनामभवसमवयुर्णवि
हितः समागमः इति नरवाहनदत्तोऽनिजसचिवात् गोमुखात्कथामाकर्ण्य भुत्तविविक्रमविरोश
क्तियशः सोत्सुकस्तोषतत्र इति श्रीमहासोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोल
म्बके तृतीयस्तरङ्गः आदितएकोनषष्टः ५९ ततो विद्याधरीयुग्मकथामाख्याय गोमुखः नर
वाहनदत्तं तमुवाच सचिवाग्रणीः किंचिदेव सहन्तेऽत्र लोकद्वयहितैषिणः सामान्यास्त्रपि काम

बृ
हत्क
श क्ति
य
२५८
357

देव्यावेगं कृतत्रुद्वयः तस्याश्च कृतवर्माख्योबभूव कृतपत्रकः राज्ञः कुलधराख्यस्सेवकः ख्यात
पौरुषः संग्रामादागतो जातु प्रविष्टोशंकितेगृहे भार्यां सैन्यमित्रेण दृष्टीसौ रसंगतां दृष्ट्वानियम्य सक्रो
धं चिंतयामास धैर्यतः किं मे त्र्यंशहतेनैतेन पशुनानिहतेन मे दुष्टा विपणमया वापिया पित्यानिगृह्य
तया किं कोपस्य हंसमध्येतमात्मानं तपापभागिनं इत्यालोच्यपातिसमतां तु भाव एवं वाचसः हत्वातमहेश्वव
योर्यं पश्येयं पुनः पुनः नागतं श्रमितां भूयो मम सा चतनोचर्यं इत्युक्ते तेन मुक्तो सौ ययौ यतः कापि दूर
तः सतस्यापि विलीयाभूत्कृतवर्मा सुनिर्वृतः एवं देवजितो क्रोधो येन दुःखस्य सम्पदी भवेत् कृतश्च तस्यु
विपदा जातु देवनवाप्यते निश्चला मपिहिंस्रतां श्रेयसेनपराक्रमः तस्याश्च श्रूयतां वमां सिंह वृषभ मादिता
तां कथां श्रासीन्नगरे वणिक्पुत्रो धनवान्नगरे क्वचित् तस्य कदाचिद् गच्छतो मथुरां पुरीं भारवोढा
धुरं कर्षन्मार्गेण दुर्गमेण तन् निपपात वणिग्भूतकर्दमे सञ्चरिवितः पथः सञ्जीवकाख्यो वृषभः पतितो गा
त्रं विचूर्णितैः दृष्ट्वाभियात निश्चेष्टमसिद्धाशयस्ततः क्रमः निराशस्तं विहायस्मात् स वणिक् प्रजगामसः स च सञ्जी
वको दैवात्समाश्वस्तो वृषः शनैः उत्थाय शस्यान्यश्नन्प्रत्यग्रतामाप्तवान् गत्वा च यमुनातीरे हरितानि तृणा
नि सः स्वादयन्स्वेच्छाचारी शमवृषांगो बलवानभूत् बन्धुरत्नीनककुदो मार्ये हर वृषोपमः ष्वैतोत्पादितनव
ल्मीकः सवन्तत्रो न्नदन्मुहुः तत्कालेचाभवत्तत्र वनान्तर्हि वनान्तरे सिंहः पिंगलको नाम विक्रमाक्रान्तकान
नः मृगराजस्य तस्याभूतां मंत्रिणौ जम्बुकावुभौ एको दमनको नाम तथा करटकोपरः स सिंहो जातु तोयार्थं

मयाक्कयमुनातटं तस्मात्ग्रामाद्मश्रौषीत्संजीवक ञ्ञमतः स्कन्नायास्त्रात शूर्वेतेनमादोर।
त्तुमृच्छैने सांसिंहोविनयकस्यवतनाद्येयमीदृशः नूनमत्रमहत्सत्त्वंकिंचित्तिष्ठत्येवमितत
नद्धिदृष्ट्वैवमंहस्ताहृन्ताहाविश्रवामयेत इतिसोपीतपानीयएवगत्वावनेकुते भीतःसिंहोनिश्
ष्णासीदाकारमनुयायिषु अथप्रातोदमनकःसमेत्यतस्यजम्बुकः तमवोचत्करटकोद्वितीयम
त्रिणाहूः अस्मत्स्वामीपयःपातुंगतोपीत्वैवतन्नकथं आगतन्नवर्तितेभद्रपृष्ट्वाज्ञायेयकारणं ततः
करटकोवादीह्यापारेष्माकमेषकः अन्तस्वयानत्तुमातःकिंकीलोत्पाटनेकपेः नगरेक्वापि
केनापिवणिजादेवतागृहं कर्तुमारब्धमभवद्भूरिसंभृतदारुकं तत्रकर्मकराःकाष्ठफलकंचार्ध
पाटितंकृत्वातः कीलयन्त्रसंस्थाप्यपयोहृत्यगृहंययुः तावद्वानरसमूहैकोवानरश्चापलात्ततःकी
लमस्तविभागोपिकाष्ठेतस्मिन्नुपाविशत् नात्येतरेमुष्कौविवरेऽपविश्यैव कीलमुत्पा
टयामासहस्ताभ्यांनिष्कृयेजनेनिपपातत्वातकीलेनमहत्काष्ठेनैव तद्गाढंदृष्टोसेवदृत्नौइता
तोऽहंब्रवीमिः एवंनयस्मयः कतीमतत्क्रुचेनि नद्वपति तस्मात्किंमृगराजस्यविज्ञातेनाशयेननः
एतत्करटकाच्छ्रुत्वाधीरोदमनकोऽब्रवीत् श्रेतशुंयप्रभोःप्राणेविशेषःसर्वथावुधैः कोहिनाम
नअुवीतकेवलोदरपूरणं एवंदमनकोनोक्तेसाधुःकरटकोऽब्रवीत् सेवकव्यापिप्रवेशायनधर्मः
सेवकस्यः इतिश्रोकः करटकेनेदंदमनकोऽब्रवीत मैवमात्मानतृणोहिफलंतस्मैअभिवाञ्छति

ह्म
हकं
शक्ति
व
२५९
२५८

358/359

श्वानवत्स्वल्पास्थिमात्रेण केसरी यावत्तिष्ठति एतच्छ्रुत्वा करटको याते देवं हन्ते यदि उत्पत्ति
प्रशस्तस्वामीन हि शेषफलेऽज्ञतः अतीव केशास्त्रं आहितैर्जैतभिराहृताः दुरासदाश्च विषमाश्च श्व
णः पर्वताइव तदा दमनकोवादीत्सत्यमेतदुत्पल्लयः स्वभावान प्रवेशेन स्वीकरोति शनैः प्र
भुं एवं कुर्वति तेनोक्तं ततः कथं केन मतः यथा दमनक तत्र स्वामि हस्त स्वामिनो तिकं प्रति
पत्तोपविश्य सिंहं पिङ्गलकं सत्ते स्वामिन् कृतसत्कारं त्वामादेवं वाजि सपत श्रीहेक सामागत स्ता
वहं देव भृत्योहितस्तव हितः परोऽपि स्वीकार्यो हेयः स्वोऽप्यहितः परः क्रीडाम मतोऽपि मृत्येन पाज्ञो
रः पोष्यते हितः अहितो हन्यते यत्नात् कृह्यमानोऽपि मूषकः श्रोतव्यं च हितं तेषि भ्यो भ्योऽपि नामि
च्छेता अपृष्टैरपि कर्तव्यैः ते स्वकाले हितप्रभो तद्धि श्वस्मिषि वै देव न उत्पत्तिर्ननिकृषे एच्छामि
नदहं किंचिन्न चोद्वेगं करोषि चेत् एवं दमनकेनोक्तः सिंहः पिङ्गलकोऽब्रवीत् विश्वस्तमहं॥
सिंभको सिन निः शंकं तयोच्यतां इति पिङ्गलकेनोक्ते वचो दमनकोऽब्रवीत् देव पानीयपानार्थं
पितो गतत्वा नति तरपीत जनः किं समागतो विमना इव एतन्नदृष्ट्वने अकृतां मम गोष्ठो विचिन्तयत् ताहि
तोऽस्य मनानिकिं भक्षस्यास्यनि शृसते इमा लोकात्रवीत मशृणु यो ध्वनते स्मि मे जलपानगते नाश्रुतारो
र्वः श्रुतो मया सत्वाः स्मारधिक सैशाज्ञा नेसत्त्वस्य कस्यापि न भाव्यं शाह्ला वृश्यानुप्राये प्राणिनाय नः प्रा
जायते विचित्रो हि प्राणिनां सौचि कौटकः तेनेव हर्षविष्टेन न स्पृष्टे तमेव वने न स्मारितो मया मया तं ततो ध्वन्यमानेनेन स्मृतिच

इति वादिनमाह स्म सिंहं दमनको ऽत्रं ते श्रुतः स नियताः देवा किं वने स्मिन् कामिच्छसि जले न भग
ने मेतु: ऐतः वाणिज्येन तत्र यत्नेन मन्त्रेण शब्दमात्रेण कातरः येन्द्रादि शब्दमाले ते हि भवेत्
व भयेकवः पदमाध्यमविज्ञाय न भेतव्यमतः शृणो तथा च भीतो गोमायुक येयं श्रूयते तथा को
पि वनोक्षापि वनोद्देशो गोमायुर्भ्रमवग्न समभ्रमार्थी भ्रमन्नन्तये द्रा प्राप्य भ्रुवं ध्वनिं गंभीरमेक
नः स्फुरताभीतो दृष्टिन्तितारदै तत्रावृक्षचेष्टाभीरीमवपश्यति तत्तिरिवंता किमीदृशो यं प्राणीस्याको
प्येवं रूपशब्दं कुरुते इति मे विलपे दृष्ट्वा तेः संदानमुपागतः यावन्मध्यनि तत्र वल्लनाय प्राणिमृदुष्य
त वातेव च्छन्न च्छादाम हतत्र कर्मण्डोद्भवं शब्दं निरूप्य ततश्चाव समागोमायुर्महोभयं स्याक्तिचिद्
दृष्टमत्रोततो जिप्रमाद्य सज्जच्छाद्यं प्रविश्य वीक्ष्य ते यावत्के वत्तदाद्भव मणी तो द्रव शब्दमात्रेणाकि वि
भ्रान्तम भवाट शाः ममसे यदिमन्नत्रे द्विताले ऽत्र जानामहे इत्युक्त्वा दमनको गच्छन् शब्दमन्तिके त्वा
न गादितस्मेतासीं हेनसम ययौ यमुनाताट तत्र शाड्वलमनुसारेण यावत्तेनां समागच्छति तावत्करणानिला
दृतेत्र वृषभं ते दृदृशे सः उपेत्य संवादितिके ततस्मृत्वा ते न वंदे सत्वं गत्वा तस्मै सिंहाय यथावत्तश
शेषत तत्र महासत्त्वतया दृष्टः संसत्व वृक्षकृते ताप यदि तदिह हानमुत्वेगुनताना तावत्पश्यामि कीदृशो इस
काः संप्रष्टः देवो सिंहः पिंगलकस्ततः वृषभस्य प्राप्तिः तेन समपार्श्वे दमनके श्वनः प्रयाहूय तित्वष्ट
स्वामस्त स्वामी मत्यापिपः इति गत्वा दमनकेनोक्तः स वृषभो भयात् यावत्प्रतिपेदे तेन सागा

बृ
हकः
शाक्ति
प
१६०
360

त्वा पुनर्वदंतं तेनिजस्वामिनेसिंहं तस्माभवमर्दापयत् एतस्माभयेन चास्वास्य ततः संजीवकं स
ते वृषभं ते दमनकोनैवीनकेसरिणोंतिकं समानीतेन प्रणतं दृष्ट्वा सिंहः कृतादरः उवाचेहैव ति
ष्ठ त्वं मत्सापेक्षनिर्भयो भुंजा तथेति तेन तत्रैस्थेनाहूतः स तथा क्रमात् उत्थाय यथास्वविमलहृ
श्रो भूत्संवेत्सरी ततो दमनकोवादीत्विवत् करटकं रहः पश्य संजीवकहृतः स्वामीनावामवेत्ते
एकप्रवामिष भुक्तेनभाग्यं तो अश्रयच्छति मूढबुद्धिः प्रभुर्नायमतमात्मनेनायशिष्यते कृतोमयेव
दोषोयं यदेवं वृषभानये तत्तथाहं करिष्यामि यथोत्वायं विनेष्यति ग्रस्यानयस नाष्णायते
वत्स्यति यथा प्रभुः एतद्दमनकाच्छ्रुत्वावचः करटकोपि सः स्नेवेन कर्णे सप्रभुनाशकं तेतद्भवा
लिति ततो दमनकोवादीत् स्वामिन्नेतत्तथा भुवं न सशक्नोति किंयस्य प्रत्तानापदि हीयते तथा च म
कस्मिंस्तोवकहृदे कथो श्रृणु आसीत्कोपि बकः वृद्धं मत्स्याछेतुमसमर्थ चिंत मत्स्यत्वरयपला
येन तस्य हृदे पयाद्वयात् अशक्तं वेश्वमिथ्यातानस्म मत्स्यनत्रवीहृकः हहागतो मत्स्यवातीवृषभः
कोपि जालवान् स जालेनाविनाशुत्मानाहंसमस्हतिष्यति तच्छ्रुत्वेममव वो विश्वासो वाति वेत्नापि अ
स्मिकोतेस्मात् स्वच्छमत्स्यानमिहयीवेदे एततत्रैनिकामार्थेनीनातवंदित्वाभिवः तच्छ्रुत्वामभयेहृवेमत्स्यसोलंगे
उवुद्धिभिः एवंकृहस्वविश्वस्ताववयेन्त्याख्यातात् इति ततो वकस्तानेकेकेमत्स्यानानीनाशितानले विगस
मत्स्यामासमन्वहुत्विश्वस्तमत्स्यकाः द्रष्ट्वामीतानयंतेतमकरालस्तोपातः एकोवकं तेयप्रच्छन्नयसिकृतिसीमीति

ततस्तं सत्तदेवाह बकोमत्स्यान्नुवाचयत् तेनभीतोप्येषोवत्समामपिनयेतितं सोपि
तन्मांसगर्वोपथ्युहितः दायतेवकः उमत्सप्रापयतितयावद्वध्यशिलातलं तावत्कर्कमी
नाप्यिषशाकलामत्रवीत्समः तेत्रुध्यतेस्ममकरोवकें विश्वासमत्तके ततः शिलातल
मस्तमात्रत्वस्यचततत्तृणं वकस्यमकरोपीमांसुकतोविह्वलः शिरः गतावशेषम
त्स्यानेयथावश्वशशेसततः तेवापिभितवेद्दूतंतइष्टाः प्राणप्रदापिने प्रज्ञानमवलेत
स्वामिषुत्रस्यबलेनाकिं एतावपिसिंहशशयोः कथामात्रापरोऽस्तु अस्त्युत्कापिवनेसिंहए
कोवीरपराजितः सचयेयेरदृशोत्रसत्वंतेतेमघातयत् ततः साभ्यर्थितः सर्वैः संभूयात्र
मृगादिभिः आहारार्यनवैवैकंप्रेषयामोदिनेदिने ततस्तेवामृगाणहंतास्यार्थंहालिकरो
षिकिं इतितद्वचनंसिंहः सततथेत्यमनमत ततः प्राणिनमेकैकं तस्मिन्वनेहमश्नाति ए
कदाशशकस्याहारएकस्तत्वेते समसर्वैः प्रेषितोगच्छञ्शशोधीमानचिंतयत् स
धीरेयोनसंमोहमापत्कालेपिगच्छति उपस्थितेपिमरणेनतयुक्तितावकरोम्यहम्
इत्यालोच्यसतेसिंहविलमध्यशशकोऽभ्यगात् उपयातेचतेसिंहः केसरीनिजगादसः
अरेबलाअतिक्रांतममाहारवेलामपित्वया वधार्हऽपिकेकिंवाकर्तव्यंमयाशठ
इत्युक्तेवतेतेसिंहेप्रहः सशशकोब्रवीत् नमेदेवापराधोयंसंवयस्माकमपायत्॥

हू
हू क.
शक्ति
य
१६२
361

मार्गे विचार्य सिंहेन द्वितीये नो ज्ञिकितस्त्रिवन नच्छ्रुतवान्मकालसंलग्नो सिंहः क्रोधाहतो
त्तृणः सोऽब्रवीत्को द्वितीयो सौ सिंहो मदर्पितो वधा आगत्य दर्शयतो देवे स्तनमा सोऽपि विना
शतं नयेति नागतं सिंहं दृष्ट्वा कोपीति कै शशः दृष्ट्वा तः स्वच्छिन्नेन पश्येण प्रकृत्य ततश्च वने तमः शश
केन कूपात गर्जे तम्नि सिंहो ऽतः स्वप्नमेवतत्र दृष्ट्वा स्वच्छं च तोयं स्प्रतिशब्दे इति शशश्च स्वर्गाजितप्रति
र्वं मत्वा नत्रातिरागाजितं प्रतिसिंहं सकोपेन नतद्व्यायमृगाधिपः आत्मानमद्वपतत्‌ येऽयम्‌
ठोऽयैववधापाद्य शशः स्वप्नत्रयोऽतीय मतो हन्तार्थचाखिलान्‌ मृगानानानार्तद्रावयाय स्वस्
नेतानन्दयत एवं प्रज्ञैव परमं बलं न तु पराक्रमः यत्प्रभावेण निहतः शशकेनापि केसरी
नरहंसाय यास्मिव प्रज्ञया समभीप्सितं एवं दमनकेनोक्ते तु स्तोकः करटकोऽब्रवीत्‌ ततो दमन
क स्वापि तस्य पिंगलकस्य सः सिंहस्य सप्रभोऽभासीदिति केतुर्मताश्च पश्यत्स्त्रकारणेन तन
नमुवाच जनानां किं बुद्धानयुज्यते तत्स्तोक्या तेदैव वदाम्यतः अनिपुणको ऽपि वक्तृयाद्य दीक्षे
त्स्वामिनो हितं तद्विहायानयथावुद्धिमद्धितमिमिमो शृणु नृपः संजीवकोऽयं तो हत्वा राज्य
चिकीर्षति मंत्रिणो हि सत्ता नेनत्वेभीरुवितिनिश्चितः पुनोऽतिवाजिनां सप्तशृंगाशृंगे निज्ञा
पुथं निर्भयाजीवयस्व स्वेसपि तावितृणाशने तदेतन्मिहपुत्त्वा गुमृगेंद्रमांसभोजने आश्व
स्यापजय सेव प्राणाम् स्त्रवनेव वने तदेतं विनेय दृष्ट्वा तो स्तोम्म स्नाति शोसते एवं दमनकेना

कः॥ अत दमनकोभ्यधात बलीवर्दो वराकोयं किं कुर्यात तन्ममभुसमम दन्ताभयं कथं हस्मा
मेनं च शुशालालाभाते एतच्छ्रुत्वा दमनकः प्राह मासैव मादिश कास्तु सः क्रियते तामावनतद्धी:
प्रसर्पति हृदयोर्दनयदा सा च नयोः ह्यङ्कितयोः श्रुता न शक्नोति चिरं स्थातुं ध्रुवमेकं विभेत्तु चाति
प्रभुस्वयोर्हितं हि स्थिरे वते चाहितं सदा सर्वजनीयो विहद्विद्वेषं घेगुष्टान्तरायथा श्रेयस्
प्रयुक्तः परिणामे हितस्य च वक्ता श्रोता च यत्र स्यात् तत्र श्रीः कुरुते पदं न शृणोति मतामेव
मसतां च शृणोति यः सुचिरेण स संप्राप्य विपदं प्रतिपद्यते न दक्षिण्योऽहितोऽकः स्नेहस्तव देव
किमस्य वा दुःसन्तोभयस्थानं वा शरणागतस्तावत्का किं च तस्य भवत्पार्श्वे तिष्ठतः सन्निहितस्य
गोः देव कीटाः प्रजायन्ते ते नेमत्र यत्परीक्षयोः ते चेद्विंसन्ति मन्ये भदन्ता चान्तद्वृणाहृते शरीरे
भवतः किं मे कृतः स्याद्युक्ति तो वधः दुर्जन स्वेतस्य यदा वंविपदि श्रिमकरोति तत्तत् उक्तमयतनेसतां।
त्सगाद्रत्रयचश्रुयतां कथ्यताम् ततः कस्मिंश्चित्शयने विरमासीत् लालिता यूका कान्तस्त्रिदारामस्मना
मामन्दविसर्पिणी शुक्लस्थानं च वा पेत्य कुतोऽपि पवनेरितः विवेश शयनीयं तं टिटिभो नाम
मत्कुणः मत्रिवासासिमं कस्मादागतस्त्वं शुजास्यतः इति मंदविसर्पिण्या स दृष्ट्वा जगादे तया
ग्रुवीत हर्वं पास्यामि राजासृक्कुत्वमीदृगं देहीहवस्त्वमितितामभावासी तस्मापि टीटिभः तत्रैव
रोषाद्राह सस्मानयये वमास्वतत किंतस्पराद्योनाकाले दंशो देयस्त्वया सर्वे देयोऽस्पदंशः

हि
तका.
शा त्रि
प
३६२
362

स्ममस्यरतास्मत्कस्यवातेतु: तच्छ्रुत्वा टीटिभः सोऽपि तथेत्यस्मात्कार्यान्निवृत्त नर्मशय्यास्थितं
तं च नृपमाशु ददंश सः उक्तश्चोऽचलत् ततो राजा हा हा दष्टोऽस्मीति वाक्यमब्रवीत् ततः पलायिते तस्मिन्क
शितेन मल्लिनोऽयाते विविधमार्गेण भूमौ तद्याशु कार्यमपायत एवं हि टीटिभसमुपकी मन्दविसर्पि
णी तत्संजीवकमेतान्नलन शिवायभविष्यति नमे प्रमेधिषे मम ते स्वयं द्रव्यस्य पापाते शिप
भुनाति दर्पेणाश्रयोः मूलशातयोः इत्यकाविकृतिं तेन नीतो दमनकेन सः सिंहः पि
ङ्गलकस्वकस्य वध्योऽसंजीवकहृदि लब्धान्तस्याशयं सैर्हत्वा दमनकस्ततः तस्य संजीव
कस्याग्रतः विषण्ण इवोऽतिके किमीदृशासि किमिव शरीरे कुशलं तव इति पृष्टस्तेन नाव्र
वृषेण स्मजगाद तम् किं स्वकस्य कुशलं कस्य राज्ञा सेवापरस्य धियः कोऽधीनस्तायुवे पानः
कः कालस्य न गोचरः इत्यक्रवते पश्चच्छ तेन संजीवकः पुनः किमर्थं ब्रवीतं वय
स्यायोच्यतामिति ततो दमनकोऽवादीत् कर्णे शीघ्रं वदामि ते मृगाधिपो विरुद्धोऽसौ जातः पि
ङ्गलको भवते तिरपेतोऽस्थिरस्नेहो हत्वा त्वां भोक्तुमिच्छति हिंस्रपादितुच्छ इवास्य पश्यामि चे
ष्टितं तच्छ्रुत्वा वचो दमनकस्येन तस्य श्रवं शस्य याहतः संजीवीविस्मृतः भो विमना निजगाद तं दि
वैसवापतिपमोऽपि लाहः लाइपरियहः विभुर्वैरितमेवैति तथा चैमां कथां शृणु श्रीमस्ति मदोत्कटो नाम
सिंहः क्वापि वनान्तरे त्रयस्तस्यानुगाश्चामद्वीपिवायसजम्बुकाः सन्ति सहितोऽत्र वने द्वातीरदृष्टवानेक

दा करभं सार्थविभ्रष्टं प्रविष्टं हास्यनाकृतिं कोयं प्राणीति साश्चर्यं वदत्यस्मिन्नराधिप उष्ट्रोयमिति व

क्तिस्म देशङ्कष्टात्र वायसः ततो दत्त्वाभयं तेन सिंहेनानीय कौतुकात् उष्ट्रः सोनुचरीकृतस्तस्यान्तिके स्थापि

तोभवत् एकदा व्रणितो स्वस्थः स सिंहो गजयुद्धतः उपवासान्बहूंश्चक्रे सस्थैस्तैः सहितोनुगैः ततः क्रा

न्तः सभ्यस्यार्थं भ्रमन्सिंहो न चाप्नुतत् किं कार्यमिति सत्वक्लान्तान्पृष्टवान्क्लान्तानुगान्प्रभोः तेतमूचुः प्रभो चाद्य

मस्माभिर्युक्तमापदि उष्ट्रेणमाकं किं सख्यं किं नामासावेव भक्ष्यते तृणाशी चायमस्माकं भक्ष्य एवामिषाशि

नो बहूनामामिषस्यार्थे किं चैकस्त्यज्यते न किं दत्त्वाभयं कथं हन्मीत्युच्यते प्रभुणा यादि दापयामः स्ववाचा

तयुक्तात्तुमम्भुवय रक्तुकेतेरनुज्ञातेनेन सिंहेन वायसः वधायं संविदं कृत्वा करभं तमभाषत एष स्वा

मी दुःखाक्रान्तोप्यस्मान्वा किंनाकिंचन तदस्मात्मप्रदानात्मा प्रियं कुर्मो यथा यथ तथा त्वमपि कुर्वीथा येन

नसौ प्रीयते त्वयि इत्युक्त्वा वायसेनोष्ट्रः सतात्तकस्तदमपयात उपाययो चतेसिंहं सह काकेन तेन सः ततः का

कोब्रवीद्देव मत्कायेनमं भुङ्क्ष्व त्वमामिषं किं तयाल्पस्य कायेनत्युक्तोसिंहेन जम्बुकः मां भुङ्क्ष्व देवस वदन्नेवमतन्थे

वानिराकरोत् द्वीपितेमब्रवीद्देव मां भुङ्क्ष्वेति तमप्यसौ नाभ्यनन्दहरि रुष्टोथ भावे भुङ्क्ष्व त्वमामिषमिति वाक्ष्ल्

तेन समन्तेनैव हत्वा कृत्वा खण्डशः उष्ट्रस्तैर्भक्षितः सद्यः स सिंहे वायसादिभिः एवं केनापि पिशुनेनैव

पिंगलको मम द्वेषितो कारणे राजा प्रमाणमप्युनाविधिः गृहोपि हि वंराजा तेखाहं स्वपरिच्छदः नग्रह

हि
हि.का.
पा.क्रि
यु
३६३
363

परिवारस्तु हंसोपि किं मुक्ताफलः एतत्संजीवकाच्छ्रुत्वा वादी दमनकोऽब्रवीत् येयं लाभ्यते सर्वं शृणु
वयं वतेकथां कोप्यासीत् टिट्टिभः पत्नी सभार्यासमुद्रतीरे वसति स्म एतद्गर्भसमती भार्या टीट्टिभी निजगाद तं एहि
कान्यमन्योयामः प्रसूता यामसे समुद्रे दयमानान्यम्भोधिः कदाचिद्यम टिट्टिभः एतद्भार्यावचः श्रुत्वा
टीटिभः सजगाद तां न शक्नोति मया साकं विरोधं कर्तुं समुद्रोपि तच्छ्रुत्वा टीटिभी प्राह हमेवं का ते तुला त्विना
हितोपदेशान्नुष्टेयो विनाशः प्राप्यते यथा तथा च कम्बुग्रीवाख्यः कूर्मः क्वापि सरसि भूत तस्यासीत् संकटविकटौ हं
सौ कूर्मेन मित्रं सह वतः सरो ह्रादवीयस्तयत्रावागतमुद्यतौ तत्रागतं तं वेत्याचेत्कार्थमस्मद्वचस्तया प्रस
हृतां गृहीतं तां गतं यष्टिं द्विविरजन निरालापो वर्तिष्टयाद्भ्रष्टो व्यापत्स्यते यथा तथेति तेन द्वाभ्यां यष्टिना
सहतो नभः कूर्मेणास्येन तद्धंसौ प्रान्तयोरानयष्टिकां प्रान्तस्तु तत्स्य गतसणौ प्राप्तौ तौ कूर्मं हारिणौ दृष्टस्तत्
दधोवर्तिनगराश्रयिणो जनाः किमेतन्नीयते चित्रं हंसाभ्यामिति तज्जनैः क्रियमाणे कलकले स कूर्मस्त्वया
लोप्युणोति कुतः कलकलोयमस्यादिति वक्त्राद्धिं हायतो यष्टिं सशब्दकं सौतौ भ्रष्टो जग्ने जनैर्भुवि एवं बुद्धि
च्युतो न ष्टेपः कूर्मो यष्टिच्युतो यथा इत्युक्ते तयोर्मा ष्टीटिभ्या टीटिभः सजगाम तां सत्यमेतत्प्रिये किं तत्त्वमस्यो
ता कथां शृणु नद्यंतःस्थ हृदे भूवन्कापि मत्स्याः पुराश्रयः अनागतविधातैके प्रत्युत्पन्नमतिस्तथा हितो
योयद्भविष्यश्चतृतीयः सहचारिणः ते दाशानावचो जाततेन मार्गेण गच्छतो अस्मिन्ह्रदे मत्स्याः सन्तीति

किल स्तुष्ठव: तेन शाकं वर्षं दाशैर्नदीह्रोतः प्रविश्य सः अनागतविधाता तावद्बुद्धिमान् अस्यतोयस्यो प्रत्युत्प
न्नमतिस्त्वासीत्स तत्रैव विकेपितः अहं प्रतिविधास्यामि भयं चेदापतेदिति यद्भविष्यस्त्वासीद्यद्भविष्य
स्तु तत्र सः अथ्यागम्यातिर्षे जालं तत्र नेदेवराङ्क्षे जालेनाल्लिमत्स्यैः सहः प्रत्युत्पन्नमतिः सुधीः कृत्वात्मनः
स्पन्दमात्मानं तिष्ठति स्म यथा मृतः स्वयं सतोयमिति तेषु प्रभृतिमित्यातिष्ठ पतितास्ततदीह्रोतस्य गाच्छद्दु
तमस्यतः यद्भविष्यस्तु जालान्तः हृदस्नु न विवर्तने कुर्वन्नरक्षितात्मा निहतो मन्दबुद्धिः सधीवरैः तस्मात्प्रतिवि
धास्येऽहं न यास्याम्यन्युपेमेयात इत्युक्त्वा टीटिभो भार्यां तत्रैवासीत्तत्र निहके तत्राश्रौषीद्वृक्षस्स्थमासा एका
देमहोदधिः दिवसेषु प्रसूतानामात्मत्रार्यात्र टीटिभी जहार समतेनाण्डानि तस्या जलधिरूर्मिणा पश्यामि
टीटिभो यमे किं कुर्यादिति कौतुकान प्राप्तेत देतद्ध्य सतं यत्मयोक्तमभूत्तव इत्याह रुदती सा तं टीटिभी टी
टिभवहः ततः स टीटिभो धीरस्तां स्वभार्यामभाषत पश्य पश्य किं करोम्यस्य पापस्य जलधेरहं इत्युक्त्वा पक्षि
णः सर्वान्समवेत्य टीटिभक पराभवः गत्वा तैः सह च चक्रे दशरणं गरुडं प्रभुं अधिगतोऽपहारेणावयं नाथ सन्ति तव
यि अनाथवत्पराभूताः इत्युक्तवते खगाः ततः कुद्धेन तार्क्ष्येण वित्तमोहहरिरस्तुर्थि प्राग्रेयास्त्रेण स शोष्य
टीटिभाण्डान्यदापयत् तस्मादस्मकार्यैर्यलभाव्यसापाद्धीमता उपस्थितमिदानीं तु युद्धं पिङ्गलकेन ते य
दैवोल्लिमस्तौ गूलस्तुत्विभिर्स्पुरणैः समे उत्थास्यति सनेविद्याः प्रजिहीर्षितं दैवते सज्ञानतशिराभूतास्यू
गभ्यामुदरे च तत्र हत्वाभिपतितं कुर्याः कीर्णाग्रनिकरं रिपु एवमुक्तो दमनकः संजीवकहृदयं सत गत्वा

बृ
ह क॰
शाक्ति
यु
२६४
364

करटकायोर्भौ सिंहभेदोशशं—तौ ततः संजीवकः प्रायाहूतैः पिंगलकांतिकं जित्वा हर्षितौ करटकौ
च्छिन्ने तस्य मृगप्रभोः ददर्शात्मिमलांगूलं युधुश्रुत्तेन समं महावृषं सिंहः सिंहोप्यपश्यत्पलमशोकोहतमस्तके
ततः प्राह दमनकः सिंहोप्यस्मिन्वृषेन तैवः वृषोपि तस्मिं मृगाभ्यां प्रार्थति ह्याहवस्तयोः तद्दृष्ट्वा दमन
कं साधुः करटकोऽब्रवीत् किं सार्थसि हे भूमसनं प्रभो तस्मादिति त्वया संपत्स्यजानुतापेन मंत्रीशाखेनका
मिनी पादहेषाणां हन्तामित्रं नचरख्यापिनी भवेत् मूलेवायो बडवत्नेहितवाक्यावमानिनः सततस्माहूभवे
दोषं कपेः सूचीमुखो यथा पूर्वं मासमवने क्वापि वानरा यूथचारिणः ते शीतेजाताक्लेशा गुंजाफलमग्निमिति म
निरे तस्मिंश्च तृणपर्णानि विनिक्षिप्य मुखानापयन् एकस्तेनेषांदवेयोतमथ मतंमुखोनिलैः तद्दृष्ट्वा तत्र
तेनाह पक्षी सूचीमुखोभिधः नैषोऽग्निरेषखद्योतो माक्लेशमनुभूरिति तच्छ्रुत्वाप्यति वृन्दे तत्पक्षी सोऽभ्येम
त्य ततः सवानरयथ नितिबै धात्कपिस्तेन वृक्षोपमः शिलया शिलयाते च हस्ताम्मुखमखेडयत् तस्मात्तस्य
न वक्तव्यं यः जयीम्रहितं वचः श्रुत्वा किं वशिमदोषाय भेदस्तावः कृतस्त्वया दुष्टया क्रियते यस्तु बुद्ध्यात्तमशु
भं भवेत् तथा चाभवत्तोधर्मबुद्धिभ्रातरौ द्वौ वणिक्सुतौ धर्मबुद्धिर्दुष्टबुद्धिस्तथा काचनयत्नेन तावर्थार्थे पित
देशान्तरं देशान्तरं सह कश्चित्तस्करोदीनारसहस्रद्वयमापतुः तद्गृहीत्वा स्वनगरं पुनरागमनं तत्स्वातो
वृत्तम् लेवदीनारान्भूतले तानि चाभवन् एणमेके गृहीत्वा च दीनारान्विभज्य च परस्परं समकोशेनत
स्थितः पितृवेश्मनि एकदा दुष्टबुद्धिः समागत्य तानि ततलानततः एकपवाग्रहीत्वेदीनारांस्तान समद्धायी

मासमात्रेगतेतेयधर्मबुद्धिमुवाचसः एह्यार्यविभजावस्तान्दीनारान्मास्तिमेभयः तच्छ्रुत्वाधर्मबुद्धिस्तां
गत्वाभूमिंतच्चखानच चखान्जतेनैवसमंदीनारानपश्यतांयथा त संग्रामानयदातेचदीनाराः खातकानतः त
दासदुष्टबुद्धिस्तेयधर्मबुद्धिंशठोब्रवीत नीतास्तेभवतातस्मात्समर्थंदीयतामिति तेतेनीतामयानीतास्त्वये।
त्याहसंततदा एवंप्रहृतेकलहेसोऽश्मनाताडयच्छिरः दुष्टबुद्धीराजकुलेधर्मबुद्धिंनिनायतं तत्रोमकस्त्व
पत्तेनावनसादितनिर्णयैः स्थापितावादिनच्छेदस्मभोगजाधिकारिभिः यस्यमूलेन्यधीयन्तदीनारास्ते
वनस्पतेः ससाक्षीवतितस्मीताब्रस्तेमुनाधर्मबुद्धिना रत्नवाचाथदुष्टबुद्धीराजाधिकारिणः प्रेक्षामस
हितेप्रातरित्युक्त्वातेविनिस्मिताः ततस्तेधर्मबुद्धिस्सदुष्टबुद्धिश्चतावुभौ दत्तप्रतिभुवौमुक्तौविभिस्रोजग्मत
र्गृहं दुष्टबुद्धिस्ततवस्तुकाद्दत्त्वार्थंपितरंरहः भवमेवृक्षगर्भान्तर्भूत्वाक्षदीत्यभाषत वाढमित्यभ्युपेत्यवेन्च
नीत्वामहतिकोटरे निवेश्यतंतेरात्रावेवसगृहमाययौ प्रातस्सराजाधिकृतैः सहतोभ्रातरौतरुम् गत्वा
पप्रच्छतः कस्तान्दीनारानीतवानिति दीनारानस्यधर्मबुद्धिस्तानीतवानितिसस्फुटं तरुदृक्कोटरान्तः स्थस्ततो
भाषिततत्पिता तदसंभाव्यसाकर्ण्यनिश्चितेदुष्टबुद्धिना प्रयोतः स्थापितः कोपीत्युक्ताधिकृतकाश्चते त
रोर्मूर्धदर्भमयेनाथ्याततः सनिस्सरन निपत्याधोगतिः स्वायोदुष्टबुद्धिपितामृतः तदृष्ट्वावस्तुबुद्ध्वाचरा
जाधिः कृतकैः सदैः दापितोदुष्टबुद्धिस्तान्दीनारान्धर्मबुद्धये निकृत्तहस्तजिह्वश्चतैः सनिर्वासितस्ततः
दुष्टबुद्धिर्यथाप्राप्तोधर्मबुद्धिस्सुमानितः एवमन्यायप्राप्त्याकृतंकर्मशुभावहं तस्मात्त्वत्तथाकुर्याद्देवे

बृ॰
हृ क॰
शक्ति
य
३६७
365

नाहेः कृतं यथा पूर्वं बकस्य कस्यापि जातं जातमभक्षयत् भुजगोपन्नमागामस्संस्नेपेततो बकः कर्को
पदेशात्तेनाथ बकेन नकुलालयात् आकुलाहिविलं यावन्मत्स्यमांसं व्यकीर्यत निर्गत्य नकुलस्तच्च खादं
स्तदनुसारतः दृष्ट्वा बिलं प्रविष्टस्तं सापत्यमनुवधीत् हि एवं भवन्तमपायेन कार्यमसम्यग् मे शृणु आसीत्कोपि न
ताशेषः पित्रार्थो त्यागवणिक् ततः अयः पलसहस्रेण चांदितानां तु लोचनः कस्यापि वणिजो हस्ते न्यस्य देशा
न्तरं ययौ आगतश्च ततो यावत्तस्मात्तां मार्गीति तावद्भुक्ता आखुभिर्भक्षिता सेति तावत् सोऽब्रवीद्वणिक् समं सत्यमुक्त
लोहं हेतत्तु जग्धं तदाखुभिः इति सोऽपि तमाहसस्य वणिक्क्लेशहसन्नुद्वेदं प्रार्थयामास वै ततो वणिक्सूनुस्तस्मात् भोज
ने सोऽपि संतस्य सुतं तस्मै प्रादात् प्रमप्रयत ततः समं हृत्वा तस्य वणिजः सुतमर्भकं स्नातुं वणिक् ततः प्रा
याद्गत्वा मत्तकमात्रके स्नात्वा वंकेतं निक्षिप्यात्तमेकापि स्रुहस्तु हे एकपदं ययौ तस्य समीपान्वणिजोऽपृष्टे
पुत्रकः क्व सस्मेवं प्रवक्ते तं वणिजं चतं श्येनेन सोऽर्भको नीतः स्वानि पश्यन्निव वाचमः कार्दितो मम न्याष्टव्य
निकृष्टेनेतनच नीतः सवणिजा राजकुलेण्याहस्मततथा असंभाव्यमिदं श्येनोनानयत्का यमिवार्भक इति स
भेस्वतः तोके वणिक्पुत्रो राजसभादसः मूषकैर्भक्ष्यते लोहो देशे यत्र महत्तुला तत्राहिर्मुपि श्येनोनयेत्किं
पुनरर्भकं तच्छ्रुत्वा कौतुकात्कारात्तैस्तस्य दापिता समेत्य तुला मानेनापि सख्यातीयार्भकोऽर्पितः इत्य
पायेनयत्येत्सभीष्टं बुद्धिशालिनः त्वया तु -- नसहस्रेव संदेहप्रापितः प्रभुः एतत्कटककौशलात् ... वादी
दमनको हसन्मेवं किमुत्तयदृष्टिताशि हसनयसंशयः मतेभदशनायातत्यनव्रणविभूषणैः क्रोधे

ष्टीकृतं तस्य प्रतोदत्तविग्रहः इत्यादि जल्पतो यावद्गोमुखौ तौ परस्परं तावत्संजीवकं कृद्धं सिंहः पिंगल
कोऽवधीत् तस्मिन्हते स किल पिंगलकस्तस्य पार्श्वे समं करटकेन मृगाधिपः तस्थौ ततो दमनको मुदित
स्तिष्ठाय मंत्रित्वं स प्राप्ततेन सममयाप्य भूयः इति नरवाहनदत्तो नीतिमतो बुद्धिविभवसंपन्नात् मंत्रिवराद्गो
मुखतः श्रुत्वा चित्रां कथां जहास भृशं इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्ब
के चतुर्थस्तरंगः समाप्तिः षष्ठितमः ६० ॐ ततः शक्तियशःसोत्कं गोमुखः सविनोदयन् नरवाहनदत्तं तमे
वं पुनरभाषत श्रुता प्राज्ञकथा देव त्वया मुग्धकथाः शृणु अस्त्यबुद्धिरभूत्कश्चिद्धाध्यस्य वणिजः सुतः ज
गाम स वणिज्यायै कटाहद्वीपमेकदा भांडमध्ये च तस्याभून्महानगुरुसंचयः विक्रीणाति न भांडं स यत तत
स्यागुरु तत्र ततः कश्चिज्जग्राह तत्रासीज्जनो वृत्तिनतत्र ततः काष्ठिकेभ्यस्तौ गारान्दृष्ट्वा विक्रीणतो जनान्
स कालागुरु दग्ध्वा दंगारानकरोज्जडः विक्रीयांगारमूल्येन तत्स्वागतस्ततो गृहं तदेव कोशलेशः सत्य
यौ लोकहास्यतां कथितो गुरुदाहोपेषमुग्धवणिकातिलकार्षिकः बभूव कश्चिद्ग्रामीणो मूर्खप्रायः कृषीबलः स
कदाचित्तिलान्भृष्टान्भुक्त्वा स्वादु तवेस्ततान् भृष्टानेवावपद्भूरीस्तावदृशोनेव वांछया भृष्टेषु तेषु जातेषु न
ष्टार्थे तं जनो हसत् तिलकार्षिककोशाशोज्जलेऽग्निदेपकं शृणु मंदबुद्धिरभूत्कश्चित्स मानि शिशम् एकदा
प्रभाते देवताहूजां कर्तुं कामोग्निमचिंतयत् उपयुक्तौ मम स्यातां तु पाद्यार्थं जलानलौ स्थापयामि तदेकस्थौ
तौ शीघ्रं प्राप्नुयां यथा इत्यालोच्यास कुंभांतः दिशाग्निं संविवेश सः प्रातश्च वीक्षते यावन्नतावग्निर्नष्टमम्बु च

बृ
हृ कं
श क्ति
य
३६६
366

श्रृंगारमलिने तोये दृष्टे तस्याभवन्मुखं तादृशो व सहासस्य लोकस्यासीत्पुनः स्मितं श्रुत्वैतत्त्व यायिगृहं भावो
नासिकारोपणं शृणु बभूव कश्चिन्मूर्खो मूढमतिः क्वचित् स भार्यायां चिटघ्राणां गुरुं चोत्तुंगनासिकं
दृष्ट्वा तस्य प्रसुप्तस्य नमोच्छिन्नाग्रहीद्गुरोः नासां च नासिकां छित्वा भार्याया स्वां समरोपयत् गुरुनासास्रेवत
स्यन च तत्राहरोहसा एवं भार्यागुरू तेन छिन्ननासौ कृतावुभौ अधुना वनवासीच पशुपालो निशम्यताम्
पशुपालो महामुग्धः कोप्यासीद्धनवान्वने तस्य धूर्ताः समागत्य मित्रत्वेनैव ह्यमिलन् ते तं जगदुरेच्छसस्हृ
ता नगरवासिनः त्वत्कृते याचितास्माभिः सा च पित्रा प्रतिश्रुता तच्छ्रुत्वा स ददौ तुष्टस्तेभ्योर्थं ते च ते पुनः वि
वाहस्तव संपन्न इत्यूचुर्दिवसैर्गतैः ततः स सतनेएन्तुष्टस्तेभ्यो भूयोर्थं ददौ दिनैश्च ते वदन्ति स्म पुत्रो जात
स्तवेति ते तनेदं तेन सर्वं च मूढेन तेभ्यः समर्पितः पुत्रं पश्यत्स्वकोसीति प्रारोदेच्चापरेहनि रुदंश्चा
दत्त लोकस्य हासभूतैः सर्ववित्तैः पशुभिश्च संक्रान्तजडिमा पशुपालकः पशुपाले श्रुते देव शृणु
लेऽलंकारलम्बके ग्राम्यः कश्चित्खनन्भूमिं प्रापालंकरणं महत् एको राजकुलाच्चौरैर्नीतं तत्र निवेशितम्
तद्गृहीत्वा स तत्रैव भार्यां तत्र व्यभूषयत् वर्वयमेखलां मूर्ध्नि हारं च जघनस्थले नूपुरौ करयोस्तस्याः क
र्णयोरपि कङ्कणौ हसद्भिः ख्यापिते लोकैर्बुद्ध्वा राजा जहार तम् तस्मात्स्वाभरणं तं तु पशुप्रायं मुमोच
सः उक्तोऽलंकरणी देव शृणु वयन तूलिकं मूर्खः कश्चित्तु मांस्तूलविक्रयायापणं ययौ अशुद्धमिति तत्तस्य
न जग्राहात्र कश्चन तावद्ददर्श तत्राग्नौ हेम तानि ·· शोधितं स्वर्णकारेण विक्रीतं गृहीतं ग्राहकेण च ॥

तच्छ्रुत्वापि स तत्त्वमिच्छञ्छोधयितुं जडः श्वश्रोविदेशे पदग्धेपि तस्मिंल्लोको जडहासमतं श्रुत्वायं कुलिको
देव खर्जूरीभेदकं शृणु केचिन्मूर्खाः समाहूय प्रयोज्यं ताधिकारिभिः ग्राम्या राजकुलादिष्टखर्जूरानयने
प्रति नेदृष्टं वा सह खर्जूराश्च खर्जूरीपतितो सन्तः खर्जूरीतत्र खर्जूरीः सर्वा ग्रामे सके छिन्नन पातिता लाशक
लिताः शेषैः खर्जूरसंचयैः उत्पाटयोपयामासुर्नैवेषामस्थितिस्मृतन ततेस्त्वानीतखर्जूरराग्रा हतास्ते पुण
नते खर्जूरीच्छेदनं बुध्वा राज्ञा प्रभ्रंत दंडिताः उक्ताः खर्जूरहासोयं निधालोकनुश्रूयते निधानदर्शीके
नापिकोप्याजके महीभुजा मामात्कापि पलाय्यायमिति राजक्रमेत्रिणा नेत्रे तस्योत्पाटयादतो तानिधानस्या
लदर्शिनः भूलत्नणमपश्यं तेनास्वयाग्रतो मम श्वं दृष्ट्वा च तन्नमेत्री सजडो हसे जनैः निधानालोक
नोस्त्वा ताश्रूयतां लवणाशने बभूव ग्रामकूटः ग्रामवासी कोपि जडः पुमान् समित्रेण गृहे जातु नीतो नगर
वासिना भोजितो लवणस्वादून्यन्नानि व्यंजनानि च केनेयं स्वादुतान्नादेरित्यपृच्छत्स गाह्कूरः प्राधान्याल्ल
वणेनेति तेनोक्ते सुहृदा तदा न देव तर्हि भोक्तव्यमित्युक्त्वा लवणस्य सः पिष्टस्य मुष्टिमादाय प्राक्षिपाभ
ल्यन्मुखे तस्यूर्णेनस्य उष्ठेष्टौ शमश्रूणि चालिप्त हसतस्तज्जनस्याग्रे सर्वं धवलतां ययौ लवणा
शीस्त्वतो देव तयायोदोहकं शृणु ग्राम्यः कश्चिदभून्मूर्खो गावोगौरेकातस्य चाभवत सा च तस्यान्वहं येन्दुः प
यः पलशतं ददौ कदाचित्सन्निभवत्तस्य प्रत्यासन्नः किलोत्सवः एकवारं ग्रहीष्यामि पयोस्याः प्राज्यमुत्स
वे इति मूर्खः सनैवैतां मासमात्रं दुदोह हत्वा प्राप्तेतस्य बहुधा वत्सो दोग्धि ता वत्सयोपि ले तस्यास्तच्छिन्न

ह
ह कं
शक्ति
य
३६७
367

मच्छिन्नं लोकस्य हसितं तदभूत् श्रुतो गोदोहको मूर्खः श्रूयतामपराविसौ खल्वतिस्तासु कुंभाभशि
रः कश्चित्समानभूत् वृद्धः मल्लोपविष्टं तत्र हरणः कश्चिद्देवात् आगतोऽकपित्थानि गृहीत्वा तस्थौ ततः प
श्चात् स कपित्थेन तत्तस्य क्रोडयाताडयच्छिरः खल्वतिः सोपि तस्मै न तत्र सावाच किंचन ततोऽन्यः क्रम
शः सर्वैः स कपित्थै रताडयत् शिरस्तस्य सवातिष्ठत्तूष्णीं किं स्ववत्यपि सव विष्फलता हरणेन तत्र क्री
डा विहितानि तैः विना कपित्थैस्तत्क्षोतो ययौ मूर्खोपि वा ततः कपित्थैः साडभिः सेहे किं न यातानि तिंतु
वन् स खल्वाटो गलद्रक्तशिरा मूर्खो ययौ गृहं मूर्खसेना जस्त बहुनापद्गुने विहतेषिरः रक्तेन तत्स तदृष्ट्वा
हसितः स जनैस्तत्र एवं द्वेषोपहास्यत्वं लोके गच्छन्त्यबुद्धयः लभन्ते नार्थसिद्धिं च पूज्यन्ते च सुबुद्धयः
इति गोमुखतः श्रुत्वा मुग्धहासककथा इमाः नरवाहनदत्तः स उत्थाय च अथ पितान्तिके निशागमे पुन
स्तेनानि युक्तः स्वान्ते केन सः गोमुखः कथयामास शृण्वतां निशामिमां कथां शुभः काप्येवमादेशे महाटवी
स्तु लिपादपः तुल्यामलं तु पातीति काकस्यात्र कृतालयः स कदाचित्स्वनीडस्थो ददर्शात्र तरोरधः जाल
हस्तं सलगुडं रौद्रं कुर्वमागतं ततः स वीक्षते यावत्काकस्तावद्वितत्य सः जाले भुवि विकीर्याथ व्रीहीन्क
स्तोऽभवत्समान् तावच्चित्रग्रीवाख्यः पारावतपतिर्भ्रमन् तत्राजगाम नभसा पारावतशतैर्वृतः स व्रीहि
प्रकारं दृष्ट्वा जाले व्राहहारलिप्सया पतितः पाशैर्निकरैर्बद्धोऽभूत्सपरिच्छदः तं दृष्ट्वा तानगान्सर्वांश्चित्रग्रीवो
जगाद सः गृहीत्वा चंचुभिर्जालं खमुत्पतत वेगतः ततस्तथेति ते जालमादायोत्पेतुर्वेगतः कपोता नभसा

गतं भीताः प्रादेभिरेभिः खलाः सोप्युत्थायाग्रहत्विज्ञोनुच्चकः समबर्तन्त निर्भयो निजगादेतं चित्रग्री
वो नयायितः सन्मित्रस्य हिरण्यस्य मूषकस्यान्तिकं द्रुतं व्रजामः स इमान्माशांश्छित्वास्मान्मोचयिष्यति इ
त्युक्त्वा मोक्तुं यैः साकं गत्वा तैर्जालकाधिभिः मूषकस्य विलद्वारं तस्याकाशादवातरत् भाभो हिरण्यक निर्या
हि चित्रग्रीवो हमागतः इत्युक्त्वा हास्ततेन तत्र मूषकेसक पोतराट् सन्ध्रुत्वा द्वारमार्गेणागत्वाते वागते
तथा सहृदं निर्ययावाच्छुत्तस्याच्छिन्तमुखो हि लात् उपेसदृष्ट्वाहं तं तेसंभ्रमात्तोपि मूषकः पाशवन्तप
तेः पाशान्स्वानुगस्याच्छिन्नः सहृत् छिन्नपाशस्ततमामन्त्र्य मूषकं वचनैः प्रियैः चित्रग्रीवः स्वमुममय
यौ मोनुचरैः सह अर्थागतः स काको त्र लघुपाती विलोक्य तं विलप्रविष्टं तद्वारमागत्यावाच मूषकम
लघुपातीति काको हं दृष्ट्वा तां मित्रवत्सले मित्रत्वायवृणोमीह त्वं विपद्भ्युद्धरणे दक्षं तद्धूत्वाभ्यन्तराद्दृष्ट्वा मू
षकस्तं स वायसं जगाद यादृक्का मैत्री भक्ष्यभक्षकयोरिति ततः स वायसो वादी त्वां तं भुक्ते मम तृप्ति तु
तिः त्वां ततः स्मान्मित्रे त्व श्रय जीवित रक्षणं इत्याद्युक्त्वा स शपथं कृत्वा श्वासयन्नचनैः निर्गतेनाक शीतस्य सख्या
मास्त्वनास्त्य वायसः ससौ मस्यपीनानैवीदा त्वः शालिकणानपि एकत्र मह भुजानौ तस्थतुस्तावुभौ स
दा एकदा स च काकस्तं मित्रं मूषकमब्रवीत् इतो विदूरे मित्राग्लि वनमध्यगता नदी तस्यां मंथरको
नाम कूर्मः सखास्ति सहृन्मम तदर्थं यामितस्त्या तेस्य शापामिषभोजने कृच्छ्रात्वाप्य इहाहारो नितं याथ भये
च मे इत्युक्त्वं तेन तत्काकं मूषकोपि जगाद सः इहैव तार्हि वस्त्यामो नय तत्रैव मामपि मनापस्तीहा निर्वेदो

हि
हि क॰
शक्रि
य
३६८
368

वसेतत्रैववर्तंचते इतिवायसेनमादायचंचाहतंसहिरण्यकं नभसालघुपातीतयायौवनन्तुदीतटं सिलिवात
त्रकूर्मेणसहमंथरकेणसः कृत्वातिथ्यंनमित्रेणमतस्याम्मूषकान्वितः कथयन्तेवकूर्मायतस्मैस्वाग
मकारणं देशनिर्वासनिर्वेदहेतुंपप्रच्छमूषकं ततोहिरण्यःसतयोहमयोः काककूर्मयोः शृण्वतोर्नि
जवृत्तान्तकथामतामवर्णयत अहमहाबिलेतत्रनगरास्मन्नवतिति वसन्राजकुलाद्धारमलीयाख्यापयो
निशि दृश्यमानेनहारेणतेनजातोहसंचमा सनर्थसन्नाहरणोमूषकः पर्यवारयत अत्रान्तरेचतत्रासी
त्कश्चिदस्मद्धितान्तिके परिव्राणमधिकाकृतानानाभक्ष्यान्नवृत्तिकः सभुक्तशेषंभिक्षान्नंनक्षयापय
यतिः स्वतं भिक्षाभांडस्यमन्नंस्याशंकोप्रातर्जिघित्सया ममसात्रचतस्माहंबिलेनान्तःप्रवेश्यननतदोर्ध
जेयंतिःशेषमनेषंप्रतियामिति कदाचित्सतत्रागान्सुहृत्परिव्राजकोपरः भुक्तान्तरंसस्तेनकथांगते
स्वाकरोत तावन्नेतंप्रहृतेनुमयिजर्जरकेणसः प्रव्राड्वाधयद्दूनकर्णस्तन्झाडकेमुहुः कथमा
क्षिपसिकिमितिकरोमीतिसतेनच अभितनापरिव्राजापृष्टः प्रव्राड्मब्रवीत इहेममूषकःशत्रुरस्मतो
यंसदैवयः अपिह्यस्यमन्नमत्तमयत्नमितोमम तेनत्रासयामिचलयंजर्जरेणनभाजनं इत्युक्तवंतं
प्रव्राणंपरिव्राड्योपरोब्रवीत लोभोनामैषजंतूनांदोषयात्राकथांशृणु तीर्थयात्राहंभ्रमन्नापमेकंन
रमेकदा तत्रैवैकस्यविप्रस्यनिवासायांश्रमंगृहे स्थितेमयिसविप्रश्चवदनिस्म- गोहिनी कृसरान्न्रा
लणकृतेपर्वणयपवेरिति उक्तस्तेनिर्धनस्येनददातिवाचस्त्रमाषिते ततःसविप्रोवादीत्प्रियेकार्येपि

संचये नातिसंचयधीः कार्या श्रृणु एव चात्र कथयामि इमां वने क्वापि कृतान्वेष्टो व्याधो यंत्रितसायकः अ-
दृग्य मांसं धनुषि प्राप्यावत्सूकरं प्रति तेनैवाकांडविद्धेन महतः पोत्रविदारितः व्यापद्यत तत्रात्र हतो दैव-
तजम्बुकः समागमत्तत्पान्तेपि विकीर्णैः संचयायनत क्रोधव्याधामि वा किंचिन्मच खादामि भूयसः
भोक्ष्येऽश्ववष्टिते तत्र नासाय धनुषि पतित्वयति तत्क्षणेवोच्छ्वलेपत शरविद्धो ममार सः तस्मात् नातिसंचयः का-
र्य इति तेनाहृज्ञोनसा भार्यो त्वा प्रतिपद्येत तिलान्दलिपदुत्तये प्रविष्टायांगृहे तस्यां प्राच्य श्वाना-
न्न दूषयत ततोन लभसा नेतान्कश्चिन्मूल्यादिनाग्रहीत तदेवं नोपभोगाय लोभः क्लेशाय केवलं इत्थं
क्लोऽकं नाहं सप्रव्राजाशीतं कोपमः खनित्रमप्ति वेतन्मे दीयतां यावदयं युक्त्यानि वारयाम्येतं
मूषकोत्यमपद्रवं तच्छ्रुत्वा तेन निवासे प्रव्राड्हूतस्मै खनित्रकं दत्तावहंवक्त्वन्नष्यस्तहृष्ट्वा प्राविशं
विले ततस्तेन खनित्रेण प्रव्राडाग्रंतकम्भसः तत्तस्यावार विलेवीर्स्य प्रारेभे खनितुं शठः क्रमात्स्वता
वदखनत्स्थलायन परेमपि यावत्प्रापतव्रंस्य हारं मे चात्मसंचयस्त तेजसा नेतत्तस्या भूदाखोस्त
नाहृशावसे इत्याहस्यानितं नेव प्रव्राजेमपि स्पृणवति नीत्वा च मेतत्सर्वं स्वविहारे मूर्ध्नि निधाय च
आगत्य स्यावि नौ हृष्टो प्रव्राजेनोस्वपतच्छ्रुतौ प्रकृतयोस्तयोस्तचहेतैमा पुनरागतं प्रबुध्याताडय
दृष्ट्वा प्रव्राड् इत्यायीसमूर्धनि तेनाहिह्रालोत्तोदैवान्मम तोविलमाविशं भूयस्च शक्तिर्नोभून्मेतत्दमा
हितेस्मवे श्रेष्ठीहियोवनेपुंसांतदभावश्चनार्हकं तेनाशोगोवलेरूपमत्ता हृष्ट्वापि हीयते श्र

हि
हकां
शक्ति
य
३६८
399

थान्नमात्रभारेणयत्नवंतमवेक्षासौ परित्यज्यगतः सर्व्वः समूहक परिच्छदः अधृतिकेयर्थं भूत्वा
अशुच्छ्रमरास्तहम अजलेवसो हेमसुचमपिविरोषितं इत्यंनत्रविरोहित्रः सुहृदं लघुपाति-
नाख्येनैकच्छप भ्रष्टतस्पार्श्वमहमागतः एवं हिरण्यकेनोक्ते कूर्मो मंथरकोभ्यधात् स्वमेव स्थानमे
तन्नैतन्मामित्रात् धृतिं कुरुथाः गुणिनो न विदेशोस्ति न च स्वमेतत्पृष्टचास्तेव यौरस्य च विपन्नास्तितासांभ्यस्त्वव
सायिनः इति नीमिस्वन्दमेव कूर्मे चित्रांगासमूतकः इव तो व्याधविवस्तो मृगस्तद्दुनमाययो तत्पृष्ट्वा तस्य
दृष्ट्वा च पंचाशत्प्रमनागते अश्वासिते तेन तेनैव समं कूर्मादयो वायुः तावदवस्थितं तत्र काकः कूर्मम्
गादयः परस्परोपचारेण सुखिताः सुहृदः समं एकदा क्वापि चित्रांगो विग्णयाने तस्मीलितं आरु
ह्यत कूर्मोदितश्च लघुपातीस तत्क्षण ददर्श च नदीतीरे कीलपाशेन संयतं चित्रांगमवरुह्यते दवदस्था
ह कूर्मयोः ततः संभ्रमेण च स्त्वाते गृहीत्वा खुहिरण्यकं चित्रांगसमीतिके तस्य लघुपातीनिनायनं हि
रण्यः स चतेवंयथविघ्नं मूषकोस्य त्वणादधुंचदाशकास दशनच्छिन्नपाशके तावन्मंथरकोभ्ययतनदी
मध्येन कच्छपः आरुहेहनतटते यातिकटे समसहद्दिय्यः तत्क्षणे सञ्जतोप्यमल लुब्धकः पाशदायकः
विद्रुतेषु मृगाद्येषु लब्धार्थं कूर्ममग्रहीत् तिमावजालकोनहूं यावन्नष्टमृगाकुलः सयातितावद्दृष्टेतदी
र्यदृश्यालेवाक्यतः मृगोगतात्मतो हृदयपतितासीन्मृतो यथा काकस्तु तस्य मूर्धासीच्चुद्दुषी पादयाविव तद्दृष्ट्वा स
गृहीतेत व्याधो मत्वा मृतं मृगं गतं तत्र लूतयातस्त दे कूर्मं निधायते यो तेदृष्ट्वा तमभ्येत्य मूषकस्तस्य जालकं

कूर्मस्य सोच्छिनत्तेन मुक्तो नद्यां पपात सः मृगोपि कटीभूतं व्याधं वीक्ष्य सकाकच्छपं उत्थाय सप
लाय्यागात्काकोप्यारूढ्वो वृक्षकं पतव्याधोथ कूर्मं तं बन्धच्छेदपलायितं अप्राप्यो भयविध्वस्तो दैव
शोचन्स्वगाद्गृहं ततो मिलित्वा तेष्वेकत्र हृष्टाः कूर्मादयोत्र ते मृगास्तत्र प्रीतिमानेवं कूर्मादीनुवाच सः
पुण्यवानस्मि य ·· भवन्तः सुहृदो मया प्राणानुपेक्ष्य यै रेवं रक्षितोस्म्यहमागतः एवं प्रशंसता
तेन मृगेण सह तत्र ते अन्योन्यप्रीतिसुखिताः काककूर्मादयो वसन् प्रज्ञया साधयन्त्येवं तिर्य
ञ्चोपि समीहितं प्राणैरपि न मुञ्चन्ति त्येवं मित्रमापदि एवं च श्रेयसे मित्रं स्त्रीषु सक्तिर्न जातु तु ई
र्ष्याश्रयत्वाच्छृणु तत्तथा च श्रूयतां कथा नगरे क्वापि कोप्यासीदीर्ष्यावान्पुरुषः प्रभा बभूव तस्य
भार्या च वल्लभा रूपशालिनी अविश्वस्तो न तां जातु मुमोचैकाकिनीं नरः तस्या हि शीलविश्लेषशंकी वि
त्रस्येभ्योपि शङ्कते केनाप्यवश्यकार्येण कदाचित्स तु गन्तुमनाः सहैवारोपयत्तां भार्यां प्रतस्थे विषया
न्तरं मार्गे स भिल्लानटवीमग्रे दृष्ट्वा स तद्भयात् स्थापयित्वा गृहे ग्राम्यवृद्धविप्रस्य तां वधूं तत्र स्थिता
च सा दृष्ट्वा भिल्लांस्तेनागतान्पथा एकेन विह्वलेनैव सह दृष्ट्वा ययौ ततः तेन युक्ता च तत्पल्लीं यथा
कामं चचार सा उत्क्रान्तेर्ष्यालुपतिका भग्नसेतुरिवापगा तावत्स तत्पतिः कृत्वा कार्यमागत्य तेन हि
जे ग्रामे ययाचे तां भार्यां सोपि विप्रो जगाद तं न जाने हं क्व याता सा ज्ञाता मे तावदेव तु भिल्ला
हागता ग्रासं स्तैः सा नीता भविष्यति मा पल्लीनिकटे चेह तत्तत्र व्रज सत्वरं ततः प्राप्य सितो भा

बृ
ह क॰
शा कि
प॰
३२०

यीमस्यथामाममतिकृष्याः इत्युक्तस्तेन सहृदा निरक्तुद्धि विपर्ययं जगाम भिल्लपल्लीं तां भार्यां त
च ददर्श तां सापि दृष्ट्वा तमभ्येत्य पापाभीता तमब्रवीत् न मे दोषो हमानीता भिल्लेनेह बलादिति न
मे दोषो हमानीता भिल्लेनेह बलादिति सा याहि तत्र गच्छावो यावत्कश्चिन्न पश्यति इति श्रुत्वाऽपि रा
गांधं तमुवाच पतिं च सा तस्यागमनवेलेयं भिल्लस्यात्वटगामिनः श्राम्यतस्त्वां तु धावैव हत्वा त्वां मोच
सत्युवं तस्य विश्य गुहामेतां प्रच्छन्नोऽस्तिष्ठ संप्रति रात्रौ च सुप्तं हत्वा तं यास्यावो निर्भयाविति एवं तया
कः शठया प्रविश्यासी गुहां सतां कोऽवकाशो विवेकस्य हृदि कामाय चेतसः तथाकृते स गृहां तनष्टमी
नीतं व्यसनेन तं भिल्लायादर्शयत्तस्यायागताय दिनात्यये स च निष्क्रम्य तं भिल्लः क्रूरकर्मा पराक्रमी
प्रातर्देव्युपहारार्थं बबंध सुदृढं ततो भुक्त्वा च पश्यतस्तस्य रात्रौ तेनार्यया सह सममासेव्य सुप्त
स्त्वेवं स पापस्तद्युतः तं दृष्ट्वा समसीर्ष्यालः सखेभागस्त्रनयतः चण्डीं स्तुतिभिरभ्यर्च्य ययौ शरणा
मातितः साविर्भूय वरं तस्मै तद्दौयेन तस्य सः तत्खड्गेन च भिल्लस्य सुप्तस्य वेयोच्छिन्नवाञ्छिरः एही
दानीं हतः पापो मयायमिति सोऽथ तां प्रबोध्य भार्यामभक्तिस्स सा पुनस्तस्यां स दुःखिता गृहीत्वा तस्य
च शिरो भिल्लस्य ल्लदितं निशि ततः प्रातस्त्युत्स्त्री साप्याते न सहैव च प्रातस्तु नगरं प्राप्य दर्शयन्तीशि
रो तत्र तत् भर्ता हतो मेऽनेनेति चक्रंदाक्रम्य तेपति ततः स नीतस्तत्पुत्रो राजाग्रे पुररक्षिभिः पृष्ट
स्तत्र यथावृत्तमसीष्यालस्सदवर्णयत् राजाथ तत्व मनिष्ठच्छेदयामास तत्स्त्रियः तस्याः कर्णौ च नासां

वनमेति च मम मोचनं सम्मतः स गृहं प्रायात्कस्मीश्च स्वगृहे होज्झितः एवं हि कृतने देवयोषिदीर्ष्ययान्वि
ता शिवयेस्य मम ग्रहणास्मरामीर्ष्यैव हि स्त्रियः तदीर्ष्यामप्रकाश्यैव रक्षान्नारी सबुद्धिना रहस्यं च न वक्तव्यं व
निताम्बुयथा तथा गृहे भेणिच्छन्ताद्देम मश्च च श्रूयतां कथा नागः कश्चित्पलाय्यासीत्कश्चिद्द्वणिक्गृहे
मानुषं रूपमास्थाय वैनतेयभयाद्ध्रुव गणिकाग्रहीद्धाटिं सा हस्तिशतपंचके स प्रभावाच्च तस्यैव
नागः प्रत्यहं ददौ कुतो न्वहमियत्तस्ते हस्तिनो गृह्णीके भवान् इति निर्बंधतः साथ तेन पृष्टा विलासिनी
मावोचः कस्यचिन्नार्दर्शभयादेवमिहास्थितः नागोऽहमिति वक्ति स्म सोऽपि तां मायमोहितः सा तद्गृहमित्कु
ट्टिन्याश्चशंस गणिका ततः अथ तार्क्ष्यो जयाश्रित्य नरश्यामस्वरूपाकृतिः उपेत्य कुट्टिनीं तां च जगाद त्वत्सु
ताः गृहे अहमप्यवस्तास्यायें भाटिं मे गृह्यतामिति इह नागः स्थितो नित्यमिभपंचशतीं ददत् तत्किं
काहं भाटेयुति कुट्टिन्यपि जगाद तं ततः स तार्क्ष्योऽनागात्तत्रास्थितमवेत्य तं विवेशातिथिरूपेण तद्दारवनि
ताशृहे तत्र प्रासादपृष्ठस्थं नागं तमवलोकयत् प्रकाशात्मानमुत्तम्य जघानवेजचास्य च अतोनुकथये
स्मार्त्तोऽरहस्यं स्त्रीष्वनर्गलं इत्युक्त्वा भोगमग्र्यमुखे कथयोश्रनरवणियत तां स कुंभोपमशिराः कोप्यासीत्व
लितः पुमान् सच मूर्खौ वीर्यवाहौ कैलजतं स्मकैविना अथ मूर्खौ विस्तमाणामकोपुवा च चोपजीवकः प
कोमिवैयोयावनिके शोमादकमौषधं एतच्छ्रुत्वा तमाहस्मतमानयसि चेन्मम ततो हेतव दास्यामिथन
वैयस्यतस्य च एवमुक्तवतस्तस्य स यनेश्चकाविरेणसः मूर्खस्यानीतवानेके भूमौ भूमौविकितस्के उपजी

बृ
बृ. क.
श्लो. क्रि
प
५७२
३५१

अचिरं सोऽपि खल्वाटं तं भिषग्विरावः अप्राप्य वेष्टनं मुक्त्वा प्रत्ययाय तस्मायदर्शयत् तद्दृष्ट्वाथ विमर्षः स
नैर्घृणं केशार्थमौषधं तेन याचेत स जडबुद्धिस्तेन वैद्योऽब्रवीत्तं खल्वाटः स्वयमस्मज्जनयेयं कथं कचान् इ
ति तेन मूर्ख खिन्न निर्लोम दर्शितं मस्ताशिरो मया तथापि तेन वेत्स्यवधि थिमत्वा प्रययौ भिषक् इति देवसदा भूताः
श्रोतुं तिजडबुद्धिभिः एवं श्रुत्वा ततः केशमूर्खस्तैलमूढयोऽतिनिशम्यतां मृगयोभून्मरुषः कश्चिद्भृत्यः शिष्टस
कस्यचित् स तेन स्वामिना तैलमाने तु वणिजोऽन्तिके प्रेषितो जातस्तस्मात्पात्रे तैलमुपाददे तैलपात्रं गृहीत्वा
तदागच्छंस्तत्र केनचित् दृष्टे समित्र छिद्रं तैलपात्रे स्रवत्यधः तच्छ्रुत्वा वीक्षितुमधः पात्रं तत्पर्यव
र्तयत् सम्यक् छलेन ततः सर्वं तैलं तत्र पपात भुवि तद्दृष्ट्वा लोकहास्यो सोऽनिरस्तः स्वामिना गृहात् तस्मात्स्व
बुद्धियुक्तस्यैव रत्नत्वं नु शासनं तैलमूढयः श्रुत्वा तस्मावदाम्यथ मूढयोषितो निशम्यतां अभून्मूर्खः ग्रामात्कश्चिद्भा
र्याभूत्तस्य वा सती सा तस्मिन्नेकदा पत्नीका पीहृष्टा तत्र गते दत्तकर्तव्यशिक्षां स्वामा मांसं कर्मकरी गृहे अनमदा
सीत्स्या व्यनिर्गा सैकान्तततस्ततः यथाव पयेते गृहे निरोलम्बे खक्ष्या अथ्या गते तत्स्तिमात्स्यितशिलाक्र
गम्भूतं कर्मकर्यवदज्ञार्यान्मृतारगया चमानव इत्युक्त्वा सा श्मशाने च नीत्वा तस्मायदर्शयत् अथ्यामस्या
स्थितास्थानि तामादाय रुदन्स्वसः कृतेनरकोऽस्थनी तीर्थे प्रक्षिप्यास्थीनि तानि च प्रावर्तत सभार्यायास्तस्याः श्रा
द्धविधौ जडः स हि शरत्पानीतं कर्मकर्या तयैव च तमेव भार्यापपतिं श्राद्धविप्रं चकार सः तेनोपपतिना
सार्धं तत्र्यार्थ्यमेतत्र सा उदारवेशा भुंक्ते सम्यक् श्राद्धमेमासि मासि ततः सतीधर्मप्रभावेन भार्या तेपरलोकतः

पश्चादागतस्य समं भुंक्ते ब्राह्मणेन समं प्रभो इति कर्मकरी सा तं मवोचत् पतिं यदा तदैव प्रतिपेदे तत्सर्वं भू
र्विशिरोमणिः वंच्यंते हेल्लयेवं च ऊक्तीभिः स्वलाशयाः छन्नतस्य मुग्ध श्चंडालकन्यका श्रूयतां त्वया अ
भूतवती कापि मुग्धा चंडालकन्यका सार्वभौमवरप्राप्तौ संकल्पं हृदि साकरोत् सा जाता दृष्ट्वा राजानं तं
गजप्रमनिर्गतं सर्वोत्तमं भर्तृबुद्धिरनुयाता प्रचक्रमे तावद्रायात्मुनिस्तेन पथा तस्य प्रणाम्य सः पादौ
राजावरूढः सन् राजा सभवने यथौ तं दृष्ट्वा राजतोप्यग्र्यं विविंतमुनिसत्तमं चंडालकन्या राजानं त्यक्त्वा
तं मुनिमन्वयात् मुनिः सोपि व्रजन् दृष्ट्वा ग्रामग्रामेषु शिवालयं ममलजानुदिनं नतं शिवेन नामयौ ततः उ
दीरस्मात्तदधिकं मेने मुनिसमं शिवं भर्तृबुद्ध्या मुनिम त्यक्त्वा देवं तत्रैव शिश्रिये तत्र स्नात्वा प्रविश्य पश्वादे
वमालयपीठिके जंघामुक्ति प्रजाते यत्सदृशे तस्य तत्र पात् तं दृष्ट्वा लोकं गात्रजामता देवा दक्षिणे तंतमु
तं मे योनं तमेवान्वगात् सा मत्वा देवं पातीच्छया श्वा चागमत्च … डालगृहे परिचितस्य सः चंडालसूनः
प्रणयाल्लोलिठकस्य पादयोः तदा लोकोत्तमं मत्वा श्वानं चंडालपुत्रके सजाति तं दृष्ट्वा प्रेमातमेव पति
मेतराजा एवं कृत पदाहोपतं निरूपदेशतः एवं च मूर्ख राजानं संदेह पादपं श्रृणु मूर्खः कश्चिद
भूद्राजा कृपणः कोशवानपि एकराज गढुष्वेवं मेत्रिणस्तु हितैषिणः दानेन हरति देवः दुर्गतिं पा
रलौकिके तदेहि दानमातृपिभंगुराणि धनानि च तच्छ्रुत्वा स नृपो वादीदानं दास्यामि हतदा दुर्ग
तिप्राप्तमात्मानं मृतो दद्यामि चेदिति ततस्स्वान्त हसंतस्ते … मीमासतमेत्रिणः एवं नोऽज्ञानिमूढा

बृ
हक॰
प्राक्ति
यु
३७२
372

र्थीन्यावदर्थैः सनोन्वितः राजभीतेश्च ततेदेवमपे मित्रद्वयं शृणु बभूव देदपीडाव्येः कामकृत्रेम
हीपतिः तस्याभवत्स्व धवलमुखो नाम्नः कोपि सेवकः बहिर्भुक्त्वा च पीत्वा च स सदैव प्राविशद्गृहं भुक्तपीतः
कुतोसि मम आयासीति च भार्यया पृष्टस्तु जातु धवलमुखस्तामेवमभ्यधात् सुहृत्पार्श्वे इह शश्वद्भुक्त्वापी
त्वा च ॱॱ सदैव यामि ये नास्ति लोके मित्रद्वयं मम कल्याणनामधर्मको भोजनाद्युपकारकृत् हितो
यो वीरबाहुस्तु प्राणैरप्युपकारकृत् एवं श्रुत्वैव धवलमुखो सा भार्यया तया उक्ते मित्रद्वयं तन्मे भव
ताद्दर्शयतामिति ततो ययौ स तेन युक्तस्तस्य कल्याणवर्मणः गृहं सोपि महार्हैस्तमुपचारैरुपाचरत् अन्ये
द्युः स ययौ वीरबाहोर्भार्यायुतोन्तिके स च द्यूतस्थितिः कृत्वा स्वागतेनैनं विसृष्टवान् ततोब्रवीत्साधव
लमुखं भार्या सकौतुका कल्याणवर्मा महतीं सत्क्रियामकरोत्तव कृतं स्वागतमात्रं तु भवतो वीरबाहुना
तदाहं धन्वंतं मित्रं मन्ये त्वमधिकं कथं तच्छ्रुत्वा सोब्रवीद्गच्छ त्वमिथ्यातौ ब्रूहि पृथग्भोज्ञमात् राजा नः कोपि
तो कस्मादिति ज्ञास्यस्यथ स्वयं इत्युक्ताने न गत्वैव सा तथेति तेदेवनत कल्याणवर्मणो वीरवत्सश्रुत्वा वजगाद
ता भवत्सुहृत्पाणिकरणी त्वं हि प्राप्तः करोमि किं इत्युक्ता तेनम सप्राप्य वीरबाहोरथांतिकं तस्मैतथैव सा
शंसद्वास्तः कोयं सभर्तारि सज्जैनेवाप यथा यावत्कहीत्वा खेड्रचर्माणी मात्रिभिर्वीक्षितः कोपाद्राजा सोत
इनेतितं वीरबाहुं स धवलमुखो यथा तु त्तिणाक्षहं एवं तद्दृतं तत्तमित्रयो रेतयो मम इति भार्यां च धव
लमुखे वक्तो स्यान्तो तोष सा इत्यमडपचारेण मित्रमत्र सत्यतः तस्माचित्त्वय तायो रीते लैते लक्ष्णेकृते

इत्याख्याय कथामेतां मंत्री मुग्धकथाक्रमं नरवाहनदत्ताय गोमुखोऽकथयत्पुनः कश्चिन्मुग्धोऽध्व
गस्तीव्रां कृच्छ्रात्क्लान्त उत्तरन्नटवीतः नदीं प्राप्यापि न पपौ वीक्षांचक्रे परं जलं तृषितोऽपि पिबस्यम्भः किं नेत्यु
क्तोऽत्र केनचित् इयत्कथं पिबामीति मूढबुद्धिरुवाच तं किं दण्डयति राजा नं सर्वं पीतं न चेन्मया इत्युक्तोऽन्यैरु
पहसितोऽप्यम्बुभीतः सन्नापिबत् एवं न शक्नुवन्तीह यद्यत्कर्तुमशेषतः यथाशक्ति न तत्स्वांशमपि कुर्वं
मन्दबुद्धयः जलभीतेष्टान्ते देव श्रूयतां पुत्रघात्ययं बहुपुत्रो दरिद्रश्च मूर्खः कश्चित्पुमानभूत् स एकस्मिं
न्मृते पुत्रे द्वितीयमवधीत्स्वयं कथं बालोऽयमेकाकी पथि दूरं व्रजेदिति ततः स निन्दितो हास्यश्च देशान्निर्वासि
तो जनैः एवं पशुसमा मूर्खा भवन्ति निर्विवेकमतीसमाः ष्टान्ते तस्य पुत्रघाती भ्रातृभीतनामिमं शृणु जनमध्ये क
श्चिज्जडः कोऽप्यासीत्तत्रापि मुग्धधीः समभ्येत्य पुरुषं दृष्ट्वा मूर्खोऽब्रवीदिदं एष मे भवति भ्राता रिक्थमस्य ह
राम्यतः अहं त्वकश्चिन्नैतस्य तेनैनेन ऋणं मम इत्युक्तवान्स मूर्खोऽत्र पाषाणानप्यहासयत् एवं मूढस्य
मूढत्वे स्वार्थोऽयमस्तीति चित्रता भ्रातृभीतेष्टान्ते देव ब्रह्मचारिसुतं शृणु कश्चित्पितृगुणाख्यानशक्तः सखि
मध्यगः तत्र स्वपितुरुत्कर्षं वर्णयन्नभ्यधात् आबाल्याद्ब्रह्मचारी मे पिता तस्मान्न कोऽन्यस्तत्समः तच्छ्रु
त्वा कुतो जात इति तं सुहृदोऽब्रुवन् मानसोऽहं सुतस्तस्येत्येवं चापि पुनरब्रवन् विशेषतो-वसितः सतैस्तैर्हे शि
रोमणिः अस्मादृशेष्वेवमसत्स्वहं जडाशयाः ब्रह्मचारिसुतेष्टान्ते श्रूयतां गणकोऽप्ययम् बभूव नाम
गणकः कश्चिद्विज्ञानवर्जितः सभार्यापुत्रसहितः स्वदेशेऽलब्धसंभावनः गत्वा देशान्तरं सोऽथ मिथ्यावि

ह
ह. का.
शा. त्रि
य
३७३

३७३

त्तानमात्मनः सूतकः प्रत्ययेनार्थं पूर्जं प्राप्यस्मदर्शयत् परिष्वज्य स तं बालं तेन तत्र सर्वजनाग्रतः ह
रोदत् पुत्रस्त्वजने देव प्रायो जरादसः भूतं भव्यं भविष्यच्च जाने हे तदयं शिशुः विपन्नस्ते मे दिवसे सममेते ।
नोदितमि इत्युक्त्वा तत्र विस्माप्य लोकं प्राप्तश्चिरसमये प्रत्यूषपवमानमेव सव्याप्यादितवान्हतेन दृष्ट्वा च तेन
तं बालं संजातप्रत्ययैर्जनैः पूजितो धनमासाद्य स्वदेशं स्वैरमाययौ इत्यर्थलोभान्मिथ्यैव विज्ञानं स्थापने
च्छव: मूर्खाः पुत्रमपि घ्नन्ति तन्ना जेनो बुद्धिमान् श्रूयतां च श्रूयतामल्पः क्रोधनः पुरुषः प्रभो वहिः स्थित
स्य कस्यापि पुंसः कुत्रापि शृण्वतः अभ्यन्तरे गुणान्कश्चिद्वंशस्य जनाग्रतः तदा चैको ब्रवीत्तत्र सत्यं सगु
णवानस्त्येव किं तु द्वौ तस्य दोषौ स्तः साहसी क्रोधनश्च यत् इति वादिनमेवैतं बहिर्ध्वनिमिव शृण्वतः पुमा
नाविश्य सहसा वाससावेष्ट्य कण्ठे रेजाल्म साहसं किं मे क्रोधः किं च मया कृतः इत्युवाच सर्वेष्वन्यपुमा
न्क्रोधाग्निनाज्वलन् ततो हसंतस्तत्राहुस्तं नमूढः किं ब्रवीषि परः प्रत्यक्षं दर्शितः क्रोधः साहसोपि भवता
ति एवं स्वदोषः प्रकटोप्यज्ञैर्देव न बुध्यते इदानीं श्रूयतां राजन्यः कन्यां वर्धयिता नृपः राजा मूर्खः कोपिक
स्याश्चित्सुता पाजनि तस्याश्च संवर्धयितुकामस्ता मतिलोहेन सत्वरं वैद्यानानीय नृपतिः प्रीतिपूर्वमभाष
त सद्योषधप्रयोगं तं के विलक्षणं हत येन सा सतस्याधवर्धते शीघ्रं मद्दत्वेवप्रदीयते तच्छ्रुत्वा ते बुवन्नैवायाउपजीवथयि
तेजं अस्त्यौषधमितो दूराल्लभ्यं तद्देशाद्वाप्यते प्रानयामस्तु यावत्तावद्देवस्तु तानेव अदर्शणास्थापनीयेषा
विधानेन तत्र ही दृशे इत्युक्त्वा स्थापयामासस्तं सोते तानपालाजा संवत्सरान्तु बहुत्तनौषधं प्राप्तिं शंसिन:

यौवनस्थं च तां ग्रामा मोषधेन प्रवर्धितां सुवर्णादर्शयामास सः तांत सैमहीभृते सोपितान्सूर्यामा
स वै यां स्त्ते छायनेस्थ्रयः इति व्याजाजनुधियोभूनैर्भुज्यंत ईश्वराः अथ चाकर्णतामर्थपण्णपार्जितप
डितः अभून्नगरवास्येकः पुमान्प्रज्ञाभिमानवान् ग्रामवासी च तस्यैकः पुमान्स्त्रवत्सरावधि भूतको
ममतेषामाप्टच्छ्यस्वगृहं ययौ गते तस्मिंस्तु पश्चाद्भार्यातं निरागतासमा त्वमुः किं विद्म्हीतितसा
व्यर्थपण्णमभ्यधात् ततो दृष्टा पण्णान्हृत्वा पाथेयसन्दीतटे गत्वा स्वंन्तुकालस्मानमर्थपणमानयत्
तस्त्वार्थकौशले शंसन्ययौ लोकस्य हास्यतां एवं बहुत्तपयानि स्वल्पस्यार्थे पनान्ययोः अथेदानीमभिज्ञा
नकर्तीच श्रूयतामिति कस्यचिद्यानपात्रेणाम्बुविस्सन्नतोम्बुधौ राजतं भाजनं हस्तादपतन्नलेतात
दे सतत्रभूत्वौभिज्ञानसावर्त्तादिकमगृहीत आगच्छन्तु हरिष्यामि तदितोब्धिजलादिति पारं प्राप्य
स्तु पेस्तीरे दृष्ट्वा वर्तादिवाबिणा ममन्नभाजनं प्राप्तमभिज्ञानीयं यामुदुः दृष्टश्चाक्रोशयः सोनैरूपाहा
स्यतां यत्कृतः एवं स्नूर्णव इदानीं स्वप्रतिमांस प्रदं नृपं मुग्धः कोपि नृपो पश्यस्य सारादावथोनदी तयोर
केनसस्यातमासं दृष्ट्वा महानसे पंचमांसपलस्य मांतस्य हेतुबकर्तन उत्कृतेमांसखंडेन दृष्ट्वा तेषां पति
तं भुवि ज्ञात्वा तं कैपो राजा सोप्रतीहारं समादिशत् छिन्नपंचपलीमांसमेनास्य दाम्यति वाक्रया तदि
तोप्यधिकं मांसमस्मै दीयतामिति किं दीवति शिरश्छिन्नोदस्य तत शिरः शते दासामि देवमनंकाम
... दतो हसल्लुक्षिः तं समाश्वासयं देशेभ्यः दत्तमांसं सर्पयत एवं मूढप्रवृर्वतिनिग्रहेनापनुग्र

बृ
ह का
श क्ति
य
२२४
३७५

हृ इयं चाकर्णयैतां मे दासीश्रुयांतवकां द्विलिणी पृच्छेतीमब्रवीत्कोविदा घोटी त्वत्तृ तापसी योयं श्रुतोस्ति
ते बालस्तेहत्वा देवताबलिः क्रियते चेत्ततो मस्तेतिष्ठिं तं जायते सुतः एवं तयोक्ता यावत्सा तत्तथा कर्तु
मिच्छति तावद्वृद्धाहितामासीद्वृद्धातामवदद्दहः हेसि पापिसुते जात नसु जातेशाप्तमिच्छसि यदि सेयपि
न जातस्तेततस्त्वं किं करिष्यसि इत्यवार्यतसापापा दार्यया वृद्धयातया एवं पतेस्य कार्येषु शोकिनीः सेवा
तस्त्रियः वृद्धोपदेशनतता रस्तैतेक्षत यत्नणः श्रूयमामलकानेतादेवेदानीं निशम्यतां कस्याप्यभू
द्रहस्यस्य भृत्यः कश्चन मूर्खधीः समादिशत्तु हस्यस्तं भृत्यमामलकप्रियः गच्छाराधनान्तम मधुराण्यान
यामलकानिमे एकैकं दशनच्छेदे नास्वाद्यानीतवाञ्जडः स्वास्वाद्यम मधुराण्येता   न्यानीतानतांप्रभुः
सोब्रवीत्सोपि तान्मूर्खो बिच्छिद्यानीतालोकयन्तत्स्यया अहो गृहपतिस्तेन भृत्येनाबुद्धिनामम निर्धूतनाशयते
वं प्रभोरर्थमप्यात्मनः श्रुतं स्वाचात्र शृणु तत भ्रातृद्वयकथामिमां ब्राह्मणभ्रातरावास्तां पुरे पाटलिपुत्र
के यज्ञसोम इति ज्येष्ठः कीर्तिसोमस्तथानुजः पित्र्यं वा भूद्धनं भूरि ययोर्ब्राह्मणपुत्रयोः कीर्तिसोमो नि
जं भागं व्यवहारादवर्धयत् यज्ञसोमस्तु भुञ्जानो दत्त्वा व्ययमनयत्क्षयं ततः स निर्धनीभूतस्तं निजां भार्याम भा
षत प्रियेऽनयापि भूत्वाहमिदानीं निर्धनः कथं वसामि स्वमध्ये बन्धूनां नहि देशं व्रजाव हे पाथेयेन वि
नाऽत्र यावद्वृद्धं दिनेतया निर्वपं समयदा च के तदाभार्यातमाहस्मा प्रार्थयस्व यदि गतव्यं त्वं तत्कृत्वा कीर्ति
सोमतः मार्गयस्वपथ्यं ते किं विस्वाद्येयमनुजादिति ततो गत्वानुजे याचमाने पाथेयं तेन समागतेति तावेनद

नुजः सोऽत्र जगारे भार्यया सहया न्हापितस्य थनायामि वर्यं दमः कुतोऽर्थितं यथ्वाहि दरिद्रः स्नातस्य वा
स्नानमर्जितुमिच्छति श्रावैतत्कीर्तिमेतो सो भ्रातृत्वे हा दत्तोऽपि सन् नेच्छत्वं किमप्यस्मैक ष्टा कुत्तो भवश्च
ता यत्तस्मा मस्त नस्तु सौगन्ध्यापत्यैनि वेचयतत् तयाम हप्रस्थितवान् वैक शरणम्तनः गच्छ ग्रामेऽट
वीदेवाभिर्गीर्णीजगरेण सः तद्भार्या च तदा लोकाद् वृक्षे दृप तिता भुवि किमाकन्दसि भद्रे त्वमिति मानु
षभाषया स्नातेनाजगरेण तत्र ब्राह्मणी निजगादेति नकंदामि कथं यस्मान्महासत्वमम तया दुःखि
ता या विदेशे महाभिः दाम्माजनेदृते तच्छ्रुत्वाजगरो वक्राउद्गीर्या सोदरो महत हामिपात्रेण हालोदेभि
द्या भोउमिति ब्रुवन् को महाभागाभिर्दत्ता मे दास्यत्यासिं द्रियादिति उक्तस्तया च ब्राह्मणजगाराजग
रस्त्वम सः नदास्यन्सार्थितो योऽत्र भिक्षां तेन स तत्क्षणं शान्तथायामनि शिरः समस्मे तद्ध्वा मम तच्छ्रुत्वा
ब्राह्मणी स्नातमुवाच जगारं सती यदेव तन्न मे वात्र भर्तृभिक्षां प्रयच्छ मे इत्युक्तस्तां ब्राह्मणी समासो
जगरो मुखात उजगाराद्दत्तेयत्तस्याम जीवतमेव तं तमुद्दीर्य वसमपरि दिव्यः सोऽजगारः पुमान पश्यत
ष्टस्त्वतो हृष्टो दे पत्नी निजगाद सः अहं कांचन वेगाख्यो विद्याधरमहीपतिः सोऽहं गौतम शापेन प्राप्ता
स्य जगरो गतिं साध्वीसिवाद पर्यन्तः स च शापो ममाभवत् इत्युक्त्वा च हेमपात्रं वरत्नैरापूर्य तत्क्षणात् वि
द्याधरेश्वरो हृष्टः स्वमुत्सृज्य नामसः तो वा ययत्तु यादाय रत्नौघं दंपती गृहे तत्रास्त यत्तस्तो मामावत
याम्पथ नः सर्वे सन्दानु दंपस वैस्य थाता सर्वे प्रयच्छति श्रूयते नापितस्यार्थी मृगयो त्र च पुमान यम

ह
ह क॰
श क्ति
य
३७५
375

कर्णाटः कोपि भूपं स्वं रणे शौर्यादतोषयत् सप्रसन्नो नृपस्तस्मायभीष्टं दत्तवान्स्वयम् तस्मै च नापितं वव्रे
नृपस्य सक्तं निभो भटः सर्वाश्चिन्तश्रमाणेन सद्रसज्ञाविवेकतः इति नकिंचिन्मार्गणे चैप्समनुन्नुगप्य सृएवतायुना
कोपि तस्य व्रजन्मूर्खः शाकटस्थितकेनचित् ऊचे समं कुरुष्वेतच्छकटं मे मनागिति समं करोमि चेत्तत्ते मे किं
ददासीति वादिनं नकिंचिन्मे ददानीति शाकटीति जगाद तं ततः स मूर्खः शाकटं समं कृत्वैव तत्स्य तत्र तन्मे
नकिंचिद्देहीति निर्बन्धयाचे स वाहसन् इति देव सदैवहास्यभावे पार्श्वभावे च जनस्य नियतावविपदास्पद
तीव यान्ति मूढाः इति सेन तस्त्व भवेनिष्ठ जनीयाः एवं स गोमुखमुखोक्ता कथा विनोदमनं निशम्य राजतोस
निवेशमनः विश्रान्तिहेतुर्मन्त्रिवलस्यजनाद्भ्य यस्यानिद्रामियाय नरवाहनदत्तदेवः इति श्रीसोमदेवविर
चिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके पञ्चमस्तरंगः आदितपञ्चषष्ठः ५ ॥ ततः प्रातः समुत्था
य पितुर्वत्सेश्वरस्य सः नरवाहनदत्तोत्र दर्शनायान्तिकं ययौ तत्र पद्मावतीदेवी भ्रातरि स्वगृहागते भ्रा
गते मागधेशस्य तनये सिंहवर्मणि तत्स्वागतकथाप्रश्नप्रवादे दिवसे गते नरवाहनदत्तः स्वमुक्ता
मंदिरमाययौ तत्र शक्तियशःसोत्कं तविनोदयितुं निशि ततः स गोमुखो धीमानिमामकथयत्कथां
बभूव क्वापि सच्छायो महान्न्यग्रोधपादपः शकुन्तशब्दैः पथिकान्विश्रमायाह्वयन्निव तत्रासीन्मेघवर्णाख्यः
काकराजः कृतालयः तस्यावमर्दनामाभूदुलूकाधिपतिरिपुः स तस्य काकराजस्य तत्र रात्रावलूकराट् एत्य का
कानहंहताक्रान्तापरिभवं ययौ प्रातः स काकराजोत्र सभामस्थो वाच मन्त्रिणः उड्डीवाद्रीविसंडीविप्रजीविचिरजीविनः

सशत्रुः परिभूयास्मांल्लब्धप्रसरो बलीभूतः आपतेदेव तन्मन्त्रप्रतीकारो निरूप्यतां तच्छ्रुत्वाभाषतो
द्दीपी शत्रौ बलवति प्रभो अन्यदेशाश्रयः कार्यस्तस्यैवानुनयोऽथवा श्रुत्वैतद्राज्ञी व्याहृतसमद्योनभयम
प्पदः पराश्रये स्वशक्तिं च वीर्यं स्वकं मौर्यं यथाद्गमं ततो जगाद संजीवी मरणं दैवशोभनं न तु शरणमन्येशत्रो
विदेशे वापि जीवनं योऽद्धं यते न सा कं चः कृतावधेन शत्रुणा संधिं कृत्वा तेन हतन्यः सप्राप्तेव समे पुनः चि
रजीवी न तो वादीत्कः संधिर्हि तपवकः आहृष्टवैरकाकानामूलकेन मत्रकोऽत्र जेत मंत्रसाध्यमिदं मंत्रोग
उपसर्वोच्यते श्रुत्वैतत्काकराजस्तमब्रवीच्चिरजीविनं राजा सहायवाञ्छूरः सोत्साहो जयति द्विषः
अप्यप्रडीवी वक्ति स्मन जयः सबलीयसो दृष्टम् केवेति तन्मे ब्रूहि केके न हेतुना काकोलूकस्य वैरि
त्वमं त्रैवदपासम्यतः परं तच्छ्रुत्वा काकराजं तेवि चिरजीवी जगाद सः वाग्दोषाय च श्रुत्वा किं न गर्दभा व्या
यिकात्वया केना रजवैलीसगर्दभः पुष्ट्येकृशः परस्य सेघुमुक्तोभ द्राव्काघ द्विपचर्मणा सतानि
एवार न्हीपीति जनैस्त्रासात्मवावितः एकेन दृष्टे प्रपते जातः काषिकेन धनुर्भृता सते द्दीपीति मत्वा नः कु
श्रीभूधभयाननः केवलावेष्टितत्वचः गात्रे प्रवहते ततः नैव रद्दुनन्धाया तेन वत्तोयमिति चिंतयन्
एवारस्तत्समते नोश्वेत्थी हृतस्य पोषितः तच्छ्रुत्वा गर्दभ्म— त्वा तमुपेत्य सकार्षिकः अवधीच्चारवीत
नद्वतैवारस्यपाति एवं वाग्दोषतोस्माकस्तेलकैः सहवैरिता पूर्वस्यराजकाश्रासनक दाविरविप
त्तिमः तेसंभूयारभन्तेसमपादिराजाभिषेचने सर्वे कतेसमलकस्यैवाकि तच्छ्रुवामरम तावद्बागरा

हि
ह.क.
शाक्रि
य
३२६
३५

नायातस्तं दृष्ट्वा वायसोऽब्रवीत् रे मूढाः संति नो हंसाः कोकिला यान्ति किं ततः येन क्रूरदृशं स्वामि
मम प्रियदर्शने अभिषिंचथ राजेऽस्मिन्नित्युलूकं ममंगले राजा प्रभाववान्कार्यो यस्य नाम्नैव सिद्धिः कृत
न्तथा च शृणुतैतां वै काककथां वो वर्णयाम्यहं अस्ति चंद्रसरो नाम महद्ब्रीजलेसरः शिलीमुखोऽखिलन्तीरेषु
वामशशकेश्वरः तत्रावग्रहक्षुष्काम्भसि पाने गजयूथपः चतुर्दन्ताभिधानोऽम्भः पानकामागतश्चन तस्य
यूथेन शशकानां गाहमानेन तत्र ते शिलीमुखस्य बहवः शशिराजस्य चूर्णिताः ततो गजपतौ तस्मिन्याते सो
त्र शिलीमुखः दुःखितो विजयं नाम शशं शशाप त्वमसन्नियो लब्धाहसो गजेन्द्राय पुनः पुनरिहैष्यति
तिः शशोऽपि प्रत्यस्मात्स्वन्तउपायोऽत्र विमृश्यतां गच्छ तस्मात्तिकं पश्य युक्तिः कार्यमिति वा न वा नेह कार्यमुपायं
च वेत्ति वाक्यं वयुक्तिमान् यत्र यत्र गतस्तत्र हितं तत्र न भवत्क्षम इति स प्रेषितस्तेन प्रीतस्तत्राययौ शनैः
मार्गानुसारात्सामंतवारणेन्द्रं च दर्शने यथा तथा वधुपाशः स्यात्तस्तामोऽवलिनेतिसः शृंगाद्रिशाखमारूढो
धीमांस्तद्द्वरदं जगे अहं देवस्य चंद्रस्य दूतस्त्वां चैवमाह सः शीतचंद्रसरो नाम निवासोऽस्ति ममोत्तम तत्रास
न्ते शशास्ते यो राजा हन्तव्यमे प्रियाः अत एवास्मि शीतांशुः शशी चेति ततः प्रथा तत्स्वे नाशितास्तेन वै शशका
निहतास्त्वया भूयः कर्तासि चेद्देव मन्तप्राप्स्यसि फलं एतद्दूताच्छ्रुत्वा गजेन्द्रः सोऽब्रवीद्भयात् नैवं करि
ष्ये भूयोऽहं मा नो मे भगवान् शशी तेऽधिदर्शयामस्ते यावन्नत्वा शाधि येः सखे इत्युक्ते वानेतां तारेन्द्रमानीय सरोऽन्तरे तत्र
तस्मै शशशश्वेदश्यति बिंबमदर्शयत् तदृष्ट्वा भीतो नतो भयात्कंपसमाकुलः वनं द्विपेन्द्रः स ययौ भूयस्तत्र च नाययौ

प्रसादेन सुदृष्ट्वासं शशराजः शिलीमुखः संमान्यते शशैर्हृतम् अवनस्तत्र निर्भयः इत्युक्त्वा वायसोऽभू
यः पक्षिगणस्तानभाषत: एवंप्रभुः स्वनाम्नैव यस्य कश्चिन्न बाधते तदुलूको दिवान्धोऽयं क्षुद्रो राजेन्द्र
नो हन्ति क्षुद्रस्य स्यान्न विश्वासस्तत्र चैतां कथां शृणु कदाचित्क्वापि वृक्षेऽहमवसं तत्र चाप्यधः पक्षी क
पिंजलो नामावसत् निसर्गकृतालयः स कदाचित्क्षुधितः क्वापि यावद्दिवसान्बहून् नायाति तावन्नीडं त
मेनं शशकोऽवसत् दिनैः कपिञ्जलोऽयागात् ततोऽस्य शशकस्य च नीडम `` ` मेवं विवादस्तदभूत्तयोः
विनिवारितः ततः सम्भ्रमन्वेष्टुं प्रस्थितावुभौ तावहं कौतुकाद्दृष्टुमन्वगाच्छं सललितः गत्वा स्तोकं सरस्ती
रे हिंसार्थं तं समुपावृत्ते ध्यानार्थं मीलितदृशा मार्जारेणावेक्ष्य तौ एवमेव तं पृच्छावः किं त्वया धर्म इह
धार्मिके इत्युक्ते विडालेन तमुपेत्यैव समवाचतां शृणु वत्सौ भगवन्नायं तपस्वी त्वं हि धार्मिकः श्रोतेन दू
रस्थित्वा वा विडालस्तौ जगाद सः न शृणोमि तपः क्षामो दूरादायातमेन्तिकं धर्मोऽयं सम्पद्ङ्गिनामिह
सुभयलोकयोः इत्युक्त्वा श्वासयन्तावयं मानीय स विडालकः उभावप्यवधीत्क्षुद्रः साकं शशकपिञ्जलौ
तदेवं नास्ति विश्वासः क्षुद्रकर्मणा उज्जेने तस्मादुलूको राज्यायैव न कर्तव्योऽतिदुर्जनः इत्युक्ताः पक्षि
णस्तेन वायसेन तथेति ते अभिषेकमुत्सृज्य स्वनिवासं ययुः अद्यप्रभृति पूर्वं च वैरं चास्यामश
त्रवः स्मरंश्च क्रोधमूलकं तं काकमुक्त्वा जगाद यो काको पिशुनो मुक्तेन मन्त्रा विघ्नस्ततोऽभवत् वाक्
मात्रात्सोऽद्य दिनादेव वैरं किं नाद्य तत्पुते एवं वाग्दोषसम्भूतं वैरं नः कौशिकैः सह इत्युक्त्वा काकराजे चि

चिरजीव्यवदत्ततः बहवो बलिनस्त्यजेतं शक्या न कौशिकः बहवोपि जयंतीह पश्यैतदत्र निदर्शनं छा
गं क्रीत्वा गृहीत्वा स्वे ग्रामात्कोपि व्रजन् द्विजः बहुभिर्ददृशे मार्गे धूर्तैस्तं छागं जिहीर्षुभिः एकस्तु तेष्वथागत्य
तमुवाच ससंभ्रमं ब्राह्मण कथमयं स्कंधे गृहीतः श्वा त्वयाग्रज तच्छ्रुत्वा न तमनादृत्य स द्विजः प्राक्रमत्तदा त
तोन्यो ह्युपेत्यास्याग्रे तद्वदेव तमूचिवान् ततः ससंशयो यावद्यातिच्छागं निरूपयन् तावदन्यस्त्वथाभ्येत्य तमे
वमवदद्विजाधमः कष्टं यज्ञोपवीती त्वं श्वानं च वहसे कथं नूनं श्वायं तोन विप्रस्त्वं हस्तेन तं मुमोच गात् तच्छ्रु
त्वा स द्विजो दृष्ट्वा नूनं भूतेन केनचित् भ्रामितोहं दृशाहं ता सर्वे यं पश्यंति किं मृषा इति विप्रः स तं स्नात्वा छा
गं त्यक्त्वा ययौ गृहं धूर्ताश्च नीत्वा तं भजं यथेच्छं समभक्षयन् इत्युक्त्वा चिरजीवी तं वायसेश्वरमब्रवी
त् तेनैवं देव बहवो बलवंतश्च दुर्जयाः तस्मान्मंत्रिविरोधेस्मिन् यदहं वच्मि तत्कुरु किं चिदिहास्तु वितप्ते ता
मा कृत्वा त्वं सैव त्वरयाथः ऋष्यमूकगिरिं याहि कृत्वा तावदहं स्थिरे तच्छ्रुत्वा तत्तथेत्यत्र कोपेनोल्लुंचितच्छ
दं कृत्वा तमथ त्यक्त्वागिरिं प्रायात्काकराजः समानुगः चिरजीवी ससत्त्वासीत्तत्र तिष्ठन्तरोस्तले ततस्तत्रायया
तो ऽस्मानुगाः स उलूकराट् अवमर्दोन्वसोप्यपश्यन्नैकमपि वायसं यावत्सचिरजीव्यत्र मंदं मंदं विरौति स तथ
श्रुत्वा चोलूकराजस्तमवतीर्य ददर्श सः कष्टं किमेवंभूतोसि त्वमपृच्छत्तं सविस्मयः ततः स चिरजीवी तं
हृच्छवाल्पस्वनोवदत् चिरजीवीस्म्यहं तस्य सचिवो वायसप्रभोः स वराकं मया न स्मृतो दमेच्छतं मे त्रिसमतं ततस्तान्म
त्रिणो मां स्मरन्नि भर्त्सयित्वाहं तमब्रुवं यदि शक्लोसि मामं त्रयं पृच्छ वा हि प्रियं तत्व ततस्कार्यं बलवता कौशिकेंद्रेण विग्रहः

कार्यस्त्वननुयस्तस्मिन्नीतिं वेदनुमन्यसे ॥ अथैवं तच्छ्रुत्वोपदिष्टोयमिति कोपान्निहन्यमे सकाकः स्वैः समं
मित्रैर्मेघवर्णो वध्यामिमान्यथात् ॥ स्निग्धामांचतनुं कृत्वा लेन्कापि सानुचरो गतः ॥ अथ काकश्चिरजीवी समुद्वलमना ।
सीदधोमुखः ॥ उलूकराजोपि ततः स पप्रच्छ स्वमंत्रिणः ॥ किमेतस्य विधातव्यमस्माभिश्चिरजीविनः ॥ त
च्छ्रुत्वा दीप्तनयनो नाम मंत्री जगाद तं ॥ अवध्यो रक्ष्यते चौरोप्युपकारीति सज्जनैः ॥ तथाहि वृद्धवणिजः कस्यापि सी
द्रेण्या क्षोपि सकामपि ॥ वृद्धोप्यर्थिशमभ्येत्य लापितानिमेवणिक्कृता ॥ सा तस्य शयने नित्यं सम्मुखी न भूत् पराङ्मुखी
वतीन्तष्टप्पकालात्र भ्रमतीवतनोर्धने ॥ एकदा शयविष्टः चौरो निशि शय्यास्थयोस्तयोः ॥ तेन दृष्ट्वा सापरा
ङ्मुखा तमाश्लिष्टपतिं भयात् ॥ तमभ्युदयमाश्चर्यं मत्वा यावन्निरीक्षते ॥ दिशस्तावद्वणिक्तावत्कोणे चौरं दद
र्श तं ॥ उपकार्यसि मे तत्तानभृमेवीतयामहे ॥ इत्युक्त्वा सोथ चौरं तं रक्षिता नाणोत्क्षणात् ॥ एवं रक्षायमस्माकं
चिरजीव्युपकारकः ॥ इत्युक्त्वा दीप्तनयनो मंत्री तूष्णीं बभूव सः ॥ ततो वक्रनासाख्यं मंत्रिणं कौशिकेश्व
रः सप्रच्छ तस्मिं किं कार्यमस्य वक्तुं भवानिति ॥ वक्रनासस्ततोवादीद्रक्षोयं परमर्मवित् ॥ अस्माकमेत
योर्मैत्रं श्रेयसे स्यात्मिमंत्रिणः ॥ निदर्शनं कथ्यादेव श्रूयतामत्र वाश्रिमते ॥ कश्चित्प्रतिग्रहेणैव गावा प्राप
द्विजोत्तमः ॥ तस्य दृष्ट्वाथ चौरस्तां गावं वातेतं समचिंतयत् ॥ तत्काले राक्षसः कोपि तमैच्छत्खादितुं द्विजं
तदर्थं निशि गच्छंतौ दैवात्तौ चौरराक्षसौ ॥ मिलितावन्योन्यमुक्तार्थौ तत्र प्रापतुः समं ॥ अह हयेन हृतामारे
तत्सुप्ते सर्वे द्विजः ॥ रक्षोप्याह प्रगृहलद्वयं गोयुगं कथमेव हराम्यहं पूर्वं विप्रेनोवेत्स्यथामम

बृ
हक
शक्ति
य
३२८
३२४

भवेद्गोप्तुरशाठ्येन यत्रद्वेष्मिन्मरिश्रमः इतिप्रविश्यसदनेचौर... राक्षसौ यावेनैकसहायेनता
वन्ताबोधिसमद्विजः उत्थायात्तकृपाणोवत्तावदृष्टो ब्रजापिति ब्राह्मणेजगमतस्थौ रराक्षसौतौपलायि
तौ एवंतयोर्वध्यामेरोहितायाभूद्द्विजन्मनः तथ्यामेरोहितोस्माकंकाकेन्द्रचिरजीविनः इत्युक्तोवक्र
नामेनकौशिकेन्द्रः स्वमंत्रिणा तेनप्राकारकर्णाख्यमपृच्छत्सोप्युवाचतं चिरजीवनकेपायमापन्नः श
रणागतः शरणागतहेतोः प्राक्स्वमांसमदाच्छिविः प्राकारकर्णाच्छ्रुत्वैतत्सविवेकूरलोचनं उलू
कराजः पप्रच्छसोपिप्राहतोब्रवीदिदं राजन्नयनयेनैतेमंत्रिभिर्नाशितोभवान् प्रतीयते न्वीति तः कृता
वायसवैरिणः मूर्खोहि दृष्टमलीकोपिप्राज्ञास्तोहितेनतुष्यति तथाहितस्याकोप्यसीभार्याभूत्तस्यत
प्रिया तौचान्यपुरुषासक्तातताउद्भ्रान्तलोकतः तत्रजित्वासमानस्तोभार्यामवदत्तेकदा प्रियेराजा
त्ययाहरेहव्यापारायमायाम्यहं तत्वयाममवृन्दादिपाथेयंदीयतामिति तच्छ्रुत्वेतिदत्तपाथेयस्तयानिर्ग
त्योहतः सशिष्यान्तममागमत्यथेतिप्रविवेशसः तदर्दृष्ट्वैवजायांतरद्यौ शिष्यधुत्तस्तले साप्य
प्यानाययंतेसंतद्भार्यापरपूरुषं तेनसाकंचखट्वायामध्यास्ताणपतिंते...दा दृष्ट्वाकथंचिदनेपापामेने
तत्रस्थमेवतं तृणाश्लोपपतिस्तत्रव्याकुलः पृच्छतिस्वतां ब्रूहिप्रियेकिमधिकः प्रियोहंतवकिंपतिः
तच्छ्रुत्वाकूटकुशलातेजातंनिजगादसा प्रियोममपतिस्तस्यकृतेप्राणांस्त्यजाम्यहं इदंतच्चापलेस्त्रीणां
सहजंक्रियतेत्वया किं श्रमेध्यमपिभक्षन्ति नासौ मां समर्यादिनासिकाः एवंतस्यावचः श्रुत्वाकौशिकेन्द्रात्र

वीत्सतं कुलजायास्तु कृत्रिमं॥ तुष्टः श्रण्वानलानन्दा निर्गतः शिष्यमभ्ययात् दृष्टैनयायसान्ती
तेममभक्तेयमीदृशी अमुमेवाश्रितां कान्तेन तदेतां मूर्ध्नि वहे इत्युक्त्वा सहसोत्क्षिप्य स्वे स्यावेव ता
वुभौ स शिष्यः स जडो जायां तज्जारौ शिरसावहत् इत्थं प्रमदा दृष्टेऽपि दोषे कपटसेवनः मूर्खस्तु व्यति
हास्यैव निर्विवेकस्त्वगच्छति तदेष चिरजीवी तेरस्मान हि शुचिग्रहः उपेक्षितो ऽप्ययं देवहन्यामेव रव
द्रुमं इति रक्ताक्षात् ततः श्रुत्वा कौशिकेश्वरो ऽब्रवीत् तं कुर्वेन स्वहितं साधुः प्राप्तो वस्यामि मामयं ततश्च
स्वान्तं से रक्षः किं कुर्यादेकक स्वनः इति तस्मिन्निगर्वके मेघवर्णाख्य मुलूकराट् आश्वासयामास भवने वाय
सं चिरजीवितं ततः स चिरजीवी तमुलूकेशं जगाद तं किं ममैतद्वस्थस्य जीवितेन प्रयोजनं तन्मे
दापय काष्ठानि यावदग्निं विशाम्यहं उलूकयोनिं च वरं प्रार्थये हेतुनाशने कर्तव्याय स राजस्य तस्यै
व प्रतिक्रिया इत्युक्तवन्तं विहस्य रक्ताक्षोऽतिजगाद तं अस्मत्प्रभोः प्रसादात्ते स्वस्थ एव किमग्निना न च
ते कौशिकाभावी यावत् काक तनमस्तित यादृशोऽयः कृता याजा भवेनादृशः एव सः तथा च प्राङ्मुनिः
कश्चित् क्षेत्र तन्हल च्युतां शिशुं मूषिकां प्राप्य कृपया कन्यां चक्रे तपोबलात् वर्धितां मामाश्रमे तां च सदृष्ट्वा
प्राप्तयौवनां मुनिर्बलवते दातुमैच्छत् दातुमाहूय बलिने ऽदर्शयत् तामेतां कन्यां परिणयस्वेमे इत्युक्त्वा
च सर्वं विलिख्य तत्रतः सोऽब्रवीद्रविः मत्तोऽपि बलवान् मेघः स मां छादयति क्षणात् तच्छ्रुत्वा तं विसृज्याकं
मेघमाहूतवान्मुनिः तत्र पृथैव च सोऽवादीत् तेनाद्यैवमवादि सः मत्तोऽपि बलवान्वायुर्यो विक्षिपति दिक्ष

वृ
ह क
म्ञ्जि
य
३२५
३७९

मो इत्युक्ते तेन स मुनिर्वायुमाहूयति स्म तं स तथैव चते नोक्तस्तमेव मवदत् स्म तं मयापि येन चास्ते तेषां
तस्ते बलिनोद्भयः श्रुत्वैतद्देकं शैलेन्द्रमाहूयन्मति सत्तमः तथैव यावत्तं वक्ति तावत्सोद्विजं गारुते मू
षिका बलिनो मन्मोयमेच्छिद्राणि कुर्वते इति क्रमेण प्रयुक्तोद्दिव तेर्जानिभिः सुतैः महर्षिणानुहूवे के
मूषके वनसे भवं कन्यावहे तामिसुक्तस्तेनोवाच स मूषकः कथं प्रवेक्ष्यति बिलं मम मे याहृशपतामिति
पूर्ववन्मूषिकैवास्तु वरामित्यथ स ब्रुवन् मुनिस्तां मूषिकां कृत्वा तस्मै प्रायच्छद्रस्वे एवं स्वहंसा वापि
योयाद्दृक्ताद्दगोवसः तदुलूको न जानन्नेवं चिरजीविनं विश्वासि इत्युक्तश्चिरजीवी सरक्ताक्षेण बहु वि
तयत नीतिं तस्य न चेतस्य ...ता तेनक्तं नवचः श्रोष्वाम्मूर्खो हृ मेस वैनकार्यं सिद्धमेव मे इति संचिंतय
ते तमादाय चिरजीविनं स्वं चार्यैव रक्ताक्षादत्वा कंतस्तु लग्नाश्रितः उलूकराजः स्वयोतवपमदीति
जे पदे चिरजीवी चतदस्मभासाय शनपोषितः तत्साश्वस्यावि सोवर्द्धीवाभूत्स पतिः एकदा त
मुलूकेन्द्रमवदद्देवयाम्यहं प्राश्वास्यका कराजं तमानयामि स्वमास्पदं येनात्राग्नेर्विपत्यायगुहाभिः
सतिहन्यते अहं भजामि चेतस्य मत्रमास्पदसानिष्ठोनि ग्रहेतृणपेरात्काय द्वारं नीड गृहांतरे दिवांत
दापानभयात्सर्वे तिष्ठत रात्रिनाः इत्युक्तास्तृणपर्णादिच्छन्नद्वारगुहागतान् कृत्वोलूकान्स योप
प्रैव चिरजीवी निजप्रभोः इत्युक्ताच्चयपोता वह्निं कीदृश्मविनोल्पकः चेद्द्वयलेविने वैक काष्ठैः स
हवायसैः यागात्स वांद्विंयथा तातेषेच्छ मेव तृणादिभिः उलूकानां गुहाद्वारं ज्वलयामास वह्निना प्रदीप।

तदुलूकौघस्तदानीतास्त्रकाष्ठिकाः सम्भियाग्निं ददाहाय्रताउलूकान्सराजकान् विनाशशंकाकेंद्र
स्तगुहेत्यथततोघुसः समेकाककुलेनागात्निजंसग्रोधपादपं तत्राप्यायाहिषन्मथवासहृतोतमात्मनः
काकेंद्रमेघवर्णेन चिरजीव्यब्रवीदिदं एकादप्यवसन्मेत्रीतस्यासीत्वद्विपोः प्रभोः ततैर्वाक्रवनावाक्य
मदान्येनास्मृपेदितः यदस्यकारणममवचनेसोकरोत्क्रूठः पुनःसोपनयोमूर्खो मयाविश्वासवेवि
तः आजानुष्टस्याविश्वासमांडूकाग्रहिनायथा हृष्टः कश्चित्सरवेप्राप्तमशक्तः शुष्काश्रये भीकानहिः
सरसीरेतस्मिंस्तस्यौह्यतिनिश्चलः तयास्थितेचतेभीकाः पप्रच्छुर्दूरवर्तिनः ब्रूहिकिंपूर्ववन्नास्मान्भक्षयभवा
निति इतिपृष्टस्तदाभीकैस्ततःप्रोवाचपन्नगः मयाब्राह्मणपुत्रस्यमंडूकमनथावता प्रोक्तदष्टोवतेगु
रुः सवपंचतमाययौ तत्पित्राचास्मिशापेनभीकानांवाहनीकृतः तद्युष्मान्कथमश्नामिप्रत्युतैववहा
मिवः तच्छ्रुत्वानरभीकानांराजावाहसमुत्सुकः जलउत्तीर्यतत्पृष्ठमारोहद्धृतभीमिदा ततस्तंवाहनंसर्वेराव
ऊसस्ववेविर्गुतं कृत्वावसममात्मानमुवाचसमवैनवः आहारेणविनादेवनांगंतमहमुत्सहे तस्मादेयाश
नेभूत्यास्यवृत्तिर्वर्ततेकथं तच्छ्रुत्वाभीकराजस्तमवोचद्वाहनप्रियः कांश्चित्परिमितांस्तान्हिभुंक्ष्वमंडूकवरा
निति ततःक्रमात्समांडूकान् हिः सेच्छमभक्षयत तद्वाहनाभिमानाथः सेहेभीकपतिःसततं एवंसर्वाहि
हृष्टेनमूर्खैः प्राज्ञेनवंच्यते मयाचानुप्रविश्यैव देवतद्विपवोहताः तस्मान्नीतिविदाराज्ञाभवितव्यंकृता
त्मना यथेच्छंभुज्यतेभृत्यैर्हन्यतेचपरैर्जडः श्रीरियंचमदादेवधूतलीलेवसच्छला वारिवीचीवचपला

वृ
ह क
शाक्ति
य
३८०
३८०

मदिरेव विमोहिनी सा धीरस्य समं व्रस्पृशतो निर्ग्रंसतनस्य च विशेषतस्तस्य सोत्माहा पाशबद्धेव तिष्ठति तदि
दानीमवहितं नंस्ता विद्धद्वचनैरुपलतः निहता नानि सखितः प्राधि राज्यमकंटकं इत्युक्तो मंत्रिणामेव वर्णः
सचिवरजीविना समानतं काकराज स्वकेराज्ये न स्थैवतत् इत्युक्तो गोमुक्तो भूयो वत्से शासनमभ्यधात् तदेव
प्रवृत्या राज्यं निर्धारिभरपि भुज्यते निष्ठुरता पल्लवसी दंतिति लोकोपहसिताः सदा तथा च जडधीर्भूत्वा बभूवा
ध्वस्यकस्यचित् सोऽज्ञानतनयापि तस्याग्रे स्फोटं तत्र च समपाठयत् ततस्तेन परिसमस्तः स्वामिना च समसादरः अज्ञाना
नोहद्दात्कुर्वद्या समानी विनश्यति इदं च श्रूयताम् असमन्तालवेश्मानतरावुभौ विप्राव भूतामद्वैधं तयोः पित्रम
भूद्धने विभज्यमाने चार्थोस्मिन्नूनाधिकविवादतौ स्थेयीकृतउपाध्यायवृंदारसत्यावभाषत वस्तुवस्तु
समं द्वेद्वे एवं कृते नाविभज्यते ता पुत्राभ्यां येनैव स्यान्न्यूनाधिककृतः कलिः तत्कृते ना वेश्मशय्यादिभांडं स
वैयमूर्खाय एकमेकं द्विधाकृत्वा मूर्खौ विभजतः स्मतौ एकारामीतयोर्दासी त्वापि ताभ्यां द्विधा हता तद्दु
द्वा दृष्ट्वा तौ रात्वा सर्वस्वेनातुभावपि हो लोका नाशयं मे वं मूर्खो मूर्खोपदेशतः तस्मान्मूर्खो न सेवेत प्राज्ञः
सेवेत पंडितान् अमंतो चापि दोषायययाचेदं निशम्यता आसन्नु व्राजकाके चिन्निताः संतोषपीवराः ता
न दृष्ट्वा गृहस्थाः केचिद्न्योन्यमहस्य दोब्रुवन् अहो भिक्षाशिनो प्येते पीनाः प्रव्राजका इति एकस्तेषु ततो
वादी कौतुकं दर्शयामि वः अहं कृशीकरोम्येतान्युं जानानपि पूर्ववत् इत्युक्त्वा सनिमंत्र्यैतान् कमात्प्रव्रा
जकान् गृही एकाहं भोजयामास षड्रसाहारमुत्तमं तेषां मूर्खोऽस्तदास्वादं स्मरंतो भैक्षतो जनम् ॥

ततथाभिलषंतिस्मतेनउर्बलतांगताः तस्मात्वात्तः सखेवांछन्तंतोषेष्यापयेत्मनः लोकहृदयेष्वर्थं
तोडुःसह्यस्यात उः खदः इतितेनानुशिष्टास्ते सहदेंडछुतास्पदं ग्रसेतेतोषजडुः कस्मतत्सोगनाभव
कुभे ग्रयेसवर्णमुदयस्वदेवेदानींनिशम्यता पुमान्कश्चिज्जलेपातेतउगागमभजयुवा सजडोनैकहृल्ल
स्वर्णचूडस्सपद्विणः सवर्णांवर्णांतज्ञामस्यपश्यत्यतिविस्मके सवर्णमेतन्मतात कुहीतुशवि
वेशात तडाकेनवतस्यापदृष्टनष्टचलेजले ग्रहस्याहसवजलेसततमश्यन्नविशपतत पुनः पुनस्तडा
काम्भोजिकृत्त्वनीपकिंचन पिचायसेनदृष्टमृष्टोतिस्मेगृहंजडः तोदृष्ट्वाप्रतिमांत्स्येयेखेगोविप्रा
व्यबोधितः निर्विमर्षामूर्यामैनैर्मौर्यतेमंदबुद्धयः उपहास्याःपरेषांचशैलाः स्वेषांभवंतिच ग्रथ
चान्योमहामूर्खहन्तोत्रनिशम्यतां कस्यापुष्ट्वावसनोभूद्धारेणवणिजोधनि सम्भूत्यानब्रवीकिंचिड
ष्टंगत्वात्समातये कीत्वाहेयोस्यकस्यस्यार्थभागादितोहरेत मेत्वागमेयथावस्त्रपीडास्वेतामनुस्पृशे
त ग्रमस्त्वमीणिपुत्रामिस्तथाकार्यमिहाद्यितेः इत्युष्टपार्श्वेवस्यागभूत्योस्तस्मिन्नतोगते वणिजस
कस्मादुन्मम्यप्रारेभेवर्षितचनः तथाकार्यंयथातेमः पीडाचर्माणिसंस्पृशेत इतिनःस्वामितोषाकिं
मित्यालोच्याथतेजडाः कृष्ट्वावस्त्राणिपीडाभ्यस्तेस्तेस्तामभ्यवेष्टयन चर्मभणितेनवस्त्राणिविनेशुस्तेत
वारिताः पापाःकिमद्भिःसकलोवस्त्रोचोनाशितोभस्मा इत्यागतोथसवणिक्क्रोधाभ्रत्यानभाषत तयेर्वा
दिष्टमदकात्पीडाचर्माणिरत्नाणि दोषस्तत्रवकोस्माकमितितेपितमभ्ययः चर्मस्यादेशनश्यंतिवस्त्राणि

बृ
हत्क०
शक्ति
य
३८
३८१

तिमयोदितं वस्त्राणामेवरत्नार्थमुक्तं वा न तु चर्मणां अस्तु तस्य वामकरभन्यस्तभारो वणिक्ततः स गत्वा
स्वगृहे भृत्यान्सर्वान्स्वनामानं दंडयत् एवमज्ञातहृदया मूर्खाः कृत्वा विपर्ययं घ्नन्ति स्वार्थं परार्थं च तावद्
इति चोक्तं अयं चापूपिकामुग्धः संक्षेपेण निशम्यतां क्रीणाति स्माधनः कश्चित्पणेनाष्टावपूपिकान्
तेषां च यावत्षड्भुक्तास्तावत्तेनैन तृप्तता सप्तमेनाथ भुक्तेन तत्तृप्तिस्तस्योदपद्यत ततस्सचुक्रोश स जडो मुषितो
स्मि न किं मया नैष एवादितो भुक्तोऽपूपो येनास्मि तर्पितः नाशिताः किं तु षड्वामी मया हस्ते न किं कृताः
इति शोचञ्जगामान्तस्मि मजानञ्जहसे जनैः कश्चिद्ग्रामेहि वणिजा मूर्खः केनाप्यभण्यत रक्षेस्त्वं विपा
णीद्वारं क्षणाद्गेहं विशाम्यहं इत्युक्त्वा निर्याते तस्मिन्वणिजि द्वारपट्टकं विपणीतो गृहीत्वांसे रासोद्द्रष्टुमगा
न्नटं आयान्वैश्यस्ततो दृष्ट्वा वणिजा तेन भर्त्सितः त्वदुक्तेरक्षितं द्वारं मयेदमिति सोऽब्रवीत् इमन्नु श्रीय
श्रोद्देकपोतास्सर्वविज्जडः एवं च महिषीमुग्धमपूर्वं शृणु तावता कस्यचिन्महिषः कैश्चिद्ग्राम्यैर्ग्रामस
वासितः नीत्वा वटतले भित्त्वा वाटेऽभ्यापाद्य मोदितः तेन गत्वाथ विज्ञप्तो महिषस्वामिना नृपः ग्राम्यानाना
नाययामास सम्मतान्महिषभक्षकान् तत्समक्षं सभाजाग्रे महिषस्वाम्यभाषत तडाकान्तिके देव नीत्वा वटत
लेऽथ यः एभिर्मे महिषो हत्वा भक्षितः ततः एषप्यतो जडैः तत्कृत्वा मे स्थितेष्वेको वृद्धमूर्खोऽब्रवीदिदम्
तडाक एव नास्त्यस्मिन्ग्रामे न च वटः क्वचित् मिथ्यावक्त्येष महिषः क्व हतो भक्षितोऽस्य वा श्रुत्वैतन्महिषस्वामी
सोऽब्रवीन्नास्ति किं वटः तडाकश्चात्र पूर्वस्यां दिशि ग्रामस्य तस्य सः अष्टम्यां च समं युष्माभिर्भक्षितो महिषोऽत्र मे

र्सजनं तेन सप्तुनर्तृद्धम् एवी ब्रवीदिदं स्त्रीदिद्रियो वनास्त्य संक्रामेनाष्टष्टमीतिथिः एतच्छ्रुत्वा हसन्नाजा
तमाहोनस्माह एवं जडे तेमसमवादीना सर्मं किंचिद्दमिनन्मम सप्तमुहिस युष्माभिः किं भुक्ता महिषोन
वा एतच्छ्रुत्वा जडो वादीन्त ते पिता विवत्सरैः त्रिभिर्जीतो स्मिते नैवशोदितो सक्तिपादव तदसत्यं महारा
जनकदाचिद्दृदा मयेह भुक्तो स्यमाहिषो स्माभिरन्यहत्किं मृषा त्र्यैतो श्रुत्वैन तस्तानु गो राजा हासं रोद्धुं सना
शाके तियां सममहिषं तत्सतो स्तुथाम्पान रंडयत इसगुरुसति गृहेते गुर्ये प्रकटयेतिच सो स्याभिसानेना
ट्तं सम् एवं: अत्र समयमात्मनि कोचिद्दरिद्रं गृहिणी चेड्डीम् एवं समभाषत प्रतिवेशम गृहे यास्याप्युन्नसेवेस्मितिः
मंत्रिता तन्नयो मलमाले कानानीता चेत्कृतोपिमे तन्न भार्यास्मिते भर्ता नास्ते ममभवातिति ततस्तद
र्थं राज्ञो स राजकीय सरोयो तत्र विष्टस्त्रकोमीतिरष्टाष्टच्छ्रुतवदीकेः चक्राह्नो स्मीति च वदन्नुह्वानीतः
प्रवेसतैः राजाग्रे एष्टच्छमानश्च चक्रवाकरुतं व्यधात ततः स राज्ञा कथितः स्वेयष्टोनुबंधनः मूर्खः
कथितन्नृत्तांतो मृत्तोरीनो ट्यालुना कश्चिच्च सष्ठपीवैयैः कैनाप्यूचे द्विजन्मना कउरेममश्चत्रस्य उज्ज्वला
भ्यतवंनय एतच्छ्रुत्वा ब्रवीद्वै योदशद्देहि पणान्मम ददामि ते दशगुणान्मयथ यामिन चेद्ददः एवं कृत्वा
पणं तस्माज्जूही त्वातान्पणान्द्विजान् सतेमेद्दात्खुभिः उज्ज्वलमते जातेवलेभिषक नचाशकोत्सष्टयितं ददौ र
षागुणान्पणान् कोहि कर्तुमलं च उज्ज्वलशक्त्यादिहमानुषं हासायैवमशक्यार्थप्रतिज्ञानविकत्थनम
हासायैवमशक्यार्थप्रतिज्ञानविकत्थनं तदीदृशैर्महामौर्घ्यैः संवेलतबुद्धिमान इतिभद्रस्यावाय

वृ
हकं
शक्ति
य
३०२

ख्यार्थनाम्नः सचिवान्मरुभूककथां निशम्य राज्ञो नरवाहनदत्तराजपुत्रः सुमतिः प्रीतमना स्तुतोष

तस्मिंश्च भजस्नुसततकथाविनोदाब्धनकैः शक्तियशःसमुत्सुकोपि शयनीयमुपागतोथनिद्रां स ययौ

भिः निर्जैर्वयस्यैः इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके षष्ठस्तरंगः आदि

तो द्वाषष्टितमः ६२ ततः प्रातः सखीहस्तात्स शक्तियशसःप्रियो नरवाहनदत्तोत्र ध्यायन्याकुलतां ययौ

तद्विवाहावधेः शेषो मासस्तस्य युगसन्निभं मन्वानोनरतिं लेभे नवोके न मचेतसा तद्दृष्ट्वा गोमुखस्तस्य स्वान्ते

हात्तस्य पितुरन्तिके वत्सराजः स सचिवात्प्राहिणोत्तस्य वसन्तकान् तद्द्वारे वान्येपैव नैतत्समिन्वत्सेश्वरान्म

जे विदग्धो यौगन्धरायणो मन्त्री वसन्तकस्तदा चाते युवराजमनस्तुष्टिवर्धीमायं वसन्तक विचित्रां कां विदाख्या

हि कथामभिनवामिति ततो वसन्तको धीमान्कथां वक्तुं प्रचक्रमे मालवे श्रीधरो नाम ब्राह्मणोभूत् द्विजे

तसः उत्पद्येते स्म तस्य द्वौ सदृशौ यमजौ सुतौ ज्येष्ठो यशोधरो नाम तस्य लक्ष्मीधरोनुजः यौवनस्थाव

तौ विद्याप्राप्तये भ्रातरावुभौ देशान्तरं प्रतस्थाते सहितौ पितृसंमतया क्रमसंप्रधिव्रजन्तौ च प्रापतुस्तौ महा

टवीं अजलाम्हतवृक्षां यां सतप्तसिकतां चितां तत्र यातौ परिश्रान्तौ वातपे तृषाचितौ एकं सफल

मध्यायं सायं संप्रापतुस्तरूं म्लते तस्य तरोस्वैकां वापीं ददृशतुर्वाथितां शीतलस्वच्छसलिलां कम

लामोदवासितां शीतलस्वच्छसलिलां कमलामोदवासितां तस्यां स्नात्वा कृताहारौ पीतशीताम्बुनिर्वृतौ

शिलापट्टोपविष्टौ च द्वौ क्षणं विश्राम्यतः स्मतौ अस्तंगते रवौ संध्यामुपास्य प्राप्तनाभवत् निशामुखे च तत्रायो

वाप्यास्तस्य जलांतरात् उद्गच्छंति स्म पुरुषा बहवः पश्यतोस्तयोः तेषामशोधयत्कश्चिद्भूमिं तां कश्चि
दलिपत् कश्चित्तु तत्र पुष्पाणि पंचवर्णान्यवाकिरत् कश्चित्कनकपर्यंकमानीयात्र न्यवेशयत् कश्चित्तस्या
स्तस्मिंश्च तूलिकां प्रच्छदोत्तरां केचित्तु खाद्यपानादि पानमाहारमुत्तमम् आनीय स्थापयामासुरेकदेशे
तरोस्तले तत्र वापीतलात्तस्मात् रूपेणाजितमन्मथः उदगात्पुरुषः खड्गी दिव्याभरणभूषितः तस्मिंस्तत्रा
सनासीने स्नातमाल्यानुलेपनाः सर्वे परिजनास्तस्यां वाप्यामेव ममज्जिरे अथोदगात्समं तस्मादेका भव्या
कृतिप्रिया विनीतवेषा मंगल्यमाल्याभरणधारिणी द्वितीया चातिरूपाढ्या सहस्राभरणोज्ज्वला ते च
भार्ये उभे तस्य पश्चिमा वल्लभा पुनः ततोऽत्र रत्नपात्रेषु तस्य पात्राद्द्वयोस्तयोः भर्तुः सपत्न्याश्चाहारं पान
चोपानयत्सुधीः तयोर्भुक्तवतोः सापि बुभुजे सोथ तन्मतिः पर्यंके शयनं भेजे तया साकं द्वितीयया अत्र
भूपतिर्जीर्णं सुखं निद्रां जगाम सः आद्या च भुक्त्वा सा तस्य पादसंवाहनं व्यधात् द्वितीयाप्यासीत् द्रवत्तस्मा
भूच्छयने प्रिया दृष्ट्वैव तौ विश्रब्धौ तत्तस्यानूचतुर्मिथः कोऽयं स्यादर्वतीयेन तत्पादसंवाहिकामिमां प
स्याकिल शत्रवः सर्वे स्याविहृता ग्रामी अवतीर्याय तो यावदायांतामुपसर्पतः पश्यन् द्वितीया सा त
योस्तावद्ददर्श तत् उत्थाय शयनात्तस्याः समासोद्दाम चापलात् तमुपेत्य सरभसं तां सा मां भजस्वेत्यभाषत पा
पे त्वं परदारा मे तव वाहं परपुरुषः तत्किमेवं ब्रवीषीति तेनोक्ता साब्रवीत्ततः तादृशानां शतेनापि सह संग
ताऽकिं भवं तव न वेत्सि त्वं पश्यैतद्द्वितीयवरान्मम एकैकमंगुलीयं हि हृतमेकैकतो मया इत्युक्त्वा

बृ
हत्क.
शक्ति
य
३८३

सांचत्वांतस्मायंगुलीयामदर्शयत् ततोयशोधनोवादीत्संगच्छस्वशनैर्नवा त्वत्तेनावामसर्वत्रमा
तातोहन्तव्याविधः एवंनिराकृतातेनसाप्रबोध्यपतिंक्रुधा यशोधनंतंसदर्पंजगादडदतीश्रिया अ
नेनपापमनोस्मेतेनच्छहृध्वस्तिताबलात् तच्छ्रुत्वैवसउत्तस्थौ एवंज्ञामाक्रुष्यत्तत्पतिः अथाप्यामासतीभा
र्यातेगृहीत्वैवपादयोः अब्रवीत्माक्रुधामि पापायश्रुणुवचोमम अतयायाययादृष्ट्वात्वत्साश्वेवात्यित
याहृष्टात् अर्थितोयंनचाम्यास्त्वसाधुस्तत्वमयधत् मातोममत्वमित्रकायदनेननिराकृता शावोयथदम
र्शीत्वावथायेत कोपतः अनयामत्तमुत्तेचराज्ञाविहतैरास्थिताः दत्तांगुलीयकामुक्ताः शतसंख्याः
प्रभोधुमाः देवसंभावनभयान्मयाचोक्तंनजातुते अयतस्मायमीसेवमवाच्यमहमङ्गुलं वत्साचत्वेंगु
लीयानियश्पासाः प्रत्ययोनचेत् नचैषमेसतीयमीयद्भर्तेर्यन्नूतनवचः सतीत्वप्रत्ययोयंमेप्रभावंयश्य
चप्रभो इत्युक्त्वाभस्मचक्रेसाभर्तारंक्रोधनेदितं प्रसादंदृष्ट्वचगुनस्त्वल्पदूर्वोभूपिकंयथात् तद्दृष्ट्वा
सचिराद्दतांतत्रश्रुत्वामुपगूढवान् निरामच्छितीयोतो छित्वानांमाऊगोहीतो अंगुलीयानिसंप्राप्यत
दसत्तातात्स्तनसतिः नमयामासकिलतं दृष्ट्वाप्ययनपाठके यशोधनश्चात् शृतेसनिर्वेदोजगादच भार्येहारि
निपायैतेरत्नामीर्ष्यावशात्सदा तथाप्येषमन्यशंकितापायिकाश्यदिनमया विधुतंकः स्थिरीकुर्यात् कोरक्षेस्वपला
यं साध्वीयदिपरोसेन शीलेनैनकेनरक्षते तद्वदितामाभर्तारंवतंत्भयतेत्वकपोः यथानपाशापरन्नमयाशक्षिमदितः
पतस्मादानकलज्जासेतानोपगतोमम नचोपततमग्रेसहिश्रवयपायनके इत्युक्त्वासतमशाद्दीउपवेशपयशोधनं

आगतोस्य: कुतः कुत्र व्रजथः कथ्यतामिति ततोयशोधनस्तस्मै स्ववृत्तान्तं निवेद्य सः विश्वासं प्राप्य
प्रच्छ तमप्येवं कुतूहलात् न रहस्यं महाभाग यदि तद्ब्रूहि मे पुना कस्त्वमीदृशि भोगे स्थिति किं च ते जलवासिता
तच्छ्रुत्वा श्रूयतामेव शर्मीत्युक्त्वा स पुरुषस्तदा जलवासी स्ववृत्तान्तमेवं वक्तुं प्रचक्रमे हिमवद्दक्षिणे देशः क
श्मीराख्योस्ति यं विधिः स्वर्गकौतूहलेनेवं मर्त्यानामिव निर्ममे यत्र विस्मृत्य कैलासश्वेतद्वीपसुखस्थि
ति स्वयंभुवौ स्थानशान्ताव्याससेते हराच्युतौ वितस्ताजलपूतायः शूरविद्वज्जनाकुलः श्रूयते यच्छलद्दो
षाणां द्विषतां वर्त्तिनामपि तत्राहं भवशर्माख्योदेशवासी किलाभवं द्विजातिपुत्रः सामान्योहं ॥ पू
र्वजन्मनि सोहं कदाचित् ज्ञातसंस्तवोभिर्द्विजैः सह उपोषथाख्यं नियमं तत्काहस्त्रोकामो गृहीतवान् तोस्मिं
समाप्ते प्राप्ते च नियमे शयने मम पापाद्गाढं उपेत्य का भार्या समभवत् किल तयैव सह यामे विस्मृत्य तद्व्र
तेन निषेधने निद्रामोहितया साकं तेन सेवितवानहं तन्मात्र एवांशेन तस्मिन्व्रते हं जलपूरुषः इहायज्ञा
तस्तोये च भार्येषा वेनेह स्त्राणि मे प्रकाशा कुलजा पापा हितीये यं पतिव्रता एवंविधस्यापि तस्य ष्ट व्रतभा
वो नियमस्य मे जातिस्मरणमिप श्यणा श्रुत्रो भोगा ममेदृशाः यदि त्वा एव उपोषितं तदिदं स्यात् सेन जन्मनि
तत् इत्याख्याय स्ववृत्तान्तमतिथीन्तावपूजयत् सम्यक् भोजनैर्दिव्यैर्वस्त्रैश्च भ्रातरावुभौ ततोस्य सास
ती भार्या पूर्ववृत्तान्तमवेत्य तत् विन्यस्य जानुनी भूमावितिपुष्पं स भाषत भो लोकपालाः सर्वे देवहं सा
ध्वी पतिव्रता तदस्य वासमुक्तो यत्सर्गं यातेषमे पतिः इत्युक्त्वत्यामेवास्याः खोहिमानमवातरत् तस्य

बृ
ह क॰
शक्ति
य
६८४

कौचन्तौ स्वैरं दंपती सहजग्मतुः अस्ताघ्यं सत्यसाधीनां किमस्ति हि जगत्त्रये तौ च विप्रौ तदालोक्य
विस्मयं परमीयतुः नीत्वा च रात्रिशेषं ते प्रभाते स्म ययोः पुनः लक्ष्मीधर स्व विप्रौ तौ भ्रातरौ प्रस्थितौ ततः
सायं च निर्जनारण्ये वृक्षमूलमवापतुः जलं पीत्वा च तस्मान्नौ वृक्षाच्छुश्रुवतुर्गिरं हे विप्रौ तिष्ठतं ताव
दद्य मयकरोमि वां स्नानानपानेन आतिथ्यं गृहमेष्यागतौ युवां इत्युक्त्वा मम ह्यावां जन्मनत्रास्ति वापिका
अत्रैव पतस्यत तन्नीरे विचित्रपानभोजने किमेतदिति साश्चर्यौ ततस्तौ द्विजपुत्रकौ स्नात्वा वाप्याय यथाका
ममाहारापत्र चक्रतुः ततः संध्यामुपास्यैतौ यावन्न हत न लेखितौ तावद्दृष्टौ ततः पुरुषस्तदोत्तस्माद्वा
नरात सचाभिवादितस्ताभ्यां विहितस्वागतः क्रमात उपविष्टौ द्विजातिभ्यां कोऽभवानिति पृष्टवान ततः
स पुरुषो वादीत्सुराहं पूर्वतो द्विजः अभूवं तस्य मे जातं दैवात्कमलसंगतं ऊर्ध्वं स तदुपदिष्टे च जात प्रातमु
पोत्सवे शठेनसार्कं केनापि भोजितोऽस्मि बलादतः तेनाहं दैवात् तस्माद्वत्वा तातोऽस्मि शुष्ककः पू
र्वयघ कारिष्यं तद भविष्यत्सोऽदिव एवं मया युक्तः स्वोदं तौ युवां कथ्यते तेन मे ऊतौ युवां किमेतावत् प्रविष्टौ
स्यो महस्थली तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवीन्नस्मै स्वतृष्णानयशोधनः ततस्तौ ब्राह्मणोयुक्तः पुनरेवमभाषत यु
ये वेतद्दहे विद्याः सुप्रभावाद्ददानि वा कृतवियोगगृहे यातं विदेशभ्रमणेन किं इत्युक्त्वा सददौ ताभ्यां व
याह्यौ चतद्दैवतः तत्प्रभावाज्जगृहतुः सोऽथ यतो जगादतौ एकामिदानीं याचेहं भवद्भ्यां गुरुदक्षिणां
भोजनेभिन्नवेलायां मनसः संपमत्तौ एकारात्रैर्वविधायै तत्पापीयं फलं मयि पूर्णोत्रतफलं येन दिव्य

११

तं प्राप्स्यामहे इत्यूचिवान्तिनभ्राभ्यां ताभ्यां यत्नात्स्तथेति सः विप्राभ्यां प्रतिपन्नार्थस्तत्रैवांतर्दधे न
रो तौच प्रयोगासिद्धार्थौ प्रहृष्टौ भ्रातरावुभौ रात्रिंनीत्वा परा ह्न समेवाजग्मतुर्गृहे तत्राख्यायस्ववृत्तां
तमानंदयपितरौ निजौ उपोष्यस्वव्रतं तत्र तौ यदाशुप्रपेयिवकतुः अथैतमस्तगुरुहर्यदा विमानस्थाज्जगाद
तौ युष्मत्प्रसादाद्देवत्वं प्राप्तोस्मि तीर्थयत्नतः तदात्मार्थमिदं कार्यं युवाभ्यामपि यच्छुतं भवितायेन
देवत्वं देहांते युवयोरिति अक्षीणार्थाविद्यानीव वशान्मम प्रभविष्यथः इत्युक्त्वासस विमाने नेत कामकारीय
यौ दिवं ततो यशोधनौ तु द्वौ पर स्व भ्रातरावुभौ कृतांजलि तत्प्राप्तार्थविद्यावाक्ता यथास्वं च एवं धैर्य
प्रवृत्तानां शीलं ह्युच्छेद्यमपि चतां देवता अपि रक्षंति ऊर्ध्वं नीत्वार्थसाधने इत्येवं संतकाख्यातकथाद्भुत
विनोदितः वत्सेश्वरसुतः प्रेमुः स शक्तियशसं प्रियां आहारसमये पित्रा समाहूतस्तदंतिकं नरवा
हनदेवतो ययौ तत्सचिवैः सह भुक्त्वा तत्र स्वायं मंदिरं वयस्यैः स निजैः साकमाययौ
गोमुखादिभिः तत्र तं गोमुखो भूयो विनोदयितुमब्रवीत् श्रूयतामिदमन्यं वो देवाख्यानकथाक्रमे आसी
द्वलीमुखो नाम यूथभ्रष्टः स्वयूथतः उदस्य वने तीरे वारिधेर्वानरर्षभः तस्य भक्षयतो हस्तात्च्युतमेक
सदुंबरं जग्राम शिशुमारोत्र वारिराशिजलेशयः उत्पाय स्वादु तत्शष्ट्वा स प्रचक्रे कलरवं तत्र सान्त्व
हृत्प्रीत्या फलानि कपिरददिपत् तथैव चादितत्रिलफलानि सततं चैव च शिशुमारो हतं चक्रे जले सख्यं
ततस्तयोः तेनात्र हेतटस्थस्य जलस्थतिनिकटे कपेः शिशुमारो दिने दिने नितां समायं स्वगृहे ययौ जाता

बृ
हत्क
शक्ति
य
३८५
३८६

र्यौ तस्य भार्या च मत्सरा विरहार्दिता दिवा कपिसख्येन निर्वृत्तीमांद्यव्याजमशिश्रियत् ब्रूहि प्रिये किमि
स्याख्यातव केन च शाम्यति इत्यात्तं तमथ पृच्छञ्शिशुमारः प्रियं मुहुः निर्बन्धपृष्टापि यदा न सा प्रतिवचो
ददौ रहस्यज्ञा सखी तस्यास्तदा तं प्रत्यभाषत यद्यपि त्वं न कुरुषे नेच्छसे वा तथाप्यहं ब्रवीमि वितथः
खेदं जनानां नो निकृन्तेकथ्य सतादृग्यस्या भार्यायास्तवोत्सवो महागदः विना वानरहृत्पद्मयूषेन शाम्यमे
तियः इत्युक्तः सखिया सख्या शिशुमारो व्यचिन्तयत् कष्टं वानरहृत्पद्मं कुतः स्यात्प्राप्नुयामहं सख्युः क
रोमि वै द्रोहं कपेस्तत्किमसौ चितं सख्या किमथवा भार्या प्राणेभ्योप्यधिका प्रिया इत्यालोच्य स भार्यां
तां शिशुमारो जगाद सः न सीनया मयाप्येवं तं कपिं किं हृयसे प्रिये इत्युक्त्वा स ययौ तस्य मित्रस्य निकटं क
पेः कथाप्रसंगमन्नाय्य तमेवमवदत्कपि गृहाणि न सखे दृष्टं गृहं भार्या च मे त्वया तदेहि तत्र गच्छा
वो विश्रमाय कमप्यहः भुज्यते यत्र नामो ने गृहमेत्य निरर्गलं प्रदर्शनेन दाराश्च कौतुकं तत्र सौहृ
दं इति प्रतार्य जलधावधतार्य वलंब्य वानरं शिशुमारस्त्वरं गत्वा प्रवहते त्रसः गच्छं तं तं स दृष्ट्वा
च वानरः स्व किं ताकुले सखे त्वादृशम यत्त्वां न पश्यामीति पृष्टवान् निर्बन्धेनाथ पृच्छन्तं मत्वा हस्तस्थि
तं च तं स वक्तुं जगादैवं शिशुमारो जडाशयः अस्वस्थ्यामेऽस्थिता भार्या सा च ... मा याच
ते कपिहृत्पद्मं तेनाहं विमनाः स्थितः श्रुत्वैतत्तस्य वचनं स कपिः प्राज्ञो व्यचिन्तयत् हं तेनाहं दर्शमानीतः
पापेनाहमिहामना अहो स्त्रीव्यसनाक्रान्तो मित्रद्रोह मुद्यतः किं वा दन्तैः स्वमांसानि भूतग्रस्तो न खा

इति इत्थं संचिन्त्य च प्राह शिशुमारं स वानरः यद्येवं तत्कथं तत्र किं नोक्तं प्रथमं सखे आगमिष्यं समा
दाय हृदयं तत्प्रियायाः हृते वा स्वोडुम्बरवृक्षे हि तदिदानीं मम संस्थितं तच्छ्रुत्वा शिशुमारस्तस्मात्तीरमुखो ब्रवी
दिदं तस्मात्तदानयेहि तमुडुम्बरतरोरिति आनीतो नायामुपेत्यस्मिन् शिशुमारः पुनः स तं तत्रैव नानीतकेनैव
रुकः सच कपिस्तराट् उत्तताल स वृक्षाग्रे शिशुमारमुवाच तं गच्छ रे मूर्ख विहृदयं देहाद्भवति किं इत्थ
क मयैवं मोचितो ह्यात्मा न चात्रैष्यामि हस्तनः किमद्य न श्रुतं मूर्ख गर्दभाख्यायिका त्वया आसीद्गोमायु
सचिवः सिंहः कोऽपि वने क्वचित् प्राहतो हेतिभिर्जीर्णः नायमत्यविभूहहा तत्रास्थिते गते तस्मिंस्त्राणाना
हारतिः स हे तच्छेषामि यद्वृत्तिः स तं गोमायुः सोऽपि बोध्ययात निर्गमनं क्रियया शक्तिनाहार्यवितुषे प्रभो
सीदमेव शरीरं ते समर्पयितुं जनेनयत इत्युक्तः सशृगालेन तेनासिंहो जगाद तं स एव नाहरणाक्रान्तः शा
कोऽसि भ्रमितं क्वचित् खरस्य कर्णहृदयं भक्षयेत् भामि वेदहे तनेश्वरणाविरोहेति शक्त्यानिश्चयो भवामिच
तदानय जनोऽपि तं गता ताराद् ईभमाश्रमे इत्युक्तस्ततो मायुः सतथेति यो यत्नतः भ्रमन्जलान्तिके लक्ष्या
राजकस्य समर्दभं प्रीत्वे वोपगम्य तस्मात्स्वड्बलः किं भवानिति कृशीभूतोऽस्मि रजकस्यास्य भारवसतत्स
न्सदा इत्युक्तवन्तं स्वचवर्गं तमुवाच स जम्बुकः इह किं वहसि क्लेशं न मेहि तं प्रापयामि तत् वनं स्वर्गं सर्वेय
त्र खरीभिः सह वर्धमे तच्छ्रुत्वा स तथेत्युक्त्वा गर्दभो भोगलोलुभः वनं सिंहस्य तस्यागात्तेन गोमायुना
सह तवदृष्ट्वैव तं सिंहस्सहसोत्थितो गर्दभस्सः सिंहो दृष्ट्वाकरात्यातेप्राणः वेगकंपड्बलः सतेन वीक्षित

बृ
हक
थाकि
य
३८६

स्त्रस्तः पलायसहसा खरः श्रगाद्धमचलं तं सिंहोप्यपतद्विह्वलाकुलं सिंहस्त्वसिद्धकार्यः सन्नावितं प्रा
विशद्गुहां ततस्तं जंबुको मंत्री सोपालंभमभाषत न हतो गर्दभोप्येष वराकस्त्वया प्रभो हरिणादि
वधे का तद्वार्ता तव भविष्यति तच्छ्रुत्वा सोब्रवीत्सिंहो यथा वेत्सि तथा पुनः तमानय खरं तावत्संज्ञो भू
त्वा निहन्मि तं इति संप्रेषितस्तेन पुनः सिंहेन जंबुकः गत्वा खरं तमवदद्विद्रुतः किं भवानिति प्रहस्य ते
न केनापि ताडितो ज्ञेति वादिनं तं च भूयः स गोमायुर्विहस्य खरमब्रवीत् मिथ्यैव विभ्रमो दृष्टस्त्वया नात्र
तत्तादृशं सत्त्वमस्ति स एव ह्यत्र वसाम्यहमपीदृशः तदेह्येव मया सार्धं तत्र निर्बाधस्थले वने इति तद्वचसा
मूढस्तत्रागात्स खरः पुनः आगतं तं च दृष्ट्वैव स निर्गत्य गुहामुखात् निपत्य पृष्ठे तस्याथ तीक्ष्णाग्रैर्दा
रितं नखैः निहत्य गर्दभं तं च स्थापयित्वा सरक्षकं तस्य तं जंबुकं स्नातुं सिंहः स्नातुं जगाम सः तत्काल
जंबुकस्तस्य समायाबीत्खरस्य तत् भक्षयामास हृदयं कर्णौ च व्याप्तमत्समये स्नात्वागतस्तथाभूतं तं च दृ
ष्ट्वा गर्दभं हरिः क्व कर्णौ हृदयं चास्येत्यपृच्छच्चैव जंबुकं जंबुकः सोप्यवादीत्तं अकर्णहृदयः प्रभो प्रा
गेवासीत्कथं गत्वा प्रागाच्छेदन्यथा स्वयं स तच्छ्रुत्वा तथैवैतन्मत्वा केसरी भक्षयत् तन्मांसमश्नात्तच्छेष
जंबुकोपि चखादतः इत्याख्याय कपिर्भूयः शिशुमारमुवाच तं तत्रात्रेष्याम्यहं भूयः करिष्यामि खरा
यितं पर्वतस्मात्कपेः श्रुत्वा शिशुमारोपि यद्गृहं मोहादसिद्धेः भार्यायै शोचन्निव च हारितं तत्सख्या
पगमाच्चास्य भार्या प्रकृतिमाययौ कपिः सोप्यनुयेत्तीरे वचनावयास्तुले इत्याख्यायकथां मैत्री गो

३८९

मुखेः श्रुत्वैवमसः नरवाहनदत्तं तं निजगाद विनोदयन् शृण्विदानीं क्रमादन्यानुपहास्यानिमां जडान्
तत्रेमं शृणु गान्धर्वपरितोषकं जडं कश्चिद्गान्धर्विकेनाढ्यो गीतवाद्येन तोषितः भाण्डागारिकमाहूय तत्स-
मुत्तमभाषत देहि गान्धर्विकायास्मै द्वे सहस्रे पणानिति एवं करोमीत्युक्त्वा च स भाण्डागारिको ययौ
गान्धर्विकोऽथ गत्वा तान्पणानस्मादयाचत न चास्मै व्यतरत्स विना पणान्भाण्डारिको हसन् अथाभ्येत्य
नविसमसत्तत्तवैणिकेन सः उवाच किं त्वया दत्तं येन प्रीतिर्ददानि ते वीणावाद्येन मे दत्तं श्रोत्रयाः क्षणिकं सु-
खं कृते तथैवाशादानवाक्येन कृतं दत्तं मयापि ते तच्छ्रुत्वा विहतः सोऽपि हसित्वा वैणिकोऽययौ कीनाशा-
नयानया किं न हमीदृशा वाणापि जायते भीतशिष्यद्वयं चेदं दृष्टं वेदानीमिति शृण्वतो गुरोः कस्यापि भूतास्तां शि-
ष्यावस्यां मतश्रौ तयोरेको गुरोस्तस्य दक्षिणं पादमन्वहं अभ्यंजनलालयामास वामपादं तथा परः द-
क्षिणाभ्यंजके जाते ग्रामं संप्रेषिते गुरुः अभ्यक्तवामपादं तं द्वितीयं शिष्यमभ्यधात् तमेव दक्षिणं पा-
दमभ्यज्य लालयाद्यमे स्नातैतत्स्विशिष्योऽसौ मतत्स्विसमभाषत प्रतिपक्षस्य संबंधीनपादोऽभ्यज्य-
एषमे एवमहं कथं तत्स्वामित्व निर्बंधं सो करोद्गुरुः ततो विपक्षतस्तच्छिष्यो रोषाद्दादाय तस्याने गुरोः शि-
ष्यः सवर्णं बलाद्भग्नं च भग्नवान् मुक्तकंठं गुरौ तस्मिन्कोशिष्यान्वितः प्रविष्टः सः ताड्यमानः सशो-
केन गुरुहत्यातेन सोऽवितः अन्येद्युः सोपरः शिष्यः प्राप्तो ग्रामाद्विलोक्य तं अंघ्रिपीडां गुरोः दृष्ट्वा स्पृष्टमानः
प्रज्वलन्नथा नाहमनस्मि किं पादे तस्मिन्बंधि ते द्विषः इत्याकृष्याद्वितीयांघ्रिं गुरोस्तस्य बभंज सः ततो

बृ
हक
शाकि
य
३८७
३८७

व्रताश्रमान्तो नैव पिमग्नो भयोत्त्रिणा गुरुणा तेन कृपयाद्वः शिष्यः सोपि मुच्यते सर्वदुःखोपहा ह्यसौ
नोऽशिष्यो ह्रीयत स्ततः गुरुश्च स्वस्त माञ्जाय्यः स्वल्पः सोऽप्यभवत्क्रमात् एवमर्थमविदित्वा मूर्खः प
रिजनः प्रभोः स्वामिनोऽर्थं निहत्येव न चात्महितमश्नुते श्रूयतां चैतदि शिरः स्पष्टं नानामोक्षवधार्यतां कस्मा
च्चिदेवैषशिरसीत्र भूतामग्र शुक्लयः योऽक्लेशिरस्तभूरन्यंवद्दुष्मत्सहृत्तेऽपुनः अहं मुख्यमहं मुख्य
मित्यासी दाग्रहस्तयोः सर्पोस्तु पश्चात्तेनैव मुखेन विचचार सः एकदा स्वशिरः यो क्लेमार्गे कष्टमवाप
तत वेष्टयित्वा दण्ढतश्च सर्पस्य स्वास्याहरणाङ्गति तेन स्तद्दलवन्मेनेसमर्पो मशिरोजपि तेनैवान्येन
नः समुखेन भ्रमन्नहिः श्ववदेग्निपविश्रेष्ठो मार्गादष्टेन दस्यत एवं गुणस्यैयत्यस्वबहवो नाममवि
दुः तेनहीनगुणसंयोग मूर्खो यातिपराभवं इमं च शृणु तेदानीमौ तं तण्डुलभक्षकं ग्रामात्कश्चिद्व
मान्मूर्खः प्रथमां श्वाश्वसुरं गृहं स तत्र तण्डुलाश्वश्र्वापा कार्थस्यापिनास्सितान् दृष्ट्वाभक्षापिते तेषांमुष्टिमा
त्विषदानेन तत्क्षणोपगतां याचश्वश्रूजा मूर्खः सतण्डुलान् नाशक्नोत्तान्निगारितेन चापृष्टुयादिनाक्रिया न
त्वीनोच्चूनगल्लं च निरालापमवेक्षते तद्रोगशंकया ह्रयत च्चशुः पतिमानयत् सोप्यालोक्यानि
नायुक्तं वैद्यं वैद्योऽप्यपाटयत् शीघ्रं फणेश्च हनन्तस्यमूढस्याकृष्य मस्तकं नियतुलोकहासेन समं त
स-तण्डुलाः इत्यकार्यं करोत्यज्ञो न च जानाति गूहितं केचिच्छूद्रास्तदाकामूढीटस्याहिंसकादिषु गर्दभं
प्राप्य संरोध्य दाग्रमा भेभिरे रसात् कश्चिद्द्रहोहकोस्वस्वस्तीतञ्जेमधारयत् अहं स्वयमिकामेषांप

यः पातमवर्त्तत न च तेन ते भिरे द्वीरङ्गं ततोपि पितरि श्रान्तं प्रवक्तुं निहन्त क्लेशो मूर्खो यात्रवहाम्य
ता कश्चिद्द्विजवरो मूर्खोभूद्विप्रपुत्रः पिता च तं तत् सायं जगादैतां ततो ग्रामः पुत्र त्वया प्रगे गत्वा तत्र ष्ठु
कार्यं तत्पितरं प्रातरेव सः गत्वा हु थैव तं ग्रामं सायं स्वगृहमागात्क्लान्तश्रमः ग्रामं गत्वाहमायात इत्याह
पितरं च सः गतेन त्वयि न किं सिद्धमिति चाह सततं पिता तदेति निरभिप्राय चेष्टितो लोके हास्यतामे
मूर्खो न भवति क्लेशेन कार्यं कुरुते पुनः इत्याकर्ण्य कथां प्रधानसचिवाच्छ्रित्वा वतीगोमुखात्सहा
त्मा नेच तनिवेय शक्तियशसः स स्वामि बद्धास्पृहं भूपिष्ठां चयनतामवेसरजनीं वत्सेश्वरस्यात्मजो नि
द्राम्बुद्वितलोचनः स शयने भेजे वयस्यैर्युतः इति श्रीमहुसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे श
क्तियशोलम्बके सप्तमस्तरङ्गः आदितश्चिपञ्चाशत्तमः २२ ततो ययुः पुनर्नक्तं निजवासगृहे स्थिते
नरवाहनदत्ते तत्पित्रा प्रापितो स्वकं वत्सेश्वरसुतं मंत्रं तन्नियोगात्सगोमुखः विनोदयन्कथामेता
मकमादेवमवर्णयत् बभूव देवशर्माख्यो ब्राह्मणो नगरे क्वचित् तस्याभूद्देवदत्तेति गेहिनी सदृशा
न्वया भृतगर्भा च सा तस्य कालेन सुषुवे सुतं दरिद्रोपि सतमेनेन निधिं लब्धमिव द्विजः सुतं कान्ते
वसतीनस्य भार्या स्नातुमगान्नदीं देवशर्मा सुतस्यैव तस्थौ रक्षन्ति तस्मिन् तावदाहूय कान्तस्य राजान्तः
पुरतो द्रुतं चेटिकाब्राह्मणस्यागात्स्वस्ति वाचनजीविनः ततः सदक्षिणालोभात्त्वरन्निर्गत्य कृत्वा शिशोः
स्थापयित्वा यथा गेहे चिरमावासवर्तिनं तस्मिन्गते शिशोस्तत्समीपं तिकागतं सर्पमालोक्य न

बृ
ह.क.
शा क्ति
य
३५८
३०८

कुलः स्वामिभक्त्या जवेनासः अथ तं देवशर्माणमागतं वीक्ष्य हर्षतः सर्पासृक्सिक्तो नकुलो हृष्टोऽस्य
निरगात्ततः स देवशर्मा तद्रूपं तं दृष्ट्वाश्मनावधीत् ध्रुवं हि बालः पुत्रो मे हतोऽनेनेति संभ्रमात् प्रवि
श्य वीक्ष्य तं दृष्ट्वा तं भुजगं नकुलाहतं जीवन्तं च स्थितं बालं व्याकुलोऽन्तरतप्यत अविचार्योपकारी सन्नकुलः
किं हतो मया इत्युपालभतायाता भार्याप्यस्य च वेदयत् तस्मान्न बुद्धिमान्कुर्यात्सहसा देव किंचन सहसा चे
ष्टमानो हि हन्यते लोकयोर्द्वयोः कुर्वन्नविधिना कर्म विरोधि फलमश्नुते तथा च वातगुल्माक्रान्तदेहः
कोऽप्यभवत्पुमान् वक्तुमर्थी सोऽषधं दत्त्वा व्यभाषे ज्ञातवान्भिषक् तैलं पाययेत त्वं गृहे गत्वा यावद्भुक्तिमहम
एवमुक्त्वा गतो वैद्यो यावच्छिद्रयति स्म सः तावत्तदौषधं स्थूलं सर्वं सो वारिणा पिबत् उन्मन्निधनं तेन
तमागत्य भिषक् ततः सद्यो वमनेन कृच्छ्रान्तं कथंचिदजीवयत् वस्मौषधं तदेहस्तं वीदीयते न तत्पी
यते अहं प्रतीक्षितः किं ते न्यपातयत तेन सः इतीष्टमप्यनिष्टाय जायते विधिनाकृतं तस्मान्नवि
धिमुल्लङ्घ्य प्राज्ञः कुर्वीत किंचन अप्रेक्षापूर्वकारी च निन्द्यते वयस्कल्याणात् तथा च कुत्रचित्कश्चिज्जात
बुद्धिरभूत्पुमान् तस्य देशान्तरं जातु गच्छतोऽन्यागतः सुतः अट्टव्यां वासिने सार्थे विवेश विहरन्नवं पादि
तो मर्कटैः सोऽत्र कृच्छ्राज्जीवन्नुपेयिवान् तं तातमितः पितरं दृष्ट्वा तमवदज्जडः वने स्मि पादितः कैश्चि
द्रोमशैः फलभक्षिभिः तच्छ्रुत्वा कोपकृष्टासिस्त्वमिना तद्वनं ययौ दृष्ट्वा फलान्यादददानान् जटिलांस्तत्र
तापसान् सोऽभ्यधावत्ततो मौनिभिः दत्तो मे लोमशैरिति संस्तापादितः पुत्रो मे दृष्ट्वैवाथीर्ष्यनी इत्यवार्यत पांथेन

तद्धयात्सोपाथ्यकेनचित् ततः स दैवाडत्तीर्णः पानकात्सार्थमागतः तमजानन्विदग्धेनतापूर्वकारी
भवेद्भुयः किमन्यत्सर्वदा भाग्यैस्ताननाकृतबुद्धिना लोकोपहसिताः शाश्वत्तीदमेव यत्ववद्धयः न
यावनिर्धनः कश्चित्ग्रामवानधनिवर्जन् साथ्वावाहस्यकस्यापिच्युतो हेमभृतो दृतिः समुत्थंताणृही
त्वैवनजगामग्रामंतोपिच स्थितानांस्तैवसख्यातेमार्गेभेगोपितस्वनतत् तावत्सत्वाहयाभूत्वः पत्या
गतस्समत्वं सार्थवाहोस्य दृष्टस्य हेमसख्यजहारता ततः स दृष्टनष्टार्थः शोचद्वायाद्योमुखः सा
मोण्यर्थः क्षणाद्देवहार्यतेन मदबुद्धिना कश्चित्स्वपार्श्वगोचेद्दृष्टः केनाविज्ञडः श्रृणुत्वमिमवे
यमपनं च दृष्टनेवेडुना साहित्तायागानेन तस्यैवाङ्गुलितो विलोकयन् तस्यैनवेत्समसद्भावादीरद्धासी
हसतोजनान् प्रत्ययात्स्वस्तिचामायन् यावच्छ्रयतां कथा कापिविद्यामान्तरे नारीगतं श्रावर्तितेकदा
पथिसार्थवाजित्वहस्तेतं कस्मादेर्मगानवे वंचयित्वामुद्रदृष्टे हे संश्रितापरिवर्तिते समेतेन स्पास्तकहम् मृत्यो
भुजाभ्यां कपिरागृहीतान् सा तस्य बाहू हस्ताभ्यां तत्रैवापीडयत्सा तावत्तस्मिन्निःसंदेहातकाये
पिबानदे पश्चात्तेनागतेकाचिदभीरस्त्रीजगाद सा महाभाग गृहाण मे दक्षिणबाहोः स्तनकुंभ यावत्
दहस्तंचवेत्सीचवित्तस्तासहत्पणेमृहे एवं करोमि भजसे यदि मामिति निजेन सा उक्तानमेनेतावंतस्तो
यतेकपिमग्रहीत् ततोस्यद्वारिकाहत्वा साक्षी हत्वा चतेकृपिं एकांतमेहीसक्तातसाभीरहस्मान
यत मिलितेष्वथसार्थेषुतेविहायैवतैः सह साजगामेस्थितग्रामे प्रसाराद्दिनविसवा इत्यप्रश्नैव

नामेह प्रधानं लोकवर्तनं जीवत्यर्थी दरिद्रोऽपि धीदरिद्रो न जीवति इदानीं शृणु देवैतां विचित्रांमन्त्र
न्तो कथां घटकर्परनामानौ चौरावास्तां पुरे क्वचित् तयोः स कर्परो ज्ञात्वा बहिर्मुक्त्वा घटं निशि संधिं दत्वा
नृपसुतावासवेश्म प्रविष्टवान् तत्र कोणस्थितं तं सा विनिद्रा राजकन्यका दृष्ट्वैव सद्यः संजातकामा
स्वयमुपाहूयत् रत्वा च तेन साकं सा दत्वा चार्थं तमब्रवीत् दास्यामि भूयश्च भूतं ते पुनरेष्यसि चेदिति ततो
निर्गत्य वृत्तान्तमाख्यायार्थं समर्प्य च अस्मज्ज्ञात्वाप्य राजार्थं घटे गेहं स कर्परः स्वयं तदैव तत्र पुनर्विवेशा
न्तःपरं मतत प्रकृष्टः कामलोभाभ्यामपायं को हि पश्यति तत्रैव सुरतश्रान्तः पानमत्तस्तया सा
ह राजपुत्र्या समं सुप्तो न वबोधयातां निशात् प्रातः प्रविष्टैरध्यास बद्धोऽन्तःपुररक्षकैः राज्ञे निवे
दितः सोऽपि क्रुद्धो न्यस्यादिशद्वधं यावत्स नीयते वध्यभुवं तावत्सखो न्यसः राज्ञा वध्यागतस्याभ्यादृवे
ष्टुपदं धीरघटः तमागान्तं स दृष्ट्वा न घटं कर्परः कः शुनः हृत्वा राजसुतां तां त्वंरिस्याहमसम्संज्ञया घटे
नोमीकृते सोऽयं संत्यपैव वकर्परः नीतोऽस्मय्य तत्रोदितिश्रृंवध्यकैरवशो हतः तेनागत्वा घटो गेहमत्र
:: निशागमे भित्वा सुरुङ्गां प्राविशत्तस्तद्राजसुतागृहे तत्रैतां संयतस्थां च दृष्ट्वोपेत्य जगाद सः
बन्धुर्मेऽत्र हतस्त्याहं कर्परस्य सखा घटः अपनेतुमितस्त्वां च तत्स्नेहादहमागतः तदेहि यावन्ना
निष्टं किंचित्ते कुरुते पिता इत्युक्ते तेन सा हृष्टा राजपुत्री तथेति तं प्रतिपदे स चैतस्याः वयनानि व्यवा
रयत् ततस्तया समं सद्यः समर्पितशरीरया निर्गत्य स ययौ चौरः स्वनिकेतं सुरङ्गया प्रातस्तु वा

तडलेत्वसदेहो गतेन निजां सुतां वेताणपहृतं बुद्ध्वा स राजा समचिंतयत् ध्रुवं तस्या लिपापस्य निःस्पृही
तस्य बांधवः कश्चित्ताहसिको येन हृतैव सा सुतामम इति संचिंत्य स नृपतिः सकर्परकलेवरं इति तंस्था
पयामास स भृत्यानब्रवीच्च तान् यः शोचे स्नुतमामाकर्के क्षिपेद्दाहादिकं च सः अवष्टभ्य तेन तस्या
पातां उतलहृषिकां इति तास्तामसमादिश्य रक्षिणोऽत्र तथेति ते रक्षतः तस्य स्थुरनिशं तत्कर्परकलेवरम्
तस्मिन्निविष्टघटोत्कुत्सा राजपुत्री मृगवाचतां प्रियो बंधुः स एवायो भूत्परमः कर्परो मम यत्प्रसादान्मा
याप्रामातं स समद्भुतं संचया स्नेहानुगमकृता सनास्ति मे हृदि निर्वृतिः तत्तेनास्तानशोचामि श्रुत्वा मा
णः स्वप्तुक्तितः कमाश्च संस्कारसंग्रो नीर्थस्याप्यौति च स्थिपे भयं मा भूच्च तेनाहमनुद्विः कर्परो यथा
इत्युक्त्वा तां ततो दंभस्तु स महाव्रतिवेशभृत् स चाप्योदनमादाय कर्परे कर्परांतिकं सतीव इव तत्राथय
तद्वाय नृम ऽरवसन् मार्गागात इवोपागाक्के नेदवलितवचः निपात्य हस्तात्संक्षाव तत्कर्परं च कर्
परं हा कर्पर मृत भूतेत्यादि तत्त्रशोचन सः इति गोमेनिरैत स्त्र भिन्न भांडानुशोचनं तंगाश्च शृह
मागत्य राजपुत्र्यै शशांसतत् अन्ये पुत्रव भूवेशे भूमं कृतेक मग्रतः अन्य हृतं सद-रं भस्मभायं स
दृष्टतः सतत्स्वयं च ग्रामीणा वैशेभूत्वा दिनात्यये प्रस्खलन्निकटे तेषामगात्कर्पर रक्षिणां कस्त्वं
के यं च ते भ्रातः कयामीति च तत्र तैः पृष्टः स भूत्वा नेवमुवाच स्खलितान्तरं ग्राम्योऽहमेषा भार्या
मे यामीतः श्वाशुरं गृहं भद्रकोशलिका चेयमानीता तत्कृते मया संभाव्यास्मय्ययं मे संजाताः स

बृ
ह क
शक्ति
य
३५०
३५०

हृदेऽधुना तदर्थं तव तेष्यामि मद्भाग्येण मर्थमस्तु वः इत्युक्त्वा मद्रागमे कैकं कसद्दौ तेषु रत्नेषु नेहसंतो
गृहीत्वैव भुंजने स्माखिलाश्चापि तेन रत्नेषु दत्त्यम मोहितेष्वेषु सोऽग्रस्मात् निशाच केवटोदेहे कपरस्या
द्भुतेन्यतः गतेन तस्मिंस्तनस्याम त्तुङ्गा राजा निवार्यतान् विमूढान्स्थापयामास रत्नानि यान्यवाच य
स्माएष स्त्री मयीदानीय स्त्रा त्वा दातुमेष्यति सुप्तुष्वाभिश्रीहीन्त्वो मदंसं किं विश्वनामतः इति राज्ञोदिता
न्तेव सावधाना दिवा निशं तत्रास नृत्रादित्ये नक्तंचरव्रतातेषु पेचटः ततः सचण्डिकादंडमहामन्त्रप्रभा
व वित् मित्रं प्रव्राजकं कंचित् विश्वकाराश्वासकेनतं ते न रात्रा सम तत्र प्रव्राजकामंत्रजापिना रत्नानि मो
हयित्वा तान्कपराष्यीति सोऽग्रहीत् दिवा वतानि गतायामेमाध्याय यथा तत्तं राजपुत्रास सम तत्स्थाम
त्वं प्रव्राजकाविनः राजाथि सोऽप्यहतं गुह्यातद्दासि मा हते श्रा सतान्हरण्यात्समवेमेनेन या गावे ष्टि
ते येनेदं योगिना कारितं नयाह हरणादिमं दद्यात्तस्मै राज्यार्थमपि वाक्तिं सयाति चेत् इति राजा मे
न मरे दापयामास घोषणां तां श्रुत्वा वेक्टदात्मानं चेटोदर्शयित्ते तदा मे वेषयानतानं तस्मिन्निश्वा
कश्चाता नितिं राज्ञी स्ववार्यते न तया राजपुत्रा ततः स्मृतः श्रेष्ठाद्रदमया तेन सा केप्रव्राजकेनसः चेटोदे
श्रितं श्रायाद्वा राजपुत्रा तयाऽस्ततः मार्गे च राजपुत्री सा प्रव्राजकेन ततोऽब्रवीत् एकेन धंसिता मेत श्रेशिताऽस्म स्मृता पदात् त
चैरः सम म्तेना येत्र दोमेत्ते बहुप्रियः इत्युक्त्वा तेन संत्यक्ष्य सावि खेत्याव धीद्रुटं ततस्तेन समेयाती पापाः प्रव्राजके नसा
यनेदेवमिथा तेन संजातमवाप्रज्ञापथि कोऽयं कपालीतप्रयान्तमेसक्तायपोऽसमं वाग्ज्ञाते न सन्स्नेसा प्रव्राजेविहाहते

प्रव्राजकस्य स्मरातः पृष्ठं दृष्ट्वा चिंतयन् नस्नेहोऽस्ति न दाक्षिण्यं स्त्रीष्वस्नेहो ह्यचपलाद्दृते यद्विनाशोपेति
मोपायाद्दृतार्थाचपलाप्येता मेषलाभोथवायमहं तोस्मिच्चटवंतया इत्यालोच्य ययौ देशं निजं प्रव्राज
कोथ सः वणिजा सह तद्देशं प्राप्य राजसुता वसा प्रवेशयामि सहसा वेयकौ किमिम्मगृहं इति स
देशग्रामस्थ धनदेवो विचिंतयत् सः वणिजा च किलैकस्यां वृद्धायावेश्म योषितः प्रविवेश तया मा कंचित्
जपुष्यादिनामये तत्र न के स्वहृद्गतां पपृच्छापि जानती धनदेववणिजो गृहवार्ता मे स्वगृहे वेत्सि का
तत्कुतूहलात्साब्रवीद्वृद्धा का वार्ता यत्र तत्रस्था पुंसा नवनवेनैव तद्भार्या रमते सदा चर्मपीडया वाद्दोण
इत्यवंतत्र बहिर्लभ्यते न केऽविशति यस्तस्याः सप्रवीतः प्रवेश्यते निष्काल्यते तथैवाऽत्र पश्चिमायां
नतिष्ठि पातमत्राचसा नैव तनिवालय निर्किंचन एषा च तत्स्थितिः ख्याति नगरे च सर्वेलेगता बहुका
लेगतेऽप्यपि नचायाति सततमतिः एतद्दृष्ट्वा वचः श्रुत्वा धनदेवस्ततेव सः शुक्लानिर्गमतत्रागात्स्वोत
दुःखसमंशयः दृष्ट्वा सततद्दासीभिः पीडातस्तु बलात्स्विता विवेश स ततस्ताभिस्त्रिपातरनीयत प्र
विष्टः सततयालिंग पश्यन्तिमे सदोन्यया श्रविनाः सखेद हिम्या हृदया लीव लरेकया श्रिंसा ततस्तया
वस्त्रं नास्ति तद्दोष दर्शनात् तावत्सामदद्दोषेण निद्रातन्द्रे हिलीयको निशान्ते सच दासीभिः सतोरुज
वीदुया गवादेनावहिः क्षिप्तः क्षिप्तो वणिग्विचिन्तयत् अमूलेमगृहमोहेन गृहेनायातिनिबंधनं तास्मा
मेवेदृशी वार्ता तस्मात्क्वेयोवनं तपः इति निश्चित्य स स्वजयमातारजसुतामपि धनदेवः प्रवव्राजतेगतेह

बृ
हक॰
शान्ति
य
३५२

३५१

गीतं रवं च अथ तस्य मार्गे च मिलितो मित्रतामगात् ब्राह्मणो हद्रसोमाख्यः प्रवासादागतश्चिरात्
स तेनेतोक्तः स्ववृत्तान्ते स्वदाराशङ्कितो द्विजः तेनैव वणिजा साकं सायं स्वग्राममासदत् तत्र स्वभवनोपान्ते गो
पं दृष्ट्वा नदीतटे सायं तमिव गायन्तं तन्मेणाष्टच्छ्वेतिस्मयः गोपीति तरुणी काचित् कश्चिद्दोस्त्यनुरागिणी
येनैव गायसि मदान्मन्मम मानसं त्वं तृणं जगत् तच्छ्रुत्वा सो हसन्गोपो गायन्वस्तु कियन्मया विरचि प्रोषितेस्य
हद्रसोमद्विजन्मनः ग्रामाधिपस्य तरुणी मे हृद्भार्या रता भजे प्रवेशयति तद्दासी स्त्रीवेशं तं गृहे यमा
न् एतद्गोपालतः श्रुत्वा तामस्त्रुमेनन्निगूह्य च तद्गृहं जितसामसमानत्वं हद्रसोमो जगाद सः अद्यैवमतिथि
स्ति हे सर्वेशं देह्यसे मम तावन्नमिव तन्यायया मम हकौनन्वेकहिमे पूर्वं ऊरु गृहाणमस्तदीयं कालकं स्व
ले लगुडं चास्तु वैवेहं तद्दासी यावदेष्यति तद्गृहं च तदाहरयस्त्वयरत्नाङ्कनाम्बरः नन्मातन्त्रञ्जाहेवा
विश्राम्यामिति श्रामि मा एवमुक्तवतस्तस्मा गोपाल्लगुडकम्बला गृहीत्वा हद्रसोमोऽत्र तद्वेशेन - तस्थि
वान् गोपश्च वणिजा साकं ययनदेवनतेतनसः दूरेनत्रमनाग्दृश्यो दासी सा चायायो ततः सा तं तमपि तत्सी
कमेमस्त्रीवेशगुप्तितं एहीत्युक्त्वा ततो हद्रसोमं गोपधियानयत् स तन्नीतः स्वभार्यां तां दृष्ट्वा गोपालतु
ष्टितः उत्थायैव कृतान्नेषो हद्रसोमोऽभ्यचिन्तयत् स निष्कृष्टे निकृष्टेपि कष्टं रत्यन्तिका स्त्रियः पापानुरक्तायास्त्य
गोपण्यास्ति निवर्तितं इति ध्यायन्नथ कृत्वा तन्तैव चस्कृत्याविरा निर्गमैव विरक्तात्मा यन्नदेवान्तिकं ययौ उक्तास
गृहवृत्तान्ताय तेनैतमवाच्यः त्वया सहाहमप्यामि वनेयान्गृहं तथ इति विवा-द्रसोमो यननदेव वणिक्स्सः

२५

वनं प्रति प्रतस्थाते तद्देव सहितो ततः मिलितस्तु तयोर्मार्गे पथि देवस्वरूपः शशी कथाप्रसंगान्नीतस्स
स्वगृहं तेन शशिना ततः स तत्कृत्वा शशी श्रीखण्डलिप्तशिरो हृद्देशान्तरगतः सा शशिकाभ्रूलक्ष्मीरिहिंगानामसत्यामपि—
भूगृहे प्रक्रामेत्सु समस्तानंगासायं समस्तगृहद्वारान्तिके शशी प्राप गृहद्वारान्तिके तयोः कान्ताप्रियेष च तावत्स्व
दुर्गेऽथ यन्नह ऊष्टशीर्णे कराञ्चिके तत्राप पश्यत्स शृंगारमायान्तं गृहं प्रियं ते विस्मयाश्रुतमप्राप्ता दृष्टः शः
को भवानिति कामदेवोहमस्मीति ऊष्टी सोपि जगाद ते काशान्तिः कामदेव एव रूपशोभैव वानिते ह
स्तकः शशिनाम भ्रूयः सोवादीकृष्ण एव विसिने इह भूतः शशीनाम दैनैक परिचारिका भार्याविरहितः पभू
गेहे मे चौरे देशान्तरं गतः तन्नायया विधिवशादिह दृष्टस्य मे तया अर्पितः सयएवाद्य मामदनाकृष्ट
मे तया अर्पितः सयएवात्मा मदनाकृष्टदिलया तयाप्यसमं च सतने एकैकस्यां चवयसे दृष्टे गृहीतान
द्रामी प्रवेशय्यति तत्र मां तन्तुहि किं न कामोऽहं प्राप्तिः कस्मान्मयोषितं यद्विशाकाप्रयाति एषा भार्यायाः
शशिनः प्रियः एतत्कृष्टिवचः श्रुत्वा शशी निर्जीतदारुणे दुःखेन निश्वासान् शास्त्रविनिश्चयतस्तु वाचसः
समेभवसि काम सत्वं तदेवं त्वाहमर्थये ततः श्रुत्वा याकृष्णमेतत्सर्वं कौतुहलेहिमे तदद्यैव निशान्तत्र
त्वदेशेन विशाम्यहं प्रसीदात्वह लम्भयेयं तवार्थं क्रियतां त्विति इत्युक्तः शशिना तेन स ऊष्टीतमभाष
त एवमस्तु गृहागेमे मदेशे देहिमे निजे निष्टाहमिवमवेशयाणिपादं च वामसा यावद्दायाति सा
तस्मादामी तमामि नाम्भिते मदुच्चावतयाश्चेष्टे गृहीतो हमिवत्रज श्रेहेहिपार्दैवकल्याणकामप्रय

बृ
हत्क
था क्रि
ष
३५४

३५२

यातया इत्युक्तः कुष्ठिना सोथ शशी तद्देशमास्थितः तत्रासीन्नस्य हार्यो तौ कुष्ठी वासन्निरतः अथा
गम्य तथा कुष्ठिवेशो दृष्टः स श्रिया एहीमन्नाश शशी भार्या दासा हृष्टेत्यारोप्यत निमेव नक्रे सतया सभा
र्यायास्ततो निकं कुष्ठिजारयन्ती नित्यपात्स्यायात्त्वं गृहान्तरे तत्रोपकारे शोचन्तीमेनामपश्यन्नतापुवन
स्वभार्यामेव तिस्थित्यसवैरापमगाच्छन्शी ततस्तस्याः प्रसमायानिर्गीता दृष्ट्वा वसः जगामथनेदेवस
हद्दुसोमस्य चातिकं प्राख्यायस्वहृतान्तं ततयोः स्वेनोजगाद सः हान्नि स्वरक्षिपातिमोलोलाद्ललहरी
भ्रमाः सत्तोभाः कुस्त्रियः शाबरा:पातं प्रवधापगा इव यदेवाभूत्स्म्याषिभार्यामे कुष्ठिनेगाता तत्समा
पिवने श्वेयो धिरदृह्यानिति समुवन ममद्रुः स्ववणिग्विश्रपुत्तस्तामनयान्निशे प्रातस्तयोयिसहिताः प्रस्थि
ताः स्ते वनेष्वति सवापीकतले ष्याशुद्दिनां तेपथ्यिपादये भुक्तपीताश्चद्दृश्य वापीमध्यात्ममकृत शुहवंव
दनोद्गीर्णमल्लीकशायनीयकं उपभुज्यस्थियं तौ सम्भ्याप शायनीयके स्त्रीचरद्दृष्ट्वा वसंतजरामपाय्यने
न्यायतेनमसा कोयुवामिति दृष्टामानेनो वृतेनमसाब्रवीत नायापथाहमेनस्य भार्यं ये नायाक न्यका माभू
न्नयं च तेयस्मान्नाख्यानां न च निमया नचाख्यितोप भुक्तेव शृद्वितं तच्छातेवया एवं वदंती नातेवपायेदे
वासाबुध्यसः नागोदृष्टा गवोज्वालाम् स्वाभस्मीचकारतौ नशाववादद्धितेयत्रदेहान्तर्गहेनाग्र
पि स्त्रियस्तत्र गृहेनासा का वार्ता चिति पिथागवताः इतिनाको गतेवासीभ्रुवं तस्तत्र यातिशा शाखिप्रभृतयाली
लाति हुताः प्रयपुर्धेनं तस्मिन्नैषाख्याविकालचतभीवनाभामशांतेतास्थितैः समपाद्दु्यन्तमतयः सर्वभूतेषुशा

कोशामाः स्फिंहिं निरूपमपरानंदभूमौ समायातौ जगन्मौ हंतं तापिततमस्स्तेत्रयो विक्रमेण तायोषि
तस्तेषां निजपापविपाकजनितकष्टदशाः अविचारदेवविनष्टा दुष्टा लोकद्वयभ्रष्टाः इति गोमुखेन
कथाविनोदे सचिवाच्छक्तियशः समागमोत्कः पुनरेव वत्सराजसूनुस्तः स्थिरमाकर्ण्य शनैर्जगा
मनिद्रां इति सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके ऽष्टमस्तरंगः आदितश्चतुष्ष
ष्टितमः ६४ अथान्येद्युः पुनस्तां निशि शय्यावर्ति नोदयन् नरवाहनदत्ताय गोमुखो कथयत्कथा
बभूव नगरे क्वापि बोधिसत्त्वांशसंभवः कस्याप्याढ्यस्य वणिजस्तनयो मृतमातृकः अस्य जायाश्च
सक्तो न पित्रा तत्स्त्रैरितेन सः निरस्तो वनवासाय सभार्यो निरगाद्गृहात् सोऽनुजेन सहायातेन तद्धमि
त्रा निराकृते अशान्तवित्तमुत्सृज्य सोऽन्यैव वयथाययौ प्रक्रमस्त्वक्रमात्सापतिस्तोयपत्रणपारणा पा
थेयहीनस्त्वृद्धेश्च तां महाटवीं तस्याव्रजन्तस्तमाह भार्याक्षोत्तादुयातदा अजीवयत्स्वमांसा
स्रैः पापाच्यात्माहरस्वस्य अष्टमेऽह्नि सोऽहीविवाचालिनीरिकानने प्राप सत्फलमक्षायपादपं सतिस्थ
प्राहले तत्र स भाव भार्यास्तोऽतो मूलफलाम्बुभिः अवात दृक्षिपिनेदीस्तानकश्चोतमालिनी त
स्योद्दर्शविक्लिन्नपादहस्तं वतृष्टये क्रियमाणं जलौचेनकेदंतत्राणकोलितेण बहूपवासक्षाता
पित्तोऽपि ग्राह्यनदीततः उज्जहारक्षृपालस्तमहासत्वः समहृष केनेदंते कृतत्रांतांतरितिका कृति
केनसः तेनारोग्यस्पलेपहः स हृतः पुरुषोऽभ्यधात निकृत्तहस्तचरणोस्तया क्षिप्तोस्मि शत्रुभिः

हे
हक
शक्ति
य
३९३

393

दिव्याभिः क्लेशामर्षणे तया हंतैदूतस्ततः एवमत्र वनं तत्र समबहुधा श्रमपदे ह्रिकां दत्वाहारं महा
मतेः स्नानादिव्यथितात्मनः ततो मूलफलाहारेण भार्यापुत्रको ग्रकानेन सततस्थैर्यो बोधिसत्वा शोव
णीकुत्रस्तपश्चरन एकदा फलमूलार्थं गतेन तस्मिंस्मरे तत्र तद्भार्यां तेन हरणेन रेमे तत्पत्रवणेन सात
त्सतत्र तेन तस्मिं मे अभर्ते स्तस्त्वयैषिणी पुत्राय चकार समे पुर्मोयं दुःस्वा विलीमृषा एवं धेडवं वतारे
पचस्थितादुःस्तरनिमन्त्रमा दृष्टोपितो विषयपापात्मापतितमभाषत जीवामि हंत यैषा वेत्स मानीताम
होषधिः जाने ह्येतामिहस्थामेवम्भेवक्तिःस्सदेवता तच्छ्रुत्वा मतत्पथेमवं श्वपथेन तत्रौषधेः छेते । त
णवेष्टितयत्रज्ञा यातत्रत्नहबद्धया प्रवर्तीर्लस्य ग्रजुनाचिदैपोन्मुग्धनस्समा ततः सपतितो नयातत्र
जक्रमहोचया दूराद्दवीयो नीता च तया स्मृतत्वरितैः तया कस्यापि नगरस्यापितः सततजाति के
ततः स्वयलमाह स्याविनयतत्वो विवेष्टिते जलावगाहनलोनो विशश्राम तरोस्तले तस्मिं काले
वनगरे राजातनयमृतोभवत मृतराजनिवानादिदेशतवेट श्रीस्थितिः यत्नेगालगजः पौरैश्रीम्यमा
णः कर्मणे स्त्रातोपयातिष्टष्टेस्सो त्रराजे भिषिच्यते सप्येयनु ष्टोपातेवधमन्यामो तिकारजः
उत्क्षिप्येणयामासस्थ ष्टेतेवणिक्त्वतं ततः सम्यगंतीनराज्ये प्रकृतिभिः तत्रणेन वणिकस्तो
भिषिक्तो भूद्दोपिसर्वाशासंभवः साम्राज्यं प्राप्य करुणामहादिनादोतिभिः सह पुरंस्तननतपापाभिः स्त्री
भिस्व पतल हृतानिभिः तद्भार्यामस्थापितः शंकामनतांते वनतदीयाते वध्यमविश्रतीजारांकहंसेष्टपितोपितम

वैविक्तं तां छिन्नहस्तोयं भर्ता मे हं पतिव्रता विद्विना जीवाम्येनं तच्छिन्नं मे प्रयच्छत इति साभिक्षमा
णाच ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे राज्यस्थस्यात्मनो मृतेन गांशापच क्रमात् तथैव भिक्षमाणा च राज्ञस्तस्य कस्मि
-न्सा पतिव्रतेत्यच्यमाना पौरैः श्रुतिपथं ययौ श्रीतायय तत्ना राजा चेत्ता दृष्ट्वा हृच्छन्ना प्रियका त्वं सा पति
व्रते मा सागत्य परिस्त्राय च पृष्टवान् सा हं पतिव्रता देवेत्य पद्विज्ञाय सा पतिं भर्तारम ब्रवीत्सा पापा राजा
श्रीते जग्मा हृते ततः सर्वोपि सत्तोशेण हसन्ना राजजगाद तां दृष्ट्वं पतिव्रतां तेन ते फल नेदृशमेथ वव स्व
ता मांसं मत्स्यापि स्त्रीकांते शकितानया स्वेना विलग्न हस्तेन भर्त्रा मानुषगर्त्तसी सा सदार क्तमांसा
निहृंती वतमेकाथ हुणोन विकलेनापि स्त्रीकृतमव हती कृता किं चिह्नः समन्तायानयाल्लिन
स्वयानचः कर्मणा तेन वहसे हरणमते विभर्षि च इत्युक्त्वा दितवा तौ च पविस्ता वधपतिततः भयात्ता
मूर्छिते वान्मृच्छिविते न वयते वच किमे - द्भूहि देवेति सोथ राजा सकौतुकैः पृष्टामा सेर्यथावृत्ततेभ्यः
सर्वमवर्णयत ततो भर्तृद्रुहमत्तां तां छित्वा कर्णनासिकौ हृतो कामं त्रिणे देशात्तस्य गणानि रवा
सयत छिन्ननासां कृत्वा वोपि समेवेनमनृपश्रिया युक्तं सदृशं संयोगं तथा विधिरदर्शयत एवं उ यथा
यैव गतिः शिन्नस्य योषितो दैवस्यैवाविचारस्य नीचैकाभिमुखस्य च एवमन्यस्मत्कशीलानां स सेतवा
नो जितत्कृथी तदुक्त्वाचिंति ता एवमस्ययमा यो निसंपदः इत्याख्याय कथां मंत्री गोमुखः पुनरेव सः
नरवाहनदत्ताय कथामेतामवर्णयत् कोप्यासीद्धोधिसत्त्वांशो वने क्वापि कृतोटजः कर्मणो

बृ
हक
शक्ति
य
६५४
394

कायहृदयो महासत्वस्तपश्चचार स तत्र जंतूनापन्नानिमिशाखां स्वमशु हरन् अपशेषैस्तोजलैरमैः
स्वप्रभावाद् तर्पयत् एकदा सोपकारार्थं भ्रमंस्तत्राटवीभुवि महांतं कूपमद्राक्षीत् तत्र दृष्टशार्द्
यौ तावत्स्वस्तीनदंतः स्यातं दृष्ट्वा श्चैरभाषत भो महात्मन् हे नारीसिंहः सर्पोऽशिखः खगः भुजगाश्च
त्रिवत्नारः कूपेऽत्र राजनौ वयं पतितास्तदतः हे कृशाडुद्धरास्मान्कूपात्कुरु एतच्छ्रुत्वा जगादेतान्स्विवपू
यं त्रयो यदि तम स्मान्यातिपतिताः खगोऽत्र पतितः कथं तथैवैषोऽपि पतितो व्याधजालेन संयतः
इति सोऽपि महासत्वस्तेनारीप्रमभाषत ततस्त्रात्मतः शतशायावडुद्धतोमिच्छति तावच्छशाकतोऽ
नो सिद्धिस्तस्य सा हीयत पापेये ह्यौ भुवं सिद्धि रेतन्स्मा भाषणोऽह्निमे न क्षायतस्तव्यता वधु किमनेक रो
म्यहे इति संविमृश्य ज्ञात्वा तास्तृणवेष्टितयास्तिवलान् उज्जहार महासत्वः स कूपात्कृवेतः स्तुति सोऽव
स्य स्वपथ्यच्छासिं हपत्रभुजंगमान् अवदत्वावः कथं त्वं चेदगृह्णात स्त्रोच्यतामिति ततः सिंहोऽब्रवीद्धासेवा
चो जातिमराव ये ग्रमोम समस्तदीयं वह्निं मातंतं क मा कृष्ण ग्रस्तिवेद् ूर्यं मृगाध्यत तेषा ग्राद्धो गुरोरनं स प
सैवेयाभियानोऽस्ति तत्र विधायपरेश्वरः वज्रवेगाभिधानस्य पुत्रस्तस्यापपद्यत स वज्रवेगो हे कालीविरोधं
येनकेनचित् सा वैशेर्ष्यमदाश्च ये लोके वैधायो रेवसन् निषेधतः पितृस्तस्य सदा नानागणः पद्मवः पितातमशपत्कम
लोके तं निपतेतिसः ततो नष्टसदो भृष्टविघः शापहतो हस्व वज्रवेगः स पितरं तेशापांतमयाचत ततः सपद्मवेगस्ता
नितां ध्यानात् ब्रवीत्त्वणोत भुवि विप्रमतो भूत्वा कूतान्य्येवं सदृष्टतः ॐ महासत्वस्त्रकूपपातकस्विनामहोर्ध्वति तमसश्रम

ॐ पितुः शापान्ततः सिंहो भूत्वा कूपे पतिष्यति

प्राप्यावधिं मोक्ष्यसि शापादस्मादिति पिता शापं तं तस्य समव्यधात् अथैष वज्रवेगाख्यो विप्रस्याजनि माल-
वे हरघोषाभिधानस्य देवघोषाभिधः सुतः स तत्राप्यकरोद्वैरं बहुभिः शौर्यगर्वितः बहुभिर्मा कृथा
वैरमिति तत्राववदत्पिता अकुर्वाणोव वचस्तस्य शप्तवान्स पिता क्रुधा शौर्याभिमाने दुर्बुद्धे सिंहत्वं भ-
व साम्प्रतं एवं तस्य पितुः शापाद्देवघोषः पुनस्सुतः विद्याधरावतारः सन्सिंहो जातोऽत्र कानने तमि-
मं विद्धि मां सिंहं सोहं देवाद्भ्रमन्निशि कूपे पतितो मुष्मिन्महासत्वो हृतस्त्वया तथा मितावच्छापश्च
यदा स्यात्कापि ते तदा मोक्ष्यसे रूपकारतेः कृत्वा मोक्षसे स्वशापतः इत्युक्त्वा गतेऽस्मिन्हे बोधिसत्वेन तेन सः
पृष्टः स्ववर्णचूलोऽप्युपत्नीस्वोदन्तमभ्यधात् अस्ति विद्याधराधीशो वज्रदंष्ट्रो हिमाचले तस्य देव्या
मजायन्त पञ्च कन्या निरन्तराः ततः सहस्रमाराध्य तपसा प्राप्तवान्सुतं राजा रजतदंष्ट्राख्यं जीवितादि
पि वल्लभं स तेनापि पित्रा बालोपि विद्याः स्वहेलावितः हृष्टिं राजतदंष्ट्रश्च वर्धयन्नेत्रोत्सवाय यो एकदा भ-
गिनी ज्येष्ठा नाम्ना सोमप्रभाभिधा गौर्याः पुरः पिञ्जरिकां वादयन्तीमवेक्ष्य तं देहि पिञ्जरिकामस्य वादयामि
ममहमप्यरः इत्ययाचत ततोऽसौ प्यबालत्वात्स्वबन्धयतः सा तामदात् तस्मिन्तदा चापलतः स्वयं तस्य हस्त-
मपहृत्यैव पद्मीवादयन्तमभः सा च क्रुद्धा तमशपद्यस्मात्पिञ्जरिकां हठात् हृत्वा मे जीर्णोऽसि तस्मात्त्वं स्वर्ण-
चूलो भविष्यसि तन्त्वा पादपतितेनैव ममातेन याचिता स्वसा रजतदंष्ट्रेण तस्य शापान्तमब्रवीत्
पक्षीभूतोऽपि कूपे त्वं यदा मूढ पतिष्यसि उद्धरिष्यति कश्चित्त्वां तदा तं करुणापरः तस्य कृत्वोपकारं

ह
हक
शक्ति
य
३५५
३६५

शं शापमेतं तरिष्यसि इत्युक्तः स तया भ्राता खलो चूर्णः खगो जातिः सपक्षसखो चूतो ऽहं पक्षी भ्रष्टो व
टे निशि रहोद्यानो ऽस्मि भवता तौ दिदृक्षुर्नो ब्रजाम्यहं आपादितस्वसम्भेदीचानव कृत्वा स्वपक्षिया शापात्मो
देहमिमं त्यक्त्वा सोपि पत्नीयया ततः ततः स बोधिसत्वेन तेन दृष्टो लोकजेगमः स्तोदं तं कथयामास सन्त
स्माय त्वमहात्मने शुश्रूषुनिक्रमात्सो ऽहमभूवं कश्यपाश्रमे शुभवने तत्र चैको मे वयस्यो मुनिपुत्रकः पक
दोचावतीर्णोस्मि सरः स्नातुं वयस्य के तटस्थिते ऽहमद्राक्षं विफलां सर्पं सागते तेन भावयितुं तेनव
यस्मिन्निर्मलेऽस्या तत्संमुखेन जातेश्च वद्धामेचवलादहिः दारुणेन स्वात्मा तटस्थो मामहृष्यस्यो विलोक्य
सः प्रशोकितेन महाहितेन त्वष्टो मोहमुपागमत् चिरादाश्वासितः सोथ मया ध्यानादवेक्षतत् स त्वमेव
त्रासनेकोपात्क्षिपति स्म स खलो ऽपि मां गच्छ हंसो विविकलः सर्पोभव महानिति प्रत्युक्तस्तु शापान्तम्
विपुत्रः स मे ऽवदत् सर्पीभूतेच्युतं कृपेयासौ तामह्यसिष्यति तस्योपकृत्यं च स त्वं शापमुक्तो भविष्यसि
इत्युक्ते वयाते तस्मिन्नेषोहं सर्पतां गतः उद्धृतोस्मि त्वया कूपादद्य यास्यामि संप्रति स्वरतन्त्रं त्वया पकारोते कृ
तो मोदस्व शापतः इत्युक्त्वा भुजगो याते स्त्री स्वस्थ मवर्णयत् अहं तेन विप्रपुत्रस्य भार्या ताजोपजीवि
नः शुश्रूषमाणिनो पुनर्गृहे कृषस्य मानिनः कृतो मम गुरुहर्षांसो मया नतः पापया तत्कृत्याय स मेम
तीनिग्रहाया कारेन्नौ ते सखीमुखोत्सन्नतेऽक्षुद्धात्र खं तानहपलापिता राज्ञो वनं प्रविष्टं दृष्ट्वा पश्यद्यो हतता
त्वया तत्प्रसादादिदानीं च यामि नाजीवामि क्रुद्धविगत् भूयान्नमोदिनयत्र कृपीते प्रमृपक्रिया इत्युक्त्वा वोपि

सत्वं तं कुलजातिकटाननः गोत्रवर्धनसंज्ञस्य राज्ञः नगरं ययौ तस्य संगतिं मृगमायापरिवारजनैः
सह तस्यां राजमहादेव्या दासी मावा ग्रयेणव तस्यापि बोधिसत्वस्य तस्याः संभाषणात् स्त्रियाः ना
विणसी हृने नहि सिंहे मूलफलादिके ततः स्तुत्वा स्या क्रान्तः प्राक्तासि सिंहेन मम स्मरत स्मृता गताः सत
सैव वथा हृति मृगगामिषेः केचित्काले समतन्मासेः प्रकृति स्वयं विधायते केसरी सोऽब्रवीत् स्त्रीणः स
प्रापोमेव ज्ञात्मा हे इस्मका सिंहतां मुक्त्वा भूत्वा विद्याधरः स्तुत्वात जगाम मन रत्नु स्मातः सचामयति रो
परं ततः स बोधिसत्वो शोहृति स्त्रातः पुनः स्वर्णं समारस्वर्णचूडं तेम पाशात्सोऽपि तस्मतः श्रावेदि
तार्थे स्तेस्मो गत्वानीय स्वेगाः स्तुत्वात् रत्नाभरणं सपूर्णो द्रष्टो तस्मै करंडिका उत्वा वेदते नार्थेन हृत्रिः
स्या व्या श्ववतीतव मम जाताः सशापातः स्वस्ति तेसाथयाम्यहं इस्मका सोऽपि भूत्वैव विद्याधरकुमा
रकः स्वलोके नमस्यागता श्रापराज्ये विजेपितः सोऽपि त्वा नि विज्ञे तु बोधिसत्वः परिभ्रमन् तत्या
पनगरं यत्र मा स्त्री कूपो हृता स्थिता तत्रैकस्या वृद्धाया ब्राह्मण्या विजने गृहे निधाय तान्याभरणानि पा
पणा यावद् तिसः तावद् दृश्यता मेव वने कूपात्समुद्धृता स्त्रियं समुपस्वमायांती सापि स्त्रीय [illegible] तिस्म
ते संभाषणे कृतो मम सोमे सुसा स्त्रीकथ्याः अमात राजमहिषी स्थिता `` स स्नेहेन वेदयत् सोऽपि
हः स्वहृतां तेन यात्तस्मै शशंस ममता रत्नाभरणं सप्राप्तिं स्वर्णचूडस्वगारस्यः नीत्वा चाभरणं तस्मै हृत्वा
वेश्मनि दर्शिपत सापि गत्वा शठा तेस्मै स्वामिने शशंस मनतत तस्याः [illegible] ततः स्वर्णचूल

बृ
हक
शक्ति
य
३९८
396

नयद्विपेण नीतं छलेन पश्यंत्या एव भर्त्रणा भांडकं ततः सा तस्करग्रामं प्रतीतस्याम्बुरवांतिकयाः क्रुद्ध्या
विहितवेशया राजांते तेविजिज्ञपत् राजाथ बोधिसत्वं तं दर्शितं उत्क्षिप्यातया आनाययत्साभरणं भूमौ त्रु
द्यागृहात्ततः परिशुद्धसत्वमतीतसमंमता वनहुवः स्थापयित्वा वतं वृंदं जग्राहाभरणमपि सर्वं अथ
स्थापि सस्मार बोधिसत्वो भुजंगाम ऋषिश्रावितात् तमुपनस्थे वसोपितं दृष्ट्वा वनेचरः श्रोथैः सर्पः साधु
मनावतं गत्वा हवेश्याम्येन मामपीतं महीपतिं नचमेवाम्यहयावदागमायोस्मिन्नतया मोहसाम्यह
नृपसर्पोदितिलवचनेरीह त्वय्यागते त्वद्वचसा मोदसाम्यहमतो नृपं मन्युरुपैश्च राजा तेस्वराज्यार्थप्र
दास्यति इत्युक्त्वा सर्वगात्रैर्वपरिवेष्टितवानहिः राजानमात्तवैतस्य मूर्ध्नि हत्वा फणत्रयं हाहारवोहि
नागजेस्मात्कृतिजनेष्वसः बोधिसत्वोऽब्रवीद्दासम्यहं नृपमहोरिति श्रुत्वा विस्मितैः लोकैर्वितसमेःलो
नुज्ञाविभिः श्रुत्वाथ बोधिसत्वं तं सर्पोक्तं तौ नृपोब्रवीत् यदि मां मोचयस्यस्मात्सर्पात्तवदरास्म्यहं राज्या
र्धमंतरस्याश्रुत्वा तेनेमं विलोपिव नच्छन्नावाक्ठमिमन्ते मंत्रैभिः मज्जनाद्दत्तं भुजंगं बोधिसत्वनाशे सु
च राजानमिमस्य राजा तेनाहिना मुक्तः स्वस्य देहाभवत्त्राणात् सर्पश्च स्त्रीणां शापः सन्मुक्त्वा मुनिं क्षमायकः
मदस्याख्यानं श्रुत्वा तौ जगाम निजमाश्रमं एवं निश्चित्य मन्येति प्रभुमेव प्रभुमात्मवान् एवं चातिक्रमो
नामलोकेषु न्यायमहतामिति अविश्वासमापरे चैव स्त्रीणां स्पृशति नाशयं प्राणदाने पकारोपि किं सामान्य
कथास्मृणु बभूव श्रमणः कश्चिद्विहारे कापिमृत्यौ तः मरख्यायां श्रमेज्ञात प्रभुनाजानुस्य दृष्पत एवद

हृः स विहारं समुपागम्य व्यचिन्तयत् किं हृतं जानुनि ते वेमि कैको वदस्यतीह सा प्रत्यायपिष्यामेवं वा किं
यतो वा कियच्छिद्रं तदुपायं करोम्यत्र समधीतो यथितं सङ्कृत इमालोच्य स साहसः स विहारेणैव विद्युते गृही
ताग्रे थिमसतेमुख्योभिद्गाखादयत एकारणमकाले किं ग्रेथिवादयसीति ते स्फुनाश्चर्येणाभिलितः
पृष्टश्च करस्थमित्रवः … तदैके कास्पृष्टश्चतः श्रुवेहं किं यदिमेवं पूर्वं संविदितामया
तद्युथ्यं सम्मसर्वं जानमेपश्यते तिमः भिक्षुनुमब्रवीदस्माश्चरदृष्टजान्दर्शयत ततस्तन्नानुवालो।
कासम ग्राभिद्गवो हसन् कियन्मात्रं ज्ञातेनेनसंभोग्या कियानिति श्रावयातः श्रमणेनामृष्टिव षक्रामलो
निशम्यतां कदर्यः कोप्यभूः काफिमूढग्धक्रोमहायतः सभार्यः सदाभुक्ते सक्तुल्लवणवर्जितान् श्र
त्मस्मान्नसस्तुत्रुथैनेवस्वादंसज्ञातवचित् एकदाशेरितो यात्रां सभार्यामब्रवीन्निजा द्वीरिणी श्रुतिज्ञाता
मेष्ठहातामयमेपच तथेतितस्यसाभार्यापपाव द्वीरिणीं तदा तस्थ्याचाभ्यंतरेगुंमसदकुः शयने
स्थितः दृष्ट्वा प्राहजनकं केचिद्रमेमामसम्भूदिति तावत्तस्यमहद्भूतषक्तस्ते कश्रायया कृतेभर्ते
तिपश्रच्छसचतातस्यगोहिनी सायदंतो न्नयानस्य प्राविशद्गतैर्निके श्राख्यातमित्रागमनोमो।
पि भार्या जनमादृता उपविश्य हहद्दतीपारावारायाति दृष्मे भर्तामिमन्तरमेवं वदेस्वमहहृदंमम ततो
गतेस्मिन्नावाभ्यां भोक्ष्यादीनि सुखं इस्त्रकालेनयावत्साप्रवृत्तनारोदितेनतथा तावत्सविश्यप्रेष्ठ
स्थितंकिमेतदितितामहहत भर्तामृतोमेपश्येति तया उक्तः स व्यचिन्तयत् क्रापचेतीमयादृष्टाहितेव

बृ
हृ का·
शक्ति
य
३९७
397

ताद्धीरित्रीमियं क्वाप्यैनैव विपणोयमेतन्नतीविनाहजं नूनंसोप्राड्डणांद्दष्ट्वा कृतमाप्यामिदं मृषा
तन्मयानैवतानग्न्यमित्याता व्योपविश्य सः भूतोहामित्र ह्रामित्रेत्याक्रंदं स्तत्र तस्थिवान् ऋताकंदाः
प्रविश्यापवबोधवा मृतवत्स्थितं श्मशानं भीतं ठक्कोतं नेतमासन्नमुपेताः उत्तिष्ठ बोधवैयो वदंतं नीत्वा
नदस्यैस्मे इत्युपात्तकद्रः कर्णमूले भार्यां नदाचते मैवं शाठ्यं ठक्को मेदीर्घत्रं भेत्स्यसि ज्ञातं नोत्त
शामितदे तस्मिन्नगाते हेप्रियेर्द् प्राणेभ्योप्यनमुष्टिहिमा दृशा नानामी त्यसौ इति प्रत्यब्रवीद्भार्यामुपां
शेवव सैतां जडः ततस्तेन ठक्कमित्रेणनीताते: स्वजनैस्सुसः दह्यमानोपितिस्थौ स्थिरोद्दीनामरणाद्दृढः एव
समृद्धोविजहौ प्राणानस्हेरिणीगुनः केशार्जितंच वस्तु भुजे तस्या मैथैं लयापतं ऋतः कदर्य. स्थायंनामसमी
मार्जार भौतकाः उज्जयिन्यामुपाध्यायोमुग्धः क्वाप्यभवत् द्विजः तत्रानिद्रार्तस्याभून्मूषकोपद्रवोनि
शि तत्खिन्नस्तस्य सुहृदेस्तक्षस्मैविदवर्णयत् मार्जारस्याप पालनीय स्तोत्रवादमि मूषकान् इतिसोपि
सुहृदि शतमुपाध्यायमब्रवीत् मार्जारः कीदृशः कास्ते न दृष्टो चौमया इत्युक्त वन्तमुपाध्यायं तंस सुहृत्सो
ब्रवीत्पुनः क्वाचरे तो वनेनतस्यवर्णः कपिलधूसरः पृष्ठेच लोमशंचर्म रथ्यामटंति वैह सः तदेविस्तम
भित्तानैरन्विष्यानायया प्यते मित्रमार्जारमित्युक्त्वा तत्सुहृत्स ययौ गृहं ततःशिष्यानुपाध्यायः सजगाद
जडोनिजान् अभिस्तानानि मुग्धाभिः कृतानैव बाध्यितेनेति ह तद्विष्यतमार्जारं रथ्यासु तमिह कावित तद्येति
तेगताः शिष्याः पर्यटंत इतस्ततः तेपि भीतानते दृष्ट्वा मार्जारेणनकदाचन ग्रथैकेतेवटु रथ्यामुपलादस्मैं तनिर्गतम्

काचंनेत्रगुणालंवर्णं धूम्रपिंगलं पृष्ठोपविदथानंवलोमशंहरिणाजिनं दृष्ट्वातंमेषमार्जारः
प्राप्तोस्माभिर्यथाश्रुतः इत्यवष्टभ्यतन्निमन्त्र्यपाध्यायान्तिकंचते उपाध्यायोपि मित्रोक्तैर्गुणैर्मार्जारल
क्षणैः दृष्ट्वातंस्थापयामासतत्रराज्ञोमठान्तरे मार्जारोन्नमस्तीतिमेनेसोपिवटुर्जडः मार्जारलक्षो
क्तैतस्मैएवनात्मनस्तैरबुद्धिभिः सचभीतोवटुः शिष्यस्तस्यापिप्रसाद्येततत उपाध्यायस्यतस्यान्तेमेषं
मार्जारलक्षणं प्रातः सोभ्यागतोविशेषवटुंमतंविलोकयत् इहकेनायमानीतइतिभीतोवटुर्वाचतान्
श्रुतोपलक्षणस्ततोमार्जारोस्माभिरेवसः ऊर्ध्वीतिर्यक्तमार्जारस्त्वंतंध्यानसंकल्पवानपि तच्छ्रुत्वाते
वटुंमुक्त्वानेत्रुवन्मंदबुद्धयः तस्मैलिख्यानयामस्तंमार्जारंतादृशंपुनः एवमुक्तवतोमूढाज्जनस्तत्र
जहासततान् ग्रहात्तोनामकस्येहनोपहास्यायजायते मार्जारभीतः कथितः श्रूयंतामपरेप्यसे ॥
आसीद्धृहनामुग्रयानामसख्यामुग्रयोमठेककोवित सकेनचिद्धाख्यमानेयमर्शणस्वानकारावन तडाकवैर
श्रौश्रीदमुत्रसममहत्फले ततःस्वपनसपन्नविशुतेवारिहरिते तडाकंकारयामासतान्निहृदेनिज
मठान्ते एकदासतडागंतद्धृहंशुष्यायग्लीनितः केनापुहादितोस्तत्रपुलिनोस्तालमलोकयत् तच्छे
वागमचास्येपुरहतवानेतदमन्ततः दृष्ट्वातस्यतडाकस्यसोहेतोःसमचिंतयत् प्रातःप्रभातादारभ्य
स्थास्यामीहैववासरान् दृश्यामिकःकूलेतदित्यालोच्यापयौ अश्रेष्यर्यावदेसालितत्रतावहृद
शेमः दिवोवतीर्यश्रृगाभ्यावेनंतंपूष्पमनतं दिव्याहूषोयतनकिंनदिवंयामिसहामना इत्येष्यहूष।

बृ
हत्क
श्रा.कि
प.
१९८

398

स्यास्य हस्ताभ्यां पुच्छमग्रहीत् ततः पुच्छाग्रलग्नं तं भीतं मुत्क्षिप्य तेन सः स्थानान्निनायकैलासं
स्वयामभयावान्नृपः तत्र दिव्यानि भक्ष्याणि मोदकादीन्यवाप्य सः भुंजानो न्यवसन्मूढो दिनानि कानिचि
त्स्वैरं गत्वा गत्वा निकुर्वाणः सदृष्ट्वा तं सहाद्वृष प्रविश्य भीतानां मुख्यो दैवेन शोहितः गच्छामि वृषभ
पुच्छाग्रलग्नः पश्यन्मित्रं तु न्यवान् कथयितुमुद्यतमिदं तथैव व्याप्य हेष्टनः इति संचिन्त्य वृषभस्यैकत्र्यापे
मतन्स्य सः आलम्ब्य तावता गतः पुच्छे संश्लिष्टतात शशोसः ततः सर्वेष्वेतास्तूर्य भीतास्ते प्रार्थयन्त ते प्रसी
दन्त यत्रास्मानपि भोजय मोदकान् तच्छ्रुत्वा स तथेत्येतानुक्त्वा मुष्कादिने परे तद्वाक्योपात्तमनयत्स
वृत्तत्रायये नृषः जग्राह तत्र लाङ्गूलं मुख्यः पाणि हृद्येन सः तस्याप्यगृह्णन्प्रयतं चरणं क्रमात्परस्यापि
चेतरः इत्य मोन्याच्छ्रिलष्टैस्तैर्भीतैर्यावच्छ्रेष्टव्रताः रचितास्म वृषस्तावदुत्पपात जवान्नभः यातितस्मि
न्वृषभे लङ्गूलालम्बिभीतके मुख्यभीतं तमप्राक्षीदेको भीतो पथे दैवतः प्रद्यामाख्याहि नस्तावद्यथे
ष्टं लब्धा दिवि कियत्प्रमाणा भवता मोदका भक्षिता इति ततोऽग्रच्युत्वा सत्यान्तो वृषपुच्छं विमुच्यते प
द्माकारेण करौ कृत्वा संश्लिष्टो भीतनायकः इयत्प्रमाणा इत्याप्य्यावत्तावत्सर्वे वक्ति सः तावत्सोऽप्येवेत
सर्वे व्योम्नि पतन्तो विपेदिरे वृषोऽप्यक्षयाय स्वकैलासे जगाम दृष्ट्वा जहास च दोषयान्निर्विमर्षं च भीतप्रश्नो नरक्रि
या स्कृतानां शामितो भीताः श्रूयतामपरोप्ययं कश्चिज्ज्ञानी विमला मार्गमार्गान्तरे व्रजन् तटे भद्री
तटस्थस्य स्नानं कृत्वा सोपरि वन्नमिना इत्थं च नैस मर्पयथानं परिशुच्छेज्जले स सः ततस्तस्य नरो पृष्ठे गत्वा नृपः

समूढधीः एतत्स्पृष्टेतमेषं पंथाउपदिष्टोजनैरिति तत्स्पृष्टे सर्पतस्त्वासन्नभ्रान्त्यर्यंत वर्तिनी शाखानुनो
मग्नेतेनपपाता लेख्यानैषतो तामालम्ब्याक्षिप्तोयावत्तावत्तेनाययौपथा ग्रामेहेलयापिस्त्रीणेन यांपीत
जलःकरी तेदृष्ट्वा तरुशाखांतलम्बीभीतः सदीनवाक् महात्मन्मांगृहाणेति हस्त्यारोहमुवाचतं हा
स्त्यारोहश्चभीतंतत्सवतारयितुंततः पादयोरग्रहीद्धस्ताभ्यांपाणिभ्यांसहितंताकुशः तावच्चनिर्गतस्रोतो
जेभीतस्तत्स्यसः लम्बेपादयोर्हस्तिपेकोट्टसावलंबिनः ततः सत्वरयन्भीतोहस्त्यारोहेनमभ्यधा
त् यदिजानासितत्किंचिद्गीयतांत्वया यतोऽवतारयेत्तावत्प्रकृतामम्मेनोजनः एतितावदभ्यधा
यस्ताह्वोऽदरावामियंभद्री इत्युक्तः समुपजारोहस्तेनश्रुजनतथाजगौ येथासपवभीतत्रपरितोषसमया
त्वरं साधुवादंसचदत्तविस्मृतोज्झितपादपः द्रातेश्रावत्तिहाभ्यांहस्ताभ्यांछोटिकाजडः तत्क्ष
णंविनिपत्यैवसहस्त्यारोहएवसः नद्यांविपेदेमूर्खैर्हिसंगः कस्यास्तिशर्मणे इत्याख्यायकथांभूयोऽव
त्सेश्वरस्यतापसः गोमुखः कथयामासहिरण्याक्षकथामिमा श्रस्तीहाहिमवत्क्रोडेदेशः पृथ्वीशिरोम
णिः काश्मीरइतिविख्यातोधर्मस्यवनिकेतनं तत्राधिष्ठानमभवद्धिरण्यपुरनामकं कनकाक्षइतिख्या
तस्तस्मिन्राजाबभूवच तस्यरत्नप्रभादेव्यांशाकराराधनोद्भवः पुत्रोहिरण्याक्षइतिक्ष्मापतेहृदयपत
सजातुगुलिकाक्रीडांकुर्वन्गुलिकयाछलात तापसीराजततयांमार्गयान्तामताडयत् सातापसी
जितक्रोधाराजपुत्रंविहस्यतं योगेश्वरीहिरण्याक्षमुवाचविहृतानना सयौवनाक्षिप्तमेवदर्पेश्च

बृ
हक
शक्ति
य
३९९

399

त्ववतयदि मृगांकलेखयासासोपिभार्यातत्कीदृशोभवेत् तच्छ्रुत्वातमयिनातोराजपुत्रः सहृष्टो
वान कैषामृगांकलेखाख्याभगवत्युच्यतामिति ततस्तस्याब्रवीद्देशिशितेजाइतिख्यातः विद्याधरेन्द्रोहि
मवत्यचलेन्द्रे महायशाः मृगांकलेखेतितस्यास्तितनयावरकन्यका नृपाणामुचैर्ज्ञाणांनिशासु वि
द्धकथम्हा साचानुरूपाभार्यातेतस्यास्त्वमुचितःपतिः इत्युक्तः सिद्धतापस्यादिव्ययात्वाजगादतां कथं
भगवतिप्राप्यामयासातहिकथ्यतां तच्छ्रुत्वासाहिदिव्यासंततयोगैश्वर्यभाषत गत्वाहेवत्सकथ्याख्या
नाडुपलक्ष्मीतद्दाशये गागात्यचाहमेवत्वौ तत्रनेष्यामितः पुरं इहास्तियोमहेशाख्योवेदस्तकेनतेन
या प्रातःप्राप्यास्मिनित्यंहितमर्चितमुपैम्यहं इत्युक्त्वानमसाप्रोष्यानापसीसास्वस्थितिः ततःसामृगांक
लेखाप्यानिकटेतद्धिमाचले तत्रतस्येहिरण्याक्षस्वरूपाणाशेसमा नयापयादिव्यकमासतस्मैवमुवा
चतां ताहरोचेनभर्ताविश्रामुयांभगावेत्सहं तन्निष्फलेनाकिंकार्यममुनाजीवितेनमे इमामृच्छसगावेगा
नीत्वातत्कथयादिनं मृगांकलेखोतापस्यामहोवासतयानिशां तावत्सापिहिरण्याक्षस्वश्चिंतानीतवासरः
श्रमःकथंविजगादेगौर्याहमेनिशान्तये विद्याधरःसम्प्रामत्वमिहशापेनमत्यतां तापस्याःकरसंस्पर्शादेतस्मा
मोक्ष्यसेततः मृगांकलेखाचततस्तमाशुपरिणेष्यसि तच्छ्रुत्वातमकार्यातेपूर्वभार्याहिसानव इत्यादि
श्यैवमारेवीतिरोभूतास्मसोपिच प्रबुध्यप्रातरुत्थायपचकेसुत्वानादिसंगतं ततोमहेश्वरस्याग्रेगत्वातस्यप्रण
म्यतम यत्रसंकेततकंतस्यास्तापस्याविहितंतया ग्रंथांतरेवकथयमुष्मामप्रनिद्रास्वमंदिरे मृगाङ्कले।

त्वामपि तां गौरी स्वप्ने समादिशत् क्षीणशापं हिरण्याक्षं जानं विद्याधरं पुनः करस्पर्शेन तापस्याः पतिं
प्राप्स्य- सेभ्रुचा इत्युक्ता हि तया तेन देव्या ॰ प्रातः प्रबुध्य सा मृगाङ्कलेखा तापस्यै तत्स्वप्नं शशंस तम्
सा तच्छ्रुत्वैव वाताम भूलोके सिद्धयोगिनी स्थिते तत्र मरेशस्ताद्धिरण्याक्षं तस्य पथात् यहि वैद्याधरलो
के पुत्रे त्वत्का कारणं सा प्रणतं तं समादाय वाहावाद् पतन्नभः तावत्स च हिरण्याक्षो भूत्वा विद्याधरो
पुत्रः स्मृत्वा शापं तदा याज्ञातिं तामसौ तामभाषत हिमाद्रौ वज्रकूटाख्ये पुरे जानीहि मामिमं विद्याध
राणां राजानं नाम्नाप्यमृततेजसं सोहं मत्तो वनं क्रोधात् क्वापि प्राप्य मुनेः पुरा मर्त्ययोनिमुपागच्छेन
त्वत्करस्पर्शनावधिं शापान्तस्य सेतदा भार्या याङ्गः एवादजहान्तत्र सैषा मृगाङ्कलेखाय जाता पूर्वं प्रियामम
इदानीं च त्वया सार्थं गत्वा प्राप्स्यामि पत्तनमहं तत्करस्पर्शपूतस्य शान्तः शापो हि सोद्य मे इति ब्रुवंस्तया सा
कं तापस्याग्रमेनन्नमः जगाम मामृततेजास्तत्र हिमाद्रिपुरं च राधिपः मृगाङ्कलेखा मुख्या नोस्य तां तत्र दद
शं साप्यपश्यत् मायां तेन तापस्या वेदितं तया वित्तं कृतिपथेनादौ प्रविश्य पान्त्रोस्मसामाशयं स्त्री निर्गत
प्राविशत्तां दृष्टिमार्गेण नौ पुनः विवाहसिद्ध्ये पितरौ त्वयेदं कथ्यतामिति ऊचे मृगाङ्कलेखात्र तापस्या
प्रोच्छया तया ततो लङ्कानन्तमसौ सा गत्वा पितरं निजं सर्वामृदेवन तत्त्वं वोधयामास तनत्सृण सो
पि समेत्य स्यादिष्टस्तां पिता रवचन्द्रेश्वरः तमानेषीत्स्वभवनं संमान्यामृततेजसं ददौ मृगाङ्कलेखां च
तस्मै तां सयथाविधि कृतोद्वाहे च तेन वज्रकूटं स्वप्रययौ पुरं तत्र सोमृततेजाः स्वराज्यं प्राप्य सभार्यकः

हृ
हक
शक्ति
य
४००
400

आनीतः सिद्धतापस्या मर्त्यत्वे पितरं निजं कनकाद्रितटे सम्यग्भोगैः प्राप्य महीतलं मृगाङ्कलेखया
सार्धं तां महिं बुभुजे चिरं इति पूर्वकर्मविहितं भवितव्यं जगति यस्य जन्तोर्यत् तदयत्नेन शुभं पतितं प्रा
प्नोत्यसावश्यमपि एवं गोमुखकथितां शक्तियशस्तत्त्वकां निशम्य कथां शयने निशि नरवाहनदत्तो निद्रा
मसौ भेजे इति भट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके नवमस्तरङ्गः आदितः प
ञ्चषष्टितमः ६५॥ ततोन्येद्युः पुनर्नक्तं विनोदार्थं सगोमुखः नरवाहनदत्ताय कथामेतामवर्णयत्
पारे श्रवणाभिधे शैवे सिद्धक्षेत्रे पुरावसत् उपास्यमानो बहुभिः शिष्यैः कोपि महामुनिः सोब्रवीज्जातु
शिष्यान्स्वान्पृच्छाम्यदि केनचित् अपूर्वमीक्षितं किंचित्कृतं वा तन्निवेद्यतां इत्युक्ते तेन मुनिना शिष्याणा
कोजगादैतं मया श्रुतमपूर्वं यत्तदाख्यामि निशम्यतां विजयाख्यमहाक्षेत्रे कश्मीरेषु स्ति शाम्भवं
तत्र प्रव्राजकः कश्चिदासीद्विद्याभिमानवान् जयी सर्वत्र भूयासमित्याशंसन्नमस्य सः शम्भुं प्रत्येष्यवा
दाय प्रव्रा अस्थानलिपुत्रकं गच्छन्निमार्गेतिश्रामसन्तान्निम्नगाः शैलगिरीन् प्राप्याटवीं परिश्रान्तो विश्राम
न्तरोस्तले तडागस्य वापीशिशिरे तत्र हायप्रमं ददर्श धार्मिकं दण्डकुण्डिकाहस्तमागतं कुतस्त्वं कुत्र
यासीति निषण्णोत्र च तेन सः सप्राजकेन पृष्टः सन्निमभाषत धार्मिकः आगतोहं स्वविद्यायाते
त्पाटलिपुत्रकात् कश्मीरान्यामि तत्रस्था जेतुं वादेन पण्डितान् श्रुत्वैतद्धार्मिकवचः स परिव्राडु
चिन्तयत् इहैको न जितोयं चेन्मया पाटलिपुत्रकः तत्तत्र गत्वा जेष्यामि कथमन्यान्बहूनहं इत्यालो

१८

च्यमतं प्रज्ञाङ्गदिव्याहस्स धार्मिके विपरीतमिदं किं तेन वद धार्मिकचेष्टितं क्व धार्मिको मम त्वं स्वक्का
वादी अस्मनातरः वादाभिमानं येन संसारो मोक्ष मेऽप्यसि शामयस्याग्नितो प्रमाणं शीतं हासि हिमेन च उ
ष्णतीर्थं तिष्याम्बाणेनावामृ उत्समहोदधिं वातेन ज्वलितं वह्निं निवारयितमीहसे बालशीलेन मातामदा
त्रमापन्नरत्नेण मुमुक्षुशीलं च शमः कलहो रत्नसास्स्रते तस्मात्को तेन दाने न भवितव्यं मुमुक्षुणा
निरस्त हंडुः खेन संसारक्लेशभीतेन श्रुतः शास्त्रपारेण च्छिन्द्रीसंभवपादपं हेतुवादाभिमानानि
स्यक्तेस्पत्तमास्सदाः रस को धार्मिकस्तेन पतितः प्रणस्यन्ते गुरुर्भवान्मे मम शक्ताज गामस्य यथा।
गतं सप्तवाङ्गशाखितो जैव तरुमूलेन ददृशत् यत्र स्यात्तापमपूर्णाः क्रीडतो भार्यया सह कर्णे ददा।
तिया वस्त्रं स प्रत्यन्तं वदन्तो यतः पुच्छज भार्या तेन मेणेन तामताडयत् ताव स्त्रम नकस्य साक्षात्
नेशठा मृषा न स्यात् तत्परिवारस्त्वम ताके दोकतिमभूत् चिरं ध्यायन् जीवेव स्यादृशा वदमीलयत् किं त
या दृष्टमिति तायन्तो शादीनतः पतिः प्रत्युमिथ्यैव सोवाच तया हं मालया यदा प्रभ्रहतानदाय।
पुष्पैकाः संप्रहृष मायातं पाशहस्तं ज्वलन्नेत्रं पापश्यम मूर्धशिरोरुहं हे भया नाकिं निजच्छाया मलिनी कृ
तं दिक्षुदं तेन नीताहमभवं दुःखेन यमसमदिर मापाजितास्मि वने तस्मै स्तनितवायीथिकादिभिः एवं तया
के यद्विणाहसन्नपदेजगादता प्रभवो विनेन्द्रजालेन स्त्रीणां चेष्टा न विद्यते को मूर्खः ऊसमायाताता नदा
हृतिः कायमालयात मूढः पाटलिपुत्रसंस्थितोमत्वे नकृतं क्रया तस्मिन् हि नगरे राजा योऽस्ति सिंहदत्तनामकः

हृ॰
हक॰
प्रक्रि
य
४०१
५०१

तद्भार्यामंत्रिसेनानीपुरोहितभिषग्वधूः सहाऽऽदाय त्रयोदश्यां शुक्लपक्षे कदाचन सनाथीकृततद्दे
शाभागाद्गुहसरस्वतीं तत्र ताभार्याभिर्मिलितैः सर्वैः ऊर्ध्वार्घ्यं प्रकल्पि आर्थितैर्विनयाच्च ततभूपालप्रमु
खागताः रोगार्तराणां दीनानामौषधं ततः प्रयच्छत येन मुच्यामहे रोगात्करुणानामनकंपने समुद्र
लहरीलोलेविद्युत्स्फुरितभंगुरः जीवलोकोऽप्ययं यात्रापुत्सवतृणसुंदरः तदसारेऽत्र संसारे सारं दी
नेषु यादया कृपणेषु च यद्दानं गुणवान्तु नजीवति श्राव्यस्य किं च दानेन महितस्याशनेन किं किं
वेदनेन शीतालोः किं चैतेन हिमागमे तदेतानुद्धरतनः त्वपणानामयापदः इत्युक्ता आर्थितैस्तैस्ता
नृपभार्यादयोऽब्रुवन् सद्भूपपत्नेजल्पेति कृपणाऽऽर्थिता इमे सर्वसेनान्यतोऽस्माभिः कार्यमेषां चि
कित्सितं एवमस्तो मया लेख्य देवीमभ्यर्च्य योषितः आर्थितास्तात्वभवनामानि मुक्ताः पृथक्पृथक् स
भर्तृन्प्रेषयंतेषां च महामात्या महाधनैः चिकित्साकारयामासुर्लोनतस्तुस्तुतदातिकातत् सहवामाश्चैतेवसेना।
मुक्ताः सन्मनामथैः तथायुक्ताः संसारान्तमयेरदृश्यया कोऽगणीसौ कृपणभर्तारः कोनृपादयः इतिनु
व्यमृषसास्तामसन्मथाथीकृतमनः ततस्तुताश्चसे व्योगिसंभोगसंभवैः तत्क्षंततद्वेतेपुत्राः पतयोदृश्य
निजाः तेवभूपालतन्मंत्रिसेनापतिमुखादयः तदा च ते सन्देहाः परस्परमतं चिन्ताः ततो राजाऽब्रवीत्स्मास्त्व
मेप्रतितिष्ठत अहमद्युनिजाभार्यां तावत्सच्छामि युक्तितः इत्युक्तानानिसृज्जैव गतावासमहे च सः प्रदर्शितसे
हमयाभार्यापश्यतान्नृपः दृष्टः केनापयोद्यात्तोकेनतुवैः सतौ सममात्योऽमिवेदाल्लिप्रेयसेनामथाग्रन ।

इत्युक्ता तेन राज्ञा सा राज्ञी कृतकमब्रवीत् अवाच्यमपि पथ्यं साहं वक्ष्याम्यार्य मिदं शृणु विशुद्धिमितेऽरि
तो राजौ पुत्रौ स्वजनगद्दाथवः निर्गत्सैवोपकृत्य मा प्रान्त स्वात्रैव लीयते यदंगं वद्धसर्याभ्यामपि दृष्टेन जात
मे तत्रैव गोत्स्वंकृयते तेनावाप्याश्रित्य नेनपि पतनस्याः सद्भः खोयाइव स्कृमावचो नृपः प्रसेनिस्ततथा
मूर्खो मायामाशंका वैसंवी शशेसमंत्र्यादिमाश्रुते भ्रसलापितथा जडाः मत्वाच्युतो पशुकात्सा भार्या
स्तु स्त्री किलाभवत् इत्यसमैक्य वनाचतुराङ्गस्त्रियः शठाः वंचयंती जडमती माहं मूर्खे स्त्रताद्दृशः
इति हृष्टो ध्रुवस्मार्यामविलासीचकारतौ ततः प्रव्राजको ध्रोषीत्सर्वं तत्कल्लेस्थितः ततः कृतांज
लिर्यं दंतं तत्प्रव्राजितमपत् भगवन्माश्रमः प्राप्तस्तवाहं शरणागतः तत्तमहापरार्थं मेतव देवो यत्नमया
श्रुतं इत्युक्त्वा सम्प्रवचनात्तस्य यत्तस्तुतो पसः सर्वस्यानुगतात्वयोऽहं यत्तस्तस्थलवासिच गृहा एव
इमिस्थ्वेव प्रव्राज्य देलतेनसः सुत्सुमस्याः स्वभार्यायामाकृष्यपवमेवमे वरोऽस्ति तिनमाहस्वसप्रव्राड्
पिशुसकं ततः समयद्देवोवादीन्न तुष्टोऽस्मि सततां तव तदेव तेवरो दत्तो मयात्मनः प्रार्थ्यतामिति ततः
प्रव्राजकोवादीन्नहंयमेव रोपवः अद्य प्रभृति पुत्रं मां जानीतं दंपती युवां श्रावैतत्तस्य भार्यापि प्रस्रा
वीभूय तौ त्वाण यदा तमब्रवीद्वात्र पुत्र पुत्रस्त मावयोः पुत्र समत्वप्रसादान्नचते भविष्यति विपत्क्वचित्
विवादे कलहे युद्धे विजयी च भविष्यसि इत्युक्तौ तर्हि तं यदा न प्रणम्याति वासयच राजिमज्ञाय यो प्रव्राड्
सतं पाटलिपुत्रकं तत्रत्वाः स्वयमुखे नोतस्तस्मैसिंहासनेऽभ्युत्थे कश्मीरान्तमात्मानमाख्याति ससेवा

बृ
हक·
शक्ति
य
४०२
५०२

दिनं अनुज्ञातनप्रवेशश्च तेनाख्याने महीभृता प्रविश्याग्रस्थितान्द्वारायावद्विलोपसर्पतितान् जित्वा वा
दैन्तानामत्ववर्माहात्म्यतोलिखितान् राजाग्रेसपुनस्तेषां चकारप्रदेशमीदृशं विचित्रभित्तेर्विनिर्गमस्य द्वारावक्र
पथः प्रमान् दृष्ट्वा यथोष्टीईदृशैः त्वतत्वन्तरदानवैः कृतोपभुज्यराज्ञोमतनष्टिनावैव लीयते एतत्किमि
तिवः पृच्छाम्यत्रमेत्रदीयतां एतच्छ्रुत्वा वचानात्रवुधाः प्रतिवचोददुः परमार्थंनजानानामोमोन्या
ननदर्शिनः ततोराजासमसिंहाद्धःस्वयमेवंतमब्रवीत् पुरेतद्भूतंभवतातदा चद्धवतमेवनः एतच्छ्रुत्वा
सत्सिंहाद्धाख्याब्राडेनंशशंसतत् तद्भार्यावाजचरितेद्दलाद्भावितेततत् ततत्कर्यादीभिष्ठंसंपापदत्तोम्
कहेतवे स्त्रीभिः कदाचनजनलक्षमिसूचेन् एवमः तच्छ्रुत्वासैविर्वराजेराजादानमियेषम्मः सततसदेशे
कारतः प्रव्राड्तमायहीयदा तदासंमानयामासराजारत्नाकरेणते प्राप्तरत्नःसकाश्मीरःप्रव्राड्स्व
देशमागतः यत्रयत्नप्रसादेनसानिर्दैवः सुखंस्थितः इत्याख्यायसशिष्योत्तमहामुनिमभाषत प्रहेप्र
व्राजकात्तस्माद्दैवेतच्छ्रुतवानिति ततः सविस्मितः सामशिष्यस्थिरमहामुनिः इत्युक्तोगोमुखोभूयाव
त्सेशानमजमब्रवीत् एवमेतानिकस्त्रीणांचेष्टितानिचवेधसः विचित्राणिसदादेवलोकस्यचरितानि
च इयंचश्रूयतामस्मानायैकादशमारिका ग्रामवासीश्वमानासीत्कुटम्बीकोपिमालवे तस्योदपादिदु
हिताहिविशुत्रकनीयसी तस्यांचजातमात्रायांभार्यातस्यव्यपद्यत ततोसैर्दिवसैस्तस्यपुत्रःएकोव्ययादि
च तस्मिन्विपन्नेभ्राताम्यवृषशृङ्गाहतोमृतः सोथ्यकस्यांककुम्भीतेनाम्नावक्रेत्रिमारिका त्रयोनया:

लक्षणया जातया मारितास्ति कालेन यौवनस्थां तां पितुस्तस्मादयाचत त्रिमारिकामात्मपुत्रः का
श्चित्तद्ग्रामसंभवः पिता च तस्मै प्रादात्तामयथावत्स कृतोत्सवः तेन भर्त्रा सहासीत्सु कालं कमपि तत्र सा अ
चिरात्सुतत्तस्याः स भर्ता पंचत्वमगात् दिवसैरेव सा चान्येनोपयेमे तां पतिमग्रहीत् सोऽप्यल्पेनैव कालेन
विपत्तिं प्राप तत्पतिः ततः सा यौवनोन्मत्ता तृतीयं पतिमाददे सोपि तस्या विपन्नोभूत्पतिश्चास्याः पतिर
भवत् एवं क्रमेण पतयो दश तस्या विपेदिरे ततो हास्येन तस्या नाम्नाथ प्रथे दशमारिका ज्ञातिमी भर्तृ
भदेयमिति लोका ब्रुवीस्त्र तां अथा न भर्तृस्त्रीकारणात्पित्रा हीतेन वारिता सा वर्जमाना स्वजनैस्तस्यास्तस्य
पितुर्गृहे एकदा च विदेशात्पान्थो भव्याकृतिर्युवा एकरात्रिनिवासार्थं तत्पित्रानुमतो निवासः ते दृष्ट्वा
तत्कृतमनाः सा भवद्दशमारिका पान्थोपि तद्रूपं दृष्ट्वा सम्भूतरतिलालसः ततः सा मातृमुखेन तत्र पा
पितरमभ्यर्थयत् एकमेनमहं तावत् गृह्णामि केवलं विपत्स्यते च देहोपि ग्रहीष्यामि तन्नोत्रं तत् एवं श्रुत्वैव
तिपान्तेनामन्त्र्य प्रवर्तितसपिताब्रवीत् मा शुचि ललनामहतीदशाने पतयो मृताः तदेतस्मिन्नपि मृते हासिष्य
न्ति तं जनः तच्छ्रुत्वैव तत्र पान्थस्तामथ पथिकोपि जगाद सः नाहं म्रियेय दशमृताः क्रमाज्ज्ञाया मम मापि च
सम मा वा घाषामंत्रपादस्पर्शेन भूर्जटेः इत्युक्ते तेन पान्थेन ताविवाहीयत तत्र कः बुध्या च मिलितैर्ग्रामे
देत्तानुमतया तया दशमारिकया सोथ जग्राहे पथिकः पतिः तेन सार्कं च यावत्सा कालं कमपि तिष्ठति
तावद्वीतज्वराक्रांतः सोपि तस्याः पंचतां ययौ ततः सा हासिनी ग्रामेणाभ्य एकादशमारिका विश्रान्तिं गता

हू
हृ क॰
रा क्रि
य
४०२
403

तदं गत्वा प्रव्रज्यामेव शिश्रिये इत्युक्त्वा हासितं वत्सराजपुत्रं स गोमुखः भूयोऽब्रवीत्कथामन्यां शृण्वि
मां दांतजीविनः पुमान्कश्चिद्दरिद्रोऽभूद्ग्रामे क्वापि कुटुंबवान् एकएव बलीवर्दस्तस्य चाभूद्गृहे येन स
निःस्वोऽपि शूनाभावान्नासीदस्यापि कुटुम्बके सोपवासोऽपि तं दांतं विक्रीणीते न लोभतः गत्वाथ विंध्यवा-
सिन्याः पुरतो दर्भसंस्तरे पतित्वा स तपश्चक्रे निराहारोऽर्थकाम्यया उत्तिष्ठैको बलीवर्दः सर्वथा यन्न मील-
ते अतस्तमेव विक्रीय जीविष्यसि सदा सुखं इत्यादिष्टस्तया स्वप्ने देव्या प्रातः प्रबुध्य सः उत्थाय पार्श्वे
किं वित्तं नास्य गृहमाययौ पश्चात्तथैव विक्रीते नो त्वरितं तं शाकाकसः विक्रीते तस्मिन्गृहे निःस्वो नैवा-
जीवेय जानिति अथ तं कथितस्वप्नं देव्यादेशं प्रसंगतः उपवासकृशं कश्चिदुवाच सुमतिः सुहृत् एकएवा-
स्ति ते दांतस्तं विक्रीय सर्वदा जीविष्यसीति देव्योक्ते तन्नातं मूढ त्वया तद्विक्रीयैतमद्य त्वाणेनिर्वाहय कुटुंब-
कं ततोऽन्यं विश्वसन्मन्ये तत्तत्स्वामस्तत्रापरः इत्युक्तस्तेन मित्रेण ग्रामीणः स तथाकरोत् एकैकश्चैव पण्यात्तु
जिजीव सततं सुखी एवं फलति सर्वस्य विधिः सत्त्वानुसारतः तस्मात्सत्त्वमभेवत्सत्त्वहीनो न हृष्यते श्रियः शृणुता-
मां कथां चेमां भूतस्यालीकमंत्रिणः आसीत्कश्चिद्द्वीपतिर्नाम नरो दरिद्राणामग्र्य तस्याङ्गुष्ठे कोऽप्यभूद्गतेः परं च न जी-
विकः स चैकदा महेच्छतादंभः सन्नचिंतयत् भूतलेनेदृशा किं मे यदा ह्ययादिमात्रकृत प्राप्यते महती येन श्री-
स्तादृङ्नकरोमि किं इत्यालोच्य वणिग्वेशं मस्तुरांग्विधाय सः उपसर्पत्प्रतीहारं गत्वा महीपतेः तत्सुखेन प्रावि-
शणाः प्राप्यते चोपनीय सः एकांते मोक्तिविज्ञप्तिरिति व्याजेनाभजन्नृपं राज्ञा प्रवेश्यतानेन प्राप्तता वर्जिते तेन च ॥

तथेति राचितैकांतस्तमेवं सख्या जितवत् दिने दिने मया सार्कं माख्यानेन भवतानियो भूतैकांते क-
थालापत्त्रणमेवैकं प्रभो कुरु तावता हं प्रतिदिने दीनारशतपंचकं ददाम्युपायनं देवस्यार्थये न च किं-
चन तच्छ्रुत्वा चिंतयद्राजा को दोषः किमयं मम गृहीत्वा याति दीनारान् दातिप्रमत्तात्वहं महता वा-
रणा सार्थकथालापेन्न कांतया इति संप्रतिपद्येत द्राजा तस्य तथाकारेण सोपि तस्मै ददौ परेद्यु दी-
नारस्तान् यथोदितान् लोकस्य च महामात्रिपदं प्राप्तममयत एकस्मिंश्च दिने भूतो मुहुः पश्यन्नियो-
गिनः साकूतं स स्वमेकस्य च प्रो राज्ञा समं कथाः निर्गतस्तु बहिस्तेन स तु लोलोकन कारणं एताधि-
कारिणं पृष्टः स स्वैरं तेन तथावदत् देशोमेस्तु एठ तां नेनेस्यं नेऽपि तोनृपः मयातस्तमुखेन दृष्टः श-
मयिष्याम्यहं ततः इत्युक्तस्तेन सालीका मे त्रिणास भयोऽस्ते प्रागतस्याधिकृतः सर्वेण स हस्वेत तस्य दत्त-
वान् अन्ये पुत्रस्य समं राज्ञा कथोत्कृत्वान तथैव सः निर्गतस्य भूतो वारी तैर्नियोगिन मनुपाययेत शुल्कि-
युक्ते मया वा कैः स्तव राजाप्रसादितः पीरो भवा पुनाहं ते सर्वे व्यक्ति द्रुगुरत्तकः इति स्वीकृत स तं पुनः
विससर्ज च सोपि तं अपि कारी सदाते स्वैरं पचारैरुपाचरत् एवं क्रमेण सर्वेभ्यो नियोगिभ्यः
स बुद्धिमान् राजभ्यो राजपुत्रेभ्यः सेवकेभ्यश्च युक्तिभिः बह्वीभिः रादहानोर्थानर्जयामास सर्वतः पं-
च कोटीः सुवर्णस्य ऊर्वं प्राज्ञा समं कथाः ततो रहसि राजानं धूर्तम मत्रे जगाद सः देव दत्वापि नित्यं ते
दीनारशतपंचकं तत्त्वसादान्मया प्राप्ताः पंचकांचनकोटयः तत्प्रसीद गृहाणैतत्त्वसुवर्णमहम्

बृ
ह का॰
श क्ति
य
४०४
404

त्रकः हस्तिनाथकटं गात्तेकस्मैकं तस्मै वेदयत् राजा क्रुद्धात्तनस्तस्य जयाहार्यं ततो यतात् नष्टश्च
स्थापयामास महामंत्रिपदे सततं सोपि प्राप्य श्रियं भूतो दानभोगैरपारयत् एवं प्राप्नोति महतः प्रा
णोर्थीनां निपातितः कृपाऽलनकवत्प्राप्य फले दोषं निहंति च इत्युक्त्वा गोमुखः प्राह वत्सराजसुतं पु
नः एकामिमानीमुद्वाहसक्तस्कः शृणु त्वमिमां कथां बभूव दुर्मदारातिकरीन्द्रकुलकेसरी रत्नाकराख्ये
नगरे नाम्ना बुद्धिप्रभो नृपः रत्नरेखाभिधानायां राज्ञ्यां समुदपद्यत कन्या हेमप्रभा नाम सर्वलोकैकसुं
दरी सा च विद्याधरी शापादवतीर्णा यतस्ततः नभोविहारसंस्कारान्मदा श्वक्रीडलीलया पापभीता
निषिद्धापि सा ततो न च चालयत् ततस्तां सपिता राजा विपिटं कुपितो ददौ तावता सावमानेन राज
पुत्री वनैषिणी विहारव्यपदेशेन जगामोपवनं बहिः पानमत्तेषु भृत्येषु संचरंती च तत्र सा प्रविश्य
दूर्वगहनं तेषां दृष्टिपथात्ययौ गत्वा चैकाकिनी दूरं वने रचितनोटजा फलमूलाशिनी तस्थावाहरा॰
धनतत्परा तत्पितापि स राजा तां बुद्ध्वा क्वापि गतां ततो अन्विष्य न च प्राप महदुःखमवाप्य च चिरा
त्किंचित्तनुभूतदुःखो मृगैर्विनोदयन् बुद्धिप्रभः मृगयार्थं ययौ महीपतिः भ्रमंश्च दैवात्तस्या
पस्यहूंसस्वनांतरं तपस्विनी स्थिता यत्र हेमप्रभा स्थिता तत्र जंतत्र दृष्ट्वा स राजाभ्येत्य तदंते
प्रत्यभिज्ञाय तनयः तां मा तां ददर्श निजां सुतां सापि दृष्ट्वा तमुत्थाय पादयोः सहसापतत् आलिंग्य स
पिता तां च स्वस्यांकेन्यवेशयत् तौ चान्योन्यं चिराद्दृष्ट्वा तथा रुरुदतुस्ततः उदसत्वोधयत् तत्र वने भृ

वत्स गाढापि ततः शनैः समाश्वास्य राजा वोच स्ततां सुतां त्यक्त्वा राजश्रियं पुत्रि किमिदं विहितं।
त्वया तदेहि जननीपार्श्वं वनवासमिमं त्यज इत्युक्ता विधिनास्ते जनके सा तं हेमप्रभाभ्यधात दैवेनैव विधु
तास्मि शक्तिस्त्वात्र मम अधिका न चैष्यामि गृहं भोक्तुं न त्यजामि तपः सुखं इति तद्वाणान् सा तत स्मान्ति।
श्चयामव चालयत तद्राजा कारयत्तस्या वने तत्रैव मन्दिरं गत्वा च राजधानीं साम्रे प्रेषयामास सोन्वहं त
स्या अतिथिपूजार्थं पक्वान्नानि धनानि च सा च हेमप्रभा तत्र धनैस्तैस्तु तैः सदा पूजयन्ती अतिथीनासीत् फ
लमूलाशिनी स्वयं एकदा चाययौ तस्या राजपुत्र्याः स्वमाश्रमं प्रव्राजिका भ्राम्यन्ती कौमारब्रह्मचा।
रिणी ततया भ्यर्चिता हेमप्रभया स्वकथान्तरे प्रव्रज्याकारणं पृष्टा बाल प्रव्राजिकाब्रवीत संवाहय
न्ती चरणौ अहं कन्या सती पितुः सीदन्त्या अतिलाभूवं निद्राकुलितलोचना किं निद्रासीति पादेन ततः
पित्राहं माहता तन्मन्युना प्रव्राजिता अस्मि गतैवाश्रमितत्क्षणात् प्रति प्रव्राजिकामुक्तवती हेमप्रभा अथ सा
समानशीला प्रीता तां वनवाससखीं व्यधात् एकदा तामवोचत्सा प्रातः प्रव्राजिकां सखीं सखि स्व
प्नेऽद्य जाने अहमुत्तीर्णा विमलां नदीं आरूढास्मि ततः श्वेतं नागं जेतदनु पर्वतं तत्राश्रमे मया दृष्टो भग
वानम्बिकापतिः तदग्रे प्राप्य वीणां च गायन्त्याहमवादये ततो दृष्टश्च पुरुषो दिव्याकारः समुपागते तेदृष्ट्वा
चलयामाः कमहमुत्पतिता नभः इयदृष्ट्वा प्रबुद्धास्मि व्यतिक्रान्ता च यामिनी एतच्छ्रुत्वैव तां हेमप्रभा
माह स्म सा सखी शापावतीर्णा कापि त्वं दिव्याकल्याणि निश्चितं स्वप्नासमं च शापान्तं तव स्वप्नो वदत्ययं।

कृ
हे कं॰
प्र क्रि
य
४०५
405

सो ऽस्त्वेतदभ्यनन्दत्तस्मा राजपुत्रीसखीवचः ततो भूपतिवृन्दस्मिन्हीते जगद्दीपदिवाकरे आययौ ऽनु रत्ना
कृतो राजपुत्रोत्र कस्त्वन सतां हेमप्रभां दृष्ट्वा तापसीवेशधारिणीं जातप्रीतिः कृपावांस्तं च वदेद्युता कह
नः स्थापितश्चिरं तातेति आहूतां मम परिग्रह संजातप्रणया प्राह्ली तां स्महान्तस्को ऽभवानिति राजपुत्रोऽथ
सो ऽवादीन्महाभागो महीपतिः प्रतापसेन इत्यासीच्छुभनामानुकीर्तनः स तप्यमानः पुत्रार्थे हरमाराध्य
तेन तपः तेन चादेशि देवेन प्रादुर्भूय प्रसादिना विद्याधरावतारस्ते पुत्र एको भविष्यति स च शापक्षये
लोकं निजमेव प्रपत्स्यते द्वितीयस्ते सुतो भावी वंशराज्यधरस्तव इत्युक्तः शंभुनात्याप हृष्टः स्वं केसपा
णं कालेन जातस्तस्य सो ऽलक्ष्मीसेनाभिधः सुतः सूरसेनाभिधानश्च द्वितीयो नृपतेः क्रमात् तदिदं
मां विजानीहि लक्ष्मीसेनं वरानने आनीतमिह तातावाश्वेनाकृष्य वेगतः लितातं इत्युक्ता तेन सा पृष्टा
ऽवादीत्तेन स्पृष्टस्ततः सद्यो हेमप्रभा जातिं स्मृत्वा दृष्ट्वा जगाद तं त्वयि दृष्टे मया जातिर्विद्याभिः सह हृत
स्मृता सा च स्वं स्थानं या शापच्युता विद्याधरी सह त्वं च विद्याधरः शापच्युतः स्वं स्मर च विद्यावितः हेमप्रभा
त्वमनुस्मृत्य स्वस्थलोकं गमामस्त्वं लक्ष्मीसेनश्च यावत्तस्याः स्वयं स्थितः तावत्तस्य सचिवः स्वस्थं विनानो मायी
मायया तस्मै स राजपुत्रश्च सर्वयावत्प्रवीति तत तावद्बुद्धिप्रदेशे ऽभ्यागात्तस्य राजात्मनो ऽन्तकः सो ऽदृष्ट्वेवस्तनो ऽदृष्ट्वा ल
क्ष्मीसेनं च दृष्टवान् तस्याः सद्भूतिः सो ऽप्यस्मै यथावृत्तं शशंस तं ततो बुद्धिप्रभे विदिते लक्ष्मीसेनः समं त्रिकः स्मृता
शापदेया जातिः स्वलोकं तमसा ययौ प्राप्य हेमप्रभां भार्यां मातामनवतया सह बुद्धिप्रभं तमामन्त्र्य विसृज्य स्वां निजं पुरम्

गत्वा च प्राप्तभार्येण तेन सख्योः समं ततः । पित्रे प्रतापसेनाय स वृत्तान्तो न्यवेद्यत । तेन दत्तं क्रमा
द्यातं राज्ये दत्वानुजन्मने शूरसेनाय स ययौ विद्याधरश्रेणिं निजे तत्र विद्याधरैश्वर्यं स लेभे हेमप्रभात्ततः
लक्ष्मीसेनः स भुङ्क्ते स्म सख्योस्तेनान्वितश्चिरं इत्थं कथां निगदितां किल गोमुखेन शृण्वन्नवक्रमना स्म
नरवाहनदत्तदेवः श्रामम्यत्तिन शक्तियशोविवाहसुत्कोपि तां क्षणमिव क्षणदां निनाय एवं
विनीय च दिनान्निमग्नजश्च ः प्राप्ते विवाहदिवसे पितृभूनिकस्य ः वत्सेश्वरस्य नभसः सह सावतीर्णं
वैद्याधरं तपनदीप्तिबलं ददर्श तन्मध्ये च स्वककडहिनदोदां तितां तां गृहीता प्रीता प्राप्ते स्फुटिकयश
संवीक्ष्य विद्याधरेन्द्रं प्रत्युद्गम्य स्वश्वशुर इति तेपूजयामास हर्षाम्भूत्सेप्लेन प्रथम विहितानिश्चयसंधा
दिनामः सोप्यावेद्य यथार्थम स्वबुवाणाधीशः क्षणात्सितांश्रेष्ठ्या वितताशिख्ये भवविधिः सिद्धप्र
भावात्ततः ददौ च प्रतिपूजिताय विधिवद्दुत्स्येथ पुत्राय तां तत्स्मै सावितता शक्तियशस्तु पूर्वशंदत्
स्ता स च नरवाहनदत्तो भार्यां विद्याधरेन्द्रतनयां तां संप्राप्य शक्तियशसं परं वत्सेश्वरकोपुनिक्यं हवता
स्फोटिक यशस्सहयातेः कौशाम्ब्यां प्रति संवत्सरा जरततः शक्तियशोवदनाम्बुजसक्तो क्षणषट्पद
स्तदा न्यवेद्या इति महाकविश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलम्बके दशमस्तरङ्गः समा
प्तः षट्षष्टितमः ६६ समाप्तश्चायं शक्तियशोलम्बकः ९ अतः परं वेलालम्बको भविष्यति
ओं हरकण्ठगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलनात्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतम् प्रसभरस

बृ
ह क.
वेला
४०८

406

यंति ये विगतविघ्नलब्धार्द्धयोर्युं दयति वैवं यीभुवि भवप्रसादेन ते नमतोशेषविघ्नौघवारणं वा
रणाननं कारणं सर्वसिद्धीनां दुरितार्णवतारणं एवं स शक्तियशसं प्राप्यामात्यसमाश्रितः रत्नप्र
भायां देवीं च मुख्यां मदनमंचुकां प्रतिष्ठहिहरन्वत्सयुवराजः सहद्युतः नरवाहनदत्तोथ कौशाम्बा
पितृपार्श्वगः एकदा वनमुद्यानगतं देशान्तरागतौ आनतौ राजपुत्रौ द्वौ वकस्मादभ्युपेयतुः कृता
निष्प्रणतयोस्तयोरेकोब्रवीन्नतं वैशाख्याख्येपुरे राज्ञः पुत्रावावां हि मातृकौ नाम्नाहं रुचिरदेवोहं।
द्वितीयश्चेष पोतकः जविनी हस्तिनी मेस्ति तस्य गोद्धाव मुख्यश्च तन्निमित्तं समुत्पन्नो विवादश्चाव
योर्द्वयोः अहं जवाधिका वशिम हस्तिनीतस्य गावयं अहं यदि जितस्तन्मेयपणः सेवकोरेणुका अथ यदि
जितो वायं तन्नदश्वावेव नोपणौ तेषां जवान्तरं ज्ञातं ज्ञमो नान्यस्त्वया विना तदस्मद्गृहमागमतस्मा।
रीक्षां कुरु प्रभो प्रसीद त्वं हि सर्वार्थप्रार्थनाकल्पपादपः श्रावा चाभ्यागतौ हृष्टा देतदर्थं न वार्थितौ
एवं रुचिरदेवेन सोर्थितो श्वा रसात्त अनुयात्राश्च वत्सेशसूनुस्तत्पुरमभ्यगात तदुपानीतवाताश्व
रथारुढस्तत्यैव च प्रतस्थे प्राप वैशाखं परताभ्यां समं च तत कौतुकि तिदिदं प्राग्मेति कामान
वोद्भवः किं वा द्वितीयश्चेद्वायमकलंको दिवाकरः उत वा पुरुषाकारो धात्रा कामस्य निर्मितः तत्र पी
हृदया काटसमुन्नोत्कलनःशारः इत्यन्मरात्र्यलोचनामभिविलोकमः वर्णपमानः पुरस्त्री
भिस्तत्द्विवेशपुरीन्तमं सूर्गौकमयेतत्र युवराजो ददर्श सः सूर्वैः कृतप्रतिष्ठस्य कामदेवस्य मंदिरे

तस्मिन्नतिप्रीतिपदे प्रविश्य प्रणिपत्य तं कामदेवं सविभ्रमत्तणमथ श्रमं जहौ ततस्तद्देवतावना
भ्यर्णां वंतिविवेश च श्रीमान्रुचिरदेवस्य मंदिरं तस्य रक्षितः वरवाणि गृहं जाकीर्णं तदा नमनतो ऽमात्यस्व त
र्जितश्रिमत तत्स्य पुष्पकं माद्यन्मेश्वरात्मजः तैस्तैरुचिरदेवेन सत्कारैः सत्कृतो ऽथ सः तत्र तन्नंगिनीं कन्यां
ददर्शाद्भुताकृतिं तद्रूपशोभाकृष्टेन चक्षुषा मानसेन च तस्यां पश्यत्स्ववासं वा विरहे स्वजनेन वा
स्नापिता धवलीलाब्जमालयेव प्रफुल्लया प्रेमनिस्निग्धया तस्य चकार स्वयंवरं ततो जयेंद्रसेनाख्यां
तां स दृष्ट्वा तथा यथा ग्रस्तो निशि नारीं स्मानानि निद्रामपि जहावतं श्रमेण सः प्रातः कोनीतमपि वातसमा
जवे तदश्वरत्नयुगलं वातविद्याप्रहस्तवित् स्वयं रुचिरदेवो यांतामारुह्य करेणुकां तद्वेगेन जिगा
येव जवाधानबलेन सः ततो रुचिरदेवेन वाजिरत्नयुगे जितो यावत्तत्र तत्र तावद्विश्रामभूमिरेततः
तावत्तस्य पितुः पार्श्वाद्दूतो ऽन्तिकमुपाययौ स दृष्ट्वा पादयोर्हृतं तं प्रणम्य ब्रवीदिदं रहः प्रयाते बुद्ध्वा ना
परिवारान्विता तव राजा मां प्राहिणोत् त्वां प्रत्येवमादिशति स्म च इयत्स्मरमनावेद्य यातो ऽस्यस्मान्ततः क
थं अथ तत्तिर्नेत्ततदायाहि मुक्तस्यामंगासतं इति श्रुत्वा एवमितर्हतात्स्त्रिया प्राप्सि च चिंतयन् नरवाहनद
त्तो ऽभूत्संदोलानूढमानसः तावत्तत्रैव श्रुतवैकः सार्थवाहो ऽतिहर्षुलः हृष्टदेव नमस्तेस्य पुत्रराजसुता
चैतं जयवीरजयाजेयकेंद्र इक्ष्वाकुसमायुक्त भाविविद्याधराधीश चक्रवर्तिञ्जयप्रभो बालेनापि किं मनोहारी
वर्धमानेन किं हि त्वया विश्रासकारी दृष्टो ऽसि देव तस्माद संशयं अचिरादद्भुतगुणता द्रष्टेति हवेच रा: श्र

बृ
ह. क.
वेला
४०१
४०१

क्रामेतं क्रमेणाऽयाकुर्वंतं बलिनिर्जयं इत्यादिस्त्र्यं वोक्तेन युवराजेन सत्कृतः पृष्टश्चाकथयत्तस्मै स
वृत्तांतं महावर्णिः अस्ति लंपेति नगरी पृथिवीमौलिमालिका तस्यां कुसमसाराख्यो वणिगाढ्यो महा
नभूत् तस्य चैकवसतेः शंकराराधनार्जितः पुत्रो हं चंद्रसाराख्यो वत्सेशनंदन सोहं मित्रैः सम
ज्ञातदेवयात्रामवेक्षितुं गतस्तत्रापणानाढ्यानद्राक्षं ददतोर्थिषु ततो धनार्जने कामे प्रदानश्रद्धयोद
भूत् अथ सत्वहस्य बह्वापि पित्रोपार्जितया श्रिया तेन द्वीपांतरं गंतुमहं प्रवृत्ति वर्त्मना आरूढवाम्प्रव
हणं नानारत्नप्रपूरितं दैवेनैवानुकूलेन वायुना प्रेरितं च तत अथ सोऽथवद्दिनैः प्राप्तं तद्द्वीपं वहनं मम
तत्राप्रतीत मुद्रिकारत्नयवस्त्रविचमां बुद्ध्याराज्यक्षेलोभेन बद्ध्वा कारागृहे व्यधात तस्मिंश्च स्थिते ढक्कु
तिभिः केऽदक्षिः ... प्रेतैरिव हिंसितो यावदहं निरयसन्निभे तावदस्य कुलाभिज्ञस्तन्निवासी म
हावणिक् महीधराख्यो राजानं मत्कृते तेनाभ्यजिज्ञपत् लंपानिवासिनो देवपुत्र एष वणिजस्तेः निर्दो
षस्तद्दैतस्य बंधनाय यशस्करं इत्यादिबोधितस्तेन स मामन्मोच्य बंधनात् आनाय्य चातिकं राजा साद
रं स्वममानयत् ततो राजप्रसादेन तस्मिन्द्वीपाश्रये ततोत्र तत्रासं महतः कुर्वत्स्व वहानानहेहाखो एकदा च म
धूपान यात्रायां दृष्टवानहं वणिजः शिवदासस्य तनयां वरकन्यकां तयाकंदर्पदर्पीमिव लहेश्वर हृत तत्ततः गत्वैव
तामिस्तत्तस्माद्दहं याचितवांश्चतो सच तत्तणिं विविक्ते न तत्स्थिता मामभाषत सा तावत्सुन्दरी मे षामे
स्य च कारणं तद्देशं सिंहलद्वीपं महेमातामहोहितिकं प्रहितं मणुपयच्छ कस्मात्ते न मयार्थितो तत :

सं देसामितथ्यानत्रय यथेतदवसेत्स्यति इत्युक्त्वामां समस्नमात्पशिखरोच्चसहजस्नुहं अत्रैवगुरुसमर्ता
कन्यामातोऽयमपरिच्छदो यानपात्रेऽब्धिमार्गेण प्राहिणोत्सिंहलान्प्रति अथ यावदहं तत्र गत.. सिं
होत्तरकः तावद्विनिपातोयावातीत त्रोऽद्भूद्दिव्ये शिवरसप्रहतायेनयानाप्रवहणेन ततः भग्नमा
र्गेनचैकोपिततउत्तीर्णवानिति तद्दातीवात्मयाभग्न- पैर्यप्रवहणोऽकुलः अहं समयोनिराकुलेवेन पतं
शोकसागरे हृद्देशः श्वाससमानस्तुविनमाशाभिरविप्रलिपं प्रकाशंयनिम्नायं ज्ञातं तत्र द्वीपान्तरमनेऽसनः अ
थ राजप्रियोऽयं थैस्मिन्स्ले तपचितोऽपि सन् ग्राह समानुनिये पोतेऽस्मिन्तेप्रारब्धवानहं गच्छत्सु महाशङ्का
मुच्चन्त्याराशुरावली: उदतिष्ठन्नमसा कस्माद्धोरो वा विद्रुम्ब : तद्वायुना विरुद्धेन विधिनेव बली।
यसा उन्मित्त्यान्नित्यवमुद्धर्भ अम्भसि वहतेततः मग्नमुपोपरिजनेयनेच विधियोगतः एकं प्राप्य
हस्तकाष्ठं पतितेन सता मया तेन प्रसारितेनैव यात्रा सपदि बाहुना शनैर्वातवशादब्धेः पुलिनेऽत्र
वानहं तत्राधिरुह्य उः खोतीर्णनिर्निर्दैवमशोकिने सप्तदेशमहं प्राप्तं तदोपान्तच्युतच्छ्रियं तद्विक्री
यात्र निकटे ग्रामे ज्ञात्वा शनादिकं क्रीतवस्त्रयुग्मोत्पात्तमब्धिवाहस्त्रमंममनाकु ततोदिशमजानानो
दयितावियरहीभ्रमन् दृष्टवानस्मिन्सिकताशिवलिङ्गभूतान्भुवं चिरन्मुनिकन्याभान्तसांवाद्यातमेक
तः कन्यां लिङ्गार्चनव्यग्रां नववेशोपशोभिनीं अहो प्रियासदृशी कान्यैषा स्यैव किं भवेत् कृतान्तेन
तां दृष्टिशिभाग्येयानियन्मम इति मां चिन्तयन्तं सैवेय मिति दर्शितां सोचनेवदति स्मैव साक्षात्

हृ
हकं·
वेला
४०८
408

प्रस्फुरन्मुद्गः तद्विग्रासाद्वा साहीनमरप्ये त्रकावद् इति दृष्ट्वा ततः सा च मया नाहमस्मि किंचन श्रुति
शापभयेनापलतागुल्मांतराश्रितः स्थितवानस्मि तां पश्यन्न विन्मेन च वत्सया कृतार्चना सा च मुद्गः
सस्नेहं परिहृत्य मां पश्यंती विमृषंती च किंचिन्तयाया ततः शनैः गता यां दृष्ट्वा यातु स्थानं तस्मै यथाः पश्यं
तो दिशः निशि चक्राह्वसदृशी कापि अवस्था ममाभवत् ततः स्मृत्वा शंकिता याता तेजसार्कं प्रभातं निभा स
तामतं गस्यमुनेराश्रमं साकुलं चाविशं यमुनातीरे तपः तामशरीरं दिव्यं च वत्सुद्धं सान्त्वाहूतिमिवा पश्य
महं कस्मात् दर्शिनो सा मामवदत् सालेख्य वेद्भसारर्थं तिष्ठ एव शिवनारद्यो वणिग्यो सावस्तिद्वीपांतरे
महान् सद्रूपवत्या जाता यो कन्याया सहरा किल जिनदत्तनामस्तेन न्यासनि ना वाटिमित्तलम् स्वयं तया
न दृष्टे येयं कुमैषा वामममात्का दोषः सा ह्येतत्स्वयं दाने विहिते ना दृशं भितन इस्मको भिदुलसाथ तो
प्रेयो सततावणिक् तन्मा तामह हस्तेन दातुमैच्छत् न दर्शितो गतः सा सिंहलद्वीपे तेन मातामह्ना तीत
के पित्राविसृष्टा वहने भग्ने मपतत् समुद्रे प्राप्नुवेलेन वाती यद्दैवे नेह महोर्मिणा वेलातटे समुद्रेण
निक्षिप्ता सा वणिक्कन्या नावमितामेभयात्मतेन मुनिसमुद्रे सशिष्यः स्नातुमायातो मृतकल्पा
ददर्शितां सदयालुः समाश्वास्य तां स्वमाश्रममानयत् वसुनेन तव पालयामिति च मस्तवान्माय वेला
तटाद्दियं प्राप्ता मामयेति सम महामुनिः नाम्ना तामकरोद्वेलां वालामति जनप्रियां ततस्तेहेन च वितमे
यमस्ते हृष्टपाम यः ब्रह्मचर्यनिरस्तापि हासमारो त्रवाधते श्रापामि ग्रहणं तां च न वयो वनशोभि

नी हृयते चंद्रस्वामीदं दर्शीद्दर्शमनेमम साच प्राग्जन्मभार्या तेत्त्वदृष्ट्वा वत्साभिहागतं प्रणिधानाद्दहेतु
त्रसैषा मैथुनं वा तनिकं तदा गाढोपयच्छस्व वेलातामस्मद्दाश्रित क्लेशोनुभूतः सा पक्से भजतो युवयो
र्य इत्याकर्ण्य गिरा तनश्च दृष्ट्वा वनयतिस्मसा यमुना नामा भगवती मंतेगस्याश्रमे पितः विलम्बस्व तया तत्र
तामतेनाप्युनिःसमे दैवो वेलामतोराज्ञ सपत्निमिव नृपिली ततस्तया समेतत्र वेलयाहं सखीस्थितः
एकदा तत्युनोकार्षजलकेलिसरोम्भसि श्रुपश्यता सवेलेनाप्य वेलाद्विपताजले सिक्तः स्नानशब्दे तत्र
समं तेनाम्मुनिर्मया स तेन कुपितः शापं सभार्यो मय्यपातयत् वियोगो भविता पापौ देपत्योर्युवयोरिति
ततस्तया दीनगिरा वेलायां पादलग्नया प्रार्थितः स मुनिर्ध्यात्वा शापांतं नौ समादिशत् जेता कोरे
वेगेन योश्वरत्नयुगं बली नरवाहनदत्तं तं भाविविद्याधरेश्वरं चंद्रस्वामिन्यस्मदीयस्य आद्दृत्सेश्वरात्म
जे समर्पितस्य तदा शापप्रशमे भार्यया नया इत्युक्तो ममतेनर्षिः कृत्वा स्नानादिकाक्रिया दृष्ट्वानाय ह्यो
त्वाश्वेतद्वीपगतो भवत् विद्याधरेन्द्रपारग्राय प्राप्तो भूर्जैर्टैः श्रुत्वा तस्मान्मया च बाल त्वत्तो दातेन पक्षत पाद
पः सायं सद्गत्वानिचितोदन्तो बामयुनामया इत्युक्तो मां स भार्या सा तत्रैव यमुनाप्यगात् अथाहं प्राग्मदा
यितो निर्विहल्लो नामतः वियोगभीतेर्भवत्स्वदेशप्रतिमोत्सकः ततः प्रहृष्टस्त्वा गां च समं हृ प्राप्यामुये त्व
ट् लब्धो बाणेनत्वत्र हत्वा भार्या मारोपयद्भुवः स्वयं चाति मिच्छामि यावन्नावत्समीरणः मुनिशापवहः
मोते तह महः नमम पोतेन हृतभार्यस्य सोहं पि विनिपत्समे लब्धा किं द्वारेवा ह्यास्त्री श्वेतनो विह्वलात्मनः

बृ
हक
वेला
४०८

409

ततोत्र तापसः कश्चिदागतो वीक्ष्य मूर्छितं कृपया मां समाश्वास्य नीतवानाश्रमं शनैः पृष्टश्चावृत्तय
थावृत्तं मत्वा शापविजृम्भितं बुद्ध्वा च समाधिं शापं प्रतिविधं व्यधात्मने शापोनेन ततो दत्त हत्वाहमस्वसुड
हीमान् तास्तानुज्ञेय यन्देशान्स्विसांश्चवहन्नहं क्रमाश्चवैशालवेपुरं संप्राप्यैदं स्कृतेमया देवत्सेश्वरस्येह
शम्भुत्क्रामनाट्यादिहागतः दृष्टे च वहाज्ञाल्लिं मां विजितां श्ववपुरोतपि उज्झितः समया शापभागेलवेत
त्मना त्वराश्च समभुत्वाया तामद्रात्तामिहतांप्रिया वैतालवाणिभिरानीतां तेन येन साधुभिः ततस्त्वया
हयमुनापुतसद्वत्न हत्वया मिलितत्वत्प्रसादेन नीतो शापमहार्णवः अतः शृणु तेनामसि वत्सराजसु
नागतः निवृत्तोऽयामिवेदानीं स्वदेशं दयितायुतः इति सर्वं नाज्ञितास्मिन्नात्महृत्तान्त मुत्कागतवति चारि
तार्थे चेंद्रसाश्रेप्रणम्य अभवदपि कतनयो वत्सराजात्मजोस्मिन् साकिल हविरदेवो दृष्टमाहात्म्यहृष्टः आ
दाश्चुतास्व भागिनीमुपचारवृत्तिमालम्बयुक्तिमन्त्ररागाहृतायंतस्मै प्राप्तदिव्यतानास्मदृशीं मजयेंद्रसे।
नामयः करेणुतनद्योन समयुग्मयुक्तां सवतामादायवधू साश्ववशाहरिविरदेवमामेत्र नावाहनद्रतः स्रो
कौशाम्बीमाययौनगरीं तस्यामास्तवविहरंमेदितवत्सेश्वरात्मयासहितः अन्याभिश्च समस्ताभिर्नादेवीभिर्मे
दनमञ्चकाथाभिः इति सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे वेतालम्बके प्रथमस्तरंगः आदितः स
प्तषष्टितमः ६७ समाप्तश्चायं जयेंद्रसेनापरनामा वेतालम्बकः ॥ अतः परं शशांकवलम्बको भ
विष्यति ॥ ॐ श्री गणेशाय नमः ॥ ओं हरं गुहगिरींद्रजाप्रणयमंदिरं दोलनात्स्मराणकिलकथा ।

मृतेहस्मुखाम्नुयेहङ्कृतं श्रवेदारमत्यंतिये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भव प्रसादे
नते अयाद्दोविघ्नविधंसकीर्त्तिस्तम्भासिवोल्लिपन् करराणपतिः श्रीशालीनभृंगगाद्गणावलि अग्
गामपिगगाच्छेद्यमाचलत्यंयं हृदे नवनवासक्षुण्णपशौ चित्रकोऽनुसः जितस्मरशतैर्यैभुवौच्छनृपिय
नात्विह वद्राद्दोन्यपि जायन्ते कुहितानीवनडुता एवं वत्सेश्वरसुतस्तांताभार्यामवाप्य सः नरवाहन
दत्तोऽत्र कौशाम्ब्यामथ स्थितवान् बहुभार्योऽपि तामाद्यां देवीं मदनमञ्चुकां प्राणेभ्योऽप्यधिकां मेनेऽह
क्मिणीमिव माधवः एकदा च निशि स्वैरमेतमभ्यागमस्त्रिया कयापि कन्ययात्मानं क्रियमाणं ददर्श
सः प्रबुद्धश्च महाशैलसानौ सम्प्रायपादपे अपश्यत्स्थितमात्मानं तादृशरत्नशिलातले तां च कन्या
स्वपार्श्वस्थां निशि द्योतितकाननां ईक्षते स्म स्फुरद्विश्वसंमोहनौषधं अनया हृतमिहात्मानं स इति म
त्वा च वीक्ष्य च लज्जाविलम्बितेव्याक्तांतां कृत्वा वा लीकसुप्तकं प्रलपन्निव जिज्ञासुरेवं मुक्तोऽय सोऽब्रवी
त्. तामालिंग्येव मामेति प्रिये मदनमञ्चुके तच्छ्रुत्वैव तत्र तु ह्रीतान्यस्तां नीत्वा रूपयत्रिणं रूपं तेदयिता
याः साऽतत्याः कृत्वा तिलिंगते ततः स तेनोत्मीसदृष्ट्वा तां स प्रिया कृति अहो विज्ञानमिति सकौतुकं हेज
ग्राह सस्मितः। सा च हित्वात्रयान्नुपे स्वप्नदर्शनजगाद तं धैर्यग्रुत्राण्गृहातोमामासिदानीं स्वयं वृणु एव
मुक्त्वा वनीतत्र परिणीमे स कन्यकां नरवाहनदत्तोऽत्र गान्धर्वविधिना तदा नीतासुतस्तां तु प्रियया
वत्सतयासह स्वानस्तां दयितां पुत्रवान् उत्तजिनामयाभ्ययात् प्रियेमृणाल किं वा या मे तामपूर्वां कथय या

बृ
हृक॰
सा॰ द्वा॰
का
४२०

410

मिते ब्रह्मसिद्धिरित्याख्योऽपि मुनिरासीत्तपोवने तस्याश्रमसमीपे च योगसिद्धस्य सन्मुनेः अभूत्सृ
गाली जरठी गुहायां विहितास्पदा तां दुर्दिननिराहारां भक्ष्यार्थं जातु निर्गतां वशाविश्लेषसोन्मादो हंतु
मागाद्वनद्विपः तं दृष्ट्वा स मुनिस्तां तां कृपालुस्तां सृगालिकां करेणुवर्तिनीं चक्रे नुग्रहाय तयोर्द्वयोः
ततः स हस्ती तां दृष्ट्वा करेणुं शान्तवेग्रहः अनुरक्तोऽभवत्तस्यामप्यमत्तस्य मुच्यत ततोऽश्रमे स तया सम
केसरी गजो जातु तत्कृते प्राविशत्समानेतुं शरं पंकाकुलं सरः मग्नस्तत्र च पंके तं तं शशाक च चेष्टि
तं दृष्ट्वा तथावसन्नं तं सा सृगालीकरेणुका तं दैवात्संसमाश्रित्य वारणं क्वाप्यगात्ततः तावच्च पूर्वं वि
श्लिष्टा करिणी तस्य सा निजा अलिष्यंती गजस्यागात्तं प्रदेशं विधेर्वशात् सा भद्रजातिर्दृष्ट्वैव ग्रस्तं पंके
तं पतिं अनुसस्ते सरः पंकं तमेव प्राविशत्तदा तत्कालं स मुनिर्ब्रह्मसिद्धिस्तेनागतः पथा शि
ष्ययुक्तस्तदालोक्य बभूव करुणान्वितः उद्धारयामास च तौ वशानागौ महातपाः शिष्यैर्दत्तैर्महाब
लैः सरः पंकात्तमानततः तस्यां ज्ञलिशनिर्लूनपंकोऽथ अष्टेरवावलः ततस्तस्मिन्मुनौ याते दम्पती तौ वशा
गजौ मृत्योर्वियोगात्त्राणितौ यथाकामं विजह्रतुः एवमुत्तमजन्मानस्तिर्यञ्चोऽप्यापदि प्रिये अनुर
ज्यंति मित्रे वृत्तार्थं यत्नितः पुनः हीनजातिसम्भवा येत्तेषां सृशान्तनाशयं कदाचिदपि सम्भवास्तेह
वाचं चलात्मता एतद्वृत्तेश्वापसतो दृष्ट्वा सा दिव्यकन्यका तं प्रवाचेवमेवैतत्तस्य शयो नात्र विद्यते अभि
प्राय स्वं विज्ञाता तामथैवं वादिनस्तत्र तदिमामपि मत्तस्त्वमार्यपुत्र कथां शृणु शूरदत्ताभिधानोऽभू।

४८

त्वाम्यकुब्जे द्विजोत्तमः महीपतेर्बाहुशक्तेर्भीमो ग्रामशतेश्वरः भार्या वसुमती नाम तस्या।
सीत्सतिदेवता तस्यां च वामदत्ताख्यं सुपुत्रमजीजनत् स वामदेवो नविद्यास्सर्वविद्यासु शिक्षितः
भार्यां शशिप्रभां नाम परिणिन्ये पितृप्रियः कालेन पितरि स्वर्गं भार्ययानुगते गते प्रावर्तत च गा।
र्हस्थ्ये स तया भार्यया सह सा च तस्याभवद्भार्या स्वेच्छाचारिण्यजानतः दैवात्कान्तस्थितस्य ग्रामा शा
किनी सिद्धिमुपागता एकदा राजसेवार्थं स्थितस्तत्कटके च सः गृहादेत्य पितृव्येन निजेन जगदे रहः
नष्टमस्मत्कुलं पुत्र यतो भार्या मया तव दृष्टा महिषपालेन त्वदीयेनैव संगता एतत्पितृव्यादाका
र्ण्य कटके तं निवेश्य च स वामदत्तः खड्गैकसखः स्वगृहमाययौ तत्र पुष्पे स्थितो यावत्संध्यायामेव प्र
विश्य सः तत्रागात्तत्र चैकस्तावन्महिषपालकः दत्त्वाश्वं तस्य पाद्यात्मा तत्रोपपति मुत्सका
तद्भार्यापि विविधाहारहस्ता महिषपालकं ततोऽशनक्रवतां तेन साकं साशयनं ययौ तदृष्ट्वा वामदत्तस्तो
सोऽभ्यधावदुदायुधः आः पापौ गच्छथः क्वेति वदतस्तस्य गेहिनी सा दृष्ट्वोत्थाय धिग्जाल्मेत्युक्त्वा धू
लिं मुखे न्यधात् तदा समानुषोऽप्याशु महिषः समपद्यत वामदत्तः स्थितः स्वस्ये तद्भावेन च तत्र पतन् ततो
महिषमध्ये सा निक्षिप्य लगुडैः शठा भार्या महिषपालेन ताडयामास तेन तं तत्रैव तेषु कस्यापि व
णिजो महिषार्थिनः विक्रीणीते स्म सा क्रूरा तिर्यक्त्वविवशीकृतं तेनारोपितभारोऽथ महिषीभावयी
डितः स वामदत्तो नीतोऽभ्य ग्रामे नर्मदा समीपगं विश्वस्तस्य गृहे भार्या महड्हनाप्यनार्किता कैद्यातत

बृ
हक
था मं
री
५२९
५११

प्रविष्टेव भुजगीकस्य शर्मतौ इति तं चिंतयंतं चतत्रो द्वाभ्यां सडः खिन्नं भारक्के शान्त्यि शोघोगामपश्य
त्कापि योगिनी सानुकंपात्तानततः स्वैतद्वृत्तांतं कृपाकुला मंत्रोत्तोयेनासिक्तान्तं महिषत्वाद्मोचयत् प्रा
मत्तातु षद्भूपाय सैव नीतानिजं गृहे तस्मै कांतिमंती नाम कन्यां दुहितां ददौ पश्चिमाहमद्भार्यामा
यातां वडवं कुरु इत्युक्त्वा प्रददौ वास्मै सर्षपानभिमंत्रितान् ततः स तां कांतिमती भार्यामादाय नूत
नां स्वगृहे वामदत्तस्तदा जगाम ससर्षपः हत्वा महिषपालेन तं च कृत्वा स सर्षपः वडवामाय भार्यां
तां शस्त्राबद्ध्वा यपतस्ततः दृष्ट्वा य प्रसहेत तस्मै लगुडाहतिमप्यके सचैके भोजनेन बहु प्रतिलोवै गृह
ये एवं तत्र स्थितस्यास्य कांतिमत्यास्य मेपुनः भार्यया वामदत्तस्य कोपाद्यादृतिथिर्गृहे भोक्तुं ता।
स्मिं श्च नृते च सो भुक्तानि पीयोह्युतं वामदत्तः स्फुटाददत्त कु भार्या लगुडाहतीः दत्त्वा च तस्मै वडवरूपा
यै लगुडाहतीः नियताश्च ताः प्रविश्यापश्च भुजे चात्र निर्वृतिः ततो तिथि विस्मितस्तत्र तं पृष्ट्वा स कौतुकः
स्मित्कारहारः कोयात्तो भूत् संभ्रमेणाभवादिति ततः स वामदत्तो ऽत्र तस्याथातिथयेऽब्रवीत् ततामूलात्स्व
वृत्तांतं समधस्त्यापितमप्ययात् उग्रहेलाकिमेतेन पश्य तं तेहृतेयया तामेवाराध्य स श्वश्रूं प्रकर्षके
चिदाचर इत्युक्तोऽतिथिर्नातेन वामदत्तस्तथेति तत् श्रद्धाय सोऽतिथिः प्रातः सत्कृत्य विसर्जितः अ
थाकस्मात्क्रुद्धायान्ताश्वश्रूं तां सिद्धयोगिनीं अनुग्रहार्थी सोऽभ्यर्च्य प्रार्थयामास यत्नतः साथ योगे
श्वरी तस्मै स भार्यायतया यथाविधि कालसंकर्षिणीं विद्यां दीत्वा सर्वमुपादिशत् ततः श्रीपर्वतामता

७३

सविद्यांताममसाध्यापयत् साचसिद्धामतीसाद्यानसैवत्कुल्जातमंददौ प्राप्तवत्कुल्जास्वसंपदः सततयाभा
र्ययासह कांतिसमा—तीवामदत्तोविद्याधरोत्तमः ततोरजतकूटाख्येशृंगेमलयभूभृतः ततोविद्या
धरेंद्रस्यतत्रकालेनकन्यका तस्यांपत्न्यांसमुत्पन्नानाम्नाललितलोचना जातमात्रैवयाविद्याधर
सच्चक्रवर्तिने भार्याभवित्रीतिदिव्यागगनोद्भूतयागिरा तांमार्यपुत्रमांविद्धिविदितार्थांस्वविद्यया
त्वदनुरक्तांतवानेत्रीमामस्मिन्नेवमलयाचले इत्याख्यातकुलांतांगृह्णाविद्याधरीसबहुमेने नरवाहनद
त्तोथप्रीतमनाललितलोचनांभार्यां आस्तेतत्रतयासहस्मरन्नपितांवासवत्सराजायाः रत्नप्रभादि
विद्याविभवाहृतांतमधिजगामसः ॥ इतिश्रीमहसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशशांकवतील
म्बकेप्रथमस्तरंगः आदितोष्टषष्टितमः ६८ ॐततस्तांनूतनांप्राप्यकांतांललितलोचनां नरवा
हनदत्तः सतस्मिन्मलयपर्वते मधुप्रवृत्तिरम्येषुविजहारतयासह तेषुतेषुवनांतेषुपुष्पितद्रुमशा
लिषु एकस्मिंश्चवनेक्रीडन्कुसुमावचयक्रमात् तस्यांक्वापियातायांगहनेनांतर्दृष्टिगोचरात् संचरन्स
ददर्शैकंमहद्वल्कजलंसरः सतारकमिवाकाशंपुष्पोपस्तीर्णत ॱ ॱ ॱ ॱ पुष्पाण्युच्चिन्वतीयावदस
मभ्येतिसाप्रिया तावत्स्नात्वासरस्यस्मिन्क्षणमासेसरस्तटे इतिसंचिंत्यसस्नात्वाः कृतदेवार्चनोत्रसः
सचंदनतरुच्छायमध्यासेस्मशिलातले तत्रस्थोराजहंसीनांदृष्ट्वातत्सदृशींगतिं स्मृत्वातत्कृता
मालापंपिकीनांचूतवल्लिषु विलोक्यहरिणीनांचतन्नेत्राभेविलोचने हृदयस्थांतांसस्मारप्रियां

बृ
ह क
था मं
क
४२२
४१४

मदनं मे च कोस्मृते नैवोद्भूतकामाग्निः संततं सत्त्वसंमूढमानसः तत्क्षणे चाययौ स्नातुं तत्रैको मुनिपुंगवः
स पिशंगजटो नाम तदवस्थमवेक्ष्य तं आसिंचत्स्वप्रियालाभस्पर्शैश्चन्दनवारिभिः ततः प्रबुद्धं शरणा
गतं दिव्यदृष्टिः स तं मुनिः उवाच पुत्र प्राप्नोषि यथेष्टं धैर्यमाश्रय हि तेन हि प्राप्यते सर्वं तथा चैतां ममाश्र
मे कथां मृगांकदत्तीयां सुतः शृणु न चेच्छ्रुता इत्युक्त्वा स मुनिः स्नात्वा निनाय निजमाश्रमं नरवाह
नदत्तं तत्र चैकं वत्सरयाक्रियक कृतातिथ्यं पर्णलेलसंततत्रभुक्तफलः स्वयं स पिशंगजटो नाम वक्तुं तस्मै
प्रचक्रमे अस्त्ययोध्येति नगरी भुवनत्रयविश्रुता तस्याममरदत्ताख्यः पूर्वमासीन्महीपतिः तस्य
निर्माणवंशैकप्रदीपस्य ततेजसः भार्या च क्षेणिवत्साहा बभूव सहतप्रभा तस्यां मृगांकदत्ताख्यः स
तनयोऽजायत स्वकोऽर्क इवाम्भूयः कोऽपि प्राप्तो गुणान्नतः तस्याभवंश्च सचिवा राजपुत्रा निजा दश
प्रचण्डशक्तिः सस्थूलबाहुर्विक्रमकेसरी दृढमुष्टिर्मेघबलस्तथा भीमपराक्रमः तथा विमलबुद्धिश्च व्या
घ्रसेनगुणाकरौ विचित्रकथसंज्ञश्च दशमस्ते च सत्कुलाः सर्वे युवानः शूराश्च प्राज्ञाः प्रभुहितैषिणः
तैः समं स ज्वलितश्च राजपुत्रः पितुर्गृहे मृगांकदत्तः सदृशीं भार्यां नामवाप्नुवान् एकदा च रहस्येको
मन्त्री भीमपराक्रमः तमाह श्रूयतां देव रात्रौ ह्येतन्मयाप्ययत् अहं प्रासादपृष्ठस्थो यद्भाशोकितेन निशि वज्रोग्र
नखं सिंहमपश्यमभिधावितं उत्थिते दारिकाहस्तेमपि सोऽयपलायिते सिंहः प्रावर्तताह्वयतेमवाप्नुवंतेजवान् स च गाता
नदीं पारं धावन्तमपि आसीदहं च तामपदीर्वाकाराकपालिकं तेऽपि वेसितस्थाचपावतीर्णामिनतेनेदी तावत्सिंहं च

हान्से पन्नो विक्रान्तः पुमान् कोभवानिति दृष्टश्च मया सस्पृहं सोब्रवीत् वेतालोहं त्वया वीरसत्वेना
स्मि च तोषितः तच्छ्रुत्वाहं तमप्राक्षं यद्येवं तत्त्वयोच्यतां भार्या मृगाङ्कदत्तस्य का भविष्यति मे प्रभोः
एतन्मद्वचनं श्रुत्वा स वेतालोब्रवीत्तदा अस्त्युज्जयिन्यां नृपतिः कर्मसेन इति श्रुतः तस्यास्ति तनया रा
ज्ञो लावण्येन न ह्युत्तमा परा: निर्माणभूमिः सौन्दर्यसर्वस्वस्य प्रजापतेः सा शशाङ्कवती नाम भार्या तस्य भ
विष्यति तत्प्रभुस्तद्वाप्स्याच पृथ्वीराज्यं करिष्यति इत्युक्त्वा सतिरोभून्स वेतालोहं तथैव च प्रागतो
गृहमित्येतन्निशि वृत्तं मम प्रभो एतन्मृगाङ्कदत्तो सौ श्रुत्वा भीमपराक्रमात् आहूय श्रावयामास सा
वीस्तान्निजमन्त्रिणः जगाद चैतान् शृणुत स्वप्ने दृष्टं मयाद्य यत् जाने महाटवी कापि तस्यां विष्टा निखिला
वयं तत्राथ तृषिताः कृच्छ्रात्प्राप्ता तोयं पिपासवः ह्रदाः स्मः सायुधैः पुभिस्तत उत्थाय पञ्चभिः तान्ह
त्वा पुनरविक्षाम पातुं यावत्सरो वयं तावत्तत्र पुमांस्तत्र पश्याम नत्वजले ततः कृच्छ्रादशाप्रभासा
द्रोज्वलमृगाङ्केते वृषभारूढमायातमैक्षाम हि महेश्वरं सोस्माकं प्रणतेभ्यस्तोपाद्दक्षिणपदस्य कराः क
ण्ठे भूमावपातयत्सोत्र समुद्रः समपद्यत तस्मान्मुक्तावलीं प्राप्यामुं मां भक्तागण्यागले पीतोरत्नाकरो नु
ल्लिसेन नृकपालेन सोम्बुधिः तत्क्षणे च प्रबुद्धोस्मि प्रयाता च विभावरी एवं मृगाङ्कदत्तेन स्वप्नमात्रे
निवेदिते मन्त्री विमलबुद्धिस्तं तदा स्माप्यभाषत ते देव यत्नोयस्य वैवि हितानुग्रहो हरः स मे मुक्ता
वलीलब्धा यत्सीतो हि त्वयाम्बुधिः तत्सुशाङ्कवती प्राप्य भोक्तासि पृथिवीं ध्रुवं प्रसन्नताकाले

वृ
ह का॰
श शं
का
५१२
513

शायेत्युक्तोविमलबुद्धिना ततोमृगांकदत्तस्तानुवाचसचिवानुगः यथाफलेमेस्वस्ययथा
भीमपराक्रमः श्रुतवानिहवेतालात्तथायद्यपिभावितं तथाहिकर्मसेनस्यसबलदुर्गाभिमानिनः
प्रज्ञाबलान्नयाप्राप्यामाशशांकवतीमया प्रज्ञाबलंचसर्वेषुमध्येकार्येषुसाधनं तथाचश्रूयताम
त्रैतांकथांवः कथयाम्यहं भद्रबाहुरभून्नाम्नामगधेषुमहीपतिः तस्यासीन्मंत्रगुप्ताख्योमंत्रीबुद्धिम
तांवरः सराजातंनिजामात्यंकदाचिदिदमब्रवीत् अनंगलीलेतिसुतारात्नोवाराणसीपतेः अस्ति
याधर्मगोपस्यजगत्त्रितयसुंदरी तामर्थितोद्वेषान्मेन सराजाप्रयच्छति दंतिनाभद्रदंतेनसप्रभावा
त्सचदुर्जयः नोत्सहेजीवितुंचाहंतयातन्व्यातयाविना तदत्रनास्त्युपायोमेसत्स्वेवकिंकार्यमुच्यताम्
इतितेनोदितेराज्ञासमंत्रीनिजगादतं किंदेवविक्रमादेवासिद्धिरस्तिनबुद्धितः तदलंचिंतयाहंते
स्वबुद्ध्यासाधयाम्यदः इत्युक्त्वाःनृपमामंत्र्यः पंचसप्तानुगान्वितः महाव्रतिकवेशःसन्मंत्रीवाराण
सीययौ तत्रतैःशिष्यवेशैःस्वैःसिद्धायसितिसानुगाः सर्वतःख्यापयामासस्वभक्तिप्रह्वाभितस्ततः एक
दाचनिशिभ्राम्यन्कार्यप्रत्युपलब्धये सानुगःसददर्शात्रडाकिन्हहविनिर्गतां गृहिणींहस्तिपालस्य
शाकाद्विनिर्गतांकामिनीं नीयमानांत्रिचतुरैःपुरुषैःक्वापिसायुधैः ध्रुवंकुलटायायातेयंतत्स्वपश्यामःक्व
यास्यतीति इतिसंचिंत्यसचिवैःस्वैःसानुगोऽनुससारतां गत्वाप्रविष्टासायत्रतत्स्वगेहेविहरतः दृष्ट्वानिवास
स्थानेस्वमाजगामतदैवसः प्रातश्चहस्तिपालस्यसुतांधांनांगतांप्रियां चिन्वानसंततिकेपुत्रकाप्रा।

हिणोद्गमतोनुगान् तेनं दृष्ट्वा तद्यास्तिः दुःखेजगपविषंतदा निवारितविषवेगः कृपयैवसा।
विषया आगच्छाम्मङ्गलोः पार्श्वं ज्ञातीसर्वं हि वन्तिसः रश्मिकाचनमानिस्मृतिकटंतस्यमंत्रिणः सव
हस्तिपकोदृष्ट्वा पादयोश्च प्रणम्यते भार्याप्रवृत्तिमपृच्छत् ब्रनाकस्योपशोभितं सोपि मंत्री मृषाथाना
साभिज्ञानशाशामतनत् स्थानेतस्मैपौनीताशुहषैर्येवमानिशि ततः प्रणम्यतेनानाम्समनगरंद्रविभिः
सहहस्तिपालकः प्राप्यस्थानेतमर्थवेश्ययत् अवयीमर्हषांसास्वपापान्सागपहारिणः प्रापसमभा
णांतांचसमयनोनिजयोषितं द्वितीयेह्निचसप्रामेरेस्वननत्कृतसत्तिः चकारव्याजेनसिद्धस्यतस्याहा
रनिमंत्रणं गृहप्रवेशानिच्छोश्वनकुंभोनितवादिनः प्रदोषेहस्तिशालायांसोप्याहारमकल्पयत्
सोपि मंत्रबलात्सर्पवेशनाडीतिवेशितं शुभंगृहीमानागमत्रमंत्रीभुंक्तेस्मसानुगः ततोगतेहस्ति
पालेहस्तिस्थस्तेषुतत्रसः हस्तिनोभद्रदंतस्यवेशनाख्यानिवेशपतं कुर्णेसमस्यभुजगंरात्रिनीतैवतत्र
तौ यथेपोसदेशेमरणाथाहस्तीतेनव्यपद्यत ततोवाणस्मीतस्मैवल्लगोपायमावितं अनेगलीलोक
न्यातोरहंतेवविससर्जसः सोपितानदेशंतस्मैतत्कृजाभावदुर्बलः भजेतिवैतस्मीहृतिराजभः काल
वेदिनः तदेवंप्रवत्यातस्यमंत्रगुरुस्यमंत्रिणः अनेगलीलाभिधापभद्रबाहुः सभूपतिः तस्मात्
यापित्तुच्छाशाभार्याप्राप्येतिवादिने मृगांकदत्तेसचिवंतंविचित्रकथाब्रवीत् सर्वंवेत्स्यतितेह्याताख
मदृष्टादनुग्रहात् अमोघोदेवतानांचप्रसादःकिंनसाधयेत् तथाचशृणुतांत्वंकांचपिमातामयाकथा

बृ
ह.क.
पु. शं
क
४१४
414

आसीत्तक्षशिलायां भद्राक्षो नाम भूपतिः स पुत्रकामः पद्मानां शतेनाष्टाभिरेव च सितानां पूजया
मास लक्ष्मीं तन्वीं दिने दिने एकदार्चयतस्तस्य राज्ञो मौनस्थस्य चातः ऊनमेकमभूत्पद्मं दैवाद्गणयतो
ऽपि या स हृत्पद्मं विपाट्य स्वदत्तौ देव्यै ततस्तुष्टा तस्मै ददौ सार्वभौमं पुत्रं वरं कृत्वा चाक्षतदेहं तं
नृपं प्राग्वद्दर्शने अतस्तस्य राज्ञो महादेव्यामजायत हृत्पुष्करप्रसादेन जातो यमिति तत्र सः
पुष्कराक्षस्तेन पश्चान्नाम्ना पुत्रः स लक्षणैः क्रमाच्च यौवनप्राप्तं तनयं तं गुणान्वितं राज्येऽभिषिच्य भद्राक्षः
स राजा शिश्रिये वनं पुष्कराक्षोऽपि संप्राप्य राज्यं प्रतिदिनं हरं पूजयन्नेकदाभ्यर्च्य भार्यार्थं तस्मादयाचत
सर्वं संपत्स्यते पुत्र यथाभिलषितं तव इति शुश्राव स गिरं गगनादुद्गतां तदा ततः प्रहृष्टो जातास्थः
स तिष्ठञ्जातुचिन्नृपः आखेटकविनोदाय जगाम मृगयावनं तत्र संभोगासक्तं भुजङ्गमिथुनाशने प्र
वृत्तं करभं दृष्ट्वा शोकाक्रान्तो व्यपातयत् स निपातितमात्रः सन्मुक्ता ताकरभस्तनुं भूत्वा विद्याधरः प्री
तः पुष्कराक्षं तमब्रवीत् भवान्कृतोपकारो मे तत्ते वच्मि हितं शृणु रूपमालीति नाम्नास्ति राजन्विद्याधरो
त्तमः तद्रूपलब्ध्या तरुणी वव्रे दृष्ट्वानुरागिणी स्वयं तारावली नाम विद्याधरवरात्मजा तस्याः पिता च संबन्धात्
तयोः कृतविवाहयोः कोपाददापयच्छापं च चिरकालवियोगदं ततस्तारावलीरूपमालिनौ तौ विरेजतुः दम्पती प्र
रत्नीत्रिताम्रताव समभूमिषु कदाचित्तेन शापेन मिथो दृष्टिपथाच्युतौ अन्योन्यमविपश्यन्तौ तौ जातौ क्वापि वेश्मतो ततः
स्तारावली मानिनी अपतीपतिं क्रमात् पश्चिमाब्धेरगात्तीरे वने सिद्धाधिसेविते तत्र सापश्यदेकं स्त्रमिकं स्थमहातरुं

प्राश्वासयंतंप्रीमेवमधुरैर्धर्मसंश्रवैः उपाविशत्साविश्रान्तासैभृंगीनूपंविथायस्मा नृदेतेनतस्मिन्नथैनतस्मिं
उत्तमेमधुपापिनी त्वाणाहृद्वानमश्चैवशामेरदृष्ट्वाविरागिनि हस्वप्नुतेनवीर्येणासिक्तेपुष्पेतयाश्रुतत
स्तत्काभ्यंगीवपुर्गर्भितास्मृगतताभूस्वतेनसा ज्येनेत्रवशंशिनाभद्राविवितनीरेजमालिना ततस्तेनसमुता
स्माग्रतायांसुतिकेतने नद्धीर्यासिक्तान्नत्राभूज्जमपुष्पात्ततःफले तस्यचात्तःफलस्यात्रकालयोमे
नकमका समभूत्तात्दिव्यानांवीर्यभजतिमोचतां करादिविफलमूलार्थंविजिताभिधोमुनिः तत्रा
गाद्यतनस्वपकेजमुतरोः फले तस्मात्मतितभग्नाश्चदिव्यानितीस्पकमका श्रवेदतमुनेसत्स्यचारणो
विनयानतां सदिव्यदृष्टिर्दृष्ट्वातांगृहीत्वा ततःसविस्मयः नीत्वाश्रमेसविनयवतीनाम्नाकरोन्मुनिः त
त्रकालेनसावृद्धिंप्राप्तातस्याश्रमेमुनेः दृष्ट्वाविनयवत्येषानभसागच्छतामया ततोहेनृपगर्वेणाम
दनेनचमोहितः उपेत्यतामनिच्छंतीं हठादाहर्तुमुद्यतः ततस्तेनमुनिर्दृष्टः क्रोधात्साश्रावितस्त
या विनितासहृपागमशापंमसमग्रान्नप हृपगर्वितसर्वांगनिर्द्विनःकामोभव पुष्पाणांतान्नपात्मा
मेवयेशापाद्विमोक्षसे भर्ताविनयवत्सास्वस्वपवास्याभविष्यति इत्यहंमुनिनाशप्तोजातोस्याकव
मोभुवि जातस्वमोथशापांतस्तत्सतत्त्वसिमास्वयेः पारसृष्टिनहृदनेनागच्छनाम्नासुरभिमारुतेन भार्या
मानुहितांदिव्यानृपदर्पहराश्रियः इत्युक्त्वापुष्पकरागतः सदिवंविद्याधरोययौ पुष्पकरात्तोपिगत्वात्स्वां
पुरीविमस्यमेत्रिपुरराज्यराज्ञो ततःप्रायादेकोश्वमधिरूह्यसः गच्छन्क्रमात्सुसंप्रात्तः पश्चिमाब्धे

बृ
बृ क
मृ ग्रां
वी
४१५
415

स्तदं पुनः कथं तेयसंबोधयिमिति तत्र स्थाचिंतयत् ततो ददर्श तत्रैकं सम्पूर्णं चण्डिकागृहं प्रविश्य च
ततः स्नात्वा देवीं तां प्रणनाम च केनापि निहितं तत्र वीणामादाय सादरः उपवीणयति स्म तां देवीम
त्र स्वगीतकैः उपवीणितत्तुष्टा च सुप्तं तत्रैव सा निशि भूतग्रामेण तं हि नपारमध्ये रनाययत् ततः
प्रातः प्रबुद्धोयेस्तौ स राजा ददर्श सः वनान्तस्थितमात्मानं न तस्मिं चण्डिकागृहे उत्थाय विस्मिता।
स्तत्र भ्रमन्नाश्रममेकं तन प्रणमंतमिवानिष्याफलभारानतद्रुमैः ऊर्वाणं स्वागतमिव कुणितेन
पतत्रिणां प्रविश्य तत्र चापश्यत् स्थितं शिष्यैर्युतं मुनिं उपेत्य ववंदे तं महर्षिं राजा स पादयोः सोप्य
तं विहितातिथ्यो ज्ञानवान्स्मनब्रवीत् शुष्काणत्तयदर्थं त्वमागतः सात्वेणागता इत्यादि हेतोर्वित
यवतेन निश्चं संप्रति उपयच्छ स तां पूर्वं भार्यामप्येवं भूपते इत्युक्तो मुनिना सोपि पृष्टवान्स्तोयवित
यत् इत्थं मुनिः सप्रवायं विजितापुष्टदेवच वनमेतत्स्वदेवचानात्ततो हं महार्णवात् चित्रंच पूर्व
भार्यैव सा मम तो को मुनिनामुना इत्यालोच्य वसर्वं तत्सपप्रेच्छ मुनिं नृपः भगवन्पूर्वभार्यैवा कथं मेक
ष्यतामिति ततो जगाम स मुनिः श्रूयतां यदि कौतुकं बभूव धर्मसेनाख्यस्ताम्रलिप्तापुराधिपः क
वियुक्तैवेति नाम्नाव भार्या तस्याभवत्कुभा सदेवान्तर्षितस्त्रौरैः शासैः च ग्राहितो वणिकः ममपृष्ठिनि
गात्कृत्त्रिं प्रविवेश भार्यया सह अपश्यतामकस्मात्तावभावपि दंपती आकाशनामं तं हंसमिथुनं तत्वि
राकृति ततस्तकृतचिन्तौतौ प्रविश्य दहनं मृतौ राजहंसौ समन्तस्मौ पुनर्भार्यापती उभौ कदाचि।

ष्ठौ तु वर्षास्वरात्रौ वृक्षेऽन्यपादपे नीडस्थितौ तौ तमन्मूल्यं नहं वात्साव्यपूयजत प्रातः स हंसः स्त्री हंसी
चिन्तयान्तेश्च भञ्जने समस्त्वच्छद्रिंगतेषु नक्षत्रेष्विद्व वामवान् ततस्तत्कालं तस्मै हंसानां मानसं सरः
स्मृत्वा तः स्वयं यो हंसः जननिता शोभयायावप्यि तत्रतां प्राप्य हंसी सा नीता जलदागमे गिरिशृङ्गं जगा
मैकाविहर्तुं सततया सह तत्र तस्य जनामैकोलव्यकस्तापशरैः प्रियां सच तां निकृत्तां हंसीं मत्ताम् आद्रा
यवीसव हृतान्मार्गं गतान्कांश्चिन्मृगान्सायुधानहन् कुर्वन्तीकयाश्चिन्नेस्तामाल्लायतत्रोपभुवि
हंसीम्याहितो लोकैस्तां हरेत्युः श्वसन्मीश्वति गतेषु तेषु पुरुषेषु पुनरागमजिवृत्तः लब्धकस्सा हृतानना
हंसी सा तस्य पश्यतः तत्क्षणात्तं निकृत्तायाम् तं संजीवनौषधैः रमेनजीवितं प्राप्य एव मुसमतत्तीयो
तावत्स हंसस्तत्क्षणात्कामिन्नारण्ये मूर्छावतत्तं हंससूत्येपश्यत्तामिव तन्मनाः मत्स्यां थीवरः
कोपि दिव्यजालेन निबध्यतां हंसान्सर्वानुपाविशदाहारार्थं किलतत्पतत् तावच्चागतस्तत्रैव सा तं हंसी वि
न्वतीपतिं ददर्श जालबद्धं तं दिशश्चामाव्यलोकयत ततः स्वान्तःप्रहृष्टेन केनाप्यत्र समस्तके पुत्रसावस्था
पतिमस्तामपश्यत् तत्र कोटिको गत्वाचापश्यत् तस्य तां शृङ्खलाबद्धां कोटिके दाशाय दर्शयन्तीं सा तस्मैव्यो
म्नाशनैर्ययौ दाशोऽपि सावधाव्रतादृष्ट्वा च स्वार्थे कटिका हंसी गृहीत्वा शरः पतिजालेऽपि विहाय तत हं
सीचगताशोलात्स हरे तां कटिकाम्स्यात पीवरोऽपि सतत्प्रोभाग्यतप्राशेषु प्रचक्रमे तद्दृष्ट्वा स्वाङ्कं तेगत्वा
हंसी पतेः समीपे तो बद्धस्पष्टं देसंस्थले कपिंचञ्चा ... यत सकोपिस्ताडितत्रस्तः पतितोऽपयर्येपाट

बृ
ह क.
प्र शां
क
४२८
416

यत् जालेन तेन निर्जग्मुर्हंसाः सर्वेपि ते ततः अथ तौ संगतौ वृक्षस्य वृन्तान्तौ परस्परं हंसौ भार्यापती हृ
ष्टौ यथाकामं विजह्रतुः दाशं तं चागतं शप्त्वा केठिकं पद्विलोमतः लेभे त्रस्य समाश्रितन्दृतासायस्य
केठिका समीनिमृवितस्यास्य हस्तान्मुखाप्यकेठिका दाशस्य हृद्विलोपालापुत्रमान्तर्वीकया छिनत्त तौ
चापि जातहंसौ हेमाच्छजीभूतौ एक समनुज मध्याह्नकाले समसः श्रोत्याय व्योम्नि चोत्तरः सलोन्नयाः क
स्याश्रितवैणतीरमवापतुः मुनिना व्यासितके नायोवायग्रेणभूर्जटेः तत्र व्याधेन केनापि यातौ तौ तौ समहृ
दंपती हतौ वेगेन पुंगपक्षेरेणभुवि पेततुः आतपत्रात्मजेन स्त्रुतदीयमपतत्तदा मुनेरर्चयतस्तस्य
शिवलिंगस्य मूर्धनि ततो व्याधः समदृष्ट्वा तौ हंसस्त्रीकृतहंसिका दृष्टौ तामुत्तयेन स्मे सोपानं चैशिवेन
या तल्लिंगमूर्ध्नि स्वस्तस्य तस्याज्ञस्य प्रभावतः सपुष्कराद्धहंसस्तु जातो राजान्वये पुनः हंसी च सैव पावि
नयवतीविद्याधरान्वये जाता विशेषतो हंस्या मासे रम्भापविता हरः इत्यते पूर्वभार्या तावित्सक्ता विजिता
मुना मतिना पृष्टः प्राह्वदः स राजा ततः पुनरब्रवीत कथमग्निप्रवेशस्य तस्याश्चोन्न विचार्यते नः पातियानाव
भूजन्मभगवन्फलमावयोः इत्युक्तवंतं राजानं तं समश्रत्य ब्रवीन्मुनिः यज्ञाविना त्मा म्रियते जंतुस्तद्रूपम
स्नुते तथा समुज्जयिनी पुर्यां नैष्ठिकी ब्रह्मचारिणी लावण्यमंजरी नाम कुमारी ब्राह्मणी पुरा युवानं ब्राह्मणं दृष्ट्वा
सेनक सहसातनूतनस्त्रातं तादृश्यमानाम्न्रापितेता त्रैतृवेतीस्या नियमं तङ्कोग ध्यानभाविता गतं कायव
तीतीरं तीर्थे च सत्यजीविता तया भावनया किंन जाता भूतौ गंगसिता नतयामेकत्तथायो वेश्मरूपवती तिसा

तीर्थव्रतप्रभावश्च सैव जातिस्मरा सती अथ संगात्थोडकर्णाय जापकाय द्विजन्मने स्वपूर्वजन्मवृ
त्तान्तरहस्यं तदवर्णयत् जपकर्मैकचित्तेनेकुर्वीणस्यानुशासनं श्रुते च श्रुहृत्से कस्मा यथौ वेश्यापित
त्कृति तद्राजसोदरयष्टिनस्तन्मयतमुपेति सः एवमुक्ता सा राजानं स्वानाय विससर्ज तं मुनिर्मयाथा
क्रमं स्वदेशे स्वयं च निरवर्तयत् राजा सपुष्करावतोऽपि गतोऽपि न तु दीनतं तां ददर्शात्र विनयवतीं पुष्पा
णि चिन्वतीं भासमानां स्ववपुषा प्रभामिव विवस्वतः अथ दृष्ट्वैव गहने प्रविष्टां कौतुकाद्वने केयं स्या
दिति यावच्च स चिन्तयति सोत्सुकः तावत्कथानिषण्णां सा साविस्त्रब्धामवदत्सखी सखि विद्याधरी यो
मा हेतुमेच्छे सुताशमे आगाच्छापमुक्तोय भर्ता योसि मिहोक्तवान् तच्छ्रुत्वा मम वोच तस्यां तां सखीमनु
निकम्पका अद्येप्यत्र नापि पश्यामि त्वां मुञ्जकेशो यदिह प्रगे इदं मुक्तो निजः शिष्यो मुनिना विजितात्मना ग
च्छ तारावलीं रङ्कमालिना वाणयद्भुतं कामं विनयवत्याहवत्सेहद् उहितस्तयाः राजा सपुष्करावतस्य
विवाहो यथ भविष्यति इत्युक्तो गुरुणा मुञ्जकेशी याति तस्य अथेति सः अत एवाश्रममपरं गच्छावः सखि वि
श्रुति एवं तयोक्ते विनयवती साश्चर्यतो यथौ पुष्करावतस्य भूपस्यावसतहृदरे लक्षिता ज्वलत्कामाग्नि
संतापादिव नद्यां न्यमज्जत जगाम विजितात्मा सोऽत्रमाश्रमं सम्मनेनृपः तत्र तारावलीं रङ्कमालिनो तो
समागतो आनर्च तत्र क्षणं तो पवित्रयुश्च तापसः ततो वेद्यां स्वतेजोभिर्भासितायां महर्षिणा द्वितीये
नेव मन्त्रैर्न वह्निना विजितात्मना तस्मै सतारावलीं विनयवतीं तां प्रत्यपादयत रङ्कमाली दरोच्चासैरथं

ब्रु
हृ क.
शा शं
कौ
४२७
४१७

दिव्यं नभश्चरं वतः समुद्रां पृथिवीं प्रशाधि सममेतया इमेतास्तेव वर्षाः प्रसादाद्विजितास्त्वमेहामतिः श्र
श्रुत्वैव तरङ्गवत्या नववधूः सुखाय तां नृपो गगनगामिनं नमयिता स्वदिव्यं रथं विलङ्घ्य च पयोनिधिं समपरि
पुष्करात् तत्सतो जगाम नगरीं निजां प्रहृष्टातिनेंद्र चेंद्रोदयः तत्र चोजितनाः पृथिवीं रथप्रभावाद्वासमा
म्राज्यः आस्ते स्म विनयवत्या सहितो भोगांश्च दिव्यान्भुञ्जानः इत्येतदुःखकमपि सुतस्सेनकार्यं सिध्या
मनुगृहवती श्रिहृदेवतास्व ततस्तम दृष्ट्वा गिरिजादयितप्रसादात्सेतस्य तमभीष्टमचिरेण तत्र प्रापि देव
पतांतिशास्स्य विविधकथाममाता कौतुकवान् अधिगमाय शशांकवत्याः राजात्मजः स्वसचिवैः
सममुज्जयिन्यां बुद्धिं बबंध गमनाय मृगांकदत्तः इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे
शशांकवतीलंबके द्वितीयस्तरंगः आदितः एकोनसप्ततितमः ६९ एवं मृगांकदत्तोपि कर्मसेन
नृपात्मजां तां शशांकवतीं प्राप्तकामो वेतालवर्णितां गंतुमुज्जयिनीं रुष्टं स्वनगर्या विनिर्गमे महा
व्रतिकवेशेन सोमंत्रयत मंत्रिभिः आदिदेश च खट्वाङ्गकपालादि समाहृतो सराजपुत्रः सचिवैः
र्भीमपराक्रमे तेन तत्र आहृते तस्मिन्नहे चारादबुध्यत मृगांकदत्तस्तान्मूलनिष्ठीवनरसं जहौ स
वतस्यापतन्मूर्ध्नि दैवान्नृपात्मजे त्रिलः श्रुच्छस्य किलाथ तस्मात्तेन मार्गेण गच्छतः क्रुद्धो मृगांकदत्ते
न मुक्ते निष्ठीवने सततं मंत्रीपरिभवक्रोधं कृत्वा तस्मान्ना हृद्दिव्या यात अथायामरदत्तस्य राज्ञो देवा द्वि
शूचिका मृगांकदत्तजनन्या स्थाने युक्त पपयत ततः सो वसंतं लब्धा मंत्री ते विजनेनृपं सहसोऽद्भुत सेगा

तेमवदयावितामयः अभिचारः प्रभोभीमपराक्रमगृहेतव मृगांकदत्तेनाश्वः कर्तृतेनाशिपी
डितः मयाचारमुखोऽज्ज्वालप्रस्तदेवात्रदृश्यते तन्निराकृतदेशांतेदेहाद्याधिमिवात्मजे तच्छ्रुत्वा।
समस्तज्ञातः प्राहिणोनदवेत्राणे निजसेनापतिंभीमपराक्रमगृहेनृपः सचवेकेशकपालादिलब्धा
सेनापतिस्ततः आनीयतत्क्षणेतस्मैराज्ञेसाक्षाददर्शयत राज्यलब्धः सद्योमेद्रोहीनिर्वास्यताम
नः आशवस्तोवेनिक्रस्तंप्रभुः कोहिकर्मत्रिणां साध्वसेनापतिर्गत्वाराज्ञादेशान्निगद्यत मृगांकदत्ता
मामासनगर्यानिरकालयत सोऽप्युपेत्यतन्तंस्वपितुहृष्टोर्चितविनायकः मृगांकदत्तोमनसाप्रणम्य
पितरौततः अयोध्यातोविनिर्गत्यसहैतान्सहयायिनः प्रचंडशक्तिप्रमुखान्नववादशमंत्रिणः श्रा
क्तिरक्षितनामास्तिकिरातानाधिपतिर्महान् सब्रह्मचारीवियासस्सचबालसुहृन्मम शुद्धवंदीकृतेन
प्राक्सहायपित्रात्मसुतोये नियमायप्रतिनिधित्वात्तस्येहसमर्प्यत मृतेपितरिवेच्छतगोयजःसबलेन
सः मद्दत्तोसेनतातेनपित्र्येराज्येधिरोपितः तत्सस्पनिकटंतावद्गच्छामः सुहृदस्ततः क्रमेणोज्जयि
नीयामस्त्रोशशांकवतीप्रति इत्युक्तवांस्तथेत्युक्तवद्भिस्तैः सुचिवैःसह प्रययौसततःप्रापसायंचैकां
महाटवीं तस्यांनिर्भृततोयायांप्राप्यच्छादेकमवापसः तीरेप्रांतप्ररूढैकसुशुष्कपादपकेसरः तस्मिंस
ध्यामनुष्ठायविधिंपीत्वाजलानिसः श्रांतःसृह्यपसामात्यस्तमस्पुष्कतरोरधः राज्ञेविंवंदृष्टुश्चायांप्र
ह्वःसददर्शतं स्पृष्टकृतदलैःपुष्पैःफलैश्चापूरितंक्रमात पक्कानिफलान्यस्यपर्णानिमातोकावतत्स

बृ
बृ. क.
श. श्रा
को
४२८
418

त्वाणं प्रबोध्य दर्शयामास सर्वविवेश्मस्तदद्भुतं ततस्ते विस्मयाविष्टाः क्षुधितैः सहतानि सः फला
नि तस्य स्वादुरसानि बुभुजे नराः वल्कवस्त्राच्चैतेषु तत्पश्चात् स च वाचितेषु तुः श्रुतधिस्तत्रैव द्विजकु
मारः समभ्ययात् दृष्ट्वा मृगांकदत्तेनाविस्मितेनाथ सोऽब्रवीत् मदविनाम कोऽप्यासी दृष्येश्यायां द्विजोत्त
मः तस्याहं श्रुतधिर्नाम पुत्रः स च मया सह दुर्भिक्षे मृतजातिः सन्त्रस्तः स्वापदि मां पुत्रं रहके नापि दत्ता
नि प्राप्य पंचफलानि सः त्वत्तामस्त्रीणे मे प्रादाद्धेतु चाप्यापयदात्मनि ततः स्नातं सरस्तत्र यमर्थे तानि
न्य फलान्यहं तान्येवमभुक्तवानि तिः शेषान्म कार्षं व्याजसमं सोऽथ स्नात्वा गतो वृद्धो ब्रह्मन्तः कोष्ठवतिथ्ये ने
मांशमवान्मवैहेवग्रुक्ष्कहत्तः सरस्तटे राज्ञो चैतेषु पुष्पफले वेद्धवन्माभविष्यति तं पायित्वाति थीजातफ
तैः शापाद्धिमोऽस्मि इति पित्राभिशप्तो हं सद्यः शुष्कद्रुमो भवे पुष्पद्रुतफतत्राय चिरान्मुक्तोऽस्मि शापतः इ
त्युक्तानि जवृत्तांतेऽष्टं वक्ते श्रुतधिं ततः मृगांकदत्तोऽपि स्वतं स्ववृत्तान्तमबोधयत् ततः सोऽबोधयतानीतावधीती श्रु
तधिं द्विजः मृगांकदत्तादृत्तवान्वरैनदनुयायिना तेनानीतानि शाप्राप्तस्तेन श्रुतधिना सह मृगांकदत्तः स त
तः प्रस्थाने सार्वविवानितः गच्छन्नुम्रस्य प्राप्य वनं कर्मिमण्डितमेतत्कं ददर्शपुरुषान् अवभू विकेशान्स्वराकृतीन उ
पेत्य प्रश्नयान्नैवचनमूचुर्जातविस्मयं कास्मि पुर्यां वये जाता विशायेत्रू पजीवितः तेव ग्रहहस्तच्छत्रुन्नतो देशा
दिदं वनं प्राग्ताः सोऽवदुत्तेन दुर्भिक्षं तस्मात् यः शुचिः रहवसा मनस्वामि विशीपीवातिरसायनं तोमृक्षद्रुमप्रस्प
त्रिफलानि तस्माद्विवितं पिबतां नतस्तरा मम केसपादी रभुजा सत्ता पंचवर्षशतानास्मिन्वातीतानामजनेवने

तेनेदृशावयं देवपूज्यं चातिथ्ययोग्युना अस्माभिर्दृष्टं ततः प्राप्तास्त रे अस्माकमाश्रमं इति तैरर्थितो ग
णासानुगः सततदाश्रमं मृगांकदत्तः ह्रीतादिभोजिततृनयाह्ने प्रस्थितश्च ततः प्रातस्तानपि विलो
कयन् कौतुकानि सस्थापकिरातविषयं क्रमात् प्राहिण्येछुन्नपिंचात्रस्त्वागमावेदनाय सः तेकि
रातपतिर्मित्रे शक्तिरक्षितनके प्रति सोपि वृद्धाकिरातेशास्तिरमायेतमानततः मृगांकदत्तं सामात्यं पु
रं प्रावेशयन्निजं ततस्तेनोपचरितस्तत्र तस्यां सकोऽस्थन् मृगांकदत्तो दिवसान्तुष्टस्य गमनकारणं स्व
कार्यं प्राप्तकालं च सहाय्ये शक्तिरक्षितं स्थापयित्वा ससैन्यं तं मामेत्य च वन्यपात्मजः प्रातिष्ठत सद्गुणेण
हेतुनरमुज्जयिनीं प्रति शशांकवतीमाहर्तुं तथीरात्मना द्वादशः स्थितः गच्छंश्च सोऽटवीं प्राप्य स्नात्वा तत्स
लस्थितं तपस्विनं ददर्शैकं भस्मासितजटाभृतं निराश्रमपदेऽरण्ये किमेकाकीह तिष्ठसि भगव
न्निति पादानतेन पप्रच्छ च सानुगः सोऽथ तं तापसोऽवादीदहं शिष्यो महागुरोः श्रुतकीर्तिरभिधानस्ता
नामंत्रोऽयासिद्धिमान् सोऽहं कदाप्यकरवं स्वस्यावेशप्रसंगतः शुभलक्षणमासाद्य केचित्तत्र कुमारकं
स कुमारः समाविष्टः पृष्टो नाम्ना विद्यानि मे सिद्धौषधिरसदेवगणे दीर्घदंसमथाब्रवीत् अस्तीहोत्तर
दिग्भागे केवलः शिंशपा ततः विंध्याटव्यामथ स्त्रास्पनागेंद्रभवनेमहत् तस्याद्य श्मलि प्रच्छन्नजलस
म्पुपल्लवे मध्याह्ने हंसमिथुनैः क्रीडद्भिः सान्तुवासकैः तत्र पारावतस्खोलितानस्नानागवरोचली
नस्यैवास्य रागेणास्तावत्त्वेकरो यस्य नागमः वैडूर्यकांतिना स्नातं त्वेक्रो प्राप्नोति यो नरः स सिद्धोपि पत्ति

ह्
ह क॰
श्री श्रां
को
४१५
४१६

भृङ्गाविचारमपराजितः सचासिः प्राप्य तैर्वीरैः सहायैर्विसृष्टीरिते तेनादिष्टेन तस्याहमथाकांक्षे
विसर्जितं ततो मांविशुद्धैः खेदप्रेषस्तत्रैश्चयि वीमहे श्रीमन्सहायान्प्राप्य विमोमस्त्वमिहागतः एत
न्मृगांकदत्तोत्र वृत्तान्तस्तान्तनायन्तान अहं सहायः सामात्यस्तवेति तमभाषत सचाभिनंद्य तं तेन
सानुगेन समं ययौ तस्य नागस्य भवनं पादलेपनतापसः तत्राभिज्ञानसंप्राप्ते मंत्रबद्धामहीदलच ए
त्रामृगांकदत्ताद्यैन्स्थापयित्वाभिमंत्रितैः सर्षपैः प्रकटीकृत्यादिव्यैस्तत्र हूलितो जले स तानागमस्वेनमंत्रे
हैमकर्त्तुमपचक्रमे विघ्नार्थ्य स्यात्तमेवादीन्मंत्र शक्ष्याजिगाय सः ततो निर्ययौ तस्माद्वयारुह्योदि
श्रवाशोः होममंत्रपठतीव सारत्वाभरणसैवैः उपेमत्वेत्वाप्रणम्य श्लोकेकदा दत्तं तमानसं हतदैत्यव
सातस्य समालिंग्य च नत्तली हस्ताद्भिस्स्तनमंत्रस्य होमभाउमपातयत् तत्र्यान्तरस्वन्तत्कान्तेसमा
गोभवनात्ततः पाताद्वताख्यः कस्यातश्चनायतरश्चोदयात् ते स्थूलातुयतु ज्वालावारागाजितदाह्यण
सनष्टद्विमनाशीकोह तस्फोटं प्राज्ञतापसः तस्मिन्विनष्टे तस्यावज्ञातसाहायकान्सतान् नागोऽमृ
गांकदत्तादीनश्यच्छ्रांतवैकृतः पुष्पाभितनस्मंचानात्मनेनिष्काराणायनः विप्रपुत्रास्तत्रामेम
केविस्मालंभाविधध्य श्मशानान्तर्हितेनागे सर्वेतितत्र तत्क्षणं ध्यानदृष्टदृशोधस्यशापस्य वर्णाशकार्गः
जग्मुर्मृगांकदत्ताद्याविप्रयुक्तायतस्ततः शापप्रभावात्कोशितश्चिन्तितश्चपरस्परं मृगांकदत्तश्चन
तः सगोतकाश्रीविधुन्मे भ्राम्यन्निनस्ततोटव्यां तत्रमासीनस्मैवैदिना गतेष्वेवं चमासेषु हिंसेषु यथ

तस्य सः एकस्माच्छ्रुतथिविशेषो विविनश्यापदंतिके सपादपतितः स्रा स्फः ऋतथिस्लेहृतादृं
स्वमित्रिवार्त्तां पृच्छंस्तेसमाश्वास्यैवमभ्यधात् तदृष्टास्तेमयाकिंतज्जानेयास्यन्तितेप्रभो पुरीमुज्जयिनीं
मेवगंतव्यावर्ततेहिवः इत्याशुत्कावतातेनप्रेरितस्तस्तुतोथसः मृगांकदत्तः शनैः प्रायादुज्जयिनीं
प्रति गच्छंस्थाके च्चदिवसेमार्गेणाशोकितानागतं दृष्टाविमलबुद्धिंवसेप्रापनिजमंत्रिणं तद्दर्शनोद्भ
वहर्षःप्रणतेपरिरभ्यसः उपवेश्यचपप्रच्छवार्तामितरमंत्रिणां ततोबुद्धिस्त॰॰ भूस्मास्प्रियमुवा
चसः नजानेदेवकस्ते पृथग्गतोनागशापतः तेतुतान्याप्यसीमेनयथाजानेतथाशृणु तदाहंना
गशापेनहृताकृष्टपरिभ्रमन् अटव्यांपूर्वदिग्भागेक्रांतः केनापिसाधुना आश्रमंप्रापितोभूवमह
र्षेब्रह्मदंडिनः तत्रतेनर्षिणादत्तः फल्गुमूलोभिषितक्लमः पर्यटन्नाश्रमानानादृष्टवांस्तत्रहंतोगृहं प्रवि
श्यकौतुकात्तस्यदृष्टानस्मिलिंगमादौ प्रदृष्टवानहंजालगवाक्षैस्तत्रवीक्षितान् तावत्स्थितानानुपूर्वस्त्री
प्रमंयतीस्मभृंगाके भृंगास्तेयथाप्सिताभेदेनात्रस्थौतूपवादैस्तौ नाभ्यावमुक्तौ हीनाम्. के नोपीतायथा
श्रयं हृयेसितसितामूता जाताते जालकारकाः सविशाभिस्ततस्तैस्त्राहि विधैर्विविधाः कृताः जालपा
शाः स्वउमेच्चविषउभ्यस्संगताः तेषुपाशेषुतेसक्ताजालकारायथामुकं इवतत्कुसोमयमुत्वेनेत
दृष्टामहाहिना नानाचेष्टमयात्विमालयातार्ये समुत्थिताः पुनस्तैवतानेवपशास्त्रिष्टामयातथं वि
मोहेनासुबतस्थ्यजालस्यपुपारटन्मय प्रमोपितेतज्जातस्याः प्रवृत्ताः कोहिंतेनदा तच्छृणुभयप्राप्तेन

सू
ह. का
शा ज्ञा
का
४२०
४२०

तत्र श्येनेन कृपालुना तेनापि भाषितो शुकास्ततो जालात्समुत्क्षिप्ता तथानेन दृश पाशाले दृष्ट्वा मयि रे कुर्म
प्रीतिविशेषं वनं हर्षविस्मितो जातो निमिषमात्रे तावत्कापि गता सा श्रीमच्चक्रभूषणा देवी तदृष्ट्वा विस्मितो या
वत्तिष्ठति तावत्तत्र पूर्वं दृष्टं तावल्लुब्धकविनिर्गत्य मृगपक्षिणं मृगानाहन्ति इहागतस्य वृत्तं सेनाहृतं तीरेण वा
भुजैः नीतोपविश्य तस्माद्गृहीत्वा यावद्धनं महत् जालान्तरे वने वैकाल्लुब्धकस्तत्र तेनैव दशावाड्डरवाप्य
कः सिंहपोतो वर्धते अनायत्तं शनैः क्रोधाद्धननात्तस्मात्पलायितः सोपि सिंहः समाकर्ण्य स्त्रियाः शब्द
वनान्तरे तत्रागत्य महावाते नावकीर्णो भुजः कृते ततो लुब्धोऽपि दृष्ट्वा तं मृगपोतमपि तद्बाडकः सपादितः
स्तथा तस्य हननैक स्वीकृते तत्र तस्माः कृते क्षेमं मनुभूय वनान्तरं प्राप्ता ततः प्राप्य तत्पुत्रकः स निजे व
नमागतः सभार्यमागतं तं वटवृक्षं जलमध्ये वने समर्प्य तत्र सैन्यं लब्धकः सततं गतः पतद्दृष्ट्वा
मालोकयाता श्रमपदं ततः उभयं तन्महाश्चर्यं मनो वै ब्रह्मलोके दृष्ट्वा सा च श्रीमातृका तत्रो मुनिर्मामा
वमभ्यधात् यन्मोक्षदृष्टिं ते सर्वं प्रसन्नेनैव स्वरूपेण यावदृष्टि न यातं तत्र सामर्थ्यमभिमितं वयत् तयासा
द्वयं चैतन्ये भृङ्गा स्वेच्छया जातं वः भूषाणादेव भूपालो पापोऽय मोक्षस्य कस्य क स्थितात्तद्वार्तं तद्वयास भूपता
कृतं तत्कृते समाश्रयोऽसौ संसेव्य भूतानां वैश्वानरकस्थाः द्विविधा ज्ञानकामा भाविष्ट्वा नियतीर्यतः तिर्यग्द्वि वि
पाने च ज्ञानपाशान्तता दिक्कान् सम्यग्विषयाप्रसरवेडः सर्वानिर्दयेण यथाहं तेषु संसक्ताः कालेना रागद्वेषण
शुभाशुभा मांसा वज्रात्मा हताः पञ्चयथा वितं तेषामपतिताः श्वेतन्तक सामान्याकृतिषु द्विपाशा दिपाशे ज्ञाने पुनस्तवेडः स्वात्रं वैधि

५८

४
७

ततः कृस्मानि जैर्जीलैर्बद्धा डः विषार्दिताः प्रह्लनाः क्रोदितं विप्राः शरणं परमेश्वरं तदृष्ट्वा जात
वेगामपास्तशेवनाग्रपि जेतवः प्रारब्धानि जलस्ता लक्ष्यामलमेवाक्रोदितं प्रभुं ततः प्रभुणादेवेन तेन तापम
रूपिणा ज्ञानाग्निज्वलयादग्धपाशाः सर्वे पितेकृताः तेनाविद्रुमसदृंडरूपमादित्यमंडलं प्रविश्यत
तदूर्ध्वं स्वयं परमं धाम तेश्रिताः नष्टावचक्राकारेण संसारेण संहृवसा मायाहृष्वरलेणकारथमाथमेत
मन्विता एवं श्रमंतिसंसारे शुक्लकृस्नाः स्वकर्मभिः ईश्वराराधनादेव विमुच्यंते च जंतवः इति तेमा
हृशोतार्थमीश्वरेण प्रदर्शितं वापीजलेच वदृष्टं भवतानादिदग्धेण मेघवर्णकादृत ‥ प्रदर्शितमि
दं जले प्रतिबिंबमिवोत्पाद्यकृतं भगवतानव महिवालमृगाराति पोतलस्यां भुजोपमैः सर्वदे
देशाभिर्मुक्तो वर्धितो वनसन्निभात देशाल्लुब्धकतस्येन पित्रा कोपात्प्रवासितः श्रवंतिदेशाद्रुद्ध्वा
ख्यानिममवनोपमा शशांकवत्याः सखीस्याः इवक्रूना प्रधावितः नागपाशेनवातेन ग्रहं मंत्रेभु
जःकृतः ततो विनाय्य केनात्र मलम्बाथ रूपिणा संचादितामानभुजः प्रक्षुत्तिस्मः कृतः पुनः
ततोगतावातिभूयानिलकेशं प्राप्तांत तो मतः तां शशांकवतीं सिंहीमादाया त्रगतस्त्वसः ततस्त्वनिक
टप्रामं विपुलाराति वारणे मृगांकदत्तसिंहेतेद्दृष्टा भार्या समन्विते तत्प्रदेशवनेतस्मिन् समपण्यमक
न्नेखतः तमिता लुब्धकानिभः सप्रयातस्तपोवने इतिस्पमवह्वाविदर्शितं ‥ विप्रुना तद्गुष्मा
म्नो विद्योभार्यांराज्यं प्राप्यानवः प्रभुः इमहृमुनिवरेणबोधितस्तेन लब्धभूतिराश्रमात्ततः निर्ग

कथा॰ शशां॰ ४२१

तोथशानकैरुपाव्रजन्नयद्देवमिलितस्तयासह तस्मादभिमतमाप्स्यसित्वंविवाहलब्धाप्रवेडश
क्तिमद्भवान प्रस्थानकालश्चजापसमविशेषश्चनियतं इतिसमाचिवाक्याणांविमलबुद्धितः सोऽद्भुते
निशम्यपारितोषवानपिमृगांकदत्तः पुनः विचार्यसहतेनतामपरमंत्रवास्यैक्रमादवन्तिनगरींप्रतिव्र
जितवान्स्वकार्यायच इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशशांकवतीलम्बकेतृतीय
स्तरंगः श्राहितः समाप्तितमः ७ ततःश्रुतार्थयुक्तेनसमंविमलबुद्धिना सशशांकवतीहेतोर्गो
च्छन्नुज्जयिनींप्रति मृगांकदत्तः संप्रापरेंतरानर्मदांनदीं वीरस्तिवेल्लज्जलतालितसफेनपाण्डुरां दि
ष्टाभिलट्मात्मीयंसंहृतइतिवीक्ष्य हर्षाद्दिवयन्तंमतीहसंतीचपलाशया तस्यांस्नानावतीर्णश्चतत
स्मिकश्चिदुपाययौ तत्रमायावटुर्नामस्नानेशावरभूपतिः तेस्नानेसहसोत्थायत्रयोग्राजलमानुषाः
दुग्धापज्जनःशुद्धभीतंभीतिनुदृपतयिविच्छेदं तद्दृष्ट्वाकृष्टखङ्गाः संप्रविश्यजलमानुषान् हत्वामृगांकदत्त
स्तांविलीदंतमलोचयत् सतद्ग्राहभयान्मुक्तोविप्रराजोजलोत्थितः तेराजपुत्रंपप्रच्छपतितांपादयो
स्ततः यात्राकस्त्वमिहागतः प्राणत्राणययमेवद कस्यचालंकृतोवंशस्त्वयास्तुकृतिनः पितुः कोवाकदा
त्वितः पुण्यैरर्थोयत्रगामिष्यसि इत्युक्तस्याश्रुतयेः श्रुत्वानन्तरमशेषतः सततःप्रणतंस्तंसशबरेन्द्रोब्रवीत्पुनः
तेसंहृतेयथारिहेमहायोत्राभिवांछिते सर्वाद्यापिशशांकेनमातंगपतिनासह तदस्मादस्मद्दोहिहंहान्यसमे
प्रेमा इतिसंप्राणेयेस्तैस्तैर्वचोभिः प्रार्थितेततः ॐ यथावत्तद्विभूतिभिः राजपुत्रमशेषेणपल्लीलोकेनपूजितं।

मृगांकदत्तःपल्लींसांप्रावरेंद्रोनिनायसः उपाचारश्चतंतत्र

सोपि मातंगराजोत्र सुमेरुत्साभिनंदनं दासीभूय स्वहस्ताग्रपर्णं मस्तकशिरा भुवि ततो मायाव-
टोन्तस्य विलेद्रस्यानुग्रेयतः मृगांकदत्तस्तत्रैव भुक्त्वेस्म काश्चिद्दिनान् एकदा च स्थितेन तस्मिन्पूर्न
सभावेष्टवरः समेतान जपप्रतीहारेण रोमेचंडकेतुना आवेदनमभासिमेचैव राजेन्द्र स्वगृहबहिर्गणः प्रच्छ
नार्दं हुमुनस्थो समायायावद्भूपतिः ततः स पूततरामिकः प्रतीहारं तमभ्यधात् किमेभिः प्रेरि-
तैः राजनेहशिविलितनोड्वैः समभूद्गृहेमे स्थिनास्तियोमत्र भूतले दर्शयिष्यामि तं प्रानतस्य
तद्वाग्मिकोसिचेत् तच्छ्रुत्वा दर्शनीयो मे सर्वथा मतयेति च उक्ता मतं प्रतीहारं दिनकृत्सव्यापारः
मृगांकदत्तोप्याकर्ण्यैवं तत्र सानुगः तस्थौ चोत्थाय विदधे स्नानाहारादिकाः क्रियाः ततो रात्रा-
वुपेतायामथेत्य मासिंजैर्भिते कस्मिंश्चिदकोंतुलि मातंगो वसानो नीलवाससी सराजपुत्रः स्वदेशाद्वीर
वयोर्थमेककः स्वस्माद्गृहाद्बहिर्गृहान्तर्बद्धपाणिर्विनिर्ययौ श्रमस्थानत्र केनापि पुंसा मायोगानि तत्र
सः श्वपचपताधानवशादसेना ऽभ्यहन्यत ततः सोभिमयपङ्क्तिर्द्वाप्यसहायाहूयतिस्मतं सचाहूतः
कुमारः स्यो ऽठ स्त्रिकालोचितमभ्यधात् किं नाम मम पुरिविद्यावैर्वरिचारयासि चेत्ततः वाच्यो निशापति
र्येन निशेषान प्रकाशिता यानावायेन पृथिव्यां स्वनोधि कारोत्र निमित्तः येन वैराणि जायन्ते तमसीत्ट
रूपकारणं तद् दृष्टा मन्त्रामित्रस्कन्धस्थो नागाधिकोस्थितः मृगांकदत्तः कोसीति समतपप्रच्छ पुरुषं
चौरोहमिति तेनोक्तः पुंसा प्यव दत्त्वा पुंसा हस्तमानयमन्त्रहस्तचारी मम भवानिति श्रुत्वा च समंऽपि जि

बृ
ह क.
श शां
क
४२२
४२२

ज्ञाम्हः स तैर्नैव सह व्रजन् मृगांकदत्तः संप्राप उज्जयिनीं पुरीं तरणावृतं तत्र तेन प्रविष्टेन दृष्टा सा महमहक
डुं॰या गतामायावेटोस्तस्य राज्ञोंतः पुरमासवान् तत्र दीपेतदृष्ट्वा तं परिजनेन समं सुप्तं यावत्सोत्र शशी
स्य त्रष्टुं डकेतनेतस्करः प्रतीहारस्तेन समं तं मंदारालोकैकचकोरकं परिजनेत्समवेशास्य राजस्त्री त्कुलनका
मुकः राजन्वस्या वसनतयाशासमप्यवानुरक्तया उत्थाय कंठे जगृहे मंजमनमभियानया उपवेश्य च पर्यंके
सह शेभूज्जयातरा त्रयेपि हमवतस्तकोयमिहानीतः पुमानिति सुहृन्ममाविष्टवस्ताभवेपुस्तावतेन
सा प्रतीहारेणसोहेणा मजसमसेनमब्रवीत् कुतोमेमंदभाग्याया विश्वासाय दर्शनोरूपः मत्सोमृगांक
दत्तेन मद्विप्रा सोपि रक्षितः तच्छ्रुत्वा स प्रतीहारस्तामवादीद्दलेभुवा मृगांकदत्तं च नं पह तिष्ठाम्य
विरस्त्रियं इत्युक्तवतं देवात्रेसात्रवीत्किं विकल्पसे श्रुत्वा तो भूपदत्याद्दहेर्वेपा मोनदत्तामसि म
गांकदत्तपदैकस्तदानद्द्दलोक्यतः त्वयाकिन हृतस्तस्याभीतोहिंतैपलायितः तन्मत्सीभवमावा।
श्वि देतच्छ्रोष्यतितेवचः ततो मृगांकदत्तोन श्रुत्वा दशिवमाप्स्यसि एवमुक्तवती तां च जः दृष्टा मानव
दाहे पापे मृगांकदत्तेत्वं बहुभावा पुनः ध्रुवं तदस्मान्नमवेदानीमपि देपस्यमे फले इत्युक्त्वाव सहे ते
ता मत्सनैर्मासिपेनुकः ततो रहस्य धारिण्या तत्र चेटिकयैकया धाविता दूतिका तस्या वहिर्भ्याभू
त्कारेणसा ततो वयोल्लिजमतीतावन्निर्गमस्या मतः दृष्टा वतस्य श्रुत्वा स्तानि हृतोगुलितः कएत
श्वादिण्यतो रिकाप्रायात्स्वगृहे मयथागते मृगांकदत्तेन सममाकृतो विस्मितात्मना गच्छाम्यहे

भवाम्यात्मो गृहान्निति चतत्रतं मृगांकदत्तः तन्नार्यं तमसस्प्रकटो ब्रवीत् इह निद्रां भजन्ति शेषरिश्रो
तोमृशंहसि इति सोपि प्रतीहारो राजपुत्रेन मभ्यपातात् ततस्तत्ष्वानेतेनोक्ते तस्पृष्ट्वा तोलकं नैषिणा तन्मा
स्वभृत्यमेवैकं समाहूय जगाद सः समयूरः स्थितोयत्र तत्रैनं नय वामकं गुहपंविषमायासे शयनी
यम्प्रयच्छस तथेति सवतन्त्रसलासिन्यावेशपद्मदेहे नीतो मृगांकदत्तेन तं दत्तशय्यसदीपके गतेन ता
स्मिन्नहिर्द्वारं वद्धाशुभ्लतात्रसः मृगांकदत्तोपश्यत् मयूरं पंजरस्थितं सोयमतो मुनानाश्रयाशिखी
सालोच्य कौतुकात् तस्योद्घाटयामास मयूरस्य सपंजरं मयूरः स च तिर्यमतिष्ठलोवीसपादयोः मृ
गांकदत्तस्य मुहुर्निपपात लुलोठ च लुठतस्तस्य दृष्ट्वा च कुंठबंधं च सूत्रके राजपुत्रो मुमोचाशुम
त्वा तेन पीडितं विमुक्तकंठसूत्रश्च मयूरात्तस्य पश्यतः सपनो भूत्तदा तस्य मंत्री भीमपराक्रमः त
तो मृगांकदत्तस्तमाश्लिष्योत्सुकमानतं सखे कथय किं न्वेतदिति पप्रच्छ विस्मयात् अथैवं च दश्यमंत्री
तः स तं भीमपराक्रमः शृणु देव विस्तरतोहं तं मामूलात्कथयामि ते तदहं नागपाशेन विश्लिष्टो भवं इति
कात् भ्रमन्नटवीमासं प्राप्तमेकं शाल्मलिपादपं तस्मिन्निर्वात रूपां च गणेशप्रतिमामहं दृष्ट्वा प्रणम्य
तन्मूले परिश्रांत उपाविशं श्रुविनयचादिक्तत्वमिदं पापं मया कृतं राज्ञि वेतालहूतां तमावेद्य त्वामि
नेतदा तदिहैव मन्यजामेतमात्मानं मयापरोधितं इत्यालोच्याग्रे देवाग्रे स्थितो भूवमभोजनः गते कतिप
याहे च कोपि तेनागतः पथा वृद्धपांथस्तरोस्तस्य छायायां समुपाविशत् एवं स्नानमुखः पुत्र किं ।

वृ
हक
शुंग
क
४२३
423

स्थितोस्मीह निर्जने इति दृष्ट्वा च सो ऽपृच्छत्तस्मात्पुरुषमनुबंधतः ततो मया स्ववृत्तांते यथावद्विनिवेदिते सह
हृदयाधिकः प्रीतस्ताराधराख्यो मामभाषत आत्मानं हंसि वीरोपि कथं स्त्रीवत्स्त्रियोपि वा देहमापदि हिनो ग्र्यकेति
तथा चेमां कथां शृणु नगर्यां कोमलाख्यायां विमलाकरसंभूत राजा तस्य च पुत्रोभूत्कमलाकरसंज्ञकः
यतेजा नृपदात्मत्वगुणैः श्लाघ्यो विनिर्ममे धात्रेव स्कंदकंदर्पकल्पद्रुमजिगीषया तस्यैकदा कुमारस्य
दिदृक्षतस्तस्य वंदिभिः गाथामेकां पपाठैको वंदी पार्श्वस्थितः पुरः पद्मासादनसोत्सवं नानापुरवरादि
ज्ञालिपतिर्गीते कमलाकरमप्यभाकरोति हंसावलीत्यसौ पञ्चमुहुः पठ्यमानस्त्रैवंदी जगादते स
मनोरथसिद्धाख्यः कुमारं कमलाकरं देव श्रीमन्नालोभूर्वेणलोहमेचमालिनः नगरी विदिशा नाम
लीलायानभुवंश्रियः तत्रदेतरकाख्यस्यमीनाचार्यस्य वेश्मनि अहमासं स्थितस्तत्र चैवं मां प्राहसंयेनैकदा
दाब्रवीत इह हंसावली नाम दुहिता नृपतेः शुभा नवीनशिल्पिदित्तश्रातः सन्तर्ष्टे दर्शपिष्यति तच्छ्रुत्वा को
तुकात्पुनर्मयास मतेनापदेहति अहं राजकुले गत्वा प्राविशं रत्नमार्गेण तत्राहतं महात्तोपेतामपश्यं ह्यमथ
मां हंसावलीराजकन्यां चक्षुषीप्रियतमायतः आलोलवत्क्षणामारागं पाशोत्रितनपल्लवा वल्लीम्बिवस्स
रतेमोर्यानवनानिलः चेष्टिनी ततश्चाचिंतयमहं नैवास्मदृषिदृशः भर्तीर्त्येति कान्येयोग्यः कुमारः कमलाकरात
तेन चैतां दर्शनेयं गुणतेन दर्शीतः कामस्य कितु तेषु कामैकरोपयत्नायहः तदुपायं करोम्येवं तावद्विमा।
त्वचिंतयं प्रेक्षणकं ततो राजकुलद्वारमगमामहं चित्रं लिखितयोग्यास्ति विप्रहस्तादर्शोमया अभिलिख्यतितत्र हे

त्रैविक्रमदलमिदं अप्रापितायामस्येन नतस्यां कुहूम्नृपोऽयं आह्वयस्व सतावामेव विरहान्तोस्य पुंडअ
मा ततो वास्या गृहे तस्या हंसावल्याः सम्भ्रमकः स्मितो मयाभिलिखितस्तदेव कमलाकर स्पष्टं चेतस्या
प्रयास्येतत्त्वहं तवेति सामयं तदेतो राजनतयोः गुणैस्तत्र ह्रोथयाम्यहं इति संविग्नस्त्वहं रवि विश्वस्त कृतं
संविदं तत्रैव महमुन्मत्तं रूपरममकारयं सउन्मत्तो भ्रमन्नायन्तं सञ्जातो कारहूतः श्रानाय्यतस्त्री
ऽनको राजपुत्रैर्निर्जातिकं ततः स्त्री अवशगह स्त्री हंसावल्या तवामकं प्रवेशितस्त्रुसंपर्शस्त्री वित्रुंतत
स्थितिश्च यात दिष्टा दृष्टोऽत्र शर्वाकपाणिलं दमीविलासस्थ सायं हारितवानेन गुणोच्चः कमलाकरः
इत्यादिन्मतत्तस्माद्राजकनिशस्या मामष्टव्यकं तिमाहाय्यं कैश्रुषा लिखितस्तया इतिताम नवे थंवष्ट
व्यकं तीमहमतत्कृवान दृष्ट्वैवं मुनानूनमुन्मत्तेन वस्तं दृष्टं राजपुत्रामयायोयं लिखितोत्क पणो रवा
रवान इत्यकात्तमयातस्यैव गुणैस्तीमन्नाववलितः ततः स्त्रीजेन्द्र वत्समरसामेकास्तुतो हृदि संभू
तोऽवि नवस्तस्या हंसावल्याः स्मरभ्रमः अथाशतेन तात्रपित्रातस्या विस्मेकाम सः नरमनुन्मकोऽह
वक्रोधान्नि स्वाति तोततः ततः प्रभृति स्वकाला ताप्रमाणादिने दिने कुस्तपदेन मु लेखे वया
तालावल्प शवतो मोद्यवाजाश्च पापन्नमाश्रित्यायतत्रहे विजनाने विनीशुक्लाजाता सा नुरुपा
तः भवश्चितावि मिद्रावचेद्वचडातपासहा स्थितानि शवामस्योरत्र भेदमज्ञानती तत्रचायततो
हे शास्त्रविष्टं मां विलोक्य सा आहूय वस्त्राभरणैः सगौरवमपूजयत पूजितोऽनिगतस्त्वाहं तदनवस

हृ
हव
प्रा इंग
क
४२८
५२५

नांचले गाथामपरपलिखितां तत्क्षणे स्पृष्ट्वा ततोऽब्रवीत्: प्रस्थामादहन सोऽत्र सर्वे नानामस्त्वएष्टिजाति
परिणीतं कमलाकरमस्मात्करतिहंसावलीलभतां नाशयित्वा हमेतां च लब्ध्वा तत्र स्थितनिश्चयः न
द्वीपनार्थमागात तवैनां भ्रतोपदे इदं वरं च तत्र यत्रमात्रैवापालितातया इति विदिवः क्रतानामाथांतो
प्रविलोक्यव सखीग्रीत्रेणातन नेत्रेण प्रविष्टमिवतां हृदि तदा हंसावलीप्राप्यजन्महर्ष कमलाकरः तस्मा
स्मुपायं यावस्य सचिंतयति स्म तावकः तावत्सितानसाहुयनराजा देवादभाषत शृणुसाः ७ उत्तराज्ञानोमत्र
वद्धाश्ववारणाः नश्यंतमन्ये तत न स्थास्त्रा पुरद्दयं तेकथयन्: मयावरस्फुरनायापि जिगीषास्वबतेपिना
तदुद्युक्तोऽभवालसस्मृत्तस्ममर्थितिष्ठति विजयसुग्रतोमातानमंमापि पतिनप असमान्यतिहतारं
मंलिजनदेशाद्धिनिर्गते पतामित्रववोहृष्टः प्रतिपेदे तथेतिमः सूः प्रियाप्रतिवनाथिपाः सः कमला
करः ततः पित्रा समादिष्टः प्रतस्थे सबलैः सह श्रावयन्महीं शंशहदरयानि चाविविहष प्रयाणकैः
कैश्चित्राण्यायाधिपतेस्सुतम् प्रसवक्रदमग्रे नसहायुध्यत तेनसः ग्रग्ये जलमिवानस्तस्ते नसीतस
वद्धिषः बलेयमो सखग्राहज्जीवग्राहं च तेजयी प्रतिवायचतेयमर्पितः पार्श्वमनुजिग्ये शतीहारस्य
हस्तेदत्वा नयाविकं ग्रमानहेनपाजेतामितस्नातगुणोऽपुना इति दानतमृत्ववतस्यपित्रेसंदिशतिस्ममः ततो
जयः क्रमेणनाम्नपानुवर्तितो बलैः संप्राप विविधिशाधुर्यानिकटं कमलाकरः तत्रस्थितस्वबलस्नजन्महतेमेव
मानेन राजैहंसावलीपित्रेयाचितं ततोऽतदात्मजाः सोऽपि हंतादडष्टेतेउद्वक्रमार्थमागते मेघमालीनृपः प्रीतातसा

पूर्वं स्वयमाययौ कृतातिथ्योऽब्रवीच्चैनं राजपुत्रं कृतादरं स्वयं परिश्रमो हन्त साध्येयैः किं कृतस्त्व
या मम भूमिर्वालंकृतेत्येतत्कार्यं लोभः शृणु ज्ञापयत पत्नी हंसावली बालैव च्युतानुजेन तत्र मया शिरीष
सुकुमाराङ्गी दृष्ट्वा चिन्ता ममोद्भूत् । हृदयङ्गमगुणायाः सदृशो वरः कोऽस्या भवेदिति अथ पश्यन् स्वस
दृशं वरमस्यास्ततो मम तस्मिन्नया विनिद्रस्य सुदृपा हिममहाज्वरः तस्य शान्त्यै च संरम्भकृतो विल
क्षिमार्गितः रात्रावीश्वरस्तानिन्द्रमाहरितः स्वयं समादिशत् यत्कृते पुत्र जातोऽयं ज्वरस्तस्यैव पाणि
ना हंसावली तोऽस्पृशत्तनुस्त्वं शान्तमत्ते ज्वरः मत्सजापावनेनैवाद्ययं हस्तेन समस्पृशत् तस्य तस्य
हंसाख्यापि ज्वरेण तेनैव परं संशयं पतिं द्विवाहं चिन्तय कार्याय भवता पुत्रः राजपुत्रः पतिर्भावीया
स्तस्याः कमलाकरः कालेन केचिदेतस्य मतानि क्लेशो भविष्यति इति शार्ङ्गभूता दिष्टः प्रबुद्धोऽस्मि
ति शान्तये ततो हंसावली हस्तस्पर्शाज्जातोऽस्मि विज्वरः तदेवं युवयोरेष संयोगो दैवनिर्मितः तते
हंसावली रत्नामयेनत्कार्याप्रकल्प्य च लग्नं राजधानीं स्वां मेघमाली नृपो ययौ तत्रोऽत्र तेन तत्सर्वं
कृता हंसावली रहः सखीमाह रहस्यं तेन तान्त्वा कनकमंजरी त्वया सोऽदृश्यतां गत्वा राजपुत्रः
स एव किं चित्रकृल्लिखितो येन मे हृदयं हृतं ततः कदाचिदन्यस्मिन् संबलायामागतायमां दया
नमामयेपायभयाय प्राभृतीकृता रक्तका प्रेषिता सैवं तया कनकमंजरी सा तत्र राजिनजं दूता
पसीवेशाडम्बरं विधाय गत्वा कटके राजपुत्रस्य तस्य सा प्रावेदिता परिजनैः प्रविशेपवविलोकत

४२५
425

कामस्येव जगज्जैत्रमोहिनास्त्रादिदैवतं तद्रूपहृतचित्ताभूत्समाधिस्थेव तत्क्षणं सोकस्माच्चाविचिंत्य
तस्मात्स्थानात्समागमोनैं दृशेनचेत धियजन्मनि ताहिमशैले तत्कोटिभेद्यदत्तिवात श्रेष्ठोपदत्समदत्ता शीलस्वैस्मस्मिन्विषु
पानयत उवाच चापविद्याधरान्मातरस्त्वेह कृतादरं मयायममहं दृष्ट्वा प्रत्ययो मणिः हृत्स्नमः यातितेनासमता
प्राप्तोः स्तंभयतेशस्त्रमुत्तमं गुणाननुरागानत्रमणिः स्वस्य मे भ्रमयार्पितः यथा त्वेवोपश्रुत्वेयं राजपुत्रन
मेतथा एवमुक्त्वा तीतेन व्याहृता राजसूनुना एकस्मिंस्तावतंत्र व्याजात्मानिविष्याय यो ततः विपु
लतापसीवेशं कृत्वा द्विजामिवानने हेमप्रभा रत्नी गुपायरस्य दृष्टातां वक्षोब्रवीत अवाच्यमपि ते राजस्य
स्ववशिभक्तितः कृतोमं तापसीवेशो राजपुत्रस्य कृते गतो हि कृष्णसमर्थमस्मैस्मे कोप्यथा स्वमात
भगावमपि जानामि भूतते च विविधक्रमं तच्छ्रुत्वा ते प्रतीहार्यां स्मिवदृष्टातमब्रवीत सपुज्जानासि किं ना
मम्मेत किं लवासितत ततो हेते ततस्वैव समकाशांदेवि तत्क्षणं राजपुत्रस्य कमलाकरस्यात्र प्रवेशिता
सचदृष्टो मयायमेष भूतानाविष्टो विषण्णया संयम्यमानः पार्श्वस्थैरतबद्धौषधिमन्त्रमणिः इविताती
कारदासावानीता हंततः तत्क्षणात यानेसमापनेष्यामि दोषमस्यति वादिनी ततोऽशंकितदृष्टेहंतनिष्ठा समर्थेउः
हिवता सागतास्मि तमारुह्य तेनप्रमाणेन मतःपरं श्रुत्वैतत् द्विचितेतत्सा च योनिर्व्याजता हृतेणा सरव्री हेमावती
त्रियं स्मस्येव जनार्दता गुणवसा न दृष्टा वपहोधियु सतस्यो विधेः इंदोः कलेकोदोषश्रुत्वत्य पेनषर्निर्मि
तः कृतस्तव मयामतो न शोकास्त्वापतं तित्रु तस्मात्मत्सरागेण प्रयोगमनेवावनेकोपिन तदर्थं व दद्दि कापीमितत्काश्रुय

मायितीनामवादीत्साश्रुतः कनकमंजरी विवाहे विनिधायैकां तद्वेशामिव चेटिकां निर्गत्यका
पियासावसत्कालत्याक्रलेजने तत्कालताराज्ञश्रीमाकृ सखीनामभाषत नमेवनहिंमद्देशकृता ना
तविवाहये तेनराजस्ततेनान्याकामममोनामभवाट शी स्वसृतासानयापापावोचत्कनकमंजरी एवंकरि
ष्यपुत्राहंभवस्त्वध्यायदत्तमे तत्कालेनयथावत्सेकृवीधास्ततथैवतत स्यापश्वासेवतानाशो
ककार्थेशशंसस्तां विश्वासभूमयेस्वेस्वस्यहंसस्यचिकीर्षितं तथैवसाहितानोचतानसहात्मनमेवतं हं
सावलीविमनसंकृतकर्तव्यसंविद प्राप्तेवोढाहदिवसेवरेसायमृपागते तस्मिंगजाश्वपादातसहि
तेकमलाकरे सर्वस्मिनत्सवव्यग्रेजनेयुक्तयान्यचेटिकाः निवार्यवासकेशृंगेश्रसादनुनिभादुते हं
सावलीप्रविश्यैवहृतानदेशमात्मनः चक्रेशोककरीवेशांतासाकनकमंजरी स्वशोककार्यैः
स्ववेशंसहचैविधायच प्राप्तेनिशागमेहंसावलीमेतामुवाचसा पश्चिमेनविनिर्गमद्वारेणासाः
ऽबहिः क्रोशमात्रेअशोकोपितस्थितः शाल्मलिद्रुमः गत्वातस्यान्तरेस्थितायप्रतीक्षस्वमदागमं कृतेका
र्येवततस्त्वाहंत्वामुपेष्यामिनिश्चितं इत्युक्ताराज्ञसख्या हंसावलीतदा तिरस्वानत्ववेशात
थैवंततः शुल्कनिशि प्रापशून्यमाकीर्णनपश्चिमद्वारेणततेनसा निर्गत्याशलिताततस्यमूलेशाल्मलिशा
खिनः दृष्टापकारस्याहंतेनद्रुमंतावद्विशंक्षसा विश्रांतितत्रमौर्यमाहोहवटद्रुमं तत्रासीनतल्लव
त्रेनाक्रसखीमार्गदर्शिनी बुद्धयेनततोनातस्याः क्रसतिसरलाश्यपा तावद्राजकुतेततस्त्यग्रकालेभ्

बृ
हत्क
था शां
ति
४२६
426

पस्थिते धृतहंसावलीवेशां स्थितां कनकमंजरीं आनाय्यारोपितां वेदीं राजा तां कमलाकरः उपयेमेह
नीरंध्रीनिशि केनाप्यलक्षितां हृतो हाहो गृहीतावव्याजहंसावली द्रुतं मायाकनकमंजर्या शोककव
यान्विता सती अथैवश्भमनन्तत्रैव शान्त्यकटकं प्रति तेनप्रमक्ताभीहामार्गेणश्रयो ततः गच्छेश्र
शाल्मलितरोर्निकटं प्रापतस्पसः यस्यांतिके विप्रलब्धास्थिता हंसावलीवटे प्राप्तचात्रतमालिंगत्र
स्तिव कमलाकरं कूटहंसावलीमाशुनरा बुद्धिभक्षष्टहणा सभ्रमानेन दृष्टा चकेतवाल्मास्करब्रवीत श्री
पुत्रायपुत्राने हंसमेस्म वृक्षलमातिगुमात निर्गमरात्तसीवस्थां मामवसापितमगृहीत ततः प्रथायकेना
पित्रास्नेणेनाम्लिमोचिता तैनेवाश्वास्यचोक्ता हरुश्रमेदाहंयेत्तलरु पृथाप्मास्त्रिरियात्स्त्रीवेल्लामयाचेवत
स्तनः पवेशितं वस्यादिरूसमार्गहिंजतमिलितारोहिते प्रवद्धाहंसरूताचैतदृष्ट्वातरूमसुमया तेनभीताह
मिरूकरूलयामकमलाकरः आदिदेशाश्वभृत्यान्सोलयोरीहेतनतास्त्रियोः अथान्दुरुत्वतनेषु दंतेकूटहंसा
वलीचसा दृष्ट्वाहंसावलीतत्रमेनेतस्मादन्निर्गता ततस्तयासकमलाकरोनिष्ठुतयासह समयहंसावली
लाभेमन्वानः कटकं ययौ ततोपितावरितेयातः प्रातः स्वाकोमलागुंदरी कृतकार्यतत्वप्टेनपित्राराजेभ्या
सिच्यत एवंपितरियातेच सोनुशास्तिस्मभेदिनीं व्याजहंसावलीभार्यांविप्रलब्धकनकमंजरी सोमनोर
थसिद्धिसुहृदे राजकुलादभूत वेदीतथा पीवत्तानाब्धरीरभयशोकया सापिहंसावलीतस्यारात्रौतत्रव
टेस्थिता प्रतादृष्ट्वा वतस्सर्वं वंचितास्मीत्यवुध्यत अचिंतयन्ततत्कालप्रयाते कमलाकरे अहोमभै

तयाक्रोतः कुसुमोच्छस्मनाहृतः गृहोदय्यैव मामस्मान्निहृतिं शान्तमीक्षिता श्रेश्रयसेनवा।
कस्यविश्वासोऽद्भुर्जने जने तदस्यमतृप्ते दयथस्यागारांविशिशालमले द्विणाम्यभाय मात्मानेभवाम्य
स्मान्तृणातरोः इमान्तोच्चावरूस्यायवज्ञात्मा ॥ नन्वेषो ज्ञातवृद्धिविधेयैर्गादिष्टंतर्विसर्पसा
किंमज्ञामिन्दृश्यात्मानेजीवेतीनचिरादृहे मम्युशतिक्रियांतस्याः कौतुकामितुरुवौद्भुतः तातस्यहि
तदाश्वमेवरणक्रोतस्य शोणितेणा तच्छ्रोतिमनकारस्य शीघ्रादष्टपोनकमभूदिदं हेमावलीपतिशापस्या।
चितेकमलाकरं कालेकमपितत्क्रेशोभवेदस्यामनागिति तच्छ्रुत्वाकापिपश्यामितावादिमवधार्यमा
हेमावलीततः प्रायान्निर्जनामटवीमिति हृष्टतया तस्याश्चलोतायाः प्रसवलग्नेः मार्गेपकटता
येवदययामाययोत्तया तद्दर्शनसमुद्भूतकृपावेशवशादिव मुमोचयोरवश्यायवाष्पवारिकणा
न्कौवं तदस्त्रमामार्जनायेवप्रसारितकौमुदीवः दर्शितामार्गकृता श्वापमदृशाङ्गुलिर्बान्धवः ततः
साकिंचिदुच्चकुस्तनिरस्तजनदर्शिना तमसैवः क्रमशोयाती क्रशाकेवकविदिता राजपुरीविरुत्सापव
नमेकं विहंगमैः गुञ्जाद्भिरितपहीति वदद्भिरिवधाजिते तत्रसाप्राविशक्रोतावीक्षमानेवसादरं
वातवेल्लल्लताजाललतालच्चैरनौकहैः ददर्शचववंतावन्मधुस्फीतप्रियोत्सुका प्रफुल्लसहकार।
स्यकलहजितकोकिलं विश्राचचिंतयामासममादहमत्रययापि पुष्पेश्वरोपिशांगोयमलयानिलपा
वकः तदम्भोतिपतेतस्यकुसुमप्रकरोरमे तदत्सालितुनिक्रांतिकामवाणोत्करापव तथापिकुसुमे

ह
हे क
श्रा ग
ग
४२७
४२७

देभिः पूजयंतीरमापतिं इहैवेतावतिष्ठामि त्वपयंतीसङ्कृतं इति संचिंत्य वापीषु हंसीतीनसोऽक
लाशना तत्रपूजापराशौरेः प्रेम्णः साकमलाकं श्रुत्वानेकोऽमलायां विधियोगाज्वरेणमः चान्तर्थिके
नदीवेणाजगृहे कमलाकरः तद्दृष्ट्वा तत्र सा पापाकूटहेमावलीतदा भीताव्यचिंतयच्चेतस्येवं कनकमे
जरी एवंतावद्वयंमेतः सदाशोककरीकृतं मंत्रभेदान्नृडुपरिहितीयमिदमागतं यदस्य मन्त्रभोपूर्वक
थितेज्वरनाशनः हेमावलीकामस्पर्शीत्यमिन्नाजनमतिथौ तस्याधुनाज्वराक्रान्ता यदैवैषस्मारिष्यति
स तत्स्वभावानेष्यामि तद्देवोऽन्नाटिनामसती तत्तेमकयाप्रियोगिन्नायः एवंज्वरचेटकः प्रोक्तोविधिवद्य
स्यार्थेज्वरसंसाधयामि ते तस्यैवाग्रेहुमेः तांपुत्राशोककरीयतः मातृषीभेः कृतार्थादिः समिद्धोऽभीष्ट
हूतश्चेत एवंरात्तोज्वरैर्नष्टशोककर्यैतयासह उभेभयेमेशाम्यतां तनपश्यामस्यधाशिवं इमास्तोष्याविर
हेयत्नतस्यैत्समनीषितं शाशीमाशोककर्यैतामातृपावातवर्जितं ततोरहतानुमतयासंभावेऽन्नाकितेतत
या तद्वितीयास्वयाशुनावाहिक्षतापविच्छेद हांतवेणानिर्गमगुप्तमतः परान्निशि यद्यैाःस्वेकलिंगाः
मावेङ्कृहस्ताशिवालयं तत्रवेक्ष्याहतच्छायाशोणितस्नानरंजितं तद्दृत्तकास्मिन्नार्थैचतरंनस्वाग्रिवेष्ठितम
स्नानवैशिवलिंगस्यातद्दृस्मस्येनमूर्धनि धूपंदत्वातदक्षिणांतच्छिरोऽस्मैबलिंददौ ततस्तदग्रेवेष्यावति
मायांरक्ताचंदनैः लिलेखैवगोरोचनयाकमलेमाष्टपत्नवं ततकर्णिकायामाग्रेणपिवेनर्विंतज्वरं
भस्मनाष्टिः प्रहरणोत्रिपदांत्रिमस्तकं मयातत पत्नेष्वष्टुनिवेश्यपात्रपरिवारंयथाविधि ॥

ज्वरस्य निजमंत्रेण तस्याह्वा व्यधनव ततः पूर्वोक्तवत्यास्य स्नानार्थ्यौपहारिकं विकीर्णमीत्र
र्णागासैः प्राहाशोककरीस्मितां भूतलेमस्तपूर्वागदेवस्यमत्विसाप्रतं कुरु प्राणान्ममे वंहि श्रेयस्तव
भवेदिति ततस्तथेति तद्दुर्गोशरणनार्योरुत्राशया तस्याः स्वङ्गाधहार्यसा दृष्टो कनकमंजरी तेनदेवा
त्मनावत्स्कपे ऽत्नामत्रास्समुत्थिता विद्रुतास्मानयांतीतादृष्ट्वा कनकमंजरी मृतकस्यविडःशान्ध्र
हारैरात्मसीथिवा वह्वाशोककरीविज्ञाय यातनेनन्तमश्रुते हतेराजकुलेनिम्नः ७ रहस्यस्वपराधंपवि
त्मस्तत्रतेराजासंश्रोतः कमलाकरः श्रानायत्यत्क्रभार्यामोहंतिकेनाचतत्सखी तयोस्वातीत
योभीत्याप्रहारव्यथयाचसा तीव्रयोत्क्रांतजीवाभूत्तयः कनकमंजरी ततोशोककरीराजाज्ञया
तोतोसततस्सखी किमिदंनिर्भयाद्रूहीमहृष्टवत्यइतिद्रुमेनाः साचतस्मैतदामूलात्तथासर्वमवर्णय
त् यथाकनकमंजर्याकृतंतत्ध्याजसाहसं ततोविगततत्तार्थः सराजाकमलाकरः एवंमुशोच
तत्कालमात्मानंप्राद्दुःखितः विश्लव्याक्षहेहाहंसावल्यावैतनया मुग्धेनयत्स्वहस्तेनदृश्या
हंसावलीमया स्वदुष्कृतफलेनावल्पापयालब्धमेतया यद्राजमहिषीभूताप्रागेवावयमीदृशाम
कथंत्वनूपमात्रेणसंसोस्याहंशिंपुर्ययथा हृतरत्नेनमुषितोदत्वाकाचंजुवेपसा ज्वरशांतैमया
सोपिकृष्टिकृहतनस्मृताः हंसावलीकास्पर्शस्ताप्मितविस्मृतोदितः एवंविलपन्स्तत्राश्यानपत्क
मलाकरः हंसावलीपतिंप्राप्स्यसेषाकंशोमनावचनः भवितास्याइतिवचोवैस्मवेमेयमालिना

तस्मिञ्ज्ञातं किमेतत्स्वप्नसिद्धं न भवेन्मृषा तत्साकथं विदग्मत्रगन्ता जीवेत्कदाचन स्त्रीवित्तस्येव
देवस्य को वेत्ति गहनां गतिं तन्मनोरथसिद्धिः संदेहमेव गातिः शनैः इत्यालोच्य सतत्र दिवस्मान्तावयन
पः अब्रवीत्स्व कथं भद्रमवाप्नैवेह दृश्यते क्व मनोरथसिद्धिर्वीतैषा योभूत वृत्तिः तच्छ्रुत्वा सोव
दद्देवीमंत्रभेदभयाहृता एषैवाशोककूपेत्र मग्ना हा जनस्मानवं नच हंसावली हेतोः कार्यान्तेत्र विवा
हिता आरिराह हरिलोवासाः केचित्कालेविद्धः स्थितिः तच्छ्रियाराज्यतेनायोगानिस्थितैतावद्वदति प्रभावते
वधमोहितेनेह दृष्टेनत्वाथवा किं तद्देहे देवयास्यामितत्स्वहमुपलभ्यये इतितेनसविश्ववलोवदेनादितिपात्र
वीन आत्मनाहं प्रयास्यामि तामन्वेष्टं तयासह अनर्थात्नैवमेवेतः क्षणमप्यवतिष्ठते एवगुप्ताविति
स्थिमयत्नाब्योल्वस्यमंत्रिणः हस्तेमेगुर्निविवेपरांजस्मकमलाकरः वार्धमाणोप्यलेतेनननरायोश्च
योततः निर्गत्यालक्षितः साकंसमनोरथसिद्धिनावध्यामचविविक्तेनानः देयाभ्रमवनान्तिकः अतए
वितदेहान्तिगुर्वीसास्तामनोभवः क्रमेणाप्यापदेवार्तेकाननेपत्रमास्थिता हंसावलीतपस्यन्तीसमनोरथ
सिद्धिकः तत्रापश्यत्स्वतामूलेरक्तालोकस्यभासतः अप्सरामिवकलाभिदेः क्वामांपातुमनोरमा उवाचव
दिनंतचक्रेयनिःशाहतिस्थला ध्यानध्यादेवतत्वकिंसारूपेहसा सामानुषतच्छ्रुत्वावीक्ष्यसीवारीहृद्दीदिपा
भिवयमि देवहंसावलीप्राप्यासेवसेषाभतिष्ठतिश्रुत्वातत्सेत्स ‥‥ चप्रत्यभिज्ञायवैदिनं वकंदमानवीभू
ततुःस्वाहंसावलीतदाहातातहाहतास्म्यार्यपुत्रहाकमलाकरहामनोरथसिद्धेहाविपरीतविधेविधे

इत्येवं विलपंती सा समूर्छ्य भुवि सोपि तत् श्रुत्वा दृष्ट्वा पतद्भूमौ दुःखार्तः कमलाकरः आश्वासितो
ततस्तेन तौ मनोरथसिद्धिना उभौ निश्चित्य वृत्तान्तं परस्य स्वं निर्वृतौ विप्रयोगाग्निवेलीकां विस्म
दमवापतुः अन्योन्यवक्त्रमात्सर्वं स्वं स्वं वृत्तान्तमूचतुः ततो हंसावलीं तां संगृहीत्वा कमलाकरः वं
दिनासहितस्तेन ययौ साकेतं स्वां पुरीं तत्रामयहं तस्याः पाणिं विधिवद्ग्रहीत आनायिते तस्मि
न्प्रतीते मेघमालिनि तदा तया समं पुत्रो विश्रब्धो भयपद्व्यया हंसावल्या नितिविमलः सुखमेकमा
लाकरः अंसलचतया साकं हृती फलितधैर्यया शासन्महीमविघ्नतः समनोरथसिद्धिना एवमा
पद्यसत्यक्तधैर्यैः सर्वमवाप्यते तद्वत्समानं तु साद्भो जीवन्त्या प्रमसिते प्रभुं इत्थं समहहृपयिकः कथा
मार्त्याय वेदसे निर्वाध्यमरणं मां चय यथाकामयथौ ततः इत्यकातत्रांत्रो सचेडकेन गृहे तदा मृगा
कदत्तमवदत्तत्र भीमपराक्रमः श्रूयतां व्योपदेशः सत्ततो दृष्टां नयामये योहं तवाभिलषितां मृगाङ्क
ज्ञयिनीं पुरीं तत्र पुष्पानसंप्राप्य श्रान्तः कस्याश्चित्स्त्रियः दत्तभोजनमूल्यो हं वासाय प्राविशं गृहे तत्र
तद्दत्तशयनः क्षणात्समश्रमाद्दहं प्रबुध्य यावदपश्यामि कौतुकान्निभृतस्थितः तावत्सा गृहिणी नैव
यवमुष्टिं गृहीत्वा समन्तादवपत्तत्र मन्त्रेण स्फोरिता यदा तैर्यवैः स्तत्क्षणं जातैः फलितैः पक्वतां गतैः
लूनैर्भृष्टैश्च पिष्टैश्च सक्तवो विहिता स्तया तान्स — न्कांस्यपात्र्यां सा निधायाद्भिस्तण्डुलिकानां पूर्ववत्
स्थाय गृहं कृत्वा स्नाय निरगात् द्रुतं ततस्तां शाकिनीं मत्वाहं निर्गत्याथ समं त्वरं अमत्र सक्तुभाण्डेनान्या

बृ
हक॰
श ग्रं
का
४२५

अंसलग्नस्तयामहं सक्तभांडानतस्त्वाम्यान्सलग्नगुह्यमतावतः तस्यां स्थापितवानस्मि पाश्चाद्दिनसं
करः ततो मया श्रितेभूयः शायने स्त्री प्रविश्य सा उत्थाय मामवदत्सा त्वमस्तातस्मि भोजनाय मे स्वयं च भुं
जेत स्मात्गृहीत्वा सक्तुभांडं ततः तास्मिन्स्थलसक्तूनतस्तान मत्कृते न मया सती भुक्तैस्तैः सक्तुभिः श्वालि समपद्यत सा
तदा ततो नीत्वा मया मर्षाद्विक्रीता सौतिकस्य सा तत्र सौतिकभार्यामामुपेत्यावोचत कृपया मत्सखी विश
लघ्वेयं त्वया तत्कृत्यस्य फले इति तन्निर्जितो गत्वा ततो गृहे बहिः पार्श्वे श्चापितवानस्मि मूले न्यग्रोधशा
खिनः तस्या भूतस्मे मतत्र तत्र सौतिकभार्यया श्रागत्य योगिनां गले बध्यते सूत्रके तस्या गता घोरा
यां यत्र हं वनस्थलं पश्याम्यावत्तावन्मोहमपूर्वं विष्टितस्मृतिः ततो दिनानि कानिचिद्विहृत्य स्थित
स्ततः जीवं शक्तनिकेनाहं गृहीतो भूव मेकदा स चानीय ददाति स्म मामस्मै चेडकेनवे विन्ध्यराजप्रतीहार
मुख्याय प्राभृतीकृतं प्रतीहारोऽप्ययं शादात्स्वभार्यायै तदैवमां तया हं स्थापितश्चास्मि मंडपे क्रोडनीयकः
श्वेयहदेवानीतेन त्वया मे कंठसूत्रके मुक्तो प्राप्तोऽस्मि तादेव पुनः स्वामानुषाकृतिं तद्दृतो मत्तर्गच्छावः
प्रतीहारो हि हंसो साक्षि व यामि सखीमापः प्रति मेदमयानस्तरा त्वं चानीतो मन्नाप्राचिक्षयी: यत तत्र मे यो
गिनी निर्मितं बद्धा कंठसूत्रमिदं भवान मनुष्रीभूय निर्यातं गवाक्षेण मुना बहिः ततः प्रसारितभुजः सूत्रके
हात वो ख्यितान शुक्ला बद्धास्तनः कंठे तच्छ्निर्याम्यहं द्रुते त्वयाथ मुक्ते मे सूत्रे व्रजावः प्रक्तानिखिति तो बहिः लिते
नास्मिन्द्वारेण न वनितारामः एवमुक्तवति प्राज्ञे तस्मिन्भीमपराक्रमे मृगांकदत्त स्तं पुरुषं पश्येति निरमा तेन तः

जगाम च स्वनिलयं स्थितायस्य विवहृयं तत्र सर्वेपि ते सोन्यहृन्नस्तहृतो नवलीनैः निःशङ्कमृगां
कदत्ताद्याः प्रहृष्टास्तां विभावरीं प्रातर्मृगाङ्कदत्तस्य पार्श्वं तस्य जगाम सः मायावटुर्भिल्लराज्ञा।
स्तस्यापल्लामधीश्वरः सहृष्टगात्रैः सोन्यैस्तं राजपुत्रं विनोदयत् अन्येद्युः क्रीडामप्रहीति मायावटु
र्भाषत ततस्तस्य प्रतीहारो वीरः सबिल्ल्वसमागते सत्वरं मृगाङ्कदत्तस्य सोथस्कन्तस्पिरभ्यधात् कि
मद्यैर्विस्मृतेनैकिं वाटश्यमद्य हि वर्तते प्रतीहारमयूरस्य तत्र वक्ते श्रुपवयत् श्रुत्वैतत्कुतुयेस्मना
कौतुकाकृष्टवरेश्वरः प्राहिणोत्प्रतीहारं मयूरानयनाय ते कथं प्रसादाद्धि स्मर्तस्य चौरो मया
हृतः सान्द्रीत्रिरहस्यस्यान्तिकोपि शिखिवेश्मनि तथापि शीघ्रमुभयंकरोमीति विचिन्तयन् स्त्र
तोद्धातान्प्रतीहारः सोप्यगात्सत्वरं गृहे तत्र यावत्सविशेषं वीक्षिते शिखिवेश्मनि तावन्मचौरं ना
प्यत्र स मयूरं ददर्श तं अथ्यातीव विषण्णस्तं गत्वा हैन्नृपमब्रवीत् निशि चौरेण नीतः स मयूरः
प्रभो इति प्रसिद्धः स महाचौरो यत्न वह्नीकृतः सते इति तत्र स्मितमुखेनोक्ते स्कन्तथिना ततः दृष्ट्वा
मृगाङ्कदत्तादीन्स्मितान्भोसदर्शिनः मायावटुस्तान्विस्मयात्किमेतदिति पृष्टवान् ततः तन्नायपथा
तेन राज्ञो मिलेयथाचरः राजपुत्रागृहं कामी गत्वा शस्त्रकलिप्यथात् यथा दन्तं गृहस्थाक्षिर्पथा
भीमपराक्रमः सोचितोत्र मयूर नानिर्गमस्य पथा ततः तथा मृगाङ्कदत्तस्तं दत्तः संबन्धितं च तत
हृतोतेषां वैरं द्रायत हेस सर्वं शर्शसस्सः तदुद्धाक्कारिका परितत्त कराम ततः परे चौरकौटब्धाना

कृ:
कृ.कां
श शां
क
४३०

430

मथ्यवीरस्यकेवबंधितेतस्मिन्तत्क्षणंसचके भूयोभीमपराक्रमस्यशिखितेनाशुद्धांतविधंसितेनतमा
ईशवरेश्वरः सपदितेमायावटुः सोवधीत तांतवितीतांराज्ञीमृगांकदत्तेनरक्षितांवदता हर्षस्थितो
चकारसमेजमतीपरिहृतस्पर्शा तत्सृजितः सचततोत्रपुलिंदपल्लीमासीदृष्टमनिकालतानिमृगां
कदत्तः बंद्धोद्यमोप्यथितमायपशशांकवत्याः सोशमशेषमस्तोविसंगमसख्यपेक्षः इतिश्रीभट्टसोमदे
वविरचितेकथासरित्सागरेशशांकवतीलंबकेचतुर्थस्तरंगः आदितएकसप्ततितमः ७१ एवं
विमलबुद्ध्यादिपुत्रोयावत्सतिष्ठति मृगांकदत्तोविंध्यादिपतेर्मायावटेगृहे तावत्तस्मिन्धावेत्र
नमात्मीयश्चमृगपतिः एकदाशबराधीशस्सस्वंभीमभ्यजिज्ञपत् नरादेशात्त्विविन्ध्ये भंगावत्याः कृतेप्र
भो उपहारायपुरुषः प्राप्तोस्माभिः सुलक्षणः येनाप्तहोमयोग्यानांविशिष्टेशतपंचकं प्रानीतमूत
भृत्यपुत्रश्चहारविवशीकृतः तत्कृत्वामथुलिंदेन्द्रः सेनापतिरुवाचतं प्रवेशयतांमिहैवाशुसोस्माकं द
पूर्वितमिति ततः प्रवेशितस्तेनयावत्सर्वैः सदृश्यते प्राप्तदत्तोपदस्तोद्भरत्नथूलीकलेवितः गाढ
निहृत्ययमशृंखलःसवद्धानामुपकिलः पादैर्विवेष्टितो नूर्णमनोवढ्श्ववृंदिवः तावन्मयत्नमभिज्ञायमेत्र
णंसगुणाकरं प्रधस्ताद्भवास्मितवान्माद्दलगृनिजक्षोमः प्रवेश्यपचतहेस्नातंतंबहुव्रणपेटकं उपा
चरतिस्विवक्त्रोजः स्वपथ्यैः पानभोजनैः ततोमृगांकदत्तेनस्नेहमाश्वस्तसमेत्य सखेकथयवृत्तांतः
कस्तवेतिसपृष्टवान् अथसर्वेषुशृण्वत्सुसमजगादगुणाकरः श्रूयतांदेवदृत्तांतममात्मीयंकथयया

सिद्धः तदा तानास्य शापेन भवद्भ्योऽहं वियोजितः न किंचिद् विद्मोऽहाहूतेतामटवीं भ्रमन् विस
त्सेषा मत्तुहिम्बुद्धः खितोऽहमचिंतयं अहो दुःशिल्पितस्यैव विलासः कोऽपि वैधसः मृगांकदत्तः क्वेयत
स्थितोऽहमीतलेऽपि यः सोऽस्यामटव्यां संतमसि किंतायां कथं भवेत् कथं चैते वयस्याः स्युरित्यं तां विमृष
न्मुहुः देवात्तं ग्राममवाप्नोऽस्मि पर्यटन् विंध्यवासिनीं तस्माद् उपाहृतानेकतानाजीवमहं निशि प्राविशं भव
ने देव्याः कृतांतसदनोपमे तत्र देवीं प्रणम्याहमपश्यं पुरुषं शवे केदांतर्गते निस्त्रिंशहस्तमात्मोपहा
रिणे तद्दृष्ट्वैव शुष्ट्वईःखहेतोर्मैतद्वियोगिनः अभूदात्मोपहारेण देवीं तोषयितुं मतिः ततः खड्गमेव था
विलायावदस्मि गृहीतवान् तावन्निवारयंतीव हृता केनापि शिरसा मामुपेत्यैव मत्कृपाणि
तापसी निवार्य मरणात्स्वाहृतां तेनिज गादृमा मेवं कृथाः पुनरेषोऽमत्तानामपि संगमः किंतु न जीव
तां श्रवतया चैतां कथां शृणु अहिच्छत्रेति नाम्नास्ति विख्याता नगरी भुवि तस्यामुदयतुंगाख्यः भूपोऽभू
द्राजकुंजरः तस्य दानावकमलमंत्री नाम महानभूत् विनीतमतिरित्यासीत्तस्याथ सदृशः सुतः सम
हृतगुणो नापि प्राणिपयस्सन् तुल्यता सक्त्रीडेणामृणालेन चापेन कुटिलेनव सकदाचित्स्वप्रासोदस्य
सौधोपरिमेचके स्थितोऽदद्शं शीतांशुममृतकृते निशामुखे कामकल्पद्रुमोऽस्य नपल्लवेन विलसित
रजनीवामबद्दिशः कांतिप्रासिवोज्ज्वलं कमान् तद्रश्मिजालैश्च जगाही सविराजिते सविनीतमतिर्जो
तहृदुत्कासोऽचिंतयत् अहो चंद्रिकया मार्गाः सुधयेवावभासिताः दृश्यतेतद्द मीष्वकोऽगत्वानवि

ह
ह क॰
शा शा
का
४३८

431

हरामि किं इति ध्यात्वैव सद्गुर्धीरो निर्गत्य पर्यटन् क्रोशमात्रं गतो वृक्षाच्छ्रावत द्दितधर्तिरा
त्वानुदन्तु माघेण ददर्शैकां सकन्यकां दिव्यरूपां प्रहरन्तीं न हन्यन्तं समाश्रया पप्रच्छ च शुभे कासि किं
चायनीयते त्वला मुखेन्दुः समलक्ष्मीदोस्त्वयास्कमलिनीकृतः इत्युक्ता तेन सावोचत्तत्ता नागपतेर
हं कन्या विजयवत्याख्या महात्मनो गंधमालिनः स मे पिता रणान्मद्गुः शमितो वासुकिनैकदा यामस्मि
तेरिपोः पापजितः सेदासत्तामिति तच्छापात्स च यद्देण कालजिह्वेन वैरिणा जित्वात्मनोनुगाः॥
च्छभारवाही कृतः सदा तदुःखात्तु तपसे गौरीं तपसाराधयं प्रसन्नीभूय मे सा च भगवत्येवमब्रवी
त् वत्से शृणु वालिसरसो मानसस्यान्ते महत् सहस्रदलविस्तीर्णं स्फाटिके दिव्यसरोजे यदेकं कास्ते
पर्णकोणिते जो विराजते शेषस्येव शिरो भूरिफणारत्नांशुपिञ्जरं तदेकदा विश्रवणो दृष्ट्वा स्नात्वात्र
मानसे जातस्पृहोऽम्बुजे तस्मिं हरस्याराधनार्थं वै तत्काले चानुगास्तस्य पद्मास्तव समीतनरे द्विजकुञ्ज
कोहं सादिरूपे वारिचयों विते: तत्र पुष्पाद्धिपो तस्य कालजिह्वस्य दैवतः विषजिह्व इति ज्येष्ठो भ्राता
यक्षः प्रियः सखा क्रीडन् श्रवःकाहरूपेण यद्दार्विक्षेपचत्नाहनात् कुवेरस्य करात्रस्थमर्घ्यपात्रमपातयत्
ततः स धनदः क्रुद्धः शापेनैवात्र मानसे चक्रवाहमेव तं चक्रे विषजिह्वं सभार्यकं तथा कृते च तस्मिन्
स्मापरागैराचौविनो यत् ह्वाततं स्यरसी रूपो विरहात्त्रमग्रजे कालजिह्वो धनदस्तेसोदवनिज
रूपभृत् दासीकृते नतं तामिन्नासहितो गंधमालिना तत्रत्रपेर्यतां पुंविप्रतीहारसमस्त्वया ग्रहिव्य

ओमहावीरोविनीतमतिरुत्थमी इममश्वंखड्गंचगृहाणाभ्यांविजित्यतं यद्दत्तंसविश्ववीभूतले
जनेकोमोचयिष्यति खड्गरत्नस्यैतस्यस्वामीभवतियः पुरं सजित्वानिखिलांशत्रून्राजाभवति
भूतले एवमुक्त्वाश्वखड्गौमेदेवीदत्वातिरोभवत् अथतेनैवरणायाद्यक्रमेणाहमिहागता देवीप्र
सादसहितेवीरस्त्वांनिर्गतेनिशि पुत्रयावानीतवत्यस्मिसेयाबाम्यहृदितधाते तदेतत्स्वापयेद्येमेस
भगोतिनिनयार्थितः सुविनीतमतिस्तस्याःप्रतिपेदेतथेतितत् ततोगानेवसानायाकल्याकृत्लक्षणमेव
ते वाजिनंजवनेश्वेतपिंडीभूतमिवेंदवे रश्मिजालेदर्गतेशुतमोहृतेप्रधाविते तक्ष्णीवराववेलोकि
त्याविशेषितमिवश्रिया खड्गरत्नमुपानीयसतावनतानछवि तस्मैविनीतमतयेसमर्पयततेउभे
सोपपात खड्गरत्नकरांतमाहस्यतयासह प्रस्थितोश्वप्रभावेणतदैवप्राप्यमानसे वृत्तोहूत्तामुज्ज
कंचक्रवाकोतन्हूजितैः निर्षेपदिवमामतिकालजिह्वानकेपया दृष्टासतत्रयत्तांगणावशेतेतंयमा
लिने मुक्तयेतस्यतान्दुद्रान्बुद्धावयदसित्तुतान् तदृष्ट्वासमरोमध्यान्मुक्तवचोगानानावपुः कालः
जिह्वः समुतस्थौप्राहृष्येयवरवोन्नदन् प्रवृत्तेचाहवेयोध्रिकालजिह्वंतमभ्युते विनीतमतिरुत्स
त्यस्ताश्वः केशेषुसोग्रहीत छेत्तुमिच्छतियावच्चशिरःखड्गेनतस्यसः तावत्सद्रूपणोजालेश्मायच्छे
त्तशरण्ययो दृष्टोवस्तस्मैमुक्तःसमीतिच्छ्रेसांगुलीयकं प्रहृष्टमेवदास्यास्त्वनायांततोपमालिने यां
यमालीचमुदितोविनीतमतयेतदा तस्मैसतांतांविजयवतीदत्वागृहानुगात् ततः खड्गागुली

बृ
हत्क०
था शशां
क
४३२

432

याश्चकस्मादस्य सुतः कृती सविनीतमतिर्जाते प्रभाते गृहमाययौ तत्राभिनंदितः पित्राश्लिष्टहृष्टमानततो
षिणा राज्ञा च स्वेन तेनानागत्यासपरिलीनवान् अथरत्नेश्वरतोभिस्तैर्गुणैः स्वैश्चोपबृंहिते पिताकस्यवि
कमलपतिश्रीवाचतेबहः र्हप्रोदयतुङ्गस्यत्तेनेषायस्मिभूपतेः पुत्रीउदयवतीनाम सर्वविद्यासु शि
क्षिता तस्याःपणःकृतोनेन यो विप्रःक्षत्रियोपि वा वादेपराजयेत्तेनातस्मैदास्यामि मामिति पराजिता
श्च वादेन वादिनो मेन या खिलाः जगदाश्चर्यरूपेण रूपेणेवास्मराङ्गनाः तेचैकवीरः स्वदत्त्वावादेतस्मी
च तत्कथं स्थितोसि विजयस्त्वैनां वादेपरिणयस्व च इतस्तात्तेनापि प्राहविनीतमतिरब्रवीत् पेशला
भिः सहस्त्रीभिर्वादः कस्तातमादृशां तथाप्येनां तदादेशं करिष्यामीत्युदीरिते प्रोच्छेते नैनसमयोतमि
ताद्दिनपानिकं राजपुत्र्याससवादः प्रातर्देवकरिष्यति विनीतमयेत तुष्टैनतस्येवशशीसमः ततः
प्रातः स्वयं तेन राजहंसेन संश्रिता विनीतमतिरागत्य वादीद्विहानसभाश्रितो भास्वानसभामयामासा
लोलत्लोचनषट्पदैः विलोक्यमानोभिमुखैर्गुणगृह्यैःसदाश्रितैः तत्रागते वाद्ययोस्तातत्रोदयवतीशनैः राज
पुत्रीगुणकृष्टाकामस्येव धनुर्लता शोभिता गुणवद्भिः स्वैः सख्याश्रयैर्हृविभूषणैः तमस्ववन्द्योपदेवमिव कु
र्वद्भिरादितः निर्दोषा निर्मलाचेत्यादि देहेवा स्वरेततः भजेत्सांप्रतिपक्षतायाम्स्सामाः रवृतासने चक्रेय
पूर्वपक्षे सा स्फुरद्दन्तांशुतंतवः गुम्फयतीव तस्य ज्ञदत्तपदरत्नमयीस्रजं तमवधार्थ सिद्धान्ते सविनीतमतिर्व्य
धात दूषणानि हंसी कुर्वन् संदेहेवां चपदे पदे ततः सम्यैः स्तुते तस्मिन्नामनोराजपुत्रिका पराजयेपि सज्ज्ञने

ताभ्यांत्वमेवममन्यत सचाप्युदयतुंगोत्रराजाहृष्टोथतौसन्तौ तस्मैविनीतमतयेददौवादपण
जितौ तद्द्वत्नरत्नद्वयोत्र सविनीतमतिस्ततः ताभ्यांनागसुताराजसुताभ्यांसहतस्थिवान् एकदा
जीवमानोमेसूनुस्तस्याव्याकुलाशयः निर्बंधाद्ब्राह्मणेनैममभोजनमयाच्यत ततः सकर्णेभूतस्य कथ
यित्वाकृपायुतः वृहद्राणव्याधिसिकतापात्रमस्मायदापयत् सतद्विप्रोगृहीत्वैवगुरुत्वात्सहिरण्य
के मत्वाप्रहर्षादेकान्तमृत्पुगैवोद्घाटयत् दृष्ट्वावालुकापूर्णमत्सार्थंपरत्नानसे विप्रोलज्जात्मि
तेनेतिविषण्णः स्वगृहे ययौ विनीतमतिरष्टेतदिवाविमविशुच्यतत् पूतेतसैन्ययथाकामसस्वगृहेषु
प्रियासखः यातिकालेचजयस्याविजिश्ववन्तोधिविग्रहः सोभूदुदयतुंगोत्रराजाराज्यभरात्स्वः ततो
जामातरंराज्येविनीतमतिमेवतं सोभिषिच्ययथौगंगासमुद्रोद्देहमुक्तये प्राप्तराज्यस्तुनचिरात्सवि
नीतमतिस्ततः अश्वरत्नप्रभावेनजिगायाखिलदिशोदश इतिजनसंगतोलीयसस्यभावादस्यचाभव
त् राष्ट्रेनीरोगदुर्भिक्षंराज्ञोरघुपतेरिव एकदाभ्यागतोयोतंत्राभिक्षुर्देशान्तरान्नृप रत्नचंद्रमतिर्ना
मवादिद्विरदकेसरी सचभिक्षुः कृतातिथ्योराजानमतंगुलिस्पर्शिनं प्रार्थयामासवादार्थमीदृशेवप
णेजयो त्वयाजितेनराजेंद्रग्राह्यस्वगतशासने मयाजितेनशुश्रूषाविप्राःसंतस्वचीवरं एतच्छ्रु
त्वातथेत्यकावादंतेनसहाकरोत् सविनीतमतीराजाभिक्षुनादिनसप्तकं शुष्कैर्महतिभिक्षुस्तंजिगाय
समस्तोपरि येनोदयवतीवादिमेंडुमञ्जरिकाजिता ततस्तेनोपदिष्टेनभिक्षुणासौगतंमतं सनोप

ह हका
सा शा
का
४३२
५३३

काश्यपाण्ड्यं जातश्रद्धो गृहीतव्रतः भिक्षूणां ब्राह्मणादीनां सर्वेषां च चकार सः विहारस्तत्र वसती
र्जिनपूजापरायणः तद्भार्या सोपशांतश्च भिक्षोस्तस्माद्याचत सबोधिसत्त्वचर्यायामाज्ञां सर्वोपका
रिणीं सोऽप्यभिक्षुस्तामाह स्म राजन्निर्गतकल्मषैः बोधिसत्त्वमहाचर्या चीर्णा ह्येवं निरंतरैः तथा चास्माद्
शैलेंद्रं स्थूलेनास्त्येव किल्बिषं किंतु ते सूक्ष्ममनया युक्त्या लिं॰ प्यशमं तय इत्युक्तोपादिशत्तस्मै स भिक्षुः
स्वप्नमाणवं सोऽपि तेन नृपः स्वप्नं दृष्ट्वा स मे प्रातरभ्यधात् आचार्य जाने स्वप्ने परलोकमहं गतः तत्र त्वपार्थि
तानमांडकथा दृष्टो ब्रुवन् भुंक्त्वेतां भूयसी राज्ञि निर्जितात्मा स बालकः यादृशात्तुभ्यं ताय प्राग्ब्राह्मण
यार्थिने त्वया दत्ता दश स्वर्णकोटीः पापात्तस्माद्धिमोदसे इत्युक्तो दंडहस्तैस्तैः प्रबुद्धोऽहं निशात्यये एवमुक्ता
तदाख्याय भूत्तदत्वा च तादृश स्वर्णकोटीः पुनश्च के स राजा स्वप्नमाणवं दृष्ट्वा पुनश्च स सम भ्युत्थाय योऽ॰
स्ववर्णयत् अद्यापि दृष्टं स्वप्ने तैः त्वोथितस्य परत्र मे बालकाभोजनेऽशुभिः इष्टात्तेवनत्तमया दृष्टेऽपि दाने
भोक्ष्यामि किमिमाः सिकता इति ततस्तेमा वदंति स्म तद्दानेन तव निष्फलं तत्रैकं विप्रसंबोधिसत्त्वम् भवत्
तः एतच्छ्रुत्वा प्रबुद्धोऽहमितो स्वप्नमदीयस राजाप्यय च्छदर्थिभ्यः स्वर्णकोटीः पुनर्दश चैकं तत्र च भूमौ
पि निशायां स्वप्नमाणवं दृष्ट्वा पुनश्च स स्वप्नमुत्थाय च स्ववर्णयत् अद्याप्यहो तैः पुरुषैस्तद्वासि सिकताशने
दत्तेऽपरत्र मे स्वप्ने पृष्टे ऽश्रुणि कोऽसि तेऽविदं राजेंद्र तदपि ते दानेन निष्फलं ते ऽसुभिर्यतः अदष्याऽत्तवदेशोधमुः
षितो निहतो द्विजः तद्वद्दानतदीपाभूद्यदत्ता विफलेयतः तत्र वा यतनेदानं तदेहि हि गुणं पुनः

श्रान्तैर्वेहस्य पुत्रो हमिताख्याय सभिक्तवे गुरवे नृपतिः सम्मदानेन तद्द्विगुणं ददौ ततो जनकादयं
भिक्षुमाचार्यकं यमीदृशः बहुक्लिष्टोनुपास्यः स्याद्धर्मी जनानेमादृशैः तच्छ्रुत्वा सोब्रवीद्भिक्षुर्दैवले
तावता बुधैः धर्मस्य रक्षणं विधेयं कार्यो नुत्साहिनी मतिः धीरानुत्साहसंपन्नो न स्वधर्मान्न वमानिनः
देवता अभिरक्षन्ति पुंसां मेघा च वृष्टिं तथा चेदं भगवतो बोधिसत्त्वस्य जातकं वाराहेन स्फुतराज
न्यादि तत्कथ्यतां तथा पुरा गुहायां विन्ध्याद्रिवासी दुष्टो शशसंभवः वराहः कोपि सहृदा मर्कटेन सम
न्वयीः सुसर्वेस्तत्सहितः तत्तस्य ख्यातेन पुत्रः सदा श्रुतिधीर्जयन्कालं निनाय स्त्रीयाचितैः क्रमैः एकदा
चोदभूत्तत्र दुर्दिनं पंचवासरं प्रक्लिन्नया वृष्ट्या विक्लिन्नप्राणिसंचारदारुणं पंचमे क्षिवाहस्य स्वस्थस्य
सकये निशि ग्रामान्तस्य गुहान्तर्हारं सिंहो भार्यासमन्वितः स सिंहस्तत्र भार्यायां तामवादीद्दुर्दिने ध्रुवं म
त्रिधामो यदीयं भ्रिन शामप्राणिनः त्वथा तच्छ्रुत्वाब्रवीत्सिंहो सर्वे तावत्तथा वयं नभवाम सत्वदेको
मां भुक्त्वा ह्रौ जीवतां पुत्रौ तेहि प्रभुर्यं पुत्रः प्राणसर्वस्वमावयोः मात्र स्त्री भवितान्या तेन तत्रैव वा हतु
वां शिवे एवमन्योन्यं संलापो जायापत्योरभूत्तदा देवात्स शुश्रुवे स्वस्थो वराहो महाशयः प्रीतश्चाचिं
तयद्दृष्टाकृतिं शेयं कुदुर्दिने का चेष्टा निद्यप्राणिरहो शरणार्थयायमे तद्दिग्नान्त भवेयावन्नावत्त्राण
विनाशिना किमनेन न देहेन नश्वरेण यामपि धीनसहः इत्युक्त्वा यस्स निर्गतस्स वराहः त्वरितं यया गिरा सिंहनि
नादतेभद्र माता मत्स्यं विषादं तौ अयं स प्रतनवारस्य भक्षः प्राणोस्मि हं तव तत्भुंक्ष्व मामिति कोडेनोक्ते

बृ
हृ का॰
पु पुं
कं
४३४
434

तेन सकेसरी हृष्टस्तामब्रवीज्जार्यां पूर्वं भुंक्ष्व मामयं शिशुः अनंतरमहं भोक्ष्ये भीरुस्त्वमतः परं त
थेत्युक्ते तया पूर्वं स सिंहपोतेन भक्षिते क्रोडस्थस्तस्य मासे च सिंहो भोक्तुं प्रचक्रमे भुंजानं च तमाह स्म म
हासत्त्वः समस्तकारः शीघ्रं पिबैतद्रक्तं मे यावद्भूमौ न लीयते तद्दत्तमित्थं सन्मांसैः पोषमस्यास्तते प्रिया
इति जल्पन्क्षमात्रेण स सिंहेनात्तशेषवान् नीतोऽपि स्मकरः प्राणैः सत्त्वस्थानत्वमुज्झत तत्तस्यैवैर्यं वर्यतम
वेक्षितामिवाक्ष्यैतैः तावच्च समाद्वृत्थाऽन्तसिंहीतत्रव्यपद्यत सत्त्वतः काम्यगात्मिहः क्षीयते च समयात्मिनी
अत्रान्तरे प्रबुद्धः सत्त्वानित्यमर्कदः वराहं तं तथाभूतं दृष्ट्वा प्रच्छन्नसध्यमात् केनावस्थाकृते यते
व्रूहि शक्तोऽपि चेत्साचे तच्छ्रुत्वा स यथावृत्तं धीरोऽस्मिन् कारोऽभ्ययात् ततो हृदुत्सेतेन तापादथाः कपिरग्र
हीत त्वं देवतां शोषयेनात्मातिर्यञ्चान्मोचितोऽसतः तत्किं विद्भिरस्मासमेवूहि समाधयामि ते इत्युक्तो लिन
कपिनास्वरात्होजगाद तं यो वयस्याभिलाषो मे डःसाध्योऽविधिनापि सः पशुपतो मे मृतापेये च्छ्रुथासि
हीतवाक्ष्विनी पश्चात्संप्राप्त मूर्वोर्गेषु नमोप्राप्तजीविता भुक्तात्व्यविति सर्वे चेतो हि मम वांछति इति तं वा
दिनं क्रोडप्रमत्तीभूयपाणिना परामृष्य यथाद्रुमो मुनींद्र दिव्यविग्रह उवाच च मयैवेयं माया सिंहा
दिरूपिणा कृता भूतार्थकचक्रकसंजिगीषिता तत्त्वेऽस्मत्तेन पश्‍च सौंदर्यदायिना विजितमामिमेथ
मेऽधिष्ठेवा मनुनींद्रता तच्छ्रुत्वा पथमता लोकपुरः स्यो स्रवीन्मुनिः सत्त्वावसित्वतसमकानिर्ययेम कदेवुना नमो
प्रीणाति भगवन्नामात्वेधाम्नीद्रता क्वचैतत्समुनिचक्रेऽथमस्तमपि मर्कटं पुर्वं च फलतापसहतेन हद्भिः सहसंगमः

अथ धर्मस्थितोभूत्तस्मिं ह्रीवांतर्द्धेयसरता एवं सत्त्वबलात्सत्त्वकथयैर्यौ तस्मै हेरडलेभाः देवताहृतसा
हाय्येराजन्नोक्षितसिद्धयः इतिभिक्षोर्वचः श्रुत्वा सविनीतमतिः पुनः दानशूरो नृपस्त्वंकेराज्ञोतनत्व
ममाणवं दृष्ट्वा शाश्वतसच्चत्तमप्रातस्तस्मै सभिक्षवे जातेस्वप्रेयमामेवं दिव्यः कोप्यवदन्मुनिः पुत्र
निक्षिप्तलिपिबोधिसत्त्ववयोचूडापुना तच्छ्रुत्वैव वचनं हाकोप्रत्रुद्धोस्मयातिर्हतः एवं निवयतुरवे
भिक्षवे स महीपतिः जग्राह तं महत्त्वचर्याप्रभेक्षितदृनुत्सया तस्याः सकामानष्यिभ्यो वर्षनविरत
ततः यनेनचास्माल्लयं जन्तेय धर्मसम् ताहिसमपरः अथैकदा तमभ्येत ब्राह्मणोर्थी खुजित्सुपत विप्राहं
देववास्तव्यः पुरेपाटलिपुत्रके तत्राग्निशालामाहूतस्तस्यामे ब्राह्मणस्तसा ग्राहूतोमेनचैतस्मिं गुणा
यः कमतेमम श्रुतोर्थिकल्पवृन्दं त्वामाभ्यातोस्मीह याचितं देहेतत्सवं देहीषद्रसंगुलीयं शिवायसे
इत्यर्थितः सविप्रेण तेन राजाङ्गुलीयकं कालजिह्वाख्यमं तत्तस्मै प्रादाद्विह्वलः आदायतन्कृतेनासि
न्निक्षेपसस्य वभूपतेः बोधिसत्त्वव्रतयशोदिंगतेष्वपि पप्रथे ततः कदाचिद्यरत्स्यामाउग्रसपत्रा
न्तकोपीदृक्कलशोनाम राजपुत्रोतिथिः प्रभोः सहूतश्रीश्रयस्तेन राज्ञा त्वा त्वा तेन माल्यपः एक्का मश्रु
थीवेणराजपुत्रस्तमब्रवीत त्वतावद्धर्थिसार्थस्य ख्यातस्त्वं तमणिर्भुवि प्राणानामपितेस्पर्थीतमयया
तिप्रडाउग्रतवः अहंवास्तीयकन्तनकलशाख्येनराजपतः भ्राज्ञानिर्वासितः पित्रा दर्शितानामुपाग
तः तदप्येवत्कलङ्घातेन ये त्यत्स्वैर्देहिमे यत्रमावेणदायादं जितानाज्यमितामय्या तच्छ्रुत्वैवाश्ववत्कं

बृ
ह क
प्र शं
क
४२७
435

तौ राज्यं दत्वा मन्त्री अपि ददौ राजसुता या तस्मै स विनीतमतिर्नृपः न च तस्याभवत् कश्चिद्धि कलत्रादीव

वेतसः अथो मुखेषु मुक्तं च तस्य निःश्वासानपि से विशु साथ प्राप्ताश्च वत्सरेः सन्नाना गाजन्स तन्नृतः तस्य

भावेण जित्वा ते भ्रातरं राज्यं समभुवान् तद्द्रात्वासोपि कनककलशो राज्यं तस्य तः तस्य तां नगरीमागाद्धितौ

तमति भूपतेः अग्निप्रवेशं कर्तुं चक्रुः खेनाभूमताश्रमः तद्बुद्ध्वा स नृपो मात्या विनीतमतिरब्रवीत् एष

मायुर्विमा प्राप्तो दशामद्य प्राप्तः तत्त्वराज्यप्रदानेन भवाम्यस्यानृणोऽधुना श्रुत्वा थानुपश्चात्तेन किं प

जेनामुनाचसे एष पवानपमस्य श्वश्रेमस्त्वं च राज्यभृत् इत्युक्त्वाहूय कनककलशाय मतं ददौ तस्मै स

राज्यं स विवेशुनिर्व्यक्तं स्वापि भूपतिः दत्वा राज्यं निरयान्नगर्याः सत्त्वं न्वितः ततः भार्याभ्यां सहितो द्वाभ्यां

निर्विकल्पेन चेतसा हाहा पितृजनादाध्यायी स स्वर्णोमतयी धितिः जातश्चान्तरितो भ्येत्य मेघेनाकाण्डपातिना

प्रहृत स्त्रिषसर्वाशापूरणो भवदेहिनां नीतश्च विधिना क्वापि प्रजाकल्पद्रुमो नृपः इत्या घात्रेदमुखेषात दृष्ट्वा

विह्वलां तदा वाप्याम्बुसिक्तवक्त्राभाः पोरास्तमनु निर्ययुः निवर्तसे च कथं चिंतात्स्व भार्याकेपितस्ततः सवि

नमतिः प्राप्याद्यरण्यप्रमवाहनः द्रुमान्सापाकी सततम्भासिकतां निजेलद्रुमो महभूमिं स विधिनास्पृष्टाधैर्य

मिवोदितं तदेकदेशे तत्स्यानीहाराध्वश्रमविक्लवः निषण्णः सत्तागजको मपत्नीकोपि निद्रया प्रबुद्धो वीक्षते याव

तावत्तदद्दर्श सः समस्तोत्कर्षनिधाने फलभावानतद्रुमे प्रच्छाययात तस्य स्वदाशष्टुतैरशिलातले दानप्रभावेण क्लृप्तं

विदिवादिवं नंदनं सम्भः किं तु प्रमोदाय देवता उपरहायमे इति तस्योक्ताः सर्वे स्पयावाप्तामीयते नृपः तावद्युवा रणोहस

सिद्धद्वयेन गगनादीरितमश्रुणोदिदं राजन्नस्य माहात्म्येन तव कोऽत्रास्ति विस्मयः तदस्मिन्कानने
स्वेच्छं सदा शुभफले वस इति सिद्धवचः श्रुत्वा निवृत्तस्तत्र कानने तपस्यन्नसौ पत्नीभ्यां विनीतमति
रास्थितः एकदा च ददर्श शाखिशिलातलगतोऽत्र सः उद्बन्धनेन शुभकंकमप्यात्मनो यो घटते द्रुतेन गत्वाशि
यैर्वाक्यैरनुनीनीयानिवार्य च मरणात्कारणं तत्र पृष्टवान् ततः स कृष्णोवाच दीनान्मूला
श्रृणु वक्ष्ये महीपते नागस्थलस्तोतानाम्ना सोमस्यूतोस्मि सोमकः सोऽहं जातक निर्दिष्टचौर्यस्त्वेच्छा स्ववेदिभिः
तत्क्षीमाथापितः पित्रा धर्मशास्त्रे श्रयत्नतः तदथीमापि चौर्येहं प्रवृत्तो दुष्टसंगतेः कस्य प्राक्कर्मकेनेह
प्राक्यते कर्तुमन्यथा अथैकदा चौरमध्यात् गृहीतो नागरक्षिभिः शूलाधिरोपणस्थानं वधाय प्रापितो
भवे तत्क्षणाद्राजसंबंधीभयात्तातो महाहिपः मत्तो व्यापादयंजनं थस्त देवस्थानमागतं तत्रासां मत्वा
परिमज्य काश्चिद्वधकागताः अहं च तन्मूलतस्मिन्मलापैवततोगतः वधायतीयमाने मां श्रुत्वा च
तज्जीविनं पितरं लोकतो यो मातामेव नुगतेततः गुरुशोकात्तो प्राणं अविनोदेह स्वयो एव मा
दित महेश्वरमाविजनेन काननं महत् रहसि प्रविष्टमात्रे मामकस्मादृत्न ददर्शता उपेत्य काश्चिद्दिव्या
स्त्रीकृतास्वास्मामभाषत वेदविन्नीतमतेः पुत्र राजर्षेरिममाश्रम प्राप्तो गतं च ते पापं स्नानेन तस्माश्च
लोक्यसे इत्युक्त्वा तिरोभूतत्सा प्राप्याश्रमाहमवाप्य राजर्षि तं प्रणम्य आत्मानं सत्कृतमिच्छं स्तवैवेहितः
इत्यकवन्ते नीतानते सोमश्रृत् इति नियोटतं आवेद्यात्मानं मनिविष्टिम् राजर्षि रक्षजयत् कृतनाहास्त्रं तस्य

बृ
ह क॰
शा शा
क
४३६
436

नानाधर्मिकथान्तरे निवारयितुमप्युक्तानानाम्नस्त राजसम्मतिरब्रवीत् श्रुत्वा तं वत्स हा तथ्यं विपर्यस्तधियां ।
स्थितं लोकद्वयेपि दोषाय शृणु चात्र कथामिति पञ्चालेषु पुरा देवभूतिर्नामाभवद्द्विजः तस्याभूद्भोगदत्ता-
ख्या भार्या वेदवतः सती सा स्नानाय गते तस्मिन् शाकार्थं शाकवाटिकां प्रविष्टा धावकस्यैकं खरं ददर्श तं शाकमश्न-
न्तं गृहीतलगुडा तं च साभ्यधावत्तत्खरस्ततः पलायमानः पतितः श्वभ्रे भग्नखुरोऽभवत् तद्बुद्ध्वा तत्र तत्-
स्वामी क्रोधादागात्स धावकः लगुडैः पादघातैश्च ब्राह्मणीं तामताडयत् तेन सा काण्डविनष्टगर्भाभूद्गर्भि-
णी सती ततः स खरमादाय धावकः स्वगृहं ययौ स्नातागतोऽथ तद्बुद्ध्वा तां च वीक्ष्य सः भार्यां विप्रः
पुराध्यक्षं गत्वा विप्रोऽभ्यजिज्ञपत् स बलाधरनामा तं देवानीय धावकं श्रुत्वा तयोर्द्वयोर्वादं मूढो विधु-
हृतवानिदं खरभङ्गात्खरस्यास्य धावकस्य वहत्वयं खरं भारं द्विजो यावत्स शक्तः स्याद्भवेत्खरः धावको-
ऽप्ययमेतस्य भार्यायामस्य जनयतः गर्भं प्रजनयत्वयं तस्यां तद्गर्भपातनात् एवं न्यायोऽद्वयोर्दण्ड इत्युक्ते ते-
न स द्विजः सन्तापाद्भक्षितविषः सभार्योऽपि जहावसून् तद्बुद्ध्वा तत्र निहतो राज्ञा ताडः स धावकः ब्रह्म-
हा स दुराध्यक्षस्तिर्यग्योनिगतश्चिरं इत्यज्ञानतमःक्लान्ताः स्वदेशान्मार्गगामिनः ग्रश्नरस्यह्यन्तमस्य का-
लवीपाप्रशंसापि निश्चितं एवमुक्तो राजर्षिरुपदेशार्थिने शुनः सोमप्रभं विनिन्ये तं विनीतमतिरन्यथा
त वत्सपारमितार्थे तेवश्चिमितावत्क्रमात्कृपणः पूर्वराजाकृष्टे तत्रेमलयप्रभः समभूत् तं कदाचित्
जाभ्योर्थे दुर्भिक्षे तेदर्तं तं नृप मन्त्रिभिर्वारितं लोभाज्जगादेण्डप्रभः सुतः उपेक्षस्व प्रजास्तात कथं दमो ।

त्रिंशंतिमा । नेहिकल्पद्रुमस्तासां तासु ते कामयेत वः । निर्वेप्यादिति लक्ष्मीं तं पुत्रं मंत्रिवशो नृपः
लेदांत सोब्रवीद्दन्त किंमेसस्ति धनमद्यये । विनातेन प्रजाकल्पपादपश्चेद्भवाम्यहं । तदहमेव किमेतासां तथ
सि कल्पवृक्षं दत्तां प्रतच्छ्रुत्वापि तच्छ्रुत्वा श्रीतिलासन्नृपात्मजः । मैत्रेय कल्पवृक्षं दत्तेन सा ख्यवा नयसामया इ
ति निश्चित्य समप्रागात्महासत्वतपोवनं । श्रारूढ एवतांभिक्षुसडभिसोमवर्तत । ततोर्थितवरक्तीव्रत
पक्षस्थात्महे दृतः । स्वस्मिन्नेव समं जनेन नगरे कल्पपादपः । श्राकर्षयन्निदुहरस्थाना हृदयनिव चार्थिनः ।
प्रसारिताभिः शाखाभिर्दिक्षु शोदेश्चपादिणा । दृष्टैव कामानर्थिभ्यो दुग्धापानापि सोन्वहं । चके चतासिण
कोत्ताः प्रजाः सर्वाः स्थिताश्च कालेन च महेन्द्रलमायामेवावलोभयन् । भूणिः परोपकारेस्म सर्वोग्रामा ।
स्पताश्चिति ततः कल्पद्रुमे भूतले लसराजसुतोभ्ययात । यत्रपुष्पैः फलैर्दैरप्यसनरवाप्यमो पापुष्प
मेव मनते भजन्ति स्वार्थिनः स्पृहाः । तत्र कल्पतरुर्भूत्वा समवाय कथ्यदिवे । इयतोस्वजनस्याशाच्छेद
होत्वाव्रजाम्यहं । इस्युदारेवचस्तस्य श्रुत्वाशाक्रोब्रवीत्मनः । नहिप्रजापिते कृत्स्न सर्वंमायात स्याविति
ततस्तमवदद्राजसूनुः कल्पद्रुमोपिमः । तद्देष्टासिवेमय सर्वांप्रजानार्थीसिततनमे । श्रहं परोपकारैकास
क्तेन ध्येन तपोमहत । इस्युक्त्वैतेन तस्थितानास्समन्ताश्तस्थितिते । श्रादाय सप्रजास्तुष्टः स्वर्वेद्रस्त्रिदिवं ययौ
सोपितातरुतोमकाराजपुत्रः सरूपधृत । तपसेडप्रभः प्रापवनस्थ्योबोधिसत्वता । एवं सुदानसत्का
नासिद्धिरिस्युदितामया दानपारमितेषातेशीलपारमितांश्रृणु । पुराश्रुकानोराजाभूद्विख्याद्रोम

बृ
हक॰
सु शं
क
४३१

437

गतांशराजः प्राजन्माभवत्तश्रीलाथोनाम्नाहेमप्रभोवशी तस्यजातिस्मरस्त्वासीद्पिधर्मोपदेशिनः प्रा
ग्गिमूर्ते:प्रतीहारोनाम्नाचारुमतिःशुकः सजातःपाशिनाभार्याथायेननिहतंतपुकीशोचनवश्याक
रुणोनद्वियामातरोययौ ततःसशुकराजस्तंशुत्वाशोकंनिवारयन् हेमप्रभोहिताथैवस्तवाचमतिमा
न्नृपा नवातनवमृताभार्यापाशाबद्धाऽधुनिकस्यसा गतापलायदृष्टोहिजीवंतस्वमयाद्वना दर्शितामेव
तुभ्यतामित्युक्त्वास्सनिनायतं राजावाहमतिब्योममार्गेणैकंजलाशयं तत्रसंदर्शितस्यैवप्रतिबिंबेज
लांतरे तमब्रवीदियंसातेभार्याथपश्यहतिष्ठति तच्छुत्वावीक्ष्यचाग्रात्मप्रतिबिंबंजलांतरे हृष्टःप्रवि
ष्पतोयेनतदाप्तिलिंगचुम्बच ग्रशाममुवन्त्रियासंस्पर्शमश्रुतथैवत्तहचस्नुसः स्पर्शेलापोप्रियाकिमेनदद्दा
तीमर्चितयुत कोपाशंकीततोगतैवानीयामलकंततः चाटुर्थंदृपितावुद्धामथात्सेप्रतिबिंबके ऽन्म
ग्रातिततेकांताप्रतिच्छिप्तमवेक्षच् गतावासरेवोराजानंतंहेमप्रभमथापात देवभार्यातसास्पर्शमाला
पंवाददातिमे किंचैतयाप्रतिच्छिप्तदत्तमामलकंमया एतच्छुत्वाथराजानंशनैःकृच्छ्रादिवाब्रवीत् न
पुत्रमेतच्छ्रकेमेवद्भिमत्तेहानध्यापिते ग्रन्माउरक्ताद्यथेषात्वायिप्रीतिंकथमेनेत दर्शयामिचतेसादादर्शेइवज
लांतरे इत्युक्त्वानदनीतांतंस्तनदीयंचवारिणि प्रतिबिंबेऽभेराजातस्मांच्छिष्टेश्वदर्शयत तेरष्टेवसत्ताभार्यानृ
र्वामत्वाम्मयागता सानिकृत्यविरक्तस्तराजानंसव्यजिज्ञपत देवनइपदेशेनत्वमयामर्दैवनतुच्छ्रानः ततस्सध
पाकत्तन्मेत्रकतेवामपुनादिश इतितेकृतवित्तेनराजाहेमप्रभोपमः लब्धोपदेशगवसरः प्रतीहारप्रभोथसः

वं हालाहलं भुक्तमहिर्वह्निर्वं गाले न शुनः स्त्रीषु विश्वासो मतिमतां मंत्रायमोचरः कलंकयेति सत्त्व
गोजुषः पाशिभं वमले वात्याश्चाति चपलाः स्त्रियो भूरिरजो भृतः तन्नासन्नश्च सत्त्वं यो धीरस्तैः सत्त्वहिभिः
शीलमभ्यसनीयं तद्वीतरागपदाप्तये इति तेनानुशिष्टः सर्वा स्ताचाहमतिः स्त्रियः परिहृत्य च भूवोर्ध्व
देतानुद्रुसमः क्रमात् इत्यस्मानपि शीलाख्यात् स्थापयंतीति ते मया शीलपारमिता प्रोक्ता क्षमापारमितेत्यु
एव आसीत्कुंभनयो नाम केदाराद्रौ महामुनिः स च मंदाकिनीतीरस्थायी दांतस्तपः कृशः निशितद्वेक
दापूर्वं निरतोतं भुवि कोचनं प्रवेष्टुमायया यौष्ठीवान्न च प्राप्तुः कृतोपि तत्र ततो त्र विजने ममतास्तेन तत्काले
नाहतं प्रविश्य मठिकां तस्य चौराणस्तेऽपु वने स्मिन् पूरे शिमुने मुं च नीते नः कोचवने इतिते: चौराणामप्य
हो चौरस्त्वमस्माकमुपस्थितः इत्यादिभिः स तैः पापैर्यातामृषामुनिः न नीतेन मया कि विमष्ट
मेवेमभाषत ततस्ते तं गुडे डष्टे स्ताडितोपि स्वदस्युभिः यदा न देववान् किस्ससत्त्व वा शनि सत्तमः तदा
तेविच्छिद्य इस्यन्नीपमिति तस्कराः कमाद्धलाच पादौ च नयने चोत्पाटयन् न पाप नमेव वने विः
विकारमेवमेतं मत्वा मल्लमेताणीते जग्मुश्चौराः यथागतं प्रातश्च श्वेतराज्योति नाम राजा च तन्मुनि पृथ्य
तिस्मन तथा भूतं शिष्यस्तं दृष्ट्वानातः ततः सगुरुशोकार्तस्तं दृष्ट्वा तदेवमेव प्रविष्यानायम श्चौरा स्ता
स्तैवं तथा प्रभुः तेषामनुपप्रहृत्तं चन् पतस्मरे वीन्मुनिः राजन्मादितिहंस्येतास्तदात्मानं निहन्म्यहं शास्ते
लोदं कृतं चेन्मतं दैषा कापराधिता तस्य चाप्रेरकास्ते ते तस्यैते षामपि कुतः तासामपि संमतान शस्तस्य मम

हृ
हृक
श्री पूर्णं
की
४३८
438

स्वैर्वंडकृतं तस्यापि स्वं ममाज्ञानं तस्मान्नदपि कारणं तस्मान्न देवमेवासं किं वयस्यप्रकारतः वाक्यप्ते
कथं तत्रु रुद्धाः स्वरूपकारतः नैते कुशुरिदं चेत्त्वेन्द्रोमो मोक्षफलामहृ कस्य कुर्यान्तरे तेर्मे पूर्णे वोपह्रो
निक्रान्ता इस्याः स्त्रिभिः स्वबहुभिर्वीर्वैः स्तोत्रिपोषणैः प्रवेध्यते नपैर्वाराणि गृहास्तान मोचयत् तपस्स्वा
स्वमाहात्म्यान्नत्त्वाणि ग्रामवदत्तेन शारीरमभवनस्यासिद्धिस्त्वाविरभूत् तदा एवं तत्रैत त्रामित्राः समारमिति
वर्णिता स्तमा पारमिता तत्र भर्त्रे धैर्यपारमिता श्रूयतां श्रासीन्मालायीतामम पूर्वे आनेराश्चचक्रः सोपदेक
दासिद्धकुमारो ग्रामसमामिने तत्रस्पर्यान्नामृतान्तत्तानावध्वपार्श्वयोः उत्सृष्टोऽन्तःस्य गगनगत्स्या
समर्षिताः तत्र प्रतिहंवत तथा कुर्वे स्वाति श्रमममपार्थक हहशोस कुमारो लोकदाविद्योमचारितः धैर्ययु
तः परिश्रान्तमनुष्याप्यैर्थैपि सोऽयमः बालोऽयमनुकेपो मममस्यातेपरिग्रहः इतिसंविसलछेन नीता तेन
स्वशक्तितः स्वंदेनह्विजमुख्यो सावात्मनोऽनुचरः कृतः इत्यं धैर्येण लब्धानि देवताइतितेमया धैर्यपा
रमिते प्रोक्ता ध्यानपारमितं श्रूयतां आसीद्विजयमालीति कर्णाटेषु शुभावलिक प्रभूत्सलयमालीति हेट्टु
स्तस्यात्मजः सतेनापि ज्ञासहितो ज्ञातराजकुले गतः एतस्तस्य च वापशर्पादिडकेसरीणः स्वतो सानं
सैनुवशानामममारवल्लीवमोहिनी वणिक्सुत्रस्पष्टैव विवेश हृदिकत्मका ततः सशृङ्गमागात विनिद्रोनि
शिपाण्डुरः दिवासंकुचित तस्यावालेखमन्मशरवृते तामेव चावहत्यायन्नाहारादिपरांगवः दृष्टोपि स्वज
नैर्नैवमकवक्ति विदप्यपात गृह्यैकोतेतथारूपं तमासोविरहातों सहस्रनेमश्च पाकोनाम राजवित्रकोऽब्रवीत

सत्वेकिंभित्तिसंलग्नस्त्वंतिष्ठस्यालिखितोयथा ह्रूपैकमात्रेणाक्रान्तासिनस्पृशामिचितनयस्पृशसि इतिनिर्बंधयत
त्तस्मैश्रुत्वैतत्सवणिक्सुतः सख्येकमुलमालीस्वमभिप्रायंशशंसतं युक्तानतेवणिक्पुत्रराजपुत्रीप्रति
स्पृहा हंसोवाञ्छतनामत्र सरोम्बुजमुखश्रियं हरिनाभीरुहाम्भोजभोगलम्पाः सकः पुनः इतिब्रुवन्स
वयस्योविचक्रन्दशशाकते प्रतिपेदुन्तदानस्मै तान्मुके ठाविनोदिनी कालानतिवाहयालिख्यराजपुत्रीप
टेददौ सोपिचित्रस्थतांप्राप्यपश्यन्ननुनयन्स्पृशन् आसीन्मलयमालीताभूषयंस्त्रवणिक्सुतः सेयमिं
डयशाराजपुत्रीत्येवंसम्भावयन् क्रमात्तन्मयतांप्राप्यतथाहृष्टाकरोत्क्रियाः शनैश्चतामालपंतीचुम्ब
नादिचकुर्वती तद्भावितत्याभावितः सतनपश्यल्लिखितामपि ततःसम्भावनासिद्धकान्तासम्भोगसुस्थितः ते
स्थौचित्रपटस्यैकदात्वंसंस्थापनिर्वृतः एकदादायतेचित्रपटंवद्धोदयेचसः निर्गत्योद्यानमगम
द्विहर्तुंप्रिययासह तत्रैकस्यतरोर्मूलेतंनिवेश्यपटंचसः विप्रकृष्टेययौपुष्पाण्यवचेतुंप्रियाकृते
तत्कालेविनयज्योतिर्नामाम्बरतलान्मुनिः दृष्ट्वातंकृपयामोहाद्बुद्धोधयितुमवातरत् सोऽत्रचित्रपटस्यै
कदेशेतस्यस्वशक्तितः सजीवंसर्पमालिख्यकृतस्थानवलक्षितः तावन्मलयमालीचपुष्पाण्यादायसु
स्ततत्रसः आयात्कृत्स्नसर्पंतंपटेदृष्ट्वाव्यचिन्तयत् सर्पःकुतोऽयंनात्रैषोविधिनाकिंनुनिर्मितः निर्यान
भूतांरूपसराद्वितंहरसीमिमां इतिसंचिन्त्यपुष्टेत्तामन्तकृत्सप्रियांपटे भावनोपनतांयावदालिंगपेत
त्सवृच्छति तावद्ददर्शतस्यात्रपुनर्मायाप्रभावतः एतांकृत्स्नाहिनातेनदष्टांविगतचेतनां ततःसवि

बृ
हक.
शा शां
क
४३५
439

स्मरतपदोहाहेमत्सेकैवमोहितः यथातपःसंसिद्धविद्याधरइवच्युतो तयाश्चुसंसंस्प्राप्यविलपन्मारा
णोन्मत्तवः उत्थायाहसमत्तुङ्गाग्रात्तेगाढात्मानमक्षिपत् पतंतमेवतस्मात्तु पाणिभ्यांमनमग्रहीत् मुनीद्रः श्व
कदलीखण्डमसमाश्वास्यजगादच मूढवेत्सिनयत्किंसराजपुत्रीस्वमंदिरे स्थिताचित्रपटेवैषानिर्जीवावि
त्रपत्रिका तदालिनासिकोकावातवदृष्टोमहाहिना रागिणोलेससकलभवनाभ्रमएवकः पतात्तुद्यान
दाढ्येनततंजितास्मसेनकिं येनेदृशावाद्दुःखोनेनपुनर्यासिपात्रतो इत्युक्तस्तेनमुनिनाजातमोहिना
शान्तयः प्रबुद्धः सर्वाणिकर्तुः प्राणिपत्यजगादतं तत्प्रसादेनभगवन्नेतानीषणि हमायदे यथानरेयस
सर्वं प्रसादमेतथ्याकुरु एवंसोभ्यर्थितोबोधिसत्वोमलयमालिने मुनिस्तस्मैस्वविज्ञानमुपदिश्यत
ऐदेथ ततोमलयमालीसवनेगत्वातपोबलात् सहेतुहेयोपादेयसत्वज्ञोर्हत्वमाप्तवान् श्रावामवहा
पालस्तमिन्नकेसरिणानृपं वनेज्ञानोपदेशेनसपोदेर्मुक्तिभाजिने इत्यसत्यसपिध्यानबलितामे
तिप्समता ध्यानपारमितेबोधाप्रज्ञापारमितांशृणु चौरः प्राक्सिंहलद्वीपेसिंहविक्रमइत्यभूत् आजन्म
पोषितत्तनुः परस्वैः सर्वतोहृतैः वृद्धीभूतः सकालेनविरक्तःसमचिंतयत् परत्रकोभ्युपायोमेकतत्रशरणंप्रये
यदिव्रजामिशरणंशंभुशौरीमथ्याजतत् कोहंतयोस्तयोर्देवामनयोन्येवसेवकाः तयोरखिल
तिजेतुनामेकः सकृततउच्छते तेविवर्गभेसेवेहसर्वत्रैमोस्त्वयुक्तितः कायम्लोहिकोप्येकेव्यापारव्रत
हृदयोः लिखस्मसेमपतिचत्वाणांहिष्वकास्थितं इतिसंचिन्त्यतस्यैवभक्तिमारभतेस्मसः

तमेवानर्चत तस्मै विप्रान्नित्यमभोजयत् एवमाचरतस्तस्य चिरं चौरस्य वीक्ष्य तं चित्रगुप्तो गृहाना

गादेकदातिथिरूपधृत् सोऽथ चौरस्तमभ्यर्च्य भोजितेदत्तदक्षिणं उवाच चित्रगुप्तस्तं शीलोऽस्मि मच्यता

मिति ततः स चित्रगुप्तस्तमवोचद्ब्राह्मणाकृतिः मुक्त्वा हरिहरौ दीक्षां चित्रगुप्तेन किं वद तच्छ्रुत्वा सोऽप्य

वादीत्तं तस्करः सिंहविक्रमः अभीष्टदैवतं मे भार्यादत्तैव मया चित्रगुप्तोऽथ तच्छ्रुत्वा स्वदर्शितात्मानम

ब्रवीत् सेवकस्तेऽस्मि तत्किं ते करवै कथ्यतामिति ततस्तुष्टोऽभ्यधात्तं स विशेषात् सिंहविक्रमः भगवन्यथा

मृत्युर्न भवेन्मम तथा कुरु ततोऽब्रवीच्चित्रगुप्तो मृत्युः शक्यो न वञ्चितुं तथापि तावद्युक्तिं ते करिष्ये तां समा

शृणु यतः प्रभृति निर्दग्धः कालः श्वेतनिमित्ततः कुपितेनेश्वरेणेह पुनः कार्याच्च निर्मितः ततः प्रभृ

ति यत्रैव श्वेतो वसति यत्र सः न जातु तत्राधावति मान्यात्तयापत्तितः प्रभोः स चाद्युना श्वेतमुनिः पारेऽम्बु

धेः स्थितः तरंगिणीनाम नदीं समुत्तीर्य तपोवने तत्र मत्प्रेरणात्क्रमेण नीत्वा त्वां स्थापयाम्यहं तरंगिण्या

श्च पारमागतं त्वां च न त्वया आगतेवा प्रमादात् त्वां मृत्युर्वीक्षिष्यते यदि तदुपायं करिष्यामि परलोकगत

स्यैव इत्युक्त्वा चित्रगुप्तस्तं प्रहृष्टं सिंहविक्रमं नीत्वा श्वेताश्रमे तस्मिन् विधायादर्शनं ययौ ततः का

लेन तत्रस्थं नेतुं तं सिंहविक्रमं कालस्तत्पार्श्वमागत्य स्वदपारमुपाययौ तत्र स्थितो ददर्शात्मनमुपायन

यदा तदा स ततः स्वसैन्यं प्राहिणोद्दिव्यां स्त्रियं निर्माय मायया सागता तोषयित्वा तं युक्त्या वशीकृत्य विलासिनी मोहयि

त्वा स्वलावण्यसम्पदा सिंहविक्रमं गतेष्वहस्सु सा बन्धयित्वा हस्तावपदेशतः स तरंगिणीं नदीं तां प्रविवेश त

कृ
हृ क.
शा धृं
कं
४४०
440

इंगिताली वीक्षमाणेऽनुगा यातेनैतीरध्ये सिंहविक्रमे मध्ये नद्यां वस्त्राञ्चले परिस्खलितमात्मनः ओघेन क्षि-
प्यमाणेव तारं चक्रन्द तत्र सा वीक्ष्यमे स्त्रियमाणां सा मार्यपुत्र न रक्षसि शृगालविक्रमः किं तेन पुनः सिंह-
विक्रमः तच्छ्रुत्वैवावतीर्णोऽभ्यस्तनयो सिंहविक्रमः सापि स्त्री वारिवेगेन नीयमानैव नद्यन्ते ग्राहेनाभ्युग्रा-
ध्वेनमपारमनन्तमाणात् तत्र श्रान्ते गालव्दिमपाशः कालमब्रवीत् अपापो मस्तकश्यो हि विषयग्रस्त-
चेतसा ततो यममभ्यानीतं कालेनैनं श्रमादिने चित्रगुप्तोऽब्रवीत् दृष्ट्वा प्राक्प्रमनोज्ञनात्तके पूर्वं किं नरकं
भुङ्क्ते किं वा स्वर्गमिती हचेत श्रुत्वैतत् प्रार्थयत्पाल्लत्वर्गो वा मतमयतः स्वर्गेव स्वस्रु ऋवीथ्याः पुण्येन तद्दृष्टि-
सिद्धये ततः क्रूर्योल्लपस्तत्र कृतं स्वपापापनुतये हस्तकोऽश्वि चित्रगुप्तेन सह स्वर्गं सिंहविक्रमः विलक्षो याम-
त्वोऽभीतः प्रतिपेदे तथेति ततः तत्र स्वर्धर्मराजोऽत्र चित्रगुप्तमभाषत कश्चिदस्य प्रभुत्वपाशः चौरस्यास्य-
त्र किं न वा चित्रगुप्तस्ततो वादीदस्य प्रभावतिथिप्रियः प्राहाहूतानपि स्वेष्टदेवताप्रीतये योऽर्थिने ततोऽस्यादेव
सदिष्यमस्ति स्वर्गगतिः प्रभो श्रुत्वैतद्धर्मराजस्तमपृच्छत् सिंहविक्रम स्वर्गं भाग्भुभयो पूर्वं किं भुङ्क्षे कथय
तामिति ततः प्रार्थितवान् पूर्वं स्वर्गभुग्भोगं सिंहविक्रमः तेनाज्ञया धर्मराजस्यागतेन विमानके आरुह्य स्वर्गे दि-
व्यायाश्चित्रगुप्तवचः स्मरन् तत्र व्योमसरित्स्नानजपव्रतपरायणः द्वितीये दिवसे प्राप्तस्तानतिरस्कृत्य किल कि-
पः ततो यमनारकाहर्तानशे — मुद्गलमीलितं चित्रगुप्तो यममाज्ञापयत् भूर्जितं स्तीमभयुपमः इत्यं चैवं पि सत्या
तावलास्मिन् सिद्धिमवाप सः सिंहविक्रम इत्येवं प्रस्तावाय मितोदिता एवं चाहमप्यनेन स्नानं सेवमवाप्नुयां धि

वत्सवृद्धोक्तदानादिषड्भिः पारमितांबुयाः इति तस्मिन्नने सोमप्रभं तस्यानुशासतः बोधिसत्वपर
स्यस्य विनीतमतिभूपतेः भास्करस्यानिशमेव प्रशास्यस्य धर्मदेशनाः संख्यारागान्नकाषायो विवेशा
न्तःद्धिकेरं ततः संख्यामुपस्थायय थावतत्त्वतो निशा सविनीतमती राजा सोमप्रभस्युतिमतः श्रमेषु
स्वक्रमात्तस्मै सोमप्रभाय शासने सविनीतमति बौद्धं सरहस्यमुपादिशत् ततः ससोमप्रभस्तत्रु
पासीनो गुहवने तस्यामसमाधिनिष्ठोत्र हृत्तमलं कृतोटजः क्रमात्संस्तौ समेतत्र गुरुशिष्यानुभावपि
लब्धयो नाम सद्यासि द्वीपतो बोधिमवापतः अत्रांतरे सकनककलशो नामत्तस्यात्मपः तेनेडकलशेनेम
ननकक्ष्णाश्चवप्रभावतः भ्रांत्वानि वासितस्तस्मादध्याहिक्वजराज्यतः तद्विनीतमतिस्तस्मैनेडत्वाता
यदत्तवान् सराज्यविधुतोध्यायमपन्धि ब्रह्मसमचिवान्वितः तद्विनीतमतेः प्राप दैवादाश्रमकानने द
स्य शरीकृतेप्रागवन्ते वंचयित्वा निष्कृता विनीतमतिमेताटयातिथ्य लोभतः सोप्यकस्मान्मकूभू
तमात्माश्रममवेदाते विनीतमतिरुद्धोतो वश्रामतस्ततः ताणे ददर्शते वकनककलशश्रांतमागा
ते क्षुधा कंठगतप्राणमतिथिं सानुगं ततः कुपेलतादशस्तेव वृतांत प्ररिशिक्ष्य च श्रांतिखेयः कृतप्र
स्तो बोधिसत्वोजगादसः अस्मिन्नेकं श्मिरातिथ्य महभूमित्वमागते जीवितोपायमप्राप्ते ह्यर्थितानां व
दामि वः इतोर्धक्रोशमात्रे प्रपतितात्वां तके सराः मतात्तिष्ठूनितन्नो मैः प्राणेनवतता कुरुथ्व तथे
त्याते तिष्ठेनतस्मिन्नानुयोगं तमप्यते सविनीतमतिर्बोधिसत्वः पृवैत तोयये प्राप्यत्तत्वातकेकु

ह
हक॰
शशां
कौ
४४८
५५।

त्वा मृगतृष्णं च योगतः निश्चित्य तत्र चात्मानं मोक्षहेतोर्जहाव सः ततः शनैस्ते कनककलशा
द्याः समाययुः दृष्ट्वा तं तद्दृष्ट्वा स्रात्रं तं विपन्नं स्थितं भृशं उद्भ्रान्तमथो मत्वा प्रज्वले तेन केनचित् दग्धा वत
स्य मांसानि तेन निशाचरेण भक्षयन् तावच्च तस्य भार्या हि बोधिसत्त्वस्य विह्वले पश्यन्ती वाश्रमं ध्वंसमय
दृष्ट्वा सा च तत्पति गत्वा राजसुता नाम हन्ते तस्मिन्न हवनः सोमप्रभाय निविडाश्रुतितापसमाधितः सो
पितस्त्रीगणपानेन विज्ञाय गुरुचेष्टितं शशंस गुरुपत्नीभ्यां ताभ्यां दुःखप्रदायिनि ताभ्यामेवं समं वाश्रु
तत्त्वा तेन कष्टयायौ यत्रातिथिभ्यस्ते नाभ्यागतो स गुरुणा तथा तत्र तेनागत... राजपुत्रो मृगाङ्क
नि श्रुत्वास्थिमात्रशेषं तेन पतिं दृष्ट्वानुशोचतः तत्कृतास्थीनि चाराय तस्याश्रमाद्दाहं संचयन् श्रान्ती
याग्निप्रवेशेन ते ततः समपतिव्रते ततस्तत्र स्थितः सोऽपि त्यानन्तरं तं दुःखितः स्वाग्निप्रवेशं कृतकनकक
लशः सात्त्विको व्यधात् एवं गते सोमप्रभो गुरुदुःखसहो जनः [illegible] सत्त्वसमप्यात्तप्राणोत्क्रान्तिविधि
त्सया तत्क्षणं च तमागत्य साक्षात् [illegible] दिव्योऽभ्यभाषत मैवं कृथा मया सर्वं गुरुत्वं परीक्षितः ततः [illegible]
वशेषोऽपि जीवन्मुक्त्या पितो सत्त्वो [illegible] नवर्षेण सभार्यः सातिथिर्मया इतीदं वचनं श्रुत्वा तत्र प्रणम्य
स्थितो मुदा गत्वा सुवीदा तेन सोमप्रभोऽयाव त्वं तत्र गुरुः बोधिसत्त्वः प्रत्युज्जीवन्विनीतमतिः स्थितः
भार्याभ्यां तैश्च कनककलशप्रमुखैः सह ततः सन्तप्तो लोकपरलोकागतेन गुह सुभावैः [illegible]
चैयस्त्वत्तपापयो भक्तिश्रद्धे प्रकनककलशादिषु तेषु च ब्रह्मविष्णुमुखा देवाः सर्वे तत्रापयुस्ततः

सख्यात्तु हास्येनैतेन तस्मै वितीर्णमेतदेव वरान् द्विधा तु भावाभ्यामाप्य श्रुतां दत्वा निरोदयः सोपि तेन हस्त
कृतान्ते विनीतमतिरन्वितः सोमभूतादिभिः प्रायाद्दिव्यमस्मत्तपोवनं एवं मिलन्तीह शत भस्मीभावं गता
ताश्चापि किं पुनस्तत्र जीवेत सुखं च्छेत्तमानतपोवनाः तद्दलं देहमुत्सृज्य वत्स वीराश्रमे व्रज भावी मृगा
कदत्ते नतत्वाख्येव समागमः इत्येतो वृद्धतापस्या मुक्त्वा कृतामयामेह जाताश्वः खड्गहस्त स्तानु
त्वाश्रय्येन वालनतः क्रमात्प्राप्तोटवीमेतामभिलब्धोस्मि दैवतः उपहारं विविवद्भिः शवैः श्वाडिकाकृते
वद्ध्यस्येव तत्रानीतः प्रयुद्धे हे त्वगणाधिप तेन स पाशं वै मायावटोविह अन्तर्गतोमयाहित्व
मंत्रिपुत्रोभवानिह त्वत्प्रसादाद्य जातामे निर्वृतिः स्वगृहे यथा इतितेन गुणाकरेण सख्यानिज
वृत्तान्तमदीरितं निशम्य शवरनृपगृहस्थितः सभेजे सपदि परं प्रमदं मृगाङ्कदत्तः सम्भव स्ववतस
मेवाय ॱॱ उपातस्योचितपथ्यदेह पर्यो ग्रहनिवर्तनीसो परैवयस्यैः समममुल्याय तेनजाङ्गिकेवक्का
र आसीत्तु तत्राय गुणाकरं तम्पत्राव यन्तैः प्रतिनान्यदानि शेषान्स खोप्रासमसौ शशाङ्कवमापम
ये वोत्तत्पिनी पियासः इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवती लम्बके पञ्च
मस्तरङ्गः आदितो द्वासप्ततितमः ७२ अथ तत्र वृद्धि व्रजेत्स्वस्थे जाते तस्मिन् गुणाकरे शुभेहनि नमाद्य
न्यहः ह ईशवराधिपं स्नेहमवगत्यानेकार्थाय कृतसेविर सख्योडुपीपिशावेन माने पतिताय
ते मायावटुस्मानुचरमश शशाङ्कवती कृते मृगाङ्कदत्तस्सख्या प्रायादुज्जयिनी प्रति गाढ्वामु

४४२

५५२

सप्त्रातथिनातदाविमलबुद्धिना गुणाकरेणाच मम सममभीमपराक्रमः चिन्तयन्मानसं वीक्ष्य प्राविं
ध्यारत्याम सैष्ठ्यकाय सामामः परिसृष्टापराधो क्वापि तपोवने श्रकस्माश्च शत्रुद्धः समावद्भस्याय वीक्ष्यते
तावत्तत्र ददर्श कं सुप्तस्य मात्रु ष्षपरं विन्हूलोतिसुव्यवयावत्स्पत्तावत्समत्रिलं प्रत्यभिलाय संश्राप्य वि
चित्रकायमत्रते सोपि प्रबुद्धो दृष्ट्वैव तं विचित्रकथः प्रभु मृगांकदत्तस्ता नेद् सा उर्ज्ज्याहूपादयोः तेना
प्यालिंग्य सोकाउ ददर्शानोत्कुलतचेन्तुणा तन्मत्रिभि स्तैतैः सर्वैः प्रबुद्धैरभ्यनंदयत प्रथानकसलहूतांतैः
पृष्टस्तु पृथिवेलैः क्रमात् सविचित्रकथो वक्तुं स्वहूतातं प्रचक्रमे तदापाणवताख्यस्य शापात् पुष्करालिते
स्थितः विप्रच्छेदहमेकाकी मोहात्तत्र भ्रमन्विर हूराश्रोतोपरे पुष्पनष्ट सत्तो हमात्तवान् श्रकस्माद् दृष्टवीक्ष्ये
नैकांतोदिव्यमहत्पुरं तत्र दिव्यः पुमान् काषिदिव्य नारी शृ याग्वितः समाश्वासितवान् हुष्ट्वा स्वापितेश्वी॥
तलेंजलैः प्रविश्य चांतः प्रादान्मयत्यादिव्यसभोजनं ततो भुंजन्स यत्नायां च भुजानंतमोपितं भुक्तान्तरं च
तमहं विश्रांतोत्रविजित्तपं कोटवान् किंचमामेवं मम मूर्ध्नि ज्ञातवानसि मयास्य वश्यपत्तकस्य शरीरं स प्रभु
विना इसुत्तावाणितस्तस्मैसहूतांतो विवेतामया ततच्छ्रुसमहात्मा मां प्रीतिमानेवमब्रवीत् यद्वोहमे
भ्यस्त्रार्थैं चशासो यमोनिष्पिः यथा शत्रूनिष्ठः पूजाय मेहि रहमेपिनौ मयार्विनो स्पतः किंचप्राणात्कस्य
न्नु मोदासि वियोगोनानाशापेनकं विकालमपोहिवः श्रवश्यंदोलाशुनपातो पुष्पाके स्यान्नमनामः निर्डःखोना
मकश्चात्र समागोभद्रजायते यदोणापिमयाडःखंयदृष्टं वसिमतच्छृणु श्रस्त्यस्यावह यावद्यामेतिमडनमालिका

त्रिगर्तानाम नगरी समनेत्रोत्सवा गुणशालिता तस्यां हि जयवाकोऽपि पवित्रधन इत्यभूत् यथैवेदरिद्रः सु
जनैर्दरिद्रः कुलादिभिः सवसं श्रीमतां मध्ये हि जातिमानीव्यचिन्तयत् एषामर्थमतां मध्ये वृत्तस्यापि त
भाम्यहं एकः सत्काव्यशास्त्राणामिव शब्दो निरर्थकः मनस्वीव न शक्नोमि सेवेनापि प्रतिग्रहं तत्कृताक
चिदेकान्ते यक्षिणीं साधयाम्यहं श्रोत्रियं गोपदेशाद्धि तत्र मे गुरुवक्त्रतः इति संकल्प्य विधिवत्कृत्वार
त्पोपय यक्षिणीं भार्यार्थे साधयामास स पवित्रधनो हि तः सिद्धूयावनयाशुकः सोदामिन्यभिधा
नया तस्यां चोपरहिमोनीलौरिविदधौ वमपुश्रिया एकदा तत्र तेनासौ निर्विता ‥ ‥ दुःखिते दृष्ट्वा सा
यक्षिणी भार्या पवित्रधनमब्रवीत् माखिद्यस्व त्यक्ष्याम्यहं स्नेहात्पतेहि मे इमं च शृणु कृमात कथाहं
कथयामि ते अस्ति दक्षिणाद्धि वप्राभिप्रान्ते वनभूमिव विहितावैचनश्यामा तमालव वीथिका
तस्यां च चञ्चदत्तो नाम यक्षो वसति विश्रुतः तस्याहं भिथमेकैव नाम्ना सौदामिनी सुता सा स्नेहात्पितृ
वाहं नीयमाना कुलाद्रिषु तेषु तेषु मनःक्रीडोपवनभूमिषु एकदा च समं सख्या क्रीडन्तीं काऽपि
प्राप्तवा स्त्रणां मदुहासाल्पैकैलासेपद्वश्चके सौम्यं सत्विमयथोद्यः प्रवान घनतलं गाता
वा वाकिलास्त्रोमनूपाकृष्टविलोचनौ तद्दृष्ट्वा तस्मे योगमवेमाहूयचाब्रवं सयोट्टहासनान्तेन मवि
वाहोनतु निश्चितः स्थापितेलग्नेदिवसे तातो मामनयद्गृहं अट्टहासोऽपि मुदितः स्वामित्रः स्वगृहान्
गात् अत्रमेगु स्त्रिविधाद्धि वकापिश त्रुमसखीमम श्रागात्समीपं दृष्ट्वा च कृत्कारे वमभाषत श्रनालेयम

बृ
ह.क.
पृ शी
के
४४२

443

पीदं ते कथयाम्यस्मि प्रियं सखि शृणु यायां तां मयादृष्टः सोट्टहासो वरस्तव विद्याधरस्त्वत्कृते हिमवत्सानूया
नेत्वदुत्सुकः विनोदयद्भिः सखिभिः क्रीडयायत्नतो हृतः श्रीतादीमशिखरे तस्य तत्र योगेन नलकूबरः का
स्तितस्तैः स्वयं तेन तस्य सा विद्यमाश्रय एवं कृत्वा विनोदं तेन व्यसेलत्स्थियतदा सम्भ्रायपरवक्रयाराक्ष्म
पश्यन्नलकूबरः सतमाहूय सक्रुद्धो यत्नापिप सतो शपत्त मर्त्यो भूत्वा प्रभो लीलामभिवाञ्छसि यत्ततः कुमि
तेभव मर्त्यस्त्वमूर्ध्वमिच्छनयोत्रज इत्युक्ते तेन विद्यत्ते सोट्टहासो व्यजिज्ञपत् उत्सुकं दुत्तारेवमूले
नेदं मया कृते नाधिकाराभिमानेन तत्क्षमां कुरु मे प्रभो इत्याकर्ण्य दत्त्वः कृत्वा प्रणिपातान्तेष्वेवततत्
वृद्धा शापान्तहेतोस्तं सोऽब्रवीन्नलकूबरः यदस्माच्छुतत्वकन्यस्यां यदि तु पत्नी मानुषो भवन् जनयिता तु ज
दीप्तशिखमेवेतदात्मजे शापाद्विमुक्तः स्वपदं स्वपापत्नीमहाप्स्यसि श्रीतांतत्तुतेसतो भूत्वा कृत्वा राज्यमसौ
भुवि शापान्तोदात्त इत्युक्ते तेन विततेशा सृष्टुत्वा सोट्टहासस्तिरोभूतः कृत्वापि शापप्रभावतः तदृष्ट्वाहमिह
याता पार्श्वं ते सखिदुःखिता इत्युक्त्वाहं तया सख्योद्दुःखा कामय्यतां दृशा श्रीतानमनुशोच्याथ्यमेताप्रिये
न्निवयतत श्रैवैवंतमहकालेगत नसतामनाशया सोट्टहासस्तु सम्भवः सावाहं मिलिता तुभौ श्रुत्वैवा तदेव
जनितेवाचिरात्ततः एवं तयोक्ते ज्ञानिमासौ दृशामिन्द्र प्रहर्षवान् अभूदुस्य च ज्ञान्यः सपवित्रयनोहि
जः कालेनयप्रालिप्पात स्य सामृत्वरजायत गृहसमग्रे ज्ञाते न तयोर्येन प्रकाशिते दृष्ट्वा च तस्य तत्रस्य
सपवित्रयनोमुदं संपदं सोट्टहासोत्रयदत्तो दिव्याकृतिर्महान् उवाच यदि तिवेतां प्रिये शापान्तः स्तनाः

जातः मैथोऽहं हासोऽहमेतेऽहियावो निर्जागति इत्युक्त्वैवं तं तं भार्यामावादीत् किं स्मृतेवते भ्रातारा शापान्न
तीभूतः कथं स्यादिति चिंतयंतां तच्छ्रुत्वा ध्यानतो वेद स सोऽहं हासो जगादैतां देवदर्शन इत्यस्ति ब्राह्मणोत्तम स्तस्य गृ
हिणिप्रिये पंचाग्नेस्तस्य चाम्नोहा वर्षिकोऽज्वलतः तथा जठराग्नी सभार्यस्य देवदर्शनस्य जायते नैः यतश्चाग्र्यै
नेते चत वासिस्थितमेकदा प्राप्य यतं भगवानग्निः स्वप्ने समादिशत औरसो नास्ति पुत्रस्ते कृत्रिमस्तुभ
विष्यति तद्दृष्ट्वा देववद्ब्राह्मणस्तादृशं नेतिवत्स्यति इत्याग्न्यादेशतो विप्रतत्पत्नी तोषमुपस्थितः तस्मै शि
शुर्यं देयो भावितव्यमिदं हितं तत इत्युक्त्वा तोऽग्नियाम्यां पुरोक्तो भोपविश्यित कृत्वा च तं गत्वा वर्ह दिव्या
त्तम जं विप्रः श्च लिखानस्य गृहे राशौ प्रसन्न सर्वाहि जनन्यकः सभार्यस्य सभार्यः स्वासोऽहं हासो ययौ गतिं सो
ऽपि प्रबुध्य विप्रो विस्मितात्र दत्तलता केचन पुष्पहालयं दृष्ट्वा तं सभार्यो देवदर्शनः किमेतदिति विस्मयं स हेमगो
भविलोक्यते स्वस्य मादर्शमाग्नेयं स स्मारयन्नेन दच जग्राह बालकं तं च पुत्रं विधिसमर्पितं यतं च तत्सभा
ते च विदधे समहोत्सवं एकादशे च दिवसे तत्स्य पुत्रस्य तत्र सः बालस्य सौचितं नाम श्रीदर्शन इति व्यधा
त् ततो महाध्ययनो भूत्वा तस्यैव कृत्वादिकाः क्रियाः कुर्वन्नोगांश्च भुंजानः स विप्रो देवदर्शनः सोऽपि श्रीद
र्शनस्तत्र वृद्धिं प्राप्तः पितृगृहे प्रकर्षे वेदविद्यासु प्रापाप्तेसुव वीर्यवान् कालेन तौ वनस्थस्य सापि तादे
वदर्शनः तीर्थयात्रायां तस्तस्य प्रयागे विलयं ययौ तच्छ्रुत्वा तस्य माताऽपि प्रविवेशाग्निं तत्र सुतः यथाच्छ्रीद
र्शनः शोकेस्तयोः शास्त्रादिताः क्रियाः श्रीने श्व सततं भूत शोको कृतपरिग्रहः पूतनीडः प्रसक्तो भूद्देवा

बृ
हक॰
शशांक
४४४
444

त्यक्तोप्यर्थोत्सवः अचिरेणैव कालेन तत्पत्नी गर्भसंपदः तेन दुर्व्यसनेनासीज्जनोपि कदर्थना एक
दा द्यूतशालायां निराहारोऽवस्थितं अहं अशक्तो वंते निर्गन्तुं लज्जया नष्टवित्तः स्वयं अस्मिन्दिने मम भुजा दुःखितं कि
तवः सखा कश्चित्कमलाकरो नाम तं श्रीदर्शनमभ्ययात् किं गुप्तासीद्ध्रुवोवेदं द्यूतव्यसनपातकं अश्रीकदा
त्पाताः किं मत्ता न विदितास्तव ब्राह्मणाचरणेशप्याः पातकमश्वमृत्वं गृहे भार्या विधला ताथात्राकितव स्पृहि
निर्मितं किं तनयं दुःखे विद्वानप्यात्मानं किमुपेक्षसे जीवन्हि धीरोभिमतं किं नाम न यदा समुपात् तथा हि चि
त्रामत्रैतां शृणु नैदन कथां शृणु अस्ति हा अमरावती भूमेः कश्मीरेति मंडले दृश्यभोगविधायैक श्रीदिव स्मृकृता
कृते भोगभोगाविधाना यद्वितीयमिव निर्ममे अहमत्राधिकानाहमिमन्यानमिवेक्ष्यया प्रविष्टाभ्याशि
तेदाभ्यासरम्यमाश्रियाचनत् यमद्रुहः प्रवेशोत्र कोलम्माभूदितीवयत् स्वदेहपविवेशान दृप्ततेतहिनाद्रि
णा देवनीथमयाहद्रुमितो याहीति कल्मषं वीविहसैनैदमेव भूषितं यद्वितस्तया तस्मिन्सितसुधा
धौतासंख्याः प्रासादपंक्तयः ऊर्ध्वमासन्हिमवत्पादशैलावलीभ्रमं तत्र वर्णाश्रमगुरुः प्रजानंदनचंद्रमाः
अभूद्विषामसह्यो नाम्ना भूनंदनो नृपः नरवाजिविषमेषु विरेजे यस्य विक्रमः कामिनीकुचकुंभे
षु मंडलेषु च विद्विषां यस्य नीतिमतोप्यासन्प्रजाः शश्वदनीतयः कृसीकसुचितस्याप्यकृसतरमानसाः
सञ्जातराजा हारदप्पाविविधिवसू जितावृतः स्वप्ने कामपुपायातामपश्यद्रुमकन्यकां तयासंप्रा
प्तस्तयोत्प्रबुद्धो न ददर्शितो बंध्यदर्शीसंभोगाविक्रमं केतविस्मितः नायवस्मः स्फुटोस्य षा।

संभोगात्तर्कयाम्यहं विप्रलब्धस्तया नूनं नार्या किमपि दिव्यया । इत्येवं तत्र चिन्तयतस्तस्याभूद्विरहा
ज्वरः । यच्चाससाज कार्याणि जहौ सर्वाण्यपि क्रमात् । अपश्यन्वाप्युपायं च तस्याः सोऽचिन्तयन्नृपः । हरेः प्र
सादात्सोऽभून्मे तद्ध्यानात्तेनागमत्पुनः । आराधयामि तत्त्यक्त्वा गत्वैकान्ते तमेव तत् । राज्यपाशं विमुञ्चमा
हात्तद्विरहनीरसं । इति संकल्प्य संबोध्य सचिवाननुजाय सः सुनन्दनाभिधानाय राज्यं भूनन्दनो ददौ
स त्यक्तराज्यस्पृहः सद्यः पादमासोऽद्रिवं हरेः तीर्थं क्रमसरो नाम त्रिविक्रमकृतं पुरा यद्ध्यासितमम्बरे
पर्वताग्रनिवेशिभिः ब्रह्माद्यैर्ह्रिभिर्देवैर्ब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः । येन विस्तपदेनाम्या कश्मीरेषु हरापा
गा सृष्टा विष्णुवती नाम वितस्तामस्तसादिव तत्रासीत्स तपः कुर्वन्राजा जानन्ससारनिःस्पृहः ज्ञात्वाप्य तं वसता
कान्तीनिदाघव्हवचातकः । व्यतीत तद्वादशाब्देव तस्मिंस्तत्र तपःस्थिते अगात्तेन पथा कोऽपि तपस्वी
ज्ञानिनेचरः । पिङ्गलाग्रजटश्चीरवासाः शिष्यगणान्वितः । स तीर्थशैलशिखरादवतीर्ण इवेश्वरः
सतं दृष्ट्वैव राजानं जातप्रीतिरुपेत्य च प्रह्वः पृष्टस्ववृत्तान्तो ध्यात्वा क्षणमिवाब्रवीत् राजन्मा दैन्यमक
र्षीत्प्रिया पातालवासिनी तदाश्वसिहि तस्यास्त्वामन्तिकं प्रापयाम्यहं अहं हि दाक्षिणात्यस्य यत्नतो
तस्य यतिनः पुत्रोऽभूद्भूतिवसुर्नाम ब्राह्मणो योगिनां गुरुः सोऽहं सत्कामितज्ञानः पित्रा पातालशास्त्रतः
शिक्षितो हाटकेशानमन्त्रतन्त्रविधिक्रमं । गत्वा श्रीपर्वते कार्यं ब्रह्मवकाराधनेतपः । तेन तुष्टोऽथ मां तत्र
साक्षादादिशदीश्वरः । गच्छ दैवाङ्गनायुक्तो भुक्त्वा भोगान्रसातले मामुपैष्यस्युपायं च तस्याशो ।

बृ
हका
शा शो
के
885
445

भूर्ल एव शिमने संति भूयांसि विवराणि॰ एषत्र भूतले प्रकाशं ताल्लिकश्मीरेष्वेकं मयकृतं महत् येन
प्रवेश उमासहदानवो यान भूमिषु उषा बाणस्य सुताकीर्तमनिरुद्धमनोरयत् प्रद्युम्नसूनुस्तदा शर्वरद्वि
तेनेत्ययमत्तय प्रकटं गिरिश्रेणिप्रकल्प्य द्वारमेकतः तद्द्वारं रक्षितासे नामसयत्र डुर्गामवेशयत् प्रारा
ध्यसतस्तेन शर्वेणः शारिका नामधारिणी तेन प्रद्युम्नशिवं शारिकाकूटमित्यपि नामद्वयेन तत्र ख्या
तमयाभिधीयते गच्छतेनेन विलाग्रेण प्रविश्य तत्सुतैः सह पाताले मत्समा दासवास्तिष्ठन्त्यवभविष्यति
इत्युक्तान्तर्हिते देवे तस्मात्प्रभावतः उमस्माविलविज्ञानः कृष्णोदानागतोस्म्यहन तदस्माभिः
समं राजञ्शारिकाकूटमेहि तत् यावदिहोगतानापार्श्वे पाताले तानयामहे एवमुक्तवताऽनेन तथेति
सतपस्विना समं तं शारिकाकूटमयो भूनंदनो नृपः तत्र स्नात्वा वितस्तायामर्वयेत्वा विनायकं संपू
ज्य शारिकां देवीं दिगं याद्विपवः स्वं विधिवत्समर्थ्य देवापाहुरातुग्रहशालिना महातपस्विना तेन विवरं
प्रकटीकृते प्रविश्य तेनैव समं महर्षिणा सभूपतिः जगाम पातालपथे पंचाहानि दिवानिशं षष्ठे
ह्नि स वैष्णुलीयगसोपातालवाहिन्ती भूमौ राजत्तमस्यां ते दिव्यमे देन तकानने स्थले प्रफुल्लसौवर्णकम
लाद्वासिते उपस्य वाहकश्रीखंडनागुरुपादपं तन्मध्ये च महाभाग रत्नसोपानमन्दिरं सौवर्णाभि
त्तिमाणिक्यस्तंभकम्भमारभासस्वं चेदृक्कान्तशिलाबद्धविशालामलसारके प्रकृष्टारदस्मः प्राग्रुशैव
मायतनं चैव ततस्य महतपस्वीनास्नात्वाशिवार्चत्तबभूपति भूनंदनं नानिवेराजानाकादानुभाषत प्राप्य

स देवः पातालनिलयो हाटकेश्वरः गीयते त्रिषु लोकेषु तदासौ हृष्टतामिति ततः सर्वेऽपि ते हृष्टास्ते
तेन पातालसंभवैः तन्नोंगाभः स्तुताः शंभुं तु जयमानाः सत्वरं ततः स्नानाद्विशिष्टास्ता गताशु स्ततस्तु ते
पतत्सु क्षफलं दिव्यमेकं महाद्रुमं ततस्ते तत्र तपस्वी तानुवाच न फलानि वः भक्षणात्तस्य विप्रेन्द्रा हि भु
क्तान्येतानि कुर्वंति तत्कृत्वापि सरवो देकाल्लब्धिः फलस्य तद्यथा स्वादिष्टेन वचसे पदे निश्चयः स्थावरा
कृतिः ततस्तद्दर्शनत्रासं प्रविशत्फलस्य हेः स तपस्वी महात्मा तैः शिष्यैर्भूनेरवानाविनैः कोशमात्र
मतिक्रम्य हेमप्राकारमुच्छ्रितं सद्रत्नरचितद्वारमध्यमवस्थितमैक्षत तद्द्वारपार्श्वयोर्लोहमयौ गातु
मयोऽहमौ प्रवेशरोधिनामेषोद्दृष्ट्वा शृंगप्रहारिणौ हतानामपदिदंडेन मस्तके मंत्रेण मूर्धनि विद्राव
यामास स तौ क्वापि वज्रहताविव ततः स तेन द्वारेण तस्मिन्पाश्चात्येन पश्चात्सः प्रविश्य ददृशे दिव्या हेम
रत्नमयान्वरद्वारान् द्वारि द्वारि च तेषां हेदंतदंष्ट्रांद्रोऽकरान गृहीतलोहमुसलान्पश्यमरारद्वि
णः ततस्त्रीपाविशत्सर्वे तत्रैकस्य तरोस्तले स तपस्वी तदृष्ट्वा ग्रीमवीवचयोराथारणं तद्वाहणप्रभा
वेण सघस्ते द्वाररक्षकाः सर्वेऽपि सर्वद्वारेभ्यः पलायंत दर्शनेन यथुः द्वारेण स्तु तेभ्यो द्वारेभ्योऽदिव्याभर
णवाससः दैत्यकन्याः परीवारवारनार्यो विनिर्ययुः ताः ऊचुः करुणया भेमतातस्तथा तपस्विनः
प्रवेशायार्थ यामास हर्ष्यथा स्वस्वामिनीगिरा ततः प्रविष्टे पुष्पाभिर्नीलं चंद्रस्वप्रियावचः इति तानप
रान्मानास तपस्वी कृतीततः कांतिभिश्चित्रस्तमतां ताभिः प्रविश्य वरमंदिरं एकाप्राप्ये तमोदेसक

ह
ह क
छ छं
क
४४६
446

सांभोगां स्ववांछितान् । अमेष्वैकैकशो माभिस्ताभिस्तैर्दिव्यवेश्मसु प्रवेशितायथुर्देमसस्तना संभोगा
पाश्चात्ता राज्ञा भूनेदनः सोपितेनाभूदेकयानतया प्रभुयानतयानश्च वहिर्मणिमयं गृहं पश्यन्नेव वरस्त्री
णां प्रतिबिम्बैः समंततः सजीवचित्रविन्यासमिव यद्बभौ तत्र यत्र स्त्रीणां महानीलमयं भूमा ।
गतोमिति दिवः स्फुटः मिवामिवाश्चर्छविमानविजिगीषया महाकुलतलसद्दामरूपसुप्रविभ्रमं यदग्नु
तप्रभावाद्विहस्तीनामिव केतनं । बालातपसहं पुष्पमपि यत्र न योषितो । वपुषः सकुमारत्वेशानु
याद्गमाननौ तत्र प्रविष्टः सोपश्यद्दिव्यसंगीतनादिनि राज्ञाश्चाकल्पमहर्धोन्तकांतामसुरकन्यकां
यया प्रकाशिते कामापाताले का दिवाजिते रत्नाथालोकनिर्माणेपुनरहस्य प्रजापतेः तां स पश्यन्नतिर्वा
च्छहृत्योहर्षोत्कण्ठानृपः अस्मावलोकनमते चन्द्रेषु यौतवांस्तदा सापितेवीरराजेंद्रं स्योप्यमामालिगी
तिभिः बालाकमुद्भिनीनामकमपिप्रमदं दृशो उत्थाय पाणिनादाय तस्थै सिनेतामिमयतिच ब्रवतीसादरा
मातमुपाविशयदासने द्वाणमात्रं चविश्रांतस्नानवस्त्राय लेक्रते सानिनायतमुद्यानमापानाया स्वराया
ना तरनीरतततलमिशवरऊवमासवैः पूर्णायाः सातदेवाप्यास्तनस्नाकमुपाविशत् तद्दुशाम्यवश्णे
चपात्रेनतेनिनृपायमा देवोपानायमवतनमजेयश्रस्तुगुप्सित ननेहं तं मभवेदेतरसमस्यानतिशेषतः इति विहेयन
ताच श्रुत्वा तेसा ब्रवीन्नृपः अपेयनिश्चितेनैव पास्यामेतय दर्शितिनि ततः सातस्य तन्मुखि पात्रे दित्सामतौ ।
ययौ सवकृत्यैन तत्राभासा राजा मसंजलान्तरे तत्रेविटिकाभिराशयदीर्घिकायां निविष्टिप दितमपवदनकालेन

स्मिं पूर्वं तपोवने तीर्थक्रमसमुत्सेव प्राप्तमात्मानमैक्षत पश्यंश्च महिमानं तत्र हंसं तमिव तं तथा विध
ल्लिं विस्मितोऽद्भुतो ऽचिन्तयत् स एवं चिन्तयन् कृतेऽस्मत्स्मृतो ध्यानेन कार्यक्रमसमुद्गिरिः किमसद्वाभुवतस्य
यत्नयोद्भ्रचिन्तवचः तपस्विवाक्यं ज्ञात्वापि तस्य इमं विज्ञेभितं न च तन्निर्दितं पानं स्नानमयैव परीक्ष्यिल्ली
मूर्ध्नि — तेन यत्नेन यत्नेनादित्यमेवातिसौरभं तत्सर्वं यात्राप्रभव्यानां कृतक्लेशो महानपि न फलाय
विधिस्तेषु न ध्यानायामो हि वर्तते इमेवं चिन्तयन्नेव भूगोर्भं नरेन्द्रोऽत्र सः एवेष्टतामहा स तापानामिक्कोग
गे यतः कष्टसिद्धफलो माभूज्ज्ञानो निष्फलोऽस्तु मे परिक्लेशोऽस्य सतः सवेदना लोकस्यापवर्गाय यथा इति ते
दृश्यमानस्य भूयोः सविमर्षं सदा जातो हृद्यो मतिर्व से देहत्यागाय भूपतिः तावच्छ्रुतेन मार्गेण केऽपि
दैवात्समागताः मुनिपुत्रः त्रिलोकपतिं तथाभूतं ददर्श तं सोऽप्यपेक्ष्य निवार्याशु प्रभमरात्कृष्णाद्वधीः क्ष
विः इच्छासमस्तं तेन रूपमेतद् भाषत राजन्मा च देहं देहस्त्याज्यो दुःखं त्वया क्रतः तदत्र हेमानतामाप्यः पुरुषार्थः
सदाशुभैः यावच्छ्रुता च्युते शानविनिश्चये कृतामतिः भेदाया मनजाता वक्ष्ये गुरूपदेशसिद्धयः तदभेदस्थिया
ध्यायन्नात्मविसर्गमहेश्वरान् येयैर्गणैर्वाद्दशाम्नानिवर्णिताः ईहतपः कुरु ततः प्राप्स्यसि कौतान्तामनेतसि।
द्धिवशाश्वतीं देहत्यागाव्यातिसद्धलेपदशपा यो हि स्व सौरभः समत्र च यद्गाहणेमममकृतस्मरणाज्जिनेन कृतव
गुणत्वेनायेनभ्रमैर्देहवाप्यसे इत्युक्ता जिनमंत्रं तत्तस्मै दत्त्वा मुनिर्ययौ तथेत्यात्मनः स्थितिः सोऽपि तीर्थेत
त्रावसन्नृपः द्वादशाब्दान्नोषितेनेव तपसा साधितेश्वरं भूपं जगाद नीरैः स कल्पामासाद्य सम्भवनात् तया

बृ
हत्क॰
श्रा शां
के
४४०
447

साकेऽसपातालं गत्वा दयितया विदं राजाभूनेदवोभोगात्मजातः सिद्धिमाप्तवान् इत्युक्त्वा राशीलायेम
वर्यैर्यावलेबिनः हृष्टदृष्टाश्चपितिजो भूमिसंग्राममुत्क्वेति तच्चेहभाविकल्याणः श्रीदर्शनसुलक्षणः
तदाहार्यविनात्मानेकिमुद्धृताद्रुपेत्तमे इत्यकोऽप्यतश्शीलः ततः सख्या मुखरकेणसः तेन श्रीदर्शनोऽन्वितः
निराहारोजगादते यष्यामयं तु कुलीनःसमिति तस्मापरिलज्जया निर्गतेनबहिः शाकोमीदृशोऽद्भुतनिर्मितः
तदस्मामेव वेद्म्यञ्जो विदेशागमनं क्वचित् नतिषु पसिमामित्र तदाहारं करोम्यहं तच्छ्रुत्वैव नत्थेऽसमकानतेस
मुखरकोऽथ सः श्रानीयाभोजनं प्रादात्सोऽपि तद्भुजेतदा भुक्त्वैव सह तेनैव सह श्रीदर्शनस्ततः शापानुक्त्व
हत्त्वया तेन सख्या देशान्तरं प्रति गच्छता चात्र तेमार्गे यत्तो देवाद्दृष्टपशुपता यदृच्छया गतो व्योम्ना जननी
जनकौ निशि सौदामिन्यट्टहासौ तौ यामपाविप्रस्य वेश्मनि सदेव दर्शनस्यात्र जातमात्रोऽन्वपीयत तौ वि
ज्ञापन्मायाते भूतवासनानिर्धनं विदेशात्प्रस्थितेनेह हादृष्टं वृत्तं दिवः सौः श्रीदर्शनमाध्याते देव
दर्शनभार्यया भूमावाभरणोऽमतः स्थापितानि स्वपामके तानि यावता गृहीतानि निक्षिप्तोऽमालवं प्रज ॥
जितश्रीर्हि तवास्ति श्रीसेनाद्दृति भूपतिः सत्पुत्र विपत्तिकष्टः कुमारं नैमृत्यायतः अन्तस्तेन कृतः स्फीत
किन्तु वामामहामंत्रः वसति किंत वा मत्रत्नभते भीपूर्भोजनं तद्दत्स्व तत्र गच्छ नेभङ्ग तवभविष्यति
इति वा वेदिवः श्रुत्वा गत्वा श्रीदर्शनो गृहं मुखः खोतात्समित्रस्यास्मादृत्वाभरणानि सः ततो हृष्टः समं ते
न सख्या मुखरकेण सः देवतानुग्रहमतो प्रतस्ये मालवं प्रति गतागृहं समधानं नयारा यादिनेन वसा

यंसबहुसस्यालयंग्रामंतेनसहासमवान् श्रोतस्तुतस्यग्रामस्यनातिदूरेसुहृत्सरः उपाविशत्तत्रकस्य
तीर्थेविमलयाप्यसः तत्रतस्मिन्दाक्षिणात्येतपादेपीनाम्म्निस्थितेकाश्चनस्यसमारूपैककन्यातोयार्थमाग
मत् नीलोत्पलसवर्णालेखोचनितिरिवैकिका हरस्यपसकामस्यधूमेनश्यामलीकृता सातेस्त्रीदर्श
नेदृष्ट्वाप्रेमनिर्भरयादृशा उपेसदृशीनप्रीतेस्वैयस्यसभाषत कुत्रागतोसिमहाभागोयुवासिहविपत
ये किमन्तानाज्वलत्सुग्रीपतितोस्यःपतत्गवत् एतच्छ्रुत्वामंसश्रोतः कन्यामुखरकोत्रतां पप्रच्छ
कात्वंकिंचेतनयांकथ्यतामिति ततोब्रवीत्सत्पदेनपाहृष्यमेतव्यूणतेयुवा श्रूयतांयहारःसमहाको
षोनामविप्रस्ततः तत्राभूत्तस्यग्रामेब्राह्मणोवेदवित्समः श्रेष्ठोनामकुलाभार्यानाम्नाशशिकलाभ
वत् तस्यांचतस्यापत्येद्वेजातावावांसुजन्मनः सत्तोमुखरकोनामपश्चिमेष्टतिसताप्यहं ममसुखरको
भ्राता पूत्वाविसनविप्लुतः बालेपितरौनष्टहात्काप्यदेशान्तरंगतः तेनशोकेनपंचत्वंगतामाममम
तरि मातितोभयदुःखार्ताहंबालकवान्यगृहस्थितिः एककीवगृहीतामांतावेषवितेस्तुतं ग्रामन्ति
तस्ततः प्रापदिशंग्रामंविधिवेदशात् इहचास्तिमहान्ग्रामेचौरश्चोरचमूपतिः वसभूतिरितिख्यातो
ब्राह्मणोनामसमात्रतः तेनेहप्राप्यपापेनसभूतेनपितृभम तस्यप्राणाःसवर्णेचशरीरेनगीतेहतम
ग्रहेचतेननीत्वैवगृहेवंदीकृतास्मत्वी सभूतिनाग्रेऽत्रप्राप्यशरान्तेपरिकल्पिता स्वचास्पपुत्रोमुषि
तस्मार्थ्यकापियातःस्थितः नायातस्यापिमत्स्पृहः प्रमाणमेयुनाविधिः तदेषचौरोदृष्ट्वामांकुर्यादि

बृ
हक.
११ शं
के
४५८
448

याहितं ध्रुवं विघ्नमेष्याम्यथैतस्मादुपायं कुरु तत्तथा एवमुक्तवती जातप्रतिभिन्नस्तदेवतां कर्मा
कुठे समालंब्य रुदन्मुखरकोऽब्रवीत् हा पापिष्ठे मे पश्योऽहं भ्राता मुखरकस्तव बंधुश्चेद्धीभगात्तिके
मंदभाग्योऽहमस्मि हा तच्छ्रुत्वा सापि पापिष्ठा विप्राट्टष्टेऽग्रजे तथा कृपयेवाविले दुःखैः परिवेपितविवे
पवा ततस्तेनापि तत्साध्वा त्यासौ चैतौ भ्रातरावुभौ श्रीदर्शनः समाश्वास्य कालोचितमभाषत शोकस्याव
सरो नायं रक्षा स्यात्मैव साधितं स्वकार्यं यतः ततः कार्यो वैरस्यास्य प्रतिक्रिया एवं श्रीदर्शनेनोक्ते दुःखेऽपि सह
स्थैर्यं ततः कर्तव्यं संविदं चक्रुस्तत्र योगेऽपि परस्परं ततः श्रीदर्शनो माय विद्यया यासीन्निपत्य सः नीरेतस
तडाकस्य कृशः स्वैरं भोजनैः पादौ तस्य गृहीत्वा चतस्रो मुखरकोऽरुदन् पापिष्ठा च यथा तस्य पार्श्वे चो
पनेऽद्भुतं अब्रवीत् तडाकोऽनेमंदः कोऽप्यागतः स्थितः पाकस्तस्य हितीयः स्वतत्रास्ति पविचारकः तच्छ्रु
त्वैव मचौरात्र भूत्वा स्त्रीरात्रिसुश्च वान् ते गतानेन तथा कृपाद्दृष्ट्वा मुखरकेन योः अथ च्छन्नस्य किं भद्रे
कृतेनेति द्विषिय कृश एतच्छ्रुत्वा कृतान्निस्तान्स्त्रीन्मुखरकोऽब्रवीत् अग्रजो ब्राह्मणोऽयमतीर्थयात्राप्रवासतः
रोगाक्रांतः शनैर्ग्राम्यमिति हृपा ग्रामो यमनस्तवेः प्राप्तपथ चानिस्त्रष्टीभूतो मामयमुक्तवान् उत्तिष्ठ भद्रमेरर्भ
मस्तं कुरु समरं ब्राह्मणकाविरमास्त्र ग्रामाकृपानमानय यत्सोऽस्त्यामिमृतं वैस्तनायुजीवाम्यह निशि इत्युक्तेऽहम
नेनेहविरश्रुत्यरागतेरवौ कर्तव्यमूढोऽदुःखोऽनीरोदनं शरणं श्रितः ते यूयं ब्राह्मणं कं चिरस्यानयत जीवतः।
पावद्दूरमयं तमेव हरतेन यदातितौ एवमुक्त्वा व्योनमविधानमहं च नत दुःखं सोऽनशको मिश्रवः प्रवेशामिपाव

८९

के

तदस्मद्दर्शनान्मेतां कुरु धैर्यं यतःकपालवः मिलिताः स्म वयमस्माकमिहाकारणबान्धवाः तत्कृत्वा नात
करुणाश्रेणिः श्रुत्वा तथैव तत् उक्त्वा तेन वसुभूतिस्तेषामितरजन्रुवन् तदा गाढं गृहाणानेनं सर्वं तस्मात्त्व
यच्छतः प्रतिग्रहेण विप्रानहन्ते ग्राह्येति पापमयत् इत्युक्तो वसुभूतिस्तैर्वादी देवकः क्रमः श्रुतिपापमथ
नादानमस्माकमनयः परः कुर्वीत निश्चितं दोषं हत तस्यो स्यति पापानि नः इत्युक्ते वेतने पापं भूतनाः प्रस्तु
त्रुवते केयं शोकाक्रान्ता गृहाणाक्रम्य मूर्खाः प्रतिग्रहः प्रातर्वा नो हन्ति व्याधो हि जो जीवित्यमेतायाः श्रुत्वा यथा
तु वृथा ब्रह्महत्यापापेन किं फलं श्रुत्वैतत्प्रतिपेदे स वसुभूतिस्तथेति तत श्रुत्वा प्रतिग्रहार्थे वनं तं
श्रीदर्शनोऽपि कं श्रीदर्शनोऽप्यवध्यायकिंचित्किं विहृदाश्वसन् मातामरणमस्मिन्नत्कृत्वा यस्माद्दूरगमि
रं ततः कृत्वा च स्वीरोसौ मातृगोपि गृह्य तस्यै श्रुत्यलभ्य गुणोवाचोश्रीदर्शनस्तस्मा पश्चिमोपाययात
स्य पार्श्वे सत्त्वैकस्य च तत्रस्थो पिता तत्त्वेनेत्यपितायगुत्ततः पश्चाद्वीरविहीनेन माता तव प्रतिगुवतः
तया गत्वा च हं ते गत्वा प्राणुमेहारंबी त्रिसंकटकिताश्रामस्तत्र श्मशाने गोदावर्याः शुष्कनगुततानाता वी
र वीरका रोदिनी उन्नरयाक्षर्सिंहा द्विपा त्रिभ्यो विभूतीमिव तस्याश्च याच्ञेता तेषां क्लेशे दृष्ट्वा खिल
दिनं कृपयेवोपसंहृत्य भास्वमस्तमयौ रविः ततः श्रान्ताः तथा तान्मेतं वृक्षमूलमुपाश्रिताः प्रदेशे गोसिव
ज्वालां ददृशुस्तत्र ह ततः ग्रामोयमत्र जातः स्यात् तत्रालोकयामहे इत्युक्त्वा च रवसंज्वालां तां सोथ श्रीदर्श
नोययौ प्राप्तो ब्रवीत्स्वते यावत्तावद्रत्नमयं महत् ददर्श च गृहं तत्र च तत्संज्वालामिव प्रभा तं दंताद्दिव्य

वे
ह का
प्राशं
को
४४५
449

तूर्यं च यदि तांलीबहुभिर्वृतं विपीडितांस्त्रिभिर्यदैतां केनापि विलोचनैः विविधं चान्नपानं तैरेहृत्वं वीक्ष
तत्रस्थः उपेत्यातिथिभागतां वीथीयाचनयन्तिरां सन्नं तच्छात्रस्नातस्मैयथार्थितमप्यर्पयत् ग्रामस्यान्त
नीयस्य यत्र स्नात स्मवासित तन्मुहीत्वा तदादिष्टं सन्तस्कं यथाविधिरोपितः ग्रामयोस्तयोः पार्श्वे परिमिष्टाम्र
वयस्ययोः विसृज्य यदेतं भुजे तानभ्यासं सह च तत्रस्थः तदनं विधिवाद्दृश्यं पयोशीतात्कमस्तु च ततः स्वस्थ
भाव्य देवांशेन समवेतम् आत्मनो यमन्तो वा केश्च्छात्रमुखरकोऽब्रवीत् तं तावत्कोऽपि देवांशः परिमिष्टय
वमन्तस्य लौकिक संदर्शनेनैव दृष्टो यथाविधिता तच्छ्रुत्वा हह देनसा नेत्रनः श्रीदर्शनाभ्यासात् मयाभि
नेरितमिदं तद्धाकं पूर्वकालिनं एतान्तपरिशिष्यामि स्थानं प्राप्य यथाविधि रसश्च विवासस्तो वेषोऽहं
छात्रानानयन्ति शो प्रातस्त प्रस्थिता सर्वे ततः प्राप्तः क्रमेणैते नगरं मालवेषु सतस्य श्रीसेनभूपतेः त
त्र प्रविविश्य स्थले च समयः श्रान्ता ग्रामागृहे विश्रान्तिहेतोः कस्याश्चित् वृद्धाया द्विजयोषितः तत्रैते ब्रह्मशेलाः
निजग्मस्तांतनामश्रिः विप्रैव दृष्टाश्च छात्रा सा वृद्धा योषिदुवाच ते गृहेऽयशश्मती नाम राजसेवैकजीविनः भार्या
स्मरच्चरत्नाः वस्य विप्रस्ये हा मन्वानया मृते भर्तयस्तु आयान्त स्यामे ह जनयेवत् ना तजीवन च तत् भोगोद् तेनोरा
ज्ञात्यालमा अद्यैव समागतोऽपि विश्वासाय करोपि स्मन् गृहीतोऽनश्चशाम्भ देहे यासाध्येनय तमग्नि सः
ग्रामाद्यथपुरस्त्वास्मिन् कमन्तैनैव तद्विदो एके नत्त प्रतिज्ञातस्यमस्याग्रे मंत्रवादिना यदिवीरः सहायो मे ता
दृश भवति कोऽपि तत वेतालसाधने नाहं हन्तास्मि निवासामिति ततो हतेऽपि पटहे यदा श्रीसेन नाहहशः

वीरः कोपितरा राजा सचिवानयमादिशत् किं न वार्ता कृतो येभ्य मिहव्याख्यातो महामठः श्रावंतु कोत्र
कितवो वीरश्रेष्ठः सकश्चन कितवा निरपेक्षा हि दावेपुथ्वोज्झिताः निर्भया वृक्षमूलादिशायिनो यो
गिनो यथा इति राज्ञा समादिष्टैर्मंत्रिभिस्तन्मगाधिपैः तथैवोक्तो विविक्तेतैर्वीरमागतकेसरा यूयं च किं
न वास्तव्य नास्मिन्कर्मणि चेत्क्षमः तत्र याम्यहमेवायतं श्रीदर्शनतं मठं सत्कारं शासुयास्त्व राजतो मम
त्वया कृता भवेदुपकृतिर्ईः एवं प्राणान्तकृद्धिमे एवमुक्तवतीतो सहृष्टो श्रीदर्शनोब्रवीत् वाढं शक्तो
ऽस्मि तत्कार्ये कर्तुं नयमां मठं एतच्छ्रुत्वा स पार्थिवः सानन्दः स्वयं कान्विते नीमा हृष्टा मठे तत्र मठाधिप
तिरभ्यधात् ब्राह्मणो धूतकारो यं राजार्थं मंत्रवादिनः तस्य साहायके शक्तो वीरो देश्यतां ... तच्छ्रुत्वा
मठपः हृष्टस्तेन तथैवेत्युवादिने श्रीदर्शनमसत्कृतम् निनाया शुपातिके तत्रावेदितस्तेन राज्ञा तं
स ददर्शितं श्रीदर्शनः पाण्डुकृशं शशांकमिव पार्वणं राजापि प्रणतेमसंमुपविष्टं वितोकयत् आकार
तुष्टः श्रीमिनो जाता श्वासो जगाद सः त्वयत्नादेशमेतो यो नाशमेष्यससंशयं एतस्य दर्शनस्य तत्पीडा
वीतमेतत्तुः तत्कुरुष्वार्थसाहाय्यमित्युक्ते तेन भूभृता देव किं नाम वक्तव्यं तदिति श्रीदर्शनोब्रवीत् अ
थानाय्य स राजा तं मंत्रवादिनमभ्यधात् अयं वीरः सहायस्ते यत्नयोक्तं कुरुष्व तत् तच्छ्रुत्वा मंत्रवादी तं
श्रीदर्शनमुवाच सः वेतालाह्वानसाहाय्यं समर्थो भद्र चेदसि तत्कृष्णचतुर्दश्यामेष्यवास्यां निशाग
मे इह श्मशानमागच्छेः इति कमसमासिद्धये इत्युक्त्वा स ततो यासीत्तपस्वी मंत्रसाधकः श्रीदर्शनोप्यगच्छ

वृ
हक
रापृगा
को
870
450

तं मत्वा मामंत्र्य भूपतिं तत्र पश्चिमक्षूर्यामालकं भुक्त्वा सुवर्णकोलाच एकः कृपाणमध्यस्त्रौ श्मशानं तत्र
गामसः भूतिभूताऽक्लं श्मशानशिवतिनदक्षिवं गाढान्धकारमालोकेकमप्युपविलेट्यत तत्रास्येः
विहस्तानंत्रोतावीतोदर्शीसः श्रीदर्शनो मध्यभागास्थितं तं मंत्रसाधकं भस्मानुलिप्तसर्वांगं धूतकेशोप
वीतकं श्वेतवस्त्रकृतोत्तरीयं संवीतासितवाससं डपेत्स्यावेदितात्मा च सतं श्रीदर्शनस्ततः स्वावद्धकक्षः
पप्रच्छ ब्रूहि किं करवाणि ते तच्छ्रुत्वार्थक्रोशमात्रे लिपश्चिमायामितो दिशि चितारिग्नतापनिर्दृत्यपल्लवः
शिंशपातरुः तस्यास्थितः शवो मूले तमत्रानमिहानय इति सोपि तमाह स्म साधको हृष्टमानसः ततः
स्तथेति स गतस्तत्र श्रीदर्शनो द्रुतं शवे प्ततनीयमानं तं केनापि शवमैक्षत यावित्वा तस्य च स्कंधात्तत
स्त्वतमम्चुत्ततः मुंच दासं कको मामंतं नयस्येनमिति ब्रुवन ततः सोपि द्वितीयो ब्रवीत् श्रीदर्शनो ब्रवीत न
मोक्ष्यामि मम सेष मित्र को त्र भवानिति न एवं तयोः कलहभयतः सद्द्योः कर्षितोः शवः वेतालानुप्रविष्टः
सन्नमुंचद्भैरवं रवं तेन त्रस्तो द्वितीयः सहसोटनमपतत श्रीदर्शोऽप्यथवालाथ सहृष्टेविवर्त शवं ता
वच्चान्न द्वितीयस्त्रूमृतोपत्याश्चरूपः वेतालाधिष्ठितो हन्यंतस्तं श्रीदर्शनमुक्तवान निष्ठस्कंधार्पिते हृत्वा
मित्र मे मा समगा इति ततः सभूतानाविष्टे तमता वश्रीदर्शनोभ्यधात किं प्रमाणं तवैतत्स्वामित्रे ते मित्रमेष
से तदुक्त्वाशोपरोवादी प्रमाणं मय्यमेव तौ श्रीदर्शनस्ततो वेचामित्रमस्तनाहिवमस्सौ ततस्तत्स्कंधव
तीमसवेतालः शवोब्रवीत् ग्रहमेवं कमेमस्यमाहार्यः प्रयच्छेति तच्छ्रुत्वा तायमममित्रे स्वच्छेनयत

८६

मांचसः एतच्छ्रुत्वा स वेतालो द्वितीयः सोऽवदच्छवः ममनाम्नास्य वेदास्तितदाहासंददातेतेनच्छ्रु
त्वाहंददामीतिवदन्यावर्त्ततोथसः श्रीदर्शनोनिजांसस्यवेतालाद्दृष्वासिद्धये हंतिहन्नेनतावत्सहन्या
मानःस्वासिद्धिलः श्रुतंदर्थेद्वितीयोत्रसवेतालःशवस्तदा अथश्रीदर्शनेनसवेतालोसाध्यतोब्रवीत
प्रतिपन्नमिदानीमेभोजनंदीयतामिति ततोयदानलेभेमेत्त्वांसश्रीदर्शनोत्रसः भोजनायतदातस्मै
स्वमुत्कृत्यमांसिनादाद्दौ तेनतुष्टःसवेतालस्तमेवमवदत्तदा प्रीतोस्मितेमहासत्त्वदेहस्तेत्वयमत्तनःन
यमामपुनाकार्यंतवेवंदृष्टिमेत्स्यति सस्माधकस्तपसोनुसत्यसहोविनस्यति इत्युक्त्वानंभूतेवस
स्वस्थानगत्तैदेवतं नीतोश्रीदर्शनस्तस्मैसाधकायसमर्पयत् नचाभिनंद्यसहस्वरकमांसानुलेपनैः
नरास्थिचूर्णालिखितेकोणन्यस्तान्नकुंभके महातैलज्वलद्दीपेमंडलेविपुलोततो वेतालंतेनतद्दोत्वाना
मानेशततेनुब्रयात वद्धस्यलोपविष्टश्चनस्मात्मजहरेथसः नरास्थिस्रुक्चरुवकोशहोमंकर्तुंप्रचक्र
मे दानाश्चतस्यवेतालस्यास्याज्ज्वालोदभूत्तथा यथास्साधकस्तासाहत्याध्यापास्ततः सत्वद्युतस
तेस्वस्तकंकत्वंपरिध्यायसः वेतालोव्यात्तवदनः सोमोपांतेनितीर्णवान् नदृष्ट्वाएवन्तुपश्यत्याय
श्रीदर्शनःसते श्रभिधावतितावत्सवेतालस्तमभाषत भोःश्रीदर्शनधैर्येणतुष्टोस्मिवंविधेनते
तत्सर्वपान्नरहाणांदिव्यात्मनम्त्वंसंभवान् एभिःशिरोभिर्वद्धैर्यवपाणिस्त्वंभूपतिः निहूतंयत्त्वदो
र्याप्तिः सम्यगेवभविष्यति तेचाचिरेणसर्वेस्याःपृष्ठाराजाभविष्यसि इतितद्वचनंश्रुत्वातंसश्रीदर्शी।

बृ
हक
शा शां
के
४५१
451

नोभ्ययात् सायकेनविनैतेनतत्र याम्याम्यहं कथं अनेनसहतः स्वार्थलोभादितिवदेन्नृपः एवंश्री
दर्शनेनोक्ते वेतालः सज्जमादत्ते वक्षिमनप्रत्ययं येन भुक्तिस्तवभविष्यति इत्थमुक्तं मन्त्रिणी सिमहासेवश
वस्त्राहि उद्वेपाटयित्वा तन्मतः स्वयं दर्शयिष्यामि इत्युक्त्वा सयथोक्तमपि वेतालोऽर्पितसर्षपः निर्गमवेशवा
तस्माच्चकवः सोऽप्यपतद्भुवि स्वीकृतसर्षपात्तोऽपि मन्त्री श्रीदर्शनस्ततः महायाभूमिते तस्मिन्नदेशे
तिनायते प्रणोमातिकं गत्वा राज्ञीभूत्तेन निवेदयतत् मन्त्रिभ्योदर्शयन्नेता सायकं तं शवोदरात् तेतोव
वेथराज्ञस्तामातामूर्ध्नि चसर्षपान् तेनसोऽभून्नृपोन्नकृतिः शेषव्याधिनिर्वृतः अथतत्पुष्टः सन्नृपतिः श्री
सेनः प्राणदायिनं अनयसः सत्वेनं तं श्रीदर्शनसंगृहीत् अथपितुश्च चतेवीरं यौवराज्येन देवसः उत
स्कृतवीजं हि सुद्देसमह– नस्फले ततः श्रीदर्शनः श्रीमाननुपयेमे सततत्रता पद्मिष्ठा पूर्वसेवार्थितं
दक्षीमिवसहागता तया समं सभुञ्जानो भोगान् स्वकरेण च तञ्जातस्माथततत्रासीत्सुखी वीरोनुपा।
लयन् एकदा जनयेत्नीवामाणपान्तं विनायकं उपेन्द्रशक्तिराजीयदैतत्त्समहाविणाकं तमनन्दयस
मालोकायुवराजः सभक्तितः तत्र प्रतिष्ठापितवान्विभवेनातिभूयसा दृष्ट्वाग्रामससहस्रं च निसभोगा
यतत्रसः यात्रोत्सवं च विदधे मिलिताखिलमानव नृत्तवादित्रगीतैः अत्र स्नातिशयै दिशि पवि
तच्छ्रो मागणेनेव मादिदेश गणाधिपः मत्प्रसादादयं भावी संताट् श्रीदर्शनोभुवि तदेकान्ते पांभोपोहस्तद्वीपमितिश्रुते
द्वीपतत्रास्तिचन्द्रालाभ्यहनेतोदयसेनकः प्रतोपमंजरीमालिकाीं तत्र सचात्मजा मङ्गलामवकमामामीवितापाचतेसरा

सर्वथा स्त्री श्वशुरं देहि पतिं मे भवाविनीति श्रुतः श्रीदर्शनेनैतां पत्न्या संयोजयाम्यहं उभयोर्देवतयोरेवं दत्तो
भक्तिफलं भवेत् तस्माच्छ्रीदर्शनस्त्वत्रनीतायुष्मासिद्वेतयोः अन्योन्यदर्शनेपुत्त्नयासंपादनीयता दु
ते संयोगस्त्व शनैः समस्तक्रमेण भवितानयोः अद्यैव तत् ॥ स्वप्नभवितव्यं हितं तया किंचैव वाणिजोपि
स्वप्रतिमां प्रापकस्मै उपेंद्रशक्तेरस्त्रीहविहितां कामुपक्रिया एवं वाणीशेनादिष्टा गणरात्रौ तदैव
ते समस्त श्रीदर्शनेनानिज गृहे सहदीर्घस्वप्नसिद्धितः तत्र वा नेतां मंजर्या स्वप्रवेशे पर्यवासके सम्प्रायाः शय
नेतस्मा राजपुत्र्या निवेशायन प्रबुद्धः सहसा णानत्र ज्वलद्रत्नप्रदीपके द्योतमाना विताना दिनानाविधमा
ल्यामलो राजवत्सोपलक्षणमतले सद्मामवेश्मनि पर्यंकशायने यौ तक्षितपट्टोत्तरच्छदे शय्यानाम
मतस्पंदहंसदरपस्सरद्युति सर्वतः प्रस्फुरद्रत्नावतानाम्बुलिमनो रमे गगनेथवलामृताद्दशकलोत्सं
गवर्तिनी शरच्छशभूतामूर्तिमिवानंदकारी दृशोः श्रीदर्शनस्तामसहसाददर्शानेतां मंजरी हृष्टवि
स्मितविभ्रांतस्थितयामासचक्षणे क्वासमः कप्रबुद्धोस्मि किमिदं केयमंगना स्वप्ने भुवसमासोपिव
दमसत्यमीदृशः प्रबोधनदिमांतावत्स्पृशामीति निश्चयस्य त्रुटितः सशनैर्हस्तेपाणिना नं मंजरी
स्पृष्टपरस्परस्पर्शादिदोविवृद्धमहती व्यालोलनेत्रभ्रमणप्रबोधप्रापतत्क्षणे दृष्ट्वा पतं तत्क्षणे दृश्यो क्व
पुरस्याक्रांतिर्भवेत् उग्रवेषोप्रविष्टोत्र देवोन्नून - मावान उत्थाय चेतपश्च संभ्रमप्रश्रयाकुला क
स्त्वं कस्मात्कथं वेह प्रविष्टोस्यच्युतामिति ततः श्रीदर्शनेनोक्ते स्वोदंते सा प्रत्यवाचत तत्र स्पष्टा संदरीचा

वृ
हक
शशां
क
४५२
452

स्मिन्देशनामान्वयान्निजान् सोत्कावस्तोमसंस्पन्नः समंप्रांतीनतस्तो भूषणानां विनिमयं चकत
तिस्वयाम्ये अथो भावपिशेयर्वविवाहोत्सुकमानसो तेयाणामो हपितातोनित्यविद्रावशंतदा स्व
गृहे प्रापयामास स्त्रैवासाम्बोच्छितं तत्रापयानतनिद्रस्य थाग्निश्रीदर्शनो निजे हृदि तस्याभरणेष्वि
दृष्ट्वा तन्नानेव्यचिंतयत् अहो किमेतत्कुतस्साहं महीपस्यात्मजा कांतहासस्पृहे क्काहंशनोपि हैव
च नचसमः सयत्नानि तदीयाभरणानि मे तिष्ठन्ते तानि तन्मूढविस्ताभः कोप्यर्यविधेः इत्यादिचिंतयन्स
त्वासहष्टः सप्रबुद्धया पश्चिष्ट्या दीयमानाः साधातोस्मिन यत्रिशेषां प्रातस्तुसर्वतात्वेपि स्त्रीमेनायतद
ब्रुवीत अनंगमंजरी नाम विक्रिताभरणानि ततः राजाचतस्यिपेणीव हमहीपेनवेषयत मार्गदृष्टा
विपट्टहेनोपलेभेऽतस्ततः ततः श्रीदर्शनलत्वसविनानंगमंजरी आसीत्स्मरज्वराक्रांतः सोवमो
मपराङ्मुखः नाहारं स्पृहयेपश्यन्नाहारं तदलंकृतीः सापि नहारं पश्यंस्तत्संयत्तत्सुखेपंकजे अर्जा
तेचतत्राह महीपनृपणात्मजा तर्पशोकैः प्रबुद्धयेप्रभाते नंगमंजरी स्मृत्वा तद्रापि हृन्मसादृष्ट्वा
लंकृतानंतु श्रीदर्शनालंकरणेस्थितासोत्सुकतां ययौ स्वभ्रांतिहृदैदन्नप्रेमभिमुलभेजने पश्चिमा
भरणैनीतास्पृहं जीवितसंशये इत्यादिचिंतयंतीनां तद्वहृष्णाभरणैर्युता पितानेकोरयोकस्मात्सविशणाचव्यलोक
तवासमाच्छादितोंगीवलत्जया वनताननः पश्चात्सेनासमागमानामस्तांराज्ञातिवत्सलः किमथंपुत्रिकोवेशः किं
वणावेदृशीवर मास्पृश्यामयाविश्वसंबद्धाः प्राणाहिमेनया इत्यादिभिः स्त्रियमानापेक्षितवसंरीकृतवण पित्रांशानैस्त हृतांत

कृत्स्नं तस्मै शशंस सा ततः सोऽस्याः पिता राजा तत्र मातुः सखी वरं इंद्रजालमिवावेत्य ययौ कर्तव्यसंशयं
गतैवतस्य पश्चात् स प्रीतिसिद्धयोगिनं महाव्रतपरं ब्रह्मसोमं नाम स्वदेशजं सर्वो तस्य प्रणिधानेन त-
पंतेनाप स सोऽभ्यधात मालवात्समभ्यागतमाने मे गणेशः श्रीदर्शनोन्नपः गणेश्वरः प्रसन्नो हि तमन्त्रमस्त
स्य चोभयोः तत्सम्माद्राज्ञा राजासत्सा वभौमो भविष्यति तत्प्राप्य चनीयाउहितत्सुतवभर्तासुतादृशः इ-
त्युक्ते ज्ञानिना तेन प्रह्वो राजाज्ञया दृते क्रमालवः क्रमभागवन्नं हेमद्वीपो महानयं पंथाउर्गश्च कार्यवते
देकार्यातनयत्वम तत्प्रसादपुरीनिमंत्वमवाप्त्रगतिमिम इतिराज्ञा स विस्तसमस्तपरी भक्तवत्सलः एषो
हेसादृयाम्येतादिग्नह्मांतद्वयेनततः तरणाश्वमालवप्रापरे श्रीसेनभूभृतः तत्र तस्मिन् प्रविशेषवा-
श्रीदर्शनविनिर्मिते देवागारे गणाधीशप्रणामाय विवेशसः नमोऽस्तु तुभ्यं तदुत्तमालामंडित भू-
र्धने स्वमेतशिरवाभाय कुपणामयमूर्तये नामिनं लोत्सवोत्तिमसमस्ताश्रेहितेतव् कंठत्रिभुव
नागारयाम्णस्तमसनिभ निधानं सर्वसिद्धीनां विघ्नांतकनमोऽस्तु ते इत्युत्कोऽदरक्तं मंतेपमगादपु
रोवपुः इतितत्रसयावस्मृगलोशोर्भितानितावुसः तावत्पतितः मानेतः पुत्रत्सलम्भवाणिकातेः उप-
दृशत्कोकहात्मविरोन्मादविध्यूर्षलः प्राम्यन्मेहद्वाशमत्याक्याविवशाद्वैवदैवतः अश्र प्रयावत्प्रहीतं
चन्तमेवसमतपसिनं ततः सपाणिनातत्रतपस्विनमताडयत सतेनमस्तमंत्रेणपाणिनातेनताडितः
प्रांतोन्मादस्तत्थैवाभूत्तत्स्यव्यशिवणिक्ततः जातलज्जश्चमततोनिर्गत्यैषोद्रामवरः हत्वाच्छारि

वृ
हक
धा प्रां
को
४५३
453

तत्कोपीनो जगाम स्वगृहं प्रति तत्काले लोकतैर्गुह्वास मेत्वानं इति भीरवः उपेंद्र शक्तिः सपितातम
नैषीत्रिजं गृहं तत्रानेमूपपितामत्कृत्वा वस्त्रायलेकूले तयुग्मस्तापसं तेन संत्रात्मेोऽमृपायथो उपा
यं तेन च बहूसैयथं तं शुत्रशस्त्रापितेन सन्तन्नैव जग्राह तापसोऽहिंग सिद्धिभूत् शत्रांतेषचतद्गुहान्मुपा
गात्तयाचितेन श्रीदर्शनात्विनोऽभयत्रा श्रीमेनवृपतिः स्वयं प्राणापयतत्स्तुतिं कृत्वा तत्सराजा वृजित्तपत्
सपनावृणिजस्तावत्तत्रत्वास्थ्या उपक्रिया पुष्पदाग्रामतान्दस्य तत्सापितथाऽरू यथा श्रीदर्शनस्या
स्यमत्तनोः कुशलं भवेत् इति तेनार्थितो गृहीत्वा तापसः सोऽब्रवीद्वमन राजन्किमस्य बोधस्य कोऽस्महम
भीप्सितं ये राजपुत्र आह इयं मुखितामयाणानि च राज्ञावनेनामं जयाहं समद्वीपादिदागतः तथापित
द्धवः कार्यमयेत्स्वत्रा शक्तोऽहं तेः श्रीदर्शनेनमादायनापसीतुर्दैवे यमः सप्रापहंसद्वीपवराताने यो
दयामतं प्राविशद्राजधानीत त्वत्नाभवत्ता पुंत सोऽपश्यन्तुद्रतेन राजा प्रापत श्रीदर्शनेनदा प्रीतिपू
र्वं तनमस्याधापादत नमस्तपश्चिन्न दृष्टोचतोमत्स्नांतत्सैश्शरणाह तेनामञ्जनी श्रीदर्शनायपत्नीचमालिनी
वस्तुधामिव तयावधूसमेवतेनसजामानप्रपुनः मालवे प्राप्यपामासशत्रूपाततस्ममपाश्चितः तत्र
प्राप्य स्वमुतनतः कांताद्वितयसेनातः श्रीदर्शनमहेलेनरूपोरहशराजाभिनंदितः कालेनतस्मिंश्रीमेनेराह्निलोका
नंगते तद्राज्यं प्राप्य पृथ्वीकृत्स्नां वीरोजिवायमः समासादि तमाम्राज्यः सतयोभार्ययोर्द्वयोः पश्मिष्टा
नेनामजयौ सुतनयौ द्वावजीजनत् एकं तयोः पद्मसेननामा चक्रेत वायरूपः यं चन्मेत्मापरं ह्वांतो चात्रनीत्रवान्

यातिकालेचदेवीभार्यासहसोऽभ्यंतरेस्थितः स्त्रीदर्शिनोमृत्युलोद्वाजाविप्रस्याक्रंदितंबहिः प्रवेश्यतंच
पप्रच्छविप्रमाक्रंदकारणं ततःसदर्शिनोहेतोर्विप्रस्तमिदमब्रवीत् योभूद्दीनशिशोऽग्रिमेमेसोऽद्यहा
समदाधुनासज्योतिधूमलेलोपिकालमेचनताशितः इत्थमाकर्ण्यनरेशोऽपृच्छल्लक्षणःसोऽत्रनस्तुणं
किमेतदुक्तमेतेनकृगतश्चेतिविस्मयात् यावत्सराजाश्रुतेवतावदेव्यावशोकितं धारास्त्रणेणहृद
यौतेतस्यपंचत्वमापतुः तदृष्ट्वाशनिपातोग्रमसह्यमसमहीपतिः हाहाकिमिदमित्यार्तोविलपन्नप
तद्भुवि पतितंचतमादायपार्श्ववर्तिनस्त्र्यंतः देव्याश्चवह्निसंस्कारंतीत्वामृतरवकोऽभ्ययात् तच्चसं
त्तोनशोच्यायभार्यातेस्याविरंनृपः ततोनिर्वर्त्तयामाससर्वंहारोर्ध्वदैहिकं वाष्पडंभबद्ध्वायका
ंतींनाचवत्सरं ह्रामंत्रविभज्यपुत्राभ्यांपृथ्वीराज्यंददौद्विधा ततोनिर्गमनपरात्स्मृतःतीव्रतुपातिनीः
तिवर्त्स्यतवेराग्यः शिशिर्येतपोवनं फलमूलाशनस्तत्रवसंजातनुपदृश्यया भ्रमस्तेनातिकमेतत्
स्याप्रावन्योग्रयशाखिनं तत्रसाश्रममस्यातंतिगमेवतरोस्ततः कुर्वतीदिव्यरूपेहफलमूलवाहिका
या राजनेहिगृहाणैतान्यमूल्यमूलफलानितौ तच्छ्रुत्वासोऽब्रवीद्दृतनावकेकेपुत्रानिति ततस्तौदिव्यला
वौनमूचतस्ताहितोगृहे प्रविशिप्रविश्यपत्नीवैवत्स्यामस्तेपथ्यातयः तच्छ्रुत्वाससतथेत्युक्तातांभ्यांस्त्रीद
श्रीतःसह प्रविष्टोत्रददर्शीतदिव्यहेममयंपुरं विश्रांतस्तत्रदिव्यानिभुक्त्वाचफलानिसः नारीभ्यां
जगादेताभ्यामिदानीनृपतेशृणु आसीत्मतमाभीष्टः प्रतिष्ठानेपुराद्विजः तस्याश्चतांचभार्येहेप

ह्व
हक
श्री
कु
४५४
454

कापथ्या बलापरा जराक्रांता साच कालेन तेभार्यापतयस्त्रयः पर्यंते विविशुर्वह्निं सहाम्भोमानु
गामिनः भार्यापतित्वं सर्वेऽस्मिन्नथाऽजन्मनि नः प्रभो इति प्रार्थित तस्मिंश्च काले तैरनलाद्भवः ततः क
मलगर्भोसौ यद्वायोनावजायत प्रद्युम्नाख्यस्य यत्तस्य पुत्रो दीप्तशिखाभिधः कानीयानद्रहासस्य भ्राता
तीव्रतपोबलात तद्भार्ये शुष्यिते पथ्याबलेयत्तत्पतेः सते धूमकेत्वभिधानस्य जन्मान्तेयद्दत्कमके ज्योति
र्लेखाभिधानैकाधूमलेखेति चापरा कालेनच भोगिस्मान्तेकमके शर्मयोगावते भत्र्यर्थंतपुत्रा गत्वा रत्नपिका
घयतोहरं सतद्वैद्दर्शनदत्वा देवस्तद्वे समादिशत समममेव प्रविश्याग्निं पुत्राभ्यामूर्ध्वं जन्मनि येनसा
के दृते भार्यापतित्वं सर्वेजन्मसु सर्वायत्तो दृढहासस्य भ्राता दीप्तशिखाभिधः जातः स स्वामिशापेनच
नर्मर्त्यतमागतः जातः श्रीदर्शनो नाम तत्पुत्रावप्यनिच्छते भातृत्वमर्त्यलोकस्य भार्ये शापद्वयेपुनः यू
यं च भार्यापतयो यद्वाः सर्वं भविष्यथ इति गौरीपतेर्वाक्याद् उभे तेयद्दत्तकमके पश्चिमस्थानतामेत्ययोव
जायतां भुवस्तते श्रीदर्शनस्य भार्यात्वं प्राप्तसमोचने विवाहात पतेते वाढहासेन तु नाना ब्राह्मणे पिण
स्त्रिष्टोऽनयः पुत्रा तिनिदेवा जातिनामानुदीर्घयत तेनते तातदेमत्कार्यं इत्यसौ नमुपागते ते चाथातमिमेवि
ह्विभवान्दीप्तशिखश्च सः इत्युक्त्वा तानभ्यां ताजाति श्रीदर्शनो मम न स्वपत्नश्रुत्वा रामयोपदा दीप्तशिखोऽथ सः ज्ञात्वा
ताभ्यां भार्याभ्यां सहयोगं विधिवद्वेत्तुनः तामिमे विदिह्निस्मायत्तौ विविचकथ्यते श्रीम ज्योतिर्लेखा तथा धूमलेखा जानीहि मेप्रि
येतदेवसाम्प्रतं शापस्य वंशजातामपीदृशौ स्वर्वेदुःखभवेन्नामेमातृ पाणिकत्येवका शुष्मकेसाविणद्धत्तम भविष्यति ममगामः

भद्रां मृगांकदत्तेन सा विषादं हृष्याक्रुष्याः अहं चेह हतवानस्थिहेतो राक्ष्यामिदं हि मे मौनं यथाम

तदाः स्नेहकारिष्वभिमतेन तव ततो यामस्मिकैलासस्तयामेति निजोक्ष्यां उल्कामयदो मानत्र।

के वित्कालमुपाचरत् अथ पुष्पाक्तिहृष्यमां त्तानाराज्ञोसमस्तानिः तस्मा ना भवता मध्ये हृत समानीय

मामयात् ततो दृष्टोऽस्मि पुष्पाभिदूयदृष्टा मयापि च रुपेष पुष्पाहि स्त्रेवहत्तं ततो देव मामकः इति।

निजसखि वनाक्षि शम्पतस्मात्रिशिखविचित्रकथार्थनाम्नः सत्त्वमभजमतीवराजपुत्रः समममपरेः

सचिवैर्मृगांकदत्तः नीत्वाथ रात्रिमटवीभुवि नागशापविश्लेषितान्मिलितान्सखीन् विचिन्वन्

अभ्युज्जयिन्युद्दिवलस्य शशांकवत्या लाभाय समर्पितमतिः सहतैर्वयस्यैः इति श्री भट्ट सोमदेव वि

रचिते कथासरित्सागरे शशांकवती लम्बके षष्ठस्तरंगः आदितस्त्रिसप्ततितमः ७३ ततः सचि

वैर्युक्तः समं स्थिततैर्पिपञ्चभिः मृगांकदत्तलस्या सगच्छन्नित्थमटवीभुवि सज्जापसफलोस्त्रिरपतत्रका

यमनोरमे एककाननमध्येकाक्षस्वाद्भीतजलाशये ततः स्नातः स सचिवो भुक्तानानाफलस्तः

एकदेशे लताकुंजे समालापमिवाश्रृणोत् गत्वा ददर्श यावच्छ दृष्टिं नवलतांतरे तावद्ददर्श तत्रात

महान्तं वनवारणं आश्वासयन्तं पुरुषं पायित्वा नमवल्गु करेणोपाहृतैर्न्यैः फलैः कणनि

वैस्तथा कश्चित्किंचिन्नमाश्वस्तोभवानितिच्छन्नमुहुः सा पुमानथवस्त्रीसावदंतं वामकयागिरा तेहृ

ष्टामसखीन्साह राजपुत्रः सविस्मयः पश्यतैकराजोवनः कचारोमानुषोचितः अवश्यंको

बृ
हकं
श ष्टा
कि
४५५
455

प्यर्यं हेतोः कुतोप्येवमिह स्थितः अयं प्रचंडशक्तिश्च महासत्त्वः समदृशः पुमान् किं त्वं यप्रवनात्तिं प्र
पश्याम इति तान्सखीन् उत्कामृगांकदत्तो वनस्थेयाश्रुण्वेमलवितः तावत्स्तेसमाश्वस्तमयं पप्रच्छ
वारणः कथं कृथमिहायातोसि यः सकथ्यतामिति ततः सोपि जगाद तेभ्यानेपोजगाभम अस्तीहाम
रदत्ताख्योराजायाभ्याश्रितपतिः मृगांकदत्त इत्यस्ति तस्यात्मसुगुणः सुतः तस्य प्रचंडशक्त्याख्योभृत्योहंभु
भजन्मनः सराजपुत्रः केनापि कारणेन तस्य देशतः पित्रा निर्वासितोस्माभिः सहायैर्दशभिर्वृतः तेश
शांकवतीहेतोवयमुज्जयिनीं ततः प्रस्थिताना शापेन सर्वेदैवाद्वियोजिताः अहंचापतनमायाते
स्तच्छापेन परिभ्रमन् इहमामोयथालब्धफलपर्णजलाशनः शुचादिपातानशनैर्मूर्च्छितमो
पिसे अनुभावयता केशानदत्तोवसवेयमसां जानतघयथाशांतेदुःखे तस्मादतः अथाथ
मपि मे शाम्येति किमपि तेहि देवते इत्युक्ते तेन मजातनिःस्वयोहर्षशोकयोः मृगांकदत्तोमध्यस्थः स
चिवांस्तानभाषत प्रचंडशक्तिरेवायं कष्टमेतादृशांततः नैवपश्ये भाविते पुत्रकोनम्त्वरयाधुना नेत्रा
पकामसेपविहिपःकुर्वीत जानविन् अस्मान्दृष्ट्वा नसौ नश्येत्स्थष्टद्योतनस्तदत्रनः इत्युक्त्वासानुगः
स्वएवतस्यैराजसूनोः त्रयः प्रचंडशक्तिश्च तं तस्तसपप्रच्छवारणः इदानीं ब्रूहि वृत्तांतेमहात्मन्
मकोभवान् कैषा तेराजनामावाच्या सममरस्यापितिर्मिशा तदाकर्ण्यमतिः पप्रमजमेडदस्तमभाष
त सृष्टविमंतिजवृत्तांतस्यामृतानां कथयामीति नमार्थमेकलब्धया पुरस्तास्तथाभिधः राजाभूत्

५३
म्

स्य चाभूतां सुतौ द्वौ भार्ययोर्द्वयोः तयोः शीलधरं नाम ज्येष्ठं तस्मिन्दिवं गते राज्यं तस्य धरो ना
मकनीयान्निरवासयत् सोथ शीलधरो गत्वा तेनामर्षेण शंकरं आराध्य तपसा तुष्टात्तस्माद्वरम
याचत भूयासं देवगन्धर्वो येनाहं खेचरो भवन् तेन समधरस्यायादेहं हन्यामेवावहेलया तच्छ्रुत्वा भ
गवानेवं शंभुरादिशति स्मतं एतत्ते भाविकिं तवयस्य शत्रुर्हतेमृतः स्वयं जनिष्यते च राढायां सुत
रुद्रभटस्य सः नृपस्य पुत्रः समरभटो नाम पितृप्रियः तं च भीमभटो नाम तस्य हैमातुरोग्रजः भ्रा
ता जनिष्यते तेन च हत्वा राज्यं करिष्यसि सामर्षेण त्वया चैतद्याचितस्तेन तत्प्रदत्तः मुनिशापात्सदस्थेषो
वल्मो हस्ती भविष्यसि जातिस्मरोप्यनाद्वाप्य भवानाश्ववाप्स्यति यदा च मन्नमतिथिं स्थहृत्वा तेन च
वत्स्यसि तदा गजत्वान्निर्मुक्तो गन्धर्वत्वं भविष्यसि उपकारस्तु तस्यापि भविष्यत्यतिथेस्तदा इत्या
दिश्यपतिरोभूत् भर्गो शीलधरोत्र सः दृष्ट्वा विरतपः क्षीणगो गायान्तत्र समक्षिपत् श्रुत्वा तत्रेकुष्णा।
मेयौ पुत्रौ द्विष्टस्य भूपतेः तस्योग्रभटसंज्ञस्य राढायाः पतिस्तस्य या मनोरमाख्यया देव्या सममतिव
सतः स्वर्वे पश्चाद्देशान्तराद्रागाल्लासको नाम नर्तकः स च नाट्यप्रयोगेण तेन स्मायदर्शयत्
देशान्तरं हरिण्यप्रहृतं तस्त्रीरूपिणाम्सृते तस्य चाभूत्तिकाभूमौ न् तेनौ नर्तकस्य सः ददर्श तनयां त
त्रत्ता सा तामश्वतीनृपः तस्याः सरूपं दृष्ट्वैव विश्वस्तोभितरां नवं सतापामृतयावकतद्राज्ञाकाम
वशी यथौ न जानीते च यत्तु भूरि तस्मिंश्चित्रे प्रविलीर्य सः प्रावेशयत्तां तत्कालेकमानतः शुद्धके ततस्त

ह्र
हृकं·
शा शां
क
४५९
456

यासनननकथाविहितोद्वाहयासह लास्यवन्यान्नृपस्तस्यैतन्न्यखोसकृतोवनः एकदा सयज्ञः सा
मिंसत्त्वशाह पुरोहिते पुत्रोनास्तीह मेतन्मे पुत्रेष्टिं समकुर्विति ततस्तच्चोदितविधिवत्सामिष्टितस्य भू
पतेः पुरोहितः सविदग्धे विद्वद्भिर्ब्राह्मणैः सह प्राशयन्मंत्रपूतं चरुं देवीतां मनोरमां भागमग्र
चरोर्ज्येष्ठां महादेवीमाप्यितस्त्वया शेषंतस्यै द्वितीयस्यै लास्यवत्यै ददौ चरुः ततस्तेनतयोः शीतयरसम
यएव्युभौ उभयोरुदरे राज्ञोः पूर्वं तो मासवभूवतः प्राप्ते च समये चात्र देवी तस्य महीपतेः मनोरमा प्र
सूते स्म पुत्रं कल्याणलक्षणं एष भीमभटो नाम जातः ख्यातः पशान्नृपः इत्यस्य चारतकाले समस्य शोभा
वतीदिवः नदन्मेघुः प्रसूतं च सापि लास्यवती सुतं पिता च तस्य समरभटं नाम्नाकरोन्नृपः अथ तौ
कृतसंस्काराववर्धेतां शनैः शिशू ज्येष्ठो भीमभटस्तत्र कनिष्ठमजयद्गुणैः ततस्तयोर्विरोधोऽभूदमतयो
वैरमवर्धत एकदा बाहुनाबाहुयुद्धकेलौ समरभटः हन्ति स्म कंठे समरभटो भीमभट हठात् ततो
भीमभटः क्रोधाद्गुर्जराभं परिवेष्टितं यथाऽसह्यं समरभटं चकारेति चिन्तितो स ते नाभिहतो गाढं सर्वं हा
रेषु स्वधमन समुत्थायांति कमाने नीतो भूतिजे सेवकैः सा ते दृष्ट्वा ययुर्द्वा च हूतोनतेस्त हकातरा तस्य मू
र्धनि मूर्धानमामृश्य रुदन्नृपः तावद्धात्रा प्रविष्टेन तदृष्ट्वा कुले च तस्मा किमेतदिति पृष्टा सुलास्यवती वमब्रवी
त् इयं भीमभटेनास्य कृता वस्था सुतस्य मे सदा चाभिभवत्येव नचाहं देव वच्मि ते इदं दृष्ट्वा त जाने हत
वैवस्याद्धिवं कथं तस्मिन्नेवं विधे पुत्रे विचारयतु वा भवान् एवं तयोक्तः प्रियया सतत्प समरभटो नृपः

ऊद्बोभीमभटं स्वात्मसन्निकर्षान्न्यवारयत् ॥ स तत्कृते च कुर्वन्नुग्रभटः शतेष्वयात् एतदर्थं तस्य स
मरभटस्य सपरिच्छदं स्वाधीनं चाकरोत् स समभोगार्थं कनीयसः ततो भीमभटं ज्येष्ठं सर्वोकारम्नपाक
रोत् ततो मातामहमाहूय सावज्ञं स समनोरमा नर्तकीराजिराज्ञा तावत्पित्रा तेन परिवर्जितः तन्मातामह हस्ता
लावेगाच्छपादलिपुत्रके तत्र मातामहः स्वे तेराज्यं दास्यतमुत्रकः इह तावच्चैव समरभटो हन्यादिप्रु
वेली इति मातवचः श्रुत्वा तो भीमभटोऽब्रवीत् क्षत्रियः समदेशस्य सदा मिल्लो - वद्धयात् पीतम
भवास्तकः शक्तो वराको माप्रवाधितं इत्युक्ते वन्तेमातामस्याब्रवीत्तेनहि भूयसः सहायात्कुरु एतदर्थं म
दीयैस्तत्पनैः इति ततो भीमभटो वादीदेतदस्मिन्शोभते पूर्वं हि समनातमस्यात्मियदं कृतं भवेत् त
स्मात दाशिषैव मया कल्याणं निर्वर्त्तामव इत्याशवासयत्तो भीमभटो निरगमत्ततः तावच्च तत्र वृद्धा
तत्पौराः सर्वे व्यचिन्तयन् श्वेनोविमेपरोराज्ञा कृतं भीमभटस्य तं नेवास्य राज्यं समरभटो हेतुं प्रमस्य
ते तदेषधूर्वे सेवायाः कालो भीमभटस्य नः इति निश्चित्य सर्वे ते पौरा भीमभटं ययुः तथाप्युसाभ्यथा
सोत्र तत्पौराभृशः समस्तस्त्वं कनिष्ठः सन्त तस्याहीदृयमेव - नृपयन् पितुः परिच्छदं कृतः परिकल्प
तदाशय तावत्त्वं शोवेदत्वा व्यविषः स्मरोऽनुवाचतो हयोर्वयस्यः समरभटमेत्य तमब्रवीत् भ्राता
वैरं न कुर्वन्तैत्तैर्धर्मेण चलतया ज्यायान्स्व वाधितं शक्यः स्यात् कीर्तिः परं तव इति वृत्वा तादृशस्य
तेन निरभत्स्यत हितोपदेशो मूर्खस्य कोपायैव न शान्तये ततः सत्कोपतो गत्वा धीरः स्वाहिजिगीषया

हू
ह.क.
श शं
को
४५७
457

ण्डलेश्वरेणोग्रभटादेकेन सह त्वं भीमभटेन समः । अथात्र मणिदत्ताख्यः कोपि देशान्तरागतः । आनीतवानश्व
रत्नमेकमप्रतिमं सर्ववर्णिकं शशांकधवलं शुद्धं शंखवाद्रिद्युतिः स्वनं दुग्धाब्धेरिव कल्लोलजालमुच्छ
लदुच्छ्रितं रोचमानं समाप्लुतं चूडामालामालादिभिः गन्धर्वकुलशैलभूतिसंसिद्धैरिव भूषितं ज्ञात्वा
तं शालेश्वरेणानेन तेनागत्य हयोत्तमं श्रीलोतिस्मरथं नैव भीमभटस्तस्माद्गृहीतवान् तत्क्षणं चात्र समरभटो
गृहीत्वा दैन्यतः मूल्येनाद्विगुणेनाश्वं वणिजो मार्गितिस्म ते पितृतो द्विगुणेनाथ तस्मै नादाद्गुणैर्यदा तदासौ
श्वबलान्वेतेनं प्रावर्तनमत्ततमात् तेनोभयोस्तयो राजपुत्रयोः शस्त्रपाणिषु भ्रमेषु यावित्तेष्वत्र समरभू
युद्धमुद्धत तत्र भीमभटो श्चण्डदोर्दण्डनिहतानुगाः स्वस्थाहयेस्त समरभटो भग्नतद्रूपात् भग्नमा
नेच यावितावेकेशोभ्राकृष्ट्य हतः विहन्ति शालदृतस्तया वत्समरभुआकुलः तावद्भीमभटः पश्चादुप
स्मेतेत्यवादयत् आस्तां मे शतितात समुड्डः एवमेवं भवेदिति ततः स शालेश्वरेणानुकोपितः श्रोणिं वेसन् प्रत्ततः
पलाय्य समरभटः पार्श्वमस्यासितः ततोत्र स्त्रीकृता - श्ववीरं भीमभटं त्वाणात् उपेत्य आत्मनः कश्चित्री
त्यविजनमब्रवीत् मातामहेोरामात्रे दीयन्ते स्वामीगृहीतः पित्तः मत्रीवसुमतिस्त्वामिदं प्रवर्धते पुनः जाना
सियाहशोभ्यत्वस्तराज्ञान्तरे विशेषतः आस्मि ख्यातिके देहे शत्रुतामवतेगतः तदात्मानं वृथमेवयशा स्वयोरस्त
सि श्रायतिर्यद्ज्ञातानासिययस्मान्मममे हितान् तद्कौशलगतोयावद्दितस्तावद्दलतस्ततः निगमस्माप्रेता
सिद्धे मातामहगृहे व्रज इति सदिशंवाद्धिस्वसमुत्तस्त्वागृहीते तेरिदे प्रेषितं भांडमह स्नेतवगृह्यताम ॥

एतस्माद्द्विजाच्छ्रुत्वा स तत्र तथेत्यभिनंद्य च स्वपीलनस्याग्निसङ्गत्यभीतोऽभीमभटो गृहीत दृष्ट्वा खशा
लिसेदेशमनरूपविभज्यते विश्वरूपपाणिपालिमारूढोभूत्सवेगाम गृहीतहेमरत्नेनद्वितीयाशक्ता
पिरोहिण्णा साहितः शाबरदत्तेन सोऽथ प्रस्थितवांस्ततः दृष्ट्वा तीसचाधातेनिशीथे स तत्पातजः
प्राप्य भीमभटो मार्गे मध्ये शबरवने महत् तत्रानवरतं तस्य सर्वयत्नस्य सगच्छतः एतद्भ्राजिष्णुरत्ना
लुशाबरशाहूप्रबोधितं उत्थाय सिंहासिशुनमुक्तं तैस्तैः सह अपादयन्नेत्रागेनरैवरुद्रयोधयः
सहितीयश्च तान्सिंहान्स वीरः सतन्तणे खड्गप्रहारालूनांगानकरकृतजीविताम् समित्रोऽपव
हस्ताश्वतरगौ यावदीक्षते तावद्विगलिततौ तौ भूमावपततामुभौ तद्दृष्ट्वा सविषादः स्नेशेव
दत्तमभाषत सखे विरुद्धात्मजनाहृदयेयत्नात्समतापिताः श्रूहियत्तशुने नापि ऋपलायामहे वि
ये येनेहापि हतास्मो यत्त्वारूढमाश्रयाह स हिमना यत्कृते विहितो देशत्यागः सोऽपि हयोऽमृतः तदस्मा
भिः कथं पद्भ्यां गन्तव्यमटवीनिशि एवमुक्तस्तेन सह स्नेहख्चवेदतत्समब्रवीत् नेत नत्वं जयतिय सौरु
बविपुरं वि निसर्गसत्त्वस्यैववायये यैर्गणानसजीयते वातोऽद्रिव किं कर्याद्दीश्वराकोपितस्य मः त
देस्याहृढयेयाशैवोऽत्रजानोतेनिवादिना शाबरदत्तेन समग्रायाद्भीमभटस्ततः व्यतिक्रान्तस्य शत
वैः कान्तारमध्यतस्ततः शबरपादितपादस्य शबरीपथे हीयत ड दृतेऽथ जगाहीयेभानौ वेशान्तसौम्य
पि मार्गाद्द्विनीमतोऽन्ये शुमपुर काणितालिश्च दिदृक्षा सिंहादिसंकीर्णां नीतेयमटवी मिमां जल

हं
हक.
शा शं
की
४५८
458

तिष्ठतो स्फुल्लनुवेषम्यो ममवलोकयतं क्रमेणागाल्लुनुद्रमैः समाकीर्णं तपस्विनां पुलिनं जह्नुकन्या
याः प्राप्तस्तस्य वयस्यकः तत्र शार्दूलशिशिरावासलग्नचन्द्राग्न्यैरिव तज्जलैः स्नात्वाद्भिः पीतैः श्रान्तो विश्रा
म्यति स्म मः गाथामागीयमानानीनितेभ्यः महाप्राणमिषेः शंखदत्तोपनीतिस्त्रैदेहभृति यथनह उत्तरी
तमशार्केयाच श्रूणमालोक्य जाह्नवी तरंगहस्तैस्समस्तद्धापयतीमिवोच्छ्रितैः तस्याः कूलेन समेता
गत्वा ग्रामाललुपुत्रकं स्नायापयस्कमन्दरालीद्विजनस्याटजो गत्वे एकाकी किं करोषीति पृष्टः सोऽब्र
वीन्मम पात्र गृहे वाराणसीवासी श्रीकण्ठाख्यो द्विजात्मजः नीलकण्ठाभिधः पित्रा कृतसंस्कारः पञ्चतैः
सोऽहं गुरुकुलाधीतविद्यो बालो निजे गृहे उपैमि यावत्तावन्मे विनष्टाः सर्वबान्धवाः तेनानाथोऽर्थ
हीनश्चाहं स्थाम्ये द्विःखितः निर्विण्णोऽहमिह गगनतपस्वी श्रमेऽधिश्रियं ततः स मे ब्रवीद्वीत
रागान्नाफलानि मे एतानि त्वोदेस्ति शेहयावत्साम्यमिषेच्छितं एतच्छ्रुत्वा प्रत्युवाच गत्वास्तातेनि शा
त्ये प्राप्तफलानि गंगायामप्यानानि जलेनत्वे तान्यनीयाममृतस्वादू सुखं देहे च भुक्तवान् एवं तत्रा स
तोऽहं प्राग्मामस्तन्महमिहास्थितः इति तेनोदिते शंखदत्तं भीमभटोऽब्रवीत् गृहे मा गाहस्यपर्याशं दृष्टा
निगुणानेव यत्नं तच्छ्रुत्वा स्थित्वा चास्तनराजसुतो यथ सः मात्रानि दृष्ट तद्रूपमदानसैमाद्विजन्मन
ग्रलक्षमूलकोशानामहं स महतां हि किं ग्रकारीं तापरसानि तवेच्छितं इति तत्क्षणं कृतार्थीकृ
स्ते विद्य तलोगानामसर्वतः चिन्तयन्नेपायं गतायां तामवासरा तदा भीमभटो मूर्ध्नि बद्धासि

विभूषणः। श्रीदत्तस्तु नोदेश्यां तरीं तां तामवाप्तवान् मध्यभागे च वार्योघे हृतो दूरं तव यस्यकः। कश्चिद्विनीतिका वामा यो ह्रियमाणः स्ववीचिभिः पारंशमस्समिद्ध्रेन श्रीदत्तस्य पश्यतः अनिच्छतस्त्वा
नुतटं तस्यास्तमगमद्रविः ततो निराशो हा मित्रेत्याक्रन्दन्तिष्ठन्नीविनैः गंगायास्तत्र समास्तान मुग्ध
तोऽभून्निशामुखे जीवितं मे सखा देवि जाह्नव्यपहृतस्त्वया नत्वहं सन्देहमप्येतं तं गृहाण पुनर्मम
इत्युक्त्वा यावदात्मानं देहेऽस्मिन्क्षिपति तत्र सः तावद्वारिविभूत्वात्वा उद्गता तस्यास्तु मध्यतः अब्रवीत्तं
ब्रूसंवेगान्तुष्टा माते च तत्क्षणं मा पुत्र साहसं कार्षीः स ते जीवन्सखा स्थितः अचिरेण च सेयो भाल
वतेन भविष्यति प्रतिलोमानुलोमाख्यां विद्यामेतां गृहाण मे अदृश्यः स्याम यैतामनुलोमोपठ
नः प्रतिलोमोपठं कुर्याद्दृष्टरूपप्रकाशने एतत्प्रभावाद्विधेयं वत्स समादरोऽस्मिता एतत्प्रभा
वात्वं वास्याष्टप्राराजा भविष्यति इत्युक्त्वा दत्तविद्या सा तिरोऽभूत्तस्य जाह्नवी ज्ञाताद्यः सखिलाभा
शेषमरणात्सोऽप्युपारमत् मित्रप्राप्त्युत्सुकोऽतीताकृष्ट्वामसमरवत्तपा प्रातर्भीमभटं तत्र सखिवत्प्रस्थिता।
वान्सतः अथ्याने कुमारं तं श्रीदत्तं परीभ्रमन् देशे स लाटविषयं करालविन्ध्यापदेककः यत्रास्ते की
र्णोविद्योपिजनस्त्रिंत्रोगुत्तलस्थितः नित्ययोपि कलानां यो न रोषाकारशङ्कभाक् अथ्रान्तनंगादेवकुला
वामाविलोकयत् भ्रान्तानामक्षतनारायणमेकोशान्तामवाप्तवान् तत्र प्रविश्य सोऽपश्यत्कितेवानन्ददेव
नः कटिकर्पटमात्रैकवसनानपि पेशलः विभक्तैः पीवरैः स्त्रीगैर्भेरव्यायामसत्त्वकैः श्रमतो गृह्णमे

बृ
हक
था शां
की
४५८
459

श्वर्य्यमर्थ्यार्थ्याश्रितनत्कलं कृत्वा त्वा पैश्चैतैः साकं प्रतनसाभ्भते स्मसः अयमाभरणोस्माकंमस्य
इस्मात्तद्भुद्धिभिः ततस्तेन हृतं तेनोर्जितनादेशविलंघते धूर्तैर्यद्धं चायितानामेलैरभू त्तसमुपार्जितं हा
रितार्थ्यांस्तुकितवान्सगृहान्तातमयनान ह्यरापितमुजोहद्धासतात्तामभदोब्रवीत कागच्छथेदगृ
हणीष्ययतोकिममनामम मयैतद्दैवमिदं भोगापूर्वं वेष्टातकिमम भवद्भिःसहशातिष्ठात्मसखीन्ताश्रोम्म
हेद्रुतः इतितत्मिंवदमेवतेष्ठः गृहणान्तवद्भिया अदात्तेपणकोनामतत्रैकः कितवोब्रवीत नहृत
पतिभायेकाहारितेयमसीयते तथाप्येषसदरूतायपमसभृश्यच्छेति स्वेच्छयाजितमप्यर्थं तत्र्तहायी
मोवयतकिं तच्छ्रुत्वा तेद्युवन्नमेसर्वं वेदेषशाश्वते नाहशक्तहतेस्ताभिसन्दानऽपपद्यते एवमुक्त्वैव
तस्तात्समतावीगंतत्थेतितैः अथ्याङ्गीमभटः सखमदानेभसञ्जुतद्धनं तदर्थेनश्चैतैः साकमुपातेसकृ
दुर्बकैः गत्वा भोजनपानायैर्भिहृतानडुपाहृतैः तत्रात्तदपणायैस्तैः ष्टष्टस्तेभ्योब्रवीतिजे सर्वेशना
मद्वंतातमशृष्वच्छ्रुतथैववतान अथैवमदत्तपणस्तसैसोदंतमभ्ययात शिवदत्ताभियातोभूच्छ्रालेला
स्तितनाश्वे तत्राहंवसहरन्तालोमहाधनवतः स्ततः वालेमयाशास्त्रविद्याऽवद्यविद्याः शिक्षिता ततो
विवाहः पित्रामेविहितः सदृशात्कुलात मातावममहोद्राऽस्यानिकोपना तयाचोद्वेजितोयदेहस्थामास
पोरशृह पितामेस्वगृहस्तकामासमानः काण्यतर्कितः तदृच्छासमभ्योत्सायाश्रितगृहविद्यावहं यत्नात्रिपुलवा
भार्य्यामापिभीतानथाकरोत अमनातततमानातद्ष्यतकःयेविततलहोयता नुसीष्या नेतरत्तानेदैन्यातापचवेकतंव

प्रमयानोविवाहंवसमसमानाउराश्राया कोहिसाजयिंशु शकोवक्रेः संरहनात्मतो ततस्तस्यावि
तद्दैलैस्युष्टितैः समसमाविगत खिनाभार्याचिनिर्यांसनज्ञानेकृतानाशृहान अग्रयोहिग्नोशृहेसतकमनाग्र
पिबलाद्दृह मिलिताबेधुभिः पापैर्विवाहकारितोपर सापिभार्यासमसनपानच्चामततापिनास्वया न
दृष्यपाशेनात्मानेव्यापादितवतीमृथा ततोहंनितरांखिन्नोविदेशंगतस्मुयतः निवाह्यश्रीवंधुभि
वर्णयमातरउक्तम पित्रप्रवासमनातरोमेकारणात्तरवादिता नेषांनसमसयोनाभूत्मधुमादारहशृविका
कायिनामयेकोतेपरिणीतामृषाश्रवः श्रानीयसस्यापिनामातृगृहेमत्रापितागीले इदिवैकाकृ
तावासनारीकर्मकरीतिभा मयैषानुत्ततोभार्यायास्यापिनावहष्यगारहे तेवाहंपाशुनात्रैवसगृहेशु
ष्यवासह्दे नगतसंवयातत्रनांगतमामितस्तया श्रावयन्तेनवाप्रोज्झनसावेत्तिहिंसप्रति इमाहवा
मभुवंचाहमवसमसतसापितत ततोदियातेषुपरात्तोकपटहसुसा नकस्यचिदपिप्रापत्सगोः।
लैतगृहेस्थितो तदाप्रमनामासामयीतमाहंसस्वयमेकदा तामासाकरेतिस्मासाहलताकाललगृहा।
गते स्फुताकुरप्रविष्टेनमयासर्वेश्चबांधवैः दृष्टाकिमेतदृहिनिष्टप्रासाभैवमभ्यधात ईदृशी
स्नुषयायासविनाहेतोः कृतामम श्रवस्थानादिदानीमेमसत्तैववनिष्कृतिः तक्षुत्वेवसकोपास्तेता
महादायबांधवाः तत्राश्वाकुतमयात्ताकेपत्रसादारहशृविका अपासर्गात्सगुहृदल्पहारयावहिंशति
ते तावत्काष्टमयीनारीमपश्यत्तत्रकेवले ततोविडंबितात्माऽहंसतत्तावितलंदितो उपसप्रमयाः

हृ
हृक.
श शो
के
४६०
460

यातावोपूर्वास्तेयथागतं अहंचसकलांतदेशोधाम्यन्नितसमवासवान् अहंदेशामिह्रवधूतशालांदैवा
त्किलाविशं अथैनान्तहमद्राक्षंपंचाथोदीध्यतेजनान् इमेचंडभुजेमाणाश्चमेतपोसहपदंतथा अहंशुश्रम
शानवेतालसिमेकालवशेनतथा शापांश्रुत्वाश्रमेतेचपूर्वासंलक्ष्यपणकमान् एतैःसमंचधूर्तेनतत्रक्रीडि
तवानहं दासः स्याहिजितोजेतारितिबद्धामिथःपणं ततोधूर्तेनविजितामममरादासमिमेगताः अहंशु
र्तेजितस्तेषांदासस्ताताममागताःस्वयं एभिःसमंचवसतःस्वडःखैविस्मरतेमम नाम्नावस्थाचितेनाथाविद्य
दत्तपर्णांचमां इस्त्रलेसमकालोनमेविदेहवंशूहितात्मभिः एतैःमहोद्यतःशुभेपसंवाचार्यमिलितोपरैः त
दिहांतीक्षमहमाकंप्रभुः प्राणेवचेनया शुश्रुत्वयान्नमस्माभिस्त्रदृत्तगुणराशिभिः इत्यस्त्वत्पणेनोक्तेस्वह
तेनतेक्रमेणाते सर्वेभीमभटायामेषुदेतान्समानकारयन् ततोयथेष्टमपानाभिःकलाभिश्चोदितास
नः प्रवीणस्तानस्वोमत्वाकृतामाविविधाःकथाः नीताविहारोणक्षितंदृष्ट्वाथैरदीदिश उद्गमसमानशीला
श्रुतिलकालेकृतानतो ग्रामाद्भीमभटस्तस्मादुथानाश्वनृपात्मजः अत्तत्पणकाद्यास्तेषड्भिःसहनदीसद
तैःसमेनिष्टतस्ताद्यतस्यप्रोदृडयामागमत शोसंतीवमहाहस्याभिप्रहृष्टश्चचनगोजितैः तदाचात्रविपाशाख्यान
दीमत्तास्समुद्भूता प्रतीपवाहिनीजातासावनौच्चेनप्रितता समासूर्यमहावारिपूरेणश्लितं
चमा डोचप्रशान्ताववभोथिसेमुखीवजगामसा तस्मिन्कालेतत्रानीयद्विसस्तेनो
यवारिणा महामत्स्योगारीयस्ताद्धामतसौभूतदीतटे दृष्ट्वाचतंप्रयाचेवनिर्दंतेविविधायुधा ॥

तत्रस्थाः पाटयामासुर्जेनास्तस्योदरं तिमेः पाटितात्तिमेर्गात्स्थास्य तस्माज्जीवन्मृताद्विजः ततः स्फू
र्जनाज्जुतांस्तत्र लोकः कोलाहलं व्यधात् तच्छ्रुत्वा सह मित्रैस्तैर्गतो भीमभटोऽत्र सः अपश्यच्छंखदत्तं तं नि
मित्रं मत्स्याद्विनिर्गतं समाश्लिष्य च भावितात्मा सिंचयामास कृपिस्थितं भीतोदरहरीवास विस्मयप्रज्वालयन्निव
सोऽपि तद्विपदुत्तीर्णः प्राप्यानपारसंभव सुहृदं शंखदत्तोऽपि गाढं तस्य वाहुं तस्थिवान् तदा ततो भीमभटेनात्रते
न पृष्टः स कोऽत्र वाता शंखदत्तः स्वहस्तेन तस्मै सर्वमेवमब्रवीत् तदा गंगोऽभिवेगेन हृतस्त्वत्तो दृष्टिगो
चरात् अशोकितेन नीतोऽस्मि मत्स्येनातिमहीयसा तस्योदरं महावेश्मप्रविष्टोऽहं हतनष्टाशिर्ं अतिष्टन्त्व
विकोत्कृतं तन्मांसं भक्षयन्तथा अथ सोऽहमिहानीय वार्यतेमः कथंचन मत्स्योऽहततो जनैरेभिः कृष्ट
स्थास्योदरादहं दृष्टोऽस्मि यावत् त्वमर्कस्य प्रकाशोऽसि तादृशः एष मे मित्रवृत्तान्तो वैचित्र्यात् स मतः परं इत्यु
क्ते शंखदत्तेन तेन भीमभटस्तु सः अन्ये च सर्वे तत्रस्था विस्मयादेवमब्रुवन् कोऽयं नामातिनिदारुणेम
त्स्येनात्योऽभीक्ष्णं तत्कृतिः क्वचिन्न हृत्वा नातेन विपाशाय्यानिवेशनं क्वावधस्तस्य तस्मात्स्वजीवितः क्वास्य
निर्गमः अहो विधेरचिन्त्यैव गतिरद्भुतकर्मणः इत्यादिभिः सहर्षवद्भिस्तत्पौरकादिभिः अभ्युपच्छं
खदत्तं तं धाम भीमभटो निजे तत्र चापाद्यरत्नानि वस्त्राणि पश्यन्स मस्तवः तेनैव वर्षाजाननिवस
लोको दत्तास्तु नः ततस्तेन समं तत्र तस्मिं भीमभटोऽस्थिते ग्रामग्रामाज्जीमस्य वादेशेनागराजस्य वाहकः त
दृश्यनायमश्रायाद्राजगृहः सुहृदयुतः सिहमहाजनं तस्य नामाग्र व्यस्पकेतनं तत्रपाणा व्यतन्कां ति

बृ
हत्क·
श्लो
क
४५१
५८

प्रसारे मालदामभिः भूतेभोगिमणिकान्तैः पातालोदरसन्निभे गत्वा दक्षिणतोऽपश्यन्महान्तं तत्र सर
स्फारं फणारत्नप्रभापुञ्जैरिव रक्ताम्बुजैश्चितं विषाग्निधूमपटलैरिव नीलोत्पलैर्वृतं भूतेवानपतनस्थैर्य
क्लिरवणाद्यैः सौम्यः समुद्रो मुखस्य पुरोऽस्य प्रतिभाति मे अनन्यसहा विस्त्रीकस्य हृतस्त्रीकः स शोभिणा
इति यावच्च तं दृष्ट्वा स वितर्कयति विस्मितः तावत्तस्मान्तीर्थनिर्यातामद्राक्षीत्तत्र कन्यकां राज्ञो लाटेश्वरस्यात्र
चन्द्रादित्यस्य पुत्रिकां जातां कुवलयावल्यां नाम्ना हेमावलीं स्फुटां श्रेणीपङ्क्तेताप्यमैर्यस्यादृश्यानुका
रिभिः चन्द्रधात्वपलोनेकोमसंभावोनिमेषतः साश्चर्यपेलवव- पुष्कोटिशामस्फुरन्मुणा शुभिग्रायेनम
ध्येनसान्त्वमयीव यन्त्रलेता दृष्टैव निरवलिते- रपिलोचनमायकैः अतोऽभयच्छीमभटं हृदि निर्भिय
तेन रा सोऽपि तस्याः प्रविशेपवति र्यग्रयनवर्त्मना हतोशमहर्दुर्यज्ञान्तैर्दयितस्काः ततोशसविर
साभदन्तचेटीमुखेनसा श्राविण्यतिसमित्रे प्यन्तम्सनानामन्दादिके श्रमाञ्चसापरिजनेनीयमानास्व
मंदिरं स्नातात्राविवर्तितसन्नीमुद्गसत्कृदयादृशा ततो भीमभटः सोऽपि स्नात्वा स सखिभिः सह प्रययावनिजप्रिया
प्रेमपाशबद्ध- लक्ष्मितिः तत्र तस्मै ददुर्णा हृतीतां चेटी राजकन्यका हेमावलीत्यसज्जत्यदत्त्वासंदेशमीप्सितं सा
भुञ्जेमतमाहस्मचेटी भीमभटं रहः देवहेमावली राजसुता त्वामनुतापयति क्रियमाणाः स्मरोच्चेण दृष्टा
प्रणयिनं जनं इमं दुतमनाहस्मनयुक्तोऽतितनटस्यता इति संप्राप्य हृतीतोदयितावचनामृतं लब्धजी
वितहृष्टस्ता सोऽथ भीमभटोऽब्रवीत् उच्यमाननतटस्योहमिनिवेजिनं केप्रिया नद्वचस्तत्करोम्यमि

कालमात्रावलंबनः प्रसंसंभावयिष्यामि न क्रमं ततः पुरस्थितां विद्याच्छन्नो विशंति हि नात्र दूष
ति कोपिमा इत्युक्ता तेन चेटी सा तद्गृहागता शशंस तत् हंसावल्यै ततः सापि तस्थौ तत्संगसोत्सुकाली
सोपि श्रेष्ठसमये दिव्याभरणभूषितः योगावितीर्णविद्यायाश्चानुतोमेनपाठतः अदृशीभूयगता
तुतस्यान्त्रतः पुरेतमं सम्मानविशङ्कोमभटः प्राविविशे कृतेनया रतिप्रीतिकरे तत्र कालागुरुस्त
गंधिनि दशार्धवर्णविमलपुष्पप्रकारशोभिते कामोद्यानतिभेकोतानतावहार्दिश्मोर्भा सोपश्य
त्तोगमस्थिपावत्नीअमृवसन्निभा प्रतिलोमेनविद्यावतोपठितामदृश्यतां सहसा सभया लस्यपाज्ञ
श्रुयायातोभवत् सातं दृष्ट्वैव सानंदश्चलकोकंपसाध्वसा रणत्साभरणातोयष्ठिनप्सदिवतत्वणं
श्वासीच्चकमकाभावलज्जयावनतानना कर्तव्यमिव दृष्ट्वेक्षतीहरपंतमलहृतिकृत मुग्धेश्वका
शितस्यापि क्रियाकिंचेतसोऽधुना निगूहतेननहृत्स्तक्ष्यमेयन्नगृह्यते श्रुत्वैकोगोश्रुचैतनहिवत
स्पिके ब्रुवं इत्यादिभिवचोभिस्तामनमेत्यवदनकोमेः विद्याप्रहृष्टदेवीगुणलज्जाभीममदेोषमः गा
धर्वोद्वाहविधिनाभार्याहंसावलीमथात नीतातयासमेरात्रिं तन्मुखोन्मुखालिनीतया कृष्ट्वान्तोन
कमेक्ष्यामीत्यामंत्र्यागात्स्वमाश्रयं तांच हंसावलीं तत्र प्रविष्टाः सुममहत्तराः प्रातरंतःपुरेद्रात्त्यु
कांसंभोगलक्षणैः लुलितालककेशांतामाईरतनखक्षतां साताः स्वरक्षाश्रेणिप्रमाणघातोलि
ताभिव गत्वाचराज्ञे तनयित्रेनेप्राशेसलघेवतत सोपि तत्रत्यथाहमेनकंचाराननेवेदितं कोपिभी

ह
ह क.
श्रा श्री
की
४६२
462

मभटो मित्रैः सहितस्तत्र स्वेच्छं नीतः प्रदेशे भूपस्तोषितोऽतः परमागते शक्तितः प्रविष्टं तेन श्री
विद्याप्रभावतः दृष्ट्वा संभाव्य मिष्टवचा राजा तेन निर्येच्छतः गत्वाचरितेजगाद सोऽपि तामेवमादिशत्
दृष्टेपायः प्रविष्टोऽत्रत्य गुप्तेनाममानुषः उत्तमानुपते हे वयावत्त्वपृच्छामि किं विदं श्रुत्वाऽपि हृष्टोऽभू
यमेवं मद्वचनेन ते प्रकटं प्रार्थितो ममः किं न मन्त्रनयाऽत्वया इहस्य किं कृतेनाद्य गुणको हि वरः कृतः
इस्तका प्रेषिता राज्ञा ताम नावा रत्नथेवते द्वारस्थाप्य तद्वाक्यमाह भीमभटाय तत्र सोऽपि तातेन सिमिए
ह्रेतित्युह्वाऽध्यंपतन्निश्चितः सुधीरो राजपुत्रस्ताम्रसभाषत मद्वाक्याहूतराजानं प्रातरुद्याने मम
ते तत्र मावेदयिष्यामि रात्रिरंथा हि संप्रति तच्छ्रुत्वा निर्गते तस्मिन्दृष्टो भूपः प्रातर्भीमभ
टः सोऽथ ततो यासीत्स्वदेवोद्युति तेनच्छ्रुत्वाकृतो नाममेवं गोविन्दैः समसभिः ग्रामोद्यानमगमत्स चन्द्रा
दिसमस्तभूपतेः ततो जोयैर्थसौंदर्यदर्शितानामेन सत्कृते निजो विनात मनासीने तस्मिन्भीमभटेऽद्विजः स
तत्र स्वाशीर्वादतो राजानं तमभाषत राजन्नुग्रभटस्याग्रजोऽयं राज्ञावन्तेः सुतः श्रुतवंशविद्यामाहात्म्य
दृष्ट्वातिक्रमविक्रमः नाम्नाभीमभटो भ्रातृत्वतस्तेनोरिहागतः तच्छ्रुत्वा राज्ञि हृष्टे तस्य स्वयमेवेस्त
ते हंतयमाः स्वरूपत्वा राजा श्रुद्धितवास्ततः प्रासाच्छ्वतितो हाहविभवप्रक्रियाथतो सतोऽहसावलो
भीमभटाय विभवाततः ततो भीमभटो भूतिहस्तपञ्चग्रामलाभवान् हस्तावस्याचलदानाचसहासीन
नेत्रतिदृष्टतः दिनेश्वतस्मै पञ्चशीलात्राजेसमभ्यतत चेद्रादिसः सदृष्टः सम्प्रवः प्रवाजहृते ग्रथ

भीमभटः प्राप्यतद्राज्यमशेषमकृती सम्पत्तैः सममित्रीवीरैः शंखदत्तादिभिः सह गतेष्वहःसु दि
नेष्वेकस्मिन्वासरे भोजनान्तसमो स्मृत्वाणोत् प्रयागे मेत्पितरं स्मृत्वा समग्रभटं नृप अभिषिच्य चैतेन सेनाराज्येषु
सृष्टेन पुत्रं कनिष्ठं समरभटं तं नरकोत्सुकेत ततोनुशोचयपितरं कृत्वा तस्यौर्ध्वदेहिकं तस्मै सहृत
समरभटाय प्राहिणोन्नृपः तातसिंहासने मृत्युनरकोशरकात्व योग्यतामसतन्त्वं हि लाटरा
ज्ये त्वमपि अन्तरुत्थापितेरोळं तनतस्मिन्निलिकस्य च सेदिहस्ते लेखेन दायादस्यापकारिणः स
वहतोद्भूतगान्नालेखं तस्मै समर्पयत आवेदितात्मा समरभटाय अस्थानवर्तिने सोपि तातदृशं भी
मभट नामाकमुद्रितं वाचयित्वैव समरभटः क्रुद्धोभ्यभाषत अयोग्य इति पित्रा यो देशान्निर्वासि
तः श्रृणु तस्यैषाद्य इतिवीतस्य शुभ्रकामित्यामिमानिना सिंहायते स्मृगालोपि स्व शुश्रूषः स्थितः सिंह
स्य दर्शने प्राप्ते त्रायते स तुनाटशः इमापुत्रष्पिले लेन संदिश्य च तथैव ततः सोपि भीमभटाय स्वप्रति
हृतं विसृष्टवान् प्रतिहृतोपि गत्वास्मलाटदेशेश्वरायतं तस्मै भीमभटाय आदात्सर्वं मृत्यानिवेदि
तः सोपि भीमभटस्तस्मै लेखं तत्रानुपाठिते श्रुत्वा हृहासो दायादप्रतिहतं तमभ्यधात् गच्छोरर
तमहाकचाद्भूमि तेन नरकोत्सुकेन अथवा गृहे शत्रु रमाद्धृतिनोस्मि मया न तदा बालस्तावत्त्वयच्छुनि द्वाभि
छेनाधुनापुनः निश्चितेत्वा शहेष्यामि वत्सलत्स्यातिकोपितः सज्जो भव इति तैरेव जानीहि प्राप्तमत्रमा
स्त्रकाशे चहृतेनेयातो भीमभटोभ्यधात् तस्मिन्गजादिह्मास्रू ठितो जेन्ताव रयोज्ज्वले दानुरुस्वलनतइ

ह
ह क॰
प शा
के
८६३
463

नारसैन्य॰ महाम्बुधिः समाश्रयन्तवासंस्वे स्वेहपसंस्थितैः समंते राजपुत्रैश्च प्रस्थितैः सब
लैर्दिशः एवं भीमभटोगत्वासमरोद्भवां मामवान् ऊर्वेमेतारजोराशिमूर्च्छिताऽर्कप्रभेनभः तावत्सु
सोपिसमरभटोऽत्युद्धान्तपोलसी सन्नहस्सेनयान्तस्पतिनायो॰ हुभुत्रतः मिलितः सचतौसैमजलधी
पूर्वपश्चिमौ प्रवृत्तेच भूतानां महावप्रलयेमहान् सशाहृत्कह्लममपातजन्मातत्रनलोनभः कृष्ण
त्कृतानंदताग्ररत्नाहृश्वाहृताम् वहन्निसवनारावास्तीसाग्रायप॰ लस्तताः वीरावलोकिनाक
स्त्रीलोचनपातविभ्रमाः ततोरणवितानामासेनतिवीवधवादिता नृपसत्कवेयाश्चरुवन्तस्त्रमोगनरंनभः
कोरकवाहिनीवात्रप्रसन्नाभक्तमालिनी ग्रहसत्कालरात्रीवुजंतवक्रमसद्भृ॰ द्री स्तगणस्त्रशलवद
लैनतेनातत्पणेनच तेस्तुरंगभुजगायपेवाद्रुयुद्धविशारदैः समंमहावलैः सूरैसमुद्रेहिररैरिव
सतन्त्रीभीमभटोभीतोत्थानैःसेन्यधनुर्धरः भग्रश्चसेनेसमरभटः सोथरथस्थितः प्रथावारभतक्रुद्धो
रणाब्धौमेदरावितं ततोभीमभटस्तस्यवाराणाख्योभिपत्सलः सचतेनामाराहतोगणस्तस्यापतद्भुवि
ततस्तौविरथौहावयप्यभूतांपा॰ चारिणौ गृहीतवर्मखङ्गावपरातीपवतौतदा ढेढयुद्धेननृपते ग्रा।
मुथेनामसतौ विद्यावशादसुपनहूत्वाशक्तोपितद्वये यतमोपेद्वीनतेशत्रुतथाभीमभटोवधीत
प्रसययुध्यमानस्तनसमवर्ष्ठीनसम्भिन्नं खङ्गेनखट्वाङ्गुद्धतोत्तनकीतमयप्सवः खङ्गेवतास्मितस्समरभटेसमया।
वतोसितेकप्रहरेनसायुधावावरेवगगनानिस्तिहवारणः गतेसमाशिंसंग्रामेवेदिमानायसस्तनः गाढयुद्धीभीमभटः

प्राविशत्स्वात्विभिः सह चिरप्रवासोपयातो हंसाविलत्वमानतं सरसमिव कौमुद्यां दर्शनीयोऽका
मनंदयत् पौराभिनंदितस्त्वाथ कृती सिंहासनोपितः उपाविशत्तत्स्वविवैः प्रत्यमात्यगुणाश्रियः
समानप्रकृतीः कृत्स्नान्तत्स्वविहितोत्सवः शुभेऽह्नि शंखरवस्नायलाटराज्येऽभिषिक्तवान् तेष्वेवलाटवि
षयं तदुग्राजवलाविते तेभ्यो दत्त्वा यत्तादिभ्यो दद्योग्रामानुस्सृनिच तैर्वृतोऽथ सनत्रासीत्स्वशासनै
त्रकं पदं लाटे दत्तवत्या देव्या हंसावल्यानया सह क्रमास्सुजिताः पृथ्वीसाहृस्मनः पकामका तत्रैके
गेकस्मिन्कोऽभूत्तस्योग्रभीमभटो नृपः सचिवश्रुमस्तलभाग्यस्वक्रीडमेतः पुत्रैः सह ग्रंभंतत्रागतनिरागास्सा
नादिव्यमवैनमः सुप्रैकदासुनिर्दृष्टनमुतंकोपयदृच्छया पूर्वं शर्वं समारोशपाककालरवायामत
द्वारप्रामेमनुनोचास्मिन्द्याल्यप्रावेदन्त्वच राजा राजामरैश्वर्यदर्पो यो नाकिला शृणोत् ततः शु।
द्वाममुनिस्तस्मै राक्षोपापमरादिमं मदायपरात्मपृष्ठस्त्वं वन्योहस्तीभविष्यसि तच्छ्रुत्वा सभयाद्गु
मदोनिभीमभूपतिः दीनैः प्रसादयद्वाक्यैर्मुनिं तेन चरणानतः ततः सशान्तकोपः सन्मस्महर्षिस्तम
भाषत भविष्यति द्विपत्वावद्भाजन्मस्मानदत्सयथा किंतप्रवेइशक्रन्नाधाम्नाशापावसादितं स्रगं
कदमनसप्रिवं च चक्रे वैकल्प्यमागतं समाश्वासयन्तियो भूतेयदानस्मैश्ववदस्य सहृष्टोभृतनेदेतस्मात्
मोदं प्राप्य मलिश्यापतः तस्य प्राशिसिरश्योत्दृष्टेशपर्वतनमवापृस्यसि सचात्तिथिस्लेवव्हपनिवसमपथे
नदा इमहैवमुनिः प्रापाडतंकः सयथागतं सोऽपि भीमभटोहस्ती सम्पन्नो राज्यविच्युतः तमिमं

श
हक
श श्री
को
५६८
५६५

मां राजीभूतं विद्धि भीमभटं सखे स च प्रचंडशक्तिस्त्वं जाने शापांतप्रथमे एवं श्रुत्वा नागराजाकारं महत्कामी
ममभटो श्वसः तत्क्षणं दिव्यविभवो गांधर्वः समपद्यत प्रचंडशक्तिश्चैषु समतो वन्नालोकतोत्सवः तत्का
लमेव संजलेपश्यणं गांधर्वं मत्वरंते तावच्च वल्लीजालांतः स्थितः श्रुत्वा तयोः कथां सहितास्मैः समाविवेः स
टद्धोत्स्वनिश्चयः मृगांकदत्तः कालज्ञः प्रथान्यभसाद्भुतं प्रचंडशक्तिं जग्राह तं कंठे निजमंत्रिणं सो
पि कंठ स्थावधैसितो गा इव वीक्षितं प्रचंडशक्तिं महसापारस्योत्र ग्रहीत्सप्रभुं ततस्तौ चिरविश्लिष्टसं
श्लिष्टौ नृशाङ्कः एवं तौ सभीमभटो गांधर्वो हृष्टो लोपर्यसान्वयत् मृगांकदत्तोपि सतं गांधर्वं तातो ब्रवीत् य
दृष्ट्वा मिर्यत्स त्वया यात्रार्मे नाद्यनः वृद्ध्यक्तम् कामं तुव त्वाहा त्वामनुमोक्षते स्फुवेन तस्तोपि
गांधर्वो राजपुत्रमुवाच तं श्राविताल्सदिवान्कृतत्वा ह्वच शेषा नवाप्स्यसि तां शशांकवतीं भार्यां सार्वभौ
च महीतले नदयैर्यं न धार्यते कल्याणिनामाययाम्यहं तदा वसन्निपाल्येत यदा तेसा स्मोक्ष्यसि इति स
विगतशापः श्रावकल्याणितोषः प्रकटितसत्विभावो राजपुत्रं तमुक्त्वा प्रसभमनुदयत ज्योवालके श्रू
द्धार्वाणानुत्विवितोशोन मत्वा गांधर्वपुष्पैः सोपि प्रचंडशक्तिं प्राप्य वनेस्मत्रिभिः सहितः श्रुत्वा यत्मृगां
कदत्तो जातधृतिर्नृपसुतस्तत्रैव इति श्रीमहासोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवती
लंबके सप्तमस्तरंगः आदितस्तरंगः समाप्तिनमः ७४ श्रवः पंवे तालपंचविंशिका भविष्यति
डोरंतगुहागारीरं ज्ञा प्रत्ययमंदरां दोलनात् लालितकथामस्तत्स्वमत्वाशुपेत ऊर्ने प्रमसागरमवेति

१०३

ये विगतविघ्नं लब्धद्वयो पुरंदरयति वेत्तुं योऽभुविभवप्रसादेन ते जितं विघ्नजिताय सर्वशश्च प्रहृष्टैः शि
वाभ्यर्चितः तावल्लोकराज्याभ्युताय पतेतिन्न सतः ततोऽतिवासरात्रिं ताः प्रभाते काननात्ततः प्रचंडश
क्ति प्रमुखैः प्रतस्थे सचिवैः सह सशशांकवती हेतोः पुनरुज्जयिनीं प्रति मृगांकदत्तः प्रययौ विंध
प्रांतान्सममंत्रिणः गच्छतान्ददृशे तेन मार्गे विक्रमकेसरी मंत्री प्रसाति विक्रांतेनोऽसमानोऽनभस्तलेद
र्पणे तेना समं मंत्रिभ्यो यावत्तेन समं भ्रमात् तावत्स मंत्री गगनात्तत्समीपे वनीतिवान् अवरुह्य चतस्या
मुपसः स्कंधाद्रुपसमः मृगांकदत्तेऽजग्राह पादयोः साश्रुलोचनः तेनाश्लिष्टश्च तेन तथा तन्मंत्रिभिः
क्रमात् विससर्ज भुजौ सेंतं स्मृतो भ्येऽच्छ स्सामिति ततो मृगांकदत्तेन कौतुकादुपविश्य सः पृष्टः
स्वादेतमाचख्यौ वनेविक्रमकेसरी तदा भवद्भ्यो विप्रहोत्पातशापात्परिभ्रमन् बहुमहानि चिन्वानो
युष्मान्हमत्वितय गच्छाम्युज्जयिनीं तत्र गंतव्यं ते भुवे यतः एवं निश्चित्य समवप्राप्याम हेतोऽनर्गीं प्रति
क्रमात्तन्निकटं प्राप्य ग्राममुद्गलस्य लाभियं वापीतटे हमेकस्मिन्वृत्तस्तत्रमुपाविशं तत्रैव समर्पंद
प्राप्तो वृद्धो ब्राह्मणो ऽब्रवीत इतः उत्तिष्ठ मा ज्ञमदीयां गातिमा स्मासि इहाविलिह्ण महासर्पो येन द
ष्टो हजाऽद्दिनः उपनोऽस्मा सुखे वाप्यामेषा ह्रदेह मज्जिते इस्तस्तु वेतेहापयादेहमायां निवार्यंत तत्रा
कार्यमहं विषं निर्विषं विषविद्यया ततः सविप्रः साक्षूतम दत्ते स्नातमादरात् इष्टामंप्रीतिमाने
वं विदितात्वं स्यभाषत प्राणान्तयामम यतानत्यवीरगृह्णाणमे वेताल साधनं मे त्वामिमं प्राशे मया

वृ
ह का·
शा शो
क
४६८
465

पितः तातदृशामुपयुक्तोहं सिद्धिमन्त्रस्य शालिनो मादृशाः पुनरेते न स्त्रीवाः किं नाम कुर्वन्तो इत्थं काले
ततमहं प्रसवो वा वह्निजोलनं मृगांकरत्नविश्रुतो वेतालैः किं करोम्यहं तच्छ्रुत्वा स विहस्यैवं विप्रो मे पुत्रा
ब्रवीत् किं न ज्ञानामि भीरुं त्वं येनैतानां लातस्त्वं माप्युहे श्रुणु विप्राय पुत्र एवं यैवेतो लस्य स्मादतः किं त्रिविक्र
मसेनेन तत्प्राप्तं भूभुजा पुरा तथा च कथ्यामेतानदीयां तेन कथां शृणु प्रतिष्ठानाभिधानोस्ति देशो यो
दावरीतटे तत्र विक्रमसेनस्य पुत्रः शक्रपराक्रमः प्राक्त्रिविक्रमसेनाख्यः ख्यातकीर्तिरभून्नृपः तस्यास्थ
महमास्थानगतस्योपसभूपतेः सेवार्थं क्षान्तिशीलाख्यो भिक्षुः फलमुपानयत् सोपि राज्ञा नदायायक
लमासनवर्तिनः हस्ते ददौ प्रतिदिनं कोशागाराधिकारिणः इत्थं याते पुनर्वर्षे दशमे वर्षे किलैकदा दत्वा
तेन फलेन तस्मै भिक्षुरास्थानतो गतः सराजा तत्फलं प्रादात् त्वविष्टायात्रे देवतः क्रीडामर्कटपोताय हस्तस्थ
स्तायरत्नं मम करदेस्य इत्यानि यावतावत्फलानतः विभिन्नमध्यान्निर्यातं चैव रत्नमुत्तमं तदृष्ट्वा
दायपश्च्छत्तं भाण्डागारिकं नृपः भिक्षूपनीतानि मया यानि निमेफलानि ते हस्ते दत्तानि तानि क्व स्था
पितानि मद्दावया तच्छ्रुत्वा स सभयः कोशाध्यक्षो व्यजिज्ञपत् क्षिप्तानि तानि मन्त्रद्वारान्मया गंजे गवाक्षतः
यद्यादेशोस्ति मादेव तदुद्घाट्यमवेक्ष्यते इत्युक्त्वा विवानत्नुजातो गत्वा गत्वा क्षणान्तरे कोशाध्यक्षः समागत्य प्रभु
मन्त्रापयत्पुनः शीर्णानि तानि पश्यामि कोशेतानि फलान्यहम् रत्नराशीं तु पश्यामि ज्वालामालाकुलं विभो तां
श्रुत्वा तान्यपि रत्नानि तस्मै कोशाध्यक्षाय ददौ राजामुग्धः पश्चात्तस्मिन्दिने तं श्रमणं दिनान्ते बिभ्रोपनम्ये येन वेमेसेवोकिसमनेदे

नेदानीं ते गृह्णामि फलं यावन्न वदसि इत्युक्तवंतं राजानं भिक्षुस्तस्मिन् विजनेब्रवीत् वीरसाविय
साधेहं मे त्रसाधनमस्ति मे तत्र वीरेंद्र साहाय्यं क्रियमाणं त्वयार्थये तच्छ्रुत्वा प्रतिपेदे तेन तथेत्यसौ
भूपतिः ततः स श्रमणस्तुष्टो नृपं पुनरुवाच तर्हि कृष्णचतुर्दश्यामागामिन्यां निशागमे इतो म
हाश्मशानांते वटस्याधः स्थितस्य मे आगंतव्यं त्वया देव प्रतिपालयतोंतिके वाढमेव करिष्यामीत्यु
क्तो तेन महीभुजा सक्षांतिशीलः श्रमणो हृष्टः स्वनिलयं ययौ अथ तां स महासत्वः प्राप्य कृष्णचतुर्द
शीं प्रस्थानम् ·· तां भिक्षूक्तां स नृपः स्मरन् प्रदोषे नीलवसनस्तमालकृतशेखरः निर्ययौ राजधा
नीतः खड्गपाणिरलक्षितः ययौ वत्सो विनिविडध्वांतव्रातमलीमसे चितानलोग्रनयनज्वालादारु
णे दृष्टिनि भूमेस्वनरकंकालकपालास्थिविषंकटे स्फुरत्क्रिहितैस्ता तभूतवेतालवेष्टिते भैरव
स्यापरं रूपमिवात्यंतभीषणे स्फुरज्जन्महाशवाकारे श्मशानेंतर्विहूलः विविश चात्रतं प्राप्य भिक्षुं व
टतरोरधः कुर्वाणं मण्डलन्यासमुपसर्ज्य जगाद सः एषोहमागतो भिक्षो ब्रूहि किं करवाणि ते तच्छ्रु
त्वा स नृपं दृष्ट्वा प्रीतो भिक्षुरिदं वचः उवाच राजन्कृतः प्रमादस्ते तदितो दक्षिणामुखे गत्वा विहरमेकाकी
वियतोशिंशपातरौ तस्मिन्नुद्बन्धितमृतः कोप्येकः पुरुषः स्थितः तमिहानय गत्वा त्वं मा नाथ्यं कु
रु वीर मे तच्छ्रुत्वैव तथेत्युक्त्वा स राजा सत्यसंगरः दक्षिणां दिशमालंब्य प्रवीरः प्रययौ ततः श्मशाने दी
प्तचितानलोद्दितेन पथा व्रजन् श्मशाने दीप्तचितानलोद्दितेन पथा व्रजन् गत्वा तमसितं प्राप कथं

वे
हू.कं.
प्रा शां
कं
४६६
466

विच्छिंशपातरुं तस्य स्कंधे विनाधूमद्गयस्य क्रमांगधितः सोपश्यल्लम्बमानं तं भूतस्येव शवं तरोः
आरुह्य चात्र भूमौ तं छिन्नरज्जुमपातयत् पतितस्त्वात्र सोकस्मात्क्रंदव्यथितोयथा ततोवरुह्य सकृपया
जीवाशंकोस्पृशत्तस्य यत् राजांगंग्राम्हषतेन तसोट्टहासमथाक्कवः ततः स राजा मत्वा तं वेतालाधिष्ठितं
तदा किं हससे वदगच्छाव इति यावदकोपितः वक्ति तावन्न भूमौ तं वेतालेशवमैक्षत पश्यतात्रैव वृक्षे
तं लम्बमानं स्थितं पुनः ततोधिरुह्य भूयोपि तमवातारयत्ततः वज्रादपि हि वीराणां चित्तरत्नमखंडितं
आरोप्य च स वेतालं स्कंधे मौनेन तं शवं स त्रिविक्रमसेनोथराजा गंतुं प्रचक्रमे यांतं च तं शवांतःस्थो
वेतालोंसस्थितोब्रवीत् राजन्मध्वविनोदाय कथामाख्यामि ते शृणु अस्ति वाराणसी नाम पुरी शिववस
तिः शुभ्रा स्थलीव कैलासगिरेर्या शुल्पजनसेविता भूरिवारिभृता शश्वदुपकंठनिवेशिनी हारय
ष्टिरिवाभाति यस्याः स्वर्गतरंगिणी प्रतापानलनिर्दग्धविपक्षकुलकाननः तस्यां प्रतापमुकुटो ना
म राजाभवत्पुरा तस्याभूद्वज्रमुकुटस्तनयो रूपशौर्ययोः कुवीलोदर्पदलने समस्यारिजनस्य च राज
पुत्रस्य तस्य चाभूच्च मंत्रिपुत्रो महामतिः आसीद्बुद्धिशरीराख्यः शरीराभ्यधिकः सखा तेन सख्या महत्क्री
डन्सकदाचिन्नृपात्मजः जगाम महदध्वानं मृगयातिप्रसंगतः शौर्यश्रीचामराणीव सिंहानां म
लकानि सः छिंदन् शरैः स जातानि विवेशैकं महावने तत्र स्थाने सरस्येव पदं कोकिलवदात द
तोपकारे तरुभिर्मंजरीवलचामरैः सोन्वितो मंत्रिपुत्रेण तेनापश्यत्सरो महत् विचित्रकमलोत्त

ति दीर्घमम्बुधिमिवापरं तस्मिंस्तटे देवमभ्यर्च्य स्नानार्थं काचिदागता तेन दिव्याकृतिः कन्या दृष्ट
शी सपरिच्छदा पूरयंतीव लावण्यनिर्झरेण सरोवरं दृष्टिपातैः सृजंतीव नवोत्पलवनं नवं प्रसा
दिशंतीव मुखेनाम्बुजानि जितेन्दुना सा जहार मनस्तस्य राजपुत्रस्य तत्क्षणे सोप्यहार्षीत्तत्तस्या
श्चुवाह दृष्ट्वा विलोचने यथा नेत्रे तस्याः कन्या लज्जां हारमण्डलं कृति पूर्तिमपश्यति तस्मिन्साकेयं स्यादिति
सानुगे सखीजने स्वदेशाख्यातेविता सत्क्रियाकरोत् कर्णोत्पलं कर्णे गृहीत्वा पुष्पशेखरात् वि
दंचं दंतरचनां चकारास्याय च व्यधात् पद्मं शिरसि सा कृत्वा हृदये चार्पयत्करं राजपुत्रस्तु तस्याः संज्ञां से
त्तां न तां न बोधसदा मंत्रिपुत्रस्तु बुबुधे सकलां तस्य बुद्धिमान् क्षणाच्च सा ययौ कन्या नीयमानानु
गैस्तदा प्राप्य च स्वगृहं तस्थौ पर्यंके गात्रं निधाय सा चित्तं निजं न्यस्तार्थं मुञ्चन्ती तस्मिन्नृपात्मजे सोपि रा
जसुतो भ्रष्टविद्यो विद्याधरो यथा गत्वा स्वनगरीं कृच्छ्रात्प्राप्यावस्थां तया विना सख्यौ च मंत्रिपुत्रेण तेन
पृष्टश्च तां रहः सोऽशंसत्तां ताम् अप्राप्यां तस्मै धैर्यौ जवादसः यस्या न नाम न ग्रामो नान्वयो वावबुध्यते
सा कथं प्राप्यते तेन त्वमाश्वासयसि किं मृषा इत्युक्तो राजपुत्रेण मंत्रिपुत्रस्तमभ्यधात् किं न दृष्टं त्वया
यत्तया संज्ञया सूचितं तया न्यस्तं यदुत्पलं कर्णे तेनैतत्तेन योदितं कर्णोत्पलस्य राष्ट्रेहं निवसामि म
हीभृतः कृता दंतरचना यैतत्तेन कथितं तव तत्र जानीहि मां दंतघाटकस्य सुतामिति पद्मावतीति
नामेत्युक्तं शिरोन्यस्तपद्मया त्वयि प्राणार्पणं प्रोक्तं हृदयार्पितहस्तया कलिंगदेशे यस्तत्र ख्यातः क

हृ
हृ.क.
शा श्री
का
४६७
467

ऐतिसेनो नृपः तस्य प्रसादवित्तो ऽस्ति महाब्धो ऽहं तत्वाटकः संग्रामवर्धनाख्यस्तस्याश्चास्ति जनाङ्गये
यत्ने पद्मावती नाम कन्या प्राणाधिका प्रिया एतस्य लोकनो देवयथा वाञ्छिता इति मम श्रुतो ऽत्र जाता मया संस्तो
तस्या रेखा दृष्टा शोभिनी इत्युक्तो मंत्रिपुत्रेण तेन राजसुतो यमः ततो ऽपि तस्मै सपिपेल ब्जोपायो जगृह ऐव
मेमध्य वह्नमेतेन सत तपुत्रः स्वसंदिशात प्रियार्थे मृगया व्याजात्स न तामगमो दिशं अर्धमार्गे च वाता
श्ववेगावं वित सैनिकः तन्मंत्रिपुत्रैकयुतः कलिङ्गविषयं ययौ तत्रतो प्राप्य नगरं कलिङ्गसेनमहीभृ
तः प्रविश्य रह्नाभवनं तत्वाटस्य तस्य च तद्गृहे च यासार्थमेकस्मात् गृह्ययोषितः गृहे प्राविशता
मंत्रिपुत्रराजसुतावुभौ दत्ताश्वयवसौ वाहौ गुप्ते च स्थाप्य चात्र सः राजपुत्रे स्थिते इष्टं मंत्रिपुत्रे जगा
द तां कच्चिद्वेत्स्य संग्रामवर्धनं तत्वाटकं तच्छ्रुत्वा मा जरयोषित्सा शृद्धा तमभाषत वेद्म्यहं तस्य
या ऽस्मि स्यापिता तेन चाधुना पद्मावत्याः स्वदुहितुः पार्श्वे स्थापिता हं मम हि किं तु हं न सदा तत्र गच्छाम्य एह
तांबरा ऽपुत्रः किं तु वा दृश्ये हि हातेमम एवमुक्तवती प्रीतः सो ऽनरीया दिदानततः सर्ता धस्ता व हृष्टस्तो
मंत्रिपुत्रो ऽब्रवीत्पुनः मातातं न हृदा मलेशमे यमकहृष्टतः दत्तवाटस्य तामिता गत्वा पद्मावती वद सो
यातिनो राजसुतो दृष्टो यः स अस्ति वया तेन चेहतवा ख्यातं शेषिता अपणा या दहं सा तच्छ्रुत्वा तथेत्युक्त्वा हृष्टा र
नवशीकृता गत्वा पद्मावतीपार्श्वे आत्मा ज्ञाया मदत्तोमणा ते एदृष्टा जगाद तौ मंत्रिपुत्रराजसुतौ वत्सौ पुष्पयागमे
गताम शेतस्याम ये दिते तया शुक्तं व च निर्भत्स्य पाणिभ्या हत्वा ताभ्यां कपूरतिलकाभ्याम भपानीं यच्छ स्विरेव

ततः पश्चिमेवाह्निप्राकारदत्तमहमिहागता एतास्तदंगुलीमुद्राः पुत्रोमेण एपतोस्त्वेव एवं तयोस्तेनेन
रूपविषह्लितेन यास्मिंजे ज्ञात्वा सुमहाप्राज्ञो मंत्रिपुत्रे जनेतिक मा मा विषादं दत्तस्या मंत्रे निर्भत्स्यत
या कर्णे रक्षुःश्रावकस्त्रीसाः सोपगुसादृशपातिताः तदेतदंकं पद्मोसिंधुकेचंद्रवतीरिमाः रात्रीदेशाश्रनी
त्वधमेरामाननुविता इति इत्याश्वतास्मतेनागमपुत्रे मंत्रिसुतस्ततः विक्रीयगुणेह स्त्रस्पकांबेनं किंचि
दायणे वृद्धयास्यायामासमहाहंभोजनेन तया ततस्सोपगुज्ज्ञातेहोतनयामहहवृद्धया एवंनीत्यागृहा
ह्मानिनिता साधिपुत्रः सतो पद्मावत्यंतिके वृद्धे मंत्रिपुत्रोविसर्जिवान सापिमिशाम यानादिलक्षात
दत्तुरोयतः गतावासगृहं तस्याभूयोभ्येत्सज्जगादेतो इत्तोगतागतस्तीमध्यहं तत्रस्थिता तया युष्म
त्कथा पतायंत मज्जिरत्याह्वयेपुत्रः सा ललनाकाभिस्तिर्वृभिः करांगुलिभिराहता उरस्यसिन्नेपेधाह
मिहायाताननेदंकिता तच्छ्रुत्वा राजपुत्रे तेषे मंत्रिसुतोब्रवीत मा कार्षीरन्यथाशंका मम साहि हृदयेन
या स्थलकांकेगुलीमुद्रात्रयं विमसद्गुलितः रजस्वलाति शा स्थितः स्थिता हमितिस्तु विते एवमुक्त्वा
नृपस्तं मंत्रिपुत्रस्मगेहेगते पद्मावतस्यैपुत्रन्नतस्यै वृद्धां ताम्बजिवायसः सा गता तामंदिरं तत्स्यास्तयास्तमा
समभोजिता प्रीत्या पानादिलोलाभिर्दिनं यात्रीविनोदिता सापेंचयावत्सावृद्धागृहमागत्वा भिक्षूति उ
दभूद्रुयवृक्षावज्ञतकोलाहलोवाहः हाहाधृष्टोयमातानाजनानाम – त्वथावति ममहस्तीतिलो
कस्यतत्राकेरोयप्रभूवे ततः पद्मावतीसातां वृद्धामेवमभाषत सप्रेतदास्तिकद्वे नगोतेपुत्रेनते

बृ
हत्क.
ग्र ग्रं
कु
४९०
५६०

यथा तत्पीठिकां समारोप्य बद्धलम्बनरज्जुकां बृहत्कुवादेशानेन तत्राप्यत्रप्रदिशियामहे गृहोद्याने त
तोऽस्य त्वमाह स्वामिन्निबिले याव प्राकारमवरुह्य स्वामिन्स्वदेशान्तरं गृहे व्रज इत्युक्त्वा मागवादेशान्देशपथा
मास तत्रातो बृहद्वेदीभिरुह्य याने रज्जुपीठिकया ततः सा यथागतं यथा स्वेन पथा स्वदेशं गतवती यथा
वद्राजपुत्रा यतन्से मे चिरकालाय च ततः स मे विपुत्र स्वगृहं राजपुत्र समभाषत सिद्धिं न वेद्मि मा गोहि पुनर्याने द
शितस्त्वया तत्क्षणं यावत्तत्रैव प्रदेशे प्रेमणा पातिते पतितेनैव पथा स्मारस्य प्रियया यामे तत्र विशः इत्युक्त्वा
न पुनर्गता राजपुत्रा यथासम ततः उद्याने बृहद्योऽनेन तेन प्राकारमुत्तम्यन्ता तत्राप शपथ्यापरज्जुना तं लम्बमानाम
पीठिकां मार्गोन्मुखां मे श्वेतवीथीभिरुह्य परिहाद्यपिधाय प्रविश्यालोवतः स्वैराभीभिरभितावभिरामपुरुषः इह प्रत्यक्षे
गवादेशान्प्रविवेशापि याति के तस्मिन्प्रविष्टमयि यो मे विपुत्रः स्वमावासं राजपुत्रस्तु तां पश्यावन्तीनगरं
दृष्टवान् पूर्णोऽहं तां पृथग् वर तां प्रसन्नकोऽतिबद्धिका कुसुमपदं मया भुक्तोऽस्मि स्वभावं तत्कालनिशाभिव स्वापित
पुत्रमस्याय विधाय स्त्र वा वितेन ततः केवलं गृहादिभिर्न लेकरूपवान् इमां नयत ततः स यथा समेता यथा विधि ते
ह च्छ्यामहे प्रश्ने राजपुत्रस्तत्र स्थाप्य पूर्णोऽस्त्रव्यकोऽतया स्वभावा वा ज्ञानिकर्ति विज्ञाप्य तामवदत् स्वप्ने सकाम
मस्मा या तां मे विपुत्र इह स्थितः सम्पत्रातिष्ठत्सैकाकिनी प्रवेशने विकाशगृहे गताऽऽसीदभावमन्तं निविष्ट नरेषामि
ते तिके तत्क्षणे तातमवावता पूतापमावतीदिव हन्तायपुत्र प्रच्छामि ताः स ताः मत्कृते त्वया ज्ञाताः किं
किं पुत्रातेन सख्यामे विरहतेन तेन एवमुक्तवती मेतां राजपुत्रो दत्तारस्मः न त्वां तेन त्वया किं विज्ञातं समर्थ वते नमे

श्रुत्वा तं मंत्रिपुत्रेण दिव्यचक्षुषा न शालिना पत्रच्छन्नाविविंसैव भामिनी साजगाद तं तस्य पुत्रो ह्यकृतं यत्नेन वि
रोत्स्यकथितं त्वया स्मे भ्रातामम लोपलेतस्य च पश्यमंस्या ता मूर्त्वा दिसमाचारः कोनेषो हि सदा भवेत् इत्युक्तेव
सानुमतस्तया हृदयेषु वसः राजपुत्रोन्तिके तस्य सखुरागान्ततो निशि शशांस्व कथामच्येतत स्मियत्तदा श्रुत्ये स
त्वा विज्ञान कथने कृते तेन स्त्रियोन्तिके मंत्रिपुत्रः खलु सोपुत्रमिति न श्रद्दधे स ननत तावच्च तानयोस्तत्र विभा
ता भूद्विभावरी अथ तेन यो विभी सां च्यति हृने ऊर्वे ताः कथाः आगाता म्मूलपञ्चा न हस्ताप श्यवतीस्रवो स्वा
मंत्रिपुत्रं ऊपतंश्च हस्तनोपवासिका निषेहुराजपुत्रस्य भोजनेनेत्र युक्तिनः कथ्यो नैस्तामिनीसोभजनको दै
तद्यागम प्रतीत माण्णमावेषत्वाणक्षु सततो यथो ततस्ते मंत्रिपुत्रः स राजपुत्रमभाषत वैतालंवयपश्यदे
वैकरशी याम्पश्रुतानव इस्यन्कामस्समेकेसमपक्वाले दत्तवांस्ततः सासमेया पसवनन्तवादि से वक्ष्यप
त तदृष्ट्वा किमिदं चित्रमिति राजसुतो त्रसः पप्रच्छ मंत्रिपुत्रं तेसचेतास्प्रसमभाषत से ता ह्ता ने न भूतं मां वि
दित्वा हन्तुकामया तया विधानं प्राहितं मम त्वरत्नकेया नास्मिन्क्षतिमदेकायोराजपुत्रा भवेद्यया पुनर्द
शा स्व पुत्रकामानगरीमेना ब्रजेप्तिति तन्न्येव स मनुमेनत स्याबंधुमागात्महात्मनः ऊर्यास्त हत्वेगुरु क्लिव
हृता मातावयाम्महे इत्युक्तवंते ते मंत्रिश्चितं राजसुतो त्र सः संतुष्टि शानी स्त्वमिति या वतत्पशमति श्रुशंकि
तेवहिस्ता वहुः रवा ऊतजनारवः हा धिग्रात्तः सत्ते बालो विपन्न इति पृच्छवे तदाकर्णानमेथीतामंत्रिपु
त्रो नृपात्मज जगाद हन्त गाच्छाप पमावमा गृहेंनिशि तत्रतापायये स्ताव यावन्मानमदेनसा निः से

त्वानष्टेवेष्टावगतजीवेवजायते ततस्तस्याः सखिभ्यां स्मृलेनाकेकटीतटे दृष्ट्वाग्रितमेतादायतनस्य
भरणमेवयं श्रागाच्छेत्तांगवात्तेणारक्तालसवितिर्गतः श्रथापर्यंयत्त्याभर्तृभवेत्तास्याम्यहेतथा इसत्का
कारपितानतकोड ··· निमश्चिय मेवि३शोरदैतस्मैत्रिस्मृलेणजस्तनवे एजपृत्रः सहस्तनस्कृतौ ऊर्दिल
ककेशा कालायसहृद्विनामिवकोतावयस्योः तयेतिश्चैवद्राशवगामह्नावतीहृदे श्रुविवायंपृभूतणाति
श्चुवेवीकंस्मेवित्तणः मवतामधनिश्रूह्नास्मृलेनजयवैतेकिते हृतालेकाराणिह्लोत्वातस्यमानस्तवेतिवि दृशी
तामवतास्तस्मैशशोसवयथाहृते ततःसमेत्रिशग्नेपितिहितेमनेमतीषिते प्रातर्गत्वाश्मशानेवसोभूतापमव
शभूत सैरणजस्तनतेचविदधेशिष्ठहृपिता श्रवीतेवगच्छेकामितातेकारणोदिसो मुक्तावलीसमा
दायत्वेविकेतमिवापुणे वहस्तत्वदेस्त्राणायैतेतातेववकस्त्रत ग्राहत्वायाक्रामयमाणव सर्वःकोपिवि
लोकयेत गृहणामसविकेतामिपरन्तेत्यनाऊलः सूयामतेयदिशृहत्वाशुरत्नोगुरुरादिताः इतिसंश्रावितस्ते
नगत्वाराजसत्तनस्तत्तदा श्रतिष्ठदायणेध्यामस्यत्येमुक्तावलीदृयत तथाभूतसृत्वाशृहेसदृष्ट्वापयपतिभिः देशया
तस्मनामोष ··· चौरत्वेविभिः निमेवनगराध्यक्षनिकटेतेस्त्रतस्त्राणात सवैतापमकोहृष्ट्वापशक्कसोवतः ऊ
तेमुक्तावलीयंतेभयावनिहृहारिते दृतयाटककुमायाहृदस्याभरणेनिशि तकुवाणजपुत्रसेवसोवादीतापमाहृतैः
गृहणामसदैयमेमसोशृच्छतामयति ततश्चोपेत्यतेनवासपृजममावत श्रृहृतपस्त्रीध्यामानिसद्दारणेपिश्चितस्ततः सो
हृदेवादिहृशामः श्मशानेत्रयितोनिशि श्रपश्यशोणिनीवकेसमागतमितस्ततः तत्कण्वैकेकपानीपयोगिमायाजपुत्रकः

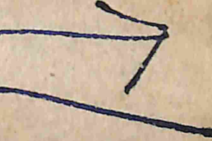
हृ
हृ का·
ग शा
का
४६५
७६१

उद्घाटितहृदं भोजोभैरवाय निवेदितः पानमत्ताय स्नाहे तं जपतो मे तन्मालिको प्रावर्तत महामायाविकारेऽङ्ग
वेती मुखे श्रुतिप्रहता चमयाऽङ्गुष्ठेन जघनस्थले शेकिता सा त्रिशूलेन मेत्र प्रज्वालिता स्त्रियाः हृता मुक्तावली वे
येन स्मः कंठात्मया तदा एवमायतायमानहो विकेयाममवर्तते एतन्मुक्तावल्यथ दीनमनाः भूपं वज्जितपत भूपा
प्या कर्णे तन्तो वणुद्दात मौक्तिकावली प्रेक्षणश्रीहितायाः स्वहृदयायां षिता मुखोत प्रतावदृश्य मूलो कोऽज
चेनेसत्यमेवतो ग्रस्तः सुतो मे शाकिन्या तयेसमस्तनिश्चयः स्वयंतस्योतिं कृतवानिति त्रिशूत्रिलपालिनः दृष्टान्तेन गृहे
तस्याः पश्यावस्थमन्तर्दुःखेन पितृभ्यां शोच्यमानाया शुगान्तिवस्तेन घातं निर्वासिता तादवी सा नगर्यां नन्दहा
तते ऽपायमित्रिषु त्रैणन्ते सभाव्यतया यावन्तेऽस्मिन् तेनावशेषां वतीमश्वा हृत्वा वेष्ययतः समतापमवेशो तो मित्र
पुत्रनृपात्मजो श्राश्वास्य प्रायोऽण्यन्तरे सत्यभेदाभिमतस्य तो नव्यत्येऽनयाऽसाकेराज पुत्रः सनिर्वृतः देवचौट
स्वर्णोपतो ग्रामादेर्भक्षितो सुतो महाप्यपादिशोकेन भार्यावाऽनुजगाम तं इत्यख्याय स भूपं स वेतालोऽ
पमब्रवीत तन्मे त्रसंशयं छिन्धि हिदं मुक्ताः देतयोर्वधात मेत्रिपुत्रस्य किं पापं राजपुत्रस्य किं नुवा एवमावमाः किम
श्वाततेहिं बुद्धिमताववः जानानस्त्वनवेदयन् यमतलेन नवदासि न देवशतया मूर्धा निश्चितं ते तेस्फुटिष्यति इत्युक्तवे
तेवेतालेविज्ञाते शापभीतितः स त्रिविक्रमसेनस्तमेवं प्रत्यब्रवीन्नृपः योगेश्वर किमत्रैषां पापमेतत्रयोर्हि पातके यथा
मपि नाल्पं पापकर्मणि सन्तप्तान्तः वेतालो प्याह राजन्तः किं ते हितत्कारिणस्त्रयः कौ कः किमपराधं इति हे सुजनपु
शक्तिषु राजा ततो ऽब्रवीन्नतद्दोषस्तियोरपि मत्रिसुतो हितनास्य पुकार्यमपातके एवमावर्तीराजसुतोऽस्य वेका
मशरणाग्निना सन्तप्तावितवादाहोक्रोधोत्थसाध्यमयतो कस्तीमतलस्तत्र अजानमनीति शाखे प्रशिक्षितः वारः प्रजासन
निष्पलत्वमिहेनिजामवापि प्रजानेव न त वातितानीनितावविवदाणः नथाजातन्निर्दिवां रयसैकेन तेनमपापभाक्

बृ
हत्क:
शशां
कै क
४२०
५२०

इत्याकर्ण्य विमुक्तमौनं मुदितेन समं हृदा । नृपेणोक्तः स्कंधात्तस्य सहसाद्यमाकलयितुं मायावेतालस्तत्स्थानं वेता-
लोऽन्तर्वेलं प्रययौ ततः॥ क्षणमप्यनवेक्ष्यैव ययौ निष्कंपः सत्त्वभूपतिः ॥ पुनरानेतुमारब्धमानोऽत्र पादपं ॥ इति श्रीभट्टसोम-
देवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके प्रथमस्तरंगः ॥ आदितः पंचसप्ततितमः ॥ ७५ प्रथमो वेता-
लः ॥ ततो गत्वा पुनस्तेन वेतालमानेतुं नृपः ॥ स त्रिविक्रमसेनस्तं शिंशपापादपान्तिके ॥ प्राप्तोऽत्र वीक्षते यावच्चितालो-
कवशान्निशि ॥ तावद्ददर्श तं भूमौ कूजंतं पतितं तत्स्थितं ॥ अथ तं देहं वेतालं सममहीपतिः ॥ आरोप्य स्कंध-
मानेतुं तूष्णीं प्रववृते जवात् ॥ ततः स्कंधात्स वेतालो भूयस्तं नृपमब्रवीत् ॥ राजन्महति दुर्विते क्लेशेऽस्मिन्पतितो
भवान् ॥ अतस्त्वद्विनोदाय कथयामि कथां शृणु ॥ अस्त्यग्रहारः कालिन्दीकूले ब्रह्मस्थलाभिधः ॥ अग्निस्वामी
ति तत्रासीद्ब्राह्मणो वेदपारगः ॥ तस्यातिरूपा मंदारवती नाम कन्यका ॥ या निर्माय नवानन्यं ललनाव्रण-
नियतं विधिः ॥ स्वर्गस्त्रीपूर्वनिर्माणनिजमेवाजुगुप्सत ॥ तस्यां च यौवनस्थायामाययुः कान्यकुब्जतः ॥ स-
मस्तगुणिनस्तत्र त्रयो ब्राह्मणपुत्रकाः ॥ तेषां चात्मार्थमेकैकस्तातं तस्याः समयाचत ॥ अनिच्छद्दातुमसम-
स्मै तस्याः प्राणव्ययादपि ॥ तस्मिंस्तातस्तत्तन्मध्यादेकस्मायपि तां ददौ ॥ भीतोऽन्ययोर्वधात्तेन तस्थौ कन्यैव सा
ततः ॥ ते च त्रयोऽपि तन्मुखचंद्रैकामकृद्दृष्टयः ॥ चकोरव्रतमालंब्य तत्रैवासन्दिवानिशं ॥ अथाकस्मात्समु-
त्पन्नदाहज्वरवशेन सा ॥ जगाम मंदारवती कुमारी किल पंचतां ॥ ततस्तां विप्रपुत्रास्ते परासुं शोकविक्लवाः ॥
कृतप्रसाधनां नीत्वा श्मशाने चक्रुरग्निसात् ॥ एकश्च तेषां तत्रैव विधाय मठिकां ततः ॥ कृततद्भस्मशय्यः स-
न्नास्तायाचितभैक्ष्यभुक् ॥ द्वितीयोऽस्थीन्युपादाय तस्या भागीरथीं ययौ ॥ तृतीयस्तापसो भूत्वा भ्रान्तो देशान्तराण्ययात् ॥
स भ्रमंस्तापसः प्राप ग्राममेकं वक्रोलकाभिधं ॥ तत्रातिथिः सन्कस्यापि विप्रस्य प्राविशद्गृहं ॥ तत्र पूजितः समयात्स भोक्तुं तत्र

वक्रमेनावटेकः शिशुलवयप्रहृष्टोभ्युत्थोदितम् ससंभ्रममानोपियदानवरंसीत्रदाकुथा बाह्वा
दायाश्चलिहस्तीज्वलनस्थोनमत्तिपत् तिष्ठमाचः सम्हृंडगाभस्मीभावमवाप्सवान् तद्दृष्ट्वाजानतो
माचःसाद्रवीत्रापसोतिथिः ह्यायिकृक्कष्टप्रविष्टास्मिन्नस्मन्राजनमवेश्मनि तेमृतेकिल्विषमि
हेनभोस्पेनमिहाशुना एवंवदन्नेतेसोयायागृहस्थःशाहृपपपम शक्तिपदिनसिद्धस्पमनुम्मस्मृत
जीविनी इस्मकालादायतेमात्रपुत्तिकामनुवायच तत्रभस्मनिनिचिक्षेपसपुलिमाभिमंत्रिताम् ते
नोदितमुष्टुवहूपपवजीवन्सबालकः ततः सविस्मितस्तद्भुक्त्वाविप्रस्तापसः गृहस्थापि सन्तो
नागदेवस्यापिपुत्तिकां भुक्त्वाचशायनेभोजेनराज्ञातेनैवनपुतः शमेगृहपतेतास्मिन्वेरपुत्रका
यमोकिनः सुप्तिराजीविताशोनोपुत्तिकांतापसोगृहीत् गृहीत्वैवचनिर्गत्यततोरात्रिन्दिनच
जन् क्रमात्स्मशानेतत्रायत्रदग्धासासाप्रिया ददर्शचात्रतत्कालेनद्वितीयमुपागतम् यःस
गंगाम्भसिमेस्तदस्थीनिगतोभवत् ततश्चतानुमापवतस्माभस्मनिशाविनम् निबद्धमपि
कानत्रहावर्थ्यनोज्जगगदसः मदिङ्कापाप्यनामश्वायावदुस्थापयाम्यिताम् जीवंतीभस्मनः का
तामंत्रशाक्ताकपाप्यहू इतितोप्रयत्नेर्बन्धाम्यिलोकमदिकावसः उद्घाट्यतापसोविप्रःपुत्ति
कानामवाचयत् अभिमंत्र्यचमंत्रेणपुत्तिमस्मन्यवाक्षिपत् उदतिष्ठच्चजीवन्तीसामंदारवतीत
नः वह्निप्रवेशनिर्धान्तवपुःसर्वाधिकप्रति तदावमारसाकन्याकोवनेनैवनिर्मितं ताहशी

वे॰
क॰ वे॰
ला॰
४७१

तां पुनर्जातां तेन दृष्ट्वैव स्मरातुराः प्राप्तुकामास्त्रयोऽप्येवमन्योन्यं कलहं व्यधुः एकोऽब्रवीदियं भा
र्या मम मन्त्रबलाज्जीविता नीत्यैष भावज्ञा भार्या ममेयमिति चापरः रातित्वाभस्मतपसा जीविते
यस्मेयहृयत् तदेषा मम भार्येति तृतीयोऽत्र जगाद सः विवादमिति श्रुत्वैतेषां त्वं भाव त्रेम महीपते नि
श्चयेत्र हि कस्यैषा कन्या भार्योपपद्यते विदंलिप्यसि मूर्धा ते यदि जानन्न वक्ष्यसि इति वेतालतः
श्रुत्वा नृपराजेवमभ्यधात् यः कन्यामन्त्रभूयोऽपि मन्त्रतस्तामजीवयत् पिता स तस्याः जलकाचेक
रणाच्च पुनः पतिः यस्त्वस्थीनि नीतवान् गंगायां सोऽपि सुतो मतः यस्तु तद्भस्मशय्यायां तामाश्रित्य
सोऽस्वपत्तु स्मशानपवनसेवी तस्याः भर्तोच्यते इत्येतद्वचनं श्रुत्वा हितेन गात्स्कन्धाद्राज्ञः प
वं नृपात् त्रिविक्रमसेनाच्छ्रुत्वैव समुक्तमोनास्तः तस्य स्कन्धात् गगमद्वेतालो तं किनः स्वपदम् राजा
पि तत्र तं समुद्यतः तथा नेतुं स्वं भूयोऽमनोबध्य प्राणानपि पणीकृत्य समर्थोऽप्यति श्रुत्वा नैव हि त्वया
रसत्वः शशाङ्कवतीलम्बके नवमस्तरंगः ॥ आदितः षट्सप्ततितमः ॥ द्वितीयो वेतालः

ॐ अथ भूयोऽपि वेतालमानेतुं नृपसत्तमः स त्रिविक्रमसेनस्तु प्रागाच्छिंशपातरुम् तत्रस्थ
मेतं स प्राप्य मृतदेहगतं पुनः स्कन्धे गृहीत्वा वेगेन तूष्णीं प्रववृते ततः प्रयान्तं च तमाह स्म स
वेतालो मृतदेहगः खिन्नोऽसि राजन् निःशङ्कं वेगेनागमम् तद्विनोदाय भूप त्वं वर्णयाम्येकां क
थां शृणु अस्ति पाटलिपुत्राख्यो नो भूमण्डलेऽपरः तत्रासीन्नृपतिः पूर्वं नाम्ना विक्रमकेसरी ग

णानामिव रत्नानामाश्रयं यं व्यधाद्विधिः तस्य शापावतीर्णोऽभूद्दिव्यविज्ञानवाञ्छुकः विदग्धचूडा
मणिरित्याख्यया सर्वशास्त्रवित् तेनोपदिष्टां सदृशीं राजपुत्रीं नृपात्मजः मागधीमुपयेमे स भा॰
र्यां चन्द्रप्रभाभिधाम् तस्याश्चापि तथाभूता सर्वविज्ञानशालिनी शारिका सोमिका नाम राजपुत्र्या॰
किलाभवत् तदेकपञ्जरस्थे द्वे तत्रास्तां शुकशारिके सेवमाने सविज्ञाने दम्पती तौ निजप्रभो ए
कदा साभिलाषस्तां शारिकां सोऽब्रवीच्छुकः एकशय्यासनाहारैः सुभगे भज मामिति नाहं पुरुषसं
सर्गमिच्छामि पुरुषा यतः दुष्टाः कृतघ्ना इति शारिका प्रत्यवाच तं न दुष्टाः पुरुषा दुष्टा नृशंसहृद
याः स्त्रियः इति भूयः शुकेनोक्ते विवादोऽथालगत्तयोः कृतदास्यत्वभार्यात्वपणौ तौ शाकुनौ मिथः नि
र्णयायाथ सभ्यं तं राजपुत्रमुपेयतुः कथं कृतघ्नाः पुरुषा ब्रूहीत्याह स शारिकाम् ततः सा स्वपणे तेनो
क्ता निजपक्षप्रसिद्धये पूर्वदोषाख्यायिनीं सत्यां शारिकाकथयत्कथाम् अस्ति कामन्दिका नाम समया महा
नगरी भुवि अर्थदत्ताभिधानोऽस्ति वणिक्तस्यां महाधनः धनदत्ताभिधानश्च पुत्रस्तस्योदपद्यत पितु
परते सोऽपि बभूवोच्छृङ्खलो युवा धूर्ता हि संगतांश्च मिलित्वा तमपातयन् कामव्यसनहृतस्वमूल
द्रव्येण संगतिः प्रविशाद्यमनतो लोपयन् दौर्गत्यचिन्तया सोऽथ स्वकात्स्वदेशात् भ्रान्त्वा देशान्तराण्यगात्
गच्छंश्चन्दनपुरं नाम स्थानमवाप्य सः विवेश भोजनार्थी सन्नेकस्य वणिजो गृहम् स वणिक्तं कुमार
न्तं दृष्ट्वा पृष्ट्वान्वयादिकम् तं बालं कुलीनं सत्कृत्य स्वीचक्रे दैवयोगतः ददौ च स्वपुत्रीं तस्मै नाम्ना रत्नाव॰

हे॰
क॰ वे॰
८७२
47

लीस्थितो ततः स यत्नतस्तत्र तस्थौ श्वशुरवेश्मनि दिनेष्वेव व्रजत्स्वेषु सुखविस्मृतदुर्गतिः स्वदेशं ग
न्तुकामोऽभूत्साभार्थो व्यसनोन्मुखः तथा नु मान्य कथमप्यवशाच्छ्वशुरं शठः तं दुहितैकसंतानं गृही
त्वा तामलंकृताम् भार्यां रत्नावलीमुक्त्वामेकया वृद्धया स्त्रिया सप्राप्त्मनान्तनीयां स्वदेशाभि
नयौ ततः क्रमात्प्राप्याटवीं हत्वा मुक्तान्तस्करजातिवत् गृहीताभरणेन स्वां भार्यां स्त्रीव कारसः हृ
ष्पतापूतेवश्रणादिकष्टव्यसनसंगिनाम् हृदयं हा हतवानाप्रसोनिस्त्रिंशककेशाम् सोप्यपापो
यहितां तां भार्यां गुणवतीमपि हन्तेश्वभ्रान्निचिक्षेप तया वृद्धस्त्रिया पुना लिम्बवगतेनोस्मिन्सा
यवृद्धावपपत नजाया नु लतागुल्मविलग्ना न व्यपादि सा उत्तस्थाव ततः श्वभ्रात्क्रोशन्ती करुणं श
नैः आलंब्य तृणगुल्मादि सशेषत्वात्किलायुषः आयया विततागोचरपृष्टा मार्गं पदे पदे ययौ गा
तेनैव पथा कृच्छ्रात्तामस्तदनपितुः तत्राकस्मात्तथाभूतामागतां दृष्ट्वा ससंभ्रमं मातापित्रा च रुदता सा
ध्वी चैवमभाषत मुषिताः स्मः पथि स्तेनैर्नीतो बद्धा च मे पतिः वृद्धा मृता निपत्याथ श्वभ्रादाहं मृता
पुनः प्रत्यागतेन केनापि पथिकेन कृपालुना उद्धृताहं ततः श्वभ्रात्प्राप्तास्मीह च दैवतः एवमुक्त
वती मात्रापित्रा चाश्वासिता ततः भर्तृहीनैव सा तस्थौ तत्र रत्नावली सती याति काले च तत्रैव स
स्वदेशगतः पुनः द्यूतलिप्तस्तद्द्रव्योऽथ तद्द्रव्यं वितनयन् आनयामि पुनर्गत्वा मार्गितां श्वशुराद्ध
ने गृहे स्थितामेवं सुतामभियायस्थवतत्र तत् एवं सहृदये ध्यात्वा प्रायात्कुश्वशुरवेश्मनि तत् प्राप्तवतस्तत्र ते

हृतात्वभार्योपृष्टवतिस्मसा याविलावापतत्रसमापापस्यापिपापहृयोः दुहेप्रियतोसाधीनांतान्य
स्याहृत्रिमानस्मे भीतायचनतस्मैसतदशेषमवेदयत् यत्स्वर्णाबोरपातोदिपित्रोः प्रागविनिततया
ततस्तयासमततत्रनिर्भयः स्वापमरगृहे प्रविष्टः स्वपुत्राभ्याचहृष्टोहृष्टाभ्यनेयत विष्ठाजीवत्रयस्त्रा
कस्तोरीरितिमहोत्सवः तेनतत्सुपुत्रेणाप्यचक्रामिलितबन्धना ततः सयनदग्नोत्रभुंजानः स्वपु
रश्रियम् एकदातत्रराजोवसन्तृशासमचकारयत् कथापरोयतः शांतमवाप्यमपिकथोते इत्वाक
स्तमाभार्योतातदाभरणसेवय ....हात्मततः प्रायात्मस्वदेशमत्वितः ईदृशाः पुरुषाः पापा
हतिशापिकयोदिने त्वमिदानीवदेत्याहूराजपुत्रस्तदाशुकम् ततोजगादसुशुकोदेवदुःसहसाहृ
साः स्त्रियाडुश्चारिताःपापास्तथावस्रूयताकथा अस्तिहर्षवतीनामनगरीतत्रचाभवत् अग्रणीर्धर्म
दत्ताख्योबहुकोटीश्वरोवणिक् वसुदत्ताभिधानावहूपेनस्यसमास्यता बभूवतस्यवणिजः प्राणेभ्यो
प्यधिकाप्रिया साचतेनसमानायसूपयौवनशालिने दत्ताबरागुनानेत्रवकोरात्मनरममये नाना
समुद्रदत्तायवणिक्पुत्रायसाथवे नगर्यामार्यज्ञष्टायानाम्नलिस्याननिवासिने कृदाचित्तस्यास्वदेशा
श्चपत्योतस्यापितृगृहे स्थितावणिक्सुताहृत्वाकंविसरूपमैक्षत तेयुवानंसचकातेसाचपलामा
रमोहिता गमेसखीसखानीतेभेजेप्रच्छन्नकामुके ततःप्रभृतेनैवमसहृतत्रसदारहः राज्ञौरात्रा
वरंतासौतेदकनुक्रमानमा एकदावसतोमारः पतिस्तस्याः स्वदेशतः आजगामाथतत्पित्रोः पु

हु॰
क॰ वे॰
४३३
473

मोऽदृश्यत वध्यमूर्तिमान् सोऽन्सेव च दिने तस्मिन्मानक्ते हृतमेडना मात्रा नेप्रेषितमभेजेशाय्यस्थानं तं पतिम्
ग्रयितनाऽनेन वालीकसुप्तमेव क्रमसानसा पानमसेगाधलिवमसुप्तमोपिहदेहपतिडया ततस्तवेममवे
स्मिन्नुपकपीतेजनेन शनैः सोत्थितिमिन्नाविवेशगात्रवैरीरोवासगृहान्तरे तत्कालेन तमपश्यतीसा प्रकृ
यवणिकत्तता सज्जारुहतमेकनातिरगात्रिम्यंततततः तदालोकसवैरोरात्रविविश्विनेच्छायाचिंत
यत् येषामध्ये प्रविष्टोऽहं तेरेवाभरणेहृता निशीथेनिर्गतेषानदीतेहं साक्षुगच्छति इत्याकल
य्यनिर्गत्य स चौरस्तां वणिक्सुतां वसुदत्त्वामनुययौ दत्त्वहेष्टिरत्नालिनः सापिद्युष्पादिहस्तेकस
मेकेन सखीयुता गत्वा वाल्वप्रविष्टामभूद्यानेनातिहूरगे तत्रापश्यपश्यमेहुलेलम्बमानसकामुक
मेकेनकागतेरात्रौलब्धानगररक्षिभिः उन्नेबितचोरशङ्क्यापाशाकंटमृतेनास्थित ततःसाविहूला
इनाहाहताम्मीतिनीवादिनी पपातभूमौकृपणविलपतीहरोटव श्रुवनावाप्यहृतांतंगतामृति
जकामुकम् उपवेश्यागतागोणुपुष्पैलवकारमा समालिंग्य वनिःसगागरागशोकान्यमानमा
उन्नमय्य हालियावत्स्यावा परिचुम्बति तावत्ततस्याः सहसानिर्जीवःपरपूरुषः वेतालानुप्रविष्टः
सदंतैश्छिविच्छेदनासिकां तेनसाविहूलातस्मात्स्वव्यापसृताऽपहो किंमिजीवेदितिहृमाडनेरस्य
नेमसन्नं इत्युवाचवीरवेतालेन निश्चेष्टमूतमेवने साभीतापरिभूतावचवालसदतीशनैः तद्दृष्ट्वा
तःस्थितःसोऽपचौरःसर्वमालोकयत् प्रविनयश्चकिमिदंपापयाकृतमेनया सहावनाशयः स्त्री

ल्लं भीषणात्तूर्णं तां मम सः शून्य कूपे वा गाधः पातालगह्वरः परम् । न विद्यतेऽनीतिमियं किं न कुर्यादिति
विचिन्त्य सः कोऽनुकाह्वयं तस्यो रोम्भूयाप्यनु समारतो । सोऽपि गत्वा प्रविश्यैव तनृत्समश्चितमनेक गृहं
नटास्यकर्षोऽशुः प्रहृष्टस्त्वेवमब्रवीत् । परित्राय धर्मेणेनं दुष्टेन मम नासिका छिन्ना निरपराधाया अ
नेकरूपेण राज्ञा । ज्ञात्वैनं सह ह्युराक्रंदं तस्याः सम्भ्रम उदतिष्ठंस्तद्भ्रात्रः पौतः परिजनः पिता प
त्यश्च आर्या दोहाहीति पिताऽदृष्ट्वा तामाह छिन्ननासिकाम् । कुद्दलबन्धयामास भार्याद्रोहीति नत्सोऽपि
सत्नैवाब्रवीत्किं विदध्यमानोऽपि स्पृक्कवत् । विप्रयल्लेषु सर्वेषु पृच्छत्स्वपि श्वशुरादिषु । ततोऽसौ वे
तस्त्रारेतसि त्रपस्तेल लघु कोलाहलेन तस्यावध्यतां नायाक्रमोऽत्रीषि । सतिमेव विग्रजाते न श्वशुरे
ण वणिक्ततः राज्ञो निवेदितयासाय भार्यया छिन्ननासया । राज्ञा च कृतविचारितसिः स्वदारद्रोहमावितिः ॥
तस्मादिह शाहणिकस्यो नो वध्यस्तकृतानुद्वाः । ततो वध्यभुवं तस्मिन्नीयमाने सदंडिमम् । उपागम्य च चौ
रो यद्भवमा च राजपुरुषान् । निष्कारणेन वध्योऽयं यथाहं हि वशाम्यहं । सोऽग्रापयन्राजानाय याव स
वेवदाभ्यः इदृशविद्वान्मीनंस्तेराजाग्रे वहतो भयः । आमूलाद्भाविहृत्रां तेचोरः सर्वं न्यवेदयत् । सो
ब्रवीत्सनिवेदेवमहाविश्रम्भ्य परूलव । तत्सतानासाम्बुतेजितमस्पर्शावमापापिवीतस्ये नो । नकुलाबीतिन्यु
मोऽवेक्षमस्यमवेक्षतन । स राजा तं वणिक्क्रारं च मुखात्य दतिग्रहात् । तां च कर्णौ वापि छिन्नाद्दुष्टेदे
शविरलवान् । तद्वार्योऽश्रुगश्रवाम्यतेमर्वेशसदंडयन् । चौरं च तेषु राज्येऽतोऽभ्यश्लेकेस भूपतिः प

दं॰
कः॰ वे॰
ले॰
८०४
५७५

वैष्टिक्योभवंतीहनिसर्गविषमाःशठाः इत्युक्त्वावानेवशुकोभूत्वाचित्ररथाभिधः तौचेंद्रशापतो
गंधर्वौदिव्यरूपौदिवंययौ शारिकासापितत्कालंभूत्वास्वःस्त्रीतिलोत्तमा तथैवतौचतत्क्षणाज्जगाम
सहसादिवं विवादस्त्वाख्यनिर्णीतःसभायांसोभवत्तयोः इत्याख्यायकथांभूयस्तवेतालोब्रवीन्नृप न
ब्रूवावक्तुकिंपापाःपुरुषाःकिंस्विनस्त्रियः अजल्पतोजानतस्तेशिरोयास्यतिखण्डशः एतच्छ्रुत्वाव
नंवेतालस्यांसवर्तिनस्तस्य जगादभूपतिस्तंयोगेश्वरयोषितःपापाः पुरुषःकोपिहिनादृक्कापिकदा
चिद्भवेत्तादृगाचाराः प्रायासर्वत्रसदास्त्रियस्तुतादृग्विधाएव इत्युक्तवतोनृपतेःप्रागवत्स्कन्धात्सतवेताल
नष्टोभूत्सचराजाजग्राहपुनस्तदानयनयत्नम् शशांकवतीलंभकेनवमस्तरंगः ॥ आदितःसमस
प्ततिमः ॥ ७७ ॥ तृतीयोवेतालः ॥ ततोगत्वापुनस्तस्यनिकटंशिंशपातरोः सविक्रमसेनोत्रश्म
शानेनिशिभूपतिः लब्ध्वामुक्ताट्टहासंतंवेतालंनृशरीरगं निस्कंपःस्कंधमारोप्यतूष्णीमुदचलत्ततः
चलंतंचतमंसस्थोवेतालःसोब्रवीत्पुनः राजन्नत्यभिदोरेतस्मिन्क्लेशेकोयंतवाग्रहः प्रायासेनिष्फलेमुक्ति
त्वविवेकोवतनास्तिते तदिमांशृणुमत्तस्त्वंकथांपथिविनोदिनीम् अस्तिशोभावतीनामसत्याख्यानग
रीभुवि तस्यांचशूद्रकाख्योभूद्भूपतिःप्राज्यविक्रमः यस्यजाज्वल्यजयिनःप्रतापज्वलनोनिशं वंदीकृता
रिललनाधूतचामरमारुतैः अलमयमेचरणेभीतामन्येवसत्यता प्राप्तियस्मिन्विसस्माररामादौतपि
भूपतीन् तंकदाचिन्महीपालंप्रियशूद्रकमपाययौ सेवार्थंमालवादेकोनाम्नावीरवरोद्विजः तस्यधर्म

वतीनामभार्यासत्त्ववरः सुतः कन्या वीरवती चेति त्रयं गृहपरिच्छदः सेवापरिच्छदस्तस्य त्रयं कट्यां कृ
पाणिका करे करतलामन्यत्र चारुचर्मपरं तथा तावन्मात्रपरीवारो दीनाराणां शतपञ्चकं प्रत्यहं प्रार्थयामास
राजस्तस्मात्स वृत्तये राजापि समनमाकारं तस्य वीरोदारयोरुषम् वीक्ष्य तस्मै ददौ वृत्तिं शूद्रकस्तां यथेप्सितां
शुल्पपरिकरैरेभिः किं यद्भिः स्वर्णरूपकैः किमेष व्यसने पुसाम्प्रतं किं च नमस्त्रायं इत्यन्वेष्टुं समाचारं
कौतुकान्महीपतिः प्रसन्नात्स्थापयामास चारांस्तानास्य पृष्ठतः स च वीरवरः प्रातः कृत्वा भूपस्य दर्शनम्
स्थित्वा च तत्सममध्याह्ने सिंहद्वारे धृतायुधः गत्वा गृहं स्वलब्धानां दीनाराणां शतं गृहे भोजनार्थं स्वभार्याया
हस्ते प्रादात्किलान्वहं वस्त्राङ्गरागताम्बूलं क्रीणाति स्म शतेन च स्नातः स्वान्वाच पूजार्थं व्यधाद्विष्णोः शिव
स्य च विप्रेभ्यः कृपणेभ्यश्च ददौ दानं शतद्वयं एवं विभेजे पञ्चाभिर्नानि निर्मं शतानास सौ ततः कृत्वाग्निका
र्याणि भुक्त्वा गत्वैकको निशि सिंहद्वारे पुनस्तस्थौ पाणौ करवालं दधत् एतां सततचर्यां च तस्य वीरवरस्य
सः राजा चारमुखाच्छ्रुत्वा तेनाथहृदि शूद्रकः निवारयामास च तांश्चारांस्तस्यानुमार्गगान् मेने विशेषपू
ज्याहं पुरुषातिशयं च तं अथ याते दिवसेष्वहेलावलंघिने ग्रीष्मे वीरवरेणाथ सप्रचण्डके तेजसि ॥
नदीष्णात इवाहूतविद्युत्करवालं दधत् धाराप्रहारी निनदन्प्राज्यगामन्तनां गमः सदा च घोरमेघोघे प्र
वर्षति दिवानिशम् सिंहद्वारे न तथैवासीत्सोऽथ वीरवरोऽचलः तं च दृष्ट्वाऽदिवा राजा प्रासादाग्रात्स शूद्रक
निशि भूयस्तदारोहज्जिज्ञासुस्तस्य तनास्थितिं जगाद च वचनस्ततः कोऽत्र सिंहद्वारे स्थितो त्रभोः न श्रुत्वाहं स्थितो

वे॰
क॰ वे॰
४७५
475

इति सोपि वीरवरोऽब्रवीत् अहो महत्सत्वोयं भक्तो वीरवरो मयि न देवप्रापणीयो मेवश्यमेवमहत्स
त्वम् इति संचिन्त्य नृपतिः प्रासादादवतीर्य सः शूद्रकः शयनं भेजे प्रविश्यान्तःपुरं ततः अन्येद्युश्चप्रदो
मेघेधारासारेणवर्षति प्रदोषगृहभवने कालेन तमसि जृम्भिते पुनः स राजा जिज्ञासुः प्रासादसंस्थि
तस्तं सिंहद्वारे स्थितः कोत्रेत्येकाकी प्राह तं स्फुटं अहं स्थित इति प्रोक्ते पुनर्वीरवरेण च यावच्च स्वयं तेसो
अराजा नद्धीर्यंदर्शनात् तावद्दिङ्मुखेरशुश्राव सहसा रुदतीं स्त्रियम् विषादविकलामेकां प्रलापकरुण
स्वनां नमराष्ट्रपराभूतो न दरिद्रो न दुःखितः कश्चिदस्मिन् देशाकारो दिव्यैककिनी निशि इति चाचिन्तय
त्कृत्वा सज्ञानकरुणेन नृपः आदिदेश च तं वीरवरमेकमधःस्थितं भो वीरवर शृणु एषा हूरे स्त्री कापि रोदिति
कासौ रोदिति किं चेति त्वया गत्वा निरूप्यताम् तच्छ्रुत्वा स तथेत्युक्त्वा गतं वीरवरस्ततः प्रावर्तननिबद्धासि
धेनुः करतलाकरः नवमेघान्धकारे नुज्वलाद्विगुहितलोचनम् स्थूलधाराशिलावर्षिरन्तो मेघमजीगणत्
प्रस्थितं वीक्ष्य तादृशं तं तस्मात् राज्ञो नमेककं करुणकौतुकाविष्टो राजा प्रासादपृष्ठतः अवतीर्य गृहीतासि
रेकाकी तस्य पृष्ठतः सोपि प्रतस्थे नैव शूद्रकोऽनुपलक्षितः स च वीरवरो गत्वा रुदतीं तां पुरस्तात् स्त्रियं ब
हिर्नगर्याः प्रापैकं सरस्तत्र ददर्श च हा शूर हा कृपालो हा त्याग्निः कथं मया त्वया कथम् वत्स्यामीत्यादि रुदतीं ता
स्त्रियं वारिमध्यगताम् कात्वं शोचसि किंचैतदिदम् .... मम भूपतिः एषा बलेन चमास्त्वयस्ततः साप्येवमभ्यधात् भो
वीरवर जानीहि वेत्सि मां पृथिवीमिमां न समस्तासाधुना राजा शूद्रको धार्मिकः पतिः त्रितीये च दिने तस्य रा

ह्नोमृत्युर्भविष्यति तादृशंचपतिंप्राप्याप्यहमनन्यनृपंकृतः अतस्तमनुशोचामिदुःखितात्मानमेवच प
तच्छ्रुत्वामन्तोऽत्रस्तइववीरवरोऽब्रवीत् हेदेविकिंचिदस्त्यस्तिकोप्युपायःसत्तादृशः येनास्यतुभवेच्छुभंजग
द्धात्मणिप्रभोः इतितद्वचनंश्रुत्वासाजगाददेवतान्यरा एकोऽस्त्युपायस्तत्रैकःकस्तंशक्तोभवतीति ततो
वीरवरोवादीत्तुर्हिदेविवदद्रुतं यावन्नस्नायथ्याम्याशुकोर्थःप्राणैर्ममान्यथा तच्छ्रुत्वोवाचदेवतास्तथावीरः
कोऽन्यस्त्वयासमः स्वामिभक्तस्त्वदेतस्यशोर्मेपायमिमंशृणु राज्ञाकृतप्रतिष्ठास्तियैषाराजकुलान्तिके उग्रमा
चण्डिकादेवीसाचित्रियोत्कर्षशालिनी तस्यैसुतवरंपुत्रमुपहारीकरोषिचेत् तन्नैषराजाम्रियतेजीवत्या
न्यसमाःशतं अथैवचैनदुवनाकुतंचेदस्तितच्छिवं अन्यथास्यतृतीयेह्निप्राप्तेनास्त्येवजीवितं इत्युक्तःस
तयादेव्यावीरोवीरवरस्तदा यामिदेवकरोम्येतदधुनैवेत्यभाषत ततोभद्रंतेवत्सेत्युक्त्वावसत्यासातिरोद
धे तच्चसर्वेसपुत्रायवशुभ्रममन्वक्षितोनृपः ततश्चगूढोजिज्ञासैतानस्मिन्नात्ततुगच्छति स्वइकेऽचरितंगो
हेनिशिवीरवरोययौ तत्रपुत्रोपहारोस्यराजार्थेयरयायथा उक्तस्तथाब्रवीत्पत्न्यैधर्मवत्यैविबोध्यसः
तच्छ्रुत्वासातमाहस्मकर्तव्यंकार्यंशिवंप्रभोः तस्यैवोत्थसुतस्यास्यशिशोर्वक्तुभवानिति ततःप्रबोध्यसुप्तंतंवा
लंसत्ववरंसुतम् व्याख्यायतंचवृत्तान्तमेवंवीरवरोब्रवीत् तस्मात्वचण्डिकादेव्याउपहारीकृतेत्वयि राजा
जीवत्यसौनोचेन्मृतीयेह्निविपद्यते एतच्छ्रुत्वैवबालोपियथार्थंनामदर्शयन् अक्लीवचित्तःपितरंतंसत्त्व
वरोऽभ्यधात् हतापोहंममप्राणैराजाचेन्नानजीवति भुक्तस्यहितदन्नस्यदन्नास्यानिष्कृतिर्मया तत्किंवि

वे॰
क॰ वे॰
४७६
476

लब्धोतेनीत्वाभगवत्याः पुरोधुना उपहारीकृतधं सामन्तशांतिर्मया प्रभोः इति सत्त्वदृढेणोक्तस्तेन वीरवरो
ब्रस्तः साधु सत्यप्रसन्नोस्मि मन्नः पुत्रेत्यभाषत पतन्सोत्वागतो राजा सर्वं श्रुत्वा बहिः स्थितः अहोपवासमं
सत्वं सर्वेषामिति विचिंतयन् ततो वीरवरः स्कंधे कृत्वा सत्त्ववरं हते भार्यां धर्मवतीं चास्य कन्यां वीरवतीमपि
उभौनु ययन्नु तस्यां रात्रौ तच्चंडिकागृहे राजापि शूद्रकच्छन्नः पृष्ठतः स तयोर्ययौ तत्र देव्याः पुरः स्कन्धात्तेना
थ पुत्रोवतारितः देवीसत्त्ववरोनुस्मायै योराणिव्यजिज्ञपत् मम मूर्ध्नोपहारेण राजा जीवतु शूद्रकः अस्य
हर्षेणाते देवि कुर्याद्राज्यमकण्टकं एवमुक्तवतस्तस्य साधु साध्विति दीर्घसः सूनोः सत्त्ववरस्याथ कृष्ट्वाक
रत्नेनाशिषु छित्वा शिरश्चण्डिकायै देव्यै वीरवरो ददौ मम पुत्रेणोपहारेण राजा जीवत्विति ब्रुवन् साधो
कः स्वामिभक्तोन्यः समो वीरवर त्वया येनैवमेकपुत्रप्राणव्ययविधायिना दत्तो जीवश्च राज्यं च शूद्रकस्या
स्य भूपतेः इत्यन्तरिक्षादुदभूत्तत्क्षणेन च भारती कन्या वीरवती सा तु बाला वीरवरात्मजा उपेत्य भ्रातुश्छिन्नम्
र्धानं तस्य भ्रातुर्देहेन्यपतत् विलप्य सा शोकान्या हृत्स्फोटेन न्यपद्यत ततो वीरवरं भार्या धर्मवत्येवमब्र
वीत् राजस्तावत्कृतं तोयस्तदिदानीं वदामि ते निःसुतनायश्च बालापि भ्रातृशोकाद्वियन्मृता नष्टे पत्यहृदये
यस्मिंस्तत्र किं जीवितेन मे प्रागेव राज्ञः श्रेयोर्थं मूर्ध्नि यात् स्वशिरो मया देव्यै नोपहृतं तेन मोहेन तुत्तां मम साधु
ना प्रविशाम्यनलं तावद्दाह्यापत्यकलेवरा इत्याग्रहाद्वदन्तीं तां सोऽथ वीरवरोऽभवत् एवं कुरु वयभद्रे ते
कालिहं संप्रतिनेरतिः अपत्यदुःखैकमये जीवितेऽथ मनस्विनि किं न दग्धो मयेवान्येष्वामाभूच्चिन्तयाणा

दयां किं नाहमात्मानमन्यसाध्यं भवेद्यदि तन्मनीहस्वयावते चिन्तामात्र करोम्यहं श्रमीभिर्दारुभिर्देवी
तच्चनिर्माणसंभृतैः इत्युक्त्वा दारुभिस्तैः सहकृत्वा वीरवरश्चितानाम् ...... ज्वालयामास सा पत्यश्च व
धूया ततोथमेवतीपत्नीपतित्वासापिपादयो प्रणम्य देवीं चंडीं तां व्यजिज्ञपद्यास्वला जन्मांतरेप्यय
भूयादार्यपुत्रः पतिर्मम एतस्मोभस्तु राज्ञो लमहे हेनामुनाशिवं इत्युदीर्य वसा साधीतस्मिन्ननीवहे
लया ज्वालाकलापजटिले निपपात चितानले ततश्चिंतयामास वीरो वीरवरोऽयमः निष्पन्ने राजका
र्येमेवाग्दिव्यातुभूतानया भुक्तस्य चात्र पिंडस्य जातो हस्तस्नूपः प्रभोः तदिदानीं ममैकस्य केयं जीवित
मधुना भरणीयं प्रयत्नेन तवयीकृत्यकुटुंबके जीवयंत्रेकमात्मानं मादृशः को हि शोभते तत्किं नात्मो
पहारेणप्पनां प्रीणामि नाम्बिकां इत्यालोच्य स देवीं तां स्तुत्वा प्राग्उपतस्थिवान् जयमहिषासुरसारि
णि दारिणि रुद्रदानवसमान्तवरे जय जगदर्चितचरणेण पारणे निःश्रेयसस्य भक्तानाम् जयपूतभा
स्करकिरणे हरणे दुरितान्धकारहन्नानाम् जयकालि जयकपालिनि जय कंकालिनि जय शिवे न
मस्ते स्पृडकनृपतेस्तुनाथ सीदमत्स्मस्तकोपहारेण इत्युपस्थाय देवीं सत्त्वसा वीरवरः पुनः सद्यः
करतत्ताडयानेनो न्तमांगस्व सत्विनत्त तदालोकान्खिलं तत्रबन्धनस्याः स्पृडको नृपः साऽऽलच्चसतङ्गःख
ड्गसा स्वयं स्वयचिंतयत् अहो किमप्यनेनैतदस्मज्ञाहृदयस्वकृतं सा पुत्रसकुटुंबेन दुष्करं मत्कृते कृ
तम् विचिंते यत्र संसारे धीरः स्यादीदृशः ऽतः अव्योपयद्यभोरे पर्येपरोऽलयोददास्म्यहत्तत् एतस्यो

क· वे·

पकारस्य न कुर्यां सदृशं यदि तन्मे का प्रभुता किं विजीवितेन पशोरिव सम्बन्धं शोच्ययशो मे केवलं न त्वपे
तितत् इति संचिन्त्य नृपतिः खड्गमाकृष्य कोशात् उपेत्य शूद्रको देवीं तां प्रवीरो व्यजिज्ञपत् सततं त्वत्प्रप
न्नस्य भगवत्यमुनाधुना मम मूर्ध्नोपहारेण सुप्रीता कुर्वनुग्रहं अयं वीरवरो विप्रो नामानुगुणचेष्टितः ।
मदर्थं त्यक्तप्राणः सपुत्रोऽपि जीवतु इत्युदीर्यासिना राजा शिरश्छेत्तुं स शूद्रकः यावत्प्रवर्तते तावदुद
भूभारतेनवः मा साहसं कृथास्तुष्टास्मि सत्वेनानेन ते त्वयं सपुत्रो जीवतु सापत्यदारो वीरवरोऽयम् इत्युक्त्वा वि
रमद्वाक् स चोत्तस्थौ सपुत्रकः साकं दुहित्रा पत्न्या च जीवन् वीरवरोऽत्ततः तद्विलोक्याद्भुतं राजा प्रह्वो भूत्वा
पुनस्स सः पश्यन्नवस्मला नामीदृशा हर्षाश्रुपूर्णया सोऽपि वीरवरो दृष्ट्वा समोत्थितमिव स्वाश्रुतः पुत्रदारैस्त
यामानमभूद्दिग्भ्रान्तमानसः पप्रच्छ चरणं नाम यथाहं दारसुतास्तावत् भस्मीभूताः पुनर्ययेकथं जीवन्त
उत्थिताः मया च स्वशिरश्छिन्नं जीवाम्येष च किं त्विदं किं विभ्रमोऽयमाहोस्वित्स्पष्टो देव्यनुग्रहः एवं वदन्तं ते
स्य चेदारापत्यैरलक्षितः देव्यनुग्रह एवायं जीवामो यदमी इति ततः स तत्तथा मत्वा नत्वा वीरवरोऽम्बिकां
प्रादाय पुत्रदारांस्तां सिद्धकार्यो गृहं ययौ तत्र प्रवेश्य पुत्रं तं भार्यां दुहितरं च तां सिंहद्वारमगाद्भूतो रात्रौ त
स्यां च पूर्ववत् राजा स शूद्रकोऽप्यलक्षितः सर्वमत्वेलक्षितः गत्वा रूढो हर्म्यावाहप्रासादं तं पुनस्तदा आह रक्षा
स्थितः सिंहद्वारे कोऽत्रेति पृच्छतः ततो वीरवरो वादीत्तस्मै एषोऽस्मि तिष्ठाम्यहं प्रभो देवादेशाद्गतस्याहमभूवं तां अपि
यापति गतसीव च सा कापि दृष्टेन दृष्टैवमगता एतच्छ्रुत्वा च विस्मयाद्राजा वीरवरस्य सः सत्त्वेनाविस्मयावि

शोहष्टेदंतथ्यविंतयत् अहोसमुद्रगंभीरधीरश्चित्रामनस्विनः कृत्वाप्यनन्यसामान्यमहोत्वंविनोज्झितंत्तियेद्
त्याघाकलयंस्तुलीप्रासादादवरूह्यसः प्रविश्यगृहान्तःपुरंराजाराजिशेषंनिनायतं प्रातस्त्रास्थानसमयेदर्श
नोपगतस्थिते तस्मिन्वीरवरेप्रीतस्तत्याकृतस्सभूपतिः तदीयंराविवृत्तांतेमंत्रिभ्यस्समवर्णयत् यथा
बभूवुरास्चर्यमोहितास्त्रेनेखिलाः ददौतस्मैसपुत्रायप्रीतस्मावीरवरायसः लाटदेशंततोराज्यंसकर्णाट
मुतेनृपः ततोवन्नतस्त्रिविभवावुभावंन्यसोपकारिणौ आसतांतौसुखंवीरवरशूद्रकभूपती इत्याख्यायक
थामेतांवेतालोमुद्दुतांतदा तंत्रिविक्रमसेनंसराजानमवदत्पुनः तद्ब्रूहिराजन्नत्रैतेषुवीरःसर्वेषुकोधि
कः सर्वोपमेषुप्रागुक्तेयदिजानन्नवदसि एतत्सुत्वामभूपालोवेतालंप्रत्युवाचतम् एतेषुशूद्रकोराजा
प्रवीरःसोधिकेत्विति ततोब्रवीत्सवेतालोराजन्वीरवरोनकिं सोधिकोयस्यतुल्योस्मात्पृथ्व्यामेवनजायते
तत्पत्नीनाधिकाकिंवास्त्रीभूतायात्वमन्यत तथोपहारपशुतांसुतस्तेनोपगमितदर्शिनी सवासत्त्ववरोनाग्र्यस्तत्सु
त्रोभ्यधिकःकृत्ये बालस्यापिसमोयस्यसत्त्वोत्कर्षःसताहशः तत्कस्माच्छूद्रकंभूपमेभ्यस्त्वमाधिकेथिकं द्
रुक्तवंतंवेतालसजगादनृपःपुनः मेवंवीरवरस्तावत्सत्कुलःकुलपुत्रकः तस्यप्राणैःसमैदारैःस्वामि
संरक्षणंव्रतं तत्पत्नीसापिकुलजासाध्वीपत्येकदेवता भर्तृवर्त्मानुसारेणतस्याधर्मोस्तुकोपरः ताभ्यां
जातस्तत्तनयस्तादृग्एवसत्त्ववरोपिसः याहृशास्तन्तवःकामंतादृशोजायतेपटः येषांप्राणैस्तुभृत्यानांभूपेन
स्त्राभिरक्ष्यते तेषामर्थेत्यजेदेहंशूद्रकोत्रविशिष्यते इत्याकर्ण्यवचःसतस्यनृपतेरंसात्संलतितोवता

वृ॰
क॰ वे॰
३७८
478

लः सहसा प्रययौ निजपदं भूयोऽपि तन्मायया राजाप्युच्चलितो बभूव पुनरप्यानेतुमेनं पथ्य सर्वेष्वेवमहनि
स्थिनः पितृवने तस्मिंस्तस्यां निशि ॥ श्रीमहासोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशाङ्कवतीलम्बके
दशमस्तरंगः ॥ आदितोऽष्टसप्ततितमः ७८ चतुर्थो वेतालः ॥ ततस्तस्य पुनर्गत्वा शिंशपापादपाद्विवि
क्रमः तथैवोल्लम्बमानेन दृष्ट्वा नरशरीरगं वेतालमवतार्यैव स्कन्धे कृत्वा स बद्ध्वैव हन्त स त्रिविक्रमसेनो
द्रागंसे प्रवहन्नेतत् ततः प्रागच्छत्तद्वनं तूर्णं वेतालः पूर्ववत्पथि राज्ञो महाश्मशानेऽत्र स्कन्धस्थो व्याजहार
सः राजन्नभिनिविष्टोऽसि कष्टेऽस्मिन्नतिप्रियोऽसि च तेन ते विनोदाय कथयामि कथां शृणु ॥ उज्जयिन्यामभू
द्विप्रः पुण्यसेनस्य भूपतेः अनुजीवी प्रियो विप्रो हरिस्वामीति सद्गुणः तस्यात्मनानुरूपायां भार्यायां गृहमे
धिनः गुणवान्सदृशः पुत्रो देवस्वामी व्यजायत तस्य चासामान्यभूपालावण्यविश्रुता कन्या सोमप्रभाना
म रूपोत्कर्षाभिमानिनी मातरं प्रियवत्पितरं भ्रातरं च जगाद सा शूराय ज्ञानिने वाहं देया विज्ञानिनेऽथवा अ
न्यस्मै नास्मि दातव्या कार्यं मे जीवितेन चेत् तच्छ्रुत्वा तादृशं तस्याः स्वन्वेषं कुर्वतो वरं तत्पिता स हरिस्वामी या
वच्चिन्तावहत्यलम् तावत्स पुण्यसेनेन नृपेण सन्ध्यर्थं विग्रहायातदाक्षिणात्यनृपान्तिकं कृ
तकार्यश्च तत्रासौ विवेकेनाभ्येत्य प्रार्थितां याचितो भूमिद्विजाग्र्येण सुतां तद्रूपसम्पदा विज्ञानिने ज्ञानिने वा शूरा
य नापरस्मै पितम् सम्युक्तिस्त्वेषां मत्सुता कथय को भवान् इत्युक्तस्तेन भार्यार्थी स हरिस्वामिना द्विजः अ
हं जानामि विज्ञानमिति तं प्रत्यभाषत तर्हि तद्दर्शयेत्युक्ते पुनस्तेन समः विज्ञानी कल्पयामास स्वशक्त्या

लोकान्तरं च मायायन्त्ररथेन तत्र तं हरिस्वामिने दाणात् आरोप्य नीत्वा स्वर्गादींल्लोकांस्तस्मा अदर्शयत् आनि
नाय च तं तुष्टं तेनैव सीत्स्वकं पुनः दाक्षिणात्यस्य नृपतेर्यत्रायातः स कार्यतः ततः सोऽस्मै हरिस्वामी प्रतिशु
श्राव तां सुतां विज्ञानिने विवाहं च निश्चिकाह्नि सप्तमे तत्कालमुज्जयिन्यां त्वाप्यस्यैनेत्य द्विजन्मना देव
स्वामीसुतस्तत्रः स्वसारं तामयाचत ज्ञानिविज्ञानिशूरेभ्यो नान्यमिच्छति सा पतिं इति तेनार्थितोऽप्युक्तः शूर
मात्मानमभ्यधात् ततो दर्शितशस्त्रास्त्रविद्याय तस्मै स द्विजोऽनुजां देवस्वामी सम्प्रदातुं तां प्रत्यपद्यत सप्त
मेऽह्नि च तत्रैव विवाहं गणकोक्तितः तस्मान्निसोऽभ्यथा मातुः परोक्षं कृतनिश्चयः तत्कालं तामपि हरिस्वामीभा
र्या तत्कालमेव सा केनाप्यन्यतृतीयेन सुतोऽतां याचिताऽभूत्पृथक् ज्ञानी शूरोऽथ विज्ञानी भर्ताऽस्मद्दुहितुर्मतः
इत्युक्तश्च तया मातरहं ज्ञानीति सोऽभ्यधात् दृष्टाभूतं भविष्यच्च तस्मै नाज्ञानिने सुतां प्रतिजज्ञे प्रदातुं सा
प्यह्नि तत्रैव सप्तमे ग्रेमेडुस्वागतः सोऽत्र हरिस्वामी तथाकृतं पत्न्यै पुत्राय चावोचत् कन्यादाननिश्चयं तौ
च तेन तु कृतं तस्मै भिन्नं भिन्नमवोचतां सोऽपि तेनाकुलो जातो वरत्रयनिमन्त्रणात् अथोद्वाहदिने तस्मिन्ह
रिस्वामिगृहे वराः प्राप्य ज्ञानिविज्ञानिशूरास्तत्र त्रयोऽपि ते तत्कालं सात्र साविचित्रं कन्या सोमप्रभा वधूः
अशङ्कितं गता क्वापि न विचिन्वानाप्युपलभ्यत ततोऽब्रवीद्धरिस्वामी ज्ञानिनं तं ससंभ्रमः ज्ञानिन्निदानीं ब्रूहि सा
क्व दुहिता मे कुतो गता तच्छ्रुत्वा सोऽवदत्तां नीतां राक्षसेनापहृत्य सा नीता विन्ध्याटवीं धूमशिखेन वसतिं त्रि
जां इत्युक्तो ज्ञानिना भीतो हरिस्वामी जगाद सः हा धिक् कथं सा प्राप्येन विवाहश्चापि हा कथं श्रुत्वैतन्नाह

हृ॰
क॰ व॰
७०८
५२१

विज्ञानीधीरोभवतयामिवः तत्राप्युक्तैर्वयंत्रैघज्ञानीवदतितेष्वंस्थितानाम् इत्युक्तानन्तरंक्षणंकृत्वारथंसर्वास्त्र
संयुतम् तत्रारोप्यहरिस्वामिज्ञानिशूरांश्ववेगात्मिति तान्समेप्रापयामासतत्क्षणाद्विन्ध्याटवीभुवि ज्ञानिनातो
समाख्यातोवसतितत्रराक्षसः तत्रैतत्वसंकक्षुज्ञानहृष्टोन्तनिर्गतं शूरोघयोधयामासहरिस्वामिपरस्कृ
तः तदास्त्रप्रयमभूद्युद्धंतयोर्मानुषरक्षसोः विचित्रास्त्रयोधिनोः स्त्र्यर्थंरामदशास्ययोरिव तत्क्षणंचससंग्राम
दुर्मदस्यापिरक्षसः अर्धचन्द्रेणबाणेनशूरस्तस्याछिनच्छिरः हतेरक्षसितेसोमप्रभामाप्यतदास्पदात् प्रा
दायविज्ञानिरथेनाजग्मुस्ततोखिलाः हरिस्वामिगृहेप्राप्तेऽथलग्नेऽभ्युपस्थिते तानिविज्ञानिशूराणां
विवादःप्रोदभून्महान् ज्ञानीजगादनाहंचेज्ज्ञानीयोगेनदिव्यंकथं प्राप्येतकन्यागूढस्थादेयामस्यसमावतः
विज्ञानीत्ववदन्नाहंकुर्यांचेद्व्योमगंरथं गमागमौकथंस्यातांदेवानामिवतत्क्षणम् कथंस्यात्सारथियुद्ध
रथिनारक्षसासह तस्मान्मह्यमियंदेयालग्नेणैषमयार्जिता शूरोप्युवाचहन्यांचेन्नाहंतंरक्षसंरणे तद्धु
वांयत्नाकृतेनयत्नेष्यतांकन्यांकश्चानयेत् तन्ममैषादातव्येत्येवंतेषुविवादिषु हरिस्वामीतत्क्षणंतूष्णीमासी
द्दुःखितमानसः तत्कस्मैसात्वयादेयेतिराजन्वदतन्मेभवान् नवदिष्यसिजानंश्चेन्मूर्धातेस्फुटिष्यति इति
वेतालतस्तस्माच्छ्रुत्वामौनंविहायच सविक्रमसेनस्तंजगादवसुमतीपतिः शूरायसाप्रदातव्यायेनदेह
पणेनसामात् उपार्जिताबाहुवीर्येणहत्वातंयुधिराक्षसं ज्ञानिविज्ञानिनौतस्यधात्राकर्मकरौकृतौ उभौग
णकतक्षाणौपरोपकरणेनकिं इत्युक्तेमन्त्रजपेननिःशास्यतत्तस्यस्कन्धात्स्वपदंचशिंशपवृक्षंजगाम वेता

लोनिजंपदमेवसोपिराजानुहेगेः पुनरपितंप्रतिप्रतस्थे शशांकवतीलम्बकेएकादशस्तरंगः॥ आ
दितएकोनाशीतितमः ७९॥ पंचमोवेतालः॥ ततोगत्वापुनस्तस्मात्प्राप्यतांशिंशपातरोः वेतालंप्रागव
दादायस्कंधेमौनेननृपतिः सत्रिविक्रमसेनोत्रयावदागच्छतिद्रुतं तमेवमब्रवीत्तावत्सवेतालोंसस्थगः
राजन्नस्थीःसमस्तस्तुभवांस्तेनप्रियोसिमे अतोविनोदिनींवच्मिकथांप्रश्नंचमेशृणु आसीद्राजायशःके
तुरितिख्यातोमहीतले तस्यशोभावतीनामराजधान्यभवत्पुरी तस्यामभूच्चगौर्याश्चगौर्यायतनमुत्तमं त
स्यदक्षिणतश्चासीद्गौरीतीर्थाभिधंसरः तस्याषाढचतुर्दश्यांशुक्लायांप्रतिवत्सरम् यात्रायांस्नातुमेतिस्म
नानादिग्भ्योमहाजनः एकदाचतिथौतस्यांस्नातुमत्राययौयुवा रजकोधवलोनामग्रामाद्ब्रह्मस्थलाभिधा
त् सोपश्यदिभ्यकस्यात्रतीर्थेस्नातुमागतां कन्यांशुद्धपटाख्यस्यनाम्नामदनसुंदरीं इन्दोर्लावण्यहारिण्या
तयासहृतमानसः अविज्ञातत्रासकुलकामार्तोगृहंययौ तत्रानवस्थितस्तिष्ठन्निराहारस्तयाविना
दृष्टोमात्रार्तयातस्मैतच्छंसममनोगतं सागत्वाविमलाख्यायतनयस्याभर्थयेवेदयत् सोप्यागत्यतथावस्थंद
दृष्ट्वात्तनमभ्यधात् किंविषीदसिपुत्रैवमुदुर्लभोपिवांछितः सहिसम्याचितःशुद्धपटोदास्यतितेसुतां अ
स्मनाहिवयंतस्मात्कुलेनार्थेनकर्मणा तंवेद्म्यहंसमांवेत्तितेनैतन्मनदुष्करं इत्याश्वास्यसतेनैवपुत्रमाहारा
दौप्रवर्त्यच तद्युक्तोविमलोन्येद्युर्ययौशुद्धपटास्पदं ययाचेचात्रपुत्रस्यतस्यार्थेधवलस्यसः कन्यांतस्यास्स
वांसैनांप्रतिशुश्रावसादरं लग्नंनिश्चित्यचान्येद्युर्लामसशुद्धपटःसुतां धवलायददौतस्मैतुल्यांमदनसुं

बृ॰
क॰वे॰

दरी हृतोद्वाहश्च सतया साकं दर्शनसक्तया भार्यया सह पितुर्गृहं जगाम धवलः कृती सावस्थितस्य तस्या
श्चैकदा विकुण्ठगात्मजः तस्या मदनसुंदर्या भ्राता तत्रागतोभवत् सकृतप्रश्रयः सर्वैः स्वस्त्रा श्वशुराभिनंदि
तः स च विश्रम्य कृतशालो विश्रान्तश्च जगाद तान् श्वशुरे मदनसुंदर्या जामातुश्च निमंत्रणे तातेन प्रेषितो याव
देवपूजोत्सवो स्तिनः श्वशुराय चैनं तद्वाक्यं यथार्हैः पानभोजनैः ते सम्बन्ध्यादयः सर्वे तद्दिनं समुपाचरन्
प्रातर्मदनसुंदर्या स्वाशुर्येण चैतेन समः सहितो धवलः प्रायात् श्वशुरस्य गृहं प्रति श्वश्रूशोभावतीना तावपु
रीमासन्नीयकः ददर्श निकटप्राप्तः सगौर्यायतनं महत् निजगाद च तनो भार्याश्यालौ श्रद्धया ततः
पश्यतमेतां भगवतीं प्रणामो देवतामिह तत्वनाम स्वाशुर्ये सन्निषेधं प्रतिभाषत श्रुत्वा वक्तुं जाम्येकोऽपु
वामत्रैव तिष्ठत इत्युक्त्वा धवलो द्रष्टुं देवीं तां सततानायया प्रविवेशायतनं तस्याः प्रणम्य च विभाव्य च ताम
ष्टादशाष्टादशदोर्दण्डमण्डितोग्रदानवा पादपद्मदलितमहिषासुरमर्दिनीम् सविचिंत्य प्रेरितात्मा बुद्धिरेव
मचिंतयत् जीवोपहारैर्विविधैरिमां देवीं जनोर्चति अहं तु सिद्धये किं न तां प्रीणयाम्यात्मोपहारतः इति त
स्मादेव तद्गर्भगृहाद्द्वाराय निर्जनात् खड्गं सोपयात्रिकैः कैश्चिद्देव्याः प्राक् तनकौशेन बद्ध्वा शिरोरुहैर्घण्टा
शृंखलायां निजं शिरः विच्छेद तेन खड्गेन तच्छिन्नश्चापतद्भुवि चिरं यावच्च नायाति तावद्गत्वा न मीलितं तम्
तेनैव देवीभवनेन श्वाशुर्योपि विवेश सः सोपि दृष्ट्वा तं स्वकं तमूर्धानं भगिनीपतिं व्यामोहितस्तथैव स्वं शि
रस्तेनासिना च्छिनत् सोपि यावच्च नायाति तावदुद्भ्रान्तमानसा तद्देवीभवनं सापि ययौ मदनसुंदरी प्रवि

ष्टपटद्दृष्ट्वपतिंभ्रातरंचवनगतागतं ह्वाकिमेतद्धतास्मीतिविलपंत्यपतद्भुवि तावत्क्षोभ्यात्मायशोचंतीनाव
कोऽहंतावुभौ किंममाद्यधुनानेनजीवितेनेत्यचिंतयत् व्रजित्वाथ च देवींतोदहमागोन्मुखोसती देवि
सौभाग्यचारित्रविधानैकाधिदेवते प्रथ्यासितशरीरार्धे भर्त्तेमौरविपोरपि अशेषललनालोकशरण्ये गु
ल्पहारिणि ह्नतावेकपदेकस्माद्भर्त्ताभ्रातानाथमेत्वया नयुक्तमेतन्मयिनित्यभक्तास्यहंत्वयि तन्मेशिता
याशरणंशृणुविज्ञप्तिकेहकृपणेवद्भुः एतौतावत्संजीवयद्वौभोगेणपहृतावनतुम् जनिष्येदेविभोग्यमनुयत्रकुत्रा
पिजन्मनि तत्रैतावेवभूयस्ताद्धौभर्त्तृभ्रातरौमम इतिसंस्तुत्यविज्ञाप्यदेवींनत्वाचतांपुनः पाशंविरचय्या
मासलतयाशोकपादपे नजार्पयतियावत्सापाशेकंठंविनतस्या तावत्तत्रोच्चचारैवंभारतीगगनांगना
त् माकृथाःसाहसंपुत्रिबालायाश्रपितेमुना सत्वोन्कंठेणतत्स्पासमिपाशमेतंपरित्यज संश्लेषयशिरःस्व
स्वभर्त्तृभ्रातृकबंधयोः उत्तिष्ठतोनजीवंतावेतौद्वावपिमद्वरात् एतच्छ्रुत्वैवसंहृत्यजपापाणहर्षाद्रुपेत्यव
प्रविभाव्याविरभसाद्भ्रान्तामदनसुंदरी बालाभर्त्तृशिरोभ्रातृदेहेनसममयोजयत् भर्त्तृदेहेनभ्रातृशि
रोविधिनियोगतः तेनोत्तस्थतुरक्षतांगौजीवंतावुभावथ तस्माद्भ्रान्त्याचैतौ शिरोविनिमयाज्ञातसंकरौकाययोर्मिथः
प्रथ्यात्मोन्योद्दिनमवस्थयथावृत्तांतंतोष्टिणः प्रणम्यदेवींशार्वाणींयथेष्टेनेययुस्त्रयः यांतीवदृष्ट्वास्वकृतं
शिरोविनिमयंतयोः विग्राकिंकार्यंतामूढाभून्मदनसुंदरी नहिहिराजन्कोभर्त्तातस्याःसंकीर्ण
योस्तयोः श्रुत्वैतत्स्यात्मशापेतज्ञानानानब्रवीचित् इत्याकर्ण्यकथांप्रश्नंराजावेतालतस्ततः सत्रिवि

हः
क·वे·
४०८
५४१

क्रमसेनोत्तरमेवंप्रभाषत यत्त्वंस्फुटत्यतिशिरःसचैनमापतितस्तयोः प्रधानेहिशिरोंगेषुप्रतिभिज्ञा
वनङ्गता इत्युक्तवतोनृपतेस्तस्मांसान्तरात्किलतःसययौ वेतालःसचराजाजगामभूयस्तमानेतुम्॥
शशांकवतीलम्बकेद्वादशेत्रयोदशस्तरंगः॥ आदितोशीतितमः ८०॥ षष्ठोवेतालः॥ ततोगत्वापुनःप्राप्य
वेतालंशिंशपातरोः सत्रिविक्रमसेनस्तंस्कन्धेजग्राहभूपतिः गृहीत्वाप्रस्थितंतंचवेतालःसोब्रवीत्पथि
राजंछ्रमविनोदार्थंकथामाख्यामितेशृणु अस्तीहताम्रलिप्तीतिपुरीपूर्वाम्बुधेस्तटे चंडसेनाभिधानस्तु
राजातस्यामभूत्पुरि परांमुखोपरस्त्रीषुयोनसंग्रामभूमिषु हृतेषुशत्रुलक्ष्मीनानपरद्रव्यसंपदा तस्य
दा कदाचिद्दाक्षिणात्योराजपुत्रोजनप्रियः प्रापयोसत्त्वशीलाख्यःसिंहद्वारेचभूपतेः तत्रचात्मानमावेद्यनैर्धन्या
न्नृपंप्रति कर्पटंपाटयामासराजपुत्रैःसहापरैः ततःकार्पटिकोभूत्वावह्वनोह्यानितत्रसः नृपाज्जर्वेत्स
दामेवानवप्राप्यफलंनृणात् यदिराजान्वयेजन्मनिर्धनत्वंकिमीदृशं निर्धनत्वेपिकिंधात्राकृतेयंसमहेच्छ
ता अर्थैहिसेवमानस्यमेवंक्लिष्टंपरिच्छदम् चिरंतथावसीदंतंराजानापिविलोकिते इतियावत्समाख्या
यत्यत्रकार्पटिकस्ततः तावदाखेटकार्थंसनिरगादेकदानृपः तस्मिन्कार्पटिकेधावत्यग्रेलगुडवाहि
नि जगाममहाक्षपादातयुतःसोथमृगाटवी हत्वाविवेशतत्रारात्महान्तंसूकरंप्रत्यधावत्दूरमाप
दनिहंरेवनोन्तरे तत्रपर्णतृणाच्छन्नमार्गेहारितसूकरः श्रांतोमहावनेसोथराजादिग्मोहमाययौ एकः
कार्पटिकस्त्वायसतेवातास्वथपदगम् प्राणानपेक्ष्यानुययौपदातिःक्षुत्तृषार्दितः तंचदृष्ट्वातथाभूतमवा

यातेष्वथ भूपतिः कस्त्वं कथमिहायात इति प्राह्वाय सोऽब्रवीत् देवास्मि दाक्षिणात्योऽहं राजपुत्रोऽनुगतस्तव प
तच्छ्रुत्वा स राजा तं सोपरोधमभाषत सखे इह चापि कश्चिन्न वेत्ति मार्गं यथागतं तदा कार्पटिजलिर्विहस्य तेन क
र्पटिकोऽभ्यधात् देवाग्रे किं वक्ष्ये तावदिह विश्राम्यतु प्रभुः पुत्रस्येव मम तावन्मात्रमेवहि समर्पति देवीप्य
ते स्मर इत्यस्मिन्नित्युक्तो ऽवनीपतिः एतच्छ्रुत्वा स राजा तं सोपरोधमभाषत न हि कार्पटिकापीडनीयं भवता
प्रेक्ष्यतामिति ततो माहत्य सततं स्वांगकर्पटिकस्ततः नदीं दृष्ट्वा वरुणाधनृपेन ऊलिनायतेन तदांहवि
पर्याणि हृते कृतनिवर्तेन दक्षास्तु शष्पकवलैर्विहृते विगतश्रमे कृतस्नानाय राज्ञे च प्रोन्मथ्य वसनांच
ले प्रत्यग्राण्यनवाप्तसौख्याय सौम्यामलकानि सः एतानि दत्तवान्स्नेहेनैवं स्वच्छभूपति एवं व्यजितपत्रानुभि
तः सामलकाञ्जलिः एतद्दृष्ट्वा निरहं हेनि संवर्तीनतटपावकस्मरः वराम्याराधय देवमनेकान्तमनिर्वृते तच्छ्रुत्वा
समानामात्वमनव्रशीला किं गुह्यते इत्युक्तवा स कृपाकान्तो हीनस्वापि विनयवृप यि नृपाग्निकिं पश्यन्नग्निरहेयभूते
पुनर्जानते यि ह्रिते परिवारयेन तापयतितात्मणा इति संचिन्तयन्नगृह्ण स राजामलकद्वयं हत्वा कर्प
टिकस्याथ कथंचिदश्ववभुतः भक्षाच तत्रिपीयाम्बु विश्रामाद्वमसत्वरं जग्ध्वामलकमपीतजलः कार्प
टिकान्वितः ततः सज्जीकृतेनेन वाहे कार्पटिकेन सः आरुह्याग्रेसरेणास्मिन्नेव मार्गप्रदर्शिनि पश्चाद्धा
गमनात्स्वस्थैः स्वस्थलाभ्यर्थिनेय्युले ययौ स राजा स्वपुरीं पथि श्रामान्ससैनिकः तत्र प्राप्तोऽप्यनुद्रविकिं वसुभि
विषयैः सतं अप्रदायत्कर्पटिकेनवामसमनतिक्रान्ते ततः कृतार्थैः पार्श्वस्थैर्वेदमेनसभूपते मुक्तकर्पट

हें
क॰वे॰
१८२
482

काचारः सत्वशीलः सतस्थिवान् एकदा तेन राज्ञा च स सिंहलपतेः सुताम् याचितुं सिंहलद्वीपमात्मार्थे
प्रेषितोऽभवत् तत्राब्धिवर्त्मना गच्छन्नर्चिताभीष्टदैवतः आरुरोह प्रवहणं राजादिष्टैः सह द्विजैः गते नौ
सि स प्रवहणे मध्यभागमशंकितम् तत्रस्थो जलधेस्तस्मादुन्मज्जन्निव विस्मयः अभ्रंलिहाग्रः सुमहाञ्जा
म्बूनदविनिर्मितः विचित्रवर्णविचलद्वैजयन्तीविराजितः तत्कालं चात्र सहसा समुन्नमद्घनावली भृश
वर्षितुं सारेभे ववौ चातिप्रचण्डमारुतः तैर्वर्षवातैः सबलादाकृष्याधोरणैरिव प्राप्तमन्त्येन ध्वजलग्नेन सप्र
वहणं द्विजः तावत्स सध्वजस्तम्भो वारिधौ वीचिविक्षिप्ते वहनेन समेतेन प्लावनेन निमज्जितं ततो द्विजा
स्तेन तत्स्थास्तु राजसिंहस्य भूपतेः उद्दिश्य पोक्रोशयामासुः सर्वे प्राणभयाकुलाः तदाकर्ण्य महीभृत्सु स स्वामि
भक्तो रत्नध्वजे सत्त्वशीलो निस्त्रिंशहस्तो बद्धोत्तरीयकः आत्मानमक्षिपत्तत्र निरपेतो महोदधौ उदधेः
कारणाशंकी वीरः प्रतिविधित्सया मग्ने च तस्मिन्वातैर्महद्भिश्च समभज्यत वहनेन तस्य तस्याञ्च निपतन्तयो
दस्तोयुधैव स च मग्नो न्वृथौ न च सत्त्वशीलो निरीक्षते यावत्तावद्ददर्शात्र पुरीं दिव्यां न वारिधिं नौ तस्यां मणिम
यस्तम्भभास्वरे हेममन्दिरे सद्रत्नबद्धसोपानवापीकोद्यानशोभिनि नानामणिशिलाभित्तिरत्नविचित्रो
च्छिन्नध्वजे कात्यायनीदेवगृहं मेरुप्रोन्नतमैक्षत तत्र प्रणम्य देवीं तां स्तुत्वाभ्यर्च्य च दर्शनात् इन्द्रजालं कि
मेतत्स्यादिति साश्चर्योऽप्याविशत् तावत्स देव्या गर्भात्प्रभामण्डलकान्तरात् एकस्माद्विरराजाल्कमाद्दिव्याद्
द्वारात्कवाटकं इन्दीवराक्षी फुल्लाब्जवदना कुमदस्मिता मृणालनालमृद्वंगी जंगमेव सरोजिनी स्त्रीह

सस्वपरीवारा देवीगर्भगृहं च सा विवेश सत्त्वशीलस्य हृदयं च ततः समं निर्गत्य तत्र जाता च देवीगर्भगृ
हात्ततः न पुनः सत्त्वशीलस्य हृदयान्मा कथंचन प्राविशत्सा च तत्रैव प्रभामण्डलकान्तरे सत्त्वशीलोऽथ
सोत्कण्ठः पश्चात्तत्र प्रविष्टवान् प्रविष्ट एव तद्दर्शीश्वरन्नदेवानमपुरं सैकेनोद्यानमिवयत्नवीसा·
भोगपुष्पदा तत्रोद्यानमणिपर्यंकनिषण्णां तां विलोकयन्सः कन्यामुपेत्य तत्पार्श्वे सत्त्वशील उपाविशत् ॥
शशीश्वन्नस्तोऽस्तो सत्कलोचनो लिखितो यथा शृङ्गैः सत्कायपुलकैर्वेदत्तालिङ्गनोत्कण्ठो दृष्ट्वा च तत्र स्मरा
विष्टचेष्टीनामस्तसा ह्यंव प्रज्ञातोऽत्राप्युत्तत्कालमिङ्गितज्ञास्तमब्रवीत् अतिथिस्त्वमिह प्राप्तस्तदस्मत्स्वा
मिनीकृते भजस्वातिथ्यमद्य त्वमिह स्नात्वाहि भुंक्ष्व ततः परं तच्छ्रुत्वा सो वलत्त्वाशां कथमप्युत्थितस्ततः यया
प्रदर्शितां तामिरेकामुद्यानवापिकां तस्यां सिंहरूपोद्यानवापीमध्यात्स से प्रमः तत्र धाम स्वकमाश्रवी
त्तात्मानमचिन्तयत् अहो किमेतत्कोद्यानमिदं दिव्यकतन्मपुरं तत्राम्भोत्तासारस्समन्तात्स्मात्क्व च दर्शनं
क्व चान्तेनरमेवेदं नहि स्वप्नमहाविषस्य समस्तनायस्य स्पष्टो विनिद्रोऽनुभवो हि मे अथवा नालकमाभि
लाभिमृदोऽस्मि वञ्चितः इति ध्यायन्विनातो सकन्यामुन्मादवानिव उद्यानेन तत्र वध्यामकामानो विलला
पच न दव स्मिवनेह दृष्ट्वाऽपि शिरीगैः पुष्पैरुत्थाभिः वातोद्धुतैः परीतांगो विप्रयोगानलैरिव उद्यानपालकैवव
वंशीसिंहमस्त्रीभूते वजितपसवोद्धातः स्वयमेत्य दर्शनं सान्त्वयित्वा च पप्रच्छ किमिदं ब्रूहि नः स्ववे
कप्रस्थितस्त्वं कथामः कालः कपतितः शरः तच्छ्रुत्वा सत्त्वहेमान्ते नमस्ते संवेशणं सम्मते सत्त्वशीलो नृपतेय

द्वि.
कं.व.
४८२
483

सोप्येवं समचिन्तयत् हन्त वीरोपि सन्नृपः कामेनैष विडम्बितः अनुरागेण तेनैव न स्वलक्ष्योत्र वसेरो मः
या इत्थमन्तस्थितपित्वामवीरराजा जगाद तं न हि मुचस्य याशोकमहं त्वाशापयामि तां नीत्वा तेनैव तां गे
त्रियामस्मरकम्पका इति व्याश्वासयामास तं स स्नातो दिनान्नृपः अन्येद्युर्मैत्रिविन्यस्तराज्यस्तेन समं च सः
प्रायासु वहन्नणद्धयोम्ल ह्रस्तिपानपथोस्तुपि प्राप्यतन्मध्यभागं वहल्लातप्रागवृद्दीस्थितं सप्तनाकं ध्वजं सत्त्व
शीलस्तं नृपमभ्ययात् सोयमम्बुस्थितो दिव्यप्रभावेत्र महाध्वजः मयि मग्नेत्र मग्नो यदेवनेन मग्नध्वजे इ
त्युक्तानिकटं प्राप्य ध्वजं स्पृष्ट्वा निमज्जतः मार्गे ससत्त्वशीलास्ताहरवेमात्मानमक्षिपत् तमेव राजापि विवेश
तत्रात्मानं तथैव सः अन्तर्मग्नावतीर्णौ च स्थितौ दिव्यं प्रापतुः पुरे तत्र दृष्ट्वा च सा स्वर्णा राजा देवीशालाम्पता पा
र्वतीं सत्त्वशीलान सहितः समपाविशत् तावच्च निरगात्तत्र सा समालीजनसंगता त्वयि पार्णीव प्रभाकन्याग्र
भामण्डलकानना इयं सा सत्त्वशीलेनेति सत्त्वशीलेन तां नृपः दृष्ट्वाप्यकस्मभिर्वेगेन स्वनस्या समपत्त सापि
नेवीस्य राजानं शुभशरीरलक्षणं पुरुषातिशयो ह्येवं कोयं स्यादित्यचिन्तयत् विवशा चाम्बिकायामह
तायस्मान्नृपोपि सः जगामोद्यानसादासगृहजायेसा नृपोपि सः तत्राप्रहन्नस्नाता सा निरगाद्देमकन्यका
याविना सम्पति शान्ति देवीगर्भगृहान्तरात् निर्गत्य सा जगादैको सखी सविगवेष्यता योसाविहाय याहृ ह्ये
महात्मा कस्मान्तिष्ठति प्रातिथ्यं गृह्यतामस्य प्रसादः क्रियतां त्वया इति चेष्टाप्यतामप्यनुपः प्रभाको अग्रुतमाव
सौ एवं सखीनयोक्ता सा विचित्रेणानवर्तितेन स्वसामिनीनिदेशेन प्रह्वानस्मेन्यवदयत् तत्कुलाम नृपो वी

रः सा च हेलमुवाच तं। पश्य तावन्निधिमस्माकमप्यस्ति किमपेक्ष्यते। एतच्छ्रुत्वा नयागत्वा सासा सख्योऽथ विनात्तदा
मैनेसाय्यमुदारं तत्सर्वं वृत्तान्तमकन्यका। ततश्चाहृष्यमाणौ च धैर्यपाशेन तेन सा। नृपं प्रमाणमाबद्धायाग्यप्याति
ष्ठेति निःस्पृहात्मना। पर्य्यर्थ्यमानावनीसेवापरिपाकसमर्पिता। गत्वा तत्स्वयमभ्यागान्नेविवेशात्स्वपुत्रिका विवि
त्रक्षणालालापैर्वानां चित्तलतां भुजैः। विकीर्णकुसुमैरारात्रौ भ्रमाणेव पादयो। उपगम्य च सा तत्र यया च
स्वश्रयानता। प्रातिष्ठ्य गृह्णाणगर्थं तं प्रार्थयामास पार्थिवं। ततः स सत्त्वशीलेन महिषेणोवाचतो नृपः। स्व
नेन कथितां देवीमिहाहं द्रष्टुमागतः। गौरीध्वजपथः प्राप्य परमाद्भुतकेतनो। सा दृष्ट्वा तदनुत्वेव कन्या
निष्पार्थितान्नतः। तच्छ्रुत्वा साब्रवीत्कन्या कोऽन्यकान्तैर्हि वीतितं। प्रागम्यतां द्वितीयेऽमे पुरं त्रिजगदद्भुतं
एवमङ्कवतीनां च स विहस्य नृपोऽब्रवीत्। तदप्येनेनैवाङ्के मे यत्र सा स्नानवापिका। ततः सा कन्यकावादी
देवमात्मैव सादिश। नविडम्बनशीलाहं कावाप्रश्नेऽविकृम्पता। प्रहर्षितमनोकम्पेणगुप्ता काकिंकरीकृता॥
तन्मम प्रार्थनाभङ्गं नैव संकर्तुमर्हसि। एतच्छ्रुत्वा नयेस्तुकामस्सत्त्वशीलसखः स्मृते। प्रभामण्डलकोपाग्रेया
यौ राजा नयासह। प्रपाहतकवाटं च तस्मिंस्त्रतत्तेषु वस्मः प्रवेशितोऽददर्शोस्यात्तदिव्यस्वपरं पुरं। निम
सबद्धसर्वर्तुसदापुष्पफलद्रुमम्। मेरुशृङ्गमिवाशेषं निर्मितं रत्नकाञ्चनैः। रत्नासने महार्हे तं राजानं सपा
वैश्यसा यथाविनोपनीताख्यादेन्यराजसुताब्रवीत्। कन्याहमस्मैरिदस्य कालनेमेर्महात्मनः। वक्राद्गुपे
नवसमेस्सगोतिं प्रापितः पिता। विश्वकर्मकृते चैते पेने के मे पुरद्वयम्। न जरा चेन मृत्युश्च बाध्यते सर्वकाम

बृं.
कं. वे.
४८४
५८५

दे इदानीं च पिता त्वं मे सपुत्राहं वशेन तव इत्यपि तान्स सर्वं सं तां तामुवाच स भूपतिः यद्येवं तत्स तेन मे सम
याद्राज्ञा स्यन्निर्दिष्टे सत्वशीलाय वीराय स्वसुतां देवान्यवाय च एवं देवीप्रसादेन मृते नैव नृपेण सा उक्ता गुण
तावनिता तत्रैष्य सत्वमस्यत ततः कृतार्थेन तस्याः कृतपाणिग्रहं नृपः दत्वा स्वरपुरे स्थैर्यं सत्वशीलमुवा
च सः भुक्तयोरामलकयोस्तयोरेकं मयानव स्वेशोदितमसंपुरुष्ट्वा हृणीने हृद्धितीयतः इति श्रुणु तमुक्त्वा
नैदेत्यपुत्रीजगादताम् मार्गोमदर्पणेनायेन स्वपुरीं प्राप्नुयामिति ततोपराजितं नाम खड्गं भक्ष्यं फलं च सा
एकं जराम्रत्युहरं तस्मै दैत्यसुता ददौ ताभ्यां युक्तस्तयोक्ताभ्यां वाणां मध्रः स्वदेशतः उत्थाय सर्वं से सिद्धका
र्योभूत्सकमात्रृपः सत्वशीलोपि दैत्यस्त्रीप्रेरराज्यं शशास सः तद्ब्रूहि कोधिक एतयोः सत्वाधिको नयोः ।
इति श्रुत्वा तथा प्रश्नं वेतालाच्छापभीतितः स त्रिविक्रमसेनस्तं भूपतिः प्रत्यभाषत एतयोः सत्वशीलोत्र स
मे सत्वाधिको मतः सद्विज्ञानतत्वार्थो निराश्यः पतितेंवुधौ राजा तु तत्वं विज्ञाय विवेशाभोधिमाश्यया
दैत्यकन्यावनावोच्छ्य ...... स्पृहयति स्मः इति तस्माकर्ण्य वचो निरस्तमौनस्य भूपतेः स्कन्धात् सजगा
म पूर्ववत्वेतालः शिंशपातरुस्वपदम् राजापि तत्थैव सं तं पुनरप्यानेतुमन्वजगाम जवात् शारब्धे
ह्यसमाप्ते कार्ये शिथिलीभवन्ति किं सुधियः ॥ सोमदेव विरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलम्बके
त्र्योदशस्तरंगः ॥ श्रीत्रिनयनकाशीनाथ नमः ८ ॥ सप्तमोवेतालः ॥ गत्वा तं शिंशपे भूयो वेतालं प्राप्य
भूपतिः त्रिविक्रमसेनोत्र स्कन्धे कृत्वाश्च वालस्सः प्रयातः स पुनस्तं च वेतालः स्कन्धतोऽब्रवीत् श्रमवि

स्तनपोराजन्मनः प्रश्नमिसंस्मृत्य शृंगदेशोग्रहारल्लिमहांहतत्त्रदाभिधः विप्रस्तस्यासीतिनत्रासीद्दिजो
यज्ञामहायनः तस्य चत्वारस्तनयाः पञ्चाजाताः क्रमात्त्रयः बभूवुस्तरुणाः पुत्राः दिव्यवैदग्ध्यशालिनः ते
पित्राप्रेषितास्तेन कर्महेतोः कदाचन शारव्ययस्तेन यपुत्रस्तत्र योभ्रातरोस्तुयिम् शाण्डकर्मेन तेज्याय्योक
निष्ठोनावभाषत गृहाणास्तु पुत्रयोरेकः कर्मेकत्रत्कृतेपि नः अहमेतेन शक्नोमि ग्रहीतुं विप्रपिञ्छा
ले इत्युक्तवन्तं श्रेष्ठकनिष्ठौ तावूचतुः तवात्र विविनाचिन्ता वयोरपि सा कथं नक्कुर्वा सोऽब्रवीज्ज्येष्ठोऽग्र
हणेनेकद्रूपं युवाम् पितृयज्ञक्रियालोपो भवेद्युष्मत्कृतोन्यथा ततो नरकपातः स्यात् युवयोस्तस्य चश्रुत्वम्
इत्युक्त्वा वनं जातेनतो विहस्य तनयूचतुः यस्मैवस्मात्तयोरेवसमानमपि नात्मना ततो ज्येष्ठोऽब्रवीत्किं मत्तो
नीच्चैनैवयोग्यताम् अहंभोजनवंशोहिनाहः स्पृष्टुंयग्रुस्पिते पुनस्तस्य वचः श्रुत्वा भ्रातरं मध्यमोऽब्रवीत् ॥
अहंनहिंयिकश्चौगोनारीवंशोविचक्षणः मध्यमेनैवमुक्तेन कन्यायाधुनहस्वाचसः कुर्मे गृहाणातु तेविधक
नीयानपुत्रावाचैतौ हम्मोलोभूलिकाचंगश्चोगोहहिविशेषतः एवंनेकलहायमनयोः स्वयोपि भ्रातरोमिथः
निर्णयायाभिमानेकश्लाः कर्मविहाय ते तातः प्रसेनजित्राजस्तस्य देशाभ्युवैतिके नगरे समहसाजगुवि
टंकपुरनामके ततः प्रतीहारसुखेनावेधयान्तः प्रविश्य च नृपं विज्ञापयामासुः स्वह्वांतेन न च वने तिष्ठ
तेहेवयावद्वर्षापरीक्षितकमाद्ह इत्युक्तास्तेन राज्ञा चतस्त्रसत्तनयाप्यतिने स्वाहारकाले चानाय्य ते भ्यः
सोग्याशनंन्नृपः राजाहेदापयामास षड्रसंस्वाद्य भोजनं भुंजानेषु च सर्वेषु नदेकोऽनुभुंजेन सः विप्रोभो

बृ॰
क॰ वे॰
५८५
485

जनवेगोऽत्र जगृहस्याहृत्तिताननः कथं न भोजनं भुंक्ते ब्रह्मन्मुग्धाद्भुतगन्ध्यपि इति राज्ञा स्वयं पृष्टः शनैर्विप्रो
जगाद सः शवधूमदुरामोदः शालिभक्तेऽत्र विद्यते तेनैनं नाहमिदं भोक्तुं शक्तो देवाहमपि प्रभो इत्युक्ते तेन
सर्वेऽपि तदाघ्राय नृपाज्ञया ऊचुः कलमशाल्यन्नमदोषं तत्सुगन्धि च स तु भोजनचंगस्तत्त्वाघ्रायापिहितना
सिकः ततः स राजा सविस्मयादन्विष्यत्क्रमात् तावद्वियोगिजनतस्तद्वेत्तुं बुबुधे तदा ग्रामश्मशानान्ति
कक्षेत्रसंभवशालिजं ततो विस्मितस्तुष्टः स राजा तमभाषत सत्यं भोजनचंगस्त्वं तदद्य भुज्यतामिति ॥
कृताहारश्च स नृपो विशन्वासगृहं ततो विसृज्यानाययामास तामेकां गणिकोत्तमां तावत्स द्वितीये स्म
प्राहिणोत्कृतमण्डनां विप्राय नारीचंगाय सायं सर्वांगसुन्दरीं सा च वासगृहं तस्य राजभृत्यान्विता ययौ
राकानिशेव पूर्णेन्दुमुखी कन्दर्पदीपिनी प्रविष्टायां च तस्यां सा स्वप्रभाभासितवेश्मनि उन्मत्त इव मूर्छः स तु हस्तेना
साग्रां वामपाणिना नारीचंगोऽब्रवीद्राजभृत्यान्निष्काश्यतामिति नैवं मूर्ताहनि योनिगन्धोऽस्याश्छागलो ध्रुत
इत्युक्ते तेन निर्मुक्ता विप्रेण ता राजपुरुषाः राज्ञोऽन्तिकं वारवधूं नीत्वा जगदुश्च ते राजाप्यानीय तत्कालं
नारीचंगस्य वाचं ते पंचश्रीखण्डकर्पूरकालागुरुमदोन्मैः कृतप्रसाधनापि स्वप्रसरस्वारूतसौरभा स्व
स्वावारविलासिन्या गन्धः स्याच्छागलः कुतः इत्युक्तोऽपि स राजा तां नारीचंगस्तदानयत् प्रतिपदेन ततो राजा
विचारयतिस्माभवत् स्वकुलवृद्धाच्छ्रुत्वेयं नाम जानीते स्ववृत्तान्तं बाल्याद्देववालात्रमातृधात्रीवियोगतः
ततो विस्मितस्तस्य नारीचंगस्य चंगतां प्रशंसन्नृपतिस्तस्मै ततो याचद्द्विजन्मने तदा सान्तूलिकाचंगायाश्च

त्रि

शय्यामरोपयत् पर्यंकोपरि विन्यस्तसप्तसंख्याकतूलिकां तस्यां च तूलिकावेगो महार्हैर्वासवेसमति सुप्ता
पर्यौ न स्वस्तलापटप्रच्छदवासमि यामार्धएव च गते न स्वराज्ञो शयनात्ततः उत्तस्थौ पाणिनैव वहन्त्यपार्श्वः क्रंदन्त्य
र्घार्दितः दहशोनस्यपार्श्वेचनत्रसैराज्ञपुरुषैः गाढलग्नस्य वालस्य मुद्रं च कुटिलाक्षराणि गत्वा च नैस्तदाख्या
नेरात्से राजा पप्रच्छ वा च न तान् तूलिकानेतान ले किं विमास्मान होदन्तामिति गत्वे तेन तथा वदत्केक तूलिकानलग्न
तावत्स्वेनलात्रापुर्वालपर्यंकप्रछन्नः नीत्वा वादर्शयत्व्वाते सोणानीतस्यवीक्षनतन् नतहृपं तूलिकावंगस्ता
गराजा विस्मिस्मिये सप्तभ्यस्तूलिकाभ्यो स वालो लग्नस्तैनाकथ इति चिंतीय्माणस्तां राजा गांत्रिनिनायसः
ततस्त्वाङ्गनविदग्ध्यसौ कुमावाग्रमीइति तस्यास्त्विभ्योपिवंगेभ्योहृमतलतत्रयंददौ ततस्तेस्त्वविताल्लत्रनस्तु
विस्मृतककूपाः पितृविश्रितयत्नाद्येफलोपार्जितपानकाः इत्माख्याय कथाइतमेसतनिषास्सः पुनः स वेता
लः पप्रच्छतेत्रिविक्रमसेनेहृषीपतिप्रश्न राज्ञस्त्रिविमस्त्यापंहृवोंक्ष्रहृहमेवमेवमतेषाम भोजननारीपाल्या
वगानाकोधिकस्त्वगः नचूचेव समधीस्तावेतालेनप्रभुवावनेनृपस्त्रिः अहमेघानिघ्नतवसाधिकंजानामि
तूलिकावंगे यस्तांगेप्रमहेवालप्रतिविभ्रमुङ्कनेदृष्ट्वा इतराभ्याहिमेवद्वतनुम्वैजानम्नतोवगने इतिम
सोऽजवैतोमाहितालोभूपतेर्यसोस्रावत् सोपिनष्टेवराजानमन्वयासीहतिनिर्विलः ॥ पाशोकवतीलस्य
केवलर्दशालंरगः ॥ प्रादितोह्यशीतिनमः ॥८॥ अहमोवेतालः ॥ ततोगत्वापुनस्तस्माच्छिंशपापादपा
नूपाः सत्रिविक्रमसेनस्तस्कंध्येवेतालमग्रहीत् प्रस्थितस्तुनतस्तेनवेतालेनाभ्यधायिमसः राजेस्तराज्ञेकैत

हे.
क.वे.
५८९
486

सिंश्मशाने भ्रमंऽनिशि किमेतन्नेवत्सि भूतसंकुलं रात्रिभीषणं चितधूमैरिव ध्वान्तैर्निरुद्धं पितृकाननम्
कष्टं कीदृग्ग्रहोऽयं ते भिक्षुलस्यानुरोधतः तदिमं शृणु तावन्मे प्रश्नं मार्गविनोदनम् अवंतिष्वस्ति नगरी शु
गादौ देवनिर्मिता शिवबाहुरिवोद्दामभूरिभूतिविभूषणा पद्मावती भोगवती या हिरण्यवतीति च कृता
दिषु विश्रुतानाकलावर्ज्जयिनीति च तस्यां वीरदेवाख्यो राजाभूद्भूभृतां वरः तस्य पद्मरतिर्नाम महादेवी
बभूव च सोऽथ राजा तया साकं गत्वा मन्दाकिनीतटे हरमाराधयामास तपसा पुत्रकाम्यया चिरं तपःस्थि
तस्याथ परितुष्टस्य शर्वोदितो कृतस्नानार्चनविधिः शुश्रावैवंमां गिरं दिवः राजन्नुत्पत्स्यते पुत्रः शूरस्तव कुलो
द्वहः कन्या चानन्यसामान्यसामान्यलावण्यमकृतास्सराः श्रुत्वैतां नाभसीं वाणीं सिद्धाभीष्टः स भूपतिः
वीरदेवः स्वनगरीमाययौ महिषीसखः तत्रास्य शूरदेवाख्यो जातनेष्टुपत्यमात्मजः तस्यां पद्मरतौ देव्यां क्रमाद
जनि कन्यका अनंगस्यापि हृदयं व्यवति मम सा दर्पादिति इत्यनंगरतिर्नाम्नापितज्ञातेन व्यधायि सा वृद्धिंगताया
तस्याश्च स पिता सदृशं वरं प्रेप्सुरानाययत्कृष्णा पट्टेषु लिखितान्नृपान् न तेषु कोऽप्यनया प्राप्तस्तत्र तुल्यः प्रस
भाषत तेन राजा स्ववात्सल्यात्तां स तोऽप्यवभाषत अहं तावन्न पश्यामि सदृशं पुत्रि ते वरं तत्कुरुष्व नृपानस
वांस्त्वं मेलयित्वा स्वयंवरम् एतत्पितुर्वचः श्रुत्वा राजपुत्री जगाद सा तात न स्वयंवरं कर्तुं हे पण्ये नाहमत्रस्तेह किं
त्ववं वैस्रियाः एवं विज्ञाने स्याकृति शूरो वा तस्मै त्वया हं देया तत्वाभाषीन्मे नापि केन मे इत्यनंगरते तस्याः श्रुत्वा
स दुहितुर्वचः नात्र संप्रतिहर्त यावदन्विष्यति स भूपतिः तावन्महालोकनो चतुर्ह्यागमन् उपायकाः वीरवि

तानिनोभव्याःपुरुषाद्दक्षिणापथात् तेचागत्यजितास्तस्मैस्वंस्वंविज्ञानमेकशः शशंसुःसन्निधौतस्या
राजपुत्र्यास्तदर्थिनः एकोजगादशूद्रोहमाख्ययापंचपट्टिकः पंचाग्र्यवस्त्रयुग्मानिकरोम्येकोहमन्व
हं तेभ्यएकंप्रयच्छामिदेवायैकंद्विजन्मने एकंचपरिगृह्णामिवाससीआत्मनःकृते एकंददामिभार्या
यैयदिसाभवतीहमे एकंविक्रीयचाहारपानादिविदधाम्यहं एवंविज्ञानिनेनंगरतिर्मेदीयतामिति
इत्येकेनोदितेतेनद्वितीयःपुरुषोब्रवीत् भाषाज्ञोनामवैश्योहंसर्वेषांमृगपक्षिणां रुतंवेद्मितदेषामे
राजपुत्रीप्रदीयतां एवमुक्तेद्वितीयेनतृतीयःसोब्रवीत्ततः खड्गधरोनामभटःशालीतुक्षत्रियोनृपः
नखड्गविद्याविज्ञानेप्रतिमल्लोस्तिमेक्षितौ तदेषातनयाराजंस्त्वयामह्यंवितीर्यतां इत्युक्तेनतृतीयेन
चतुर्थःसमभाषत विप्रोहंजीवदत्ताख्योविज्ञानेचसमेदृश जंतून्हतानानयानीयदर्शयाम्यपुनर्जीव
तः तद्वीरचर्यासिद्धंमांपतिमेषाप्रपद्यतां एवंव— स्तनान्दृष्ट्वादिव्यवेषाकृतीन्नृपः वीरदेवःसुतायुक्तो
दोलारूढइवाभवत् इत्याख्यायकथामेतांवेतालःपृष्टवान्नृपं सत्रिविक्रमसेनंतंदत्तपूर्वोक्तशापभीः
तद्ब्रूहितावत्कस्मैसादेयाविप्रायते तेषांचतुर्णांमध्यात्साकन्यानंगरतिर्भवेत् एतच्छ्रुत्वासराजातंवे
तालंप्रतिभाषत मौनंत्याजयसिप्रायःकालक्षेपायमांभवान् अन्यथागहनःकोयंप्रश्नोयोगेश्वरोच्य
ते शूद्रायहिक्षत्रियादीयतेकथं वैश्यायापिकथंदेयातत्क्षत्रियायखड्गिने मृगादिभाषाविज्ञा
नेनकार्यंनतूपयुज्यते योपिविप्रस्त्वनीयोत्रतेनापिपतितेनकिं स्वकर्मभ्रष्टेनतेनेन्द्रजालिनावीरमानिना

ह॰
क॰ वे॰
४८०
५८७

तस्मात्तस्मै सवर्णाय क्षत्रियाय समाय या देया विज्ञाय शौर्येव स्वविद्यावीर्यशालिने एतत्तस्य वचो निश
म्य नृपतेरंसस्थलात्स वेतालः सज्जगाम अवीवबलनः स्वस्थानमेवाशु तत्तत् भूपालोपि स तं तत्रैव पुन
र्ग्रहीतुमन्वगमत्तथा ह्युत्साहैकघने हि वीरहृदये नाप्नोति खेदो मनाक्॥ शशांकवतीलम्बके पंचदशस्त
रंगः॥ आदितस्त्र्यशीतितमः ८२॥ नवमो वेतालः॥ स त्रिविक्रमसेनोथ गत्वा तं शिंशपान्तरे॥ राजा
जग्राह वेतालं पुनरंसे चचाल च प्रयान्तं च तमाह स्म वेतालः सांसपृष्ठगः श्रान्तोसि राजंस्तदिमां शृणु
श्रमहरां कथां अभूत्सकलभूपालमौलिलालितशासनः वीरबाहुरिति ख्यातो नानापार्थिवसत्तमः तस्या
नंगपुरं नाम बभूव नगरोत्तमं तत्रासीदर्थदत्ताख्यः सार्थवाहो महाधनः तस्याभूद्धनदत्ताख्यो ज्येष्ठपुत्र
कनीयसी सुता मदनसेनेति कन्यारत्नं वणिक्पतेः तामेकदा निजोद्याने क्रीडन्तीं समवीक्षत ददर्शध
र्मदत्ताख्यो भ्रातृमित्रं वणिक्सुतः स तामालोक्य लावण्यरसनिर्झरनिर्भरां आलोलस्तनभाराग्रवलित्रय
तरंगितां यौवनद्विरदस्येव क्रीडामज्जनवापिकां सद्योभूत्स्मरबाणौघसंतापव्याकुलचेतनः अहो यथास्या
हृद्ग्राहिरूपेण द्योतिताम्बरा इयं मे मानसं भेत्तुं भल्ली मारेण निर्मिता इत्यादि यावत्तस्य पश्यतो निर्वर्णयतितां
चिरं तावदस्तमितिवक्रा मचक्राह स्येव वासरः ततो मदनसेना सा विवेश स्वगृहान्तरे चित्तं च धर्मदत्तस्य
तदालोकनतृष्णा नेददर्शनदुःखाग्निसंतापेनेव प्रज्वलन् लोहितो निपपातास्तु भास्वानपराम्बुधौ
तोविताप्येव समवीनक्रमभ्यन्तरगता तदीयायशसेव इदमन्तात्वाङ्गाविनिर्जितः तावदस्ताग्रहेना सथ

मेदस्त्रोनुचिंतयन् । नस्थौनिपत्यशयनेवंडुणाद्याहृतोलब्धन् । यद्वेनरक्ष्यमाणोपिसखिभिर्बन्धुभिस्तथा ।
नोकिंचिल्लक्षयामासस्मरग्रहविमोहितः । निशिकृच्छ्रात्ससंप्राप्तनिद्रःस्वप्नेनचैववतां । पश्यत्यन्वनयकाने
वेक्षकिंकिनसोत्मकः । प्रातःप्रबुद्धोगत्वाचददर्शकांकिनीरहः । सोपिप्रतित्समाणान्तोनत्रपाविष्टितापु
नः उपेत्यचपरिष्वंगलालसःप्रेमपेशलैः । ताम्रुपच्छंदयामासवचोभिस्तुरणान्ततः । कन्याहंपरदाराश्च
नवाम्मीहवसाप्रुने । पितासमुद्दिष्टमायद्वाहवणिजेयतः । दिनैःकतिपयैरेवविवाहोभविताचमे । त
त्क्षांतस्थोमाकश्चित्मपणेदोषोभवेत्तव । इत्युक्तःसतयाप्राहधर्मदत्तात्मजगाहना । यदस्तुमेनजीवयंवि
नात्वभवतीमहं । तच्छ्रुत्वासावणिक्कन्याबलात्कारभयाकुला । तमुवाचविवाहोमेतावत्संपद्यतामि
ह । तच्छ्रुत्वासावणिक्तातःशोभांनविरकौतिने । ततोहित्वामुपेष्यामिनिश्चितंप्राणयाजिना । श्रुत्वैतत्सा
ब्रवीत्त्रैत्यात्रसमर्थोममप्रिया । परभ्रष्टेहिकमलेकिमलेजायतेरतिः । इत्युक्तानेनसावादोक्तानोढाह
वनयोहं । पूर्वंत्वामुपयास्यामिततोभ्येष्यामितत्पतिं । एवमुक्तवतीतस्मिन्नात्तत्शपथविना । वणिक्सु
तेनमपवाचवबन्धसा । ततेस्तेनोत्तितोविग्नासाविवेशात्समंदिरं । प्राप्तेवलग्नदिवसेनिर्वृत्तोद्वाहमंग
ला । गत्वापतिगृहंनीतासोत्सवेनवनदिने । सापत्यासममध्यास्तशयनीयगृहेनिशि । तत्रशय्यानिषा
स्मापितनतस्यप्रमपथन । पत्युःसमुदत्तत्सपरिष्वंगामसंहाली । तेनानुनीयमानापियदुदत्कबंधभूवसा
नत्सनाभिमतोस्यस्यान्तनमिमत्करोयादि । जगादचानभिमतोयद्यहंतवसुंदरि । तत्केनार्थस्त्वयागच्छ

हं
क.व.
४८८
488

यःप्रियस्तवतंप्रति तच्छ्रुत्वासानतमुखीशनैरेवमभाषत त्वंमेप्राणाधिकःप्रेयान्विज्ञसिकिंनमेशृ
णु श्रुत्वातिष्ठस्वहृष्टंचप्रत्युत्तंचसमाभयं ऊरुघर्षणंयावदार्यपुत्रवदामिते एवमुक्तवतीहस्त्वान्न
यातेनकृतेपुनः सत्यंससंविषादंसभयंचजगादसौ एकाकिनीगृहोद्यानेदृष्टामामेकदापुरा श्रुहण
सोमदत्ताख्यःसखाभ्रातुःस्मरातुरः रतंमामपरीवादकन्यादानफलेपितुः मयाहृतप्रहृन्नस्मतनसावा
ङ्कायमः पूर्वेकृत्वाविवाहात्वामुपैष्यामितनःप्रिय तन्मेमम्यवचःपाल्यमनुमन्यस्वतत्प्रभो यावत्रिका
दगत्वातेनोपैमितेनिके नोहिशक्नोम्यतिक्रान्तुंसत्यमावाल्यसेवितं इतितस्यावचोवज्रपातेनसहसा
हतः सत्यबद्धःसमेनवद्धःतामविनयत् ग्रहीत्वापिगमश्वरश्चयोगेनग्ध्रुवमेनसा नत्सत्यंहृन्तिकिया
नेकोस्याःपरिणयग्रहः इत्यालोच्यानुमेनेतोयेषणगमनायसः माघुम्यायततस्तस्मात्रियोयापतिवा
समतः तावदत्रोटयाईडीहिमवरेहिमदीधितिः श्राहृत्यरेदृककराक्रान्तदृसमलेदिगननः ततस्तमसमणा
त्रिष्ठाप्तिनेषद्विद्वरीप्रियाः सेवमानेषुभूंगेषुपरंऊमुदाकरं योनोमदनसेनासामार्गेदृष्टकिका
निशि चोरेणधाविकेनाविहत्येवमनोचले कासितिहितामासीतितेनोक्ताविभ्यतीचसा उवाचकिंत
वानेनमेवकार्यमिहास्तिमे ततस्तोरोब्रवीमत्त्वश्रीरात्वम्यवामेकथं तच्छ्रुत्वासाववदत्स्वगृहाणाभरणा
निमे श्रयचोरोभ्यधान्मृतंकिमभिस्तुपलैर्मम चद्रकान्ताननानातार्कीरत्नासितशिरोरुहा चत्रमध्याम
वर्णाङ्गीपद्मरागाग्रहारिणीम् जगादाभरणेनवमातामिभवतीमहं इत्युक्तानेनचोरेणविवशासाव

णिक्सुता श्रावयायनिजहृद्यंतमेवंप्रार्थयतेस्मतं त्वमस्त्वमेतांयावत्कृत्वासम्यानुपालनं इहस्थैवते
पार्श्वमागमिष्यामिसत्वरं नाहमुल्लंघयिष्यामिभद्रसत्यामिमांगिरं श्रुत्वैतन्नस्यमस्त्यामोमत्वाचौरोनु
मोचसः तेस्याःप्रतीक्षमाणश्चतत्रैवसतदागमं सापितस्यांनिकेयमंदिरंस्ववणिजोजगाम सर्वाभीष्ट
मपिशयनेतयातांविज्ञेनस्पृहता दृष्ट्वादृष्ट्वायथायथाहृदमेविविंयत्तामब्रवीत सस्मेरेननवनह्योस्मिकिं
नयामेपरस्त्रिया यावन्तांनेतेनकश्चित्पावहृत्वयथागतं इतितेनपरित्यक्तासातेषुत्रायययौ ततः चौर
स्तनिकटेंनस्मप्रतिपालयतःपथि हृहिकेतंत्रहृस्तेतेगतायाइतिदृष्ट्वाते तेस्मज्ञातेनवणिजायथावृ
त्तान्तमथाब्रवीत ततःसचौरोवादीदृत्रायैवतेनमयाप्यसि विमुक्तासमस्तवृत्तेनगृहंसाभरणाव्रज एवं
तेनापिसासमकाररहितागाचात्तुयायात्रिणा प्रत्यस्मशीलाम्रहिनापश्ववेवाययौगृहं तत्रगुप्तप्रविश्यसाप्र
सुप्तोपागतासती दृष्ट्वादृष्टवेतेनस्मपतेसर्वसमवर्णयत सोप्यनन्तमस्तुवेक्षायस्तामसंभोगलक्षणाम्
समाधायामग्रचारिंशेसमलाभरतोचता प्रहृष्टमनसंभार्यामभिनंदत्तलोविता तस्यामस्वइहबोध
नयामहृदयगामाहाबम इतितत्रकथामुक्तापिवृवनभूमौनदासवेतालः वदतिस्मनेत्रिविक्रमसेनंव
दभ्यापयिपंमृयः तदहृहिचौरवणिजामेषांमध्यात्रैरेइकस्त्यागी जानन्सदितवद्विष्यामितिवदलिष्यति
तेशिरःशतधा तच्छ्रुत्वामममहीपतिस्तृतितमौनमत्माहवेतालम् एषांचौरस्त्यागीनपुनर्वणिजोबुभा
वपितौ योहिपतिस्तामजहात्मामज्ञोताहशीविवाहीपि उत्तलज्जःसोभ्यासक्तांभार्यांजानन्कथंवहन्॥

ह॰
क॰ वे॰
८०४
604

येष्वपरः सभार्योन्नाम स्वामिनीकालजीर्णसंवेगः विदितार्थो भर्तास्याः शान्तद्वैयात्रूपायेति चौरस्तुशम
त्रारीनिरपेक्षः पापहृत्स्वामगुम् हीरत्नेयदमुवस्त्राभरणेनेनसत्यागी पतत्कुलेवासनतस्तस्याराते वता
लोगान्स्वेवत्सपटसः राज्ञाभूयोऽप्यत्रसप्राप्तुमेतत्प्रापादेवाविडितोद्दामवीर्यः॥ शशांकवतीलम्ब
केषोडशस्तरंगः॥ आदितश्चतुरशीतितमः ८४॥ दशमो वेतालः १०॥ ततो गत्वा पुनः प्राप्य शिंश
पातो गृहीत्वा नृपः स त्रिविक्रमसेनो मेवतालं तेन च बालत्व प्रायान्तं च तमसंस्थो वेतालः सोऽब्रवीन्नृप वा
जन्विविश्राममेकान्ते वर्णयामि कथां शृणु उज्जयिन्यामभून्पूर्वे देवेनानाथ धर्मध्वजो नृपः तिस्रस्तस्याभवन्भा
र्या राजपुत्र्योऽतिवल्लभाः एकातासांविन्दुलेखेति तारावल्यपरा तथा तेनामृगांकवत्यानि सामानवद्यवपुर्गु
णाः ताभिः स विहरन्राजा राज्ञीभिस्तिसृभिः सह आसीद्वैकृत्यो तत्र जिताशेषरिपुः सुखं एकदा तत्र
स प्राप्ते वसन्तसमयोत्सवे प्रियाभिः सहितस्ताभिरुद्यानं क्रीडितुं ययौ तत्रालिमालामौर्वीकाः पुष्पस्तबका
नतालताः चापयष्टीरनंगस्य मधुना सज्जिता इव शृण्वन्स्तत्रमार्गस्य कोकिलोदीरितां गिरं संभोगक
रसस्यात्तामिव मानसजन्मनः सिषेवे तत्पुरैः साकं स राजा वासवोपमः पानं मधुस्य कन्दर्पजीवितस्या
पि जीविते तत्रः स्वासस्तुगन्धीनि तद्धि सोऽहृचीनि व प्रियापीतावशेषाणि पिबन्नेमेमत्यनिसः ततश्च त
संडेलताया राज्ञाः केलिकचग्रहात् तस्याः पपात कर्णाग्रादुत्पलं गात्रगङ्गमले ततोऽस्य हुहेतेसहसा तेनजा
तेऽभिघातजे अभिज्ञाना महादेवी हाहे सुकुमारनूकेसा तद्दृष्टा विह्वलेनापि राज्ञा परिजनेन च समाश्वा

स्वनराज्ञीसा शनैः शीतांशुमाहतैः ततोनीत्वासराजातांराजधानीमिवद्भुतैः श्रियामुपाचरद्व्यैरामृ
ङ्कवत्यपरस्मिंका रात्रौचसुस्थितेनाहग्नानासराज्ञ्याद्वितीयया तारावल्यासहारोहच्चन्द्रशासादमीश्वरः त
त्रतस्याकस्मात्याराज्ञ्यास्तस्याहिमुविषः कराजालपथैः पतुरंगेचालितवासुसि ततः सा
तस्यासीतिवादिनी शयनात्सहसोत्तस्थौतदंगपरिमर्षिणी किमेतदितिसंभ्रान्तः प्रबुद्धोथददर्शसः उ
स्फोटराज्ञाविस्फोटानंगेनस्याविनिःसृतान् एवंतस्यावतस्थाहराज्ञीतारावलीतदा तत्रागपतितेनेन्दोः
करैरेनत्कृतंमम इत्युक्तवत्याःक्रंदन्त्याःसातिरोहयनिस्वसः तस्याःपरीजनेराजाविह्वलाउलथावि
तेतेनास्याःकारयामाससजलैर्नलिनीदलैः शय्यामादापयच्चांगेश्रीकण्ठदेहविलेपने तावत्तृतीया
स्यसामृगाकवतीप्रिया तस्यार्श्वमागंतुमनानिर्ययौनिजमंदिरात् निर्गतासाश्रृणोत्तापिग्रहथास्याव
ह्यातजं निःशब्दायांनिशिध्वनिंविहरेस्मसलघातं श्रुवेवहास्तनास्मीतिब्रुवाणाधनतोकरौ उपाविशा
द्भुणाक्रांतामार्गेसामृगलोचना ततःप्रतिनिवृत्यैवतांतापरिजनीनसा स्वमेवांतःपुरंबालाहृदनीश
यनेपतत् ददर्शनखतस्यास्तुविनन्ताप्तःपरिच्छदः श्यालीनभ्रमरौपद्माविवहस्तौकिणांकितौ गत्वा
चसोब्रवीत्तेराजाप्यागत्यविह्वलः किमेतदितिपृच्छसोयधर्मध्वजःप्रियां सापिप्रदर्शयहस्तौतम
भवाचरुजान्विता श्रुतेनमुसलशब्देनमेजातावेतौकिणांकितौ ततःसदाहशमनंदापयामासहस्तयोः
तस्याचंदनलेपादिराजाद्भुतविषादवान् एकस्याउत्पलेपादिराजाद्भुतविषादवान् द्वितीयस्याःप्रदे

बृ॰
क॰वे॰
८८॰
५९०

गयमंगं शशिकरैरपि एते स्फोटास्तु तृतीयस्याः कृतेनापि विनिर्गताः कथं मुसलशब्देन हस्तयोरीदृशाः
किणाः स्पृष्टा युगपदेता मे प्रेयसीनां ममाधुना गुणोपि त्वभिजातत्वजातो दोषाय दैवतः इति चिन्तयन्
स ससम्भ्रमतोन्तःपुरेषु च त्रियामा शान्तयासेव कष्टान्ता नृपतेर्ययौ प्रातस्तु सम्भिषक्शल्यहर्तृभिः स
हस्ताव्यधात् तथा यथाभूद्विगतज्वरान्तःपुरनिर्वृतः एवमेतां कथामुक्त्वा वेतालोंसगतस्तदा सत्रि
विक्रमसेनं तं पप्रच्छांसस्थितो नृपं अभिजाततरैतासु राजन्का तावद् एवमुक्तः सोत्रिशापभयज्ञान
सुकुमारतरा च सा स्पृष्टे हि मुसले यस्याः शब्देनैवोद्गताः किणाः उत्पलेन्दुकरैः स्पर्शे ह्येते तिनरयोर्द्वयोः
सञ्जाता व्रणविस्फोटास्तेन तस्याः नेतेसमे इति तेनोक्तवतो सा राज्ञो भूयो जगाम स्वपदम् वेतालः स च
राजानस्थैवतं स्मह्यं निश्चयोनुययौ ॥ शशांकवतीलम्बके समदशस्तरंगः ॥ आदितः पंचाशीतितमः
॥८५॥ एकादशो वेतालः ॥ सत्रिविक्रमसेनोथ पुनस्तं शिंशपातरुम् गत्वा प्राप्य च वेतालं राजा स्कन्धे चका
र तं प्रतस्थे च तमादाय तूष्णीमेव स पूर्ववत् ततो भूयस्तमाह स्म वेतालः सोसमग्रगः राजन्नेवमनुन्निद्रः
पर्योक्ष्मसि मे प्रियः तदेतां शृणु खेदाय हृद्यामाख्यामितेकथा अङ्गदेशे यशःकेतुरिति राजाभवत्पुरा ॥
तस्यामात्रिनोगगु स्पृष्ठमहर्गोनुरूवस्मरः बाहुवीर्यजिताशेषवैरिवर्गस्य तस्य च दीर्घदर्शीत्यभून्मन्त्री शक्र
स्येव बृहस्पतिः तस्मिन्मन्त्रिणि विन्यस्य राज्यं सहतकण्टकं शनैःसोविकसको भूद्धयौवनमदान्नृपः तस्या
वेनःपुरे शासनावास्यानप्रमदास्वेद शुश्राव रक्तिमद्गीतवचनेन हितोषिणाम् रजनीषु च निस्त्रिंशो जालवान्

यनेषुसः नष्ठराराजकार्येषुबहुष्वपिदेषुजातेष्वपि दीर्घदर्शीनतेनराज्यचिंताभारेसमुद्वहन् प्रतिष्ठत्समहा
मंत्रीहिवानिशमनेइन्नः नाममात्रेणतुष्टिंप्रतिपन्नमसेनन्नृपे मंत्रीराज्ञःश्रियंभुंक्ते दीर्घदर्शीहिसाप्रत
इत्युक्तस्यमहत्ययुजनवादेषुगोहितीम् स्वैरंमेधाविनीनामदीर्घदर्शीजगादसः प्रियेराज्ञिस्थितेस्मिन्नेकेनङ्गा
रेवहतोपिमे राज्यभदितमेतेनत्पुमयश्चमयपोज्जेन लोकवादश्चमय्यापिमहतामिहदोषकृत् याजितःकिं
नरोमेपिजनवादेनजानकी नदत्रकिंमयामापिजनवादोयाकार्यमित्युक्तेनमंत्रिणा भार्यामेधाविनी।
धीरासान्वर्थानमभाषत नीर्थयात्रापदेशेनयुक्तमाश्रयत्वमहीपतिं कंचित्कालंविदेशेनेगंतयुक्तंमहामते
एवंहितिःस्पृहेस्मिंस्तजनवादोनिवर्त्स्यति नयत्पृथितेन्नृपोराज्यमुद्वहत्यतिततःस्वयं ततस्त्वासस्थानेस्वतह
सनेहातिमिच्छति प्रागतस्त्वत्रनिर्गेहाभविष्णीमविनावेन इत्युक्तोभार्ययागत्वादीर्घदर्शीतदैत्तिमः क
थाप्रसंगेतंभूपंयशःकेतुमजितप्रत प्रभुजानीहिमांराजन्दिवसान्कांश्चिदप्यहं व्रजामिनीर्थयात्रायैमा
हिमेप्सितःसेम तच्छ्रुत्वासोब्रवीद्राजामैवंतीर्थैविनापरः दानादिःकिंनधर्मोस्तिस्वर्गेस्मस्वगृहेष्वपि अ
थाववन्समंत्रीनमर्थेषुद्धादिदृश्यते दानादोनिमषुद्धानिनीर्थानिनृपतेपुनः यावत्सौयौवनेराजंस्ताव
त्सानिधीमनाः प्रविशत्यस्यशरीरे हिसंगमेस्तःऊतोन्यदा इतितस्मिंवदत्येवराजिश्चैवनिषेधति प्रविश्य
वसतीहारीराजानंतेवमजितप्रत हेवच्योमसरोमध्यसंधुमालीविगाहते नडुतिष्ठत्तसेघावःस्नानवेला
निवर्तनेने श्रत्वेनतत्सहसास्नात्तुमुदतिष्ठन्महीपतिः यात्रोन्मुखःसमंत्रीचतंप्रणम्यगृहंययौ नत्रावस्था।

हृ॰
क॰ वे॰
५५२
५५

एभार्यौ तामनुयातानिवारितो सप्रतस्थे ततो गुप्तात्स्वभूमेरप्यतर्कितः एकाकी च भ्रमंस्तांस्तांदेशान्सनी
योनिवव्रजन् संप्राप पौण्ड्रविषयं दीर्घदर्शी सनिश्चयः तत्रपत्तनमेकस्मिन्नहरेव्धेः प्रविवेश सः एवं देवकु
ले शैवनस्मागनतुंपाविशत् तत्रार्ककरसंतापक्लान्ते हराधृतस्मरे ददर्शनिधिदत्ताख्यो वणिग्देवार्चना।
गतः स तेन तथाविधं दृष्ट्वा सोपवीतं सुलक्षणं संभाव्य चान्नमेव विप्रमातिथ्येयानयद्गृहं तत्र चाप्यजयत्स्नान
भोजनाद्यैस्समुचितैः कः कुतस्त्वं कयासीति विश्रान्तं स च पृष्टवान् दीर्घदर्शीति विप्रोहमंगदेशादिहागतः
तीर्थयात्रार्थमित्येवं गांभीर्यात्सोप्यवाचत ततः स निधिदत्तोपि तं जगाद महावणिक् सुवर्णद्वीपगमना
योद्यतोहं वणिज्यया तन्नेतिष्ठस्व मद्गेहे यावदेष्याम्यहं ततः तीर्थयात्रापरिश्रान्तो विश्रान्तो ह्यपयास्यसि त
च्छ्रुत्वा सोब्रवीद्दीर्घदर्शी नहि मम महत्किं त्वयैव सह यास्यामि सार्थवाह यथास्तु ते एवमस्त्विति तेनोक्ते साधु
नासोप्यतद्गृहे विश्रान्तवानशयनो निशां मन्त्री निनाय तां अन्येद्युस्तेनैव वणिजा सह वारिधिं गत्वारुरोह
तद्यानपात्रं प्रवहणं च सः तेन गच्छन्प्रवहणेनाब्धिमद्भुतभीषणं विलोकयन्स संप्राप सुवर्णद्वीपमक्रमेण।
तत कं मन्त्रिमुख्येनाप्यसक्ताक्षावलेखितान्मुधिः श्रयशोभीरवः किन्नकुर्वतेवमाधवः तत्र द्वीपे समं तेन कं
चित्कालमवात्स सः वणिजा निधिदत्तेन कुर्वता क्रयविक्रयौ प्रागब्धेश्च ततो कस्मात्मध्येकोवहनस्थितः क
लहलं ददर्शाब्धावार्यैः पश्चात्समुत्थितं प्रवालशाखाशुभगैः स्कन्धैर्जाम्बूनदोज्ज्वलैः फलैर्मणिमयैः कान्तैः
कुसुमैश्चोपशोभितं तस्य स्कन्धे च सद्रत्नपर्यंकोत्सङ्गवर्तिनीं कन्यामद्भुताकारकमनीयामवैक्षत प्रेक्षा

किमेतदिमे वं यावद्ध्यायति महात्मा तावत्सा वीणिनीकस्मागात्तमेवं प्रचक्रमे यत्कर्मवीजमङ्गसंयेनगुरा।
निश्चितंमन तद्भुक्के एवंहतस्यहिशकोविधिनापिकन्नेमम स्याभावः इमन्नायतन्नाण्यस्मिन्नस्मोयोदिव्य
कन्यका सकलस्डुमुपयेकशय्याद्भैवममज्जसा किमप्यपूर्वमपीदेमयाहृष्टमिहाद्भुतं काप्यिःस्वहृष्टना
ह्योत्रगायदिह्यागतस्तुतः पीदृवावपणोप्यिराकारःस्वभुटीहषात् लक्ष्मीमपारिजातायानास्मात्मेते कि
मुङ्गताः इतितेंचिंतयंतेचतत्त्वाणादीचेदंशांते विलोक्यविस्मयाविष्टकर्णधारादयोब्रुवन् एवमेषासदेव
हृदृश्यणेनवरकन्यका निमज्जतिवनत्कालेनवैतद्दर्शनेनवं इतत्क्रसैःसमेतेननिधिचकेनसक्रमात् म
ध्यैविक्रीयमाणोघेत्स्नीरंपोनगतोभ्यगात् तेशोबारितमांडेननतेनैववणिजासह जगामहृष्टभूस्येनसोत्स
वंसोयतद्धृहे स्थिताताननिविंतत्रनिधिदत्तस्मुवाचतं सार्थवाहमभवेङ्कहेविश्रांतोहेविरहाव इदानींग
तेमिच्छामिस्वदेशंभद्रमस्तुते इत्युक्तानमनिच्छंतमप्यामंत्र्यवणिकांतं दीर्घदर्शीसमसैकमहायःप्रा
स्थितस्ततः क्रमात्सग्राविंनहृराधाप्रापांगविष्यतिजम् तत्रतदहषुप्तार्द्धबहिर्नगरमागतं पंपश्यःकेवु।
नारात्ताप्रोपस्ताललक्ष्मवेषणां तेरुगातासविज्ञासस्कारैराजानमभ्यगात् स्वयंनिर्गत्यनगरात्तदिष्टोपहृतः
स्थितः उपत्यपरिवेषणागपूर्वेतमभिनंदयतः तिनाथाग्येतरंभूपस्त्विराधदस्तामपूसरं सत्कृत्यसोकिकृतानी।
तेनपरंवनमानसं यावन्नारीरमप्येनम्बिःस्वहृष्टहषादशा किंवाभगवतोविष्णुभावितसपकोयाति यद
कस्मात्तवेषाभूवीर्णोदिगमनेसतिः तहृदिकेनवपाधोंनादेशाहहृष्टवकिंनेवं इतितत्रवदतेराजासजगा

वृ॰
क॰ वे॰
१५२
५९२

हृष्टमंत्रिणं ततः सुवर्णद्वीपांतेसांयात्रेवर्णाग्यंक्रमात् प्रयातुष्ट्रामिनीतसैनतांहृष्टादिव्यकन्यकां गायं
तीं त्रिजगत्सारभूतांएकैकस्मिन्नतस्थितां यथावत्कथयामासदीर्घदर्शीमहीपते सतोङ्कैवचनृपस्तथा।
स्मरवशोभवत् यथातयाविनामेनेनिष्फलेराज्यजीविते जगादवनेमकांतेनीत्वास्वसचिवंतदा इष्टवा
सीमयावश्यंजीवितेमेसंतिनान्यथा यामित्वडुकेनयथाप्रणम्यभवितव्यतो निवारणीयोनाहंतेनानुग
म्यश्चसर्वथा गमेमेकोहृियामामिराजंरतंतंमेनया महद्वोनामयाकार्षीः शापितोसिमयासुभिः इत्यु
क्तानमतिवचोतिरस्यविससर्जेतं मंत्रिणंस्वगृहंराजाविरोत्कस्वजनंप्रति तत्रानल्पोत्सवोथासौहीचेद
शीसटुमेनाः स्वामिन्यमाथ्यव्यसनेसावसंमंत्रिणोक्षतः श्रेयपुष्पसनहुस्तल्पसभारनृपः यशःकेतुस्ततः
प्रायात्रिशिनापसर्वेपाभूत् गब्भसकुशनाभाग्यसुनिमार्गेद्दर्शसः सोत्रतेनापसाकल्पप्राणेसुनिशादि
शत् लक्ष्मीदत्तेनवणिजामहूपोतेनवारिधौ गत्वाप्राप्यस्तिनामिष्टाकमांब्रजतिराजुलः स्तितहुवसाप्री
तल्पप्रणम्यसपार्थिवः गब्भदेशाद्वदोरंडीकात्वातेनप्राप्यंस्तुधिं सुनारशंखवलयैवीचिभूभिर्विकस्वरैः
वीक्ष्यमाणमिवावर्तनेत्रैरातिथ्यसंभ्रमात् तत्तीरेवणिजातेनसुनिप्रोक्तेनसंगतिः लक्ष्मीदत्तेनजलेस्मसुनि
होपथियामना तेनैवसहद्वकोकणादसुद्राद्दर्शनात् प्रहेताकल्पवदृनंप्रतस्थसोम्बुधौनृपः मध्यमस्योत्थ
तत्रापवहतेनाविमध्यतः उद्गात्कल्पविटपिस्कन्धस्थासाम्रकन्यका यावत्पश्यतिनराजाचकोरस्ववदि
का तावत्सागायतिस्मेवंवल्लकीवादनस्वरं यत्कर्मवीजमस्मेपनपुरानिश्चितेमनङ्के स्वेवकृतसोहृसा।

कोपि विधिनापि कर्तुमन्यथाभावः तस्माद्यत्र यथा यद्भवितव्यं यस्य दैवयोगेन तत्र तथा नान्यथेति विवशो सौ
नीयते तत्र न भ्रान्तिः इति सञ्चिन्त्य भव्यार्थी गाथेतीनां विभावयन् निःस्पन्दः सततं तेन स्थो राजा स्मरणाहतः
रत्नाकरनमः स्तम्भमगाधहृदयायते येन तत्वये तो प्रब्धायविप्लवेत्रोहरिः श्रिया तन्मरैरण्यलभ्याते सप
तस्माद्यदाश्रया तन्मरैरण्यलभ्यानैमिह सिद्धिर्विधयत्स्व मे एवं यावत्समुद्रं तं सततः स्तौति भूमिपः ताव
त्ताकस्मात्कानत्रतिसमज्जसपाटपा तद्दृष्ट्वा तु मार्गेस्माः सराजा तस्मान मत्तिपत् वारियावत्रकामग्रिसंता
पस्येव शान्तये तद्दीलां शक्तिं तमन्वा विनष्टं ते समस्तजनः लक्ष्मीदेवो वणिग्गुः स्त्वोदेहमागोघतो भवत् सा
कार्थीः साहसेनाति समग्रस्मास्मात्तु यौ भूयं एवं राज्ञा यशः केतुर्नीनानापस्सेवशाभृत् एतत्कस्मार्थमायातः पू
र्वे भार्येयमस्य च एतां प्राप्य पुनस्त्रासां वगरात्समेमच्छति इत्यथाश्वासितो वाचा तत्कालगगनोत्थया सा
र्धं वा हे हायथाकामं स्वजगामेष्टसिद्धये स राजापियशः केतुर्निमग्नोत्र महोदधौ अकस्मात्तत्र गरंदिव्यसमपश्यत
तानविस्मयः भास्वन्मणिमहास्तम्भैः काञ्चनोज्ज्वलभित्तिभिः विराजमानं प्रासादैर्मुक्ताजालगवाक्षकैः ॥
नानारत्नशिलापट्टबद्धसोपानवापिकैः कामदैः कल्पवृक्षोद्यानैरुपशोभितं समन्ददेपिपुरेनचनि
जैनेयगृहं गृहं अनुप्रविश्य सहसादृष्टवान् पियांकविन् ततो विविक्तं दृष्ट्वैकस्मिन्नेकगाममणिमन्दिरे प्राकृ
तहारमुद्धाट्य प्रविवेश सभूपतिः प्रविश्य वातः सदुद्गमपर्यङ्कस्थितमेककं वस्त्राच्छादितसर्वाङ्गशयान
कंविदेतत्र किंस्यादिति सालंकं मुद्धाटयति तत्क्षणे यावत्तावददपश्यत्सुत्री स्थितां नामेवमृगनां स्वलनी

हं
क.वं.

लोऽंशुकधौतनहमन्मथवशस्थितिं येनोन्मत्तावस्था तेनापातालगतामिवदिवानिशं नहृष्टेनेनवासाभूदे
वस्थाकापिसातटा ग्रीष्मेतमरूपान्यस्यसरितं दर्शनेनया साश्रुन्मीलितवत्सलकल्याणाहृतिलव
ण वीक्ष्याकस्मात्तयापाशेसंभ्रमात्क्षयनेत्रयो कृतानिष्पाननतमुखीप्रजंयतीवपादयोः फुल्लेन्दुणासल
मासैः शनैरनमुवाचच कोभवांकिमगम्यचप्रविष्टोसिरसातरं राजाविज्ञाकिननतोः किंचेनतापसव
ते इस्मादिशमहाभागप्रसादोयदितेमयि एवंतस्यावचः श्रुत्वा सराजाप्रत्युवाचतां श्रृगराजोयशःके
तुरितिनीनास्मिंस्तदीरप्रासादत्वदहर्षणचतामत्वाधमिहागतौ ततस्तद्दर्शनंकृत्वेसवेशराज्येविमुच्यच
प्रागत्यैवप्रविष्टोहमनुमार्गेणतेत्वयि तन्मकथयकासित्वमित्युक्तेतेनचाधृता सलज्जासानुरागावसा
नेदावेनमभ्ययात मृगांकसेनइत्यस्तिश्रीमान्विद्याधराधिपः सामृगांकवतीनामविहितस्यस्तनामिसा
समामस्मिंश्चनगरेविमुच्यैकाकिनीपिता नजानेहेतुनाकेनगतः क्वापिसपोरकः तेनाहंत्यक्तबसति
निर्विस्मिन्सङ्गवारियेः एकल्पद्रुमाहृतगायामिभविनयता एवमुक्तेवतीतेनुस्मरतानन्यनेवचः
नथारज्यनराज्ञासावचोभिः पुष्पोपशलैः यथानुरागविवशाभार्यात्वेनस्यतत्क्षणं श्रृगीचकारवीरस्या
समयेनेवमभ्ययात शुक्लकृष्णचतुर्दश्यामष्टम्यांचार्यवृत्ते प्रतिमासमनायत्तावत्नरोदिवतानहम
यत्रकापिदिनेष्वुष्टगच्छतीत्यास्मितवया प्रष्टव्यानतिष्ठयाकारणमत्रविघ्नेः एवमातृकसमयास
राजादिव्यकन्यका नयेमसैवगान्धर्वविधिनापरिणीतवान् भेजेनतत्तत्संभोगसावित्रतस्तनयासह य

याभूद्यथैवासामास्यणोमेऽद्भुतः क्रमः केशेषु स्रस्तमाल्येषु कचग्रहनखावली बिंबाधरेषु निष्ठीनती
रागे दशनक्षतिः ऊरुयोः करजश्रेणिर्भिन्नमाणिक्यमालयोः लग्नांगरागगंधेषु गात्रालिंगनरागिता इ
ति नदिवसे भोगसुखावोर्विस्मितमद्भुतं सा मृगांकवती भार्या भूपं प्राह हृदमेकदा त्वमिहैव पतीतेष्याः का
र्योथं कालिप्यामहे प्रयमेषा लसंप्राप्तामम महोत्सवचन्द्रदेवी इहश्वश्वाथं प्रजाः संमास्मगाः स्फाटिकं गृहे ।
मात्रयाणानिपतितो भूलोके स्वर्गमिष्यसि इत्युक्त्वा सा तन्मामेव प्रयुषीनस्मात् गृहाद्बहिः राजापि प्राप्य स्वविज्ञलाभिन्नो
जित्वाहृत्वगात् नत्राप्य पश्यमः पणमेव्याद्भुव वक्रो विलवसः साकारमिवप्रतालमायातं राहसं नृपः सदा
तस्मानिपपेवमुक्तो व्याररवल्लदा नां मृगांकवती वक्रो निलिप्येव निर्गमितवान् नहहृष्टवाति कोपनसस्हा
सास्रज्वलन्निव निर्मोकमुक्तभुजगपणामलेन महासिना कोशात्कृष्टेन यावित्ता राजा सिंहोभियावतः वि
क्षेदरतसत्सपमस्कस्वोपटंपारः रतः कबन्धवातेन राज्ञस्तस्मात्स्ववारिणा कोपजोथ्य प्रशामाग्निर्न
नकालविद्युगजः नतोमोहनिशान्योस्मिन्विनष्टगतिकन्नृप अकस्मान्मयमलिनसागमिन्नवरदस्तः
तस्माघोनिनदिकुचक्राबद्भुमुनिरिवामला सान्द्रकवतीजीवमपतताः गीविनिर्ययो नानयासंकटामीर्णो
हृष्ट्वाकन्नासस्प्रसभ्रम पोत्हीतिवदराजाप्रयावेवा ...... सः प्रियेकिमेनत्त्वमोचयन्तमायेतितेनसा
एष्यन्नृपेणसंस्मृत्य विषाधयेवमब्रवीत् श्रृणार्यपुत्र न स्वमानमायेयमयं पुनः विषाधयेद्रात्वपित्रः शा
पोभूदीहशोमम बहुपुत्रोपिहिमेपिनाएवं वसन्निह विनामयानिवान्मत्वाम्नाहारमकरोत्सदा ग्रहे

बृ॰
क॰ वे॰
१९५
५९५

वत्स्यं वेदाशर्वं स्तुत्वा स्मकेहनि निर्जने चतुर्दश्यां तथाष्टम्योरागच्छं पक्षयोर्द्वयोः एकदा च चतुर्दश्यामिहागम्य
रमास्मि विरेगौरीसमर्चनाद्देवाद्वस्मिन्नेदिने नदहमेस्त्वतीवः श्रुत्वा पितोपि समन्विता नाभ्रहनापि च किं
चिदासीत्क्वदल्लमोप्रति ततो राज्ञा वपतामोसापराद्धामयेमुंहो भविनत्यवलयस्तमन्नेत्वहः शापतिस्मा
सः यस्मात्त्वदवलेपेन त्वलोपायमहत्तथा मासि मासि तथाष्टम्योश्चतुर्दश्योश्च केवलं हृरावेनरसाधा
तीमेवैवबाववहिः पुरे मोनाकृतानमस्रोसारातसानिगमिष्यति भिन्नाभिन्नास्महृदयजीविनीवतिरेष्य
ति विस्मरिष्यसि शापवचनतो निगूढणवथो स्वासस्येकाकिनीवाद्रेस्मस्मऊशापवचाः शनैः सोनुनीतोम
याध्यात्वा शापान्तमब्रवीत्यिना भर्ताभूत्वा यशः केन तेनामागन्तृपतिर्यदा रात्सेसनतिग्रीर्णोवाहहत्वावनिह
निष्यति तदात्वमोत्वमेशापाद्धद्दयाब्रस्मतिर्गता संस्मरिष्यसि शापादि विद्याः सर्वाः स्वयातिज्ञाः हेरादिष्ट
सशापोनमन्नामाकिन्कामिह निष्यांड्गतस्तोताभूलोकसपरिच्छदः प्रहृतयाचरंतीवशापमोहादिहाव
सत् तीगवेषस्तशापोमेजातामवेत्रचस्मीति ततोतनपाष्टमधुनातिष्ठयाइत्रजाम्यह शापेनेत्वागतिया॥
मद्भयेषसमयाहितः त्वमिहास्मस्वराष्ट्रवाब्रजस्तानेप्रमचते एवं नयोक्तस्तन्नृपोड्ःग्वितोर्थ्ययेनुसंता स
माहानितनगतं ततद्येप्रसीदसुभगिव त्तिपावस्तावदोत्समकाड्डुणानक्रीडनैरिव तेनगच्छाद्यपिद्युःस्थानेयमासा
हमपिस्वके एतन्महद्वनेमुग्ध्यानेपृंसगीतकारसा ततोद्वेरेमसन्नया सहोद्यानेष्वकांतया सजलोत्पलने
प्रास्ववापीषुषड्रहनृपः मासम्यानाविहायास्मानिम्पद्धन्नवेनीषिव उन्नितमवीविहस्नासहमस्मारसतिः॥

स्वैनैः सममेहिमसुक्तानोपियांतयानयहृदे भू लोके प्राप्यणीपत्रसायंत्रहारवापिका तत्रकंदेगृही
त्वातान्नस्नावार्थातिपत्यसः उत्सेस्यात्वशोयानवापीमध्यात्रयासह तत्रकान्तासविप्रान्नलहृष्टायानपा
लकाः प्रीतास्तन्मंत्रिणेगत्वाजगाद दीर्घदर्शिने सोपेत्सुपाटपतिनस्तमानीतेस्मिनागते हृष्टाशावेश
यंमंत्रीसपोरोभ्यनरनृप श्रुहासेवाकथंप्राप्ताराज्ञाहिंव्यागनासुता योनीवविप्रुदिवयातलगाहृष्यम
वेतिता ययस्मलिखितथाबालतलाजातरपत्किश तदवश्यमसंभाव्यमपितस्योपतिषेने इत्यत्रमत्रि
मुखेस्मिंध्यायत्यत्वजेनेपिच दिव्यस्त्रीप्राप्तिसाश्चैवराजागमनसोन्वसेव सामृगांकवतीहृष्टानेस्वदेशागते
नृपे इयवशामसमाहात्याननैवयंरोगति नाविरासीश्चविद्याधसाःस्नाप्रमतनीनदा ततःसामवियेनेवा
त्रविष्ठादमगमस्वरे किमकस्माद्विद्विषेवहस्पसवदमेप्रिये इत्युक्तानेनराज्ञासाविद्याधर्येवमब्रवीत् स्थि
ताहृष्टापसुक्ताप्वित्वत्सुहादायदिपश्चिरे तेनविद्याममभ्रष्टानष्टादिव्यावमेगतिः तच्छ्रुत्वाहृतस्तिद्दैयमम
विद्याधरीतिसः राजाननयशःकेतुःश्रृत्वविवमहात्मव तहृष्ठादीर्घदर्शीसमंत्रीकृत्वाहृद्रिनिशी शा
यनीयगतोकस्माद्धृत्स्फोटनव्यपद्यत ततोनुभूयनत्वोकंतराज्यभरःस्वयं यशःकेत्वधिरतस्यतस्य
गांकवतीसुतः हस्तेनाकण्यपितामार्गेनस्मैकथासवेतालः ब्रवदत्सुनाहिविक्रमसेननृपतिंतमसग
नः तद्दृहीनृपतेमसंपदेस्वामिनस्तदाभुहृदये हृदयंसपटितस्त्रिनस्वमहामंत्रिणःकिमिति दिव्य
स्त्रीनमयाकिंप्राप्तेतिशुचाथनहृदये किंराज्यमभीप्सोराजागमजेनदुःखेन पनश्चयदिनवसोमिराज

ह:
क.वे.
५५५
495

ज्ञानज्ञेयेन त्वरितं पर्मेश्वनवविने दत्तियासमभिदृलशाश्वकृतितिशिरः ञ्जनेनितं त्रिविक्रमसेनो राजा ज
गाद्वेतालम्. नैतन्मस्मिहृदयमपि शुभचरितेन गुरुत्वेहिमविवरे किंतु श्रीमाश्वरसाडुपेक्षितेन येन भूभुजा
राजं तस्याभुनान्तदिव्यस्रीरत्नस्यात्रकावार्ता तं नेमकत्तुपिहते नेशस्मलदोषोवनाधिकीभूतः इति तस्य
विभावयतो हृद्यं तन्मे त्रिणःस्तुतिने इस्मके नरपतिना पुनः समापीवेतालो निजपदमेवतद्गगामरा
जापिप्रस्मभमत्वाम्प्रमन्वयावृत्यापितु नम्यतेसधीरचेताः॥ इति श्रीमहूसोमदेवविरचिते कथास
रित्सागरे शशांकवतीलम्बके द्वादशस्तरंगः॥ प्रादितः षडशीतितमः॥८६॥ द्वादशो वेतालः॥ प्र
यगत्वा पुनः प्राप्य शिंशपातस्ततो नृपः स त्रिविक्रमसेनस्तं स्कन्धे वेतालमग्रहीत्. आयांतं च स वेतालो
भूयस्तं नृपमब्रवीत्. राजञ् शृणु कथामेकां मत्तिस्मावर्णयामि ते प्रस्ति वाराणसी नाम पुरी हरनिवासभूः
देवस्वामीति तत्रासीत्सम्मान्यो नरपतेर्द्विजः महाधनस्य तस्यैको हरिस्वामी भूत्सुतः तस्य भार्याच लावण्यव
तीत्यस्य तत्नमाभवत्. तिलोत्तमादिनाकस्त्रीनिर्माणे प्राप्तकौशलः सृष्टैव रूपलावण्यामस्ये नातिनिमेमवि
धिः तया सकांतया सार्कं हरिस्वामी कदाचन रतिश्रान्तो ययौ निद्रां हर्म्ये चंद्रांशुशीतले तत्कालं तेन मार्गे
णकामचारी विहायसा आगान्मदनवेगाख्यो विद्याधरकुमारकः स तत्र लावण्यवतीं पत्युःपार्श्वे ददर्श
ताम्. तमारतिक्रमसत्नवसत्वक्रागसौहृदा नहूपहन्नविंतः समदनान्वस्नुतल्लणं स्वमामेवतिप
सैनागृहीत्वानभसा ययौ तणन्सवुद्धोश्चस्तुवा. हरिस्वामीसनमतिः प्राणेश्वरीमपश्यन्स्ताम् उदतिष्ठ

ससंभ्रमः प्रह्वोऽकिमेतत्त्वं गताज्ञापिता मातुः किमपि त्वत्राजितां स्मितं चित्ते किं मे परिहसस्यत इत्यनेकवि
कल्पोच्चवाक्षुलेस्वामिनस्ततः इत्यं प्रासादवलभीं च निष्पन्नो भ्रमन्निशि प्रारुह्य ध्याननत्विन्नत्यत्प्रा
सादवलभीं च निं पञ्चतोऽपि तां तस्य शोकाग्निसंतप्तो विललापासगद्गदं हा चन्द्रबिम्बवदने हा ज्योत्स्ना
गौरि हा प्रिये राध्यानुत्स्य गुणेर्दुर्घासि किं नु सा त्वां सितानना त्वया कं भ्राजितं बिम्बं चित्तवंदनशीतलैः करै
रमृताः खयघामासाप्रमितं तत्सत्यं विना लब्धानरं चन्द्र तानीनैरवलुहत निशि प्रज्वलद्भिरिवांगारैर्विषदग्धैरि
वाक्षकैः इत्यादिक्रन्दतस्तस्य सा हारिस्वामिनस्तदा कृच्छ्रात्प्रतीयाय निशा न पुनर्विरहव्यथा प्रातर्विभेदवि
श्वाश्वकैरेःसंततमंशुभिः भेदं न तत्तमेतस्य मोहाह्वयतमस्तुनः विलम्बमरूढहवक्रो हेत्स्य नीरोगतिसेतस्त
दा भेजे शत गुणीभावं कामल्योक्लद्ध्वन्निः स्वजनैःसाव्यमानोपि वियोगानलदीपितः न स ले भे हि जन
प्रवाधृतिं तांप्रेयसीं विना इहस्थितं मिहस्नानं कृतमस्यप्रसाधनं विहितं च तया त्रेति यस्यौ त्वितिन्दुलो हृदन्
मृणाला वस्तुं सा त्वं किं मां न्यं वहत्यनेन त्वया प्रवण्ण नामव मामा सि जीवं ज्ञान्तकदा चन तं दैवमवलम्बत्वना
गेवधयचपिया प्रप्राप्य वामे नुहालि वीरस्तव साधिनः इति वं प्रसत्तदा कैर्बोधितःसोथ कक्ष्यनः॥
दिनैः कैश्चिद्धरिस्वामी बवन्ध धृतिमाशया प्रविनयश्च सर्वं तं हत्वा ब्राह्मणसादहं प्रसामितावलोर्थोति
नपया मध्यं समचयन् परिणत या हि तां जानते प्रियां प्राप्स्यत्रवायुयाम् इत्यालोच्य यथावस्तं स्नाना प्रत्याय स
करोत् प्रत्येषु ग्राविविज्ञान्नपाने सत्रे हि जनमनो न कारावारितं किंचदरौदोयन मयोषतः ब्राह्मणमात्रेवा

दृ॰
क॰ वे॰
१८९
४०६

नश्चनिर्गमेवस्वदेशातः श्रियापापमीत्स्वयामोथतीर्थानिभ्रमितुंययौ आपतन्नस्वजगामासभीमगृहीस्मतुको
स्तः श्रियाविरहसंतप्तमपाप्यनिःश्वाससमारुतैः स्वतोष्णाताटवाम्स्लावातिस्नवसमीरणः शुष्यद्विटोर्ण
पकाशुहृदयैःस्फुटतैरिव जलाशयादहर्निरेत्यमेलनशक्तसंपदः वीगीवीकमरस्वविरासापस्तानाथराः
यगः मधुश्रीविरहात्मार्गेषु रुदंतिवपादपाः तस्मिन्कालेकतापनविप्रोगेनतत्यानुषा निदाघतावस
न्तानोविह्वलःतामप्रसरः भोजनार्थीहरिस्वामीशापग्रामंकंचिद्गमत् पद्मनाभाविधानस्यागृहेविप्रस
मंडिराणः तत्रहृष्टाववभुंजानानिविप्रानभ्यन्तरेबहून् स्वारशालोसमालंब्यतस्थोनिःशब्दनिःसहः तस्या
स्थितनमालोक्यमविप्रस्यगृहिणी पद्मनाभस्यसंजातदयासाधीधचिंतयत् अहोक्षुत्तनामगुर्वेषावृत्त
यः कस्यलाघव यदेवमपन्नार्थीकोणस्तिष्ठत्ययोमुखः दूराध्वागतःस्नानस्नावृत्तोर्णेंद्रियःक्षुधा त
देववाश्वदानस्यपात्रमिन्नवधार्यसा परमान्नभृतंसाधीनेमसंतस्यतहुर्करं पात्रमुत्क्षिप्य पाणिभ्यामानी
यप्रश्निनाददौ जगादचैनं भुंक्ष्वहगत्वावापीतटे कचित् इदंस्थानंसमुच्छिष्टं भुंजानैर्ब्राह्मणैरिहेति तथेति
सोन्नपात्रेननृहीत्वानात्तिहूरतः गत्वास्थापितवान्वापीतटेवटतरोरधः प्रक्षाल्यपाणिपादौगत्वास्थापिदे
वचाण्णावचम्यस्वोपमसः यावद्भुक्तेयितन्नुष्टःपरमान्नमुपैतितत् तावद्गृहीत्वाकुत्साद्विवच्यापादयुगेनवं
सेपनःअनीक्षद्वादागतयेनस्मिन्नपावेशत् तेननस्यानुमानस्यसर्पस्याश्चस्यपतितंविषं उत्क्रान्तजीवितस्या
साद्भिषलालाविनिर्वयौ सानतोपःस्थितेतस्मिन्नपात्रेपतनन्नदा तस्मात्दृष्टाहरिस्वामीसमपावमभुंक्तततः

कृत्वांभक्षं वनं लीलाप्रोद्भिन्नविषवेदना। अहो विधाविपर्ययेलेनविपर्यस्तनीहकिं यद्विषीभूतमन्नंमेसती
रहूतनशर्करं इतिजल्पन्विह्वलः सहरिस्वामीपरिस्खलन् गत्वातामेत्रब्राह्मणस्यविप्रस्योवाचगृहिणी त्व
हत्ताद्विषमन्नामेजातेनद्विषमन्त्रिणा कविनमनयेतिप्रश्नलहस्माममयात्तिने इत्युक्तेवसतेनासाध्वीकि
मेतदितिविह्वला हरिस्वामीपराहृतनेत्रः प्राणैरप्युज्झ्यत ततः सातेनतनिर्दोषाप्यातिथ्योपमेत्रिणा॥
भार्यातिनिष्कालितागेहान्निष्कातातिथिवधकृथा साप्युत्तरमृषावधास्तभाटपिकमेलः जामातृमानात
पेत्साधीतौघमशिश्रियत कस्यविप्रवधः सोत्तुमर्पर्शपेवाद्रटेश्वित तदाभूदमेराजाग्रवाद्गनासीसुति
लीयः नत्रिविक्रमसेनन्वराजश्रुहिस्मसापूतरा कस्मसाब्रह्महत्येति सर्वोशापःसतेत्स्या इतिवेतालतः।
श्रुत्वाराजाशापानियुतिनः सत्रिविक्रमसेनस्तमुक्तमौनोऽब्रवीदिद तस्यतस्यातकेनोवत्सपेस्मयदिवास
कः विवशस्यापराधोस्तिमत्स्यमाणस्यशाठ्रणा श्रुपणेनस्यतेनापिकिंदृष्टविदितात्मना अकस्माद्राम
मानीयमृत्स्यभत्यपनातिजे टेपमोरवदाशोवातेयोरेकस्यनन्तु ततः अभावदोषधर्मैकश्रत्तूर्मोनाद्भभाय
तः नदहनमममेसाब्रह्महत्याजनात्मनः अविचार्यैववयाहृत्याटषमिकतरस्यता इत्युक्तवतोस्यनृपा
त्मासाद्र्योप्यगात्सवेतालः निजपदमेवनृपोपिसपुनरगपिधीरस्तमन्वगादेव॥ शशांकवतीलम्बको।
एकोनविंशस्तरंगः॥ शान्तिनःसमाप्तीनितमः ८॥ ययोत्रप्योवेतालः ॐ सत्रिविक्रमसेनोप्यगत्वा
नैशिंशपातरोः भूयोप्यासाद्यवेतालस्कन्धेजग्राहभूपतिः प्रस्थितंवतमंसवीशंसवेतालोभ्यधात्पुनः राज

कृ.
क.स.
४९०
४९७

श्रान्तोसितत्त्विदं ब्रूं कथामाख्यामि तच्छृणु॥ अस्त्ययोध्येति नगरी राजधानीव भूभृतां रक्षःकुलहृतां तस्यां
मत्र्यप्रथमशार्ङ्गिणः॥ तस्यां राजाभवद्वीरकेतुर्नाम रत्नत्रयः दोर्ण्णासिमा महाबाहुः प्राकारेण नगरीमिव त
स्मिन्महीपतावस्यां पुर्यामेको महावणिक् रत्नदत्ताभिधानोऽभूद्वणिग्निवहनायकः तं देवत्ताभिधानायां
पत्न्यां तस्योदपद्यत सुता रत्नवती नाम देवताराधनार्जिता सा च तस्य पितुर्वेश्मन्यवर्धत मनस्विनी रू
पलावण्यविनयैः सहैव सहजैर्गुणैः यौवनस्थां च तां तस्मादिभ्यात्तन्मात्रं केवलं महान्तो वणिजो यावद्रा
जानोऽपि ययाचिरे सा तु पुंद्वेषिणी नेच्छद्भर्तारमपि वासवं प्राणत्यागोद्यता सेहे नो विवाहकथामपि ते
न तस्याः पिता तूष्णीं तत्स्नेहादाकुलः स्थितः सर्वत्र वादोऽयोध्यायां तस्यामेवं समपद्यत अथ नगरे सदा चौरैर्मुष्य
माणाः किलाखिलाः सम्भूयाथ नृपं पौरा वीरकेतुं व्यजिज्ञपन् नित्यं मुष्णामहे चौरै रात्रौ राजन्विभो ल
क्षितैवायं नास्माभिस्तद्देवो विचिन्त्यतां इति पौरैः स विज्ञप्तो राजा नानाविधः पुरीम् तस्करान्वेषणेच्छया ना
दिशद्भिश्चिरं कालं नैव प्राप्यन्त यच्छ्रीरागश्रीं सा समक्ष्यत एव च तदैकदा स्वयं राजा निशि सैरं विनिर्ययौ ए
काकी चान्यशस्त्रश्च भ्रमन्सोऽपश्यदेकतः एकं प्राकारपृष्ठेन यान्तं कमपि पूरुषं निःशब्दपदविन्यासं वि
चित्रगतिकौशलं सशङ्कलोलनयनं पृष्ठतोऽपि मुहुर्मुहुः स्वयं स तर्कयन्चौरो ममास्त्येकचरः पुरी इति म
त्वैव निकटं तस्योपययौ नृपः ततः स चौरस्तं दृष्ट्वा तं नृपं को भवानिति भाषत चौरोऽहमिति राजापि चौरं प्रत्यव
दीत्सतं सोऽप्यचौराभ्यामाह हृष्टान्तर्हितस्त्वामिमे सहृत् तदेहि मद्गृहं यावत्सिद्धाचारं करोमि ते तच्छ्रुत्वा स

तथेत्युक्ते तेनैव सह भूपतिः ययौ वनांतर्धरणीविवरांतर्वर्तिनं तद्गृहं शेषभोगशोभाद्विभास्वद्दीपप्रका-
शितं नवीनमिव पातालं बलिराज्ञानधिष्ठितं तत्र प्रविष्टे तस्मिन्वेकुनाम नगरीगृहे गांतसोऽप्यनंतरं गृहस्य
विवेशाथ तस्करः ततस्तेनवत्नमेयेकादासीनत्रावदत्नृप महाभाग प्रविष्टस्त्वमिह मृत्युमुखेव कथं एतस्य
वीरावलसौपापनिर्गत्यात्नः करिष्यति धूर्तविश्वासघातीनि नद्दिनिलविते व्रज इत्युक्तासनयाराज्ञातिनिर्ग-
त्यैवतताड्डुतं गत्वा तामराजधानीं च तिजेषप्रात्य सज्जयन् सत्र दृष्टसैन्यागागपदासौ तालस्य हतोऽयनतत् भूप-
द्वारविवरे रसन्यथारुलेवलैः ततो हृद्देरहृद्भप्रतिभेदमवपसः मरणोनिश्चित्य चौरः शरणोद्गाय
निर्ययौ निर्गतश्च रणेष्वेकपराक्रममममानुषं कराश्चकनेकरिणं जयाश्वविच्छेदवाजिनो जहार च शी-
घ्रमिकाभञ्जानोद्वड्डावर्मभ्रुत् ततस्तत्पितानीकमभ्याधावत्स्वयं नृपः सतत्र्यावेद्धविद्याधेतोराज्ञाकरणेश्च
क्षितः हृलाद्दाहांनिष्क्रिशा .... त्वरिकामपि घृणां दृष्टमुक्तपाशोऽथ बाहुयुद्धेन तन्नृपः वीरं निहत्य पर-
णेसजीवग्राहमग्रहीत् निनाय तं च संयम्यस्वमथ तं नगरीं निजा प्रातस्थानस्तपयं समस्पृशलारोपणानिग्रहम-
नीयमाने चैनेव पणभूमिं चौरे महेतिने दद्दृशे सारत्नवर्णीवणिककन्यात्रहर्म्यतः श्रोणेन घोलिलिमागा
मध्यतं मारमोहिता दृष्ट्वा गत्वापितरं रत्नदत्तमुवाच सा वधाय नीयते योऽयमेष भर्त्ता वृत्तो भया तत्त्व
इत्यनेन तं न चेदेतमनुप्रिये तच्छ्रुत्वा तामापितावादीत्किमिदं पुत्रि भाषसे यो नेन्दिसिभूपालानपि भर्त्ते
नभीष्टतः सा पापं तस्करमिमं वाञ्छसापद्रतं कथं इत्यादिपित्रा प्रोक्तापि निश्चयात्र च चाल सा ततः स ता

वृ॰
क॰ वे॰
५५०
५५४

मितागतावानस्मै चौरस्य सन्त्वरं सर्वैस्तनापि राजा नैव तु यान्मोदमयाचत राजानु तेनेन तन्मा जहेम कोटिशतेर
पि स्वशरीरपणाच्चौरे नैवाऽरसर्वापहारिणं ततः पितर्युपायानेविमुखे सा वणिक्सुता शूलस्थं कृतस्नाना
वार्यमाणापि बन्धुभिः आरुह्य शिबिकां तस्य दक्षिणां वध्यभुवं ययौ अन्वीयमाना रुदता पित्रा मात्रा जनेन ता
व तावत्स वध्यकेस्वाग्रशूले चौरोधिरोपितः तादृशीं गलत्प्राणस्तथा सत्तामिमागतां जनाकुलाद्यकथा
तां मत्कृते कान्तां ततः हसन्स चौरः किमपि प्राणान्शूलगतो जहौ ततोवतार्य तच्छूलात्तान शौरकले
वरं आदाय वाहयेहा रुचितां साध्वी वणिक्सुता तत्काल च श्मशाने च भैरवः कृतसन्निधिः अदृश्यो भगवा
नेवं तामुवाचान्तरिक्षतः अस्मिन्हृद्यवरपतावेवं भक्त्यान वानया तुष्टोस्मि तद्वरं मत्तः प्रार्थयस्व पतिव्रते त
च्छुत्वैव वरं देवादेवं वव्रे अणिस्म सा नाथपुत्रशतं भूयाद्वपुत्रस्यापि मत्पितुः यन्नान्यमनुतोस्येव प्राणांज्जह्या
न्मयाविना इति श्रीमकबती मेना साध्वी देवोब्रवीत्पुनः पितुःपुत्रशतं तेस्तु वरमन्यं वृणीष्व च त्वं हि धीरद
सत्त्वा च नैतावन्मात्रमर्हति तदाकर्ण्य सा वादीत्स्वामिनो यदि मे प्रभुः तत्सोत्वेष भर्ता मे धार्मिकश्च सदा
स्त्विति एवमस्त्वक्षतो जीवन्निष्ठुत्वेष ते पतिः धार्मिकश्चास्तु राजा सैवीरकेतुस्वतनुयान्तु इत्युक्तवस्तताल
स्तम्भ्नोगेवेनभः स्थितं उत्तस्थावक्षताङ्गश्च चौरो जीवन्सदैवसः ततो विस्मितहृष्टः सन्नत्त्वदनः स्वनावणि
क् आदाय तां रत्नवतीं चौरं जामातरं च तं प्रहृष्टे बान्धवैः साकं प्रविश्य निजमंदिरं लब्धपुत्रवरवक्रेस्वा
नदोविनस्तस्ववाम् तानहमान भृष्टस्तनदेवा नाध्यन्तनृपः एकवीरं वीरकेतु स्वौरसेनार्पानिधायान चौर्या

विहृत्योथ समं तेन परिणीय वणिक्सुतां। एकवीरः स्थावं तेषां मार्गेप्योराजसंसतः इति कथयित्वा मकथां वे
तालो दत्तपूर्वशापभयं भूयः स्थितं त्रिविक्रमसेनं पप्रच्छ तेतितिपम राजन्ब्रूहि सपितृका स्वपरित्यक्ता ता
वणिक्सुता हृष्ट्वा चौरेण स्थूलपृष्ठं हसितं रुदितं च किं तेन अथ राजा प्रत्यवदद्दुहितेचौरेणदुःखितस्ते
न नास्यानृणमकारणं बंधोर्यातोस्मि वणिज इति आश्चर्येण तदा हसितं किमयं कस्मान्नृणाववर्णाहितावा म
य्यस्मिन्नेव रक्ताहीचित्रमहोविचित्रमिति इत्यस्य कथाकस्य महीभृतो गणनायां स्वशंकैव न तदा राजगणम स्वे
धाम वेतालवरः स राजाप्यनेन पुनः पूर्ववदन्वगच्छत ॥ शशांकवतीलम्बके द्वितीयस्तरंगः ॥ आदितो श
शीतितमः ८८॥ वस्तुदशोवेतालः ॥ ततो गत्वा पुनः प्राप्य वेतालं शिंशपातरोः सत्रिविक्रमसेनस्तमा
दायायादवलस्तुतः आयांतं च राजानं स वेतालो स्म हस्कंधगः जगाद भूयोप्येतां ते राजन्वच्मि कथां शृणु अ
स्त्यंगविषये नाम्ना शिवपुरं पुरम् यथार्थनामा तत्रासीद्यशःकेतुः पुरा नृपः समभिजिताभिरस्य स प्रज्ञा
सागरसंज्ञके चंद्रप्रभाख्यया देव्या सार्धं भोगानसेवत कालेन तस्य देव्यां च तस्यां जायत कन्यका राज्ञः श
शिप्रभा नाम जगच्चंद्रशशिप्रभा क्रमेण यौवनस्थायास्तस्यां मधुमासे कदाचन ययौ यात्रोत्सवं द्रष्टुमुद्यानं सप
रिच्छदा तत्रैकदेशे पश्चात् कुसुमावचयोद्यता उत्क्षिप्तबाहुलतिकालक्षितैकपयोधरा प्रसरत्तनुविगल
त्स्वेदशीकरशोभिनी अथ पुत्रो मनःस्वामी नामयायागतो द्विजः स तया हृष्टया मध्याहृतस्समनसो युवा ॥
मनःस्वाम्यपि नैवाभूत्स्वामी स मदनमोहितः मार्गणैर्नाहतेन किंस्विदिति रम्भा मनोभवः वसंतसंभृतानीरञ्ज

बृ. क.वे. १११ ५१९

ध्यात्वा स्विन्नो नेत्वयम् किं वा वेश्यैव कामेयं मायेयं वनदेवता इति संचिन्तयं तेनेसाथ्यपश्यन्नृपात्मजा हृष्ट
मात्रेव सा तस्मिन्मार्गेन वद्दवस्मरे नष्टधाणिनवो गानि सोत्का नानान्मान नसस्मरत् इत्युन्मादनवध्रेमस्मरसं
यावदस्ते तो तिष्ठतस्तावदुदभूद्धाहाहेतिमहारवः किमेतदिति चोत्क्लिम कन्यायां पश्यतोस्तयोः प्राप्ता
दन्तोऽपलन्यामगगजगयोऽस्यघोररुषा भग्नालानो विनिगत्य मदमागेद्रुमानाक्षनजन् पतितनाथोरणो यावत्ल्ल
ब्रमानाङ्कुशः करी ततः परिजनेनाशु त्यक्ताविड्डुतेनास्य ससंभ्रम राजपुत्री भयाद्वैव दोर्भ्यामुत्क्षिप्य वैकिको युगैः
किंचिन्नाक्षे भाभयप्रेमत्रपाकुला निनाय समनः स्वामी स्वहृदं गजगोचरात् अथागतैः परिजनैः स्तुव
ङ्गितैर्हिमालयमे मदूर्धिविहृत्य पश्यती सानि सैव निजमन्दिरं नद्दनस्थानमेवासौ स्मरन्ती प्राणदायिनं समागि
प्रत्यकेनपत्थमानाहिवानिशं सोऽपुद्यानात्मनः स्वामी तद्दानस्मादनुव्रजन् स्थानः पुरभीवणानो हृष्ट्वा
सान्का विचिन्तयत् नेतोविनाधुनास्याहं जीवितं वाहमुत्सहे तस्मे श्रीमूलदेवो वचः स्थिते त्रिदिशगुरुगीतिः इ
तिसैवि मकल्प मस्मिन्नवसिते दिने प्रातर्यथौ गुरोः स्वस्य मूलदेवस्य सोऽन्तिके ददर्श तं च मित्रेण शशिना
नित्यसंगतं सिद्धमायाद्भुतापद्धमशरीरमिवाम्बरे स चैव दयमानस्मे सि प्रणयस्यतमनीषितं सोऽपि साथयितं
तस्य प्रतिपदे विहसन्तत् ततः सयोगगुलिकां तिलकाधूते पतिसिद्धेव मूलदेवो यथा हृद्दब्राह्मणाकृतिमा
त्मनः द्वितीया गुलिकां ददावस्य वदने युवकाररूप संक्रान्तकन्यकारूपं ततः स्वामिनं द्विजे न रूपेन समा
दाय गत्वा स्वनो पिपोपमः नृपस्य याजनकम्भूपमासमानितेश्यजितपत् राजन्नेकोऽस्ति मे पुत्रः कस्माद्दाऽऽसन

कृते मयैषा यावितानीतामवकन्यापितातोप्युक्तो नमुवेष्ठमहं यामि तेषां रत्नतोल्लया श्वानुयामि स्नुतं यावद्वे
हि विस्वस्थरक्षिता नकुलाशापभीमावप्रीतिपथमथ भूपतिः सुतामानाययामास यशःकेतुः शशिप्रभा ज
गादेवचनात्पुत्रीमेकन्यारत्नैः स्वमंदिरे स्वपार्श्वेपवचाहारपाण्याचास्साःप्रकल्पयोः इति श्रीकर्णोतिनम
कन्याभूपत्यैषितिमः श्रेतःपुरमनःस्वामी राजपुत्र्यानयाति ज यथाहृतविनतोयातेमूलदेवेहिताकृतो क
मारूपःसनत्रासीन्मनःस्वामी नदंतिके दिनेषु तासावीप्रीतिविस्रंभसम्यगागतो एकदाविरहक्लान्तामाशय
नीयतल्पतले राज्ञोरहोराजसुतामामंत्रयत स्थितिः कन्यारूपप्रतिच्छन्नोमनःस्वामी सदृशवाक् सखिकिं
पांडुरच्छायायालीयमाणादिने दिने कांतपत्रविपुर्केवदुःखिताशिशशिप्रभे इहिमेकोहिविश्वासःस्त्रियाः
सुगयस्त्रीजने इदानीं नैवभोत्स्यहे वदिष्यसि नेवनमम नकुलनासाविनिःश्वस्य शनैराजसुताब्रवीत् किमेव
यच्छविश्वासःकृतनस्त्वविवक्षिमेत् एकदाहमप्यानयाज्ञाइंदुगनाभवम् नचयपंचवस्त्रभंगकेविद्यालण
पुत्रके हिमस्त्रकेतुमश्रीकेदर्शनोद्दीपितस्मरम् मधुमासमिवालोकक्रीडालेकृतकानने चकोराणि नमेन
वप्रहमेयावडन्योव नस्मविंदुप्रतिस्वयापायिनीमेविलोचने तावत्तस्यवन्मदजलस्तव्याकस्मात्विरगीलः प्र
कालकालमेघाभोगजेंद्रागान्महाराजः तन्मस्थमामपरिजनेनेष्टेरभयविह्वला उत्क्षिप्यविप्रपुत्रेणनीतातेते
नैवहरतः श्रीवडेनालिमेव सिक्षेवव्रत्यायानघा स्पृहन्तद्गसंस्पर्शनन जानेकाद्दशामगा तावत्स्वपरिवारे
णामिलितेनावयानतः इहानीतास्मिनितिमासवर्णाटिवभववताल तदाप्रभृति सकल्पैस्तैस्तैः कल्पितसंग

हे॰
क॰वे॰
५॰
5c...

मे पश्यामि तं प्रभुह्यापि पार्श्वस्थं प्राणेश्वरं पतिं समस्तं मम चक्रवर्तिनं बाहुभ्यां लोकयामि तं नाज्ञयं तेह्न्दाम्बुजं तोषु
स्वलालिगनादिभिः नेव शोभा सुभगा नेनामा यत्नानमोहिता नदेव मां दह्यमेष प्राणेशविरहानलः इतिवा
क्तुपयानस्याः श्रुणिस्य श्रवणादरः सानेदः समनः स्वामी विप्रकम्पाव पुर्यरः कृताय्यमानी मत्वा तेकालमात्म
प्रकाशने स्वरूप प्रकटीव कृतिकृष्ण गुलिकां स्थावान् जगादचविलोलाक्षि सोहमेवैषयस्त्वया उद्यानदर्शि
तक्कीनो नीतिर्व्याजदासतो त्वं सखवत्ताणेश्रशोकेशानेवामवा हे यस्मैषपारिणामो मे कृत्या हृपयमहामव
त् तस्मात्म फलयैतामेविषो पोवि रहव्यथा प्रात्मनस्वनत वेगितमेतेतः परस्परः एवंवदने सहसा प्राणेश
नेविलोक्यसा प्रासीद्राजसुतातिप्रेमहास्वाश्चपाकुला शुष्णामोत्मकानि हृञ्ज गाथवोडाह यो स्तयोः प्रेम
त्समनोयाह रक्षाहृयोप्य भूत्तोत्सवः ततः सोश्व मनः स्वामी कृतीतस्यो हिद्रूपभृत् दिवास गुलिकः कन्या गाश
वगुलिकः प्रभान् गतवथ्पदिने सन्वयशः केतोमहीपतेः मृगाङ्कदत्तमे तेन स्वसुयैन निजामुता दत्ता मृगाङ्क
दत्तायमहार्हे विभवोत्सवा हिज्ञात्तेय महाम विप्रत्तामागरस्तनवे तस्मिमान लप्रभाः सारानप्रत्रीराशिप्र
भा विवाहमानलपेहत ज्ञगामतिमेविता तयासहयथो सोपिकत्यका परिवारया विप्रपुत्रो मनः स्वामी
कांत कन्यास्वरूपधृत् तत्रतेकम प्रकारूप धरेमे विम्प्रतोथ्य सः हृष्टाकिल स्मरव्यायवाणगाढहतोभवत् त
तोभयिनविनः सेत्सपा कपटकन्यका ययोमविश्रमुतः प्रसंग गृहेस्ववधूसमा वः तत्रतेन वलावण्ण्याताम
कोजगामसः नीव्ररागमहाव्यालदष्टोमोहमयोकिन किमेतदीति संभ्रान्ते ज्ञेनेतत्रोत्सवोत्तिते तस्रुपगाद्रु

नेऽदुह्वासप्रज्ञासागरःपिता तेनचाख्यासमानेऽपिपित्रामोहान्नबुध्यसः प्रलपन्निवसोऽमादसज्जगारमनोर
ते श्रमार्थीनेवचनमत्वानन्यिनर्येनिविह्वले तस्मिराजापितद्दुह्वातैश्चवमसम्पापयेो सतंदृष्ट्वाऽऽहिमेवगा।
कामिषणनोगते समर्मीमदनावस्थाजगादयत्कृतीनेपः कथ्यज्ञातुणातिदोपःकन्यासास्मेप्रदीयेत न
याविनाचतियतेपश्चिमामेस्मसोदयाम भूमिनप्रेपिनास्येवममसञ्जीविनेत्सति एतच्छ्रुत्वाराजनामत।
दिहृसुतकागतिः इत्युक्तोसौनराजातानाःसर्वाःप्रकृतयोथच राज्ञापमंत्रिजयाक्रुःप्रज्ञानोथमेरतणं मूल
नस्यविद्वमेचेसचमेत्रिषुवाम्यतः मंत्रिनाशमूलनाशादस्यायसंरतिध्रुवं पापेचमाहिजस्यास्यसहृतोर्म
त्रिणवधात् तस्माइत्यययासप्रोवर्षेणैतयमेविसवः हातयामत्रिपुत्रायविश्वस्ताऽऽमात्रिका कालांतरा
गतेविपेकुईपतिविधास्यते एवमुक्तःप्रकृतिभिस्तोषणतिप्रत्ययपत सराजामंत्रिपुत्रायदातुंनाकुटकन्य
का प्रानीतच्चसतिस्मिपलग्नेराजस्तनागृहात् कन्याकृपोमतःस्वामीतंजगादमहीपतिं भुवेनानार्थमानी
तामसुस्मैसोदरासिवेन कामनदस्तराज्ञानेयमीयमीनवापेनो श्रद्दधाहमिच्छामिसमयेनतुरोनतु प
कशब्यानेनेनत्वापमानावदहेहस्तात् यावत्तीर्थानिपुण्यानिसापरिभ्रम्यसनागतः एवंतेवत्कृतंजिह्वाहंतो
मानीद्धिमांमृतो इत्युक्तसमयेनैनधूताकन्यावशंभृता राज्ञासवोयितःप्रामनिर्हृतिंमंत्रिपुत्रकः तेथतिप्र
तिपदैनकृताहाहिकिलाभुते एकस्मिंस्याययितावद्मामकेतेम्नरत्तिन तोमृगांकवतीमायांवधुंत्क्टवा
एवतो जगाममतीर्थयात्रायैमृकः काताप्रियेकृया सवावासमनःस्वामीनयास्वीकृपयासह मृगांकवते

हृ:
क. वे.
५२
501

कारेहसमानशयनामनः तथास्थितं कदाचित्सा मृगांकवतीनिशि शयाना हेरहोवादीद्वहिः समेपरि
ब्धदे कथां कांचिन्नमाख्याहि निद्रा नास्ति हि मे सखि तच्छ्रुत्वा कथयन्सोस्मै स्त्रीरूपः कथां पुरा यथेड ख्यिस
राजर्षिः सूर्यवंशभुवःइला श्रमे गौरीशापेन स्त्रीत्वं विश्वमोहनं प्रमोन्मदर्शनक्षोभादेवोद्यानवनान्तरे बुध
बुधेन संयोगः समभूत्सुपुरूरवाः ताः कथाः कथयित्वा च धूर्तः पुनरुवाच सः तदेवं देवतादेशान्मन्त्रौषधव
शेन वा पुरुषः स्त्री कदाचित्स्यात्स्त्री वा जातु पुमान्भवेत् भवति चैवं संयोगः कामजो महतामपि श्रुत्वैतद्भ
र्तृतो मुग्ध्या विवाहप्रोषितानुका सा मृगांकवती स्माह विश्वस्ता सहवासतः श्रुत्वैतां सकथामनदेहोगमिमि
सिमायते हृदयं सीदतीवेदं तदेसखि किंवद तच्छ्रुत्वा सोऽगतनारीरूपो विप्रयुवा रुवाच तां पतन्ति कामवि
ह्वानि तव स्फुटानि सखि मयैतान्यनुभूतानि निगूहस्व सहस्व वा इति तेनोदिता वादीत्सा मृगांकवती शनैः
सखि विशाणसमाह्वेमनकालं तानेवशिमि किम् अपि पुंसः प्रवेशः स्यादुपायेन हि केनचित् एवमुक्तवतीमेतां
चलधीशायसरदा प्राह धूर्तपत्नेः शिष्यायदेवनहुदामिते वैलवोलिप्रसादामेयनाहृस्वब्धयानिशि पुरु
षांस्तानदेषां भवामि त्वत्कृते पुमान् इत्युक्त्वा स मनःस्वामी निवार्य गुलिकां मुखात् यौवनोद्दामसाम्नानेन
स्वं कांतमदर्शयत् ततः कथितविस्रम्भः संवसतानयद्धणः कालोवितनरसः कोपितयोगमीदृतोन्स्तवः श्रुष
तद्धलयामाकं समंत्रिसुतभार्यया ततो द्विजोऽपि तां नारीं गाढं च पुरुषोऽभवत् प्रासन्नागमनेनव बुद्ध्वा मंत्रिसु
तेरितेः तामादाय निशि धैर्यपलायथ सहपैशान् ततः एतस्मिन्न कथामेषो मूलदेवः सनक्ररुः बुद्ध्वानदीविल

भूत्वाभूयोवृद्धद्विजाकृतिः शशिनानुगतामत्वानरूणद्विजरूपिणा आगत्यनयशःकेतुंप्रह्वोराजान
मब्रवीत्‌ आनीतोयंमयापुत्रोदेहिमेतांस्नुषामिति ततःसंमेप्रसन्नृपःशापभीतस्तमभ्यधात्‌ ब्रह्मन्नजाने
क्वगतासात्वत्स्नुषातेनतमस्वतत्‌ अपराधान्महतस्माथेददामिस्वसुतांतव इत्युक्त्वाप्यनेराजेनकृतकक्रोधा
निष्करे विप्रवाणांजगृहेप्रद्रूपेमयाच्छेभूपतिः तस्मालीकृततनमृत्रव्यपदेशायतोददौ ततयोशशिनेत
मेयथाविधिशशिप्रभा ततःसमूलदेवस्तानथाभूनौवधूवरौ आदायस्वास्पदंप्रायाद्राजापेधकृतस्पृहः
तत्रतस्मिंश्चमिलितेमनःस्वामिस्यभूमहान्‌ विवादोमूलदेवाग्रेशशिनस्तस्यचोभयोः मनःस्वाम्यब्रवीदेषा
दीयतांमेशशिप्रभा कन्यैवहिमयोढ्वाप्रागेषागुरुवत्तुयन्महान्‌ शशीजगादकोऽसावस्यमूर्खदाराइयंमम अ
ग्निसाक्षिकमेवाहिपित्रामेप्रतिपादिता एवंमायाबलप्राप्तराजपुत्रीनिमित्ततः विवादासक्तयोरासीत्परि
हृत्तयोर्द्वयोः तद्राजेन्द्रममब्रूहितावत्कस्योपपद्यते भार्यासासंशयंछिन्धिहिर्वोक्तः समयोस्तिते इतिवे
तालतःश्रुत्वातस्मात्स्कन्धाग्रवर्तिनः सत्रिविक्रमसेनस्तंनृपतिःप्रत्यभाषत मन्येशशिनएवासौभार्यास्या
द्यान्नृपात्मजा यस्मैप्रदत्ताप्रकटंपित्राधर्मेणतेनसा मनःस्वामीतुतांभेजेचौर्याद्गान्धर्ववृत्तिमान्‌ चौरस्यच
परस्वेषुस्वत्वंन्याय्यतःकथमुक्तवित्‌ इतितस्यवचोनिशम्यराज्ञोवेतालःसययौपुनस्तस्यैव सहसैवतदंसतः ।
स्वधामतैतिपःसोपितमन्वेयायपत्तणम्‌ ॥ शशाङ्कवतीलम्बकएकविंशस्तरंगः ॥ आदितएकोनन
वतितमः ८९ ॥ पंचदशोवेतालः ॐ ततोगत्वापुनःस्कन्धेवेतालंशिंशपाद्रुमात्‌ सत्रिविक्रमसेनस्त

दे.
कं.वं.
४.२
502

सा तापोटचलन्नतः आगत्वेनेचतं भूपं स वेतालोऽब्रवीत्सुतः राज्ञे शृणु कथामेकां सुदारां कथयामि ते अ-
स्ति हिमवान्नाम नगेन्द्रः सर्वरत्नभूः यो गौरीगङ्गयोः सूनोः प्रभवो हरकान्तयोः शूराणां स्पृहणीयश्च यो मध्ये
कुलभूभृतो अभिमानोन्नतः सत्यं गीयते भुवनत्रये तस्यास्ति सानुस्तन्मध्ये काञ्चनशृंगपुरम् भासी कृ-
तमिवार्केन रश्मिसंहृतं विभाति यत् जीमूतकेतुरित्यासीद्यस्मिन्स्वरवेश्मगा विद्याधरेश्वरः श्रीमान्मेरोरिव
शतक्रमः तस्यासीत्कल्प गृहोद्याने कल्पवृक्षोऽन्वयागतः यथार्थनामा प्रथितो यो मनोरथदायकः तेना-
भ्यर्थ्य देवतात्मानं स राजानस्त्रसमासदतः प्राप जातिस्मरं बोधिसत्त्वांशसमुद्भवं दानवीरं महासत्त्वं सर्वभूता-
नुकम्पिनं गुरुशुश्रूषणपरं नाम्ना जीमूतवाहनं स प्राप्तयौवनं तेन च यौवराज्येऽभिषिक्तवान् तनयं प्रीतेन
सद्भिर्देवकल्पतरुस्तथा यौवराज्यस्थितं स्वेष्टं जातं जीमूतवाहनः हितैषिभिः प्रागागम्य जगदे पितृम-
न्त्रिभिः देवकल्पतरुर्योऽयमस्ति वः सर्वकामदः अधृष्यः सर्वभूतानामेष पूज्यः सदा तव नास्मिन्सति हि श-
क्रोऽपि बाधेतास्मान्कुतोऽपरः एतच्छ्रुत्वा स जीमूतवाहनोऽन्तरचिन्तयत् अहो बत नेदृशममरपाद-
पं वासादितं किमप्यस्मात्पूर्वैर्नेतादृशं फलं केवलं कैश्चित्कृपणैरर्थितैः कृपणायितैः आत्मा चैष महा-
त्मा च नीतो द्वावपि लाघवं तदहं साधयिष्यामि काममस्मान्मनोगतं इति निश्चित्य समयो महासत्त्वोऽतिका-
पितुः तत्र सर्वविहिताशेषशुश्रूषापरितोषिणं सुखासीनं तमेकान्ते पितरं सम्यग्जिज्ञपत् तात त्वमेव जाना-
सि यदेतस्मिन्भवाम्बुधौ आशरीरमिदं सर्वं वीचिविभ्रमचञ्चलं विशेषेणाचिरस्थायि प्रकाशप्रविलायिनी

:

सन्ध्याविद्युल्लतालक्ष्मीश्च हृश्याऊढ्व कदा स्थिता एकः परोपकारस्तु संसारेऽस्मिन्ननश्वरः योधर्मयशसी सूते यु
गान्तगतसाक्षिणौ तन्मानतानिकेषु भोगेष्वस्माभिरीदृशाः एषकल्पतरुः कस्माद्धृतेमोघोभिरक्षते ये
नोमममममेत्येवमाग्रहेणैषवृत्तिनः पूर्वैस्तैश्चस्वयंचैनेषांकस्मैचकोस्यवा तस्मात्परोपकारैकफलसि
द्ध्यैददास्तथा तातेनैवाभिनियुंजे हं कामदकल्पपादपं एवमस्त्वितिपित्रावदत्तानुज्ञस्तोषणेननम्रः जीमूतवा
हनोगत्वाकल्पद्रुममब्रवीत् अभीष्टाः पूरिताः कामाः सर्वेषां देवनस्त्वया तन्ममैकमिमंकाममममन्त्य
परिपूरय अदारिद्र्ययथापृथ्वीमिमांदृश्यसेतथाकुरु भद्रनेव्रजदत्तोसिलोकायार्थार्थिनेमया इत्युक्तवति
जीमूतवाहनेरचिताञ्जलौ त्यक्तस्त्वयैषयातोस्मीत्सदभूद्वाक्तरोस्ततः क्षणाच्चोत्पत्यसोदिवंकल्पवृक्षस्तत्
थावत् ववर्षभुवियेनासीत्कोप्यस्माद्रुर्गतोयथा ततस्तस्यतथातीवसर्वसत्त्वानुकम्पया जीमूतवाहनस्या
गाद्भलोकेप्रथयशः तेनतत्रातुगोत्रजाः सर्वेमात्सर्यादसहिष्णवः तेलोकसात्कृतात्सिद्धकल्पवृक्षविनाकृतं
जेयमपिनुकमत्वासंभूयकृतनिश्चयः युद्धायसमनह्यन्ततद्राज्यापजिहीर्षया तद्दृष्ट्वाऽऽशुपितरंतेस
जीमूतवाहनः तातकस्यापरस्यास्तिशक्तिस्त्वयिस्थितायुधे किंतस्यपापकस्यार्थेशरीरस्यविनाशिनः ह
त्वाबन्धून्कृपणोराज्यंकोनामवाञ्छति तत्किंराज्येननःकार्यंगत्वाऽन्यत्रक्वापिहृद्ये धर्ममेवचरिष्यामोलो
कद्वयसुखावहं मोदन्तांकृपणाएतेदायादाराज्यलोलुभाः इत्युक्तवतिजीमूतकेतुस्तमपिताब्रवीत् प्र
हत्वदर्थमिच्छामिराज्यंपुत्रत्वमेवचेन तज्जहामिकृपाविश्वस्त्वमेवृद्धस्यमेतनोकिं एवंकृतनाभ्यनुज्ञेनपित्रा

हे०
क० व०
५०२
56

मात्रावसोन्वितः मलयाद्रिमगात्सोऽथ राज्ञो जीमूतवाहनः तत्र चंदनसंछन्नवहन्निर्झरकंदरे शुश्रूषमा
णपितरौ सतनयो कल्पिताश्रमः सिद्धेवास्याश्रमपदे मित्रावसुरिति श्रुतः विश्वावसोः स्नुतो सिद्धराजस्य तन्
त्रिवासिनः एकदा चात्र संभ्राम्यन्विवेशायतनस्थितं दृष्टुमायतनं दृष्ट्वा गौर्या जीमूतवाहनः तत्रोपवीण
यंतीं च ददर्श वरकन्यकां सा चोज्जनाद्रिनाशैलतनयाराधनोद्यता प्राकर्णमानसङ्गीतमंजुवीणारवा
मृगैः दृष्टलोचनलावण्यलज्जितैरिव वनस्थलैः दृष्टतारकहृत्समज्जतेनेत्रवत्तुषा पांडुवीणामिव
वंशकर्णमूलविवलितो परस्परविमर्दनमाविदोरिवदर्शन सन्मार्गविवर्ज्जितोविभ्रतीसुन्दरीवोक्ष
नो ध्याननच्छेदयतोसुक्तिग्रहणेववित्रपीडिते वलीमदागलोमुद्गमेष्वाताममनोरमात् दृष्टचावनयास्मा
यः सोभूज्जीमूतवाहनः तथाभिषितविद्येवात्र दृष्टिमार्गप्रविष्टया सापि तन्मूर्तिताध्यानेन दृष्टाकाण्डा
विकारदम् कामांगेदोहवैराग्यात्मनसुवनमिवाशुगत् तयानुरागविवशाभेजेकंपाविह्वलतो यथासर्वो
वडीणस्यायाऊलालापनोयेषा ततः सपदसंभ्रमतीनस्याजीमूतवाहनः किंयथ्यनामसख्योस्ति कोवं
शोलंकृतोनया तत्कुलाद्यासासतीप्राहनाम्नामलयवत्यसौ मित्रावसुस्वसासिद्धराजविश्वावसोः सुता
एवमुक्तासहदयासातंजीमूतवाहनं नामान्वयौ वरषुष्ट्वा सखतिपुत्रंमहागतं ताब्रवीनिस्सुमलयवती
क्षितनमितानतरं सर्वविद्याधरेन्द्रस्यनास्यानिच्छ्यकरोषिकिं जगन्मूर्तोतिथिर्तिवप्रात्मदृशदिनेनया साध्रु
द्विधायरहितानन्दलीलजातानुतानना लज्जावनीयमस्योचारयतामितिवादिनी एकायननन्धत्वोनसेसाख्या

मालामुपानयत् सचाद्रीव जीमूतवाहनः प्रेमनिर्भरः कोष्ठमलयवत्यास्तां मालां तस्याः समर्पयन् सा
पि तिर्यक्स्तनयापश्यन्तोस्निग्धया दृशा नीलोत्पलमयीं मालामिव तस्मिन्नवेशयत् इत्यन्योन्यकृतोद्वाहस्व
यंवरविशेषयोः तयोरेत्य जगादैका चेटीनाम सिद्धकन्यका जननी राजपुत्रि त्वां स्मरत्यागच्छ माचिरं तच्छ्रु
त्वाकृष्य कामेषुकीलितामिव कृच्छ्रतः सोत्कं प्रियमुखाद्दृष्टिं कथंचित्सा ययौ गृहं जीमूतवाहनोप्यागा
त्तन्मनास्स्वमाश्रमं सा प्रणम्य जननीं दृष्ट्वा प्राणेशविरहातुरा गत्वा मलयवत्याशु पपात शयनीयके तत्र
नयेनकामाग्निधूमेनेवाविलेक्षणा अश्रुधाराः स्रवंती संतापक्वथितांगका सखीभिश्चंदनैर्लिप्तावीजि
ता चाब्जिनीदलैः रतिं न भेजे शयने नाङ्के सख्या न भूतले गतेष्व वासरेष्वापि त्रपया सहसान्यथा हृतसत्त्वा
वोढुं विच्छेदसमाक्रम्यमवद्भवति स्मरेणापि प्रथमालापिता ……… लज्जया नाशकत्कर्तुं जीवित
स्पृहयोज्झिता निनाय च निशामिंदुविषमामब्जिनीव ता बहुमोहालिपटले हृदि संकोचमेत्य सा ताव
च्चतद्वियोगार्त्तो सोपि जीमूतवाहनः शयनस्थोपि पतितो हस्तत्रस्तसमथवनः नूतनोद्भिन्नरागोपि श्यामि
षन्यांडुरच्छविः ह्रीमूकोपि वदत्पीडां कामज्ञामनयन्निशां प्रातश्चाश्च स्नेहकोभ्यस्तलज्जोपायतनेययौ य
त्र दृष्टाभवेनसासिद्धापिपशुंत्रिका नववनेषु समित्रेण मनिप्रभेण वृष्टनः आगमाश्वास्येनयावन्मदना
नलविह्वलः तावत्तत्रैव साप्यागाद्विविक्तेकेवनिकुंजे गुंमलयवत्यात्मनागाय विरहासहा गलत
पांनीका नेत्रपातयात्तरिनवसा उदस्रलोचना बाला देवीं गौरीं व्यजिज्ञपत् त्वद्भक्त्या देवि मेहमेनासि

ह:
क·वे·
५·७
504

जन्मनि चेन्मम जीमूतवाहनो भर्त्तातद्भूयात्सोऽन्यजन्मनि इत्युक्त्वा रचयामास सा चोत्तरीयेण तत्क्षणं अशो
कतरुशाखायां पाशं सा गिरिजाग्रतः हा नाथ विश्वविख्यातकरुणेनापि न त्वया कथमस्मि परित्राता देव
जीमूतवाहन एवमुक्त्वा गले यावत्सा तं पाशं निबध्नाति उच्चचार दिवस्तावद्भारती देव्युदीरिता: पुत्रि
मा साहसं कार्षीश्चक्रवर्ती पतिस्तव विद्याधरेन्द्रो जीमूतवाहनो हि भविष्यति इत्युक्तवत्यां देव्यां स श्रुत्वै
व सवयस्यकः जीमूतवाहनो द्रष्टुं प्रियामनुजगाम ताम् सैष देव्या वरः प्रत्यक्षवितीर्णः सम्यगेव ते इति
जल्पति वालानानन्दितेष्वमृतिश्चके जीमूतवाहनस्तमद्भुवप्रणयपेशलं स स्वहस्तेन तस्याः कण्ठा
त्पाशमपानयत् ततोऽकस्मात्सुधावर्षमिव मन्वानयोस्तयोः भुवं मलयवत्यावलि विम्ब्याह्रीतयाहणा।
वित्वागत्य सहसा सखी तो हर्षाज्जगाद ताम् सखि कल्याणिनी दिष्ट्या वर्धसेऽभीष्टसिद्धितः अद्यैव हि महाराज
सखि विश्वावसुः पित्रा कुमारो मित्रावसुना विज्ञप्तः सन्निधौ मम इहागतो जगन्मान्यस्तातकल्पतरुप्रदः वि
द्याधरेन्द्रतनयायोग्यो जीमूतवाहनः प्रतिग्राह्यत्वात्मनः इष्टो वरश्चायं मनोनाहशः तस्मान्मलयवत्याः सो कु
मारस्तेन प्रस्तुतो नेच्छति शुद्धिने रात्ताभ्राना मित्रावसुः स्वेन नाद्येन महाभागस्तस्याश्रमपदं गतः ज्ञाते
सद्य एव भावी ते विवाहस्तत्स्वमन्दिरं याया हि यावत्तेषोऽपि महाभागः स्वमाश्रमं इत्युक्ता सा तया सख्या राज
पुत्री शनैस्ततः ययौ सहर्षा सोत्काचमुहुर्वलितकन्धरा जीमूतवाहनोऽप्याशु गत्वा स्वाश्रममागतान् मित्रा
वसोर्यथाभीष्टकार्येष्वज्ञाभिनेष्यच जातिस्मरः समाचख्यौ निजस्य पूर्वजन्मनः यत्र मित्रं स तस्यासीत्तावभा

एवमस्त्विति ततो मित्रावसुः प्रीतस्तयोः पितृपुत्रयोः आवेद्य गत्वा पित्रोः कृतार्थैः स्वावेदयत् निजा
यच्च तद्वत्सा गृहे जीमूतवाहनेन वक्त्रेचोत्सवसंभारः स्वसिद्धविभवेभवं तस्मिन्नेव च यथालग्ने तस्य विद्या
धरप्रभोः स्वसुर्मलयवत्याश्च विवाहं समपादयत् ततो नवोढया साकं तया जीमूतवाहनः तस्थौ मल
यवत्या समं तत्र सिद्धमनोरथः एकदा कौतुकाच्चात्र मित्रावसुना सह मलयाद्रेः समुद्रवेलावनम्
पर्यटन् तत्रास्थिराशीन् बहूंस्त्वपश्यत् मित्रावसुं स तं केषामेते स्थिसंघाताः प्राणिनामिति पृष्टवान् ततो
मित्रावसुः श्यालस्तं करुणाकमब्रवीत् शृणु वृत्तान्तमत्रैष संक्षेपाद्वर्णयामि ते नागमाता पुरा कद्रूर्विन
तां तावत्समानरे निजायकालितासेन च स्यालपणनिर्जिते तेनैव वैरेण गरुडस्तां मोचयित्वापि मातरं बलीभूत
त्वेनागाकद्रूसुताभक्षयितुं सर्वानविश्य पातालं सोपकांश्चिज्जघास तान् कांश्चिच्च मर्दकेलिष्वसंत्रा
साद्विपेदिरे नष्टैकपदे सर्वेतव पापोशक्यनागराट् वासुकिः शङ्कितोपूर्वं तार्क्ष्यं समयमभ्यधात् एकमेक
महे नागमाहारार्थं विहङ्गेन्द्र प्रेषयाम्यत्र पुलिने दक्षिणार्णवे तथा तेन प्रविश्य पातालं सत्क
एवं न कोपि माया पुनर्नश्येच्च नागेष्वेकपदेन तव इत्युक्ते नागराजेन समर्थ्य प्रत्यपद्यत स्वार्थदर्शी
वगरुडो गरुत्मविक्रमः ततः प्रभृति चैकैकं नागमेकैकहीने दिने वासुकिप्रेषितं सोत्र विहङ्गः पुलिनेऽम्बुधेः
भुक्तवैवंहारस्थीनां नागानामस्थिसंचयाः एते उहिरिशृंगाभा वृद्धिं कालक्रमाद्गताः इति मित्रावसो
र्वक्त्रमात्रहृदयः ... निशम्य सः निजगाद दयाधैर्यनिधिर्जीमूतवाहनः शोच्यः स वासुकी राजा यः स्वहस्तेन वि

बृः
कः वः
५.५
505

हिथे उपहारीकरोति स्म प्रजाः क्षीयेदिने दिने भूतानान्न सहस्रशः सर्वे केनाप्यानेन सः मा मा दैनार्थयं
दैतिभाषितेनाशकक्कणं कथ्यवाभ्यर्थयामास तिः सत्वात्सजलतैय नार्येनागगनार्कदतिस्माकणे
मनिहेणः नार्ते पिकाध्यपिवी राहुस्लाथि द्भुतपावनः देहशृङ्गतेपाणसहोमोहृम्मगाढ़ना इत्युक्तास
महासत्वो हृदि विद्धस्तेनारण्ये कथ्यवारणेदेहेन सारसङ्ग्राम्नुयामहे एकस्यापि नागस्य जीवितरत
ण श्रवाम्यवमभीनस्पदस्यात्मा नेगकल्पते इति सविनयस्य वतस्मिं जीमूतवाहने मित्रावसोः पितुः प्रा
शान्तिमाहानार्थमायया वस्तनमहमेघामिपस्याधितनतस्मिने मित्रावसुसजीमूतवाहनोवस्तत्र जम्बूह
गतेनतस्मिन् सवाग्रे कान्ताबिनाप्यो न्वालोथुमन् कुपालस्पृणः हृगन्केत्तणा हृदितधाने गवाटटशेवोत्त
गशिलातलस्मीपग शुवानमेकं पुरुषं दुःखितं स्वन्दराहुतिं शुभाराजभटेनैवम्यस्तमानीयनत्वेण नि
वेनयनेरुदनीहृद्वासानुनयोस्तिय कोयस्याहिति यावक्षजिताहः सोचनिपुति करुणाङ्गलितक्षवः पु
एवजीमूतवाहनं नावत्सा तत्र हृद्धा दुःखभाराति पीडिता प्रावर्तनपुवाननेते दृष्ट्वा दृष्ट्वान शोचितु हा मा
विहडहा दुःखशतसंग्रामहा गुणिनं उलेकतेनाहा पुत्रकं नाइस्यामहं पुनः वक्रनव्याविवेइस्मिञ्ज
नेत्रस्मपिनानव कण्ठशास्तिनन्तासाङ्कुतास्मतृण्णजाहरे विलीपैनागलोकेपियातागतापिपनव ल
यत्नाकिमभयाणाविविल्पकस्मे मा मम इति मा विलपन्तीं च सपुत्रातनयोब्रवीत् सः खेनमपिमामस
स्वदुःखपसिपृच्छे निवनेस्वरहाणेषयणमः पश्चिमतव इहागामनवेलाहिमवेज्ञान्तु गारुत्मतः नद्भु

वाहाहतास्मीहकोमेपास्तिपुत्रकं इतिवृद्धेंदृसावृद्धादिलतिमांनलोचना नावसुवोपिसमांशाःसत
द्धोमूतवाहनः कष्टाहृष्टावकृपणयागाताक्रोनोबोधितयन् हतायंशंखचूडोख्योनागोवासुकिनानयाग्रा
हारहेतोस्तार्क्ष्यस्यनपत्नोप्रेषितोधुना इयंचतस्यजननीस्नेहेनात्वागागता एतेदकस्तुनाहृद्वाडःखेदेन
प्रलापिनी नेदकमेनमातैवेदहेनकोतनाथिना एतस्मिनाम्नुनानागेनमेषिन्जन्मोनक्ले इमालो
व्याधगम्येवम् दाजीमूतवाहनः वृद्धामुवाचतांमातःपुत्रंरक्षाम्यहंतव नकुलताभावितभयाहृद्यागरुड
शोकिनी मेवत्वानाटोमोऽस्तुत्वमास्तुत्वैतिजगादसा शंखचूडस्ततोवादीद्दैन्यताटोममाभमीः कार्यवेद्द
वाङ्मात्रीकसनात्मोभयंकरः इत्युक्तेशंखचूडेनप्राहजीमूतवाहनः विपाद्भुरोधमायातोरक्षितुंत्वांतमब
ने हुम्यामिहशरीरेस्ववत्सलब्ध्वागरूत्मते तर्पयितायप्रयाहित्वमाताप्रैनस्तनेप्रहात् नकृत्वासाखवीहृत्वा
मेवंत्वत्पिकोमम पुत्रायस्नेहमोकालेकृपालुस्सार्वियमीहपी एवमुक्तवासजीमूतवाहनःपुनरब्रवीत्॥
नेममनोरथस्यास्यभंगंकर्तुमिहार्हथ प्रह्लादवृत्तवाणंवशंखचूडोजगादतं ईर्ष्यैनैवमहासत्वस्याम
यहकृपालुना नवहंत्वच्छरीरेणरक्षामिस्वशरीरकं रत्नव्ययेनपाषाणंकोहिरक्षतिनुमहेतिं माहेशोस्तुज
गत्राणेस्वात्ममात्रानुकंपिभिः प्रतनुकंप्यजनाधेषाविरलास्तेभवादृशाः नचाहंमलिनीकर्तुंशंखपाल
कुलंभुवि कलंकइवशीतांशुविंबशक्तोस्मिसन्मते इतिनिषिध्येवंशंखचूडःसमातरं जगादाव
निवर्तस्वकांतारादुर्गमाद्दिनः नयप्रणमितंकिमेवनगोगास्तंचकटमौलिन कृतान्तलीलापर्यंकगोइवथ

बृ॰
क॰ वे॰
५॰६
506

शिलातलं श्रुत्वा चाथितेनगरुडागमनंगोकर्णमीश्वरं आगत्याभिवन्द्य तेयावद्यातिगरुडोत्रसः शङ्खचूडो
दारुणाक्रन्दां शरणम्प्राप्यस्वमातरं सगोकर्णं प्रणम्यैवं विहङ्गेशभयेनानतः शुभ्रमस्मिन्देवरश्मसत्वेः स्थि
होममेक्षितः परार्थेइतिजीमूतवाहनेनाप्यकरोद्युति नानन्त्यामत्रपदेलीद्रपक्षानिलचलाग्लत्तत् विलो
कात्रसमामेतितिनिवारणपराणिनव मनागरुडवलोकशांशंजीमूतवाहनः परार्थेप्राणदावथ्यशिला
मध्यारूढोहतो पवना हृणितेवाव्योमशूरइन्त्रप्रभाहश्या नसम्यातिशायतसूणपणनीवसविसोये श्रीग
न्ताच्चाहित ... निपीतेनहिलातलान् चञ्चुगृहस्तानाहस्थमहाससेनजहारतेन स्वप्ततलाना।
शिरोरत्नेचतेजवान् नीत्वाभक्तवितं ग्रामलयाद्रेः प्रचक्रमे एवमेवपरार्थायदेहः सास्तितजन्मेव मा
भूतोस्वर्गमोक्षोवापुंमोपकृतिवर्जितो इतितास्वप्रमानस्वनस्वान्तपादपरस्तदा विद्याधरेन्द्रोपतत्पुष्पवृ
ष्टिनेभस्तलान् अत्रांतरेवनहस्वपारामस्तिशिरोमणिः नस्पामलयवसाश्वनमन्या:शापनप्रर: मातर्हृष्टा
पविहायस्त्रविताःस्तशवितशल्तो श्रुतिकथास्वश्रुपाशातामाश्रूरदस्तांयत तोवनात्प्यापतोमतोऽशिरोर
विलोक्यततः किमेतदिति सम्भ्रांतोसहस्रैववभूवतु: ततःस्वविद्यानुध्यानादयथाहूतमवेमतेन राजाजी
मृतकेतुःसारात्तोकतनकवस्ताप्तु वद्यामलयवत्सलेतोशावतैतासहमहृदुत गतेऽनतेश्रेवतोयावद्यातंजीमूतवा
हनो तावत्सशावहेशोप्यनुसागा गोकर्णमागतः दृश्यापश्चापिरक्तोहिशावथ्यशिलातले हाहतोस्मि सुहृ
पापाकवनेनमहात्मना शाल्मानमार्तनन्ततदत्वामयतेसक्रपालना नदात्तंडामिनीतः सतापास्मिक्रोहरे।

तिणा मञ्जेयं नागवशः पंकेजीवेनैवेत्तमामुयां इत्यदस्तुवंदन्सोथ साधुरदृष्ट्वानिरंतरं पतितो भुवि नइक्का
यामनुसरन्मयो शङ्खानेरभद्देयं लरदृष्ट्वाजीमूतवाहनं पीनेविरुमगरुडश्रितयामासतत्वण शङ्ख
चूडवेः कोणमभत्यमाणोपियोमया शलघानिमहामत्वोनन्नप्राणैविमुञ्चते विभानेलुशेणवगात्रेरा
मोचकंडकं किंचोपकारिणोवास्समयिदृष्टिः प्रसीदति नेत्रेणनागाकोणवसायुः शङ्खाभिनास्य इति
तांसैविस्मृणनेयाहजीमूतवाहनः पतीद्दंकिंनिहूमोसितहिमेमासणोणिन देहूनासितनयापिपरित
मोसिभत्वनत पतच्छ्रुत्वातिसाधुर्यस्तमपशङ्खपतिरा नागोनैवासितहिमहासकोभवानिति नाग
एवासिकायेनेशङ्खः शङ्खनमाचर यस्त्वनाणीविरुद्धिकोभिदध्याद्वालिणः एवंप्रतिवदमेवनांद्ये
जीमूतवाहने शाम्यः सणावेदूडेगरुडाद्देवाभ्यभाषत मामाहूणामहमापसाहसंविननालसन कोयप्र
नागो मत्तनत्वयंनागोहमेष्ठिने इत्युत्वाडुतमागामम्यश्चिन्वानगरुडेपोः दृष्ट्वाचनाद्देविभ्रान्नेशाखिहडोब्रवी
न्मुनः किंभ्राम्यसिहाणकिमेजिह्वेहवनपश्यसि विपाथरस्मकिंवामसोसापशस्यसिनाहृति शांखचूडेव
दृसवभायाचपितरोतवना जीमूतवाहनस्याश्मसेवमन्त्ररमायपुः विलसांगवनेदृष्ट्वापितरोतस्मनन्तणेव
कदत्तुलोहाउत्रहाहाजीमूतवाहन हाकारुणिकहावत्सपरार्थप्रवजीवित हाकथंवेनेनयस्मविह्व
घहतनेवया पत्तुष्ठैवतोदसोऽत्रसोनुनमोमुखितयत् हाकथंवापिसम्यापाः संमोहाड्ढत्वे मया जीमूत
वाहनः सोयपराथप्राणादायकाः यस्यप्रमतिहृन्मूमिन्द्रनाकाकीर्तिर्घोषणा नमस्थनेत्तिमिपापस्पशासम

ह॰
कं॰ वं॰
४०
507

ग्निप्रवेशान्ते ऽप्ययं मे विघहतस्यापपण्णे साद्य किं फलं इति चिन्ताकुलेनाऽहं हृष्टा वन्ध्यविपण्यसः प्राणत्या-
गागापरवर्त्मप्रापज्जीमूतवाहना ततो विलपतास्तस्य तत्पित्रोः शोककदीनयोः उत्क्षप्य महृतात्मानं शिरो बहु-
देवीं निंदति भार्या मलयवत्यस्य तन्मोहहृष्टा सकगद्गदं स्वयं यमन्त्रावरदामम्बिपालनाम्बिका विद्याधराधि-
पो भावि चक्रवर्ती पतिस्तव भविनेत्यमहमादिष्टा देवि गौरी न तदा त्वया न मिथ्यावादिनी जाता त्वमद्यापि कि-
तेमपि इत्युक्तवत्यां तस्यां सा गौरीप्रत्यक्षतामगात् न मे मिथ्या वचः पुत्रीत्युक्त्वा मात्वकमण्डलोः अमृते-
नाभ्युक्षज्जीमूतवाहनं सिञ्चति स्मते तेन सोऽक्षतसर्वाङ्गः स्वोत्थितः कनकद्युतिः जीवन्नभ्युत्थः समग्रश्रीकोऽभूत्तेनाऽजी-
मूतवाहनः उत्थितेन प्रणते तेन च सर्वे प्रणमन्त्यस्मा उवाचेदं देवी तुष्टाऽस्मि देहदानेनानेन हंत ना तदद्याऽभि-
षिञ्चामि पुत्र स्वीयेन पाणिना विद्याधराणामाकल्पं चक्रवर्तिपदे पुनः एवं वदन्ती जीमूतवाहनं कलशो-
द्भवैः तमभ्यषिंचद्भवानी प्रजिनाच्चतिरोऽदधे निपेतुश्चात्र तत्काले दिव्याः कुसुमवृष्टयः नेदुर्तिस्म च सा
नं देवदुन्दुभयो दिवि अथैवावसते शाहूतस्ताभ्यां जीमूतवाहनं चक्रवर्तिनं हृष्टानः प्रकृतिधानि शौचवा-
पि अथ विद्याधरपतिनाऽविजगत्कोऽनेकावहं शूलाद्भिमिश्चिल्लितेन येन विद्याधिदेहकेन नत्वा प्रणतापितमञ्ज-
शङ्खचूडोऽभिमतं वरं इत्युक्त्वैतेन गरुडेन महासत्त्वो जगाद सः न भक्ष्याः साम्प्रतं पन्नगा नागाः प्रतन्त्रया
ते ये भक्षिताः प्राग्जीवन्तु ते पन्नगाः सर्वे भक्षिताः एवमस्त्विति भोः सहर्षेण गरुडेनोक्तमतः परं प्रागपि भक्षिताः ते जीव-
न्त्येवाऽपन्नगाः सर्वे भक्षिताः ततोऽस्थिशेषाः पूर्णाः सत्त्वा गात्रैः स्वैर्भक्षिता नागाः तेऽपि सर्वे समुत्तस्थुः समृतजीविताः स-

वैनतेयो गरुडस्ततो गते सा तं वै हिमिलितेन रथे समलोकत्रितयाभिरामो जीमूतवाहनमलयाचलः ततस्तं नवं जीमूतवा
हनो हस्तमस्तु नमः गोत्रः प्रभावाद्धि विद्यः सर्वविद्याधरेश्वरः प्रागम्यते च वरणावनता हिमाद्रिंलिसुः त
त्रा तु हितनवत्युमत्तसामेन तेषां वनी स्वकरात्तममहाभिषेकं स च बन्धुभिर्नेत्रमथ प्रतिष्ठितनातस्य नत्र
सपित्रा मात्रा च सहना च मलयवत्या च निजगृहागतेन तेन च सम्मतः शंखचूडेन लोकोत्तरचरिताद्भुत
सिद्धो जीमूतवाहनः सचिरं प्रभजत रत्नाप्लवना विधाय रत्नकवलिं परे इत्याख्याय समरसाभावाख्यायक
थां तदा स वेतालः पुनरेव तं त्रिविक्रमसेनं पप्रच्छ राजानं नवाहि शंखचूडः किं वा जीमूतवाहनोऽधि
कः सत्त्वतस्तयोरुभयोः पूर्वोक्तश्चायं समये तं इत्युक्त्वा हिताला कुर्वाणो मौनं विहाय शापभयात्तं नृपोऽवाद
संत्रिविक्रमसेनो नृपति निरुद्वेगः बहुजन्मसिद्धमेतद्धि जीमूतवाहनस्य कियत् श्लाघ्यः स शंखचूडो
मरणान्मोचितो विपक्षेपेवं प्राप्य जन्मान्तरं प्राप्य सहृदं गतनायनायेतस्याय पश्चाद्यावेगत्वा स्वदेहम्पुणातथ
त्मप्रभे एतन्निशम्यैव नृपस्य तस्य वाक्यं स वेतालो वेगाज्जगाम पुनः स्वधामैव तदंसतः शिंशपापितं सोन
यद्यो तथैव॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलम्बके द्वाविंशस्तरंगः॥
आदितो नवतितमः ९०॥ षोडशो वेतालः १६ ॐ ततो गत्वा पुनस्तस्मात्स राजा शिंशपातरोः तं त्रिवि
क्रमसेनो भूयो वीरो वेतालमग्रहीत् प्रस्थितं च तं तत्र स वेतालः स्कन्धतोऽब्रवीत् राजञ्छ्रमविनोदाय शृणु ए
तावदिमां कथां श्रावेश्यथ ममायां गंगाकूले कूलनाम्ना कलिरगम्यं कनकपुरं नामाभवत्पुरं तस्मिन्यशो

ह्रं
क॰वे॰
५॰८
५०८

यत्रात्वोभूद्‌नवर्णोवत्सपार्थिवः रत्नविसंवाभोगयोर्वालाद्रिरिवस्थितिं जगामाह्लादकं खंडशताणि
त्विड्मण्डलः स्थिथिनायशुद्धाकोवेकोहृत्यवृतिमेम मात्रैवपरपरीवादेनशाह्लोत्थदरिद्रना दोषेनेको
शादराभ्यायमासीच्छ्रमहोभूनः पायभीहृयशाल्लय्यः शोदः परिवृत्यपिडु यः शौर्यादाय शृंगारमणामन
नयाजगो नमणात्तः पुरेनसिभ्रभूदेकोमहावणिक उन्मादिनीति पोनावकस्याननामभवन्सुता याय
लोहितदर्शोत्रमममनद्रूपमेपद्य उन्मादयति स्म मदनमपि मोहनशक्तया नमोचयोवनस्थायासग
मानस्तिस्तावणिक यशोधरेनराजानेनीतिविदीपृज्ञनपम त्रैलोक्यरत्नभूतामेपदयालिस्तनाशभो।
नामनेवयहेवमनाम्येसदानयन्मह देवापि सर्वरत्नानापभुः कन्येपिभूतले नन्वीकृत्यानुगृह्णा
तुदेवलाप्रतिमृध्यवा इमांकल्पवणिग्वाक्यराजाबालविज्ञान मातरंयसमजमणः सालक्षणमवे
क्षितं नेगत्वाबालयाह्वानात्रैलोक्यकसुंदरी मयः क्षोभयपुः तिशालन्यपैर्यमविनयन इमाश्रमोनि
वेद्राज्ञानइच्छुमवसीदति पनमोहितविमोहिकिंमराज्यमवेहने नमाम्ललक्षणेत्यथानोचयाति।
तिणापन इत्यवमेत्यसंमत्त्र्याराज्ञेतंजगामरतिंक उलक्षणमादेवीतिनतमृपश्चाचनेमुधा तेनराजास
नैवतांस्वीचकारवणिक्सुता ततस्तदातयानासकन्यामेमादिनीपिना बोणग्वलधराख्यायतस्मना
पनयेददौ श्रुत्वाताद्भुतं स्थामनानेनसममभाव उलक्षणमहाराज्ञासकेमामविमानना यातिका
लेवजान्वतहन्ताहमेनहस्तिने फलजदलनादतमपिनापुजिनोवने श्राजगाममलसमणुपमजो॥

केसरावलिः छूनोऽङ्कुरनखैः क्रीडन्काननेऽस्य केसरी तत्कालं चाभ्रनगरे नैव संतमहोत्सवे सराज्ञा
निर्येयाऽस्य गजाङ्क्रोधपोथरः तद्रूपालोकसंभ्रान्तो विलवाऽकुलयोषितः प्रणसारोयितं दत्तनदा
वाहेभ्योऽवतीर्येमे साङ्कतोन्मादितेन तेन संरक्षते स्वगृहहस्मेनः भ्रान्तानं दर्शयामास परिम्लानावसानतः स
वर्णो भुत्तमे दृष्ट्वा राज्ञां ज्वालामिवोद्गतां सन्धुक्षितस्मकामाग्नेः प्रभुनामलयानिलैः निर्वर्णयंश्च तद्रूपजं
भ्रमसंभ्रमेनाभवः गाढप्रविष्टहृदयस्तन्मा हृत्मणायश्च भूपस्तदा सितस्रग्वराजधानी प्रविष्टमः ए
हृष्यावुत्थुयेनेऽप्सरोभागुयनेनात्तेन तन्मोनिर्वास्य तद्गृणामां सन्तुलत्तणवादितः विप्रान्तर्मुदितेनैव प्योतता
मेवोत्सः स भूपतिः अहो जडान्मानिले ज्ञो झीतिसमृदृतियत् जगाद्ध्योऽस्मेऽनेन स्थानि दुःकुलेऽकसमावसतिः॥
कटोरो हेमकलशा गजकुंभाव ककेशा नोपमानं लभेते स्याः स्तनयोः पीनतुंगयोः काचीनूनं सुसमाला
केन संसाच्चनस्थले कनककंदर्पमानेन मलकाभे विलोमयेत् इति तां चिन्तयन्नेनः लीयते स्मादिने दिने
कामाग्निप्रदृप्तपाकेन पच्यमानः स भूपतिः हियानिगृहमानस्तु ब्रह्माब्ध्यावाह्य ललनाः कुब्जाब्जणा सवा
मेभ्यः स्वपीडाकारणं स तेन तत्त्वलंसनप्रभजसेमस्साध्वीनां नार्हति किं न ता इत्थमालेखेनैवेन तन्मनेसध्यान्मकः
ततो बलपरोऽहुद्वासे सेनापतिरमनं प्रभुमभ्यर्थयामास समाह्वक्रस्वरणानतः दासस्नेनवदास्यवसादे
वनपरागता स्वयं वाहं प्रयच्छामि तन्डायोसोऽकुरुष्व मे प्रणवानामज्ञामीहैवदेवकुलेतनः नेदाषो
गृहेनेन स्मादेवदेवकुले स्त्रियाः इति सेनापतिना निवेद्यमानेन सपार्थिवः तेनानुनाक्ष्यमानोऽपिमानः कोपस्तु

पतिना

वृ॰
क॰ वे॰
५.५
509

वादीत् राजा भूत्वा कथं कुर्यामधर्ममहमीदृशं मयि लंघितमर्यादे को हि तिष्ठेत्स्ववर्त्मनि भक्तोपि
त्वमधर्माणि नियोजयसि मां कथं परलोकमहादुःखहेतौ क्षणसुखावहे न तो मिष्ठ वतेय णोदाराम
दि विहास्यसि सहते मादृशः को हि तादृशमयशोविप्लवं नद्धैरमन्मथरिमुक्तः स राजा निषिद्धमयने सजव
नेममहात्रा हि प्राणानपि न सम्पृच्छ्य तथैवारूढमानः स्वपौरजानपदान्नृपि मिलितान्निराचक्रे राजा ।
महूढनिश्चयः ततः क्रमेणाते तेनैव स्मरज्वरभरेण सः प्रलीनदेहः पंचत्वमगमत् शेषतो नृपः सेनाप
तिश्चास हि स्तनयानं सम्यक् प्रभोः सोग्निं विवेश भक्तानामनिवार्यो हि चेष्टितं इत्याख्याय कथामेवं यो
वेतालोंसस्थितस्तदा स विक्रमसेनं भूयः पप्रच्छ पार्थिवं तदेतयोः को नृपते सेनापतिमहीभृतः
सत्वेनाभ्यधिको ब्रूहि पूर्वोक्तः शापपः सेत इति वेतालतः श्रुत्वा मुक्तमौनः स तं नृपः प्रत्युवाच स तं राजा
सत्त्वेनाभ्यधिकस्तयोः तदाकर्ण्यैव वेतालस्स नृपं समभाषत सेनापतिः कथं नाम राजन्नभ्यधिको वद
यस्तथा स्वामिने भक्त्या स्वभार्यां तां तथाविधां स चिरं ज्ञातसंभोगस्वादां तां सापणानयत आत्मानं सोऽग्नि
साच्चक्रे तस्मिन्पञ्चत्वमागते प्रभौ स हि न तद्भोगलब्धकामां नानुजरहो नृपः वेतालेनैवमुक्तस्तु विहस्य सः
नृपोब्रवीत् युद्धेवं तथाप्येतत्किं चित्रं कुलपुत्रकः सेनापतिः स्वभक्त्या यत्स्वामिरक्षार्थमेवमकरोत् प्राणा
न्यपि हि भक्तानां स्वामिसंरक्षणव्रतं राजानस्तु मदाध्मातागजा इव निरंकुशाः छिदन्ति धर्ममर्यादाशृंख
ला विषयोन्मुखाः तेषां हि ज्ञोवज्ञानामभिषेकाम्बुभिः समं विवेको विगलत्येषां लोह्यमान इवाखिला :

तिष्ठंतरश्ववोद्धयवलस्मामरमारुतैः वृद्धोपदिष्टणास्मार्थैराज्ञोमघकमतिकाः आतपत्रेणसमंच
स्तृयोलोकनिवार्यते विभूतिवानोपहृतोहृष्टिमार्गंचवेत्ते तेनचविपदंश्यामामारमोहितचेतसः ज
गाद्देजयितोपीहराज्ञानोनहृष्यादयः पचराजापुनःश्याममकज्ज्वलापियमघा उन्मादमाचपलयाल
क्ष्मवनविमोहितः प्राणेनापिसप्रेमोनातत्याजनपुनःपदं अमार्गेनिदयधीरसेनासोमेधिकोमतः
इस्माकर्णनृपस्तस्मवचनंभूयस्तदसस्थलोहृतालःसहसास्वमेवस्वपदंमायाप्रभावयो राज्ञाप्यनुसर
नेष्ववसपुनःसंप्राप्तुमनेजवादारभेहिमहषत्करिणिमहतांमध्ये विरामःकृतः॥ पाणाकवन्तीलक्ष्मकेश
योविंशतितरंगः॥ आसीत्तएकनवतितमः ९१॥ समाप्तश्चावेतालः॥ ततःपितृवनेतस्मिंक्रशमनितिमि
राहृते ज्वालाविलोलरसनैर्भूतैरिवचिताग्निभिः गत्वैवतस्मामहोप्यःत्वणायांशिंशपाणानेहे सविक्र
मसेनस्तम्मामसादपुनर्नृपः नचापश्यत्सवेतालाविक्रतान्सहरणाहृतनीन् उत्क्रम्यमाणास्तबहूदनका
यानशोकेन अहोकिमेनकिंवानेमाणीकालेनतिपमय वेतालोमनवस्यैणागत्वाहृयेनहम्भूयसा अति
हापस्यवेडाविरियममगृमिष्यति ततोवह्निप्रवेशामिनसहिष्येतुहासमतो इतिचिंतयनलक्ष्याणोवि
तायतेस्वय मचत्वेहःसवेतालःस्वमायायासजहारतो ततोहहूकमेवाग्रवेतालेनकलेवर अवनीय
रहतोवासस्पततस्पुनर्नृपः प्रक्रामनेववनभूयःसवेतालोअभाषत राजन्वाहिजमेविस्मतहिमाम
कथाम्प्राणे श्रावितोगौतनपःक्षणाहूनेनविश्वगौरिणा अप्रमामानगणंकपिलम्यनेवस्वयहूना भोगवा

बृ॰
क॰ बे॰
५२०
510

यमस्यापुरतोऽस्त्युज्जयिनीपुरी उद्दामसहकुनशायकनानाभोगायहं हिना यस्यां सत्यव्रतकाकेणेऽभवे
पुरवरयोषितां मामामेव प्रवाप्तुगोलावेनपुरवाप्ले नमोविनिशामहवक्रकलेयस्यां कविवरोऽस्ति पु मदो
दंतिपुञ्जाऽङ्कवसुक्रामसत्यजन्मम नस्यां वड्प्रभावयस्यारोऽस्ता मामा वहुश्रुतः देवस्वामीत्यभूद्विप्राभूति
यतो महाधनः तस्य कालेन तनयस्तद्वा स्वामीत्यजायत सोऽधीतविद्योऽपि पुत्रान्ते कदस्यसनो भवत् एकदा
वद्दुनसनतस्य इस्वामीसकावत पुनकारमहादिगालयन नकीडिनुपयो श्राद्धिष्णामः कस्मेतिविप्रहि
रिवकीलिन विलिसैः कुसुमशरानैराजतोनिरंतरा कः सोलिनं शिष्यासहरासम्यकलापनैः इनीवत
वनीनातापूनहकूलसरावैः नाप्रवियपक्रमाहीयवृतैः सकितवैः सह वस्त्रादिहारयित्वापि पनमस्स
दहारयत मृगमाणवयपत्रादात्मनः दूनमसमभवि नदेवप्रससमेन लगुहैः पप्रेतापत लगुडाहतनसेको
गः पाषाणमिवनिश्चले कृत्वात्मानमृतमिव तस्थौ विप्रलंतोयमः नण्यवटिहवमाद्दिशालनं शिवा
श्चिते शुद्धः समस्याहितायकिनवान्हानमाधन शिनातेतापमतानावमदेनेतिपनच्छवित नीत्वा
यक्रूपोति सत्वयनेदासास्महभुवः इस्मकालेनकिनवास्तवे इस्वामिनेनतः अरण्यनिसुकृतत्लेपृह र
कृपगावेशितः नवेकोहदाकितनवसानस्यानेवमभ्ययात् सुलोयश्रायणालकिंकृपेतिसनवोष्वनान
दिहृदेवनसुतिनावस्त्रामः कूपउक्तिं ऋतिनेतहृदवःसेवेनस्यतिश्रतिपतिरे ननसमस्कागनेषेषुकिनवे
पृमस्तलियनः वइस्वामीविवेणात्रभूमसकेवाालय नउकिविनसमाससपर्वितयामासहुःखितः विप्रा

सोमायपाकं हेमवर्षिनः किं न वैरहं तदीदृशः कगाब्धामित्रमोपहृनयां स्तुलः पितावत्सःसहस्राणिह
हृदि किंहि वदेस्मम तेनस्यप्रतिश्रितोस्मीहृनक्षेवत्तस्यश्रान्तेव पश्यामि निर्गम्य कथयति ज्येभोजनेप्रति इ
मालोचयनत्तस्यस्कोनस्थानमस्मरम्भेव मेटोकृत्नातपो लाड्डिरविस्मस्कोवरोत्थयो ताबसप्रतिदिग्गागल
ग्रायातिस्मतापसः महाव्रतीज्ञतापलयराहृस्त्वापरः सेवइस्वामिने हृस्ताकोसीतिपरिहस्थव स्क
त्वातस्यास्यहृमानप्रहृतेनतापसोब्रवीत् तमम्महाश्रमेथामः त्वतक्ष्मोनोविंतितनोतिथिः तदुत्तिष्ठकृततया
नाभिताभागमस्माहर इत्युक्तो व्रतितामोथवइस्वामी जगाददत विप्रोहमगवभोस्याभिताभागंकथंतव
तडुलासवसतोमिहः प्रविश्यमटिकान्तिज्ञा इष्टसंपादिनीविद्यास्मस्यारातिस्थितहमः संस्कृत्योपास्थिता
नावकिंकरोमीतिवादिनीम ब्रवुणतिमतिपथश्च रूपवतिराप्यामता तेयस्तुकेनयानश्चसोधाम्नुसाग
ताजने पुरस्वर्णमयमत्रेवइस्वामीददर्शसः विस्मितेवतमस्यमत्तस्याद्धागगनापुरात् उक्तुकृतिम्पुम
हे हिस्वादिभक्ष्यमञ्जुरम् इत्युक्त्वाथन्तर्नीन्त्रास्यापिध्वानुलिप्तव नाभिः सदमस्यमहस्वानिस्मयहाम
कन्द्रहे तद्यानः सदृशीकाप्रधानपुत्रतिप्रवा सर्वागस्तदीयाग्राकोनकाटिवनिर्मिता तथासमाक
योस्याथमहासनापोपवेशितः वभुजेहिव्यमाहारंतेयेवाग्रसमंततः भुक्तापक्वफलस्ताडुनाहृलः स्वर
सेनव पर्यंकमाप्येनभेजेतस्सभोगमसावितिपि प्रातःप्रवुद्धस्यापश्यत्समेवाग्रशिवालये तत्तोहिस्याग्नेता
नापिप्रतिनद्यपरिक्षुट तनःसविप्रो वियोनमटिकान्तःस्थिताननेक्ष्टवातिविसवद्धेनतापसंतन्मजि

ह्रे
क.वे.
५११
511

तपन्. वत्स मा टाटहं राज्ञा तुषितो भगवन्नावे किं न्वयास्यति मे शाल्वनपाहित्वास्त्रियाविना नकुर्वा
मन्तपस्वी नेहं सकामणिकोब्रवीत्. इहैवास्य पुनर्नेक्रमभविष्यतीति तप्यवने इस्यक्रेत्युक्तिलातेननपुत्रकेव
पतितपम्. वदस्वाम्यत्र सो भुक्तभोगानेनस्मा टनः सुहृद्यवनेयानेविद्याप्रभावविधिवोहितः एकदा
नापेसेडनमस्थमायान्वयाचत. समेकृपाचेद्गवं मयि नशक्यतागते. नेदृतां देहि मे विद्यां यस्य भा
वायमीदृशः इति ब्रुवाणं निर्बंधाने प्राह सतापसः अस्मात्पानवविधिपयसाध्यनेनजलेस्थसो नद्य
वेषस्त्वजम्याज्जपतः मायकस्मनत. मायाजालेविमोहायपयेनसिद्धिनसोभ्युते सहितत्रपुनर्जाते
बालमान्मानमीक्षते. नतोयुवानसहृत्वदारजातान्नजेनपा सुतजन्मयमयशोकरितिमिथ्यास्व
प्नेति नवस्मरतिजन्मेदनविद्यासाधनेक्रिया यस्तुविरह्यंवर्षःसंयुक्तविद्याप्रवोधितः जन्मसत्यावि
हितानदोरामायाविजृंभितं. तदृशाण्यजन्मकृतेनप्यवाग्निप्रवेशने परमासेनजलाम्मोगः सिद्धविघःस
पश्यति स्वकमस्यनपरंविद्याशिष्यस्येविहितेस्याति स्वयानायेणतोयावद्गोराषिविनश्यति सतस्मिद्धे
वफलेसिद्धेकिंग्रहेणमुना मत्सिद्धिवृफलेसिद्धेकिंग्रहेणामुना मत्सिद्धिद्वितान्यामाजानन्तेवेनदीप
नेस्यति. एवंतपस्विनोक्तोपिवेदस्वामीग्रहेणसः शिष्यास्मिसर्वमाभूद्दृस्विन्नाद्यतिनमब्रवीत्. ततोस्मैस
लिपेदतांविद्यांदांनसतापसः वनाश्चिनानुरोधेनकिंनकुर्वन्तिमाधवः ततोनीत्वानदीतीरेसनेस्माह
महाब्रवीत्. वत्सविद्याजपन्मायायदाद्रक्ष्यसिनाननरा मायामग्निमवप्रोविशेविद्ययावोधितामया. सुहा

धा

वृत्तावस्यामस्यामितिनैवेवेहनदीनिटे इमुस्माध्यापयामासतनमाचांनश्रुविंश्रुचिः सचंद्रस्वामिनंविद्यांस

मस्तावुतिनावरः ततस्तोरस्थितेतस्मिंगुरोश्रुणस्थनं चंद्रस्वामीस्वरभसाद्ददौमवततनारतो नस्पामे

तज्जेतेविद्यातोजपन्नस्हमेवसः नान्नायामाहितोमिथ्यासर्वंविस्मृत्यजनन्ततत वीस्यतेयावदस्थसा

मुख्यत्रः स्वात्मनाशोरि प्रुद्योविश्वस्यकस्यापिहृद्धिसपानकेगतः कृतोपनयनोधीतविद्योदारानवाप्यव

तद्धः स्वसुत्वेसहर्गाः सहर्गोपस्ववाक्रमात ततस्थाश्वतस्तेहस्वोकृतस्तमणावरत ततोवन्यरविः सा

धोपितस्थावपुमिलत्या एवंजन्मान्तरमिथ्यातस्यानुभवद्योसः कालप्रबोधिनीविद्यागुरुः प्राग्रकतोपस

ततोहिद्याप्रयोगेनसपस्तेनप्रबोधितः स्वत्वात्मानेगुरुंतंचमायाजालमवेत्यतत उपेतोग्निप्रवेशाया

विद्यासाध्यफलामये पौरेवार्येतिविघ्नहिहेहामगुरुस्तबन्धुभिः बहुधावोध्यमानोपितदिष्यस्वस्त्रवलोल

भः सतस्फुितविते शायाद्ददौरसवानवन्ययवः हृष्ट्वावहुहोपितरोभार्यांचरमाणोपतो कंदतिवालापमाति

सोणमोहाद्विनयत् कष्टोप्रियतेसजनाः सर्वमेविपणतोतिले नववजानामिकिंसन्यगुरोस्तहववेना

वा तकिंचुशवेविद्यासाम्योग्निमृतेतनप्रविद्यामिकि श्रुण्वानन्कथोमिथ्यास्यास्तवादिगुरोवचः तहिशाम्पन

लेकामग्निम्यतः श्वविमृश्यणसः अग्निप्रवेशाविदेपचंद्रस्वामीकिलहितः श्रुनुभूतहिमरुर्योबहूभमत

विस्मयः स्मातःसायनदोतोराज्ञुस्मायोपथयोतदं ततुस्मितेचरहृष्ट्वानगुरुंतत्पावपादयोः ह्ह्वेनवाग्नि

प्रमोतस्वमटतमेवाययत् ततस्तमगुरुः स्माहवत्सशेकेहृतेनसया श्रुणवागोग्निपीनस्तेकथंजातो

वृः
क॰वे॰
५१२
512

ग्निरस्यथा ग्रहस्यमेतदेतस्याविद्यायाः स्थापनेयतः एतच्छ्रोत्रैवसः श्रुत्वा चंद्रस्वामीजगादसः नापदा
योमयाकश्चिद्धिहितोभगवन्निति ततःसतद्धरोविद्याज्जिहास्तह्स्तामममस्मरन् नवमोविरभूद्यम
ननतच्छिष्यस्यतस्यवा नष्टविद्याविलोयांतोविषण्णोजगमल्लुमस्ततः इत्याख्यायकथामेषवेतालोन्नृ
पवान्नस्ततेभूयः एषांपतिस्त्रिविक्रमसेनसमयंनिराषपृच्छाकम् राजन्नस्यशापमेतद्विधिमप्युहिहि
ननाकेन विहितापियथाविहितकर्मभित्तिविद्याभयानेष्टा एतस्येवेतालवचोनिशम्यसनंप्रभवो
ययमनुजेन्द्रवीरः जानेभवान्मोहत्यप्रनोहकालयोगाम्बरवंतदपिब्रवीमि नत्वकरणापिहिक
मणीवमेहननसिद्धिः पुरुषस्यलभ्या यापत्रनिष्ठपविकल्पमुद्धधीरमनोनिर्मलस्यवद्धानि ॥
तस्याद्यमद्दमस्यन्तविप्रमहनस्थितप्रस्ताथापिविकल्पतस्य विद्यानस्यातेनगतस्यसिद्धिर्मस्यातदा
नाम्यगुरोर्विनष्टा इतितस्यनृपस्यश्रुत्वाचोत्तरवेतालस्तोसततःसभूयः निजमेवपदंययौ
वेलस्योनृपतिस्तं चतम्यैवसोन्वयासीत् ॥ शशांकवतीलम्बकेचतुर्विंशस्तरं
गः ॥ आदितोऽहितनवतितमः ॥ ९२ ॥ सप्तदशोवेतालः ॥ १८ ॥ ओं त
तोगत्वापुनःस्कन्धेवेतालंशिंशपाद्रुमात् सत्रिविक्रमसेनस्तंगृहीत्वोद
चलन्नृपः आगच्छन्तंचतंभूयोवेतालः सोऽब्रवीत राजन्शृणुकथामेकामस्या
यानेकथयाम्यहम् आसीद्वक्रोलकनामपुरंमरपुरोपमम् तस्मिन्सूर्यप्रभाख्योऽभूद्रा

मातस्म्यात्रिसखिभिः सौकर्येणापतयामस्तन्मीदत्तानंदोवसंत्यथं । इमोगिरिगिरिवोद्गुन्यपोवभारविरेभूते
भूमावंसे गेहस्थे पानः संगारे सारमेकथाः वेताः स्थित्वा हमदत्तश्चग्राहृय स्याभवस्मभोः सर्वसंपत्स्वस्वस्य
यमेकाभ्रदविर्ह्वितिः नोदयपानतयस्तुश्चोवहूक्षतः परेक्षपि एतस्मिंश्च कथामन्यो ताम्रलिप्ताम महा।
पुरि बभूव धनपालाख्यो धुर्यो धनवतां वणिक् तस्य चाजायतैकैव तनुजा धनवती सुता विद्याधरीच्यु-
ताशापात्सोदयैं गौवसुविता तस्यां च यौवनस्थायां स वणिक्पंचतां ययौ तददनेरा नमानाच्याद्दाक्का
तमयपोबसैः ततो हिरण्यवनाख्यावणिनतस्यगेहिनी आदाय रत्नाभरणं निजमप्रकाश्यितमष्ठ प
धवनात्तया साकं सद्वहिचानिशाम्बुवे पलायत्वायटभयान्हहादमे विनिर्ययौ धांनेनवहिरंतश्चसाद:
विनान्यकारिता हक्षादहिः पुरं याया न्तस्ता नाहस्तावलम्बिनी तत्रमंतमसेयांतीविधियोगात्पलाहितं
भूलेना ताडयस्त्रोरं शूलागारोपितामिधं तं ममजीवहितस्मागद्द्हनापिकपीडितः आः केनेत्ताडमेत
सेति सवेनेत्यभाषत ततस्तचैव साकोसीत्यपृच्छत्तं वणिग्वधूः सत्तुवाच तं तं चौर श्चौरोहतिस्त्रावित :
शूलं पायमवापापि नोन्का मेतिमाममसवः तदार्येत्वं ममस्त्रुति का मिकेवं पृथ्यासिच तथ्युवाचसावणिग्भा
याया वतस्तदेतमाटसा तावदमिल्लकितेपाच्याम खेमहास्मि तेतनुता ततो दितश्च काशाद्धस्सवोरस्ताव
णिक्सुता दृष्टापृनवर्तीवन्याता तत्मातरमुवाचताशृणु मसाधंनामेकाम हत्वकार्चन प्रातेददामितदे
मांमघ्नसमताटैटिकन्यका किमेतयातवसुतातेहरसन्यायतयाचमः पुत्रस्त्रोतोच्याव्याक्षि पुत्रासमम्गता

बृ॰
क॰ म॰
५२२
513

पुष्पः ततश्चोऽस्मत्तेलोकोल्लेदेषु येमदाज्ञया गत्वा विज्ञत्वयेऽस्मच्चेते तनः समभवेत्सम इत्येवं प्रार्थये तं नत
दियतस्त्वमदीप्सिते तस्मात् तास्ता वणिग्यो पिलोभात्तस्यापयत स्वामी पवज्ञ तोम्यं उपायो यो वो रघ्नत स्यसा ए
घामेतेऽसमयात तस्यं कन्या दत्ते स्यपानयत सोपि तद्गृहे तदेव यथोक्तं ज्ञात्वा जगाद तावत् गच्छामि पवदास्पदः
(वाता सर्वं रत्नाणान्तन गत्वा मार्गे हारयित्वा मे रत्नं पुनर्यावित्मन्यच स्मर्यतीति तीर्थे समस्तान गच्छेर्वं ज्ञोलके पु
रे तत्र स्वयं श्रमणात्तिमासराजस्य विनतजने निरूपद्रवनिःसंगत स्थायस्य नयन्ते सि इत्युक्तान्दापितः पीत्वा तैर्
वोपहृतेन तले सूलाव्यधवयान प्रांतनीवसौ रवभ्रवसा तत्र स्थितास्तस्मात्तदा रचयित्वा कलेवरम्
चौरस्य तस्यतीर्थे स्थितो यादृक् श्रीमेपुष्पाद्यमार्गे ततो निर्गत्य तास्मत्ता प्रयां तोक मशः प्राप सागरत
ज्ञोलकं पुरं तत्रैकं देवदत्तमाख्यं हृष्टं क्रीतवान् वणिग्वरात् तस्मिन्नुवास समस्तधनवतां नगरास्तद तदा च
तत्रोपाध्यायो विस्मललाभो नामभवत्ये मनः स्वामीति तस्यामीत्सिद्धिष्या विप्रानिरूपवान् विद्याभिज्ञतत्पुत्रो
पि मयैव तत्र वशीकृतः तत्र हंसावली नाम वांछितिस्म विलासिनीम् सा वसौ वणिग्दीनारशतपंचकमत्र
टीन भाटिं तस्य वनस्यामत्रु षष्टिं तेन सोन्वहम् एकदा च तमज्ञातीनां रशंसा वणिक् तत्ता त्वामाभिराम
वपुर्षेपनवनस्य ततः तद्रूपहृतचित्ता वभ्रमे तस्यास्तस्मात्स्मरतान्त्रां समीप पर्यंपुत्रका वाचनस्मा
तवम् स्वेव विश्रमतस्यास्यपश्य तेच्छं प्रयोवने कीदृशे वनविस्मयतनयनास्मत वर्षिणी एतच्छ्रुत्वैव तस्मिं
स्तो व वभावामवेत्य तस्मात्तस्मा वणिग्भार्या मनस्येवमकल्पयत मनुष्ये ज्ञातयाता वद्दर्णीयः स्मृता

सुये कश्चिद्दृष्टोत्तयानस्मादेषप्रार्थ्यते न किम् इत्याकलय्य मत्वनत्तं दिशममनीषितं रहस्यधारिणी
वैदेही नमानेनेमताकृते सागत्वाविज्ञनेनोत्वावैदेहीनसमशशांसतत सवक्रत्वाहिनष्टुवाक्रमन्नीतामभाष
यदिदं सावलोहनाद्दोनागशालपंचकम् सौवर्णं दीयते मंस्यतदेकाममपियामिनीम् इतितेनोक्तयावेदमा
नयागत्वा तत्थैवसा उक्त्वाचाणिकृत्स्नीनस्मैतमसल्लेशादिणोऽदनम् तद्गृहीत्वामनः स्वामीनत्वआवासकेय
यो तस्याभ्रमतश्चिरं दृष्टायायनवस्याः सुचेटिकः तद्वैनोवितनोत्कंठावांतामभूषितमस्तलाम् सचकोऽप्यव
नेयोत्कंठात्दर्शी नरेषव तयासमं चनीतात्ताराग्निंभोगलोलया विशिष्टवनतोशुभमणाम्यानवेयागते
सापितस्मादनवनीमगनाभ्रहणिकान्ता कालेनसपवेभुवंलक्षणानामितायतिम् परितष्टामदातोवस्त
तो तस्याममानकाम आदिदेशहवः स्वमेदर्शितस्तवभुनिशि शुक्तं हेमसहस्रेणयुक्तं देमसहस्रेणनीता
वालस्यघस्यतम् सर्वंप्रदर्पमस्य हस्तं वृस्यदाशिमंचते एवंस्यात्सेममिस्तुकार्पलिनाम्भुवणिकान्ता तन्
माताचप्रभुध्येतोस्यममस्योमूचतः नीयावतंमत्यनतभगवत्स्य याच्छिशुम् राज्ञः सूर्यप्रभस्यास्मिदं
हारमदेमकम् तावश्रुतमपिस्वप्रेसनचिंतानवेसद्रा तत्रसूर्यप्रभेभूपमादिदेशहृष्यन्नः उत्तिष्ठराज
त्वालस्यासिदृढावेमकोऽवनः केनापिहवमेवक स्यादहागतम् इत्युक्तः शाम्भुनाथातः प्रबुद्धोपितथैवसः
दास्यः प्रविश्यविज्ञमानियेयादपतिः स्वयं दृष्ट्वावसिद्धावेतेवालेसकनकोत्करं गेपाञ्छनधनाथंक
पाणिपादंस्पृशमाहत्ते दृष्टोममाविताः शुभेः शाम्भुनायमितिश्रुत्वन स्वयंसदृष्टीतावाहुम्यागानयाबोधिवेगास्तः

बृ.
क. म.
५२७
514

चकार सोत्सवं तावद् संख्याते दद्रुहस्र दरिद्रणा हृम्येकस्य यावदासौ त्रिरर्थिता दत्तवाणापरिभिन्नैर्बाढा
दशादेन ततः सते पुत्रं चंद्रप्रभेनाम्ना चक्रे सूर्यप्रभो नृपः वपुषेवानपुत्रो वसोथ चंद्रप्रभः क्रमात् वपुषैव शरौ
चेनाप्याश्रितानन्ददायिना शनैः श्रुवाचर्म तनेश शौर्यौदार्यक्षमादिभिः आवर्जितप्रकृतिकः स्वामाथारोहद
नतमः तातदर्शंच ततो दृष्ट्वा तं समम सूर्यप्रभः पिता राज्येभिषिच्छेव कृती हृद्यो वाराणसीं ययौ एषोशा
सति तस्मिंश्च तनयेनयशालिनि मरणात्तस्य तस्यामतत स्त्रीवतपालनम् भूपापि दैवविपर्यस्तामन्नशोचकृ
तक्रियाः सोथ चंद्रप्रभो राजा तास्सचिवान्यापि कोब्रवीत् तातस्य तावकेनाद्य मन्त्र्णा भवितेतमः तथापि
कः सदृश्लितदताम्येतस्य निष्कृतिं नीत्वास्थि पाभिर्गंगायाम् अस्य यथाविधि गत्वा सर्वपिटप्रसूयया
पिंडदत्ताम्यहम् प्रसंगात्तीर्थयात्रां यांच करोम्यपूर्वसागरम् इत्युक्तवन्तरात्तातं मंत्रिणस्तं व्यजिज्ञपन्
न देव युज्यते कर्तुमेवं राज्ञस्तः कथं चन नदित्यानां वज्रमुष्टिं स्त्रिग्णानिह मनस्थितम् तदेषा परदेशेन कार्या ते
प्रस्तुपक्रिया स्वधर्मपालनादस्मात्तीर्थयात्रा च कान च वपुरापाये ज्योपात्तं वनिताप्रभाः कृपाथिवाः इति मे
त्रिवचः श्रुत्वा राजा स चंद्रप्रभोब्रवीत अलं विकल्पैः पित्रर्थं गंतव्यं निश्चितं मया दृष्टव्यानि च तीर्थानि यावन्मे
तमनेवयः पश्चात्को वेत्ति किं भावि शरीरे ह्यत्र नश्वरे राज्यं चागमने यावद्रक्ष्यं युष्माभिरेव मे श्रुत्वैतं निश्च
यं राज्ञस्ते मौनमासन्मंत्रिणः ततः प्रयाणसंभारं सज्जं चक्रे स भूपतिः अथ गात्रं मस्थुभेत्वा तो तुनाग्रेः ह
तितादिनः सपुत्रकेसमादायग्रयतः शांतवेषभृत् सामंतान्राजपुत्रांश्च पौरजनपदानपि निवर्त्यानि

नः कृष्णाष्टमीमेतानुयायिनः ब्राह्मणैर्वारनारूढैः ससंभ्रमसमुदीरितः प्रतस्थे सचिवव्यूहराजन्यवृंदप्रभोर
थः विचित्रवेशभाषादिविलोकनविनोदनः पश्यन्नानाविधान्देशान्क्रमात्प्राप्य च जाह्नवीम् ददर्श
तोच्चलत्तरलाजलकल्लोलपंक्तिभिः शिवद्वारोद्गमोपानपद्धतिं सृजतीमिव हिमवत्प्रभवां शम्भोः कृत
क्रीडाकचग्रहां विभ्रतीं चाविकालीलां देवर्षिगणसेवितां ध्यायंतीमेलसंगां च कृतस्नानो यथाविधि
विहितपाप्यो निर्भयप्रयानमपरेद्युः प्रभुः स्वयम् दत्तदानः कृतश्राद्धस्तथारूढस्तनोपि च प्रस्थितः क्रमशः प्रा
प्रयागमृषिसंसेव्यं यत्राविरास्त्प्रमादिमार्गविरुसमागतो गंगायमुनयोर्वाहो भानः सुगतयेऽर्णा
नव्योपोष्य कृतस्नानदानश्राद्धादिसत्क्रियः वाराणसीं जगामाशु सर्वं दृष्टप्रभमभ्रपतिः एतमोक्षप्रयाने
निवद्धेमाभिवहरतः वानातिसमसमतालैमैः सवसमधनं ऽणुकैः तस्यादिनास्तुपोष्यैणप्यंवच्छ
वृषध्वजे भोगैर्निजोचितैस्तैस्तैः प्रययौ सगयां प्रति ततः फलोद्वतामिनैमं जगुसाहिहंगमैः पदेपदे
नमाणामेक्षयमानश्चोस्थिपः विहितमिव उत्समेरश्चिमानश्चानिलैः नानाराणयाम्यतिक्रमय दुर्गपशाः
पगयाशिरः विधायनश्वपश्चाद्विधिवद्विहितातिणाः वेदप्रभः समानां च यमारण्यमुपेयिवान् गया
कूपेस्य दृष्टवतः पितुः पिंडं तदा तेन दानत् समस्तमस्तुसमारान्न ययामान्ध्रपाणयः तटेष्वेवसविश्रान्तः कि
मेतदिति पार्थिवः कस्मिंश्चिल्लिपे पिंडमित्यपृच्छत्स्वविजान्द्विजान् तेनस्त्तुरयं नावदेकस्त्रोरस्यति
स्थित इत्येलोममयः शंजुयेस्मिंदेवेयदशपने विभिोयोब्राह्मणस्याग्रकरोद्धृतपवित्रकः राज्ञः पाणि

वृ॰
क॰
५१५
515

स्ततो योयं सोऽङ्गुलीयः सल्लतमाः तत्र विधाः कुपिंशेयं निविधिः किमिदं भवेत् इत्युक्तस्तेहितेः सोथरा
ज्ञालेपेन निष्प्रयं इत्यागत्याय कथाश्रुत्वे वेतालोऽसाप्यित तत्तदा सत्रिविक्रमसेनेतं जगाद दृढपतिपुत्रः त
कम्पद्धस्तेदयः स्यात्स पितृ इति वक्तुमे भवांस्तावत्स्य एवावधातनः समयप्रुते इति वेतालतः श्रुत्वाम
तुमौनः सम्भूपतिः तेत्रिविक्रमसेनोत्र धर्मेत्तः प्रत्यभाषित चौरम्पद्धस्तदातव्यः स पिण्डः तेत्रजेयतः
वेदधमः तत्र पतिः पुत्रस्तस्य वनाम्बयाः विप्रस्य जनकस्यापि सद्दिपुत्रो न विश्यते क्रिणीतो हि धनेनात
मातामेको तेन यामिनीम् रात्रेः स्वयं प्रभस्यापि संस्कारात् दानवर्धनैः भवेत्स्य पुत्रो न स्यास्मस्तस्य पुत्रतस्य
तत्कृते शिशोस्तस्यादि शोधानेसंचस्यास्ये वद्देमवत् स्यात्तसामीतद्देवस्यस्तल्पसंवर्धनादिके तस्मा
द्दत्तादकृपासा तत्मातानस्यपेनुमा श्रातातज्जनवेद्नायस्यतनिविलयनम तस्य सत्तेत्स्याः शुश्रा
रोपैवमद्दोपतिः पितृत्वस्य वद्धस्तवदेयस्तेनातिमेमतिः इत्युक्तवतो नृपतेस्तस्यामात्मपदमेववेता
लः प्रययावत्र च त्रिविक्रमसेनो राजातमन्वयाद्रूयः शशांकवतीलंबके पंचविंशस्तरंगः आदित
स्त्रिनवतितमः ९३ एकोनविंशो वेतालः ततो गत्वाष्टहेत्वासे वेतालेशिंशपातरोः सत्रिविक्रम
सेनस्तमेव वालपुनर्नृपः मौनेन प्रस्थिते तस्मै वेतालो सौऽब्रवीत्सः राजन्क्लेशेन वेधोऽयं गच्छ रात्रिस्त्वमेवमत
न्द्रुपेक्षतवदनेतेसांज्ञमभिहितास्तस्यगावरं ग्रहोवानश्चवेदस्तत्कथामेकामिमांशृणु अस्तिस्वरेणाञ्जकोतव
र्णाभेदव्यवस्थितिः नगरं चित्रकूटाख्यं विभ्राणं सत्यनामतम् तत्रासद्गरसाम्रारवीप्रणयवत्तपाम वं

द्रावलोकं इत्यासीज्ञागराज्यशिखामणिः । चालानैशार्यैकविताम्यागस्योत्यन्निकेतनम् विलासवेश्म
रूपस्य शशामर्थं विवित्ताणाः सतेषु सर्वेष्वपत्नि यत्नप्रापनिनोचितम् भार्यामेकामपि विना प्रतनत्सस्या
भवत्सृति एकदा च नटद्वेगविनोदाय महाटवीम् जगाम मास्त्रीयस्तहितो मृगयायै समं भूपतिः । तत्र स्थूक
र्व्यूतानि विभिन्दन्वाणैर्निशितैः । भ्रमामत्ताम्बवद्वेविसस्ततमांसीव विःकरैः । पूणयर्यं शरपाण्यान्नसिंहान्त
मद्भुमंदान् सर्थनैर्थवलैर्भीष्मानन्तेनाधिकविक्रमः । विपक्षीकृत्य शरभान्यातयन्न्यर्वतोपमान् ट
स्मौलिकके शपातेने स्मारिविक्रमः । तमाहविविदः सरणोक्तनाम्भंनरमेकका । नीत्वापालिभद्रहारेणा
प्रेरयामास का जिने सर्वाणि नेतवकषायातेनोद्देजिनोभ्रशम पार्श्वेस्थोनैविषमं सर्सं चागणाय
त्वागात् वनंतनंतनोन्वेषी द्रातनाधिकरूवोटपम् मोहितेंद्रियवृत्तिं तेव्यतीत्य दशयोजनीम् तत्र तः
स्मिं स्थिते वाहेराज्ञादिमोहमेतमसः श्रमेशांतोटटशीकमारामस्वविपुलं सरः मातृतेनाभिमरव्येनन
सितानामितेम्यद्भः इतप्टीतिटस्नाभः सेनाज्ञवेटि वा तुज़ैः तत्र गत्वा च तरंगों विपर्यासाप्वतितम्
स्नातपीतेन तच्छायां वटेटमलाणामतरम् हृतास्वयं हृतस्नानः पीताम्बुतलितश्रमः रम्यं तत्त्वदेश
पुटटोटक्षिप्तिमतलनः एकच वाशाकनेरोपलाम्बुनिक्षिमकाम् सावोदितीयामान्त्रयं च रूपं टट
श्राशाः श्रविनयप्रशुष्यथाः पतितः शवगोचरे केयं स्यात्स्वरमितास्य सनाविवी किं स्विदागता किं दृट
स्याकविश्र्यागौरीभूयः स्त्रिमानपाः ततःस्यस्यलंगतसेसेतः कांतिः किं वापुनरद्भुता तटतामपरसटणाने

कृः
क म
२१६
516

हृपलंभेवरं इत्यालोच्य ययौ तस्याः कन्यायाः सौंनिकेतपः सापि दृष्ट्वा तमायान्तं तं तुष्टाञ्जलिनेत्तया पू
वेशाभ्युत्थाय कृतदृष्टाश्चिंतयत् कोयमीदृग्गतोपि स्मिन्निद्राविधायये गाकिम् वनाभ्यचरं पवि
ष्यमुक्तं ताधीकरणोद्दृशोः एवं वितर्क्यापृष्टं तीतिर्यक्कृत्वप्यानतः उत्थाय सा रुलम्भायि गतेप्सव
तेनैवमा ग्रयोपेयमंत्राणां नामवेनागाविकोब्रवीत् श्रुतोपयमदृष्टस्य दर्शनैकफलायिनः तत्र
स्वदेशायातस्य महर्षिस्वागतादिकर्म कोयत्नाण्यूर्मिणाय मेयो पूर्वेन स्मान्यलाप्यते इत्युक्तेनन्तृपस्ता
तस्याः सावीत दर्दिवतत्तया तच्चोपवेश्य एवं पते प्रकाशितिक्ष्य सतत्क्रियाम् गृहस्थप्रशंसया ततो ताप
प्रश्नसमोत्स्नकः भद्रेकः ... वानेशास्वस्वाख्यालेख्यतेन घा कानिस्रोतास्वतस्पंदी यस्यानाम सात्
गागाव किंचैवमनया ... मारामिदं वपुः तापसोचितया हृस्यावि जनेस्मिन्क र्थ्याने इति ...
वः श्रुत्वा तत्सवीप्रत्युवाच सा एषा महर्षेः कंठस्य दुहिता ... आश्रमे मेनकासंभवा कन्या नाम्ना चेद
वरप्रभा इहास्मिन्नपवसिद्धा तत्र मागता ... याचिनः इत्योपनाति ... तत्र ... आश्रमः इत्युक्तः सत
यादृष्टेग्ग नारुह्य तं गमम् याचितं तामन्ता तस्य का एवं ... आश्रमे यथौ विवेश ... विनीतनलं वदिस्याप
तवादृतः जटावल्कलिभिः पूर्णं पादपैरिव तापसैः तन्मध्ये च तं मडाली हाशिभिः परिवारितं तेजसा
ज्ञाटेनकं ... उपेत्य पादयोस्तस्य ... संपितेन मुनिः कल्पितातिथ्य विश्रांतं तत्...
तिशममाषत वत्सचंद्रावलोकनम् ... तानाभियाहि ...

ततो विष्णुगणामेवैवगाकारं स्मितं किं स्मगान् शास्त्रेहिभीनरसाधैयाज्ञात्तत्र स्थानि मिमेंते तत्स्नजारत्तयमैणासम
न्मलयकंठकान् हस्तस्वास्वादिशोगपाभिसलललतादिमाधव मेत्वमसमसंवेदेदयवेदितलया शङ्खः किर
न्तोतत्कोदितेदिवेस्मगयायासमनेत्यज हे तवछ्रस्यथा यच्चतत्याप्रमादिना किं तेन वहुनथेन पारे
हुनेनतेष्कते एतत्कंठमनेवाकं स्कमासममभिनयमः । राजा चंद्रावलोकलमथ्येत्तः प्रस्यभाषत यत्राशिष्टा
स्मिभगवन्कृतामेनयहः पवः स्मगयायानिश्मोहं पाणिनः संतनिभयाः तत्स्मैत्वावाचममन्तिरक्तेहं इटमम
नातव प्राणिषुभयदानेनतदृत्तीर्षमिनंवयम् इत्युक्तलेनमुनिनाकालज्ञः स्मरयोध्ययान् तदेगोमिवेव
स्ततादेवि मयामिंदीवरप्रभाम् इत्यर्थितवतेतस्मै सा तेत्वानागतनामुनिः सुप्रभः से भवांकन्यांनोदटाव
रूपिका ततः कृतविवाहस्तां मुनिभार्यां प्रसाधितान् कृतान्प्रयाज्ञामदाद्धेस्तायसेवानिनारम्प्रमात् इ
दीवरप्रभांभार्यामादायावहृत्यवाजिनाम् चंद्रावलोकस्तत्स्ताप्तनस्थमतनेतोदपः गच्छतश्चास्याविनंत
हृष्टान्तरिते च विष्णित रविः स्थितःसुवास्तास्थिमललके सतमस्य पार्श्वेयान दहशागगनेशावक्रमाउदेकमम
या धीनतालपलश्वचलपाठ्ठाभसारिका तस्मिन्कालेपपात्रिमपसराजाधवस्यपादपम् सज्ञेनाशयस
स्वच्छतलयापीतटासिंयतनम् शावाप्रग्रोवसेबंबशाद्वलश्यामलस्थलम् दृष्ट्वा वतं च सामीदहराविशिपित्य
कोहृदि ततोवतीर्थ तरगाद्धस्वातसौहरोगाटकम् विष्णुमंडलिनेवाप्याड्डपंडलांडमारुतः स्तिमवि
कयासार्धं तयात सतरोतले प्रियया ठम्प्रयांसविविशमनृपतिः तत्रागांवसमाकम्पतिनिमिदान्ग ।

हं॰
का॰
म॰

५

५१०

517

केदारिणा सरागमाननेनाश्यानसुरुरमिव शशलस्मणा विरेजुस्थितं हकिरणैः समाश्लिष्टप्रसादितः वीनमा
नावकाशाश्चाशेषाविनमसा दिशः सुप्तोंनैलतातुल्ल्मा विवरप्रसनैः कुरैः येतदवैरत्नदीपामेलरुमले
विभासिते सोपिरातामिषेवेतामप्लिष्टंदीवरप्रभाम नवमेगमसोमंठसवसंसृतनोत्सवं विश्रमया
मासरानैनीवीतस्यातपामिव सुवेदयसुदृशनेत्रपभावमिवापरम् एवयामासत्जचणायौवनहि
पक्रमयोः करनततनसरत्ननवनतलमालिकाम् माणिकपालोनयनेमतुः परिचुत्मवच लावण्य
स्ततिः छायमापिबन्निवमर्वनः इयत्निपुणनकौउमनखेनमतयामह निनायकांतनयानतलमाल
तामिवततपाम् पानसप्तमतशायनः मांध्यास्यानेनतं विपेः स्वमेन्याघामयेयानमन्मागोभूदपसवेः ना
वस्मनतलमाङ्गघोटशाभेनिशापातिम मियेवामाहिरुहरप्रलीनेधमलनेननमम हेतकामस्वको॰
पाशानासतमरोविषि पमारितकरोलिनमंडलाग्रविवारिति प्रकस्माहाततगामात्रविपृप्रियिगशि
रारुहः कज्जलश्यामलः कालमेघाभोत्रस्यरात्रमः श्वेतमालाकृतोनेमः केशयज्ञोपवीतमस्तत् प्राट
प्रणिरोमांसकपालेनपिबन्रहक मोहहासविस्रच्योग्रमखेनाग्निवमंकृपा टशाकरालोरानानंभमे
पत्रिस्रगाटतनम् पापत्तालामखविनामविदिमोव्रह्मरासमे निवासोमुघमेयेन्या देवपिनलेख्यते
तोयंनयासमाक्रमपरिभ्रमः स्विपामह राचिवयोगनप्पाघतदुखविनयाफले एघोटतेउगावार
कामोपदतवेतसः उपाटाहृदयंभाहोपिवाम्येवचशोणिते नसुतेवनयाघोरनमवप्पमवेहमसः

वृत्तांगतः सचिवं तं भयात्स्वमब्रवीन्नृपः श्रुत्वा नन्तापराधं यन्मयानेन तत्समस्वमे नवाहमाश्रमे ह्यस्मि
ववितिष्ठिः शावणाश्विनः हास्यामिचेत्प्रिंतनभ्यमानीयपुरुषं पशुवत् येन ते भावितात्मसि त्वत्सीदं कुय
स्व इतिराज्ञोवचः श्रुत्वा शांतः सवस्तरान्तरः श्रुत्वको राष इत्यनविर्विनिस्वयमभाषत यः सप्तवर्ष दे
शेणापिमहासत्वो विवेकवान् तदर्थे स्वेछयात्मानं दद्याद्ब्राह्मणपुत्रकः हन्यमाने च यं माता तातश्च योःपा
दयोःपिता अवष्टभ्नाति सहस्तेंमहिवेरणमहीपते नाहस्य परुषं महामुपहारीकरोषि चेत् स्वयं खड्ग
ग्राहेणा स्वयं स्वमदिनां नवे तमेहमिष्टयन्यकार्यमन्ययान्तमहीपते सद्यो विनाशयिष्यामि त्वामहं सप
रिच्छदम् श्रुत्वैतत्समयाज्ञानाप्रतिपेदे तथेतितम् तिरोबभूव च ब्रह्मराक्षसोः सोपि तत्क्षणात् अथ
वेत्रावेलाकोसैरनामेन्द्रीवरप्रभः दयाद्भुतः ततःप्रायात्स्वयंवितन्मत्रमेनाः अहोऽम्रेहस्यगायया
मदनेन च मोदिनः गताः पांडुरिमा कांडे विलाशोवक्त्रवालिशाः गाथ्यनेस्तुपहारोस्य रहमलाद्दशः
जितः तत्रिजेनगरे तावद्घामिपश्यामिभावि किम् इतिध्यायन्नवप्राप स्वसैन्यविनिष्क्रागतम् तद्गुक
ष्क्रमदारः स्वचित्रकूटमगान्नरम् तत्रतस्थो विताभार्याप्रासिवोल्पहृतनोत्सवे राष्ट्रेनगतेनदः स्वस्पदिवसे
घोजनगामसः द्वितीये ह्निरहः सर्वं स्वहृत्तानं शशंसमः सखिहृत्तोषु वेकस्तस्मै जोषमतिरब्रवीत् विषा
दोदेवनेमाभूदुपहारंचतात्सणात् आनेष्यास्य हसविष्यं वहाव यांशमितिनो एवमाष्पासरातानि
ससौवर्णमकारयत् मंत्रीससमाहृदेशीयवालकश्चतिमांडुतमम् रत्नेरलंकृतंतनं वहतनाकरोरथ्यापिता

वृ· क म·
५२८
518

भ्रमयामास नगरग्रामघोषेषु नित्यशः यः सम वर्षदेशीयः स्वेच्छया विप्रपुत्रकः ददाति सर्वसत्त्वार्थं
मात्मानं वश्यगात्मः उपहारामस्यो मातापितृभ्यां रक्तया हन्यमानस्य यत्नाभ्यां दत्त्वा पादे प्रहरते व
स्वग्रामशतोपेतां हेमरत्नमयीमिमाम् ददाति प्रतिमां राजा पितृभ्यां रूपविकीर्णवे इति चचार समा
नायां तस्याः प्रतिकृतेः शिशोः पटहोद्घोषणां मन्त्री सोऽग्रनेस्व मदापयत् तावच्छ्रुत्वा तदेकस्मिन् ग्र
हारे विनार्भकः सोऽपि सप्तसाहृदेशीयो व्यनिधीगेद्दना कृतिः एवं व्यासेन वाल्येऽपि महापरहितोऽततः
प्रत्यागुणपरीपाकः स्वमाकारतां गतः उवाचोद्घोषकानेभ्यो पुष्पमदर्थे ददाम्यहम् आत्मानं पितरौ
गत्वा बोधयित्वा मृदुभिश्च इत्युक्त्वा विवालान्भृहितान्स वालोनुमतस्य तैः गत्वा गदं स्वगातहोऽपि तयो
रवितां तालिः ददामि सर्वसत्त्वार्थं देहमेतं विनश्वरम् तन्मामभ्यनुज्ञातुं नीतं स्वतो वाप स्वमात्मनः आ
त्मप्रतिकृतिं चावरदीता वितरामि याम् हेमरत्नमयीं गत्वा दत्तां ग्रामशतान्वितां नाम् एवं मेघुष्मदान्द
ण्यपराध्येश्व सिध्यति युवांवधलसातिग्रावहृत्स्यानवाप्यथः इत्युक्तं वेन सह सापितरौ तौ तमूच
तुः किमेतद्भाषसे पुत्र वातेनसाभिनोसिकिम् किं वात्वरग्रहीतोऽसि प्रलपस्यन्यथाकथम् कोऽप्यर्थे·
यातयेत्पुत्रं देहं दयास्मृतकः शिशुः पतत्यिचार्धवः श्रुत्वा बालः पुनरुवाच सः न वुद्धिमोहा ज्ञत्वापि एू
णेतमेथ वदवः श्रवणाभ्यां शुचिसंहृतमस्य स्वस्नगृश्मिने दुःखेनेनं विनाश्यवशरीर मा विद्या दिदम्
तदेनेनाभ्यसारेणासहूतेयदुपार्जिते नदवसारं समारहतवुद्धिभिरुच्यते सर्वस्मैतापकारास्यकिम

न्यस्तकृतेपदे तत्रापि पिशाचैर्भक्षितः किं देहाहृश्यते पितृकम् इत्यादिवाक्यैः स शिशुः शोकं मोहं प्रति निष्प्रयः
तावेगी कारयामास पितरौ स्वमनोरथितम् गत्वा चरा नस्य तेभ्यः प्रतिमां नात्वा हिरण्मयीम् आनीय प्रददौ ता
भ्यां समग्राम शान्तशान्तमनो ततः कृत्वाग्रतो राजनन्दनं स्नात्वा तौ वसन्तके पितृभ्यां मन्त्रिताः प्राया याङ्घ्रि नतकूटं दृष्ट्वा
निकाम् तत्र वेदत्रावलोकस्नेवीत्स्यवाणि तेनेतमम् रत्नान्तमिव शापं बालराजानन्दमः आरोढ्यगजपृ
ष्ठे चरवितस्याविलेपनम् विनाप्येतं सपितृकं केतने तन्ने ब्रह्मरत्नसः तत्र मेरुतमालिख्यते स्मा सखस्य स्यपार्श्वे
नः विविकेनोवितप्रसेचरूनेवक्ष्वेणपोपमा आविर्बभूव मन्त्राहूहराः सोप्यपसंमेन पठन् हृणीत्रतामव
तीवारम्भमाणीगङ्गः स्वमनं नलबेचौरिशाः सर्वेदेहच्छायायान्यकानिता ज्वालामुखो महारौद्रदर्शनो
ब्रह्मरात्तमः तत्र स्वंद्रावलोकस्तेरहुपहृब्रवीद्रूपः नेपप्रहारम्भगवन्नातोऽतः समयातवः समस्मारि
वसम्प्राप्य प्रतिज्ञातमस्मोभ्यम् ततः सोऽट्टहासेन सप्तहारं यथाविधि इति राजास्थितोऽविप्रक्रमाञ्छ्रब्रह्मरा
क्षसः सतमालोकयामास जिह्वयास्लाक्किणीलिहन् तत्क्षणं समहासमनो बालोहरच्यमवस्थितं जगत् खेदह
ट्टावेतावेनतस्कृतं यत्स्मयान्वितम् तेन साम्भस्समस्वर्गो मातौ वानि हकियः भूयान्भस्मगुराश्या यदेहा
तस्मिन्नितस्त्वानि इति संकल्प्ययत्नवतास्मिंस्त्राप्रयेन हृणाम् विमानैः सर्वसैन्यानाघ्याहृष्टमवानभः स्र
स्थाग्रेपानितोतस्यवालकं ब्रह्मरात्तमः मातानयाहरुकयाः पितावरणायोस्तथा तेनावावनमाकृ ए
विरोरा नाग्निधामति तदाजहासससणिपुस्तथासवैद्धनेयथा सब्रह्मरात्तमास्मत्का स्वसंवकमेसविस्मयाः

वृ० क० ५१५ 519

रचितांजलयः महासत्त्वस्य विशेषतोऽभवत् इति व्याख्याय वेतालो विचित्ररसां कथां तं त्रिविक्रमसे
नं स निजगाद त्वं पुनः तद्ब्रूहि राजन् कोऽत्र तयोरेव न दर्शितं तदा बालेनैनादृशेऽप्यस्मिन्प्राणान्तसमयेप्यहो
कौतुकं च महदेतन्मे तदेतच्छ्रुत्वा वदस्यसि जानानोऽपि ततो मूर्धा शतधा ते स्फुटिष्यति इति वेतालतः पृष्ट्वा सया
ज्ञात्वा शस्त्रवावदत् स्म श्रूयतां योऽभूदभिप्रायो हासे तस्य शिशोस्तदा दीनानामद्वेलोऽजेतः समये प्रत्युपास्यते
कं दन्ति प्राणान्तेताः स्वपितरं मातरं तथा तदपायेव राजानमाजं त्राणार्थं निर्मितम् तदलाभेऽपि ययश्च
यथास्वमविदेवतम् तस्यैकस्तु मध्येनतस्मै वै सैतानमव्यथा पितृभ्यां हस्तपादादिहृत्वैत स्यार्थे तस्मया
राजावधातमात्मानं स्वयं तेदत्तमपतः दैवतं तत्र यद्वत्स्यारत्तत्सत्तस्य भलकम् अथवस्यान्न विवस्या
पिथ्यापितनस्यच देहस्यार्थे विनष्टानां तेषां मोहादिवडम्बना ब्रह्मेन्द्रविष्णुरुद्राद्या यत्रावश्यं विनाशिनः
तैषामीदृशीकापि शरीरस्थैर्यवासना पतन्मोहवैचित्र्यं दृष्टास्मनाचवांछितम् सिद्धमाश्चर्यं यद्देषम्याम
तहासच्छिन्ताभकः इत्युक्तो विरतस्य तस्य स्वन्दपते रसात्मन्यापिन वेतालो कगिति स्वकं पदमगाद्देतद्दि
तोमायया राजा सोऽप्यविकल्पमेव पुनरप्यवरण्ययोतं समवाद्दत्तोभ्य हस्तयं वतेदं मदतामप्योनिधीनामि
व इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके षट्त्रिंशस्तरंगः सूचितस्त्रुतनवति
तमः २४ विंशो वेतालः अथगत्वा पुनः प्राप्य शिंशपातरुतस्तो गृहीत्वा सत्रिविक्रमसेनोंऽसे वेतालं तेन
गाधिपः आगच्छन्तं च तं भूयस्तं वेतालोऽब्रवीन्नृप राजन्नृहन्ध्रकदर्पो प्याख्येवकां वर्णयामि ते कथां श्रृणिष

न्नपुरीवाम्यायाजास्तत्कृतिनाकृते दिवस्प्रुतानां विदितानां विशालाख्यापुरीभुवि तस्यांवभूवनृपतिः
पद्मनाभ इतिख्यातः सज्जनैकवन्दकः श्रीमानाक्रान्तवलिराजकः तस्मिन्नृपेपालितस्यां नगर्यांसमहाव
णिक् अर्थदत्ताभिधानोभूद्धनैर्वित्तविक्रमः तस्यैकास्तुतानेगमेसनीत्युदपद्यत स्वःसुन्दरीप्रतिकृ
तिर्विधात्रैवदर्शिता दत्ता च तेन वणिजा तावणिग्वरसुताय सा मणिग्समुद्रदत्ताभिधानाय ताम्रलिप्तीनिवा
सिने एकापत्यतृष्णा चातिवत्सलः सततेनावणिक् भर्त्रायुक्तांस्तांगेहान्नत्यजत्तनेगमेश्वरीम् तस्याश्चा
नेगमेनर्याः पतिर्द्वेष्योवभूव सः वणिक्सोमेश्वरोगमकटुतिक्तामिवौषधम् प्रवासस्तसामप्रस्वचोज्ञी
विताद्यनुप्रिया पतिः कृपणस्यैव कृच्छ्रान्तस्य विसंचिता एकदा चानिकांपित्रोस्ताम्रलिप्तीं निजां रहे
उत्कंठादिनिमित्तेन मणिग्रामसमात्ततागमः ततो दिनेषु यातेषु तीव्रास्त्यांप्रुमायवैः प्रोषितानांनिरुद्धा
धायमेकालदृवाभ्यगात् वसन्तविरहात्तुस्थानिःश्वासाः कजभासिव मल्लिकापाटलामोदमेदुराम
ततोवसुः उत्पतः पवनोद्धूतागगावेरागयानयः इतोवनानमायेवप्रोद्धृतांलम्भयाभवा अन्योद्यतेन
ततक्षाया कतोनानपत्नापिताः पथिकाश्चवर्यातिसविवाणिदिवसाश्रुपि वेदार्पयोद्दृत्वयागाद्य
श्लथमस्त्वेशदन विवाटमेनमगमत्रतिउबलतानिशाः उत्कालिकवद्धनालेपधवलासाविवाणिक्सुता सं
वीततत्कौशेयशोभितानतमञ्जरी दृदृशेस्वाटट्टीतंगवातायानगतेकदा श्रामसमाख्योपुनामभव्यपुवा
नेविषुत्रकम् सेवतेनतिशोभेनवोत्सवमिवस्मरम् कमलाकरनामानंपुत्रंराजपुरोहितस्य सोपीत्रो

बृं॰
क
५२॰
520

रिवमन्तिनाकोतातदृष्टोपरिस्थितनाम्‌ क्रमदाकर्णतोभेजे सानन्दः कमलाकरः तयोरभूदघूर्णितनम
नःसेवनेनेनदा स्मरशोन्तयाधूनोरन्योन्यस्यावलोकनम्‌ उन्मूलितह्रियौ तौ च हृयविदितमेव तस्मा
दन्योभिभूतौ जह्रातेमन्मथावेगवन्तया दृष्ट्वा चमत्कृतो विहृः समाख्योकमलाकरः सदृष्ट्येनतनौता
भूत्कथंचिद्वदनिजम्‌ सापितेनामतोविव्याविवशांगमञ्जरी तयास्वयासमेतस्त्वौ प्राविशदास
केशानैः नवसंचिन्तयन्तौ वक्रान्तकामस्वगान्तरा नापश्यन्त्रासस्ततोकिंचिल्लब्धेतौ शायनीयेके गतेषद
स्मौदिवेषुसत्रपासभयावसा श्रमसाविदेन्मादेविमोढुकृणपांडुरा उष्णापरियसंपेयभानिता.
स्यानकमेकदा गवाक्षेषिनकरेणाहृष्टवद्विमोक्षुना समपरिजनेनैवनेनिर्गत्यमरणान्माले
नगामस्वगृहेयानेवापीननलनाहनम्‌ तथापिचाहनोदाशपतिष्ठेकलदेवताम्‌ उपेत्य वेडिकादे
वीनवास्तलवायजिह्नपत श्रास्मिंजन्मनिचेभर्तानमयाकमलाकरः श्रासस्तुहेविभयान्ये सोयस्मि
न्वपितन्मनि इत्युक्त्वापुवनतस्यादेव्याः कोशपादपे पाशंविरचयामासस्वोत्तरीयेणाततायिनी ता
वदामास्वोतस्याः सायश्रुत्वात्रवासके नामद्दष्ट्वानदुर्यानेदेवाद्यागादिचिन्वती तवदृष्ट्वाचनांपा
शमर्पयंतीतयाचले मामेत्युक्त्वाप्रयाश्वैवपाशंतस्यास्मश्छिनत सापितावीतसंप्रासाकृतपाशाति
नामस्वीम्‌ स्वनंगमंजरीभूमौपापानाधिकदुःखिना आश्वासितास्वसख्याचतयावृष्टाच माद्दणा
तदुःखेहेतुमाख्यायद्रुनरेनामभाषत सखिमालतिकेतन्मेदुःखेप्रियसंगमे गुर्वादिपरतन्त्रा

यानस्त्वं मरणात्परम् इति ब्रुवाणो वीनेगा शरागिस्वलितात्मशाम् मातंगमंजरीसादृययोनेत्रा पपनि:
मत्ता काष्ठस्मरणात्तलेख्या यया नीतादशामिमाम् स्वर्णाविलीनवनिताहासिनीयं सखीमम इत्यादि
बिल `` पंतीतव्वासमालतिकासखी शनैरास्मामयामासमणीनांच पवनादिभि: नापोपशांतयेवा:
स्याथ कावननलिनीदले शाय्यां दृष्टो वहृदयेहावं न दिनशीतलम् ततः साक्रुवाचैनं सांवी सातंगम
मंजरी साविहानादिभिर्नायं दाहो नमम शाम्यति येनप्रशाम्यति तु न: स्वरूपेवविषमस्वतन मासे
यातवोनेनतीचितिमेदालीक्षसि एवमुक्तवतीं तां मालेदाना मालतिकावदत् सविभ्रमपिक्ष्यायाता वा
त्रि: मानरंगभन: इहैव कृतसंकेतमानेष्यं ने प्रियं नव नदालम्यपनिंमावत्रिंमेशविषामंदिरम् इत्युक्त
वस्मिमेतत्पानस्वेमातंगमंजरी हावंमवकंठादाकृतमप्रटदीपाचितनापिकम् गत्वाथनैवमादृष्टेसा
तः सिद्धे ततोवक्ष इति चैनां सांवीं प्रेक्ष्यमाविवेशास्ववासकम् शातस्त्रसा मालतिकाकेनाप्यव
पलतिता तत्साखीवस्यकमलावारसमवनं ययौ चिवतीनश्चाघानेनरुम्लेदक्षणतम् चद
नारामुरुदिणोपतश्याविवर्तितम् रदस्याधारिणीकेनकदलीदलमाहनैः स्वास्मामयमाने
मरुटादह्यमानेस्मरागिना कयाविनेयमस्यस्याकामावस्थेहशीतिसा विचिंतनस्योपसृत्वातां
तत्रविनिश्चयम् तावदसहृदातेनमकरन्देकमलाकरः हृतमेकमिहायानेदमादृष्टेमनोरमे वि
नोदयमनोमिचमाचविलवतोगमः तक्षुमानंसस्मरदृविप्रयोजगादस्तः पक्ष्ममानङ्गमंजर्या

हं. क.
५२१
521

वल्लीकुञ्जान्तरे ह्यास्ते विनोदयामि तदिदं अतः सूत्वा प्रायो मनः स्मरेण प्रहृतहृदयो वाण–पीडितो

ऽहम् तस्मात्पश्यामि मन्ये श्रोणीं तावद्यामि अस्मिंस्तत्र इत्युक्तो कोविद गतेनात्मानं प्रदर्शयन् सा प्रीता माल

तिकाप्येनमवादीत् लसेशाया नवास्यनङ्गमेत्य यो सम्भ्रमगप्रहितां तिकम् । संदेशं चाहमेवं घाविस्म

ष्णुं तं ब्रवीमि ते यथाकः शिशुपमो यत्र विश्वदृश्यं दृष्ट्वान सकेतमृषिवत्स मृगयापानगमने स्पर्शितान्म

ना विश्वचयद्दामदृशा नभावेव न याथुना मनो हरा यदेरोपितान्त प्राणैः स्मरेष्यते निःश्वासा स्माद्दि

सन्त मालविमेवं तितिक्षावान्तिमम् अलनाद्दिकन्दर्पावहन्पुमोहमापतिव संपतेनि मृङ्गेश्वास्याः सा ज

नाम्बाष्पविरहः ... गन्धलसन्मधुकराङ्कव नष्टदीप्तिमसितहरिणशिवे वामभयोदहन

इत्युक्तो मालतिकया सोऽब्रवीत्कमलाकरः । भद्रे भयं कुतोऽस्य पाधावाक्बाष्पा समयन्मयि वदन्ती विधुराव ।

स्थावचाभावावमेत्प्रियाम् नटेकागतिरयैतं यथावेतस्मिन्यदृक इत्युक्तवाचे कमलाकरे मालतिका

ब्रवीत् श्वेनेगमे नरीमण्डपमेतावाप्रपयाम्यहम् नक्तं समवमो घावं तंनिष्ठित्तं वाह्यमनः ततः प्रवेशयि

ष्यामि त्वामन्तःस्वयुक्तितः एवं चैषोऽपि युवयोर्भविष्यति समागमः इत्युक्त्वा तं याते विप्रब्धे मालति

कातनः गत्वाहूतां तां श्वेनगर्भे नरीमण्डपं ... श्रयान्हंसावली गमेऽङ्काध्यसंध्यानगिणा पेन्द्रा

दिये तस्मिन्नकेनावनेकमत्र सार्धेन ... पद्याकरापाता ओम् स्रवदहेव तः दमनन्स्फलवरमे विद्या दे

मम्पताकारे हृतवस्मात्ततः सोत्कः स्वं वेश्म कमलाकरः कामी कान्तार्थदाशुमान्वासरमपागमत्

तावच्च सा मालतिका तोषुन्सानङ्गमञ्जरीम् सा निनाय तदुद्यानं कृष्ट्वा हृष्टमिलनाशयाम् उपवेश्य च तां मध्ये गु

ल्मके त्वनखाशोकनाम् प्रावेशयन्नितिर्गत्य तत्रैव कमलाकरम् सवयाविश्रण्डकाविच्चनपादपमध्यगाम् ता

मध्यगत्वच्छायाया दृष्ट्वानङ्गमञ्जरीम् उपेत्य च सतोनावह हृष्ट्वा ग्रधाव्यमा कामावेगहृतव्रीडा कण्ठेनेस

हमायहीत् कयाप्सितव्यासिमययेमालयेती च तनत्साम् सा निहर्षभरस्वचानिः सा सा पंचतामगात् यथा

नवमहाहप्रश्वातरुगणालवनीवसा विचित्रो वनकाममस्य विपाकविषमः क्रमः तदृष्ट्वा शान्तिपानोत्र मघः

स कमलाकरः हाहा किमेतदिन्मकामञ्छितोऽपपतद्भुवि लब्धसंज्ञः तामनाथनामेकाशोपितामप्रियां

ग्राल्लिङ्ग्याविभुम्ब सततमश्रु विलपन्बहु तथाडःखोनि भोरेणास च समहाप्यपीसुत यथा तस्मपटमत्कु

नतणात्हृदयमस्फुटत् अथ तो मालतिकया शोच्यमानौ उभावपि दृष्ट्वा ग्राम तयो शोकादिव त्रीणाभ

वकया प्रातरुद्याने यातेऽभ्यागता वधूजनस्तयोः तथा वधोचयपाश्चर्यदुःखमोहाकुलीकृतः श्वसुरी कृते

शमच्छायिते विलापं विचारस्तदैवामुक्तः कष्टाकुलवल्लीकाद्दत्तवावनकलिङ्गयः तावच्च तान्नालिप्सोतः सततस्याः

नितागमत् सोऽलंकेतोनङ्गमञ्जयी मणिवर्मापि तद्गृहात् स्वसायप्रङ्गन्दहृङ्गाप्य यथा तत्र मवेच्यनतत् वा

छ्याम्लोव्रवनोप्यायस्तदेवायानमायपो तत्र भार्योगतास्तेताः दृष्ट्वाप्यमदिनामपि शोकाग्निवलितात्र

गीमघः सोऽपिजहावसून् ततः कंदहितत्र वध्यनते कूलाहलाकुलाः श्राधवृतानवृन्नानाः पौराः सर्वेचवे

स्मिताः कथाग्रानङ्गमञ्जर्याः पिता प्राग्वातारिता देवीमधिहिताञ्चकञ्जीविनमाभीनङ्गोणाः ततोऽकारय

बृ. क.

५२२

522

तिष्ठाम्यहं स्थितः ततः स देहघाते भक्तो व गिरिक्रन्दमाश्रितः विदेहविषये ज्ञात एतद्गोभ्यः कृतामा श्रावण्यापोक
दृष्टिया शान्तानेकाग्रा ध्यायाध्येते जीवं निनिसमदिशत् स्वयम् एवं पितेसमभवनिजदुःखवशाग्गतं ततस्य मादाक्ष
मनस्यु जीवं तो वीतमन्मथाः ततो दृष्ट्वा तदास्वयं मातेदेसकलेजने लतानेतमन्त्वेः शापान्त्यादर्दकमलाक्ष
।। स्वयं दत्तो पिताजीता मातापातेनोत्पतेनेतिम् स तामभन्तुमदिता तयोवेदान्तवादेदत्त इति कथयित्वा
तमंधगांगां मार्गकथां स वेतालः राजकस्पवदेतेषु पिकोमाहानुगागमदृष्ट सोऽचवपूर्वीकेपुणापातानम
वेदृटासि इत्येतद्वेतालाच्छ्रुत्वा स शमवाचनेन्द्रपतिः एते पुरागमदृष्टः प्रतिभाति न मे न्यायिकः सम मोनिवृत्ता
इतिरोदितादुभावपि कालक्रमपरकमन्यथा वस्था स्वभावमसातु समयो यदि जीवितमस्कृतः स्मतः द्भवन्त
मनिनि वमो नवनिमठोभायमन्यपुरुषसनकसमनाम् दृष्ट्वा वै कोपकालेषु नतरकाः शुचामवत्याग्गात्
इतिगादितवतः सतस्य राजो वक्त्रा वेतालपतिः शुवनगाम निजमेव पदं ततः स पोठादयुगानामपितमव
नामन्भूपः शशांकवतीलेवके समविशालरणः आदितः पञ्चनवतितमः ।। ९५ एकविंशो वेतालः
ततो राजा त्रिविक्रमसेनो वेतालं शिंशपापादपतः सविविक्रमसेनतं शापांसारापितेन्यपात् आयातेन च ग
जातेन स वेतालो ब्रूते स्म नृपं राजन्नसाधुः सम सतन्वस्त्व तद दृष्टवां कथां शृणु वर्धवपुर्वेज समस्ताख्याननग
ऐश्वर्यः पृथ्वीतले लव्यपतवे वाराहोनामभूपतिः तस्य श्रावस्त्याण भागिधिष्टं ब्रह्मस्थलाभिधः अग्रहारो
भववस्विवस्वामी नामभूद्विजः तस्यामप्यामयाम्नवाशानामहाविभवः तस्याचत स्वर्वचनावः कमाद्दत्तोदिसतः

एष्ठे +

क्षुधीनवेदेहकांनशेषावेशुवनेशुमः विसृष्टामीदिवंप्राप्याज्ञापयानुगतस्तया ततस्ते तत्र तस्थुः सर्वे
प्यातापद्रुःस्थिताः गोत्रर्णीहतेनसर्वस्मा मंत्रयाचक्रिरेमिथः नास्तीहगतिरस्माकं तद्गृहामोवयंतत्किम्
इतोमातामहस्यस्यग्रामेयतस्थलाभियम् एतदेवविनिश्चित्य प्रास्थितामेतभोजनाः मातामहस्यगेहस्था
मात्तेयतनद्रुमिर्दिनैः तत्रमातामहाभावान्मातुलैर्दत्तसंश्रयाः भेजुनानाविहंस्ते तस्थुः स्वापत्यायाभ्याम
तन्मया कालक्रमास्तुतेषांतेमातुलानामकिंचनाः अवत्तापात्रतां लग्नभोजनाच्छादादिषु ततःस्वजनसं
स्पृष्टेदवमानस्तनात्मना तेषांवहःसचिंतानांजेष्ठाभ्रातात्रवीदिदं भोभ्रातरः किंयतनसर्वमागेष्टनेविधिः
नृपाकाण्डकषस्मरहस्कु विकिंचित्कदाचन प्राहं स्नुदेगतोग्रामस्वामोघापि त्वकानने विपत्प्राप्स्यितमद्यातेस
त्यागेशुहंधंभवि श्रवितंयवरहृयानमदंतो ग्रहृयनातिम् यमोयमेवं विश्रांतोदुःखभावेविमुच्यपः इ
तिसंचिंत्य ततकालत्वाव्याप्रवणानिश्रयम् हृतायसतिगिमापाशोनात्मानमुद्दलबयम् यावत्पमेविसंगुप्यत
दानियानितामवः तावत्तद्वृद्धिलपाशोत्रपतितोस्मिमहीतले लब्धसंज्ञस्तकेनापिपुंमातिशापकृपाल
ना प्राप्यमानमात्मानं मपश्यपटमारुते तावत्तद्वृद्धिपाशोत्रपतितोस्मिमहीतले लब्धसंज्ञस्तकेना
पिपुंमालिशात्कृपालना प्राप्यमानमात्मानमपश्यपटमारुते सर्वकथयविज्ञाननृपेवंकरुप्रतिवि
धम् सर्वाविदितकृताङ्कःवेडघ्कृतांदेशितिनाख्यातः उःलोधदितवोद्वेगः सकृतंतत्समाचर कथंतत्वार्क
दुःखमात्मन्याग्नेनवोजलि इत्युक्तामासमामास्मसवकापिगातः प्रभाव प्रहृंवेहागतस्तकानातदेशम

बृ॰
का॰
५२२
523

रागोद्यमम् तदेवैतेच्छतिविधोनमन्नमपिलभ्यते इदानीं चेतनं तीर्थं नपश्यामादादयाम्यहम् येन नौनिर्थन
ताडःखभागीनस्याहंइव: इत्युक्तं वैतेजेष्ठं तेकनिष्ठाभ्रातरो ब्रुवन् अर्थैर्विनाकथंभ्राता प्यार्थडःखिनवा
ध्यते किंनवेत्सियदर्थानोशापदर्थवलागतिः आहत्यचत्यमाणिपियत्नेनापिविनाणि अमन्येग्रीव
वेषणावश्रीअकस्यकदाचित् तद्योगेनसगुणाः कोप्युपायोमनस्विनः आनीयंतीहठाडुद्धायेना
र्थहरिणाम्नड: इत्युक्तोभ्रातृभिर्वैर्यं तानाश्रेष्ठोवलंध्यम: प्रोवाचकोगुणस्ताहगज्ञेनोयोभवेदिति त
ततोविचिंत्यसर्वैते वदंतिस्मपरस्परम् विविधप्रष्टव्यो विज्ञानेकिंचिच्छितामहेवयम् विचिन्त्येनसमके
तस्यानुमन्तासमागमे एकैकशालेववास्मनाथ:पृथुदिश: यानिकालेवमिलितास्ते संकेतनिके त
ने किंकेनशिक्षितमितिभ्रातरोयोयमब्रुवन् अथाद्येकोब्रवीदीहगविज्ञानेशिक्षितं मया येनास्थिशक
लेशाप्यशाणिनोयस्य कविन् उत्पादयाम्यहं तस्मिन्मांसंतड चिंतेत्वागात् एतेन्मएवचः कृत्वा द्विती
यस्तोत्रभाषत अहंतन्त्रैवसंज्ञाते मांसे स्थिशकलेकिल नानेनवयितुं लोमत्वचंतस्याणिसंभवि ततस्तृ
तीयोप्यवदत्ज्ञानेतत्रैवचाप्यहम् तस्याप्यवयवान्सर्वान्नातनसीमलामवि चतुर्थस्ततोवादीड स्त्वा
वयवाकृतिम् तमेवप्राणितेशाणं कृतंकर्तुमवेम्यहम् एवमक्ताभियः स्वस्वविज्ञानप्रथ्यनावते ववा
रोप्यास्थिविंशयग्पयगुभ्रांततोटवीम् तत्रसिंहस्यतेप्राक्तास्थिदंडं विधिवशात् अविज्ञातविशेषास्त
दक्तेतिस्मतथैवतत् एकस्तत्समविंतेतत्तोमांसेरयोनयत् द्वितीयोजनयत्समनदवालामसंद

तौः हतीयेस्मात्खिलेगागेः स्नयोगेपलदृष्टवयत् वनर्थस्य रूपेतस्यासिंहोभ तस्य जीवितम् उदतिष्ठदयो
द्भूतमनाभाणतिमेवः संदृष्टासेकदमुखैः सिंहः खेवनखांकुशः पाविमाचस्त्वनिमाहेल्लानेवचनगेपि
सः श्ववयोत्केसरी दृष्टाविवेशचववनेततः एवंतेसिंहनिर्माणात्तेषांवृत्तादिनानयः उत्थिते तमस्यापि
कस्यात्मनिसर्वंभवेत् इत्यंवोपापातिनोयत्नात्जनाणिपिवेपूर्वविधौ संपन्नयेनउपंनायतेतुविपनये म
लेह्यविक्रमतेदेवसितः प्रत्तानवाविणा नवालवालः फलतिप्रायः पौरुषपादपः इति तस्यानिशम्य माघे
वेतालेनां समतत्क्षणात्तेन श्वाख्यायमविविक्रमसेनोराजापुनजेगदे राजेलेपपराख्यातिवतनुकालव
सिंहनिर्माणे योऽत्रवधेन्नः क्रमोवरसमयः सोच हवेत इतिवेतालाज्ञावारानासोषितंयदिमौनस्य
इकुतिगतमथेमेयातानेष्याप्यसंभूयः इतिनिश्चित्य हृदिमतंमहीपतिः प्रत्युवाच वेतालम् यत्तस्य
जीवदायीसिंहस्य सपापभाक्तु प्राणिविशेषमबुद्ध्वा सम्यगज्ञात्वा तेनिर्माणम् बुद्धिवलात्तह
तेयेसलेघाटेघाज्ञिनात्तानातत् यतनसिंहाकारं दृष्ट्वा विद्याप्रभावमोत्केन प्राणास्तस्य वितीर्णास्तेन
हेतावस्मिन्हत्यास्ताः एतन्नराज्ञोवचनंनिशम्य स्वधाम वेतालवरोनगाम नस्यांसतनत्वनवेवमायोगा
त्रापितंमोत्रसमारभूपः शशांकवतीलवकप्राविशत्स्वरणः प्राप्तिः प्रभावतिनमः २१ द्वाविंशो
वेतालः ततोगत्वापुनः प्राप्य शिंशपापादपात् सविक्रमसेनन्तं वेतालं राजसत्तमः स्कन्धेहृत्वा च
तेमौनीदर्शितानेकवैहृतम् यावत्त्वतिष्ठतेतावत्सवेतालस्तमब्रवीत् राजन्कार्येप्यतासिंहद्वारोपे

१२

बृ. क.

५२५

5२५

गृहस्थवनमेश्रमविनोदाय कथयामि कथां शुभाम् आसीत्कलिङ्गविषये नाम्ना शोभावती पुरी दिवो
वशाक्रनागरीव सतिः शुभकर्मणां यांप्रद्युम्नइवैश्वर्यधौ यांतिशापविक्रमः प्रद्युम्नो नाम राष्ट्रपतिः श्रा
शार्ङ्गिणेन शशासनः गुणापकर्षश्चापेषु मरजेषु कचारहतिः प्रोक्षमूपतनकालियेस्यां प्रशस्तासतीद्वा
ता एकदेशेशुभस्तस्मात्पेलाशनिपातितः यज्ञस्थलाभिधानाभूदग्रहारो बहुद्विजः तत्रासीद्यज्ञसो
माख्यो ब्राह्मणो वेदपारगः महाधनोऽग्निहोत्री च प्रतिनातिथिसेवनः तस्मान्नीनानापयसेनाव
यशार्तिः सतः भार्यायामनुरूपायामेकएवोदपद्यत वहूयचपितः सोमस्वटीवानः सलक्षणः
हेनाभिधानो विप्रिवदेवसोम इति द्विजैः सामवोऽप्यनवधूश्रमविद्याविनयादिभिः आवर्जितस्तनो
वक्ष्माज्ञवेणायमुपंचतां ततः परासंस्ते हात्रमात्रेष्टसहभार्यया पुत्रसोमः पितापोवमदाहायत
हाविमम् ब्रह्मस्मतांतुं प्रवेनगारस्यनवेत्सकिम् पराक्रस्तोऽपि गतो वाविभूतयमंगुरम् येसमे ः
हृतिनयप्राटस्य हृष्टहारिषु लमस्वगीतनादेभ्रुतत्रयकपवर्तिनः श्रीविद्युर्वलिसंगमवस्मी
परिवार्विताः वलसत्रमसंमन्या भलोकेसिन्नगायिपाः तेषांकताःश्मशानेषु रत्वेपामनयाधिपु
विताधियाविमोयुत्रतयाःक्रव्याहृणामभिः शिवाभिवलितोयांताः कालेनकवलीकृताः तत्रोपुरा
किनःकस्मिन्नयासेषांकथैवका तदेतत्प्रेतमाश्रित्यविद्वतदकरोषिकिं इत्यायावोधयत्स्वामिलिता
तदिनततः तत्त्वेनकथंवितमतक्षमारोप्यततल्लामम् शिविकायागतप्राणंकृतपेतमसायनमवा

यवायेशमोटकमिलदन्युतान्विताः श्मशाने शाययामासः कोलाहलसमाकुलाः श्मशानेष्वेव नत्वा
सो—शाने कोपितापसः वृद्धः पाशुपतो योगी मठिकायां कृतास्थितिः वयसा तपसा चातिमर्पयमास
कृशांतनम् शिराणां मंगभीत्येव सिराभिः परिवेष्टितनाम् नाम्ना वामशिवो भस्मपांडुरो माहनाहृतिः
विद्युत्पिंगजटाजूटो महेश्वर इवापरः स तापसो जनकोलाहलं दत्तोपालम्बविदितम् सर्वं विशांग्य प्रागयोग
यवलिमसमरेहतम् भित्वा फलवनपद्वेशिष्यमंतिकवासिनम् जगाद हरवाक्षुताते जनकोलाहलव
हिः उन्निष्ट्य गत्वा ज्ञ्वाहि विज्ञाय आगच्छ सत्वरम् इत्याचाक्रतमुं वांचश्मशाने तम्लायवः इत्युक्ते गुरुणा ते
न स शिष्यः प्रत्युवाचनम् नाहं यामि स्वयं याहि भिक्षावेला ह्यपैति मे तच्छ्रुत्वा वाचमरुरुषिंम्लांवोशनत
त्यक्त शुष्कार्थं यद्वयातोभिक्षावेलाद्यकानव कृत्वेव मसंकुद्धः स शिष्यः प्राह तापसम् विरलवातीमा
नाहं ते शिष्यो न त्वं गुरुर्मम अटमनवया स्थामिवटयाचीमिमं मासवयं इत्युक्तोऽन्यायमयथोनमका यदएड
ओडिश्याम् विद्धमश्चयनिर्गतमठिकायाः स तापसः त्वागायद्दाहास्यमानीतः सद्विजाभंकः दृष्ट्वा
वतं जनतया शोच्यमानामयौवनम् योगीश्रवेष्टतरदंमातिवक्रं जगाद्दैतः गत्वा चडु तमेकांते मस को
कंठशरूपक्ष ननतमत्ततः शिविश्रमेगहारेर्युष्यावितेः तत्वा विवशयोगातहदिनज्वकलेवरम् त
णात्मवतन्नेमकान्तपस्वीयौवनेस्थया नत्वणरावितायांवचितायांसहसैवसः लव्धजीवो द्विजवा
शान्सयाहकनरमणः तद्दृष्ट्वावंपवर्गस्यदिष्याजीवनितीवनि इत्युदन्तवनादेवनिखिलस्याजन

वृ.का.

५२५

525

सच श्रुत्यसोऽत्यन्ततां सर्वान्स्वपायोगेश्वरः सन्नाम विशुद्धशरीरोऽतः प्रविश्यैतां पमोऽब्रवीत् लोका
तरगतस्थापमहापाशुपतव्रतम् याऽहं साऽहात्वमभाषद्देशवैराग्नीवितम् युवैनेववपायैतद्वैका
नेव्रतमया नीवितेमव्यानास्तित्पूर्ययानयाम्पदे इतिमावोन्ममत्रह्यान्संभाष्यदन्नतिम्रयः स्वद
हास्यैवपामासहर्षशोकाकुलाव्वतो स्वयेवगनास्तिमानकुश्रेपूर्वकलेवरम् श्यानेव्रतोमहायोगी शु
वीभत्नोभ्यनोययौ इतिव्याख्यायवेतालः कथां निशितवत्पश्चि तेत्रिविक्रमसेनंमराजानंपुनरब्रवी
त् यानन्नृत्दिमयोगीन्द्रः कस्मात्प्रविशन्पुरेविशन् प्ररुरोदननोचकौतकंमहद्वमे इतिवेतालतः श्रु
त्वाशापशंकीसभूपतिः विमुच्यमौनमेवंतमवादीद्दीममनोवरः श्रूयतामस्यवभूवाययोगिनोघाराय ल
पस्विनः सद्देहदिवियोगदेशशीघ्रस्मिंस्मानम् पित्रभ्यांलालितेवाल्येतंजात्माघोनिडः खिन्नः सजरमा
पमापेरोदेहैहस्वदेदोऽपि ह्यन्तः नवे देहंप्रवेक्ष्यामिमापयिष्यामहतोऽपि कम् इति हर्षाद्ददत्यसचकस्य
नेप्सितंयौवनम् पतनमपवचोति सामपदपतेहमात्मभद्यापप्यमगादेतालोमदनुपरत्नपानवगानलेंशो
शापायाद्यममम् राजमोपितमवथावदायिकान्तमाहः पुनः प्रेप्सया कल्यानेप्यचलेऽसलालविवि
नयिस्यैर्यं हृष्टयोगात्मनाम् शशांकवतीलंबकेविंशस्तरंगः श्रावितः समनुवर्तिनमः २८ चयोविं
शावेतालः ततस्तांतांमिशपाहोवितानाग्निज्वलितेत्वणां स्वमसानेभोवृणोनाहिंवीरात्मकेगत्वासोम् योगानाच्या
श्रानीतोतोशिशंपांश्रुतः सोचिविक्रमसेनं तमसावेतालमाददे स्कंधेकृत्वावेतयावत् कामति सपूर्ववत् ॥

तावद्र्यः सवेतालो न्यदेवमवाचतम् भोराजन्नवस्मादिज्ञोनश्च नसंगतागतैः तदेकं स्वमहाश्चर्य
मिमेकथयतः शृणु आसीन्मण्डलिकः कोपि दक्षिणापथे धर्माभिधानो धौरेयः साधूनां ब
हुगोत्रजः तस्य चंद्रवती नाम भार्या मालवदेशजा अभून्महाकुलोत्पन्ना वरस्त्रीमौलिमालिका त
स्यां च तस्य भार्यायां भूपतेरुदपद्यत एकैव लावण्यवती नामा वयथाभिधा सुता प्रदेयायां च त
स्यां सुतायां धर्मभूपतिः उन्मूलितो भग्नमिलितैर्दायादैर्गोत्रभेदिभिः ततः पलाय्य निर्गात्स देशा
द्भार्यया समं दुहित्रा च तया प्राज्ञो वानेकरत्नसंचयः मालवं प्रति चैवैव श्वशुराश्रितः सुश्वशुरस्य सदम् विंध्या
टवीं तया गच्छन्प्राप्य भार्यासुतान्वितः तस्यां स विश्रम्य दस्युविवशप्रायशोकवैः निशां नीत्वा प्रातरेव
पद्यां तस्य महीक्षितः आरुरोह तदैवाद्रिं माल्लिमाग्रकरो रविः सागाश्चाटवीमेनां भिल्ला नितवाः य
त्रिव नत्राचसम्पन्नाः हतोद्भिः शूलकं वरैः पदातिः सरपोगच्छ विलानोगदहपालिका परेशाप
सर्वस्वहारिभिः ऊर्मिराप्लुतम् सत्विनो धार्मिके उगां हन्तो तेन नारीमिव तत्रह प्रवर्तेस्तनस्सवद्भार
गाढ्यम् सपितैव द्रवाधावल्लताविविपिनद्रुमाः तावल्लोकसुता भार्यैवतानो धर्मो जगाम सः शून
स्पृशति वाल्मीके शाबलादितो विशते वनम् इति नासादिता नाश्रीवनमध्ये विवेशसा लावण्यवत्या सहितया
सा चंद्रवती भयात् राजाथाभिमुखो यातो नव अजावमे परो वसः सुवधू मान्तु हूश्वरः शावरेणापव
विशाः ततो स्तनाविलापंली प्रयातस्मातिप्रयतनम् प्रहारदतवमाणमवधीन्नृपमेकं तस्तीतामरलं
यानेस्मिं मे यवलोहृतम् भर्तावित्नि सतेस्थाह्नवगल्भांन बाध्यता राज्ञी चंद्रवती माता उदहित्रासहा विहू।

ला पलायमाना गाहन्ते स्म महद्दुर्गाद्वनम् तत्र मध्याह्नतापार्ता स्विन्नमला निशाविताम् छायास्वपि
प्रविष्टास्म शिशिरागीससाधगेः एकदेशेऽस्य सरसस्तीरेऽशोकतरोस्तले शोकार्ते क्रन्दतीश्चांता सम
तासमनुपाविशत् तावत्तद्वनमभ्यागान्नितरां मृगयाकृते महामनुष्यः कोऽप्यागादश्वारूढः सपुत्रकः
स चण्डसिंहनामा च पुत्रः सिंहपराक्रमः उवाच दृष्ट्वा चरणयोः पांसुस्थे पादपद्धती एते सूक्ष्मे विस्मये
श्रेष्ठस्त्रीणामेवाथ यदि स्त्रियौ ते तनये कोऽसौ जरुषपथ्याकृवि इत्थं वदन्तं तं स्माह पुत्रः सिंहपराक्रमः
यस्याः स्वल्पाविमौ पादौ सा भार्याप्रतिमातिमे सा हि स्वल्पवयास्तन्वी नैनां समनुचितां मम इत्युक्ताद्रात
यांस्य यमेज्येष्ठ वयालव इति स्नेनोक्ते वः श्रुत्वा चण्डसिंहोऽजगाद तम् के शाकथाभवन्माता प्रमस्थ दि
गतादिवम् नाहन्नेसकलत्र गते काम्यवासना तच्छ्रुत्वा मोऽपि पुत्रस्तं चण्डसिंहमभाषत तात मे
वमभार्येति स्पृहा रोरहपतेरदस्म संयच्छ मलदेवोकागश्रयाकिं न श्रुत्वा तथा यच्चवनमत्र नजयन्नाना
तेमाश्रावलोकितोकाना सुतजः कलदानिगद्दप्रविशन्तिरदस्सस्त्रकं ज्ञेगम् नजीविते न मेनात तत्पिता
सितनायदि द्वितीयामद्भीष्टाया भार्यायैसलीकरिष्यसि एतत्सुतवचः श्रुत्वा प्रतिपद्य चतुस्सवः स
चण्डसिंहस्तु चरण्यद्पतोपानेयेयो प्राप्य नस्सवः स्यानेमृकानाशेषमेजिताम् शपामोवेस्वतो ग
तौ तां ददृशाव भासितान् लावण्यवत्यस्तथाज्ञो तन्वा येवावदातनया नेशी यामिवमध्याह्नतरुश्या
यामुपाश्रित उपाययोवृत्तज्ञानसा कं तामसकोलकः सापि दृष्ट्वा नमन्ततस्ये विचलावोवशाकिनी
पुलेचामीनत्ताम्बेलावोगेमास्माह तोइमो सवशाकोविदाविदत्क्षैतेनत्रनमुपागतौ इत्सुक्तामतयारा

नीयाववेलायतेत्रमा तावद्रत्नावतीतीरेवंड्रसिंहोत्रवीदमे किंसंभ्रमेणवामाबांत्राणयाहस्रमावतो
नाहिंसस्यतिनानेकेवदतोकेउवामिति इदंतेज्ञानलज्वालात्रदप्यमन्नमयहः स्थितेरतिपीतोरवारश्य
मिदमेवमन्नपाणागते प्रतिश्रुत्यः कथंवेदवनतेमोवेपन्नेरत्नप्रभामात्वामारेमिदंदद्रवयावेद्गः क
पवाणागमात्मेगयोगणीकेणाकिनोमिमां भववेवाचराणोश्रुतांनाविनिवेनोमानामि यथा एषावविबयव
याःपतेनीपलितानने वेनाद्भुताद्भतनाणापामावयोःअनतेनमवेम भवतोवेषवाणोमित्रिपतमुष्पे
ग्राले किरणोष्माटदलासाडमुख्याइदोपेतः नहदूतमात्मवेमातरयतेहदयहिमः इश्नशाक्रमे
वालेश्यितिवंसापटाहने इलंकेवंडसिंहनवासीविषमस्माशानेः लज्जाशोकाजलानसेवहना
नमवणायत ननानिःस्वामिवामतानामाश्वाप्यवमात्मनाम् सोवकेमपेवाक्रेवंडसिंहानवे
नयनू श्रारोप्यवाभ्रूणः हहेमउडलांसउविकाम तिनायविनपउरीसमहावसातिविजाम् साये
नस्मानुरणतेवावशागीविकारनम् श्वनायाहूश्च पतिताविदशोलोकरोनिकिम नतत्कास्तस्पाद
वाग्रामीसिटउराक्रमः वंडसिंहस्तनलाभाया वंडवतोष्यात नत्वनानाचलावाणवमोदपति
कप्यकाम हदलामानाट्योभायावाइसिंहस्वकायसः पापिष्टसत्सावहत्यादमआपकिवयत्तणा
त प्रतिपवतयानाभ्यासमकस्मातिवतेते एवंपाटाविपयामाहेपिताउत्रयोस्तुयाः इहितामा
तेराभायानातेरवसूतषेनता कालेववतयालाभाभदम्याजातेवेदयोः उत्राडहितसवेवाम
नेप्यथक्रमात इत्यंमत्राप्यतोवंडसिंहसिंहपराक्रमो नत्सुतलवलावाणवतीवंडवतीवने इतिश्री

वे°
का°

५२०

527

वतिवेतालस्तदापथिकथांनिशि सत्रिविक्रमसेनेतेनपृष्टेनृपतिंपुनः तयोर्मातादुहित्रोर्येपुत्रयि
योस्तयोरेव सकाशाज्जनितौजाताः कमात्ङभयपक्षयोः ज्ञात्वेदंब्रूहिमत्तेषामन्योन्यंकेभवंतिते पु
र्वोक्तःसोऽत्रशापस्तेज्ञानानम्रुत्रवत्स्यसि एतद्वेतालतःश्रुत्वाविमृषंस्तुबहुधापिसः नाज्ञासीन्नयदावा
ज्ञातंसोकःप्रययौनरा ततस्तद्दृष्ट्वाहृष्टोवेतालोविहसन्नृहदि सतत्प्रहृष्टचेष्टोंतर्निविष्टः तम
चिंतयत् नायंराजामहाप्रश्ववाक्यस्मित्राप्ययतरम् नेतत्तूष्णींव्रजत्येषहर्षंप्राप्तिवशत्रैःपदैः नचवं
चयितेशक्यःसत्त्वराशिरयंपरः श्रीऽरम्भितःसपाश्माभिरियतेवनशाम्यति तदवचयित्वांतंडरा
त्मानंसंपाषकः तत्सिद्धिमाविकल्याणीराजन्यस्मिन्निवेशये इत्यालोच्यसवेतालोनृपतिंताववदत्
दा राजन्नत्रस्मरानिशागोवेशसश्मशानेऽस्मिन्प्रयातागमेः पतेनिष्प्रहःसुखोर्हसेननविकल्पःसकोपिते तदा
श्रुयेतांयथेयेतानन्दोऽहमस्मनानन्व यावमेतेनयेदात्तैनिगिरक्षांस्विमतास्थूहम् इदेतपुण्यायदर्श
दितेनवक्रःसवत्व स्मातीनमेदवतायस्मा येदकलेवरम् अभितःसाधमामास्सिंसमाहूयाचेयिष्यति
उपद्रष्टीचिकीर्षुस्त्वामेवसपावकस्तुना। भूमौमाणामनमहोभिरेगेः अविविवत्स्यति नसागच्छेयतत्
वमंभकरिष्यहंतनवेब्रतम इतिसोपितनोनवकः प्रसपामस्वया तेनाभ्रमोनिपतन्नुसप्रणाम
यावदेवतेद्दर्शयिष्यतितावत्तेखिंपामस्याप्सिनागीरः तेनाविपापूर्वंसर्वसिद्धिंदानस्पृशाछिना तो
वेशाश्यासिमेत्वमांस्यस्तेनतदुपनानतः श्रूपयानुसमिनस्थामपहारीकरिष्याति एनदेयंहृतोविच
नवाजेयस्त्रिरमया तत्सिद्धिस्त्वेतगच्छतस्त्वानस्पामस्वहयात् निर्गत्वनपयानस्माद्वेतालःप्रेतका

यतः स्वयमनरपतिस्तं शीतवेतालवाक्यमाकर्ण्य दिनमेव ह्यां निशि शीले विचिन्त्य वटविटपितले तमस्मा
श्वंशनस्थेमहतञ्छरुषशीरं नरहस्तोता यहूहः पापाकवनीलेवकेयक किंपाल्लेरगः स्मारितोशानव
तिनमः ॥ ५८ ॥ वनविंशोवेतालः ॥ ॐ नतस्ल्यानिमिलाः ह्यानिशीलस्यभपतेः सविविक्रमसेनोच
शापस्कपेशावंवहव दर्शनेवष्ठमणेमार्गगमिमृवमेककम हमसपततपाशेडे श्मशानेनठ
लेगं श्वसृगिलमस्यलेगोरेनात्यिषुणौननिर्मिते मेडलेटिहविमसस्पृर्णेशापणेनक्रमके मरातें
लगदीपाछेहतया श्वस्यवाहिति सं५नो विनमं भोरेतवहदेवतृषुजवे उपागागसमतेराजामापि
भिहविलाकतम गानीतमवकेदृषा इत्यायोवा वमस्तवन ५ष्ठ लोमेमहाराजविदिनोनुग्रहस्त्वया
ताटशः ककुवेऐयं देशकालाकवेदृशो निकम्पं मन समेवाहू मृत्छेनोमलभूमस्तनाम् यवमात्मान
पेवोणपणायीयेतमाप्यते एतदेवमहतेवमहत्तामश्चनेडधः शतिपश्चात्वलनेशाणानामतपायेपय.
त. शतिश्रुवसासिद्धायेमानीमिमतमृहीयतेः तस्मावनारयामासकन्यातन्मवकनहा स्वपयितास
मालस्य वहमाल्यविधायव मठकंमडलस्यातः स्या पयेयामासतृस्ततत भसोद्धलितगात्रस्वकपा.
पतोपवीतम्भ८न. सावृतशेतवसनोभूताया नद्यितः स्थाणम् तस्मिमृत्रवलाहतनघवेषपटकलेवरं ते
वेतालवंधमिलः श्नयामासस्वग्रामात् दहौतस्मैकृपालावैपादेसाहेमनिमेलः नवटनमलतः ७श्र
मणपिंवविलेपनम दत्तामात्रघनेश्रेप्रप्यमोसवृलितया समाप्यपूजाराजानेतमवावसपाश्वः
ण राजन्विदामंजापिरानस्यहृनमविधिः श्रणामममगोऽशाभिर्निपतपजलमस्तले येनाभिप्रेतसि
द्धितेवस्यतेवरप्रदः अवेतनमतवेतालवाराजा ब्रवीत्ततनम् नाहंतानामिनतस्वेवप्रदशांपत

बृ॰
का॰

५२८
528

मेभवतु ततस्तथेव तदहं वीरिच्छ भगवन्निति ततो दर्शयितुं यावत्स भिक्षुः पतितो भुवि तावत्तत्खड्गाग्र
हारेण मायाविनस्य शिरोऽच्छिनत् ततः सा चकर्ष वहृत्पद्ममुदरस्य पाटितम् वेतालाय च नस्मत स्थितो हृ
कमलेद्दत्तो साधुवादोऽभितो दत्तो भीतेभ्यः तगणेभ्यस्ततः तुष्टोऽब्रवीत्स वेतालोऽप्यं तेन कलेवरम् राज
न्विद्याधरेन्द्रत्वं मिलितेनासीद्यदीप्सितम् तत्तावदृशीमां प्राज्यभोगान्ते तव भविष्यति क्लेशितोऽसि मया
यन्तत्वं भोगेश्वरं वृणु इत्युक्तवन्तं वेतालं स राजानमभाषत त्वं चेत्प्रसन्नः को नाम नाप्तोऽभिमतो
वरः तथाप्यमोघवचनादिदं त्वत्तोऽहमर्थये आद्याः प्रश्नकथाप्रवन्नाख्यो नमनोरमाः वत्तविंश
तिरेषा च पञ्चविंशी समाप्तिगा सर्वाः ख्याता भवेयुस्ताः पूजनीयाश्च भूतले इति तेनार्थितो राज्ञा वे
तालो निजगाद सः एवमस्तु विशेषं च शृणु ताव — वर्णयते याश्चतुर्विंशतिः पूर्वा येषा चैका समापि
नी कथावली वेतालपञ्चविंशतिकाख्यया ख्याता जगति पूज्या चाशिवा चैव भविष्यति यः श्लो
कमात्रमप्यस्याः कथयिष्यति सादरः यो वा श्रोष्यति तौ सद्यो मुक्तपापौ भविष्यतः यक्षवेताल
कूष्माण्डडाकिनीराक्षसादयः न तत्र प्रभविष्यन्ति यत्रैषा कीर्तयिष्यते इत्युक्त्वा स ययौ तस्मान्नि
र्गत्य स कलेवरात् यथाभिरुचितं स्थानं वेतालो योगमायया ततस्तत्र अमरैः सार्धं गणैस्तत्र महेश्वरः
साक्षाद्विर्भूय नृपं प्रणतं चाह देशान्ते साधु वत्स हतो यत्त्वयायं यत्नपान् कूटतापसः विद्याधरमहाचक्र
वर्तिताहेतुकामकः त्वं माहात्म्यविक्रमादित्यः सृष्टो मया शतानामपि म्लेच्छरूपावतीर्णानामसु
राणां प्रशान्तये स च घोरः समद्भक्तो मदमत्तायमयाश्रुतः त्वं विक्रमसेनाख्यो वीरः सृष्टो भूपतिः सुतसदा
प्रपातालोभ्यां प्रपितामहोऽवशी विद्याधराणामधिराजो भविष्यसि अचिरादिमांस्त्वं भोगान्भुक्त्वा दिव्यः स्वयं

त्वत्कृते मयैव साधोऽस्य मंत्रेणाप्यस्य मंत्रसाधनम् श्रुत्वाभितेनामानेन्द्रो वेतालं हृष्टात्मा मे यस्य प्रसादात्सर्वे तेश
पथ ते यथोदितम् इत्युक्त्वा वेतालेन तेन तातेनासमहीपते वाक्ययुग्मं भवितेत्वेन देवः शम्भुर्लिगोटये
गुप्यहृष्टैः समं मामेकाय्यं मनशो बनिनि सुभानायाम् प्रविवेश साविविक्रमसेनः स्वपुरं प्रतिष्ठानम् त
यक्ष माव्यगतगाविविवेष्टितोभिरम्याविनः प्रकृतिभिर्विततोत्सवाभिः स्नानप्रदानगिरिशार्चन द
त्वगीतवाद्यादिभिर्लसद्विलसदिवेति नाय श्रुत्वैव वचसाद्यमसैः सरत्पतिः प्राविवेसनीयोदमोः सखो
पापसमानलोचन वधयोनिष्ठंवकामुदितीं संप्रापायहवाज्ञयामम नरं तीविपाययाधोप्पातामकांता
चविरे नगामध्यगाबत्त्वा योऽस्य मते कृती इति विक्रमकेसरीस मंत्री विरमिलिताः पश्चिशायविश्रुया
गात श्रुभियायपुत्रसंगोकट नेतृकृताथ्यं निजगाद राजपुत्रम् एवं देव स विश्वे वृत्तो वेतालपंचविंश
तिकायाम् पताभार आयकथायाम तनास्मि युवा च मां मयः तन्नत्वत्तो विक्रमसेनो राजा किलैव सत्को
वः वेतालात्पश्चहतः सिवनयस्त्या मवानिहम् तस्मादिहत्वमपि मत्वविमिमसरद्दोनामनः प्रसादयावि
मृकविघादहानिः वेतालासख्येममतात्रभृणाम्स्रगाकहत्येनसेगममवाप्स्योसिशुरोयेन तत्सुप्राप्य
किविडत्वा हृषाताभयोत्मात्टावत्सकोनावसोदेत् तमे श्रोता वाक्समयुनस्तत्रुत्तत्समेवं घुः सपंदशा
निरता इत्युत्तवतलसाहिप्राहादाय सक्रियमंत्रम् तवामेष्पततोहृदेवाज्ञयेनीततनो भुवम् तत्र
श्मशानेमठकेरजस्यामाबायहृत्वास्वपनादितस्य प्राहृयमंत्रेण वतेन तास्मिन्वेतालमस्य विनवाप्य
यावत् भोत्सम्महामांसमदायितसेहृष्टा महासाधितताभुजगध्या हमोस्मि नेवायुडपानयेतेमामभ्य
पान्माननुवमोमारभः कालेयदानालसतावकोविडत्वा तमोसाविनतदानिजाति शादामदर्प्रोनिकरा

गीतमस्मै योगेश्वरः स्नेन समेमस्त तुष्यतु । श्रुत्वा ब्रवीन्मांस समक्षे हृष्टेन समवेन तच्छ्रोस्मात्सना युनेन तत्पूर्वंव
दीरभवाहृतंतो गाढश्रुणोश्च वरमोप्सितं च इत्युक्त्वा वेंतेन मह्हंतं देव पत्तफं वेमानयद्दैवतव यद्यमंमेस
मृगांकदत्तानातः पत्ता यामि मतो वरोम एतन्त्वंवेतालपतिनिशा मया मामभ्ययाते हिं समांसद्दृष्टम् या
रोहयावतेरमाम्भवंतेन स्यांतिकं स्वरूपविभानेयामि इत्येवं तस्यातं वनतल्लोतिस्कन्दाय मोगोहसहृष्व
मह्य ततो वदन्मांसनभः पथेनप्रातिष्ठनंप्रेनततप्रविष्टः । आनीयवेहायविलोकञ्चमांन्मोगेवतस्योव
तस्प्रतेन यतेन वेतालवेरणोदेवसंशाप्यतेह्हंतव पापस्मृत्नम् समागतश्चप्रभुना हृमधगतः सवाष्य
वसमाम हृत्यः इत्येषमे मानद नागशापाद्दवविद्युत्तस्य महाहृदनः इति विक्रमकेसरिणानितस
विवाकृनविधोगहृमोनः मार्गे मृगांकदत्तो गच्छता मानिमित्तनमज्ञयिनीम् पारावतात्तशापप्र
कममिलितकतिपयामात्यः ममदेवराजभ्रः संभाविते माध्यसंपत्तिः इति श्रीभट्टसोमदेववि
रचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके द्वात्रिंशत्तरंगः आदितो नवनवतितमः ९९ पंचविंशो
वेतालः समाप्तश्चायं वेतालपञ्चविंशतिकेति भद्रम् इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमंदरान्दोलनात्पुरा किल
लकथामृतं हरमुखांबुधे — द्वतम् प्रसह्य रसयंति ये विगतविघ्नलब्ध — योधुरं दधति वैबुधीं भु
वि भव प्रसादेन ते नमो विघ्नजिते यस्य जानुदेशे विवर्तते कुम्भस्तलवनत्स्रमाला राशिभुद्भूताः
ततः कथावमाने समार्गमप्यात्तमल्यितः मृगांकदत्तो नहितः प्राप विक्रमकेसरी गुणा
करं गामहिदत्तलथा विमलबुद्धिनाम विचित्रकथाभीमपराक्रमसमन्वितः प्रचंडशक्ति
गुप्तस्य प्रकृतापि हि तन्मगतः ॥

प्रामशेषाख्विचिन्वानः शापविश्लेषिः तान्स्मावीन् पाशांकवत्याः सेशाम्यै यगो वोज्जयिनीं प्रति गते प्रहृष्टः पुनर
पुष्पवान्लात्मनाहमः क्रमात्प्राप्य च मग्रीष्मशुष्कवोयामपादपाम् अटवीं चंडमातंगनाथसंततमवाल
कां तस्यां च जन्मसविवाग्रा मगुत्रा जगादतान् पश्यतैषाटवी कीदृग्ग्रीष्मातपभैरवा एषा हि विग्रहप
थ जनत्यक्तानि राश्रया उपद्रुतालानलज्वालेयाभिमृतसर्वविभिः विकीर्णानूत्तकेशावहृष्णोष्णक्षमम
वैः सिंहव्याघ्रादिविग्रासमग्नौ सांचेवकंठकैः रुदतीवानतक्रांतमुलकांटिमवगारवैः तदेषा तरैयास्मा
भिर्लंघनीया विषमकठा इत्थं विवान्सतेः सार्धं सचिवैः तत्र पार्दिनः द्रुतेस्त्रगांकदत्तस्तामटवीं महलंघ
यत् ददर्शाचाग्रेसमहत्त्वक्षशीतनीलेर्षे तम् सरो लकनायगालितस्याः तमशोभिवद्वैः दिग्गनलापिवि
स्तारेश्वतिविंबमिवात्मनः इहं त्रैलोक्यालक्ष्य विदितं मणिदर्पणं यानतराहूकृततोभविविज्ञानंनवि
भ्रमम् विश्रांतिहांस्वाद्वसंभावतान् कुर्विनयत् उपकंठमिलज्ज्वालकं च पीतविषानमम् ग्रंच्युताभ्रि
तलत्वमीकमन्यकालाद्येसन्निभम् स्रपवाशिमाभिवप्राममगम्भारशिशिरांतरम् अनेतत्पश्चमलंघ्यतानाल
सिवन्मुसिगाम् तस्यतीरे च समरत्नः प्राग्रिमसप्तलोकयत् राजपुत्रः समाविवामहांतंदिव्यपादपमम् वा
तांदोलितविस्तारिशाखाभिर्मंजनकंदम्बकं मंथलग्राम्रमिति तं ददर्श ततः सिवशांकरम् ग्रमुत्रतेनाशिरसाव्याम
पुष्पावृताहिना कोतकावंदनोद्यानशोभांदृष्टिमिवोद्यतम् शोभमानं फलैर्दिव्यरसैः शाखावलंबिभिः क
ल्पद्रुमसमानदैः पीयूषवालशैविवसामाम्यच्यानं घाकस्रिन्सन्नालीदितिखगारवैः ख्याहृत्तनामिवप्रोवत्य
लवाश्रकरमनुः यावत्स्तगांकदत्तस्तस्य निर्वर्ण्यति प्रभुः तावत्तत्रांविशगस्तस्मिन्पथाक्षुत्तृट्पीडिताः फला
निभोक्तमारुरुत्तस्मद्वहुवतानिते फलतेषुउपिशासमामात्रपाश्यशांकेतम् ततो मृगांकदत्तोनपश्य

द्वी
क:
५१०
530

विह्वलः सोऽपि तेनैकं सततं त्वन्नामग्राहमश्रुवत् यदाद्देवैर्नैव वचनेन चाहं दर्पितेन क्वचित् तस्माद्धा
हतोस्मीति नैराश्यविधुरे वदन् स राजपुत्रो व्यपतन्मूर्छितो महीतले उमानाथस्तत्पार्श्वस्थः केवलं स्तुत
पितृविहितः स्तुतिभिः सर्वविश्रमत्तमनवाचा त्माप्तनत्राणम् स्तुतप्यतापि किं देवत्वमपि योगेश सीदसि स्व
स्तुतमहि कल्याणो व्यसनीयो न महानि नागशापविधुतास्किं नैतान्संग्राम वासि तथैव गुणरथ्येतान्म
त्रिणेत्रः स्वल्पमपि मे शशाङ्कवत्यासे योगोऽपि विराजेन भविष्यति एवं स्तुतस्तपितोतकः सराजपुत्रोऽनतगाद्दसः
श्रुतत्पतद्दिष्टया ज्ञानादायामविनिर्दिशः क्वाद्ययोनिः वेतालः क्व च भीमपराक्रमः क्व शशाङ्कवती
स्तानेन तस्य वादप्रसंगतः नावशान्तमयोध्यायाः क्व सौस्माकं विनिर्गमः विप्यादव्यांक वान्यायाविया
गोनागशापतः ततः कतिपयानोनः क्रमशः क्व च संगमः क्वचापनाविपाताय मिश्रत्यागः पुनः स्वे
तेदृशे वेदसम्मते नसत्कालेश्वविनामम काशशांकवती किं च जीवितं तत्र लेशमः इत्थं विचिन्तयन् चासा
व समरस्यातन्मानमत्तिनम् मृगाङ्कदत्तस्तस्यौ स्तुतयौ बाध्यतापि तावत्स तत्र गगनादुच्चचारावाणी
रती माभूत्साहसं कार्षीः सर्वं स्वतदित्राप्ता विते ग्रामिगणपतिर्देवः स्वयं वसन्तिपादपे सर्वतन्त्सावि
वैरेते दशकानाविमालितः तेह्मपुत्रास्ववाचानस्वत्त्वा लिततकरातिकाः तपातालिविवासौ सिद्धाश्रुतः
फललिप्सवः ततः स्वहृष्टात्फलतामेवनगताः यस्मिन्नालब्ध निगच्छ वितिविघ्नशापतः सुमेपियेव
स्तविवास्वनारेणपश्चात्मना सागतनाएवमवासिन्पारव्वःफलतांगताः तस्मात्त्वाथवेनेवतपाभि
गणनायकम् एतत्प्रभावात्सर्वे शसिद्धिलवभविष्यति इत्युक्तः सम्भुपासार स्तनेवाकाशतोगिरा स्तोकदेवोना
जाताश्योदेहन्नागाक्ष्वर्तित क्रत्वावसरमिसुनानेतेरोतस्मिनायाधिपं स्तवयितोऽऽज्ञा तत्राहारलमसोधीतकतामलिः जयनिजतोऽडवङवगणेदमरम्यंविते
नमुवनेन ॥

समस्तैः शैलवनेन ग्रामाश्रमानेकानानवटन जयसमगाम्बरमातृपञ्चवनवद्यपद्मजितांघ्रिकमलयुगपदुविन
चाउदादशादिनहस्वर्लीमनेजस्क हरहरिमुख्यपतिउजेयदिनजझलाकालकल्यान जयभक्तवृत्तिनवा
ग्गलीलावीराजनोल्मकेनेव परस्परैरणविराजितनकरनलकलितानलज्वाल अभिमतसिद्धिमनेवि
घ्नावासघगणेशगोर्याणि यः पुनितोमतेनांघ्रिलोहिमशरणंनमस्तेस्तु इतिसंस्तुतविघ्नशान्तिराहारः
ऊशास्त्वे स्कन्दगोकटमोनेबीनांराजिंनस्पनतोलले नयेकादशाहानिष्कनपोपरिचारके विघ्नगणाधन
प्रोयानपञ्चोनिनायमः दाटशोद्वनिष्ठिसवमेनंतगाटगणपवरः वत्सनष्टोस्मिनेमत्तशापात्त्वाप्यसिम
विणः गनावतैः समंप्राप्यमाग्राशांकवतीक्रमात् प्रसाप्तस्खनगरीप्र्वाराम्संकुरिष्यामि एवंग
णस्ववाटिपुः पञ्चत्रःमतिशान्तये स्कन्दगोकटनः स्वमृतंनटप्रकृतधयेप्यधान् तेनाभिवादितः प्रातः स्ना
त्वार्च्यविनायकम् तदासहृदनयावक्त्रकृतमप्रदत्तिण तावस्समनरोमलाटवतीर्थहशापिते फलवस
ताः सावित्वातिपेतस्तस्यपादयोः व्याघ्रमेतनतव्यास्यलवाहुमैचवलापित हडमहिमतथ्रव—दा
येववर्णिताः ततः समकलानसमंपरिमविणः प्राप्यतानशाकलनयारीरासमदमन्यारमया तरेश्व
रस्तुतोयिकप्रणायमेकुमकंमद्रदेदशोपरिषस्वनेनटत्रमवत्राघहृतती नेपिनवेदलामकृतपसेवाह्य
नप्रभृसामाग्रः स्कन्तयितेगादितयथायोः प्रसाप्रसृतेनाथवं नमात्मानं मयतत्रमतैस्कन्दगोकटनः सरासि
कृतास्नकादिभिः सहैव सचिवैः स्वावपारणसहंधेविटयेलध्यपतिः स्वकार्यसिद्धौ शशांकवतीलेवके
त्रयसिंशतवेगः प्रादितः प्राततमः १॥ ततलोतदहः ग्रामास्वावानिजमविणः तेनाप्रक्षंतविघ्नपका
लहृताननमाटरात् ग्रष्ठमव्याघ्रसेनाव्येलषामध्यानमवावीत् देवास्मदीयहृतातेशूयनोवणायास्मदस्म

हृ॰
वं॰
५३२
531

यत्रापारावतालस्य तस्यानागस्य शायिनः भवद्योडवविश्रणोनातोहं नष्टचेतनः तदाभ्रांतोटवीगतोलब्ध
मैत्रोह्यदेवितान नदिशोनचपश्यानिमपश्यन्तमसावृतः कृच्छ्राघ्रडः वेदीर्घायोगतायोविवर्तिनिशि
उदिते भगवत्यर्के कैमादाशाश्रकाशके श्रवितयमदहरापिकनुनयातः प्रभुः मनः श्वस्मात्विश्रुकस्थकाको
कथंसोत्रभविष्यति कथंवातमवाप्स्यामि क्रृञ्जाविष्यामि काङ्गतिः वरमन्नयिनीयामि तत्रप्राप्स्यतजा
तमः सायाघोकवीटेतोर्गं तव्यानस्याटिस्थिता रम्यास्ययाशनैः प्रायाम मरमन्नयिनीयति गाहमानोथ
कष्टानामटवीं दुर्गामिव दृश्यमानोर्ककिरणो राग्निकूर्णाक्केरिव कथं वित्याम्रवानासि समवः फुल्लोत
पलेत्सणाम् हेमादिमधुरारावैः संभाषणमिवाचरन् प्रयुक्तवीविहस्ताग्रप्रमन्त्रविपुलाशयम् दर्शनादे
वसर्वाविलिटंमनश्चक्रंयथा नयस्तानावभक्काचविमान्याथीयवारिव यावत्स्थितास्मि तावदीक्षे तानङ्ग
त्समागतान् हृष्टमश्चिमयस्थूलवाहुमेववलेनपा समेमचभवदानोमिथ्यासाभिरपेक्ष्यत स्वतानेत
श्रमवेपिवयेनपापशाकिनः श्वकाश्चेदृद्दमागायमतिं ताहिरदामहाः तावच्छ्रुतस्मिन्सवासिखाते
मतिक्रमावकः श्रागमटोर्वतपमः मनोनावाम्रामदातपाः नदीहूतनिजज्वालोभयागिरिवाखेडवम्
दिदवाष्पितोवासीशनलनजमातत्तम् कृस्मात्तेनेनसंवीतः मध्येनानकमेडलः दक्षिणेनकरेणाक्ष
मालावलयमुद्वहन् महागतमदाः श्रृंगशोतानवानमस्तिकः प्रतः कतिपयैरप्यैः समानैर्मुनिपुत्रकैः
सोस्माननुपायाहंहृष्टवमदः प्रयतनोद्यतान् करुणार्द्रीशरसर्वस्यसंतोकारणवंधवः स्पृवदस्मनकायैर्वः पा
पकायुक्तपार्विन उःखेत्यादिपनेत्रवविप्रक्षुभेशुकावनराः पीतागलटस्मस्नागाविवेकामनवसषः
नपतत्तवदश्रायमवप्रसामवेवामिव पुत्रमव्याहूतयः कल्याणप्राप्स्यप्यभुवन् नहुनकिंनउःखो

वोमान्समं इयनेहिमे एवमुक्तवते तस्मै मनिपुत्रायतनलाणम आमूलात्प्रभृतं सर्वं कथितवानहम्
ततस्तेन वयं तैस्तैर्वाक्यैरायतेक्षणाभिः सेवाप्रसानुगमनापि दृत्यागात्रिवार्तिताः अथ स्नातास्ततो नाति
दूरे समुनिपुत्रकः अस्मादेवेषोद्यानिर्ध्यं विपिन्त्वः पित्राश्रमे नयोत्स्नशालावेधंमने वृष्टेकाम्रोकितरुश्रितेः
शारवृत तपसीवाकरां समीपे पादपेरपि उपवेश्यैकदेशे स्नात्मना सोन्मनेः स्नातः एकैकमाश्रमतरुंगत्वाभि
नामयावत अप्यर्यं तद्वाणामस्य फलैस्तैस्तृप्तः स्वतस्तुतेः भित्वापाववमगानद्दीनामासमंदतिकम् अदाश्रु
द्विश्वस्वाद्वानितान्यस्मभ्यं फलानिमः यभ्भैकेरमृतेनेव हृस्मा जातावयं ततस्ता तोणाद्दिचाद्योपतिते सूर्ये न्या
तिभिरैस्वैर तन्वाता स्तुल्लितेरम्भः शीकरैरिवस्पृष्टेते नदेशाणादिवसावीशैलशृंगानपावनम् संवीतचादि
काधौतवल्कले शशिनि स्थिते एकस्याना प्रविष्टा नो कृताशेषसकर्मणा मनोनामाश्रमेतच्च दर्शनायग
तावयम् प्रणिपत्यप्रविष्टाश्च हृतानितिष्ठप्रियोवदः उतोपूयमितिनिहिशान्सृष्टाःस्मतेमहर्षिभिः ततोम
निरुमारेणातेनतेभ्यो निवेदिताः तदाश्रमप्रवेशानात्हमनोतो स्मनिवेदिताः अथ स्मानयकंगाख्योत्तानीमनि
रभाषत किमेवं वोरुकृषाश्रयोपिक्कैधर्मनाम्यमोः श्रापघूमगृधेयेतसंपद नाभिमानिता यदुत्माहस्यवा
मागताद्विमन्तुरुषवृतीते महान्तश्रमहानेवहर्षश्रुणगुमायेयेतः महतोर्थानमा मायमहत्र्युरमवा
भुवन् इयंसैदमनस्यतथावश्रूयतांकथा यथामेदारववत्यर्थं क्लेशालनानात्वयत इछक्लामनुतिःक
गः सवैषत्रमहर्षिषु अस्मात्ववापस्पावत्सकथामेनामवर्णयन् अस्यलेकृतकोवेदिदिंमवोलिषथा
भियः देशासत्रालकानामवमवनगरीपुरा यस्यामैदेवमवार्यसंदृष्ट्विमाविनाजनाः केवलेरत्नदीपाना
मामीक्षपदनिवृत्तिः तस्यामवन्ध्यनामाभून्महामनोमहीपतिः शारजन्मा दुनाशयप्रतापमहश्राववः

श्रु.
कं

५२२

532

तस्यां नाम्ना महासेनो गुणपालितरत्नभूत् शौर्यालयो महीभागो वोढा शिषरवापरः तस्मिन्नस्त्यभरण्या
म्यस्तुविनः द्योपनदिषः देव्यो शशिप्रभाख्यायामतेदेदपतेः सुताः नाम्ना मंदरसेनो यः शिशुरेवाशि
शुरेतेः शौर्यसौंदर्यैलखमोभांसवयंवरपतिर्हतः तस्यराजसुतस्याच्च पुत्राल्लब्धयोगतः आबाल्यात्त
हस्यहृदावभूवुः पंच मंत्रिणः चंद्रप्रभो भीमभुजस्तथा व्याघ्रपराक्रमः वीरो विक्रमशक्तिश्च दृढबुद्धिश्च पं
चमः तेच सर्वे महासत्वा बलउद्दिमसन्निताः कुलीनाः स्वामिभक्ताश्च रनतत्ताश्र्पिपाहितागमाः तैः समंस
उवृ माथराजपुत्रः पितृर्हदे गुरु पंपविनाभार्या तनुगोण्यपरिग्रहः अनयाक्रमणे शौर्यं धनेलिजत्तु
आर्जितम् भार्यापाच्चरूपाच पुरुषस्येह सूप्यते अमयावाक्यविमेनेन्द्रयीणापीत्यचिंतयत् सवसेदर
सेनामो वीरैस्तैः सचिवैः सह एकदाच्चोन्वितः सैन्यैर्वपस्यस्त्र पंचभिः निर्ययौ दिग्जयाहेतोनगर्याः स
रपाल्मजः निर्याते चदटचैने हर्ष्यपनेतरागना काषिका न्यायनी नाम प्रौढाप्रव्राजिके तमाश्रो ·
दिशोकस्य हीर्यकिंवाप्यदृतिकाः स्मृतः इतिचाभात्रं पं वीत्पवत्र्पं सात्वविंतयत् अहो चराजपुत्रेतेहा
त्यविचारतः यातः सासर्गवैचि अप्रशंसंनी विस्मिये अथाराजमार्गदीचैणराजपुत्रे स्त्वगण तम् [illegible]मा
रविजयस्वेतिव हंती मणनासृता सोपिततदसेन हस्तदत्तावगौर्यवतत्लणाम् ययौ स्वसचिवावन्धुकर्णा
वाशरणवेतसा अण्युक्षेः शाक्यमीतं माझेद्वावात्यापसी तस्माणाम्यापिप्रकस्माद्राजपुत्रमसाप्यहो
केनापदेनाविलापद्धाराशेनतस्यतस्यवा एवमेवचदर्पायंयदितेयौवनादिभिः तन्मन्ये स्ववतीकं
न्याहमदीपेस्वरात्मनाम जगत्त्रेलाक्यसुन्दरी हाराचेन्नतेनतमाप्ययसि तत्तामस्मन्मदेद्रादेदपिदेरपि[illegible]
प्यातिक्रवम् मदावलेपात्चन्केनराकाळ्ठ माञ्ज्ञाः एवमुक्तवतीः सायाताआहूयस कौतुकः प्रद्धुः

सुंदरसेनोसौहमयामास नापसीम् प्रतिज्ञायवभत्यानां हन्तिविष्णुमगणायमः स्वदेवंविक्रमशक्तेर्लो
प्रहकामः स्वमेचिणः गतोगत्वाकृतावेलाः अत्यागत्य हृतातिकाः तामानाय्यमपश्यत्कुमारोमक्तभोज
नाम भगवत्सच्यतांकेषालयायपरिकीर्तिता कन्यांमन्दारवत्याख्यापरंकोत्र दृलाहिनः तच्छुत्वातापः
सीमाहतमवाचसुगणर्वेत्तुमदः तीर्थादिहितोः सद्वीपांथमामिहृथिवीमहम् भ्रमंतीप्राभवत्यास्मिंहंसद्वी
पंप्रसंगतः तत्रमंदारदेवस्यराज्ञोहृष्टामयासुता देवपुत्रोपभोगाहारूपगानापुणपकर्मभिः यामंदारवत्
नीत्याख्यायतेश्रीरिवनादनो विश्वहारिणांमहांतिदृशनोद्दोपितसमारा भावान्स्वयामयोस्यष्टायाचान्यैवेदवी
तते: तस्याकृपेणमहशोनामव्येवान्याचभूतले नाकेवदंतिलोकोभवंपलकृयंतपदम् येमातंदृष्टाविफले
वेषांनेत्रेवतन्मत इतिश्रुत्वावतापस्यामुखाजानमसुतोब्रवीत तस्याजनाहंशंत्रूपपश्यामास्यवयंकथम्
एतन्नेदवचंश्रुत्वासापिप्रव्राजिकाब्रवीत् स्वयंविनष्टदेताचतत्कालेपलीविताःसात् वृहेवत्सुलिकान्:
स्याकोतक्यदिद्दृशनाम् एवमुक्तवतीतेसतुद्धायत्वरपसुतवे कृष्णावल्लुलितः साविप्रस्थानामदृशं
यत् सापिमंदरसेनस्तांकन्यांविद्यगतामपि विविचरूपांमानंदनिष्पंदयविलोकयन् शेमांचकंठकाचिते
रंगवाकेस्मतत्वणम् कीलितः पुच्छवापस्यवाणैरिविनिरंतरैः प्राचैरयत्साद्वद्रपपदैवकिंचन तत्म
यीभूयविचस्यरवमाप्प्रभवश्चिरम् तदृष्ट्वामेविज्ञानसमगाउल्लानपस्विनीम् आर्येसन्दरसेनेनदेवमत्र
पुटेलिव सदृशालेख्येविज्ञानतावाहीनामहेतव तच्छुत्वैवलिलेखेतत्कुमारेतत्क्षणात्पटे तथातिसदृशं
दृष्ट्वासवैपश्चैवमब्रुवन् नास्यालेख्येविमंदारोभगवत्यामनागपि स्वयंकुमारएवेतिविचित्रविस्मयतेद्दशो :
तन्मंदारवतीदेवीरूपंनाचविसंवदेत् इत्युक्तवन्तस्सर्वेविशेषातविचपटस्थः प्रीतःसंदरसेनस्तांप्रजयामा

वृ॰
क॰
५२२
533

सन्तापसीम विस्मृत्य च यथा दृष्टां तामेकस्थाननिवासिनीं विवेशाभ्यंतरादृष्टकांतां चित्रपटे वदन् किमयं विकस
कोत्पलास्याः व्यालिताकमलः शशी लास्याभिषेक — लक्षौ स्मरस्येनावृतस्तनौ लहर्यौ च पञ्जलधेः किमेतास्मि वि
लीलाव्रता नितंबः किमयं किं वा विलासशयनेश्वरः इति चित्रगतां तत्र प्रत्यंगं तां विभावयन् समंदारवतीं त
स्याः निपत्य शयनीयके नष्टं च चान्वष्टां तेन ह्यमात्यादिपरामृतः स्मरज्वरभराक्रान्तः सोऽल्परेवाभवद्दिने
तत्कुमारस्तु पित्रैवं तेन स्वपुरस्थितः सखीन् शशिप्रभा मन्दारमैत्रीं स्वैरमाप्युक्तकारणम् तद्वयस्यास्त्रेतेताभ्या
नम[illegible]वन् यथा वृत्तं तेनाथामामाहंसद्वीपपालजा ततः सुन्दरसेनेन महासेनो जगाद सः १
च[illegible]स्यानेकलभिषेणगणेषते कन्यारत्नं हि मंदारवती योग्या नवे वसा मिथं मन्दारदेवस्तु परमेत
त्यिमामम नहतमध्ये पुत्रे च कास्मि वृथं कटष्पना यद्वेतमका से मेब्रकन्यां तां नस्य याचितम् राजो मंदारदे
वस्य हंसद्वीपे विसृष्टवान् इत्येव दत्तदेवाख्यस्समहासेनभूपतिः दृष्टा सुन्दरसेनेन लिखितं तत्तया हस्तेचि
त्रपटे तु स्वरूपात्कथंप्रदर्शकम् सदस्तमनंगानाप्राप्ता पुष्पितं दृष्टुम् मेदस्वादिस्यदर्पतः शशांक
पुं समहकं ततः प्रवहणारूढो हंसद्वीपमवापतन् दिने मंदारदेवस्य दर्पेतत्स्समन्दिरं दाःस्थेराव बि
तस्तत्र प्रविश्यातविलोक्य सः यथावं नदत्तपटं तोदनकोपालिकाभ्यथानं संदिष्टं तेन महाराम महासेनेन भूप
जा देहसुंदरसेनाय मत्सुताय नितां सुताम् पटेऽभिलिखितां साहि कान्त्यायत्याभिधानया ता
यस्याकन्याकारत्नमित्यानीयेह दर्शिता रूपानुरूप्याश्वासाभिर्नीनेक्षे लिखितं पटे रूपस्तु
न्दरसेनस्याप्यत्र प्रहितमीक्ष्यताम् यथा च सदृशो वर्यो
भार्यास्ववसदृशो विना ॥

नेच्छन्तु वा हमेकां च तन्वता स्यात्तु कारिणी इति संदिश्य दत्तेमे पद्मा राज्ञा यमर्पितः हर्षणतायस्ता देवसयु
ता माय वीक्षिता एतद् हृतं वचः श्रुत्वा देघो दानाय यचन्द्रुपः मत्तो मम दारवंती देवी तस्याश्च मातरम् ताभ्याम
हृतं हृत्वा दाहहस्ताविद्य पटेचमः तत्स्येष्यमाहितः इच्छां ना त्सो देनेमवंजहा जगाद च मम नारायण पुत्रेण यदि
युज्यते तदस्या अयनि मांगल्यता याः सफलं मम सुनेन रहिता नैषा राजनेनाम या प्यसौ कान्या ह्रिनी विनाद
मेकश्च हस्यो ह्रिनीर्विना इति रात्तो दिने राज्या प्रहा वभ्याम तीव च सामं दारवती जशी मधी मदनमोदिता न
स्याविचपट्यम्लानिश्चलोत्फललोचना यथि एते नवमूमेव विनिदलिखितेव च ततोऽसं दार देवलासं तोह
ह्रातन्या विद्युथाम् सुगांकृ सैवतट्टानं मतेहनमपूनयत सुमोचुः शादिणोन वप्रतिहतं वसन्तकम् विश्रु
मारदत्ताश्च मदा मेन तदप श्रति जगाद वो भावा पिंगोग्यातमलके श्वरम् ममवाक्या न्महा सेन राज्ञान वृद
तद्गतम् सोहार्दे नमहात्तावत्कन्यादत्तातदूच्यना तत्तुवः किमिहायात्नु किंकन्याद्य ग्रहीयताम् इति राज्ञा
कुसंदेशा ततः प्रवदन्तोन नेमो मदयथयन्तं हृत्वा वृद्धि मार्गेण सत्वरम् शशांक पुरमासाद्यततः स्थलपथेन
तौ प्रापतस्ता पुरीं मद हाम लेका मलका मिव उपेत्य राजसमाध्य प्रविश्य च यथोचितम् कृत्वा दं महासे
नराजानं ता वयुश्रुतो तवमंदार देवोऽयं प्रति संदेशमूचतुः राजेन तस्य मव श्रुत्वा तत्फलोत्साव पूजयत् एद्गु
चक्र त्यात तम्मतं तस्यात्मस्मिहहतततः लग्नविवाहपशक्षतुतो मगुणकाल्पः तेच मासन्न यपुलपं वंस्या
मासिकां तिके लग्नतमेवदत्त सम्पुभंवधाव रस्य च तस्मिंल्लग्नविवाह वसन्तोश्चप्रेषणतदा इति मन्नावदे
वयं संदिदेशालका पतिः हस्तं मा वदनस्य तेहन्तास्यापरस्य च वेदस्वा ममि यानुस्यस्य सले विमिलियमः
तेवह तौ नततागता वालो विदत्वा नत्य वन्तत्त्वे हेत देपवरमाग्र तम्यस वेमा शमनः मापि राजात य स्त्रावद।

ह्रि॰
क॰

२२ १२५ 534

स्वामिन्नमविंतम् व्यस्तजनं मदमेन हृतं मस्वामिर्नोनिकम् प्रत्यागतेलकां न स्मिन्नतकार्ये विनिश्चये
तयप्रतो ज्ञात्वैतमस्तुः सर्वं प्रभयपदृद्येषाः तावस्त्रदेमदीघमायाकचित्रपटदर्शनात् ज्ञातानुरागामदा
रवतीतंचिर भाविनम् विवाहलग्नं तु ह्रानतावन्कालजमामहा श्रेयस्यानुत्सकागाढं सतेपमदनो
ग्निना श्रृंगारवर्षमेगेवचक्रनेराणिलपत्तम् पथिनोपत्रशय्यापि मंतमसिकतालवः दीप्रदावानल
शिखाः सर्याश्चापि मृनयः नमाः सदेरमेनोत्कचेतसोवनजातेः मौनस्यावति तादाविरहज्वनमा
श्रिताः शुकेलामसखो हस्ताह प्राहेयमुवाचसा सविरहे विवाहो मे न चशकोमितविना वैरोप्रतोदिते
कालमन्नकार्थितानमम ह्रीटपाण्डुकालवृविधिज्ञा चरातिविधेः तदत्रमध्येकावेनिकिंकस्यहम
विष्यति तन्मेमेतदुयमेवनिवर्दतोविरहानरा जगाममेदावतीमधः सविषमोदयाम् तदुह्रातत्साधोव
कायाश्चरह्वानयाविधाम् सभार्यो मेत्रयामासतामिलामहमपि राजासमित्रमस्माकं महामेनोत्काप
तिः यथावमदारवती कालेमाकु मिहातमा तन्काश्रुपायथा वाल्लनचैवप्रेष्यतामियम् कातानिकश्या
प्रस्यादिकालहेयंसहिष्य इत्याला च्यसमाप्यस्यतामदारवतीमनाम् श्रीष्मवप्रवदणमयनामप्रति
ष्ठहाम् शुभेदनिततोदेसद्दीपादमुपिवल्मना विवाहरेतोविधिवत्ततनतीकृतमंगलाम् विनीतमनिना
मानेमरदत्वासमंविताम् राजामेदारदेवासोविनसजोलंकाप्राति नमोदिनानिकतिविधावत्सवद्धणेन
मा प्रयातिमदारवतीराजपुत्रीमहोदरा प्रकस्मामावडमस्थाणजेजलदनस्कंरः समस्तावेमनतह्रोग्रेक
पावाशरोलवः तामस्तदरमाकृष्यविधिनेववलीयसा वातेनतस्यावहतेह्यमानममज्जत मयत
स्मिन्यरोवारेविनीतमतिनामह ममज्जतस्याः सकलंभीजं गारमहोदयो सानाधिनाराजपुत्रीजीवतेस्वा॰

सिंचाङ्गना उत्क्षिप्य नीता निर्घाणं कदेहि मावेलातटे तत्र ह्या क्षोपातः कथान्तु स्वैनोर्मिं गणशायणां वने भवि
तव्य स्वनामा ध्यर्द इष्यते वनदप्यनाम् ततः मानाहशो ज्वलविह्वला विजने वने दृष्ट्वा काकिनमात्मानं दुः
खोत्थाव पतत्सुनः कुपोस्थिता स्मिन्ध्या मा क च मे स परिच्छदः कुविनीत मति हेतमकस्मात्किमिदं म
म मन्दभाग्यायाः कृगच्छामि हा हतास्मि करोमि कथं उमा विना हतविधे किम हे जलधेस्तया हा तात हाम्ब
हा हाय पुत्र बालका पते: मामप्राप्य विपद्येद पश्य किं जायसे नमाम् इत्यादि विलपंती सा मंदारवती
प्रशाम कृन्दितानस्काभिच्छिन्नहारमुक्ताफलोपमैः तावस्म नामितस्तस्या मञ्जा श्रमपदा मुनिः श्रीजनाममम
तेनाग्नेः स्नातं जलनिधेर्जले सबालब्रह्मचारिणा उद्दिज्ञायमनाख्येया सुवेत स्नात्पिलस्याः स्मुश्रावरुदि
तध्वनिम उपेत्य हृपयातावदर्शनतनयाग्रतः पृथध्रुच्छामिवमृगीं दिव्यां दृष्टिमातलोचनाम् कात्वं वनेच ते
श्रुभिः कथं कस्मास्वरोदिषि इति तांच सपर्यक्षम हर्षिः लिप्ययातारा ततस्लं सह परदृष्ट्वा सा मंदारवती
शनैः श्राध्यास्या कथयत्नसौस्व हृमानं नृपानता प्रध्यस प्रेणा यायेतां मते ताम्विरसवीत् राजपुत्रिविषा
देनहानिधृतिमवाप्नुहि गिरीषधपशालानीता राय तेन कश विलम्बः स्रपेत्ते नेहि विपदः किं पेलवमपेलव
म् भवती त्वचिरा देवपतिम्प्राप्य्यत्यभोषसितां तदागच्छाश्रमं तावद्यतिहव मिताममम् तत्रान या स्वन्म
तयामहाः स्वस्वगृहेहा यथा इति तामममाश्वास्य कुत्वा स्नातं मत्वा मुनिः तिनाय मंदारवती सा श्रमे स्व स्वना
न्वितः तव सा संध्यता नस्या भूर्दस्तं गमकालिनी पादि वयो विनोदेन तस्यर्षेस्तनया ताविता श्रुत्वा तेव बालका
यादिनानिगणायन्मदा तस्या सम मन्दारवती विवाहदिसामुलः कालेसुदतसेना पित्रिवन्कवकुणा नयुत
श्रामी दारवा स्यमानः स्वमिव षेडप्रभादिभिः जमा स्नेलग्रहिव सप्रत्या सद्वेपिता तपः तस्याश्रा २

द्वे.
को.
५३५
535

सर्वोपंश्रतिव्यथात शुभेक्षिचलन: प्रायात्कृतप्रस्थानमंगलः सैन्यैः मन्दरदेवः स्तोकमध्यपन्नस्तपात्मजः
गम्भक्रमेणासमाप नष्ठः स्वसाविवान्वितः नोगाभवणासं वोधेः सश शाकपुर्दे पुरम् तत्रस्थस्तु ततो नात्वा श्रु
याचनोत्तमः ऊढामेदेन्द्रादित्येन संविवेशान्तेगेः मद वात्सायमानेच्छपश्चाः पोरस्त्रीपदृष्टिनोत्सवे समाम
मादचाङ्कच्छवारोणा राज मंदिरम् तत्रोप वारितस्तेन मदेन्द्रादित्यभूभृता प्रतिपन्नानुयात्रेण सविश्रम्भ
मनाहिनम आपिवारिर्पिमनोयनामदेपाम्रुयोषिताम् नवोढमलमहेमलज्जासाध्वसशालिनीम् स्था
लिपमानामामे तिलपंतीष्टाणयांवृताम् इत्यादिभिर्नेपथ्यैर्यामिनीं समनोरथैः प्रातश्चाचैवनगर
स्योपयितामसैमेनिका मदेन्द्रादित्यसहितः कृतेवातिनिर्येयेयौ तत्रतेनसमंमदाजा स्वयंधवटणांमदत्त स्था
नेवादेकमग्राम्नुदृणा स्वसाचिवेष्टुतः द्विनोयस्मिन्नवदणराजपुत्रः परिष्कृदम स्ववपनेयंमातेनसमा
रोपितवास्नमः ततोमकेप्रवहणवलवानधजपटे यामेशायपन्तेलदेतिशादात्तिणापाश्चमम् दिवष
हस्मयातेपुराकेताम्राम्नुधीनयोः श्वकस्मादुटम्मनवमदाक्षुम्यातमारुतः शुरेवाणुरदेवोयमित्याम
यवशादेव व्याहूर्णातेसमनलयेत्तद्देवनताजयः व्यस्तलाश्चमग्नृर्वातोदयोतरंगापुषः वारियौवाद
तिवयाभावाकालेक्रमादेव ग्राक्रेटनसमंमदमेरत्नेरवैमसाध्यये प्रयत्नेनमदापालेकर्णियावेमरुमद
मस्कावेनोविनाशात्तिःसदसवैःससंप्रमैः त्यिलासप्लवेलावदास्वतिरवीभूमवतः तदेगात्तिमविवि
मेनागावयेरिवांपुयो प्रभ्रमनः प्रवदणापुटहृदवनेउभ ततः मन्दरसेनस्तहृष्टायैपादिवासनात् चलित
तामवावेटमदेन्द्रादित्यभूपतिम समापुरोपवकाउेवः पुलयायमपास्यितः तेचशकोमपटेदशितिया स्यात
मानमेपुयो रमकामानवीयेणवहृदापारिकांउन मराजपुवेजलयोनजात्मानमपातयत तहृष्ट्वातदयस्या

लेपं च चेरुश्च भाटयः महेन्द्रादिग्मसदिलस्यैवात्मानमहिषेन् बाहुभ्यां च नन्दनं तस्तेन द्वीस्मगतनसंभ्रमाः सर्वे यानव
तोनगम्य विहिमा वीचिवेगतः त्वग्गास्त्रयोनैवपवनैनिः शाहालितोमुधिः दर्पोपशान्तकोपस्य सजुनस्य समा
नतो नावस्त्रवानेनकृतोप्यान्तीनो यानयायिका सा पंसदरमनो वसादिनो हस्तुरूहिना तामारूढोहं चैतेन स
मैनेनसमंत्रिणा मनोविनयमयघोरसदोलाभिवायताम् ततोदिशमजानानः पयोमयमिवाखिलम् प्रभूह
पोरुषः पश्ये देवतां शरणं तदा नावा मे दानुकूलेन देवेन वनभास्वता संप्रेषमाणा यातीवप्रापितो भूमिरिमां
नैः तत्रतीरविलग्नायां तस्यामात्मद्वितीयकः स्थलेचजीविताशां चसमनप्याहूतो हतः नचस्य स्वसमस्ताश
हस्तुरूहिमभाषत इमौ तौ प्यमुधैरेसपातालाप्युपागतः यतो विक्रमणा किं नेनवचाप्यावपराक्रमम् वेडश
भभीमभ्रुतेसविवोलालसयाविधाय महेन्द्रादिग्मवदपति तत्त्वाकारणवाधवम् विनाप्यसवेवानधुनाकाशोभा
तोविमेनम इत्युक्त्वेनतमेवीर हस्तुरूहिमगादमः देव वेपर्यगदहार्णतेजानेकल्याणमास्तिनः यद्यास्याव
नष्यानेपि तरेधुजातवारिधिम् शावकादिकेनतिष्ठेनवडहोनामिधतेगतिः इत्यादिततयावमे हस्तुरूहि ब्रवीति
तः तावदामगमनत्तलिवक्तानाधैनापमातृभौ तौविलोकविधूसने गनलधडमपधेमच परिघस्यवदमातसाधु
मद्ययमवतः समनेनान्ययाभावबलिनः एवंकमणः प्रायेदेषाः तमाः कानेसरवेडः खेप्रदायिनः हारित्मि
स्वतोडः खेधीवः सहस्तमाचरेन माहिप्रतिकियातस्यनुयोकः शान्तनवस्तनोः कल्याणलवणस्वासिभा
वावर्पंशुभ्रमव इत्युक्तो तेसमाप्यवास्यनि सतः स्वाश्रमसनी नृवकाश्चिस्त्रदिवसान्यतीदन्सरपात्मजः त
स्यासंदरमेनाघहस्तुरूहिमभाविनः सचोतदेवतन्मश्रीदोभ्यांभीमभ्रुजोमुधिपम् नीत्वाविकमणाकिस्त्वेदा
पृथुकृमापतनसटम् सस्मदडनेवतातमोघोत्याशावशास्त्रतो महादवीविविधाननिस्त्रिंशानीडः खेमादितो

बृं
क

५३६
536

शोषा''त्मविवेकोवंडप्रभञ्जापकमो गतामुदेहं ज्ञादिनस्तनये वा सौर्यवारियम् प्राप्तो मंदरमेनेतमवि
णाशाणडः (विना प्रभञ्जलब्धवहनात्मक्ष शोकपरेपशुः प्राप्तेभ्रगाजननयेष्ठशोचन्त्वनेषुसा प्राक्षे
दैकमयीज्ञत्वेगुरीप्रकृरितम'' दितप्रभा महासेनरूपप्राउमतदेवीकानिशम्यतं मनोदतनयस्यागो
जेह्रातनञ्चलमागुप्तः देतस्यागोयतेनच्चमदेवीकेनिवायन् मविवावचनेनैतस्मैतदर्शितागोपपणि
मिः ततः मञ्जरीवाहेसत्यमप्राप्तनतेनदपः सैनोप्रहृतिर्निविवानत्सपणचात्समाउगः तावन्मेदारदेवी
पिहंमहीपेसम्भ्रणीतः तामानडेहिनिम्बाखिपातेदतमञ्जुष्यत शुश्राववचालकाशामजामाह्नमविव
ह्यम् महासेनरूपचाप्याधृतप्राणानपः स्थितम् ततः सापिमताशोककातरीमरणायमातृवा
वितोमेविभिमैलैलेभुम्रल्लभरोदघः महासेनचपस्यागात्यासेनस्यात्वकाशुरीम् ममडः एवस्यमदि
तोदेव्याकरूपमेनया यदिज्ञातमनोदंनानिम्नयःसकरिष्यति नदेवाहमममेतेनकरिष्यामीतितिततः
ता' विज्ञातमेदारवतीहृतांपिकडः विना महासेनावनीशेनसमागमस्यावगोच तेनैवमहतसामीत्रप
मिनियतोद्वियः मिनाशीदर्भशयनोहमदापपवेपिमः एवयाज्ञाविकीर्णगुतेशुसर्वैखितसततः मा
हतेनैवपर्णेगुप्रस्यायस्याप्रमानतः देवान्नदरमेनोत्रमतेग''प्रमस्यमः तमप्रापार्तिकयचसाम
हारवतीस्थिता तचनानारमानेकपरिपक्वफलानतैः निरुहतोरंनकृभिदेहर्णास्तजलेममवा। प्राप्त
लोस्मिन्कृतमानोभ्नकमाउफलननः हच्छउहितसहोगतामोघकावनतिम्नगाम् तस्यातीरेणगच्छश्र
लैगायतनयाष्ठतः मगुष्पावचयावग्राहपुवान्तनिकमकाः तासामपेदर्शकाकन्यालोकेकम
दीम् कान्तापकाग्र्यांपतीं सोन्वयेवाविलेवनम् विलोकितेनउवाणाहृतनीलोत्पलादिशः तन्वती

चरणाभ्यामेव वनेऽनलिनीवनम् केयं मदस्खलनयनमेद्वर्णीया किमप्सराः वनश्रीरथवा पुष्पलग्नाग्रकर
पल्लवा वहुदिक्षांगनामंगसिद्धाभ्यामेन वेधसा एतस्या निर्मितमिदं नूनमन्यत्तु नेवपुः तस्याश्चाप्युद
रेष्यपाविद्ध दृष्टाकृतेर्वेदा प्रियायाममममंदारवत्याः सर्वभवेत्किम् कथं चैतेन कथा दसमवोपके
नद्धनोनानतवम् तज्ज्ञानामिमहे केयं कुतः कुवेरभामिनी इति राजसुतसंचरदृष्ठवुद्धिं नगादसः दृष्ठभौ
श्रदृष्टा तां वरकन्यां तदाब्रवीत् अयं देवदेवकाम्यस्या वनपुष्पमेयथापि तारको चीकलापादिमगिराभ
गोष्ठियं नचेदं ज्ञायते रूपमीदृशमार्यं चकानने नहि व्याराजकन्यावाक्यं पानर्षिकन्यका उतिष्ठवः
लग्नं ज्ञातमेवेति दृष्टवुद्धिना उक्तेऽनेन तस्यतत्क्षणपारपानतरिनावभौ तावस्त्रोऽप्यत्रपुष्पाणां मंत्रक
न्यास्तयाम सह वरकन्यका याऽस्तां तं समेतमवाप तत् तच्चतामसजलक्रीडायां प्रह्वमाना सुविशेलशात् गोर
णां गजरदहैवाथ वरकन्यका तद्विलोकैवतत्कालं कन्यास्तास्तत्र विह्वलाः वक्तुं उद्यतानाह्वाय धूंचापथ
वनदेवताः एषा हि मंदारवती सा लीनपामप्णोकितम् गोरलागन्यतरमोरदहीना हा विपद्येत एनक्षुनेव
किमेवस्याश्चियेति प्रधावमः इतमेदामेनेत्ययाहं तत्किकथावद्यीन रत्नयोरिवमुवोनस्ता सुना मत
लिथ्यावयसि श्रास्यामसयामामवतामममन्दारवतीनतः मापितोरांमयाद्दृष्टा सभंगतमचिंतयत् महा॰
त्वाप्राप्तादः कोऽयं ममभाग्यविहागतः चित्ते स्वस्मरणप्रभावाच्चिरदृष्टस्यतस्यैव प्राप्तो शास्यालकाराजवव
युष्पमज्जन्मनः अपिनाम समएवस्याद्विधिरयमत्रं तन्मम ईदृशः सविदेशस्य योनास्याम्भेकदा वन॰
नवाप्त पुष्कराणां तस्यात्तत्पुष्पकममायुना उत्तामितदितः स्वालिभवनसेमदात्मने इतिगर्वं रथसदा॰
वतीप्राहस्मनाःसतीः प्राणमेनेनमदाभागामेनयामापुनावयम् तस्कुमावडमायागीनामपुवणमा

रा

हे॰ क॰

२५ ४२० 537

ततः प्रागनुक्लिन्नसंदेहो राजपुत्रः प्रागनक्लिष्टसंदेहो राजपुत्रः सततस्मरणेन एकां मन्दारसेनो चपश्यत्स्त्रा॰

ख्यायतां शुभे कस्यात्मजासि कीदृशीयं सखीवः कौतुकं हि मे इति तेन पृष्टे वर्तमानामन्तिकस्थैवमभ्यधात् ता

मो मन्दारवत्यस्य हंसद्वीपपतेरियम् सुतामन्दारवत्याख्या कुमारी राजसुतवे दार्थमन्दारसेनायने

यमाना लकापुरीम् मया प्रवदणामभ्येत्यावाप्ति मा वीक्षि भिन्नद्वे आनीने दाकिलशाप्यमन्तगमनिनाप्र

मम् एवमुक्ते तयाद्दष्ट्वा विघाटा फलिनेमुखो दत्यन्स्वर्दरसेने नेद्दष्ट्वा हृद्भितवाचमः दिक्ष्यायमन्दार

वती देवीलाभेन वचेसे सर्वे प्राहित यास्माकमनोरथपथेप्यभूत् इत्युक्तामसमखो सम्याः एकैनी म

निकन्यकाः सबोधयन्ने हनाततः सखीनामनेदयन् ततः मन्दारसेनासहायं पुत्रं चेसुदीर्घमा पप्रान

नमे दारवती रुदती तस्य पादयोः सोप्याश्लिष्य रुरोदैनां रुदती मन्वचेनयोः अरुदन् करुणा — नि॰

काष्ठान्यपि तरुणान्यपि गता शम् तनिकन्याभिस्ताभिः समाश्वासितो द्रुतम् आजगाम मतिंस्तंच मनगोयस

नात्मिनः सोच सुन्दरसेनेन तमाख्यास्य वरणाम् नसम मन्दारवत्या संदेहेन निनायतिंमा श्रममम् ततः कृष्ण

मातिथ्य विश्रान्तमानन्ति हृतेन सुनेर्द्विमुनतमा हस्म राजपुत्रं महामुनिः श्वेतद्वीपे मया पुत्रं गीनत्र ध्या

येनोप्युना तन्मन्दारवती पुत्रो गच्छत्व मलकापुरि नवराजसु तां मैनां परिणीय त पालये सनेतिप्रति

पन्नाद्दिनमध्यमेवामयापिता सुविदेवा न या सार्थे पृथ्वीराज्यं करिष्यसि सविवाहां निनानसं वो अंविता मा

नुवाप्स्यसि इत्युक्तामन्ते वप्ककं न मामे चानभसा ययो मुनिर्थमनयामाकेऽडिहि चामसखत्नलया ततः सुद

रसेनो पि समन्दारवतीसखः दृष्ट्वा हृदि महायाच्छ्रोतां बालाश्रमान्ततः प्राप्यवारीति षण्णां दद्दशी निक

टागतम् केनाप्ययि हितप्लावनजावहनेलत्तु ययावेवाग्रायतां सिंधमोकाध्येलाभतः दृष्ट्वा हि

मवेनारागतस्पतिं तं वीणाकृतं सोपि तीरे तथैवस्य वत्सेन दष्ठौकयत् तां मंदारवतीं प्रष्टुं नरज वीणा वत्स
रमोहितः ततः सुंदरसेनो व्रतामारोप्याग्रतः स्थियाम् नटास्थितः सव्वाणामात्मना यावद्विक्षति तावत्स
कलापारस्य संज्ञां कृत्वा वीणामुद्धृतम् वह्नेन चालयामास पवस्त्रीलोलवः पाठः जुन्दराजस्य नतस्वरेण
नारदेणाचरम् श्रमं तं सुंदरसेनस्य वत्सेन तस्य पपण्नः ह्राषिकमौवैः प्रमुषितास्मी त्याकंदस्यपातुमः
विलपंश्च चिरं मोत्रनगादेहव्छबुद्धिना उमिहमेवबेक्ष्य नापंवीरोविनः ज्ञामः यदि चौरंस मनेवग्गच्छा
वोतेनैव तेना प्राप्तकाले हि कश्रापि तोस्मा हमस्य नेहुपैः इतिप्रवादि नैतन्नकथंचिद्धृष्टवुद्धिना तो
तांस्तुंदरसेनो बोधेन स्त्यागप्रस्थितो भवत् गच्छन्नमाश्रु हादेवि हा मंदारवतीत नमः विलपन्साक्रंदं निशं
मेतमा विरहाग्निना निराहारः सवाष्पकंठः बुद्धिविपरिक्षतः विवेशसोन्मादस्वबामोरेतमद्भवनम्
नवाद्भगतायामासमन्त्पुलमस्य वचोद्दिते नवतत्राभ्ययावत्केवलंदयितामयः उमित्रपुष्णामरणाव
लोक्यैवाराप्तलापितान् श्रागतानाहिप्रिया सांप्रादिति फुलासवलिभु भयास्तवो तिमयाःकिं वदनयत्सलेत
तो उन्नमप्येवत्ततेसा मामितिचाश्रुमालिभु किं व्याहरति मेवा उमन्मयामामंजुभाषिणीम् इतिपञ्च
लताश्च कोकिलाहन्तिनेयापि एवं प्रतिपदं मन्मथाकेनैन धनुना ताप्यमानः सर्वथामन्तलपन
सोदिन स्थिरम् कथंचिद्विनिर्गमनतस्मादारात्स ह पुष्टबुद्धिकः राजपुत्रो धुसद्यापमार्गस्थोमहाव्रवीत् उ
दगुस्वेजगोविष मांसिंहादियद्दान भीषणा सेनामिवसमुद्रदेशादस्य सेनामस्वेषविनाम् तां गाहमानः स
लभानेकायायोनिरास्यायाम् उद्देशामिव समप्रापि पुलिंदे नयना पुपैः भगवन्नपरासासुंधाविनवेः भ्रुक्षा

बृक॰
शशांक
व

४२८

538

न्यस्तून विंध्यकेतोः पुलिंदेंद्रस्या स्यात्रयातस्य वासिनः। दिदेशाविरतक्लेशो नीचात्यभिभवोपि सः॥ श्रुत्वाः
दशोधमेतावः इति पंचाग्निविधि कृत्वे ग्रस्तजटस्तु संपातेषु षष्ठमग्निमहो विधिः। राजपुत्रस्य तस्यात्र पैश्च्या
तमिवेशिते सचात्मनाहितीयस्तान्गृहणायस्थाविताम्। एषोक्वविंशताहस्तु बहन्त्वरीकयावधीत
नदुहाशेष्वनरलेशता न्यहिं ध्वकेनना ततोपिस्व बहुक्षोमस्तु दत्तो निजचानमः। ततःसमवसमापि
ब्रीणितक्लांतमप्रविंनः। वहाकाणदहेमीता शावरैर्लितिविलिपि तत्रकीटामकराकीर्णजालकाशालया
विले सच्यमानाहिमचारैर्निर्मोकैरीनलेविभिः। गुल्मलग्नाश्चलहलाथाघूतानविलोलिताः। श्रुतः
हिमस्थितानेकभीतापत्रजनाकुले निरयानामिवोत्पत्तिस्थाने हेतावपुष्पनाम। सेविणा तदेवादीव
हानीनास्थिताउभौ पीतौ प्रविशतां तत्र हृदटवीणीवाविधी। तमवेक्ष्य प्रभुर्भीमभुज विक्रमाशक्तिको तो
हृदंतोपविष्टायपेतन्नतस्य पादयोः। सोपितौ प्रमस्याभिजानौ केके वाष्पाकुलो ग्रहीत्। ततः शान्तशोणि
भूजनउपवोष्टसत्याप्यदर्शनात्। आश्वासयद्विराधैरग्नविवेधतस्थितेः। क्षुतेडः क्षितिनीकेपावस्य पुर्वजतम
निर्वाणितं किंनपुरुषयस्यवैधासहृहस्तस्मपृस्थितनम्। आगामिसूचानहेपप्या पुलिंदस्तस्य भागमहत्ता दे
व्याः पुष्पपदास्थं वयमृनेदि संभ्रमता। तार्किंपुचागतोस्मिराजनपुष्करोकतोविधेः। ततसंडयपयान हृद
याइंद्रमेवकः इत्युक्तावधनस्य स्यलवैदाललक्षावतास्थिरे कष्टं निरनरोधनमापदांसमदत्तयापि सामा
याचवृत्तं दर्शनासत्रराजानयातनः। तेसर्वे पुष्पदारात्र्यमनीयंतास्वकाग्रहम दीपमालालाक्षलाजिहद्ध
टालीटनमालया बामरूवीरपारमाहोरसम्नमंलयथा तत्रसंदटमनलाटहृदेवीप्रणामसः भक्तिः

हृत्तमनसाम्भवच्छैवंव्यसनेत्तपतत् दानिनोहामदेत्येतृविपिनविनाशकृवर्षिणा शामिनामरमंतापेशणातामयदाशि
ति निर्वापयसमत्रेनलावनेनाम्ह तत्त्व ना हस्तामाउः विदावाग्निदग्धदाविनमानने इतिगाज सतेन तस्मिन्व्या
द् त्स्येवतत्रमः श्रागात्सनपिनेदेवीविंध्यकेन पालिंदगात नेहष्ठु वपरित्तायविलूगतेच्चपुनतः सतान्त
द् त्मेनःस्वावपसान्येवरमभ्यपात सतो मेषपुलिंदे ड्रोविंध्यकेन रूपैतिपः नातेस्यपार्श्वेसेवांयं मेतो
वैनामस्तावेवी नदपदत्त्वनवमक्ष्यमसाभिरिदं किंवन श्रेयात्रिमातिनेनामस्त्वनैदगात्मप्रकाशानत
इतिमेत्रयतेयावत्साविभिः सतपात्मजः नावत्सविंध्यकेनसानुनाभट्टयानभावत श्रेयप्रदर्शयततत्र
वांस्मेमहापशुम हताःसवह्नवोयोपारहस्यमानेनयेनमे नत्कृतैवमसुकस्मदिग्योनत्तूसवः नस्यस्वे
दस्मेनाग्रतइत्येः प्रषितेभुवन सतेहस्तपुलिंदेडः पत्तितायमनागीव वृद्धिकस्त्वकृतश्चनिपपृष्ठप
विशंकितः योद्दयनाकृष्धयत्वसलतेकिमन्वेनयः इतिसंदरिमनेपिविलेड्यस्तुवाचनम् ततत्लसम
गालापात्स्वत्साभिनायसंभ्रमात हाहेतिजल्पन्नपुनौविंध्यकेतःपपातमः हामहाराजपापेनमहासेन
महाधुना पशुपसत्स्वसादानामवितकोहणकृते यते प्राणसमः हतौ नीतोवस्थामिहेदृशीम देवःसु
दस्मेनोयेकृतोप्येवमिदागतः इत्याधालिपंतेराजपुत्रेसवालपनस्था विंध्यकेनपेष्यामसैध्यज्ञाम्भव
स्तुदस्तवः पततव्रवकृयतस्तूर्वं पतिाभिज्ञानवानेसि राजपुत्रात्सितापस्त्राहृतेषांकिंवधामस्थाः नत्कोविद्या
दोहर्षांस्मितिस्तापसास्यतत्रैवसः श्रीनेः सुंदरसेनमस्यवयस्यैर्विलम्भपतिः ततस्तुपादपतितःसगानासे
समानयत् मोमासुदरसेनततमार्विनाविलपुपशुम हतावेनस्वेनानतेसुपलीसवस्यकम् सुमाउपा
वतस्यप्यगावदत्रगणपहिकत् पश्चाचेहागमेनगानपुत्रकथ्यत्तेन महत्वोतकमतस्तिमसतत्कथ्य

ब्रगि ५२

बृ.क.
शशांक
व.
५३८
539

तामिति ततः मृगांकदत्तेनैनं स्वबुद्धेनेन्दु- वणिजे ते विक्रीयमाणा चेतालंशशवैंद्रो जनगारस्मः क्रमंणावतीर्द तो·
यात्राप्राप्तिः कैश्चिद्दुष्टो क्रमेतनगाश्रमप्राप्तिः कैतया तत्रसंगमः कापहारस्य वणिजान्तस्याविश्राम
तः पुनः काचाटवीप्रवेशस्तेषां पहारायवंधनम् कैचाप्यारिभिः प्रत्यभिज्ञा स्वस्यारक्षसाश्च निर्गमः विवि
त्रविषयेतस्मात्सर्वथा विषयेन मः तत्र कार्या त्वया कोन्तापतिचिंतायतो विधिः पश्चेदसमकरो कान्ता
तस्यैतदपि ते भवम् इति वादिनमेवेमं पुलिंदेन्द्रुना गतः निजसेनापतिः प्रीतश्शावे प्राप्येवं स्थातिस्तत्पत्
देवादायपुनश्च रिस्त्रीरत्नवानिरुपवत् प्रविष्टः मातंगजनः कोप्येतामयंवी वणिक् सर्वभुह्रामया
गम्यासमवलेन महानगाः वर्षमप्यसंप्रधन स्तोक इहानीतो वहिः स्थितः तच्छ्रुत्वा किं वणिक्कस्य स्यात्समेत
रत्नोयकिम् इति मृगांकदत्तेनैतां विंध्यकेतु प्रष्टव्यतः प्रवेश्यतामिदैवाश्मोपि चेत्युक्तवतोस्तयोः प्रा
वेशयच्चानपत्नं वणिजं तावयोपितम् तमोहष्टैव तोमोचद्रष्ठ उहिरभाषत सेवं मृगांकदत्तस्य घाटदेवीम
प्रवदु वणिक् हा देवि वमदराय वलना वस्यामिमां क्षणम् गतामपपुण्याभरणा विशुष्काधरपल्लवाम्
इति क्रंदति तस्मिन्नुरटरुवैदोस्य यान्यस्तः प्रियां मृगांकदत्तेन स्ताकं वैसाभसोयदौत ततो विदरमालिम्यम
सयायानलेनतो लातयता विवाय्यान्यप्रियाकृतदन्तान्स्रिरम् स्रयोभीतो मम माश्मास्य विंध्यकेतुस्तवाचत
वणिजे किं त्वयादारा विषवस्रस्य हृता इति ततो जगाद सवणिग्भयगद्गदयागिरा दृष्टामयंदनाशाय
हृतमेषा तवतिला निजनायपथगाभीयनमहस्सेवमनस्विनी वह्निज्वालेव न स्पृष्टुम शक्यान्तामया कि
न्तेनीवानिनदेशं शांतमस्तुः प्रसादिना परिणतमभिप्रनापापस्यानुभृदियमम इत्युक्तवंतमादिष्टव
धं तेनाश्च भूपजा सोपमृगांकदत्तेन सारतस्तवणिजं वधात् प्राणापिकतनतस्य पनोडेकमहाखयत् देवे

दिने श्रियं ते हि गतार्थानगतामवः । एवं संहृष्टमनेन तस्मिन्वाणिज्ये मोचिते प्राप्तलाभेन संतुष्टयषेष्ठकृ
पुण्यागते सविघ्नके नगरापनाम महारवतीरुपः । पुनः संहृष्टमनेन स्वहृदेवी संदिरयपो तत्रादिपण्सदे
वीनां स्नानं वस्त्रानुलेपनैः समाप्य महारवतीनद्यां स्नानमलंकृत्य संहृष्टमनेन समपवर्णवासने श्रा
द्धेन वियत्सामान्यकाम्यगमदादिभिः वह्ने न योग्यदम्पतोः संगमाद्रुणाम्स्तवम् मगान्भ्रदिताशोध
प्रहृतशावरागेन प्रथमसंदर्शेन तत्क्षम सपुष्पमम्प्यान् च्छत्र गौमें सिद्धेवयष्यिष्टनदिता धुना या
मावयम्बनगरे नानायशेष यथाशुनन् लोकविहारसहितानमहागमनशासिनम् इत्युक्ते राजपुत्रेण सनेनश्रा
वेश्वरः तथेदमसंदेशो लोकविहारं विसर्जयान् सलोकविहारको यावन्नाशाम्भोमलकाप्तरोमं ताववज्ञ म
हामेनः सदेवीकः सभ्रपानैः तस्यसंदर्शेन सप्रहृष्टमत्ताने दुःखितः अग्निप्रवेशायोद्युक्तः शोकपाय
नताश्रुतः अम्भकिलानृशोवाद्रिः पोषैः परिहृतो विलेः तं दृष्ट्वा ममहासेन रुपतिर्लोकविहारकः उपाज
गामशावरोपाध्यात्मवादितात्मकः पृलीलमोपञ्चाणिलेनावगवद्धसुयंजेः प्रणामः कदाचिनिवस
ने बिल्वपत्रमपूर्वयत् दिक्षाधवधेसदेवप्रसहारवतीयनः पुत्रः संदर्शेमनसे निर्मला पाम्मोपिमा
गतः अम्मनम्भाविघ्नकेनाः सोदश प्राप्तांतिकं प्रभा तेनैवमाकम्मागतेम प्रहृतः प्रेष्यमाणुतः इत्यदीर्य
वतस्मात्वयातः पादांतिके न्यपात लोकमभिलभ्यपाललोकविहारो दुःखप्रवृत्तिः ततो हृष्टेनैः सर्वैः कृ
तेकलकलारवे लोकेवादिते तात्तेयथाहमेमहादुते सतं हृतपलोकविहारसत्यकपाकः कृतास्ववः
राजपानीमहासेनरुपः सर्वैः समाविशात् उन्मवभ्रत तोमपुः म्नेसलस्याराभिष्यतः अग्रेताभविते

बृ.
कथाशो
क
५०

540

मायाद्वंमदीपेणवाल्वितः। वचालचलत्वंगेव वलेनस्वामिनं तथा अमसमन्दभीतेव चकम्पेवसुधाय
था तावत्सन्दरमेनोपिस्वगृहाभिमुखं ततः। प्रतस्थे भिल्लपल्लीतः समं वेगवतीसखः। वेयनागा
वलस्थेनतेन विक्रमशक्तिना सख्याभीममजेनापि युक्तिमहदृष्ठतुहिकः। वानरंदोह्याद्वृढः स
हितो विंध्यकेतुना पुलिन्दसैन्यैः पृथिवीतन्मयीमिव दर्शयन् गच्छन्कतिपयैरेवदिनैर्मार्गं दद
र्शतम् पितरंसेमृगावायाने सपरिच्छदवांधवम् ततोवत्सरतनुरगात्मानन्देवीहितानृजैः उपेत्य
पादयोस्तस्य मवशुमपापतत्पितुः। सोपितंपुत्रमालोक्यगाढंवेकंकमिवोदधिः। स्वात्मन्येवनमाति
स्म हृषोल्लासतरंगितः। दृष्ट्वा च मदनावर्तीतां याता वनितां स्नुषाम् आत्मानं कृतिनं मेनेकलेवेवन
नन्दच तांस्तदातीन्दृष्ठ्वा पाशीन्गृणानानुचरंमेत्रिणः। ततोपिकंसोम्पनन्दाद्दिन्यकोनंचनेन्दपः। अ
पमन्दरमेनोपिपिप्रातनम्निवेदितम् ततो मदारदेवंनस्वगृहं समन्दपरं सोवहर्वागतोदेवंकुत्रम
व्याडुपराक्रमो दृष्ट्वाद्विलेरोमत्तिवाहणांम्मेनमनोरथान् तत्क्षणं वाच मोध्यागान्मदेहौजातदम
भूपतिः प्रांशोकप्रतः पीत्यादयनदृष्टामान दृष्टुलः। प्रथितैः समं सर्पैः सुन्दरमेनः सराजकः। नदुद्
ववरश्वरश्म्यो मन्दारवतीं वदह्यितास् अलकापुरीमयासीद्विनुवमत्ति यादवोदममाचूर्ण। सक
लम्सरह्विनिकेतनम् भिम्पिष्ठपुणजनतान् तस्यां चबलतायनसम्प्रिताभिर्नेचोत्पलैः। पौरजननाग
नाभिः आकीर्यमाणाः प्रियया समं ततः सराजधानीं स्वपितर्विशेष आनन्दवाष्पाकुललोचनायाः
प्रणम्य मातः स्वरणौ चतत्र सराजपुत्रोखिलवंधुभट्यावृदाः सवेतं दिवसं निनाय अथ्यापरेपुर्गोम

कोपदिष्टेलग्नेवतस्याभ्भिरकोद्दिनेनम नगाद्दपार्थिननकार्पितायामन्दारवृत्यानवनायसूनवः

ददौवतस्मैस्वपुरीमहार्घ्योएषुत्रकोमदरदेभूपः दत्वानिभ्रयोसिनिजेवनाभ्यशीतःस्वदेहोनर

कालभावि वकारवेष्याविभवान्तपपिनामहामेनन्दपः सतस्य गुडरपात मोविनवंपनस्यम

होत्सवेहृष्टदिवएवर्षे दष्टावमंदारवतीसमागमात्कृतार्थता मंदरमेनमागतम् प्रमोदमा

मेव्वचतविवाहजं प्रगीतदत्यविविलोगनागणे ययोमहामेनमहोभ्टताखितः स्वमंडलमन्द

रदेवभूपतिः शशांकएवंवपुरंमपार्थिवः सविंध्यकेतप्रमहावीपतिः ततोव्ययातेषुदिनेषुम

हत्सुशनाष्यियसंदरमेनमात्मजम यवेदयात्मेचतिवेषपतेतितेववंमहामेनदपोनगामम: मे

धाप्यरात्मयसंदरमेनदेवः सोपिसवाहुवलनिर्जितवैरिवर्गः तेर्मेचिभिःसहमहीमविलाश

शासमंदारवत्यपिगामपमरत्नमादः इतितवमरलोरेव्याख्यायकथ्योमदगांकदमाय सवाज्ञमे

नवामामसविवानिजगादतंभयः एतत्सकेवामनिराश्रमांतः कथाङ्गतंवर्णितवान्सभानः कथा

वसानेवदयालरम्यानाशामयमैवमसावबोचत नम्रचकाः सविषमार्गणाउमवाणिः हृष्णार्णिधोर

हृदयाःकिलयेमहंते तेषामवंतिपवमिकमभीप्सितानि नाम्यायगलितसत्वविलमचेष्टाः तन्मा

दिमात्मजनविलवंमाप्रयातपुष्पाकमप्यर्थपतिः समरांगणदत्तः संग्राम सर्वसंविवः सावेरप्रिय

ध्याराज्यंकरिष्यतिममेत्यशशाकवत्या इतितेनमहप्रियेणोत्तापतिमालेख्यानिषांवनतनीलावलि

तासनतस्याशुमादवामाः कमशःकाननमेतदध्यविद्या इतिचातिरुपात्तपावतमाः फलरतोपि

बृः
कथाशो
व
१५२
541

णानाथवृत्तमेतं श्रपितस्य फलत्वमेव यातास्तपःप्रसादेव तवाद्य मोचिताः स्मः इत्युक्त्वाकेतागणायोपनी
तोहन्तोमायंत्वद्धियोगेवतत्तामम् तीताशापेवाधुनास्माभिरेभे युक्ताः सर्वैः कार्यसिद्धये याहि एतत्स्म
गादन्तोनिमसचिवाद्याग्रमेन ततः क्रृत्वा लाभेपाशाक वत्यालब्धपूनिस्तचनोनिशामनयत् इति
भट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकलंबके मंदारवतीकथायां चतुर्थस्तरंगः स्यादितप
कोमरेपातम् ११ ततः प्रातः समन्त्र्यायनस्मादरमत्तदात् मृगांकदत्तः सचिवैरेणाघमिलितैः स
ह युक्तः श्रुतधिनामेन प्रायाउज्जयिनीं प्रति शशांकवतीप्रेप्सुर्नेत्वा तेविन्ध्याद्रिहुमे ततस्तास्ताव
नभुवोभूयेनेकपातद्रूदाः तमालश्यामलाभोगाखवानामनिशा इव श्रमाश्रविवरद्रीमसत्तेभा
भग्रकोचकाः विपरीताजनेनाकाकाविरावनोनिभाः गिरीन्द्रकन्दराश्चैवमस्वाप्तपथ्यवतीरपिक्र
मतवाश्रिता शान्ते मतिभिः मेदिनीतापि स्वतिक्रम्यसमाहीवः ससर्वैः सचिवान्वितः प्रापउज्जयिनी
पुर्याः सात्रिकक्षिप्रपात्मतः तमारागंयवैतीपाप्य नंदीस्नानं हततक्रमः तीर्त्वा चतां महाकाल श्म
शानं प्रापमानुगः दृष्टपातश्वनानास्थिकपालप्राकलाहृतं भूतमात्रषंकेकालकरालेवीरसेवितं
वहुभूताण्णकीर्णमाकीर्णडाकिनीप्रियम् महाभैरवमासमयविना भूममलीमसं तदतिक्र
म्यचापश्यत्सतातूर्णपुरात्मनाम् पर्णमुज्जयिनीं रम्यां कर्मसेनेनभूभुजा अपिपृथुनप्रतोलीकार
तिभिर्विविधायुधैः प्रवीरजनसंताने कराजपुत्राभिरक्षितैः गिरीं द्रशाखराकारैः प्राकारैः परि
वेष्टिताम् उद्ध्वगाग्रमविताने हेमस्वपरथसंकुलाम् विलोकयताद्दृशीं तावत्सर्वेनाप्यतिदुर्गमा

मृगांकदत्तो विमनाः सचिवान्स्वानुवाच सः । कष्टं ह्येकैकशो भ्रातैव मम भव्यस्यागतस्य मे प्रवेशाय वनालीढप्रिया
ग्रामो ऽनेकाराति: तच्छ्रुत्वा तेष्वेवाचख्यौ किमेषा शंसि भाति नो अस्मात्कस्मिन्यत्नाट्टैव बलसाध्या महापुरी उपा
योऽत्र विचेतव्यः सर्वा विशेषं भविष्यति दैवेनैव तु शक्यं तद्विदिष्टं विस्तरेण कथं इत्युक्तास्सचिवैस्तस्यानग
याद्विस्तरेण मृगांकदत्तो दिवसान्कांश्चिन्न तस्याः परिभ्रमन् । प्राक् सिद्धमथ वेतालं दध्यौ विक्रमकेसरी
तन्मेधीवाग्र्यभवनामत्वियाकर्षेणक्षुधा सोऽपि हृष्टस्सविः प्राप्तरूपगीवोग्रजाननः । महाबाहुर्ग्रन्तनूकाला
वेतालः स्वकर्णाकः यत्नतच्च प्रवेहृय वशपाकजगामनतं शम्भो वरानो नरी नाज्ञामन्तिय प्रापाविधाः स
घ्रामास्येहूतो विघ्न प्रवेशोन्मादिवेतनमम् मृगांकदत्तेक्षुनाथिनीतिसेतोः सोऽब्रवीद्बहुजः किं दैवनीतिनव
सोऽप्यत्रानविक्रमस्यास्ति स्वगुणैनरमप्रत्यमनः कस्मै हि विक्रमः एकैकस्मिन्वगयाहि द्वारेक्षमस्यावनक्षपि
हेमराणामद्दस्वेदेवानितो पञ्चविंशतिः रथानां दशलक्षाणि च पदातीनां नादिवानिपाम् सर्वदमानोराशीर्थं
विनापि ह्यानडोन्नेयम् तचः कतिपयानां यत्सहमाद्यप्रवेशनम् पौरपतेगोहृतिःसा नाथो सिद्धिस्त्वकावन स
मेनापि चवनात्वेन गुताबेमसिंयेषी दन्तिनापादगुद्दन्तहिरोधोपि बलेनयतः तन्मायावहुनातेनपुलि
न्दपृथिवीमता सुप्रदानमवग्राहभयाधातेनहारणात् तस्मिन्बर्णबमानेगराजेनानिवलीयसा तेन
दुर्गोपिशावेन तत्स्वेवपान्वानिणा करानराहतेनतथा वालमत्रवस्य वारिणा शक्तिरतितसेनसेनतेनविक्र
मशालिना सर्वत्रमवलैः सर्वैः सेनयूथैनदिमतः सम्यकल्हायसेपनः सापयेन्स मोहितस किरात
रानः सवनेहतागमनसविदम् मायावहुसमातेगराजाहेवागतोधरयम् मन्नत्रेनसहवालेसवित
सहितातासा तेन स्यमातेनपतेर्दिष्टहस्तिनापाश्वगाम् निवासको राज्ञामः करभग्रीवनामकस्

बृ°
कथाश्लो
क
१५२
542

नैवेवाहं तवाज्ञाकिंकरान्तः पातिवत्सलितः ततः संभ्रमयत्सर्वैसौ रयोगः सिद्धये प्रभुः कृत्वैतत्तु नयथेवो क्वम
ध्येवत्वान्नमेमनम स्तगाकदतः मामात्वल्लेयेतिस्फुटयेनवाम् स्वन्यप्रुस्वनमस्कृत्य गुणिवंधर्हतोदयम्
प्रदृष्टिमाणेविसवस्यनभोनिसाधगोरथिम उस्वालतनोविंध्यपार्श्वतदक्षिणप्रति तस्य उगौ पिशा
वस्यमांतेगेडस्यकेतनम् तस्यांचिणश्वसत्वाद्भमेनाभीमपराक्रमः गुणाकरोमेघवलः संमविमलबु
द्धिना सविचित्रकथस्थूलबाहुर्विक्रमकेसरी प्रचंडशक्तिः कृतापिरेद्दससौम्येमनवतः तेःसस्र
मोतिविस्मेतिणानिजचेष्टाइवाटवीः गाहनोऽथ वनोद्देशान्स्वाभिप्रायानिवक्रमात् अतिक्रामनस्प्र
त्तीवतकमलतिशाखयः प्राप्याद्रिशाढंविंध्याद्रिंतिनचितमिवोन्नतम् तस्याग्राद्दलिणपार्श्वमवरुह्य
वदवतः देतिदेतातिनचितोविलपल्लीविलेचयन कृतस्यास्यामध्यदेतसमातेगापयपतेरिह कृतोत्तास्था
मदन्येनदर्शोयानसतोत्तमः तावत्सुसंभवोनमेतेमनिक्रमारकम् सदर्पोमहामात्यैः परच्छवन्हुः
तानतिः अपितानासिक्रचेद्दगदहमातंगमूपतेः मायडगौपिशाचस्यउद्यावनतेमनः तच्छ्रुत्वास
जगादेवेमाप्रुस्तापमपुत्रकः इतःपंचवटीनृक्तिप्रदेशःकोशमात्रकं नातिदूरेवनस्याभ्रदगस्यस्था
स्रमोमसेतः नाकतःपातितोऽस्तिकनक्रुषेन्द्रस्पदेलया यत्रापिद्यातयोपातवनवासः सलक्ष्मणः सीतया
नुगतोरामोमस्तिमत्वामनेछिरम् स्तौविनाशापिजनस्त्राकोविवयत्रमः यास्कंदितेप्रशमोभत्क्वंव
पौरामलक्ष्मणे यस्ययोजनवाहोस्त्रामोभंजमयानयत् रागस्यपार्श्वेनायानतद्रूपाजगरावमम्
यत्रैमद्यागमयापिधनिम् स्मारतिरामकोदंडखवस्यास्वारोपितः वीरस्यविद्युदिशःस्वन्यागदत्कं
दापालोचनाः जानकीवर्धिताः शष्पकवलेनत्तवन्सगाः हतशोषानिवचानहरिणाम्यत्रराघवम् तदा

रदेमदरिणीवेदीहीविरहस्पृदः। कावेरीवारिविह्वलेयत्रानेकमहाद्रुदे पीतोद्धीर्णोमिवागस्त्येनाब्धिपाय्यः प्र
देशे तस्याश्रमस्यानायतनस्ये विंध्यस्य सानुनि करभग्रीवनामास्ति कोट्टः कुद्दालउर्गमः तत्र प्रतिवसत्य
तन्त्रपालानिर्तिनोबली समानतपतिर्दुर्गपिशाचसंज्ञो विक्रमः पंचपर्वताणाल तस्य नेतामाधिपतिस्तमः
योधपंचशतीयेषामेकैकमनयावति नैदृस्तुभिः तत्रस्थानिसार्थाद्दलयति द्विषः अंकेमहाटवी चैता
तास्तानगाण यत्रपान् पतन्त्यनिमनामुत्यातमांसमस्यसखानृगः मृगांकदत्तेसौ नैवमार्गेणाट्वारितेयथो श्रा
पश्रतस्य करभग्रीवस्थानिकटेकमात् मातंगराजकाहस्य भिल्लपल्लीसमाजलत्र ददर्शास्वतः स्नातः स्ना
वसोद्वानितस्तनः वहिर्विवर्हभदशानव्याद्यचर्मास्पृगांस्पिषम् तिर्यंच इव जीवंति पशुनातारपहृतयः विधेन द
प्यसौ दुर्गपिशाचेंत्थं वतेश्वभ्र नाद्येव राजकं किंचिद्दत्तवांपिप्रजास्थिर राजशाह्वः सर्वः सहस्रोमानस्याय
भयोदया एवं मृगांकदत्तस्ताविलतोत्यत्रवोन्मवत्र यावत्स करभग्रीवकोहमार्गे विविक्ताति तावत्स्या
यावदस्तस्पतवालावभुपद्युषा तत्पूर्वदृष्टदृष्ट्रापाणः सावर्णमत्रतः तमायाबद्धवेतस्मै गत्वासयामन्दय
न् तदागमं समसैन्यस्य सोपिप्रत्युज्जगामतम् निकटीभूय दृष्ट्वाशावमत्तकवाहः प्रधावसः पपातपादयोस्त
स्य राजसूनोः पुलिन्दराट् कृतकण्ठग्रहं तं तामसृड्हृकशलस्वतम् समानेवाहनाद्वृषमनेषीत्कटकं निजं
श्रीहोषाश्वयमतादाचेन तदागमशंसिने तस्मै मातंगराजाय तिलक्षावराधिपः आजगाम च मातंगरा
जः सोपि स्वदेशतः दुर्गे दुर्गपिशाचान्वाचनाथ्योविक्रुष्यथाश्यताम् शिलाहुकटकावागत्यमालमलिनस्ववि:
पुलिन्दाक्षिप्तपादस्त्रविंध्याचल इवापरः अक्षस्याभोषणाम्बुवः सहसैव विशालवपु स्वीकृतेविंध्यवा
सिन्याविद्युल्लेनवाविहितः तत्रणः तापनाशोषयन्दर्शनः कोप्याध्यनन्यमेवाचम्भस्तत्वासप।

बृ॰
क॰ सा॰
लं॰ क॰

२५२

543

तोऽप्यपि नवाहं स्वमायश्च पिशाचानुचरैर्वृतः । हिरण्याक्षस्ततो नाम वराहदानवविग्रहः । तटोकचरं इवा
न्मित्तभीमहापगपरीवली कलिकालस्वरूपमीति वनोस्थल ॰॰ प्रजः । आयपाचवत्माभोगलस्थापितनम
नलः । सकोपजनभ्रजामेगात्स्वाद्रहस्त्वनामेदः । शिलाकलाकलापोलठितः किमेतत्तलमिदं चयमस्ति कि
मताकालकल्पामेचौरः पतितोभुवि इति शंकामविदस्य जालानीकिनीचयः । प्रसमसप्तितः
छायामलिनीकृतदिग्मुखः । उपगम्यचतन्मामीहराश्चस्ताशिरां हिनौ स्वर्गोगकदंतेनैतेउग्रोऽपिशाचः
प्रणनाममः । उवाचचाथदेवीमेप्रसन्नाविंध्यवासिनी उज्जयिन्यांचिनवंशोत्थ ह्रदे ग्रामोभवान्मम तद्वत्या
सिमितार्थौ स्मात्वक्तानस्माय पायनम् मातंगराजः सदेवोमस्नाकस्यापिकादिकम् तेप्यभ्यनेदस्ती
त्यानरामप्रभावयोचितम् तनसैवेवसर्वेमेवजुः सेनानिवेशने आलानवद्धेद्विवदेल्लवगे ॰ ॰ राज्ञिनेः
हृतास्यदैसपादातैः स्पृगितासाममहादेवी आगम्याप्येवंतगरीभावसंशक्तिसंपदा स्वर्णमानेवतत्का
लेनेवस्वात्मन्यवतेत तदाकानेनाघानेविदितस्वानमंगलीम् दृगादावेस्त्वोसीनमेकांनेसवैवाम्बि
तम् मायावटोस्थितेउग्रोऽपिशाचः सकपोतवे स्वर्गोकटनमवटस्त्वीतिप्रञ्जियपेशलम् मायावटुर्वयेता
तावद्बहुकालमिहागतः । तन्निवेशप्रतीतःसस्वामिस्नोकमयास्थितः । तदाजपुत्रवृत्तमाभिः कृतस्थितमिय
स्थिरम् किंकृतेचतिकार्यस्वमस्मात्वोधयतापुना एततद्वचनेकृत्वावानपुत्रोजगादसः । तदामायाव
टोवस्पदहाहिमलवृद्धिना गुणाकरेणचसमेप्राप्यभीमपराक्रमम् गताश्वत्थिनामाकंचिदन्नाम्या
न्मावोनमया प्राप्तः प्रचंडशक्तिस्तविवित कथएषच मार्गेऽत्रमनाचैषापितनोविक्रमकेसरी तनोदेव
मरसीरेप्राप्यविन्ध्येशपादपम् फलार्थमधिरुह्यैनेतस्माणात्फलतां गताः । आराध्याथगेतातेवातेवि

नोचिंतामया शोकाश्रुप्लोतनयाम नाम्लइमृक्तानथ्येवमे दृष्ठमक्षिरयंव्याघ्रमेनमेवबलाविमो स्थूलगा
ढुरमो चेतिचेतारः सविवाहमे एनेशामेः समम्मवेरहमनुजयेनीमगाम नस्यांवशुमहायाथाप्रवेशो
ण्भवचनः अतः पाशांकवम्पास्मह्रणोपायविंतनम् मेमहीनसचाभ्युमेनहतशणादेता ततःममं
नणुषाकेमागतानिकटेवयम इदानीमिहयेयूयंशमागमिहनःसखे एवंसंगा दनेनसहशृगालेनभु
दोरिते मोचरंगपिशाचस्नसमायावट्टवबोत योगोभवकियत्कार्यमेनदस्माभिरंगता प्राणाप्रयम
मेवतद्यपमुपकल्पिताः आनयामाग्रतनुवहाकर्ममेनेमदोमृतनम् प्रसन्नवहगामाम्पताशशाकवती
मृता शतमानेगराजेनसमायावद्वनोरिते सृगालकटनः सप्रीतिवेद्मसानानमभाषत किंवमेभाख्यातेप्र
क्षास्त्रियमेवदिवल्लियः प्रतिपक्षहत्कार्यंनिवारं धीरमन्वता दाक्ष्यंविध्यारितः शौर्यवाचेभ्योमित्र
गणतनाम बलाश्रिनोभ्युप्रादायहृष्यंपाय हतोमिमेताः तद्दिवाचेयथाप्रकृत्य मितिवादिनि सृगालकट
केदिन हृदिशप्रमालमनलके तनतत्रयेयामानास्क दावारेविशशमः नेकमोतिकल्प मेगुनिवामेष
यष्ट्रोविन प्रातमगोकटमण्ड विमस्तजेगुणाकारम करातराजमानेतेसहद शक्तिरहितम नेनगवाकं
हृतानः स्वलेरवदिनेप्रमः नघुकोतिमहासेन्यः किंवातपातितायथो पदपतिलहटशकंवेलनेवाजिता
मपि महावीरा यिश्छानामयत्नमटंतिनाम् स्वहाशोतिमहत्वाणिरय्यानोवमहीपालेमं सप्रवायशुधस
सच संक्रादितनमोसितनम् सृगालकदनप्रमन्ताशन्नुहन्म्यामिहत्सनं प्रोवशाधन्तकटके समहत्सावेवाटपे
नावन्मानेगतानस्यपघ्यमितवायवाः मायावटोम्रनदनसनाः सेवेप्रपायपत्रः वद्दपेबलसभाटः सामेल
दाहिनोशनः सृगालकटनहदयानन्दः पिविरवाविपिः प्रनामस्वगमटवेन्नमामनभारः फलानवेः नाकेउ

बृ.
क श
शो क.

५५४

5 44

गोपिषणाचोत्वरपतीत्समममानयत स्नानानुलेपनाहाराणानेशय्याद्यन्नमम सर्वेभ्यः शावनाधीशोमायावहं
रूपादवत् स्वर्णाकदत्तस्त्रीकाचवतुम्मेनेनिविलेः तद नेथयोविनम्भागोहर्षविहृतेरेवदैः यपिमातगराज्ञे
तेमेवोग्रहनाभोजयत कार्येदेशस्यकालस्यगरीयात्त्वपुनः पुमान् विष्णानचेनवायानेविशानारिवलेन ततः
स्वर्णाकदत्तः सोमपुत्रैर्दंतिदेतामनास्थितः आस्थानेनामलोकस्य महाहेहतसन्नियः विजनीकृतम्मा
तेनाज्ञा दीमन्त्र हृदाचवीत् इदानींकालहानः किंक्रियते किन्नगम्यते स्वेनसर्वसैन्येनशीघ्रमन्त्रयिनो
प्रति तत्कुलाक्षुनादिर्विभिषानाजपुंजेनगादतम् पणाद्देववदास्यतुयत्यानोनिविद्दामुतमम् कार्याका
र्ये विचारः प्रागेवाहृत्याविलिगीषणा स्मसाध्यं यदुपायेनतदाकार्यं परित्यजेत् तत्कार्यं यदुपायेन सा
ध्येतत्रवतविधाः उपायः सामदानेचभेदोदण्ड इतिस्मृतः पूर्वोपूर्वोवरस्तेषामितिहु पश्चपरः परः तस्मा
त्सामप्रयोगस्तु एवं देवरे निलोके कर्मसेनेहियानिदानेनसिह्य नमेदोदिमत्य सक्लुबलव्यावमाने
नाः देवस्तु उग्रदेणास्यन तस्मिन्नातिवलाधिके तपेरतिनपूर्वेभ्यः प्रयुक्तः मेशयावहः श्रीविष्ण्वाम्या
वपुदेवजयस्त्री वेलिनामपि नहिकान्याधियतोयुक्तः कतनवाप्यवत्तयः तन्मस्यनानः सामैवरतन्तन्वा
वेदिसहस्पता तदासिदोहराधानेतादेरुएवप्रयोत्पते इत्युक्तस्तु तयेथा सर्वे तनत्यातिते स्वदेयःप्रश
शन्युक्तस्पसंचक्रमततान ततः संमेचतेपेवमासेह नगुणाविनम किंयतनानानुवर्तनदाक्षोनेहि
ज्ञातममम् सतेमविग्रहनामकर्मसेनानायम्प्रेस्ते स्वर्णाकदत्तोयहजलेविसदेशहारिणम सुगात्वानुये
नीहृतः प्रतीहारांतेवेदितः वल्लभाख्यादिपाकोणिकस्यान्तरमनोरमम प्रविश्यनागभवनं सिंहासन
गतेन्द्रपम् हृदृष्टा कर्मसेनेतेनमेविभिःपरिवारितम प्रणामवामनासीनः सहपुरुषलः क्रमात् राज्ञा

भिन्नेदिनस्तेनलेखेन स्वेसमर्पयत् आतापतेव तस्मं शीमज्जातेपश्चात् विनं प्रताकोशाभिधानो त्रस्य हेमव
मवाचयत् स्वस्ति श्रीकरभशैवकाहमूलादेवीनेजात महाराजाधिराजस्य पुत्रो योध्यापतेः श्रीमतो
मदनस्य महामंडलमंडनम् श्रीमान्मृगांकदत्तो अस्मत्प्रोपनतराजकः उज्जयिन्यां महाराजकर्मसेनस्य
सुतरम् निजवंशपयोधीर्यौ विदितसदिशानिस्मृते कन्यानवावलिसावश्यदेयात्स्मसप्रच्छन्नतन् मह्यं तामद
श्रीमानुमेभार्यादिष्टादिदेवतैः एवंतावे बहुभावः स्यात्र शेपत्सूवोचवैरिता नोविजिगीषोभ्यजनावेव प्राप्यं ध्यव
वस्तानि इत्यत्रवाचिते लेखे प्रज्ञाकोशेन मंत्रिणा राजासकोपः सचिवान्कर्मसेनो नगादम्: विपत्तास्तम
हामाकमनात्मतेनतेनच एतत्पथ्यवतादृष्टपश्यताधामसमञ्जसम् आत्मा भिलिखितः पूर्वं वयं पश्चादव
नुया दर्पोध्मातेन पथ्येनवाहुर्वीमहीविते नवेमयाति सदेशो याचयः कन्याकथ्ये वका गच्छ हन्तमवत्तवा
मायत्त्ववेति कुरोत ननत् इत्युक्ते कर्मसेनेन राज्ञा हतोच सचिवजः सविग्रहस्तमा न स्वोक्रमायातमसाधत
प्रदृष्टाराजपुत्रं तंसंप्रभो जायते नृश्च सतो भवाननतेन तस्मिन्नेव स्वामिस्वपुरा इतिते नोदितेनाजनसभा सोभमि
यायसा गच्छावध्यामि किंकर्मस इति कुर्वोभ्यपास्तपः प्रत्यवदंतरगाङ्गमानमदन्तः स्वान्कतान्करैः किंनायु
नेगत्वा तेहन्त्रस्तस्य पुत्रवान्निघ्नः यावत्येवइवाचाट स्यामरूकिंश्यावतेगीरा इत्युत्तेयत्कारिष्यामि इत्युवर्ये पंतो
वेश्युभंगः कविता ममवाचायातो गाणस्तवनम अवंतइवनिःप्राहत स्यः कोपात्करणीमिविः एवंसभायां कृत्वा या
सनिगतस्तस्य विग्रहः हतोमृगांकदत्तस्यपार्श्वस्वकटकं ययौ तस्मैसकर्मसेनोक्तं समिताय प्राशासतत्
सोप्यादिदेशातस्कृत्वा याचासेपेद्दत्या त्मनः ततः स्वाम्यादेशप्रबलप्रवनापातविधुना बलाम्भोपदेतस्व
हतरङ्गमातंगमकरः सपत्नाणीतवमनतस्तियविलोषेलि मिस्टतां समं प्रायमकवः सपत्नाणितत्वमनसि

बृं
प्रा पं
क
५५५
545

परितोषं हितिभृत्तोस्मै शापहोमं शतिभयंकरं कान्तरत्नानां हितिमग्रविदग्धवास्थलागतः कर्मभित्तो
खर्परकस्ततः वधिरितभवनःसमुत्थनादैर्विनिकथामरिक्तागारेग्राशांकवतीलेव कुंपवद्विधालवंकः
ग्रारितमुत्तंशाने ५२ ततःसविघ्नमलेच्छायापमज्ञहमेनिकः। खर्परकस्तत्रःमीमानमजनायिन्याःस
हसुतः तद्गृहाकर्मसेनोपिराजास्य सवलोऽयतः धीरोऽप्यायमतमहात्नगणीनिरगात्ततः निकटे भूपवा
मेनायदर्शितेयारुहमयोमत्सया। ततस्तयोःप्रवृत्तेसंग्रामोवीरदर्पणः। दृष्ट्वा हेनाटावेतलभयग्लौवा
सराङ्गलः सोभ्यविरतपकरोपोनिवासश्वसंगवः। संततात्रविनिकृत्तंतोहेनागणनगामिनः समेटाधि
पवःपतःसमुगृशालभाइव खेराहतेमजुम्पोतोवभोमयकापलोत्करः सेनंभ्रुदितोराहद्वनत्सम
रश्रियाः वीरस्कंतागटपानंग्रलास्वनरान्जेमनं कृतान्तस्येववदनं नहि हिरेनेरणाततिरम उत्पेलभलुलना
निशितासिभतनगालिनाम् हिचिटनोधजम्पामिदिव्यमौरिवकुविते कवेयानटनस्वानभसमटानोप
रपट निर्वाणितासमस्त्रामिसंगवप्रमदादिवः। एवंप्रवृत्तेसमरन्वरछेरणानन्निमग्नः ग्रासीनकरेक
कृष्टाम्भः मण्डलनकरोरणाः पञ्चमंक्रिरदः सायंतनसमेनसमविविमिः खर्परकसेनकनाभिविश्राभेतस्य
गावसः गृध्राततसमरेव्याघ्रश्चितोसिवकरपिणा गृहीत्वानिराकृतदारांप्रविश्यपाङ्गनृपनीमया निकटादस्य
रपेनम्यताविपास्सभावतः घटविंहयशावनश्शणेदवयवहामिते घटेवकर्मसेनोसौराजापुरायनितिनः
ततेवानत्यासमातःसाशाशावतीगृहात् निर्गत्यनगुरीवलितिगोपायतनमाश्रिता मामाराधायतिदेवीमच
योपसमरेपितः नवयावरहस्येका सखोमामाम्बावसा मकनेसखिनातस्थविशहोपजयागतः यकां
सायपटसनसमराजसताचमा गजयनिनराज्याउपमहोदमहीभजः नवनानेनरूपःकिसमराजस्ततोनपा

कामं हित्वा त्रिशिखे यं स विश्वरूपमहेश्वरं पतिं मयेश्वरं पाणिभिः पत्नीः शरीरेण वरं पतिः नविश्वपः पद्मं कृतं त्वं गच्छ यथा वा व
कुर्वन्तमपि न तस्योपहारं गिरिनगात् त्रिलोकाणां गच्छेमं स्वतः प्रसन्नेन चक्रानुसारं समेव तथा दिक्पालाय एवं मया खिन्नया
त्वामास्तुत्या कटकमेतत्सुतः ता विलोक्य विभागता राजपुत्री मम वाचनाम् किमन्यत्त्वा विस्मापितस्तु जानेनाह
पितामहः सा शक्नोति नितम्बं च यं राजसुतं सुतनं प्रवीणमपुत्रेण तव पश्यतां त्वं समस्ता स्थिते नारिस्वयेण
मन्त्रसत्पथा नाम्या सिद्धिनं त्वमः स्त्रसल्पं पिमयोः कैवा मम स्पृहा सिद्धिं जगतस्थे न सिद्धेन व नापवीन दैवोपस्थि
नार्थशः एवं सखी गिरितनया त्वयि यत्नं वामानसम् प्रसन्नकवल्या कामेन खिलितेन समयेश्वरेः ततस्तान
प्रसन्ते निश्चयस्तां माधवतपितं स्वमाः कृशीभवेतोतपस्यां स्थितान्तर्हि रहेणाव नक्षं निशिपातावाप हत्वा गो
यां ब्रुमाव्रतः विजनानां नयनतां राजपुत्रीमलहितानाम् यावन्माया वत्सा समारब्धा ते नेत्रपालनः एषा त
प्रवेश्यं वक्तिनानेतेष्वेतान्निमन्त्रणा निवर्तनामिदं पुत्रं मास्मभन्तेन्यतेहयः स्त्रयं वाः शालेदेहेरा तस्य स्तुप
रस्व गतिरेषाद्य गतिकापुत्रे प्राणाप्येणानन् उपायेपुत्रवध्यापन्नपयोगी यत्नपुषः एवमुक्ताः स्तुतस्वि
नामपुत्रं मा पय यानि शिरसा गोकटस्य तत्रापापा नारूप्यमविचैः सह समस्ती वालशोभानां विवशोन्नयितीव्रतः
गतेवमेवं पुत्रं तत्रा तं समेः स्वल्पैस्वर्गविधिभिः ततः स्तुतायिनाटमेरभिरतानैः सम्पादितानाम् स्तोत्रापुष्पकणः
स्त्रास्त्व महेश्वरायाः नारसिवतानाम् तकस्माल हृत नश्वेतास्त्विवेन शाणिनाकरैः प्रकाशिनेराजन्तनका सर्गापोषणं
यथा तावत्स्वर्परिव्रयादिप्सातेन समेन सविजने सा शर्मा कवलीतनवीनं निज्ञाखादिं नयत मस्कंधे वनतनानावास
पुत्रादिने दिने वीणा लितेव हंसतेन सा मिस्त्रमभयमस्त्र्यया: सवरानमतोदैव्या स्वमेस्त्राश्विकयातया सा स्थितः
पूर्वभतानामसदेश्व पायितावद्वः हृदयं वममासि स्वयटस्तापार पर स्पवाम मिद्धलतेणाकामेन तत्तानसम्म

बु.
कं.मा.
का.क.
११९
546

यिंते तातस्यमेदुणायो मां नैव नसौ प्रदास्यति एवं वैराग्यलेशोदित्यस्य दिक्षुते वामेविषोचकः स्वयमेदेव
तादेशानिश्चयः श्रियमामेव पप्पामि नकोचित्सवेया दिशम् नयावज्ञादिने किंविमस्यतानमुखाश्रो
स्रोता मितावताम्यानेदत्वाशानमस्ताप्रिकिम् इत्युक्ताथपुरोगतायागोयाः माशोकपादपे पांशविरचेया
मामस्वोत्रणीयेनदुःखिताः तावन्त्सगाकदम्बोपि मवयुमः प्रविष्यतेन दृष्यानेनरुचकासौ गोर्योगारापु
मागतः नचमनस्वि वेनागडानपुत्रौ विलोकाता सगाकदम्बोजनाटे सर्वं विमलपुद्धिना देवपश्यणावका
ध्येषापाशोनवरकपका उद्यतादहेमास्यानेतत्कानाममवेदियम् नसुखेवविलोकेतोनाजस्तुरुवा
चस्तः अत्रेकेयरतिः किंस्विद्दूपिणीकिमतेहृतिः साकाग कांतिविरलोवा मन्मथाज्ञ्ययंतेगमा किंवा
मेतागतावैव मांसोपापोपमः कथम् नमावदिटनिहाप्तः पादपान्तरितः स्तणम् यावत्तावीमदेकेय
मितिध्यात्वकर्णेवन इत्युक्तामवयमोत्रयावस्तुत्रामतिष्ठति सापाशोकवतीतावद्दिगारेवीक्षतेनपतत्
यास्मिन्नमतिपादेदेविनमसानमतःपतिः देवासगाकदम्बो मेनिष्युत्रः एवंउक्तानेः नस्यसादेनतद्
यादत्वास्मिचपिनमनि समतागोविभगवत्पापचालिइमेमम इतिविज्ञापपादेवी सागानपुत्रौ शणम्यच
केवमूमयिया मामसपाशवाष्पाउलोचना मत्तणवश्च वध्येवनदटणनविहूलाः विनंस्सः सदमानिस्याः स
वोतिकमपायपुः हाहाकिमिदमारब्धंसपविधिकसाटसेवया इत्युक्त्येवतालस्याः पाशंकेगाद
पादवत् श्रयस्त्रीतविष्णामायावहालाचातिष्ठति उत्पज्ञानीतावहोगेनभेदहानगत मा विषामा
विषादेहस्याउविशणावतिनेवतत् वचोस्यामेयत्नमेतवोकेसमभगमया सोपस्गाकदमोपिएव
भर्तानवोतिकेपाशपवत्रसानेनमदस्मेत्ताविलासवम स्फतेनेमहसा वाणिमाशशाकवनोशनेः या

वह्निलोकयमूत्रपार्श्वे किंचित्समाश्वस्ता तावन्मृगांकदत्तस्यमंत्री विक्रमकेसरी नामप्रागस्ववक्तिस्मदर्शयत्र
ग्रपाणीना देविमत्तंभवाभ्यामेतस्मादिष्टमृर्धदेहितः राजपुत्रः पतिः प्रेमपाशाकृष्टस्तवायमः तद्दृष्ट्वा सा त
तल्लिपेनमस्तदृष्टिर्देदर्शनतम कान्तेनजोस्त्विनमध्यवर्तिनेमहत्वारिणा गृहे: परिहृतवेदमवतीर्थमिवाम्बरा
त् रूपेणोपमानमेस्य घामसृतनस्यंदनेदृशोः ततः पतदनेगेषु पुंखपत्रविनिरिव शृंगैः कथंकिते यावत्तात्सा:
लम्भानिस्त्रला तावन्मृगांकदत्तामात्यपेमनाजयनहृदयम साकालो वितनुमाहत्स गिराप्रेममधुच्युता स्मा
नयिकानितेदेशराज्यवंपुत्रस्ततः दासीहृत्याहमानीता गुणैर्वेदान्तनातिने तन्मपार्श्वमेवासमस्येदृथा
शायनस्येव फलाहारस्यतोक्षार्केनायमसेवनस्येव तपःकष्टस्यतनावि गिरिसंस्थाने फलमीदृशम् यदृष्टानेत्र
पीयूषवृष्टिरेषानेत्रलव यदिमेहान्तुरोधस्त्रमयेनेहृदिणालिनत ग्रसमतुरीतरथोणा मयपत्रनयनेनात्मवेद
संग्रामस्यास्यतत्प्रयोभवत्सभयपतयाः कृतार्थं जायतो जन्मसहद्रुचोपिघामम एवंमृगांकदत्तेन सा शशां
कवती नदा उक्तानगाद्वदत्याविन्यस्तनयनाशनैः प्रथनावदणाश्लीतानतः स्वाधीनएवते तदायपुत्रंदकपाले
यदेवविजनवहुनन इतिवाक्यपयानस्याः कृतानि वर्णापितायमः मृगांकदत्तमोदवीतानागोरीलत्वा प्रणम्य व
प्राणेप्रयाजपुत्रीचतेनानत्यागीत्वहृष्टनुः तत्सखीभिः समाश्वस्तपश्चाङ्गाणारम्पदृष्टयोः दर्शाभिः सहितोसौ
दे: मृविवेःशावपाणिभिः उत्तवालतेनाराजोराजपुत्रोपृनायुधः तेचेकदेशाहृष्टापितत्रोभेत्तनशक्रिये
नगरीरत्नभिः कुहाकहाइवत्रामहाः विविगत्याजयिस्याश्वनगरमेमा यावदोदहं सा शशांकवतीकालेन
यथाक्रतयिनोदितम् कण्ठतकपघातास्त्रम्सडातषवरत्तिष्ठ साहाजयित्वाउधैक्रमाज्जानमनाः
ता तस्याखोतेमहादेवीकर्ममेवायमृस्ते सर्वरनगराध्यवत्साहिणा कटके प्रति प्रस्थानेव कटकेनत्र

वृ० क० सा० शा० ल० ४५ 547

राग्राबध्येऽस्मिन्ते चारा पिकारोराज्ञामं कर्मसेनेव्यजनयत् दवपूर्वोवणवायगर्भे निर्गत्य सेत्यतः मृगांकदत्तः
सामात्यो हृष्टयेस्मृज्जयिनीं गतः तेषां शशांकवतीं दृष्ट्वा गोपायन्तनवर्तिनीम् इति समस्यमयाग्राहाते ब्रह्मसोमात्यतः
परम् इत्याकर्ण्य समाहूय कर्मसेनः समूपतिः सद्यः सेनानायतनपयथाक्रमवर्णायत् जगाद च वरा
यवानामदिनैः पञ्चभिः स्थितैः भूपापि दोऽस्मिन् प्रभावेदुनसृज्जयिनीं व्रज मृगांकदत्तो निहितः पापं शोध्यवधा
नेवा विद्धि मामागते पश्चाद्दृष्टस्यापि नसनिकम् इत्युक्ते लं समाज्ञाय यथादिष्टं बलान्वितः प्रायात्सेना-
पती राजा नथेत्युज्जयिनीं प्रति मार्गे नत्वगगवाप्यत्राकिल्लिलिनाटप्पाणस्रमः राजपुत्री स्वतां वीरैः पञ्चामये-
कैस्तुन ततः सेनवागाय्यः प्रप्रागमतसेवनतत् कर्मसेनसमारात्मानयपाद्यावरमगोपयत् सान्तु सहायैर्वि-
सैव नदशाके नवोटयः श्वकर्कटदेवाकृतास्सीमवानपूर्विशाम् मृगांकदत्तसेवेदिमा यावदृमहलोटपा:
निमलयपवतारावृत्तिमृज्ञाङ्कनयेगित पातस्वाविद्धमातः कसेनदपः सावो मृगांकदत्तकटकेराज्ञा
हृतं विसृष्टवान् मृगांकदत्तेनदृनाततानावञ्चालनेम तदलक्षितापरोस्सा प्लाहृदशः सदृशः पतिः तदि-
दानीं सदृशाभिः समसम्पातन हृदम करोमि यावद् दाहननपापायपथाविधि एवं समष्टदेशात्मम-
विष्टतस्पमूपतिः नष्टे तत्क्षत्तनपथो राजानः मुखदृबलवा गुणस्थहतेस्वपुरं तद्दियावबधः पतिन यावन्नेमा-
नयामोचरनवाराजसतेवयम् नष्टैवतयानेनगत्वाहतेनवर्णिते सकममनः स्वबलसघ्येत्युज्जयिनी
मयात नदृष्ट्वातेपिरत्नानोमायावद्दृष्टः सताः मृगांकदत्तेप्सितेवलः प्रकृतपिनामद तावन्मृगांकद-
त्तोपि शशांकवतीवृतः मायावदृष्टदृष्टापतत्वाचनपरंपरम् ननसोनः पुरतस्यपथ्याहे कृतनमस्क्रियः
सवयस्याविशश्यामासिद्धकार्यः शियासवः स्वसेपुः सस्कृतपयाट्यालनवसमायपुः सकिरापतिवेदः स

मैन्यः शक्तिरक्षितः श्रावस्त्याधिपतिः सोपि रात्रौ मायावटुर्वेताली श्रुतोऽर्गीपिशाचस्त्वसमानेन च भूपतिः सर्वेशशां
कवलानेशुकेतरामेवकेवलम् मृगांकदत्तदृष्टान्तमध्यनेदन्यालान्नवाः यथाह कृतमानाग्रनेसंतत्वत्ववेदप
तदेशकमेमेनोयं प्रवेशं चरितं जमदृढं सचिवश्चायकटकेचलन्नगरसात्रिभम् मृगांकदत्तो मत्वायमेमसर्वेदृष्ण
विशन् विवाहायाज्ञयि स्मार्किं गतं तं च्युमत्स्नोमया उच्यतामितिपृष्टः दृष्टपतीन्सविवाश्रमः दुष्टः सत्रागतेद्
ह्रामेनक्रूशलेऽकृतः कार्यं च तश्चतांस्तेवशामेव हितं तदात्मजा इत्येकमेतेनदण्डः सचिवाश्राद्ववन्मदा तदा
मृगांकदत्तस्तमद्दष्टु प्रसुनयिद्विते उदासीनः एवं गुहां सस्त्रीमेवास्थितामिति किमेतद्वदामि मत्तं तवा
तनुवावद ततः श्रुतार्थं पि ताहस्सयदिश्याध्युयवसितं नत गतश्चाक्रमेनेस्य स्वदेहास्थितिमातिमम श्रशाङ्कवत
दिसदि हमृतमेनान्यथा कथम् सतापहारी सवलीपुदन्मकामहद्वजेत् सवलस्यावकिंश्चयोत्सासस्यापि
दृष्टे सते श्रीतिस्त्वतवयातस्यभेवमेनमसमंतव सहायोग्रेसचस्याद्ः स्वेहनतुद्दितः पुनः नेच्छस्यविधिनाद्दा
हृतनेवेवंवक्तितन्वततः तद्गुरुकंगमनं तद्वेत्कश्रुतर्पितातसा साधुसाधितितज्ञेऽन्तुः सर्वे पुरहायतदचाः त
तास्मृगांकदत्तस्तानवोवत्सवमस्त्वदः किंतनातविनास्थावविवाहामनेगावते तदस्वातात नयाः कस्मिहान
पवर्जितः उद्वाव तदाभिप्रायं कारिष्यामोयथोचितम् इत्युविवान्तसंमंत्र्यपित्रोः पार्श्वं स्वमेवितम् तेच
स्यएवव्यासतो दीरो भीमपराक्रमस्त् तावश्चतत्रायोध्यायां पुरी राजा मनतिसता कालेनामवद्दत्तलज्ञा नेवा
लस्पलोकनः मृगांकदत्तस्सकृतं देशांतवासनप्रदम् विनीतमतिनामेष्याराजपुत्रस्य पैशुनम् ततत्र
मांत्रेणकोपावनिहस्समभावयम् पुत्रनिर्वमनादत्र उःवकृछ्ठेमगात्दशाम् निर्गतस्य पुरीवाह्नेनस्थावा
यतनेदवः राजासनेदिशामालेवस्त्वादोरानपः ... तत्रास्थितोविरानास्मिन्सचावोराः वदितागतः सयोध्या

बृ°
क. सा.
शशा. क.
५४८
548

शापवान्नाश्ववेगाढ़ीमांपराक्रमः सतामपश्यपत्तद्विग्नोगगनतानुपतन्तोभुवि ताम्रश्वासेवपूर्यकन्येङ्गनेरिवागतो
तावच्चलत्प्रहृष्टच्छिवोतांपीरवेहतोथसः तन्मुखोमुकुलहस्तोतातानेदिग्रामंततोयया नगरीभिदूषतातदत्तमात्तु
कमहितिपीडितम् ददर्शमथदम्भेनपः तामतदुद्धृत्य तमेनापात्यानितः कृतनकण्ठग्रहं तत्पम् दृष्ट्वा दन्तवी
न्यस्मासमभीमपराक्रमः मामामस्मगांकदत्तेन सत्तुनानेत्युवीर्यैना । मात्राशशांकवतीदेवीकर्मसेनतदयानमुना
तद्दिवादमुत्स्वैवनविनाशेधावसर्वथा ननस्यपितभक्तस्यशोभनः प्रतिभासते श्रुतलेनविसृष्टो हमिदे
वागमस्तालिमिति विज्ञापनायपरंणीन्यस्तमभीमतेनने प्रनीतुमाणोगुप्यांसमकोच पुरेस्थितः । शावरा
धिपतेर्देवरात्मामायावदोर्दृढः प्रगतिहातोवहमंतस्मितुकादशनिर्गमतः यावमोदवीवामवियोगवि
घमायतम् सतुदृकर्मसेनीयसंधानेविविधाद्भुतम् हान्तत्स्वप्रमंहृष्टांतजगौभीमपराक्रमः तच्छुत्वासतक
त्ताणेसमायात्तानतनिश्चयः तदेवाममंदत्तः स्वदर्षात्स्यानमादिशत् गजावूढः समदेव्याराजभिः सवि
वेश्वसः सहस्त्रबलः प्राप्यान्त्यमन्तुकालतः श्रुत्वैववचप्रापादिवसैर्विलम्बिन शावराधिपतेर्यो
स्यमतनमकटकेनृपः तद्धृद्वैवचनस्याप्यैसमग्रराजभिः सह मृगाङ्कदत्तमोनिरगात्स्वतोयस्यपादयोः
राजावतारस्यपितमानस्त्रैपवानतः श्वालिङ्गितः सचपितः शरीरेणाभ्रजांतरम् मनोरथेनहृदयं वा
ष्पेनाश्रुवयदृशो मातृप्याश्लिष्यसचिरामग्पतिनेमङ्गः स्नेह भयाविवियोगभीतेवचमोंक्षसस्वुमकोन्निर्वम
नेवाप्यमतटर्वतसदेवीकेतपः कैप्रभुम मृगांकदत्तः स्नेहाततदाख्यातालसदानमत सरागास्वापितहेवोद
स्पतीविधुरेभुतानं सहायानेकशःप्रस्तुतादभिनन्दतः मायावटोःप्रविशपाघराजधानीविलोकय मशशांक
वतीतदचनापादावनंतानवोषम् ग्रहीतशास्तेवाख्यातयावतुसंघयामत निर्गत्यामरदत्तः सेकदवकेसमनेयः

यात भक्तावनम्रपुत्रेण सह सर्वैः स्वराजभिः गीतवादितनृत्यैस्त्रिकायसमुत्सवं दिनम् मेनेबलव्ययपशासाकृति
नैतेन स्मृत्वा मृगाङ्कदत्तेन तान्नभाविमासकवलिता तावच्छ्रकमसेनेव नराज्ञातेनसमेधसा हतेमृगाङ्कदत्त
स्यसंमन्त्र्याग्रस्थस्यन भवानुजयिनीं नावदिमां नेवागमिष्यति तन्नेवपिष्यास्यचैव सषेण ख्याम हं स्वता
म् सशशाङ्कवतीं तस्य विधिविङ्गिनीं क्लिन्ना दासमनो नाविधिनामाविवाहाय वयानत्र समस्तत्वेदानोय
स्त्रादिलितंमेदिहेशच लेविहन्तमोविचास्यगजस्त्वो: सम्भूपतिः सम्भूपतिः राजास्थानेषु कृतेच्चासिमस्तदेश
राजस्तवता तम्पितातस्यह तस्यमराजेवोनेन्दता कर्ममेनरूपाक्तोम्यावतेतत्रस्थसमन्ते: सेवोहोलिकाम
मस्यामतदेनप्रेषयुतितः मृषणमतेनपुत्रकारिष्यामसत्रघावयुम् यथ्यासेनापकृतस्थसुनाहाराभवे
ष्यति इत्युक्ताप्रतिसंदेशंहनेनप्रेषमत्कृत राज्ञासमृत्तापि पुत्रदयतीस्त्रजगादसः अयोध्यामधुनायामो
विवाहस्तत्रशोभते मृषणप्यवमत्कारोपयावरत्रसिध्यति राज्ञामायावटुमेट्स्युणेसंयतोस्तताम् तेनाग्र
तेनसहितोयोध्यां यास्याम्यपेक्ष्यति वर्यविवाहसंभावेहतोयामोग्रतः पुत्रः इतिराजवचलयतेनसवे
ष्येनुमानेरे ततोमृग: समदेव्या स्तेषुसमही पतिः मृगाङ्कदत्तस्यपितारोराजभिः सविवेस्त्रनु: मायाकटुनि
पायात्रसन्येण गामनावधि शशाङ्कवत्या सहितोवेलनः कृतिनोततः वलतेनगसेवातनरगणानसंकुलः
अगस्त्यमपेन्द्यादातपाथ: स्तितदिनाव: नमलसोहलसच्छुहापिहितान्यववभुवः चचालसवलम्भोपिल
पातिम्भोरम्भोयण: उद्गोणावरनकङ्गावसपाविश्रमारिवं गजेन्द्रदन्तवनाकीर्णाव्रहपाचपुविश्रमान्
मार्गेकमेणगाङ्गेनाशालैरविनकम्पेता दहाकिरानतास्यपितापुत्रावत्रापतुः तत्रतेनमहारत्नदमसह
मृगाशिभिः सदारेण कृता दारसपर्यासपरिग्रहो दिनमेकं कृतानाहारोविश्रम्य सवलोततः प्रस्थायतेनाख

बृ॰
क॰ श॰
शांक॰
५५८
549

नगरीं स ययौ रम्यां प्राप्तः क्रमात् हर्म्यवातायनारूढो वैश्यवनिताङ्गनानां ते। कान्तिपल्लवितैः फुल्लविलो-
लकमलामिव सवभूक विरायातराजपुत्रेक्षणोत्सुकैः नेत्रैः पारिप्लवैः स्त्रीणां लक्ष्मीं वयस्यामिव से-
पतद्भिर्हेमतोरणं हैमैर्विविशतश्रितास्। तरंगितां पताकाभिः प्रवातसमसीमिव नद्याभिनिम्नः पौ-
रान् दीयमानाशिषोऽवदितैः वन्दिभिः स्तूयमानो च गीयमानो च चारणैः। क्रमसेन स्वतनया मि-
मामालोकयिष्यति नृपनः सतनयालक्ष्म्या दर्पं क्रूरयोन्मन्दहा दृष्टिः नचगो यो परि हि मवानि त्यचवसं॰
गोजनः शशांकवत्सालावण्यसंपद्वीक्ष्य विस्मितः। तदा च मंगलमहा... घोषनिरवेदिषाः उत्सवा-
पिनामवाप्तो सैवेट नमिवब्धुः वहिः स्वतेनेवमरा स्वयोगेणाभिभेत सिंहवेणप्रदमामा सर्वाम्बत्सात्म
वावधौ ग्रहेषु गीणकैः स्वनोलेग्राहे निष्क्रिनेदपः चक्रावामवदनोऽज्ञातदिवादायसंस्मरति ग्रहेरि-
तस्यन गतिते स्तेमीनादिग्गगनेः एत्नेत्स्वपायथावृद्धे साक्रुवेरपुरीमथः अथागत्याचिराटेको हृष्ट-
वाः स्यनिवेदितः। दूतोमायावटो वत्र स्वपालेन व्रजन्तिपत् देवागतो राजपुत्रः स्वयेणान्ववनिस्रमः मा-
यावद्वयोध्यायाः सीसांतेमाः स्थितो वभौ क्रूरेवासरदेत्रलज्जाजासैन्यैः समं निजम्। मेनापतिं स्वषे-
णास्यतस्याग्रे विससर्ज सः। तेन साकमयोध्यातो राजपुत्रमुपागतं स्वगांकदत्तः समस्तस्त्रीत्याश्वयुयो-
ततः स्वाहादावती गीणां चक्रुर्नष्टाङ्गुष्ठोमियः। तावुभौ हृष्टरूपालौ मिलतः स्वदपास्मनो प्रेमणा चैक-
रथारूढौ नगरीं विविशतः स्मनो दिशं मोघोरनारोणां विलोचनमहोत्सव स्वषेणप्रावयतानेदृष्टा
तद्वद्भुमानितः शशांकवत्या स्तवरस्म स्त्रवांसमरदेषयो तेवोन्यायहृताक्लिष्टलयावाध्यायमाणया

उपविश्य समस्वीडं राजपुत्री जगाद ताम् तात त्वामाह नाथुक्तं पुत्रि किं विस्मया हृतम् अद्यैतद्धि मया
ज्ञातं यत्तवैमे स्विकयानव मृगांकदत्तोभर्ता सो समादिष्टो दयान्वतः सिद्धं मार्गेण सरणं स्त्रीणां च परम
व्रतं इत्युक्त्वा तेन सा बाला हृदयं स्वम् अथो मुखी सिद्धमिष्टं तवैसेवं प शंपती विस्मरो नृपात् अथ तत्सैन्य
णां सैनी त्वा णा जा श्यनो ददौ पनेंशशणां वमेनयत् स्थानि जसंवितम् देव्यो भारसहस्रे देवत्वाभरणभारकै
स्त्रभ्रमतांबंबकरभानभांडे चाप्यहिरण्मये उवाच चैतदस्याः स्वं तात तु प्रेषितं तत न त विवादवे याम स्येत
स्वहास्या मिस्त्रमादिति ततः सर्वे पितेन च भुक्ता पीनाद पांतिके मृगांकदत्तादिभ्यो तानिपुत्ल त्रि हृताद्दिने
प्राप्ते लग्नदिने स्य पुण्ये रात्रि स्वयं मदा मृगांकदत्तः स्वानादि च कात्मानं रूपया तां शशांकवतीं चात्र
कामे वह्नुनकोनुकां मार्थ्यः प्रसाधयामास राज्ञा पशनिकेवले निर्गम्य कौतुकागारात् दयव्यग्रसुषेण
तः हुताशनवतीं देवीमध्यासा तां वधूवरौ तस्या स्वरा न उदिनेत्त स्यारानह्लोयदीत घृताक्षमोभा
न्विंद पाणिं लक्ष्याइवाच्युतः वभौ किं न पिता पाश्चमाङ्ग्नि पदालिणे अको पेप्यन्हणो दोष्पतत्रु
णां कवनी स्वतेन वह्नौ चलाञ्जों जलयो विकीर्णो विवभ्रस्तया हासाः प्रयत्न साकल्प प्रीत सैव मनोभ
वः दत्तोला विसर्गैं च मृषेणः प्रथमं तदा पंचाशानां सहस्राणि वारणानां शतं तथा स्वर्णभार शतं दे
वन वतिं च करेणुकाः ५८ ताः सदस्त्रमद्ध तन्मुक्ताभरणभारकैः मही विजयजेवितं तदवद्वि गुणांकः
मात् अर्थपुल्लान मो हे पुत्रादान भ्यां समोरवः ग्रथोल्लसमन्त्रस्त्र वनर्यतिः स्वने विवेशानि ष्व ञविवाहमंगः

३८

हृ·
कु शा
शाक·
५५·
550

लः मृगांकदत्तः स नवोढयानया शशांकवत्या सह मंदिरं निजम् पिता च राज्ञा स पथ्यार्हं ददौ दैहं स्व स्वव·
स्त्राभरणान्नपानैः याराजचक्रं शुकशारिकांनात्सोत्सवं जयत्स्वाः प्रहृष्टाः स्म पौराः त्यागप्रकर्षस्तु
तदस्य राज्ञस्तैनैव पर्याप्तमन यावज्जने यावद्वस्त्राभरणावितनेतुं मामहीकल्पतरुः भ्रमं यत्
ततः सभार्यासमृगांकदत्तः शशांकवत्यासहनभिस्थभुक्तामहिषोणनवसाकमेतं मा पानगोष्ठ्यादिव
सेमितनाय सुप्रमेविनदत्त चचुंशीकेरटहगतच जनेसम्भुक्तयोते परिपीतयवारस्मिगतताध्यायविरता
चलकरदं विविश तमवेत्य च संध्यासमेतं नवरागोज्ज्वलया काचित्स्पयातम विगतत्वगमेवलोकि
लेयात्कापतेनुदयाववासरश्रीः दहशे च विलोकनाववेकणप्रवलीभूतमनोभवा मत्वेन विलसद्विभि
रासितोंशुकोनाघरहतारात्वाभिसारिकाक्रमेण उदयाचलवारणांकुशांशेन वसिंहासमज्ज्वलोजगाम
उदयत्रपकथ्वराघनात्तीजटिलापांगसहोदरः शशांकः शशिना हृतकेलिकर्णपूरं रनितिव्रहीनव
पल्लवैनैतेन तमसौघगमेधुनमारात हरिदेंसीहसदानत्वभाव कृतसांध्यविधिस्सोपिनक्तंनवव
धामदितोमृगांकदत्तः प्रविवेशानयाशशांकवत्यावसनीवासरटंहं महाहेम्रशयनम् सवेवंद्रमसस्त
देगतायानिशितस्याः प्रविलम्बनामसेन व्यवभासितविद्रमिमितोनतः पुनरुक्तीकृतसन्मणिप्रदीपम्
शयनीयगतस्स तत्र तस्याः स्थितवत्याः परिहृत्यमत्प्रियायाः सुरहरन्यविदभ्यतुरनेनकामशास्त्रापव
विउनेनललनाम चित्रकांतितमनवम्भ्रमामेत्यलमल्पोमवटहृतंतस्याः नवमोहनमेवमारसौख्यत्रुटित

स्फारमदार्हश्वत्वकांचि अवमन्नललितालकेन चास्याम वेश्याशिनार्धनिमीलितेनलोचन अमवश
शिथिलालसैरङ्गैर्विरलविलमविलेपनैरन्तःने अथ तस्य विभोगलीलयेव तत्पिताहीयमानयो
षिद्यामा विकसन्मरतोत्सवाभिलाषमरणीतित्कृपायमोडश्वदिम् गतानिशासं प्रति देवमव्य
तोविलासशय्यास्तरतक्लिमच्छिदः अमीहि द्रूणालककम्पदायिनोमरमीरहशांवांतिनिशांतवा
यवः चंद्रनिशायाः सहसानयंत्याहारयज्ञानीवच मौक्तिकानि द्रवीवनाग्रेषुवपितितानिस्फुरं
तिमरुद्भायमघोजलानि कोशेषुच्वलसन्निपीनमधवो येकैरवाणांचिरंलब्धाभ्यंतरस्थितानाविकस
तामिंदुप्रभासंगमे तेसंकोचमुपागतेषुविगलच्छ्रीकेषुतेषुस्मतोऽभ्रंगाः पषण्डमारयांतिमलि
नाःकम्पस्थिराह्यापदि दिनकृत्करमार्गेणाधारामवलोकैवनिशांमनोभुवा अपशशितिलकंव
पुःमथितात्यात्यनमोजनेनद्या इतिमङ्गमघुरैःसवंदिवाकैरुषसिशरणाकवतीविमलककाए॥
अथगातमरतांतखिदनिद्रः सपदिजहौशयनंमृगांकदमः उत्थायचव्यायितवासरकृतमेयुपि
ज्ञातिजोचितकृतानाखिलसंविधानः मयलश्चैववचनिनायतदावहूनिताम्रुत्सवेनदयितासहितो
दिनानि अथयातामरटनलज्जनकस्मृतमनुगुयस्य पिरविमिषेणस्मादौ ववंधपदंकृतामिधकस्य

दे॰
कं॰ श
ष्टाक॰
५५।
551

विघ्नयंतं उचितमेकं रत्नस्य स्वहिशाय भारवहाणि शातसंख्योस्त्रव वरस्त्रीर्ददौ सततस्मैहृष्टतादरोन्द्र
पतिः शबरकिराताधिपतीमायावटुशाक्तिरक्षितलोचनान। सहवान्धवो सदारो मातंगचमूप
तिंचतंसत्कृत्य उर्गपिशाचं सविवालस्गोकदत्तसतोस्त्रसत्कृतधीन् सममानयत्स दत्तैर्दिव्यैर्गा
वाणिहेमवस्त्रैश्च ततः किरातेन्द्रस्सवो निहत्य ताञ्छपान्स्वदेशेभ्यस्सबलेन संयुतान् शशास
राज्यं कृतपौर्यनिर्वृतः सततस्त्विनामरदत्तभूपतिः मृगाङ्कदत्तोऽपि विजित्य वैरिणः शशाङ्क
वत्यास्त्वचिरादवाप्तया निजैश्च तैर्भीमपराक्रमादिभिः सहैव तस्योस्त्वचिरं हृतोमन्त्रवो काले
ययाद्यमरदत्तरूपस्य तस्य स्वैरं नगरागवणम्लमपाजगाम भक्ताः स्त्रियः परिणतं वयसाश
मस्यनैवैषकाल इति वक्तुमिवांगभर्ता ततः स भोगेषु विरक्तमानसो महीपतिः स्वाङ्गिजगाद मं
त्रिः निशम्यतां संप्रति वार्णयामि वो विपिनं स्मितं यत्कमवर्तते हृदि गतं वयो नः पलितेन सांप्रतिं हृ
तान्न हतेन कचग्रहः हृतः जरागमे मीर्णारसे च माहशां जभोगतृस्ना व्यसनं विडंबना विह
विभाजाव यमामम्मे च य दिवर्थ तेलोभ मनोभवग्रहः अमेशायेकाप्रकृष्ट तेरितत्स्वभाव अंस
स्तु तपोवनशान्तिनम् तटस्मिमेलब्धयशा महीतले सराजकावर्तिनरैन्द्रतिर्जेयात् स्वनोनेर्वनमेक

निर्गुणाधिको मृगाङ्कदत्तः स्वसहायवान्वयम् । तदेतस्मै निजराज्यमूर्जितं समर्प्य तीर्थं तपसे
ह्याश्रये पौरैरभिषिच्यते । मनस्विनां वयोनुसारो विनमेव शोभते इति क्षितीशस्य वचः सनिश्चिनं
निशम्य धीराः किल तस्य मन्त्रिणः । क्रमेण देवीप्रमुखाः प्रयौरास्तथेति सर्वे प्रतिपेदिरे तदा । ततः स रा
जा गणकोक्तलग्ने दिने विविक्ते सह तैर्द्विजाग्र्यैः । मृगाङ्कदत्तस्य चकार तस्य राज्याभिषेकोत्स
वमात्मजस्य । स तत्तनोत्तत्र निषेधवज्ञनाकूलं व्यग्रनिपुणवर्गम् । तदाचटमहद्रचारणाह्निम
दाम्बुपूर्णैर्वरदैर्दैवपस्य तीर्थोदकं भूरि सुभार्यकस्य मृगाङ्कदत्तस्य पपात मूर्ध्नि जलप्रवाहः ।
पुनस्तस्य पित्रोः सानन्दयोर्नेत्रयुगाद्विनीगुः । अधिष्ठिते तेन वने नराज्ञा सिंहासने सिंहपराक्रमे
ण । तद्विद्विषां कोपभयानतानां भूमावसिंहासनमेव सेने । ततः पिता तस्य दिनानि सप्त ता
न मज्जीहत तमेव राजमार्गम् । यथार्हसंमानितराजलोकं महोत्सवं सोमरदत्तभूपः । दिनेष्टमे दा
रयुतो नगर्या निर्गत्य पुत्रं स मृगाङ्कदत्तम् । निवर्तितं वाष्पमुखं स पौरैर्वाराणसीं संविसखो
नगाम । तस्यां स गङ्गामनुपरिस्मृतां गो राजाधिसंध्यं त्रिपुरान्तकस्य । कुर्वंस्तपर्यां फलमूलहारि
त्सस्थौ तपस्यन्निवृत्तदारः । आसाद्य राज्यमथ सोपि मृगाङ्कदत्तो भास्वानिवांबरतले विपु

बृ.
क.सा.
शा.क
५५२
५५२

लाममेतत्त आक्रम्य चालितिभटतः कारसन्निपातैः प्रावर्तत प्रनपिवेप्रसरत्प्रतापः माया
वद्गृष्मृतिभिस्तस्तकर्मसेनैः संभूयसक्रुतापिभिःसचिवैःसतैःस्वैः सप्तद्वीपमेतदवजित्य
चर्दिगंतमेकातपत्रमवनीवलयंशशास तस्मिंश्च राजनिकथासतिशास्यमानदुर्भिक्षदस्यु
परचक्रभयादिदुःखो तिमप्रहृष्टस्याखिलानवरामभद्रसौराज्यसौख्यमसमंवसुधाव्यभा
व अथ्यास्यैतेस्ससचिवैः सहतामयोध्यांनानादिगागतनृपार्चितपादपद्मः सन्नाहसममेद
यितयामशशांकवत्याभोगानकण्टकं सुखान्बुभुजेचिराय इतिसव्याख्यायकथांमलयव
नोतेपिशंगजटः तेनरवाहनदत्तराजसुतंविरहिणंजगदे तस्मात्सोढक्लेशोमृगांकदत्तोयथा
शशांकवतीं प्रापभार्यांत्वत्तथाप्राप्स्यसितांमदनमंचुकांत्वमपि इतितस्यमुनीन्द्रादाकर्ण्य
वचोस्यतेपिशंगजटाम् हृदिनरवाहनदत्तोधृतिमादान्मदनमंचुकाप्राप्त्या तद्गतचित्तोय
सतेमुनिवरमामंत्र्याहापितांपूर्वां तत्रानेषीच्चित्वमलयगिरौललितलोचनांस्पवसत् इतिश्री
श्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेशशांकवतीलम्बकेषड्विंशस्तरंगः आदितस्त
रंगाने १०२ समाप्तश्चायंशशांकवतीलम्बकः १२ अतःपरंमदिरावतीलम्बकोभविष्यति॥

ॐ इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलनात्पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतम् प्रसह्य रसयन्
ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते सर्वो विघ्नेश्वरः पायात्त्रमि
तोत्रमितार्चयम् शृङ्गदत्यजितस्मेन सन्ध्यासमभ्युन्नावली गौरीप्रसादनालग्नचरणाङ्गुलकश्रियः
सर्वोऽसावाभ्युपादः शम्भोर्बालेन्दुप्रभाः कवीन्द्रमानसाम्भोजनिवासभ्रमरीं नमः देवीसप्यद
यावेदशाहमूर्तिसरस्वती ततो विरहसन्तप्तो विना मदनमञ्चुकां नरवाहनदत्तः स तेषु वत्सेश्वरात्मजः
मलयाचलपादेषु तदुद्यानवनेषु च भ्रमन्मधुसमये तेषु नैव प्राप रतिं क्वचित् विभेदनस्यस्मरश्चाप
तद्भिः शिलीमुखैः स्मरचापलतेवाच रददयं चूतमञ्जरी कराणामशेरमधासम्भुनोतिसङ्गः सदस्म मारति
तस्ता वाक्काकलकोकिलकूजितेन पुष्पवेणीधाणमदनाग्निविकापनवत् विददाहनमेंगगुप्ता तोपि
मलयानिलः ततो लिकुरकाकादेमृगावैलैः कानने निष्कालयमानश्च वनप्रदेशे शनकैर्नैदो गच्छन्नुक
मेणाचवाप कस्यचिद्देवतायतः गगागामियथाम्भ्याणं वनानमरसलरन् ततम्लेपविष्ठावनत्रवा
सुरणाषुत्रको द्वौ भ्रभ्यागतनीसैरैर्कथयामासकोददशीमः नौवहद्गतनमम्यायप्रहल्लामदनशोकया प्र
वोचतानमस्तभ्यं भगवत्प्रजसमागुप ह्रदिदेवाकिमेककाकौनलकौस्हमकामांकः इतोश्रमासेसाकच
रतिः सहचारीनव तथाप्यतानास्वत्सश्शमताविशावचोच नाहंकामामनवापादनष्टासत्यनमेवरतिः इ
नुकान्यानरहंनोतत्साविशेष्टहवाइणः कौयवाकौदशीचेषाकथावयवयोरिति ततस्तयोर्विशुध

वृ॰
क म
५५३
553

नोरेकस्तं विक्रमोऽब्रवीत् राजन्भवादृशामग्रे रहस्यं कथमुच्यते तथाप्यत्राग्रो यार्नै कथयामि निशम्यतां
श्रस्ति शोभावती नाम कलिंगविषये पुरी कलिनाप्रविष्टा सा न स्पृष्टा पापवासिभिः तस्यामपराख्येण
पाद्यामदृष्टेव तादृशी तस्यां यशस्करो नाम विद्वानाढ्यो बहुश्रुतः ब्राह्मणोऽभूदभूत्तस्य सत्पत्नी मेखले
तिव तयोरेकोऽहमुत्पन्नः सुतो वयसि मध्यमे वर्षितस्योपनीतस्य तस्यताभ्यामस्मि ततः क्रमात् ततः पठ
न्नध्ययनेन बालेनम्यातिउत्सवे तत्राहृच्छिकृते देशोऽदुर्भिक्षमुदपद्यत तेन तातो मयायामा सार्कं मामाद्दाय
नेतागतः विशालां नाम नगरीं सपुत्रः सपरिच्छदः तस्यां लक्ष्मीसरस्वत्योर्वसतो सक्तवैरयोः नानामि
त्रेण वणिग्दत्तवासाः स्थितिं व्यधात् अहं च विद्यायै गमं कृत्वा गुरुवेश्मनि तत्रावसं सवयसां मध्ये
सब्रह्मचारिणां एकश्च तेषु मे मित्रमभूत्तत्र ब्रह्मचारकः गुणी विजयसेनाख्यो महाकुलस्तत्प्रियात्मजः
एकदा सह तेनाध्याय यात्रोदामित्रस्य तस्य मे स्वसाकुमारी मदिरावती नाम सहागमत् यस्या वदनलावण्य
शेषेणोरिमदीपितः अनङ्गोयास्तेनानेवि विधाता विनिर्मितम् जगत्समोहनेवेषु मस्तु मालोकयन्त
स्तुः पंचस्वरेषु वाणेषु मन्ये मेदादशः स्मरः तोरहृद्गृहेत्दलस्माकुन्तनामा वयामहम् सराज्ञा
विवशो भूत्वेसपल्लमयमानसः पश्यन्तीसापिमां तिर्यक्चित्तापमरोपनेवत्वया श्रुवाणां करितेषम्रु
लकेनकपोलयोः क्रीडातिमात्रैरेचिरमाकर्ण्य चितिंस्वगृहानगात् हिंपंतीवलिताप्रांगश्रीतिहृती
हृशमपि ततस्तद्दर्शनात्रैनानियच्च स्थलेमत्स्य इवाकाष्ठमहत्तेनविवर्तने लावण्यामृतसर्व

२८२॰

स्वनिधाने यत्स्वनाथेन पुत्रिभ्यो यो पितेव स्मा: पुत्र्येय मदमानतम् यन्य: स्वर्वीजं नत्वोपं सा तेन स्मेर पशुपति
वत्सराजेन च समुवेतालपञ्चपञ्चत्रुणि १ इत्यादि विनयन् हृष्टात्स्वहोरा वेद्यतीमतम् तउपाध्याय सदने हि
तोयेस्य स्वंह गतः तचोपेत्य सविस्मयकथामध्ये स्म सादरः सहदि नयसेनोमामस षट् षौ ब्रवीदिदं स्वम
मैमदिग वत्साम गोस्म स्मिश्रमीदृशम् फलांतोमामवी मातामस्ते दंड हु मिच्छति तदेह्य स हृदं सा
केमयास्वदेरास्मि वेस्मापि तन्यादपघ्रवनसातादिभूषितमत्तनः एतन्न दवने सघो निर्वृापणमभूत्सम
मकृभुमध्यगस्ये वमदृदषमशंकितं तथेति तद्दृगत्वा हृष्टान्तन्मातं वैततः तस्स्वतो नादतयासे प्रियाद
शुवतिहृतः गते विनयमे नेयपिताक्रतेमदं तिकान् मामेत्य मदिरावत्याधात्रीयोप्रणतावदत् भर्तृदा
रिकयास्माकमुद्याने मत्तदारक विहृद्धिमदिरावत्याली तायामालतोलता कृतनोवने तेन स्या: स्वेल पु
ष्पमरोद्गमः मधुसंगमसानन्दविलासहरमितोज्ज्वलः विषुस्यापतितास्तस्या: कुसुमेषु शिलीमुखान्
मुक्तलास्तु स्थिताय यमर्त्तृदारिकयास्वयम् मोत्कि केरिवतेस्ताविधायैकावलीनया ग्रथिता तेन वेकल
हृष्वेप्रेक्षायवदोयते १ तत्कासापिताम स्रमालावनरयातया सपवत्फलकर्पूरनागवल्लीदलैर्युता प्रिया:
स्वहस्तरचितां केवहृतां वाचूतामहम् सावेकिमपिसेशोपतत्वालिंतायैकम सवेहृत्वा चेमा हृतेता मवे
वेसियामवेदी किंब्रवीम्यपि वेभहेहार्दिकोमामसमहराः स्नेनेयन्नोविनामिदं तद्द्य सा हृतेयादि तदेवम
नम्फलसारिप्राणेषुमे प्रभः १ तत्कानाविहत्यादहस्व पाथ्याया यादरहानुगां समेविनयसेनेन समायातेन त

बृ.
क स.
५५५
554

ह्लादिनी तदेवं मदिरावत्या मम चैकनिवासतः गच्छत्यवगतो वृद्धिमनुरागोऽन्योन्यमावयोः एकदा मदिराव-
त्या दासी मामभिधायाग्रहः शृणु यन्नो महाभागवच्मि विजने तयाद्य यदा प्रभृति दृष्टस्त्वं तदोपाध्यायवेश्म-
नि वत्सया मदिरावत्या ततः प्रभृति सा किल नाभिनन्दति नाहारं न तनोति प्रसाधनम् रमते न च संगीते
न क्रीडति शुकादिभिः कदलीपत्रपवनैः श्रीखण्डद्रवलेपनैः निर्वाति गुरुसंतापा केवलं क्रियमाणैः
या एतन्मे सदुहित्राङ्के तस्याः सर्वक्रियाविदा यास्माये वनतत्पार्श्वात्त्वाममप्युपसर्पति पुनर्नेत्राम्बु वि-
सृजन्ती मामाह स्वयं मदिरावती सख्यपयाता यास्त्रां के समनालङ्कृतमम तदिदानीं यथा तस्याः फलेदेव मनो-
रथः तथा सुभग कुर्वीथा नीवतीं तां यदीच्छसि इति वाक्यं प्रयातस्या तदन्ते देहमभ्यधात् पुष्पदायक-
मेवैतत्त्वाधीनोयं जनस्तव एवमुक्त्वा प्रहृष्टा सा ततो याता यथागतम् तत्त्वस्यया अस्त्रजानात्स्या निर्वृतो ह-
मगोपाटम् स्वेषु भूताव मदिरावती पितरयावन उज्जयिन्याः समायातो महान् तद्वियपुत्रकः तस्मै ता-
तोऽस्तु ता तस्मै प्रदानं प्रत्यपद्यत तच्छ्रुत्वाहं तन्मयी जना श्रुतवांश्चावहारणाम् ततः स्मराग्निदग्धस्य वत्सेनावम-
मानतः श्रुत्वा तद्वस्तु तेन मामीदृशं पश्य मदीश्वरम् श्रुत्वा मयाविंनयं चाहं ईदृशं कल्पकेनाप्युपैनेव किम् प-
श्यामि नावतर्ये तेमामौ मौ चासमविक्लवः इत्याशया दृढं दिवसान्मायतंका श्रियायमि नाम श्रियासखी-
भिरागतया धार्यमाणोऽस्मि तद्वाक्यैः स गोत्रनिश्चितमात्मवदिवत्रकामदिरावती प्रासमस्यादाहदिवसस्त-
स्याः प्रवितनोत्सवः स्वेच्छामेचारुरुदायातस्या तस्याः ... वेश्मनि तथा याता प्रवेशोऽभूदामग्रकस्येनादितः

तद्दृष्ट्वा तद्विनाशोऽहं कष्टं जीवितं वैशसम् कलयन्मम मातस्तु जीवितान्मरणं स्मृतम् गत्वा वनगौरीवास्यमाह
ष्यवटपादपम् पाशं बद्ध्वा च यत्तेन पाशेनात्मीकण्ठानतः प्रियायास्तिमवेनात्ममात्मानं चात्यन्तं समम् तया
स्त्रापश्यमानात्मानं तेन सह संस्थाप्य वेतनाम पुनः पतितमन्तं संगे छिन्नपाशस्य वासस्याचेतन् युवेनेन स्मृतेनालाहमि
मत्वा ब्रवेचनम् महामन्त्रवतया तावद्दर्शितैवद्वयालता किं तमेव विरहानलसम्प्रदीप्तान जीवितम् चन्द्रो
ग्रिविषमादाराशीतानिष्कृतिस्तु च यः उपानेवं यन्नेपाष्णोमालादिग्धशरावली ज्वलितांगारवर्षं बुवन्त
नाघनुलेपनम् येषामिन विपर्ययत्वं संसारे विदुरात्मनाम् जीविते कारणं तत्ते बामादर्शनाविप्रयोगिनां इत्त
कावर्णयन्तमेनमहं हासश्चैवं प्यवे दृष्टांतं ताय मे दिवावनो दृष्टं नातिविततम् ततोऽब्रवीत्स साधुर्मा किं त्वा
नापि विमृश्यामि मंवेयस्पकृतेनेन किं त्यक्तेनात्मनापालनं श्रात्मीयमपहृमातेष्यापि दकुय्ययामि
श्रास्तीह तिलपोनाम देशाहिमवत्पाष्णितः कलिविद्राविनस्पर्को योधर्मस्य समाश्रयः तन्मन्ते तत्र सम
स्परटहतपुगास्य च श्रतमिर्यत्रलोकस्य प्रकृतेन वर्धसे च ये मंतापस्थस्वद्वारस्य नोपकारे शुस्वदा त
त्रशीलप्रताच्छमस्य श्राह्मणस्यादमात्मनः मोऽहं देशान्तरालोककौतुकाद्विनिर्गतः इह दहातन् एवमन्देशाउ
पाध्यायान्वयपस्तामोऽमिवक्रमान मंवेशोवेश्वरनामनातिरस्मितः पुरम् शौलपालस्य यात्रास्तिना
गानास्य पावनम् शौवेद्रष्टदृश्यतिव्यातेस्ववस्तु नायेमहत्तमः तत्रोपाध्याय सहदेववसंसृतदद्ममेकदा स्त्रा
नायात्रो तमवेगलद्रूहशौवेद्रुष्टदंमतः श्रमेणार्तः प्रविविततदेनानादेशागतैर्जनैः समासेविताम्भो यिं द्दोषु

बृ॰
क॰ म॰
५५५
555

मानेसमेतनः वधूनां स्रग्दामलविस्वस्तकुसुमसन्तम् वीचिहस्तैः पयास्पृष्टनत्वनसन्नमेडुले मुक्ति॰
ध्यायद्भिर्नागराणां पिंजरीकृतम् महाहृदतमरालेनवानेकामकायितम् नस्यदासिणतोगवानन
वेदं व्यलोकयत् सपुममिवनाविंद्धैः सांगारमिव किं शुकम् सनालमिव चोत्फुल्लं लोहिताशोकवल्लिभिः
हरनेत्रानलप्लुष्टदेहं निपतितमिव तत्रापि स्मता कलना मेडपदारिकवंतीम् क्रमसमावचयं कांचिदपश्य
कंदुकामदाम् लीलाकटाक्षविक्षेपनर्जितश्रवणोत्पलाम् उन्नतिमवाकुलनिकालादितैकपयोधराम्
वहंती कुवरीपाशे पृष्ठतः परिसंवितम् वदनेंदुभयेनेव तिमिरं शरणागतम् तं तस्मादिनिर्माणमि
दहलेनवेधसा स्पृष्टामात्रेणाक्षि मे बाला वितेयामानखांभिव सा च दृष्टाप्रविष्टैव हृदये मम संगतत्वणा हस्त
भल्लीवसारस्य नगाश्रितयमोहिनी सापि मामवलोक्यैव समधः परवशाभवत् विसृज्य पुष्पावचयनक्री
डांसमविटालिता चलद्वारलतामध्यपथ्राराग समाजमेः श्रवणागामिवोद्विग्नं भरेणाहृदयाद्वहिः द
र्शयंतीपराहृदयतनमद्दुरिवेक्षत सामामपांगविक्षांततारकांतेन चक्षुषा एवं यावत्स्थिता वायामस्यो
न्यालोकिनौ तत्तयाम् तावन्नवोद्भ्रमस्फुजनहादाविमोमहान् याज्ञादग्धीभगग्न्यान्यो धावद्दलितपुंगव
लः मत्तहस्तीधुताघोरकर्णानलनिताघ्रशः तं दृष्टैव समेघाया हं विह्वलां विधुलानुगाम् जनसमस्येषनाम
न्मगारेपितांप्रियाम् समास्वासितियावत्सा तत्रागतपरिच्छदा तावज्जनरवाहूतएलत्रेवागात्सवारणः
तद्दयाद्वि प्रवृत्तविजनमध्यान्निरोहिता श्रवणैः साम्यतः कापि मेजादृष्टवगतोन्यतः तत्तोगतभयायातेवि

त्वानस्तोस्तमख्यमो युग्मावापमविज्ञाततनामनन्वयनिकेतनाम् तच्छन्याविमोविभ्रष्टविघोविखाणयत्तोय
या प्रमत्तुपायापगटहकथमप्यहमामवाप्त तवेममन्छिन्नइवप्रध्वस्त ` ` ` ` तत्रैममप्रेमात्
कम्पलतानेश्वमविस्मारयन् क्रमास्त्वस्तोकलभातदाईभावाप्त्यादिव निपातितमनंसंगेचिंतितानट
शिताशया अस्फुरमाचपुरामष्टोहृदयेव्यथितनात्मना उत्संगेगदहीनस्वशिरोत्यात्मेनहृदया तावत्स
पैर्यणासमंनन्मेविगलितेदिनम् संकोचमागतेपद्मवनेसदसखेनमे मनोरथैरमेदीयैरस्ताकंविच
टितान्यत्र रथांगनामोमिथुनानामंतयातविवासिति ततःस्मरस्तोकतहृत्प्रविनानयनोत्सवः उदग
छविशानायःपाचीमुखविशेषकः तेनजलधिरिवमेकैरविपिस्तपामृयैः आशाप्रदर्शकेनापिमोवे
नाशाप्यमीलन अथज्योत्स्नानललितप्रणामैरमदन्तुकांतणाम् एकोभवत्रीत्महाप्याणोविपुर्वेवोल्पत
उमाम् किमेवदुःस्थितोस्पदव्यापितव्रतरश्यते अर्थकामसहकृतस्वाधर्यदितद्वस्मितस्पाव अतिग
वैनयोस्यांवेचयिमापरेचपे अपहृत्यपोषांवावांछतेनैवनोस्थिताः पापमूलायतः पापफलभा
गिप्रसूयत तद्वरोणेवमस्यनेनयीत्रुधनविषद्रुमाः अनेनादिपरिक्लेशः केवलेनैवनैतिति अस्मद्वःख
विमावेदनारकेनरकेमहम् कामाप्याप्यान्यःसाधाणंनविडम्बना यस्मात्धर्मोयहृतः सनिराया
गेस्पृहविपिधः मायान्तपूर्वेस्तहतेनेपीपेयोलस्यहगाम्रुमान् अर्थकामावत्राप्तोनिनसक्तोवाभवाहशः त
द्वपेर्यमालेव्यवतसाभोप्रसिद्धये रस्तकलेनमन्यारहंसादायानिंविडम्बनम् निरस्यापायमाश्रुमोपैयंती

कृ॰ क॰
पं च
५५६
556

वानिशां क्रमात् ॥ इहागतोहं मामाममात्यां प्रतिवमेदिति अथ प्राप्तेन हृष्टेन त्वं पाशार्पितगलो मया पाशो मीलाकृतः तेन तत्रस्य कः
त्विसंचचूर्णितं नष्टविज्ञाननामाहं रपितस्याः कृते भुवि ततो नाशितो घोरः पौरुषाग्रो वेरेष्वहं अतस्त्वं मदिरावत्याः स्थिता।
पाश्वपिगावरे प्राप्तौ पुरुषकारा विमुक्ता तौ वायमेकस्थ नक्ष्कतः मूर्धस्थमातः कितया हा किम्नलीगतः दृष्ट्वापि वेहि पतये ष्या
मा हृदि लग्नकिं इतिब्रुवति मिश्रेमनस्स्मि मातापमंगलैः अथ तत्र त्वं एवागत्य साग्रमामदिरावती मातृदेवकुले पुष्पिकामभू
नार्यमागता अथ स्थिता कामदेवविवाहे चलिकन्यकाः अतएव तदग्रेस्मिन्वटे पाशो मयार्पिताः इहागता मातादृष्ट्वास्ततेपश्य
त्वमासिति एतच्छ्रुत्वैव समुत्थहीरा मामब्रवीद्द्विजः तर्हि देवकुले चैव प्रविश्याभ्यन्तरे स्थितं मातृणां श्रुतच्छायावेदिसंप्राप्ता।
मास्वरे पश्यावः किं पापोत्र कश्चिदस्माद्रवयानेवा एवमुक्त्वा तेनाहं त्यामाकृतकोस्मृहं गत्वा देवकुले तत्र तत्रैवासमल।
स्थितः ततः परिवारेणाहं नीतमंगलागतमंगनानेः प्राविशत्तत्र मदिरावती देवकुलान्तरे एकाकिन्येव याचिष्णुवरं कर्मणा गतम्
कामदेवाद्भगवतस्त्वद्दृग्भिर्भवतां विलासः इति सवासुरिद्धूत्वा सखीभिरनुचरैः सह एकैव कामदेवं तमर्चयित्वाभ्यजिज्ञपत् मनोभ
वेनापि सताप्यात्र कस्यनमे मनोगतः प्रियो ज्ञातो विप्रलब्धास्मि किं नास्मिंजन्मनि भर्ता चेत्त्वं वरायत्त मोऽमम जन्मान्तरे
पितत्कुर्याः कृपां इति पतेमयि तथा प्रसादकुर्वीथा यथाद्देहान्तरेपि मे स एव भर्ता स्यात् भगवो भवेद्दिव्यकुमारकः इत्युक्त्वा साग्रपा
वीलापश्यतो श्रूणोतोपि पांशोकृत्वा तरीये पाशं कंठे न्यवेशयत् उपसर्प्य मयानमस्याः पाशं गलादपि इत्युक्तस्तेन मुग्धा
देमुपास्पृतैवता मास्त्रिपमाहमेयस्ये सेषधाम्यापाणिजितः ज्ञातिकालोकिजनितस्नेहादासोप्रतत्सव इत्यहं व्याहरन्हर्षभर
गद्गदया गिरा ततनोस्त्वरितेतस्याः पाशं कंठादपारं ततोमावीसमहसा यावत्सानद्गसाधमा तावल्लिखतितावत्सो सोऽब्रवीन्मा
कृतेसृष्यत दिनत्यायकाशोस्मिन्काले निर्गम्य यास्यहं वेशेनमदिरावत्या एतत्परिजनैः सह आवयोस्तत्रयाभ्यासवीतानमि
मावधू आरादपगच्छ निर्गमद्धितीयद्वारवर्त्मना यादिदेशान्तरं रात्रौ यथा कामममलक्षिताः मत्वित्रं तामाहृत्यादेवीं शिवममविधास्य

ति

इत्युक्तो यावत्स मदिरावतीवेश्मनः स्वसद्मने निर्गमिष्यति ततः प्राप्यानुकूलं तदनुगेहे तः अहं च मदिरावत्यान्दर्पयन्त्यल सज्जा मम हारेणाग्रेन
निष्क्रम्य राज्यायाः तस्मिं यौजनो प्रातर्निवर्तिता दारकः कुमारस्तु दिने दिने प्राप्तो वल्लभं नाम नगरं स्वपितामह वः मित्रो भूपगृहे रमेत
यैकेन हि जन्मना परिणीता मया मातार्मत्वं रम्मदिरावती ततो नवमतः स्ति द्य पृष्ट स्मृत्वितस्मिम् किं स्मान्निजस्य मे हृमे नस्वेस्मेषा भव
घृष्या तमेतमपरं विडिग्याणादानशरं मम कृष्णैकमित्रपार्श्वस्य विश्ववत्समशानंदन तदनंतरमेष्याघ दृष्टाकारणं वा यथवः मयेत्यंगा
त्तानायमागतेनोत्तरायणे विरंचेते स्थैलस्मिं वायुर्गुण्यापविश्यमव यावन्मूर्च्छामितिहृतांनेतावदेवस्यागतः इति नन्दपश्चाद्भूतेविश्र
णैकेन वर्णिते नरवाहनदत्तस्य महृष्टदयपरं दिने तोष्मेस्वरिय मकस्यंतानाष्पत्त्यैकस्याकस्य सिंघाधाग्रणतनमाप्याप्याडलेमादिमवा
दृशः पतनस्य ववः क्रत्वा वत्सराजस्तनस्य मः द्वितीयो पिस्वहृतां ने विश्वा वत्कृश्च वक्रमे तदा ततो मां मदिरावतीवेश्मनि निर्गतम्
देवागायान्तदनुगानन्तु आपर्यवारयन् आरोपशि विकातेस्य तद्वाघमराकुलैः नीतास्मि सोमदत्तस्य भवने विभवान्विते कवि
त्ससहस्त्रभावाभ्युसंभ्यताभरणांकवित् कविनिर्णयेनपक्वानेकुक कवित्सज्जितवेदिकं कवित्स्रगीतदामीकं कविस्त्वारणसंकुलं लग्न
वेलाश्रतीते सक्तविदथ्यासितेह्विनैः ततैकस्मिन्गृहे यानतीवैः परिजने रहं कृतावगुण्ठनेनं कं वधूतु आत्मवेशिता। उपविश्य च मा
ततवनिताः पर्यवारयन् विवाहोत्सव मानंदनानावृष्टासमाकुलाः तत्राणाङ्गुरोपकंठे च मेखलानूपुरारवैः अत्रावि श्राविशन्नात्र
कमेकामसत्तीजना नागीव विस्फुरत्स्तभूषायवलकंचुका अतिवीचीवलावामा भृणांशुकावलीविता उद्यातु देवतासाक्षाद्दिवस
स्यमालिनी सपर्वबाहुलतिका विराजत्करपल्लवा साचागमोपविष्टा मे पार्श्वे प्रियसखी धिया पृष्टा मिया वत्से वायु विमचोरी
समागता यासा शक्रदृष्टेह दृष्टा कस्मात्त्वा नागतामया यातागतमाहृत्यनृशां मृष्यसेलोकमगामृम किमेतत्काकतालीयं किं स्वप्नः स
त्यमेव वा इति हर्षभराद्गीतरमदावादमचिंतयं तत्क्षणान्तरे च मदिरावतीसत्यो भुवेश्मता किमेवमार्ये उदितहन्मनाऽश्वलसमेव
तत्कुतात्रवीन्कमामानिगूह्याशयेनदा जानीथ किंन मदिरावतीमेवापाश्चीसखी पश्चात्कृतविवाहावयास्यतिश्वसुरगृहं पतहिष

वृ·क·
मुदिर·

५५७
557

त्कान्तस्यात्वं शसामीप्समिउःखिता न निर्यान्तवहिः । दिवसं यावद्दिवसं मत्कथया कुर्वन्तीं मदिरावत्या सह निष्क्रामयंदेहसंबं प्रति निष्कालिता ॥
सर्वा ह्यरे देव्या गलस्वयं उपवेश्य प्रमाणोः मामामेवमभाषत मदिरावति नाम्पस्नाः दुःखमदुःखितापि कं प्राणप्रियेयदयस्मिन्
ग्राम्यस्मैप्रदीपते तथापि तेभवन्तावदर्शने सेगमोऽपि वा सेत्स्वाज्ञायमानेन तेन स्वश्रेयमासह ममाप्यनास्यमुसेन यदुःखितदृष्टा
स्मिते मयादं तेन तथा त्वं हि विसंभे कास्यदेमम गतवमस्मिन्याथापांत्स्वात्त्वशालदृष्टं दमरः विनोदयितमात्मानं भावितवद्दिरहात्तेवम्
तथोद्याने दिनमुक्तान्तमभ्रंद्रस्वागतः ततः श्रमक्रमश्रुयोणीसमाश्रितमुस्वांकुजः कोपिकान्तो दिनमुवाहष्ठोनववपामया वनेषु
केवलं किं दृष्टास्तपोभिर्मुनिकन्यकाः न दृष्टा येषु वा याभिः किं तासां तपसः फलं इति संचिन्तयन्त्यामेकाकिनं तस्य दर्शनैः तथा विद्
यया लज्जाभयं च गलितं तेन ततः ततः पश्यामि यावत्तं तेनावर्तिर्यगीक्षणेन आलानमुक्तो मत्तेभ इवावगाढः शंकितं तेन न तु प्रत्यभिज्ञ
ताभीतो दृष्टास्मि सोऽपि वा धावितां केनकृतार्थेरमथ्यं लोकस्य नीलवान् ततः संस्पर्शामृतानेन मीलिताहं तदा सखि कोऽसौ किं मयं का
देह क्व स्थितास्मीति न विदे ततः परिजनो यावत्प्राप्तो मे तावदागतः मत्तदृष्टीमतमेवविरहोत्सर्जिमानिव उत्तिष्ठ इदानीं तात
दृश्याद्यनुगेहे सचमेन तन्मतोभेनतानेकगतः श्रियः तदाप्रभृत्यतत्तातनामादिकमसहप्रदं स्मरंतीतिकस्मात्मेकेनापीवस्तुतं
लिपिं सर्वदुःखस्थानितं ·· तद्दर्शनेच्छया बोद्धुतीवाकीभिः समंकदापितापिणु तदेव निरूपायेस्मिन्दुःखेमम विनोदने तद
ध्यानेयन्नखितद्दृशीभवति चाधुना उपस्थिते तदिके मेमरणां मदिरावति त्वमुखालोकनसुखं संप्रत्यनुभवामि तत्र इत्युक्त्वा ग्रीव
पीयूषवर्षीभिर्वचनैर्मम कलंकयन्तीवकैरेतैः सा ज्ञानेय स्फुविंदुभिः प्रवहद्वनमुक्तिप्रमुखान्ममनिरीक्ष्य मा परित्रायत तदा सा भूत्सद
यो ह्यप्यमाधमा ततो मयापितत्कृत्वाकिं संभ्रमः सोऽहमवते विपिदिंचदयमर्थानविस्मानपि संश्रुताः मयापि तत्कृते दुःखमनुभूतं मुद ॥
तदे यादृशं यादृशी विधा प्रपंचरचनाविधेः वसामि विस्तरात्तेन नाय कालः कथाक्रमे निर्गमोपायं एव केवलं चिंत्यतां संप्रति श्रेय
इत्युक्तामामयाबालाया मकालमभाषत एतेन पश्चाद्द्वारेण निर्गच्छावः शनैरितः वहिस्थाय गृहोद्यानेऽपि तः संतापियस्य मे तन्मार्गे

गौर्यनिर्गत्य तत्रावां पथ्यजऊयचित् इत्सकार्वैवतत्पागमाभरणामासद् तदुक्तेनैव मार्गेणा निरगच्छमहं ततः रात्र्यावहरा तुरगानेतयाग
ताश्रुतं भयात् प्रभाते ग्रामवानस्मि प्रियायुक्तो महाटवीं गच्छतोश्चावयोस्तत्र स्वात्मकथैकविनोदयोः निर्मानुषायां शनकैर्मध्याह्नः
समवर्तत निराश्रयाधगगनतो निराकंटामतातापयत् भूमिं ताउग्धभूपाल इव तीव्रकरः करैः तस्मिन्काले परिश्रान्तो श्रेयसीं तां
तृषार्दितां कृच्छ्रात्प्रामां गुरुच्छायां शनैः प्रापितवानहं आस्थाम यावदावां तत्र तावत्पटमारुतैः अकस्मान्महिषस्तावद्वगाढुमितस्
विद्रुतः तस्य पश्चाच्च धावंश्च रक्षयानुधावन्धनुर्धरः आगात्कोपि महातामनः स्माकृष्टेव स्वचित्तः स महामहिषं भल्लीप्रहारेणापतन्
वद्गुघातेन वन्नीव मदिरावीरामपातयत् दृष्ट्वा चास्मानुपागम्य समसमांप्रीमेव दृष्टवान् कस्त्वं केषा च तेनाम्याके रूपातोभवामिति
ग्रथोपवीतमुद्धृत्य प्रोक्तं समस्या स्तेन मया विप्रावहमेषा भार्या मे कार्यादेशान्तरागतौ आवां चौरहतास्माथोद्धि भ्रष्टो मार्गनाशतः
इह प्रविष्टौ दृष्टश्च भवान् दृष्ट्वाश्च भीतमः एवं मयोक्ते ब्राह्मणमत्वा स कृपयासोभ्यधात् अहं वचनराधीशो स्मृगयार्थमिहागतः युवां वा
ध्वपरिश्रान्तो मे ग्रामावतिथी मम तदेतहि ग्रामायेतमातिरहं युवदास्पदं इत्युक्त्वा मत्प्रियां श्रान्तामारोप्य स्वतुरंगमे पादचारी भव
नायो ह्व निवासं समनीतवान् तत्रावांपथवत्सोस्मान्भोजनाद्यैरुपाचरत् ऊदेशेषु पित्रायं नैकविकैविन्मदागमाः ततोटवीनाञ्च
न्ककमथ तहितीर्त्थोनुयाचिकं प्राप्य ग्रहारमेकं मापदिगाणेतामयावधूः ततः परिभ्रमन्देशान्तहामायैश्च मंतया ग्रथमागीय।
यीत्वानमहेकं गेमिहागतः इहैव वैषत ग्रामः स्वपंवरास्यन्मया देवश्वरहष्टः मेत्तवृत्तांतो मामकं प्रभो इत्युक्त्वाविरतेतस्मिन्यावदत्र
तेनिर्थ्यान्तत्र स्मो वितथामाभीष्टफलं प्रशंसनितरावत्सेभुक्ष्यो द्विजे तावत्तैष्वुपराजमान्त्रमहविवारं भ्रम्यमाणाङ्क्षिरे विलंबः किल
गोमुखप्रभृतयस्तत्रागतास्तेभिरे सचैतरवाहनचैतस्मरणान्ततान्हर्षवाष्पपीतशृजवान् तानभिनन्द्य स वान्स्म सामस यथोचितेम
विवान् अथ तौ विप्रयुवानौ स हृष्टनीतिमिथ्यौ सहाहीय सपपौ मदन्तैमैस्त्रिभिरत्वागतलोचनः स्वपुरी इति श्रीभ॰ सोमदेववि
रचिते कथासरित्सागरे मदिरावतीलंबके प्रथमस्तरंगः आदितस्तवकस्तरंगाः १०५ समाप्तश्चायं मदिरावतीलम्बकः १३ १२

हूं·क·
मवि·रा·
५५८
558

गुरुगिरीशन्नाप्रणयसंदत्तान्दोलनात्मना किलकथास्वतंत्रा श्रुतान्पुत्रेणयत्कृतं प्रसन्नस्मरसंपत्तियो विगतविघ्नलब्धश्रीयो ध्रुवंदयति वेत्तुयो
भुविभवप्रसादेनते तद्धृतेनयेनदत्तार्थंमञ्जुमायेसमर्पितं सर्वोददातुमिमतंतुवरदःपार्वतीपतिः निशिविघ्नजितोवोऽव्यात्ताण्डवाडम्
'' तःकरः शोणाम्बुजातमप्रस्मृतन्वन्निवुद्धमदद्धतो ततोवत्सेश्वरसुतस्तत्रत्यास्त्वालावाणकसुंदरीः भार्याःप्रधानस्ताश्चाद्यांदेवींसद्गुणैर्
कां नरवाहनदत्तस्तुकोशाम्ब्यांगोमुखादिभिः उवाससमदंसंशृण्वन्कामःशृण्विभूतिभिः तस्याभीष्टवधूसंगसुखोत्सवमनोरमाः
न्तगीतकथालापरम्यास्तेदिवमाययुः अथैकदासतामन्त्राकांतामनमञ्चुकां नददर्शावरोधान्तेनवापरिजनेक्वचित् तामसता
लोकयन्कांतामजगामविवर्णतां रजनीविरहध्वस्तकांतिरिंदुरिवोषसि चिंतितञ्चासितेकिंलब्धाकाचिन्मेप्रिया किंवापराय
लेशात्माकुत्तोपिकुपितेवमम मायपाद्धादिनाकेनाप्यपहारापह्वतानुकिं इत्यनेकविकल्पोत्थविह्वलोयंबभूवसः अन्विष्यमदा
नैवलभतेःस्मकृतोपितां संतप्यमनतोहृद्यभावेवाग्निना उपेत्यतातत्रैवसम्यक्वत्सेश्वरःपिता मातरःसचिवास्तेसर्वे
विह्वलतामपगुः हारवदनवदाश्रुवर्णालूनलिनीदलैः बहूप्यतस्यसंतापानजगाममनसेनः कलिंगसेनामद्ध्रविरहितासतया
तया विद्याधरीविभ्रष्टविद्यासंप्रच्छतायया अथतयाब्रवीरेकाहष्टांतःपुररक्षिका नरवाहनदत्तस्यसर्वेषांकणायत्विदं दृष्टा
ग्रेतांतदाकन्यांसतीमदनमञ्चुकां दृष्टावतीयंनभसःसयोविद्याधरोध्रुवा योसौमानसवेगाख्योनामोक्तास्समयाचत कलिंगसेना
मभ्येत्यदेह्यतामसुतामिति तेनैतद्यानिषिद्धेनसुतागत्वायथागतं इदानींगृहमागमदतःतासांकिंनमायया परदारग्रहेनैवदि
व्यायुद्धापिकुर्वते तथापिमार्गेमार्गेवाराज्ययःकोदिपश्यति एकवैनस्विंनमायोयविमार्गविरहोल्लतं नरवाहनदत्तस्यजने
पीविक्षिववांधुजे हमानानयवन्तिस्मऽशीयरसतेमितः प्रवेशानिशानिर्गमोनेदृविधेतेगगनेविना इत्यश्रमा'' श्वासमस्याः
नानिष्वंतदिहस्थिता कविरलापकोपातस्मात्तथावघृतान्या शुनिःपुराणिरानामविवादार्थमपावत अष्टावक्रासतत
यामाविशीनामकन्यका अष्टावक्रानतोनस्मवरदावेगिरमेसना सुगुणापापिसाविश्रीसमसमेर्भवंकतस्तिता तयस्तद्भास्त

नयामस्मकृतां नाममेनां गिराः उपयेमे तया मांते सतस्या भर्त्र्यासृते साप्यभार्याचवृत्तिस्सदा सावित्रीश्रुर्वं वांछितां एकदा सोंगिरा मौ।
नी जपन्नासीच्चिरंमुनिः भार्याश्रुता तेनपप्रच्छदुःखप्रणयाकृता चिरं किमार्यपुत्रैवं चिंतयस्युच्यतामिति प्रियेध्यायामि सावि
त्रीमित्युक्ते तेन सा कृता सावित्रीं तां मुनिस्तात मन्वानानुनिशुकोपच उभे गोपमितिन्यक्कं देहंगता वनेव सा श्रुभं भर्तारं तुध्यायकं
ठे पाशं समर्पयत् माकृविसादं संकार्षीः पश्यामा नागतेन गता ध्यानादृतेन सावित्रीमन्त्रा पाशाद् रक्षतां अरुंधतीभूय गायत्री सा
तामस्रकमंडलः भक्तानुकंपिनी वैतां समाश्वास्य तिरोदधे अन्येषां गिरसा भर्त्रां संप्राप्तामान्विष्यतां वनात् ततो देवं दुःसहं गा
मिरूप्रणयकं त्वं तं न तस्या नापराधेन कुपितेऽकविनिश्चिता अन्वेष्यं प्राप्स्यसे सा मा राजपुत्र वधूः पुनः एवं मुखेन तच्छोकेन
जवत्सेश्वरोब्रवीत् वरमेतत्तु दुरितं तस्याः संभाव्यते यतः नरवाहनदत्तस्य भार्या देवविनिर्मिता कामांशस्यावतीर्णेयास्ति मदनमं
चुका अस्मो विद्याधरैश्वर्ये दिव्यं कल्पं सहानया करिष्यतीति दिव्या वागब्रवीन्नवतन्द्रया ततो षाध्विष्यतां सम्यग् गिरियो नोदिते स्वयम्
नरवाहनदत्तः स्मृत्वा दुःवसायिपि निर्ययौ पश्यन् धाद्वि विश्वानानंतां प्रापतवाततः तेषु तेषु प्रदेशेषु सोन्मादश्चसोभ्रमत् उपतेनस
ईतस्मिन्विदन्तद्धारकाशूहः तदःखदर्शनोद्वेगादिवसंमीलिनेत्रणाः वनेषु तेन पृष्टेषु तेयलनग्लवपाणयः न सा दृष्टेत वा स्मा
भिर्विदिम्बुरिवमादयाः उद्याने पृष्ट्वं तं नत्रम्रवणानस्मिन् विवितने रतःसानगतेस्मिं वधांशंसरिवसारसाः मरुभूतिर्द्विषिश्चो गोमु
खः सर्ववत्सकः तेनैव सविवाप्रेमभ्रांतामन्विष्टुमशनेतः अत्रांतरे वेगवती नाम विद्याधरी किल कन्या हृष्ट्वा वेदारवणमदनमंचुका
तद्रूपमास्थाय तस्याः वपवनांतरे आगमे काकिनी स्वैरमस्याशोकतरोरधः तां ददर्श विचित्वानो मरुभूतिः परिभ्रमन् सयोवि
प्रास्यकरांगी सत्पशस्यस्येव चेतसः नरवाहनदत्तं तं गत्वा हृष्टो जगाद सः समाश्वसिहि दृष्टा ते मयोद्याने स्थिता प्रिया इत्थं चोक्तवता तेन
नमाकं तत्तामेव सः नरवाहनदत्तं तं गत्वा हृष्टो जगाद सः समाश्वसिहि दृष्टा ते मयोद्याने स्थिता प्रिया इत्थं चोक्तवता तेन सार्धं यया
यान्तं मुदितो ययौ तत्रापि विरहक्लांतां मायामदनमंचुकां तामपश्यत्स तृषितो वारिधारामिवाध्वगः दृष्ट्वालिंगितुं तां च सत्रासौ यावत्

वृ.क.
पं.ल.
५५८
559

विक्रुति तां स्तां तेन गादेवं धूर्तापरित्याज्यैषिणी मा तं संमतिमास्थाती: शृणु तावद्वचो मम मयोपयाचिता तावत्त्वत्प्राप्त्यै प्राग्विवा
हितः विवाहे वः प्रदास्यामि स्वहस्तेन बलीनिति विवादकाले तस्मिन्मम प्राणेश विस्मृताः तत्कोपात्तैरद्दमितो यक्षैरपहृताम्हं
गच्छ भूयो विवाहे त्वं कृत्वा दद्या बलिं च नः निजं पतिमये पार्श्वं नाम स्यात्ते शिवं भवेत इत्युक्ता तैरिहानीय यक्षैर्मुक्तास्मि साम्प्रतं तस्माद्
रिणय स्वाशु पुनर्यावद्ददाम्यहं यक्षेभ्योऽभिमतान्भोज्यान्ततः प्राप्स्यसि वाञ्छितं तच्छ्रुत्वैव समाहूय शान्तिं सम्प्रयरोहितं तत्क्षणं सम्भृतसम्भार
स्तया मदनमञ्चुकां विद्याधरीं वेगवतीमुपयेमे स तत्क्षणं नरवाहनदत्तस्तां वियोगतृणकातरः मन्ये स्म वत्सराजो यद्देव्यानंदी महो
त्सवः नंदत्कलिंगसेना भूत्तथातो घरवाजलः दत्ते बलिं च यक्षेभ्यो मायामदनमञ्चुका विद्याधरी स्वहस्तेन सामघपिशिताशिभिः न
रवाहनदत्तोऽथ वासकस्य तथा सह पपौ समीमत्तवः पानं पानशौण्डोऽपि तद्गिरा मिथिये च तया माकृतीव लोकस्मुखं ततः क्षपाय पेव
हिनाधीशः पतिवर्तितस्यपया रहः स्वाचख्यौ वीक्ष्यातस्मा तां दम्पयत्तया मदनमञ्चुकेत्युक्त्वा स वीक्षणीयदृसंपति तच्छ्रुत्वा वा किमतस्या
दिति यावत्सकौतुकः सुप्तायां राजपुत्र्याः समपुष्पमयेषु रीक्षिते तावद्दृष्टैव सा कापि न सा मदनमञ्चुका स्वापवेलावशाधश्चमाया
रूपविवर्तिता ततः सज्जाग्रदेवासी यावत्सद्बुद्धये न सा का त्वं सत्यं वदमेवमयताः पृच्छति स्म सः सापि निश्चोपविष्टं ते दृष्ट्वा नृपे निजे स्थि
ता वक्तुं प्रचक्रमे तात प्रतिभेदामतस्विनी शृणु विदानीं ब्रवीमि तद्यथा वृत्तं तव प्रियः अस्त्याषाढपुरे नाम विद्याधरपुरोगिरिः तत्र
वेगवतो राज्ञः पुत्रो विद्याधरेश्वरः अस्ति मानसवेगाख्यो राजा भुजबलोद्धतः तस्य वेगवती नाम भगिन्यस्मि कनीयसी स च भ्राता तानमे
विद्यादानं मत्सदितिच्छिषतः ततो मया तास्ताः क्लेशेन तपोवनगतात्पितुः प्राप्ता स्तद्वत्स्मकेतवः सर्वाधिकबला मम सा तद्वदृष्टवतीदीना
मुधाने रक्षिभिर्वृतां आषाढाधिपुरे तस्मिन्स्थितां मदनमञ्चुकां मायया पापश्यतानेन भ्रात्रा मे रपिता नव तावन्नैव ङः स्वातंतारमम
दम्भमानकश्री यनिच्छतीच सा साधीतेना कांतं न शक्यते स्त्रीणां रक्षोपभोगे हि शापस्तस्यास्ति सत्यदः ततस्तेन मपुकाहं च प्रायात
स्वबोधने तस्याः समीपमगमं वत्सलापमपापस्मनः तत्र सेगाम्बकामा ताक्स्मवत्सम्हदीविते तया साधात्व्यैकाग्रमिदं ज्ञातं पुनो

मम स ते पतिः स्याद्यन्नास्ति सस्ते स्मरवशाभवः इत्यादिष्टस्तदा देवी समादिशामयास्ततः संस्कृत्वाग्राहयित्वातां भूतिमदनमंचुकाम्
तद्रूपेणाममायामप्युक्ता" इ विवाहितः तदेहि पद्मवज्रायोस्थिता मदनमंचुका तथैव तद्रूपा विद्याप्राणेशस्त्वां नयाम्यहं त्वामिहेति
तवैवाहं समधमाह्यपि किंकरी ममानन्यनिरपेक्षाद्दिकापितवेमवश्यता इत्युक्ता सा स्वविद्यानां बलाद्वेगवती निशि नरवाहनदत्तं तं गृही
तेम्यतनभः शनैः प्रयाति सा व्योम्ना यावत्तावद्ददर्शनात् जायापत्योस्तयोः प्रातः परिवारोऽयतुरसभे तत्रावत्सेश्वरो शुद्धा सहस्वामवत्सपा
पद्मावत्यादिभिस्सार्धं वत्सराजः सहस्वाभवत् यौगंधरायणाद्याश्च सपौरास्तस्य मंत्रिणः मरुभूतिमुखैः शुभैः सदा भूवन्नु विह्वलाः ततोत
स्थितमस्ते गृहीतोयस्त्वभास्करः अवातरन्नभोवर्त्मंडलान्नारदो मुनिः विद्याधर्यो निजं भुवं नीतः प्रोक्षमिष्यति शुभस्तेन वत्सेश्वर सर्वस्मै
पितस्त्वाभिमूलिता इत्युक्त्वा वत्सराजाय कृतातिथ्यस्ततो मुनिः सभगवान्स्वचरितं पश्चाद्वृत्तं शशंस तत् ततस्तस्मिन्समायाते मुनिः सो
त्रीतिरोदधे अत्रांतरे वेगवती व्योम्ना प्राप्य पतिं स्म सा नरवाहनदत्तं तं माषाढपुरे गिरिं बुद्धामानसयोगस्ते इतस्तावत्थ्यावत ततस्ते
नसमंसायायुद्धविद्याबलाद्वने वेगवस्मात्र भूत्वीणापतिः प्राणान्वेपयाः अथ निजविद्यावलतो भैरवरूपं विधाय विकटं सा मानं
सवेगं सहसा समादाय तमत्रिपर्वते निदधे तमपि च विद्याहृत्तेन वाहनदत्तमादितो भ्रमन् नीत्वा गंधर्वपुरे क्वापि वितेपरस्थिते विजने
तत्र स्थितं तमस्तुवाच मनाग्निरहं तिष्ठ यत्र भविता च शिवं तवाम माचाधृतिं स्वदित्स्याः शुभमया भस्सर्वविद्याधराधिपतितानवभावि
नीदं यामि प्रसादयितुमद्य पुनर्नतेहं स्वेषु आतिक्रमणाद्ब्रलितास्स्वविद्याः तामभ्युपैमि न चिरादिति सा तमुक्त्वा विद्याधरी क्वचन
वेगवती जगाम इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे पंचलंबके प्रथमस्तरंगः आदितः पंचोत्तरशते १०५ ततः कृप
स्थितं तत्र गंधर्वैः कोप्यवेक्षत नरवाहनदत्तं तं वीणादत्त इति श्रुतः पराध्यंफलतत्स्मानो तत्सुमार्गं गतुमादृव तापृच्छितो महात्मश्ची
ताशप्येनगद्दवेत् यद्दृष्टा तेस स्वजनः स्पृष्ट्वाचान्वयनाममनी इत्वे वलम्य्दद्द्रलकृपामस्मारुवाचव मानुषो स्मि नरेवस्ते इत्यर्वनग
रं कथं मातृषागम्यमेतत्संसागतः कथ्यतामिति विद्याधर्यान्सानीयहित मे यास्यबलादिति नरवाहनदत्तोपि सतंप्रत्यब्रवीत्तदा

तृ॰कृ॰
पं॰व॰
५६०
560

ततस्तं वीसमस्त्रकवर्तिचिह्नं गृहीत्वा गृहं नीत्वा स वीणादत्तः स्वैरुपचारैरुपाचरत् अन्येद्युस्तस्मै रहसि वीणादत्तोऽखिलमर्थम् नर
वाहनदत्तस्तं वीणादत्तं समपृच्छद्वान् सर्वेप्याबालमेते किं वीणादत्तं जानन्ति इति वीणादत्तोपि स ततस्तत्त्वमेवं समभाषत राजास्मा
गरदत्ताख्यो गन्धर्ववीणाप्रसिद्धास्तिः शेयः तस्य गन्धर्वदत्ताख्या सुता नास्त्यस्यां कृतास्मराः ययाकृतः समया चेद्रूचेदनाद्यैरिवो
त्थितः सर्वसंदरनिर्माणव्याणकायेव तद्वपुः सततं सा च गायन्ती वीणायां शोभिरिणस्वयं दत्तं स्वगीतकं कोऽपि गन्धर्वे परमागते
यो वादयति वीणायां त्रिभिर्ग्रामैः स गायति गान्धर्वकोविदः सम्यग्वैस्मवेत्ति गीतकं स मे पतिः स्यादिमस्या राजपुत्र्याः प्रतिश्रव
तेन सर्वे वीणास्वशिक्षितास्तेन च तद्धितः एतत्तु वैव समानं दावीणादत्तमुखाद्धृतः नरवाहनदत्तो सौ राजपुत्रो जगाद तं अन्येकलाना
सर्वांसां स्वयं वाहूनः पतिः जानाम्यहं सर्वं गान्धर्वं त्रैलोक्योदरवर्ति यत् इत्युक्तवन्तं सम्यग्वीणादत्तो निनाय तं राज्ञः सागरदत्तस्य
पार्श्वं तत्र जगाद च नरवाहनदत्तोयं वत्सराजसुतः किल इहविद्याधरीदत्ताद्धिभ्रष्टो नगरेत्र च गान्धर्वाचार्यप्रवायके शब्दनिगी
तके वेत्ति गन्धर्वदत्ताया पाणिग्रहे रसदान्मसः तच्छ्रुत्वा सोब्रवीद्राजा सम्यगेतन्मया श्रुतं गन्धर्वाणां श्रुतास्मिन्वेतन्माम्या प्रसिद्धा पुनः
देवांशस्त्रपथनभ्रान्तिर्देवभूमौ किमन्यथा इहविद्याधरीसंगादागच्छेन्मानुषोभवन् आनीयतां तद्गन्धर्वदत्ता वीणामदेहुते इति
राज्ञोदिते जग्मुः राज्ञेनैतामदत्ताः आगाच्छसा ततः कांतकुसुमाभरणोज्ज्वला यौवनेन विचूर्णितोवानने वातवीलता उपविश्य
पितुः पार्श्वे तदा व्यावर्तता निवेरे भूमेः कथित तत्तदा वीणाया गीतकं जगौ स्वराङ्कनिबद्धं जात्या स्त्रम्या आन्नैरवश्रियः नरवाहन
दत्तापस्नो तेन रूपेण विस्मितः राजपुत्रि नेते वीणा सस्वरा प्रतिभाति मे जाने वालः स्थितस्तस्यामिति सोऽजगाद च ततोऽवीस्तत्तेयावृह
लत्तावरवापिसः तेन सर्वेपि ते जग्मुर्गन्धर्वावाप्यपि विस्मयं राजपुत्र्या गृहाणेमां कौशिंसिवाध्वनेनतः इति राजसुतादत्तां वीणां तस्मै
ददौ वदन् सोपि तां वादयन् विस्तारगायद्गीतकं तथा यथा तेन सगन्धर्वास्त्रिभ्रमस्ताः इवाभवन् ततो गन्धर्वदत्तामाह प्रेषवशगापाद्रे
या तेव वेचफलनीलाब्जमालयेवास्त्रपास्वयं तदालोकयतया जुपांतन्नुतिनाम्नसंस्त्रमः राजा गन्धर्वदत्तां तामयं सत्ते स्नेहेन तातदरो दिया

तोयादिकसमग्रविवाहोपस्करयोग्यभूत कोपमाकर्ण्य तेन सर्वेणाप्युपसीयते ततस्तयासमं तत्र गतस्यौगंधरायणवंदनया नरवाहनदत्तो
सो दिव्यभोगैर्नवोढया एकस्मिन्दिवसे द्रष्टुं निर्गतो नगरश्रियं तांस्तान्प्रदेशानालोकयन्नुद्याने विवेश सः तत्राश्वत्थो वरोद्दिष्टो सो
एकपादस्थयोषितं समं तुद्दिश्यानम्रेपि सद्दृष्टिमिव विघ्नते वत्सराजसुतः सोथ पृष्टवान्भावीपतिस्तव इति तां वीक्ष्य जगतीनां तु नतांगि
नेत्रहतो कालं किमागतासीति सा पृष्टस्तदा प्रयागतो सा पीस्थितोपकामिनीति दिव्ययोषितमब्रवीत् देवसिंहाभिधानस्य विद्याधर
पतेरहं भार्या धनवती नाम कन्यैषा च सुता मम चेतुसिंहस्य भगिनी नाम्नाजिनावती एषा भर्ता च मादिष्टा गगनाद्वीक्षितया
गिरा वेगवत्यामनिर्दिष्टमभाविविधास्यत्सूर्यं बुद्धाहं निजविधानं त्वामासामावक्रमी स्थिते न विद्याधरगम्यं च स्थानं उक्तं तत्रास्मिन्नम
तेहितदेहिताणा दत्स्व त्वामप्राप्यमेककं तदेहि तद्गम्यतां त्वानयावः साम्प्रतं ध्रुवं नेतुः क्षिपति किंकालं पुरि ह्वीणोक मंडले सर्वा
गैवम स्वेवेतां सुतामपरिणेष्यसि इत्युक्त्वैव तमादाय ससुता सा त्वपुषपो श्रावस्त्यां वरिनीतेवतिह्लिष्याः पवने च वंतं समंतयाजि
नागमत्सुतया सार्धं तिर्यदये तत्र प्रसेनजिन्नाम राजा दोहितकागतः ददर्श राजपुत्रं तं सुदाराकरदर्शने ससकौतुकमभ्येत्य
दृष्ट्वा नामकुलं तथा प्रीतः सप्रश्रयं राजा निनये स्वमंदिरं आबद्धवारणाघटवाजिराजीविराजितं प्रमणाश्रात राजश्रीविश्रान्तिम
दनोपमं एवं तत्र स्थिते सो कान्तेकल्याणभाजने संपदाभिस्वरे स्वविप्रेषन्न निवेगतां यस्मिन्त सुदृष्टो राजा गुणालंकृतो विज्ञा
सुतो नरदत्ताय भगीरथयशोभिधा सुतामस्मै च तत्रासीत् मद्दारे विभवः स्वल्प लक्ष्मीव मत्ते पापा ज्ञातहितादापसस्पृष्पा एकदा सु
दिते लोकलोचनानंदवर्षिणि रजनीरमणे प्राचीदिग्वधूमुखमंडले निरभ्रनिर्मलज्योत्स्ना मद्दर्पणप्रतिबिम्बिते भगीरथयशोवक्त्र
वासतमनोरमे कौमुदीसत्यपाधौतहर्म्याग्रसत्तया सह प्रदोषप्रियया पानमसेवत तदिच्छया ययोप्रियेमावक्त्रप्रतिमालक्ष
तंमधु रसनायास्वादनंदनयलोचनयोरपि प्रियाप्युत्वसमेकां तमिंदुमेवेनु नवदानसः तस्वतेसमदानाम्र त्तेत्र भ्रुवि भ्रमाः क्रमतः
सेवितानापानलीलस्यसविशयाभ्यंतरं ततः भगीरथयशोयुक्तः सुप्तं नेत्रापनीयकं तत्रप्रियायास्तमायांतस्यांसमभिवितिद्रकः नर

बृ.क. पंच ५६१ 561

वाहनदत्तोसौ स्मरतापकस्मात्किलाब्रवीत् भगीरथयशाः प्रीतिविस्मृता हि त्वया मम अन्या भार्या कथं ते स्यादिति ॥ विधिः प्रभुः।
सचिवा ये च मे हृष्टास्तेभ्यो ऽपि स्मरभूतिकः विक्रमैकरसो नीतिमार्गेटीरिति स्वःस्थितः ताभ्यां न साम्मतं कृत्वं गोमुखस्यान्तरः पुनः सर्वा
वस्थासु समे मित्रं विरहस्याऽडनोति मां इत्युक्तवत्स्तत्रागुनिश्चयमश्रुरम्तु दाउःस्वमिति श्रुत्वा वनाबेवोदीरितं वचः कृतावदीप्र
दीपश्रमं वंतोसावृदीत्तिते तावन्नायं समविद्युत्वेगवाक्तां तदद्दर्शसः समन्ताद्योग्निदृष्टाश्चदद्दौनेति क्रोधवशात् अत्रान्तरे सि
तेष्वात्रावेद्मसत्त्वमिवाम्मले अंगांशापसमपश्यपश्चतस्या स्वदृशो नात्मकः तद्रूपाकृष्टनयनो राजा सिस्वेदमचिन्तयत् अन्तापि देवमनुष्ठ।
कारूपाद्य स्मृतामसर्वविघ्नहृत् आश्चर्यं पश्यपगतामेस्त्रुकायेषतनदृनं तथैतेनाभुताकारा दृष्टाः त्रिः केवलं स्त्रियः विपन्नश्चतदस्माग
द्दिष्टत्वायमस्तेनमः एवं ममापि याचेस्त्व तामात्रे विपन्नये स्पृष्टं स्यादिति यावन्नसौ ध्याकलयति तत्क्षणं तावद्गावातादि व्याप्ती हीयंद
ग्रंपकरपल्लवं इतस्ततश्च निःसांगुल्यमंत्तानस्याकरोत्तसः ततः स्मरमदर्पितास्त्वैरं निर्गत्य वासकात् तस्यासमे पंसमाप मसोकोदिव्या।
योषितः अन्यासमक्षं प्रयंमेतीपतिं मदनमंचुके हा हन्तासीतिमावास्मिन् निकटोपगतेब्रवीत् तच्छ्रुत्वातां प्रियां स्मृत्वा प्रज्वलहिर
हानलः नरवाहनदत्तस्ताः पृष्टवित्त समभामिनी कात्वं जन्तव्या दृष्टा प्रियामदनमंचुका मायुष्येताकिमर्थं च भवतीकथ्यतामिति
ततो विहरंतीचातं प्रोचा राजसुतं निशि श्रृणु सर्वं तवामिलुकाम्याचर्क्षे चक्रमे नगर्यां पुष्करावत्यामस्ति रायपनपिंगलः अस्ति
पिंगलगान्धारो नाम विद्याधरेश्वरः तस्यप्रभावती नाम सुता मां विद्धिकन्यका आरोपितमसमानादृहिराम्नामानविभावसोः मा ऽद्दत
दाषाढपुरे दृष्ट्वेगवतीम्मात्रा अगच्छं न च तां तत्रापश्यं कापितपःस्थिता तस्मात्तः पृथिवीं देवामगुत्वा म्मदनमंचुका तुकांतां च स्थिता
चात्र स्थितां द्रष्टुमगामहं अपश्यं तामनाहारकृशां पाण्डुरधूसरां वहंतीकवेणीं हरंतीमनुक्ता कमलापिनी दत्तां विद्याधराधीशकन्या
दृष्टैकदृशिभिः तद्दर्शनतत्कारुण्यात्प्राघयुःखमुत्ताजले तयोक्तवत्त्वन्तमावभवयानयेनतना आश्वास्य तत्कृपाक्रान्तानतुणाकृष्टमा
नसा विद्याप्रभावाद्गृहात्वेसे प्रतिवासमिहस्थिता आगतास्मि तवाभ्याशं तदर्थं स्वार्थसिद्धये विस्मृतामपि यं दृष्ट्वा नामितां सप्रलापि

नं मयाद्य दुःखमिस्थिता सा ते भार्या न शोचिता इत्युक्तः स तया सोऽथ राजपुत्रो जगाद तां नय मां तत्र सा यत्र नित्यं कन्यपि वेत्सि ता
च्छ्रुत्वा सा तमादाय विशुत्सत्प्रभावती विद्याधरी चंद्रवंशं गतं प्रवृत्ते निशि यातीकाप्यग्निमालोकयज्वलं तं सप्रदीपिता नरवाहनद
त्तस्य तस्यास्तां पक्षं यथा यात् तेनोद्यानादि विधि शुभ्रमाशोष्मा निरवर्तयत् संकल्पैकप्रधाना हि दिव्यानामखिलाः क्रियाः ततो नभस्त
लात्तस्य पृथिवीं देविकामिव नदीं भुजंगमसदृशीर्वल्मीकानिव पर्वतान् नानि नानि तथा ग्रामानि कौतुकानि पदे पदे दर्शयंती प्रियस्य सा
स्वपयो हरं क्रमेण सा आकाशगमनश्रान्ते तस्मिंस्तेनालाघिनि नरवाहनदत्ते सा व्योममार्गादवातरत् नीत्वा पुष्पवनं तं तेन चेद्रा
श्रुपवलाभसः राजतेन द्वैगीणवभूतस्य सरसो निकट् तत्र शान्ते जलत्तृषा तस्य पीताभसोवने उत्संगे रमणीयेस्मिंकाता संभोगत स्म
पा ततो द्रष्टाधिगताकुच्छाल भीगिता प्रभावती सानुकोशा कृतास्त्रा साध्या नाम मदनमंचुका नरवाहनदत्तस्य तस्य प्रवृत्ते नदा पुरा
संप्रतिपन्नादिने तेनस्वार्थ शुतमाः जगाद तेच मामस्यामार्यपुत्र त्वमस्यथा अभि आयोनमास्तीह तथ्या चायकथा सूयतां पुरा पाटलि
पुत्रे भूत्कापि स्त्री मृतभर्तृका बालिकपुत्रा तरुणी निर्धना रूपशालिनी सा चात्मपरितोषाय परपुरुषसंगमे विद्यानायपोगता
श्राधौतो यापतस्ततः मोदकं पुत्रे ते मातरा तेष्यामीति तेन सुते बालं चा यात्रस्य मा पीते वसान्वहमानयत् स च बालो गृहे तत्सीतयामीता
दक्षणया एकदा नतया नीतो बुभुक्षमाणस्य मोदकः याचमानेन च तेन बालं मोदकं सा किलाब्रवीत् अहं त्वत्काष्ठके वेद्मि मोदकं
नापरं ते तत् तच्छ्रुत्वा नानयानीतो मोदकोमेय सत्कथा इति तस्य निराशस्य शिशोर्हृदयमस्फुटत् तदेवं प्रिय पूर्वं वाक्ततनासीकरोमि
चेत् तन्मृषैव कृताशा सा वत्स गममहोत्सवे मत्तपवनिराशा चेद्रुद्धा मदनमंचुका भवेन्न हृदयं तस्याः स्फुटेत् कुसुमपेशलं तदेते
नाह्र्शंस्येन तामनाशास्य संप्रति न तथाभिलषामि त्वामपि प्राणाधिकं प्रियं इत्युक्तः स प्रभावत्या तया सानंदविस्मयः नरवा
हनदत्तो यत्तत्कालं समचिंतयत् अहो नवनवाश्चर्यं निर्माणरसिको विधिः अचिंत्योदारचरिता येन सृष्टा प्रभावती इति ध्यायन्स तां
प्रेमार्द्रस्त्वरावान्स ततोऽब्रवीत् तदिमानय मा यत्र स्थिता मदनमंचुका तच्छ्रुत्वा च गृहीत्वा तेन भसासा प्रभावती ततोऽन्तरापयामास

बृ० पं० ५६२ 562

तमाषाढपुरं गिरिं तत्र संगमयामास तेन नष्टवनं चिरात् परेणेव नदीवृष्टिः सानुं मदनमंचुकां सोप्यपश्यद्वियोगार्तां कान्ता
तां कृशपाण्डुरां नरवाहनदत्तोत्र पर्वणीडुकलामिव स्मृतदाक्षिण्यलाभाय तयोरन्योन्यसंगमः बभूव जगदानन्ददीप्रावृट्शशि
नोरिव विरहानलसंतप्तावाश्लिष्टौ दम्पती च तौ स्वेदच्छलान्मुखीभूतावेकतामिव जग्मतुः ततः प्रभावतीविद्याबलेन निशि का
स्थितान् वृश्चजेनतत्रैतौ समयान्स्वैरभोगानुभावपि न ददर्श च तद्विद्याबलेनैवात्र कश्चन नरवाहनदत्तं तं विना मदनमंचुकां प्रात
स्तु वात्रसंवृतमेकवेणीं निजप्रियं साजगादाहितामर्षवशान्मदनमंचुका इति मानसवेगेनासौ मोक्ष्यादहृप्तेन मे स्मृताः प
त्रिभिर्वापि वेणी दाक्षायणी च त्वया विना इति प्रतिज्ञातं तन्मया साधममनया जीवत्यस्मिन्स्वपिमत्वा तेन मे हृयते मनः श्रिमोपि नम
तां सेतुवेगवस्मात्रिपर्वते त्वत्तादृशःप्रभावस्याविदितोत्र स्वमायया अमस्यात्तत्समीपे दिशाग्रोरस्मान्नयापिनः इहैते सञ्चरंतोद्य
तां सहैरं विलोक्य किं एवमुक्तस्तया पत्न्या सोप्यकालानुरोधवान् नरवाहनदत्तोथ मानयन्स जगाद तां संपत्स्यते यं कामस्ते
इति ध्यामपि विरादमं शान्ते विद्यास्मस्माभिः धश्तीत्त्वमनाक्रिये इत्युक्त्वा समाश्वास्य तां मदनमंचुकां नरवाहनदत्तोथ तस्थौ
वेद्याधरेशुभे अथ प्रभावती तस्य वत्से विद्याप्रभावतः प्रतंक्षरूपमात्मीयं स्वयमेतद्दिता सती तद्रूपेण स्मरत्यासीद्राजपुत्रो यथा
स्तं च अशंकितप्रकाशोपि न हि यासिद्धभोगाभुक् वेगवस्याव पस्थ्य मे तां मदनमंचुकां उपाचरन्नितन्वी सा निजमुख्येव श
नव इति प्रभावतीस्मेन तद्रूपच्छन्नविग्रहं मन्वानाः सर्वएवोभुस्तत्र मानसवेगतः अथैकदा प्रसंगेन तस्मै मदनमंचुका
नरवाहनदत्ताय स्ववृत्तान्तं शशंस सा तदा मानसवेगो मामिहानीय स्वमायया प्रवर्तयितुमेषेच्छद्वायपञ्चरकर्मभिः ता
वत्प्रकटीभूय भगवान्भैरवाकृतिः उद्भूतासिललज्जिह्वः कृतहुंकारमभ्ययात् इयं विद्याधरेशाणां भाविनश्चक्रवर्तिनः
भार्या कथं त्वयास्मासु स्थितेष्वभिभूयते एवमुक्तो भगवता पपात धरणीतले पपौ मानसवेगोसौ शुष्यन्नकायि रवमस्व ततस्तिरो
हिते देवे समाश्वस्तः शनैरसौ गतः स्वमंदिरं भूयो मयि क्रौर्यान्निवर्तते अथ भीता वियोगार्ता प्राणांस्त्यागोन्मुखी मिह पप्पानःस्त्र

चेट्यो मां सान्त्वयन्त्योऽब्रुवन्निदं मुनिकन्यां पुरा कांचिद्दृष्ट्वा रूपवतीं हठात् दूरान्मानसवेगोऽयं तद्बन्धुभिरशप्यत परनारीमनि
च्छन्तीं यदा पापगमिष्यसि तदा ते शतधा मूर्धा विदलिष्यत्यसाविति अतो नैष बलाद्भोक्ते स्मरं स्त्रीं मा भयं कृथाः देवादेशाच्च भर्त्रा
ते भूयो भाव्येव संगमः एवं ममोक्ते चेटीभिः तत्रागाद्वेगवती स्वसा तस्य मानसवेगस्य सैवाथ पितमागता मद्दर्शनकृपावि
ष्टा सा वदान्येनेन मां मायाश्वास्यतामया आत्मानस्यैव विदितं तव अथ ज्योत्स्नामिते वेस्मे साद्रीं तत्तु रिवामला दर्शनेनैव सा स्मृतसि
वेती स्वयमेव सा उपेत्य पृथिवी देवी माता तस्याधीडरात्मनः अस्य मानस्य योगस्य समस्तेदमिदमब्रवीत् मत्कारारात्रभाद्वेके कि
मात्मानमपेद्वसे शापोरमकथ भोसे इति माचकथा अद्य दि उदितं वेगवत्यामेतामिस्मिन्नित्य कल्पितः भागोसि लत्सा च मम्यं तेपा
रितीतासस्ती तव तदङ्गे भर्तसे वपि भव बाल्मीयमेव च तदेतद्दुस्त्वविधातो ज्ञातातामसमेवदामिति एवमुक्तास्तया मम भोजितास्मि
तया तदा अवलोचितमाहारं स्वतास्मैव यमद्यया ततस्तया गदा गत्य वेगवत्येष निर्जितः आसीद्रक्षितसत्त्वशेषमत्र न वेद्म्यहम्
अथ वेगवती सिद्धिं तद्दैवततपोऽप्यहं स्मरती नासवं प्राणान् स्वत्त्वाप्याशावलम्बिता ततो मत्तातु माया याः प्रभावस्याः प्रभावतः
नप्रभाग्रे सेकटेप्यस्मिन्नाप्तस्त्राणं मयाधुना चिंतामेवलिमावेद्यवेदय प्रभावती तपस्येतवतद्रूपं ततोस्माकं तु किं भवेत् इत्या
दि ब्रुवतीं धीरीकुर्वन्मदनमञ्चुकां नरवाहनदत्तोऽसौ वीरो यावत्तया सह एकत्र च प्रभावनो यावत्तावद्भवनेऽपि तः प्रभातसमये तत्र
तद्रूपं तत्र संनिधेः नरवाहनदत्तं तं दृष्ट्वा गुह्यकरूपिणं पारदारिक एषोऽत्र प्रविष्ट इति साकुलः भयाद्वेतकुले गत्वा सर्वः परिजनोऽभ्यधा
द्वारयंतीमयास्यैव भीतां मदनमञ्चुकां ततो मानसवेगोऽत्र स राजा स्वबलान्वितः नरवाहनदत्तं तं धावित्वा पर्यवेष्टयत् अथ तं पृथि
वी देवी माता तस्यावरमेत्य सा राजानमब्रवीत् भद्र तद्योग्यं न नेन मे न पारदारिकोऽप्येष वत्सराजात्मजो ह्यसौ नरवाहनदत्तोऽत्र निजां भा
र्यामुपागतः विद्याबलेन जानेऽहं कोऽपायः किं न वीक्षसे जामाता वायमस्माकं श्वश्रूः शशिकलोद्भवः एवमुक्तस्तया माता नातिर्हि शाकरायि
मम इति मानसवेगो सैजाता तामवोजगादतां ततः सा तेऽप्यमाताजामातृत्वेद्धतोऽप्यभ्यधात् नाधर्मो लभ्यते कश्चे लोके वेधायमेऽस्तव

बृं॰ को॰
पं॰ च॰
५६१
563

इदं विद्याधराणां हि धर्मो योवचने सभा तदास्य तत्र यानाग्रेदोषशिरसि पादयम् ततो यत्क्रियते शुष्कशोभते तद्दतोन्यथा विद्याधरावि
कवीरन्नमदेवंश्चदेवताः एतत्तस्यावचो मातृगौरवात्प्रतिपद्य सः सभां मानसवेगं तं नेष्ट्वं वंदे यवक्रमे सचवंधमासहिंसुः सत्त्वंभव
त्यासनेतारणात् सत्वान सोमानपितान्धीरोदिव्यपराक्रमः ततो मानसवेगं स्तं दिव्यपानिजविद्यया बद्धंथ मायां सुगतेन यतिसंव
तां सभां तत्र भीरीमदाशक्त्रं समाहत्तापतस्ततः विद्याधरामिलंतिस्म तद्धमां पामिवामराः आगृत्येपाविशश्चाग्रे रत्नसिंहासनो
परि राजा वायुपथो नाम सत्यो विद्याधरेश्वरः आधुन्वाहितिवायमेवीक्ष्यमानस्य चामरैः तत्र मानसवेगोग्रे स्थित्वा पापोब्रवीदिदं म
सोप्यतः पुरधं सकारी विधं सकः स्वसः शक्रसमांप्वयुष्मापस्वाम्यकामः किलेषनः तच्छ्रुत्वा तेन सभ्येन पृष्टः प्रत्यवरं प्रति नरवा
हनदत्तोऽब्रवीदेविस्तव्रमब्रवीत् सासभाप्य सभ्योस्मि सम्यायमेमादृशः सधर्मोयत्र सम्यग्युक्तात्सभापत्रनच्छलं वदोहं मायपाये
वस्थितोभूमावपश्चतः आसनस्यस्य कस्मांकोविवादः समेत्यतो एतद्वायुपथः श्रुत्वा तच्चपावेशयन्त्विती व्याघो मानसवेगं सन्तेशुक्तं
चाप्यकारयत् तबत्सर्वेशुश्रूषावत्सुतत्रवायुपथाग्रतः नरवाहनदत्तोत्तापेवं प्रतिवचो भ्यधात् ह्रताजीतामनेनैतो भार्यामदनम
ञ्चुका निजा प्राप्तोस्मि चेत्कस्य शुद्धतो धर्मितो मया अस्मात्प्रियपाण्यव्यक्षविश्लप्यकृतो यदि अहं भर्ताभगिन्याः तत्र कामेशुरायि
ता स्वाम्यकामस्मिचेत्कामः कुस्मग्रयन्नमायते एतच्छ्रुत्वा विरक्ष्यात्र पुनायवायुपथोऽब्रवीत् यम्यमाद्रमरात्मायं भविष्यत्नम होदृ
यः अस्मिन्मानसवेगत्वमधर्मं भद्र माकृथाः इत्युक्तेनेन नायमोन्मोदाम्योपमवर्तते सोत्रमानसवेगस्तत्क्रोधंवायुपथोयथो ततो
मानसवेगेन सहत्सम उसैनिकः बभूव तस्य संत्वो भक्तस्य धर्मानरोधिनः यमाहस्तमाधविष्टा हिउवलेवलिनेपरं आत्मीयेवतत्त्वानेति
धीरामायैकदर्शिनः विद्याधमायापुष्पस्वस्पष्टमेदिमयामट यावदेकमहारोणाहत्यित्तापरपयोहयं इतिमानसवेगं वचरावावदि
लोकपन् नरवाहनदत्तोत्रदिव्यकथाः सकौतुकाः अप्योमसम्नात्कुलदेवचनद्यतेषु विद्याधरेषु सहसैवसमागताशुमात् तंमानमादृस
दितिप्रविभिन्नमध्यादेवाप्रमेरवपुः किलनिजंगाम आसास्वराजननिभच्छविनिह्नुताकं विपुलतानदीप्रविलोचनाविः ईतप्रभा

वितततपंक्तिपतद्बलाको गर्जन्महाप्रलयमेघइवाभ्यवेतः नभाविद्याधरचक्रवर्तिनः पराभवोस्माभिरिहाद्येतिसमब्रुवन् अथोसुरवमा
नसवेगमीश्वरोनिराकरोद्यायपथेप्रदर्शयन् आरोपयेच्चभगवान्भुजयोर्भुजाभ्यांरक्षणायनरवाहनदत्तमाशु आपप्यपर्वतवरंसु
भगच्छमस्कमस्यायपत्नाकिलतत्रततस्तिरोभूत् अथाग्रामसपरस्परंसभायामथविद्याधरेसभ्रमःसततस्त्रां सवत्सापुण्योपयोग
ततेःस्वदितैःस्वरैस्तत्तनगाम सोपिचमानसवेगःकृत्वातांमदनमञ्चुकांपुरतः दर्शयितुंप्रफुल्लितामाधावच्छरनिर्जयपोविभः इ
तिश्रीमहासोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेपंचलम्बकेद्वितीयस्तरंगः आदितःषडुत्तरशततमः १०६ ममैकान्ताएमेवस्या
त्वरुषस्यास्मेविभिः मुहुःपरीवर्तेतगाढधीरंवमुखदुःखयाः पदेकंकंविदेशोपुत्रेस्तदीवैःपदेपदे नरवाहनदत्तेसमयोजयित्वा
मनोजयत् अथैतेमच्छमस्कान्दोस्थितेतस्मिन्प्रभावती नरवाहनदत्तेनसमागम्याब्रवीत्प्रिया मदमनिमिदोषाणाल्लानीतोभवां
स्तदा वेदिमानसवेगेनसभांपापंविकीर्णाता तदुङ्गागमतकालेदेवाविर्भावडम्बरं कृत्वाविद्याप्रभावेतामयेरप्रापितोभवान्
नास्मिन्विद्याधराणांहिगिरौवलवतामपि विद्याप्रपंचक्रमतेसिद्धक्षेत्रमिदंयतः ममापिविद्याविभवोनातप्रवेदस्मिन्प्रति न
न्मेदुःखंकृथामेदिवमादारेणवत्स्यसि इत्थकवमात्रासीकालाकांतीनयासह नरवाहनदत्तोसौध्यायन्मदनमंचुकां सस्नौन
सवतासेनेयण्यामसरसिपावने दिव्यास्वादानिवुभुजेमल्लानिवफलानिव स्वगृमासौपदेशाचरणंपवापीपयःपयो फलसौर
तरुप्रष्टेःसरमेचमृगांपिच उवासद्वत्तमस्तेषुगुदागभेषुदेशेषुच रामस्याश्रमपदोत्तरंतदेशवनवासिनः रामाश्रमाश्रमस्थानात
स्मैतांतान्प्रभावती सारामायणांवृतान्तान्विनोदायेसवर्णयत् इदरामःससौमित्रिःसीतयानुगतोवने उवासतापसैःसार्धंतरु
मूलकृताटजः अत्रतस्याशुरागेणसीतामोदितकानना इहास्त्मुनिपत्नीनांमध्येवल्कलधारिणी अत्रहैहमिदेमस्यगृहाया
वालिनाहतः वालिसुग्रीवयोर्वैरयदभूत्कारणोपुरा सुग्रीवोहिभ्रमान्मत्वाहतंदैत्येनवालिनं गुहायापर्वतद्वारंपिधायसमभूपायया
वालीवभिन्नातद्वारंनिर्गत्यनिरवासयत् सुग्रीवंराज्यकामोयमाससभ्रातृमामिति ससुग्रीवःपलाय्यास्मिन्नृष्यमूककपर्वतेः हनुम

वृ.क.
पंच.
१८५
564

त्वत्पूर्वैः सार्धमेव समानोपदं त्वयाप्तत् अथैतो ह्येमद्दविणाख्याजवं विजितचेतसः जटायूररामदेवस्य रावणो जनकात्मजां ततः सीताप्र
वृत्त्यर्थी स वालिनिधनार्थिना सुग्रीवेण समं सख्यमकरवद्रघूद्वहः बिभेद च वलत्सप्तसालानप्यत्र पत्रिणा एकं येषुभिन
त्कृत्स्नांस्तोऽपि वाली महाबलः इतो गत्वा च किष्किंधां देलात्सुकेकसायकः हत्वा तं वालिनं वीरः सुग्रीवं तस्थिप्समयात् अथ प्रसी
ताप्रवृत्तिमर्थयं दत्तमन्वस्तु निक्षिपितः चतुर्दिक्कं प्रयाते सुग्रीवस्यानुयायिषु इत्थं रामे गतवर्षाक्षु समं दासविर्विराविभिः पवनद्दाता त्व
तोयाब्धिसमद्रः विविवासितं संपातिवचनोत्तीर्णो पारिपश्यत्तवहुतः पत्नात्वमृतोऽसौ ताल्यागत्वा कपिबलैः सह बद्धाब्धि सेतुना तो
नदत्वा लकेश्वरं रिपुं आनिन्ये जानकीं देवी विमानेनाम्बुनापश्चात् एवं प्राप्स्यति कल्याणमार्य पुत्र भवानपि आपत्सु धीराः सुबुधाः
स्त्वयमाप्नुवन्ति संपदः इत्यादिकथया सत्याः सुप्रभावत्या तया सह नरवाहनदत्तोऽत्र क्रीडन्नासीद्दिनत्रयं ततः एकदा ते च पप्रयायो विद्या
धर्या सुभेदिवः पतुरवस्युजिनावत्या ब्रवती योषितज्जगत्तः याभ्यां समगपद्ये सौराक्ष्वाव सौ प्रापिता भवत् भागीरथ्यस्त्रशापस्थाने तत्रसा
पर्यणीयत प्रभावत्युजिनावत्या मिलिता यासवसुत्यतः नरवाहनदत्तेसाधनवतीमेवमब्रवीत् एषाजिनावती प्राक्के वा वादत्तामया
मया तस्मात्सुरिणायस्वतामासनो मुद्दयादिति धनवनवती वाक्यं सार्वोसाद्दाप्रभावती नरवाहनदत्तस्त्वतधेस्यमिमनेदवः ततो
धनवती देवीददौ तामजिनावती स्वविद्याकल्पिताद्दारदिव्यसंभारसंहते निर्वर्तयामास भुक्तस्मास्तताद्दात्मगले नरवाहनद
त्तेसा तमभ्युपुरयाब्रवीत् नूतनपयतत्रैव स्यान्तं सुक्ते च चिरतव सार्यो विद्याधरजनेनोनचकार्यमिहास्तिते तद्गच्छ भार्याः पुत्रकत्केको
शाम्बीमधुनैव च अहं च तत्रैवैष्यामि चंडसिंहेनसत्तुना सह विद्याधरेन्द्रस्त्वकरोत्युदयायते एवमुक्ता धनवती सख्यो प्रहिता प्रभा
वत्याप्याप् सितात्स्वभ्रूप्रभया अज्ञवीणादि विस्फुरयन्ती प्रभावत्यजिनावत्या प्रापयामास तत्क्षणे नरवाहनदत्तोऽथ हृष्टः परिजनोन्
मैः आगतो राजपुत्रोऽयं दिष्ट्या वर्धामहे वयं इति तत्रोदभून्नादो जनस्याप्य समं ततः ततो कोंडमहृष्यासारं संसिक्तं स्वसोल्लेक वत्स
राजो वत्सदुहा पुत्रको वासवदत्तया पद्मावत्या वपुर्भिः सुक्रुन्तं रत्नसभादिभिः यौगंधरायणाद्याश्च यथावत्सचिवेः सह गणाः कलिंगसेना

स्वैवैव सचिवा गोमुखादयः यथा दृष्टं तमुपाजग्मुर्ग्रीष्मे हृदमिवाध्वगाः ददृशुश्च मध्ये तं सदृशार्द्रकुलं तयोः धन्योः कुसुमि
तासीने हृष्टिणीमत्यभामग्रीः अंगेष्वितेन वर्तेत स्फुटं त्विति भयादिव तेषां तद्दर्शनेद्दर्षवाष्पैः पिदधिरे दृशः वत्सराजस्य दे
व्यौ च विरादालिंग्यतं सुतं नृपो क्रमौ क्रमेण गोमुखो नैकण्ठकितेष्विव ततः प्रवृत्ते ऊर्ध्वं वर्तमाने महोत्सवे नरवाहनदत्तस्य भार्या
वेगवतः सुता स्वसा मानसवेगस्य पुमार्गेणावतीर्य सा आगाद्वेगवती तुष्टा सिद्धविद्याप्रभाववात् पतित्वा पादयोः श्वश्रूश्वशुरयोः
निजं पतिं नरवाहनदत्तं सा जगाद च चरणानता वत्कृते दुर्वलीभूता साधयित्वा तपोवने विद्याः प्रेत्य नः प्राप्तास्मि तव कल्याणी
नोतिके एवं श्रुत्वा नीयमाने तत्रामैः रभिनन्दिता प्रभावमजिना वमो दृष्ट्वा पयजगाम सा तामप्यामाश्लिष्य सा मध्ये यावद
थोपवेश्यते तावत्मातानि नाव मायाप्य पीयन वमपि आजग्मुस्तथा मातंग नेते विद्याधराधिपाः आच्छादितांवरतलैर्मे
घैरिव वलैर्हृताः तस्यापत्यं सतां वीरश्चंडसिंहो महाभुजः तथामितगतिर्नाम तदृश्यः समराकुलः सच पिंगलगांधारः प्रभाव
त्माः पितावली सोपि वायुपथः पूर्वं प्रतिपन्न संतापतिः सच हेमप्रभः श्रीराजा वत्स प्रभापिता वज्रप्रभ गणैर्णाप्तकंव
लसमन्वितः गंधर्वराजो गंधर्वदत्तयापि सुतया सह आगात्सागरदत्तो पि मदविक्रांग दत्तमः उपागताश्च ते सम्यग्वत्सराजे
न पूजिताः सचक्षेणा सनेषश्च यथोचितमुपाविशन् अथ पिंगलगांधारो राजा जामातरं तदा नरवाहनदत्तं तं जगाद सद
सि स्थिते तं चक्रवर्ती सर्वेषामस्माकं देवनिर्मितो अतिरिक्तं चैवाशां च वयं सर्वे समुपागताः इमं धनवती दिव्यश्रुतेनियतश्च
ता दिव्यज्ञानवती साद्य स्वसामाकृष्य साजिनाम्बरा ... दिव्ये ज्ञानकृता योगासा ताः भगवती यथा सा विद्यासिद्धविद्या च विद्या
धरो न मे: तदस्तिकार्य सिद्धिस्तत्किं विलम्ब्यते तत्कुरु इह विद्याधराणां द्वौ वेदिर्धौस्तो हिमालये उत्तरो दक्षिणश्चैव नानाम
हत्रगभूमिगो परतः किल कैलासाडन्तरौ वा रुद्रदक्षिणः तयोस्तयोराधिपत्यमधुना मिदानीं उश्चत्सं तयः एषामितगतिः कृत्वा शंक
रं धर्यं तोषयत् नरवाहनदत्तस्ते चक्रवर्ती समीहितं करिष्यतीति तेनाथ मादिष्टास्त्वामुपागतः अत्र संदेहदेवा ख्याशु ख्योराजा

वृ॰
क॰ पं॰
५६५
565

क्लिष्टमतिः बलवानपिनासाध्यः प्राप्यविघ्नसमागमे यत्नदन्तिनामध्येत्रिगौरिमंडहतिक्रुतः राजाविद्याप्रभावेणमउ
ष्ट्वात्मानक्लिष्टमंत्रयः सम्मानमवेगस्यशाखोत्सेपरमः स्वयत् यावसमाप्तितः सोप्रतावत्कार्येनसिध्यति तन्वोसाथयमोक
षंशीघ्रंविद्याबलेमदत्त इतिपिंगलगान्धारेणोक्तेयतनवतीजयो एवंश्रयन्याधितेराजावदतितन्मया सिद्धदेवमितोगता
विद्यासिद्धयर्थमीश्वरं आराधयसमक्षोदितनस्मात्दविनाकृतः मिलितास्मायत्रद्तेति राजानस्वामसीइति ततोस्मिन्नागदेवा
दीदेवमेतदहंगतः सर्वेषामप्रयाण्येषविज्ञयः क्रियतामिति अथैतदेवनिश्चित्यकृत्वाप्रस्थानमेगते पित्रोस्तद्ध्याययोः पा
दौरुद्रुणांवशगाण्यसः दत्ताशीर्भिः समारुह्यभार्याभिःसचिवैस्तथा महामितांगतिप्रज्ञाकल्पितांशिविकांततः नरवाहन
दत्तोतः प्रतस्थेस्थगयन्नभः कल्पान्तपवनोद्धूतसागराम्भोनिभैर्बलैः सेनानादप्रतिक्रुद्धदिग्गजेषुघुवारिणा आगतश्चक्र
वर्तीवइतिसंनादयन्निव तत्रगिरिमगेपूर्वंपतिविद्याधरेश्वरः यत्तवस्याचतोतोभूत्तंसिद्धक्षेत्रपर्वतं तत्राविश्यततःसिद्धैः
प्रोक्तःशास्त्रीफलाशनः भूमिशायीतपश्चक्रेशंकराराधनायसः परिवार्यचतेनास्यराजानस्तेषुचारिणा सर्वतःकृतसंरक्षा
दिवानिशमवस्थिताः विद्याधरकुमार्योत्रतपस्यन्तंतमुत्सुकाः नेत्रप्रभाभिःसंवीतकृष्णाजिनमिवव्यधुः तस्मिन्तास्तद्गुणैस्तैः
कलेवरैःस्वलापितैः अदर्शयन्निवात्मस्थंप्रविष्टंयदितन्मनः येचाप्राप्यदृष्ट्वातंसहविद्याधरकन्यकाः मदनानलसंतमाश्च
क्रिरेसमयंमिथः अयंपूर्वमिरस्माभिःसर्वाभिर्युगपत्पतिः वरणीयोविवाहश्चातस्याबोनमेदतः एकाप्यदिस्यकृत्वास्थि
रममनात्ततः प्रवेष्टव्यात्रिरस्माभिरिलाभदिष्यसर्वाभिरुद्धं इतिदिव्यास्तकन्यासुद्धसंयंनीमुविभाव्यते तत्राकस्मान्महोत्पाताश्च
उआसंस्तपोवने ववौवायुर्महारौद्रोभज्यमानद्रुमान् एवंशुराःपतिक्षोणिरगातान्नेनिवदन्निव किमत्रस्यादितिभयादिव
भूमिरकंपत भीतावकाशदानार्थमिवाद्रीर्येतसानवः विद्याधराःअथअत्यादिमेरततरत्न इस्याब्रवीदिवानग्रवोरशंकनमा
काल नरवाहनदत्तमस्मास्मिन्न्याततमे प्राप्यनिष्कपमेवासोहगवंतंत्रिलोचने मेनत्रात्तचगपर्वराजविद्याधरेश्वराः मत्त

येनः स्वीमातानरहिता गमशंसिनः ततो मे पुरकस्मात्कस्यां तं वृद्धमिहैव विद्याधरबलं व्योम्नि घोरनादमदृश्यत सोऽयं मा।
नसवेगनगौरिमुंडः सहागतः इत्यवाच स्मरंतौ तौ विद्याधरवतीतदा ततो विद्याधरैः स्तान्मेगोमवांधुराधुयात समसमान
सवेगान्गौरिमुंडोऽभ्यधावत क्रमात्पुष्पायितं पुत्रं देवतत्प्रतापानि ना दर्पतः शामयावत्पुत्रवराः इति वादिने विद्युद्गदाख्यते को
पाद्राववस्थितिमिभुक्तवान् राजा सागरदत्तश्च गंधर्वाणाममधीश्वरः चंडसिंहमितगमी राजा वायुपथस्तथा किंच पिंगलगां
धारः सच विद्याधरेश्वरः मानसवेगं तमभ्यधावन्महारथाः सिंहाश्च वाभिगर्जन्तः सैनाः समद्रपालिताः सैन्यैरावृतवता
वीणाशाल्वज्वालातडित्पुतेः पतन्तस्तांगुणदत्तभृद्धारे समरडंडिने प्रोगीनाः सर्वे संप्रणांकीणाशक्रशिरावलि वज्रमुष्टिमहा
मागे सिवविद्युद्गदादयः कवेयं प्राहसंकाणाबद्धदायुगयंनगा। प्रावर्तंत मिलन्मेदोविडीतहपिराधगाः इतमसैन्यावयश्च
मोगौरिमुंडस्ततमसः पूर्वाराधितसुप्रीतां गौरीं विद्यां समस्मरत् प्रादुर्भूय च मायासा त्रिनेत्रा त्रिशिखायुधा नरवाहनद
त्तीयाव्यवीत्रास्तानमोहयत ततो लब्धबलो बाहुयुद्धाया भ्यपतन्मदन् नरवाहनदत्तं तं गौरिमुंडः प्रधावसः तद्वाहुयुद्ध।
विस्मयमापीसस्मारतांपुनः सविद्यां तद्बलां तं च बाहुं रादाय वयधौ इत्थं पनवतीं विद्याबलात्तनशाधाकृते गौरिमुंडान्
पतंतेचिदेपुत्तग्रिपर्वते सचमानसवेगस्तां स्तन्त्सवीनाम्भुवादिकान् गृहीतांस्तन्निगगने दिव्यप्रास्पन्दनास्यया ३
न्विमान्तेवरत्तितावपनवमाग्रपुलकया तृणिपाणा विधयामिमात्तिष्ठतिसमहीतले सिद्धकार्यं ज्ञालिनः शीघ्रं प्राप्य यतश्च
मे इत्याख्याचस्तक शास्तान्सा विद्यातदतिरोदधे ततो विजितमस्मामि रितिमत्ता पयागते सह मानसवेगेन गौरिमुंडो यथो
गृहे नरवाहनदत्तो वा सिद्धकार्यः समेष्यति मतस्यानिष्टमस्तीति प्रन्वस्याभ्युदीरिते तेप्पस्तमोहागंधर्वनाथविद्याधरेश्वराः
विद्युद्गदादयः स्थानि यमेस्थानानि भेजिरे सापि सर्वसपत्नीभिः सदिनानि नाथनी स्वसुतानागृहीवास्य पापायनवतीगृह सा
पिमानसवेगस्तागतामदनमंचुका उवाच सहतामभर्तानवतन्नममामिति सर्वाभर्तानतेकसिद्धमाहवविनिर्मितं ध्रमनसातव्रः

बृ॰क॰
पं॰ब॰
२६६
516

स्यापि रसंतीत्रम्बवावतं नरवाहनदत्तं चतद्द्विषावह्निपर्वते तिष्ठमानं तदागमदिव्यः कोप्यग्रहीस्मान् निनायचाशुवल्लिवाह
तेमं दाकिनीतटे कोभवान्निति पृष्टश्चतेनाख्यास्यजगादतं अमृतप्रभनामाहंदेव विद्याधराधिपः प्रेषितश्चहरेणापि रत्नार्थं भवतो
धुना अयं च तनिवासोद्रिः कैलासमस्तिस्थितोयतः यथाधाप्य शिवं श्रेयानि विघ्नेनमवाप्स्यसि तदेयं नयामि त्वामित्युक्त्वा नत्र तनत्व
णात प्राप्यामेश्च च यथासाय विद्याधरेण सः नरवाहनदत्तोपि कैलासमवाप्य सः तपसा तोषयामास तत्रासंस्थ विनायकं ते
न दत्ताभ्यनुज्ञातश्च प्रविश्याश्रितविज्ञायते आश्रमे नियमस्त्रामोदस्य शूद्रा दिने दिने कृतस्यदृत्निणातेव समंदीसदयोब्रवीत् आयः सिद्धो
पि विघ्नादि प्रशोतास्तं नचाधुना नरेद्रस्तपस्यं भगदतोषणावपि उदितश्च तपः शुद्धि सम्यवेत्तादि सिद्धयः इत्युक्ते ने दिनाया
पन्दे वृदेवीवपार्वती नरवाहनदत्तोगत पत्निपैनि लाशनः तपस्तुष्टश्च भगवान्सदत्वा दर्शनं शिवः देव्या गिरिजया सार्धमेवं समादि
तमादिशत् विद्याधराणामवेषां चक्रवर्ती भवाधुना सर्वाः सर्वांतिकाः विद्याश्चाशु भवंतितः अस्मत्प्रसादाद्धरणाम विजेयाम
विष्यसि अच्छेद्यश्चाप्यभेद्यश्च शत्रूणां भविताभवत् दृष्ट्वा यतिनं विद्याश्च प्रभविष्यंति ते हिता नन्दकैलाशारी विद्याः पितृदायेनाभविष्यति
इति गोर्या समं दत्वा वरं तस्मिंदरोऽहरः चक्रवर्तिमहापद्मविमानेनास्य निर्मितं ननन्दस्याविरासंस्त्वा विद्याः सर्वाः सविग्रहाः किमादि
शामि यत्कर्मेस्माता तामाद्यनोत्सुकाः इति नरवाहनदत्तः सिद्धवरो वः प्रणम्य परमेशौ अधिरूढश्चदिव्यपद्मविमानेन तदादृत्तानः
प्रथमं तावदसौ दमितनगते स्रस्य चक्रपुरं तते धरमावेदितमार्गो विद्याभिः सिद्धचारणाधीनः सोप्याप्लुद विमानेयोना विलापवते
इत्युत अमितगतिः सउपेयस्वगृहं यावेशक्ष्मनप्रणतिः अरहो वनत्यनगवर्णितन्तिजं सिद्धिप्राम पेयदृतवस्य नरवाहनदत्ताय सभुवेना
चनाख्याश्च पापयतेस्वसुता सोगतयापासदविद्याधरलक्ष्मीवासमथातदापरया नयति स्म चक्रवर्ती महास्तवेश्चोपति विश्वनयानदादः इ
ति श्रीमहत्कथीयत्तरंगः ग्रादितः समोसुराणां २७ नरवाहनदत्तेनतेन नचक्रवर्तिनं अमेपुरवृत्तीयर्वावेश्मरत्नानसत्कलान् उपगम्य
प्रमानेक प्रणामवं यजित्वा चक्रवर्ति महोत्सवं विदिदेश क्रमागतो सोपोरति विश्वावाय स्वमेवाथ सुपायातं तत्कुमारान्ममितगतेः शूरवमेतं

तेनच समं देवेति विज्ञमः सहूवेभिनंदतं अमृतप्रभावतो

अस्त्रावेगवशादिति भिःसह नभस्तीभिर्धनवतीवाजिनसिंहसूनुमन्तृतः नभ्यापिङ्कलगोभारोगाज्ञावायुपथ्याविनः
मकंमागरवदेवननवविज्ञागरस्थमाः आयुधुःसेम्बहुाकोःसहस्त्रमप्रभादिभिः पवनोजोमहिस्त्रसेम्बवर्यमानुका
गतः उपेमवपादयोग्नमस्यनिपेन्नस्वक्रवर्तिनः सोपिसमानयःमासमध्याहेस्वागनेवनान् धनवमान्नवरागे
गौरवाम्याणनामसाः सापिजामार गीताननसाधीभिरवर्धनेयत उक्तान्नसिहिद्मवोना स्वेननेप्रभुणानतः
वेडगसिंहाख्यःसर्वैप्रमोदेन्नतोरथः पार्श्वेपयाताःपत्नीभ्वरेद्वाधनवतीनदा वक्रवतीमपप्रस्तुक्रनेमस
चिवाइति हिमामानमवेगनरहानाम्स्यापितामया विद्यामविनतेभिनाइतिसापसुवाचतम ततस्ताना
यथज्ञान्नविद्यामादिश्यपरिपाणिम आगताम्यहकमालान्यारत्नराजागारच इत्येताहिवसाःकेनकथं
यांतिवाहिताः इत्येकेकेनगुणमाभिश्चितेमेकाथिनताभिति नेतावायेनतुहस्तोनिसाराविवसगोप्तुखः हिषा
द्विमन्तराक्नापिदेवीसाहस्तयोरधात आश्वास्यहोरवाणप्रवस्यापपियमानिरोधरे नेताहृडःरिवनोदेहेन्यक्त
मेहृपपानतः मेवयोन्नुखुसहार्थयुनइत्वासितंप्रभुम इतिमानापसत्नावकोप्युपेमन्यवारयत कः
कल्ताकथंचवरमेनरिस्त्रकेस्वमयानतः पहाश्चमेमवदपमिनवैनरिलिमोब्रवीत् मनोमसमामविज्ञानम्र
चिनतानमपदा अहंतेनमहागस्तुशिवदेवनरसहम नयेसमकथानिष्याकर्धेस्रामेवममुपात नाग
स्वामीनिनामाहं कौडिन्याख्यातुराहिमः पिनरिस्वर्गतेमोहंगनावापाटलिपुत्रकम अथ्यरनमुपाध्यायेवि
याहेतोरुपामहंम शिरस्वमाणोपिमाउतेनम्यतादितमप्यहम अविरतेनवमानवक्षाजाःसर्वेपुणाहसन

बृ॰ क॰
प्रेवल
५६७
567

गतोवसानगृहोदेहं प्रास्यपतोर्विप्रवासिनीम् । तद्गृहं पण्येमयापंण्यंवकोलकाभियम् । ततस्तं प्रविष्टाय·
भिरव्यांप्रयहृलेयहान्त् । एकस्माद्दंककमलेप्सरतोमिदद्यामह । तद्दृष्टीवापांगेगूढमाप्रेमावीक्ष्यवाधवीत
तद्यथागेहिनीहृाविगेयतिम्यासीकेनोभवान् । पश्यदन्नोन्यरूललेनकाऽवधानतोम्पा तद्धुनायाव
देदेहंनावृन्मागिः स्वनोऽवनम् । तद्यत्काग्यपतिनास्याःपाश्वोरहृमब्रवीम् । मातःकुरुष्वोपायंमेतप्या·
नीवामदेहृन्त्पा । तच्छ्रुत्वासामवादीत्सागछेतोयोजनवेये । देवदत्तनरस्यसिन्यामेकुम्भकोहितः तस्या·
स्तिकपिलागेहेसातानमुर्भिदत्तमा । सायतांशरणंप्रामेरहश्चोस्मिनिशामिमाम् । एवंनयोक्तःसुभयोयाव
नोस्मिदितृदये । ग्राममवाकाभयायेरध्येतस्यहिनस्मन्नः । प्रविश्यनन्नदृष्टाहंकपिलांनाशरणास्मच । मीता
सांग्रहंणेदेविग्रामेस्मिन्निविन्नलापत । नावत्मानर्थनीसामस्याभिःसहृयोगिनीम् । तयागायमसान
कोसन्यामसतोदराथिनी । तद्दृष्टाकपिलासाय्याद्वुमध्येनिवेशनाम् । स्नाहृयोधयतीनोयोगिनीमरीव
नोनिशाम् । मामसन्नासृगनासवाकपिलाध्वयाचिः । मामवेश्वनमग्राहंमोशितामधरोदितम् । त
स्कुपैवयोनस्माभिनोरायपश्यावालये । सुदितमशनिशिवोनामस्नानीपामुपनोवमः । सर्वदिष्ट्रानिशाचिनाम
धेकाश्यणागनम् । तच्छ्रुत्वानांयणामेवननोहृस्मिन्नोमूवाम् । स्रुवभूनिशिवनेवप्राप्याहेशरणोस्मिनः । न
केवलमयोगिन्यानापृलेन्दवारामसुनाः । ततःप्रविश्यमामेनरइंभूनिशिवामसताः । विश्वलहृस्तोद्दारस्यायो
गिनीनिश्वमेयत । निवनाभोनयिवामान्नामेनिशिवोम्यधान् । व्रजनशरत्वामपुनारदितेवमामहृशवः

वृ॰ क॰
पंचत
५८८
568

बृ. क.
पंचव.
पवए
569

सेवागोक्षवः अथमानससेवेयं संस्थोत्मिन्नंभावोगतम् यस्वाहनरत्नासनस्थपूमध्यपत्रकुधा अथपमवकेषशुग
हीनानसपनन्तणम् वक्रवर्तीसविष्कंदशिगावहेमपाश्मनः मदह्लाक्षपिनववगौरीमेउग्रभावसम् केशोष्ठाह्न
ध्यनदीप्तिनहीविधावलेभवि हिम्पागदेनोग्रिगुणोग्रसधिनानभालने यस्वाहनरत्नोसोनेत्रिलायामगुणिध्यन
पवेनेनवयोगोगिमेउमानससेवेगयाः हस्तयोसन्दलेषेषमगाद्रीनपलाभ्यनम् पपानवुष्यहोष्पस्थनसंपाकेवक्र
वर्तिनः गगनस्थाःस्थाःसर्वैःसायुसाधितिवाब्रवत् अथाम्नोगौरिमेउस्मराजयानीविवेषामः यस्वाहनरत्नसः
सेसर्वैगतमिःसह नेत्रवृगोगिमेडोहंसेवत्रातनस्यपूजासनम् पञ्चविद्याःपरापरीयाः मणिमाअभिपरिवे मनोवलि
हनमयिगाज्यमाम्पुनस्यवोने उपेत्यवेयनवतीसासेराजमविनिलापन् देवास्नगौरिमेउस्यस्वनायेलोकास्वधेरी
नामिह्नात्मनिकानाम्नीमपयधुसकन्यकाम् हस्तकाशनयाज्ञानामाधेवनन्तणम् उपेत्यमेनयासाकमासी।
स्थनरहस्यावेम् मानसीनससेवेगस्थपुराम्यदनमेतुकाम् आनायपद्देणावतीप्रभावसौविसस्यमः आनीमाहषवा।
ध्याई विकसत्स्मृवोपीतम् उत्पत्याहमागानिमामसंप्रविसोक्षनम् स्पर्शेविवाहरोषोनमैत्रीकामपिसंपदम्
सावष्णायजलोफलकमलावलिनीवसासोपिनसेस्मुरादनामसर्वविद्यावेलनुकः रमेनयामनेसमाःआपवि
याभवनमा विनावमानिवाहीनिमार्योभसहजवहः गौरीमेउपुरोयानवर्तीपानादिसोलया प्रभावतीवह
सवभागीरथपणार्पि आनायमाभिमेनाथविद्यावासेसरनवान् एकरास्वमनमास्यानवर्तिनेवक्रवर्तिनम्
मध्यावतीसविसमवेनोविद्याधराक्षौ आवाहनमवेयधेरेवाभविनान्नाविनः मायमरारेवसवेष्याभनवती।
गिरः नवरहसमवाप्यागतिविद्याधरस्थः आवाभ्यांक्षनदेहाम्पमेवसुण्यास्मिनिभुवन सुनेमयायाविहनागो

ह॰ क॰
पेचल
५०॰
570

दिनेऽथ तस्योत्थिताः नरवाहनदत्तेन प्राप्य विद्याधरेशताम् तदुपेतोऽन्यसौ स्वामिर्हेनवमस्य ऽवश्रितुः एवं स्नाव
वत्स्यावारावांवक्रमिहागतौ इति वायस्त्वालोक्य नारभाकोपाकुलासभा नरवाहनदत्तस्य पैभिनीवाभिलाषहू
ता विजेतामस्त्र हृस्वौ विट्ठलप्रमत्तोऽस्तुरः अमागीतामिवादेणोधोद्वृलयतिः स्वेनः द्वारोवनगतेर्वदत्सुकृत्
वमनाः क्रधा उत्तिष्ठोत्तिष्ठवीरनामिस्मरामहद्वरब्रवीत् भीमविपृगलगाधारः कोरेण भ्रमन्नष्टहासकम् चूर्णितोप
कमोकारमिवविधिरवैरिणाम् सुवेवायुपटस्यापिकेकृटिः परमाद्ये कालेमाखोपिनाचापलनेवाना
सुनहिषम संक्रुद्धः पाणिनापाणिंवेष्ट्य सिद्धाप्रमर्दयत् एवंविनिर्मितानास्मिन्वक्रामिनस्यधाद्देव गद्दः सा
गरदत्तस्यकास्यकालनजनमता शाक्षेमहिंस्नावोस्मिपुमाद्रूयनेवनम् नरवाहनदत्तस्तुकोपेष्णासीत्राक्र
लः स्वदेहावैनेवमस्रोमहस्त्रस्याह्लितवारणम् पुरावकवसिद्धरत्नमादन्दर्वकम् शक्रेमतेनेवक्रेचया
याचार्येनिस्त्रियेनदा श्रयमाकृस्याविमानेनस्मायाः सविवादिनाः चक्रवर्ती प्रमथ्यमननेतोगोविद्रुक्तटनः
नेवसर्वैपिनोविरराजविद्याधराधिपः सबलाधरिहस्वेनेवलवद्ररमिवयहाः धनवसोपभोगायोमयामायाः
द्विमावलम् नरवाहनदत्तामप्रापदेकेमहत्नाः सिद्धपध्याधिजनच्छेयमनवाऽद्भुसवामरम् उपास्थ्यवनमिवा
रायमन्त्राडोगणसुपानयत् उच्चैरभिसृवोदक्षैर्दीविखलेरहूयतः कवीनामाज्ञिमेत्रिदुस्नानानाहूयनमिवा
मकस्य चक्रवर्तिसहस्रमिस्तानस्वभवनीमयः समानानासुपर्ष्येनोक्तस्तयमानानमवादरनमाचक्रवर्तिनासा
नृसिंघ्रष्यनरयमसिद्धेनस्यक्रवृतिनमितिनिदिवाववीद्धवाक तच्छ्रुनावचक्रवर्तीमयविद्युल्लक्ष्मलोतारे विक्री
उत्तमावैः साकंपाष्यस्यातिविवोद्भ्रमो योनासनारूणाद्दत्राः पालयप्पेस्मिन्नवयनाः रेमेसाचक्रियः पदप्रमेगा

ग्राईवागतः सत्यान्तुयुनतमस्मान्नरपुरः पुत्रिषण्मुषः अमुद्भूतांमोःरूपानामस्तान्नुयःस्मिवर्गमिरे नृहपवरमांभो
नलाबणोविजितानिव यमस्तलजयवायपकनानिजलोसिंपु हतनस्तानस्थानरदूनमैवमरमसनदे गाःवाइन॰
टक्नोसावबाससपरिष्ठरः नयनर्मकथ्यालापैःसभार्योस्थिवःहतमी स्थितानाप्रातविमानस्थः प्रतस्थेसबल
स्तनः गच्छतावायुपथस्याग्रप्राप्यमार्गविपणास्थारम् मस्थोनरवापेणतेनतेनैवसवासरम् प्रवहत्पुष्पावलीनगक
न्यावायुपथेसुता वायुवेगयशानामसुत्पानस्यास्युवाछन मात्रेमवालुकनदीतीरेयानविहारिणी स
इणिवेड्बवदनासौम्यालापप्रोरमा सितहासाग्रहस्कोणिमारामद्रूकपालिनी बीलपागतेनेनहिकोविमा॰
ष्नेनरैदेननः विलहोपसतोसमनाइननरपताव्युवाच सवाहनदतोविनिजसावासमायपौ नवयोगसुवे
वैदग्ध्यवशेनमरसनिता वर्गीयात्रांसहूतेनहृदात्रानमुपलभ्यतम् देव्याश्चिज्ञानपरीहासान्नमस्थानसनस्य
चक्रिवन मरकमनिनवैदग्ध्यानपयेगोस्युवसाव सललजमक्षणाजातेनबीदत्याक्षुसिवदेसुवेः वायुवेगय
शिश्वेतिस्ताससत्सुरेषयौ मतोवायुपथोकस्मात्सुइदूलिवाकथं इप्यातितकतातिष्यानीमांको
नेत्रनाददेम् वायुवेगयशानामकन्यालिभगिनीमम सिद्धेसाभाविनीचक्रवर्तिभार्याकिलोक्तामा अत॰
स्तामिहदरानामिसाम्यतेषकवर्तिनीनरवाहनदतायतससेतंमरदेयमितम् आगतमस्तनम्ब्राहमेवरथ्यनवा
निकम् इतिवायुपथेनोक्तेमंत्रीनोगोमुखोऽब्रवीत् यपपविविनिर्पिषाधपुमिस्यतः सभरेषनः विसापयत
व्यापितमहनेसायपः स्मरः इम्युक्तामेक्यानेगतमात्रिदंकायेमभवेरयत नरवाहनदत्तायोगोमुखोऽभ्यर्थनां

ह० कौ
पंचलंब
५७१
571

विना प्रभेणुस्यनमनार्थमेनवायुपथेनयम् विनापयिलिनासावेनेदीमार्गोमुलोमधान मकायोम
थेनाभेगो देववायुपथस्याने भक्तोयंयद्यवीस्येपतनकार्यंश्चप्रभोषितम् ततःसप्रतिपदेनेतसावायुपथो
पिमाम् तस्मिमारादनिष्ठेनीमध्यासीयनिसावत्सम् विवास्पमानासावीवरनिष्ठेनीवलारहम् धा
मारदेवेनाथर्मीलोकपालासमासन्नः पतद्वन्धमोनस्यावसर्ववायुपथोगतः चक्रःकोलाहलेयेन
मामेनद्भुस्थवृचमः ततोगतासलणयायितहाकाशयतन्त्रये गोमुखोयुक्रमस्येहेनयाश्रमेदिना
तनः धात्तादरदर्शिवेकोनेविद्याधरकुमारिकः अग्निप्रवेशंयुगपच्छनस्त्वंकर्तेमुद्यतः कारणेनेनप
प्राप्तजगडःस्तासमुपमाः समयोतेननेवायुःवेगयशाःकृतम् ततःस्यगोमबोगनानगद्गेतनस्तर्थ
सोमियो नरवाहनदन्तायययावन्तमेवेदयन् तदृष्टाविस्मितेनासवायुवेगयशाःतारा मगादेशस्य
ष्णगस्नानेमानविनिवेदितेवयम् आर्यपुत्रकुमारीस्ताःततोवत्सामिकारणम् इत्युक्ताःस्तनयावानासानय
सर्वैसमेयपुः ददर्शीचकुमारीस्ताःपुरःसत्वितानागीलाः विधार्यतस्प्रतास्तानेवायुवेगयशाजगौ एषे
कालिकःनामकालकूटपतेःसुतः विद्युत्पुञ्जःविद्युद्देयंयविद्युत्पुञ्जसंभवा मंदरस्यप्राग्नायाजेत्सुती
येषामस्त्रेगिनी चलपर्णीपमद्रादेहनापचमभामभा पंचमहरवीनिवृयेदग्दत्तासामासमाहितोः सिद्ध
देवेनपतिसेवस्यदस्यममयनदा सर्वपचवाभिरस्माभिगारामोयोत्रियःपतिः सान्ताधीरणेयेनतस्मैकया

विरोधिभिर्मया एकादशम······ सेनविवाहेविरथीनन प्रवेशोवह्निर्विकाभिसर्प्यपिष्टपेनां सर्वोद्भूतम
एतन्मम यथीनाहं से छुपोरणयेश्यक मवान्मानश्चममपुनाप्याधिगुवसममध्येन ममायंगुवएवा
मलोकयालाश्चसाहाणः यद्येषममयोयापिस्त्वच्छमलेखितोमया नरागुवमायेना उपयश्चुत्व
मेषावीः सुखानिभिरेनोद्रोःमानिभाववीयंचनामया एवंनयोकेनतःपुःसमाश्लिष्टंस्पृतामिष्टः
उमायोमरणेनीर्तारामाप्यनमेहर्षसः अद्यानामितस्मिञ्चननतदाणमायपुः मरवाहनरमाय
नस्मैप्राऽः श्वनामनः प्रामणेनेपितकालेजामातश्रीतिपेदिरे कालकूटपतिश्चमस्त्रविद्याधरे
स्थः एवंचमस्प्राप्यमहाविद्याधरान्मनः मरवाहनदत्तोयंमाहात्म्यमपंयया नस्याचनक
लिचिन्नाभिःसहस्पिवानिमः नतस्त्रवहरिषमःसेनापतिस्त्वावनम प्रास्ते सोमिकयोदेवनीतिम
हेश्वववेमे विग्रहावासेकोयेकामभोगासक्तव क्वायंमेरादेवेनेसेनेयाजासमुपमः क्वेव
येनिदिनामोह विहारोनः श्रीमद एवंहरिशिखेनोक्तेमहाराजोजगादसः सुकसुकृसयनस्त्व
नभोगायायकोपिमे वेपुण्यभिमरोहिषमार्याश्रितिकणोमया श्रुतिमिदंभूनामस्वेसंगामिमाभे
दिनः नरेनान्विचनास्त्थेस्यान्यारिजयायमे इमकवंसानानस्वपत्नीमंदरोदूवीन श्रीमद

हे॰ क॰
पंचलम्ब
५७२
572

चक्रवर्तिगणसमस्तबलस्कन्धेभ्यः देवमेदवदेवसौ हस्तुतीमम्भिमता: देवमायायामहावीर्यादिबलद्ध्यन
देशाय: अयमस्याधिष्ठाणोक्ष्येरहस्यायोषवद्धेन सिद्धत्वेनवाक्रम्यस्यातृहाचक्रवर्तिन: न
ष्टचक्रवर्तित्वमेवैवदेवदनवाहनः अस्मोपविसितेनावनस्याययाभीष्टसिद्धये नाचक्रवर्तीति
कटेनतो: प्राप्नोतिनसच्चक्रनेनत्वंदत्ताज्ञायोनिराहाराघन: अन: नरवाहनदत्तोगणाविवेदन
नरुप्तनि गम्भुनिवासस्यमानेपिवीरोविघ्नैःस्त्रदारहौ: गवनमासमहलेसप्राप्तानस्यमहावने
दृष्ट्वावनेमहारत्नैनिबद्धानेगवेदिकम् पप्रादिरूपसोपानेचवदेवदनस्कन्नम् चक्रवर्ति
नयमहेसिद्धस्तवेदत्तमुमः स्वनस्त्रसत्रियास्पेनरिताब्रजसापयम् गोविंदकूटसेनस्ति
रत्नान्यस्याविनेनत: नेनासंदवदेवंनहेलयैवविनीप्यसेरसुकस्थगितानग्रसरायावधारीरया
नेपेस्तकाप्रशमसिनेसिद्धिमांदिव्यपादपम् महत्त्वोद्योमस्यागैणमहाविद्याद्देश्वरः नरवाह
नदत्तोऽप्यनिष्कंटकमायये अप्यनीतामसिष्ठानामस्याप्येसर्वेसमिधोमान: मेघनामायित:
वेदनपादपवद्रोमसमितिविलमाचावक्षो महद्धाद्यिनाम्रवालमसिविवालेनेवविद्यायायासिनेवायुप
पद्मारयःसकटिकाविवाजागरायास्वने गंयवामसमसभापयनमहासिंहः प्रहर्षाकुलाः सच

स्माद्रुचिस्रुभाष्यिवमहत्तीनस्याप्लवंपीत्वाम संप्रेच्चनैः महममेदरदेवरपैतात्नाविलेनमस्थाद्दिख
विमानगामी श्रोषान्वयद्दननरदिनयन्नसिद्वैगोविरक्तटीगोमिवत्मागमत्मावन इतिमहृसोमदेव
विरचितेकथासरित्सागरेपंचलंबकेचतुर्थस्तरंगः आदितोष्टाईशतम १०८ समाप्तश्चायंपं
चलंबकः अतःपरंमहाभिषेकलंबकोभविष्यति इदंगुरुगोरीशनाथमामर्समहृतोदेलनाथस्तुताकि
लकथानन्तंरहस्सबोद्धपोरुक्तनम प्रथमस्तरंगः येनिर्यविगलनविघ्नलहर्योधरदवादिवघ्नपीयूषि
भवप्रसादेननीतिप्राप्तसनौडेवाहोड्स्वेडश्रीकारणीनकैः श्रीतैपिपुरस्तात्किवृन्दमोमृत्स्मात
विघ्नजितः नमोगोविरक्तटेवास्यनमस्थानवर्तिनम नरवाहनदत्तेनचक्रवर्तिनमाप्ययो वि
द्याधरोद्यमार्गेणासोमस्तनप्रभसेनकः येनेषदविनःरुवैगुणाचहिमोगिरिपर्वते आयम्नावेदितानस्माय
प्रणानस्थकवर्तिनः तेनप्रीत्यमक्तातानिध्याःसनविद्याधरोब्रवीत आसीद्रहिमादिरग्वनेमलया
दौमहागिरः नगाश्रमपदेवासत्वामदेवोमहानृष सर्वोकस्यापिकार्यस्यहेतोरेकाकिनंप्रभो
आहूयमेवनर्हेयथवनेनाहृप्रोषितोयोने हर्वीजितःप्रभुस्तेचमममेनाविभवागतः नदेवसिद्धेगछ्ता
वः सीदन्नसंपाविकेसमैः एवमुक्तावनातेनसहविद्याधरेणसः नेदैवमाधोसेनानुस्थापयत्ना
नघोषिताः उपसवनभमसादिपंसापैवमलयाचलम नरवाहनदत्तस्थवामदेवर्षिमपागात २।

बृ. क.
महाभिषे.
५७३
573

दर्शनेवजनस्याप्तोतुंमेमोक्षुविद्याधरम् निर्मीमनेवक्रकरस्मुरागारकमनस्तीणम् विद्याधरेंद्रवत्तानोम्स्या
नेवेलज्ञसालनम् हिमाद्रिंसिद्धमाहात्म्यहनीतिहिमिद्रागतम् मनोववेदेचारणोसुवेलस्यसमोपि
तम् गजानेवविनालिप्योमुलिदेवमाण्डन गुतादृष्योपिकामसेन्यरम्यामुकेष्टनणोभूता सर्वविद्याध
रेंद्राणांचक्रवर्तिपावित्रिमिन: नरायुमैमसमैनास्मिनांभीरांनतरेंद्रांनरे संतिरत्नानिनालिनेमदाहिग्गा।
निमायय जेयोमेदेवदेवोहिमिसिद्धरत्नस्पनेमवेत् एतदृष्येनमाद्दनोमयेद्दगिरिप्राप्तलघा इमुका
नेनमानिनैवोपरिष्टविदिष्वमः नरवाहनदत्तस्तोमहृष्टा:प्राविप्राङ्कहाम् नस्पोविविज्यविद्यो।
योंस्तांस्तावेरोदर्शीम:गजेंद्रमम्यधावेतमुंगमागलगर्जितम् मावेमुहिप्रहारेवंद्वरमापादेव
दन्तयो: प्ररुरोहद्ववेनमगजेनाजामलायवान् साधसिद्धमहाहस्तिरत्नेवचक्रवर्तिन:इ
तिवाणीगद्धामष्यारणादीरोदग्धजदा तत:खेद्गामहीइत्यामदर्शनिपतच्च चक्रवर्तिन्न।
दृष्यानेकेपुण्यापाणामिवाग्रहेन साधुमोवेद्धरत्नेतेमिसिद्धनेचमतिथम इतिवागुदभूद्दयाप्पश
रीरादहानरे तत:सवेंद्रिकारत्नंकामिनीरत्नमेवच विधेसिनीमनामाचविद्यारत्नमसारय
न एवंदाम्यामहयाभ्यांमरमाचरवेनच कार्येकालोपयुक्तानिसमस्ताद्धानम्यलानिच सा
धयितामरत्नानिगहायानिर्गतस्तत: वामदेवर्षियेनमेमिसिद्धम वंप्राशंसत सत

मे ततः सम्पूर्णेगाढस्तनेश्रीनेचक्रवर्तिने श्रीमत्सुमहावज्रवर्तिने तेजोपुञ्जाय नम नपमंदर्देवल्लं कैलासोत्तरपार्श्वगे श्रुत।
वोभयतस्तार्श्वसाम्नामश्रिपमर्जितो यक्षकस्तेनपुलेमासेद्रकार्यपश्रणाम्मतो वज्रवतीनतोवोन्मासयपोसास्तश्रभा
प्रापयोगाविरक्तस्पतस्त्रमशीशाविरहमाणन् महाश्रभावयापुश्रापनवनामभिरहते नयमामौन्मुरावरह्मानिनैविदाय
रांयपै भार्याभिमविवश्रैवप्रहरूसैः सोभिनेयत ततः सहर्षसंकुद्योवामहेवसदर्णोनं श्रीराश्रवेशंवल्लानाभि
हिवैभः शशांमसः श्रीयोन्मवेश्मानंदहिवरूपमहोत्सवः स्नाहियापयोकेभ्यानमनननलसा श्रीपार।
सिलरेश्रस्यानास्थितासोम्यग्रहेणसः श्राङ्कोनकंठस्यानसोमेनात्मसमहिता सर्वांत्मसंपयुक्तेनलश्रेनक
नमंगलः श्रीरुद्रस्यशवहतेमहिसानंत्रल्लाभिर्मितं नेतेमंदरदेवंतेसमेत्यानः श्रगाविनः नरवाहनहलोप्र
श्रतस्येनभसानतः वेलस्थानवरास्तेनेप्रवोयपारेवार्भिनं भक्ताभीताश्रगेपर्वतानविपापरागिपः से
नापतेर्हीविशिलवस्मादेशान्नुविघापिनः वेदशीरहामसंप्रावापनवनासेमपमः वोराणिगलगोपारस्तपा।
वापुपयोाक्सी विपुलंनपमितगतोकालरूवपातेश्वसः मेदरः समदः देहः समलावीवास्तश्रभः सम
सागरहनेनवीरश्रीजागदोपिसः एनेवामोपियेवासनगोरिमेशबपास्थितः समग्रास्त्रवपांवस्तेविवि।
गोषमहावलः नदानस्पेनपाश्चनेगगनेश्चापिभास्करः मनुजलनपेवावतनेतेनोनिहुतश्रभः श्रयमा
नमम्ह्तेसदेवार्पिश्रातनेसोविनं श्रमीमगेशशैलेवलीलोयानेपुपाविता सवज्रवतीसेशापस्फारिकापंउरहे
वः मलेननयशोराशेरिवकैलाससंभूभतः नयमहाकिनोनोरविषस्यांतजगाहने विपापरागिकेपो।

सं॰
महाभिषे
५३४
534

मामंदरं देवपुरं व्रजः इदेवमावहे वायस्योपतां गुणवदीनदे नभुल्कामिद्यलंघ्यकैलासं गंतमयतः दरामदस्पदे
नमस्यविद्याधरपंक्तिलेखमानः विद्याधरेन्द्रपानामभिगंतव्यं पार्श्वमतरं देवमायाभिधानेन सावरामाभिरस
ते सर्वानितहमहन्समाननमविद्यागम्य तेकथं मंदरेणोवप्तदितैपनवमानमोदिते नरवाहनदत्तस्तंतवैवासो
त्पत्तमरं नत्वस्यादेवमायापहृतेसांवाद्यस तेन सवसोवेनमेवासस्थासनं प्रत्यपद्यत ततःपरेद्युसवं
दैत्यैस्तैस्सेवैरानभिसरत् सवचक्रवर्तीतेनायादेवमायप्रतिप्रभुः देवमायोपितद्बुद्धासमैन्योपोद्धमायपैर्युः वच
द्वन्द्वयुद्धादिभूमिरनानाविनयतः ततःप्रववृतेतयसंग्रामःसैनयोस्तयोः कैलासेस्मरसंवादविमानाच्छा
दितांबरः छिन्नमस्तुराशिः श्रोणिकरकावर्तभीषणः सर्वोरगतिर्नामोऽभूद्दव गोरणव्वनाचलः ॥
देवमायस्मसैन्यानामग्रयोधं जवानयत् यतद्वोदुसिंहोयनानामाभूनदद्धते विद्वेत्नयत
स्वयं वहोदेवमायोपिमायिना नरवाहनदत्तेनप्रहारैर्मूर्छितोरणे भद्वेवतत्स्मितत ।
सेन्यमभनत्नमहारथैः वत्नप्रासैमहावाहुतोत्सणादेष्वादिभिस्सह ततःसेरोविमानस्थसाधुसाधित
होरिते सर्वैपिविभवतनस्त्वेनपवेवक्रवर्तिनो श्रुपतेसंयतानोतमस्माखासमरामद्युः प्रसादेनाचुनयाद्देवस
वेनुमावव सोपिवाहुतानितनसस्थासनेवक्रवर्तिनः वनस्थादिभिसाधं प्रणतःप्रत्यपद्यते ततोनिहतमेस्थाने
तस्मिन्व्यगतेस्मिन् प्रातस्त्यास्त्रसायानः पार्श्वस्थस्वक्रवर्तिनः नेतंयत्रोवेगुरहानाम्नापनेनमस्योविवत्सना
सगनमततरंपोच्चैकैलासंनातलेववेनो श्रुपःस्थानदवक्रोपारमस्मवियोयततोहिवः ततःसोरणनयसाधुवनागा ।

पितरं प्राग्वदादिश्य साम्राज्यमथ भोसोयजितपूर्व कैलासोत्तेगतेतांवमास्थितः केनतन्मया उभयोपार्श्वयोर्देव
चक्रवर्तीभवाम्यहं तच्छ्रुत्वोत्तरपार्श्वस्थगमनायपिताकथयत वक्तारमिवाकैलासं सगरहादिविवरं मदन ग्रथविद
स कैलासोपिविद्योधरतायपद्धिवं मनुष्याणामेतन्मेभगवान्मायंसुतं गमंतेवामपोतालोमनुपाग्रदपाकृतन्मृत
नपाकृतपेवेवाघापोदासेनश्रुत्वाते कैलासोनीतिविलक्षोगरहापोरलकान्तरः स्यांपपासामदिग्नेतिहदिषा
दोद्वारुसकान हिविलैस्यामहामापोद्वाशविधापरेश्वरम ऋतरेकानगाथिंचवंतेकामपगामेते एवंकृतमद्दा
रत्नोमहारत्नातिशेकरः ऋत्वापभगवोतत्रयबुवस्यामादिदेशमः सितरत्नसगामेषंहिपार्श्वीवचक्रवर्तिनः पु
वराणांसचाराणांसहस्राणांभविष्यति ग्रतुसामाश्रयेतेनपूमानासूरिदंतरे तेषांवैषाग्रहागम्यानत्नमस्याचक्र
सावित ऋत्वादिश्ववातिप्रहेकवेश्वपकस्तनः सानानपुरदपांहेवनेब्रवबांमिल ऋतेषासांतिशोधापाग्रह
पाश्चागमःश्रभो श्रुगत्वावेवमेराशोविनाषुण्याहशेषेरा तस्यैवतरगहाहारवहाणःकानन्तःकुलैः महा
मापसानातोपरेवमापोरमोश्वर विधापरेशुमातोपद्मतेपोरेषुर्मिहेपे पश्चैवघतमेसाचचक्रवर्तीभविष्यति
तेनास्वामिनाभावंजोसोन्ववेसौमनाथशुः शांतिनमानिमेदिषाषानराशसरस्वती सोदांनतत्वपावंवसिद्धरत्नश्र
भाविनो कैलासामपपार्श्वेकचक्रवर्तीहनप्रभः तेश्रोषंग्रहामेतोतेनाशेषावान्निहंतप ऋत्वकोहवमापेनव
कवर्तीनगरस्सः गच्छामोष्याग्रहाहारेश्वसामस्तसामयता कृतसंरवपपःशान्तःप्रवेत्यानुसूलोगरा ऋत्वक्ता
तामगवापरसेवैसेरानामसद नरवाहनदेनोग्रहाहारेश्वमावमत हरपोतावगंभीरगनिरालाकादराग्रहा

575

कं०
महाभि
षे
५२८
526

गश्रोविवश्वपतुग्रुडमासोयह्रिस्मंयेप्रेतलागते: गुहेसदेवासतावर: श्रंस्येश्रोरेराणोतसिंहासिंहोभिपाविव
मेघ्रेकांवनदंष्ट्रागदणाकृष्टिभीमया नेगरायातयतिनेहस्त्रापमवतीसने शस्ताविधाववलेमोभिहेमेयश्वेत
नेत्रयात नरवाहनदत्तश्चचक्रवर्तीवलादितः रक्तोमंदरदेवश्चद्राववासांसदेवतलो नरापनवेतोक्रोड्डांतग
स्मेष्टरणतमा वीसासरगतादेवाश्रीपरिवृतश्चदुःसहः हस्तामंदरदेवोपचक्रवर्तिनमेककं नरवाहनदत्तम
मयावद्रताग्रुधः नरवाहनदत्तोपिविमानादवतीर्यसः ततउत्खातखड्गासावभ्यधावन्नयारवेनवान् मतो
मंदरदेवेनमायायानयाभिसृष्टा सचरोहाममातेगरूपेवक्रेप्रविश्यता तहस्त्राकाशेसमहाभिंदरूपेसमा
यया नरवाहनदत्तेनविद्यातिशयशालिना ततोमयेभवग्रणाश्चकसिंहाक्रांतेसहरे पुडेमंदरदेवेनव
क्रवर्तीततानसः नानाविधिविध्वकरणोवैग्राहाविक्रियाक्रतो मेगताग्रयरोनासप्रहनाविवरेमतः न
रवाहनदत्तोपाराभयमिवादरत तद्दमंदरदेवस्यकर:करणग्रुर्किन: एतत्वेक्षाप्रवालसलीरकु
स्ताहित्रामयि नेयेवनस्यहसाक्रवर्तीनदारम: नयापयशलेवाद्धयोग्यासनामवरुल्कपो: श्रापण
दरदेवेनराजाभूमाववपातयत प्रारेभेचाभिरक्षितकेशेषाकृष्टतदूसः वदाहिमसवरणासंगरवेड्
गेनविद्देषः नावमंदरदेवेतिनाम्नाकन्यापुपेताते स्वसामंदरदेवस्याराधेययमन्त्रवोत तथैव
नयोद्धस्त्राविभद्राराकषकपितोमया नहुचुग्रस्येमिमेराजन्नमायवोभिर्जितरमम एवंतयोक्त:सदया
विष्णवीनलज्जितं धीरोमंदरदेवंतमहाराजोजगादस: चक्रोमयादौमामूलनताविद्याधरेशाते व

क·
महाभि
षे
५२८
528

समारूढवान् मनोमेरुदेवैतः प्रसन्नो नाक्रमेणामः नरवाहनदत्तो याणंगायपारेणोनवान् नाभिमरुवनसामोद्दालप्ता
लिग्वृहीताः ऋषयो विमर्धुणुणमकुजतोन्नवपारेकृताः ततमहाभिषेकार्थमृषभाद्रिंजनाय्युना रत्नैकमवे
नाथदेवमार्यापिनावने देवैवमेवकार्यतेयस्मादृषभकाद्रः अभिषेचनतनसाहैमाकनाचक्रवर्तिना नङ्क्वातिक
देखावेमरसाहैञ्जमानि अभिषेकेदृशेत्वेवांगेवमुद्दमूर्हिताः महाभिषेकेमवेत्स्यन्नरवाभणवेते दृवैशाचावाक्त
नयमङ्गलाभिरूपरूढः रत्नकोटेरवयागावानवासाकमुनावर्वीन नरवाहनदत्तोतः सुप्रतस्य भरवले शापताच्च
विशोकात्युरहापाद्दारमवम महाविनगातिशृहे: सवाभवामयेवेः नश्वसप्नुनाकालरात्रिहारेणनेनमः।
प्रविश्यनासेमैतगुहासमाहहिर्तिणेनोवालेयपो: निर्गोतस्वपसैसेवमायमसोहिरे नदर्पेनोविशसाग्रामदिनेनाक्स
स्पगेशरः: नव्वस्वसकेनासनत्सिक्सोलोरिनेरवन विवितोगोमवप्तवमव: वेरद्रक्षेनामसते आसासवागम
तसहस्राभिवबमेतगा हस्ताशणमवहास्यमवेतोदिनवयेयवान प्रहातेणय्यतीतेनपुकहारसवनेनमः श्रीवि।
षदेवीसर्वरितेदर्शोहवभभधने हगावेवकलाकृद्वृद्यवृहकरोकरैः मवतवोगनेगौरेपश्चावशतानेनैरव
कोरेतेशययामाकेमतेरतैरवेक्षया सकार्यदत्तवातंयवैतेवशगनैरांच हस्तावपादयोम्लसपपानवरदत्तमः दे
वाशेलसनापाश्चवक्रेवशिरदातेण शुकपद्मगतोकोटरोवासात्दिनवानसया भविष्यतिधनातेनविपाशमदृश्योरः
नरदत्तासिद्धरवेवतनगङ्कवमहवभावने महाभिषेकेनयाशुयामकालमवागुरि इत्यादिश्य स एवेन चक्रवर्तीनयोति
ते नवामनार्यमागतेहेवमायमसमोदिरे ऋषभगतोभत्स्य प्रत्यक्षः किल हरेषपते हरोपितिकोविद्यार्थसितनाक्क

वाम्यायं च कमकाः इत्यादिनमंगलनचेद्वोमद्दरषुक्काल अवतोषुकतनव्वायौनेरपकाखमात्तसः अमेषुसर्वेगापवे
त्विधायरवस्वाविनः हिमास्करमिवयोमकुवेस्तेनमिवनात्मना विमानवरमारूढः सावरोधः स्तेनियकः नस्वाहा
गरमेनाः अपयाहृषमावले शापश्चिनेमिराद्दिमवानधूलनसलैः विकीर्णपुष्पैरनाअल्लायसैनेवपारवैः सनः
शुभेद्दृनिजाग्रेसानिसोमेषुरोहेने मंगलन्यवाद्देषुसगीतेषुपथाविनो महतमसमानह्रस्तेनेविधायरवरः म
हाभिषेकं मंगलनशुभावसरसाग्रमो शापशुश्चाभिषेकेवनस्प्रामतपाणाया हिम्मोनिविधायरः मुवेभकमोन
निमहनः शुभोमवेभिषेकवामहादेवीपदेयका देवदेवीतिपसक्तः सवेविधायमसनः सर्वमयामिषेकभाहे
वीमदनमुवकाः इतिगनोहितेहिपथानेतुवरापः अपोत्सवागगनाहहारीमासरस्वती देहोविधायपनेयम
सामदनेमुवका इतिवेणावेनाराहिकामसामयवस्मो नासेकाङ्गिनसेनापानानामदनेवगनः सुपोतिने
पेदेवहिसापकपादिवनेनो गर्भनस्याः प्रसन्नायामितिमानवनल्लणं मानोगर्भस्यपल्लस्याः सामभितकल
कः स्थिनोमदनवेगमपानेपावासमपितः नदेशायमनाहासपसमेदनमुवकाः श्रमासेनवेशहानपल्ल
सोरवः पुरः इत्युक्तवसमल्लावबालोविधायपरास्वने नृनषुः यहारामस्यदेवोमदनमुवकं यमल्लणशालमोशे
षष्ठामुवनाद्दिशेरश हिदासवस्वामायोनिषुमदनमुवकं गरथारद्वदेवेननामेनोगमसुद्रवेः देमकेभा
हनेकोपेराभांचेवसरखेयः स्थितेनस्मनेसमर्थपोतेनेमेत्रपावनेः निरगनकमनसोपानेनशृङ्गवेरपुलोहचो
नलोकनदमिषेकामुसान्दंवेपत्रहितेनाः श्रवागनेवनस्यागमासानेनमराहणोन शषमानानमिकलस्पना

सं. महाभि षे १२५

579

कनामोकरोत्तिनः सर्वं चतेनेगेन च वद्धोलावश्यमान तेस्तोकेनगरगोत्रजनापेतेज्यभूवताः नरवाहस्यांतुपितलक्षा
तोभान्वानमोततः वडुम्बरमारुस्मरस्यामरणोत्तलाः श्रुत्वा कारेय गुरुतः स्थिरंशाको गुवाहसः शासाभिषेका
देवीवचाक्यैमरमंवकाः तद्या देवैरलेकारैः शचीवैरमान्तेव भो नरस्तु नूमिमेवधुपततकुसमहोषिव मूर्तो
विश्वहतेविधेयमादितेनरभूपदिने नरान गेहनगरेविद्याधरवरांगनाः नाकलोके वृत्तेपावदानेतूनातलनाप्तावे व
हतेवमपूरतेवाटतेवमहोत्सवे तगेषवाहयहिवधनिशाहवतेगेष्टा दिव्यामबरमतेोवृवलाहद्याधराहृतः सुपवे
तोवपाततवृणमानश्वासुभो वहिरिनसाभिषेकसयोभान्तोतेववोसयत् हेद्योपिवाभिषेकोप्यभूद्यमामातोविमा
नगः पवेशानधयाभोत्त्वचक्रवर्तिनिभेववनाः नरवाहनदत्तः समस्मारोथात्सकाः पेतः समप्रवसभेसद्यःस।
विवेगोश्रवोहिमः सप्राद्गमानमाहृयसवापचधमभयात नरवाहनदत्तोस्मारवकाठेतमस्य इमकारखा
महतोतेगछतानमिरानप देवीस्त्रमाविताश्चासतथावोकावमानवेः गङ्गसैनगनधेसमानोम्नावाचयण
पुधा सणाध्रणपृक्तोवास्वीदसः समवाविसवेः पौरेविद्याधराणांसतवभिकोरिहिमसेनः ददर्शनोवधवेः
नसवत्स्नानेसमांगवा देवीभिश्चावसाहेनवचार्ह्मिरितारदे उपविश्यनयकुशलेत्स्नातेवसगादसः इपोव
धाधरवनिहसः सर्वेसकोतकेः नरवाहनदत्तोसनवनागायशंकरे सामानसत्तवतेतेविधाः सर्वाश्चाण्णितद्व
पः इनामानमवेगवनोगिमेंगोवदसिता दिव्यामिरदेवेववयधेपानिस्नतरे श्रासाकोमपवेवपधेविद्याधरमरो
भृता सदैवांसानसवमहतोवक्रवर्तितदमरदन महाभिषेकसवभेसमावः पवेतेषुनाः रानवसनागतेसकला

सदेवीसखिवादिकौ शुद्धं वेलेनयाहितोदृतमागमनमानिनः शृण्वन्तोवामोदिसमानेपश्यन्नून्स्थेः क्रमानवं इतिवाद
पद्याक्रान्तामपेणोकेठवभारसः वन्मगानोम्बुदागवहस्य ठहैंलाविध्यमे श्रुतिपयवनहाकोसूमनेनेवतत्त्वंलं श्राद
लोशवकोयोम्नानहियानोग्रभावनः कलिङ्गसेनागतःसभायोसुविद्याविनः गन्नासशापनेदिवस्लघमा।
लेमहाशिरे नत्रापश्यशुलेशुं हिणुसिंहाससेखिते विद्यापरेदूमध्यस्थवदूमार्याक्षमालिते स्वांदिमहत्काम्योना।
तस्यामप्रशिवश्रुते शाखाकमदुकूवेतेमध्येलागवलोसुते नदृशेनसवभासारमिकाशेलामिलाशयः कांश्चिवेहोद्र
पामेप्रयिभंगीमेनसभयोतेः नरवाहनदत्तोपिस्तानेननवकेशिगत दवापमेयुमासाकःसाध्यगानसपरिच्छदःर
श्रासिगनखेनयापितोकमस्यिशेष्यमः भृत्योयान्देवाख्यान्बहुशेलाम्यापिस्थम देवोमवोसवदनावैश्रामास्थ
वातेसुते नहलोकक्रतैःस्वमैसिवनस्वनशेशवे पद्मावलोश्चपेगयरगृणायाश्चमेद्विणः पेरकामातन
श्चिवहृणागेपालकमित्रगत पद्मसरस्वपाहस्तातस्यास्तनमयवश्च : वकोरादवमस्तानोपयाटकेतसमसक
तेः कलिङ्गसेनानेहस्लानामानरमयामसे श्रेलोकेपिनमातिसस्वेश्चगेनकाकया योगपगापुणाया
श्चमहभानिगुलोनसुवतान हस्ताग्रभुग्रसाहामाहिश्वस्वानमवेहेशु : श्राशकोदेवामभवगणरेवोमदनमञ्चुका
रत्नशभायसेकारवसोदशिललोवना कपरिकाशाकिवशाभागोरव्यवप्याग्रुपे नयाहहेवेरदेवमस्मेमि
नोहृषहयम्नू वेगवनानिनवमोमहगांपर्वेरलया रभावतोवाताम्लिकावाग्रवेगयशास्तया नसत्वेः।
कालिकायाश्चवनसोणस्त्लोवना किंवमेररहेयापाःपेवामयाश्चवेगना नरवाहनदत्तमपरिहाश्च।

बृ॰
महाभि
३
५८॰
580

कवतिनः श्रोतास्वसुरस्याउपारोवत्सेवास्यनः नावह्वामवदनापाःपद्मावनालतैवव नेवरकोपयोविनसा
शोभिलासुववेयन् पयोवेतामनासोनेवत्सेवनःसुनोसोनेन नरवाहनदमासमारशेदवनासनं देवोवामवदना
हवनवासासानसंदसुवाः पशंपेनसुसुदनासास्ङ्कोतोऊनवनामनो नरवाहनदनसतानेवत्सेवनादयः हिव्योवि
भनेनपशंपनाहनायनमसेनेनिरे सुषपश्चनेनशैववधुसंगमरोसावे शलोहारोसवीडोगेरुविदेवःश्रोवशपसः स्रा
पानभूमिसनेपनदशागमलामिति नस्नानेपशसवैनामापानभुवेशुभां विविधारनवघकर्योसनावि
शसुमा विकोर्णानेककसमासुपाननानेनामिव कामामनामसगाहगांकनमोभिसुगोपिमः नवुनोभि
सपाहरेवहनमासनवश्मे यथुसनजावरोपस्रोनसानेनगस्मेरेते स्मरनोविनसवेवेविनासमावेमदा स
ध्वोनेमधुनानेवासुनफलासमरगानिव वनानपेनसरमासशेनानोवेशेमिरे देवोहसवरानेनेभोनेसनग
मादिव युक्तेवरागनवधकेसरवाणीधुनिदुपः श्रासनेकोपकानेपिसवंभेगाहगणेहगणः नरवाहनद
नसनराहवामदसराः मनोभवनभोमेनेक्रमेणावसमामवद् विचित्राविभवसंभनवेविधिपादावरवाविणो
श्रासोगिवस्रापभाषासनिरस्करणेश्रना नानाविधावाघरसानासवेवावगविश्रुपं नवनेवाहिनाराणमालक
रेसदसधना विश्रानेसोनेरोणाभागरेश्रुपविश्वमः नरवाहनदनश्चविधापापंदसपावशुः विभवसवेदवो
णांसलपनेसवेशमव मनतासिद्धेवदनासमदालोकनारका रेमेनेसामिवादपकोनासदमवंचकं वभे
श्रेणिनारांविसानृणोहिनमेगवान् नपैवनसासमामनरूमानरउवानपदे ननःप्रवृत्यसवेवनेसभोगर

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

581

583

[illegible]

स·
महाभि
७
५८४
५८५

गतोऽतलः । उपेत्याशु समपास्य सम्भ्रमपः कस्यपादपः ॥ शुचस्मिन्विरलितगते प्रातगौ पासकं सते समार ॥ ५
रे ये च वै चैवं निवृत्तेन स्वर्णं पाशमास गोपालकोऽन स्थगावचार्किं मत्तम पर्णासमेव ममङ्गुना तव वरशेनेन स्वे
हत्वा तालिमपि वेत्र रिरेक्व वर्णा काले समागतमिमं तेन वसाश्रमेव ॥ इति नरवाहनदत्तस्ततो गोमुखात्
लेवन क्षाले सपरिच्छदः सुतस्मिन्नमितिगिरौ कस्यपाशुमेमस्था ॥ इति श्रीमहासोमदेवभट्टविरचिते कथा
सरित्सागरे वेलालम्बके प्रथमस्तरङ्गः ॥ समाप्तश्चायमेकादशो लम्बकः ॥ १११ ॥ शुभास्ति गौरीललि
मास्यामसंसक्तिमिह पात् ॥ नरवाहनदत्तोऽन्ततः सेनापतिरेकदा ॥ शुभारं देवदर्शिस्यो रहः सैन्यालिहस्तवान्
हिमवत् शैलमस्तिं द्विपमाणोऽनिशीथे च ॥ क्रीडन्तौ दारपुत्रैर्निकान्ते सर्वसत्वटारिणीं ॥ लक्ष्मीवाणापिता
शुद्धान्तकालवान्निवेश्मा ॥ आपापयरदांस्तमपल त्वक्रपा माग्धे ॥ नरवाहनदत्तस्य वीदेवस्मर
तिलः ॥ यो मनोनां सुरदेश्व षड्भौवमा परे परे ॥ ते यं वा पि नाथमेकं वेत्ति तत्र काकथा ॥ इत्यकेदप्रा
पतत्रा श्वसानुगेन मया वय ॥ मगव्यां सेभमाद्याम्नामसनारोकोवता दिना ॥ शुभवर्णपचप पश्यामो या
वत्सा तः सततप्रमोः ॥ धातत्रम्य महादेवा इम्याकाङ्क्षोऽन भस्वरः ॥ देव्यां कलिङ्गसेनायां जातो मदनवे
गतः ॥ केयं किमेतोदासीनः कोस्मात्भिः सवाम्ययान ॥ इयमतं गरेव स्याविद्याधरपतेः सतः ॥ उत्पलाश
कमेतत्पानान्न्रासरत्नमेनरो ॥ मेधाप्रागोवदत्यमिमाता चावाम स तीकिल ॥ शुभमस्ते सात्वपापापरस्वावि
याश्रीनिपादिना ॥ शुभैर्यासौ निजाभार्या परिसाप्यहतामया ॥ नमस्करोषि मत्काले खराम

विप्लवकाः कोनाथैर्वपारैर्गणैर्मानंकपंग्रामसिवारेणा इतिसायमपाहस्रावोचत्स्वरतमेनरे शुत्सुनोपमं
रुपांतःस्त्रीनाम्नानकसंतकः कुमारस्तस्यशुद्धोस्विकनामावतिर्वर्धनः नेनेरूपारैर्गणैर्नारस्रमारूर्धतलेयव
शुंपैशुद्धसमसमसमहनारोनेनपापकना एवशुकवृत्मिसावसंपतस्यः सचेत्कः मयेहस्याणैर्नोनैर्हेशमानम
भुनाशशुः पवहरिशिवान्मेनापतेःक्रवाहसंशयं गत्वागोपालकैपेतस्त्रक्रवतीशसंमसः गोपालकोः
मिमेवारीहस्सैनहिहितनसे संशतंपरिगणैतेषान्नानेपालकमरूत्रा शानेपलाऊमारस्त्रइतोपिनासमं
विजग [illegible]नतेरोहरानासासमोनिशुपेनतः तक्षकामानूतववशक्रवतीविहनमः विधापरेसमोश
लेमानेतनपाकेनोयमः पालकस्पोनेकेरगंस्तावानानापितगावेमो उत्तोपिन्याऊमारंततस्तंतंनं।
वंमोचेतो शमोकतशुणामोवसतोगोपालकाविवै सेराहराभ्यांसमामप्रकतंतसच्छोतिसमते त
शेष्येतेतिशारेवचेहमैकांतिवर्धते नपासरतमंनपोपितपसास्त्रवेतके सत्सवापपयापैशुमा।
नैतिस्मतिकरूपये सोम्येशुवनगादेवंसद्योभवतोहकाः शामलाक्रुगादेवतइत्नोपिन्याकिलैकता प
वेसमेतितिविसमः सवैपालकभूपातिः शुसाच्छहकरानाथ्योभवतिपोतस्वाशुरे देतस्त्रावनेवतसम्य
कस्कतनत्सुपनांशुमो इवेवांइमदासोनापिनातेरवइसतम शांसभापंवतपसःदेवोवंशेसतोवप
न सात्संत्वइगंहहोनसैभर्पीपैवनमभ्यान शुगारकाल्यमसवंहवातसाविरात्मतं शुवाणरव
नोनामभंशोभांधामवाप्पाहि इत्यादिसतपादेवातस्योरानासतनसनः शुशंतरवोनोपिन्यापो

स कु
सरलमं
न
५८५
५८५

योऽभूद्धराधिप: सकलेनापि सबलेन गौरवेणाभवत्तत नलश्चाङ्गमहासेनसल्लदेवेशस्वयं पतिर्यो स्वेरमेः
विश्वाय पश्चरूपेणाद्वाहिके नसाद्भिमनल्पबहुगेलभिरोरविलमउने छिन्नकेठवलेमय: कोपेनाद्दलराल
सः सोऽपि स्वराधिपानतिबलमहेन्द्रीपिह : स्वराय केशिप्ताऽरिमेदं लेनगात संस्यः नावत्स्यगातसो
गाहेत्यारात लस्यामयोहेषा गुरुसपवसकोपोद्द : पःशास्वादहतिश्वराधिपान् कोसौ श्रीहेतिप्राग्
लातलसुपेरहोऽब्रवीलनः गुरुलोहागारको नामयातालनिलयोसुरः सतेश्वराधिपानतिनिशी
येषुपरेतप सर्वेभ्यानकन्याप्सरदृठेनट्रातिश्रभो: करोभ्येगारवत्याश्चतामसनापापोरे
हृदे नमस्कोऽश्रमेतेनबहस्ताहरवाशकृतीमव इत्युक्तवतेशतारगावसुसस्वमोहरे राजा
आवेकदाचनगामाविरकेतत: नद्याप्यपस्मदाकोपकोपनोलितलोवनस्तुका।
रेमद्रोभिरनननाहेरिवोयते नवरोहाभवेद्देहमायीसोकारकोनकिम इतिध्यायपन्नरानामे
कोऽहंवाणीरत्नाउपत समानानागणपभ्रेवराणानायरूपहृद्भ गजावगार: समदाहिवेशगिवर।
भव: राजाधिपश्चीरत्नवैवतस्यप ख्यातसोविरूपस: द्विजपुरेदद्दर्णाचनदद्दशोवमस्कारे तापीनदेप
विश्वस्वनजापथ्यपस्कनाका कन्याशतपगोवागराश्चिरूपवतीमिव साकन्याभोगसरसावतया
गमनकारणे पपंपतीमाक्रनयनानानलप्रेमानुगादसः कसेऊवप्रविशोमेवराद्दोपस्वयेति :
सहैतोगारकोनामवज्नमापोमहाबल: संश्रोतल्कवागारहृपश्चात्यासपिल्सो प्रबुद्ध्याहार

७४

कालेन रूपं स्मरितं तव श्रुतं च मया गोत्र स्वनाम्नो गार्गवती सुता नवबालि सुमाणिक्य माणिक्यकंठ गता

मम इस्मन्कामसनपारानाहेवारनेवरंमम कार्यसिद्धिं मम मातेरज्ञाताः स्यः श्रद्धावती यदि मे यान्तिके

नेरल्लारिदिं करुमहवः गत्वा सोऽहं पार्श्वे स्वश्रद्धसन्ततः पितृ श्रमं नेयदि कस्मिन्नोऽहं ध्यानं लमका।

गति : शंतिवाचस्वमुख्यासिमृसृष्टकुं कारणानपा एवं कृते मम माणिक्यं वरं सौम्य लवापिव ३१

मकानेव रात्रा स्वागत्वामदनमोऽदितः उपविश्य मधुर स्वपार्श्वे तस्मात् दामिलः हस्ताशांशं व तत्सेव।

देवेनहृपञ्जेमये ततः सदैत्यो वारीमां वत्सां गकोऽदिदृष्टमामा परागामकरे मेसित्मदराकृतोन

हनुः देवेतहवोराजाप्रकुलः सुतरामुपोगत सोऽपि देवः श्वहमनेस्वामाना हृज्ञापि वेदृ तत्कालेश्र

फलीभूपश्रद्धा पाहुपते स्वसः देवं स्मृतीतमौ लेतेरामानापितकार्य काः सोऽपि देवाकं रेवामसुतल

स्वप्नाप्तेतेनरः संतं तस्माकरेद्दताः श्रतीतसमनापिति तत्क्षणेनेन गतास्वस करेण यमसीमा

सिद्दलसेणगाणेन हत्वोदैत्योपनतहभावि नपातोदहत्वेयेन सो हे हे वनमां नवैः नयंपिपक्षति।

ननस्पवनसंतिमेत्रिणः इलकैव विपस्नेस्मिदेतेता नत्स्सतोनयः प्रारापुसेगारवतीमागाउ

नापनीसिमं परिणीयवतां देवीसदेवोदेवताः पिताः श्रेणारकुसांवदानेप्रतेनवोमकार

श्रे.
सरलम
५८९
586

रथत सर्वैवीरकृतानां खेऊर्ध्वं मेदूमहोत्सवे प्रातः सभायन्तमिव प्रापन्न कनतेकरूशतन् पत्तनस्य
मावद्वः स्कन्नासनंपालकभूपतिः धरिप्रावर्तयत्समलदानोत्सवेतदा तस्मिन्प्रवृत्ते तद्वद्गे।
जनेकोलाहलाकुले शुक्रसांन्नो दित्ताक्षानोरानोद्यापावस्मद: सवारणाकर्णनिर्वाया हस्ता
पोरणोभ्रमन् भ्रंतन्नेगणान्स्ववहस्तन्हाणोद्यापदयज्जनान् प्रधावितेषु सर्वेषु सहामात्रानि
तेषापि पौरेषु चनतकाश्चिन्नमियन मषाकदृष्टजे कमाद्धूमिमितातिसिंहगनेवेश्मलवाटके
सप्राभेनिरगात्तस्मादेकावेश्मलकेन्यकाः तिनोनयाम्रवेवनेडमेदेयीतीवनसभ्या भामयत्तो।
प्रवेपादलग्नपाकमत्नाश्रया याहत्तचेतसोतस्याभावेभ्यात्मितभिताष्ठिते निर्वृत्सर्वकाल
मष्टशोर्वियान्तितापिनी साकन्यावारणोहंतेसंमुखोपातगं करे करेणाहत्य कटदेलैकर
तैरत्नाइयत्न महस्लीतकरस्पर्शमोऽदितोवरवारणः तद्दृष्ट्वा विद्धसांनावषण्ण्यरमषत्त्वा चलत
ततःसाम्बोत्तेरेपेणास्कनाघातस्पदंतपो उमनस्नाहमहोत्साधायाप्रात्कोऽद्वरकन्यका हृष्ट्वाताम
वर्मोतोतरुक्कायमपाहिपः यतहृष्ट्वामदृष्ट्वेषोरात्मतैवसमभवन् मुहोदिये वकषेषाकन्याम
वैतिसायिनी रूपेणोवषमावेण तिर्यचो पिहसापया यस्यान्तरेवतद्वद्यागमारोवेतिवर्धनः

स॰
सारसमा
५८७
587

सततसत् फंवकारणमानेगोकाविमात्मैवकन्यका गन्धिरागमदरन्ध्राकार्णकार्पैसतोमनः श्रवैवेषा
कथादेविनङ्कवावेनिशम्यतो शाकुश्चेनतितोगतः सुशनिश्रितसंज्ञके पुरेक्रूरंरणोनाम्नाभूद्दान्तेश्वरव
लोकता सानाङ्कृशानलिर्णितावेपभृहेनदृक्तिना उत्थिदेयसवदनाथाविलोपरिदृतयो विहृतेपरिवा।
रेस्माःसाक्कंदृंतेगतंशुनि तयातविस्मास्वडालक्रमारोकोण्यपावत सतेलनकरेविड्रंप्रहारेणमदा
गजे दृश्वावांमेवणामाप्रश्रवोरेरातकनको ततोमिलनारितनासातगामसमंदिरे प्राकार
शृहृदपातस्पवीर्पैसौदर्पसंपरा समेवारणतस्थातामतोवामस्तेरवग इतिसंवेतपंतोवतस्यात
हिरदातरा सवंडालक्रमारोपिशानैर्गंतानितेपरदृं तद्रूपहतविनासंध्यापंतापर्येतप्यत क्रुद्धा।
दृमेतामनस्यापेक्रचमारातकनका ककस्पराभ्रंदृसस्याष्वकोरहणःक्रमसमागमः दासमेतश्वश
क्रोमितवर्केनाण्वपेविते तस्मान्मरणमेवाश्रमववरेणपरणमम इत्यानेवासगमावलिणापापित
कानने स्वावाकनाविनामर्येप्रक्वालैवंवाजितपात देवपावविश्वात्मंस्तपातमाहृतिरावतः ना।
त्मानेरपिताभूपाशापोरातसतामम इत्यकवेनेड्रतभ्यात्मातेहेमशुदिते प्रकतेष्ठपमालातेप्रस
मोग्रिरमाशत मानकपासादृसमार्पोभावधातितेवेवसा नादिवेर्शवेडालोपश्वमाविष्यतनष्ठुणः

ग्रामेकस्मिन्नग्रहारो ब्राह्मणगोविन्दसोमो नाम: तस्माच्चाग्रहारे ब्रह्मस्थल: साकारामनवसामरं तवमात्वेतिके ग्रामो
नत्सलोऽस्य पैत्रो भता: कन्या मकरदेवभार्यायां वेतालारितहषणं तस्मान्तरेवसातनकं समवीर्यैणाश्वक न
याबलनयाश्यामुखेलिलोमितलन्त्राणं तत: स्वेशाय्यवेशलैरजसीरेणवार्धेत: तदेवं शल्मणिगृभसंभ्
तस्मिन्नामसत्: एतानालयपावित्रं समतेन: संभवस्यते प्राय्यस्वेववभार्यानोऽत्ररंगौरानकन्यका इसु
कोनदेयेवाहु: सापिसंश्रामसंपद: मानेगाक्रुद्धिमस्त्वेनोज्ञानाख्यासवरहांपयो तत: श्रेसेनग्निंशज्ञासप्र
ग्निश्रीरितोदरे प्रविष्टतनवलसोतांसतांपावकस्तनवे एवमवेतिस्वक्षमादिग्यादेविमसरभुवि: तदेशाका
पिरिद्धैवनोत्यासवरतमंतरे श्रमदेवारितहत्वमतस्तनोसावशिष्टितम् तस्मान्तराग्रिपतमावहस्तागोप
वर्णिता एवमस्मात्तिसृष्टस्वरानवर्वतिपालके श्रवणेपमदंतवकैवतीपाममिनोकयां ग्रभूस्मतया
सिंहासनोरानारानगरेदेशा तस्मयापावतीतासोहृपेणाश्रतिमास्वता साक्षीशे तेमश्रयानेदृपणोवतन
गालिता कैवर्तककुमारेणापृस्वाकेनापिनातले सचतांसप्रदानात्मोहस्वासरववंशोभवत् सयासाध
विवाहेऽहनेवतेभावितस्यता गतावस्वरदंसकापाठेनाहरणापिसः तस्योतस्देकचिनसंशयापापासत्रि
ताहव: प्रवंपेनहस्सुवस्वाभिप्रायेणाप्यसम: माधेरहितिकानाम्नोसावप्रवेशमन्यपात् विघारंभेव

548

पुत्रः तिथिकृं भीमिवानीवदरिद्रस्यविषादितः दाशास्ततो निराशास्य मधः प्राणाविनिर्ययुः ततद्दुह्मागम
तिरहनीसाम्यानेराज्ञकन्यका प्रातस्तेनमहारोगचिताग्ववसितोभवेत् ततो मलयसिंहोस्याः पिताद्रुह्मार
पेचत् पप्रातिवार्याहृष्टेनामावसर्वंवचोब्रवीत् यदिममसहे भर्ता देवदेवत्रिलोचने तत्वंवदनकतेत्वं
लोकपालाययोविते इत्युक्तवेनराजानं दिव्यावागेवमब्रवीत् एवं भार्यायमेतस्यदाशायस्तोभवस्ततो या
मेनगाण्यालोकोहि महीयरसुतः पुरा श्रीभूहलधरो नामब्राह्मणो गुणवत्सरः सगतेपितरिस्वर्गेगस्वनविप्रः
स्वगोत्रजैः विरक्तोभार्ययासाकं जगामपुनदीतटे देहेस्यत्याज्याहारः स्थितस्तत्रविलोकयन्सः दाशान्मृत
यतोमनसामनसाश्रुत्यैतलपा ततोपंचनायानेतत्स्मकल्पकलेकिते सभार्याशुद्धसंकल्पान्नृपः स्मवनम
न्वगात् सप्तजानसंकल्पदोषाद्दाशकुलेद्विजः भार्याचसास्यतनयाजातेषातेसुतानृप तदेतत्सर्वमनोर
राज्ञाप्रपातदात्मजा सोवयत्वाद्भार्येनगतायुष्मतिदिता एतत्स्वपः प्रभावाद्विनवीप्रमयानघा स्वतो
यतेवज्ञामातोभूत्वाराजाभविष्यति इत्युक्तोदिव्ययावाचामपहारायतोस्ततो दत्वाद्रुग्भार्यामतद्दौनेस्मेल
श्रामेवनृपः तदैवभूमिहस्यस्वरत्नैर्भूत्वासमूपतिः सपदारः कुलीनस्यांप्राप्यभार्यांतदात्मजा एवंप्राग
जन्मसंबंधः प्रायः प्रीत्यैपरीरिणा किंचैकवीरसेवद्दाप्येत्रयेस्तूयतोकथा श्रूयोयायामभूद्राजावीरबाहुरि
तिश्रुतः योररत्नस्वसेनानन्निर्विशेषंमदाप्रजाः कदाचिन्मेवराजानमेत्यपौराव्यजिज्ञपन् चौरास्मुसन्तिनग
रीमिमांप्रतिनिशंप्रभो जाग्रद्भिरपिवास्माभिःप्राकालतयित्तुनते तद्वज्ञास्थापयामाससमत्तोचचारात्रपति

हं
सरनेमन-
कं
५८५
589

शि तेषियाप्युर्नेयस्मीरागन्नगात्याम्युपद्रवः तेनराज्ञास्वयंरात्रौनक्तंचेष्टुंविनिर्ययौ एकाकीखड्गहस्तश्चपरि
भ्राम्यंश्चसर्वतः सददर्शैकंप्राकारोपरिपूरुषं भयाज्जुगुप्समानमेकाकमेवचललोचनं मृगारिमिवप
श्यतेमुष्कुर्वलितकन्धरं दृष्ट्वाचाचिन्तयद्राजाचौरोयंवेश्मनिश्चितं ध्रुवमेकचरोऽयंमुष्णातितेनमेपुरी इत्या
लोच्यनृपस्तस्यारचनरस्तमुपागमत् चौरोपिसतमभ्यागात्तमेकंकोभवानिति तेनराजाब्रवीद्देवबहुव्ययमन
निर्भरः अहंसाहसिकश्चारस्त्वंचमेब्रूहिकोभवान् चौरोप्युवाचैकचरस्तस्करोहंमहाधनः तदेहिमद्गृहेया
वद्देनेछ्यांपूरयामिते तच्छ्रुत्वाद्दस्युनातेनसमंराजानेष्यतिसः ययौवनान्तस्तद्वेश्मत्पातालेखातनिर्मितं अधि
ष्ठितंवरस्त्रीभिर्भूरिरत्नप्रकाशितं सदानैवोपभोगैश्चभुजंगनगरोपमं ततोगर्भगृहंतस्मिंप्रविष्टेतस्करेनृ
पे वासस्थानास्थितेदासीतेमेकासत्कृपाभ्युपात् क्वासिप्रविष्टोनिर्याहिपापीत्येविश्वस्तघातकः हन्यादेकच
रोहिलाप्रतिभेदभयाद्दयं तच्छ्रुत्वानिर्गतोराजाद्रुतंगत्वास्वमन्दिरं सेनापतिंसमाहूयससैन्यःपुनराययौ अ
गत्यरुद्धान्तद्वेश्मपूरानेतःप्रवेशवत् हताश्चमेस्थायचौरमवष्टभ्यानिनायते गतायांनिशितेनाथस्वरात्रादि
हितिग्रहः चौरोविपणिमध्येमवध्यभूमिमनीयत नीयमानेचतेनतद्दृष्ट्वाद्दस्युनरागिणी वणिक्सुतेनका
पितरंतत्क्षणस्वमभाषत योयंवध्यभुवेतानानीयतेचाद्दहिंडिमः अस्मैचेत्त्वाद्यभर्तामेतन्नंतेविद्धिमामि
ति वीलायाइतिवारितोगत्वाभूपंसतत्पिता द्रव्यकोट्यापिचौरस्यतस्यमुक्तिमयाचत भूपोपितंस्मैवाणिजेन
कायततस्तस्करं तेमुमोचविलङ्घ्यशूलायामसवेष्टयत् ततःसावामदत्यावोवणिक्कन्याकलेवरं चौरः

स्वादयन्सा स्त्रीश्च विवेशान्तर्गगनं॥ एवं प्राग्जन्मसंबन्धपरायत्तेषु जन्तुषु भाविकोऽवलम्बितुं क्षमेन्को वा किं
कस्य वारयेत् तस्मात्त्वमस्ये न कोऽपि दूर्वसे बद्धनिर्मिता अवन्तिवर्धनस्यैषा राजन्सुरतमञ्जरी अन्यथा कथ
मेतस्य राजसूनोः स्वजन्मनः मातङ्गीमिहतं साक्षात्स्मिभेगायमीहृषः तस्मादुत्पलहस्ताय मातङ्गायानीय
नाथ्यैषा तेनास्मै नाथ्यतावदभ्यर्थनामः किं ब्रवीम्येषा एवमुक्तो मया राजा पालकः प्राहिणोत्तदा दूतानुत्प
लहस्ताय तेनाकमीनत्वयाचित्ते सत्वे नयाचितो हतेमीनेगाति तेजगादनान् एतन्मेऽभिमतं किंतु यो भोजयति
मद्गृहे अष्टादशसहस्राणि विप्राणामुज्जयिनीवासिनां तस्मै मया सेयं दातव्या सुता सुरतमञ्जरी एतच्छ्रुत्वा च वत्सलस्य
सप्रीतस्तेनैव वै प्रागत्य दूता राजे तेन पालकाय न्यवेदयन् एतत्सकारणं मत्वा सेच सप्राणः पुरि उज्ज
यिन्यां समाज्ञानतद्दूतैः लिलिपाब्रवीत् भुज्यतामुत्पलहस्तस्य मातङ्गस्यैव वेश्मनि अष्टादशसहस्राणि य
येन क्षिप्रमन्यथा इत्याकर्ण्य भूमिभीतास्ते चण्डालान्नाश्नन्ति द्विजाः कर्तव्यमूढाः संमिलित्य महाकाले धृतलयः।
अत्र मुत्पलहस्तस्य गृहे भुज्यमपाकिनः विचार्यैतावदेतन्नायं चण्डालः स कुटुम्बकः इति विद्वेषमस्मादिष्टा वि
प्रा मेने न कश्चिद्भुक्ता उत्थाय गत्वा तेन दाशोऽयं पुनरब्रुवन् चण्डालवाजाटमत्र मुञ्चेमत्रोपचकमसौ राजन्त्वम्
लहस्तोऽयं न तत्कुटुम्बे हवचे तद्द्वात्पलहस्तस्य राजा सोऽस्य गृहं ययौ प्रीतमंत्रदास्तभिः पुष्टहस्तस्यार्चमा
पावयत् स्नानेनोत्पलहस्तोऽसिंशुद्धवंशेपुरःस्थिते तदष्टादशाभिश्चके सहस्रैरग्रजन्मनां भुक्तेषु तेषु वोप
मराजा नराङ्गुसमितो यो ग्रामस्तोऽत्पलहस्तोऽसौ पालकं तमुवाच तत् प्रभवतो हि मन्त्राख्योऽयं योऽविचार्येदश्चरः मा

नंगौरीवनामाहृतमभूवसमाश्रितः अस्यांसुरतमंजर्यांसक्तायांममभूपते उत्पन्नायांसमंगत्वागौरिमुंडो
ब्रवीदिदम् नरवाहनदत्ताख्योयोयंवत्सेश्वरात्मजः भविष्यच्चक्रवर्तीहसोस्माकंकष्टनेश्वरः तथावश्यक
वर्तित्वनधामः कुटकःसतुः तस्मात्तमाययागमतेतिपातयमाचिरं इत्यहंगौरिमुंडेनपापेनप्रेरितस्तदा।
नदर्थेनभस्तागच्छंस्तत्रोपश्यमहेश्वरं समंतामधोशापनुरुद्रः कृत्वाहुंकारमीश्वरः महात्मनिजनेनपापकथं
पापंविकीर्षसि तदनेनैवदेहेनभार्यायुह्रितनसुतः गच्छाशुत्वमिमांचेत्तलमध्येनिपतडमैतं सुप्तादृशा।
सहस्राणिविप्राणांपुरवासिना तत्रयात्रातुल्यकेनयदातेनभोजयिष्यति गृहस्थकश्चित्तापस्तदातत्स्लभ
विष्यति दानव्यावनयानस्मिन्सुतानबुल्कद्वायिने इत्युक्त्वान्तर्हितेशंभावेषोस्मिपतितस्तदा श्रेष्ठेष्ठ्यत्र लह
स्ताखेनववैः सेकरोमम अद्यशांतः सपापोमेत्वत्सुरसप्रसादतः तन्मध्येयेसुतादत्तानसेसुरतमंजरी इ
दानींचैवगच्छामिनिजंवैद्याधरंपदं नरवाहनदत्तस्यसेवार्थंचक्रवर्तिनः इत्युक्त्वापितस्तनःखंसुरस्तस्यांगु
नाशुनः आगात्मनंगदेवीसोदेवत्वस्मरणेतिकं राजापिपालकोत्ताननतनोवाहृशुश्रूसयाथात तस्याःसुरतम
जयाविवाहंस्वसुतस्यच तस्मिंश्चापिसुताभार्याश्राप्यविद्याधरीमभूत् मनोरथ्याधिकावाप्तिकृतार्थाववतिष्ठे
नः एकदाचकुमारौसौसाहसाहस्वेसमतया निशातयेष्वहुतामकस्मात्वैहृतदुप्रिया विविसंचेतनामप्राप्त
दाक्रंदत्वनपश्यत् यद्यापेस्यपितानस्मराजाभूदतिविह्वलः रात्रेतेयप्रीनास्मातिप्रायांप्रविशेपरः ध्रुवेहृ
तासाकेनापिपापेनाकाशचारिणा इत्याद्यस्मात्सुजतस्तस्मिमिलितेखपत्तनत्वा विद्याधरायमसितोवागाम्बा

कोवानरहितः नेनेहसोयमानीतःक्रमाद्रोवंतिवर्धनः अहंवालोयहंसोनेमातंगिनःपालकात्मजान् मेधा
वाद्यस्त्रिमालोपिज्ञासमेसुरतमंजरी हृतालसृहणाध्यामासादेवोजानान्यतःपरं इत्यपालकमंत्रिणिकथयित्वाम
रोहकेविरते नरवाहनदत्ताग्रमतेगतेदेवसभासदेपृच्छन् कस्मैभवतादत्ताब्रूहिवसुरतमंजरीयमिति सा
ध्याहसमयेयादत्तैवावंतिवर्धनायेति केनूहिहरसिकस्मात्तेनामितिचमयाकोपतःपृष्टः ग्राहीमत्स्वमात्रा
वावादन्येयमित्यवादीत्सः मतिज्ञनकेकामानानहारेनच्छनिकोत्रनवसाक्षी नदियेपरदारास्तमामेतितम
श्रुतिप्यकेसभ्याः इतितेश्वनिरुत्तरेकृतस्यप्रसभंनिगृह्यमित्यकस्यतस्य नरवाहनदत्तश्चक्रवर्तीकोपनाड्
विनयान्समादिदेश अग्रेसकेमेतमपराधमिहतमस्मस्यालोहितेमदनवेगसुतः किलासौ इत्यचिंतेगु
निवेरेयकपपधीराज्ञाकथंचिद्रूपभस्यसतेनस्मोच नमपिवमानलपुत्रंतिजपत्न्यावंतिवर्धनेगु
क्रे वायुपथहस्तान्निहितंसविवयुतनप्राहिणान्मसुरी ॥ इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरे
सुरतमंजरीलम्बकेद्वितीयस्तरंगः ॥ आदितोद्वादशोत्तरशततमः ॥११२॥ एवंनवामितगिरोसाधीसुरतमं
जरी इत्यकोपहतोतस्मान्मालादण्यप्रभत्तितो हृतासमस्पमेत्रैवमुनिमध्येस्थवास्थिते नरवाहनदत्त
मेकपएपीपिरूभाषत नाभवत्रभविनाराजेस्थक्रवर्तीसममलव यस्यधर्मासनस्थस्यनराणादिवणामतिः य
मानेपिवपएतियत्नोसहकृतिनसदा ईरूशोपिहिसाम्राज्येनावपत्नकाविदलिने श्रासरूपकाधाहिपुरा
मेवकवर्तिनः नानाविधेश्वरोषलग्नानहाः श्रियस्थताः मृषभःसर्वदमनस्तेनोयोवस्युजीवकः श्र

बृ.
सुरतमञ्ज.
कः
५४१

निर्देष्टेनाने सर्वे वेशाङ्काविग्रहमागताः जीमूतवाहनोप्येवं प्रहृष्टो विद्याधरेश्वरः चक्रवर्तिपदप्राप्तिकार
णेनारदर्षिणा श्रावयोकलहद्यस्पदानंनिजन्नतास्तथा तेनैश्वर्यपदाद्भ्रष्टः कुतोदीरणेनसः विश्व
भराधिपमासीच्चक्रवर्तीहसोपिच इंदीवराक्षेनेनयाहंतस्यहिमहीभुजा वंसनतिलकाक्षेनेनतार
धर्मकारिणा उग्रशोकमोहेनधैर्यहीनोव्यपद्यत एकस्तारावलोकस्तुभूत्वाराजेंद्रमानुषः विद्याध
राणांसमाप्यस्वकुलेचक्रवर्तितां अनासादितदोषःसोभ्रंसोराज्यसंपदं भुक्त्वावसानेनैराग्यात्तद्वयम
क्षावनेगतः इत्थंविद्याधराःप्रायःस्वपदप्राप्तिमोहिताः नोचितेनपथितिष्ठंतिरागाधन्याःपतंतिच तंवे
मायामयःशापद्रुतस्खलितमानसः विद्याधरप्रजाचेंद्रस्तायमेव्यतिक्रमात् कश्यपेनैवमुक्तस्तुसंस
सार्हितनवचाः नरवाहनदत्तस्तमिदंपप्रच्छसादरः कथंतारावलोकेनमानुषेणसतापुरा प्राप्तंविद्या
धरैश्वर्यंभगवन्वर्ण्यतांत्वया नतुतारावलोकस्यपुण्योवादीह्युत्पतेःकथयामिते चंद्रावलोकइत्यासीज्ज्ञानाशिवि
शुभ्रपतिः तस्यचंद्ररस्यसर्वेमध्येवंइलेखिमभूत्प्रिया दुग्धाब्धिनिर्मलकुलावशुद्धागंगासमस्थिति अत्रभूस्यवा
रणस्तस्यपरसेनाविमर्दनः महाकुवलयापीडइतिख्यातोमहीतले तत्प्रभावेणभूपालोवलिनापिनवै
रिणा सधीरस्वामिकेराज्यपर्युभूयतकेनचित् यौवनापगमेचास्यपुत्रःकोऽपिमहीपतेः उत्पदेचंद्रलेखाया
देवीकल्याणलक्षणः तारावलोकनामाचक्रमाद्विजगमासमः दानधर्मविवेकाद्यैस्सहजातैर्गुणैःसह
प्रतिदिनवृत्तिःशौर्यवंशमर्यादोमहीपतिः नाशितनिनपणाहाग्निमेकेकामप्रदोथिव कमाद्वापिवयसा

स्मा

स्थविरः सविवेचाहितैः तेजसा सूर्यसंकाशः सौम्यदर्शनः राकाचंद्र इवाशेषकलासंदोहसुंदरः कं
दर्प इव विश्वस्य लोकस्यानंददायकः संजातेपि तत्पुत्रो वाजितजीमूतवाहनः शुभिक्षकमहावंश
वनिलक्षणलांछितः ततस्तस्य कृतेस्नूनोः कन्यामेकेन्द्रस्य वाणजा चंद्रावलोकेनाजह्रे माहीनाममहीभु
जा कृतेनाहाहं पिता नेवनक्षुण्णेन कर्षेनोषितः यौवराज्ये महाराजस्तमेवाभिषिषेच सः अभिषिक्तस्य तेन
युवराजस्य तस्य तदा नागावलोकः सर्वादिदानमत्राणकारयत् शाध्यास्यापेचयाराणि तानि सर्वमवेल्त
ते सदाकुवलयापीडमारूह्यगजमभ्रमीत् योयुद्धेषु मंडलस्मिनदृष्टा वपिजीवितं तेनतस्य प्रतोहि
तयुवराजस्य पश्चात् युवतस्य सत्तामात्या ज्ञायते स्मयमाबुभो नोचतानाकरोनिस्म सपितारामलक्ष्म
णा युवयेनावलोपित्राः स्वेहानेदाविद्याभेको स्वपितामहयोश्च वप्राणभ्यो छपिकोपिया अशोपित
गुणवैतानत्को देशविवानतो नागावलोभ्यो छपिवनपश्यतावनृपनो ततः कुवलयापीडगजेदान
यशः सतो दृष्ट्वा नागावलोकस्य विप्राहनिप्रवोचुवन् गत्वा कुवलयापीडं गजं नागावलोकतः याचध्वं
यदि नावमृशुष्माभ्यसप्रदास्यति हरिष्याम तत्तोराज्यं तद्विहीनस्य तस्य नत् तदास्यमपदातृतयशास्त्र
सविनश्यति इत्युक्ता लेनयमुख्याः गत्वा तेब्राह्मणास्ततः राजस्नागावलोकात्मेदानवीराद्ययाचिरे कोनाम
यागजेंद्रेणयाचितनहिजन्मनो तत्तानेनिश्चितमिमे प्रयुक्ताममकेनचित् तदहन्मपानावहानद्योय
गजोत्तमः सप्रामकामोहर्षीमकच्छपस्तिजीवतः इति संचितमिमेभ्यस्तहिजेभ्यो वारणोत्तमं नागावलोकः

कृ॰
सरतसंज॰
कं
५९२
592

मदहो निष्कंपेनैव चेतसा ततः सेवीयमानं तं दृष्ट्वा कविवं हि तं पौराः शरावलोकस्य क्रुद्धा राज्ञोन्तिकं य-
युः ऊचुश्चैनं हतेनैव राज्यमस्माकमनया भुवा मुनिधर्मो गृहीतश्च सर्वं सख्या सकारिणा यदनेन श्रियो मूलं ग-
न्धभद्रस्य वारणः दत्तः कुवलयापीडाख्यस्तस्मै महागजः तदेनं तपसे पुत्रं वत्सं प्रस्थापयाथवा गजं
प्रत्याहरास्य वा राज्ञा नेतुमर्हेव वयं इति तैः शरावलोकः स भूपः पौरैः स्पृष्टवने सपुत्रं श्रावयामास प्रतीहाररक्षिव
ततो सोपि तारावलोकस्तच्छ्रुत्वा तमनुधयाब्रवीत् हस्ती तावन्मया दत्तो नास्ति देयं च मे किंचित् देहं यानतु राज्ये
नेपरायतेनं किं मम किंचायमानुषयोगिन्या तत्स्याद्विशुद्धिलोलता तन्मे श्रेयो वने वासः सर्वभोगफलाश्रि-
यो मध्येनत्यागेन तु पुनर्नृपस्तूनामिहेहृणा इत्युक्त्वा धीरसंकल्पस्तु तया भार्यया त्रिभिः पित्रोः पादाववन्द्य
यद्वत्वाश्रिपुष्पोष्ठमेवचयं गृहीतवल्कलैः साकं सपुत्राभ्यां निजात्पुरात् शरावलोको निरगाद्रुदतः सान्वयहिता
त् ततस्तां पश्चात्तं दृष्ट्वा पशुनापि तिरश्चापि करुणाक्रन्दतामस्तथाराभिर्भूरासिच्यत सुतनावीरहनमाश्रैकरण्या
शोषः परिव्रजन् सोपि तारावलोकोभ्यरण्याद्वास्ता विनीतो द्विजैः सतानपिददौतेभ्यश्चकथंचरथं सभार्यः
सकुमारौ नाविने तु बालोपि सुनौ वने ततोटवीमध्यगतं परिश्रान्तमुपेत्यं तिरश्च रथमश्वत्रययाचेब्राह्मणो
पदा तस्मै तमपि निष्कंपो दत्त्वा पद्भ्यां सपुत्रकः सभार्यः स्वकपिविन्मधीरः प्राप तपोवनं तत्र माद्यद्धन्तोदा
रपरिवर्पःसभार्यया तरुमूले कृतावासस्तस्थौ मृगपरिच्छदः वानाह्रनवलमुष्यमंजरीवाक्षुचामरैः षट्पु-
च्छायातरुच्छत्रैः पत्रशय्याशिलासनैः गीतैर्भृंगाङ्गनानां च नानाफलरसाशनैः वीरं वैराग्यराज्यस्य वनानाल-

मिषविरे एकदा चात्रतस्यत्वां मा सांत समकूतेसवं ब्राह्मणं फलपुष्पाहि गतायामाश्रमबहिः उपेत्य ब्राह्मणो
हृष्टः कश्चिन्मन्दत्नोस्थितं नारावलोकं ननयोऽयाचत भूतलं सत्त्वेण वरं पुत्रं विमानी नौ पादयोऽस्मि
स्पृशित नपुनर्भयं कामो यं प्रविनोध्धी कथंचन विधिवीर्ण तनु कामो हि येये धर्म सेशा दामम इति सविस्म
मदहोनसैविभ्राय तो हतो नीयमानो च तो नेन विश्रेणयधनुर्तयन् तस्य विश्रेणतामिलोक हृष्टोवा।
ताडयन् निनायचैतो कुडं तो नृशंसो जननी मुद्रः विहमपि नरं तेव पश्यन्तो सा स्कलोचनो तमन्नारावलो
कोऽत्र पश्यन्त्रपि न वल्लभे तुल्ल भेतस्य पर्यणभूतग्रामस्य राचराः ग्रथात्सम्यशनैः पुष्पफलमूलानि सा समेती
वत्सोनानादाय यामाद्रिश्रान्तां तपस्त्राश्रमे ददर्शाथो मुखं तं तव भर्तारं तव तोस्ह तो विप्रकीर्णं स्थित कोशर्म
याश्वरघ हिणि ग्रति श्वाश्कि हृदया हा हतास्मि कुतो मम पुत्र कावितिप प्रच्छ सर्वं ततो नापनि वसा सोपि
वादीळ्र्मेरतामनेयन नेयामया यावमानयनो द्वोह्तिज्ञायद्विजन्मने नकु त्वाम्यक मोहासान्ताधीन
वहमति नहियमकेकूलनयान्तकथमथीपरामवः एवं तयोक्ते हंपमोस्तुत्स्य सत्त्वं तयातया तयायुकं पश्च
वनं च चालेन्द्रस्यचासनं प्रपेदुः प्राणिना तेन मोहीनारावलोकयोः दानमत्त्वप्रभावेण कंपितं जगद्दहलत्।
ततः ब्राह्मणो भूत्वागत्वा जिज्ञासयाश्रमे नारावलोकं साद्दीनामेकपत्नीमयाचत नारावलोकोऽप्यनेनमेदा
तु हृष्टो दकेन तां निर्विकल्पः प्रवृत्तेन वनात सह चारिणी किं साधयसि राजं येंददाहा ग्रानपी हृशान् इन्द्र
क्रोद्दिजरूपेणतेन शक्रेण सोऽब्रवी नमे साध्यं किमण्यस्ति वांछा त्वेताव नीमम प्राणाम पिसदा इच्छापायासेण

बृ
सरतंमज॰
कं॰
५९२
593

भवतीति द्विज तच्छ्रुत्वा निजरूपस्थो भूत्वा शक्रोऽजगाद तं तुष्टोऽस्मि कृतजितात्मसत्त्ववतेन वदामि ते नतेदया
पुनः पत्नीवक्रवर्तीच भाव्यपि विद्याधराणामचिरादित्युक्त्वान्तर्दधे वासवः अत्रान्तरे समुद्रोऽपि ब्राह्मणो द्विजा
मजितां तारावलोकनेनैव गृहीत्वा मार्गमोहतः भ्रमंश्चेत्तारावलोकस्य देवात्तस्य पुरः प्रभोः प्राप्याप्रणेनाभ
विक्रेतराज्यपुत्रोऽथ चक्रमे तद्वत्ताश्च समभिज्ञाय गत्वैवावधभूपतेः पौत्रास्तारावलोकस्य तेनेद्विजेन निःस्पृहेति क
सतो हृष्टा निजौ पौत्रौ सास्फुटः पृष्टवते द्विजे प्रभूतमन्दकमहद्दत्तानः स्वदेशं विसमर्जितं ततः स निजपुत्राभ्यां सभा
र्याभ्यां विभावते सकराज्यस्पृहः पौरैः प्रार्थ्यमानोऽपि तद्धिमानं कीत्वा तस्मात्तदेशात् पौत्रौ गृहीत्वा सपरिग्रहः
ततस्तारावलोकस्य तस्याश्रमपदं ययौ तत्रापश्यत्स तनयं जटावल्कलधारिणं प्राप्यागतं महाविद्युतमिव
भूमिस्थितं द्विजैः हृष्टाधादावपतितं पुत्रं तं पादयोस्ततः पुत्रानैय प्रसङ्गमभिषिच्यास्तकवारिणा विद्याध
राधिराज्यत्वमभिषेकपुरःसरं तस्य सिंहासनारोहं तदेवारभतायया प्रथनमनयोराज्ञानोटदरामलक्ष्म
णेन सोऽस्मि तारावलोकाय कीर्तावेतावितिब्रुवन् उर्वसमन्या सहत्रातकथायावक्ष्यतत्रते नावतंसं संविदंते
लक्ष्मीभावान्वरोहद्वः प्रवनीणिश्ववात्प्रिमुविद्याधरपतित्वापि लक्ष्मीस्तारावलोकस्य पश्यत्सलाजगादनम
प्रागृहस्वा रत्नेमुभिर्नाहिविद्याधरास्पदे तस्माद्राज्यश्रियं प्राप्य सजितादानप्रभावतः इत्युक्त्वा भार्याः स्त्रस्या सा
साकं भार्या सुतान्वितः पितुः प्रणम्य चरणौ पप्रच्छ्याश्रमवासिनं ग्रात्स्वतेगजस्ते दिव्यं हेतो विद्याधरस्वैः
तारावलोकोऽनमसाप्यैवविद्याधरपदं तत्रोपभुक्त सामाज्यं विरविद्याभिराश्रितः कालेनोमस्वैवराग्यत

पोवनमशिशिश्रियं पूर्वं तारावलोकेन मानुषेण समेतागुरा निर्मलैः सुकृतैः प्रापि सर्वविद्याधरेन्द्रता अथैनुना
मद्याप्यापि विभ्रष्टा सवलिनैस्तनः तद्देवरपचारेण समनोवापरेतापि वा इति नरवाहनदत्तः कश्यपमुनिना
कथा समाख्याय प्रतुशिष्टः सत्त्वयेति प्रतिपेदे वक्रवर्तीनत विद्याधरैः शृण्वनयः उरुतेमममाक्रयमद्गति
क्रमममितः प्रभृतिप्रज्ञासहवध्यः समेतिनियतमित्यभिनोहत्याः इत्याद्यादाप्रणम्य वमततनोऽभ्रमयांचकार अथाव
नतमस्तके विध्यनशासनः स्वेच्छैस्तवामविलसत्पशाः सुरतमंजरीमोचनात् समानुलसमीपगोसित
गिरौतत्र स्नात्वा सर्वंतत्त्रवत्रपविद्वदेमनुनिवरस्यतस्याश्रमे ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सा
गरे सुरतमंजरीलम्बके तृतीयस्तरंगः ॥ आदितस्त्रयोदशोत्तरशतं ॥३॥ समाप्तश्चायं सुरतमंजरी
लम्बकः ॥१६॥ अतः परं पद्मावतीलम्बको भविष्यति ॥ इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलनात्पुरा
किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतम् प्रसह्य रसयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसा
देन ते ॥ हेहार्थरतनकानोऽपिन पश्लीनि गुणाश्रयः जगतस्तमोनमस्तस्मै चित्ररूपाय शंभवे चलत्कर्णान्न
वितिमंगेडोडीनालिमण्डले धुतां विघ्नसंघाणामिव विघ्नानकं नमः ॥ एवं तत्रासित गिरौ कश्यपस्याश्रमे
मुनेः गोपालकस्यान्तिके मातुलस्य तपस्यतः वर्षाकालान्निवाहायन्निवसन्सविवेष्टितः सर्वविद्याध
रेन्द्रैकचक्रवर्तिपदे स्थितः नरवाहनदत्तोऽसौ नैकैर्विद्याधराधिपैः अन्वासितः सभार्याभिः पंचविंशति
भिर्वृतः अवकथाः समुनिभिः सपत्नीकैरएच्छत यदा मानसवेगेन देवी मदनमंचुका मायया पहृतेषा

क॰ स॰
पद्मावती॰
५५४
594

भृशंदाविरहाग्निः सहे यतोदयत्कथंकल्याणमिति नः कथितं त्वया इति तैर्मुनिभिः पृष्टस्तद्धार्यामिश्रतत्र
सः नरवाहनदत्तोऽत्र वक्तुमेवं प्रचक्रमे तदात्मना यामेतम्मादेव्यापापेन वैरिणा मया नु भूतं दुःखियन्नाकि
यत्कथ्यते धुना ततस्मरन्नचोद्यानं गृहं वा यत्र तां भ्रमं चिन्तन्नहमिमां सेनः सैवचसखिवामम उपविष्टं वमो
मादमिवोद्यानतरोस्तले शाद्वलस्थलमावमरः सोन्वयेगोमुखो यमो मामविक्लवतां देवीसचिरात्प्राप्स्यसि
प्रभो देवादिष्टुपुत्रैरस्य संदिशे लनयामहं तदवश्यं तथाभाविनहितन्नूवनं मृषा धीरोऽसि सोढविरहा
प्राग्मुक्तोऽस्मिनामे रामभद्रानलोराजानैववपितामहः विषत्नाविरहं किं न प्रेयसीभिः समागतः समु
क्ताफलकेतुरप्यर्धकवतीपुत्रावारिणा पद्मावत्यानं किं प्राप विप्रयुक्तः सङ्गमं पुनः तथा च श्रुणु देवाहं तत्कथां क
थयामि ते इत्युक्त्वा गोमुखो मह्यमिमामकथयत्कथां अस्तीह शशिताधिष्ठानोनावाराणसीपुरी शुभ्रैर्विहा
षिता सूर्तिः शाम्भवीवापवर्गदा स्वरपक्षवजपटैर्मोहनानुमिता ह्वनैः इहेनमोतयानतिर्ध्वजानि शोभनना
मिनप्रासादशिखरांवइहूडनिवासभूः भानिशैवगणाकीर्णा कैलासाद्रिस्थलीवया तस्यामभूद्ब्रह्मदत्तोना
राजापुरापुरा शिवैकभक्तोब्रह्मण्यः शूरोदानात्समापरः नद्धैवापिचसर्वालनममज्ञाम्बुधिषुपि भुवित्रा
मेनीयत्प्रातानदीपानपिनातरन् आह्लाददायिनीतस्य वकोरस्येववल्लभा आसीत्सोमप्रभादेवी नेत्रपेयाम्य
माप्यभूत् शिवभूतभियानम्यमंत्रीतस्याभवद्विजः वृहस्पतिसमाबुद्ध्या सर्वशास्त्रार्थपारगः सकदाचित्तृप
श्वतप्रासादशायने स्थितः ददर्शहेममयगतेगगनेनागनेनिशि दीप्तमत्रावनहमयराजहंसावलीहतं प्रयंग

बो॰ ४

राजन्तौ लिलिमसिवहेमांबुजवहं वसे हृष्टिपद्यामस्मिन्नपार्श्वे सभूपतिः पर्यटनपवनसोत्कण्ठमनाः स्वहृदयेन
विना श्रीनिद्रां पद्मिनीनां निशाप्रातः समं त्रिणा यथा हृष्टेन पादाभ्यां शिवभूतिमुवाच न तथैष्यन्ते तौ हंस
हंसौ पश्यामि हृदये यदि तत्किमनेनानुरागेण न जीवितेनापि वा मम इति राज्ञोदितो मंत्री शिवभूतिर्जगाद तं श्रुत्वा
पादयोश्च कार्यं विना [illegible] देव वदामि ते विचित्रकर्मयोगेन संसारेस्मिन्प्रजापतेः विचित्रा भूतसर्गेषु मर्त्येषु
प्रवृत्तः तत्र दुःखमेव मोहाद् [illegible] विवासाहारपानादि रमाइज्यन्ते जनाः तेषां वाहारपानादि
निवासं च सृष्ट्वा विधत्ते [illegible] अनुरूपं प्रीतिर्देवि [illegible] विधिः तेहेव कारय महं हंसानामाश्रमं सरः कमल
मलसंबद्धं निर्वापयन्ति रक्तेन पलिस्रिये च तत्राद्य [illegible] सदा तटे यावदायान्ति तत्राप्सु नानादिग्भ्यो [illegible]
[illegible] तताइदसमजस्तामा [illegible] इति मंत्रिणा
नेन स राज्ञा तदकारयत् यथोक्तं ततः संपन्नं [illegible] महासरः हंसार्थं [illegible] कालतः प्रा
गत्य पद्मखंडेन हंसयुग्मं [illegible] तदुपमसवित्त [illegible] रतिभिन्नेपः आगादतस्तां [illegible] सिद्धमवा
मनोरथे ददर्श हेमहंसौ वनत्रैतौ [illegible] चैपत् [illegible] शालितंडुलान् विश्वहक्कल
धौताग्मौ [illegible] मणिमयतलेण प्रवालवेचवरे [illegible] विस्मयापन्नौ [illegible] महंसौ राज्ञा विभा
वयत् तदिमा हवविनिमत्त चैव सरसस्तटे एकदा चैकदेशे [illegible] पर्यटन् [illegible] विनाश
राज्ञा ददर्श सः केन [illegible] राजा पश्य कारितेणः ततः स तत्र सरःपालान्नृपमेव [illegible] जितस्तपन् विस्मयं

सरसि स्नाता बाहं सा देवतो हि रंमयो इह नित्यमि मांश्रजा कृत्वा ध्यानेन नतिष्ठतः तत्र विद्योमहाराज किमेतं म
हद्दुत एतद्दृष्ट्वा मरहितिष्ठन्ति तया मामभूपतिः क्वहमे क्वेह श्रीवर्यो भवमस्त्वत्र कारणं तत्र विद्येन ए
त्वावृणावेद स्वामि कारणं इति संविसनृपतिस्य क्रोहारः सभायेया मंत्रिणा वसमेत चक्र हरथान परस्तपः
शुश्रुषतो दिव्य हंसो हाहा हरपा हंसुपाविशत उपमवृक्षया वाचास्मराजानमब्रुवन्ः राजन्नतिष्ठुवत्ताव सभा
यामत विवसते यानः सर्वेयथानत्वं विजनेपारणं कृते इस्मत्कानो तिरोभूतो हंसो राजा अश्रुपूर्व भार्यामित्रिय
नः श्रानस्य कोरम्याय पारणं भुक्त्वा मेरवनं जावृलीलागेहानरे स्थिते नृपः सभार्यामाम्यंतहंसो हावभुपय
तुः कोपुत्रोस्त्वनभिज्ञो नेन नाम्येवं वभूवत्ता क्रमाद्वंसे सहूतो तमेवसा चाव्रवनुतो शृणिमं हरस्मद्दिराजो
जगति विश्रुतः विद्रुन्नरसह्यानविराजद्दत्तकाननः यस्मान्नेनतसिकेशुमथ्यिनतो रखादिरिथैः जगामूत्
दरं पुष्पफलमूलाम्बुमानुषु केलामाथिककानमयपस्पृगाग्रभूमयः नानासद्दलरविनालीलायानाति
पृजेतः तत्र जानन्हृतनक्रीडेदेवावस्याण्यपार्वतो देवकार्यानुरोधेन केनाष्यनदेयहरः तन स्त्रीहिरहाक्रो
नानक्रीडाकेनतेषुसा वभ्रामास्यास्माना त्रपार्वतीदेवतानतैः एकदावमभूशासिमोहगासागणे वृते॥
देवीनरूनलेयावाणिपविनाकुलाम्भिना तावत्रयास्तनांत नरेस्यास्मामरवाहिनी कुमारीचइलेतास्यासा
भिलाषावलोकिनी समानरूपताराणि निकटस्यागणानमः मणिपुष्पस्त्रानामसाभिलाषावलोकय
न नहप्टाप्रगणोनोनापिरोभ्यराहूपरा वभूवतः स्मितसुवावमधमाननदर्शिनो तावालोकानयाभूतो

कस्मैनोहं समेतोऽपरे इमं ततः ऊपिनोदेवी दृष्टो हर्षिस्मितस्ततः नावमावत्रवाम्योऽन्यत्र वेसैराम्मितस्तोणे हृदये
वेइलावालामणिपुष्पस्त्रैर्वचन् ततो विरहसोढगाकुद्धादेवीजगादसा देवमासत्रियोऽन्यद्युसम्रद्वप्रेलणेकेकु
ने एतासाहासमशीलाभ्याहस्मितेप्रेत्यसहप्रुव ततस्मियानोकामान्यौ हीपुत्रैपततनामिमौ नत्रापिदंपतीचैताव
विनौभविष्यतः हासशीलविमोक्षेशाशाम्यतः स्वबहुन्मवि ग्रासेणदुःविनौ शर्ववतदनुवलराक्षसौ ततःपि
णावकोपश्चाखंडालौ तस्करौ ततः छिन्नपुच्छौ ततः शानौ विविधौ वततः खगौ भविष्यतो गणावैतो परिहासाप
राधिनौ श्राभ्याहिस्वस्यविभ्राभ्यामेवदुर्विनयःकृतः इत्यादिश्य वनौ देवी एवं जेराखो वदक्षणः श्रुत्वापुत्रकामिंदेवे
विनवेत्वे गणाममाः इत्युत्तेशापमेहैतिस्वल्पाद्देवापराधतः नवुवैवाशपत्कोपाहवीनमपिपृच्छे हे सनैयो
नावनान्नतो भवान्पिपतीहिति दत्तशापप्रशान्तानाप्रतीहारीज्जयाम्बिका जननी वेइलावायापादलग्नाव
त्रिजपत् प्रसीदेदेवि पापानोऽस्त्वेषा महितनुमेम एतेषाचस्वस्थानानामन्तान्विहिनागसौ विज्ञेमतिप्रतीहार्या
नयया गिरिजाब्रवीत् यदा सवेमेलिष्यति ज्ञानशापवशाः क्रमात् ब्रह्मादीनानृपःलेत्रेहष्टासिद्धोष्यरेतदापुष्म
तिषदमस्माकं मुक्ताशापाद्भवि पुनः मातुश्चैवइलेलेवियमेतन्कान्तःस्वपृजेन्दः सविनौ सौभाविष्णतिउयोज्ज्योद्दो
इःगवितानाविमौ इत्युक्त्वाविरतायां वन्मादेवी तावदायपौ तत्रासुरःकिलातान्न हरसंत्रियिरन्धकः सदेवीप्रेम
हस्मिकलस्यविष्णलभेत्स्मितः मतोविज्ञावदेवनगत्वानन्कारणहृतः कृतकायौनिकायान् स्वृष्टा मुक्तान्यका
गमात् सोथदेवाजगादेवगिरिजागिरिजापतिः मातमसःपृथैवेपुत्रस्लेसोमत्तोधहतामया नरास्थिशेषाभृंगीवभ
विष्मयपुत्रहृसः इत्युक्त्वासममदेवानशासीद्दिहरोहरः मौनापुष्पश्रीपाष्पपवतेवानरभीव तत्रतावद्

ह.क.
पद्मावती.
५४६
546

योगाज्जलस्य पितुर्गेहे स्वस्य गृहे स्वस्य बोद्धं तं विज्ञाय मिमं भुवि प्रख्यातस्थलाख्योऽस्त्यग्रहारो महीतले त-
त्राभूद्यज्ञसोमाख्यो ब्राह्मणो यज्ञकर्मणि तस्य द्वावतपयेतौ पुत्रौ वयसि मध्यमे हरिसोमस्तयोर्ज्येष्ठः कनिष्ठो
देवसोमकः तयोरतिक्रान्तबाल्ययोरनुपनीतयोः विप्रस्योदायतन्त्रीणसभार्यस्याभवत्ततः ततस्तौ त-
स्यैतौ दीनौ पितृहीनौ वहद्रुक्रिकौ तत्राग्रहारे दायादैस्तत्र यामासतुर्विधः भित्तकहत्तौ जातौ हीनवमित्रा म-
वाप्नुवः तद्दूरमपि गच्छावो वरमातामहगृहं भैक्षायैव यपि तौ कौ तत्र स्थानक्रमागतौ तथापि यावः किं नु मो
तमुमाससावयोगतिः इति सम्मन्त्र्य यतत्तौ भिक्षमाणौ क्रमेण तौ तमग्रहारं तद्यत्र मातामहगृहं तयोः तत्र तेसौ
महेवाख्यस्मृतमातामहस्तत्रावाप्त भ्रष्टश्रीनावसुत्येता मन्दभाग्यौ समाययौक ततस्तौ यज्ञदेवकर्त्तदेवाभिधान
योः स्तौ ह्यतौ विविशतुर्विश्रामातुलयोर्गृहं तत्रहृत्समभाष्यास्तताभ्यां क्रमाशनावरौ सुहृश्रामासमधीयानौ
यावन्मैमात्रालिष्ठतः तावन्नावशुपत्नीणपमीभ्रूताव भूतकौ मातुलौ भागपत्रेयातामुपैतिरुत्वमेवावता पुत्रौ हरि
ही भूत्वैतौ वामस्माकं पशुपालकं कर्तुंतास्मयमागमद्वै तपुंवारत्नते पश्मृत इत्युक्तौ मातुलाभ्यां तौ वाच्य कण्ठातन्ध
तितत हरिसोमदेवसोमौ तद्वचोऽभ्युपगम्यतः ततो न्नवाणपश्चादावाससततैतौ रक्षतः पुरिष्ठातौ च सायं तानादा
यात्स्यमतगृहं तथानयोः पश्चपतिः सर्वतो दैवदोषयोः ग्रहाय तत्पश्चः कश्चित्तस्याब्दुध्रुद्धमत्स्यत ततस्तौ मा
तुलौ यावद्भङ्गहिंसौ तावदेकदा येतुच्छागस्य यत्तावेतयोः क्वापि विनिर्यतः तदयातत्रगृहं तौ नेवामानसमयपश्च
न पलायितौ तौ विन्ध्यौ ताहरवंविविशतुर्वने तत्र व्याघ्राव तत्र यन्तच्छागं दृष्टवान्तौ निर्जने पोषितेषपहतान्मातावेवं ज
गतुस्तौ त्वगोयेमातुलाभ्यां तौ यत्ताधेपर्यकल्पन तस्मिन्नष्टे च दुर्वारस्तयोः कोपो भविष्यति तदस्मात्मे सत्तु

सवह्नोभुक्ताहननत्रयौ शेषमादायगच्छावः क्वापारंभेत्तभोजनौ इतिमंचिंसयावद्गौच्छागंसंहृत्तेनेनते नावद
जगमतुः पश्चाद्धावंतौ मातुलौ तयोः ताभ्यां छागं पचनौ नौ दृष्टावुन्मायसंभ्रमान् हृगमदर्शन यत्नोपलाध्युय
यनुत्लनः शुवाभ्यां मांसगृभुभ्यां रात्रसंक्रमयन्कृते भविष्यघत्लनावलगात्तसोपि पिशाचनाशतौ इतितौ मातुलौ
कुद्धौ तयोः सांप्रति तरतुः शुभूतौ द्विजपुत्रौ च सघल्लौ वलगात्तसौ दृष्टा विघंकटं शवौ दोमकेशौ भुक्तितौ श
गिनः शापलोदेनावट्ठांश्रमनयौ पकटानाय संहृते योगिनेतौ वथावंतौ नसौ पतुः पिशाचवेशौ तेनपु
तिष्ठता पिशाचवेतौ हंतुह्रंतौ ग्रासलाभगा तन्मत्रभयोग्नेतच्छाणमेदशलनमवाप्तः वेतालेवथनुष्याणीभूमे
तौ लत्रिणीहिमौ कदाचिद्धारपङ्गीतौ प्राप्तनुभोजनार्थिनौ तत्र दृष्ट्वा वनहारतकाश्मीरशंकया चौरावहृ
भनौ च कुक्षित्र श्रवणनासिकौ तथाविधौ चनौ बद्धानिमुत्तलनत्करालतः पार्श्वप्रधानचौरा णलगुडाहत
तिताडितौ तत्र दृष्टौ प्रधानैस्ताचौरैस्तर्भयविज्ञवौ वटुः स्वावामसंत्क्रोशो वहन्मानमशासतौ ततस्तेहृपया
सुतेचैवाराचे याहिसुक्तौ गतुस्लिश्रुतम ध्वीतसिहमामूउयचवौ शुश्रमामघसेनानीशजनावसरेथवौ श्र
साकमतिथीग्रामौ संविभागमिहार्हथः इत्युक्तावितिदेवीकाचौ रास्तस्याश्रभोजितौ तमज्ञौ नैवनौ स्वैवाड
सत्रग्रीनयौतिकौ ततः क्रमेण ऊर्वाणौ चार्थतैल त्कारैः सह महासेनापतीतेषां संहृष्टौ नौ सशोर्यतः एकदा
चौरैश्चौरौ राक्षसैर्वतंत्रं महत्तरं सेनापतीतौ नुषितं समैस्यागमनुनिशि श्वनिमिमेपि हद्दनावनिघ्नलाववाघ्न
न लेठयामासमनुः कृत्तं सदेवभवने परम् ततस्तद्वासिभिर्दैवः क्रोदिनः शारण्यार्थिभिः चौरासावि कलातनयो

बृ॰
प ग्रं॰
व॰ नी॰
५९७
597

स्वकार्यरूपिणो हरः नटकस्माद्धिलोकैवमत्वा शार्वमनुग्रहे पौराः संभूय दस्ये लानि जगद्भुर्लं गुरुशस्त्रभिः ग्रह
श्यमाना स्वगाणिश्वरो स्वग्रहं स्ववलिपन् नोचेमनाथनी यावद्वनो हृद्युग्निचिंतामति नावग्नौ समपरोनो स्वानो पु
रुक्षविनाहतो नणाभूनो वैनास्तना एवं जानि मशकिते नमेनोशकरस्याग्रे नेमेवशरणंगतो नहृद्युग्निविल्कि
ताः सर्वे सविश्ववणिजो जनाः गतचौरभया त्वहृष्टा हसितः स्वगृहाण्ययुः धाना मोदो प्रवृद्धो वस्वानो नौ गणाप शां
नये मयाहारा वद्धोहि एपशिवेयि श्रियनुलपः प्रातः कृतो त्सवा स्तत्पोरा स्तेहजिनेश्वराः ध्यानस्थाद्दृष्टु
स्वानादस्तेग्न्यत्रपरागुवो नेत्थवहृष्यमानो नर्यविमोदवमात्र हृन् स्वानोस्थिनो गणात्स्तावहेवेशो भूत्वाजित
पत् देवशस्माविमोदेस्वाणिगेस्वरगुहेस्थरो बहुकालेगणोन्किष्टोनतृणामनयोः कुरु नकुत्वो वाव भगवा
निहानो सारमेयतो परित्यज्य गणा वेनो वायसो भवतामिति ततसौ वायसीभूनो वल्प्यन्नकृतनपारणो गणा
जातिस्मरणशुद्धिर्वैकाग्रो वभूवतः कालेन भक्तिमुद्दृश्यनिदेशाद्धकरस्मितो नामावभूनाग्रगमनतो पिवणि
विद्वीनो तेनापिहसितो ग्रामीनो कालेनगणेश्वरो तत्रापिपरया भक्त्या नावारायपनाहरं नीथैश्चानेर्वतेध्यानैः
हृत्नैस्तोषितेश्वरो हेमरत्नमयो नौ वसंजातो तानि तौ नणा नावावेषार्वती पायग्रामे नेपापरस्मरो विद्वेनो हृ
सतो ग्रामो पिगेश्वरगृहेश्वरो जयात्मजाभिलाषी योमणिपुत्रेश्वरो गणः देवापामः सजातनस्त्वग्रसटवो नृपेण
वि जयास्तनामाजातेयंभार्यामोमप्रभातव पृजेटस्त्वज्ञातोयं मंत्री चशिवभूतिकः ग्रतप्ववसंजातनस्तानाम्भा
मम्बिकाहतं सवाणापातमावाभ्यातम्रेनेनिषिद्धर्णेन तट्टुणाययक्तमात्मावमिलिताः स्मरमथना ग्रावावेवा

प्रहास्यामोघुक्षम्बंहानमुत्तमं प्राप्यानन्तत्रिदशैर्षालनं देवजन्मनः हेतुं यथार्थमवलेदस्तुनापनेस्तत् सिद्धीश्वरं
विदधेरेकिलयत्रैदेवाविद्युद्ध्वजासुरं विनाशकेनतपांसि वत्रुलोलचनमुररसमरेशर्वप्रसादलब्धेन विधा
धेरेइयतिनामुक्ताफलकेतुनामहायेन सचमुक्ताफलकेतुः शापकृतेमर्त्यभावमुनीय नरदेनग्रहादवा।
पस्यद्यावनामसमागमभूयाः नाद्दशितत्रदेवेद्वेह देवनवाहरेप्रयास्यामः सोगतिमीद्दगिवनोदेवासाकंसमो
पिशाचोनः इत्युक्तोदिव्याभ्यांहंसाभ्यांब्रह्मदत्तःभूमिपतिः सयोभून्मुक्ताफलकेतुकथाश्रवणकौतुकान्वितम ः॥
इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेपद्मावतीलम्बकेप्रथमस्तरंगः॥ आदितस्सप्तदशोत्तरश
तम्॥।।१॥ ततःसब्रह्मदत्तंसोदिव्याहंसौनृपोब्रवीत् कथंविद्युद्ध्वजंमुक्ताफलकेतुर्जघानतं शापमर्त्येनव
नौपशापपद्मावतीं कथं एतत्कथयतंतावत्कौतुकमस्मःप्रवृत्ततः तच्छ्रुत्वातत्कथामेवंतावर्णयतांखगौ॥
आसीद्विद्युत्प्रभोनामदैत्येन्द्रोदेवदुर्जयः सगत्वाजाह्नवीतीरेसभार्यापुत्रकाम्यया ब्रह्माणमाराधयितुंचक्रेव
र्षाणितेतपः ततस्तुष्टस्यतस्मात्सुरारिर्वब्रस्तुतोवरात् प्रापविद्युद्ध्वजंनामत्रिदशावध्यमात्मजे सबालोपिमहा
वीर्योदैत्यराजसुतोबलैः रक्ष्यमाणंचतुर्दिक्कंदृष्ट्वास्वपुरमेकदा वयस्यमेकमप्राक्षीद्भयमत्रकुतःसखे येन
रक्ष्यतेनित्यमेवंनगरंसैनिकैरिति ततोवयस्यस्सोवादीदस्तिनस्त्रिदशेश्वरः प्रतिपक्षस्तदर्थायपुररक्षणंसो
विधिः इतिनांदशलक्षाणिरथानांचचतुर्दश त्रिंशल्लक्षाणिवाह्यानांपत्तीनांदशकोटयः योमयामेभिरल
निपरवारकमोदरं सचप्रहरवारैस्तेषामायातिसममिभः तच्छ्रुत्वासोब्रवीद्विद्युद्ध्वजोपिराज्यमीदृशंरक्ष

च:
पद्मावती·
कः
५५८
598

तेपुःकिलास्मेषांवाहुभिर्नस्ववाहुना तत्कृत्वाहंतपस्तीव्रंकरिष्यामितथायथा भुजनिर्जितशत्रोर्मेनस्यादेषा
विडंवना इत्येवंवयस्यान्वारयंतोनिषिध्यसः विद्युद्ध्वजोययौपित्रोरनुज्ञातस्तपोवनं वृद्धावपितरौतेनहात
त्यागम्यतमनुव्रजतः कृत्वालंबकृच्छ्रतपःकल्पमात्रमाहस्रं जितशत्रुवराज्यनस्त्रैलोकेपिनतायिकं किंवाब्रूमि
यदास्मानेशाधयंकिंदुतोषितः एवंवदंतोपितरौविद्युद्ध्वजउवाचसः ब्रह्मणवाजेष्यिष्यामिदिव्यास्त्राणितपो
वलात् निणाकचजगद्रास्यसैतेनैवनवेद्मिकिं इत्युक्तेनिमसत्रहः सैन्यैःसहपुरमेवयत् इत्यादितिनिश्चयेनोत्था
पितरौचविसृज्यसः विद्युद्ध्वजोसरस्यंके किरिंवाराधनतपः फलाहारोम्बुभक्षस्ववायुभक्षस्त्रिजिताशनः त्रीणि
त्रीणिक्रमात्मध्योऽस्मैवर्षशतानि सः ततोब्रह्मानगत्लोभमस्मालोकतत्वपः इमस्त्राणिदत्तोनस्मैब्राह्मदीनि
तदोषिन ब्रह्मास्त्रमेनत्वमेननास्त्रेणप्रतिहन्यते विनापाशुपतेनेदमस्त्रमस्मद्गोचरं तेदकालेन्वयानेनत्वयो
क्षेपलेषिणा इत्युक्त्वाप्रययौब्रह्मासदैत्यस्त्वागमद्गृहं ततस्तद्गतस्वयानैःसर्वैःसत्ववलैःसह विद्युद्ध्वजः
समेपिज्ञायापाकलुकजिगीषया शक्रलदागमद्बुद्ध्वाकृतरत्नहिविषये सत्त्वोविधायवेद्रगाणसोद्धनेस्थकोकेत
ना पद्मकसरसेन्नगन्धर्वाधीश्वरेणाच सदेवलोकपालोग्रयुत्नस्ततस्मानिर्ययौ प्रापविद्युद्ध्वजश्चात्र वलेरा
ज्ञातिनावरः तत्ररुद्गारयक्षैनेसाहवंदुभुमायतुः ततःप्रवदृतेयुद्धेतयोस्तमयसैन्ययोः परस्परास्त्रसंपात
निरुद्धार्कोन्धकारिते श्रुमसंवानत्वभिनोवाहिनीशाननिर्भरः त्वद्दाज्ञिगजग्राहोवहुधेमरणार्णवः हं
दयंदुदेवानांस्यदृतेषुणामरैः शक्रोविद्युत्त्रभोभ्यागाद्विद्युद्ध्वजोऽपिनाक्रुधा ब्रह्मप्रमस्त्रगुहेनयोनेस्तना

मरुद्भिश्च शक्रोऽभिभूयमानोऽथ तस्मै वज्रमवासृजत् वज्राहतः स दैत्योऽथ पपात गतजीवितः विद्युद्ध्वजोऽथ
तत्कोपात्प्राप्य वज्रं तत्काले शूलाग्रेण शक्रं चाददात्तस्मै बलात्समतिपत् शूलमनुग्राहरन्मेऽलस्मिन्नस्त्रे मेरुहा
सुराः सोऽथ प्राविश्य राशिं शमस्तु पापाश्रुपतितं तत्क्षणात् शूलेनाभ्यस्थितमभ्यर्च्य शक्रं क्षिप्तपशाकेव तेन कालाग्निना
क्षेपणक्षेपेन तस्मै समासन्नं विद्युद्ध्वजस्तु बालत्वात् दहनाम्बुज्वलितोपतनं नोद्दहनं लितं दग्धं हिवालेह्यहुहपराभवे
ततो लब्धजयाद्देवाः स्वस्थाना नाम्याविलायपुः सोऽपि विद्युद्ध्वजो धर्मः सविराज्ञच्छेवतनः शोचेपलाप्यामिलि
तानवचेबुधमेनिकान् जयिनोऽपि जिताः सोऽथ बलात्स्वपस्तुनार्विते तम्मसाध्याह्वेगत्वा शक्रमासाथजीवित
हृतेपितुरिशस्वामिनगेत्वं नगरेऽगुरुः इत्युक्त्वैनं तं मैत्रीहृहोवक्त्रिपेत्कः शुकालमुक्तं बलात्समन्यगुज्ञा
त्मस्मयं श्रमाज्ञामहृतेशानुमहासब्याहृतेहिते तलब्धजयमातेमूनाकालशत्रुमहेसि एवहितस्याप
वपःस्वनाशम्भूतोऽभवत् धीरोऽस्तद्ग्रामाम्रहिकालपाश्वलेरिपोः मनुप्रतिक्रियांकृत्वाविप्रश्लाघ्य
शाम्भुते इतिहृदनेनेनोक्तोविद्युद्ध्वजउवाचसः तद्देस्मडाज्ञरतार्थ्यानभूयमहत्पुनः तमेवाराधयिष्यामि
गत्वासर्वेश्वरंशिवं इत्युक्त्वानिष्क्रान्तोऽचिनाविसमर्जैवसानुगान् गत्वाचपञ्चभिःसार्धंवयस्यैस्संपुत्रकैः कै
लासमूलेगङ्गायास्तीरेसोऽतिशिवतपः हेमैपञ्चाग्निमध्येवशीनेनस्रोसवारिणि एकसहस्रंवर्षाणांशिव
ध्यायेफलाशनः मूलाशनोद्वितीयेचतृतीयेवारिभोजनः वायुभक्षश्चतुर्थेचनिराहारश्चपञ्चमे वरदानाग
तेभूयोबहुमेनेनपद्मजे हष्टावरप्रभावेस्तगमनामिस्ववाचव कालनाथतमेवाम्यनिराहारस्थितंचतं मू

यौद्धतमहायुद्धं समालोक्य भुरूपाययौ तूणीषु वरमिन्दुकलेन दैत्योऽजगाद सः वध्यामहं रणे शक्रं तत्प्रसादा
द्विभो इति उक्तश्च तेन विशेषोऽस्ति जितस्य निहतस्य वा नहि द्वंद्वे जयसिरेण तस्मै देवं निवर्तयामि इत्युक्त्वांतर्दधे देवः
सोऽपि सिद्धं मनोरथं मत्वा विद्युद्ध्वजः कृत्वा पारणं स्वपुरं ययौ नवाभिर्नेदिनैः पौरैर्नेतनैश्च मंत्रिणा मिलित्वा
तत्कृते .... अथितो मम आहूय सुरसैन्यानि विहिताहवसंविधिः इंद्राग्निप्रहिरण्याहूतगुप्तिसज्जोऽभवे
तिसः चचाल च नभः सेनानादनिर्घोषदारिते केतुभिश्छादयंस्तत्त्वत्विषं स्वर्वामिनामिव इंद्रोऽपि तेलब्ध्वरंवि
तायागतमाकुलः समं अदेवगुरुणा सुरसैन्यान्युपाहूयत ततो विद्युद्ध्वजः प्राप्तनयोरुभयसैन्ययोः स्वेषां परे
षां चाज्ञातविभागोऽभून्महाहवः स्ववाहूय उशाद्वेदैत्याः सहाष्ठुपितत्वाष्ठुभिः पिंगलाक्षो जवैरस्थमहामायादि
योष्रिभिः शुध्यः कायाद्ययः स्तयोः सिंहनाकेपनाद्ययः अन्ये विणायैर्दैस्मैगन्धर्वाश्चैस्तनोपरे एवमासीन्महायुद्धे
तेषां वासरविंशतिं एकविंशेऽह्नि दैत्यैरभज्यंत रणे सुराः ते च विश्राः प्रविविशुः पलाय्यंत त्रिविष्टपं गतश्चराव
णाद्रुषो निरगाद्वासवस्ततः स्वयं परिवार्येव तं देवसैन्यानि निरगुः पुनः वेदकेतुप्रभृतिभिः सहैव ध्रुवरेश्वरैः ततः
प्रवृत्ते संग्रामे हन्यमानास्मरामरे इंद्रमभ्यादुद्धवविद्युद्ध्वजः पिनद्धवयक्रुधा सोऽस्त्राणि तस्य प्रथमं स्वैर्दैत्येन्द्रस्य प्रति
घ्नतः छित्वा दैवाज्जैः कोदंडं देवराज्ञाम गृह्य से हुः ततो गृहीत्वा महायमस्त्रं स्व वेगवान् पुनः विद्युद्ध्वजं लक्ष्यजवाद्वधा
य समवेषयति उक्तवान्देनयोऽस्त्रापादस्मरावणस्यव आरुरोहासकं भाग्यतारं विस्मयाश्च दृष्ट्वा देवराजा
यमहार्यं मृद्गरेण सः देवराजस्य मूर्ध्नि मुक्तेनातुष्यति तव्यानम विद्युद्ध्वजोऽपि भूयस्तं मुद्गरेण जघानयत् तोदेड़ः

सोऽपि नद्वाःस्थरक्षोपरिरुद्धवित्तः वायुर्मनोजवेनैतेन रथेनान्यतो हरन् विग्रहन्नोऽस्य पश्चाच्चाश्वरपसोऽपनद्दु
वि स्वकालोपरणाद्दिह्नमपसारयतन्द्रुतं इति नन्दणमाकाशगङ्गाचारसरस्वती नेनोपसारितेनशक्रेवायु
नारथवेगतः विग्रहृद्धोऽरथात्योयावन्नमनुयावति तावद्देशावृताःशुद्धाथाविनैवनिरङ्कुशः मध्यविद्य
श्वसेनानियतःशक्रलोकेयेन मनोनुकारिणे देवसम्मपीडमनुद्रुते निनायब्रह्मभवनभोनाम्नरगुरुःशची
म् स्वविद्युग्धहृजःप्राणजयस्मामवाप्यव नरद्धिःसहितःसेमःप्रविवेशामरावतीम् इन्द्रोऽपि लब्धसंतःस
स्वकालवीसमश्रुति नेदवब्रह्मभवनसहृत्सन्नामरैरगात् स्वयम्भुसोऽहरवरसभावासाश्रुवहस्तः प्रामास्व
पदेऽभ्युदयस्मात्स्वासस्पितामहः स्वसमाधिस्थलेनामनस्स्वसर्वेस्वालोवृह ब्रह्मलोककटेशस्य स्थानेवसतनोयदस्तो
नद्यावासमत्देवद्रःशचीःनाम्रणसङ्गतः नद्दाकाद्दाद्युलोकेवजग्मुर्विद्याधरेश्वराः श्रुहृष्णसोमलोकेचगान्ध
र्वपतेयायुः स्वमलोकास्यपुष्मान्समक्षसमनिकेतनाः विग्रहृजस्यदेवानाम्भुमीन्द्रामतेदहिमः श्राकम
वभुजेरागम्भोतिमोहोविविष्टपे श्ववातेरकथासन्त्योवायुलोकेविरश्मिनः विद्याधरेश्वरोऽश्वइकेनरवेश्चान्निनप
त् स्वपदश्रुतेनेहमयाश्चेयकियश्चिरं नास्तिविग्रहृजस्यापायस्सङ्गोशालयःतयः स्वतमयायन्मगतःस
त्वस्मपद्यशोवरः गन्धर्वेन्द्रःशिवपुरेतपसेसामलोकतः तस्यपसादादेवतकृतःकिंस्यन्नवेयुष्ट नाद्यापिज्ञा
नेनद्रुहस्यासमकलेदसमाक्षतः इतिध्यायतियावत्सतावदभ्याययौसमं विद्याधरेन्द्रगन्धर्वराजःसामवरः
श्रुत्वा सनेनाविद्यविहितस्यागतश्चइदकेन्दुना दृष्टमानिजहृन्मानेगन्धर्वपतिरभ्ययात् गत्वाशिवपुरेशम्भ
नेपसाहमनोषय सवसामाहिशन्त्वयैतस्वभाविनोन्नमः पुनःप्राप्यसिराज्येवकस्यासमेवोन्नामामपि विग्र
हृत्नामकःपुत्रायस्यावीराभविष्यति इत्याहिष्टोहरेणाहंनेवनद्रुमगागतः गन्धर्वेन्द्रोऽद्वितिस्वक्त्वाचेन्द्र

ह॰ क॰
पद्मावती॰
११८॰॰
600

केतुरुवाच सः मध्याह्नेन स्मरः स्वस्थां यौगन्धरायणेश्वरः आराध्य त्वमनाराध्य नसंतीक्षितसिद्धयः इति वि
श्विमनप्रसेदिवं तेत्रं समुज्ज्वलितः मुक्तावल्याम सपत्न्या च ईदृकं नन्देगाममः सोऽपि स्वचरहस्तान्तमिद्रायोक्तादि
पुत्रय उत्पन्नाश्चोपयोसामभुवनेपद्मशेखरः ततः स्मरणतिलक्षसममाधिरुह्यलोक्यतः जातास्थः सत्यश
त्रोरमर्त्यगुरुमस्मरत् संस्मृतोऽप्युपस्थितेन तेन च प्रहृष्टः सन्नहमसौ अब्रवीत् त्वत्प्रभुः शिवः पद्मशेखरं समादिशत् वि
पुत्रं जसहस्तरभाविज्ञामानेर किल तदस्यइच्छुतसान्त्वावश्यः किं नवर्हति वरं निवसन्निह निर्विघ्नः स्वप
भृशाङ्कः स्थितः नोऽस्मिन् यात्र भगवत्प्रपायणीयकारिणम् इति देवगुरुः शक्राद्दृष्टः क्षत्राजगादत काममना
सोरणोः प्राप्ता इच्छुतेन त्वपसः त्वयः तस्मादवसरोऽस्माकं स्वप्रयत्नाविधेयतः तदेहिवलं पण्मूमः सद्युपायं वा
दिशन्ति इत्युक्तो गुरुणा शक्रस्तु पृष्टो ब्रह्माणं निकटं ययौ प्रणम्य तं सर्वशःसममनोगतं ततः स्वयम्भूरवद
च्छिनेयान्तसमाधिकम् किन्तु शक्र ते नैव तेजो विघ्नकारणं इति सचदेवविवरश्चाप्युक्तदेव निकटं हरः तद
भिज्ञानमनायामः सोऽप्युपायं वदिष्यति इति समग्रसमवलाशक्रः सुरगुरुस्स सः इसयानमुपायनस्ववतद्वीप
सुपागमत् यत्र सर्वत्र नःपालचक्रपद्मागदाधरः ततः स्म सम्मम्नोचविश्वभगवन्मयः तत्र ते ह प्रस्तवेम
हारत्नगृहान्तरे सविताष्टिकमलयाशाखयोऽयागतेऽहरि कृतप्रणाममासीने तेषां प्राह तेनसन्धुनाः देवविद
दितास्थात्र यत्नाविनप्रणविशम् भगवन्स्पृह ऊर्ध्वलोक देवालं तेष्वजितपन् उपालकिमिवास्माकं देवविग्रह
नेसति जानामेवाह्नतत्सर्वं देवा ययौ नन्नः कृत तत्स्थाने गमायनस्तदेवावधनः पर एवमुक्तवतो देवोऽल्ला
सुवाचस्तु नारदः किं तज्जाना मिथद्वयाच्छितिनमाब्दैरणमे किन्तु स्वयं यदीशनत कृतवंति पुरजातिना तत्रैव वा
मयाकर्तं शक्यते नेत्युतमेधा तत एव वनसमपात्त्यैः देवस्वप्राणाप्तनः त्वरध्वयदि वा तद्वाय चक्रपाणिनिरामा

तो श्रुतिमाहेश्वरं देवं हिंवं वनेस्थिताभिधं तत्र संस्थाप्यते देवो नित्यसन्निहितो हरः पुनस्तद्दर्शनात्सर्वलाल्लिंगरू
पः स एव मे पूर्वं प्रज्ञापनेश्वर प्राग्रहस्य मवदहिभुः तदेतन्न चैतेगत्वा तपसाराध्य गामेह प्रपत्वोपद्ववासि मे जग
तो नाम भविष्यति इत्याहितवतानेन देवेन सहर्हाविस्तुना तेनाश्रहेमयानाभ्यासदेवसिद्धेश्वरयुगुः श्रमस्य ह्येत्रा
शम्भरोगेः सात्विकयाभक्ति हेमरत्नमयायत्र्यम्बकपतिलिङ्गमाश्राये तत्रानदेशिनामाप्यमर्दितभेदत्वेतत्वे सर्वे
गरत्नरूपं च लिंगमभ्यर्च्य ज्वलितः तत्पातालद्वारे वै लादेवं शाहिविषक्तः तेपि रेहरस्तुहिरण्यवतारोड्ड्यं न
पः प्रशान्तेरेवनीत्रेणानपसातोषितः शिवः वेद्दकेतो वैरत्नस्याविणापरपनेरदात् उग्निष्ठात्मत्स्यतेराजन्महावीरः
सेनहतः विप्रहुर्जयः समरेष्वष्टाब्दं पुरहरनिष्कृति शापावनीणामानुष्यकुलाम राहितनभयः गत्यवराजन्वाहिनः।
पश्चावस्यालयावलात् पुनः स्वपदमासाद्यतयैवसहभार्यया सर्वविद्याधरेश्वर्यं दत्वाकल्पान्तरिष्यति इतिदमव
देवदेवितिरोभूतेनसभार्यकः वेद्दकेतनस्तदवागात्स्ववाप्रभुवनपुनः तावमोघतपस्तत्फलत्यसिद्धेश्वरोपनात् ना
रायणाक्षीहिलिंगानहेशाद्धशाहरोब्रवीत् उग्निष्ठुनालङ्कोशानपुष्पस्तेणानोषितः विद्याधरेश्वरेणाद्दनपसाव
इकेन्त्रनामदशसंभवत्सप्रवीरःपुत्राजोनिष्यते यस्तोविप्रहन्तदेस्यहन्निष्ण्याविराडुणे ततोम्यदेवकाघोणम
नुष्यणापनस्तुता पद्मशोविरगम्यवेषुनानेप्रोद्दरिष्यति पश्चावस्याविद्यासार्थंनयाभोगांश्राज्ञानया पत्नापुत्र
रसौराज्यं हत्वा मामेवचेष्यति तत्सर्हधर्मनागेषकामः संपत्रएववः इत्युक्तुनादीनकानाजगामादर्शनं शिवः
ततोहह्येहरिश्चेलाष्ठाक्रामरगृहवतो जग्मुख्यानानिनाम्यवनेभूयाघेभ्रान्तागताः प्रद्युविद्याधरेन्द्रस्य नत्सप्त्र
क्रावलीप्रिया वेद्दकेतोः सराभोमकालेनसबुवेसतन प्रकाशयेनेकक्षभोद्धरायेणानजसा तापसापद्व
हत्वालमकेमिवोदिते जानेचनासीनिमच्छभारतीपुष्पकवेदिवः वेद्दकेनोहतेनायेनहतनाविप्रहन्त्राघर नो

ह.क.
पद्मावती·
६०१
601

नाचविद्यास्तेमुक्ताफलकेतुर्दिवंतपम् इन्दुकावडुकेनेमासोत्सर्वाविरामवाक् पयानवुध्या
दृष्टिस्थितानाथैः पद्मशेखरैः प्राक्स्थायपनुलत्रयेचवद्धैत्राः स्थिताः स्मराः हरप्रसादहृष्टान्मा
वलाणाः परस्परम् श्रुत्वभूयप्रमोदेनस्वस्थानाम्बवंशाग्रगुः सम्मुक्ताफलकेनस्वसर्वसंस्कार
मस्कृतः महानन्देनदेवानोकमाहूहिम्पागमत् प्रथनस्यहितैः कन्यापुत्रोस्यमेरनन्तरम् ग
न्धर्वाधिपतेः पद्मशेखरस्याप्यजायते गन्धर्वेन्द्रस्मनेयनेभार्याविप्रहृत्सहितः विद्याधरपतेः प
द्मावतीनामभविष्यति इतितस्यावजातायां गगनादुरगाद्वचः ततःपद्मावतीमातृकमात्कन्या
म्बवर्धत सर्वाप्सुलोकसंभूतिसकान्तेननरगिणा प्रमृतेनेवलावण्यविसरेणविराजिता सो
पिबालोभवन्मुक्ताफलकेतुर्मेमहामुनिः व्रतोपवासादितपश्चक्रेशिवमयः सदा एकदाध्यान
निष्ठुतहाटयाहृम्रुपोषितम् प्रमत्तोभूयभगवाञ्जगादगिरिजापतिः तुष्टोस्मितेनयाभक्त्या
मस्माहतनतनव ग्राविर्भविष्यन्ति विद्याः सर्वाः कलास्तथा अपराजितमेतच्चखड्गमेन
गृहाणमे कर्नासियनसोराज्येविपतेरपराजितः इत्युक्त्वासविभुस्तस्मैखड्गौरत्नानिरोदये
सवाप्युवराज्ञोभून्महाबलविक्रमः श्रुत्वान्तरेकदाचित्सविप्रहजेमहाहवाः त्रि
दिवस्याजलक्रीडाचक्रेपुत्रमारदमासि सरदपोजलेतस्याः कपिलपुष्पेरणुभिः मद
गत्वात्रविहववोविविलोभिनेमहतु ततोभुजमहाध्मातः सजगादतिजानुजात् मामपु
परिकःक्रीडन्समोभियानपप्पन नक्कुत्वापरियानासपण्यन्निस्मासहराजले क्रीडन्नवृहषभा
प्रावेसहस्राक्रमाहतेना प्राप्यवनमृत्रलदेसंदेवणाभवः उपर्यस्यहृष्टःक्रीडन्नेराव

वाणाग्रैर्नोभसि तस्मात्तैरावणमदच्युतिस्मितमिदंपपुः क्रव्येभ्यस्तानायंपार्श्वे सदाश्रुकोपशोस्मरः सद्वक्तुतपदी
पाकमूर्छोभ्यस्यानुवावमः यानानुपतनोर्वह्वाहुषभेरावणाविति ततोगत्वाजिह्मृत्तत्रियाव्रतैर्नेकिलासता।
तावतोजन्तुभिः क्रुद्धोतोप्रथाग्रहषहिपो हतशेषाश्रुजगद्गुर्गवाविदुज्जापुनत् सक्रुद्धःशाहिणोमोश्रमामस्तवम
महद्दलम् मण्डित्वातस्तुतस्मैपापपाकाणनलयम् हृष्टोहरात्रिकंप्रायादिदंमैरावणोभ्यगात् इंद्रोप्यत
स्यहितिजस्यविवेस्मितंतदैरावणानुवराववणोभ्यगात्ववरारतिगणाभ्रिपास्य संघामनाशासमस्येनममूस्यता
रिगौरीपतेर्भगवतोपिकृतावमानम् आवेघतत्कमलजापतनःसमेत्य विद्याधरादिमहितःसहदेवसं
घैः हरेरर्चितमविद्रुमकमस्तरभमयुखैः प्राकुःप्रावृष्टरवितमोगात्निकःप्रतस्थे इति श्रीभट्टसोमदेवविरचि
ते कथासरित्सागरे पद्मावतीलम्बके द्वितीयस्तरंगः॥ अथादिनः पंचदशोत्तरशततमः ११५ ॥ ॐ ततस्तेन वि
हृदयप्रायस्थापाकः पर्वैवेक्षपत् हराज्ञयाहमोनात्साहेर्लब्धकालववलैः नहत्याननिर्ययौविद्युद्ध्वजः सन्नद्धसै
निकः प्रावर्तताजिर्निर्मिताभिनस्पर्निर्गच्छतप्रभा ध्वजेषुविद्युतःपेतभीमैर्गदासत्ययोपरि स्वभक्त्यन्त्रमहाक्ष
गण्यप्रावेविविक्तविद्याः नाम्यरिदिशाप्ययगणपतिरिवगादेवसोमनरः देवासुराणांववतनःप्रावर्ततमहाहवः मुक्ता
फलकेतुःकिंनाघायाच्छेनीतिवलित्रिणा दृष्टोदवंद्दकेतस्तेषवैरंद्वजितपत् विस्मृत्यत्ववयानस्यन्।
कस्मागच्छतामया मृतव्रज्ञाभुवेपशाराणच्छस्येवमत्नवम् पतच्छुवासदेवेद्रश्ववरवाप्तमारथितम् श्री
मुक्ताफलकेतुंतमानेतुंशाह्निणंद्रुतम् पितापवनस्समेतमस्यवंद्दकेतुःसमैतिकम् प्राकामायप्रसीहाव
विमसर्जरथाजराय ममुक्ताफलकेतस्यदुढीरेस्याहृदेगतम् पितवसानुगोगमन्नेवाभ्युपयतोभवत्

स्कं°
का°
६०२

602

ततोऽन्यगणान्ऊद्धोजनूनीकृतमंगलः वायुलोकाद्देवलस्सविभ्रमवद्भूमैश्वर्य प्रस्थितस्यापततस्समुखमहिम्ने
भक्तत्वात् देवाश्चदुन्दुभीञ्जघ्नुर्वायवश्चववुः शिवाः सिषिचुर्वारिपरिवृद्धस्ततेनदेवगणास्ततः प्रासन्नत्वत्याख्यच्छ्लाघ्यश्च।
ज्ञायेविष्णुर्दुन्दुभीनिनदः तेनसैन्येनसततामहागणश्चंद्रदर्शसः मार्गमेवावृतेनामपार्वमाणतनेनमहत् ततस्तु सं
वृतुनभसौ गणाद्दृष्ट्वावतीर्यसः प्राहमद्रिसुतापुत्राणि देवीशवनेवावितम् प्रजान्देवगंधर्वपतेः साध्यम
यौवना पद्मावतीस्तनापद्मापाणिविवस्वस्समस्तबृहता भर्ग मङ्गलमयानतस्मश्रेयोर्थेनयस्मिस्थिताम् मातृदेवा
मतुज्ञाप्यविमानेनेन्दुलोकतः शिवाततनयाययौ वरोनाम्याप्पिनेकश्चिन्निचिनोयोगुर्विस्थितः पितः श्रेयासि
सिंनेवमानानेमेछिन्नानयः तेनकस्यानयः कस्यकृतेनमावविविकीर्षसि इत्युक्तापसिसत्वाख्यासाप्यावसव
वीदिदम् पितैवमत्तिकन्यानांदेवतसर्वसिद्धिकृत् वरोप्यनन्यसामान्यस्तुणोनिश्चितएवमे विष्णुर्दुर्जेति
हन्त्रेयोज्ञानाविद्यायवेदतः समञ्जकाफलकेतमेवादिष्टः शंभुनापितः एतन्मयास्वात्महस्मतानस्येवम
त्वाञ्छनम् सुवयास्यनियानोवामंपाममेवराभुवम् प्रतोभयगवतीगौरीतपसाराध्ययामहम् वि
जयाकांतिणीनस्यपतन्मुत्तानस्यवोभयोः एवंवदन्तीतारागजपञ्चीमाहस्ससामावी भाविस्यद्योपितर्देवु
यवसायस्तवोचितः ततैभितखिनेसिद्धनीतिसत्वा तयोदिता सागौर्यापतनाभ्यांगीभवाप्रापमहत्स्व
रः उत्कलैः स्वर्णकमलैः प्रतिष्ठश्चप्रभास्वरैः तन्मवांभोरुहोसर्यत्काच्चिविष्णुतिनेरिव तत्रावतीर्यकम
लान्यश्विकाम्यर्थनायता उश्चिम्यगंधर्वसुतास्तानंयावच्चिकीर्षति तावदेवासुरावरणंरतस्वामिभूग
सिंधु प्रभिधावन्तेतनदेवात्स्वावागतेपणा दंष्ट्राघोरमुखोवाहनज्वालपिंगोरुश्चश्रूर्धजे धूमवर्णामम

ह्रकायेत्यालोच्य हारपयोधरे ताभ्यां दृष्टैव गंधर्वराजपुत्री निपपात सा नक्तंचरीभ्यां जगद्दहेति स्वेच्छ गगनोत्साव
म् तद्दिसानाधिदेवश्रातमसौ याव देवेत् रुणाहितावदातेश्वकेतस्यस्याः परिच्छदः तावदेवाम्महात्मा मुक्ता
फलकेतुः कृतावनः सनिर्गतः कृत्वा क्रन्दलमेवोद्देशमागमत् सदृष्ट्वा राक्षसीयुग्मगद्दहीतां तालसंयु
तिम् कालमेघावलीमध्यगतां सौदामिनीमिव पद्मावतीं प्रधावैव महावीरो व्यमोचयत् त्रिशूलाविवेत
ने भूमौ राक्षसौ तेनतत्ताडिते ददर्श तां च लावण्यपरमां निर्वचवाहिनीम् त्रिवलीलहरीकाविमध्यभागोपशो
भिनीम् स्वर्वधूसर्गसंग्रामकौशलोन्मेषशालिना धात्रा समग्रसौंदर्यसारसंपादितामिव दृष्ट्वा च तां सके
दर्पसारस्मरकारितेन्द्रियः धीरोप्यत्र त्वण्णतस्थौ विचरस्य इव निश्चलः रात्रसौ संभ्रमे पराग्रे समाप्याप्य चरणा
दिव पद्मावत्यपि तं मुक्ताफलकेतुं ददर्श सा जगत्त्रयोल्लवाकारं सजीवानंददायिनम् पकोत्कलेपेङ्केड
यौविधिनेव विनिर्मितम् नवोल्लसाननतमुद्वीक्ष्य समभाषत भूद्रमसाक्तयासौ नः परमरूपधारिणः एवं
वदंत्यास्तस्याश्च सा मुक्ताफलकेतुना वाला किंप्रियसाहेति तेनाप्युक्तं ततस्सावी सापृवाव सकन्यपद
नोषीः प्राताटस्यते प्रथमपुरुषोपासाङ्गतामइति व किमाच तच्छ्रुत्वा संभ्रमान्मुक्ताफलकेतुरुवाच ताम्
केयं कस्य सुता त्वत्तो कस्मै वा शुभकर्मणे इति पृष्टा वयस्या तेन तद्वयस्या तमब्रवीत् इयं पद्मावती नाम कन्या
स्म भगवन् सात्वौ गंधर्वाधिपतेः पद्मशेखरस्यात्मसंभवा प्राग्दिष्टोस्याः पतिर्मुक्ताफलकेतुस्त्वया अभुना श्रु
त्रो विद्याधरैर्दूत्य वृत्तकेतोर्जगत्त्रियः महायो देवराजस्य विद्युद्ध्वजविनाशनात् कौमारी विजयतत्समर्थेः
सत्येपि तत्स्रस्तया गौर्याः पूर्तनवसमप्येतु न्यापाम्भूमिमुपागता कृतेन तस्याश्च पुत्री तामिन्दुकेतुस्तनानुगाः

कं ह्
को
५०३
603

दिव्यादेविसृष्टवायंतवभर्तैसवंदयत् ततोस्यत्यपविज्ञानहर्षप्रोर्निजात्मानि पुत्रं रुरुपुत्रमातः स्मैनोकुमारीकाव
भौ यावद्याभोत्यसप्रेसतिर्यगथोवलोकितै। तिष्ठन्तत्रैतेनात्रावत्सुरुक्ष्मृत्वेकृपेनिः स्वनः ततश्रुटद्दशसेसंवाद्ध
पुत्रकोस्यत्त्तः वंदकेनप्रतीहारवलनष्वतिन्गतः सोववाप्रतीहारोगेविनयोकितवाहनो उपागमेवंत
मुक्ताफलकेतुनसवोध्रुतानाम् ताभाकृपतिदेवेद्र:पिताबाहवमर्मिनः तदिमंरथमारुह्यपीक्रमागमत्वता
मिति ततः पद्मावतीप्रेमवहोपिगुरुकार्यतः सततेनास्यांमहाध्वनत्वेवरेंद्रमनोरथम् वेडाववशाक्रय
हितेदिव्यंकववमाभुमः प्रतस्थेवलिडगोवपषण्यस्यावतीमह: पद्मावतीवृनिर्वर्णपमानमाहद्दिनो
वरम् पकृपाणितलावानहनक्तत्रकेवरीहृदयम् तमेवविग्रयष्ट्रीवस्ताभ्याभ्यकाग्निकाहरो ततदाशभृनित
दैवतेपतक्रुद्धसेनप: सोपितहर्षानेमुक्ताफलकेतवि विमयत् मगत्वंविज्ञयाशासिप्राप्देवासुराहय
म दृष्ट्वाचनसमव्रहंससेसंवीरमाग्रतम् तमेवप्रतिसर्वेपितेभ्यधावन्महासुराः तेषावसुरवधैर्गणाभि
रोभिः पाकलीहनैः प्रवीरगणोत्सवारंभेवकेदिग्देवतावलिम् हन्यमानेवलेतेपितत्र मुक्ताफलकेतुना
दृष्ट्वाविद्युद्ध्वजः क्रोधादधावत्प्रतिसंयुगम् सवाधोतत्रवयरैदेत्योयन्नैतापानितः ततेमेवाभ्यधावन्
सर्वेतत्सैन्यमासरम् रुद्दृष्ट्वासिद्धगंधर्वविद्याधरमुरान्विता: प्रोमकत्रावतेहेमसेसंसर्पदेवामव:ततः
पतदिद्धुप्रासस्तंवणाणातामरपंठिसम् उदमूलत्मनसंगुद्धेनिहतामेस्यसैनिकम् गजाश्चकायमकराटवि
मौक्तिकवालुका: प्रवीरमणुपासाणाः प्रावहन्नसृक्यापगा: योगिणितामवमत्तोत्तोमभृतानामामिषा
शिनाम् मोभूद्रणोत्सव:प्रौत्येकवंधै:महत्त्यनाम तस्मिंजयश्रीर्दैत्यानांदेवानांवाभिवाहवे मेहा

सिंचपत्नाशयाद्दिनः क्रमाभिनः क्रमम् चत्वारिंशतिमेवं च गुह्ममासीद्दिवा विनत् प्रेक्षमाणं विमानस्थैः शा
वेशोरिषितामैह्रः पञ्चविंशे दिने तीर्णशायोः सेमुद्योईयोः प्रधानहृद्गुहे शुभस्त्र नैषत्र सङ्गमे श्रीमु
क्ताफलकेतोश्च तस्य विद्युद्ध्वजस्य च हृद्गुहे प्रवृत्ते रणस्य हरिदस्ययोः ततो नंद भास्करो स्वेगागे
षास्त्रागवशेषितम् उलिखा स्वाशेलास्त्रनागास्त्राकङेनच निवार्यतस्य यस्त्रारं वारगोषासैव
स्यमः पक्केकेनैशुणाम मुक्ताफलकेतवपानपत् प्राकृदस्य रथं तस्यसारथिं तुरगांश्च पातत् सोवयी
तदसौ विद्युद्ध्वजो मायामाश्रित्य श्रियम् प्रदशप्यः सर्वमेनैयामाकुधववर्षसः शिलाः शस्त्राणि विवि
धास्त्रभिनः स्वरवाहिनीम् प्रमेयशरजालेनवपुर्मुक्ताफलकेतुना प्रकल्प्यत सदैव सोदरा ह्यातुल्
हृषिभिः प्रशाभिमयत्वस्त्रास्त्रमातुरगं तमविंशति विशृतयतस्तस्मुक्ताफलकेतुर्ममोवसः सेनास्व
णासदैत्योपि निहतोगतजीवितः निपपात तभोमध्या विद्युद्ध्वजमहासुरः पापाः पुलाध्यजनास्त्र
विद्युद्ध्वजस्तनादयः वज्रदेहाद्दिसद्दिनारमवनलतलेभयात् देवाश्चनादानुपदं जगाद सा भुत्साध्वि
ति श्रीमुक्ताफलकेतवे पुष्पवृष्टैः मुमुजयुर् ततः पार्श्वे हनेशाकः शामराज्यस्थिविरहृपम् प्राविशच्छि
वलोकेश्वव भववममहात्मवः आगाल्लवीश्वरक्रमस्वयंवाशयनापतिः वज्रावतोत मं मुक्ताफलको
तो वैचपच ईदृशोपि राज्यश्वशस्य तस्य राज्यप्रलाषिनः ह्यावं स्वको रतः के ठस्य धाद्धिजयशोभिनः समु
पाविशत्तैव निजासनसमासने प्रानेदवृणाद्धोवाणाविनीर्णाविविधाशशसम् विद्युद्ध्वजासवपत्
यतो हारविसस्यच ततोसौ दासपत्रचसवेत्सर्वविकेसत्वशाधिकम् ततो सौ राजश्वशयपोर्वः पपशो

त्वरः दिव्यः पद्मावतीधात्नः साक्षान्मे स्नुषेति तत सवज्ञानाशयो ध्यानात् गंधर्वेंद्र स्नुषा वा वतम् कार्यशेषो स्ति कश्चि
त्त्विह सुस्रमनागिति ततो हाहाहाहूहूगीतैः सविनादानुनादितैः वंशादिनन्दैर्नलताम्बदिंड सावि ज्ञो त्वरः
द्दतो त्सवश्मो दैवयात्रेथानविज्ञाहा संसारमलो कपालादीर्दसंध्यानेविलसवान् विसमसंजव गंधर्वराजेन
पद्मयो त्सवम् निजं गंधर्वनगरे से मा स्वसमपरिस्कृतम् श्रीमुक्ताफलकेतुं चवंद्रकेतुं च सत्कृत्यो शादिमा
द्वुत्सवा पुत्रं विद्याधरपुरं हरिः सवसा यतविष्णुकोठकास्नावस्स विद्याधरराजकाऽनुपानः जनकाऽगतः
स्वराजधानीमध्यमुक्ताफलकेतुराज गामवरवत्वविता वमानदानोत्सवंमंडुमुक सालिनोशय ह्या
विवभो नगरी विरागानेमिश्वित्वा विपुविताषित मथस्य वे भुवु गः जलमिवाजलदेवा सुश्रवषंत्मनविज
योत्सवम्जितेनातु सवमुक्ताफलकेतुर्हिपुकुजदमनकीर्तिमपिलब्धा पद्मावतीविनातानरतिंते
भेतिनेषुभोगेषु सपुत्रकाले नपुरः श्रावादेशादिशांसितासरवा श्रावासमसानविनः कृत्स्रेणसना
महाम्नतयत् इति श्रीमंठसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलम्बके तृतीयस्तरंगः ॥
आदितः षोडशोत्तरशततमः ११६ ॥ अथ गन्धर्वराजस्य तनयेऽभवः श्रीविद्योविततस्तु जेद्रसवः
पद्मशेखरः नन्यापत्रसयानमनपसंगिरिजाश्रमे श्रुत्वा भार्यामस्वाः पद्मावतीमानाय यत्नतान् उ
पागतान्वनपसाविरहेणात्ताकृशाम् ततयोपदपतिनामजगदाश्रिषंदत्त वसेमदर्यंविदितत
पः श्रेयोमहास्तवया ह्रुदिह्यां धरराजेंद्रमनं विपुत्रुजानकम् जगच्छ्राप्यजविनंवादिदेशेभनास
यम् श्रीमुक्ताफलकेतुं तनशोऽपतिमवाश्रीहि इत्यपि गोदितायावदावदास्तेसावनेतानवा राजानमा

हृतन्मानानावल्कवल्लयावली कथंसमनाटगाङ्गरक्षिलोकाभयदायिना नेनार्थेश्चनिर्स्मोराजपुत्रोगांसंपुरो न
श्रुत्वावर्णयामासराजानस्यविक्रमम् राजपुत्रवर्तनस्यैसदेवासुरमगरम् ततःपद्मावतीसख्यासामनोहरा
विकाशयानदीयारावसीपुग्मवधनीत्वाप्यकथ्यत ततस्तस्यस्तनायाश्चभूतेमस्योमदर्शनम् शीनिवद्धुद्यानो
नोषराजाराज्ञीविचुम्मभ्ः पुचलस्यनिगीर्णास्वयेनासवदसवयः प्रागेवेनैवजलधीगानस्यानस्यकेदति
नयानमैयोहयोकथवातीनावाभ्यावावसः पद्मावत्याः प्रजज्वालसमनगमदनानलः ततःपित्रोःसकाशान्ता
त्रिगनागतकमथका पुत्राक्रान्तप्रासादमारुरोहासकान्तगात् तत्ररत्नस्थितस्तेभवद्रमौक्तिकजालके
मागिभुंडिमविष्पसव्रुलवशाव्यावरामने विविनोपनमदिव्यनानुभोगमनुरमे स्थितामाभ्याधिकेनपश्य
योविरहवह्निना दरयावततःस्पृहाहेमद्रुमलतावितम् रत्नवापीशनाकीर्णदिव्यमुद्यानमुद्दिमत दृष्टु
वाविनयस्थिवमिदमसमस्तगोलमम मञ्जमभूमेभुवनादेवाटपिमंदरम् हिमाद्रिमौलिमाणिक्येनवद
हृमिदंमया नंदनाभ्यधिकंयत्पुरोपवनमीदृशम् तदलगाबामकुत्रापशीतलेविजनेवरम् विरहानल
सन्तापशान्त्यामिमनामिमम इतिसंविश्रमावालापानेवैकाकिनीततः पुत्रावकत्यगान्तमस्रोयानुश्चवक्र
मे पहम्यांगतमग्रकामासुरक्षिभतेरूपस्थितैः पतिभिर्वाहतोभयतदुद्यानमनीयत तत्राम्रःकदलीयाग
रहेपुष्पास्तरोपरि उपाविशत्कृपमाणादिरागयाद्विविः सूनेनवसाभ्रतिलेभेनतस्याःपापस्याभिसरः
विनाविष्यगतकामाग्निःप्रमनावेयनाधिकम् ततोहृदिस्थितप्रियस्यमार्पितप्रियमल्लिका सारहारविभूषा
लंकवर्णायमोक्षमिथिहिनः स्वह्विनीयेथानापिनस्पृहास्मटशोभवः ततमालिखवेपमदशाशायवगणिवंद

कथम् तथाप्यावयोर्विनोदार्थं मालिखामि यथा तया इति संचिन्त्य फलके सा तं द्वयिनमालिखत् तावत्तस्याश्च
गृहे श्यामा यथोचितं नीता वी सा मनोहारिका नाम तद्दृष्ट्वा न विहृला सा नामैका किंचीन त्र राजपुत्री लतागृ
हे सखि चित्रफलकाम्बिकामपश्यत् दृष्टस्तः स्थिता पश्यामि तावत् किमियं करोत्येव सखि हे केका इति संचिन्त्य
तस्यो व च्छन्नास्ता तत्र तन्मात्री तावत्तापितस्मरशिखण्डि चित्राभिलिखितास्थितम् पश्यावतो जगादेवमदकृत
यत्नाम्यता दुर्जयानस्मरार्तमायैनो हो रतितल्पया शालाय माजगाम सा कथ्यमानाद्य वर्त्तसि कल्यद्रुमो
पहानां त्वं सर्गतो यत्पल्लवप्रतनाम् श्राद्यानिमंत्रयुगपरस्परवर्णामपि वा पूर्णतानाम् स्मरज्वरानविन्नघ्नत्वं
वेत्सि नमम्रुणाम् देव्यानित्पमुखे भुजङ्गप्रवीकिं करोतीति किं वा वशिमि विधि वासा सम येना लक्ष्मणा ह
यो पितृ यशद्दस्यति शापाश्च ब्रैपितवर्णानम् इत्युक्तवा राजसुतया सा शाप वर्तते तरोदितम् छिन्नहारगल
त्पलंमुक्ताभेरक्तविन्दुभिः नतरणं तासुपादयन्सा मनोहारिका सखी साप्यांच्छामेव तत्सिद्धे राजपुत्री ज
गादतामम् इयमिष्ठितरदत्तां सखि ज्ञयस्यितास्य हा तच्छ्रुत्वा विदग्धा सा मनोहारिकाब्रवीत् ताम् एव
सखि विवानाविरशात्मास्मि तन्नया विद्धिं किं च्छायन्ते द्वंसं यादि स्वमध्युत्तमम् एवं तया सा सख्यासा
पश्यावन्यस्य राजदम् तद्दत्ता ननस्या वीहस्ते रहोत्वानाम भूषत सखि शागेव विदितं सर्वं तेन किं तु पुष्प
ते गजप्रवेशा तेनारूढ तस्मिन्नोऽपास्यमेतदा इच्छन्यापि महावारतास्तसौकाय प्रवह्रितः दुर्योरविरहज्वले
नित्यिमामदहनन्तले तन्नमाने काराछाभिकस्मवशिमकरोसि किम् श्रायुर्येक स्वयायुवाद्य तेन भासकस्मा
तस्त्वा इति श्रुत्वा राजपुत्री माह स्म सा सती भूमि पावेगा ततुपापस्यामेतन्मनसः सखि इत्येतन्त्रगात्

यैसंयोगोद्भवयोः किल नववंदकनीाणार्थेजठामकटयोरिव प्रपूतिस्छायुमाश्रुतैर्ध्रुवंसमभवतीविना न
स्यास्पतिलवाकिंसतथाभूतोननलिनः स्नियोपिछ्रिभावेयादह्नाहृद्भलेलनभाः नस्पालेकेभवेत्रा
धीतस्वद्रूपः सकिंभुवः शार्वीप्रलोकवादीकिंयेनोकोटेपतीद्भवाम् प्रस्तरेगुप्पभीहेयेकोवातीभजनेप
तिम् नदाष्टुसिंहिभावीतैसणवनविरामतिः नसपाइलेभःकश्चिलेतसवैगाडलेभा श्रुतकामातपा
सस्थाराजद्भग्रीजगाटनाम् सतिवपर्यपिनामामिनयापिकरवाणिकिम् इदंतमेनदासकेवेनोनोस्त
हृतेहाणम् स्यान्नविनातंप्राणेशालयमनेनुवमनमयः नमेवहिसरप्रामेमनोनिवोनिनतणम् दश्चैगा
निसमापैनात्क्रामृत्तीववामवः एवंवदंतीमोहेनुभीहिमाद्भव्यपेलवा शृंकेनस्पावयस्पापाराजद्भो
पयानसा प्रयापश्रुसिककदलीपल्लवातिलबीजनैः सास्क्राशासयामासस्रावयस्पाकेमेणनाम् मृणा
लहारवलयधूलीविणाईविलेपनम् नलिनीदलशाप्याबुपानिसाविदधेसखी नस्पास्ल्यापिमेशा
पुमसामसक्रानिमगनः सत्राणमूमइःखवमिवमुछानिर्भजिरे नतःसाविक्लापमावतीतामवदम
तोम् क्रिशासिकिंहृथाप्याक्ष्मानैवृणासनिमेणया पेनशाम्मृतिनमेवंजरुषेतस्किंवंभवेत एवम
क्रवतीमानीवृयस्पातामभाषत रुपांकियुत्रनामाहतवायैंद्रीहितनसाति नम्नोलामोहुपाकक्षादि
वराजमनाद्भवीत् नमिहानयमेकाणेगलाशिवमाविदुनम् नान्ययोपणामोमेस्पानानतखेवनजप्पान्
प्रमुतेहागतायैवमामेषोसंप्रदास्पति एवेनयोक्रासोसातारवयस्पामाक्षुवाचुतामय यदेवेतहृणाणालव
येयंकार्यमिदंकियत् एषाहेमविषामेववलिपानयनायत् रुम्मितःखिवदहसवंस्केनाःद्भोतम

ष. क. ८·८ 606

प त्वयोनेवं स्तुवंनाम निर्हेतां भव किं गुवा इति साध्यासिनासत्यानयागाज्ञस्ततोभ्ययात् तदूर्ज्जितशिवः एकाग्रेभ
नेत्रजमत्वरम् ज्ञानाग्रयणं लोकानामस्त्वस्य ग्रागंत्वया मद्धिरास्यविवृत्कयोवीरः प्राणेश्वरोमम तस्मिन्निरि
वायत्नेनत्यापविज्ञाय रात्तसीभयतः स्त्रीश्चेतहृत्यमानां वत्सिमां सकवकेनतानकुण्डम् भुवनोद्धवा
महानामवाहश्या मेघनाथकोथमः प्रापस्तुपेत्तनेयस्तं वृंज्ञानोजनोज्ञेहतौपि एवं वदेत्सकल्याणिर्यथाज्ञा
नासिवास्त्वयम् इति ध्यायन्नमा पृथ्यावतीनां ध्रस्तजल्सवीम् सास्वसिद्धुपनतेय पितिवाहनमास्थिता मृत
नोहारिकाग्रयाहिद्याय रघुवंशपति सा च पद्मावती किंचिदाश्वालब्धधृतिस्ततः गृहीत्वाग्र्यफलकामंदिरं
प्राविशत्पितुः तत्रदासीपरिवृतेनाग्रविपविज्ञवासकम स्नात्वा गौरीपतिं भक्त्या पूजयित्वा व्यजिज्ञपत्
भगवन्विश्वलोकेषु नवदिक्छाद्यहे विना नमस्यतीह कस्यापि वृकृत्येवापि वाञ्छितम तद्दिश्यापरम
सकवतिशुवंतमीप्सितम् तदा सापि पतिं वेमेदेहस्यकामा पितेप्रतः पूर्वं विहितविज्ञप्तिपाथाक मङ्क
दस्यतानाम् फलवामवेदसाक्षेयः परिवारजनेवदत सदेहनिरपेत्तेव किमेवं देविभाषसे तवापि किमस
प्राप्यतामात्मजञ्जगद्वये त्वदेकमानो ह्येषोहि स्वर्गेनापिसमेप्सममम् तदेकः सम्प्रहृतीयस्त्वप्राप्यव
सवृते एतच्छ्रुत्वाग्रगण्ण्या राजपुत्रीजगादसा समाश्रयः सर्वशत्रूणां देवानामेकपवतः श्रुकोण
वनमोध्वसंयेनैकेनासुरंबलम् प्राणदानावयोस्माकं शरण्यनीयः कृष्णमसः इत्यादिनुवती मोत्तानये
वेकयापानतः श्रुतिषत्नमममानेवनतत्रदासीजनेनसा प्रभावे देवं ह्यपरं सामनोहारिकापितत् विद्याध
रेन्द्रनगरं समन्वेषापतत्मनी गीर्वाणनगरं के लक्ष्यमशेषादिवाडुनम् निर्ममे विश्वकर्मा यदमामा

मविभूतिकम् तथासंप्राप्यतेस्म काफलकेनेति विदितवती खगस्यानुस्वरोद्याने सा मनोहारिकागमत् प्रत्यु

सिद्धिविभवं भासुरमणिमण्डपम् एकहस्ततोऽङ्गनानेकजातीशुकसमोत्करम् द्विजगीरवोत्थिप्रशाखाकुलकल

न्दरम् यत्रपञ्चानश्यसारे मेनानानारत्नशिलासनम् उद्यानपालैर्दृष्टा च विविधैः पत्ररूपिभिः उपेत्याभ्य

र्थ्य मधुरकवचनैः प्रियवादिभिः पारिजाततरोर्मूले तानारत्नशिलातले उपवेश्य पार्श्वे निभोगैर्लस्यासः प्र

मायथीपूते सुरभिनन्दनवनात् पुष्पाण्यविरणामासनत्रमा सुहृतो विद्याधरैर्द्राक्षाणि विद्धाः सिद्धिविभूतयः सुवि

मोपरमझागयेषामनुद्यानमीदृशम् सरस्वतीव हंसगीतनपञ्चविपरिवारकम् इतिसविस्मयहृष्टा वत्तानवा

द्यानपालकान् विदितवी पारिजातदिनकपाणिमवापसा तथा नवमदृष्ट्वासिक्तनकपल्लवशाखितम् सा न

काफलकेनेते साकलकमिवेतत्र गोत्रयोग्यमेदहस्तवरेष्ट्यभिज्ञायमावतम् यत्र मनोमस्त्वतकिनस्था

लोक्य रूपेवेदविनयात् तावत् द्यामस्यन्तेहिमवदनमाकृतेः प्रियंसंश्रुतकं स्म काफलकोऽनुरूपावतम् प्रा

ग्राहितैस्म कलाः फलकलादिषु च दैने मातृतैलावबद्धिमुखसंरागासमर्पितविक्षिप्तम् विविधालेख्यसमाजेषु समसद्भ्रान्त

जनतामुना नकिमायामस्यपश्चात्सात्मानं निष्कृतं स च सरस्वती दन्तगीतादिविनोदैः वर्धियते तेदत्वाभ्य

थिकेयनिकुञ्जोद्याने हिमूनेतरेम विनायमावनीतो नमधर्मशारवसंभवाम् यमानतानमप्यास्यन्तपूम

वशावरवः नवेनदृष्टस्महवर्कम विद्वलभेरवितिम् एकपल्लवनन्दमामातुपायो विद्यतेतमम गच्छामिगो

धायवनेयत्रमेदृष्टपानवा कजातेपुभिरुत्थायपारिदर्शितपापादनम् मनाद्विराजसानपासंगतेनत्वा

मागमे तपसासाधितःशम्भुरूपायमेविधास्यति इत्यकाशयावङ्कालेराजपुत्रः सहस्राति सा मनोहा

रिकान्ताविंतस्मान्मानमदर्शयत् वयस्यवर्चमेदिह्यासिद्धेनब्रह्ममोदित्तम् पश्चेपश्चमागतानतस्याःप्रियायाःकिं
ञ्जेनस्तस्यो वत्मांघ्रिस्थैञ्जटह्याहिमयावाङ्गात्मिकाश्रुम इतिहृषाश्वतेराजपुत्रंमेशुत्रकोऽब्रवीत् ततःसस्कृजेदानेदं
विस्मयोक्त्मकामेकुलात् कोविद्वाजमनोवस्यादद्येदह्याप्रियामसतीम् नेरपीष्कषद्वृष्टितोपशक्त्यागता
वसःउपवेश्याघ्रिकेकाङ्गाशरीरकृशान्तनता सुप्रसान्निजगाथैवमस्तात्वाःकृशानप्रभा त्वयिनाथेध्रुवंभा
विस्माङ्गतेदुःखिनातुमा यदाप्रभृतिदृष्टेनत्वयतंतस्याःत्वयामनः ततश्चारभ्यविमनानशृणोतिनपश्यति
मृणालहारंदधतीवालाहाररविस्मृता लठमस्मृजितोपश्लगायनेष्ठायनोजिता प्रसविलसत्यायाहवैदि
यावत्कथामपि इमामवस्थांमेयाघ्रशामाप्रियतमंविना इतितस्याहसमुवेवस्तामेवागातिमघति समा
पश्चश्चश्रुलाजसितानिकान्तेनोवर यचेवसाब्रवीतिनामिलद्रोणयपाठते सामनोहारिकापमावा
तीमेदेशगोनके मतस्कृत्वाखिलंमक्फलकेतगतवपुः तांमनोहारिकांहृष्टादभिनन्याभ्यभाषत
प्रमदेनैवववमानवासिक्तमिदंमम वैतन्यमासीक्तसितेधृतिर्जाताग्गतःक्लमः फलितंवाप्यमेतवैत्वकृ
नेयंदत्तामपि गंधर्वराजतनयामाय्येवंपततपानिवी किंवहृशाकृपासोऽडकेयविदिदंदृष्ट्यायाम् शिरी
षस्तकुमारांगीविषहेतकथंतमा तस्मादहंस्तपेष्याप्रितमेवगितिजाश्रमम् तद्गत्वमानयसखीयेतस्या
संगमायनेप्राणानाम्पवृत्तोगत्वाकल्याणिनवरितेसखीम् इमंचपरित्वाहेनविनीतोऽस्मिस्वयंभवादेहिद
डामलिन्तसैसवंदुःखनिर्वहणाम् शाङ्कात्यामेमयायद्वाचत्रेणाविनोपकः इत्युकापिवमत्तृडामणीतत्रप
ममर्पयत् हारैवकाचानलकंठेतेमराजस्ततोयाति प्रश्रयप्रणामयतंप्रीतामामनोहारिकाततःप्रतस्य

क्षे कं ८०
607

विहगात्तत्फलं मत्तौ श्रुत्वा वनितौ प्रति समुक्ताफलकेतुश्च शरदृष्टिप्रपन्नक्रमः। सह संभुतकेन सर्वं तत्तिरं श्रावि
शास्त्रम् साथ पद्मावतीपार्श्वं प्राप्य तत्स्पर्शपूतेलितम् नेमनोहारिकावस्थोत विप्रयस्मृ संस्मृतम् प्राप्य
स्विग्धमधुरेण स्वस्वरूपण्याकृतम् नेवसंगममेकेनेतद्क्रीगिरिजाश्रमे दृष्टोतत्पद्दितेनवतस्य चूडामणि
ततः पारितोषिकहारैवनसतेनमदर्शयत् ततः पद्मावतीमातामाश्रिप्यकालिनसतीम् सुहृप
विससाव समयानलरुजेवृतानाम् वेश्याशिलातलामानेदमिवचूडामणिं वतम् वक्रेपरिकर्गौरीकान।
नागमवापसा श्रुत्वानेदेसतिर्दैवोतद्भारीवतमागमत् दष्ट्वतेतुशिष्याणामहत्वाख्यानपोयनः सव्राशत
मृवाचैवंमुनिः शिष्यंदप्ष्वतम् हिशापानेहमेतस्मिन्समाधिविदधेस्ताम् हारिस्तिनाथवेशागत
देयः कस्यविनयाः समर्पितसमाधिपत्युजत्यिष्याभिपावृतीम् इत्युक्तामुनिकृयानहारेशिखांतिव
पणतम् श्रुत्वास्माध्यारिजानस्यसमाधिममेवत समाधेरस्थितस्याविवेशाशितमभ्निकाम् सवतर्न
सशिष्यस्मजगादस्याहारवत्निः तावश्याराजयोमुक्ताफलकेनः प्रत्यपितः प्राकृतादिपकवभमसहूंभ
भूतकेनसः प्रविशाशतयानमुनिशिष्याणांतेनमः मामागतः सुमाधौ सविधितोऽयेतिस्वविध्यन विस्मी
तोभ्यमवेजानविधायासास्या हिहागता मुनिरष्याजैकदेशास्यदस्यानामसमानस्मकः राजपुत्रोवतोस्यास्म
निशिष्यस्मृहकायम् विवेशांगोममागेंतातद्यानमग्रघुतः पावश्रवीतेतेनमतावर्तविवेशासः म
ोः समाधिविद्यानिमुनिशिष्याणिरीक्षितम् सहदर्शीगजकेनातदद्दर्श सवयस्यकम् समुक्ताफलकेतं।
तश्रविह्मयणेनतम् ततः सराजपुत्रेनेमनिशिष्याशापतुधा सवयस्यापिमाञ्जश्रमसमादविनयाइ

न ततः समाधिं भंक्त्वा यक्षकृतमैत्रः पाशितस्तस्या यदेवं सद्दत्तं शापमोक्षमेवान्वसरत्कृतम् समस्तकाफलकेन स्वस्मिन्हृदयादे
मनोरथे पाणिग्रहणविधिना तेन विद्याधरराजगामुत्तरम् तावत्स यावतीसार्धं प्रियसंगमेमोत्सुका स्वागाद्दिव्यरूपमात्र
ज्ञात्वा समनेनाद्य विकाहिका स्वयंवृत्तानां तत्र धृतानां प्राणानां स्मृतिनां सः सर्वेषु सर्वमयोऽकस्माद्दर्शनं राजसुतेनाद्य थे य
यावत्सा स्मृतं तत्कालमुदात्तिरूपं प्रदर्शयत् पश्चाद्देवदत्तिरावत्तत्र कस्मात्तच्च मानसम् ततो यत्सा राजसुता का
न विशेषं विलोकनम् किं पूर्वेना गगनत्वा मेऽवित्र स्यादिमविनयत् सख्यो यागनांतावद्गृहं जग्मोजनगृहं स सः स्वि
ये मनोरथो भर्तुः स्निग्धो विवियिनाद्भुयो नस्तु त्वाहाकणभयस्तिनमेसमंभ्रमम् एकस्मिन्नवसरे राजसुतापनेनराज्ञो
सत्तरवर्णायतो ततो विविधाजस्मस्तरा पूर्वात्तमु कंन्मनिम देवीगृहस्थिनं समवेगाया सामा सुगृहं स्वमेव
उपागतां स्त्रीशुद्धानांस्तु हास्तानीम रामनिः समस्तकाफलकेन ततः शीनि सर्वस मोषयम सुदर्शनाने वशाम
स्वमप्रेमतामार्थकारिताम उत्तरयामेतत्तेनकिंचिद्विक्षितो ऽहं स्वतत्सलतः हे तमामचमिदंवा त्रमस विनम्रमिहे नव
मातृ स्थितं वर्णकार्येणेदेवकार्येहिविधते यतो यावतीमेवदेवाहहासरात्तरः स्वकामममेशारीरं वंशी
त्रुशायुहिमोत्सयेम स्वनेत्रवेदहनुपुनः प्राणोपरी विमासम् यामासिविषयानान्तविरापांपनवाहृसि
व्रत्ता स्वगाहतादेपावालत्कृद्धाद्यो पिपन तत्समुकेन सोऽधर्मत्वेषा हे तु स्लवाश्चव तस्य त्वानरश्चिव
यावतीसार्धमुणिजपत भगवत्सायं प्रवसमागतिः सेवाल्पमधुना ततो दिवहितास्पानमपिचारस्या स
हृतेनाम इत्यर्थि नवतीयपावतीसमतिरभ्यधात् तेनेदमिनरपस्मत्री वतिष्ठेहेवसर्पति येनाविरा
ममकर्षाधस्वामयं यरिणोष्यति ततस्थानेन सोऽहं तात्वसमस्तकाफलकेन ना विवराम स सामासदृशाक

स्यान्कोऽपि ष्यति पुनर्हृतैश्चित्तचोरवं तेनपः स्थितां त्वां उपास्यति मत्प्राणभावसमप्रत्यं यथा त्वं वेत्सि कमलग्लानोः इति पद्मावती
मुक्ताफलकेतुं चित्रे लिखितं दृशा सुप्तेनिम् समम् मुक्ताफलकेतवस्मै स्वप्नार्थयन्ती ततः मा उत्सवे भगवानेतत्त्वयैव भक्तिरभंगुरा पद्माव
तीविनाथस्या स्त्रियाः सा गाढमुत्सुकमनः एवमस्तु इति तेनोक्ते भविना सा तिरःस्थिता पद्मावती तेन हि कुठेच्छापति
स्मापराधेन नमूप्रार्थ्यां यथा मोक्षं यामोऽहं अम्बाश्च मायतेद्य विवक्ष्यसि कामरूपं कामं वरं मातुर्मुखेनेव वा दृतेन मूषवं त
याभिशापे नहि विशेषो नाप्तनमः स्तुः तनयो थनः स्वशिखेतान्मताकमलदर्पेमतिः तेनापि पद्मावती मुक्ताफलकेतुर
भाषत सप्तवर्षाणि पश्याम्यमनाव क्रिं तव मे भवेत् तस्मात्वां विरहप्रत्तावानकृपगणात्लन्वसा पद्मावतीयथा
नायुसमेष्याः रणाभवि प्राप्यामप्यवकण्ठं विज्ञानकं दत्वा मम प्रयुतः मुहूर्तेति तथेत्येमुक्ताफलकेतुस्तान्
तः पद्मावतीवपातस्मिन्नलिपनीसदृः ष्विता प्राप्यासप्तपत्नी मवदक्षां मनोहारिकां मत्वीम् सखिवज्ञानेमया
स्वपेदेवीदृष्ठापद्मावती सा वोद्यतापि मेकेठेतेतम्म स्पलदामकम् प्राप्तास्यान्नितेभूयइन्मुक्ताविर
तामभवत् तदयं सत्रियप्राप्तिविधामेभृविततत्वया इति तामगुप्तेष्वचमोमर्त्वीव क्रिम्म तानदा प्राप्या मत्वा
यदेवा नेत्र मूलसंघटस्थिताः मुनिनायतपोवाकं देवादेशात्तथैव च तदा स्वमिति भावीते न विशादित्य यस्म
गमः इत्यादिभिः साकीबाकी पद्माश्रमस्मि तवरातव पद्मावती हृतिसुव्यानस्योगेयाश्रमेवमा विदधेवत
पुरित्सेऽथ्यमीषां गिरितनयाभुतमप्रसजपेत्नी प्रियविश्रपटं वमात थैव तापुगानाप्यितमानदेवंतु इतिः प्रपि
निश्चितभाविनी स्मितेर्षी वितपशामास्त्रकरुणयास्तपः प्रभेदवम् इति भामसमूदेवम्म वारयतो विदिता स्थोपिता
तेवक्षीवमात वरमतीतदेवविभिन्ननेमसहामानां प्रतिष्ठापदेः प्रेमाप्ते प्रहमात्रमपविविंकपणवसेयपरमा

मद्रिपतिः उत्सोगनानाम् तपसा परितुष्टेन गनेस्मि तुष्टिनेतो वरम् पागनेव शंभौ श्रविरात्प्रियसंगमो भवेन्मे न हि
किंचित्तपसामसाध्यमस्ति इत्यर्थं हृदि निश्चित्य यावत्सा तत्र तयागाद्दिनम् तन्मातानमिनिव्रजानेजवलायावली
स्मात् देवतपः कुरुष्वेयं कुरुते नो किं विटं तेषु पितृकं मिथ्या भवितव्यमेतदस्याः कारणं मनोशिलवरिमतश्च शृणु दे
वत्रभाभिधानामसिद्धाधिपकन्यकाततपोनिमहत्तत् सुभिमनतम त्त्मा सौक ऊर्वीणा शिवपुरेश्वरोत्तिष्ठत तत्रमया
ममसेवाहं पद्मावती गतादेवम् तत्र प्रेष्यतिरूपलक्ष्मसा कथमिन्दुपेनाम हमत् मूर्छितस्मसिराध्य स्वाबम
पितपः क्लेशपाराधिपतिर्देतोः कृतोऽस्मत्स्त्रिमेतो मा प्यरुषाभिसह कन्यका भूशापत् नदेवशपं भोजकेषाभिसिद्ध म
ताशापहर्त्ता श्रमनयापय तत्कौसत्याविधानेत समनेतदियं करोतु यत्कृते इति राज्ञाम्नयोक्तः सुकृतकालाक
र्ण्ये विटामज्ञात नत्योर्वरणावनतांगं धवर्षपतिर्ययौ निजां नगरीम् सा पद्मवपस्तदृष्टिं नगानगत्वा सिद्धेश्वर
कमलनादिनिद्युवितेनम् स्वमेहरेणगादिन गिरिजाश्रमे चपद्मावती नियमज्ञस्मपरावतस्ये इति भट
सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे पद्मावतीलम्बके चतुर्थस्तरंगः ॥ आदितः समष्टशीततुरंगानम् ॥
११८॥ एवं पद्मावती यावत्तत्राश्रमेस्थितात नपः तावत्तन्नगरे मुक्ताफलकेतुरवाप्यसः ब्रह्मशापव
शामत्रमात्रयावत्तरो भयात् विद्याधरेंद्रतनयः शारणो शिवमाश्रयैशिवम् तमर्चयंश्च तद्दर्भगदहारक्षणाव
भारतीम् माभैषीर्न हि तेगर्भवामक्लेशो भविष्यति माकृष्टेन हि ते दुःखिभाविनापि विरस्थिति। जनिष्य
मेराज्ञसुतो महाबलपराक्रमः तयाथवामनः क्रान्तमतग्रामसमवाप्स्यसि मदीयः किंकिराव्यश्चगाण
लेभविताऽऽत्मनः तत्सहायोरिपूञ्जित्वा कार्यं दिवाकमाम् कतोसि विवरेश्वरं पद्मावत्या ऽऽगुतः पुनः एवंशू

णाभि विंदुहृष्टिः पापफलागमम् अतीतमागाद्भवंतं तन्मेयोगतन्सनोयमः अगामूर्वेकथामेथैपाद्भवे
द्यांनगरे दिव्यि श्रावीहेवमभेनाम जिनदेवसभंश्रिया नत्र मेरुध्वजो नाम सार्वभौमो भवद्भूपः म
हायोदेवराजस्य देवास्य रामगर्भे यस्य लभोयश स्यामीत्रयशर्थी महात्मनः नैतांवद्धोनदागेत्र
भयंपापाग्रश्राकृतः कुदिलात्वेथवोः कोपेनाशायेयस्यवाभवत् सोवीकिर्णकेपारुषंभजनेव
वनेभ्वनः यथायुधिनकोशेनयोदीनागतिवल्लणम् रतिश्चयमैवयोस्त सूहयेनागनामयः तस्या
भूतामभेविवेभूपतेः सतनेथादि एकापुत्रोनपुत्रेसनावदेकोष्यजायत द्वितीयापिवयसवेदेवासर
महाहवात् जगमुः पातालमसराहनशोषाः पलाय्यये नेनिर्गमतनेत्महतास्मनोयोयतनाश्रमा
न विनाश्येवमकुलान्नृसपातालस्य मसहृचयः नवनात्मायमसन्त्यः पातालस्थोमहाशिरणः तेन
लीनेनसतेयेनिः मपत्वापिभूतले एतन्विमाकुलोजातनघाकसस्य हितमद्य्यः देवस्यानयथेमोवषेत्र
शुक्लादिनागमे शाकस्वासराभैमसर्वोस्यानेनदाहितनत् तद्धोनमयानिसराजामेरुध्वजः सदा
नरान्नरहितश्चाश्चीरतगीताकुलोपिमः सुमानितयोपिपाकेशानिः श्वसद्धालश्वपतिः तदस्यान्ताताय
दयोदेवराजोनुगादत्तम् राजेन्द्रानामस्यंयतेद्रःखितन्मावभूतव सुकायफलध्वजास्वस्तिवीधोजः।
नितामतः एकोगणावनाश्वद्वितीयोमलयध्वजः तयोर्थनामतेवियाः कामक्रोदयवाहनम् सु
केध्वजः प्रास्यभ्यत्साणिवमसाश्चतः महापापश्चपतासंवश्चतःपाष्पमन्दजेयः कृत्रिमविवशोहष्वी
पातालवमदानामरः तेनवनामवरावेतौ ममहाश्चोगहागामे गवणेकावनगिरिनथाकोवनपोतस्म

सं॰
क॰
६१०
610

स्त्वक्रान्नगरं तद्दृष्ट्वा प्रेषितः सोऽथ वज्रिणा प्रागान्मेरुध्वजः प्रीतोऽभ्यन्त्रेन गतं निजम् तेन तत्कुलकृतावधाः पाताल
तलं संप्रयाताः खेचरे भगनस्यापि प्राप्यानाम किलासुराः ततः शाक्यकृतस्यासौ राज्ञा पुत्रेच्छुराश्रमम् तपोऽथ
तस्य तस्यैव देवो हि स भवाहृतः तत्राभिगम्य तन्मुखं विष्णाकादेशनिवेशितम् भगवत्राहि सोपार्श्वं शीघ्राज्ञायाश्चेति
सोऽब्रवीत् मत्तत्स्यापि विशेषो हि सिद्धये सिद्धिं वा दिशात् व्रतमाराधनं शंभोः समाधेयं समहीभुजः स तेनाराध
यामास व्रतेनोर्वीपतिः शिवम् तुष्टः स विभुः स्वप्नेनमेवमादिदेश उत्तिष्ठ राजन्हास्यसि कुमारौ विलक्षि
तम् शेषामरविनाशाय यश्चौ हावद्यगामिनौ यतः स्त्रवाप्सु ध्येव यानत्कामन्नेत्यसः स भाषः पारणां कृत्वा
राज्ञा स्वचरमाषाय यो तच्चतस्य महादेवी राज्ञी मेरुध्वजस्य सा अल्पैर्दिनैः कतिपयैः प्रतिपेदे सलक्षणा त
स्याः स गर्भे स मुक्तापापवशेन नाम् वैयायर्थमिन्द्रं मुक्ताफलकेतनं किनम् स च तस्य तनुत्स
दुनिजेवं दृष्ट्वरेऽपरे विद्याधरभावाद मन्नानां तस्योवांपवरतिना सापि मेरुध्वजस्याग्रराज्ञो देवसभेऽपरे
राज्ञी सगर्भा संपयनं दधामास तं पतिम् यथाविधा वसा राज्ञो जज्ञे गर्भं भगलक्षा तथा तस्याव सा तस्मा
हस्तस्याः पतिरभूत्तपः प्रामे च समये च दं सामने साकं सत्रिभम् बालमेवोग्रमहस्संज्ञमारमिव पाव
नो बभूववोसवं कृत्तेन परवसुधातले यावत्स भवेत्तेष्वसौ देव ग्रहन हृष्टवो स्वयमागान्निश्चा
चरिस्य हवस्तनयोधवः हिम्नाविधपि तं मेरुध्वजं तं पृथिवीपतिम् तेन साकं समन्नितानाधाप्रणका
हितेन तम् मुक्ताफलध्वजे च केश्वे राजा कृतनेत्सवः ततो गते मन्नोतानि स्मिन्समये च तस्मरा यत्र राज्ञा हि
तीयतस्तयो राज्ञोस्तस्यामजायत नं च नाम्नाऽस्तत्पतिश्च कारमलयध्वजम् तथैव हृष्यायानेऽतने

नैवमुनिनामहं ततः संश्रुतकुः सोपिशापान्तमेविताः स्मनः तज्जेनास्य पितावास्य महाबुद्धिरिति निश्चयात्

ततस्तौ सिंहशाबावाभाववर्धेतां तपात्मजौ क्रमेणात्तेजसा सार्धं मे त्रिशुद्धेणानेनव गतेषष्ठ्यासमासेऽष्टवर्षे

पुत्रस्तनयोर्द्वयोः पत्नीपनयनं कृत्वा राजसत्वोस्तयोर्मुनिः शस्त्रेष्वस्त्रेषु विद्यास्वथ कलास्वथ महा

देवशुचसर्वेषु विनीयते स्मतेनतौ ततो युवानौ दृष्ट्वा तौ सर्वधात्रीस्त्रयोधितौ पुत्रौ मुनिर्निनायात्मानं सेतस्मै

कृष्णजोत्वयः सृष्यन्तेस्वाप्रमेगान्मिक्षत्वेसोब्रवीन्नतिम् प्रभौ स्त्रादत्तिणादानीं भगवन्नर्घ्यताममिति

एवंवदतिणाभीष्टां ममसत्वमामहीयते प्रकृष्यान्तर्हत्येयमस्पृश्यमेहनिश्चमसि इत्यविवोसमवदते

मनोहृत्सभूपतिः सृष्टानपवाड्नाशायाभगवदत्तिणा तथा तथावसवयज्ञं त्वं नदिग्नायास्तराश्रुते प

श्वाशयहृतवतकालेनतेपाप्मिसपुत्रकः पूर्वकालं हि दैत्यास्तेरुत्वादेवबलेन वः स्वमभ्युपनिपत्यासौ

पातालमगात्मम इदानीं विरुद्धतौ मे विघ्नेन वैवोगजौ नाम्नापामहेशुत्र स्तानास्यामि स्थोमगात्रिति न

सूतवासमतिस्तुहतलमगावनतापिपम् नहिनेयज्ञमे भावेयथाप्योगपुत्रकसमे यावदिनिशुक्तंगम

मेत्रयागमस्तारंभे प्रेषयामिववाहनेशिष्यमेतेहद्धृतनम् संजातकामृगाहमममहाबलमगाशाक्तिम्

मुक्ताफलध्वजस्यामभविनामे स्वावाहनम् इत्युक्त्वा मम मुनिः प्रायात्त्वाथ्राप्य समत्वम्भूपतिः प्राहिणोत्सेत्र

सभागात्तस्यात्रप्रदेशेववनात् प्रारब्धेनेतयज्ञे वामिलदेवर्षिसंसदि ब्रह्मपातालनिलयादानवाः तोभसा

पुत्रः तत्कुत्वासमुनिः शिष्यं शाहिणोत्तदृद्धृतनम् पावककल्पितपतोद्दरुपदेवसमभ्युदयम् तत्राभ

वतेदृष्टास्त्वामानिवदवक्षमः संजीवकारवनौ दिव्यो राजामेकृष्णजो गजौ प्राहराहतयोमुख्यसको

वनतिर्मिस्त्वयम् कनीयसेवशत्रावदंतोकांवनेशोस्वरम् हृष्ट्वा त्वगेंद्र्वनंसमुक्ताफलध्वजः प्राहतोहात्वदि
ग्धास्तोवेदिहंहत्वाभिनंदितः ततस्तेप्रगुरुवीरास्त्वयः खिन्नवगाहनाः दत्वाशिषोहिजन्मानैः पुत्रः प्रहितमेनिकाः
प्राज्ञानेवाप्समंतेषांसमनिःशीतमानसः प्रमेयाःसर्वप्रस्वर्णाभयात्मेतिर्विवेदतो नावप्रदानवृद्धलंविह
न्वयन्नमायया प्रम्भयावप्तनद्गुणमेरुध्वजवलेवदन् शावनंतमनोगुहंदेव्यानामाशुषेः सह देव्यास्तमा
उपानवस्या भनलस्याववाधिने ततःसपत्तिवहनोदैव्यामुक्ताफलध्वजः प्रथाप्यशस्त्रवर्षेणावकंतवम
मायव नेवृहत्वाविहगंस्पज्वलनमिवतेजसा तच्छेषाःप्राङ्वदेव्यालेवायगाप्राक्तिनाः गत्वाभयाप्र
पातालेसमैवैतोयस्मातिने तत्कालंदेव्याराज्ञायशाशंस्मलेभनेवनत् सतत्तुष्ट्वाड्वेवारेत्विधानसमवेमव
मुक्ताफलध्वजेसमयंमातृषामिभवात्तमी संप्रध्यमर्वपातालत्वानवानसरेश्वरः वार्यमाणोपिशाकैन्ये
तुमागान्नमाश्रमम् मुक्ताफलध्वजाद्याश्चतद्वैवावहितस्पृताः तमभ्यथावन्नस्वेछुवसफलतानवाधि
यम् ततःप्रहृत्तेभ्येषाउभयोस्वरमहाहवे विमानेगायगुहेस्वर्दैत्यमुखाःसुराः मुक्ताफलध्वजस्या
ग्रतस्तस्थौपृथिवेपुरः ददर्शालेख्यतेजंकुमसेवापाशुपतंमपेहन प्रतिप्रमाणाप्तबद्धिज्वालसत्तेवतेद्व
त्वम् पकोग्निमहवाहंवकल्याबानलसन्निभम् विद्धिमांशांकराद्देशाद्दायातंविजयायते इतिब्रुवाण
सोभ्यर्थराजपुत्रतद्ग्रहीत् नावग्रगागात्रस्येयस्वैवस्तुहृप्तिभिः मेरुध्वजवलंतास्यदृधःस्थितमवा
प्येन ततस्तदृहतिंतेविवशुधीमुक्ताफलध्वजः शावजालंदयोसधोगुरुवेवास्वैःसह पितृभ्रातृप्रुत
दृष्टानंतमभवरवाहनम् चलोकामातीहैमेवः पुत्रगान्नेममोवमः तस्मात्विर्णंक्कुतानांसस्यान्योगना

णीविषाणहीन् गण्डशैलान्गण्डाहिस्थैरर्दयन्मलयध्वजः ततो यन्ता दैत्येन्द्रः सप्तकोटिमवासृजत् मुक्ता
क्ताफलध्वजस्तस्त्रिशस्त्रस्य महेलया शरवृष्टिः सदैवारि स्तम्भोऽभ्येव दानवाः आग्नेयादीनि शुग
पत्रस्त्रिलक्ष्याणि विविशुः नाशितस्ताः ततो हेत्यादिस्यन्दनेनाप्तं पतन्तं ज्वलत् भीमान्सहस्रशस्तत्वाग्निविस्फुलो
नितत्यापशुः ततस्तैर्यावदीक्षितं ब्रह्मादेवाः प्लावितं तावन्मदाप्रायं तद्दृष्टा वीरो मुक्ताफलध्वजः
ववन्यनेषाम्नष्टं चवनदिककेवनत्वाणं शरजालमखण्डं दैवरत्नपञ्जरसन्निभं तेजोऽस्त्रं यमन्तस्तान्स्व
शक्नेनानिवदानवान् पिशाचाश्चास्त्रसहितः सज्जघानविनेशरैः निपेतुश्चकराः पाशशस्त्रीशालिशि
तामिव छिन्नानितेषांदेमानामवहन्ध्याप्तिनगाः साधुवादस्ततो देवपुष्पवर्षानुगैस्वरैः मोहना
स्त्रंदैतेनतेषांद्विषां मुक्ताफलध्वजः तेनसंमोहितां भूमौपतितांस्तान्सराजकं शक्रशस्त्राण्यस्त्रेणपा
शबद्धाश्चकारसः तत्पापेनाप्तसोवादीत्सितध्वजनृपं मुनिः तद्वध्यमात्मरं सैन्यं हतशेषमिदंखलु ॥
श्रीहरेन तत्तेनैवप्रवीतरध्वस्ततं दैत्येन्द्रस्सप्तकोटीयवल्हानीतास मेत्रिकः महासुरेन्द्रैश्चरोगेष्ट
कोमुखैश्चरात्तैस्तैः स्याम्णोदेवसभायासत्तद्धेन शैलगृहास्तरे इत्युक्तो मुनिनाहृदयस्थान्मलयध्वजोऽग्र
हीत् माभैष्टयनाम्नाभिवध्याः सभ्रातकस्मात् मुक्ताफलध्वजस्यासवतंधशासनेभुता इत्युक्ता
दानवास्तस्ताह एक्षनस्तिपेदिरे ततः सराज्ञानदैत्यराजं त्रैलोक्यमालिनं प्रज्ञाहिमिलैः सहितं

बृ॰
पद्मावती॰
कं॰
६१२
612

श्वेतशैलमनायपतन् ततश्चहाभ्यंतरेतेनैवस्थापयामासमंस्तुते भूरिस्मरवलोपेन प्रधानामात्यरत्नि
ते ततोनिहूमेसंग्रामेमृतःमुन्दारहाहिछु वैमानिकेषुयानेषुप्रहूमेजगतुत्सव मनत्रपुष्पौवक्रि
स्मराज्ञामेरुधजोजयी इहैवयत्तरलार्थमहूतिष्ठामिमंप्रति एवंप्रयानपानालमेनेःसेःसेनिकैः
सह प्राप्तैरेमविमानोच्चैःशोभास्मरवलेनव स्थास्थास्थापयितावववशोपानालवासिनः प्रधानाधि
ष्ठितांकृत्वास्वीकृत्येहागमिष्यन् यतकुलानयेनाश्रुदिव्यकामगवाहनः मुक्ताफलधजोवीरः
सचापिमलयधजः रमानत्वेविविधानुःससैन्योथ्यानतातुभौ सहस्रानवसैन्येनशरणेनाग्रयायिना
हत्वावरतिलःस्थानस्थानेषुपरिपंथिनः सुरानामत्रतोशेषजनस्याभयदिंडिमं विषुलश्रणोते
वैतांजनेसमरसानतो स्वीवक्रान्तःपुरणैनानारत्नमयैर्धुतां वभज्ञानेवनारस्यामसयोनैःसर्वका
मदैः दिव्यासवैर्भूतानेकरत्नसोपानवापिकैः नत्राडुमाहताकीनोवहहरणादीनवांगनाः ततकृत्या
वनरूषतमौर्यायाद्यादिनविग्रहाः प्रारेभेवनदानत्रभर्नेभेदस्परामलो नपःस्वयंप्रभानामभार्यात्रै
लोक्यमालिनः मस्याःसनेवत्रैलोक्यप्रभात्रिभुवनप्रभे प्रारेभेनेनपत्तहत्नुमार्योग्रयोस्मयिनः सो
वराजसुतोनत्रपानालेसकलंजनं तत्प्रशमनहसंख्यसमाम्यविविधैःश्रियैः स्थापयितावसंग्रा
मसिंहासीनथिकारिणः ततोधनाश्रमपदंरयिनःपार्श्वस्पयतः यावत्तत्रमनेयंतःसमस्मात्रिमुपाय

यौ गन्तुं सार्धं भीरैर्देवाः स्वपि स्म्यां हृष्यत्यलप्या ततो मेरुध्वजः शक्रं परिमृज्य जितवान् आगमन्तोम
त्पुरं देवनुज्ञोसि वेत्मयि ततु तानान्त्रिपायागान्मनिसामंत्र्यवासवः राज्ञानेन सपुत्रेण सहदेवस
भयुरं तत्र सोपावरं मेरुराज्ञोलोकहृदयेश्वरः तपोशक्रं यथादित्वसत्वं विस्मरति स्म सः ततः श्रीमः
सशक्रोपि निसपुत्रं महीपतिं दिव्यान्सवाहनान्द्ग्दं निनायस्वंत्रिविष्टपं तत्र नारदरंभादिसंगीतस्व
त्वसन्दरे सनाथसंत्रिविमेरुध्वजं समलयध्वजं मुक्ताफलध्वजं चेन्द्रः पारिजातमयीः स्रजः दत्वास
ह्यमुक्ताः सेनान्यशाहिरण्याङ्गहे तेवागत्याश्च भूलोके पाताले वगतागते उर्वीणाश्रविश्रिरेराज्ञ्यन्
देवलोकयोर्द्वयोः ततो मेरुध्वजोमुक्ताफलसुवासवः विजितः शत्रवः पुत्रपुत्रवानेभ्यानरौत्तवाम्
स्वाधीनाराजकन्यास्य मया माख्युगवेषितः वर्तते शमकालस्त्रिकियतारायसंग्रहः इति पित्रोदितो
वादीत्सोथमुक्ताफलध्वजः नमेपरिणयेनात्मतिर्वृष्यप्रवर्तते श्रूहतपस्त्विरिष्यामि समग्रत्यापितुह
र एषवत्सलउक्तनो विवाहंमलयध्वजः एनद्भुत्वैवमलयध्वजस्तंसोनुजोब्रवीत् विवाहोममयु
क्तः किंमायेत्वय्यपरिग्रहे राज्यवान्त्विराजस्य नवमार्गानुगानुगोत्स्वहे इत्युक्तेनमलयध्वजेनोवाव
पिराज्यस्य नवमार्गानुगोत्वहं इत्युक्तेतेनमलयध्वजेनोवावभूपतिः मेरुध्वजस्तनतनयंज्येष्ठमु
क्ताफलध्वजं पुत्रकमेवास्मतानावदन्तजेन्वनवादितं तंतनपुत्रकंवदस्येनत्ववएवाद्र्योवने कोनाम
कालतपसंभोगकालोत्वहंतव तवकालोविनः पुत्रमस्वतामेषदुग्रहः इति तेनोच्यमानोपिरा

बृ॰ क॰
पद्मावती॰
६१३
613

तास्मेष्टः स्वनोत्तमः तां गीर्वक्रेयदासं प्रस्तवाहं निश्चयेनमः नदामनृपनिलसीनेषोकालं पतीतिलं प्र
ज्ञानेरेवपातालेभार्यांत्रैलोक्यमालिनः स्वयंप्रभा स्ववनस्लानपःस्येनस्वकन्यके ज्ञावयोरस्वसमाष्ठवे
याःसयनःपिता राज्यंप्राश्वसहनःकस्मादकुनगुल्पयोः प्रहृतवर्षमेनस्वनपस्योर्ननोहरः प्रसी
दतिननानोयस्युच्चेनयापिवच्चनान नयावदावयोर्नस्याद्दिपोःपरिभवोण्वा निर्लज्जामिमांतावदन
लेज्ज्ञहुवलने दस्त्वकाड्दिहिनृप्यासाजगादैवस्वयंप्रभा पुत्रौपतीत्पनानावद्दयोहलिनःपुनः नपः।
श्चिनाहिमांस्वमेजानेदेवाब्रवीद्भिवः वत्सेकृपाथनिरास्पुनःप्राप्यनिनेपतिः मुक्ताफलधजस्वेषनथे
षमलयधजः इतिश्रोत्वभनोरैराजपुत्रोभविष्यनः मात्रुषाविनिमावैनोविद्यासीरेनयोयंनः पको
विपायरवरोहिनीयोमामकोगणः इमाविष्टस्वरेणहंप्रवुद्धाराजनीतये हस्पशाधैवेनयावसाः६:के
सोमहामया नस्माद्दावेदयाम्येनमंप्रपुत्रमित्रःप्रभोः नेदिक्षपायनिस्वेवपुष्पडहाहसिद्वये पव
माष्वाखरातीकन्यकेस्वयंप्रभा उवावेस्यमतीनामहहामंनःपुरस्थिपे प्राथ्यपुत्रमनिकरंस्वेन
पोलगहाव्रज निपन्नपादयोलवविसापयगिरामम निर्मिनासिमहाराजयात्रास्येनेवदाहणा व
हियागाग्निनाघापिनदहेज्वलनापिया श्रान्मानुनमयामस्कःपुनस्तहर्षेनाशया इस्तुकामामके
शावेस्वमादेशानिवेदयः ननःकमाविवाहार्थंपष्ठिलयस्ववत्सेन नस्वयागम्यमेवाद्यविधामहंन
चाविधं इस्वकेस्यमतीनांमापैषयन्मापिनिगेना पानालास्यापमक्वेलगहाहारस्वारलिन रलिना

भूर्ध्येनत्यक्तां नः प्रविष्टा लोकात् संप्रतं त्रैलोक्यमालिनं तावत् तस्य कर्णग्राहपादयोः मत्स्यसूत्राणा लानस्य सुप्रणाले
त्तसैः शशांशसमा कृत्वा स्वभार्यास्मेदेशान नोराज्ञा जगाद सः यत्नो कोराज्यलाभो नः शौर्येणास्त्वन यैव
सः मेरुध्वजस्यास्य जयोः कस्मात् हानेन कथा हृदि हृद्वाहे विपर्यये तनन्तर यातिज्ञा तस्मै शत्रुभ्यां मातु
षाभ्यां च संपन्नः सन्नुपायं इत्युक्तेन्मम तीरां तात्प्रेषितानेन मामनः एतस्य संप्रभा येन स्वमत्ये तद्हु
वोभ्ययातन् कृत्वा नन्तन्तस्ते त्रैलोक्यप्रभा त्रिभुवनप्रभे दैत्येन्द्रकन्ये जननीभूत्वनु तस्तोलयप्रभा प्रावयोर्या
वनभयादाग्निरेवाशु नागतिः नरस्यास्य चतुर्दशाब्दान्तस्य वेश्याविदधे कृतनिश्चययोरेवं तयोः साध्यक
तोक्षदा निश्चयं मरणायैव तन्मातास परिछदा प्रभायोश्चतुर्दश्यां ताः पापरिपुनामनि तीर्थे सर्वाश्रिता
स्वकारविंना हाटकेश्वरं तावन्मेरुध्वजो राजा तत्रैव तस्यां स पुत्रकः सभार्यस्नाय योनाथ हाटकेश्वरम
र्चितुं स पापरिपुतीर्थे तन्मानार्थं सानुजो व्रजन् हृष्टात् दर्शन नत्रैव ते न नव धूमस्तु जनन धूमोद्गमः कुतो
वेतिपृष्ट्वैवं तेच भूपतिम् उक्तः संग्रामसिंहाद्याः पातालाधिकृतानिजाः त्रैलोक्यमालिनो भार्यामहारा
जस्वयंप्रभा दुहितृभ्यां कुमारीभ्यां महाव्रततपस्विनी नूनं नाशुग्निकार्यादि किंचिदस्यापकुर्वते यदि
वा लिनपाखिन्नाः कुर्वन्त्यग्निप्रवेशनं तच्छ्रुत्वा सह पुत्राभ्यां पत्न्या ते स्वाधिकारिभिः इत्युक्तः स राजा तत्रागा
त्रिविधाम्नपरिच्छदः ददर्श चात्र प्रध्वज्वालिष्वितनलैटे सकमके समान् केपूजयस्तोत्रसमसिं दविनानलं
मुवे स्नावणस्य सन्देहो हृतिः संदेदिवसर्वतः चंद्रबिंबशतानीव रचयन्मोरसमानने तासहारात्सुहृत्राभ्यां

वृ.क.
पद्मावती.
८२४
614

कामस्येवाभिषेचनं उच्चकाञ्चनकुम्भाभ्यां कुचाभ्यां त्रिजगज्जये बिभ्राणां जघनाभोगं विपुलं बद्धमे-
खलम् नक्षत्रमालाकमिव स्मरद्विपशिरःस्थलम् वहन्त्या केशपाशोच्चपक्षगाविव निर्मितौ या-
तालावण्यसर्वस्वनिधानं रतिमन्मथयोः दृष्ट्वैनां चिन्तयामास स राजा जातविस्मयः अहो विश्वसृजः
सशिल्पसमग्रत्वनवाद्भुता नेदृङ्नया नैरंभापि नोर्वशी न तिलोत्तमा रूपे भजन्ति नुस्त्वमस्तुराधिपा
कन्ययोः रतिर्विनयनस्पर्शात्तासाद्स्यकस्यका सेश्चर्वेपि नात्रैलोक्यप्रभावह्निक्षिजित्तपत् उ-
क्तः स महादेशो यतः प्रभृति सोख्यया ततः प्रभृति वद्वेव भर्तेतुष्टिर्येनोमया तस्मिन्गुणनिधौ रा-
जपुत्रे मुक्ताफलध्वजे तस्य एव पतिर्भूयाद्भगवन्मेऽन्यजन्मनि इह जन्मनि नातेन संयस्यन मानि
मा दिव्यतापस्मया तस्मै दातुं नाङ्गीकृतास्मि यत् तच्छ्रुत्वा तावदेवात्र सापि त्रिभुवनप्रभा व-
भेहृतापान्मलयध्वजे जन्मान्तरे पतिम् ततो मलयध्वजो राजा स्तनत्रिवर्णहर्षुलः तत्रार्योवमहादे-
वी परस्परमवोचताम् प्राप्तुयात्ताविमे भार्ये यपस्मत्तनयाविमौ तदेताभ्यामवाप्ताभ्यां लोकद्वय
जयात्फलम् तथाव्दस्मिन्तनलेनात्मानं तेलिपतःत्वणम् नावत्किलोपगृहे मेवार यामः समात्
के एवं देव्या महालोच्य राजावोचत्पुपस्थिताः माकार्षीः साहसं देव विशमत्विश्राम्यहेहिवः इत्ये-
तद्वोत्र पीयूषवर्षी भेदनूपनेवेवः दृष्ट्वायन्ततः सकलाः प्रीणेनरसुरागताः पप्रच्छापि वयस्यं मा-
याश्रावनललितानाः लोकद्वयस्थेरणेहृदृष्टाः स्मोयपुनस्त्वया तद्दृष्टोनाचडः बोतोभवस्येवाविरेणतः

किंपुनः स्वर्गिणां देवदेवानां नर्षिनेवरे नदग्रहीनां पाद्याधिकानसमनपरिवारः भवंतोद्द्विनगतस्याग्रपवास्मा।
कुस्माश्रमः इतिसंवंधमाश्रुकवतोमहादसदपः गामानरभ्यां वैपतभ्यां पापां वैद्योपतामिति ततःस्वंपश्रमा
गाहीनदेत्तम्भ्यां बबधतः देवोहापपिताभैव्यांरित्रव्याभिवयागहता मेरुधनो नगाह्यपहंर्वमानविदं मया।
दृष्टंतमरणोत्याम्नानिवर्तंधामिलोधता शपिदद्वतिसमैकामित्वश्वेरमर्वकामदे ततोऽहमेवतास्यानिवपा।
वःकृशलेभवेत् इत्युक्तवंतदानानेसानमगादस्वयंप्रभा देवादेशान्निहतासहादीरन्यागानिश्रुपान् करास्य
नश्रमोव्रताकथेनःस्वर्गेह्यपिति: तदीदृशंवपंतावलिसामोदेवसप्रति यावद्देवःस्वयंदत्तवरंतःपालपि
घाति श्रंवविश्वातिराज्ञंवतन्यमेवनादेह्यपा समसम्प्रतिवंधवसकारिष्यतिनाहरं शेतदस्याबंधवार
सहपातालस्वर्गवासिभिः पातालेभ्योस्मदीयानिरन्यानिस्त्रीकृरुधव एवमुक्तवतीतांसरानामेरुधमोब्रवी
त् चितास्यामयमदेवेतत्समितंबस्वववक्तव धर्मकामसदपःस्थानाहाहकेपामरञ्जपेत् देवदान
वतेलेवतयोरेवंसहृष्यो: तन्वपोतदेकाग्रगतविवेवमभवत: श्रयसरमानतलतिलपैनिखिलेर्म
लोकामालिनोमुकिं शाणिवतयाम्मानोरामामेरुधनःस्वकलो छवै:स्ववधः:स्वदे:स्वगपद्मा।
नगमहाहसहाहम्पता लिर्गताम्बलोकान्समाहगगनेननगरं तथास्माद्गामलयधमस्थाकलोपसीदान
वरानघी पापवनिहोपितमौदिताहाः सरजरानीरजनोलिताव सपैधतलापत्नतामेपरिविविन
षुभ्राफलधमोसरपतेः सतोटहतिवहमावापवा मनोहमनसामोपसर्वविकारहोन्नापमोप

स॰
पद्मावती
९०२५
615

ग्मियतवयोमनेर्नाललवतमेवैतत्सामेरुध्वजस्तामवेत्य यतं निखिलद्दारक्रियं प्रकरवशं मलयध्वजेव केन्वा
ग्रहोनविघ्नलंवमहासंतमासीद्रुपायचटनाक्रान्तविनिहाति : इति श्रीमहाकविसोमदेवविरचिते कथासरित्सा
गरे पद्मावतीलम्बके पंचमस्तरंगः आदितो ऽष्टादशोत्तरशततमः ११८ ततो मेरुध्वजो राजा तातन्यासम
लयध्वजे पद्मपन्स्मारजनराज्ञोतं देवी स्वामेवमब्रवीत पातालस्थैस्त्रैलोक्यमालिनस्थितेनवेत।
माथैमलयध्वयोः स्यातां तन्मायाकिंकृतेमवेत तयोकनिष्ठं च विनाशं गौमेमलयध्वज : तनानि
गृहकामाग्निः श्रुद्धपाकेनपच्यते तदद्यैवमपायापि मोक्षस्त्रैलोक्यमालिन : इतिस्फुतेऽपित
स्मैसर्वरत्नविशीर्यते वंध्युक्तो ऽव्रवीद्देवं नावसरत्वाभिमानतः इत्राभ्यां मानुषाभ्यांमम
ह्यान्नदिकरिष्यति तदेतमर्थं स्मानेनद्वामस्तसाधनावरं इत्यालोच्य स पंदेवा समयतो हारः।
स्ताहिपेत धेनद्वैलगुहांगवाशेनामहवनेतनम त्रैलोक्यमालिनं वीहि देवि दूतेषतास्थितम
दैत्यपोगादिद्वाक्रुशायपंदैत्यपतेविं तदिदानीममवचः सङ्गाक्रैपोपामंतय दैत्यिहषुन्रयाति
मौसुतस्तताभ्यां स्वकन्यके इतो मुक्ताः स्वरानेव विदितग्रन्थयः क्रुरु इत्यक्ताशोषितो राजाग
वातत्रशद्वातरे दैत्यैद्वायावगेनक्षेत्रनारानवचः सतत मनुषाभ्यामहंकमे नदाम्यामीतितेन
व श्ववन्नासतषेवैस्तनयाशनेतदम्यपात श्योपायंविवित्वानेतास्मिन्मेरुध्वजेन्दपे दिवसेश्वयणा

तेषु विलासनतनूदंतया । पतनालान्वेषतः भूयः सा स्वयंप्रभया तया । आगाद्धिमवतीनद्रह्नतो संदेशहारिणी । सा
चागत्य प्रतीहारीमुखेनावेदितात्मिका । प्रविवेश महादेव्यान्तिकं तं तन्महालादरा । प्रणिपत्याचचोत्ता
वदेविदिवीस्वयंप्रभा । विज्ञापयति किं वक्तुं हि स्वतंवचनं निजं । अम्बायः कुलशैलाग्रमवतिष्ठलपेप्या
भावानस्यात्नवचनं नतदाप्यनन्यथा भवेत् । ग्राद्यागुप्तेनात्मन्यासिनाकन्यकापिणी । तस्यवहोग्रहित
मेकपदे द्यागुपायं । तैविलेनोपकारायगुप्ताभिषिक्तमवते । तस्मिन्स्थिते स नाहनाल्कयोः दुःश्रवणक्रिया ।
सकन्यापित्यनेन्यागतानन्यासा स्वयंप्रभा । तेन नन्यान्स्वभाषाणि निंद्येवः सन्यपालनं । मनकुहूष्ठनया
देविसमयप्रत्ययादिना । यथा रागाश्रद्धेचेतं प्रभेनः सर्वत्रिकोच्चे । स्वयंप्रभा विहसेव गरहाणे देविषु
सुतो । हि देवेस्सैलेभिंरत्तैः खेचरव्याहितायिभिः । एवमुक्तवती मिद्रमतीरात्रेनगाददसाद्रःखिना ।
याकुपत्तद्यामवैतद् स्वयता मिति । अप्सहीनेत्येनात्मिन्स्नाकमप्तुतिभेवेन् । सदैतेनलिनेदः
वेशांतेमन्यामहेवयं । इतीरुमव्यारात्तोसातपायन्नेवोधिका । आश्वामहेतो त्वगान्तदूव्याभरणार
सपहोत । इदेवनावालिस्यागैरामायावयुपेष्यति । इत्यकालोत्तवतेवेरात्तो स्थापयतिस्म सः । तावत्क्षताना
वयागाद्रस्यायेत्रमतीवसा । राहीनिवेदितामूपंप्राणनाममतदाहता । स्वयंप्रभावतीशैवहतारम्बोसम
विंपेन । विच्चरत्नेनगतोनगद्दूतसमेत्पायसा । स्वस्त्वमनत्नपालोतदुग्दहोष्यामीतिवादिनम् । २

त्र.
पद्मावती
९.२९
616

पमिंर्मतौसातमेवंश्रीपंखानितिपत् देवेनशतिषमेवेत्ममंपालितमेवनत् शुक्मिन्नुमहोत्रस्याक
मस्थामः सततो भवेत् यवेतयोकेसापूरुर्मिम्लकैवाम्पणभूपते : बुधरत्नेनशहापशलोमूर्भिवद्वंप
सा ततः स्वयंप्रभावाक्यपपात्रातैतनिवेशितं तपाशशाप्तलाशतेतस्यापिद्रमतौश्च नः ततोशात्रातयौवोका
गरोलुमतौत्वपः इदेवापश्रतौतस्वश्रुतवर्यत्तौमर्हेतव इत्यकालोनिशांनोनाप्राननाहृपमेविणः सता
मिंद्रमतौमेवंशशामेरूधजोग्रवीत पभिर्मेविभिःस्नाकमार्यैत्रैलोक्यमालिने श्रावेपगत्रापातालाहातप
सरोत्सवतः स्वयंप्रभाश्राप्तवीसस्राव्योन्यातालवासिनः हाटकेश्वरमंवधिशुद्दितंकोशगारिव स्र
स्महेशेवर्तितस्रोतिसंत्रैलोक्यमालिना सम्भूतिवंपुत्राभावंतागेभ्यासमवातिभिः शुद्धार्थेमलवर
णोस्त्हप्रस्तमविमानिधौ स्वयंप्रभाप्रापण्यैरंतरस्यामवेततः पातालवासिनाप्रतततहतम्ब
भवोखिलाः श्रुपत्यानिवसवैपिस्यापयंतसमानकाः मनाककाम्रलिलिलंऊर्वेतविखिलाग्र
पि हाटकेश्वरसंबीगवारिकोशंपिवंतव ततोमोस्याम्यहंकारागरत्रैलोक्यमालिनं इत्युक्तोद्रमतौ
णनास्मामान्योविमसतेमः स्नागंताम्मविसहिताश्रीच्यत्रैलोक्यमालिने तक्षाद्देतातयौवेंद्र।
ततोपातालस्नाविशत स्वयंप्रभारोशतौपकोशवारिवमाततः शमोर्कतरंमेस्नायस्वींनूसर्वमकायपेत विरि
नशमयंतेवश्रमोवसप्तरिक्तद् त्रैलोक्यमालिनंमेरूध्रमाकायारहातपः श्रामोपवसहंसमाकमेमात्यसपरिस्रुदम्

स्त्रीकृतामम्बरस्यान्तेवृः सुराज्ञैवविसर्जितम् सोपित्रैलोक्यमालीसंयुतोरम्यरसातलम् प्राप्त-
तस्तेनतेदासैः संहितोभस्मवांधवैः मेरुध्वजस्सुपातालसमवैरर्थ्यसंचयैः ईश्वीवीश्वयाम-
समावह्रिवनवंबाङ्गभिः अथ त्रैलोक्यमालीसमसंज्ञानिजभार्यया कन्यारत्नहृदयैरिन्नसत्व-
न्नस्नाभ्यांसुवेषमानि नृपमेरुध्वजेनेनंतानिसंज्ञसबांधवम् स्वतोपिकारोदैसैदुःपातालान्व-
यमाद्ययौ आगत्यतेचराज्ञानेकृतानिष्यसुवाचसः युष्माभिमीत्यनिर्दिष्टस्मातनुहृदयसात-
लम् पर्यैचर्याधरेत्र्युस्माखिदानीमेवरदपपताम् कन्यारत्नमदीयेवरहेतोस्तनयोः कृते दु-
स्तुकेस्वराज्ञेनेनमेरुध्वजोप्यसः तथैवानापयामासभार्ययाववृथोचतौ तेभ्योस्तरैदुवाकं-
तकन्यादानेवृसोब्रवीत् ततोजगारतेज्येष्ठः पुत्रोमुक्ताफलध्वजः विवाहेनकोविष्येष्वृमनेमसि-
नपाकराः उक्तेमयाप्राकृतेनस्थमेनस्माभेपुत्रायतः मयिप्रयानेभवनेकोन्नमरायध्वजः वि-
मापातालकन्यांनासैववास्याद्विनिर्दितिः तस्थुनामकनीयांस्तमवाधीनमयिस्थितैः अथपुत्रस्य
मधर्मस्थवकरोस्यावाहभीरणाम् ततोमेरुध्वजेनोज्ञिप्रयत्नाद्धौधयमपि मुक्ताफलध्वजोमेस्तुनव
विवाहक्रियायदा तदात्रैलोक्यमालीतविवनमामेज्यमपतिम् यथोमुखेनपातालसमागामय-
स्यागतम् तत्रहृत्तांनमावेयपुत्रभार्याचसोमध्यान् मकोरैकपुत्रोमाकेकोहमः पपपनोविधि:

सु. क.
पद्मावती.
८.२७
617

मानुषो नागपरस्त्रीनैकभेदप्रार्थितानापि इदं यत्प्रार्थितेनाप्यं दत्तं ते वाङ्गीकृतेऽमया तद्भूतानीतो जगर
तः कोऽन्यो नाम कन्यां विप्रः चेतस्येतत्स्थिते किं हि पणा भवेत्स्वाहृतोऽन्यथा इत्यादिदेशोऽवदन्तो ते ब्रह्मान
नवकन्तः कर्मप्रतस्येवेलोकाप्रभावित्रिभुवनप्रभे द्वारपाहे निराहारो स्थित्वनयोरावयोर्यदि देवो
विवाहसंपत्तिप्रसादं न करिष्यति ततस्तत्कार्यं मातापित्रोरिहैवाग्निप्रवेशनम् ततस्तयोर्निकारार्थं
ह्यस्यैवापारीरकम् एवं निश्चयं कृत्वा सत्पुत्रस्य स्थितस्यैव निराहारो जपध्यानपरे देवे हरकन
के तद्बुध्वा च तयोर्मातापितावदितिस्ततः तस्यैवायुर्निराहारवासे उद्विग्नवन्मूलो ततः
स्वयं प्रभाप्रतोनन्माले उपनीतवतः मेरुपंजमहावाक्यवृकेन स्वाहिलोहूतम् तयागता नदाख्यो
तेस्तस्यामिग्रहसंकटम् रासेनस्येविवेदाय्यराजमेरुपर्वतोपितत् ततलक्ष्मेहस्तो धारो जहूतसत्र
इपती प्राहाग्रेतौ चन्नमुखोपितभङ्गतरोपितो एवं लोकहृदयराजगृहयोस्संकटम्पद्या ः म
काफलपद्योतस्य ध्यानवोपरां प्राणिवम् षट्ठावधवगातवाजपश्चात्प्रातः प्रबुध्यरः इदं संयतः
केमिचेमहाअद्रिसभापत स्वविस्मेपजातेहमारफेवाहनेनिजे तपोदनमतिपशेकामरूपे
सनेगतो विमानतामुपगतेनिर्वेगात्मरूपास्थगाम् गौरीप्रणायनेदिव्यमतिहृष्टमितोगतः
तत्रापप्रमहेकोविदिव्यकन्यातपः क्रूराम् नाम्नाहिरण्यवतीं मायावजलाटामनुरूपोहमत

एकस्याः कस्यचित्कार्योपायशालायामेव समित्यागतः इहैवावहिनीयां तेसंप्राप्राप्यपयपतिशीति नराकम्बववस्तस्यतः
कन्या रूपस्पृष्टे स्तनस्तपवमस्तमायज्ञोऽस्मिन्निषण्णास्तेय नत्वा तत्रैव गच्छामि प्राप्नुतोदिव्यकन्यकाम् प्राप्याहं
वैतत्तांतत्र प्रवेष्टास्मि इत्युक्त्वा स गतानाम् तांतश्यायन्नोऽहिमाद्रेस्यकन्याममैनामम स्यनेनस्वमहत्पायामसत्कोऽिक्रिय
तेविधिः जानेवनगयातस्त्वनिश्चिंतेम्बुमसस्तिमे इत्युक्तात्तत्रसस्मारस्वनिदतेस्ववाहनम् ततस्तत्राविमा
तेन प्राप्ते समामसमेवसः ततः कस्यकस्यान्तेप्रापकहिमरूपकृतम् मुक्ताफलध्वजः प्राप्यान्हिमवगौरीशि
खामतत् प्राप्तनस्त्रयथामस्वमहेन्द्रपपयेनरूपेसः ततः प्रवृत्तेतत्रसमिद्धेरकथामानि नीथ्यैस्ता
गाधिकैकतेसखेकपरिचारकः मावत्रैकाप्यविस्तागतेविस्तायतानिमित्ता गत्वामेरुध्वजोभाज्या
जातिसह्निस्तदा उपकाणहकमोड्डः वेद्दोभस्वपुरगोरथो तथ्यातदैवपानालपेननमर्वमङ्गध्यत ततः
स्त्रैलोक्यमालीमस्थहीतात्रेसुकन्यके सोपवासामभार्यादिस्तवैवागात्रपोतिके वत्सरणागतः सो
यत्रनेकाप्यविंतर्हृदयम् नत्सनीरूपामहीताबहिरेकेदिनेवयम् प्रातर्यंत्रमतत्रैवयास्यामोनागतो
यदि ततोयद्भवनीत्येवं समैस्येनिश्चयेषरः प्रयातेरेमे यवनेतस्मिन्नोर्योक्षमेस्थितो प्राप्यप्या
वमीतस्मिन्निवासिनः सखीः सखैःस्वसोपूर्ववमांसिद्धेस्वरगताउमाम् गतापरोब्रवीत्को
पिदेवागतात्हिमितेनः उत्तासमामसमासस्नोभद्रातेपुत्रसंगमः इत्येवोक्तागतेस्मिन्नेगतेतिद्रात्रि
शेऽपि ततेनतयगच्छाम इत्युक्तासाजगाममतत् मेरुपार्श्वेस्थितेपरमावतीगौरीशाकेतनम्

दे॰ क॰
पद्मावती
६१८
618

ततोऽविद्याधरकेसर्वानेहरान्मुक्ताफलध्वजम् दृष्ट्वासविस्मयापन्नस्तस्मात्स्वैरेवमब्रवीत् सर्पेणेमिमिय
स्यायंपुत्रमाय्यणतिकेरणः ग्रास्त्वर्यकिमएवस्यान्नास्य---स्यानुषोद्ध्यय तच्छ्रुत्वानेवटद्दृत्वानस्य
(ख्रेस्तामेवमब्रवीत् तकीवलेसमटप्णोदेष्वयंप्रेयमस्तव यावदेतद्दृयस्थोयमक्तोनसुदृदःकि
त तस्मसेयतकस्यापिपणएमाहरणमस्मात तत्वयावीर्णितेदेविययास्वसदर्शनम् तथाज्ञानी
मेहूषतेषणपास्तानुषतोगतो नाविवैमाषहानीनावीस्वरेणस्वयक्तिजः मानुषागमनेदेवभ्रमाव
स्पोऽकतोमता एवंसत्वेभिरुक्तासापद्मावत्यविंतेश्वरः तस्मादेवांतिकेऽच्युतः ततिसाशिवमस्त
का नावन्त्रानार्चितेदेवे ततमुक्ताफलध्वजः आगतःसर्वतोवीरमहाब्रह्मवाचनम् ततेदेवा
यततेचिवृमिदंस्वप्रेयदेवतनम् लिंगंनाहएगोवीयामर्तिरत्नमयंमया नानेवचैनापणणामिसस्मर
श्चानिहाधुना प्रदेपणानित्रयस्त्रद्रगस्कुरत्नप्रभदुमान् तत्कालदिद्योदितोनकल्पोपणणामितेहृ
नाम् शुणनयातयावैरदेहतना मितिविहितम इत्युक्तेतमपत्यास्तामस्तुःपद्मावतीरदः स्पृष्टुदृत
मिरस्वमेस्वपावामपमागतः वरदीतेनैवविकाम्यकंप्राणान्समीरदते ततिरछस्यितापवपश्यामो।(
देवतिस्वपं इतिस्कुनाष्टनाघवस्यितास्वेतःप्रविण्मःमुक्ताफलध्वजोदेवमर्चयित्वाविवितिर्पयो विश्वताया
वक्रुरुतेमांकितास्त्रिःप्रदद्दिणं नाव्रतस्वरतलावास्तमातिसमत्रदतार्चितं दर्शनस्पर्शंमातिनैतोयावदमोयमादृतः

तावन्मयावली इति गोचरं सा पप्रच्छ ततो: मुक्ताफलध्वजः सर्वजनमहतं स्मरं शुभः तां दृष्ट्वैव सा हस्तवयस्य हर्षनि-
मेरः इत्यामे यमिहस्वप्ने देवी पद्मावती मया दिव्याप्राप्तां चतरि सा मा शुभं भावयाम्यहं इत्युक्तो येन सा स्वस्थामवो
चदेवि साधुना कापि यासी रहं मुक्ताफलकेतु सुतेप्रियः इत्युक्तस्य पापेन मानुषीभूय संस्थिता जातिस्मया
घेस्तकाला मे कुरा सेष मनस्कः साहस्त्रानाति रोभूपतश्यासीत्साक्षालोचना सोपि राजसुतः यस्य संस्था
मोद्वारयतज्जवि ततः सहेङः स्वमाकाशात् हृयस्तेजसा रमः यस्यस्मतयः लोकोदेवि पद्मावति त्वया य
गुभूतः कार्यप्रामं तमेतं नाभिभाषसे यहं संयुतकः सोपि वयस्सा रचितस्ते तथास्य सर्वस्य सम्भस्य किंमे-
नालपसि प्रियं इत्युक्तास ममाप्यवासत मन्वा चनृपात्मजमम तथा उवाच गोपगता दैम्या यान स्वस्ता तावया
इत्युक्ता न स्वप्नापत्यस्तवा गतमिदं फलम् तच्छ्रुत्वा सा मलीना हृष्ट्वा पद्मावती तदा श्रुत्वा तां मृगाङ्कदत्तस्
न किलाप्यप्रवर्तते ततः सा बोधिता स्मृत्वा सर्वसंवारि दृश्यते किं न स्मरसि यत्तेन च पापकाले प्रियेत्तान्ते
मानुष्ये मे मनो मम त्रमाता पद्मावती विना इत्यर्थितो वरः सर्वं मनेत्तस्माद्दत्तेपाय नाल तस्य भावं दर्शयन् मम
होप्वनरस्मले क्षले तदाजपुत्री सा संजते संपन्ना पाञ्जला मुक्ताफलध्वजः सोपि इत्युक्त न प्रियस्ततः वक्र-
मद्याप्रिये पद्मावति किं मे न तदीदृतमे वियापयत्ते यत्प्रामः प्राणो मे त्वं वने मया त्वदर्थमिह वायाहं समस्तं प्राप्स्या-
म्यसंप्राप्तं इत्याश्लिष्टं दत्तसस्य क्रान्ता पद्मावती सखीः प्राह सर्वा तां समवादीन्यभिस्ता नानि पद्यपि तथापि पा
रपयेत्ताः क्रान्ता मे तानि जातचित् प्राप्यं भवेद्युक्तिमेन चैतो भवेतिनिश्चयम् तत्रान्तमस्य पाञ्चो सिवदः

कृ.क
पद्माव
ती
६१९
619

श्रोतुंभ्रमाम्यहम् तद्दोषायतनंयावत्स्ववर्णाकालस्थितयेमे इत्युक्त्वासासखीकासायपद्मावत्यंबिकाश्रमम् तज्जगा
मार्यंविमानदेवीमेवंव्यजिज्ञपत् समिद्धेश्वरदृष्टिश्चैत्यमस्मंशर्यप्रियोमम ततस्त्वाञ्जलयेनसाशीघ्रमेतेनसंगा
मः इतिपद्मावतीयावत्साकोन्तात्तत्रतिष्ठति मुक्ताफलध्वजस्तावत्सोपिसिद्धेश्वरस्थितः पूर्वसंश्रुतकोमि
त्रमहाबुद्धिमुवाचतम् ज्ञानेसाख्यपदंयातान्तद्दोषायतनंसखे तदेहियाममत्रैवत्वत्कारस्यमनोगतो नः
सिविमानेसोप्यागादंबिकाश्रममेवतम् हृतांह्यावतींतेनविमानेननभस्तलात् सादृष्ट्वापद्मावतीमद्भुः
दैविपश्येरमक्तम् सःहृष्टाप्येषदिव्येनविमानेनागताकिल मानुषस्यापिदिव्योस्यप्रभावःकथमीदृशः
ततःपद्मावती:साहमाप्वे:स्मरप्यकिंवतत् यत्स्वशापप्रदानायमयाशापोहृतःयतः मानुषत्वेवतीर्णाः
सवाहवंकामरूपभृत् इत्थोनुगतमस्यैवभविष्यतिभवानिति ततैवमनिनिषिध्येतावाहनेनेषनिश्चितम्
विमानरूपंरथतास्वैच्छंभ्रमतिसर्वतः एवंतयोक्तेसखेलामहूर्त्रेविमवेधिवेत् तच्छुसंभावसेतंककस्मादे
विकिमीलसे एतत्सखीवचःश्रुत्वापद्मावत्यवदत्पुनः एवंसंभाव्यतेसत्योनियोगोयापिनात्तिमे सर्वं
मण्वपरिवाभवमेपतत्थापिमे प्रभिन्नास्योमदेहस्थाःस्वदेहःनाश्रितःकथं तच्छ्रुत्वापवमपरामस्नाव
दस्येहवेष्टितम् इत्युक्त्वाजपूर्वीमाच्छेवासीत्सखीहृता तावत्तत्रावतीर्यैवविमानादंबिकाश्रमे मुक्ता
फलध्वजःसोक्तोवयस्यंतमवावमः श्रमत्रहातसीयस्त्वापूर्वसंभावितामया स्वयंवरागतावेहदृष्टोयांतो
तरेपुनः इदमावामनापंसामनुमेहमनोरमा प्रियापद्मावतीसङ्कान्त्मेनीइत्युनिर्वसिता मेवायपश्य

मेमित्र दृष्टिमार्गोमिलायते एततस्यवचः श्रुत्वापद्मावत्यब्रवीत्सखीः सखेःसाघः सएवायंपूर्वदेहमे
नाश्रितं कथं रूपेण्यमंतत्मेसोत्रसिद्धेश्वरेगतिः तेनैवरतःस्वप्नेमेसएववकारिष्यति उपायोस्मि
निनिश्चित्यसखागात्सिद्धेश्वरं पुनः पूर्वदेहस्थितेनैवप्रियेणासहसंगमं उक्त्वादेव्हियामसुसंतत्तीश्या
नागाभिर्मम इतिविज्ञापयामासस्नानमभ्यर्च्यधूर्जटिम् समसखीकावतत्रैवतस्थौदेवकुलांगणे तववत्
गौर्याश्रमेतत्रतांसमुक्ताफलध्वजः सखिषाप्राप्यवाविप्रतमवारीरयसकम् इतःश्यामानसा
यामेयामतस्त्वंभवेपुनः ततोपिवेत्रलक्ष्मेतांप्रवेश्यास्यग्रिमेवततः तत्कुमारसखायोवेवज्ञाविकल्या
ग्रामेवते नरख्यासान्मनिर्वृतःस्वमादेशाश्वशाभवः इत्यायामसुताभेनसखायोमुक्ताफलध्वजः सहः
सिद्धेश्वरंप्रियाद्दिमानमपिहृदयसः प्रांसदृष्ट्वातंपद्मावतीतस्यावलक्षिता पश्यतेहैवसंशायमइतिवो
वावसमासखीः सोपिप्रविश्यदेवाग्रेदृष्ट्वाप्रत्यग्रसुमितम मुक्ताफलध्वजोदेवंवपसंनसमभावत सखेः
केनापिपश्यायमभुनेवार्चितोविभुः नूनंमेसैवप्रियामेयस्थिताक्वापिचिंतत्वया इत्युक्तामाग्रविवालो
यतानप्रापयंतेतदा वक्तुंस्हाप्रियेपद्मावतीतिविरहीमपुरः पिकीकृतेनतदालापश्च्यानकवतीपिया व
हिवेदेमयासिजेनत्स्वरवश्रांतितस्त्वया यावत्समत्कृत्वरावेषाविवशालेलकच्छतः श्राश्वास्यजगादेससख्याता
नपुत्रोप्यनीयसः बहुपवासनतातेनकिमार्वश्रमिदंत्वया जितभूलोकपातालंकिमात्मानसुपेसमे वः
धंतिकमनायातेपितामेत्वधनस्तव राजातैलोक्यमालीवपश्योरानवेश्वरः स्मरविकलतेवोकंषभा

मु॰क
पद्माव
ती
६२०

620

साधितवान्मना मम्मावते विनयवत्यस्तु जोमसलधधनः अनिहायो किनः सर्वैसोपवासा सह नम्रत्व तदैरि
तावद्गतामानुरत्नावोवस्थितं स्वरः इति तं वादिनं प्राह मित्रं मुक्ताफलध्वजः त्वमेवमद्धिमाने वनान्वाष्या
मयतानिति ततस्तं ससखो वोवत्ससमोपनमेत्कथनं शापेन मुनिसिध्यायत्तवक्रो हनतागतः इमस्त
वेतसहदं दात्मपुत्रोब्रवीत्सतं तर्हि तिष्ठ तावेलाव प्रण्यायः किंभवेदिह एवं ज्ञात्वा तदालापं पद्यावत्सवर
त्सखीः जानैभिस्तान संवारेः सश्चैविपणवमे कामंमानुषदेहस्य शापेनैवकरस्यैते सिद्धकन्येयरा
मश्रशापदोषो ममाप्ययम् इति यावत्स्ववक्ति सा तावद्दालोहितच्छविः वियोगिवनदावाग्निरुदरात्म
गलांछनः एष्यामास वशान्नैर्नमज्योत्स्नाः समं ततः कंदर्पदहनज्वालातं च मुक्ताफलध्वजं ततस्तत्का
लवक्रोहरवक्रं दमूपात्मनः छत्रस्यैव तमादेयध्यावत्सासविसया तामपृच्छमपवर्तं परिमेश्र्वेवल
भः तथाप्यमपारीदयोऽममासिपुरशस्थः अहं तेपरराशाष्वतराक्रंदसि किमुक्तः उपायो भवितावः
एषसंवेतन्मनेर्वचः इति ज्ञात्वा तत्सा तामपशं च श्रमध्यागात् मुक्ताफलध्वजो हर्षविषादविवशो ऽदर
पा नगारत्वमयारेविसस्तत्प्रातनजन्मना दृष्ट्वा तेषप्रभिन्नातास्यामेव स्थितीतभ्रम देहवैयाथरे
देवर्तमानं विलोकमामम् अधुनापरिज्ञानीशोमत्स्वदेहगतं कथं तदवश्यं पमयात्याज्यमिदं हतपारीरकं
इत्युक्ता सो भवत्स्वीक्षण्मासीत्सापि तत्स्थिया ततो भूयिष्ठयातायां रात्रौ निद्रागते श्रमात् एवं संगतके
तस्मिन्महाद्युतौ पद्मकेअप्रयाता तेन देहेन जातस्य मावती सतां मुक्ताफलध्वजो दारभ्रात्महासातम

रीपयत् भगवंस्त्वत्प्रसादेन प्राक्तनीं तां तनुं श्रितः प्राप्य मम चिरेणैतां ग्रियं प्राप्य मा वतीम् अहरत् इति स्तुवन्स्त्यामैव
लिंगमूर्तिमपार्कीदम् ग्रहावत्त्वलिलेतस्मिन् तेजोग्राज्जन्मतत्त्वतम् तावत्पुत्रदः समदावृद्धिमुक्ताफलधनं त
मपयपन्निविमायिपयपथग्निमुद्धिविधं विविस्मितं तु तात्मानंपसंविवृदाउले युग्रीतयेवतच्छ्राकात्सो
पात्मानमपालयत् तदृष्ट्वा सापि दुःखातोपमावत्स्त्वतीनामत्वोः पितोरोदयंसीतांकठिनेजलशारपि
पशुपं मायेषा ममिदं नोत्कांते यत्ममासुभिः तत्कियच्छ्रिमात्मा पयमपम्बोधार्यते मया नास्तिमे धापि दुःखा
तैमदगुणैपन्नेनेदपि मे वस्तुस्मामयमपाजातं तत्क्षेयोममरतामम परस्त्वपमप्येतदवेनुमनले यमे नयुक्तं
तदनायासः प्राणापवात्रमे गतिः इमुक्त्वा सा ग्रतः प्रामोद्ग्रपेत्मा प्रोकपारपे पाशंविधानलग्नतारान्वृत्रीघ्र
वक्त्रे प्राशाप्रदर्शिभिर्वीक्ष्यैवतामसखीजनः वारयत्सा यपीतावन्मुनिसत्यव्रतपोधनः मामपिमाहसं
नसाहसमंतदृश्वोमम धीतमभवाघ्रुनेवेदयामंपशुपस्थितंयति तदीयेनेवतपमान्तस्य प्राणदत्तयोपि विरम् सं
हृतसत्त्वदनात्स्वे संस्तुतपस्यवतेकण्यम् प्रुमा मत्रेविवाहेवकान्तवेयंविघादिता प्रतिथानादवेमाहृमिदं समर्थ
मिहागतः इतितं वा हृतंते वत्सुत्रामग्निमुपागतं प्राप्य मरोलाग्रदेवसाभ्रुत्स्माववतीनातामन् ग्रणमर्य
देहदाहाहैपाधरेदमाश्रित्य सवयप्रोममुक्ताफलकेतमोज्ञायपेयोश्रियसमस्याः तंबीस्पवालकवश्रीविवदूत
नाश्रेदकापाशाकमंदितंवरुमदतीव विघायर्वेइतनयंपनाम्नानातसापप्रावतीहरिदयोकमपिप्रमोदं
सवसत्काफलकेतम्मेमदेदृष्टेवतामवेत्सपिवन् विरमदसमिश्रमगात्रान्तःपंण्योपयामानिमम तो

ह्. क
पद्माव
ती
६२१ 621

वणापहृत्य निन्नतस्याइभौ चक्रवाकवद्धामसंगमौ जग्मतुस्तत्पतनेजलोमृते स्तस्य पादरपतनेनतत्र मताम् पद्म
वास्मिरत्पुनः ममसाम्नतेलोकीर्त्याश्चापमृदितोमृणएवं से वेतनोद्यपवित्वेवरमसावभ्यनेहरयनेमत्तमुनिः पद्मा
यांनिशिवैं हृगारत्नामानमत्त्रैवस्थोप्यायपौविन्वरायकनिहृत्यश्वमस्रितोमेरुधजोभूपतिः त्रैलोक्यप्रभयाम
मंतस्मपयात्रैलोक्यमानलीतस्यादेस्मानामधियोविमानवहनः स्मातः सुतः सानुगाः ततः समुक्ताफलके
तुमेतयोः प्रदर्प्यहृतानसवार्णापत्मुनिः पद्मामभार्याश्चमवाप्यशापतोमुच्यतांमुक्तिमपागतस्त
तः कुद्धातरश्चोपतनोन्मुक्तोमेरुधजायामनिनोपरिहं सिद्धोस्कस्मान्हृदार्थेवाहिकृत्वाविशो
कामहसावभूतः त्रैलोक्यप्रभयापुनरयनयाज्ञातिमाशुसंस्मृत्य समविंयनसिद्धाधिपकन्यादेवप्र
भास्मासाहंनविद्याधरापिताशः पतिस्तसमसेतियातमसंस्ते पद्मावत्यपरस्मितासुविश्रमनलस्व
कमममासिद्धे जातामवसिंरुतातोदितिनजलेपाद्यवाजुकास्मि सोप्येषराजपुत्रः प्राप्तोवैद्याधरी
पुनः स्वतनं नवपुमतेमरूपोरेहेनानेनसुमभितंकमयं तदिमामेतन्मात्रेतुजनहासाहमेषुनरुलेन
एवंविमृष्यदृरितस्तुनिवेद्यपित्रोर्मुक्ताफलध्वजहतापनप्रविष्टा प्रादायतौकनकलत्यार्पितरूपंदेहमा
विर्भूयवहनभुवस्यपमत्रवीत्स मोमुक्ताफलकेतोस्वामिपमुहिषपमपिविमुक्ततनुः तमिमासिद्धे
सुतांगहाणत्रैवप्रभांभार्यां इत्येतदुक्तेवतितेहितेनवसाग्रेसंईद्रमेरोः महायपो गांधर्वराजाः सदव
इकेतनाविद्यापरेंद्रास्तमर्वेडव्यापरः प्रह्वापमर्वेवभिनेंदितापतेगांधर्वराहुव्यग्रपरिग्रहस्ततः प्रात

सम्मुक्ताफलकेतवेसतोषयावतीतांविविधवस्त्वभूतिमान् सर्वार्थविद्याधरराजपुत्रश्चिंतितस्सकलांद॰
यितामवाप्य मेनेफलंजन्मनतेरवाप्तमनुवाहतामप्यथसिद्धकर्मा सचतयादितिजेश्वरकन्ययाविवि
वरत्नपितृव्यवितीर्णया नृपसुतःसमभुक्तकौतयाद्रिभुवनप्रभयामलयध्वजः ततःकनिताद्दभिषि
च्यपुत्रंमहीपपृथ्वीवलयैकराज्ये मेघध्वजःक्षेमकलपधर्मतेवनमराद्रसमेनगाम त्रैलोक्यमालीमप॰
विग्रहस्यप्रणामस्वदंतविलितिलाधिराज्य प्राज्ञोऽथमुक्ताफलकेतवेतारदैत्यविघ्रहृतगराज्यलं धम मु
क्ताफलकेतवयंधुंकेविद्याधरराज्यैश्वर्यम् स्वपदानियाल्यवसुराद्रपयदानुत्यस्वदारदिवः तस्याकर्णेप
पुत्रःप्रमुदितात्मेशाक्रत्रयाद्दयः शापान्मकवृतात्येपधनमुनिःक्षिप्तोथतत्सांकथयै श्रीमुक्ताफलके
तनावसहितौभार्याद्वयभ्राजितापञ्चेतास्यसर्वडकेनराजमहेद्याधरंचपुरम् भुक्त्वाचतत्याराज्येनवरावक्र
वर्तिलक्ष्मीसहतेनसहितेनविरंसराजा तस्मिन्त्रिविष्टपतिलिजराज्यधुरंविरक्तोद्रव्यामसमंमुनितयोवुनमाश्रि॰
तोभूत सवमुक्ताफलकेतःशांतिश्चान्त्रहराज्यमासाद्य प्राप्यपुनश्चापितलहिद्याधरचक्रवर्तित्वम् प
द्यावर्षासहितोराज्यकल्पान्तेयेविनिहत्य मेनेहमसमहोऽभयसाम्राज्यमहाविश्रियमहलती आलोच्यभा॰
वानवमानतीरमास्त्रियवांतेसमृनीद्रकाननं ज्योतिःपरंप्राप्यतपःप्रकर्षतःमाशुन्यनीशास्वजनामधर्न
दैः एवंद्वसुग्रात्रिशाल्यमहसामेताकर्ण्यातन्मलोतानंप्राप्यवलजरद्दिव्यागतिकः सवद्वरंतोलयः तस्मा॰
यासविवातोचविद्दोगालेवसिद्धेश्वरत्यकाशापतन्नःशिवातजवरताप्राप्शर्मिमातेविलाः इत्यमाकर्ण्यकथा

हे.क
विषम
शील
६२२

622

गोमुखोतोमदनमंचुकाविरहे हेम्नुनयः तामाम्यंहसायेनोविनोदितवान् एवंकथयितकथेकिलनरवाहनदत्त
चक्रवर्तिनिते गोपालकेनसहिताः पतितक्षणः कश्यपाश्रमेमुनयः इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरि
त्सागरेपद्मावतीलंबकेपञ्चमस्तरंगः आदितएकोनविंशतितमःपातम् १९ समाप्तश्चायंपद्मावतीलंबकः
१२ अतःपरंविषमशीललंबकोभविष्यति इदंगुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमंदरांदोलनात्पुराकिलकथामृतंहरमुखां
बोधेरुद्गतं प्रसह्यरसयंतियेविगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरंदधतिवैबुधींभुविभवप्रसादेनते चंडानलार्धदे
हायवंशशुसितभूतये वंद्याकोमललनेत्रायवृद्धार्धशिरसेनमः करोणांजितागतालीलयोन्नमितेनमः
भातिसिद्धीविवरस्तम्भयायाद्वोगजाननः ततोसितगिरौतस्यकश्यपस्याश्रमेमुनेः नरवाहनदत्तास्तान्मुनी
नेवमभाषत प्रत्यक्षदेवीविरहेनीत्वाहमागरायया वेगवत्याथरात्मलोविद्याहृत्लेभिरालिनं तदापारी
ह्मायैषीविरहेपड्देयाताः वनांतेदृष्टवानस्मिश्रममत्कात्तमहामुनिं समाधायानतंदृष्ट्वाप्रणिधानात्स्वेम
व ऽः स्वितेत्वाश्रमंनीत्वासूदयोमन्निरभ्यधात् सोमवंशोऽद्भवोवीरोभूत्वाकिंनाममद्यसि हेवादेशोऽभवेत्ता
स्याकात्विवासंगामेतव प्रसमाप्याय्यपित्लांभवतीदमायामाः तथाहिविक्रमादित्यकथामाख्यामितेऽयु
त्तु अस्तिवतिशुत्तोतायत्रश्राद्देविश्वकर्मणा निर्मितोज्जयिनीनामपुरीविश्वतिष्ठुरी सतीवयापयाश्यापा
पद्मिनीवासिताश्रिया सतांधीरिवधर्मात्मा आश्योवबहुकौतुका महेन्द्रादित्यनामासीद्राजातत्यांजगज्जयी
यी मचवेवामरावत्यांविपलबलसूदनः नानाधात्राशुधःशौर्येरपेचमकरध्वजः योभूत्तत्तकरस्यापोस्त

शिवहकरात्मसौ तस्य शचीपतेर्भार्यानाम्नाम्मत्सौमरथीना शचीवेंद्रस्यगौरीव शंभोः श्रीविवर्द्धिताः स-
हसंश्रीवसुमतिर्नामतस्याभवत्प्रभोः वस्त्राभिधानस्य तथा प्रतीहारः क्रमागतः तैः समंमन्त्रपुत्रासीद्राज्यमा-
राधयन्दृढं नानाव्रततपः पाथस्यभवत्सुखकाम्यया अथान्तरेवसीकोत्तमतत्समाश्रितकंदरे सुरम्यशिलयता-
नेरकौवेरीहासमंदरे स्थितं कैलासशैले ईशं गौरीपार्वतीयुतम् उपजग्मुः सुराः सेंद्राः सन्त्रेभोपद्रवदुःस्थि-
ताः प्रणाममानंतरासीनास्तेक्षान्तस्तत्पोमराः शृणामनकार्यासंदेवमेवंयुनिलयन् येनयादेवविद्व-
ताम्प्रमुत्ययेवविस्मना तेनालान्मेक्षुत्पेताश्चनवयमहीतले व्यापारयंतितेविप्राश्चनियतारिकाः क्रियाः
हव्यंतिमुनिकन्याश्चपापाः किंकिंनकुर्वते भूलोकादेवलोकस्यप्राथरायणायतेप्रभो ज्ञास्यातोऽकुतमश्रोहिहवि
हव्यैरिषीकसां म्लेक्षाक्रांतेषभूलोकेनिर्वषट्कारमंगले यत्तभागादिविक्षेदाद्देवलोकोवसीदति तद्यथा
यंकुरुध्यायतंकंविद्वतायय प्रविशंभूतलेयस्मान्म्लेक्षान्नुत्सादयिष्यति इतिदेवैःसुविज्ञप्तः श्रुत्वातिष्ठवाः
वतान् पातयुयंनविंताम्नकार्याभवतानिहेतः प्रविशात्कविष्णुहमस्त्रोपायमसंशय इत्युक्त्वापुनःहजदेवाः
स्वधिष्ण्यान्संविकापतिः गतेषुतेषुवाह्रयमास्थवत्सतकाननं सपार्वतीकोभगवानेवमादिशतातिःससः श्रु-
यावत्तावमाशुस्वधेजापयस्वयमहाप्रभुरि उज्जयिन्यांसत्तःसुतेमहेंद्रादित्यभूपतेः सवद्दानामसेनाससज्ञार्यांवा
विकांशाजा तयोरहेसमन्मनुकुत्कार्यंदिवौकसाम् म्लेक्षान्व्यापादयाक्षोणोस्त्रपीपपर्मविचातिनः समही
पेषववेतालामत्यसाताश्चभाव्यसि यत्ताताममवेतालाश्चपिष्पास्यतितेवशौ भक्ताममातुषमोताश्चपुनरस्मा

कथा
विषम
शील
८२३
623

न्नेष्यामि इत्यादिष्टाःप्रजितामाल्यवान्सोऽब्रवीत्सुराः म्लेच्छाक्रान्तामिमांभौमामानुषकाल्पके यत्रवंशभूः
स्मृत्वाविप्रयोगाक्लृद्ःस्वहः पुननाथमनगामोनाद्गुद्भवायत्रवध्या इतितेनगतोनोत्कोधूर्जटिःप्रत्युवाचतम्
गच्छनैतानिदुःखानिभविष्यन्तितवानघ मत्प्रसादेनसुखितःसर्वकालंभविष्यसि इत्युक्तःशंभुनासोऽभूत्
द्देहेशोमाल्यवांस्ततः गत्वाचोज्जयिनींतस्यमहेन्द्रादित्यभूभुजः देव्यास्तत्रनृपगर्भेसमभूत्सगणोत्तमः त
कालेचनिशाकांतकलाकलितशेखरः देवोमहेश्वरःस्वंतंनृपस्वप्नेसमादिशत् तुष्टोस्मितवतज्जातस्ते
पुत्रोभविष्यति यआक्रंस्यतिमहींतांपृथिवींविक्रमेणयः यक्षरक्षःपिशाचादीन्पातालाकाशगानपि वी
रःकरिष्यतिवशेम्लेच्छसंघांश्चहनिष्यति भविष्यतितएवैषविक्रमादित्यसंज्ञकः तथाविषमशीलश्चना
म्नाचैषख्यास्यतेविभुः इत्युक्त्वान्तर्हितेदेवेप्रबुध्यसमहीपतिः प्रातःस्वमन्त्रिभ्यःसंप्रीतःस्वप्नमवेदयत् तेहिस्व
प्नवदेशांप्रत्यक्षाम्निफलंक्रमात् तस्मैशशंसुःसचिवास्तेप्रहर्षितास्तदा तावदेत्यफलंमालादत्तैः
मृद्वीका प्रस्थायदिस्वरसेवेत्वमेषाभूरदादिति ततःस्वामामस्पदेस्वविवेशभिर्नरितः स्वंस्वममस्तोदत्तः
प्रावर्ततितम्हर्ज्वदम् प्रसवानीस्वगर्भामाजस्ततस्योर्जितद्युतिः प्राचीवप्रातरुदेष्यत्सहस्रकरमंडलं व
कासोसावश्ववयोःप्रथमहत्त्वकाविधा गर्भस्थस्यैवसम्राजःसत्यधत्तामहऊषा स्वप्नेस्मापिमलधीगुरुः
ताख्यसातदा प्रत्ययमानानिविलेपैदत्तैर्वैतालराक्षसैः प्राभवसमयेपुंस्वसाप्नूतेस्समदृश्विनं नभोर्कः
स्ववालेनयेनाभाव्यतवास्तकम् जातेतस्मिन्निपतत्पुष्पवृष्टिःसुहासिनी घोराजनतीर्वादाद्दिभिः

धविनादिनी देवीवभूताविहेववानतोभाद्भूतेवव तत्कालमुत्सवानंद्याजलासाभवत्सुधी तदावततयाविरतं
वसुहाजनिवर्धति सोनानयानिरेकेणनासीत्किश्चिदीश्वरः नाम्नातंविक्रमादित्यं हरोतेनाकरोत्पिता तं
चाविषमशीलं चमहेशादिष्टमभ्यधः गतेषुदेषुशिवेस्वगतस्यमहीभृतः स्पमतेर्मंत्रिणः पुत्रोजज्ञेना
म्नामहामतिः ततोवज्रायुधस्यापि पुत्रोभद्रायुधोजनि श्रीधरोजातस्तस्तोमहीधरपुरोधसः तैस्त्रिभिर्मंत्रि
तनयैः सहराजसुतोयमः वढ्येविक्रमादित्यस्तेजोवीर्यबलैरिव उपनीतस्यविद्यासुगुरवोहेतुमात्रताम्
ययुस्तस्याप्रयासेनप्रादुरासन्स्वयंतताः दृष्टोस्यप्रयुंजानोयायाविद्याकलातथा सेवसैवाममोः कथांत
स्यतत्सैवकुष्यत दिव्यास्त्रयोधिनंतंत्ययपश्यज्जनस्तदा मंत्रदतोभ्रशमादित्यगर्भस्कंधावपि ग्राक्रा
तोपनतैर्दत्ताः कन्याः रूपवतीर्नृपैः प्राजहारपितातस्यसाक्षात्श्रियइवापराः ततश्चयौवनस्थंतंविलो
क्यप्राप्तविक्रमम् अभिषिच्यसुतंराज्येयथाविधिजनप्रियं महेन्द्रादित्यनृपतिः सभार्यासचिवोपि सः
हृद्दोवाराणसींगत्वाश्रयोत्तिशिवप्रियोभूत् सोपितद्विक्रमादित्योराज्यमासाद्यपैतृकं नभोभास्वानिवारे
भेप्राजाप्रतपितुंक्रमात् दृष्ट्वैवतेनकोदंडेनमस्तानोपितंगुणं तदिच्छन्तोच्छिरसोध्यनमन् सर्वतोनृपाः
दिव्यानुभावोवेतालराक्षसप्रभृतीन्यपि साधयित्वानुशास्तिस्मसम्यगुन्मार्गवर्तिनः प्रसार्यसेनाःकक्कुभः
सेनास्तस्यमहीतले निश्चेरुर्विक्रमादित्यस्यादित्यस्येवरश्मयः महावीरोप्यभूद्राजाभीरुःपरलोकतः
शूरोपिचावंडकराः जभर्ताप्यजनाप्रियः सपिनापितदीनानामवंधनामसवांधवः प्रजानांतोमनाथस्तु

बृ.क
विषम
शील
६२४
624

नानंकः समाभवत् श्वेतद्वीपसदृग्यथाद्वेः कैलासहिमशैलयोः निर्माता तेन यशोऽत्र नमयमानमभूद्दिये: एक
दा च तं समास्थानगतं भत्राप्तोऽत्र नृप प्रविश्य विक्रमादित्यं प्रतीहारो व्यजिज्ञपत् प्रेषितस्समभैमस्य देतिलाघा
विनिर्जये पार्श्वं विक्रमशक्तेर्यो देवेन प्रेषितोऽभवत् स दूतोऽनंगदेवो यमागतो द्वारि तिष्ठति सद्वितीयोन
विवाप्य दृष्टं चक्ति शुभं प्रभो प्रविशं विनिगतो केसद्वितीयं समनवतम् प्रावेशयत्प्रतीहारोऽनंगदेवं समीर
वं प्रविष्टः सप्रणाममंवनपपाद्दसदरीयमः उपविष्टोऽग्रतो हृतस्तेनाशपृष्टं तत्र भूभृता कच्चिद्विक्रमशक्तिस
सेनानीः कुशली नृपः कच्चिद्व्याघ्रबलाद्यश्च नृपः कुशलिनोऽपरे सर्वेषां तानपृच्छत्तदाश्रयानानावतद्
ले कच्चिद्विंगतलाभस्स रण्यपारातकस्य च इति भूमिभृता पृष्टोऽनंगदेवो जगाद सः शिवं विक्रमशक्तेश्च से
मस्य सकलस्य च सांप्रतं तव देवेन निर्जितं रतिलाघवं मध्यदेशः समाराष्ट्रः सर्वे गौडाश्च सर्वदिक सकस्मी
राचकौबेरीकाष्ठाचकारीकृता नातितान्यपि दुर्गाणि द्वीपानि विजितानि च म्लेच्छसंघाश्च निहताः शेषाश्च
स्थापिता वशे ते ते विक्रमशक्तेश्च प्रविष्टाः कटके नृपाः स च विक्रमशक्तिस्तै राजभिः सममागतः इतः प्रया
केश्चाले द्वित्रैरेव चावल्लप्रभो एवमाख्यातवंतं तं हृतं वस्त्रैर्विभूषणैः ग्रामैश्च विक्रमादित्यस्तोषराजाभ्यपूर
यत् अथ पपृच्छ नृपतिः समं हृतवरं पुनः अनंगदेव केदेशा गतेनात्र विलोकिताः त्वया कश्च वा किं दृष्टं कौतुकं
भद्र कथ्यतां इत्युक्तो भूभृतानंगदेवो वक्तुं प्रचक्रमे इतो देवानया पौवतानाहं श्रामवोक्कमात् पार्श्वं विक्रम
शक्तेस्तं सेनाममृग्ययंतं च मिलितानं नताशेषमणीकह विशोभितं समहुमिव विलीर्णमपतन्मामध्यराश्रिते

उपागतश्च तथाहं तेन विक्रमशक्तिना प्रभुणा प्रेषित इति श्रुत्वा तेनापि सत्कृतः यावत्तिष्ठामि विनयस्थूरं प्रविलो
कयन् सिंहलेश्वरसंबंधी दूतस्तावदुपागमत् राज्ञोऽदरयप्रहितस्तेन नरेन्द्रस्याश्रितोंतिके इति मे कथितं दूतेनास्मा
पूर्वप्रहितागतैः ततोनेन तवयानेनादेव प्रहितोस्मीति कं कल्याणमस्य च स्वामि राजकार्यं हि किंचन इति स प्रभवा-
क्यं च समतः सिंहलागतः मत्सचिवानेव क्तिस्मतस्मे विक्रमशक्तये ततो विक्रमशक्तिर्मामवदंगाच्छ सत्वरम्
सिंहलेशांतिकं यत्र पश्य किं ब्रवीति सः अथाहं सिंहलाधीशदूतेन सह तेन तत् आगाछं सिंहलद्वीपं वह-
नेनाब्धिवर्त्मना राजधानीं च तत्राहं मणिपद्मैर्हेमनिर्मितम् विविधरत्नशाखारांगीवांगनगरीमिव तस्यां चावी-
क्षे नं तमद्राक्षं सिंहलेश्वरम् इतं विनीतैः सचिवैः सर्वैर्विशातकम् समाश्येत्समाहत सुष्ठा चतुश्रालप्र-
भोः राजा विश्रमयामास मत्कारेणाग्रभूपमा अथ मेघराण्यागतो मामाहाप समभूपतिः युष्माकं दर्शयन्भ
क्तिमयेवावंतं विमसचिवो अस्ति मे दुहिता कन्या मर्त्यलोकैकसुंदरी नाम्ना मदनलेखेति तां च राजोरदामिव तस्या
रूपाभार्या मा सतस्याश्रोचितः पतिः एतदर्थं त्वमाहूतस्त्वत्स्वामस्यर्थं प्रतीप्सता गच्छ च स्वामिने व क्रमे इतेन स-
हायत अहं तेवेवानुपदंश हेच्छाम्य च वात्सल्याम् उत्सवमानायपयामासमसराजात अंतःसुतताम् भूषिताभरणा
भोगां रूपलावण्ययौवनैः उपवेश्य वत्ताम के दर्शयित्वा आजगाद मां त्वस्वामिने मया दत्तां कम्येयं गदस्वामिमि
अहं च राजपुत्री तां दृष्ट्वा तद्रूपविस्मितः प्रतीप्सितैषा रातामार्थमयेति प्रतिष्ठितोऽग्रवम अचितयं च तादृश्यं विधेस्तस्य
महोविधिः तदुत्तमामिमां चक्रे यत्कृत्वा पितिलोत्तमाम् ततोहं सत्कृतस्तेन राज्ञा प्रस्थितवांस्ततः द्वीपाहल

बृ॰क॰
विषम
शी
८२५
625

यमेवेयोनतहृतेनमहात्मना आहत्यवहूंवांवंग्रनामोयावदंस्तृयौ तावत्साहहृवंतोहस्तन्मध्येश्वलिवंमहत्तृ त
न्मध्येड्डत्तहपेहेश्रपण्णावचकम्मके पकांघियंन्गुण्णामांगीमन्मावद्धामलघलिं स्वस्ववर्णांच्चितोयातव्स्याभ॰
रताश्चोभिते मरत्नकंकणाकांतावितीर्णांकरमालिके प्रनोतयंमोवृतःश्रीउादहशितायोतकम् यपिजोह्वन
रमयंमजीवरातविद्यितम् नेहृह्यामोन्यमावाभ्यांविस्मिताभ्यामभाण्यत ग्रहोकिमिरमाश्चर्यंस्वप्नोमायाः
भ्रमोनुकिं क्वावेराकोडेश्वलिवंके रुपेपातरामकम्यके कावेहृयत्वविंग्रांतोजीवन्हेमम्हतोनयोः रमारिधेरतो
देवदेवमाश्चर्यमावयोः वाष्पःपावर्तताकस्माद्धात्मरेवलितोगुधिः तेनस्महृहरूनंवेलद्वीविरत्तमभाण्यत
मकर्यमेस्यमाताश्चममज्जरलहृतामनाः श्रावांवतामभ्याकम्याभ्यामेमसेवालेख्यबाहूश्व उत्तिष्ठश्वलिवंनीता
वयाममकाननौ ऊर्मिभिःहर्षमातोयवतसिन्नोथसिविहृतौ आश्वासावांगृहाणभेमिवताभ्यांप्रवेशिः
तौ ततोवीस्यावहेतावहिश्यंनानाद्रुमंवनं नांमोथिमेतंवापिमन्नणावोनकम्पके चिंत्राकिमेतन्मामेयन्नने
कापीतिवादिनौ दांताभ्रमंतौतत्राकामपण्पावमहत्सृः स्वच्छांभीरविस्तीर्णमाशयमदृतामिव तस्मात
तायपामनं निर्वाताभिवस्रतिमत् तच्चवस्ताहमायंतामातारिववमश्चियम् पविवातन्वितांकांविदयप्पा
ववंतानं कांतीरयावतीतांचवतशोवितमरोतहा स्नातामस्मन्पणामकरोत्माभ्वहिया तावदेतामय
रसोविस्मयेनमहात्वयोः सातान्दुपागात्रिकंटतस्याःलिंगकृतिःशिवः दिव्यरत्नरवतमयंतमातेतेःस्ववि॰
भवोचितैः ग्रभ्यर्च्यविविधैर्भोगैर्वीणामादंतसुंदरी श्रालंब्यरहितांमांतिस्वरतालपदेस्तथा ग्रवृथानेन॰

मामस्यागायेतीतामवारयत् यथातच्छ्रुत्वताम्लानहृदयागमागताः तत्रसिद्धारयोप्यासन्त्रिस्संहालि
खिलाइव उपसंहृतनर्थर्वातततः प्रांभोविसर्जनम् सावकोसवलयैवदेवः सवसिमग्रवान् प्रयोप्यायस
मातयवहतंसपरिकरा प्रानेर्गते प्रहतान्सस्मात्ततोहरिततनाला केपमिन्ययघनादावप्याः शच्छतोरः
पि नोतरंतत्वविजितः कोप्यदादशागच्छतोः ततोसासिंहलद्वीपपतिहतस्ततावके प्रभावदर्शीयिद्ध्यः
त्वामितस्थेरहमत्रुवम् भोः प्रभुविक्रमादित्यदेवोद्विसर्प्यापिता लंगमपापघनात्यायममात्मानंनामि
घमि तच्छ्रुत्वापरिवारंसानिवार्येवावकस्याव वदनान्मामपाताततितामभुरयाम्यथात् कश्चिच्छ्रीविक्र
मादित्यदेवः कपालवान्प्रभुः किंवाहत्वामिविदितंसर्वमेवंनंगदेवयत् प्रदर्पोचमपानीतोमयेवहिभवा
निह रात्तोर्ण्यमहिमेमाम्नस्यातोदेवोमहाभयात् नदेहिमरुहतय्रसर्वेवस्याम्सहंतव पादंपण्णवराता
प्रेमान्नः कार्यचतत्स्यायत् दृत्तकाविनयेनमृतवहनापद्याप्रजेतीपयिप्रह्वामानयतिस्मनोमहवदनाख
गोपमंत्रंपरम् नानारत्नविचित्रहेमरचितहारेषुनानाविधैर्नानाद्यपथदेस्थूकीरकहचेलोमितंसर्वं:
तः तत्राहूतेवववपुभिरप्येषहिताग्रभोगानसिहिरिवाकृतिशालिनीभिः स्नानानुलेपनसहंदवरभूषणो
त्रैसंमान्यविश्रमयतिस्मवसाप्रतस्मा इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेविषमशीललंबकेप्र
थमस्तरंगः श्रारितोविंशोत्तरशतं ९१ ओं इत्थंकाविक्रमादित्यदेवायाख्यानवर्तिने अनंगदेवः प्रवरः
पोवंकथयतिस्मसः ततोभ्रुक्वोतरंसामासावीमप्यस्थितात्रवीत् अनंगदेवसर्वंतेकथयाम्यधुनाशृणु

बृ·क
विषम
शी
६२५
626

पत्नाहं धनदभ्रातुर्मणिभद्रस्य गेहिनी दुंदुभेर्यक्षराजस्य सुता मदनमंजरी साहं तीरेषु सरितां शैलेषूपवनेषु
च मनोहरेषु विहरं भर्त्रा सह स्वैरं तदा एकदा चागता भ्रमंत्युज्जयिन्यामहं किल उद्यानं मकरंदाख्यं विहर्तुं
वल्लभान्विता तत्रैवाद्य प्रसेकः खट्वांगकापालिकाधमः विहारश्रमसंसुप्तप्रबुद्धां पश्यति स्म मां सकाम
वशात्पापो भार्यात्वे मोहकर्मणा मंत्रेणामां साधयितुं प्रावर्तिश्मशानगः तदहं स्वभावेनाद्य भर्त्रे
न्यवेदयम् तेनाप्यावेदितं भ्रातुस्तस्य धनदस्य तत् धनाध्यक्षेण नाथाविक्तमः कमलोद्भवः सर्वाधिम
गत्वैवं ब्रह्मा ध्यानात्तमब्रवीत् सत्यं मद्भ्रातृजायां ते कपाली हंतुमुद्यतः मत्साधनमंत्रेणाकृष्टा किं
लोकेषां हितार्थी तस्माद्विक्रमादित्यो मंत्रेणाकृष्यमाणया आक्रंदनीयोऽस्य पतिः सर्वं दिश्यतितिलोत्ततः एत
च्छ्रुत्वैवोऽप्येतमद्भुतैर्धनदोऽब्रवीत् मद्भ्रातृमयसाहसज्ञमंत्रं चकितात्मने तावत्स्वकस्मिदे मंत्रेणाकृष्ट
वान्समां होमं कुर्वन्श्मशानस्थः खट्वांगकापालिकश्च सः अहं च मंत्राकृष्टा तद्विश्वलापितत्काननं प्रापमद्रि
कपालाप्लेमे रवं भूतमेवितं तदा पश्यंश्च तं दुष्टकापालिकमहं तदा हुताग्निमवंविलोकितानश्चाकाधिष्ठितमंडल
मध्यकापालिकाधमो हृष्ट्वा मां स्वधर्मोहितः आगात्कंठविरालकेन दीरैवाददहगाम् तत्त्वाणामस्मरतद्वस्त्व
वनाहमचिंतयं किं नाकरामि राजानं सत्त्वाध्यं ज्ञाविसद्भ्रमेण इमेन चिंतयमेव श्रुत्वाक्रंदितवाक्यं परिज्ञाय
त्वमाद्देवविक्रमादित्यभूपते मणाइतामृत्रिपवलीलालुवतीमती गेहिनीं मणिभद्रस्य धनाध्यक्षस्य तात्
जन्मनः दुंदुभीत्वनयायपत्नी नाम्ना मदनमंजरी कापालिको यद्रांव्रमेमां धेश्मयितुमुद्यतः इत्याक्रंदितमेव

ज्वलंतमिवतेजसा ह्ययात्पाणिमायांतंतमद्राक्षमहंरूपं सर्वमाममवदच्छेमोमेधीर्निहताभव अहंकापा
लिकादस्माद्रक्षामिभवंतींशुभे कोहिराज्येममाधर्ममीदृशंकरोमीश्वरः इत्युक्त्वाग्निशिखंनामवेतालंसमम्
माहूयत समाहूतोज्वलच्चक्षुःश्मश्रुरूर्ध्वशिरोरुहः उपेत्यैवाब्रवीत्कृपयाकिंकरोम्यादिशेतितं अथराजाब्रवी
देषपरदारापहारकृत पापःकापालिकोहत्वाभवताभक्ष्यतामिति ततःसोग्निशिखस्तस्मिंशवेर्धमंडले
स्थिते प्रविश्यपापात्मकस्यायप्रसारितभुजाननः अग्रहीज्जंघयोपश्चात्तमातत्परातनम् कापालिकमवेता
लःपलायनपरायणं नभसिभ्रमयित्वाचशिलातलेतिभीमोऽप्यचक्रितौ देहंमनोरथैःसममस्यचचूर्णयत् हतं
कापालिकंदृष्ट्वाभ्रष्टेषामिषगात्रिंशं आगात्यमशिखोनामवेतालश्चंडमेदः परीत्यतद्दग्धात्सकापा
लिककलेवरं ततःसोग्निशिखःसर्वोवेतालस्तमभाषत अहेश्रीविक्रमादित्यदेवस्यादेशतोमया कापा
लिकोयंनिहतोदुराचारात्मपापकः एतच्छ्रुत्वायमशिखःप्राहत्तंश्रुहितदिमे किंप्रभावःसराजेतिततःसो
ग्निशिखोब्रवीत् तत्प्रभावंनवेद्दस्मितदहंशृणुएवविभ्रमिते इहाभूत्पाकिनेपाल्यःसुधीरःकितवःपरि सना
तदत्तसर्वस्वःकितवैर्घ्नतमायया अधिकावजितामार्घ्यनिमित्तैरतैरतुष्यत अथसत्वाद्ददरात्स्वैरेवल
गृहादिभिः ताड्यमानोवतस्येवशगावभ्रतोमनोयथा ततःवस्त्रैःसर्वेस्तैनीतायापैश्चवितिये महाथ
रूपेणसंभाव्यजीवतोस्मात्यतिक्रिया सर्वतत्पातिगंभीरेकिनवोशाकिनेपकः रूपेभ्रष्टेदर्शोग्निमहातोय
त्वाद्भौ नीत्वातंत्यतिनस्मान्नादृष्टातीतमपृच्छता कल्पनतस्य रूपेस्मिन्पतितोस्मुचातमिति अथाथ

वृ॰क
विषम
शील
८२७
627

स्वस्वहस्तेनतत्यतत्कालेनिवेशयत्ः ताभ्यांहस्तदत्तंमेकोऽमूल्यरत्नयुग्मावितिति तच्छ्रुत्वातौजगादतः ग्रहणायवटस्थि॰
तौ आवामस्याश्रुतेभूद्गणश्मशानेऽवस्थितौ गृहीत्वैवमावावामिहैवगुरिकस्यके मत्प्रेमयिषु तामेका॰
ममांमूल्यवृत्तिकर्पातम् नचमेवयितुकश्चिच्छक्नोतिसकस्यके मांचिकोरीमम्यंवोपिषुश्यामसमस्तकोश
तः वृद्धावविक्रमादित्यदेवस्यमित्रवत्सलः तथामाघ्रुवकस्येतेपिद्यैः साध्यामसुरस्थिते तंरुद्धिवन्रूपंसुस्ताका॰
स्मकेतेपलायितं रक्षांतावपिनैवावांमतोगतमशाक्रव सुषुप्तावदिशः सर्वोज्ज्वलंतीसुस्वतेजसा ततोवभ्रा
तावपि मुक्ताभ्यांवततःकार्यंभवद्यावेहशापुनः कश्चिच्चतस्वेनदहंनिग्रहीष्यामिवांततः रमारिदूपायरूपे
यतेनावांतेपितावितौ तत्ताविषमशीलेनकृपयानविपादितौ गृहीभिर्दिवसे रूपनिवासमस्मासवावयाः सु॰
वधिःश्रयेतेवर्षादितौमज्जावहेमतः तद्रूपंकिंचिदेतानियघहाविरहासितौ तदृह्याश्रुतःरूपांवाहिपावे
वहिःसवे धंगीकृतमवदहास्मस्मावाभ्यामस्यमहूतः ततस्ताभतयिष्यावोनिश्चितंनिर्गतावितः इस्तका
ब्रह्मवतौभ्यांताभ्यांसकिंतवल्लभः तथेतिप्रतिपद्यार्थः रूपाद्दृढिरस्यत सरूपाद्दृतोपश्यसदस्यग्रामिम
मया पाणायितंमहामांसपश्चनंत्राविशाश्विशा तत्कालंतिष्ठतानयमहृहः कितवोमया गृहाणकश्चिद
क्रीतामहामांसमितिद्युवन् यहंरहाणामिकिंमूल्यमर्थसीत्युदितेमया रूपप्रभावोऽस्मादेहम्वयामिसब्रवीत्सु॰
मः वीरकिंतवघेताभ्यामिस्तकाश्मयापुनः उक्तामर्वस्वहस्तेनमेवंसकितवोभ्ययात् ततरूपप्रभावाभ्यां॰

तानाकृष्य ददाम्यहं कितवान्त्वय्यतोभ्यां भस्मसंसमपश्चतानवीत् तच्छ्रुत्वाथै यत्नहेनतस्मै द्यूतकृन्मोमया दत्वार
पश्रभावौ स्वावाभाश्वरिमसमकं ताभ्यामाकृष्य कृपेताक्रमालिम्मापकारिणः नयतिस्म ससमाहाद्दुस्यग
तस्य भस्मतान् ततोमया स्वीकृतयोस्वयोः स्वप्रभावयोः सोऽब्रवीत् किंतौ योमां द्यूतकारो भयाकुलः नाघर
तेमया भस्म महन्तं तरद्धस्तयोः तन्मां निर्भीर्यतोऽब्रह्मशालसोभयिख्यातः तरचकिं मया कार्यं ब्रूहि मित्रं बहिसेभ
वान् इत्युक्तं वंतं तस्मै हसमस्तवश्रीतितोऽब्रुवं यद्येवं तत्वयातोभ्यां तालस्माभ्याहितावादिताः कितवास्तेतवार्थे
तेगतसावधारपुनः ततोरक्षायमेमिवेस्यकुवांसेननतत्वात्मम् नीतः कर्पनि कटं कितवेननयेसमहम् प्र
वाग्यूक्षमयावतं कूपं यथणाम्मयां किनः तावत्तेनास्मि दत्तार्थं वंइति समस्वरं ततो कूपान्तःपतितस्याथ दत्तो
भ्यां भस्म ब्रुहितः गृहीतस्य समं ताभ्यां बाहुयुग्मस्य भूत्सम यदाति वर्तितं बाहुबलं नापाक्रान्तां मम युद्धं
त्यक्त्वा नदाकस्त्वमिति तौ मामपृच्छताम् ततो मया ठकिनेय हतां तान्स्वभर्ति स्वके हतां ते कश्चित्ते मैत्री कृता
मां वदतः स्मतौ गृहीतवावयोस्तेषां कितवानां व कीदृशी अवस्था विहिता तेन कितवेन ठ्यात्मना तेषामन
मैन हृतानोपकारः स्पृशेऽम्मनः तेषु छलैकवियेषु विश्वासः कितवेषु कः मारसंतेनरपेस्वकितवानां
निसर्गतः ठिण्ठाकरालस्य कथां तयावच्छ्रयतां त्वया अस्यामेवोज्जयिन्यां मम द्यूतकारो भवत्पुरि इदं विठिण
करालाख्यो विषमोन्वर्थनामकः तस्य हारयतो नित्यं यत्नेयमपि तोऽपरे तेप्रत्यहे द्यूतकाराः कमन्दकमात्रं
डः तेनापणात्समागो हम वृत्तिं कीलाश्रणामये वकाशरक्षिकाः कापिमहिरसाकार्यं रंभसि गत्वाश्मशानेषु का

हक
विषम
स्थी
६२८
628

नाशिताशावैस्यवाश्रतः महाकालस्तदीयकृताभ्यर्थनाग्रहमतर्पयत् तदैवच महाकालदेवेनागांतनेसदा उ-
मयासीकृतभूतः समस्तापदितिसोऽतिविपि एकदाजनैतान्यमहाकालनिकेतने मानसमेऽलयेतादिश्शति-
मालस्यपश्यतः स्कंदेतीमंशमात्रियान्मतिदेवमत्तायत नकोऽपिकिमस्यार्थमुपायमिहयुक्तिनः सि
हस्थेऽङ्दमयवानमिहःकालनिर्मम इत्यालोच्याब्रवीद्धता सालिपदेवताःसमाः एतभोःसहयुक्ताभिः
दीव्यामीदाक्षमेवच मयस्तपाणानपिताजितंसयस्वदीयते इत्युक्तातेनतान्हंसीयतस्तुतदपालयत्
ठिठाकतालाः मयाताःकृत्वाविजावताद्धिकाः युंनीकृतं [illegible] स्माक्रितवेनानिविषधना इतियूतेहि
सर्वेत्रयिपति यूतमुत्तामदा ततोजित्वाबहस्वर्णांदेवतास्वानमादमः जितंश्चपञ्चमयंनमहिमाभा-
षितंयथा इत्युच्यमानाःकितवेनासकृतेनतायदा देवतानालयत्किंचितस्ववत्तिस्मसक्रुधा यदिदिय
ताःस्यत्स्तीमत्क्रियतेकितवस्यपत् श्रदतहाविताऽर्थस्यविलाभ्रतस्यतिष्ठतः यमदंष्ट्राग्रतोतोऽनङ्ककक
वेनांगमादंवं तदहंवःकविष्यामिनयायेताप्तिकोऽपिमे इत्युक्त्वायावदाराकंकवंसोभियावति तावतः-
सेदृढःस्वर्णदेवतास्तापण्याजितं हारयित्वावतस्यात्रैलमेमपतश्चेवसः ग्राचवर्षदठयूतेनार्थमान्दत
ताःततः एवंसोऽउकृतेयावत्स्वसहैतावदेवताः जनादेवीचास्मेऽउमास्त्स्ताःविद्रमाम्समाः इतोहंनिर्मतो-
यूतादिस्माहृतोऽब्रवीतिव मनावेण्यइतियूतेषोलीमान् देवताः तस्मादाहयमानंतदेवोल्कानिवस्पत इ
तिवानंडयोकाललादेवस्थेतमितयथः निषिप्रामंकृत्वाहानंकितवंतवदेवने निर्गताःसोयतोयूतादितः-

ते

गुः सर्वदेवताः एवं निराकृतं ढिंठकरालस्ताभिर्देवव तत्स्यक्तं तं महाकालमेवाह्वयत देवि तं सोपि समागत्य का

र्यं तं मत्वा होऽकरोद्दे निर्जितोहमिति घृताचीति देवः किलाब्रवीत् प्रतीतास्येवाहि वमारिष्टानि छोभयेति

तान् दुर्जनाहत देवानुग्य शाक्ता इव विभाति तत्याउदोदताद्याभयकेतवभक्तिना तेन ढिंठकरालेन खित्रेन

वमविस्मत सहोघृताच्यतिं देवैः शिशिराभ्यासितिनिराकृतः तदेतमेव देवेशमिरानी पार्वतांश्रये इत्याकल

य्य हृदये पवित्र स्त्रैव पादयोः स्पृष्ट्वा ढिंठकरालस्तं महाकालं व्यतिरसपत् देव्या घृताचितेषि न्मह्यर्थं जमदव

मस्त जात्वमसलकपालतेनोभिनग्राममाश्रितं यस्त्कामाश्रत्स्ताना विभ्रती देदतेस्हरः योनिनीहोजरा भस्म

कपालैकविनिग्रहः समलोभोघ जात त्वं मरद्गुणैकश्चनपि यस्त्वहृत्तोर्मामेवं हावं च पिन्नमीहसे कल्पहृ

तोऽप्यय न्यानां नाशापरयातिश्चवं यद्विभर्षि नमां नाथ भतविश्वोषिभेरव तत्सपत्रस्यमेकं हृव्य ` साविहृदे

तमः व्यतिक्रममपि स्याताभगवन्तं तमर्हसि प्रतत्वं तार्देवाहं तं `` ममापितत् त्वं कपालेयथाभुक्ते

तथैवाहं दयस्वमे गुणाभिः समभालप्पकण्व नुकितवैवहं महालपिस्याभिगुन सन्माभापन्नमजइ इत्यादि

तावद्दस्तोषीक्तितवस्तं समेत्यं यावन्मयपितृष्यैवं देवः मातांडवाचतं ढिंठकरालहृष्टोस्मितवमासमाश्र

तिं कृत्याः सहहस्याभितेभोगानिदेवाः समभातिके इति देवा त्तयातद्भतस्योमकितवस्ततः तन्मसादाद्भय

नतो भुजानो भोगसंपदम् एकदा च महाकालतीर्थं चस्वातमागताः राधाव सम सोरहुष्टास देवो व्याहि देश्या

तें प्रासांस्तातं प्रहृता नासर्वासामरयोषितां तदन्यस्तानिवामासिलगुरूत्वा त्वमानय यावदेतानदास्यति

शुक्र
विषम
शील
६२९

629

तत्रमसेनोकलावती प्रसवःकन्यकांतावदासांवस्त्रालितामामृगः एवंसमेभेरवेणाकोनतामरमृगीहृष्टां ठिंठाः
कतालास्तालीनांतासांवस्त्राएपणाहवत मृंवमृंवाखवाएषसान्नमस्तामकाधीर्दिगंबराः इतिश्रवालाःसव
तावमानहावहरोजसा कमांकलावतीमेतायरिमस्रंप्रयक्ष्य तरहेवोविमोदयामिवासांस्वेनानिनामयो
तक्रुवातेउरायर्थहृष्टाम्मनावनाहृवा शाकणापंकलावमासासात्रनत्यातिपेरिवे दडःकलावतीतावनसा
यन्त्रितवामसे ठिंठाकवालायततोविपिनालवमासता ग्रप्याग्न्हःमयातास्तकलावमातयामह नं
स्वोठिंठाकवालोसोसेवेच्छानिर्मितासरः कलावतीचस्वैरंदमपस्पालमताहिवा त्रिदिवंपजनैतंवस
दापतिमपायसौ तत्प्राप्तिहेतुनाशाकणायेनममवलभ वराचितमितिप्रोत्याकराविकुवतीवसा तेनठिं
ठाकवालेनप्रमानस्थायकाभवत्त शस्तामतीसरवशःकलावमप्रवीदिदं हृत्वोयावेसराजानमस्मिभोगाःत्वता
मया निंदमारिविषदोमान्हृष्टिमाओपभोगारान तद्भुद्वेहवाग्रतोमामवपपहृष्टभोत्सि मर्वेनपरिणी
तावभोगांतासात्मालपालिति तेनायमावयोर्भतःसंयोगोमेमन्नसमतः प्रस्तुनाकासिवेवोप्यामहंमाभ्रू नं
वाक्तनिः इमानवप्रयोगंहिनतिष्यतिहरः प्रवः प्रातनमामेवस्मामिःस्यातव्यनयापिय ततधिठाकवाल
कोप्रेमडलेलितोभ्यपाल ग्रहंद्रव्याणितन्तनुमतंप्रेवमानय पतस्कुलाकलावमातयासनगरेयतिःप्र
स्तितकष्यमेतत्मेअप्येहुहाहिदेवराइ एवमस्तोपिनिर्वंधंयदातस्याथकारमः तदाकलावतीस्वेदास्तेनंनमप्रम
पद्यत प्रातःप्रभावहृढतेमत्वाकर्णोमलानरे ठिंठाकवालमनयत्सामहेडसमंदिरं सुरभणोमितद्वाव

नंदनोद्यानमंदिरं दृष्ट्वा ठिंठाकरालस्तदेवमानीतस्तोषमः दत्तशोभायवृन्दारेरप्सरसां नंदिदश्वाश्रितं प्रगीत
स्वर्वधूसमार्थ्यं रभान्तस्तोत्सवाङ्कुतम् नारदादिप्रणीतानि सर्वतोद्यानिवाद्यशोणात् प्रसन्नेहिकिमप्राप्यमस्ती
ह्यपरमेष्ठवरे ततः प्रेक्षणाकसांतेतत्रणोग्याय प्रदत्तवान् दिव्यख्याताकृतिर्भेदेन तिरं दिव्यभोगिभिः ठिं
ठाकरालो दृष्ट्वा तं परिक्लायपव्यचिंतयत् श्रेष्ठोपतमहं यच्चाम्बुजपियामसंयच्च दूतंडमुभुक्ष्वायमीह
शोभडर्नतकः अत्र कस्यादिव्यमायेयं विविधावनकाचन एवं ठिंठाकरालस्तत्रस्य चिंतयतोऽहरि रन्तो
तेक्खामभांडस्य शाक्रास्थानं न्यवर्तत ततः कलावती दृष्ट्वा साकाणीं मलसंश्रिता ठिंठाकरालं संश्र्या
नमानिनाय तत्रैव तम् ठिंठाकरालश्चामेघाडअसिमंतमागतम् दृष्ट्वा ख्याताकृतिरर्थाद्देवभांडम
भाषत अत्रैममाग्रतोन्तस्यन्तस्य मीदाग्रतोयण्णा अमयानतामिच्छेतेतद्यूतं भांडदर्शाय तत्कुमाविस्मि
तख्यागतस्तत्सीमेवदभ्रवमः ऊतोयंमाणुखोष्यंवमांम्नातीमविचिंतयत् निर्वंधेनोच्यमानोयत्रैवख्यातो
नन्तममाः तत्सठिंठाकरालस्तलन्दडेऽह्मेद्युतिताडयत् ततः समागताशाक्रायतच्चैवख्यागलोविलम्
स्तवडतेनपिाद्माययाहतंमवेदयत् इंद्रोपिप्रणिपातेन तद्युतेनयथादिवं ठिंठाकरालमानेषीदृ
भान्तेकलावती यथावख्यागन्तेतत्तहृष्टतेनापराधिना ततः कलावतीमेवमाहृयेंद्रः शापमः न
तोर्थमसख्यागमस्ययेनावख्याकृतोदृष्टी तस्मात्तमानुषंनृम परिहरतीतवमसि तद्धव्वनरसिदेनतातां
तागपुरेपुरे देवागारेकृतेस्तंभेभवत्वमालभंजिका इत्युक्तवान्कलावमामामाद्यालत्रमयातया प्राक्रान

हृ.क
विषम
शील
६३०
630

नाथितः स्वच्छा रेवं प्राणांत मा रिशात् परावद्व हृत्निष्यं रेवं वेषम विनाशा तत् भविष्यति समं भूमे रस्याः
प्राणस्य लता इतीदृशा पप्रताणां तावेमसा हृतः शानेमम्मा तस्मै कलावलीठिंकाक गालाय सवाय्यत्ता हवा
स्वाभवांतलसैनि रेम्भू याविवेषाय गत्वा नाग छवेदेव गृहस्ले भागप्रभिका ठिंकाकवालोपितन स्लहि योग
विषाहतः नद दृशैनस्युष्वावलम्बलोठभुविमस्किंतः प्रहोरहस्यमस्वापि स्मृष्ठेनाविप्लुतं मया निसौव
पलानाहिमाहृयाम य मृःजतः तदिदानीमयं प्राप्तो वियोगाविषमोमया इत्यादिलउमं लोचकिलवो
विललापमः तांणस्थाविनयकालोवेलायस्यैवमेवमे गृहीतेर्यः प्राणांतेहेतोसलसन्न क्रियते इमा
लोच्यविचार्याप्य प्रभाद्देशविहायमः सातस्यश्चानिवमदृश्लैर्नागापयेपयो नखात्स्याव सम्भवपाहिहृदयपुः
राद्धरिः कोनाले काम्कलशानिकोपवत्रोभावि पंवपंक्म हारातत्समस्ताणि निवावानमः नगरांतर्नीशिवे
रेहेवाप्राणभ्रमले एवंहृत्वा सतयासीश्राघा स्लीरेकतोदकः प्राश्रिमकेतवतपः हतकथानमप्यवान्
ऊर्ध्वनिरवस्याधिःस्मानंभूंजानोभेदस्मंभुमिः प्रतास्यदृष्यविस्थापसमहातापसप्रचया क्रमाच्छूतपयायानोरा
तास्माप्यपितोपियत नागातदंतिकंतत्सरा जातस्मार्थमायपैया स्निग्धाकण्ठाभिःसंचिरस्मायतस्मिन्निपाम
ति गतकाम्माछ्विवावृक्षेशाखृतयविहृतः तच्छूवातापसञ्छयाकितवोहसतिःसमः किमेतदितिहृ
ष्टकिमनेनेसभाषत निर्बंधात्स्वतृपेश्छस्वावंवसमाप्तिकः प्रवचंमनतास्यास्यश्वेतोवृतसीतले र
ताभवणश्शलिकलशास्लेरहााानं इत्यंकमेकृतास्मन्पतीपिवपतया उक्तेवकोलकाविहृनीतांत

ग्भूपतिं त्वामभ्भूमिमुद्दमतस्मैतंकलशंददौ ततःसलज्जाभरणाःसंजातश्रमपोन्नृपः त्वानिवंसम्स्वावं
तंमैवेनिःस्पृहत्वापमं प्रीतीयस्त्वाश्रमंतवमुद्दर्वत्वावणादयोः सर्वयोमंदिरंनत्वेसामात्यहुताल्ल्वन् प
वंक्रमात्कमायातंश्रोतकृतमियाङ्कपं सोमासीव्रतकलशात्दिव्यगोमभ्योव्वलवयत ततःसराजायोराश्र
मद्विशोतःशूलालिव ततापसैकभक्त्वानितम्मयामेवनत्विरे पकदानीयमानश्चदेवागारेतत्वायसः गा
ताक्रत्वायसश्रोवीदायणोकाकथाणितं ततोब्रवीतराजानन्धात्वाकाकस्यवाक्षयणा श्रापतोद्वेवदेवाश्चनि
त्वोभूविविष्टति सइत्वशूलाःकलशःकस्मात्सोपिनाशयते इत्येतदुक्तकाकेनतदेहिलोक्रमधत इल
क्वातमनीषातभूमेरुद्दमभूपते सइत्वकलशाद्दात्वस्मैक्रूरतापसः ततोतिपवित्रोपात्वस्वयंहृत्ले
वलवाते कपटतानिंतराजादेवागारंप्रविष्टवान् तत्रसंभेसमाधीयपरिश्राइमलभंजिकां प्रगप्रविष्टं
प्रियपांकलावत्यादर्शितास्य कलावतीयतस्मालभंजिकाइयपाशिती दुःखितातेपतिहृष्ट्वाशरीभेतयत
दिवं तहृष्ट्वासात्वागाराजासविस्मयविधारवान तावाभामसमहच्छत्वाकिमिदभ्भावचिति ततोविषस्य
विश्रांतस्वभूतोमनगारमः पद्विरस्वभवदंतत्र्यवत्ससवतत्व्यमप्पदः इत्युक्त्वासम्बंपतीत्वाराजपालीमुगावंत
प्रस्थानेक्रम्यहृतेनदेवागारमिदंमया यत्क्ातंततत्वतीयेद्विभविष्यसिहिततव प्रतसहर्षातनाद्याशालेदि
लभशश्चिका तद्गीरेणावेत्वास्वतगविनिलोयतद्रूप प्रयेवतदुंतंदेवक्रमालेभूमिसंक्रत सस्थानेसमहृतं
यक्रवेमयमहरालय प्रतिमितंशामपातस्सराह्रसालतोमित इत्युक्तेतनसरूपःसमापात्यभयासेमाः प
कादैमेवतदेवनहभ्भूमिसमथ्यपात स्थानांतरेवेमारभेकादेवगदृश्रनः प्रदोविधासमवगतेश्रुतेकथा

स्कं
विष्णु
मसी
८३२
631

भिरीश्वराः सिद्धकार्यस्ततस्य कार्यप्रसादेवेशोपलायस्मः ठिंठाककरालः कितवः प्रायाद्जयिनीततः कलाव-
तीवयाद्रापणमधुनाभ्युपेमतम् मागेहात्सममायवाप्तदृष्ट्ममिंद्रमनारहितं इंद्रोपिविस्मितोद्धाटनत्सुवा
नस्यभूपतेः मार्गंतो घृतकारस्मनहासवतोच ततः पार्श्वस्थिताः प्राक्रांतमुवाच बृहस्पतिः विविधमा
याकितवानिंद्रणाप्यसंवेदा पुराकल्पेतथाभूत्कितवोनमारेकश्चित् ठिंठीकपटेनामकमपटद्यूतको-
विदः परलोकात्तंतवधर्मराजः किलाब्रवीत् कृत्स्नवंचकदासमक्षे कितवादित्यपातकैः एकं त्वदिन-
मिंद्रत्वमाप्तिदानवप्रापानव दत्तं बृहस्पतिविरस्यैकंसमवर्णित्तातविस्मया महद्धित्पर्वकिंभुक्तेनवकांकिमितेइ
नो ततछ्रुत्वाकितवोवोयद्भेस्याप्राप्तिंद्रत्वमिति ततः स्वधर्मराजेनप्रेषितः कितवोदिवि एकाहमिंद्रत्व
माप्यदेवराजस्याभिषिच्यत संप्राप्तदेवराज्यःसत्रानाथकितवाविस्तस्मालीन् स्वेवेणादिवंदेवानाधिदेशाधि
पस्यतः नीत्वासाम्मन्तवेरीर्थंशुभसर्वान्त्यापयतस्तानात् दिव्येश्वपिप्यभोमेश्चसमग्रीणातेश्च प्रगुशवि
ष्येवाय्यैवभूयतीनाखिलान्भुवि प्रयच्छतमहादानानासस्वर्णमनात्मम् इमारिणाहृतालेनतथावक्र
ल्लैरवतत् भतपापः स्वनैः पुण्यैर्भतः प्राप्येंद्रतोसितम् तद्दयस्याश्चवेशपाश्चयेतेनानायतादिवम् य
मराजंपयुक्तोपितस्यसार्हतोस्मः द्वितीयेत्रिस्थिरणामदेवराज्यसयुक्तिनः कितवोधर्मराजनायविश्रगमः
प्राप्तामृतम् ततःस्वचरितंदुष्टायधर्मराजोविसिस्मिये अहोवतघृतकृतावंचिताःस्मात्रिभुवन् इंद्रणाः
कितवावत्रिविस्मताविरतेगतो ठिंठाककालेयामिंद्रतेनैषोत्स्वपक्कलावंती तत्रतदुद्दियेपंचोप्यालङ्गः स-

मासदेवराट् इत्याकलावंतीवक्रोतंसपापर्वस्यमात्मनः ततः सदेववदीरः कलावस्मासमंरसी किंठा
कराल्लोमवसखंकराउग्रहाहिवि तदेतच्छतकारालांमायासाहसयोर्मतिः तदग्निशिखवेतालकिचि
त्रैकितवेनयत् डाकिनीयेननिर्दिष्टः रूपेस्मिन्मायया भवान् तत्वनिर्याहिमिश्रूपानिरेष्याचोवना
दितः इत्युक्तोवस्त्रयत्नोभ्यानिर्गमाहृततोवमात्र राजावस्यापुरिश्चापंत्त्वधार्तः पश्चिकहिम तेवरत्ता
मिथाविलाविप्रयावलिचृत्स्यया तावच्छ्रीविक्रमादित्यदेवमाकृदतिस्मः क्रोधेवचसनिर्गत्यराजाज्वल
नसन्निभः स्राःपापमावधीविप्रमित्यातात्स्युक्तिहस्यमाम् प्रावर्ततशिरश्छेत्तुमालोक्यश्रुत्वचयत् तेनसि
च्छेदमात्ाक्कतठेभक्तकवपातितः ततोखिलप्रतेनेवरतितोःस्मृच्छित्कहिमः एवंप्रभावोदेवोसोवि
क्रमादित्यभूपतिः तदाहतयाहतस्याग्यंवोद्कापालिकोमया तदेतंसमवेतालभद्रंस्यमशिवमन प
वमग्निशिखवेतालोप्यतिपतत्स्वपातिला द्दर्षाद्विमशिवः खेड्कापालिककलेवरं ततः श्रीविक्रमादि
त्यः प्रकाशयात्मानमग्रतः स्राजलिव्यश्रुतचयमोपातितस्यासिनाछिनत् तेनच्छिद्रोयमशिलस्याय
तत्स्यन्तरूरः तस्सतच्छगायमस्वकापलोव्यवातमहन्यात् सुभटस्यश्चाग्निशिखः ज्ञात्पतंकापालिनः
शिरःवतिर्मयाज्ञात्स्वर्वतात्तौनसाद्यतत् एवमाख्यायसायत्नवश्रमेदत्तमंजरी त्वस्वभावंमहाराजतच
मामवदस्वनः ततोविक्त्रिस्तमभुंसराजानृगदेवसाम यत्निकापालिकाम्नकानुच्छभर्तरहानिति त
तःप्रणम्यतमहंराटदेवमिदमाततां चिंतयत्स्वपकारस्यनिश्चक्रातिनिसभूपतेः एवंशात्तात्कलभतादर्शं

हं॰क
विषम
शी
८३२
632

मेघभ्रमणात्तव नराद्व्योमादवतस्यैषा संवरिष्यति सत्कथा अथ गते तं वयन्नस्यगात स्त्रैलोक्यसुंदरी प्रे॰
षितास्मि हले हेतात नयाम्यास्व यंचता तां च हत्वे कृमाबुद्धिः सर्वैः संभूय दानवैः हत्वा विक्रमशक्तिं त
तस्मात्ततु समूलसवैः तस्माद्विक्रमशक्तेस्त्वं गत्वा तद्विदितं कुरु येन तेषामवहितः प्रतीकारो भविष्य॰
ति अवहवतं करिष्यामि प्रयत्नं येन तावहीन् हत्वा सविक्रमादित्यो देवो विजयमाप्स्यति पतरण्यसि
ह्रानीतो मयात्वं निजमायया एवमास्तः समामंतस्यैतत्सर्वं वरिष्यति प्राभृतं च ग्रहेष्यामि तत्सभोम
मत्ताहस्तं रयोत्तउपकाव मलेयातो येन निहृतिम् एवं वदति यावत्साता यवनेत यकन्यके आग
तेसमहोयेहे हहेच स्वामिनं पुत्री एका चक्रावदातांगी प्रियपत्र्णपामलापवा सवितमतः हतो यामे
नाह्नवीयमनेस्व निगमयोस्तयोस्ताचयतीहवासिम शृणुवान् देविके कन्यके पते सौवर्णा यं सदा॰
अकः तत्कृत्वानामसहानपतिसीमामभाषत अनगदेव यदिते कौतुकं च पिमतद्भुत विन्मया
समतः शर्वं प्रजासतो प्रजापतेः चौरी च ठति चंठाल्योदानवो देवपुरे यौ तयोर्विनाशकामस्त्वं विधातु
कन्यके इमे जातउन्मादनौ समाम रूपशोभे विनिर्ममे दृष्टेवात्मकृते देवे तो हर्षेणातो महाहवौ एवमा॰
युध्यमानो नामलह्वावपितं यं ततोऽब्रवायनायतां येनकन्ये समर्पयत ह्रपाणोपयकेसेवि इव
लेरसे सति यनदोप्यर्घयमिमेम स्कंधे स्वानुतन्मने मरूतोचाप्य पन्नसुतये वावरकाण्णाम्
मयाद्यीविक्रमादित्यस्थानयोस्थितितौ वरः देवावतातो यकाविन्तः समपवर्णितेतयो ः एवं ॥

वृ: क.
विषमशील
८६४
634

देवक्रमात् यदि तालीकामपकाशुमसरगोदेनसर्वेणापम् यतीस्त्वन्नात्सुर्तनेवसर्वेषामेकसम्पताः तान्नद्दिष्टोय
मेतानतस्मावोचमहेमतः नतःसावमान्यावोचविद्ध्वकमेवचेतस्मै मदूलःसैन्यमकतोनतामेनःसनमाद्भवे
दमण्वाञ्चात्राविस्वैवाय कुर्यैन्यमहाराव: दाणण्वारशिमम्नेकुमतिराजवलंमहत स्रमेन्मरक्षंनकुप्तो या
दौमपाविनयोस्तयः मावर्तननयोगुह्रमसमनन्न्याविसेन्ययाः ननोयहीविमहेसैनर्यहरस्माद्दिषदृल
म स्रमेरस्माद्भूताविहेरमैःसव्योदरहन्यत सैन्येरणगणाकीर्णांवद्भयाराज्ञिरेनवम् सप्तरागुर्जिनः
योरस्वरमद्रणाउद्दिनम् हेरोक्रवन्तद्धिहिंषतोनिपतद्भिस्वमरर्यीभिः स्रणोमनत्तयस्त्रीनैःक्रोडेसीकल्प
कैरिव हाणास्त्रहतप्रोषास्तेराजानोमयसैनिकाः नन्नामेनस्वकटकेसणताशारणेस्त्रिताः ननोस्ति
नामसद्धीपास्वायासुवनरसावपि उत्पादितेप्रुम्नेहेषुसर्वेभूमीस्वरनया निजेनमद्रामहितायकदीय
ययदितली देवंविक्रमेमशक्तिनेमोचैववरनिसृता मयायदेनद्दिहितेसेवयातंमभवयातंमभवनसभोः
नरोवयेगुनस्रवृमविनस्यागितामम नयोनेपोरिणोनखकन्येकेदेवनिर्मितं दृष्टेवमसादेनलालनीयो
यवेमगः सदीयसामनेहेनदिमत्कारत्नसंचयम् दरोयवेतिनिोमस्त्रमतोमहमहलगा स्रमेपुत्रःपरि
वमेणाविभवेनवमयसा स्रणान्मदनलेखासासिंहलेस्वरकन्यका कनाशमङ्कमसाध्येनविक्रम
शक्तिना मावेमणनस्वकटकेमाणाेनमहर्षन : द्वितीयोद्दिगरहीनांतांनेवोमेदिक्षकन्यके देमानत
दगोनवयिनगोमेवकौलकम सिद्धिकार्ये:द्वारांनेदेवपाद्दरिदहस्तो ननोविक्रमशक्तिःसवलितोग

नमिःस्वह ममेहनिकटमागः सामंतोदेवदत्तेनि ग्रावोरनायदेवस्थनेनावोग्रेषितोपुरा नदेवसिंहलेनहस
पहितागपाष्ठावनोधनः मनस्याहतिगणेदेवा समुद्राव्यपानीप इमुक्तोनेगदेवनविक्रमादित्यपतिः
सकेकेःसापमपिनपहितागीरतांगमसन नागनृत्यांगनापि अनुगम्यमपकियाम वहुकनापिमनोनेम
नवमहाशयाः हृहस्पसिंहानालापीपाहनयुक्तपुनःस्नानम् पुनर्गदेवहस्तस्पृश्यामानोदश्यन नीना
दिनेदरगीसिंहलानाजउआसनस्यास्नयोःकृमलजोद्भवकन्यपोस्य प्रमुद्रमायसमहीपतिनेजयित्वाः
सेमेगीजास्वहनेःसमसमस्थचाले सकेजनजनगोगेजयवर्धनस्यसमहिपोरनभटस्यवकालमेवाः से
शामसिंहरोपिसिंहणाक्रमस्यवीरस्यविक्रमस्तिथीरिपुरातमस्य एवननयोजयकेनवलमणाकेःसम
इकलेलः प्रस्तोवाहुमवाहाःप्रावेगोगाहतउवेगास्यपपामाक्रवलयमालाकोकाणीकोनिवर्णगस्त
रगी ककोगगालहतीमुसेपवीसमरसिंहस्य नेनाहस्तस्थानजमुनेस्मिचलितेविभजितामिनः स्तुस्
विनोयवाननिचलितेदृग्रादिकागांवावः प्रमिमेनमयेनतुकिसमरशाहेकमप्यादिशः सेमर्ष
दुजनीविमदेविलसहलीमयोयोयेप मर्वस्याहननमभावमहिमव्यापारमप्यादिशस्तमिन्नादिप
तिमयानिसकलदीपाहिताप्यभवत इतिश्रीमहसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे विषमशीलल
म्बके द्वितीयस्तरंगः प्रारब्धएकविंशोप्यतरङ्गम ॥ ततःसविक्रमादित्योजयसेनमवापततः श्रीप
पितेसकेनामनाथेनविक्रमशक्तिना प्रयागतेनतेनैवसोकेणप्रणतान्तमना सराजकेनसहितःसवलः

क॰ क॰
विषमशील
६३५ 635

सन्निवेश्य च गौडः शक्तिकुमारोऽयं कर्णाटोऽयं जयध्वजः लाटो विजयवर्माऽयं काश्मीरेशः सुनन्दनः गोपालः सिं
धुराजोऽयं भिल्लो विन्ध्यबलोऽप्ययम् निर्मूकः पारसीकेश्वरः पाश्च एते महीभुजः इत्याख्यातानेन यथाक्रमं प्रतीहार
निवेदितान् संभाषणैर्मानयामास सामन्तान्सैनिकानपि सिंहलेश्वरमादिश्य कन्यादेशसमागतान् यथा
हेमन्तकोऽतिसम्मान्य विक्रमशक्तिकान् तेषु संस्थितेषु लोकेषु तुः प्रतस्थे च ततः क्रमात् स राजा विक्रमादित्यः प्राप
चोज्जयनीपुरीम् समाजितानि विषयेषु सदेशान्तरायतासु नगराणि देविनि ग्रामेव संततमस्यामवी ललनास्तु ध्याम
यतोऽभिदृश्येत्कुर्वत्तीर्थेष्विव नवनीर्थेष्विव संगीतेषु मंगलवादित्रमविनिः सन्ध्यं तीर्थेष्विव चास्मिन्देवसमतस्थलनवराजितेषु पि
पिकेषु कलहंसेषु पुंस्कोकिलानि पठन्तीव सम्भोज्यमानो विक्रमादित्यः परितोऽण्यप्युत्सवे दशति सिंहलेश्वरकन्यां च ते
चोदितेषु कन्यके सिंहलेश्वरकन्यायां स्नेहेन प्राप्तानामहोत्सवः सिंहवर्मा तदैव याम महोत्सवं संवयुम् ततकाल
मध्ये च मयाय तारिणी दिव्यकन्यायाः श्रमसंयोगे नवनायिणी सुन्दरी मदनमञ्जरी प्राकारे हेमं तस्मादपि देव मनस्व
कामसंविकम् किन्तु दर्शनीयुवं भक्तिं नेन नाकिञ्चित्सहायमया नमस्कारं च तथा कार्यः कन्ययोः पितृणामस्य च इत्यका
मालिकोऽग्रहाय दिवी तत्स्म सिंहलिका ततः सम्प्राप्य भार्यासौ सम्पीपा च महीक्ष्मी विशाला विक्रमादित्याऽनात्
स्मात्स्मरकौतुकम् स्वविजयस्वाभाविकहम्येसर्वो स्वप्यानमभिमेषु श्रीमिन्नलेषु मरसो वर्षा
सम्मुखे श्रीमद्गाङ्गवराहविमु इदं दृढ़िवल भूपि कालागरु
स्मूर्गोपिषु वासवेन ततः स्वामिसेवकः

क्षिप्रं कलितविस्मयः कान्त सदाहं नष्टा हा नास्मि गतेयं प्राप्य लघुशुक्तिकम् लिखितमात्मानं रूपं संगच्छ चित्रकरो दृष्टो पका
रोवान्वय वशा विस्मयलिखितानुगः मे न चित्रकृता देवशुक्तिकानेन पौनहकोने प्राप्य प्राप्तदिने स्वतायाव
त्समाकुलाः श्रान्ती स्थित्वा कोष्ठा किं केन कपोतप्रमोतिति तावच्चागतः कोपि पाके ...... न पश्यपम् स चा
स्य शुक्तिकोर्द्दे तत्र दृष्ट्वैव क्वाप्युगालवे कौतुकात्स्वयमावर्णोद्भ्रान्तं शुक्तिविद्युदिव तावद्दर्शितवान्स चित्रयास्या
शुक्तिकापटे दृष्ट्वैवाद्भुतरूपां तां तां मानुषमायां प्राप्यतेष्वतृष्णे हि नोपि तु मद्येति हर्षेणः रूपलिखितां तदेव
साश्चर्यासाजगादरम् नमस्तवेति विधिरेव यं विश्वकर्मणाः मा वदो हि कान्ता नेति लिखितं रूपमीदृशम्
नस्पृशावि चित्रकर्त्रा यथानंतपार्थं नमः ततः सत्व दृष्ट्वा आज्ञापयत्व शुक्तिकोसरा समेत्य श्रीवत्सनीलाद्रीतिरूपा
मेवं कल्पकाम् देवगमभजते यावत्सा कं योन्यकया नया तावन्मत्वौदार्यामास यामिकेन निशागतये प्रवद्धो
भयतत्प्रमसमः गमप्रवत्सुप्रसाः यामिकेन ताण्याराज्ञा नगर्यामिरिकालयत् कृपाकः शुक्तिकावस्य कनसो
चित्रशुक्तिका तस्याप्यवसज्जीवायाः स्वप्नसंदर्शनेककल नदेशादेवत्वस्माकमासा स्तीति विक्रिसे नवजानाति
न हीयं प्राप्य यानलक्ष्येत्वनाम इत्यादि चिन्तयन्सोऽथ सर्वयागतसानूपः स्मरज्वरेण नवनलपर्याकुलपरिहृतः
ससेनापस्थाविजलेदत्ताम प्रायतेनमः प्रान्तलक्ष्यां गोरहस्याजगदेवमहीपतेः स्यत्वेन दृष्टिमसेत्रिक्वसानंनमाव
दृशलवया यस्यवशुक्तिकानेन दर्शाचित्रकरोऽयम तोऽस्मिन्नयंस्तु समं हृदयं वाचीयम् उत्तीर्णप्रापेनांगाव
ह्येव विसेदयम तथापप्यसद्भवकौः सायुपः कल्पकाःपुः नामाद्दृष्टाजहिरजहिरस्यैः कलकलवृतः

वृ. क.

विषमशील

८३५ 636

ततः संबन्धमस्काप्यानीता सा मे सुतापसी प्रविश्यैव निजे गेहे संदेशादिदमब्रवीत् पुत्र यद्देहिणी तव राजपुत्रीय

मागता इतो मलयवत्याख्यो विहरत्नीपुरे श्रुया इह मार्गेहि गुरुः संकन्याभिर्धान इयमसौ एतामिस्ते नरहार्थमयेद्गते

प्रवेशितः इत्युक्तः तापसी मया स्त्रीवेषमास्थायान्तर अथ ध्याकन्यकास्तानमन्ता सोऽहमयापि नत् नावश्याव

हामशैवमकन्यांतां नपोनन्यनाम पश्यामि यावीक्ष्य इस्यामयामयादर्शिमा अविंतयं च यन्मोहं यस्मिन्ब्रालिवि

नामिवाप्य दृष्टा पुनस्त्र पश्यामि मसादात्मामसमामिति राजपुत्रेवमानावतापसीतावत्कन्यका दृष्टोसमाभिः

प्रविष्टोयमुसाकोपीमयापत्र तुभ्यमाकुलः पाहुणिकः स्थिवैनामे मुहुः सता इति तोतापसी सापिप्रणबो

चमनुदर्शमाम् ततः सा राजनतयास्त्रीरूपमपि पीद्वामाम विस्मतपुरुषे हेतुमय स्मरवशाभवत् आसीत

कंठोकतार्किंचविंतयंतीव निस्थला लज्जाछिद्रेणकामेन कीलितेवस्मयेणपैः तुणांस्त्र तापसी तामावावाहरह

राजकन्यका न स्तोर्थेनन्यमस्तामपि पाहुणीणि किम् आयातन मन्दरामि यमद्भुष्याम्यविनामिममाम् इ

मुक्ता रायणाणो मामबैषीन्मास्वमंदिरम् अद्दैवलह्विवैनोस्माननेतनयनधेयमागाम् अवमन्यनयोमापि

विदग्धाहृद्द तापसी ततोऽहं स्थितवांस्तत्र राजपुत्र्या तया सह क्रीडंस्तत्कन्यकामन्यैर्विवाहादिविनोदनैः

एवमासमुत्त्साधीनास्ताणमासमद्भुते हाण यमगतहं तसातमभेवाचनारोचनक्रिया अथसाकन्यकाक्रमावर

तागतकन्यकाम् सौवर्त्यावयागौभै विवाहकौत्याखुदः ततोहाहोनमञ्जावीप्रविष्टोवासकेनिशि

निःशंकोनवमासाय केंठीराजसमायहीत् ततकालेचमयातमाप्रकाश्यात्मानमेवमा सिहेप्रसृष्टाहष्ठा

मामासीत्तज्ञानतातमाम् मयत्नेयामित्रवेत्यावश्चैमांस्पृतवयाम् नावश्यभीपितोस्मीह यामिकेनतुगतमना
नहत्तरागुपनीतांमीविज्ञोत्सवेभवहृष्या नयामम्तयवम्याहेविनाजीविनश्नमहे इत्युक्तवेनंगतानेश्चमेवमम
वेयमः भद्रागुपःमनीहायत्समास्वामैवप्रकृवात् कन्तेचेत्समर्थेनमस्यन्नरालिख्येनपरेदेवीनगरेया
वडणायाचनिकृष्णेन ध्रेनभद्रागुपेनकः मगजालीविनिस्मृतत् पदेपुरवेनमवेहमनेनेचवतल्ललणम् ने
विद्युटमातायमतीहायत्क्षेवमः मठेनवेकायायितः नष्टीभनावलेभयत् मठेवाद्राकोहृदेशगोल
कवेदिनाम् मत्वेपुत्रमामाहांसवत्सुपुगकांचनम् यस्मिन्नम्यामिदेवविद्युत्कोपिमपतिचित् ममावेय
इतिमारादासाचमठवर्तिनाम् मयोनेरथीक्षवनंमल्लिकामोदिमाकृतम् ज्ञायानिषाणपण्डिकंदृष्ट्वा
पुष्पितपादलम् माजनामोमजणामोगरोभीरुगर्जितः केनकोहामदृशनःमाहृकलमदृहृपः नक्ताले
नस्पपेमलपवनेटदवायपौ हहिविरहदावाग्निविक्रमादित्यभूपतेः हिमदावलनेदेहिसिंचविपनिगिवट
नेपश्चलेविदिशीपद्मणायनोयाशिखिकरु कदपेमैनेकदलीदलैविनरमाकृतम् इतिनहावनारीणानवराश्रु,
क्लीविशेगिरः क्रमाहिपुःहिषमः शामास्मन्नवाघमः रात्रामविरहज्वालानपुनमदनज्वरः पाक्रापयित्वप्रह
नानोहरम्यानोप्रहृवयः प्रियाप्रियाणांग्रन्थोनांमायेनोनत्समागमः इत्यादिशंनीयवनुनःकलहंसवैशावत
माणास्कलोक्नसुवीमकाणक्रमसीस्मिन् नस्पाहृगतानोवेदीनवदत्न्कोनमदे भोजनीर्थीविवेशाको
निशाम्याख्यानिमेकरा नाम्नाणाववासिद्धःममहेलकानमोजने। मत्रवस्तुगाश्रिश्रपुटेभिनोरदर्शनम विभा

ह॰ क॰
विषमशी
नं॰
५९० (67)

विभाव्यतत्त्वविहृद्भ्यंतगांतेतस्थविस्मितः अगात्स्वंदेकेतेरमहोस्ताल्लिविवेशुराम् यदेकेनसमयात्स्वंहेलिविवेते
गोत्रस्य द्वितीयेनीभ्रजातेहेनापरेलिनिकेनचित् पताकुत्रामबज्जनेगोकेंमहाराजुधम्यपगत् नत्रेनसयमेना
शोवेदीनिश्चेनपोतिकम् किंनयान्नगोरैस्यनेट्टमिनिम्मता नचग्राम्नुरसिद्धः सपरिपश्चुवीदिरम् ह॰
हेमयानन्नलयपुरेनाममहाराजम् भ्रमनाभ्रक्षमतीर्थवागिर्विद्वीपमथ्यगाम् नोस्मिन्मलयसिंहात्वोनगरो
ल्लिमहीपतिः तस्यास्तिनाम्नामलयवतीस्वनपमायुतः पुत्रवदेविणीसावस्त्रमेनानकर्णं वन विरहाति
गोनाकेविस्महाराजस्य मेमहत्य नेनालोकितमाकेतुसभीनरवनताराम् निर्यपोमनमस्तस्यापुरुषपद्मेपडुय
हः गीताप्यतेस्वभवने स्वप्नपववीविधायचविवाहेतेनसहितावामवेश्मविवेशासा नचैतेनसमंयावन्नेव
नेस्वरेतोस्वाम् नावद्वामस्ययादास्पासानिपाल्लेप्रबोधिता नतोस्निवोस्यकोपाभोहासीस्वमावलोकि
तम् नेस्मरेतीप्रियतमेप्राज्वलद्विरहाग्निना अपश्यन्तीगतेकांचित्तस्मेराणीव वणीकृता उत्कायमाप्येयशाय
नेषस्तोभीस्वपतमयम् एकेकमवाक्यतेवतमः संमोहितेव तोत्रापृच्छतः किंचिद्देरापरिजनस्तसा विलो॰
यपिशामाताचतनः इत्यातिक्रच्छ्रतः शिरःस्वसमहमोमेमातसात्मसरवीस्नातो ततःपित्राक्षतास्थामास॰
निज्ञासकरोविसा विश्रम्यविनसागोसिपद्मिमीसेनेवेदिनि पंचमासानासागाराणनस्याकोवेतिभाविनी
किम् इतीहरूयहतंतः पुरेपरिगतोमया एवंतेनसमंवासस्वकेपाववोसिहिता ज्ञातार्थेतिस्वयपोतेश
नमहाराजुधोमयात् मिदंकार्यंसदेशाहितदवः सरपःप्रमोतनवगाम्यतोयावक्षमासः पद्मेनयन्ततः इति

४

नेत्रोदितो देवाजनहापयोगतार्थविमलयम् कृतार्थो ववसिद्धिं समयग्रहीय प्रतादिशतम् रविवशिमस्वमेनापंपादि
गमागमानीष्टुव श्रीवैद्यो धेष्ठ कार्येषु वाक्यं विशेषं वालिनृप: निरानेकः समेष्ठ्यनदैवदर्शितो प्रति प्रवस्यो
विक्रमादित्य: सेवनलश्रुतः हतः गतार्कमेणतान्तोर्हियावस्थामा: श्वेमनन् मावदर्शणवगाश्वेजनेको
लाहलाकलम एषामलयवमयष्टोणेषाएमानिकेवधो अग्रामदर्शिमावर्हि गतश्रुतीविवदति इमयमु
श्रावजनानुष्ठादयमभपति: उपागाश्वमनेदर्शणेवसिनायवनश्रुना नहर्णनादपमनेजनेनवदर्शि।
नमः दर्शनेरवकोडपीष्टषवर्षमातालकन्मकाम सोयंप्राणेश्वरस्वप्रपतिणेतामममागानः मगानस्योश्वा
पीश्वमिमाहमवमामावी: नाभिर्गतानपैवोवस्तविनासेमभपति: निर्द्वावोजानहर्षस्तेप्रहृतोराजाव
ममपाताल नृकालम्नुलिप्पभुजेनेमशोवशसिद्धुना उस्नेरवमरसेनवैरिनेर्मपठान जपतिःनेण: सा।
पितमस्रनगणेन्द्रेक्षुरा वाग्नेजयदेवममसागारसीममहीमालिनीनाप्य जयविजितसकलपार्थिवविनम
त्रितेपादितानिगुर्वानः जयविषमशीलविक्रमवातिनिपेविक्रमादित्य इश्वकेवैदिनानेसविक्रमादित्य।
ममातम वहामलयामिहोयराजानस्याहृपादर्या विवेशावकृतानिष्प्रनेनमाकेसमंदिरम नयामलय
वमाव उहिवामस्नुमक्रयः दरोनांवस्तानमें विक्रमादित्यममले ससास्नानेनजामाश्यामवानाकालक
मताम यप्पाविजेनयाम्नमेयप्पास्नुमनपैवताम् त्रिलोकमाहात्म्यलयवतीसंकगतोग्रियाम् सवा
पिविक्रमादित्यनरस्जनममनपत फलेशेलममताकोनप्रमारस्वशापितिवनः श्रुपतामादायवर्षेनिहति।

क्र° क°
विषमशी
६३८ 638

मिवश्रीपत्नीममलयवतीम् ततोर्थवाग्विताशितांसकोलिकस्य विरंविरहीमिव ततस्याम्बरहसैप्रणम्यमानः पदे
पदेस्मालोकावृतनवस्थितेयथेच्छमस्मीकृतविश्वकौतुकम् विलिसितोयेकोनजहृस्मिकोनजहर्षवकार
कोवानमहोत्सवोत्सवः इति श्रीमहाकविसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे विषमशीललम्बके तृतीयस्तरङ्गः
आश्रितोद्भूतविश्रामम् १२२ ततो विक्रमादित्यस्स कदाचित् कथान्तरे गृहे कलिङ्गसेनाख्यामपत्नी
देवमब्रवीत् राजमलयवतीश्चेयमुत्तमा नरकुञ्जरम् सदाविषमशीलोऽहि देवो यस्त्वयि तोषितुम् शुद्धेनपति
पीनार्किमवलम्बयापरामवाप्त मद्रूपोत्थकाहस्तागतेनाविज्ञानितम्नाम् एतच्छ्रीमन्नमाख्यानाकथा
कार्पटिकेनयया देवमेनमनेमेनावाकुच्ययासिविलिशिखतां धरिणीनाम्नो विधिनाकथ्यते तेनि दुःखिते
नाम् सायेमाश्रुसमयस्थेवेसहिकार्पटिकोऽब्रवीत् सामसमस्तुकथादेविश्रद्धयापरयाश्रुयि धरिणीनामिसं
देशाद्यावमलकथ्याश्रुयुतो अहं कार्पटिकोऽभवत्सेवाकुर्वन्भवसमभोः अटव्यं हयनोद्भ्रान्तं महान्तक्रोडमेकदा
देहाविषंकटगत्वतमालास्यामलस्थविम् क्रमसपद्वेणशाकलाबोदेनसि वृक्षपिताम् एवमावेदितोदे
विमयात्रातेनथैवमः राजाथितनदमाक्रुशोतिस्मानमगयादृशे सगान्द्वीवसमप्राप्य कुर्वन्माग्रमरगाद्वयम्
श्रावेदितमया हत्वाद्धारादनपुरणतिस्मिम् हृष्टाद्भुतंचवंममवाकेचिक्रावणेरकश्रम रनाकणप्रेषमाणेऽरे
रक्षमेश्वश्वावाम्बनम् मध्याह्नेहिस्मरावाससुहृदैरव्योम्नितिष्ठति नसाउनेचाम्तुतेनासाभश्वतेरनाम्तणाते
योः एकदेशेश्वःदेशेश्वश्चावामस्यानरम्यवाप्यादिके दृष्ट्वामेवमसाशोश्च्यान्तेनदेवगमनजीवनत सम्भवा

नास्त्येव बाहवपलम्भनान् । वराहैर्विदुर्नेराजाऽस्मिन्मिहराजः स्वीयसीम् । नमहोऽहिपण्यात्तोऽस्मन्देशेऽस्मन्नापिषः
कृताः उक्ते सर्वस्मिन्नारम्भात् समाटेऽपि जनबाधिकाः । ततो राजा चक्रे प्राज्यद्रोहनपरिक्षुदः एकमन्नागान्हेः
ख्यानामेव पौरद्रवान् अपि जातिकियतीर्वयःश्रमिस्त्रुपागताः नृकुमारादेवि राजा नेमृनिर्बोधमहेनल्गु
योऽन्नानाशनानीतीस्मागताः स्मरंशत्रिप्रभोः ततो राजं बवीन् हि त्वत्पुत्रा कथमागताः एवमेव समयो नाद्य
राजा पुनरब्रवीत् देवाक्षिपारलेशोऽस्मान्नैवास्ते नेष्ठाहं पूर्वभार्याविशेषेणनमीप्यया याविनिर्गतः
पश्चिदेवकुलं समागतो ध्यानं प्राप्तवाहनम् । नयवाहं निष्प्राणीभूतं प्रविशेषप्रपूर्णं ततो स्त्रियमेकामादाय च
नयानिष्क्रान्तस्तया राजा च समानुमर्से कमोऽहं कनापरोऽभवि । यात्रासमाप्रहृष्टा मामी हगत[illegible]काविपस
त्विनया ततो मिदेन साकं सम्प्रभूमिगामविदुतो वयापीदकमानुष्ठः काऽपीनकामयाविना अथमे
मवपूर्वनामाप्रवीननामयाहकना यदीवाऽज्ञामिपानाऽहे वप्रायेयेन वाचिन्ते नरेदानीममद्रहि
किंप्रियं करवाणि ते एवमुक्तिवत्तीनां ववपरवाणीमहममथाम पौरवप्राशिवचनं स्मरं सरकृष्णवनधाम
म् एवं केशानवयानामीर्ष्यां स्वटस्यनिविवलानि द्वे एवंमयाकायतीसा पापरेलेपसराज्ञम् तेनतीर्थामपाह्रस्थान
स्वाचे हायानुधाविन्तः तेनैवप्रम्बहुवाहमिहागमारेवीभूवि अनकाफलानवजयनी भितिमेवाकरोम्य
ते इति देवि मया राजा विज्ञपितोऽनस्मन्यत् मम सुहृद्दिकोऽपि न योग्यं समापनयाचिन्तम् अयोमध्ये वविरसेाा
णदेवानयामास्म् सहस्राहं निफलानीहस्यप्रयत्नः यदि नाहं मोहस्पन्नसीकिं विप्रपद्ये मवात्मनः

हः कः
विषमशी
लः
८२५
639

भुंक्ते किं विस्मरिष्यांतश्च निराजादिशाश्रमात्‌ ततः कर्कटिकां तत्र संप्राप्य हृष्टमहत्वयम्‌ तथा वाऽजगरोऽभव
मेऽहं मत्पत्नमायया दृष्ट्वा व्याजगालीमतनमकस्माद्देविमानश्चा देवो विषमणी लोभन्नाविषादः सविस्मयः
एकाकी चात्र वेलालोभनके तेमम स्मरन्‌ प्राङ्के चरोगाहृष्टेव मोचयित्वा वणीकृतम्‌ सर्वेनातः स्वता
यातः प्राङ्कोराजानमब्रवीत्‌ किं स्मृत्यास्मि महाराजो निर्दैणादीयताम्‌ इति अथ राजाब्रवीत्‌ निभद्रका
पीटिके मम सहसाजगरीभूतेन प्राप्य यत्र कर्णिनिजाम्‌ ये नालोप्य वरदे वमनोल्लशाकिमे सहृष्टी पाकृया
नियतः वारि वैगुण्यापिनिर्देशितिकिम्‌ ततो राजाब्रवीत्‌ हि यामः पल्लीमिमोसादी अतो ब्रुध्येत भिहेला
कोष्णुपायः कदाचन इमालोच्य सखीतालोराजापल्लीजितामतात्‌ ततसाभरणे दृष्ट्वा तेऽचोरः पर्यवार
यत्‌ एकाकिकेसरीनाम सवागात्सबलः क्रोधो मन्त्र्येभ्यकुमारत्वबाबोद्धाप्रसमितिजानतः सेनाप
तिसराजानमेत्तनग्राहृपादयोः ततो निवेदितात्मानं प्रेद्धुप्रसभिनयतम्‌ दृष्ट्वा व कुशललराजा सेनापतिम
माषत ममकापीटिको भुक्ता पत्ते कर्कटिकात्तनी गतो जगरतां तस्य पुक्ते तन्मुक्तये कुरु एतच्छ्रुत्वा च
स्कन्धासेनापतिरूवाच सः देवानुगोयमस्त्रायायास्मै दर्शयितिन ततः स्वेनमन्त्रग्रीवेनासेनमसहेस्त
म्‌ उषधीरमनतस्येन हर्वे कस्मात् षट्स्वयान्‌ उपागच्छामचतते हृष्ट्वा राजा निकेवयम्‌ गजाश्वनमस्तदेते
सोपारानते समवाययत्‌ एकाकिकेसरी सोऽप्यभिहृत्य सेनापतिर्निजम्‌ गृहमभ्यर्थ्य राजानमसेवीत्स्व
तिनाम्‌ प्रपश्यामवनतस्य समरदेनशावरीहृतम्‌ इति देनचिनो तन्नाभिनिष्याश्चरुक्टर्छाबि वासोसिवीर्द

५१८

बृ० क०
विषमशी
८४
640

वाकस्मात् इह कोऽपि नरेन्द्रोऽस्मादाख्यलदास्महि नृपाधिपः नस्य पुत्रस्सुपादाय भ्रमनामहस्मात्प्रयम्
प्रयोयभेत्र तह हात्वनेत्र भतेश्वययायम् सोयकोऽनदेहोमंस्मिनाप्येमिषिककवान् एकमनाव
स्ययान मोख्यायिन अकृः महोमेवोन कालेनास्मिषाराद्गुनकः यहस्यस्यवमेयानाम्
हानोस्मृविगुणिः पानानि मजरावास्तिममनस्कलमहपणान् एवंस्वदेवमाख्योयमग्रा
नेमविस्मयम् एकाकिकेसरीमप्रयोऽभ्यलराजोऽवजितपत नस्ययावानरफलायस्यहनेनचि
रजीवितम् हर्षितनोघसंप्राप्तफलेनस्माद्दर्शनं प्रतोयं दृष्ट्वैतदेहं यस्य हरागमनात्मयिर
श्रितोनयहोऽयायं परिपोषणीयनाम् भार्यायोदत्रियाम्योमदेवस्स्माखिकनयकान् प्रनम
नलाद्रूपेणनाम्नापरनस्वेदरी कन्यायतेवनदेवोयेनेनान्यरूपेणाभेन नास्यपस्थामिनोऽभ्यम
ग्रहस्वयथ्याविधि रामोहेवपर्वतेलडेयनानगनः प्रभो इतितेनाथितोनराजासमनेष्यस्मनमः
मम श्रुमेनयेस्सनोनस्यननयोपरिनीलवान् मुक्ताकल्हरिकाभावस्वतोहृणानुदायिनः स
मनायप्रोषितावरानग्रस्थानवोऽस्थिता नयामदनस्वेदर्योमभिलाषीकृत्यामह प्रयोनेरख्याप्रहु
नेरानननस्वरायावने स्थितमममद्दलविहृतनामभद्रायपोऽभ्ययान स्वलविषादेनायातिनविषादे

वचः स्मृः नाम्नि रत्नप्रभावत्यां किंचिद्रम्याद्भुतं भवेत् किं न स्मरस्यथ पद्मा तापाना नाम्य द्विली
पथ नागकन्यां स्वरूपाभां एककामरूपागतः गंधर्वलोकं गत्वा चवीरप्रस्थागतस्ततः
नागवल्लीमुपादाय गंधर्वीमिपकन्यकाम् इत्युक्त्वा स्थापितास्सर्वे तेन मह्यायुधेनते अवि
ष्वनटवीहारी वानो मार्गो वलो किलः राज्ञापि स्वरूप मार्गेन स्मर्यते ष्टाव रसैनिकः भग्नामस्
गमेरयोक्त कामेमो यथेच्छयः प्राविशत्तस्मात् कुत्रामसवे नालो भयामसः वनेत स्ववेदट ए
स्ववनादस्मादिदंदया प्रविश्य स्वनगरागाहुरादस्त स्मरोगतः इत्थं च समराजानमब्रवी
त्स च भिः पौरैः इतस्ततस्य यातिविनाविनालेनविधाविनात् उद्गादेविविस्मादकस्मात्तुभगः
गुभाग्य कोऽभवानिति याव तं राजाह कांतिविस्मयात् सं गत्वा द्विजि मल्लावरागान्तवचनः
द्विपः प्रायेतेनमनारं राजाह दैवं कं जनस्य एकैनैवहयंकेनमस्मोहतमपानयत् तस्मा
पिपालनां तेन वेनालेमो दत्तानरान् पुरुषानिर्गतो दिव्यास्त्रीचरित्वाग संदरी पूर्वकाम
वराज्ञानेव काहो शान्तिगीतः सत्यमानवदत्रासक्ती देवं स्वप्नएवाशयने प्रावादेवकुमारोहं
मन्नाख्यो यमहं प्रभुः हो प्रमनावण्णावकाले ध्यानास्थितं मनिम् गजस्करायो दप

641

[illegible]

ततश्चतस्मिन्नागतानागसोमेचयतिमेविधिभिः विक्रमादित्यदेवोमत्वा योगेणोमेडहितविरः तन्माणिक्यहृता
यैःतानसेवप्रेषितयामिदं इतिसंमंत्र्यवहूनेनलदोमपरिच्छदम् अग्रोन्यमपूर्णांतोचमराजाहमस्तद्व
नाम् सवर्णद्वीपनिकटेद्वेवाल्पनगरीयनाम् मरालकन्यसंज्ञेनवहूलणोफरेणतन् मत्वाहिवेलया
नीमाविविपिनमेवयोपीम दिमसिंहलद्वीपसेलश्रामहासन्त्यवसमनवान् इहैववनयथाविवमानामाप्र
हृष्णाजनः यागायास्वर्यमतस्यतमस्यपामपाटयत् निगास्वततमाप्रसोजेनमन्तुहहूतेमहरू बद्धा
नहिमस्यायागाज्ञेसिंहलद्वीपभूपतिः सचैरघोविनाराज्यगुणोस्याभास्मन् स्यालोजन्नाहहूनगाशयथा
नमस्रूपान नमोबुद्धाशगत्रुवंतीभागिनेयीमतनात्रणाः प्रेवरणाज्ञेयांगीसामानेराडंनस्वेहयान
श्चमंगुश्चममेवेइवतीनाममस्पतिः विक्रमादित्यदेवात्रयपातमाकारेकाल्पनाम् गुणवसा
नयामाकंतमकोतविभवेवाज्ञाम् प्रस्थापयमस्ववहूनेममहस्तैपिवोपिनाम् तेश्चमीणेजलधीप्रं
क्रामेसोक्रमादिहू राजकन्येउमेप्रामवयपोरिकोनयोः इहप्राप्ताश्चनाः क्रोडवागणणवमप्याव
नाम् हृमहेतौतेनोस्माभिरेवमाक्रोंपितास्रमोः आगतेविक्रमादित्यदेवैमेनेसवर्वरे कन्येकेला
कपालासलनस्पर्शेनवृत्त तेहूनावेविनातेनः क्रोडेमोम्यक्रयातिरा पीताभवन्मीनालित्त
तनामरहोणवः इहैववनेवराजानेसागतेरूपषापुना इत्युक्त्वानागनक्रीगेदिव्यौकोचिरितोग
तो पवमरोयोमहत्तानरम्यकंतमेहूवरेः अथपथवतोरेिविनानहूमभुवम तनलेपारपतितहूणा

बृ॰ क॰
विषमशी॰
६४२
642

तेगजनकन्यके नसैगुणवतीवेङ्कवयौनतोमस्यैयत् गत्वाप्यादिश्यवेतालसंङ्के इयौने अथनाययत्
साधं सदनसद्यौ समं निस्वापिपयानिति स्वयं च नेन वेतालेनागतेननतः स्थानात् सयावस्थिता॰
प्रायाद्वत्स्येनैव देविमः गतेनोचवनेस्माकेरविरलत्वयागमेन नक्कानन्तवचासामिरस्यावम
रजधनिः ऊतोसुरजनणाद्दोयमितिराजनिश्चकुन्ति वेतालः सोऽब्रवीदेवकुलेदेवार्यविषये हिर
कौतस्कलेनस्थ्रनिर्मितेविश्वकर्मणा नत्रैषमुरजधनः संध्याप्रदाणकेविमोः इमुक्तवाक्षवेता
लोमाजाथाहेचकौतुकात् नरागछाम संयम्य तं गमवणाम च अपएणासाविनेनवेताल्य
रत्नमयंमहत् लिंगनदर्शचोदग्रदीपकं प्रेक्षणीयकम् अत्रस्वक्षाविंनचदिवरूपःवरस्त्रि
यः चनविंपेनवाघेनमानगांपवेयोगिनः प्रेक्ष्यनेटस्य मस्माभिनत्रवर्ष प्रविश्य पयत् संयमः
ऊपनिकासंनतेनेकोलयमाननाः गायनावायकायास्त्रचित्र स्यप्रकृषोस्त्रपि नदेहात्रिमि
तेराज्ञा सवेतालो ब्रवीदिदं मायेयमीदृशी दिव्या विश्वकर्मकृता तया सततेहि भुवेदेनस्य
संपियाहमयोऽपि इमुक्ते नेन तत्रात्र भूमेनो वयमेकनः सविशेषा भयप्याम ढढेप्याः संमपुत्रि
कुतां नाजापि नातिविलोकातलावक्यः विमोहितः सुन्दरसहस्र तोणसोपि संमोकीणिरवाभवत् अथ
वीश्च नवणणाम स्तुत्या नैव चोदहन् सजीवासनकान्तानां संकिरस्य च जीवितस्य एतच्छ्रुत्वास वेतालोवा
नतजनमदस्य कलिंगसेनानामास्ति कलिंगाधिपतेः सुता तां दृष्ट्वा रूपकौशीनरूपवरदर्पसुता वर्धमानन॥

तृतीयेण कृतेयं मालाभंजिका। गङ्गोजातिर्नीतस्माल्लिंगान्तपते:प्रभो नामार्थ्येयंवनकर्मोविक्रमेणहारापवा
इतिवेतालवचनंश्रुत्वाराजनपाहहे नेनोनीताग्रजालांत्रिमातःसंमोस्थितावयम् योनस्थापाकहहास्यनलेप
ग्णपासहलसौ मध्यैहैनाचाजासम्भुर्ध्यायांनमनोवनः कौतुकोकिमरणस्याविनिगुहानयोस्तयोः एको
वीक्रमसीदैवनाभूयुताकथयाम्यहम् पनपुराभिधानोऽहमंज्ञपियामोवालीविक्रमनः सोऽहंहुम्भनलेजातस्तस्य
सोमार्थयासह मातःप्रवृत्यपपृणामियावन्मातन्नावास्तिम भार्याहृमेनचाम्येश्रुमासादेपवनादिश ततस्या
श्वित्रममम्याटककृमोवप्रमयपत्तत यदिसाप्याश्विनपियंनाम्नायेभुवम्समसौ मालम्ममसन यादनासाचाम्ना
नैववनेनतमसानेक्रयातासानीताभ्रजादिनावुकिम् इतिसंचिन्त्यश्वित्रमनाक्रेपनिपक्षेपभनें श्रीसिद्दनेहि
योगानिस्वलितोहमभोजनः वेपयास्थामितांकिंचिल्कृतःहारोप्पडुःखिता श्रास्लाणमोजयमासदेवाग
रेफनीस्थितः ननजातपरिश्रांतेविशोमामयमम्यगात् मयाविश्वामितस्प्रायंस्नातालहारादिनानदा कृतम्न
मितिहृष्टश्चपेतोग्रामसोमया वागाणसोसमीपस्यान्नामारस्वोमाभाषत महस्माख्योनमम्यःखिलनप
येव्यवीन्नुमात् श्राम्नावसामिमोमियकिमनृधोगितानया खवसायोहिडम्प्राणमपिपामोतितनम्नावे उत्
पुनवभार्यानामविधायःमवोस्मवे कृष्णसाविष्णुनेयस्मादिजनानैवनश्रपने इस्तुक्तवेतमघ्यसंप्रोमा
म्ययोब्रवीत्स्वम् मैवंनकेसटोनमागमभाख्नमागमाम् प्राणहूपवतीभार्यानुष्यावैकृष्णास्पृणा पोपात्
लिनुब्रमहुताण्डोत्राणात्मतः केसटाखोहिनयवाहृपकामरुपापरः समभार्यामहस्रीमेमुः पिबेषीव
दिनागटहोत विगमवेशानधामनोनास्तोध्यांवरेशानः क्रमाश्वालमेहानीरेमामोजानदर्शमः महानमा

स्तं॰ क॰
विषमशी
८५३
643

गतैवेमनस्यपायाजनेपथ्याद्दृष्ट्वाहृतान्मयाटिसेकान्तैद्विजोगणी: संभाष्यकेसटेहद्रु: प्राहमघ्रणयेद्रु: स॰
मोहस्यंथ्येकिंचिह्नीलामायेचवन्नव ममरूपहृतिः शंणिकरोषियदेविघ्निनम् नक्षुनाकेसटोवादीरायश॰
कोब्रवीषिवेन नोनिश्चितेमय्याकार्यंभवरूपहृतिस्तव मनोहरद्विजोवादीक्षुरणुवानिमेस्तन: सचाग्राणीवि
रूपाण्यरूपाण्यभवानिवर्तनेस्मिपिटद्राणः हृसः काचरलोचनः रूपदस्योविक्रमपाद:सूर्पकर्णोगुटस्तनः
नाहृणामहृतेनेस्त्रेहान्हृतारूपाभिवर्णितम् ब्राह्मणाइत्नदत्ताव्योकन्यकायाचितामया साचरूपवतीनामपि
तातांप्रतिश्रुता तेनावर्ष्यभिपानसैसोयपाणिग्रहस्तयोः नेदृष्यमागतापैवयदृष्टेवमन्मुते नसंवेष्येव
तोदयादातेभोयेसहाभवेत उपायंप्यायताचात्रमयालहोमयानिहं नवृत्ताशनिपतोहाकिंदेसेकोक्षितन्न्रुरु स्त्र॰
स्नाप्यःसमसामानकन्यामापरिणीयच ममन्नापय्रयाक्षायचहालेसवरूपकः नक्षुनानयत्रीसूनुवेनमाद्दा
यकेसटम नोभिःसनमिदानीमापारेहद्विजोययौ प्राप्यचैकंपदेसोप्यहमापमनसाव्रणोबाहु: आकाशापथि
कोस्नाशेनावरूयाप्रुणविषत मासक्षिननोघोनेसलोपानेसकोसटा: उपसुर्हेणनोङ्गाहीङ्गारसंघोरम्रिक्ति
ते भतयाम्हसेघेतौवसेकोसटयाम्याद्वि रसुक्रवेनवसटेयदतसकेसटोम्पयान मासंसोमहदयेसलावता
मैवधाम्यहेरुतः ब्राह्मणस्यप्रतिश्रुत्वानेकार्यनिर्वोद्धनिश्चितम् नक्षुनाकारयितावण्णपथ्येसोथ्ययादतः सस
वकेसटेसोपितन्नोस्यबलकेशति यथोनतःसविधस्तेवपंडेनध्वंषितम् आदापिकेसटेनसैःसमेतस्ताविश॰
सुरम नबसद्भिनवेदीकेतनदम्यहेचस: सावेशयक्रोसटेतेविधिपातोयनाम्यतम् केसटेस्मतास्मास्त्रोपये
सेवाम्भनाम कन्यारूपवतीनन्नपपत्रासनमहाम्पनाम गनेदत्तीजनन्नाचतलोवीहावधूर्वेग साचरूपवतीप्र

हे॰ क॰
विषमपदी
६५४ ६५५

इत्यन्तैर्येसमयामेकलककलेरिवि स्मृतादरर्यास्मभंगांवोदुहंरुरुखेपरः नस्तस्थिरादविक्तनेनेविभावमकेसटःकोमवा
विमयग्रहुननस्तमप्रवीत्ममान नेमेश्रुहिमवाकोयननेवरत्पाम्परंनव नक्षुत्ताकेमटस्तमेस्वरुशानमवणियत
ननःमरुरुषेवादीन्त्यावस्थ्याविनरहिम नहिदांनीमहसंनेननववष्ठिममवेम्हाग श्रीमनेत्रानदीजीदेरुंवंनश्रुवा
त्वेया ननकेरर्यनामाहमान्वेरुनोयदोहितः सोहंमदेवेना यांसीवेनामवननरमटीम नमोमवनितनापनिनोवा
यविनद्दनोभवम हंयनिनानयानमानेनाहुचदियानमे श्रायुवेनानकृगानेनरुषंडेनिवेशिनः श्लावोवतेमेना
रयुतेपमात्मपर्वांनिके मानदेवरहेम्पंनन्नापणपमंहमवत् नमिमविवपद्दानाःमुरंनेगिवनेसमा मा
ननहेशंनमयेनननास्तनाम्नितवम मनवमाःपत्रिांगकनधकपणसमे श्रहमेपहियुष्यांकेमामायशद
एणनः इनिविशावपनयोगणपनिकिष्यमननमे विश्रामनःपोर्गमिशविश्रांतिवासरोयणान आगमरासिय
मानाभ्रोमनस्मान्नितिमिनानवनः हिम्पुष्युप्रकलणादैरेरीवजनिनापमी नन्तानेनश्रनाभिननेमानद्दग
लोननान विनिमयोगिनीयामाषरःमवममागान श्रपिवक्रगुतीमायिगेनक्षेवक्रमेलके रहवपुवापदाकीर्ति
वंदामवाइत्यम्पका नेवेणाम्यापिनाजीनायचेनमयश्रुमंमवेत श्रगेमामः पुत्रश्रेष्ठमेयोमनापराणेम्पिनः इष
कावेननीमामामलेकमनिपायच पुरेकापिरहेनमाप्याभविषमलाननः नवपुणणांमियावनमकन्योहाहा
यंमनना येरनयुखंमपासेनननमवनयुषमाः ननस्तनमिपानिदंमेवरचेणोविलोकामे श्रयंनावदुःसामोइति
नवंश्रवीननः ननोवीनेवमावेदमानीयानहनांनुगनाम रहम्पायमविश्रमतामश्राद्रोयपातिविदि विवानतमव
रमोमेवमामोमननाजुवः सोरचंमपन्तेभनमिमपयोमंशिवोह्वः ननःकृतविवाहोजनयामम्नमामहद्द मरो

पवारसोविन: प्रमाटेसमवामहम् श्रुमासिस्वस्थिमेयामेयोगिभ्यस्रक्रमेलकात् श्रायुक्तमनास्वयुक्तमामोहूतैावदपम
स्रुमः यांतोंमममसानासामस्वांमिमतिहेविभिः साकंप्रमवसुहागामहेहूस्वादिहस्रुतः नचनहेश्यनगंरेयवसास्रुम
नेममयापांतांतांनानजांगांनकिांमिदांमांभविष्यति इमेपाविपिनारत्नायामेडःवेपरस्परा साम्रकांनेवसंपरामसमाय
ननममागमात् इस्नुक्तवनेकंटर्पकेमटस्नोसुवाचमाः सांभेषींसिवनेदांनीयोगिभ्यःप्रमवैतिते श्रुतिमेनाहूपीण
किःकाप्यप्रतिहमायुवः मेहेववप्रमिष्यावोविधिःश्रयोविपाम्पति श्रयोसंवटनोरेवस्रनीयायवयोनिंषा श्र
नमवनःप्रियानामस्तोचनीर्णाअयीउमो कमाङ्गीमपुर्वनामनगंरेप्रापमस्थाता सहकेमटकंदर्पांरमतयासमीपम
नचैतनमदीतीरेश्रमाकलकलेनदा गतारटणालमेसमाषविननटथयम समुद्रवस्थायोरतंवडेकालमह
नया सोमाषिभिःपातमानेनानाणस्रुकरैतनैः पायमानसाविश्मतडदसाजस्यंवागता सास्नुयंसनटपाचमा
मोनाचिणयमटम् नमसोवीटकंपपीडसुष्टोप्रापतकेमटेम् वयमेमसमानायामहेपविणांनवान् नजानेपुनरे
ममावासोमनेस्याटेकपम नहस्रीसिहूतिषावोयावद्भिकिमविष्यति नष्टोतिकेमटेनोजैनयावेस्थानयोस्त
यांः कांनेकेमनहितिमाहषामस्नुमनाजनेः नतःकहेणसावारीहूहेत्वाकोषुवे मयरमोभियानस्यविमचउा
ममेस्रुता स्नुमनाइतिमास्राम्निमाहूभवेनकेनविन् पतिांतांनावरपेणतिशाग्राम्रणाहरवना नहाचवेन्नसमाया
गनःकायिसमेपतिः यत्नानिषोपिमास्मिसानवयामुःस्रुमोपिमः नमोस्मिपतिनानयावष्ठियागानिर्णानवये निः
मोर्णानेनमनस्यनमेसायामेहूावपेवणात् इतिनोवादिमोमेवनिगेमजनमथ्यरः श्रुत्विष्यपनास्वामीतिषमानेको
नषोदिहम पवेोदिहूशेचिकामवनीभगिगीडहिसामम यन्नस्वामीतिहिश्वानासोदर्यामानरस्मिने नहूमास्रावमुखा

हे॰ कृ॰
विक्रमचरी॰
८५४ 645

दास्तु मया स्नाम वेदसा मानं प्रसिद्धमिला यस्त्वया नयाहू पादयोः द्वाविंशत्यकास्त्र चावारी नेन काष्ठा निवेदिता मे आयंतुका
विग्रकायान्द्रष्टेश्वरस्वानमेगतिः कोपिमामाणिमानमस्मापिस्त्रयेवमवचालयत तस्तुरीदिनविग्नस्तकं दर्पणस्तास्वपायपी
नमुपागतमालोकापमभिलायपीमती स्तुमत्नापारयोलम्पतितामस्तोपमा जनेनहङ्कुमानाचविनूमप्रमानलेनव
प्रवेयस्समममेत्रीतिनिजगादमतविखेमी ततः सर्वेषु हृष्टेषु यत्समामीनिनायनाम स्वरद्रं तेपतिनेव केदर्पिकेसदावि
ने तथमानवीणिनमस्वहयानानामकुटुंबकः उपचारेणमहूतामीमापरिचचारमः गतेषु हस्तु केदर्पिकेसदोचजगा
दतम् अयमीदिमापीप्रामसानेपामस्तावह्लानाकुनाम नत्वमार्यधनागद्युतिजोरत्न ७२४ अकुनाधोगमिः
ष्यामिनस्वदेशामहेश्वनः नीचोमेवश्रमेदेहेतणायिष्याम्यहंमते नकुलाकेमरीयजस्वामिनचास्यनोवृदत किं
मेहेणावदस्वेवमवेजीवद्धिराण्यते ऊरुमायुयहमानेनयावस्ति वेग्निते देवस्वामीमयैचेडापणारिवेनगमे
द्विजः नस्याविरूपाकन्याम नाम्ना मऊरुमायुयः सविष्यास्वावनकमाधीनावास्तोपरस्वरम् एकदानि
स्त्रितानांतेपिजान्यसेवृतायमा कन्यामावीमृतेकिनास्त्रिनेमाहऊरुमायुयम् नानोमोदानमस्यामेप्रतिपन्नोभ
वास्त्रमेश्वेसेकलिपनोमतानऊराहूसामिता ततोस्याप्तोपमानायकूतमविडूर्देवेष्टि अस्यापतिंदेगमेतीयुवेवऊ
रुमायुधः स्वांनिनिगमवारदोनस्यामनेतोस्मम्ः नवस्पतिकदेतिमीनिमेसुकृतेममनः हृदेतोलवमानेनरा
गेकमनलोचना प्राप्येकेनगारेप्राज्वलमाद्रूसवसामती वनस्वामीकसमद्रतोनेप्रापयसिकिंमम नकुलामणडे
वादीदकिकिंनाविदेशगाम अहंतापरिणेष्यामिकिंनेनमऊलोऽन्या नमुत्वाममात्रमास्तानहिमेसवनाशियः व
मेवाचनकिमयः परिणेयोमदोमम ततस्तानगरोयामेप्यापयिवेकडमितिः सविदोपकरणं जगामानेत्समा

पणम् तावन्मलाप्यगतागमाकस्मादेवस्रगीयुता मालाकारस्य कस्यापि वहुस्य प्राविशद्गृहम् तयोऽकनिरहंसो ।
तावस्मिंस्तावेनमनस्कृता सोऽप्यगात्प्रकृत्यनिर्म्लानापुष्पानां हि म्लायेयो गतायां वा वधूस्तस्य भर्तुः कुसुमायुधम्
अस्त्रं स्वेच्छया स्त्रीणां कुटिलानां हि चेष्टितम् एवमाविश्य तामस्मात् इत्याप्यावदद्युतः तथाप्येषा रवच्छन्दात्
तावेगमयीवसा देवाकर्णविदधतापलाप्यात् इत्युक्तो गतः तत्कुमारीविमर्शं स्वस्माभीस्तत्कुसुमायुधः एक
दापेति तत्राविवाहार्थं वृत्तेस्मरः तत्रापवनगेयर्षिस्यालोकमलेलोचनः तथावारिणजस्योचे सुयोग्योऽति
कठोऽस्य तत् एकेश्रमेतेकमललोचनानाटवीमें सापेसमालकाशयनस्थैमायद्वद्देऽस्यता सोऽपि गतोऽक
तत्रान्तस्तत्स्वापितिमानयत् नस्येमतोपकरणातनः स्वचिरकोविदः वरवधोस्तयोः समयोविवाहं तत्र वृत्ते
स्वप्नतेणापयस्मेसतिरत्नकुसुमायुधः पतितीयापिकरणलोचना श्रियकारणम् हिनीयामपि कन्यां
यद्विवाहार्थमागतं मार्गावद्यनामहिलास्तुत्वादेरमायये । इत्यभवतिमन्त्रानामस्यात्रापसमागमा
नकेसटतमप्यवमाविनाप्रायतिमियाम् एवंतेनोदितेयत्राजिमानसुस्थिते कान्तहानिं कंदर्पस्रम
नाकेसटत्वे प्रमिस्यताप्तस्वदेशेनेतनःमाप्यमहाटवीम् ततोऽन्यविप्रद्वावेन्याप्रातसंगत्वात् तेषां
सोके सत्रोगछेकोकाकीऽःवितःक्रमात् प्राप्यकोणपुरीमित्रंकदर्पप्रामवास्तनः तेन साकंयोतस्थितिस
पाटलिपुत्रकम् पिमाभिते दितस्त्वकाविकालम्बवासमः स्मवर्णयद्वृपवनीविवाहार्थमिस्वकम कंदर्प
देनपर्येतेपिमाहृतानमवगः स्मयोतोसासमनाहत्वलक्ष्मीनिपतायुता वनेविवेशतत्रासायपैचासेदिवाकरः

सं. क.
विषमणी
८४८ 646

हारार्थं च हारानानन्तते वैमयचनिषणागामे पोतं वैनेदावदहूनैवेसंतनुमियेषसा तावन्नयोगनीवक्रे कन्दर्पस्य
हृपावरे योगिनीस्ताविद्योजिस्यास्नस्वापायनदैनिजम् नवसेस्मायकन्दर्पस्वविद्यानादवेमच भार्यात
स्ववेमन्नोभुवंबालास्मवेरसन् तन्नारनसुरीनीमाद्विपासोयेननयसा कन्दर्पस्यापिवनगीहेसपन्नाम
हृतिरुति इतिस्मंप्रगनानवनमास्त्रास्वायनाम योगिस्मस्तोस्वमनसंनीनानवपुरोस्नहुः गनावा
निपिसानवप्रसनीस्वमनापुरीउच्यमानजनीनीहंस्थुस्त्रावपरियावन एषानंगवनीभार्याकन्दर्पस्हि
मनमर्क पसोक्तापिगनोकालेकंविवनस्याम्मिवांछया स्थितासाधीनमशाख्यनिराणानिगीतायवा श्रः
स्मिसेस्हउः निविभ्योपिस्तुगाभ्यामनभुना एनस्तुनेवसमनानस्त्रिनास्यानोमास्तुमागनानेगवनीमवे
नास्वेपसम्पवारयन् प्रार्थमासाहसेकार्षीः स्हिजीवनिनेपति: इस्तुक्तामरतनाःकन्दर्पनहनांवेणाणा
मसा प्रार्थयस्वकन्दर्पदेवेरनाउलीयकम् ततःसर्वैम्यनेरस्तोमस्मोविज्ञायतहूवः श्रयानंगवती
नष्टोवरंस्वमनसंवता सेइस्वकन्दर्पपिनारहृतष्टाम्बेदायन तावन्नमनमः प्राप्तिम्रोहेपादविपुञ्चको
म कन्दर्पनिष्ठतोप्नकाकेसटस्थपयोतनः किंसटेपिगपेबोस्मनु:लीरूपवतीविना गरुडादविरिनाउ:
योमायपुञानमिननः कन्दर्पोमिग्रमेरेवानस्वापुनगोकिल यत्र रूपवनीनांस्पकीमटःपीलीनवान्
मनकोलाहलस्फलाकिमेनदिनित्नचकिम् कन्दर्पपविस्हुंनेपुमाभीकोपवीरिटम् एषारूपवतीभद्रा
केसटेनाविनोयता सर्वकलकलस्तेनम्पएनसावमभव इसकाकेसटोहाहतानमदंनकोनकम रूपव

मांश्चांतस्रोतस्रमश्रुमामब्रवीत्सुतः ततस्तेनैव विधिनैव बहुशो विप्रास केसटम् आरायतनात् रूपवतीं गृहीत्वार्थं प्रययौ ततः
केसटस्तनविशालः कृपया तः परिणीयताम् रूपवत्यप्यप्रपन्ती केसटमब्रवीत्सखि आर्यपुत्र केन रूपेणासि किं
सर्वेषु वनेष्विह न कुमारीणामस्ति मम सदृशो हि तोऽस्मि पात् सोऽयं केन नयात्र विभ्रमतीन्द रूपमाभिमि ततो
रूपवती हर्ष्याश्रात्तस्यामब्रवीत्कुथा कोऽयं रूपो भर्ता मम निश्चयमेव विनिश्चितम् येन स्तः परिणीताऽस्मि
तां प्राख्यामि मनसे प्रसातिम् एवं वदन्तीमस्माकं अपायाद्राजन् भयेन मम पितेव वरह हं तेन तदुविशेषेण नायिका त
तां कनकहिरण्याङ्गप्राप्तेनाम वदन्तिका कोसौ विनिकृष्यते यः पौराणामपविशेत् ततो रूपवतीस्माहताम
पाटलिपुत्रके देसटो हि जनकसः केसटोऽख्यो ममसमतिः रक्तोऽनुरागो मया येन स्तनमिमंभुपायमा
कन्यैनं मे ममाचख्यौ हन्तानं परितन्द्वसेः ततः सतत्विनागमाद्दृष्ट्वा रक्तोऽस्तनस्थितं ममानभूमयो
नष्टरूपश्योऽमनन्तयोः प्रतिप्रापापापाश्चास्य स्तनानामाहितोऽस्मः श्रमेषु केसटोपितः पार्श्वपा
टलिपुत्रकौ तेन चागतानागविनारागमेव महाद्भुतम् दृष्ट्वा पाटलिपुत्रमध्या सोऽस्मामि भर्ता देसटः केस
टावमलेषु वरतिरहस्यमनयमः सवाश्वमब्रवीत्स्माकेसटो यकृतः सटः सद्यागमोऽपि केरपनास्त्रामिवे
महागते रत्नो रूपवतीगतानात्वाप्य वकैरेवमेगतः एतत्रस्य वचः श्रुत्वा क्रमादृष्यमिहागते रत्नकेनषकेर
पवतीपितरमब्रवीत् नृपस्याथ पुत्रमयामयैर्नरोये श्रावणाय हम् मंनीविनाकृतानन्तानषेयहि कियश्चाम
एवं श्रुत्वा नानयदातिषेद्यानेतपारिता ततो रूपवतीसाश्चनिर्गतामनतमपिना तस्यासख्योऽवमेकास्तहन्म

बृ॰ क॰
विषमशी॰
८४७ 641

नीविनिर्गते पक्वाशयं भंगुरं समासाद्य समवरोगवतीनः तद्दिवा देवमनाम्भो हि हि दृष्टः प्राक् केसटो युवा तद्रूपहृतचित्तोऽभ्यो
मर्दत्वेपर्यङ्कतल्पाने इत्युक्त्वा तामिदं जनमस्यात्रेति नेनमः कंदर्पः प्रहृष्टेण तां कंपयौ तां प्रसौविनातिकमम् तच्च दृष्ट्वा
कमलकलेनिवार्यो पमवत्रुतम् एवोचमगम्य मर्व तेनैवें रूपवतीं चिनाम् अत्रान्ते मा हसेन तौ जीवसंभवसकेसटः
समनीतवमिमेनेकंदर्पेमामवेहिच इत्युचिवान्तहृदिविप्र ग्रनो वापिवेहृतान्तान् आरभ्य केसटो टतेनकथ्यमा
समेतो विलम्ब् ततः सेवादतेसेजानप्रमयामापितेर्हम पीताहृरूपवतीनाम्नामावीभ्यं प्रविष्टान्तहृ कंदर्पोऽपि च
नत्विनामी स्ना पवनिनमतरा सर्वदैनेस्थनवैवनस्यान्तदवचरोपनः तावन्नकोऽसटो दैवान्मापरत्वपरभ्रमत्
केन्दर्पस्वरदूतमदहर्म्यां कंदर्पमार्गयः हट्वासमनसा हर्षाद्धविचैस्तुष्टुगादयः प्रार्थ्येवमस्ददृस्तो पंपेप्रामतः के
सटोथवः अस्मान्स्य हविर्घ्यक्तेनापीत्रेमेमाद्यतामिति ततो गतेव वृत्ते गुप्त्यायया यावत्तत् केसटः प्रानीतस्ता॰
समनसोद्दृष्ट्वा हृष्टा नगृपागमो विश्रांतस्थ तागानरष्टस्त स्वैवस्थमसश्रमान् आरभ्य कंदर्पगतस्य च वहताव
मप्यपान समस्तेनोदिवमाकोऽस्त्रित्सेयावस्थानूनमा तादृसत्ताः प्रमोष्यात्वरागात्कंदर्पपापार्थन्त यत्र
पवंतीनाममतन्त्र हस्यविरेणीनवान् केसटस्त्वव कंदर्पो ब्रिज्यनो रूपवतीचमा इत्तिचो वाच सद्भ्यो हो वाक्य
मत्वेवच कदर्थितेमोहाह की सटो वणीयसुमः ततः कोतोस्त्वमेदः कंदर्पश्चेमोदाहकेसटो वणीः
ततिमासाहितो हृत्त्विप्रयामामस्थ केसटः केसटोपितयोग्या के लोवहारेणोत्रेमः तदेशाय च मा रूपवती
पितृदेयसा नयंसभा क्या मा तमसतारूपवतीचिराम् सोनसवेद्धनमनाप सेनाय दस्मानकीमिव कंदर्पेतम

मागमम्पतिर्लिमेचवेनेश्रपि इयवस्मावयश्येहृदेवौकेशेतिनस्तया मेचावरागम्भृंगारवस्मोद्ध्रपवंतीवनान् श्रा
दायाहहकेंदर्पः स्वेटेष्वंकेसटोयषो कटर्पोपिमहनस्तन्दूनायत्वगुवेनना संजग्मेहमसोनेगुवनीष्मांवधुमि
स्तया निजनिजदेशागतैनोर्हयवनीसुमनमाप्रियप्राप्यकेमटकेरथैःबुध्यैजगोनिस्थानभोगान् इतिवि
धुरविथावविप्रयुक्ताः पुनरपिवंधितिसमागमप्रियाभिः स्वकलितगाहनावियीनिडःखोम्पिविषमाण्यवती
यदीरसमानकोग्रम्प्रिनिपुस्लविष्वसाभिष्ठवेस्तमप्याप्यविज्ञानभार्याम् कोवेदद्दैवस्यगतिमप्येवमस्ताः
पिमार्यापिगतासजीवा इत्येवमाख्यायकथामनेनयोसाहितस्याबुगताश्रमाखा भ्रमन्भुवंप्रापमिंः
मामध्याबमसोडमहाहसहृंगलेइं उल्लीयेनेनचगनेनपुनर्निगीर्णामामेवचविक्रमवंशोस्ववपमपपूतम् ने
चिन्तनापिकतिर्णाविरहहस्वेदेहप्रामयापसृक्तो नेविवृवेदपादः एवंसमोऊवनोवीर्णिकिलनमस्याथविक्रमादि
त्यः श्रात्वायतैनामनगाजातजप्रवलज्ञांममर्षयाशुर्यांम मैचविविसमागमस्वदेनावसोम्पकथितहतानो
श्रीविषमशीलम्बंहनिम्नविरमदवोनदामूतानाम् इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेविषम
शीललंबकेचतुर्थस्तरंगः श्रादितस्त्रयोविंशोत्तरशातनम् १२३ ततःसविक्रमादित्योराजानरसिंहागतम
वीणिकाद्भुमस्तदंसमेवंपरिहृत्यवान् प्रासाम्यतापिविलोवेनीभयाभार्येतिपरवया उक्तेकथंतदित्येनःक
थ्यनामभद्रविसृताम् इत्युक्तोस्तनरातामवैणिकस्तोःसद्रवीत कौतुकंयदितद्रूतशृणुतोकथयाम्यहं
अस्त्यत्रलाटदेशादाम्योनिवासिहिजपुत्रकः येहस्वामीमहाभार्यासहस्रपावास्यमेषदृ एकदामधिकार्ये

बृ० क०
विषमशी
६४८ 648

ग्रामेषिद्यात्मयागते तासीकाणालिकाद्राह्रीडाघीमिर्याश्रमागतः नेवदृष्टैवमानानन्नासांयंचपुप्यन ननोमहंध
भिर्वीमानवक्रमाणेपिनोधिवनाम मत्तलेमाविनायोवग्रामानन्नाहमागमे श्राक्षोषंवयघ्याहनेसलनालीटतः
श्रुवः गतेमपिचिविनोणानमगाकापालिकाश्रमः ग्रसोऽभ्यनमनवट्टांगःमरुजेतुमकावः ममदेपेणासीम
तिविनाष्टोदेवनेनमा उदीनमृष्मिनामप्पादनानोगीमदेगना मत्वादायकपालेनांमिद्याकमानधाविनाम
माङ्खवल्तयनोवाहूमनगांमयन्नःशाः मचांगानाटेप्राप्यग्रहामसौनिधायनत् खट्टांगमव्रवीदर्षादेनस्यक
त्वकेऽस्मे गुवांप्रमेग्रापिमयानोपश्नेयथाक्रिया सेवायहेस्माप्रामेप्रतिसानेसिद्धमागता इतितानासेम
मङ्गायां यावदृश्योपितिव्रुवन् तावन्नमखट्टांगंगागायामहमदिपम् रेकापालिकमार्यमेसिद्धीविनमः
वमस्यं इत्यादिपंचनमहृत्प्रभावखट्टांगमिद्धिकम् अपश्यन्मोख्याखट्टांपलःयनपरःशठः पनराक्रम्य
कांडेनदिग्येननिहितोमया पापसिद्धकमेनोषविद्धिभिनशिवागमाः पाषण्डिनःपतमेवप्रागेवपतिम
पि अथायायस्वभार्यानामस्पेष्टेनैवकल्यके गृहमागतवानीसिदन्नस्वर्णस्येवपुष्प तत्रपृष्टेस्वहर्गानेक
मैनेवदनामम वाताणस्यातनेद्रावादितिनाथवाहृयाः सिद्धियुक्ताहसेवावामनयोवकपालिना नख
सारामपमके वःपारदाादृषिते इत्युक्तवत्योवान्ययुगीनावाराणसीमया श्रीपितेसवंपकांमहूतांतस
टीपनम ब्रागडेम्सतनोपश्वमिमेभार्याविद्युताितमम् वलिकायसलमोमेनमिलितामाहृमिद्धागतः कापालि
कग्हान्सहेनागतागणेगेजिनम तालिनाहपिदेहानेहणानोवापिसोश्रमम इत्युक्तोष्पितामामाभयाभार्यौत

दिवे विध्वंसेसविक्रमं समत्समसाहितोनृपः ततोऽगमत्कलिंगं च कलिंगसैन्यसंहतीः श्रान्तोमार्गेषसमंमिलिता
वसैसैनिकैः श्रागात्सविक्रमादित्यभूमण्डलविजिगीषुरीम् तस्यांगुलकलिंगदेशे चमोच परिक्षीनवान् सेस
मयत्नाविस्मृकर्मदेवरहितानाम् सेवयस्यपुत्रिकोराजासमगमीद्वारमादित्यानां कोप्यसेनाकन्यांतोऽस्त
मात्मेहनोविरहरसनाम् यस्याः प्रतिकृतौ हृष्ट्वा समयात्सेन पुत्रिकाम् इतिराजासमादिष्टाः हताशीयत
हयनः माहिस्मिताहतसंवेदयोनाभ्यासाद्विग्रहम् गत्वाकलिंगविषयं दृष्ट्वानयथोचितम् कलिंगसेनराजा
नमेवेहतोजगाद्सो देवः श्रीविक्रमः दिनिस्वामादित्यतिभूपते देव्यते भुवि यदन्येनतदस्मानुपगच्छति
तवास्तिकन्याचेतवनरस्मसमर्पय अस्मत्स्वमादास्त्रानिजेऽभ्यस्मात्समकेठकम् एतच्छ्रुत्वासकालिंगः
कुद्धोराजसमभाषत कोनामविक्रमादित्यस्वपवान्तरासितः मागीसनृपः यनेकमोहर्पीहोनराप्तिन्नित्यति प
तकलिंगसेनान्तश्रुत्वाहतनस्तमथपात मत्स्यपवसनान्तस्वकक्ष्मोजयसेप्रभोः किमन्यत्स्वनातो
गावहल्मायत्नमिच्छोसि इमकान्तनमागामसहन्तस्वेदयत एवकालिंगसेनोऽविक्रमादित्यमपे
ततोविषयसपरीलोसोक्रुद्धामायाहलेसह मतकेतस्वेनालःकालिंगत्वप्रतिप्रभुः देशास्त्वकन्यामितिते
कालिंगस्तुवनोधिवृ सेनारवप्रतिवेदितानेहसामापच हृष्टाचतन्समनदेवस्यानवन्दपवेत् ःराजासविक्र
मादित्यासमतसैवमचिंतयत् एतन्त्वतोविनानावसमनास्तवनिश्चितिः तत्कथंस्वप्तुंदहं क्रियात्समवक
रोमिकिम इस्मालोच्चसवेनालोराजानीसत्वलितः सत्वस्मावणात्वौकलिंगसवाकाम्

ह॰ क॰
विषमशी॰
६४५ 649

श्रीविषमशीलेन विरहय्य सोपि शीलितम् स्मरोप्यनवधि स्नेहेन तालःसोऽब्रवीदुत्सव सचोस्य कलिंगेन्द्रोटद्वार
र्गमस्माहृस पतिरज्ञायवरणानन्तरे द्वेवेन कालसगतम् इत्यादेविषमशीलोहमादेवादिश्यकोमिति किम् इतिविज्ञाप्यया
मासभीनलस्त्रप्रणानन्तः मयाचैवम्भनाकार्यनवरहेद्विमेत्रमम् कलिंगसेनामिनिवेशनाप्यविभावुन
नथ्यैतिमतिपेरेवकलिंगाधिपतिः सतत राज्ञाप्यनैनालयुनः स्वसापाणिश्चिवरेकमो स्वमेपुत्रकलिंगेन्द्रः
सदैविवाहस्तोषितो राज्ञे विषमशीलाय विधिवद्दीयतोनयम् एवं गाढानुरागेणराज्ञे देहस्पर्शितानव प
त्नीनामस्विविधवैरिवृन्दादिजिगीषया इतिकार्पटिकास्माहृदेवसेन स्वयं कृतः अश्रमावमानसमवंह
स्येवम्पुत्रसन्नयम् अस्यविवाहितसंभः सुविकार्पटिकादरम् विज्ञावलोकमान्येषाराज्ञाराज्ञावलय
यपि एवंकलिंगसेनासाविक्रमादित्यवल्लभा मनःप्रभावमालोयस्वसपत्नीसमस्पन सचैवंविक्रमादि
त्यः सर्वाभिस्ताभिरवितानाम् नयाससयवस्यास्तस्यौमहास्वपुत्रिस्यतः अथैकराजपुत्रः कोप्यागाद्दि
णापथान् कुलपुत्राभिधानोत्रपरिभ्रमतःसगोचरैः ससिंहद्वारमागम्यराज्याकार्पटिकव्रतम् श्रि
श्रियेराजपुत्राणामविनः पंचभिःशतैः द्वारस्थाद्वास्ययासेवाविक्रमादित्यभूपतेः कार्यसिद्धिजसेववा
र्षमानोपिसभूत्या निश्रयेनचनस्याच्चलितहनःसावयायिनः सिंहद्वारेपत्रनस्येकारणसमायुः प्राप्त
व्हारपोवर्षितस्यदेशानयोस्यितः मार्याप्रियविषोगार्तीप्राहिणोहारावशुभिकाम् वीरवर्याणनराङ्गय
स्त्रुवेरानस्त्वाविति रीपनावाचयतस्यामार्यास्रसितिविनामिमाम् सतमाप्यतनरवालास्तववितिहेनाध्यकोठ
नट्स्यायाः निर्याताविततिःस्वामामेतनप्राणाः इतिवाचयतस्तस्मात्तस्त्राकार्पटिकाग्रहे स्त्रनामसरानः

पंमीसागनानगत्नाच्छिनियत् मीरकुटुवः किंकिहोयेवनकार्पटिकोस्थितम् श्रीमिट्ठकार्यःशरीरंसिंहाद्वारेशोहेमसेनेदरन्
नदिह्लेवेनकार्यम्भमयेमरमालोच्यभवति आगच्छकार्पटिकटामिप्रेष्यन्देवसः प्रास्रनालावयमाचनमवसम
मोटिशान् उँकारपीठमार्गेणामहगतोत्रिनादिशाम नत्रामनाणामनेनग्रामभुतामरटोपिनम् नामानोविट्ठवट
केट्ठछागेडुनवाप्स्यसि अनुकाशामनेनसिमप्रदटोनत्नमभीप्सितः सोप्यनावयमनेभ्योयपोकार्पटिकोनि
णाकान्निगीशाममेकेनयोमणल्लीरदायिना नप्याप्तासभोः कार्यमस्मनभः क्रमाद्गजन् उँकारपीठमागता
देवाणेटघटम क्रीडतेकमकावह्लीरछुनिस्ममानानः अपिनानीयमोविट्ठवटकेकुमवेदिर एनहुना
नमस्नुनाननमनीमहेवयम् गछायेयानेनेष्मावटणामावेष्वनःपिना सोप्यनिम्हनिनेरछ्विवयाडामसेना
नूने एवमस्तुः सकन्याभिलाभिगमादर्शनम् कार्पटेपिनरेनासांगतसंभीषणणकृत इहकाविट्ठवटके
वीहिमदैनितेवृवः एवछसोपिनेपेयमोहिनाराद्तसोब्रवीत् किंनवनेनहिश्वेविरस्मन्नप्यापिवेत् याम
नस्युएवमार्गेयमनास्नेविधागतः नवचामेनगाछनेपथ्यायावटवाप्स्यसि मृतोलीविट्ठवटकस्योपप्राका
रस्यान्तिरी अनुक्रोणात्समागतामनोलीनामवाप्पप्लः विवेशाश्रमंभयदेरस्यहृदयंचसस्नुसम सप्तकरुणाहनेन
यानवेशमप्रवीणच प्राप्तोरहसरस्नाणप्रमानिकावनेविसिंते तनस्नासनटछ्मानिस्नमपविवेशच तावस्य
गृहसोभ्भिमवेशहस्तनमममथ्यात् भोमावषकिमप्यवनमुपविष्टोनस्मने तथूनाकस्तणिकःसधीःका
र्पटिकोब्रवीत् अहमप्यमस्ययकारात्प्रछन्नडूहोवृनः विक्रमादित्यदेवेनविसर्जितःप्रामसेननमे नथूनाशाम
नेहस्थानात्समन्नेप्रणामसः उवाचराजनवमिहाप्तवीराप्तनवाप्स्यव सर्वमेवविक्रमादित्यदेवप्रसादाद्विद्विता

हे॰ क॰
विषमशी॰
८५०
650

इत्युक्त्वा प्रकृतीः सर्वा आज्ञाप्य सचिवसत्तमः आयुस्सीविक्रमस्याथ नवयावत्परिच्छदः अशेषिचक्रं योगेन बलेनन गरे स्वयं
न सर्वेशमस्मगोण्यथ मौनः कार्पटिको ऽथ सः वक्रेणालोपचारेण कान्तास्ता नागरिकाः क्रियाः ततः स राजभ्र
मन्सर्वमस्य यमविनयत अन्यो प्रभावः कोप्यो वा विक्रमादित्यभूपतेः गांभीर्यं गरिमा चित्रमहो वैलक्ष्यवशमो
ऽस्य इतियत्रु मामितिश्रुवाङ्गासमग्रीरुप्य इति चित्तेयमाणश्च राज्य ऊर्वेनवासमम् उत्सुकोऽभिविक्रमादित्यभुज
भिन्नं मृगेणापमान दिनैस्थविक्रमादित्ये प्रणते समुपाययौ सोऽथ कार्पटिको राजा सेव्यके पित सम नलः
आगतो विक्रमादित्यः पारावनमुपावनम् पत्न्याः सर्विवन्ते लक्ष्याणि स्वामार्गिकुयः स्य इत्युक्तावयसि पवि
नामेष राकेनमस्तुकनः सहस्रसुगतिः सौविद्यैः साकं दत्तवान्मनिजमम् उवाचयोगी स्वामार्यानाहुषिनाविचि
त्रकाम सिद्धुलास्तापिकासोऽथ भसेन राज्यस्थितये पराम् एवं सोऽहं कव्याविजीविकमादित्यभूमिपः एकदा
चिरदत्रीकमसधं ग्रामकवंविहजमम् एषस्तु नेवेहबस्त्रमीदृक्कस्मादूतवानिति तेनोक्तोऽसौ स्वयमेवमानमेवं वाक्ये
हि सोऽब्रवीत् अग्निस्वामीति विप्रोऽहं देवपाटलिपुत्रके महाग्निहोत्रिणस्तस्य देवस्वामीति सूनुः मया
चहस्तोदेशाल्लिप्रकन्याविवाहिता बालमात्रा च तस्याश्च पिता मयि निजं गृहे कालेन यौवनस्था सा मा
नेतुमागतोऽहम् आरुह्याश्वं सोऽहं केनमप्येकाकी नवागतोऽहम् सकलनाम्नुस्तेऽणोऽहमहाय्यातेकचेटिको
आज्ञायात्स्वाविनोत्ततोभार्याप्राप्यामहं ततः अर्थमार्गेवमास्याया प्रवनीयैवमीवमु अनुपानापदे
गोनवरीकसुमस्यापिकल चित्रनायानि यावन्नातावक्ष्मिनदस्वेदाणे अहस्योनेतं तमैवभ्रमम
स्मिन्विहरवाम् सोऽपिनायानि यावन्स्नाववीक्षिगतः स्वयम् स्वयम् तस्मैइटिकोऽस्या

पथि यातं रंगीदत्तायतनं गत्वा यत्नापश्यामि यावत्सभ्रमोऽसौ मम कार्यं यातस्या भन्तायि पिशाचिभ्योऽभिमेकानो मृताकाववक्रया विज्ञत
स्तत्तो यावद्दृष्टामि तरंगीपति तावत्सापितयातहतस्त्रपाभविता मम ततः पलाय्य यातोऽहं तद्ग्रामेनाधुनापि मे
नैवार्ध रोमके पात्रमं ततः स्वेन निवर्तते नरश्चमेगातिरैवश्रुतितं वारिर्नेहिजं प्रातयाविक्रमादिमेपातद्यासं व्यपतमः
श्रहो धिङ्मामिति विश्वासः स्त्रीषु साहसम्भूमिषु इतिगातिवदत्यस्मिन्द्रकोमामेत्रवीदिदं तादृशएव निर्जातः स्वि
योरेव तथाच किं न मृतं हतमिति यज्ञायमाता स्याग्निशर्मणः इहैवास्याग्निशर्माख्यः सोमशर्मसुतो द्विजः पित्रोः
प्राणसमो मूर्खः सर्वविद्यास्वशिक्षितः वर्धमानपुरात्तेन परिणीताद्विजात्मजा वालेति सा च नत्यक्ता पित्रा प
नवतामरतात् तस्मिंश्च यौवनस्थायामग्निशर्मा तमस्हवत् पितृभ्यां पुत्रभार्यार्थं तौ नानयस्वधुना कथं श्वशुरैवेतस्ता
श्चस्यपितरौ सम तस्तयः अग्निशर्मा ततः श्रायादेकाकी गरहितां प्रति निर्गतस्य गृहात्तस्य रत्तिताभूत्क
पिंजलः दत्तितावृविशैतिस्मपितावावामे कृशासिनी सापिमृता भयं दत्तजीवजीवेतुदीर्घतत् प्रहस्याथ नहार
मा मश्रुत्रासालनदेवता सश्रायप्यवाश्रुरस्थानं तस्य च प्रविविशतः वामः कपिंजलो मासिभ्य कश्चिन्नाशि
वा भूयोपि वा भयं दत्त्वा जीवजीवेतुदीर्घतत् प्रविंशतयस्य श्राऋनापि द्वाभीदैवतापि सा श्रहो मशको यमशुभंस्तु
भूमिस्थिमिंदति तत्कार्ये मीव यतिपद्द्वोजीवस्यतन्मया इत्यस्मा चिंतयन्याव देवतायां विवेशसः दत्तपञ्चरवःस्व
शुरस्याग्निशर्मा निवेशनम् श्रागतोऽस्मि किमेकाकी अपृष्टो श्वशुरादिभिः आयातोऽस्मि गृहे कास्मै वेगादिति सो
ब्रवीत् ततः स्नातोपित स्नानभोजनस्य निशागमे शय्यागृहे तिकं भार्यांन सो पापाक्रमाषिता पथिश्रमाश्च सुप्तम्

बृ॰क
विषम
श्री
६५८
651

सतस्य निर्गमसावहिः चौरस्योपपतेः स्थलविहस्याग्रं निकंपयो आलिंगंतीव तद्देहं स्थाने छिन्ननासिका भूतेनत॰
स्त्रविह्नेन पलायत लोभयात् गत्वा च पत्युः सम स्यतस्य स्थानासि पेत्कको पार्श्वविकोषामाक्रैरदेवं आवितवांपथा
हाहा मृतम्नतस्तेषा निष्कारणात् समेनेन मे किमणुप्याय दुर्भर्त्रीकृतेनासा विकर्तिते तच्छ्रुत्वा स्वजनस्तस्याः पत्युस्तां छि
न्ननासिकाम् दृष्ट्वा तमग्निशर्माणं तालगुडाद्यैरताडयत् प्रातश्च वित्तद्यन्नृपतेरादेशाद्वध्यार्पते निर्दोषभार्याद्रो
हीति वधकेभ्यः समर्पयत् नीयमानं वध्यभुवं तस्मिन्नात्तच्छलकानदेवता तद्भार्यानेषहृलातदर्शिनीसमवितयत् प्र
निमित्तफलतावश्याप्रमेतेन पत्न्यं उक्तवांजीवजीवेति तेन वत्सामस्मं वधात् इमालोच्यान्तरितात्मानिकुम्भ
देवताभ्यधात् नदोषएषवधकानवधेविप्रपुत्रकः स्थलस्य चौरस्तां तस्यांत्वापपपतनासिका इत्युक्तात दध
तान्निहंतां तेन गारस्सा ततस्तस्यमयात्तद्वृमुखेनवधकैर्नृपः वित्तसोऽदीस्यनासां तां चौरस्तां तदस्थितां वधात्
मग्निशर्माणं तानिर्मोच्यवस्य नहृदस्य क्रन्दंतीं तां च निजग्राहतद्दंदं स्थाप्य दंडयत् एवंविधाः स्त्रियो राजन्विस्मृतेः
तेन संचिता सततं नाविक्रमादित्यस्तत्रैव मन्त्रमोदत ततोऽब्रवीन्मूलदेवः पृथ्वीराजांतिकस्थितः देवसाध्यानम
वकिमसौ धीष्ठकाः सुचित् किं न सन्ततलताः संति सतीषु विषवल्लिषु तच्चापि श्रूयतामेतदत्र भूतं मयैव यत् अं
हेपाटलिपुत्रे आगमकर्णपालिनाम सह मत्वा नानाविकलेऽभं तहेहरम्यपरिहृतया तत्रवासे मम एका हृष्टासीवसं
पाविनी स हत्वावासस्तेषां वैविसहंपरिश्रवात् इत्ती वैपुत्रका हैमरस्य धीरिणीपस्यैः पुत्रीक्ष्यावासतेना ग्र॰
णांगावामो मयैतितः एतनयाहं वक्तोऽस्या प्रश्नकोहृदयोषिता विलतः पाणिनासा कथाविशांतमतातसम्

तत्रैकस्मिन्नेव पादपे परमात्रे पुरःस्थिते बालं दृष्ट्वा गरुडहारितं तमवदच्छ्री ग्रहोऽग्रहद्धि बालो यं पोऽग्रदर्तं न
ऽरोदिति परमात्रे दृष्ट्वात्मानं किंरोदिति कस्तिते: पुनः तच्छ्रुत्वासोऽब्रवीद्बालः अयमस्मन्मनेऽसमत्र स्थातुमिच्छं
न जानीथ येऽस्माद्वने येनुत्तमम परमात्रेश नैवेति स्वाडुतोऽशीतलीभवत् यदृतेऽस्य विंचान्यच्छ्रस्मा तच्छ्रुतिव
तथ्य एतेनुगता मे करतोनांहमोऽत्थेन तोरिमि एवं ग्राम्या: पुनर्मूर्खानाभिप्रायं विदंतिये इत्युक्ते तेन बाले
नस्वैव दाधविलज्जितो ग्रामीणाहं वसान्धर्यावपमस्यात्मलोगतो तदायात्र तरुस्कंदगतानां सान्त्वावचापि
नी वदकस्मा मयपणावस्मलस्थितपरिच्छदं प्रयच्छास्मभ्यमप्याम्रफलानि कतिचित्कुंभे इति वास्माभिरुः
तास्माकमकैवमभाषत अश्रीयाम्रफलान्यस्मात्ततकिंचिच्छिशिरानियवा तच्छ्रुत्वा पूर्ण्यत्तितास्मलोकस्यामहं
श्रुवम् अश्रीमस्तावदुस्तानितो यात्मपिनद्दरे अत्रैव तदतिपक्वमेषां स्वाम्रफलानि मया भक्षितानि नी
रजीकृतमसामभिर्नोऽनिलैः ततः सपरिवारा सा कन्या प्रहसिताऽब्रवीत् एतानि पूर्णमस्थानि दत्ता मात्र
फलानिवः तथा वदस्वाफूत्काराम्भवतो यायमभत्यय् दृढीत शीतम्येतान्यफूत्कारानिवामसि एवम्
लोवलेखमाम्यतियत्साफलानि ता तामारोपत ततः स्थानावधस्याता विलज्जिताः ततः महदवमानमाशुशि:
नेवाहमशुवम् अथवा यं परिशीतीयेषाविरवाकृत्यकामया अथवा समप्रतीकार: कार्य: काश्तृतान्यथा एवं मः
योक्तैरविहलैतस्मात्र: सदवं यितः वयं वैरूपातवंलस्या अगच्छामापरे दुःखेन तथास्मान्यठतो वेदयतासामीत्तु
येमसः तत्कस्मानतको प्रच्छकानोऽप्यमिति द्विजः वयं माया परीक्षाना हिया देतो विहायाता: इत्युक्त: सत:

ह्.क
विषम
शी
५५२
652

तोऽस्माभिरायोवोवहितो जनोऽयम: तदीहैव वत्समीसीमेनां वसनमहहे कृतानुग्रहं सपंद्र देशागतायतः क्र
हैलवेवामवयंबस्तर्कर्मीभवहदः वत्समीसावमानेवैरर्थितं नः प्रशस्यसि एवमस्माभिरुक्तास्ययतस्वामी·
हितोऽभ्ययात् प्राकंयरर्थंशितहेतशस्मात्मेवनिश्चितं इतिप्रतिश्रुते तेन तदहैव यमास्महे शृणोतः सदि
नोऽस्माभिः शौर्मामवत्तहपये यामोवयंतस्वीकंरेहियत्सार्थयामहे किंतदित्युक्तवंतंतं सा प्रदर्शयावदक्षुः
षी असमन्ख्यायकन्यास्मैभवतादीयतामिति ततः सविप्रोवाधबोयतस्वामीन्वचिंतयत् कलितोऽस्मभि
इत्येतत्कोऽराधोगुणावानयं इत्यालोच्यसमेविप्रोयथ्यावतामरात्सुताम् मतोवाहहमन्वामरहंतामव·
हंवयम् कश्चित्स्मरसिताकन्यामन्यामस्मानिशिगतिव तद्भुत्वाप्रत्यभिज्ञायमामांमस्मिनमभ्ययात् एव
मेवविडंभ्यंते ग्राम्या नागरिकैरिति ततोहमप्यवोचताम् आः स्वनागरिकेस्मादं ग्रामोयाम्यामहंदहं वावि·
हायप्रतिज्ञया एवंकृत्वाकरोत्मापिप्रतिज्ञा तां निश्चितं मया वहुभ्यनायितयस्तं त्वतोजातेन सत्ता इत्य·
मोसंप्रतिज्ञाते माशेते स्मपराह्यली संगुलीयमहराम्याः समायाम्रंगुलीयमयां निर्गत्य च मिलित्वा तैरहंस
हवैसतः तस्यारिहृत्वैदरथ्यमानाममजृपिनीनिजो साम्पिविप्रसताशातरपश्यंतीप्रबुध्यमा अंगुलीयंच
पश्यंतीमन्यामांकमचिंतयत् गतस्तावत्समांयकाप्रतिज्ञाते अपालिता मयापिस्वप्रतिज्ञातस्मास्यायका··
नजया मूलदेवेतिनामास्मि इत्यपतेचांगुलीयके तद्धुंवमूलदेवोयः ख्यातोधूर्तः सएवमः मचोजयिन्यावम
तीलभ्यतेसततमनैः ततचप्रकितोगत्वामयामाध्यंसमीहिते इतिसंकल्प्यपितरमेवंकृतमित्यब्रवीत् ग·

तस्यां च पतिरप्यभूत्तां मांसरसैव सः तद्विज्ञस्ताकर्ण्य वारं तिष्ठामीह यथा सुखम् तथा मित्रीर्थयात्रायै निः
ग्रामे तां हतां तथम् इत्युक्तां तमनिच्छन्तमप्युक्तात्प्यपत्नीतः पितरं मातरः शापात्स्वधनाम परिच्छदा क्रमेण गं
त्वा कृत्वा सा महार्घं मणिकोचितं वेशं विवेशाजयिनीपुरीं लोकैकसुन्दरी सात्र च पतिं वारवेलासहकर्तव्यं सवि
द सम्मतस्येति मा कार्षीः ग्राम विश्वस्तात्मनः कामरूपात्मसभा भागभोग्यनाम्न्यास्तु मंगला ग्रामतातिके पि
तिमत्स्येता व्याप्यता च सा हेवद्रता भिधाना प्यत च सा गणिकोत्तमा इत्थं च श्येत्यत सैवं वशानां इमं स्त्रिं क्षयकः
तच्छ्रित्वा भृत्यमयेवेनारोमि द्वे समेशशी तामब्रवीत्त्वया निहतो भाटिर्मेत्र यतामिति प्रसन्नहृद्योगतिष्ठेयः
प्रविशेत्मो च कामकः न भाग्या कार्यमस्माकं वासैः पञ्चनिभेन्द्रैभिः इत्युक्त सत्र्यावेने वसत्संगायनयातया
तथेत्युक्त्वा शशीतात्रिस्तावेतन्मन्दिरं ययौ तथा सप्रथमं द्वारं संप्राप्यावेदितात्मकः द्वारपालेन गत्वा रेकार्थ
न्नत्वामिनीवचः स्नातो पीह पुनः पादिप्रवेशो नास्ति ते मया तच्छ्रुत्वा मणाशशी स्नात्वां तस्ये तं गीवकावनन
ततः मया वृत्या मीभिरभ्यंगो हर्त तानवम् विलेपनपितत्राव त्यथमः प्रहरो गतः स्नातः शशी यमहार्घंद्वि
ततः मयाद्वयामीभिरभ्यंगो हर्तेतान्तवम् विलब्धेन पितलावत्प्रथमः प्रहरो गतः स्नातः शशी यमहार्घंद्वि
तीयं द्वारं ददिला उचे स्नातो सि तत्तावत्प्रसाधनविधिं कुरु तथेत्युक्तवतस्तस्य दासस्तावत्प्रसाधनं चक्रुः
र्यावद्वितीयोपि प्रहरः पर्यहीयत तृतीयमथ संप्रापः कक्षा द्वारं समवतिभिः नागदेवं तत्तावत्प्रविश्य भो
तरं ततः वाञ्छितस्तु कवन्तरास्य सावद्य लेवयन् आहारैर्विविधैर्यावत्तृतीयः प्रहरो गतः स्मृपवासरद्वा
द्वारं चतुर्थं समकष्वन संप्राप्तो द्वारपालेन तत्रैवं निरमर्हत ग्राम्यकामुकनिर्यानि मावलीकार समाप्यमि

सु.क
विषम
शी
६५२
653

कालः किंचिच्चिरमेणामेनालिकानवसंगमे एवं विरक्तनसेन सकालेनैव दृपिला शाशीविनलितच्छायेयेपथा
गतमगात्ततः इत्यस्सत्यंनलेसाय्योरदयस्यावंविनास्सया गतिकाचपविश्रस्ततयाल्येपिकामकाः नकुलाः
कौतुकादेवमात्वाहतगतागते यहंवकारहतस्याश्रगाहस्थप्रसाधितः तत्रदाः स्थात्प्रतिहारमनुंयस्यार्थदा
नतः तस्यावासमहदहावंप्राप्तहेमवलंबितः कालशामोविमतस्त्रदाराद्वाःस्थेप्रविश्यतताम् वेश्यावें
शांपवितानामपश्यंपस्वप्रियामहं साप्युनःप्रसभितायकतप्रसहमारिका वेश्यैवभूतोपर्यंतानिषलेसमा
मृषावदत् ततोलोकेकसंदर्शमाकंनीतनिणासया बहाभ्यामोनिर्गतेनाथाकतहतामहं सापिबद्ध
रतिः पार्श्वात्रापयातिस्समेमरा यावद्दिनैः सतार्थभाभूत्मेककाग्रपयोधरा कृत्वाथकूटलेखंसाविदग्धाम
प्यमर्पयत् शातामेप्रभुणालेखः प्रहितोयाविनामिति ततश्चाहंतमन्वस्य लेखमेवमवाचयं श्रीकामे
रूपतः श्रीमान्मानसिंहोमहीपतिः स्वमंगलामादिशतिश्चितास्यतविरंकथं प्रतिग्रमागास्यतांद्वितारे
प्रांतरगतहले मयेवंवाचिते लेखेसाम्रवीदुःखितेवसा यस्यहंमयमामस्य कृष्याः परवतीयहं एवं
कृत्वामिषप्रायाल्हेसामनालिपुत्रक ग्रहेतताीपतयतेपरवकोपिनाऽगा साचपारलिपुत्रस्याका
लेनस्पृहेसहं सवर्धमानस्वकलाः सर्वाः शिक्षयितितत हारश्याहस्थमवयमायवालोबालचापलात् साथे
रकंसमवयसंलतथानावलताउयतत् ताडितस्तवसोवारीपुरंदरातीरकोवस्था तेनाऽपमिमायमस्तवनतापते
पिता मातर्विदेशधातायाजातस्त्वंहितपसततः इत्यमकलेनवैलत्याकृत्वाप्रतीत्यमातरं संकोमेपिताऽऽ

प्रसवास्ते कथ्यतामिति साप्यमानादिंतनस्तावीत्सुतामुवाचतं पितातेमूलदेवाख्यो मामकोज्जयिनीगतः
इत्युक्त्वा मूलतस्तस्मै स्वहस्तांकं प्राप्तमस्मा ततः स बालो वादीत्तामंब तत्स्थानं यास्यहं गत्वा तं पितरं बद्ध्वा प्रतिस्थां
प्रापयामिते इत्युक्त्वा जननीमेव स बालः प्रस्थितस्ततः तयाक्रमस्य भित्तान्तः प्रापदुज्जयिनीमिमां दीव्यंतं विदे
मौतत्र दृष्ट्वाभित्तान निश्चितं ठिंठास्थाने तस्य सर्वान्नमृतेन जयति स्म सः बालत्वेपि महाधूर्तः सर्वस्वकृतवि
स्मयः स्वर्णिभ्यः सदृतातिस्मत घतावजितं धनं राज्ञोस्य पुत्र्या याचात्स्वकर्पासनिचयोपरि लब्धविस्मयसमं
मांशाप्यावहासमपाहरत् ततः प्रबुद्धो दृष्ट्वा हमात्मानं शृङ्खलशृङ्खलं प्रावहं सहसाभ्भवं सलज्जाहास्यविस्मयः
प्रष्टा हमापणात्सेवयानैर्गत्वा परिभ्रमन् तमेव बालं तां छाहाविक्रीणानं यलोकयम् उपगम्याक्षुवंतं वकि
पतारो पतेत्वया एषा मूलेति विद्धेति ततो बालो ब्रवीत्समां न लभ्यते सो मूलेनाव द्यस्त्वशिरोमणी प्रश
वीज्जुतहलांतवर्तिनेन न लभ्यते तच्छ्रुत्वाहमवोचं तर्हि त्वयाद्भुतं नव तत्त्वतः सत्यमिति तद्बुद्ध्वा चेदमस्मे
परित्वसत्यमिति तद्दत्यस्यप्रश्नयेनमे ततस्तज्जा वद्ज्ञातः स्पात्वेष्टा वृषायघ्रामहम् अनेनसमयेनाताविविज्ञेश
एतवस्मिते पूर्वेद्दुर्भितदोषो भद्राङ्कुकस्याधिभूपतेः सदा हतानां नानागानां पीकरां सह महाभैः सकरप्रेप·
सी स्वयं वक्रोक्षक्षिन्नपः ततोयामैः समस्तैः समदैः समहीपतिः दुर्भिक्षमयासासप्रनानाम नशनितः
एवमयोक्तो विहस्य सो वारीहालकलशा नागानां वाहनानां मेघाः सकरैप्रयसीदिति विस्तोः सकवश्यपस्समा
हिप्रियतमोच्यते तस्मात्मे वाञ्छानिर्धाम्नस्तद्वचे किमद्भुतं इत्युक्ता बालधूर्तो मां विस्मितं सोब्रवीत्ततः इयनी

बृ.क
विषम
शी
८५५
654

मद्दमात्योमितवारं वैकिमप्यदः प्रयेषि पटिविलायतनसम्मिलितत्वतः तमेवेहंहं देरामेतोस्मात्वं दासोममा
यथा तथेत्युक्त्वा मया सोप्यबालधूर्तो ग्रवीदिदं उदयादिशुद्राभर्तपतेकोपीहबालकः अर्ककम्पयत्यरभसेणावी
मुसम्बणवयः तदैवहहोभूत्तावचक्रेलोकान्तरेपरं इत्युक्तवतेबालेनतत्रगुहादहमद्भुतं प्रलोकमेतत्रास्यवम·
त्तलाकाप्यहो इति ततः सबालोवादीन्मांजानुसेवनकिंहरे चक्रेपेवणत्ताक्रान्तावसथावामनाकृतेः तदैवह
हिंनाशावचक्रेतेन`` नकिं त्रिलोक्यातन्जितोस्येवमपरासीकृतोसिव प्रजापणगताश्चैतेसर्वेनोसा·
लिताः यतो तद्दूपयत्रगच्छामितत्रागच्छसमनमया इत्युक्त्वासोग्रहीद्वालोधीतेमांपाणिनाभजे तत्रस्या·
श्रुतयैवास्यमात्यसर्वेयथपूर्वमेनाः ततश्चमामवहस्थपत्तबद्धेसमागताः नयतिस्मान्तिकमात्तःपुरंपाटलिपु
त्रकं तन्मातावतरावीतद्दृष्ट्वामामामभाषत प्राप्यपुत्रमयाय्येषाक्षणप्रतितायप्रजिता अनायितोस्यवहस्य
नसातेनैवसरग्रना इत्युक्त्वावार्यपत्याधीहलांतमधवमद्वियौ ततसावाधवाः सर्वैसप्रत्तासाधितेषितां पुत्रा·
म्मशहकोलीनामभन्नरक्तोतान्तवाः कृतार्थंश्चवयापत्यासाकंतेनसहतेनव उषितावितरमत्याहमाभामगरि·
नीमिमं एवंमस्येवदेवेहमतेभतांः कुलस्थियः नपृष्टः सर्वेष्वामर्वाङ्हेतापवयोषितः इत्येतांमूलदेवस्यनि
ग्रामवहत्तात्कथाम विक्रमादित्यभूपतिस्ततोपिमदरमविशाणः इत्याख्यायेतिशुग्राउन्मयपपन्कुर्वेश्चभूपतिः
विजित्यविक्रमादित्यः सद्वीपांबुभजेमहीं इतिसंयोतविशेषोर्निशितामात्यायविषमशीलकथां काणवस
लिपुनरववरतस्मिन्मांमदनमञ्चुकाविरहे एवंभवस्यविस्माविरहास्यसमागमायजेतह्वा तस्मात्तगाथिनवि

रान्नरवाहनदत्तसंगमः प्रियायाश्चकलंबलस्य इतिं तस्य चिरं भोक्ता वत्सराजसुत भार्यासचिवसमेतो विद्याध
रावाप्तचक्रवर्तिपदम् एवंकाण्वर्षिगिरा लब्धधृतिः तत्पितविरहकालोस्य भार्याविद्याःलेवरसाम्राज्यवशा
मारदशाम्ः तस्थयथासंभ्रामं ववदस्यानुग्रहान्मयाप्राप्तो आहावहंनदविलं वृणितवानेव वो महामुनयः
इतिनरवाहनदत्तः स्वकथामाख्याय मुनिजनेभ्यो निखिलं गोपालेवमातुलमहर्षय कश्यपाश्रमे तस्मिन्
नीत्वा च तत्र जलदागमवासरांस्तानामंत्र्य मातुलमृषींश्च ततो वनस्थान् प्राप्यात्मदारसचिवः स ततो विमा
नमारुह्य खेचरचक्रवर्तिहितोत्तरादिः प्राप्य ततो ऋषभकं स्वनिवासमसौ साम्राज्यभोगसुखितोऽक्षयचैड
मध्ये देव्या समं मदनमंचुकया स्थितोऽथ रत्नप्रभाप्रभृतिभिश्च समकल्पजीवी इत्येषा प्राक्शिवेनोक्ता शैलदु
हितुरभ्यर्थनात्सोऽस्माहेन बृहत्कथा निगदिता कैलासशृंगे पुरा \ उमत्रै पुष्पदंताच्छापतः क्षिति
लोके कात्यायनाद्याप्तवती विंध्याद्रौ गुणाढ्यान्मितां प्रसिद्धिमतुलां गैः पुष्पदंतादिभिः एवं महदनोहृता पठितयोयाः
वाहत्लोचराधस्यैतां सकथां बिभर्ति न चिरात्स ध्वस्तपापः कृती सद्विद्याधरतामवाप्य नियतं लोकं मसुखा
भुपादित्यस्याश्ववरं तदा गिरिसुताकांतः कथासारदो इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे वि
षमशीललंबके पंचमस्तरंगः आदितश्चतुर्विंशोत्तरशततं १२४ समाप्तोऽयं विषमशीललंबकः १८ समा
प्तश्चायं बृहत्कथासारसंग्रहः इति शुभमस्तु लेखकपाठकयोः इदं गुरुगिरींद्रजाप्रणयमंदरांदोलनात्पुरा किल
कथामृतं हरमुखांबुधेरुद्गतम् प्रसह्य रसयंति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादे

हुक
विषम
पी
544
655

नते शुभम् श्रीसूनवाहनकुलांवुधिपारिजातः संग्रामरामइतिभूमिपतिर्बभूव येनावनी विविधैर्वि
धैश्रितेनकश्मीरमण्डलमतीयततंस्मृतं तस्यात्मजोनमदशेषमहीपमौलिमाणिक्यरत्ननिकषीकृतपा
दपीठः श्रीमाननंतइतितत्कुलकल्पवृक्षः शौर्यैकराशिरुदपद्यतचक्रवर्ती हारायसीमनिचयस्यनिकृत
कंठः तिलोरदंनस्पतेलठतिस्मम्मूर्धा मेवातलोजितमहाहविवज्रवास्तवीतिश्रवेणापवितोषमिवेन
राज्ञः सोप्यग्निगर्तीधिपतेस्तनूजांराजेन्दुविरेजोर्वदतिस्मदेवीम् तमोपहाभूयवंतीप्रजानांविभातसंध्या
मिवविश्ववंद्याम् ग्रामप्राग्वैविवनानादेशासमभ्यतविप्रशातमेध्यैः सुविभिर्विवत्नभूमैर्भीतिभृतां
भूभृतामपिशरण्यैः कल्पद्रुमैरिवान्वहमाशोपमानार्तिहाविभिरुदारैः देयायवाविरचितैकपमोद
मंडितामठपवरैः यत्रिर्मितान्यमलतोयवहहितलाविलीतितीरभविसोयस्थापितानि व्योमायमा
पवितलोतहिमाद्रिशेनाभंतिभजंतिसततंस्मरसंदरात्ति यत्नेरसंप्रेमणिहेममहाग्रहारकृतलानिगुरु
वित्तापर्वतशोभसदृशे विश्वंभरा नचनापि विस्तंभराभगवतीकिलयाविभर्ति त्स्मामंडले
कतिलकोप्यनलीकलग्रामस्वाननामृतमयगृत्तिबांधवोपि विद्वेषपक्षदमिनोवाचिपिनावतारः श्री
मान्स्तुतः कलशदेवइतिक्षितीशः उर्वीभृतामपितेनिखिलान्दग्राम्यालंदलम्यधुमलभीनयिसमधीरः
सूनुः स्वयैवाभिनवः कलशात्मजोयोः श्रीहर्षदेवइतिनम्रवरः मयस्याः तस्याः सदैवगिरिपार्थेन्द्रोमकुः
मिनानाप्रदानविधिवद्वसमग्रमायाः शास्त्रेष्वनिस्वविहितश्रवणाश्रमायादेयातांतकमपिचितविनोददे

तो: नानाकथामृतमयस्य बृहत्कथायाः सारस्य सज्जनमनोम्बुधिपूर्णचंद्रः सोमेन विप्रवरभूरिगु
णाभिरामरामात्मजेन विहितः खलु संग्रहोयं प्रविततरंगभंगिः कथासरित्सागरो विरचितोयम् सो
मेनामलकविना हृदयानंदाय भवतु सतां संपूर्णोयं कथासरित्सागरसंग्रहः नानालंकृतिनोभविष्य
रितिनं येषां शिवे यास्यती भक्तिर्भावितचेतसां श्रितवती संपद्भवे मोहमा सार्धं हर्षवशोभ्दृलोचनैर्यथीत
वैर्नस्यतां वाकैः पार्वतीवेलिगाहृदयपदं तेभ्योस्तु नित्यं नमः गंगातीरकृतोटजस्य नियमन्नामस्यशांतात्
त्मनोनीवारप्रमृतिपचस्वहृदयतो मे ध्यानं वंताववीम् दर्भप्रस्तरशायिनः शिव शिवेत्याक्रंदतः प्रस्तरम्
स्यनाकुहतः कदा मम मनो निर्वाणमभ्येष्यति पातालो यावनमत्यम् मलालकद्रुतमालागलेभसं
गेस्तुभंगाशिरस्यापितडिस्त्रिगालिषेणाग्रजटाः गीर्णांवल्कलमंसयोस्तकृतलेवासः प्रशांतस्य मे भूयारा
श्रमवर्तिनः किमपरं कार्तिकस्यामाभवी ॥ ॐ ॥ श्रीविक्रमादित्यसंवत् १९· १८ मार्गशीर्षशुक्ल
पक्षे नवम्यां शनिवासरे ऊनदेशे गणाण्णास्य लिखितं पुस्तकं मया ॥ ॐ ॥ ॐ ॥

69